Aristoteles

COMMENTARIORVM

P. FONSECAE D. THEOLOGI SOCIETATIS IESV,

IN LIBROS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS STAGIRITAE.

Tomus primus.

Continet hic Tomus quatuor primorum Librorum explicationem.

LVGDVNI,

SVMPTIBVS SIB. A' PORTA.

M.D.LXXXV.

INVICTISSIMO LVSITANIÆ REGI SEBASTIANO.

PETRVS FONSECA S. P.

CVM omnia excelsi animi, ac verè regij ornamenta in te pręclara sint, & omnium admiratione digna, Rex inuictissime, tum illud in primis & eximiũ est, & maiestatis tuæ penè proprium, quòd in ea fortunę (vt sic dicam) felicitate natus, vt nunquam te Regem non fuisse memineris; ita tamen præceptoris disciplinã, quę priuato etiam cuique molesta esse solet, adamasti, vt nõ modò maiores omnes tuos, quos regia maiestas à communi hominum viuẽdi ratione seiunxit, sed plurimos etiam eorum, qui se totos literarum studijs consecrarunt, eruditione viceris. Et quidem vel hoc vnũ mihi satis foret, vt tibi has primę Philosophiæ lucubrationes dicarem; pręsertim cùm intelligam, dialecticas Institutiones nostras eo tempore, quo tibi eius

artis initia tradebantur, nõ modò placuisse, sed etiã vsui fuisse. Verũ alia me ratio, vt id facerẽ propriè inuitauit, atque omnino impulit. Nam cùm hæc scribendi opera, quam in publicam vtilitatem confero, ea præcipuè de causa mihi pridem iniuncta sit, vt nobilissimis duabus Academijs Conimbricensi, & Eborensi (quarum illa à superioribus Regibus fundata, à te magnificè aucta, & nobilitata est, hęc à Serenissimo Patruo tuo Henrico Cardinali amplissimo pręclarè instituta, atque in tuum patrocinium, tutelámque recepta) præter id laboris, quod olim in earum cultu posui, hac quoque ratione prodessem: mei sanè officij immemor essem, nisi tuæ maiestati susceptum, confectúmque opus nuncuparem. Sed quid ego huius rei priuatas causas quæro, cùm Regia ista Domus nos omnes sempiternis sibi beneficijs deuinctos, atque obstrictos habeat? Namque ea nascentem Societatem nostram prima excepit; natam, & per sese vix dum cohærentem benignè fouit; adultamque nouis in dies beneficijs ornare, & amplificare non desistit. Vix enim primi huius instituti nostri cultores, & quasi parentes in vnam familiam, Sedis Apostolicę auctoritate, coaluerant, cùm fœlicissimæ memoriæ auus tuus Ioãnes tertius, vt erat Religionis amplificãdæ studiosissimus, primùm omnes in Lusitaniam ex Vrbe accersiuit, atque omnino pertrahere conatus est. Deinde quoniã Dei prouidentia con-

stitutum

ſtitutum erat, vt paruus ille manipulus in alias quoque orbis plagas diuideretur; cùm duos tãtùm obtinuiſſet, alterum in latiſſimas Indiæ regiones, tanquàm ad bellum miſit; alterum apud ſe retinuit, qui & rebus Luſitaniæ magis ad pietatem promouendis operam ſuam impẽderet, & nouas ſubinde militum copias in Prouincias illas ab orbe noſtro remotiſſimas mittendas curaret. Qua ex re quanta non ſolùm minimæ huic Societati, ſed vniuerſæ etiam Chriſtianæ Reipub. acceſſio facta ſit, haud obſcurum eſt. Nam & illius opera propè innumerabilis Indorum, & Iaponiorum multitudo Chriſto nomen dedit; & huius induſtria eſt perfectum, vt ampla operariorum vineæ Chriſti ſeminaria inſtituerentur: è quibus illa extant præcipua, Conimbricenſe vnum, quod vt eſt origine in tota Societate primum, ita omnium longè maximum; alterum Eborenſe nulli cæterorum, ſiue magnitudine, ſiue ſtudiorum nobilitate ſecundum. Quibus apud Societatem noſtrã collocatis beneficijs, quantum Rex optimus, & gratiæ, & præſidij adiunxerit; quotque alia, & quanta ſtudij in nos ſui, monimenta reliquerit; teſtes ſunt vel externæ nationes, quas illius pietas non exemplo ſolùm, ſed commendatione etiam ad notitiam, & amorem noſtræ huius familiæ allexit. Tu verò illius ſceptrum pari pietate cùm accepiſſes, non modò hæc omnia mirificè auxiſti, & amplificaſti, ſed in te etiam ip-

ſo(quod longè maius eſt)abũdè declaraſti quã-ti in ijs,quæ inſtituti noſtri ſunt,noſtrorum hominum ſtudium,& operam ęſtimares:quę omnia quia nota ſunt, & peruulgata, nihil attinet pluribus commemorare. Accipe igitur pari benignitate,Rex inuictiſſime, hoc qualecumque ex me munuſculum;quod etſi tenue eſt,& maieſtate tua indignum;eſt tamẽ & tibi debitum, & ex grato animo,tuæque in nos munificentiæ (& quod eſt maximum) ſingularis beneuolẽtiæ memoria profectum,nec vltimum meę,vt ſpero,in Maieſtatem tuã obſeruantiæ, & in Luſitaniam noſtram debiti amoris teſtimoniũ. Quod reliquum eſt,Deum Opt.Max.precabor, vt cãdorem fidei,religionísque integritatem, quæ in Regnis tuis illuſtria ſunt, perpetuò conſeruet; fœda vitiorum monſtra à Repub.iſta Chriſtianis moribus inſigni longiſſimè auertat; bonas litteras, quæ virtutem non parum conciliant, contra rudem barbariem, ac imperitorum hominum importunitatem foueat; id denique efficiat,vt iacta in te,& fœliciter alta,atque aucta præclariſſimarum virtutum ſemina tanto rectè factorum cumulo regium iſtud pectus compleãt,vt & integerrimę vitæ ſingulari exemplo, & vigilantiſſima regnorũ tuorum adminiſtratione verè populorum paſtor(quo nomine Regem appellãdum ſapientiſsimi viri cenſuerũt) meritò & dici,& haberi poſſis. Vale. Romæ x. Kal.Septemb.An.Domini. M. D. LXXVII.

HANC

HANC de Philosophia scribendi prouinciã Lector optime, quę nobis nõ sponte suscepta est, sed ab ijs dudũ imposita, quibus repugnare nefas erat, ita demum vtiliter nos obituros existimauimus, si duo in primis obseruaremus. Alterum, vt in vnius Aristotelis explanationem conferremus omnia, quæ in Philosophia, potissimum probanda esse iudicaremus. Nã etsi facilius nobis foret, res ipsas per sese, ac seorsum tractare, & multis etiã fortasse gratius, idcircò tamen eam scribendi rationem secuti non sumus, quòd nescio quo pacto Philosophiæ studiosos à lectione Aristotelis auertat, quem tamen qui familiarẽ non habet, haud magnos vnquam in Philosophia progressus faciet. Alterum, vt in explanatione eorum librorum, quibus inferiores disciplinæ continentur, quòd sint quasi classici, & certo ac definito temporis spatio in scholis explicari soleant, ab ijs difficultatibus discutiendis abstineremus, quæ propriæ essent primi Philosophi, aut maiori auditorum intelligentia, longiorīue disputatione indigerent; quarum multas cernimus ætate nostra, vel in ipso Philosophiæ aditu, non sine magno iuuentutis detrimento à plerisque tractari. Eas enim cùm alibi attingere opus esset (quod non rarò vsu venit) in hoc opus reijciendas, & in eo accuratè explicandas esse iudicabamus.

Hoc consilio cùm à libro categoriarum Aristotelis, eiusque Porphyriana Isagoge ordiremur, institutæque breuitati studentes, difficile esse experiremur, paucis rebus, ac facilibus (id est proprijs eius loci) ijs satisfacere, qui & multa, & difficilia de ijsdẽ libris audire soliti essent, nisi lectores reijceremus ad ea, quæ iam fusiùs à nobis scripta essent; conuerso cursu ab explanatione horũ librorũ denuò incohoandum existimauimus. Intelleximus enim fore, vt, si primùm in hoc opere de totius Philosophiæ principijs fusè disputatum esset, non modò eam scribendi formam, quam in libris illis optimam credimus, æquis lectoribus seruare; sed etiam omnibus Philosophiæ partibus maiorẽ

lucem afferre possemus. Nam si in cuiusque rei principio statuendo (quod Socrates apud Platonem docet) multa differenda sunt, diligentissiméque considerãdum, rectène, an secus constituatur, quòd eo stabilito facilè cætera cohæreant; quanto id magis faciendum est ei, qui de Philosophia scripturus est, omniaque via, & ratione traditurus? Itaque hoc opere magna ex parte confecto, primum hunc eius tomum typis tradendam curauimus, reliquos Dei ope non ita multò post in lucem emissuri. Atque hæc de tota scriptione.

Quod verò ad hoc opus attinet, quoniã præcipua pars hæc Philosophiæ à Philosophis penè deserta erat, à Theologis autem in ipsis Theologiæ commentariis obiter carptimque explicabatur, illud primùm efficere conati sumus, vt contextum Aristotelicum & syncerè ad veritatem, & commodè ad vsum verteremus. Namque interpretationes ad verbum, quæ circumferuntur, dum fidẽ seruare volunt, non intelliguntur plurimis in locis; &, cùm Græcè Latinis verbis loquantur, nonnunquam aliam sententiam pro alia subijciunt. In ijs autem, quæ magis sunt tractabiles, & si maior intelligentia, minor tamen fides cernitur; in ijs præsertim, quarum auctores plus studij in poliendo sermone (quod Philosophus non valdè curat) quàm in vero sensu eruendo, & reddendo ponunt. Deinde in explanatione eorum, quæ ab Aristotele dicũtur, dedimus operam, vt præcipuis quibúsque auctoribus vteremur, ipso præsertim Aristotele, sicubi sui interpres nobis fuisse visus est: quod ita tamen fecimus, vt non tam exponeremus quid ille sentire debuerit, quàm quid re vera senserit; quæ sola est germana explanandi ratio. Iam quæ maioris momenti erant, plenioribus commentarijs, reliqua breuioribus scholijs, & annotationibus explicauimus: qua in re, cùm partim declinaremus molestam Latinorum Scholasticorũ diligentiam, qua contextum suorum auctorum crebris diuisionibus & subdiuisionibus concidunt; partim Græcorũ dissolutiorem enarrandi formam, ob quam doctrinæ ordo non

non satis ex eorum commentarijs intelligitur; eum explanationis cursum tenuimus, vt facile cuique sit omnem doctrinæ seriem opere toto perspicere. Denique in tractandis quæstionibus, quas ipsa occasio lectionis obtulit (quod totum erat nostri iuris) planè liberi fuimus; nec alios auctores tantùm, sed ipsum quoque Aristotelem nonnunquam deseruimus, aut excusauimus, aut quoquo modo cum eo, quod verius nobis visum est, conciliauimus, ne aut doctrinæ fidei, in qua error nullus esse potest, aut rationi, communique hominum sensui aduersaremur. Cæterùm, vt in nullius verba doctoris, cùm de rebus philosophicis agitur, iurandum putauimus, ita nullius vel inferioris notæ Philosophi sentētiam reiecimus, quæ nobis cum vero maximè consentire videretur; agnoscentes planè, veritatem, à quocunque dicatur, à prima veritate profectam esse. Quin neque nostra placita ita amplexi sumus, vt nō quemuis melius sentientem etiam nunc sequi parati simus. Intelligimus enim, quàm præclarè, ac sapienter illud dictum sit, Bonum esse à veritate vinci, & illud, Par esse vt quisque à veritate superari velit, à qua vel inuitus superandus sit. Quod si è tota Philosophorū, & Theologorū schola vnus à nobis D. Thomas in hoc opere præcipuè colitur; non immeritò id factum iudicabit, qui præclarum Sanctissimi Viri ingenium, prēstantißimum iudicium, ab omni peruerso affectu liberum animum, lectionis magnitudinem, & varietatem cum summo veritatis inueniendæ studio coniunctam perpenderit: quæ adeò conspicua in eo sunt, vt hac in re vix vlla excusatione opus sit.

Si quis autem nobis obijciat, quòd in ipsis per se quæstionibus tractandis, de plerisque rebus disputemus, quæ Theologorum, Physicorum, aliorumque Artificū propriæ videantur; is primùm, quoniam hoc opus omnibus disciplinis commune est, veniam dabit, si in eo aliquantulum exspatiemur, vt pluribus prodesse possimus. Deinde cùm animaduertet, plurima esse, quę, cùm huius scientiæ sint propria, ab alijs tamen artificibus quasi propria vsurpen-

tur; alia item, quæ etsi propria sunt aliarum artium, ad iũctis tamen principiis primę Philosophiæ meliùs tractetur, & accuratiùs; non modò nobis non succensebit, sed benè etiam vtcumque meritos de omnibus disciplinis iudicabit, quòd & nostra nobis vendicemus, & quacumq; in re aliis nostrã operã præstare possumus: non pretermittamus. Quòd si inferiores scientiæ vix tractari possunt, quin sæpe earum artifices aliorum personã induti: pleraq; explicent, quæ aliena quidem sunt à proprio instituto, sed tamen nõ parũ conducunt ad rem propositam intelligendam; quis erit tam iniquus rerum æstimator qui primo Philosopho id negandũ censeat; pręsertim cùm prima Philosophia, vt est omnium humanarum disciplinarũ Regina, ita iure suo possit inferiores disciplinarũ causas ad se reuocare, easq; adhibitis propriis principiis diligẽtiùs excutere? Denique etsi Sacra Theologia longè superior est omni humana doctrina, quia tamẽ plura continet, quę naturaliũ rationũ vi ostendi possunt; non est cur quisquam existimet, proprios à nobis fines transiliri, si in hoc genere tractando immoremur: nostra enim planè, nõ aliena agimus. Sed neque à primi Philosophi cura alienum est, ea, quæ solis orthodoxæ fidei principiis innitũtur, cõtra Ethnicos defendere. Nam cũ id Theologus facere nequeat, nisi ostẽdens, fidei principia nihil cõtinere, quod pugnet cũ primis, ac per se notissimis pronũciatis; quis nã quęso alius artifex propriis, ac peculiaribus argumentis, quã primus Philosophus, id perficiat? Ita ne tum quidem aliena curauimus, cùm propria etiã quædã fidei dogmata ab Ethnicorum calũnia defendimus. Quanquam horum nonnulla in sequentium librorũ potiùs, quàm in quatuor primorũ explanatione fecimus. Hæc habuimus, studiose Lector, quæ initio huius operis de instituto nostro diceremus. Tu pro ea humanitate, quæ decet veræ sapientię amatorem, omnia boni consules, nostroque hoc qualicunque labore candidè, atque ad Christi Domini gloriam vteris. Vale. Romæ X. Kal. Septembris Anno Domini. M. D. LXXVII.

SVMMA

SVMMA CAPITA EORVM, QVÆ IN HOC volumine tractantur.

IN PRIMI LIBRI *Proœmio.*

CAP. PRIMO.

De appe-

Faciliùs

CAP. TERTIO.

CAP. QVARTO.

CAP. QVINTO.

CAP. SEXTO.

CAP. SEPTIMO.

IN

SVMMA CAPITA
IN SECVNDI LIBRI *proœmio.*

QVis sit ordo huius libri ad reliquos. Aristotelis, & de quibus rebus in eo agatur.

CAP. PRIMO.

Veritatis cognitionem partim facilem, partim difficilem esse; eamq; maximè ad primum Philosophum spectare.

Quæst. 1. In rebus ne, an in nobis potiùs sit causa eius difficultatis, quę in cognitione veritatis accidit.

Sect. 1. Duæ extremę sententię in hac quęstione.

2 Approbatio mediæ sententię, & quędam ad eius explicationem vtilia.

3 Vera quæstionis explicatio.

4 Soluuntur argumenta oppositarum opinionum.

Quæst. 2. Possimus ne in hac vita substantias separatas quiditatiuè intelligere.

Sect. 1. Quęstionis explanatio.

2 Quibus potissimùm argumentis pars affirmatiua videatur vera, & quibus auctoribus ea placuerit.

3 Quo pacto Deus cognosci à nobis possit.

4 De significatione nominum, quæ Deo sunt propria.

5 Quo pacto cæterę substantiæ separatæ à nobis cognoscantur.

6 Dilutio quorundam obiectorum contra tertiam conclusionem.

7 Solutio Argumentorum affirmatiuę partis.

CAP. SECVNDO.

Non dari progressum causarum infinitum, tam in eodem, quàm in diuersis generibus.

Quæst. 1. Num eiusdem rei dari possint infinitæ causæ.

Quibus

CAP. TERTIO.

Qui-

IN TERTII LIBRI *proœmio.*

CAP. PRIMO.

CAP. SECVNDO.

CAP. TERTIO.

CAP. QVARTO.

CAP. QVINTO.

CAP. SEXTO.

SVMMA CAPITA
IN QVARTI LIBRI *proœmio.*

Senten

CAP. TERTIO.

CAP. QVARTO.

Aggreditur refutationem eorũ, qui primum principium negabant; primúmque contra totũ hoc Philosophorum genus communiter disputat.

CAP. QVINTO.

Speciatim refellit eos, qui rationibus fallacibus seducti primum principium non admittebant.

CAP. SEXTO.

Disputat priuatim contra eos, qui propterea primum principium negabant, quòd omnia, quę apparent, vera esse crederent.

CAP. SEPTIMO.

Defenso primo principio, quod negatiuũ est, defenditur affirmatiuum illud, Necesse esse, vt quodlibet sit vel non sit, idque docendo, non dari mediũ inter contradicentia.

CAP. OCTAVO.

Refutantur duo quædam, quæ impugnatas sentẽtias sequuntur. Vnum est, non dari in rebus discrimen veri, & falsi: alterum, tolli de medio distinctionem motus, & quietis.

FINIS.

COMMENTARII PETRI FONSECÆ SOCIETATIS IESV

IN PRIMVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

De Aristotelis genere, institutione, & reliquo vitæ progressu.

CAP. I.

QVONIAM ex commentariis, quos in Aristotelem meditamur, hos primos in lucem emittere decreuimus; rationi consentaneum est, vt antequàm exponamus ea, quæ propriè initio huius operis præfari oportet; nonnulla de auctore ipso, eiúsque libris, ingenij præstantia, & philosophandi ratione dicamus.

Quæ agēda sunt in priore parte proœmij.

Laertius, & Suidas in Aristotele.

Auctor huius operis omnium consensu fuit Aristoteles Nicomachi, ac Phæstiadis filius; genere Macedo, patria Stagirites. Aiunt illum ab Aesculapio, quem antiquitas ob insignem Medicinæ peritiam in diuorum numerum retulit, originem duxisse. Natum ferunt, alij anno primo nonagesimæ nonæ olympiadis; alij tertio eiusdem, hoc est octogesimo primo supra trecentesimū ante Virgineum partum. Discipulu Socratis tres annos integros fuisse perhibēt, eóq; mortuo ad Platonem decimo septimo ætatis suæ anno se cōtulisse, atque in eius schola viginti annos assiduū auditorē fuisse.

Ex prioribus est Laertius ibidē, & Apollodorus in chronicis: Ex posterioribus Gellius li. 17. cap. 21

Aristotelis genus.

Quo anno natus.

Quandiu Socratē, & Platonē audiuit.

Quàm fuerit lectioni deditus.

Quo tempore adeò inexplebilis fuit in legendis Philosophorum libris,& in omni scriptorum genere excutiendo,vt Plato eius ædes Lectoris domum appellare consueuerit:adeò veri indagandi cupidus,vt ab illo nunc Mens,nunc Veritatis Philosophus fuerit appellatus.Ferunt enim aliquando Platonem, cùm scholam esset ingressus,Aristotelémque abesse intellexisset,succlamasse , Abest Mens; & iterum aliàs,Abest Veritatis Philosophus.

Augusti. 8. de ciui. Dei c.12. Cic. de nat. Deorũ, Laer. in Arist. Apollodorus in chronicis. Cœlius ex cliis l.17.lect. antiq.ca. 17.& li. 29.ca.8.

Præceptor Alexandri deligitur.

Ita factum est,vt & præceptoris egregia doctrina, & suo incredibili sapientiæ studio,cùm discipulus adhuc esset,præclara fama excelleret,& à Philippo a Macedonum rege vnus ex omnibus,qui tũc erant, egregiis Philosophis Alexandro filio præceptor deligeretur. Extant b literæ Philippi ad Aristotelem,in quibus habet Diis gratiam,non tam quòd Alexander natus sit , quàm quòd eo tempore eum nasci contigerit,quo ab illo institui possit. Itaque Aristoteles, dum eruditur Alexander,& Regis gratia , & magno doctrinæ incremento euectus,non obscuram in se aliorum Philosophorũ inuidiam concitauit.Quin & Platonem ipsum,hominem alioqui modestissimum,infensiorem illi factum fuisse asserunt , quòd iam tum à se multis in rebus dissentiret.Vnde illud traditur à Platone dictum, Aristoteles in nos recalcitrat,nõ secus atque in matrem pulli,quos peperit.Quod tamen Aristoteles se non arrogantiæ,aut contentionis causa,sed veritatis studio fecisse declarat primo de moribus libro.Alioqui tanta beneuolentia,& grati animi significatione Platonem prosecutus est,vt ei aram construxerit , statuamque dicarit, in qua descriptum erat;Illum esse,quem probi omnes meritò deberent & imitari,& commendare.

Platoni infensus.

Eius in Platonẽ animus.

a D. Hieronym. ad Latã, Plutarc. in Ale. Laertius in Arist. & 4. apoph. nu. 22. Ci. 3. de Orator. Quint. l. Insti t. orat. li. 1. cap. 1. b Apud Gellium li. 9. c. 3. & alios.

Quandiu Alexandrum erudiuit.

Postquam verò Alexandrum per quinquennium literarum studiis satis institutũ existimauit, Athenas petiit,in quam vrbem cùm venisset,& in Academia Xenocratem suum condiscipulum docentem vidisset, decreuit etiam ipse gymnasium aperire , & publicè Philosophiam profiteri. Quod fecit in Lyceo , vbi tredecim annis docens sectam Peripateticorum instituit, quæ hoc nomine appellata est,quòd ipse deambulando disputare consueuisset. Tradebat autem simul cum Philosophia Oratoriam,vt intelligendi,dicendique simul magisterio non solùm doctos,sed disertos etiam , & eloquentes discipulos efficeret.

Quandiu in Lyceo docuit.

Laertius in Aristotele,& alii. 1. Ethicorũ ad Nicomachũ cap. 6.

Alexandri in Aristotelem pietas.

Magna porrò fuit Alexãdri in Aristotelẽ pietatis testificatio.Nã & Stagirã a eius patriã,quæ solo æquata fuerat, de integro cõdidit, & crebris vsurpabat sermonibus,Nõ b minus se Aristotelẽ,quàm genitorẽ amare:ab hoc enim viuẽdi , ab illo bene viuendi rationẽ assecutũ.Quantam verò adhibuerit diligẽtiam, pecuniamque erogauerit,nihil vt Aristoteli deesset,quod ad peruestigãdas rerũ naturas esset opportunũ,Plinius his verbis declarat:Alexãdro Magno Rege inflam-

Expensæ Alexandri,ne quid desit Aristoteli ad philosophandum.

Crinitus ex aliis & 24. de Honesta disciplina cap. 1. Iustin. Hist. lib 12. Cicero 1. de nat. Deor. & in 1. Acad. 2. editionis, Laert & Augu. eisdẽ locis. a Plutarc. in Alexãdro. Plin. li. 7. c. 29. Laert. in Arist. b Laer. in Ari. & li. 4. apoph. nu. 41. Plinius li. 8. c. 16.

inflāmato cupidine animaliū naturas pernoscēdi, delegataque commentatione Aristoteli summo in omni scientia viro, aliquot millia in totius Asiæ, Græciæque tractu parere iussa: omniū, quos venatus, aucupia, piscatusque alebant, quibusque viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant; ne quid vsquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus condidit. Sunt qui dicant impendisse Alexandrum in huius operis confectionē octingenta talenta, hoc est, quadringenta, & octoginta millia nostrorum aureorum, quod Budæus in libris de asse colligit. Ita factum est, vt viuente Alexandro, facilè Aristoteles eius præsidio æmulorum inuidiam superarit.

Apud Athenæū 9. li. Dipnosoph. cap. 20. Budæus de asse lib. 2.

Verùm Alexandro vita defuncto, qui eum oderant, venenum aliquantulum repressum pestilentiùs euomuerunt. Nam in iudicium vocatus & crimine impietatis accusatus, quòd esset ἄθεος καὶ ἀσεβὴς hoc est, quòd Deos, eorumque cultū aspernaretur, causam tum primùm pro se egit, quam solam dixit toto vitæ tempore. Deinde Atheniēsium iudicium veritus Chalcidem, quæ in Eubœa insula est, se contulit. Vnde cùm literis amicorum reuocaretur, respondit se Athenas reliquisse, ne in Philosophiam bis delinquerent Athenienses: verebatur enim, ne si Athenas reuerteretur, extremo (quemadmodùm Socrates) supplicio afficeretur. Itaque Chalcide deinceps versatus, siue quòd assidua meditatione quæstionē de admiranda vi, & natura Euripi septies die, ac nocte reciprocātis explicare nō posset, viribus destitutus, vt scribunt Iustinus martyr, & Nazianzenus Gregorius, siue alia de causa morbo correptus ab omni sectatorū cohorte, quę inuisendi gratia cōfluxerat, rogatus est, vt ipse sibi gymnasij, & magisterij successorē deligeret: Erant autē duo ex omnibus longè nobilissimi discipuli, de quibus ambigi posset, vter esset gymnasio præficiendus, Theophrastus Lesbius, & Menedemus Rhodius. Tū ille petitis, delibatisque duobus vini poculis, altero Lesbio, altero Rhodio: firmum, & iucundum esse Rhodium dixit, sed Lesbium iucundius. Quod cùm dixisset, nemini dubium fuit, quin lepidè simul, & verecundè Theophrastum illa voce Menedemo prętulisset.

Seneca de vita beata ca. 32. Crinitus ex Origine lib. 10. ca. 3. & Cælius ex aliis lib. 2. cap. 2. & li. 17. cap. 34. Iustinus in Parænesi ad Gentes. Nazianzenus Oratione prima cōtra Iulianum. Cælius ex aliis lib. 29. ca. 3.

Inuidia æmulorū in iudicium vocatur

Chalcidē se cōfert.

Theophrastum successorē deligit.

Itaque Aristoteles successore hunc in modum designato, cùm extrema iam instare intellexisset, atque, vt nonnulli a referunt, dolore simul, ac spe in lachrymas ampliùs profusus primæ causæ misericordiam intentiùs implorasset, decessit è vita expleto b fermè tertio, & sexagesimo ætatis anno sub id tempus, quo Demosthenes orator in Calabria Thraciæ hausto veneno vitam finiuit.

Gellius li. 13. ca. 5. & alij.

a Cælius ex aliis lib 16. cap. 34.

b Laert. in Arist. & alij plerique.

Quo anno moritur.

Alia nonnulla feruntur de Aristotele, quæ cùm ab æmulis, quos ille & doctrinæ, & fortunæ causa plurimos habuit, partim videantur conficta, partim in deteriorem sensum accepta: non ideo fidem merentur, quòd à quibusdam scriptoribus referantur.

De libris Aristotelis. CAP. II.

Laertius in Aristotele.

Quàm multos libros Aristoteles scripserit.

SCRIPSIT porrò Aristoteles ingentem librorum copiã, in quibus maxima rerum cognitio, & incredibilis in omni disciplinarum genere exercitatio elucet. Laërtius ad quadringentos enumerat. Qui nunc extant centũ viginti summam non excedunt. Eorum alios vocat Aristoteles tum ἐξωτερικούς, tum etiam ἐν κοινῷ λόγῳ, hoc est populares, & communes, quòd dentur multitudini, & populari sensui sint accommodati; cuiusmodi sunt ij, quos scripsit de Rhetorica, Poësi, de Animalium historia: in quibus ij etiam numerandi sunt, quos appellat τὰ ἐγκύκλια φιλοσοφήματα, quasi vulgares de philosophia quæstiones, & quæ coràm, circumfusáque multitudine disputabantur. Alios vocat ἀκροαματικούς, id est auscultatorios, quòd præceptoris opera, attentisque, & ingeniosis auditoribus indigeant, cuiusmodi sunt libri, quos vocant Physicorum, qui ab hoc subtiliori docendi genere Physicæ, siue naturalis auscultationis nomen acceperunt; tùm libri logici, præsertim Analytici, libri de Cælo, & Mundo, ac similes alij, in quibus præcipuè numerandi sunt ij, quos in manibus habemus, quòd & reconditissimam philosophiam contineant, & graui admodum docendi genere conscripti sint. Atque hanc esse causam, cur hoc librorum genus auscultatorium sit appellatum, ipse Aristoteles non obscurè significauit, cùm Magno Alexandro per literas expostulanti, quòd res philosophicas, quibus ab illo institutus fuerat, auscultatoriis libris editis euulgasset, hunc in modum rescripsit. Auscultatorias disputationes, quas editas quereris, iudicans debuisse in arcanis seruari; scito neque editas esse, neque non editas: ab iis enim solis, qui nos audierunt, intelligi poterunt. Quibus literis etsi alij dicunt significari hos ipsos libros Primæ Philosophiæ: alij eos, qui de Naturali auscultatione inscripti sunt: crediderim a tamen eos omnes intelligendos, qui auscultatorium, & accuratum dicendi genus continent, eos præsertim, qui ad Philosophiam naturalem, & diuinam pertinent. Itaque Aristoteles, etsi ad mitigandam Regis indignationem præter modum locutus est (non pauci enim auscultatorios libros assidua lectione, ac meditatione per sese & intellexerunt, & cõmentarijs illustrarũt) significauit tamen difficilè admodum hoc librorũ genus sine præceptore posse intelligi, nec id nisi ingeniosissimis, & in toto hoc scriptorum genere euoluendo, & excutiendo exercitatissimis contingere.

Libri exoterici. *Auscultatorij.* *Litera Alexandri ad Arist. & Aristotelis ad Alexand.*

Vt 1. Ethic. cap. 12. & 1. de Moribus ad Eudemũ cap. 5. & 1. de Anima ca. 4. tex. 54. Vt 1. de Cœlo ca. 9. tex. 100. Vt in epistola ad Alexandrũ de qua Gell. lib. 20. ca. 4. & Plutarchus in Alex. Vide Gellium in loco proximè citato, & Plutarc. in Alex. Ex prioribus est Plutarc. in Alex. Ex posterioribus Simplicius initio Phys. & alij. a Hoc inde vide Thom. initio physicorum.

Alberti sententia de inscriptione librorũ de Physica auscultatione.

Sunt tamẽ qui aliter intelligãt auscultationis nomẽ, cùm de inscriptione librorũ Physicę auscultationis agitur. Albertus enim asserit significationẽ eius tituli hãc esse; De iis, quę in rebus naturalibus potiùs audiuntur tanquam principia, quàm demonstrẽtur: quasi velit Aristoteles significare, eos libros esse de principiis rerũ naturaliũ, & quæ in Philosophia naturali non demonstrentur, sed supponantur.

Albert. initio Phy. tra. 1. c. 4. Idẽ sentit Ægidius Rom. in proœmio Phys.

Auerroes

[*Auerr. & Philoponus in procemio Physicorum.*] Auerroës autem nihil aliud ea inscriptione significari vult, quàm si Aristoteles diceret: De doctrina reru naturaliu, siue de rebus naturalibus, translatis nimirum verbis significantibus doctrinã, quæ auditu percipitur, ad res, de quibus est sermo. In qua eadem sententia videtur esse Philoponus eodem loco. Eorũ tamen sententia pugnat non solùm cum iis, quæ dicta sunt; sed etiam cum omnium pene Græcorum sententia. [*Auerroes quid de ea re.*]

[*In his fuit Ammonius in Prædica. Simplicius, & Themistius in Phy.*] Quapropter Alberto respondendu est, doctrinam eorum librorum non versari tantùm, aut etiam maximè in principiis physicarum demonstrationũ tradẽdis, sed esse planè demonstratiuã, vt ex plerisque locis eius operis perspicuũ est: tametsi non esset hæc vsq; adeò absurda sentẽtia, nisi faceret vim in verbo, Auscultationis, quòd principia potius audita approbẽtur, quàm demonstrentur. Nam & libri Elementorũ Euclidis demonstratiui planè sunt, cùm tamen dicantur Elementorum, quòd eorũ conclusiones in reliquis libris Mathematicis, quasi principia sumantur. [*Refutatio.*] Auerroi autem dicendum, etsi Aristoteles nonnunquã, veluti 2. lib. huius operis cap. 3. auscultationis nomen latè accipit pro quauis doctrina; [*tex. 14.*] tamen in proposita librorum distinctione in auscultatorios, & exotericos, nullo pacto illud in ea significatione accipere potuisse. Omnes enim libri, quos ex Aristotele habemus, planè ad doctrinã pertinent: nisi doctrinæ nomine accuratã docendi rationem intelligamus, quo pacto iam Auerroës idem, quod nos, sentiret.

Non desunt quoque ex recentioribus, qui existiment nomine ἐξωτερικῶν non significari libros populariter scriptos, sed eos omnes, qui ex alio opere citantur; quæ citandi formula apud Iuris põtificij peritos passim est in vsu. [*Genesius Sepulueda in 3. Polit. ad c. 4.*] [*Sepulueda sententia de Exotericis lib.*] Id vero ex eo probãt, quia Aristoteles primo libro Ethicorum ad Nicomachum, cùm significat libros de Anima: & primo de Moribus ad Eudemum, cùm innuit eos, in quibus nunc versamur, opera sanè reconditissimæ philosophiæ, & difficilis admodũ intelligentiæ: non eos vocat auscultatorios, sed exotericos. [*Cap. 13.*] [*Cap. 5.*] Ita fictam esse hanc exoterici, & auscultatorij generum distinctionem, seu potius publicum errorem, si nomine exoterici generis intelligantur ij, qui sunt leuioris operæ; auscultatorij autem, qui sunt subtilis, ac limatæ. Sed quantùm hi à verò absint, non modò cõtraria tot grauissimorum auctorum sententia, quos ipsi in ea esse non negant, abundè ostendit; sed etiam iidem loci, quos potissimùm in suæ sententiæ confirmationem afferunt. Nam cùm in loco citato primi de Moribus dictum esset, Necessariam esse ciuili artifici animæ cognitionem, non accuratam tamen, vt quæ ad altiorem difficilioremque disciplinam pertineat; hæc subiicit Aristoteles; λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια, καὶ χρηστέον αὐτοῖς, οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον: Hoc est; dicuntur autem de ea in exotericis etiam disputationibus nonnulla, quatenus satis est, iisque vtendum, quale est illud: Aliam eius partem esse rationis expertem; aliam, quæ ratione prædita sit; & cæt. quibus verbis

planè opponit Aristoteles exotericam animæ tractationem accuratioribus de eadem commentariis. Primo autem lib. de Moribus ad Eudemum, cùm sermo incidisset in Ideas Platonis, hæc ab Aristole adiecta sunt; ἐπισκέπτεται δὲ πολλοῖς περὶ αὐτῆς τρόποις, καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν, hoc est; Actum est autem multis modis de ea opinione, & in popularibus disputationibus, & in philosophicis, id est, accuratioribus, & philosophico more traditis. Quo nihil clariùs in nostram sententiam dici potuit.

Auscultatorios igitur libros, cur Aristoteles eo stylo conscripserit, non difficile est intelligere. Omnes enim veteres in ea sententia fuerunt, vt nefas esse iudicarent naturæ arcana in vulgus palã proferre, qua de causa alij fabularum integumentis, vt prisci theologi, in quibus Orpheus, & Musæus numerantur; alij ænigmatibus, vt Pythagorici, & Platonici quidam; alij dictionis obscuritate, vt Heraclitus, qui ob eam causam σκοτεινός, quasi tenebricosus appellatus est, alijque eius sectatores res philosophicas occultabant. Verùm Aristoteles, etsi eorum institutum approbandum censuit; longè tamen aliam occultandæ Philosophiæ rationem excogitauit. Improbatis enim fabularum inuolucris, ænigmatum integumẽtis, dictionisque obscuritate, quòd facilè in errorem inducant (erat enim ea res ab officio veri Philosophi alienissima) tanta dexteritate verbis alioqui propriis, communique stylo, & vulgato Philosophiam auscultatoriis libris tradidit, vt facilè assecutus sit, quod homo prudẽtissimus optabat, vt tarda ingenia, & profanos homines, desidesque veritatis perscrutatores à se repellat, atque ad alia studia reijciat, in quibus vtilius operam collocent; ingeniosos verò, & indefessos sapientiæ amatores mira quadam voluptate ad se trahat, nullaque illis data erroris ansa paulatim optata veritatis cognitione imbuat: vt apertissimum sit non Alexãdri modò: sed communis etiam vtilitatis causa temperasse Aristotelem in hoc librorum genere suum illud, vel Cicerone iudice, aureum orationis flumen, quo alibi sæpe vsus est. Atque hoc ipsum in causa fuit, vt ille antemeridianum tẽpus, quod grauioribus studiis aptius est, auscultatoriæ doctrinæ tribueret, pomeridianum exotericæ, ac populari. In vtroque tamen genere tam grauiter, tam doctè, tam copiosè etiam, pro rerum, & instituti ratione scripsit Aristoteles, vt nemo penè cum eo videatur conferendus; multi quoque magni nominis Philosophi longè retro relinquantur; sed & plerique insignes viri in eo propè vno legẽdo, & explanando benè collocatum vitæ cursum putauerint, non immeritò persuasi omnem ætatem in eo inuenire quod discat, omne ingeniũ, in quo se proficere posse non dubitet. Quòd si Aristoteles pleraq; tradidit, quæ explicatiùs, politiùs, & omnino meliùs scribere potuisset, condonandum id facile est. Vt enim primus erat, partim in inueniẽdis, partim in disponẽdis, & ad sua initia redigendis rebus; ita nõ satis potuit omnia eo cultu orationis scribere, quo solẽt ijq; cùm

Omnes Veteres Philosophiam ratione aliqua occultasse.

Quopacto id fecit Aristoteles.

Quos lectores suorum operum optarit Arist.

Cur obscurè scripserit.

Eius scriptorum præstantia.

Cur scripta sua non polierit.

Lege Philonẽ in lib. q inscri. Quod omnis probus sit liber, Laer. in Pytha. & in Pl. Cice. 1. de nat. Deo. Macrob. in somniũ Scip. c. 2. Bessar. li. 1. in calumniatorẽ Pla. c. 2. Ammonius in Prædic. Gale. in frag. de subst. nat. facultatũ Gell. lib. 20. ca. 4. Vtriusq; generis librorum Aristotelis meminit Clemens Alexandrinus 5. Stro. Cic. 5. de fin. quem etiam lege 4. ad Atticum epist. 15. Gal. de subst. nat. facul. Gellius lib. 20. c. 4. Ammonius in præfatione in prædicamẽta. Ide ibidẽ, & initio Ph. & alij ea plurimi.

ea tractent, quæ planè comperta habent, ad solam scribendi rationem attendunt.

At sæpe Aristoteles ambiguus est, lubricus, & quem nescias qua parte teneas: sæpius etiam vafer, & in reprehendendis Veteribus calumniator, vt qui non sensum, sed verba referat, atque vt sonant, reprehendat, quod scribendi genus iniurium est. Fateor equidem Aristotelem sæpè obscurè, aut ambiguè locutum, sed iis tantum locis id fecisse, in quibus non satis compertum habebat, quid statuẽdum esset, quidve ijs, quæ ipsi contrà occurrebant, respondendum videretur. Quod ideò videtur fecisse, vt occasionem aliis daret eiusmodi res meliùs discutiendi, simulque eorum reprehensionem declinaret, quam homo cautus, & minimè contemptor gloriæ metuebat. *Qua de causa sæpe ambiguè loquatur.* Nec verò calumniæ vitio notari debet Aristoteles, quòd sæpe nõ ad sensum aliorum, sed ad verba argumentetur: id enim facit, quia illorum philosophandi rationem non probat, qui sibi solis loquũtur, vt ipse scribit libro 3. huius operis, a & fabularum, ænigmatúmve integumẽtis, aut dictionis obscuritate, & insolentia, vt paulò antè dictum est, Philosophiæ veritatem occultant. *Eustrat. 1. Ethic. c. 6. & D. Thom. 3. Metaph. lect. 11. & 1. de Cœlo lect. 22. & 1. de Anima. lect. 8. & aliis sæpe.* *a cap. 4. tex. 15.* *Cur sæpe ad verba, nõ ad sensum argumentetur.* quod tribus de causis nõ videtur faciendum. Vna, quia Philosophiæ munus est quærere causas patentium effectorum, vt ipse docebit primo libro huius operis; b vnde fit, vt quemadmodum effecta sunt manifesta, ita etiam causæ manifestè tradẽdæ sint. *Philosophiæ officium.* *b cap. 7. tex. 44.* Altera, quia in Philosophia nõ alia veritas quęritur, quàm quæ per se nota est, aut ex per se notis deducitur, siquidẽ in his posita est omnis perfecta cognitio, ad quam naturale sciendi desideriũ aspirat. *In philosophia quænam veritas quæratur.* Tertia, quia occultatio veritatis sub tegumẽtis fabularũ, & ęnigmatũ, dictionisque obscuritate nihil aliud est, quàm occasio errorũ aliter, atque aliter interpretantium, quæ præberi nõ debet à Philosopho, cuius finis est veri cognitio, & boni adeptio. *Philosophiæ finis.* His de causis consueuit Aristoteles refellere multorum Philosophorum dicta, non quòd in sententias eorum inuehatur, quæ magna ex parte fuerunt sanæ, aut saltem longè probabiliores, quàm vt ipse eas interpretatur: sed quia, vt ipsi displicet ea philosophandi ratio, sic operæpretium ducit illam è Philosophorum scholis explodere. *1. Metaph. c. . tex. 3. Cic. 2. de Finib.*

Illud vnum cùm in reliquis libris, tum maximè in hoc opere fortasse vereatur aliquis, ne multa offendat corrupta, & deprauata, & quæ videantur ab Aristotelis sententia longè aliena. *Libri Aristotelis quo pacto seruati sint.* Nam vt plerique historiæ scriptores referunt, Aristoteles libros suos cum schola ipsa Theophrasto discipulo legauit. *Vt Plut. in Sylla. Strabo 13. lib. Geogra. & alij.* eos Theophrastus Neleo Sceptio Corisci filio cum ijs simul, quos ipse conscripserat, testamento reliquit, qui Neleus discipulus & ipse Aristotelis fuerat. Neleus totam bibliothecam Scepsim, hoc est, in patriam suam comportatam posteris reliquit, hominibus sanè imperitis, & quos nulla Philosophiæ, aut dignitatis cura tangebat; quæ Aristotelicos libros negligenter primùm seruarunt; deinde metuentes ne sibi ab Attalicis regibus, qui ad instruendam Pergami bibliothecam studiosissimè

diosissimè varia volumina vndique conquirebant, eriperentur, terræ infossos occuluerunt. Postremò situ, & carie (quod erat necesse) multis locis labefactatos, ac corrosos Appelliconi Teio magno pretio tradiderunt, qui vt erat pecuniæ, quàm sapientiæ studiosior, corrosionibus inconsultè, & pro arbitrio suppletis, multis erroribus respersit: quod quidem si cæteris libris accidisse meritò creditur, verisimile est hos ipsos, quibus profundior, & minus cognita Philosophia continetur, multò corruptiores è manibus Appelliconis exiisse. Verùm non est quòd de hac re magnoperè simus soliciti. Nam, vt iidem auctores scribunt, libri Aristotelici, etsi ab Appellicone deprauati sunt, semper tamen eo viuente in eius bibliotheca Athenis delituerunt; quo mortuo, & Athenis à Lucio Sylla dictatore subactis, iussu eiusdem Syllæ Romam translati à Tyrannione Grammatico primùm, homine ea ætate doctissimo, eiusque pene æquali Andronico Rhodio, deinde ab aliis posterioribus diligentissimè correcti, & emédati, atque adeò explanati sunt. Vulgatis enim iis libris adeò solertes, & diligentes enarratores nactus est Aristoteles (quod aliorum magnorum Philosophorum contigit nemini) vt facilè eis fuerit non solùm corrupta, & contaminata ex aliis locis ipsius auctoris restituere (præsertim, cùm sibi ipse fuerit vbique similis) sed etiam doctissimis explanationibus illustrare. In quibus sanè prima gloria debetur Alexandro Aphrodisiensi, qui sub tempora Alexandri Seueri Cæsaris primus omnium omnia penè Aristotelis præcipua volumina plenis cõmentariis explicauit. Ita paucis quibusdam verbis exceptis, de quibus haud magnoperè pugnãdum est, nihil penè cùm in aliis, tum in hoc etiam volumine reperias, quod ex aliis eiusdem Philosophi locis confirmari non possit.

Qua ratione deprauati.

A quibus correcti.

Alexandri Aphrod. gloria in enarrando Arist.

Multæ porrò sunt causæ, propter quas ambigi possit de quibusdam libris, qui feruntur Aristotelis, sint ne ab Aristotele cõscripti. Plures enim philosophi nomine Aristotelis vocati sunt, multi etiã eius discipuli de eisdem argumentis, de quibus præceptor, libros cõposuerunt, qui propter doctrinæ cognationem ab Aristotele editi videri possunt. Denique Ptolemæus, Philadelphus magna vi pecuniæ libros Aristotelis, aliorumque philosophorum conquisiuit, ad quem multi lucri causa libros ab Aristotele minimè conscriptos pro Aristotelicis afferre potuerũt. De iis tamen, quos nunc enarrãdos suscepimus, tanta est cùm veterum, tùm recentiorum consensio, vt omnes auctores totum opus Aristoteli Stagiritæ ascribant. Id, quod etiam apertè testantur stylus planè Aristotelicus, plena rerum breuitas, & sententiarum cùm profunditas, tùm etiam cum reliqua Philosophi doctrina conuenientia, atque consensus. Sed iam de Aristotelis ingenio dicendum.

Cur de quibusdã libris Aristotelis dubitari possit.

Laer. in Ar. Plutarch. in Plat. Ammo. in Prædicam.

De

De ingenio Aristotelis. CAP. III.

SVnt qui Homerum ingeniorum fontem, & doctrinarum parentem appellent, in eaque sententia videantur esse, vt putent illum mortalium omnium ingeniosissimum fuisse, eamque ob causam meritò Magnum Alexandrum, cùm vnguentorum scrinium, quod erat auro, gemmisque pretiosum, inter spolia Darij Persarum Regis inuenisset, variosque eius vsus amici demonstrarent, librorum potius Homeri custodiæ deputasse; nempè vt pretiosissimum humani animi opus quàm maximè diuiti opere seruaretur. Fauet ei sententiæ, quòd Homerus, etsi obscuritate generis, ac nominis, dum viueret, ignotus fuit; adeò tamen ingeniosum opus reliquisse iudicatus est, vt post eius obitum septem clarissimæ vrbes magna contentione de eo sibi vendicando ciue certarent. Verum ea ingenij laus non vt in hominem Philosophum cõuenit, sed vt in Poëtam omnium (saltem quos Græcia vidit) ingeniosissimum. Qua de causa Aristoteles nunc illum oculatissimum, nunc præcipua laude dignum, nunc etiam præ cæteris diuinum appellat. Quanquam enim plurima Philosophiæ semina per totum suum opus sparsit, eo tamen nomine præcipuè celebratur, quòd in omnibus Poëticæ artis partibus excelluerit. Quo circa Plato, cùm sæpe alibi Homerum miris laudibus extulisset, in decimo tandem libro de Republica planè asserit, atque adeò latè confirmat, illum nec diuina, nec humana docuisse, sed esse modò Poëtarum omnium qui Tragœdiam scripserunt, caput, & principium. Atque id sensisse eos, qui Homerum videntur omnibus præferre, ex eo constat, quòd aliàs Aristotelem summum in omni scientia virum; aliàs virum immensæ subtilitatis appellent.

Plin. lib. 7. c. 29. lib. 17. c. 5. lib. 25. ca. 2. Idē Laer. lib. 4. apopht. nu. 53. *Plutarc. in Homero. Cic. pro Archia. Gell. lib. 3. cap. 11. In Poetica cap. 6. & 22.* *Vti in Theateto, & in Ione.* *Plinius lib. 8. ca. 16. & li. 18. ca. 34.*

Homeri ingenium. *Eius prima laus in poesi.* *Iudicium Platonis de Homero.*

Alij forsitan dixerint primas ingenij partes tribuendas esse Hippocrati Coo, idque tanquam Philosopho, quòd eius dogmata adeò firma, & certa sint, vt cùm singula penè verba philosophicum aliquod mysterium contineant, à nemine tamen totis iam bis mille annis, vel minima ex parte conuelli, aut erroris argui potuerit. Sed Hippocrates, etsi egregiè philosophatus est, atque in iis rebus, de quibus disseruit, nullus Philosophorum aut veriùs, aut breuiùs, aut grauiùs scripsit; ea tamen sola tractauit, quæ ad Medicinam pertinent. Cùm verò omnia Veterum de ea re scripta, & vulgatas multorum sententias mirabili iudicio, delectuque collegerit, & plurima, vtilissimaque humano generi per se ipse inuenerit, atque obseruauerit, denique Medicinam ab aliis minus perfectè traditam, à se autem optimè constitutam, & digestam, ad Aristotelem transmiserit; non dubium est, quin ea in re Aristoteli sit anteponendus. At nos quærimus ingenium omnium Philosophorum in tota Philosophia præstantissimum, quale Aristotelicum fuisse contendimus.

Hippocratis ingenium. *De eius scriptis insignis laus.*

Atqui a Socrates, qui Platonis, Aristotelis, multorúmq; aliorũ insignium

a Laer. in Socra. & Plat. *Socratis ingenium.*

gnium Philosophorū præceptor extitit, & in Philosophia penè parens, iure sibi primas ingenij partes videtur vendicare. Nanque multiplex illius ratio disputandi, vt Ciceronis b verbis vtar, rerum item varietas, & ingenij magnitudo Platonis memoria, & literis cōsecrata plura genera effecit dissentiētiū Philosophorū; A Socrate c enim, quòd ex illius variis, & in omnē partē diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat proseminatæ sunt, quasi familiæ dissentientes inter se, & multùm disiunctæ, & dispares, cùm tamen omnes se Philosophi Socraticos & dici vellent, & esse arbitrarentur. Hinc Plato quicquid scit, Socrati videtur attribuere, nec ferè vsquam sententiā suam, nisi Socratis ore, profert: tametsi Socraticæ modestiæ causa, & mutuæ obseruantiæ, qua Socrates fuit in verum, rarò admodū illum aliquid asserentem inducit. Hinc Aristoteles affirmat, vsque ad Socratem rudem fuisse Philosophiā, eumque primum vniuersalia inuenisse, res definire cœpisse, & Moralē Philosophiā tradidisse. Quòd si Delphicis oraculis, quæ erant totius Græciæ celeberrima, fides aliqua habenda est (sæpe enim cacodæmones, vt fidem apud homines cōciliarent, vera nonnulla prædicebant) quis nesciat Socratem Pythiæ oraculo numerosè pronunciatum

Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος;

Ita nō immerito videtur Cicero modò illum Philosophiæ parentem appellare, modò Philosophorum principem, aliàs eum, qui primus Philosophiā è cœlo deuocauit, & in vrbibus collocauit. Sed vt demus Socratem ingenij acumine omnibus Philosophis, qui ad eius ætatē Philosophiam tradiderunt, excelluisse (quod Plato, & Aristoteles videntur iudicasse) certè quòd sapiētissimus Philosophorum, & habitus, & vocatus est, non ad ingenium, sed ad vitam, & studia videtur referēdum. Socrates enim vel quia in naturalium, diuinarumque rerum cognitione parum se profecturum sperabat, vel quia in vita, & moribus multò plus operæ, ac præsidij, quàm in cognitione rerū à nostris sensibus remotarū, ponendum esse censebat; relictis studijs naturalis, ac diuinæ Philosophiæ totum se ad morum doctrinam conuertit, quam vsque ad eam ætatem nullus Philosophorum pro dignitate coluerat. Atque hæc ipsa est Philosophia, cuius ille parēs dictus est, & in qua Philosophorum princeps iudicatus. Id, quod non tam dictum crediderim, quòd omnium optimè morū scientiā tradiderit (sæpius enim, quàm alij plerique lapsus est in ea re Socrates) quàm quòd eam primus inuenisse censeatur, eique primus se totum cōsecrauerit, & omnium studiosissimè vitam, & mores ad eius normam accommodauerit; parumque fore ratus si se ipsum meliorem redderet, passim per vicos, & porticus mortales omnes ad virtutum cognitionem, & amorem publicis disputationibus, priuatisque colloquiis, ac vitæ exemplo inflammare non destiterit. Deniq; hac de causa dicitur ille Philosophiam de cœlo deuocasse, & in vrbibus collocasse. Nam quòd ex eius vario, & multiplici disputandi

vsu

Platonē vbique inducere personam Socratis.

Vsque ad Socratem rudē fuisse Philosophiam.

Socratem omniū sapientissimum iudicatum.

Qua ratione.

Cur ad Moralem scientiā se cōtulerit.

Aug. 8. de ciuit. Dei cap. 3. & 4. Cic. in dialogo de Amicit. & in 1. Academ. quaest. & in 3. 4. 5. Tuscul.
b Cic. 5. Tuscul. quaest.
c Cic. 3. de Orat. ad Quintum fratrem.
Aug. 8. de Ciuit. Dei c. 4. & Laert. in Socrat. & Lact. lib. 3. c. 19.
1. Meta. cap. 6. à tex. 5. & 13. c. 4. & 1. de partibus animal. ca. 1.
Laert. in Socr. Cic. 1. Acad. 2. edit. & de amicitia. Plin. li. 7. c. 31. & li. 34. c. 6. Lact. lib. 2. cap. 15. & sequent.
Arist. 13. Meta. ca. 4. Augu. 8. de ciui. Dei. cap. 3. Lact. lib. 3. cap. 13.

vsu variis,ac dissentientibus Philosophorum sectis auctor fuit,non tam in laudibus ingenii,quàm in studio veri inueniendi ponendum est, quo ille ductus nullam in partem se non flectebat disputando. Quin etiam ea philosophandi ratio non nihil imminuit laudes ingenij,simulque ansam prębet insimulandi arrogantię eos omnes,qui illam amplexi sunt,quasi veriti sint,ne si aliquid assererent, multos inuenirent,à quibus ipsorum sententiæ refutarentur. Vt enim magni ingenij non est in quauis re hærere,ac vacillare,sed potiùs certis positis principiis tramitem veritatis, quæ vna est,& sibi vbique consentiens,studiosè persequi:ita non est satis modesti animi id vereri affirmare,quasi suum,de quo tanquam de propria sententia reprehendi possit: tametsi Socrates apud Platonem veri inueniēdi causa passim optat,vt ab ijs,cum quibus disputat, coarguatur, omnibusque suadet,vt eundem animum induant.

Eius ratio philosophandi nō admodum probatur.

Socratis modestia.

Itaque de solo Platone,& Aristotele reliqua nobis videtur cōtrouersia. Latini enim haud difficilè veteribus Græcis ingenij gloriā concedēt. Ac Platonem quidē hac in causa Aristoteli esse præferendum ex eo contendūt plerique,quòd dubiū non sit,quin Plato multò acutiùs videatur perspexisse res longè positas à nostris sensibus, ad quas Aristotelici intellectus acies non satis pertingebat. Multò enim plura scripsit Plato de diuinis rebus; vnde hic Diuini,ille Dæmonii cognomen inuenit. Deinde nequaquā Aristoteles viginti annos Platonē audiuisset,nisi ab eius ingenio superari suum perspicuè cognouisset. Iam Plato,quòd Græciæ ingeniis non satiaretur,longissimè peregrinatus est:Aristoteles vnicū Platonis ingeniū satis esse putauit,vt ex eo proficeret. Deniq; ornamenta illa ingenij, quæ in orationis splēdore,& eruditione posita sunt,in Platone magis,quàm in Aristotele enituisse,nemo, inquiunt, dubitauerit: ita omnia sunt plena lectione antiquitatis, ita ornata,& polita, vt non sine causa de Platone dictū sit,Iouē,si græcè loquatur, non alio quàm Platonico sermone vsurū.His penè,atq; aliis argumentis adduci potuerūt duo præcipua,vt pleriq; iudicant,Latinorum ingenia Marcus Tullius, & D.Augustinus,vt Platonē Aristoteli vbique prēferant, ita enim Aristotelem admirantur,vt Platonem semper excipiant.

Comparatio Aristotelis cū Plat.

Cælius refert lib. 17.ca.17. Hierony. epistola 1. ad Paulinū. Aug. 8.de ciuit. Dei c. 4. Laert. in Plat. Cic. in Catone, & 4. Tusc.

Platonis peregrinatio discendi causa.

Eius eloquentia.

Præfertur ingeniū Aristotelis Platonico.

Cicero de claris Orat. dictū refert.

Hęc tamen nihil obstāt,quominus Aristotelis ingeniū Platonico anteponamus.Vt enim mittamus reprehensionē illam nihil asserētium(æquè enim in Platonē,atq; in Socratē conuenit,tametsi vterque pauca quędā se scire professus est) quænā,quæso,non dico pars Philosophiæ,sed ars ingenua extat,quæ à Platone omnibus partibus absoluta sit.Enituit quidem in illo (quod negari nō potest) magna multarū rerū scientia,liberaliumq; artium insignis quędā exercitatio,& peritia:sed quam scientiā,aut artem ipse in suis libris perfectè tradat,omnibusque numeris absoluat,quē instituat,ac via & ratione in sciētia vlla promoueat,demonstrare nemo potest.Quòd si sciētię signū est,docere posse,quę noueris(quod pronunciatum Plato ipse

Cicer. 1. Acad. 2. edit. & 1. Tuscul.q. August. lib. cit.

Scientiæ signum.

in

in priori Alcibiade,& Aristoteles initio huius operis vsurpant) summiq; ingenij, quodque omnia Philosopho digna pro humano captu sit assecutum optima ratione tradere, conijcere hinc possumus Platonem præstantis admodum ingenij fuisse, quippe qui aliis plurima Philosophiæ secreta egregiè tradiderit: at vt summi Philosophi, primiq; ingenij titulum meritus sit, omniaque ita docuerit, vt à primis initiis orsus ipsam naturam facientem in vnaquaque re tradēda imitari visus sit, id quidem Aristoteli iure tribuimus; Platoni autē concedere nec debemus, nec possumus. Quid enim Aristoteles non multò absolutiùs, quàm Plato tradidit? Nam vt omittam quæ ab illo iacta sunt Mechanicarum artiū præclara fundamenta; Poëticæ item, quæ penè vulgaris res est, grauissimam explicationē, certè Oratoriæ artis naturam, partes omnes, præcepta, ac vsum omniū, qui vnquam scripserunt, ingeniosissimè tradidit. In Dialectica verò arte etsi inductiones, & quædam definitionum initia Socrati, ac Platoni tribuuntur; totā tamen ratiocinandi disciplinam, qua in parte tota penè vis, ac difficultas artis posita est, adiuncta etiam locorum doctrina, ipse primus & inuenit, & ita persecutus est, vt nemo post eum quicquam, quod alicuius momenti sit, adijcere potuerit. Philosophia verò de moribus, quam multi inuentam à Socrate, à Platone excultā asserunt, ab vtro, quæso, veriùs, castiùs, ingeniosiùs, & ad vsum accommodatiùs tradita est? vtram vtiliorem iudicauit Christiana Respublica, quæ diuino numine edocta sincerissimam de vita, ac moribus doctrinam profitetur? Iam in Naturali Philosophia, nemo est, qui Platonem longè inferiorem fuisse non fateatur: tanta enim est, tamque profunda in omni rerum naturalium genere Aristotelica doctrina; vt quod nobis natura inuidisse, ac occuluisse videri potest, ipse vnus inuenisse, & aperuisse videatur.

[Margin: 1. Metaphy. cap. 1.]
[Margin: Quàm accuratè Aristoteles omnes disciplinas tradiderit.]
[Margin: 1. Metaphy. cap. 6. text. 5. & 13. Meta. cap. 4. 2. Elenc. cap. vlt. Laërt. in Pla. Aug. de ciuit. Dei c. 4.]

Ac concedamus (inquiunt) Aristoteli naturæ cognitionem, certè Plato de diuinis rebus (quod erat primum contrariæ opinionis caput) plura scripsit, & reconditiora. Verùm si haberemus omnia Aristotelis volumina, id forsitan concedendum non esset. Namque Laërtius refert scripsisse Aristotelem tres libros de Philosophia, qui ad nos non peruenerunt. Cicero in primo libro de Natura Deorum quædam de diuinis rebus citat ex Aristotele in 3. libr. de Philosophia nomine tertij, quæ in hoc opere non habentur. In 2. etiam lib. vtitur argumento Aristotelis ad diuinam prouidētiam confirmandam, quod in libris, qui extant, non legitur. Eusebius quoque Cæsariensis libro 11. & 14. de preparatione euangelica inserit quædam fragmenta libri 7. & 8. de Philosophia Aristotelis, & alia alibi ex eodem auctore citat, quæ etsi ad primæ Philosophiæ doctrinam pertinent, non tamen reperiuntur in hoc opere. Taceo librum de Mundo ad Alexandrum, qui si ab Aristotele editus est, vt quidam boni auctores existimant, satis indicat Aristotelem multa de diuina natura, de beatis mentibus, de prouidentia, de animorum immortalitate,

[Margin: Plerosque libros de diuinis rebus ab Arist. cõscriptos ad nos nõ peruenisse.]
[Margin: Laërt. in Arist.]
[Margin: Euseb. lib. 11. cap. 1. & li. 14. cap. 7.]
[Margin: In his est Iustinus Martyr in Orat. paranet. ad Gētes.]
[Margin: Aristotelis liber de Mũdo ad Alexandrum.]

talitate,& aliis huiusmodi rebus fusiùs scripsisse, quæ in illud quasi compendium faciliori,& gratiori stylo prætermissa etiam disputationum molestia in gratiam Regis collegit. Non desunt quoque ex Recentioribus, qui verisimile putent libros quatuordecim, qui De secretiori parte diuinæ sapientię secundū Aegyptios inscripti sunt, & ex Græco in Arabicum primò conuersi tempore Leonis 10. in bibliotheca Damascena inuenti referuntur, Aristoteli esse ascribēdos: qui si ab eo conscripti sunt, nihil iam reperiri posse existimāt apud Platonem ex Philosophia externorum desumptū, quod accuratiùs etiam ab Aristotele traditum non sit. Atque hos libros suspicantur iidem significasse D. Thomam in Opusculo de vnitate intellectus cōtra Auerroëm, cùm testatur se vidisse quatuordecim libros Aristotelis de substantiis separatis nondum in latinum conuersos, qui continerent explicationem multarum quęstionū de Deo, & anima rationis participe, quę in Physicis, ac Metaphysicis nō satis videbantur explicatę. Nos tamen, quibus hoc verisimile non videtur, libenter quidem concedimus Platonicis plura de diuinis rebus Platonem scripsisse: verùm illud adiungimus, dubium non esse, quin Plato plura etiam in eo genere peccauerit, vt propriis locis facile erit intelligere. At præstat, vt ipse in Theæteto ait, pauca benè, quàm multa malè definire. Qua in re ingenij Aristotelici præstantia iustiùs commendari potest, quòd ea pauca, quæ scripsit de diuina natura, cęterisque substantiis à materia separatis, adeò egregia sunt pene omnia, vt nullum propè dogma de ijs rebus à Theologis vsurpetur (si tamen naturali lumine compertum sit) quod illi è libris Aristotelicis non hauserint. Itaque parùm refert, quòd Platonē eius sectatores Diuinum, Aristotelem verò Dæmonium, quasi medij cuiusdā ingenij inter diuinum,& humanum appellauerint. Nec enim id rectè ex eo colligas, quòd ille plura de rebus diuinis, quàm Aristoteles scripta reliquerit; nisi veriùs,& acutiùs de ijs rebus scripsisse confirmes.

Carpentarius eodem lib.

Libri de diuina sapient. à secūdū Aegyptios.

D. Tho. Opusculo. 16. Sectione 1.

Etsi Plato de diuinis rebus plura scripsit, plura tamen peccasse.

Quòd verò Aristoteles Platonis ingenio contentus fuit, Plato autem plura cognoscendi causa multas regiones peragrauit ad sciendi studium potiùs, quàm ad ingenium referēdum est. Quòd si Plato ex tam longa peregrinatione tantam externæ Philosophiæ cognitionem in Gręciam reportauit, quid opus erat Aristoteli, vt Philosophiæ causa peregrinaretur, relicta Platonis Academia, & aliorum insignium Philosophorum Socratis olim discipulorum familiaritate, eo prę sertim tempore, quo magis, quàm vnquam aliàs Athenę Philosophię studijs floruerunt.

Quare Aristoteles discēdi gratia peregrinatus nō sit.

Ad id verò, quod extremo loco pro Platone afferebatur, nō negamus dandā esse Platoni palmā eloquētię, quòd is in ea re magis se exercuerit: Aristoteles verò, etsi mirabili proprietate, ac grauitate verborū vsus est, tamē intelligētię rerū studiosiùs incubuerit. Id, quod ipse Aristoteles nō obscurè significat 2. Politicorū libro. Socratis, inquit, sermones (hoc est, Platonis vbiq; Socratē inducētis) nimis elaborati

Defertur Platoni eloquentiæ palma.

2 Polit. cap. 4.

borati sunt, & compti, & qui rerum nouarum tum inquirendi studium præseferāt: sed difficile fortasse est rectè omnia præstare; quasi dicat, adeò studiosè consectanti orationis splendorem difficile esse rerum etiam perfectam cognitionem consequi. Quod verò attinet ad ea lumina orationis, quę in eruditione posita sunt, nemo inferiorem fecerit Aristotelem, qui eius scripta perlegat, nisi quòd enitet magis eruditio, & varia multarum rerum notitia Platonici sermonis lepore condita. Id, quod in causa est, vt non pauciores humanarū literarum professores, quàm Philosophi sibi quasi iure suo Platonis lectionem vendicent.

Cur Plato à non Philosophis etiā legatur.

Denique cùm Cicero, & D. Augustinus Platonem excipiunt, nisi alia loca inuenirentur, quæ magis Platoni fauerēt, dici posset, id eos non iudicij faciendi de vtroq;, sed potius declinādi causa dixisse, vt qui nullam de Platonis ingenio sententiā ferre voluerint, cùm Aristotelem omnibus anteponebant; quicquid omninò de eorū comparatione dicendum videretur. Verùm cùm illi quibusdam aliis locis perspicuo iudicio Platonē Aristoteli præferant; respondendum est, non mirum id esse, cùm ambo Platonem, non solùm doctrinæ causa, sed magis forsitan eloquentiæ ab ineunte ætate velut præceptorē summo studio coluerint; Aristotelē verò serius, ac leuius, & solius cognitionis rerū causa legerint: quanquā vix causa hæc ad D. Augustinum deferri potest, qui parū admodū in lectione Aristotelis versatus fuit. Itaque non est, cur Platonis ingenium propter eorū iudicium Aristotelico anteponendum sit, præsertim cùm reliqua fermè Philosophorum schola reclamet, eorū præcipuè, qui vtrunque Philosophum diligenter, & consideratè euoluerūt. Satis nobis sit, quòd Cicero Platoni addictissimus nūc maximè admiretur Aristotelem, nunc illum dicat virum singulari ingenio, dicendi etiā copia & suauitate incredibili; aliàs nihil eo fuisse acutius, nihil neruosius, nihil in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrius. Quibus eisdem penè titulis illum insignem facit plerisque locis Augustinus Platonici nominis non minùs studiosus. Satis igitur videtur confirmatum esse, ingenium Aristotelis cæterorum omnium Philosophorum ingeniis esse præferendum.

Cur Aug. & Cic. Platonē Aristoteli anteposuerint.

Quo loco Aristoteles à Cicerone sit habitus.

Quo ab Augusti.

Quin etiā addiderim, nō deesse magnæ auctoritatis viros, qui Aristotelē ingenij causa præter modum laudibus efferāt. Nam, vt alios omittā, Philoponus egregius auctor nō solum asserit Aristotelem nullā partē Philosophię imperfectā sua explicatione reliquisse, propriaq; fretū solertia vniuersam castigasse, optimisque pręceptis instruxisse; sed etiā in ea humanū captū excessisse. Auerroës item, qui ab eius diligenti explanatione cōmentatoris cognomine appellatus est, operū Aristotelis pręstātiā admiratus, nō dubitat hoc elogio Philosophū cōmendare; vnū esse Aristotelē, qui credi debeat regula, & exēplar à natura exhibitū, in quo sūma perfectio, quę homini in mortali vita degēti naturaliter cōtingere potest, eluceat, ac demō-

A Philiopono.

Ab Auerroë.

Philop. in vita Arist.

Auerr. in proœmio Phy. 3. meteorol. nō longè à fine 3. de anima com. 14. & aliis locis.

stretur

ßretur, tantam ingenij vim miraculum quoddam esse; cúmque, qui hac mentis felicitate præditus est, diuinum magis, quàm humanum appellandum esse. Quæ laudes etsi modum excedunt, vt præfati sumus, eò tamen à nobis cōmemoratæ sunt, vt intelligas quantum Veteres Aristotelis ingenio tribuerint. Sed iam quæ fuerit Aristotelica ratio Philosophandi videamus.

a Cic. 2. Offic.
b Aug. 8. de Ciuit. Dei ca. 2. Cic. 5. Tuscul. Laert. in praef. vitarum.
c Augu. loco cit. Laert. in Pythag. ex Sosicrate, & loco cit. ex Heraclide Pontico. Lact. lib. 3. cap. 2. & 14. Ci. 5. Tusc. Quint. li. 11. cap. 1.
1. Metap. cap. 2.
Plato in conuiuio fere ad fi.
Vt 1. Topic. ca. 2. & 4. Metaph. cap. 2. tex. 4. 5. & 6.
Ammon. in praedi.
Vt refert Plutarch. initio operis de placitis Philosophorum.
1. Metap. ca. 7. tex. 31.

De ratione philosophandi Aristotelis.
CAP. IIII.

PHilosophia, si vim [a] nominis spectes, nihil est aliud, quàm amor, studiúmve sapientiæ; si verò rem, cui, [b] auctore Pythagora, hoc nomen inditum est, idem est quod sapientia. Itaque Philosophia non est actus, habitúsve voluntatis, vt nomen præsefert, sed intellectus. Quem habitum, cùm Pythagoras in se imperfectum esse experiretur, [c] rogatus à Leontio Phliasiorum principe qua maximè in re sapiens esset, respōdisse fertur se non esse σοφὸν, id est, sapientem, sed φιλόσοφον, hoc est sapientiæ studiosum. Hinc nomen sapientis, quo plerique superiorum ad inanem gloriam, aut quæstum abutebantur, in nomen Philosophi mutatum est, & sapiētiæ in Philosophiæ. Itaque differt Philosophia à sapientia non aliter, quàm sapientia inchoata à perfecta, & absoluta, propter quam nominum cognationem sæpe alterum vocabulum pro altero vsurpatur. Ita fit, vt nomine Philosophorum nonnunquam significentur ij, qui nondum perfectam rerum cognitionem sunt assecuti, vt cùm Aristoteles primo huius operis libro ait cognitionem effectorum, & ignorationem causarum impulisse homines, vt philosopharētur, hoc est, vt causas rerum inuestigarent: & cùm Plato in conuiuio scribit, nec sapientes, nec prorsus ignorantes esse philosophos, sed eos, qui medio quodammodo se habent. Aliàs autem significantur ij, qui perfectam rerum intelligentiam sunt consecuti, vt cùm Aristoteles Philosophum à Dialectico distinguit, & Philosophiam in varias scientias distribuit; quo pacto Philosophia, vt Ammonius ex Platone colligit, est cognitio rerum, vt sunt, seu quod eodem redit, perfecta earum intelligentia. Nam definitio illa, qua Stoici dicunt Philosophiam esse rerum diuinarum, humanarúmque scientiam, non conuenit in quamlibet partem Philosophiæ, sed in omnes simul, vt nomine humanarum rerum intelligamus inferiores, nobísque familiares, nomine autem diuinarum, superiores, & ab humano consortio remotiores.

Philosophia etymologia.
Pythagoras non se sapientē, sed Philosophum nominauit.
Quid differant sapientia & Philosophia.
Philosophia definitio ex Platone. Ex Stoicis.

Postquā igitur rudis adhuc illa Priscorū &(vt Aristoteles vocat) balbutiēs Philosophia expressiorē in Socrate formā accepit, tria præcipua Philosophorū genera ex Ionica familia orta sunt; tametsi ante Socratē quædam eorū semina, aut etiam, quod ad rem attinet, non

Philosophorū sectæ ex Ionica familia.

parua

parua incrementa præcesserunt; Academicorum, inquam, Stoicorum, & Peripateticorum. Nam Epicurei, etsi quartum genus quoddam Philosophorum constituunt, non ab Ionica tamen, sed ab Italica familia prodiisse censentur: & cùm omnia ad voluptatem retulerint; digni sunt, qui è Philosophorum choro eiiciantur. Ionicam familiam eam vocant, cuius caput fuit Thales, à Mileto Ioniæ vrbe clarissima Milesius appellatus, cui ex ordine successerũt Anaximãder, Anaximenes, Anaxagoras, Archelaus, Socrates. [a] Italicam eam appellant, cuius auctor fuit Pythagoras, qui etsi Samius fuit patria, vt plerique volunt, quia tamẽ in ea parte Italiæ, quæ nunc Calabria, olim Magna Græcia dicebatur, Philosophiam professus est, Italicæ familiæ princeps fuit appellatus: cui successit Thelauges filius, ei Xenophanes, huic Parmenides, Parmenidi Zeno Eleates, Zenoni Leucippus, ei Democritus, quem audiuit Nausiphanes Epicuri præceptor.

Epicurei reijciuntur. *Italica familia caput Pythagoras.*

Atque Academicis quidẽ Gymnasium Platonis nomen dedit, ipse verò Plato philosophandi normam, & auctoritatem. Docuit enim Plato in Academia nemoroso quodã Athenarũ suburbano, quod ab Heroë Academo nomen accepit, vt Laërtius scribit, atque ea ratione docuit, vt more Socratis nihil asserendo, totus in inquisitionem veritatis incumberet; quæ fuit Academicorum propria philosophãdi ratio. Placuit enim Platoni Socratis ironia, qua scientiam dissimulans in omnem partem se vertebat disserendo, nihilque ex se, sed aliorum confessione concludebat; quod plerique eius sectatores factum ideo putarunt, quia de rebus omnibus dubitasset; tametsi qui illi in Academia vsque ad Arcesilam successerunt (quorum primus fuit Speusippus eius ex sorore nepos, secundus Xenocrates, 3. Polemon, 4. Crates Arcesilæ præceptor) dissimulationi potiùs scientiæ, quàm dubitationi id tribuerũt. Arcesilas verò, cùm Pyrrhonis Sceptici nihil approbantis sententiam amplexus esset (si vlla tamẽ sententia esse potest nihil approbantis) primus omnium in Academia docere cœpit, nihil esse καταληπτὸν, id est, comprehẽsibile, sed omnia incerta, & quæ percipi nullo modo possent, idque Platonem ex persona Socratis docere voluisse, cùm nihil ex se, sed ex aliorum confessione scripta reliquisset. Cui philosophandi rationi qui addictiores fuerunt, σκεπτικοὶ, & ἐφεκτικοὶ, hoc est, consideratores, & (vt sic dicam) cohibitores dicti sunt, quia metuentes ne quid falsum admitterent, de rebus omnibus hæsitabãt, & à quauis assertione assensum cohibebãt: quo titulo illi à Dogmaticis distincti sunt, qui certa dogmata in Philosophia sequebantur. Hinc orta est distinctio Academiæ in veterẽ & nouam ab ijs vsurpari cœpta, qui contendebãt mirabilem hanc ἀκαταληψίαν ab Arcesila inductam superioribus Academicis non placuisse. Itaq; Arcesilas renouato more illo disserendi Platonico, quẽ superiores Academici reliquerãt, caput nouæ Academiæ haberi cœpit, cui successit Lacydes Euãdri præceptor, Euãdro Egesimus,

Academicorum princeps Plato. *Socratis ironia.* *Arcesilas. Pyrrho.* *Sceptici, & Ephectici.* *Dogmatici.* *Academia veteris & nouæ distinctio.*

Aug. de ciuit. Dei li. 8. ca. 2. Laert. in præf. vitarũ. Euseb. Cæsar. 14. de præpar. Euãg. ca. 2. & alij multi. *a Augu. & Laer. locis cit. & in Pythag. Hierony. in libello cõtra Iouinianũ.* *Aug. 8. de ciuit. Dei cap. 12. Laert. in Plat. & in præfa. vitarum. Cic. Acad. 1. & lib. 2. & alijs locis.* *Laert. in Platone, Arcesila, & alijs locis.* *Idem in præf. vitarũ, & Augu. de ciuit. Dei ca. 18. Lactã. lib. 3. ca. 6. Lact. l. 3. ca. 4. Cic. Acad. 1. ed. lib. 2.*

Eusebius loco cit.

3. Acad. caput Carneades.

Egesimus, cuius auditor fuit Carneades, à quo 3. Academia propterea dicitur instituta, quòd & Academi cum disputandi morem languentem excitauerit, & ἀκαταληψίαν ita retinuerit, vt dixerit tamen aliquid esse certi, & quod approbari possit. Esse enim aliquid probabile non impeditum, cui sapiens sine temeritatis, aut leuitatis nota assentiatur. Quam sectam retinuerunt Clitomachus Carneadis auditor, & Philo huius discipulus, in quo ferè apud Græcos Academia desiit. Ac referunt quidem Academici originem suæ Philosophiæ nō modò ad Platonem, & Socratem, sed ad veteres etiam illos Empedoclem, Anaxagoram, Parmenidem, & Xenophanem, quòd nonnunquam dicant abstrusa esse omnia, nihilque omnino, quale sit, percipi posse. Sed quanta calumnia id faciant Academici, quamque absurda sit eorum philosophandi ratio, alio loco ostendemus. Nunc satis sit nosse hoc genus Philosophorum, Arcesilam præsertim, eiusque sectatores, non secus commouisse, ac concitasse bene constitutam Philosophiam, quàm à Tyberio Graccho (vt Ciceronis exemplo vtar) Romanæ Reip. otium perturbatum est. Desperata enim perceptione, siue comprehensione veri, nihil est, quod quisquā sapiētiæ, quæ nulla futura sit, dare operam debeat; inane fuerit Philosophorum, non solùm studium, sed etiam nomen; nec secus facient, qui verum inuenire enitentur, quàm si volantia (vt ait Aristoteles) insequantur: quod & cum naturali sciendi desiderio, quod nō frustrà datum est, & cum euidentissimis experimētis apertè pugnat. Illud etiam absurdissimum ex hac philosophandi ratione sequitur, nihil esse, quod quisquam natura sua laudandum, aut reprehendendum possit dicere, sed solis legum statutis virtutes, & vitia metienda esse; quo quid indignius humana natura, quid etiam seditiosius dici potest? Denique in hoc maximè Philosophorum genus conuenit illa Diui Pauli reprehensio; Euanuerunt in cogitationibus suis. Cùmque plurimæ hæreses in peruersam aliquam pholosophandi rationem referri possint, quàm multa opinionum monstra ex hac mentis incōstantia, affectúsque libertate prodierint, satis intelliget, qui superiora secula percurrerit: certè nostra ætate in hanc ferè desinit licentia Lutherana, vnde Adiaphori, & qui specioso nomine libertatis conscientiæ se protegunt, denique Gentilitas, & Atheismus.

Cic. eodē loco. — *Academiæ ad quos referat originem suæ Philosophiæ.* — *Inconstantia Academicæ sectæ.* — *Eodem loco.* — *4. Metaphy. cap. 5 tex. 11.* — *Paul. ad Roma. 1.* — *Tertull. aduersus Hermogenem.* — *Quàm multæ hæreses ad Academiam referri possint.*

Stoici ἀπὸ τῆς στοᾶς id est, porticu nomen acceperunt. Docuit enim Zeno Citticus Stoicorū princeps in quadā Athenarū porticu, quæ ποικίλη (quod latinè est varia) à picturę varietate dicebatur, cuius philosophādi ratio, etsi in aliis præcessit, in eo tamen excelluit. Nā cùm Antisthenes Socratis auditor magis amasset in præceptore cōstātiā vitæ, ac morū, quàm liberā illam in quamcunque partē disputandi cōsuetudinē, quę Platoni placuit; eò rigoris, ac inhumanitatis processit in Philosophia, vt durā, ac rigidam Cynicorų sectam à mordēdi, reprehendendíve consuetudine caninā appellatā instituerit. Antisthenes

Laer. in Zenone Cittico, & in præfat. vitarum. Euseb. loco cit. in Acad. & alij. — *Stoicorum princeps Zeno Citticus.* — *Antisthenes Cynicæ sectæ parens.*

stheni ex ordine successerunt Cynicus Diogenes,& Crates Thebanus,qui rationem eandem philosophandi, non modò retinuerunt, sed etiam auxerunt.Hanc duritiem,& seueritatem cùm magna ex parte approbasset Zeno Citticus Cratetis discipulus, simúlque disputandi ambitione commotus assiduè ἀντιπαλία, Arcesilæ condiscipuli euertere conaretur(audiuit enim & Polemonem,cuius discipulus fuit Arcesilas)Cynica Philosophia ad humaniorem formã reducta,sectam peculiarem inuexit,contrariam omnino Academicorum Philosophiæ. Nam cùm Academici, quod ad cognitionem attinet,nihil percipi posse assererent; quod verò ad affectum, nihil suapte natura honestum,aut turpe,sed humano duntaxat instituto & voluntate dicerent;& in res etiam,quæ supra nos sunt(de quibus eadem ratione ambigebant)impij,& iniuriosi essent: Stoici contrà tam multa vt certa,& indubitata admittebant, vt somniis etiam fidem habendam diceret;tanta seueritate turpia ab honestis,& omnino mala à bonis discernebant, vt quoduis delictum nefarium scelus esse contenderent;peccata quippe omnia, quia contra rationem essent,paria esse,nec minus peccare eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non esset,suffocaret, quàm qui patrem occideret;nminẽ præditum esse virtute, qui affectu aliquo etiam misericordiæ, aut clementiæ, aut gratiæ vel minima ex parte moueretur. Denique adeò humana diuinis subiecta esse asserebant, vt in extremam superstitionem inciderent.Omnia enim fati necessitate fieri asseuerabant,& vsque eò insaniebant,vt vitia etiam quantumuis grauia ab hominibus patrata Deo tribuerent. Quorum peruersa ratio philosophandi,quam aliis locis impugnabimus, occasionem dedit hæresibus quamplurimis,cuiusmodi fuit Manichæorum, & nostra ætate Lutheranoru, in quorum sectã cõfluxit omnium errorũ colluuies.

Quo pacto Zeno Stoicorũ sectã inuexit.

Academicorum dogmata.

Stoicorũ.

At Peripatetici,quorum origo suprà exposita est,vt auctore Aristotele mediam quandam viam ingressi sunt vtraque extrema declinata,ita veram, & germanam philosophandi rationem inuenerunt.Aristoteles enim summo ingenio, atque iudicio quasi arbiter sedens inter dissentientes suæ ætatis Philosophos,Academicos præsertim & Stoicorum parentes Cynicos, eam Philosophandi normã tradidit,qua,& effrenatam aliorum licentiam coërceret,& aliorum duritiem,& pertinaciam retunderet. Docuit enim plurima esse ex se certissima,& indubitata,quæ vocauit per se nota;alia verò, quæ eorum perspicuitate certa essent,& quæ conuelli nullo modo possent, in quibus artium omnium, & scientiarum præcipua dogmata consisterent;alia deinde,quę etsi certa essent natura sua,possent tamen admittere aliunde inconstantiam,quod etiam genus rerũ Philosophorum curæ subiectum esse voluit. Denique alia vtranque in partem ex æquo posse cadere, de quibus iam vt nulla esset certitudo ita neque sciẽtia,aut ars vlla.Atque vt in doctrina veri inueniẽdi rectissimam,& tutissimam viam docuit;ita & in morum disciplina,

Peripatetici.

Ratio philosophãdi Aristotelica.

cap. 1.

Arist. in Analyticis, 1 topicis, 4. Metaph. & alibi saepe.

Coniun-

Coniunxit enim virtuti affectus ad mediocritatem redactos, quòd essent officiorum exercitationi nō parum vtiles, multarúmque insignium actionum instrumenta à natura tributa. Denique de diuina natura multa præclarè docuit. Quanquam enim non attigit penitus interiora illa, quæ diuina reuelatione nobis nota sunt; & in iis, quæ humano sensu intelligi possunt, nonnulla peccauit; in impietatem tamen, aut superstitionem Academicorum, & Stoicorum non est prolapsus. Ita factum est, vt cùm Peripatetica disciplina cæteras Philosophorum sectas summa auctoritate correxerit; à sola penè doctrina fidei, christianáque Philosophia emendata sit. Nec verò in iis tantùm artibus, quæ in rebus versantur, principatum obtinet doctrina Peripatetica, sed in dicendi etiam, disserendíque tradendis facultatibus. Nam etsi ipse dicendi vsus maior fuit in Academia, è cuius spatiis Cicero se oratorē extitisse gloriatur; ad Philosophum tamen, quatenus Philosophus est, non dicendi vsus, sed constitutio artis dicendi spectat, quæ à nullo Philosophorum accuratius, quàm ab Aristotele tradita est. In disserendi autem facultate, etsi plerique sunt, qui Stoicis primas deferant, quòd disserendi formas omnium diligentissimè sint persecuti; id tamen magis ob præceptorū multitudinem, & subtilitatem, seu, vt verius dicam, tenuitatem, quàm propter doctrinæ præstantiam dictum crediderim. Tradidit enim Chrysippus Stoicorū in hac re princeps plurima, & exquisitissima disserendi præcepta, quorum causa sæpe Stoici apud Ciceronē Peripateticis insultant, eósque quasi tardos in arte disserendi contemnunt. Sed primùm facile eis fuit multis, ac præcipuis disserēdi præceptis ab Aristotele traditis multa etiam addere, seu potius ex Aristotelicis quasi fontibus diducere. Deinde Stoici sola iudicandi parte assumpta totam inueniendi rationem reliquerunt; Aristoteles nō solùm inueniendi methodum primus inuenit, sed totam etiam iudicandi rationem ita emendauit, auxit, atque fundauit, vt eius quoque auctor meritò & dici, & haberi debeat. Postremò aliud est, grauiter, moderatè, & accommodatè ad vsum disserendi præcepta tradere, quod fecit Aristoteles; aliud nullo pōdere rerum, nulla habita ratione vtilitatis per infinitas concludendi formulas, quas vsus nescit, expatiari; quod vt nulli acutiùs, quàm Stoici, fecerūt, ita nulli spinosiùs & vtiliús. Quocirca parum refert, quòd illi Peripateticos quasi tardos in disserendi ratione irrideant, cùm magis ipsi ridendi è toto terrarum orbis theatro cū tota penè ingēti illa Chrysippi bibliotheca multis iā seculis eiecti sint, soláque Aristotelis Dialectica teratur manibus, sola in Philosophorū scholis audiatur. Quapropter cùm ratio philosophandi Aristotelis tanto interuallo cæteras anteierit; mirandum non est, si Peripatetica doctrina morte Aristotelis, Theophrastiq; eius successoris, & Academicorum auctoritate (quæ eo tēpore ingēs erat) longo annorum spatio suppressa, & penè sepulta, inuētis tādē, ac cognitis libris Aristotelis tāta sese luce extulerit, vt breui dis-

Arist. 2. Eth. ad Nichomachum & alibi.

Præfertur cæteris Peripatetica doctrina.

Vt Aug. cōtra Cresc. cap. 19. Cic. de Clar. Orat.

Cui prima partes in Dialectica Stoicis deferantur à quibusdam.

Vt 3. de finib.

Cic. in Top. ad Trebat.

Inueniendi methodum prætermissā ab Stoicis.

2. Elenc. c. vltimo.

Cic. de Orat. ad Brut.

Auctoritas doctrinæ Aristotelicæ quanta.

iectis Academicorum,& Stoicorum tenebris omnes totius Orbis Scholas obtinuerit,eúmque locum in Christiana Republica (quod maximæ auctoritatis argumentum est)sit cõsecuta,vt eius tantùm alumni insignibus Doctorum Philosophiæ ornandi iudicentur.

Cur prisci Ecclesiæ Doctores Academiæ veteris,& Stoicam doctrinam Peripateticæ anteposuerint.

CAP. V.

NON est tamen silentio prætereundum hoc loco,quantò aliter prisci Ecclesiæ Doctores de Aristotelica doctrina videantur sensisse, ne causa huius rei non cognita verioris Philosophiæ Magistris repugnare videamur. Etenim August. clarissimum Ecclesiæ Occidẽtalis lumen(ab eo enim,quasi recentiori potissimùm exordiar)Platonis doctrinam non modò ingenij causa, de qua re antè dictum est;sed veritatis,& soliditatis doctrinæ,qua de nunc agimus, ita cæterorum omnium doctrinis prætulit, vt sæpe dixerit,Platonicæ familiæ Philosophos facillimè omnium, paucisque mutatis posse fieri Christianos,quòd eorum disciplina cũ Christiana maximè consentiat. Hieronymus verò summæ eruditionis, ac præcipuæ auctoritatis Doctor videtur Stoicos cæteris præferre, quòd in plerísque cum nostra,id est,cælesti disciplina concordent. Eius præceptor Gregorius Nazianzenus, cui singularis diuinarum literarum cognitio Theologi cognomen peperit,vsque adeò Aristotelis doctrinam deprimit, vt theologum hominem instruens in hæc verba prorumpat; Nimis humana,atque abiecta huius viri dogmata consuta,&c. Epiphanius libro 2. contra hęreses scribit,nouos quosdam Aristotelicos à præceptore suo Aristotele veneni iaculationem sibi ipsis affricuisse,& Spiritus sancti innocentiam,ac mansuetudinem perdidisse. Et li. 3. doctrinam Aristotelicam fabulamẽtum appellat;Hæc,inquit, tollunt totum syllogisticum verborum tuorum,ô Aëti,fabulamentum;& fieri non potest,vt nos impellas, vt discipuli fiamus præceptoris tui Aristotelis. Tertullianus multò his antiquior, & D. Cypriano iudice Latinorum scriptorum optimus,miserum vocat Aristotelem doctrinæ causa,alíisque huiusmodi conuitiis,vt hominem in philosophandi ratione infelicem, sæpe exagitat. Denique Iustinus Martyr primitiuæ Ecclesiæ egregius Philosophus,in ipsa prima Christianæ familiæ institutione,non cõtra Platonem,non contra Stoicos peculiarem librum scribendum putauit;sed contra vnum Aristotelem, vt eius dogmata refelleret. Hęc fortasse non immeritò dicat aliquis nostro instituto aduersari.

Verùm is si maturè rem expẽdat,apertè intelliget nõ esse nostrũ seu potiùs totius Orbis hac ætate iudiciũ Patrũ iudicio contrariũ.

Platonis doctrinā anteponi ab Aug.

Stoicorū ab Hier.

Carpitur Aristot.

8. de Ciu. Dei per multa capita.

Vt in ep. ad Dioscorum, quæ est 56. & in li. de vera reli. c. 4.

Hierony. in Isaiā ad c. 11.

In Oratione 1. de Theolo. contra Eunomianos. Hæresi 69. Hær. 76

Tertul. li. de præscription. aduersus hæretic.

Liber inscribitur de quorūdam Aristotelis decretorū reprehensione.

Nam

Nam si Aristotelis dogmata prima quidẽ specie spectentur,& cum veteris Academiæ,ac Stoicorum decretis conferantur, nulla magis videbuntur abhorrere à Christi Seruatoris nostri doctrina. *Quàm videatur Aristotelica doctrina aliena à nostra disciplina.*

Si enim de vita,& moribus sit quęstio,nemo dubitabit Stoicorũ disciplinam similiorem videri nostræ. Aristoteles enim eum solum dicit beatum,qui cum actione virtutum,satis bonorum corporis,& fortunæ possideat: Stoici verò bonum virum beatum esse pronunciant, etiam si in Phalaridis tauro concremetur, quod planè cum doctrina Christi videtur consentire, qui beatos esse docet eos, qui labores,& ærumnas propter virtutis cultum perferunt. Quòcirca Enchiridion Epicteti nobilissimi Stoici, vt eum appellat Augustinus,Institutio quædam videri potest hominis Christiani ad veram felicitatem contendentis,quòd sola animi bona curare doceat. *Nazianz. ad Philagrium.* *9. De Ciuit. Dei. cap. 5.*

Si verò quæstio sit de Mundi origine,de Animorum immortalitate,de bonorum præmio,& pœna malorum,atque omnino de vniuersa Dei prouidentia, quæ sunt Christianæ religionis præcipua fundamenta; nemo nõ putabit,si modò prima quasi superficie rem consideret, Platonicam doctrinam plurimùm cum nostra conuenire; Aristotelicam à nostra valde alienam esse. Docet enim Plato, quemadmodum & fides orthodoxa,Mundũ initium habuisse,quem tamen Aristoteles ab omni æternitate fuisse non solum affirmat, sed etiam forsitan se demonstrasse putat. Asserit nobiscum Plato animos immortales esse; at de ea re Aristoteles ambiguè,& inconstanter videtur loqui.Ponit Plato bonorum præmia,& malorũ supplicia,atque ad omnia omnino Dei prouidentiam extendit, quemadmodũ & nos:Aristoteles verò nec de præmio aut supplicio quicquam perspicuè scribit,nec peculiarem Dei prouidẽtiam in rebus, quæ gignuntur,& intereunt, videtur agnoscere. *In Timaeo.* *In Phaedone, & sæpe alibi.*

Denique si controuersia sit de ijs, quæ sunt supra humanum captum,solàque diuina reuelatione nota esse possunt,legimus in Platone productionem diuini Verbi, quod est arcanorum orthodoxæ fidei maximum,& alia pleraque eius generis mysteria,quæ in sacris voluminibus habentur:ea tamen Aristoteles non solùm non attigit,sed doctrina etiam sua videtur impugnare. *In Timaeo.*

Hac de causa,etsi ab exordio nascẽtis Ecclesiæ omnibus Philosophis repugnarũt catholicæ fidei Doctores,stultã esse docẽtes omnẽ sapientiã,quæ doctrinæ Christi aduersaretur; in id tamen præcipuè incubuerunt,vt Peripateticæ doctrinæ auctoritatẽ eleuarẽt.Didicerãt quidẽ ex Christo Seruatore nostro Philosophos omnes fures fuisse,& latrones,quòd nõ essent ingressi per ostiũ fidei,diuinæq; reuelationis,quæ per illum cõpleta est,quòd multas Dei veritates in iniustitia detinerẽt; quòd plurimos errores pro veritatibus vẽditarẽt. Didicerãt quoque ex Paulo cauendũ esse,ne fideles deciperẽtur per Philosophiã,& inanem fallaciam secũdum traditionem hominum, secundum elementa Mundi,& non secundũ Christum.Verùm quia *Cur prisci doctores magis infensi sint Aristoteli.* *Ioan 10.* *Ad Roma.1.* *Ad Coloss.2.*

Philosophorum arma.

cæteri Philosophi fermè auctoritate humana, & traditione pugnabant: Peripatetici rationibus ijs, quas putabant ab ipsa rerum natura, earumque principiis, & elementis duci (quæ machina vehementiùs ciuitatis Dei muros quatiebat) quia item Platonici multa fidei dogmata nostris cōcedebant, Stoici vita, & moribus cum Christiana disciplina haud parum concordabāt; vnus verò Aristoteles videbatur alumnis fidei, & rerum humanarum contemptionem (quæ propria est Christiani pectoris) & Christum ipsum eripere; meritò quotquot ea ætate doctrinæ laude floruerunt, in vnius potissimum Aristotelicæ doctrinæ euersionem conspirarunt. Hinc factum est, vt quanquā in omnes Philosophos multæ à nostris edebantur apologiæ, multæ etiam ingeminabantur reprehensiones, & iustæ indignationis verba proferebantur; cuius generis fuit illa Tertulliani sententia, Philosophos esse Hæreticorum patriarchas; & illa Gregorij Theologi, in Ecclesiam, velut quasdam plagas Aegyptiacas perniciosè irrepsisse Philosophos; & descriptio illa à Tertulliano cœpta, ab Hieronymo tradita, Philosophus est gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium: in vnum tamen præcipuè Aristotelem, eiusque sectatores hæc omnia, & libentiùs, & acriùs, & multò sæpiùs prodirent. At verò si Philosophorum placita attentiùs considerentur, planè perspicitur, in ijs ipsis, in quibus Aristoteles disciplinæ fidei repugnat, turpiùs lapsos esse cæteros; & nonnunquam illū videri errasse, vbi, si rectè intelligatur, neque hallucinatus omninò est, nec veræ doctrinæ aduersatur.

Reprehēduntur in genere Philosophi.

Tertulli. aduersus Hermog.
Nazian. in Orat. de mode. in disput. seruanda.
Hierony. in epist. ad Iulianum, post Tertul. in li. de Anima.

Aristotelē minus errasse, quàm cæteros.

Nam quod attinet ad sententiā de beatitudine, meliùs quidē sensissent Stoici, si quæstio esset de beatitudine in spe, de qua Christus Seruator noster loquitur, cùm beatos eos esse asserit, qui multa propter iustitiam patiuntur, non autē de beatitudine in re, vt dici solet, hoc est de ipsa beatitudine in se ipsa, de qua omnes Philosophi loquebantur. Hoc enim pacto, cùm omnes quærerent, quibus in rebus posita esset huius vitæ beatitudo, meliùs loquutus est Aristoteles; præsertim cùm nō crediderit ipsam humanæ beatitudinis essentiam constitui ex bonis corporis, aut fortunę, sed hęc ad exercitium multarum virtutum, in quibus illa consisteret, necessaria esse; quo pacto dicimus necessarias esse homini manus, non vt homo sit, qui abscissis manibus homo est, sed vt sit perfectus, atq; integer, omnésque humanas operationes exercere possit. Estque huiusmodi Aristotelis opinio nostrorum Theologorum sententiæ planè cōsentanea, qui in supernaturali etiā hominis beatitudine bona corporis, & externa, vt accidentariā partem, requiri dicunt, qua parte Christus Seruator noster apud nos carere voluit, vt pro salute nostra sanguinem effunderet. Quocirca cùm humana omnia in hac vita tam sint obnoxia mutationi, & incōstantiæ; sapiēter adiecit Aristoteles, eos, qui fruerētur beatitudine ea, quam tradiderat, nō beatas esse mentes, sed beatos homines, hoc est, vt fert humana conditio, & natura.

Matt. 5.

Sententia de beatitudine.

In 4. sen. d. 49.

1. Ethi. ca. 10.

Quod

De Mūdi origine.

Quod verò attinet ad controuarsiam de Mundi origine, grauiter quidē in ea errauit Aristoteles, non solùm quia non fuit ex æternitate, sed etiam, quia neque forsitan totus in hunc modū esse potuit, quo à Deo conditus est, quod lib. 12. patebit; verùm grauiùs errauit Plato, si illum ex elementis, quæ ab omni æternitate confuso quodā motu agitata extitissent (quemadmodum scriptum reliquit) in temporis aliquo initio factum esse voluit. Quocirca pleriq; eius sectatores de absurditate huius sententiæ conuicti, nec luce Orthodoxæ fidei illustrati, ad Aristotelis sententiam confugiūt; nec aliud Platonem, quàm Aristotelem in ea re sensisse dicunt; sed tantùm vt fabrica Mundi ex æternitate conditi intelligeretur, præmissam à Platone fuisse elementorum confusionem, quasi non ordinē temporis, sed naturæ, & cogitationis, quo partes priores sunt toto, in ea fabrica significauerit.

In Timæo. Alcinous in Inst. ad Doct. Platonis c. 12. Simpli. 1. de cælo. & alij plerique.

De anima immortalitate.

In quæstione verò de animæ humanæ immortalitate clariùs quidem, quàm Aristoteles, locutus est Plato, etsi vterque immortalem esse docuit. Verùm si error fuit, vel potiùs culpa, obscuriùs de ea re loqui, quàm res tanta postulabat: apertiùs errauit Plato, qui omnes omnium hominum animas vel ex æternitate, vel initio tēporis productas affirmat, easq; ex aliis corporibus in alia circuitu quodā migrare facit, nec veras formas existimat, sed quanque esse in suo, vt in naui gubernatorem: cùm tamen Aristoteles verissimè doceat veras esse formas, & perfectiones humani corporis, neque animā v. g. Socratis priùs extitisse in natura rerum, quàm corpus Socratis informaret, vt docet libro huius operis duodecimo.

In Menone, Phædone, & sæpe alibi.

ca. 3. tex. 17.

De prouidentia diuina.

Porrò in quæstione de vniuersa Dei prouidentia, non negamus Aristotelem pauca admodum, cursimque duntaxat, & quasi aliud agentem tetigisse; quidque sentiret de peculiari cura, & administratione rerum, quæ gignuntur, & intereunt, non satis explicasse, quòd fortasse nondum compertum haberet, quid in ea re dictaret naturalis ratio, quam vnam sibi ducem proposuerat: tametsi in libro de Mundo ad Alexandrum apertè loquitur nō modò de peculiari cura, quam Deus habet de rebus omnibus, quæ sunt apud nos, sed planè etiam de vindicē eius iustitia in flagitiosos, & beneuolentia, ac fauore, quo prosequitur bonos, & qui bene, beateque viuere studēt: à quibus nō abhorrent ea, quæ ab eo dicuntur extremo decimo de Moribus ad Nicomachum. At Plato etsi in eadē re multa scripsit, satisque suam sententiam aperuit: in multis tamen aduersatur veritati non solùm Catholicæ fidei, sed etiā rationis naturalis, cuiusmodi est Pythagorica fabula de expiandis criminibus anteactæ vitæ in corporibus bestiarum, & his similia.

Ad finē.

cap. 8.

De rebus, quæ superant humanum captum.

Deniq; concedimus nihil Aristotelē scripsisse de productione diuini Verbi, quod tamē nō errori, sed puræ ignorationi tribuēdū est. At Plato ita eā malè intellectā ex diuinis literis in Timæū trāstulit, vt fons Arianorū meritò haberi possit, quo eodē nomine D. Tho-

mas a Origenem appellat, Platonicæ doctrinæ studiosissimũ. Equidem crediderim verum esse, quod plerique b auctores asserũt, hausisse Platonem ex Sacris voluminibus in Aegypto cognitionẽ diuinæ legis, librorumque Salomonis, & Prophetarum, quam eius scripta plerisque locis redolent. Verùm homo ethnicus humano sensu omnia intelligens, & fortasse corrigere ausus, occasio fuit quàm plurimis nostrorum, vt in varios errores incideret, quorum ille de productione diuini Verbi maximè insignis fuit. Quocirca Tertullianus, alioqui Platonis studiosus, considerans cunctas hæreses ad eã vsque diem ex illius doctrina vel ortas esse, vel auctas, & corroboratas, omnes ad illum, quasi ad caput retulit his verbis: Doleo, inquit, bona fide, Platonem omniũ hæreticorum condimentarium factũ. At Aristoteles, quia in humanam Philosophiam nihil admittendum cẽsuit, quod probare humanis rationibus non posset; maluitque in rebus diuinis tractandis citrà consistere, quàm diuina oracula proprio iudicio interpretari; nullam ille quidem vel adumbratam Christi cognitionem tradidit; sed tamen eius philosophandi ratio & paucos admodum, aut propè nullos hæreticos peperit, & tam multa, tamque præclara documenta naturali lumine cognita posteritati reliquit, vt nulli ex hostibus suis Ecclesia Christi tam ampla, & pretiosa spolia detraxerit.

Platonẽ hausisse multa ex sacris literis.

Platonẽ hæreticorum cõdimẽtariũ.

a 1. p. q. 43. 4. ar. 1. b Aug. 8. de ciuit. Dei c. 11. Iustinus Martyr in Parænesi ad gẽtes. Cyrillus cõtra Iulianũ, & alij plurimi. In libro de Anima.

Hæc cùm procedente tẽpore Ecclesiæ doctores apertiùs intelligerent, viderentque Orthodoxã Christi fidẽ non humanæ sapiẽtiæ verbis, sed virtute spiritus paulatim deiecisse omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiã Dei: nihilque iam esse, cur tantopere à Philosophis timendum videretur; tùm demum cogitantes, quã ratione effici posset, vt illorum disciplinæ fidei obsequio, multisque fidelium cõmodis seruirent; quasi mutata velificatione Peripateticam doctrinam præferre; Academicam veterẽ, & Stoicã (de noua enim Academia, quia satis per se absurda erat, parùm curatum est à nostris) in inferiorẽ locum, id est, suum cogere cœperunt. Videbant enim Aristotelis errores perspicuos esse, & qui neminem laterent; cætera, quæ ab eo tradebantur, egregia esse, & quæ mirũ in modum pijs iuuandis, & hæreticis, ac Gentilibus coarguẽdis conducerent: contrà verò Academiæ veteris, & Stoicorũ placita specie religionis, & pietatis plurimos incautos decepisse, & in varia hæresium barathra præcipites dedisse. Ita sensim curarunt, vt permissu, & auctoritate vniuersalis Ecclesiæ (quæ in dies & cognitione rerũ proficit, & fideliũ ruinis fit cautior) solus penè Aristoteles in scholis audiretur, solus in Philosophia leges, & præcepta daret. Qua ex re illud est consecutũ, vt Aristotelica doctrina sacræ fidei regulis correcta, & emendata, adeò benè merita sit de Christiana Republica, vt tota propemodũ Philosophia stet hodie Aristotelis vnius institutis seruãdis, & quasi vestigiis persequẽdis. Ita perspicuũ arbitror neminẽ, qui temporũ rationem habeat, institutumque priscorũ Patrum apud se perpen-

Quà ratione cœpit Aristoteles præferri cæteris.

perpendat, iudicaturum, contra eorum sententiam fecisse nos, qui Aristolicam philosophandi rationem cæteris anteposuerimus.

Nunc vt ad ea veniamus, quæ propriè hoc opus attingunt, septé quasi capita explicabimus, quibus totius tractationis summa continetur, auctoris institutum, ipsius operis necessitatem, subiectum, dignitatem, vtilitatem, inscriptionem, & partitionem.

De instituto Aristotelis in hoc opere, ipsiúsque operis necessitate, & subiecto.

CAP. VI.

INstituit Aristoteles tradere in hoc opere cognitionem rerum earum, quæ nec materia constant, nec in materia existunt, omniúmque attributorum, quæ illis cum cæteris rebus sunt cõmunia. Quod vt aggrederetur duabus causis adductus est. Vna, quia res, quæ ab omni materiæ concretione sunt liberæ, peculiari indigebant tractatione, eóque magis, quòd earum natura à nostris sensibus remotissima est, multóque à cæteris disiunctior, quàm quæ diuersis aliis scientiis explicãtur. Altera, quia cõmunia rerum omnium attributa in nulla cæterarum disciplinarũ tradebantur. Cùm enim quæque certum aliquod genus rerũ sibi tractãdũ assumpsisset, quod inductione cernere facile est; reliquum fuit, vt institueda necessariò esset alia tractatio, in qua traderentur omnia quæ cunctis rebus cõmuniter cõuenirẽt. Nec enim res, quæ in cæteris scientiis explicantur, sola nominum societate inter se cõueniunt; sed rationis etiã, & naturæ cognatione. Cur autem in ea potiùs sciẽtia, quæ ageret de rebus materiæ expertibus, agendum fuit de cõmunibus attributis rerum omnium, duplex est ratio. Vna, quia quæ communiter omnibus cõueniunt, cùm analoga sint, priùs natura de rebus materiæ expertibus dicũtur, quàm de iis, quæ habent aliquam cum materia coniunctionem. Altera, quia cùm dicantur de vtrisque, nullam prorsus in suis rationibus materiam includunt, vt hac ex parte in cæteris sciẽtiis, quarum omnis cura est de rebus materiatis agere, tractari non possint. Et quidem, si nullæ res essent materiæ expertes, vt rudis quorundam priscorũ Philosophia putauit, communia hæc attributa à naturali Philosopho tractanda forent, ipsíque Philosophia naturalis prima esset Philosophia, vt Aristoteles lib. 6. huius operis doctè animaduertit. De iis enim rebus duntaxat communia illa dicerentur, quæ materiam in suis rationibus iucluderent, quo fieret, vt nec ipsa quoque sine materia explicari possent; quo pacto, quia res omnes naturales materia constant, ipsa etiam rerum naturalium communis ratio materiæ expers non est. Nunc autem, cùm naturalis Philosophia viam aperuerit,

Institutũ Aristotelis in hoc opere.

Cur in hac scientia de cõmunibus rerum omniũ attributis agẽdum.

4. Metaph. cap. 2. tex. 2.

Sublatis rebus materiæ expertibus tolli Metaphysicã.

6. Metap. c. 1. tex. 3.

vt res

vt res materiæ expertes in rerum natura necessariò esse fateremur: eadem ratione communium attributorum tractatio cœpit aliena intellgi à Philosophi naturalis disputatione, & qui antè sapientes, primique Philosophi credebantur, iure, ac meritò suo nomine cœperunt dici Naturales, quòd vltra res materiæ participes non processissent.

Cur hæc sciẽtia necessaria. Philosophia. Inuento igitur harum rerum genere, non fuit illud à Philosophis vlla ratione prætermittendum. Primùm, ne earum rerum, à quibus cæterarum cùm existentia, tū perfecta cognitio pendet, nulla apud nos foret scientia, vanumque esset Philosophiæ nomen, quod notione sua diuinarum, & humanarum rerum, summarumque causarum veram cognitionem pollicetur. *Homo.* Deinde, ne homo, qui partim rerum corporearum, partim incorporearum naturæ particeps est (qua de causa ab aliis Nexus Dei, & Mundi: ab aliis rerum materialium, & immaterialium Horizon appellatus est) cognitione earum, cum quibus inferiore sui parte communicat, edoctus ea ignoraret, cum quibus præstantiore portione conuenit; quod esset ab hominis dignitate alienissimum. *Lege Philon. Iud. lib. de opificio Mūdi.* *Humana felicitas.* Postremò ne id, in quo præcipuè posita est humana felicitas (posita est autem potissimùm in cognitione rerum præstantissimarum, vt idem auctor extremo de Moribus ad Nicomachum libro docet) minimè omnium ab homine curaretur; cúmque tam multis in rebus humana industria desudet, hāc vnam, cuius præcipuo desiderio ducuntur homines, quasi ad se non pertinentem relinqueret. *Arist. 10 Eth. ad Nicoma. cap. 7.*

Metaphysicæ subiectum Ens. Ex his, quodnā sit operis subiectum, facilè intelliges. Cùm enim subiectum cuiusque scientiæ id sit, quod & vnum est, & ea omnia complectitur, quæ illius curæ præcipuè subijciuntur, & quorum illa naturam, & affectiones se tenere profitetur; nemini dubium erit, quin id, quod est, siue Ens, qua ratione est Ens, sit huius tractationis subiectum, quippè cùm Ens, & suo modo sit vnū quippiā, & omnia complectatur, quæ sine materia, aut omnino existunt, aut certè intelliguntur, quorum hæc scientia & naturas nosse, & affectiones intelligere præcipuè studet. Sed hæc cùm ab ipso auctore initio libri 4. tradantur, fusiùs à nobis eo loco explicanda sunt. *4. Meta. c. 1. tex. 1. & lib. 6. c. 1. tex. 2.*

De dignitate, & vtilitate huius scientiæ.

CAP. VII.

Cur cæteris sciẽtiis nobilior Metaphysica. IT etiam perspicuum ex dictis, hanc scientiam esse omnium Philosophiæ partium longè nobilissimam, cùm eius subiectum res eas complectatur, quæ sunt omnium præstantissimę; substantias, inquam, omnes corporis expertes, atque adeò Deum ipsum Op. Max. *Obiectionis dilutio.* Quòd siquis obijciat eas scientias esse prestantiores, quę accuratioribus vtuntur in probando rationibus

tionibus, proindè longè præstantiores esse Mathematicas, quæ ex accuratissima demonstrandi ratione disciplinarum nomen inuenerunt; hoc pacto respōdendum est. Primùm quidem: etsi hæc scientia, vt à nobis in hac vita participatur, longè minùs certum, & accuratum sibi vendicet demōstrandi modū, propterea quòd res, in quibus versatur, longissimè distant à nostris sensibus: si tamen ea absolutè, ac simpliciter spectetur, etiam Mathematicas sciētias demonstrandi certitudine, ac perfectione superare. Versatur enim in rebus nō modò simplicissimis, & suapte natura notissimis: sed etiam maximè omnium stabilibus, vt potè omnis materiæ, ac mutationis expertibus. Qua de causa Aristoteles in præfatione huius operis ait, hanc scientiam non esse humanam possessionē: & rursus, eam à solo Deo, aut maximè possideri. Deinde verò, etsi dignitas sciētiarum, tam ex certitudine demonstrandi, quàm ex præstantia subiectorum sumi potest, vt auctor sæpe docet: tamen nisi cætera sint paria, non esse eam simpliciter, & absolutè colligendā ex gradibus certitudinis (alioqui certissima, & exquisitissima scientia rei nullius momenti esset nobilissima, quod nemo dixerit) sed ex prēstātia subiectorum, vt idem docet 11. huius operis, cùm iudicat præstātiorem, atque deteriorem sciētiam ex suo quanque subiecto appellandam, nulla interim facta mentione de ea nobilitate, quæ ex ratione demonstrādi ducitur. Hinc illud est natum, quod idem primo de partibus animalium in hanc sententiam scriptum reliquit: Res illas superiores etsi leuiter attingere possumus: tamen ob eius generis excellētiam nos ampliùs oblectari, quàm cùm hæc nobis iuncta omnia tenemus.

Mathematicas nobis esse certiores.

Suapte natura minùs certas.

Cap. 2.

Vnde sciētiarum dignitas colligenda.

Veluti 8. Top. cap. 2. & 1. de Anima c. 1. tex. 1. 11. Metaphy. c. 4. 6. & 6. Metaph. c. 1. tex. 2. 1. de Partibus animalīū ca. 5.

At vtilitas huius scientiæ, aut nulla fortasse, aut perexigua alicui videatur. Auocat enim à ciuilibus actionibus necessaria quadam mentis abstractione, sine qua Philosophi in hoc rerum genere nullum progressum facere possunt. Deinde, cùm polliceatur magnarum, & sublimium rerum cognitionem, eámque post longa admodum studia pro dignitate non tradat, fallere videtur sectatores suos. Postremò, breue vitæ spatium, quod in alijs scientijs humanæ vitæ necessarijs ponendum esset, haud parum imminuit propter rerum difficultatem, cùm tamen ipsa minimè omnium sit necessaria, vt ipse Aristoteles docet in præfatione huius operis. Hinc fit, vt priscos illos Philosophos Thaletem, Anaxagorā, & similes, qui primis causis rerum inuestigandis, contemplandísque intimis rerum naturis se totos consecrarunt, sapientes appellandos esse, prudentes verò minimè censeant quidam apud eundem 6. Ethicorum libro, quòd admiranda quidem, sed inutilia humanæ vitæ exquirerent: cui sententiæ ipse Aristoteles eo loco minimè repugnat.

Cur hæc scientia inutilis videri possit.

Cap. 1.

6. Ethic. ad Nicomachum cap. 7.

Verū siquis æquo animo attēdat, planè intelliget, hāc disciplinā non solùm vtilē, sed in primis etiam vtilē humano generi dicendā esse: modò vtilitatē nō metiamur solis pecuniarū, aliarúmve terrenarum facultatum lucris, quod faciunt profani homines. Et quidem Stoici

Metaphysica vtilitas.

De vtili, & honesto diuersa sententia. Stoici, qui nihil vtile, nisi quod honestum est, & quia honestum est, esse putauerũt; quam vtiliorem scientiam ea censuissent, quæ est omnium honestissima? Peripatetici verò etsi bona quædam, quæ ex se honesta non sunt, vtilia esse volunt; an non ipsi vtiliora iudicabunt, quæ sunt homine digniora? Quid verò homine dignius, quàm ad diuinarum rerum cognitionem aspirare? *Vnde vtilitas metienda.* Certè vera vtilitas rerũ ex supremo fine æstimanda est, vt quæ ad illum magis conferunt, verè vtiliora meritò censeri debeant. Quænam verò humana scientia magis ducat hominem ad altissimarum rerum contemplationẽ, in qua præcipuè humana felicitas consistit: quàm ea, cuius illud est præcipuum munus, & officium, vt earum cognitionem exquirat? *Quæ vtilitas ab hac scientia in cæteras redundet.* Mitto vtilitatem, quæ ex illa eius functione manat, qua cæteras omnes artes constituit, ac communit, quòd eam apertè agnoscant cæteri artifices, qui initia suarum scientiarum considerant, quique accuratiùs aliquid tractandum suscipiunt. Dicant ij, an sine primæ Philosophiæ præsidio aliquid magni momenti ad prima vsq; principia persequi possint. Iam Theologi quid non defendunt contra Ethnicos, & sæpe etiam contra hæreticos primæ Philosophiæ principijs, & doctrina muniti? Certè si alij artifices aliena à proprijs æquo iudicio distinxissent, dubium non esset, quin magnam suæ doctrinæ partem primæ Philosophiæ acceptã retulissent. Nunc autẽ, cùm plus æquo in primæ Philosophiæ terminos irruperint; pleriq; sunt, qui eius opes, quas velut proprias possidẽt, illi deberi nõ agnoscant. Denique vel vnum illud ad eius vtilitatem cõmendandũ satis esset, quòd maximum eius capessendæ appetitũ naturæ Auctor hominibus indiderit, à qua sentẽtia Aristoteles hoc ipsũ opus exorditur: neque enim frustrà, sed maximi potiùs alicuius emolumẽti causa ea propensio humanæ naturæ ingenita est. Denique qui hanc disciplinã vtilem non esse cõtenderet, insignis ne ignorãtiæ nomine, an impietatis crimine notandus esset, non facilè quiuis iudicauerit. *Diluũtur rationes cõtra vtilitatẽ Metaphysicæ propositæ.* Ad id verò, quod obijciebatur, auocare eius studium à ciuilibus actionibus, respondendum est, tãtùm abesse, vt id inutile sit humano generi, vt maximè etiam sit necessarium. Est enim necesse, vt in Republica bene cõstituta, alij diuinis rebus vacent; alij ab illis instructi actiones ciuiles ad earundem rerum cognitionem accõmodent. Si qui verò sunt, qui vtrunq; præstare possint, ij excellentes viri, & verè regij haberi debent. Quòd verò multi se quasi deceptos cõqueruntur, quòd post longum tempus exiguam quandã diuinarum rerum cognitionis particulam sint assecuti, vitio eorum ascribendum est; vel quia exiguum existiment, quod maximũ habet momentum; vel ꝙ Dedalæa temeritate (vt ita loqui liceat) altiùs sperarint se posse conscendere, quàm humana conditio in mortali hac vita ferat. Id enim non pollicetur humana Philosophia, sed malè coërcita sciendi cupiditas, quæ tamen intra modũ, vt cætera humana, cõtinenda est. Ex quibus satis intelligitur, quàm parũ habeat virium extremũ cõ-

tra

ra huius scientiæ vtilitatem argumentum. Nam, quod Aristoteles ait, cæteras omnes disciplinas magis esse necessarias, de ea necessitate intelligendum est, quæ ad victum, & cætera corporis emolumenta refertur.

De inscriptione, & partitione huius operis.

CAP. VIII.

A quo libri inscripti sint.

INscripti porrò sunt hi libri siue ab Aristotele, siue à Theophrasto, qui eius opera magna ex parte in ordinem digessit, nomine rerum, de quibus agunt, τὰ μετὰ τὰ φυσικά, hoc est, Post naturalia; qua in oratione verbum, Post, non ad naturæ ordinem, sed inuentionis referendum est. Nam, etsi hæc tractatio continet scientiam eorum, quæ natura sunt prima; ea tamen post cognitionem rerum naturalium inuenta sunt. Quia verò Philosophi in inuestigandis rebus, de quibus hæc scientia disserit, ab inferioribus ad superiora progressi sunt, nō abs re multi eandem inscriptionem sic explicant, quasi dicas, Supra naturalia, siue quæ supra naturam sunt, quo pacto Natura definita est initio 2. lib. de naturali auscultatione, seu quod idem est, Quæ sunt in altissimo rerum gradu posita. Hinc factum est, vt scientia ipsa quæ his libris traditur, simplici nomine appellari soleat à Recentioribus Metaphysica, quasi Postnaturalium, aut Supranaturalium scientia, cùm ab Aristotele sæpe appelletur prima Philosophia; aliàs absolutè Philosophia, quasi præcipua pars Philosophiæ, vt 4. lib. huius operis cap. 2. & 3. & lib. 1. Physicorum extremis penè verbis; aliàs Theologia, quòd de diuinis rebus disserat, vt libro 6. capite 1. & lib. 11. cap. 6. aliàs Sapientia, quòd primas rerum causas teneat, vt in ipsa huius operis præfatione, & cap. 2. lib. 3. aliàs Domina, & princeps reliquarum, & cui cæteras contradicere nefas sit, veluti duobus proximè citatis locis, & 1. Post. cap. 7. vt quæ omnium principia confirmet, ac stabiliat.

2. Phy. c. 1. tex. 3.

Quibus nominibus hæc scientia appelletur.

Lib. 4. Metaph. tex. 5. & 8. lib. 1. Phy. tex. 83. lib. 6. Metaph. tex. 2. 1. Metap. cap. 2. 3. Metap. tex. 3. tex. 70.

Diuiditur verò totū opus in præfationem, & tractationem. Præfatio, quæ primis duobus capitibus continetur, tota ad cōmendationē huius scientiæ confertur. In tractatione verò hæc continentur. Primùm in reliqua parte primi libri referūtur, & magna ex parte refutantur Philosophorū placita de causis. In 2. agitur de modo inuestigandæ veritatis. In 3. proponuntur, & pro vtraque parte disputātur plurimæ quæstiones in reliquis libris dissoluēdæ. In 4. cōstituitur huius scientiæ subiectū, eiusque affectiones declarātur, & maximè cōmunia principia traduntur. In 5. distinguitur ambiguitas multorum ad hanc scientiam pertinentium, & eorū minùs præcipua membra ad prima quasi capita reuocātur, omniáq; cōgruis explicationibus declarantur. In 6. traditur, quo pacto Metaphysicus de ente disserat, & quædam

Diuisio huius operis. *Primus lib.* *Secūdus.* *Tertius.* *Quartus.* *Quintus.* *Sextus.*

quædam entis significata ab huius scientiæ propria consideratione reijciuntur. In 7. agit Aristoteles de Ente per se, ac reali, quod in decem prædicamenta diuiditur; potissimùm verò de substantia materiali. In 8. de principijs constituentibus huiusmodi substãtiam, materia videlicet, ac forma. In 9. de Ente, vt diuiditur per potentiam, & actum. In 10. de Vno, tum per se sumpto, tum etiam, vt cum multis confertur. In 11. & priore parte duodecimi multa repetit, quę in hoc opere, & in libris Physicis scripserat, vt ex ijs gradum faciat ad substãtias separatas, de quibus tandem agit in posteriori parte libri duodecimi, ac præcipuè de prima omnium rerum causa. Denique in 13. & 14. lib. disputat contra Platonem ad euertendas Ideas, & Mathematica separata, quæ ab illo inducta sunt: quæ disputatio cùm à multis seculis parùm vtilitatis afferat, & ex dictis vtcunque intelligi possit, ferè ab huius operis enarratoribus prætermittitur.

Septimus. Octauus. Nonus. Decimus. Vndecimus. Duodecimus. Duo extremi.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ μεῖζον.

Κεφ. Α΄.

ΠΑντες[a] ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. σημεῖον[b] δ᾽ ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις. καὶ γὰρ χωρὶς

Primus lib.

Quòd igitur ad primum librũ attinet, multa Aristoteles propter rerum tractandarum magnitudinem initio præfatur. Primùm enim ex appetitu sciendi hominibus à natura dato, ex quo non vtilitas modò, sed necessitas etiam huius scientiæ colligitur, obiter se insinuat in gratiam eorum, qui eius studium carpebant. Deinde longo ductu aperit quæ sit natura huius disciplinæ. Tertio loco tradit illius dignitatem, & præstantiam. Postremò docet, quis sit eius scopus, ac terminus, hoc est, qua in re eius perfectio, & absolutio cõsistat. Quibus rebus tractãdis ingeniosè explicat quatuor quæstiones illas, An sit? Quid sit? Qualis? & Propter quid? quas ipse tradiderat 2. *Cap. 8.* lib. de Posteriori resolutione, vt in quibus cuiusq; rei propositæ tractatio cõsisteret. Aggressus autem ad tractationem rerum, quæ sub hanc scientiã cadunt, quoniã ea primùm respicit primas causas, easque pro virili parte inuenire, ac tradere conatur; repetit principio quadripartitam causarum diuisionem à se traditam 2. Physicorum *Cap. 3. tex. 27.* libro, vt ea proposita expendat, cæteri ne, an ipse meliùs de rerum causis senserit. Deinde refert ex ordine ea de re placita Philosophorum, qui ipsum præcesserunt, orsus ab antiquioribus, ijsque, qui ab inquisitione infimæ causæ cœperunt philosophari. Postremò aliorum sententias partim refutat, partim ad suæ confirmationem assumit.

Capitis

Capitis primi explanatio.

Omnes [a] homines } Plerique Aristotelis ætate duabus potissimùm de causis inuidiam conflabât huius scientiæ studiosis. Vna, quòd frustra tentarêt eam assequi doctrinam, quæ humanum captum superaret. Altera, quòd inaniter sectarentur disciplinam, quæ nec necessaria humanæ vitæ, nec vtilis esse videretur. Ac prior quidem reprehensio quæ primùm profecta videtur à Simonide Cœo Poëta Lyrico, cuius meminit Aristoteles, tum apertè hoc ipso libro cap. 2. tum tacito nomine 10. Ethic. cap. 7. scientiam hanc nullam apud nos esse contendit. Posterior verò (cui pro se etiam de diuinis rebus scribere incipiente respondet Cicero initio operis de natura Deorum) scientiam quidem ipsam non inficiatur; verùm nihil eam emolumenti humano generi afferre putat. Quæ sane insectatio, siquis animum aduertat, eodem reuoluitur. Aut enim hæc scientia ab Auctore naturæ hominibus negata est; aut inutilis non est. Quamobrem Aristoteles hoc loco partim vt quæstionem, An est, de hac scientia explicaret (tunc enim illa non videtur prætereunda, cùm de rei existentia dubitatur) partim vt obtrectatoribus occurreret; sapienter orsus est ab hoc generali pronunciato, quo asserit appetitũ sciendi ipsius scientiæ causam esse omnibus hominibus naturalẽ. Nam cùm nomine scientiæ intelligatur perfecta rei cognitio, illud primùm ex hoc pronunciato sequitur; appetitum huius scientiæ, quæ tota hac prætatione Sapientiæ nomine appellatur, esse hominibus maximè naturalem. Est enim sapientia, perfectissima rerum cognitio, quam omnes audito sapientiæ vocabulo communiter concipiũt. Sequitur deinde, hanc scientiam neque esse impossibilem, neque inutilem, proinde nec laborem, qui in eam impenditur, esse reprehendendum. Neque enim naturæ Auctor, qui (vt scribit Aristoteles) nihil frustra molitur, dedisset hominibus adeò naturalem appetitum huius sciẽtiæ, nisi illa & aliquo modo ab hominibus obtineri posset, & humano generi magnopere conduceret.

Causæ, ob quas hac scientia impugnatur.

Cur Arist. ordiatur ab appetitu sciẽdi hominibus indito.

Quando quæstio, An est tractãda.

Sapiẽtia.

ARISTOTELIS Metaphysicorum

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

Omnes [a] homines natura scire appetunt. cuius [b] rei signum est ipse amor sensuum. Etenim remota

1. de Cælo cap. 4. tex. 32. & 2. de Cælo c. 8. text. 59. & ca. 11. tex. 59. & 3. de Anima tex. 45. & c. 9. tex. 45. & alibi tex. 21. tex. 38. tex. 23.

Hoc loco illud animaduertendum est, sciendi verbo, seu perfectè cognoscendi, in hoc pronunciato intelligendam esse certam, & euidentem rerum notitiam tum diuisiuam tum definitiuam, tum etiam demonstratiuam, siue ex ea fiat demonstratio, quæ est notitia principiorum, siue per demonstrationem comparetur, quæ est notitia conclusionum. Omnis enim huiusmodi notitia solet vulgò appellari scientia, tametsi Aristoteles nonnunquam solam tertiam, & quartam scientiæ nomine complectitur, vt in 1. Poster. cap. 3. alias definitiuam etiam adiungit, vt capite vltimo huius lib. diuisiuam verò, non scientiam, sed cognoscendi modum nuncupat vt 2. Post. cap. 5.

Quid hoc loco sciendi nomine intelligatur.

Illud etiam animaduertendum est, etsi eodem verbo sæpe intelligitur sciendi habitus, hoc tamen loco potiùs intelligendum esse actum sciendi: habitus enim, qui ad actũ eliciendum à natura institutus est, propter ipsum actum expetitur, quo fit, vt naturalis appetitus, quo scientiam appetimus, magis in actũ sciendi, quàm in habitum feratur. Hoc idem confirmari potest argumento sensuum, quod Aristoteles subiicit, in quo nomen sensus non pro ipsa potẽtia, sed pro actu sentiendi sumitur, vt paulò pòst patebit.

Appetitum sciendi in actũ magis, quàm in habitum ferri.

b *Cuius rei signum est* } Cõfirmat id, quod dixerat, argumento à minore. Experimur

rimur enim appeti à nobis ipsa natura impellente cognitionem sensitiuã, non solum alterius emolumẽti causa, sed etiã per sese, & sui tantùm gratia. Hinc enim fit, vt aspectus carior nobis sit cæterorũ sensuũ perceptionibus: nõ modò, quia certior est, sed etiam quia multarum rerũ differẽtias ostendit, atque adeo pluriũ, quã cæterorũ omniũ sensuũ actibus cognoscantur. Quòd si à nobis huiusmodi appetitus naturalis est, potiori ratione appetitus perfectæ cognitionis naturalis censeri debet, cũ imperfecta sẽsuũ notitia à qua omnis nostra cognitio incipit, ad perfectã suapte natura dirigatur.

Cur nobis carior visus, quàm reliqui sensus.

ρὶς [c] τῆς χρείας ἀγαπῶνται δι' ἑαυτάς. καὶ [d] μάλιστα τῶν ἄλλων ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων. οὐ [e] γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν, ἀλλὰ καὶ μηθὲν μέλλοντες πράττειν τὸ ὁρᾶν αἱρούμεθα ἀντὶ πάντων, ὡς [f] εἰπεῖν, τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι μάλιστα ποιεῖ γνωρίζειν τι ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων, καὶ πολλὰς δηλοῖ διαφοράς. φύσει [g] μὲν οὖν αἴσθησιν ἔχοντα γίνεται τὰ ζῷα. ἐκ [h] δὲ τῆς αἰσθήσεως, Cap. 1.

c *Remota vtilitate*] Duabus de causis datus est hominibus sensuũ vsus, quod Aristoteles docet in libro de sensu, & sensili. Vna, salutis, & incolumitatis, cæterorũq. vitæ cõmodorũ gratia, vt, cùm eorum ministerio necessaria, aut cõmoda ad vitam degendã cognoscerẽt, ea quærerent; incommoda verò, & exitialia fugerẽt. Atq; hæc sensuũ vtilitas cõmunis est homini cum cæteris animãtibus. Altera, ipsius cognitionis sẽsitiuæ in se spectatæ causa, non quatenus refertur ad vitæ tutelã, aliáve corporis emolumẽta: quæ vtilitas propterea est homini propria, quòd cognitio sensitiua hoc pacto sumpta suapte natura dirigitur ad intellectiuã, quæ cæteris animãtibus negata est. Hinc fit, vt cæteræ animãtes (quod Albertus doctè annotauit) nõ ducãtur cupiditate vidẽdi, audiẽdive quicquã, nisi alicuius rei ad vitã necessariæ, aut cõmodæ quærẽdæ, aut incõmodæ fugiẽdæ causa; homo verò solius cognitionis studio ad plurima videnda, & audiẽda moueatur, etiã cùm id corpori nocet, multaque affert vitæ incõmoda. Cùm igitur Aristoteles ait [Remota, siue exclusa, & prætermissa vtilitate] non excludit eã vtilitatẽ quæ sequitur ipsam per se cognitionẽ sensitiuã speculatiuè, vt ita loquar, spectatam, sed reliquas omnes vtilitates, quæ ex sensibus prouenіũt, præsertim cùm exclusiuæ dictiones, vt aiunt Dialectici, non excludant concomitantia. Quare non excluditur his verbis ea vtilitas, quam intellectus percipit ex ministerio sensuum: quin potius ex hac ipsa vim habet argumẽtum hoc loco ab Aristotele propositum. Itaque locus hunc in modum intelligẽdus est [Remota quauis alia vtilitate ipsi per se cari sunt] vt ferè exponi solet. Eodem pacto Aristoteles capite sequenti ostendens scientiã hanc esse liberam, & sui solius gratia, nõ excludit eas vtilitates, quæ metaphysicã cognitionem consequuntur, in quibus numerãda est voluptas, quæ percipitur ex primarum causarũ consideratione: sed potiùs hunc in modũ apertè scribit [Vnde patet, eam à nobis nullius alterius vtilitatis causa perquiri] innuens habere illã peculiarem vtilitatẽ, & quidem tãtam, vt ipsa sola suis opibus cõtenta videatur.

Duplex sensuum vtilitas. — *Hoc loco tract. 1. c. 4.* — *Dialecticorum regula.*

d *Is maximè, qui fit per oculos*] Hinc patet verbum, sensus non pro facultate, sed pro actu accipi hoc loco. Neque enim sentiendi facultas, sed actus sentiendi fit per oculos. Idem patet ex periodo proximè sequenti, in qua non de videndi facultate, sed de actu sermo est. Aduerte tamẽ rariùs apud Latinos vsurpari nomen, sensus, pro sentiendi actu, quàm apud Græcos.

Quid nomine sensus significetur hoc loco.

e *Non enim vt agamus solum*] Hoc etiã loco plerique subaudiunt verba [Aliquid aliud] vt sit sensus: Non enim solùm, vt aliquid aliud agamus, & cæt. Quod propterea addunt, quia ipsum etiã cognoscere per sensum, videtur esse quoddã agere. Verùm non est necesse quicquam adiungere. Neque enim Agere quod Græcè est πράττειν, vnde Praxis nomẽ etiã à Latinis vsurpatur, propriè conuenit in

Agere propriè, quid.

Ad caput nit in actum cognoscendi purè contemplatiuum, & ad nihil aliud relatum, vt b lib.6. patebit. Itaque Agendi verbū non sumitur hoc loco, quatenus significat actionem latè acceptam, sed quatenus opponitur verbo, contemplandi, siue cognoscendi solius cognitionis causa, seu quod idem est, quatenus significat actionem, vt opponitur puræ contemplationi.

mota c vtilitate ipsi per se cari sunt, ii d maximè, qui fit per oculos. Non e enim vt agamus solùm, sed nihil etiam acturi ipsum videre omnibus, vt f ita dicam; aliis anteponimus. Causa verò est, quòd hic sensus vnus ex omnibus maximam nobis rerum cognitionem afferat, multásque differentias ostendat.

Natura g igitur animalia ab ortu sensum habent: ex h sensu autem in

f *Omnibus, vt ita dicam, aliis*) Verbū (omnibus) non potest vllo modo referri ad actus sentiendi, quatenus nomine αἰσθήσεων significantur: dicendū enim foret Græcè πασῶν ἄλλων, nō πάντων ἄλλων, cùm nomen αἴσθησις fœminini sit generis. Dicet fortasse aliquis, referendum esse ad res omnes, vt sententia ita concludatur, (ipsum videre omnibus aliis rebus anteponimus) quo pacto per hyperbolen dicere solemus, nihil nobis esse carius lumine oculorum, etiam si vita ipsa longè nobis sit carior. Addet quoque verba (vt ita dicam) inserta esse, vt significaretur figuratam esse locutionem, nec simpliciter veram. Sed planè obstat sequens periodus, in qua non redditur causa, cur aspectum cæteris rebus omnibus anteponamus, sed cur cæteris sensibus. Dicendum est igitur; verbum (omnibus) ad sensus, siue actus sentiendi referendum esse; non tamen, vt nomine αἰσθήσεων significantur, sed quatenus significantur verbis infinitis videndi, audiendi, & cæteris, quale est græcè τὸ ὁρᾶν, latinè, ipsum videre, quod præcedit. Verba autē (vt ita dicam) propterea adiecta sunt, quia dubium esse potest, num carior nobis sit videndi actus, etiam solius cognitionis causa (quo pacto de sensibus hoc loco sermo est.) quàm cæterorum omnium sensuum cognitiones; saltem si coniunctim accipiantur: quanquam, etsi diuisim sumantur, non satis perspicua res est propter auditum, quem multi cognitionis causa aspectui præferrent, si alterutro priuandi essent. *Notandum.*

g *Natura igitur animalia*) Hoc loco docere incipit, quænam sit natura huius artis, hoc est, in quarum rerum consideratione versetur, quod pertinet ad quæstionem Quid est. Id autem vt cōmodius faciat, multa tradit de gradibus cognitionis. Atque in primis ait, sensitiuam cognitionem omnibus animalibus naturaliter esse communem. Omnia enim necessariò prædita sunt duobus sensibus, gustus, & tactus, vt ipse docet libro de sensu, & sensili: tactu quidem, vt cognoscant ea, ex quibus constant; gustu verò, ex quibus aluntur. *Aristoteles 1. de sensu, & c. & 3. de Anima t.12. & t. 62.63.64*

h *Ex sensu autem*) Tradit tres gradus cognitionis brutorum animalium. Primus, ac infimus est eorum, quæ non cognoscunt res sensibiles, nisi cum illæ adsunt. Secundus, siue medius eorum est, quæ possunt etiam illarum in absentia meminisse, non tamen adeò eleuatum modum cognoscēdi habent, vt possint ab alio doceri. Tertius, ac supremus ad ea pertinet, quæ non tantùm possunt in absentia illarum meminisse; sed etiam suo modo doceri. *Tres brutorum animal. gradus ex cognit. sumpti*

Primus cernitur in cōchyliis, & aliis quibusdam animalibus aquaticis, quæ marinis scopulis adhærescūt, & vt vno verbo dicam, in iis omnibus, quæ progredi ex loco in locum non possunt, hæc enim non indigent sensibus, quibus res distantes cognoscant, cum ad illas proficisci nequeant; qua ratione fit, vt solis duobus antedictis gustus, & tactus, quos omnibus animalibus necessario esse diximus, prædita sint. Quoniam verò eadem ratio est, vt non indigeant memoria, (siquidem memoria ideò præcipuè data est brutis animantibus, vt certo petere possint locum absentem ante cognitum, alicuius rei quærendæ, aut fugiēdæ causa) efficitur, vt huiusmodi animalia nec sint disciplinæ capacia, *Cur memoria data animantibus.*

C quia

quia carent auditu, nec item prudentia, quia carent memoria. Vt enim disciplina auditu indiget, sic etiam prudentia eget memoria. Prudens enim ex memoria præteritorum disponit præsentia, & prospicit futuris; Videntur quoque nonnulla animalia, quæ locum mutant, carere memoria, vt quidam vermes humi repentes imperfectæ admodum formæ, qui non [illegible] ad certa loca sed semper vagantur, & quoquo versus errant, nisi quòd ea petunt frequentius, vnde vel aëre propitiori, aut solo aptiori inuitantur. Quo fit, vt non rectè videatur dictum à quibusdam, ideò datam esse animalibus memoriam, vt possint continuare motum progressiuum, nisi subaudiant (ad quærendum locum antè cognitum) Id, quod etiam ex eo confirmatur, quia pleraque animalia ex iis, quæ memoria prædita sunt, simulatque in lucem prodierunt, mouentur ex loco in locum, cùm interim nullius rei antè cognitæ memoria ducantur. Secundus gradus cognoscendi cernitur in apibus, & aliis, si quæ sunt, quæ cùm memoria prædita sint, auditu tamen carent. His enim concedit Aristoteles prudentiam, quia ex rebus, quas meminerunt, possunt aliquod vitæ regimen accipere: negat tamen disciplinam, quia carent auditu. Quanquam illud intelligendum est, non omnia bruta animantia, quæ memoria prædita sunt, esse prudentia, sed quædam ex iis esse stolida, vt ea, quæ facilè capiuntur. Tertius denique gradus cernitur in cane, elephãto, & aliis omnibus, quæ præter memoriam, sensum quoque auditus habent: atque hæc ab Aristotele dicũtur non solùm prudentiæ, sed etiam disciplinæ capacia.

Non omnia animalia, quæ locũ mutent, memoria habere.

In hũ est D.Tho. hoc loco lect.1.parte 3.

Non semper in bestijs cum memoria prudent. à coniunctam.

Sunt tamen nonnulla, quæ contra hæc obiici possint. Primum, quòd non rectè dictum sit in explicando primo genere animalium, ideò præcipuè datam esse brutis animalibus memoriam, vt petere possint locum absentem antè cognitum. Muscæ enim mouentur ex loco in locum antè cognitum, & tamen Magnus Albertus hoc loco ea ratione ostendit eas carere memoria, quòd flabello repulsæ idemtidem se ingerant, immemores plagæ acceptæ.

1 Obiecta cõtra ea, quæ Aristoteles docet.

Hoc loco tract. 1.c. 6.

Secũdum, quòd non rectè negauerit Aristoteles prudentiam in primo genere animalium, eandémque concesserit in secundo, & tertio. Nam, si prudẽtia propriè sumatur, vt est habitus agendi recta cum ratione, quo pacto definitur 6. Ethic. in nullo genere brutorum animalium concedenda fuit: si verò sumatur per translationem, eáque omnia dicantur prudentia, quæ id faciunt, quod facerent, si prudentiam haberent; nõ solùm in secundo, & tertio genere, sed etiam in primo concedenda erat; siquidem animalia primi generis, etsi nõ mouentur ex loco in locũ (qui motus dicitur progressiuus) mouentur tamẽ motu dilatationis, & constrictionis ad amplectenda ea, quæ sibi conducunt, & refutanda contraria; quæ sanè opera similia sunt operibus prudentiæ.

2 Alberti sñia de muscis, quod careant memoria.

Cap. 5.

3 Tertium, quòd non rectè putauerit requiri memoriam in apibus, vt prudẽtes dicerentur, siquidem apes recens natæ, cùm adhuc non sint expertæ hyemem, vt ex illius memoria cibum futuræ hyemi quærant; iam inde tamen prudentissimè id faciunt.

4 Quartum, quòd non rectè dixerit apes non habere auditum; manifesto enim experimento constat, eas conuocari ad noua aluearia leui sono, & deterreri contrario.

5 Quintum, quòd nec illud etiam rectè dixerit, omnia quæ memoriam, & auditum habent, esse disciplinæ capacia. Nam, si hæc affectio propriè accipiatur, in solis hominibus reperitur: si verò translatitiè, non est, cur negetur apibus, cùm illæ in ratione viuendi præseferant disciplinam optimè constitutæ Reipublicæ. Quòd si illa hoc loco dicuntur disciplinæ capacia, quæ docilia sunt, & voce hominis quasi docentis assuescunt ad aliquid faciendum; ne hoc quidem modo rectè videtur dictum, omnia, quæ memoriã, & auditum habent, esse disciplinæ capacia. Serpẽtes enim, & quamplurimæ feræ, & si memoriam, & auditum habent: nulla tamen hominis quasi doctrina institui possunt, vt aliquid agant.

Obiectorũ dilutio

Sed haud difficilè hæc omnia dissoluuntur. Ad primum enim respondẽdum est,

est, eiusmodi animalia flabello repulsa, non ideo identidem se ingerere, quia careant memoria, sed quia stolida sunt: alioqui liceret colligere, pleraque alia, quæ manifestius omnes sensus habent, carere aspectu, & auditu, quòd petita iaculis valde propè ferientibus, sæpe non moueantur loco; quod in ranis, & cuniculis [illegible] videmus. Quare, vt in his animalibus non defectus visus, & auditus, sed stoliditas quædam in causa est, cur non statim se loco moueant, sic illa, non quia careant memoria sed quia stolida sunt, continuò in eum locum reuertuntur, vnde sunt repulsa. Accedit, quòd nimius etiam appetitus horum animalium in causa esse potest, cur ab obiecto præsenti non facilè arceri possint. Ita patet argumentum Alberti nihil efficere. Quin etiam eodem probari potest, eiusmodi animalia prædita esse memoria: siquidem repulsa ex re, qua delectantur, mox ad eandem reuertuntur; quod facere non possent adeo certo itinere, nisi memoria retinerent locum ex quo eiiciuntur. *Alberti sententia refutatio.*

Ad 2. respondendum est, prudentiam hoc loco non accipi propriè, sed per translationem, nempe pro quadam sagacitate, quæ in suis effectibus veram prudentiam imitatur. Non est tamen illa primo generi brutorum animalium à nobis proposito ascribenda, quia nullius animalis sagacitas plenè imitatur prudentiam, nisi quæ ex cognitione præteriti potest futura prouidere. *Prudētia dupliciter sumi.*

Hinc patet solutio tertii. Illa enim sagacitas, qua apes ante cognitionem præteriti in futurum sibi prospiciunt, non est plena imitatio prudentiæ. Quapropter, nisi illæ ex memoria alicuius rei moueantur ad aliquid faciendum, vt cùm ad propria aluea iam reuertuntur, non vtique prudentes dici debent, quod rectè hoc loco Albertus, Alensis, Scotus, & Aegidius annotarunt. Hoc tamen interest inter veram hominis prudentiam, & brutorum animalium (vt alia mittam discrimina) quòd homo ex memoria præteriti adhibito rationis discursu, concludit hoc, vel illud esse faciendum; bruta verò animantia ex memoria præteriti instinctu quodam naturæ ad id impelluntur. *Discrimē inter hominis, & animantium prudentiam.*

Ad quartum respondet D. Thomas hoc loco, apes non sentire sonum, sed aerem, qui commouetur, cùm editur sonus, cuius commotio tam vehemēs est in tonitruis, vt possit etiam animalia occidere atque adeò æneas campanas frangere. Magnus tamen Albertus respondet, auditum non accipi hoc loco ab Aristotele, vt est perceptiuus soni & naturalis significationis illius (hoc enim pacto apes auditum habent) sed quatenus est perceptiuus soni per modum sermonis quo pacto canes, elephanti, simiæ, iumenta etiam, armenta & alia quædam animalia auditu prædita sunt, cùm propriis nominibus appellata accurrāt, auditis verò aliis atq; aliis vocibus ex instituto significantibus, aliter atq; aliter moueātur, aut quiescant, & quędā opera similia operibus artis faciant, quod cernere est in canibus, qui certis verbis prouocati humanam saltationem imitantur. Et visus est nostra ætate in Lusitania insignis quidam canis Eduardi Principis, qui naturæ sagacitati consuetudine audiendi adiuncta, nomina propria quorundam ex familiarium ita distinguebat, vt eorum quemlibet ab illo vocatum quæritaret, & dentibus veste apprēhensa ad vocantem duceret. Quam docilitatem, & humani ingenii imitationem ipso mortis genere confirmauit, siquidem mortuo Principe, & constantissimè cibum repudiauit, & desiderii affectu cruciatus interiit. Hoc igitur modo ait Albertus, sensisse Aristotelem non esse in apibus auditum, quo etiam pacto constat non esse in aliis quàm plurimis animalibus, quæ eadem de causa nulla hominum institutione doceri possunt. *Hoc loco pag. ca. 8.* *Sententia D. Thomæ de apibus.* *Sententia Alberti cōtraria.* *Mirū canis exemplum.*

Cæterū de auditu, vt est perceptiuus soni dubitat Aristoteles ix. de historia animalium cap. xl. num re vera sit in apibus, vt, si hoc pacto auditus nomen hic accipit, non asseueranter, sed exempli causa locutus videatur. Gaudere, inquit, plausu, atque sonitu apes videntur, quapropter tinnitu æris, aut fictilis cōuocari eas in aluearium aiunt; quanquam incertum est, an audiant, & voluptate ne an formidine ita faciant. Plinius tamen lib. xi. naturalis historiæ affirmat habere auditum: quæ sententia videtur vera. Primùm, quia si conuocantur certo quo- *Dubitat Arist. de auditu apum.* *Plinii sententia de auditu apū approbatur.* *Cap. 20.*

dam sono, non autē contrario non dubiū videtur, quin percipiant differentias sonorum quare, & sonum qua ratione sonus est. Deinde quia, si non sentiunt sonum ipsum, sed motū aëris quo ipsæ pulsantur, cùm sonus editur (peruenientibus ad ea circuitionibus aëris moti à corporibus efficientibus sonum) acutior sanè est earum tactus, quàm humanus tactus; quod negat [redacted] de Anima, cùm homini tribuit tactum omnium optimum: vix enim sentimus eiusmodi motū aëris, etiā si vehemēs sit sonus, & nósque vehementer afficiat. Tum etiam, quia vix aliter respōderi potest ad experimenta illa quæ Aristoteles narrat eodē loco. Cum vero, inquit, migrādum est, vox solitaria, & peculiaris quædam aliquot antè diebus intus mittitur. Et infra: Tempore matutino omnes silēt, donec vna gemino, aut triplici bombo excitet omnes, tum vniuersæ ad opus prouolant, cúmque redierint, primùm irē tumultuāt, paulatímque, minùs subinde strepunt, dum vna circumuolitando susurret quasi dormiendum præcipiat, tū repente omnes cōticescunt. Hæc, & alia quæ de apibus narrat Aristoteles, si ad commotionem aëris cùm bombo factā, non ad bombum ipsū referantur, eadem ratione dici poterit, non percipi sonum à cæteris animalibus, quæ omnium consensu auditum habent, sed tātùm aëris motionem cum sono factā. Nec satisfaciet, qui occurrerit in iis, quæ dicuntur habere auditū, manifesta esse audiēdi organa: parū enim refert, quòd ea in tam paruis animalibus nō discernamus. Adde, nō esse verisimile, apes qualibet parte corporis discernere differentias sonorū, quomodocunque eas percipiant, sed certa aliqua, & determinata, quæ sit in capite, etiam si nobis ignota sit. Quòd si ea parte nō per potentiam audiendi, sed tangendi, discernunt prædictas sonorum differentias, idem dici poterit de cæteris animalibus, negata in auribus quauis alia potentia sensitiua præter quàm tactus.

De apibus nonnulla.

σεως, τοῖς μὲν αὐτῶν οὐκ ἐγγίνεται μνήμη, τοῖς δ' ἐγγίνεται. καὶ [i] διὰ τοῦτο τὰ μὲν * φρόνιμα, τὰ δὲ μαθηματικώτερα τῶν μὴ δυναμένων μνημονεύειν ἐστίν. φρόνιμα μὲν ἄνευ τοῦ μανθάνειν, ὅσα μὴ δύναται τῶν ψόφων ἀκούειν, οἷον μέλιττα, κἂν εἴ τι τοιοῦτο ἄλλο γένος ζώων ἐστί. μανθάνειν δ', ὅσα πρὸς τῇ μνήμῃ καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἴσθησιν. τὰ [k] μὲν οὖν ἄλλα ταῖς φαντασίαις ζῇ, καὶ ταῖς μνη-

* Aliter φρονιμώτερα.

Quintum denique argumentum perspicuè dissoluitur iuxta Alberti sententiam: quod tamen ex D. Thomæ opinione haud facilè dissolues.

i *Hinc fit vt quædam.*} Nō colligit his verbis Aristoteles alterā adæquatā diuisionē animaliū in prudentia, & docilia. Nā vt alia mittā, quibus hæc diuisio impugnari potest, certè animalia, quæ carēt memoria, nec prudētia sūt, nec docilia, vt ipse mox apertè docebit. Nō desūt, qui ob id suppleāt hoc loco opposita membra, duásque diuisiones hic colligi existiment, quasi dicat Aristoteles, Hinc fit, vt alia prudētia sint, alia non prudētia: alia disciplinæ capacia, alia nō item. Sed obstat inter alia, quòd hæc supplēdi licētia videatur nimia & nō necessaria. Quocirca dicendū videtur, non tradi hoc loco vllā generalē diuisionē animalium, sed quandā subdiuisionē posterioris mēbri præcedētis diuisionis, cum quadā subintellecta exclusiua particula ad alterū membrum. Quasi dicat Aristoteles, Ex eo, quòd dātur animalia, quæ memoriā habeāt, effici, vt eorū quædā sint prudētia dūtaxat (quatenus hac particula docilitas excluditur) alia nō solū prudētia sed etiā docilia. Quæ enim ita memoriā habēt, vt humanam vocē percipere nequeāt, ita prudētia sunt, vt doceri nō possint, quæ antē vocē quasi præceptoris memoria retinēt, ea doceri possint. Sed obstat adhuc, quòd Aristoteles nō ait [disciplinæ capacia] sed [disciplinæ capaciora &c.] quibus verbis omnia animalia videtur facere docilia. Ac si contextus Aristotelicus ita

Apta explicatio.

haberet,

haberet, vt Argyropylus vertit (sic.n. habet [alia prudentia sunt, alia magis discere possũt] missis cæteris verbis, quæ sequuntur) nihil esset difficultatis, sumpto tamen verbo Magis, pro, etiam aut insuper, vt sensus esset, Alia prudentia sunt, alia non modo prudẽtia, sed etiam docilia. Verùm quia omnes græci codices quotquot viderim, addunt verba illa, τοῖς μὴ δυναμένοις μνημονεύειν, hoc est, iis, quæ meminisse nequeunt. quod idem cæteræ omnes latinæ versiones testantur, nec verbũ μαθηματικώτερα aptè redditur latinè, si exponatur, vt dictũ est: crediderim approbandam esse lectionem Alexandri, qui pro verbo φρονιμώτερα legit φρονιμώτερα, id est prudẽtiora, quo pacto hunc in modum habebit contextus [Hinc fit, vt quædam prudẽtiora sint, alia disciplinæ capaciora iis, quæ meminisse nequeũt] sensus autem erit, Quia vero quædam animalia memoria prædita sunt, ex quibus alia humanam vocem memoria non tenent, alia tenent, idcirco quædã prudentiora sunt iis quæ meminisse nequeũt, alia non solum prudentiora, sed etiã dociliora eisdem, vt vtrũque comparatiuũ referatur ad ea quæ carent memoria. Ait autẽ Aristoteles quædam esse prudentiora iis quæ memoria carent, alia dociliora etiam non quia putat ea, quæ memoria carerent prudentia esse, aut docilia & memoria prædita magis prudentia, magisque docilia (apertè enim negat prudentiam, & docilitatem plerisque animalibus) sed quia inter memoria prædita reperiuntur & prudentia, & docilia, quæ tamen non inueniuntur inter ea quæ carent memoria: quo pacto dicimus cætera elementa esse leuiora terra, non quòd omnia elemẽta sint leuia, & terra minus leuis, sed quia inter cætera reperiuntur elementa leuia, ipsa autem terra leuis non est. Alia quoque ratio esse potest, cur Aristoteles comparatiuis potiùs quàm positiuis nominibus vsus sit, nempe vt significaret bruta animalia non esse reuera, ac propriè prudentia aut docilia, sed quodam modo, & alia comparatione aliorum, quo pacto dicimus ferrum esse leuius plũbo, nõ quòd reuera, ac propriè leue sit, sed cõparatiuè tãtùm, vt dici solet. Nec obstat, quòd Aristoteles mox vtitur positiuis nominibus: satis enim fuit semel significasse non propriè id accipiendum esse, si cui verò Alexãdri lectio nõ placebit (quæ tamen nobis videtur & verior & aptior) hoc certè ex dictis habebit, quõ pacto verbũ Dociliora exponere debeat. Quãquã verò Alexãdri lectio placet, expositio tamẽ non placet. Nã primùm cõfundit verbum Dociliora cũ verbo Prudẽtiora. Deinde putat verbũ Dociliora accipi posse pro aptioribus ad cognoscendũ. Postremò hoc ipsum ex eo probat, quia apprehẽsio per sensũ disciplina quædam sit, quæ sanè haud congruunt cũ iis, quæ ab Aristotele dicuntur.

*in alijs memoria non gignitur, in alijs gignitur. Hinc fit, vt quædam *prudentia sunt, alia disciplinæ capaciora ijs quæ meminisse nequeunt. Ac prudentiam quidem sine docilitate habent quæcunque sonos audire non possunt, vt apes, & si quod est tale aliud genus animalium: discunt autem ea omnia, quæ cum memoria hunc quoque sensum habent. Cætera [k] igitur imaginationibus, ac memo-*

* *Alias prudentiora.*

Cur Aristoteles cõparatiuis nominib. vtatur.

k *Cætera igitur*] Transitum facit à tribus iã dictis gradibus cognitionis brutorũ animaliũ ad alios três gradus cognitionis humanæ. Quia verò vnũquodque ea operatione naturaliter dicitur viuere, quæ in ipso est præstãtissima (secus est, cùm naturæ status peruertitur, vt in hominibus vitiosis) ait Aristoteles bruta animalia partim viuere phãtasiis siue imaginationib. partim memoria, partim vero imperfecta quadam experiẽtia. Ac imaginationibus quidẽ viunt animalia primi generis, quæ solis sensibus gustus & tactus prædita sunt: sensus enim, imaginatio, & appetitus omnib. animantibus cõmunia sunt, vt patet ex 3. de Anima. Illorũ tamẽ imaginatio imperfecta est, & quæ fungi suo munere nõ potest, nisi cùm sensus exterior rem eandem percipit. Memoria autem viuunt animalia secundi generis, quæ habent memoriam absque auditu. Experientia vero imperfecta, quæ & memoriam, & auditum habent, doctrina enim imper-

Qua operatione vnũquodq; viuere dicatur.

Quæ animantes imaginationi viuant.

Quæ memoria.

Quæ experimento.

Cap. 9. tex. 56.

fecta seu potius translatitia imperfecto experimento acquiritur, quemadmodū perfecta doctrina perfecto experimen o. At verò genus humanum tribus alijs gradibus cognitionis viuit, ratione, experientia, & arte. Aristoteles tamē, cùm ait [genus autem hominum & arte viuit, & ratione] nominibus extremorum graduum, medium innuit.

Tres gradus humanæ cognitionis.

Quo loco aduerte vitam humanā, quæ ratione sola regitur, esse in infimo gradu, qualis est vita multorum qui penitus in otio degunt, nec vlli disciplinæ dant operam: quæ autem regitur experientia, esse in gradu medio, siquidem experientia & si nō omnino, quodammodo tamē rationem perficit, & ad artem disponit: quæ deniq; regitur arte, esse in supremo, quādoquidē ratio arte omnino perficitur. Quod tamē dictū intellige de perfectionibus, quas homo viribus naturæ cōparare potest, ne regimen sacræ fidei excludatur, quod superius est eo, qđ ab arte pficitur.

μνήμαις, ἐμπειρίας δὲ μετέχει μικρόν. τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ τέχνῃ, καὶ λογισμοῖς. γίγνεται δ' [l] ἐκ τῆς μνήμης ἐμπειρία τοῖς ἀνθρώποις. αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τοῦ αὐτοῦ πράγματος μιᾶς ἐμπειρίας δύναμιν ἀποτελοῦσι. καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. ἀποβαίνει δ' ἐπιστήμη καὶ τέχνη διὰ [m] τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις. ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν, ὥς φησι Πῶλος, ὀρθῶς λέγων, ἡ δ' ἀπειρία τύχην. γίνεται [n] δὲ τέχνη ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων, καθόλου μία γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. τὸ μὲν γὰρ ἔχειν ὑπόληψιν ὅτι Καλλίᾳ κάμνοντι τηνδὶ τὴν νόσον τοδὶ συνήνεγκε, καὶ Σωκράτει, καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω πολλοῖς, ἐμπειρίας ἐστί. τὸ δ' ὅτι πᾶσι τοῖς τοιοῖσδε κατ' εἶδος ἓν ἀφορισθεῖσι, κάμνουσι τηνδὶ τὴν νόσον, συνήνεγκε, οἷον τοῖς φλεγματώδεσιν, ἢ χολώδεσιν, ἢ πυρέττουσι καύσῳ, τέχνης. πρὸς

Tres artium gradus.

Illud etiam aduerte vitā, quæ arte regitur, in totidē gradus diuidi posse: aut enim regitur arte practica subministrāte, aut practica imperāte, aut omnino contēplāte, quos gradus Aristoteles in progressu huius capitis distinguit.

Propriè dicta experientia.

Denique illud aduerte, in experientia propriè dicta duo spectari, vnum est, multi habitus memorandi præterità ex multis recordationibus geniti, quod est quasi materiale, alterum collatio rerum, siue euentorum, quæ his habitib. memoria tenētur, quod est quasi formale. Cùm igitur audis in brutis animātibus esse imperfectam experientiā, in homine autē perfectā, id propterea dictū intellige, quia in homine cernitur vtrūque, in brutis autē id tantum, quod materiale est. Quod enim in homine facit collatio vnius rei cū alijs, id facit in brutis animantibus instinctus, siue vis naturæ.

Quid intersit inter experientiam hominū, & cæterorū animalium.

l Fit autem ex memori.] Quoniam experientia, & ars non à natura hominibus sunt insitæ, docet Aristoteles quonam modo gignātur. Ait ergo, experientiam gigni ex multis recordationibus eiusdem rei hoc est, eiusdem attributi obseruati in pluribus indiuiduis similib' inter se. Si quis enim recordetur hoc, vel illud medicamentū Calliæ profuisse, itēmque Socrati, & alijs eodē morbo laborantibus, eaque euenta in uicem conferat, is consequetur propriè dictam experientiā eius medicamenti. Cùm verò Aristoteles ait scientiæ, & arti fere simile esse experientiā, accipit nomina scientiæ, & artis pro eodē habitu, vt sæpè hoc capite. Quo autem pacto experientia sit similis arti, paulò post docebit. Denique vsi sumus hoc loco verbo [Recordationes] pro verbo μνήμα, quod Memoriæ

Quo pacto gignatur.

moriæ vocabulum vix vsurpetur in numero multitudinis, & iam hoc loco sit sermo de memoria humana, cui soli si aptè loquendum est, accommodatur recordationis verbū. non quòd idē omnino sit recordatio atque reminiscentiā, quæ soli homini cōuenit (reminiscētia. n. semper est cū ratiocinatione discurrēte ex iis, quæ nouit, ad ea in mētē reuocāda, quæ memoriæ nō occurrūt) recordatio autē dicitur de quouis memorādi actu, etiā simplici, & sine discursu) sed quia recordationis nomē præse videtur ferre liberam quādā præteriti recognitionē, quæ non est in brutis animantibus. *Non idē omnino recordatio quod reminiscentia.*

memoria viuunt, parúmque experientiæ participant: genus autem hominum & arte viuit, & ratione. Fit [l] *autem hominibus ex memoria experientia. Multa enim rei eiusdē recordationes vnius experientiæ vim perficiūt. Videtúrque experientia scientiæ, ac arti ferè similis. Per experientiam* [m] *autem ars & sciētia hominibus proueniunt. Experientia enim, vt rectè Polus ait, artem genuit, sine experientia fortunam. Fit* [n] *porrò ars, cùm ex multis experientiæ notionibus vna de similibus existimatio in vniuersum oritur. Etenim cōpertum habere Calliæ hoc morbo laborāti hoc profuisse, itémque Socrati, ac eodem modo pluribus singulatim; experiētiæ est: profuisse autem iis omnibus, qui vna specie definiti certo morbo laborent, vt iis, qui pituita, aut bili, aut febri ex æstu afflictentur, id iam artis est. Atque ad*

m *Per experientiam autem.*} Docet artem gigni experientia. Qua in re approbat sententiā Poli, qui apud Platonem in Gorgia Chærephonti pro Gorgia respondens, hanc ipsam sententiā vsurpat. Etsi autem non desunt qui hoc loco ἀπειρίαν Imperitiā interpretētur, nos tamen cū aliis maluimus, Inexperientiā, quia Imperitiæ vocabulum passim pro inscitia sumitur, súntque multi inexperti, qui scientia præditi sint, vt hoc ipso capite docet Arist. Dicitur autē inexperiētia genuisse fortunā, seu vt Polus loquitur [p fortunā circūuagari] quia cū aliquid aggredimur iexperti rerū similiū, etsi cōsultò id facim', casui tamē, & fortunæ rē cōmittere videmur. Vnde fit, vt si quādo ea ex aīo cedit, temerè, ac fortuitò benè cessisse nō imeritò dici possit. *Artem experientia gigni.*

n *Fit porrò ars*} Exponit modū, quo ars p experientiā gignatur, aitq. id fieri cùm ex multis experiētiæ notionibus vna de similibus oritur vniuersalis existimatio, ex qua habitus quidā relinquitur, quo idē de omnibus similib. vniuersè iudicamus, vt si quis ex lōga obserua ione curationis eū habitū cōparet, quo iudicet omnibus certa specie morbi affectis certā speciē medicamēti cōferre. De qua re latiùs agendū est ad finē capitis. Illud interim aduerte nō sine causa dixisse Arist. fieri artē ex multis experiētiæ notionibus, potiùs quàm ex multis experiētiis. Nec enim necesse est, vt ad generationē artis cōcurrāt multæ experientiæ habituales, quæ semper ferūtur in res diuersarū specierū, sed multa experimēta, siue actus experiēdi, qui possunt ferri in indiuidua eiusdem speciei infimæ. Vocat. n Arist hoc loco artē nō modò habitū eū, qui fertur in res diuersarū specierū, quatenus inter se sunt similes in genere, sed etiā eū. qui fertur in idiuidua solo numero differētia, vt in ægrotos eadē specie morbi laborātes. Q si Ars acciperetur solū p cōiūctione multarū cōclusionū, tū dixisset Arist. gigni eā ex multis experiētiis. Illud etiā aduerte verbū Profuisse nō esse accipiēdū in posteriori loco, quatenus astringitur ad solā præteriti significationē. Ars. n. nō pnūciat q cquā de solo præterito, sed de omni tēporis differētia, seu potiùs absolutè, ac simpliciter. Vtitur tamē in hac re Arist. verbo præteriti tēporis, q familiare est Græcis vti hac tēporis differētia ad significādū, quid in vniuersū fieri soleat, vt cū p aulò antè dictū est, Experiētia artē genuit, &c. hoc est, generare solet. Quod in prouerbiis, vulgatisq. sentētiis visitatius est, vt apud Isocratē in Parænesi ad Dæmonicū, Κάλλος μὲν χρόνος ἀνήλωσεν ἢ νόσος ἐμάρανε, inquit, h. e. pulchritudo aut tēpore cōsumpta est, aut morbo emarcuit, pro eo quod est cōsumi solet aut marcescere. Quod idē nōnūq obseruare licet apud Latinos, vt

Quo pacto gignatur.

Cur non dixerit Ex multis experientiis.

Verba præteriti sæpe comprehēdere omnē temporis differētiam.

in eo prouerbio, Multas amicitias silentium diremit quo eodē vtuntur Græci: [a] & apud Virgilium, [b] Cùm duo conuersis, inimica in prælia tauri frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri. causa huius loquendi formæ ea videtur esse, quia ex obseruatione præteriti intelligitur quid de futuro, omnique tempore iudicandum sit.

Expertus cum artifice confertur.

o *Atque ad agendum quidem.*} Vt artem experiētiæ anteponat, confert experientiam cum arte, primúmque, quoad actionem, cùm ait, Experientiā, si sola actio spectetur, nō esse inferiorē arte, sed potiùs superiorem, quòd experti minùs aberrent ab scopo, finémve actionis, quàm qui arte præditi sunt absque rerum experiētia. Causam verò huius discriminis eam esse ait, quia experiētia est rerum singulariū, in quibus per se versantur actiones: ars autem vniuersalium, in quibus illæ versantur per accidēs ac ratione singularium, quibus accidunt, hoc est conueniunt res vniuersales. illud enim hoc loco dicitur accidere, quod ita conuenit subiecto, vt aliquo modo à subiecto distinguatur, quo pacto res vniuersales conueniunt singularibus. Eodē modo sumitur accidēdi verbum ab Auctore in ca- ptione

Experiētiam esse singularium, artē vniuersalium.

χνης πρὸς. o μὲν οὖν τὸ πράττειν ἐμπειρία τέχνης οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιτυγχάνοντας ὁρῶμεν τοὺς ἐμπείρους τῶν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας λόγον ἐχόντων. αἴτιον δ' ὅτι ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθέκαστα ἐστὶ γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου. αἱ δὲ πράξεις, καὶ αἱ γενέσεις πᾶσαι, περὶ τὸ καθέκαστόν εἰσιν. οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, πλὴν ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ Καλλίαν, ἢ Σωκράτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ οὕτω λεγομένων, ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι. ἐὰν οὖν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ τις τὸν λόγον καὶ τὸ καθόλου μὲν γνωρίζῃ, τὸ δ' ἐν αὐτῷ καθέκαστον ἀγνοῇ, πολλάκις διαμαρτήσεται τῆς θεραπείας. θεραπευτὸν γὰρ τὸ καθέκαστον μᾶλλον.

a 8. Eth. c.5. b Aeneid. 12.

8. Inst. c.10.

Ἀλλ' ὅμως τό γε εἰδέναι, καὶ τὸ ἐπαΐειν τῇ τέχνῃ τῆς ἐμπειρίας ὑπάρχειν οἰόμεθα μᾶλλον καὶ σοφωτέρους τοὺς τεχνίτας τῶν ἐμπείρων ὑπολαμβάνομεν, ὡς κατὰ τὸ εἰδέναι μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν τὴν σοφίαν πᾶσι. τοῦτο δὲ ὅτι οἱ μὲν τὴν αἰτίαν ἴσασιν, οἱ δ' οὔ. οἱ μὲν γὰρ ἔμπειροι τὸ ὅτι μὲν ἴσασι, διότι δ' οὐκ ἴσασιν. οἱ δὲ τὸ διότι, καὶ τὴν αἰτίαν γνωρίζουσι. διὸ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας περὶ ἕκαστον τιμιωτέρους, καὶ μᾶλλον εἰδέναι νομίζομεν τῶν χειροτεχνῶν, καὶ σοφωτέρους, ὅτι τὰς αἰτίας τῶν ποιουμένων ἴσασι. οἱ δ' ὥσπερ καὶ τῶν ἀψύχων ἔνια, ποιεῖ μὲν, οὐκ εἰδότα δὲ ποιεῖ, οἷον καίει τὸ πῦρ. τὰ μὲν οὖν ἄψυχα φύσει τινὶ ποιεῖν τούτων ἕκαστον, τοὺς δὲ χειροτέχνας δι' ἔθος, ὡς οὐ κατὰ τὸ πρακτικοὺς εἶναι σοφωτέρους ὄντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ λόγον ἔχειν αὐτοὺς, καὶ τὰς αἰτίας γνωρίζειν. ὅλως τε σημεῖον τοῦ εἰδότος καὶ τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τέχνην τῆς ἐμπειρίας οἰόμεθα μᾶλλον ἐπιστή-

μην

Atque ad agendum quidem nihil ab arte differre videtur experiētia; quin etiam expertos magis, quàm eos, qui rationem sine experientia tenēt propositum finem assequi videmus. Quod ea de causa accidit, quia experiētia est rerum singularium cognitio; ars vniuersalium: actiones verò, generationésque omnes in singularibus versantur. Neque enim hominem curat Medicus, nisi per accidens; sed Calliā, aut Socratem, aut quempiā aliorū, qui ita dicantur, cui accidit vt homo sit. Si quis igitur sine experientia rationem teneat, & quod vniuersale est, cognoscat, singulare autem, quod in eo est ignoret; is à curatione persæpe aberrabit. id enim, quod singulare est, magis sub curationem cadit.

Sed p *tamen scientiam, atque intelligentiam in arte magis, quàm in experientia inesse existimamus; artificésque iis, qui experientia rerum valent, sapientiores esse arbitramur, quòd omnes ratione potiùs sciētiæ sapientes esse censeantur. Id* q *quod ex eo accidit, quòd illi causam sciunt, hi non item. Experti enim rem quidem sciūt, propter quid autem nesciunt; illi verò propter quid sit, causámque cognoscunt. Vnde fit, vt Architectos in vnaquaque re maiori dignos honore, doctiores, sapientiorésque opificibus esse existimemus, quòd teneant causas rerum, quæ fiunt; illi verò perinde se habeant, ac res quædam inanimæ, quæ faciunt illæ quidem, sed nulla cognitione faciunt, quo pacto ignis comburit: ac res quidem inanimes natura quadam singula facere; opifices autem consuetudine: vt non ex eo sapientiores sint homines, quòd idonei sint ad agendum, sed quia rationem teneant, causásque cognoscant. Omninóque* r *scientis signum esse posse docere, atque hac ratione artem magis, quàm experientiam scientiam esse putamus,*

prióne accidentis 1. Elench. cap. 4. vt 8. libro Dialect. Institutionum diximus. Hac igitur ob causam fieri potest, vt is, qui arte præditus est, rerum singulariū circunstantias ignoret, quæ regulas vniuersales mutare solent, atque ita sæpius aberret à fine proposito, quod tamen non ita facilè committet, qui habet rerum vsum, & experientiam.

Cur artifex sæpe aberret à scopo.

p *Sed tamen scientiam.*) Cōfert experiētiam cum arte quoad cognitionē, atque ratione cognitionis lōge præstare artem experientia, artificésque omniū sententia iis, qui solo vsu, & experientia rerum valēt, sapiētiores iudicari, eo quod iis omnibus magis accommodetur nomen sapientiæ, qui accuratiùs rem cognoscunt.

Præstantiorē esse artificis cognitionem.

q *Id quod ex eo.*) Tribus argumētis probat artem præferendam esse experientiæ ratione cognitionis. Primum est, Quoniā artifices cognoscunt causas rerū, qui autē solā experientiam habent, etsi rē esse cognoscunt, nō tamē rei causam intelligūt. Vnde fit, vt architecti in maiori pretio habeantur, sapientiorésque esse iudicentur, quàm qui manus arti adhibent, ad opus conficiendum, quòd illi causas operis intelligāt, hi verò veluti res inanimæ quædam, quæ nulla cognitione in efficiendo vtuntur, ea efficiāt, quorū causas ignorēt.

Cur pluris fiant architecti, quàm opifices.

r *Omninóque.*) Alterum argumentū est, Quia qui arte præditi sunt, docere possunt, hoc est, res, quas nouerūt, via, & ratione demōstrare per causas scilicet quas norūt. qui autē solā experientiā habēt, id facere nequeūt, quòd causas non teneant.

Quo loco dicet fortasse aliquis Nomine τῶν χειροτεχνῶν nō significari eos, qui arte simul, & manibus, vt verbum sonat, opus artis conficiunt, sed meros operarios, cuiusmodi sunt ii, qui iussu artificum funes trahunt, aut machinas applicant. Quid enim aliud significat Aristoteles, cùm ait, τοὺς χειροτέχνας esse similes rebus inanimis, quæ non cognoscunt id, quod faciunt, tametsi eo superiores sint in agendo, quòd illæ agunt naturæ impulsu, ipsi verò consuetudine? Addet etiam non

Quos nomine τῶν χειροτεχνῶν significet Arist.

non esse hanc vsurpationem alienam à vi nominis. hi enim etsi non operantur arte, quam non habent, ministerio tamen suo opus artificiosum cōficiunt. Verùm obstat, quòd Aristoteles ad finē capitis colligens gradatim ea, quæ dixerat, complectitur nomine artificum τὰς χειροτέχνας: quo fit, vt non significet hoc vocabulo meros operarios, sed eos, qui ex arte operantur, cuiusmodi sunt fabri, cæmentarii, & alii huiusmodi artifices. Hac de causa non diximus simpliciter [Qui manibus operantur] sed [Opifices]. Quanquā enim ne hoc quidem vocabulū exprimit vim Græci nominis, pro iis tamen solis accipitur, qui operātur ex arte. Quòd autē Aristoteles eos confert cum rebus inanimis, solísque cōsuetudine agere docet, eò pertinet, vt intelligamus discrimē eorū ab architectis non quidem in simplici cognitione eorum, quæ faciūt (ex arte enim operantur) sed in cognitione causæ suorum effectorū. Architecti enim cùm causas rerū teneāt, demonstratiuam cognitionem habent, & ex habitu scientiæ operantur: illi verò, etsi causas ignorent, solo habitu ex consuetudine certa quadam ratione agendi acquisito opus artis efficiunt. Vnde collige, cùm Aristoteles hoc loco tribuit artificibus cognitionē causæ, non vniuersè intelligendum esse de omnibus artificibus, sed indefinitè, vt verum sit in iis, qui sūt quasi principes in quaque arte, quos architectos vocat.

[Præterea nullum.] Tertiū argumentum est, quia ex notitiis sensitiuis in quibus numeratur experiētia, nulla omnino est, quæ possit appellari sapiētia, cùm interim intellectiuæ cognitiones, in quibus numeratur ars, nó sint indignæ hoc nomine. Ratio discriminis est, quia etsi sensus propiùs attingūt res singulares sensibiles, quæ nobis sunt familiares, nullus tamē est sensus, qui ex se causam sui obiecti cognoscat, saltem sub ratione causæ, quod tamen intellectus facere potest. Addidi [Ex se] quia Ratio particularis, seu cogitatiua facultas, quæ potētia sensitiua est, videtur posse attingere causam particularem, vt causa est, tametsi id habet, quatenus est proxima intellectus ministra. Ex dictis patet, artē simpliciter, & absolutè esse anteponendam experientiæ. Nam etsi ab ea superatur ratione actionis, est tamē

Sensum vi sua nō posse attingere sui obiecti causam, vt causa est.

superior

μὴν εἶναι. δύναται γάρ, οἱ δὲ οὐ δύνανται διδάσκειν. ἔτι [r] δὲ τῶν αἰσθήσεων οὐδεμίαν ἡγούμεθα εἶναι σοφίαν. καίτοι κυριώταταί γε εἰσιν αὗται τῶν καθέκαστα γνώσεις. ἀλλ' οὐ λέγουσι τὸ διὰ τί περὶ οὐδενός. οἷον, διὰ τί θερμὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ μόνον ὅτι θερμόν.

Τὸν [t] μὲν οὖν πρῶτον εἰκὸς τὸν ὁποιανοῦν εὑρόντα τέχνην παρὰ τὰς κοινὰς αἰσθήσεις θαυμάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, μὴ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον εἶναί τι τῶν εὑρεθέντων, ἀλλ' ὡς σοφὸν καὶ διαφέροντα τῶν ἄλλων. πλειόνων δὲ εὑρισκομένων τεχνῶν, καὶ τῶν μὲν πρὸς τἀναγκαῖα, τῶν δὲ πρὸς διαγωγὴν οὐσῶν, ἀεὶ σοφωτέρους τοὺς τοιούτους ἐκείνων ὑπολαμβάνομεν, διὰ τὸ μὴ πρὸς χρῆσιν εἶναι τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν. ὅθεν ἤδη πάντων τῶν τοιούτων κατεσκευασμένων, αἱ μὴ πρὸς ἡδονὴν, μηδὲ πρὸς τἀναγκαῖα τῶν ἐπιστημῶν εὑρέθησαν, καὶ πρῶτον τούτοις τοῖς τόποις οὗπερ ἐσχόλασαν. διὸ περὶ Αἴγυπτον αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν. ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. εἴρηται [u] μὲν οὖν ἐν τοῖς ἠθικοῖς,

τίς

superior ratione cognitionis, ex qua homines iudicantur sapiëtes, nõ ex actione. Quin etiã addit Albertus eũ errorẽ, qui in actione ab experto cõmittitur, ipsi experimento ascribendum esse, quod non rectè sit sumptum, eum verò, qui cõmittitur ab artifice, nõ arti, quæ de vniuersalibus, & ex vera causa rectè iudicat, sed varietati, & inconstãtiæ rerum sigularium, in quibus actio versatur.

Tract. 1. cap. 7.

Vtri ascribẽdus sit error, qui in agendo cõmittitur.

mus, quòd illi docere possunt, hi non possint. Præterea ^f nullum sensum sapientiam esse existimamus. quãquam enim hæ maximè propriæ sunt singularium cognitiones: de nullo tamen dicunt propter quid, vt propter quid ignis calidus sit, sed tantum quòd sit calidus.

Ac ^t verisimile quidem est eum, qui primus præter cõmunem sensum, quamlibet artem inuenit, admirationi hominibus fuisse, non solùm quia id vtile esset, quod inuenisset, sed quia sapiẽs esset cæterísque antecelleret. Cùm autem plures artes inuenirentur, quarũ aliæ ad res necessarias, aliæ ad cultum vitæ conferrent, semper tales cæteris sapiẽtiores fuisse putamus, quòd eorum scientiæ nõ ad vsum referantur. Quocirca omnibus iam huiusmodi rebus comparatis, eæ scientiæ repertæ sunt, quæ nec ad voluptatem, nec ad vsus necessarios conducunt, ac primùm ijs in locis, vbi homines in otio vitã agebãt. Hinc Mathematicæ artes in Ægypto primũ cõstitutæ sunt, quod ibi cõcessum sit, vt Sacerdotes otio fruãtur. Ac ^u dictum est in libris de moribus, quid

cap. 47.

Aug. 18. de ciuit. Dei cap. 39.

t *Ac verisimile quidem est.*} Prætermissa experientia, cùm ars, siue sciẽtia in Practicã, & Theoreticã, siue cõtemplatiuã diuidatur, eas inter se cõfert Aristoteles, ac Theoreticã Practicæ anteponit, quòd dignior sit nomine sapiẽtiæ. Id autẽ hac ratione probat. Qui primi artẽ quãlibet supra cõmunem sensum inuenerunt, hi vt verisimile est, habiti sunt cæteris sapientiores, non solùm quia rẽ forsitasse vtilẽ humanæ vitæ attulissent, sed multò etiã magis quia intelligẽtia, & cognitione rerũ cæteris præstarẽt: atqui ars theoretica cognitione, ac intelligentia superat practicam: est igitur dignior nomine sapiẽtiæ. Propositionem ex eo probat Arist. quia inuẽtis iam omnibus artibus, tum ad necessarios vitæ vsus, tum ad iucundè viuendum, & alia cõmoda comparanda, ii sapientiores iudicati sunt, qui sciẽtias eas inuenissent, quæ ad nullũ vitæ vsum, sed ad solam rerũ cognitionẽ pertinerent. Assumptionem, euentus confirmat. artes enim Theoreticæ inuẽtæ sunt post practicas, atque ab iis, qui in otio vitam agebãt, vt Mathematicæ a sacerdotibus Aegyptiis, quibus omnia ex publico cùm necessaria, tũ vtilia ad degendã vitam abundè suppetebãt: quod ex sacris etiam literis in libro Genesis perspicuum est. Ex qua re patet maiore opus esse intelligentia in Theoreticis, quã in practicis, cum illæ lõgè maiore otio indiguerint vt inuenirentur. Vnde colligit Alexander, quemadmodum hæ artes ab otiosis inuentæ sunt sic etiam vsum earum otium requirere. Cùm audis Mathematicas scientias inuentas esse ab Aegyptiis, intellige potissimũ Astrologiam, ad cuius inuẽtionem, quæ longam indiguit astrórum obseruatione, nõ tãtum otio necessaria, sed libero quoque, & sereno cœlo (ad quod in ea regione perenne est) vtebantur sacerdotes.

Anteponitur arti practicæ contẽplatiua.

A quib' artes contemplatiuæ inuentæ sunt.

Hoc loco prætereũdũ nõ est, meritò Arist. distinxisse scientias contẽplatiuas ab iis, quæ inuẽtæ sunt voluptatis causa. Nã, etsi voluptas est finis multarũ artiũ, quæ ad vitã degendã iucũdámque quæsitæ sunt, vt citharistarũ, tibicinũ (indigent enim mortales alterna laborũ requie, iucundaque molestiarũ intermissione) nõ est tamẽ finis contemplantium, siquidem iucunditas, quæ ex contẽplatione percipitur, nõ est finis contẽplationis, sed comes, & assecla, vt rectè annotauit Alexãder, nósque alibi ostẽdemus. Vnde patet felicitatẽ nõ in voluptate quidẽ illa pura & syncera contẽplationis positã esse, sed in ipsa cõtẽplatione, quã ea voluptas sequitur.

Contemplatiuæ ... voluptatis ... sint.

u *Ac dictũ est.*} Quoniã hactenus sine discrimine vsus fuit nominibus artis, &

τίς διαφορὰ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν. *Cap. 3.*

Οὗ δ' x ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστιν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια, καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ὥστε, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὅτι ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν εἶναι δοκεῖ σοφώτερος, ὁ δὲ τεχνίτης τῶν ἐμπείρων, χειροτέχνου δὲ ἀρχιτέκτων, αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας, καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

scientiæ, quòd ad rem præsentem nihil earum distinctio faceret, ne quis hinc colligat nihil interesse inter hos habitus, docet iã à se in libris de Moribus traditũ esse eorũ, aliorúmque similiũ discrimen. Docuerat enim 6. Ethic. ad Nicomachum quinque esse habitus, quibus anima semper verum dicit, intellectũ, scientiam, sapientiam, prudentiam, & artẽ: qui hac ratione distinguũtur, vt patet ex iis, quæ deinceps in eodem libro dicuntur. Intellectus est habitus principiorum, scientia cõclusionum per causas inferiores, Sapientia, per causas supremas, Prudentia est recta ratio eorum quæ agimus, quatenus ad bene, beatéque vivendũ pertinet. Ars denique est recta ratio eorum, quæ fiunt, hoc est humanarum actionum, quatenus in externam materiam prodeunt.

Habitus, quibus anima semper verũ dicit.

x *Id autem cuius causa.*} Docet quorsum tam multa hactenus de gradibus cognitionis dixerit, atque hæc omnia eò tẽdere, vt pateat eam scientiam, quæ sapiẽtia appellatur, in primarum causarum, & principiorum consideratione versari, quam ait esse omnium communem, vulgatámque sẽtẽtiam. Quanquam ve-

Sapiẽtiã primas causas cõtemplari.

APPETANT NE OMNES HOMINES NATURALITER SCIENTIAM SCIENDI CAUSA.

QVAESTIO I.

Quibus argumentis non omnes videantur hoc pacto scientiam appetere.

SECTIO PRIMA.

EX ijs, quæ hoc capite ab Arist. asserta sunt, illud imprimis non caret controuersiâ, appetant ne omnes homines naturaliter scientiam, ipsius scientiæ causa. Primùm, quia, cùm multi sint, qui scientiam nõ assequantur, non videtur omnibus à natura datus appetitus sciendi; alioqui frustrà esset concessus, quod tamen dicendum non est, cùm Deus, & natura, quæ ab illo dirigitur, nihil frustrà efficiant, vt est omnium Philosophorum sententia.

2 Deinde, quia nemo potest velle oppositum eius rei, quã naturaliter appetit (hinc enim fit, vt nemo appetat miseriam, quia omnes naturaliter appetimus felicitatẽ) satis autẽ patet multos esse, qui ignorationem

rò id iam ex dictis vtcumque posset ostẽdere, tamen hoc solùm colligit vsque ad finem capitis, eam scientiam, quæ sapientia dicitur, versari circa causas & principia. Ratio est hæc. Expertus sapiẽtior habetur (seu potius magis accedens ad rationẽ sapiẽtis) eo, qui simpliciter rẽ sensu percipit artifex autẽ, experto, atque inter artifices architectus opifice, theoreticus autẽ practico, hoc est contemplator actore, & effectore, vt patet ex iis, quæ per totum ferè caput diffusè tradita sunt: at ex his semper posteriores dicuntur sapiẽtiores, ad plenamúe rationem sapientis magis accedentes, quòd propiores sint causarum & principiorum considerationi, aut magis eam attingant: ergo sapiens, & (quod hinc sequitur) sciẽtia, quæ sapientia dicitur, versatur circa causas. Græci codices hoc loco habent οἱ δὲ θεωρητικοὶ τῶν ποιητικῶν, hoc est contemplatiuæ actiuis, quod refertur ad artes. Crediderim tamen locũ esse corruptũ pro οἱ δὲ θ' ἀρχιτικοὶ, & cæt. vt referatur ad artifices: tametsi parũ interest vtro modo res habeat, cùm sensus eodem redeat, omnésque interpretes membra omnia ad artifices referant.

quid intersit inter artem, & scientiam, ac cætera eiusdem generis.

Id autem, cuius causa nunc sermonẽ instituimus, illud est, eam, quæ sapientia nominatur, circa primas causas, & principia omnium sententia versari. Itaque quemadmodum priùs dictum est, expertus quidem iis, qui quemuis sensum habent; artifex verò, expertis; architectus, opifice; qui autem in contemplatione versantur, iis, qui in actione sapientiores videntur esse. Quòd igitur sapientia scientia sit, quæ circa causas quasdam, principiáque versetur, perspicuum est.

tionem appetant, siue affectent; vnde apud Morales Philosophos species quædam ignorationis affectata ignorantia dici solet, quo
Psal. 35. vitio laborant ij, qui iuxta Prophetam nolunt intelligere, vt bene agant.

3 Tertiò, quia cùm Aristoteles affirmatiuam partem huius quæstionis asseruit, aut nomine scientiæ intellexit aliquam scientiam indefinitè, aut omnem omnino scientiam, siquidem de nulla certa, & designata videtur loquutus: at primum non est dandum, quia non constaret inde, omnes homines suapte natura appetere hanc ipsam sciẽtiam de qua agimus, quod tamen Aristoteles colligendum esse vult, vt in explicatione contextus diximus: nec item secundum, quia falsum est. vt enim nemo est, qui possit omnem omnino scientiam assequi, ita nemo habet appetitum naturalem ad omnes omnino capessendas; alioqui natura inclinaret ad ea, quæ fieri nequeunt.

4 Quartò, quia si appetitus sciendi esset omnibus hominibus naturalis, nemo esset, qui sublatis impedimentis literarum studia nõ coleret. hac enim ratione dicimus appetitum lapidis ad descendẽdum esse naturalem, quia remotis iis, quæ illum in aëre detinent cõtinuò descendit. Nunc autem contrà accidere videmus. Plurimi enim eorum, qui maiore rerum necessariarum copia abundant, liberiorisque otio fruuntur, à literarum studiis abhorrent.

5 Quintò, quia si omnes homines naturaliter appeterent scientiam, ipsius

scientiæ, quòd ad rem præsentem nihil earum distinctio faceret, ne quis hinc colligat nihil interesse inter hos habitus, docet iā à se in libris de Moribus traditū esse eorū, aliorúmque simi-liū discrimen. Docuerat enim 6. Ethic. ad Nicomachum quinque esse habitus, quibus anima semper verum dicit, intellectū, scientiam, sapientiam, prudentiam, & artē: qui hac ratione distinguūtur, vt patet ex iis, quæ deinceps in eodem libro dicuntur. Intellectus est habitus principiorum, scientia cōclusionum per causas inferiores, Sapientia, per causas supremas, Prudentia est recta ratio eorum quæ agimus, quatenus ad bene, beatéque vivendū pertinet. Ars denique est recta ratio eorum, quæ fiunt, hoc est humanarum actionum, quatenus in externam materiam prodeunt.

Habitus, quibus anima semper verū dicit.

τίς διαφορὰ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν. *Cap. 3.*

Οὗ δ' ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια, καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ὥστε, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὅτι ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν εἶναι δοκεῖ σοφώτερος, ὁ δὲ τεχνίτης τῶν ἐμπείρων, χειροτέχνου δὲ ἀρχιτέκτων, αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας, καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

x *Id autem cuius causa.*} Docet quorsum tam multa hactenus de gradibus cognitionis dixerit, atque hæc omnia eò tēdere, vt pateat eam scientiam, quæ sapiētia appellatur, in primarum causarum, & principiorum consideratione versari, quam ait esse omnium communem, vulgatámque sētētiam. Quanquam ve-

Sapiētiā primas causas cōtemplari.

APPETANT NE OMNES HOMINES naturaliter scientiam sciendi causa.

QVAESTIO I.

Quibus argumentis non omnes videantur hoc pacto scientiam appetere.

SECTIO PRIMA.

1 EX ijs, quæ hoc capite ab Arist. asserta sunt, illud imprimis non caret cōtrouersiā, appetant ne omnes homines naturaliter scientiam, ipsius scientiæ causa. Primùm, quia, cùm multi sint, qui scientiam nō assequantur, non videtur omnibus à natura datus appetitus sciendi; alioqui frustrà esset concessus, quod tamen dicendum non est, cùm Deus, & natura, quæ ab illo dirigitur, nihil frustrà efficiant, vt est omnium Philosophorum sententia.

2 Deinde, quia nemo potest velle oppositum eius rei, quā naturaliter appetit (hinc enim fit, vt nemo appetat miseriam, quia omnes naturaliter appetimus felicitatē) satis autē patet multos esse, qui ignorationem

rò id iam ex dictis vtcumque posset ostẽdere, tamen hoc solùm colligit vsque ad finem capitis, eam scientiam, quæ sapientia dicitur, versari circa causas & principia. Ratio est hæc. Expertus sapiẽtior habetur (seu potius magis accedens ad rationẽ sapiẽtis) eo, qui simpliciter rẽ sensu percipit artifex autẽ, experto, atque inter artifices architectus opifice, theoreticus autẽ practico, hoc est contemplator actore, & effectore vt patet ex iis, quæ per totum ferè caput diffusè tradita sunt: at ex his semper posteriores dicuntur sapiẽtiores, ad plenamúe rationem sapientis magis accedentes, quòd propiores sint causarum & principiorum considerationi, aut magis eam attingant: ergo sapiens, & (quod hinc sequitur) sciẽtia, quæ sapientia dicitur, versatur circa causas. Græci codices hoc loco habent *αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν*, hoc est contemplatiuæ actiuis, quod refertur ad artes. Crediderim tamen locũ esse corruptũ pro *οἱ δὲ θεωρητικοί*, & cæt. vt referatur ad artifices: tametsi parũ interest vtro modo res habeat, cùm sensus eodem redeat, omnésque interpretes membra omnia ad artifices referant.

quid intersit inter artem, & scientiam, ac cætera eiusdem generis.

Id autem, cuius causa nunc sermonẽ instituimus, illud est, eam, quæ sapientia nominatur, circa primas causas, & principia omnium sententia versari. Itaque quemadmodum priùs dictum est, expertus quidem iis, qui quemuis sensum habent; artifex verò, expertis; architectus, opifice; qui autem in contemplatione versantur, iis, qui in actione sapientiores videntur esse. Quòd igitur sapientia scientia sit, quæ circa causas quasdam, principiáque versetur, perspicuum est.

tionem appetant, siue affectent; vnde apud Morales Philosophos species quædam ignorationis affectata ignorantia dici solet, quo
Psal. 35. vitio laborant ij, qui iuxta Prophetam nolunt intelligere, vt bene agant.

3 Tertiò, quia cùm Aristoteles affirmatiuam partem huius quæstionis asseruit, aut nomine scientiæ intellexit aliquam scientiam indefinitè, aut omnem omnino scientiam, siquidem de nulla certa, & designata videtur loquutus: at primum non est dandum, quia non constaret inde, omnes homines suapte natura appetere hanc ipsam sciẽtiam de qua agimus. quod tamen Aristoteles colligendum esse vult, vt in explicatione contextus diximus: nec item secundum, quia falsum est. vt enim nemo est, qui possit omnem omnino scientiam assequi, ita nemo habet appetitum naturalem ad omnes omnino capessendas; alioqui natura inclinaret ad ea, quæ fieri nequeunt.

4 Quartò, quia si appetitus sciendi esset omnibus hominibus naturalis, nemo esset, qui sublatis impedimentis literarum studia nõ coleret. hac enim ratione dicimus appetitum lapidis ad descendẽdum esse naturalem, quia remotis iis, quæ illum in aëre detinent cõtinuò descendit. Nunc autem contrà accidere videmus. Plurimi enim eorum, qui maiore rerum necessariarum copia abundant, liberiorique otio fruuntur, à literarum studijs abhorrent.

5 Quintò, quia si omnes homines naturaliter appeterent scientiam, ipsius

ipsius scientiæ causa, maximè appeterent scientias contemplatiuas; practicæ enim non propter se, sed propter opus expetuntur; constat autem practicas magis expeti, quàm contemplatiuas, cùm lõgè plures practicis dent operam.

6 Postremò, quia si homines naturaliter appeterent scientiam sciẽdi causa, maximè naturaliter appeterent apertam, & euidentem diuinæ essentiæ cognitionem; ea enim est omnium dignissima, quæ propter se expetatur: hoc autẽ non videtur vlla ratione dici posse. Nam cùm cognitio illa sit supra naturam, vt quæ non per caussas naturales, sed sola Dei gratia, & munere obtineri potest; fieri profectò nequit, vt appetitus, quo illam appetimus, sit naturalis: semper enim appetitus naturalis, perfectionis propriæ fundatur in potentia naturali passiua, quæ sit receptiua eiusmodi perfectionis; omni autẽ potẽtiæ naturali passiuæ respondet naturalis actiua, vt Aristoteles docet in 3. de Anima cap. 5. eo loco, quo ex natura intellectus patientis colligit dandũ esse intellectũ agentem. Cùm igitur nulla sit actiua naturalis, cuius actione consequi possimus eiusmodi cognitionem; nulla quoq; in nobis passiua naturalis erit, quare neq; appetitus naturalis, quo illam expetamus. *tex. 17. & 18.*

Refutatio sententiæ quorundam.

SECT. II.

Sententia quorundã de sciendi appetitu. PLerique sunt, qui putent assertionem Arist. veram esse, si in ea appetitus naturalis sumatur pro naturæ propẽsione, non autem pro actu appetendi. Quòd enim prior sensus sit verus, ea ratione ostẽdunt, quia omnes homines habent inclinationem naturalem ad scientiam ratione intellectus, qui est naturaliter ad illam propẽsus. Quòd verò posterior sit falsus, ex eo probant, quia omnis actus quo appetimus scientiam, est liber, ac proinde non naturalis. *Scot. hoc loco. Ant. And. q. 2. Iandu-lus q. 3. Flander & alij.*

Refutatio Eorum tamen sentẽtia facilè refellitur. Primùm, quia Aristoteles, à quo illi in hac re nolunt discedere, planiùs videtur loqui de actu appetendi, vt patet ex probatione propositi pronunciati: vtitur enim in ea verbo Amoris, amor autem actus appetendi est. Deinde, quia vt actus appetendi sit naturalis, non est necesse, vt non sit liber, quod patebit ex sequentibus. Denique, quia amor, quo prosequimur sensus, cùm sit actus humanus, est liber; & tamen Arist. censet illum nobis esse naturalem. Nec enim eo argumento rectè probaret homines diligere naturaliter scientiam, quia diligant sensus, nisi loqueretur de naturali dilectione, qua sensus diligimus, alioqui rectè etiam probari posset, eos, qui sibi mortem consciscunt, habere appetitum naturalem, vt sibi vim inferant, quia videlicet id facere cupiant. *Caiet. 1. p. q. 78. art. 1. & q.*

Verior de eadem re sententia. Magis sanè placet eorũ sentẽtia, qui putant pronunciatum Aristotelicum

telicum verum esse, non modò sumpto appetitu naturali pro naturali inclinatione, sed etiam pro actu appetendi.

12. ar. 1. & 1. 2. q. 10. a. 1. Ferrar. 1. cōtra gētes c. 4. ex D. Th. 1. 2. loco cit. & 2. 2. q. 166. ar. 2. Alensis hoc loco & Aegidius q. 4.

De appetitu innato. SECT. III.

Quid innatus appetitus.

VT ergo planiùs id intelligatur, illud primo loco animaduertendum est, duplicem esse appetitum, vnum innatum, alterum elicitum. Appetitus innatus est inclinatio ab auctore naturæ indita, qua vnaquæque res absque vlla præuia cognitione sua in bonum propensa est. Huiusmodi est appetitus terræ ad locum infimum, materiæ ad formam, & omnium omnino potentiarum ad propria obiecta. Estque is aut impropriè dictus, aut propriè.

Innatus impropriè dictus.

Impropriè dictus est, quo res propensæ sunt in bonum materialiter, hoc est, in id, quod bonum est, siue conueniens, non tamen sub ratione boni, siue conuenientis. Hoc pacto propensi sunt sensus, & intellectus in sua obiecta. Sensus enim non fertur in sensibilia, vt sunt bona sentientibus (id enim propriè est appetitus sensitiui) sed vt sensibilia duntaxat: nec intellectus fertur in intelligibilia, vt sunt bona intelligentibus (est enim id voluntatis proprium) sed tantum vt intelligibilia sunt.

Propriè dictus.

Propriè dictus, est, quo res propēsæ sunt in bonum formaliter, hoc est, in bonum sub ratione boni, quo pacto respiciunt sua obiecta solùm appetitus sensitiuus, qui cōcupiscibilem, & irascibilem complectitur, & intellectiuus, qui appellatur voluntas; ille quidem, quia respicit sensibilia, vt sunt bona sentiētibus, hic autem quia respicit intelligibilia vt sunt bona intelligentibus.

Ex hac distinctione patet, cùm dicimus terram appetere locum infimum, aut materiam appetere formam, aut sensus sensibilia, aut intellectum intelligibilia, id non esse verum nisi per translationem. huiusmodi enim res, cùm non appetant ista, vt bona sunt, ea sola ratione ea appetere dicuntur, quia perinde feruntur in illa, ac si verum & propriè dictum appetitum haberent. Id quod Aristo. innuit 1. lib. Rhetoricæ ad Theodectē, cùm inter bona enumerat illud, quod omnia appeterent, si intellectum haberent. *Cap. 6.*

Quinam appetitus innati sint qualitates additæ rebus appetentibus.

Patet etiam inter appetitus innatos solum sensitiuum, & intellectiuum esse qualitates earum rerum, quarū sunt appetitus. Nam nec appetitus grauitatis, qua terra propensa est in locū infimū, nec appetitus materię, aut sensuū, aut intellectus est aliqua eorū qualitas, quippe cùm hę res ex se ipsis, & detracta omni alia qualitate eiusmodi appetitus habeant; sed omnia huiusmodi denominātur appetētia similitudine ea, quā habent cū rebus, quæ verè, ac propriè dicto appetitu præditæ sunt. Quòd si quis obiiciat, grauitatem esse appetitum terrę, leuitatémq; appetitum ignis, & tamen esse qualitates terræ ac ignis; *Occurritur obiectioni.*

negan-

neganda est prior propositio. Nam si grauitas, & leuitas essent appetitus terræ, ac ignis, earum actus essent actus appetẽdi, quemadmodum actus appetitus sensitiui & intellectiui: at descensus, & ascensus, quos quasi eliciunt eæ qualitates, non sunt actus appetendi, cùm ob alias causas, tum verò quia numerantur in actionibus transeuntibus. Nec refert, quòd per eas qualitates ferantur terra, & ignis in sua loca naturalia: non enim per eas feruntur tanquam per facultates appetendi, sed solùm vt per instrumenta; quo pacto animalia pedibus, aut alis, alijsve instrumentis à natura datis hunc aut illum locum petunt.

Solutio argumenti cuiusd.i. Patet denique ex ea distinctione facilè dissolui hoc argumentum, quo multi vexantur; intellectus respicit suum obiectum sub ratione veri, seu intelligibilis; ergo non appetit illud naturaliter; alioqui respiceret quoque illud sub ratione boni, quod est formale obiectum appetitus, & ex consequenti darētur in eo duæ entitates, siue essentię, vna intellectus, altera appetitus, quod nō est dicendum. nulla enim potentia indiget entitate alia, vt proprium obiectum appetat, cùm per se primò in illud propēsa sit. Neganda est igitur consequutio, & id, quod assumitur ad eius probationē. Nam quæ non habent appetitū propriè dictum, non appetunt bonum, vt bonum est, sed habent se more appetentium, vt patet ex dictis.

De appetitu elicito. SECT. IIII.

Quid appetitus elicitus. APpetitus elicitus est actus appetendi, quo res cognitionis participes, præuia aliqua cognitione sua, feruntur in bonum, aut quod bonum esse videatur. Huiusmodi est amor, desiderium, & similes animi affectiones, quæ in nobis ex cognitione rerum excitātur. *Quotuplex appetitus elicitus.* Est autem is appetitus aut omnino liber, aut omnino necessarius, aut partim liber, partim necessarius.

Omnino liber est, qui & quoad speciem actus (quod vocant quoad specificationem) & quoad exercitium eius est liber. Is dicitur liber quoad speciem actus, quo ita rem propositam amplectimur, vt eandem reijcere possimus, aut ita reiicimus, vt eandē possimus amplecti. Is verò dicitur liber quoad exercitium, qui ita elicitur, vt permanente eadem notitia obiecti possit non elici. *Perfectiones in certo genere omnino liberè à nobis appeti.* Vtroque modo sunt liberi actus voluntatis, quos elicimus circa ea omnia, quæ in sua ratione imperfectionem aliquam includūt: cuius generis sunt deambulare, loqui, & cætera id genus, quæ appellātur perfectiones in certo genere, nec ponuntur in Deo nisi virtute, aut translatitié. Nam præter quàm quòd nullum actum voluntatis necessariò elicimus circa res huiusmodi, nullam quoque earum ita amplectimur, vt eandem, quatenus talis est, repudiare non possimus, idque propter imperfectionem, quam omnes ex ratione sua sibi vendicant.

Omnino

Omnino necessarius est, qui & quoad speciẽ actus, & quoad exercitium est necessarius. Vtroque modo est necessarius appetitus brutorum animantium: ita enim necessitantur ab obiecto, & dispositione potentiæ ad eliciendum actum appetitus sensitiui, vt permanente eadem notitia obiecti, eadémque dispositione potentiæ, sublatísque impedimentis, nec possint illum non elicere, nec etiam quod amplectuntur refutare, aut amplecti, quod refutant. Hoc etiam pacto, iuxta probabiliorem D. Tho. sententiam, est necessarius actus amoris, quo beati diligunt diuinam essentiam clarè cõspectam: ita enim eius contemplatione rapiuntur, vt nullam interim habeant libertatem ad continendum, siue cohibendum eiusmodi actum. Nõ potest tamen dari in voluntate actus odij, qui hoc eodem pacto sit necessarius, quia cùm dari nequeat in rerum natura summum malum, vt probant Theologi, nihil omnino esse potest, cuius clara cognitio voluntatem necessitare valeat, vt actum odij eliciat. Atque hic appetitus meritò dicitur nullo modo liber, quia nec est liber libertate contrarietatis, nec contradictionis, vt patet ex dictis.

Appetitum brutorũ animantium omni libertate carere.

D. Tho. 1.p.q.82. ar.2. & 1.2.q.5. ar.4. & 3.contr. gẽt.c.62. Caie. & Ferr. eisdem locis Capr. in 1.d.1 q.3 Dur. in 4.d.49. q.2. Ma. iud.q.8.

Actum amoris Dei, qui est in Beatis, esse omnino necessarium.

Quid de actu odij.

Partim verò liber, & partim necessarius is est, qui est liber quoad exercitium, & necessarius quoad speciem; neque enim vllus reperitur, qui sit liber quoad speciem, & necessarius quoad exercitium. Huius generis est actus voluntatis erga bonum, & malum in commune, siquidem circa neutrum necessariò elicimus actum amplectendi, aut repudiandi, cùm possit voluntas nostra vtrumque cohibere, vt experientia constat: sed tamẽ bonum, vt bonum est, sic amplectimur, vt illud reiicere non possimus; malum verò, vt malũ est, sic reiicimus, vt illud amplecti nequeamus; quicquid nonnulli sentiant credentes posse voluntatem nostram experiendæ suæ libertatis causa bonum, vt bonum est, repudiare, & malum, vt malum est, amplecti. Eodem modo se habet actus voluntatis nostræ erga felicitatem, & miseriam sub communi ratione felicitatis, & miserię cõceptas, & omnino erga ea omnia, quæ in sua ratione nullam imperfectionem includunt, huiusmodi sunt esse, viuere, cognoscere, intelligere, scire, prudentem esse, iustum; & vt vno verbo dicam, omnia, quæ à Theologis dicuntur perfectiones simpliciter, & Deo formaliter attribuuntur, eorúmque opposita. Atque hic appetitus meritò dicitur liber sola libertate contradictionis, quia est liber quoad solum exercitium, vt ex dictis apertum est.

Quo pacto affecta sit voluntas ad bonũ & malũ in commune.

Nominales, vt Ockam in 1.d.1.q.6. Gabr. ib. d. Hieronymus Angest lib.1. Moral.c.2.

Quo pacto ad felicitatẽ & miseriam.

De appetitu naturali, & non naturali. SECT. V.

SI quis igitur attendat, planè intelliget ex duplici genere appetituum, quos explicauimus, omnes innatos esse naturales, quia naturam ipsam necessariò comitantur, & ex ea quasi profluunt, id quod ipsum quoque nomen innatorum indicat; ex elicitis autem quosdam esse naturales, alios non naturales.

Omnes appetitus innatos esse naturales, elicitos non omnes.

D Eliciti

Elicitorũ naturaliũ triplex genus. Eliciti naturales sunt in triplici genere. Primi generis sunt ij, quos diximus esse necessarios tam ratione exercitij, quàm speciei. Secundi verò ij, quos diximus necessarios ratione speciei. Meritò autem vtrique dicuntur naturales, quia quidquid est necessarium, qua ratione necessarium est, naturale dici potest, nisi necessitas pro vi accipiatur, qua ratione violentum à necessario distinguimus. In tertio ij ponendi sunt, ad quos natura rei ex sua ratione inclinat, quo pacto dicimus naturale esse homini viuere in societate; non naturale autem, hoc est supra, aut infra humanam conditioné solitariam vitam ducere; item naturale esse homini recto corpore incedere, non naturale auté more quadrupedis pedibus, ac manibus ingredi.

Eliciti nõ naturales. Eliciti nõ naturales sunt ij omnes, qui nec sunt vlla ex parte necessarij, nec in eos natura rei propensa est, quorũ exépla ex dictis patét.

Tribus modis actum voluntatis dici posse naturalẽ. Hinc colliges ordine inuerso, actum appetendi voluntatis humanæ tribus modis posse appellari naturalem; communiter, propriè, & maximè propriè: communiter, si in illum natura humana ex sua ratione inclinet; propriè, si sit necessarius quoad speciem tantùm; maximè autem propriè, si sit necessarius quoad speciem, & exercitium. Iam enim dictum est superiùs nullum esse posse necessarium quoad exercitium tantúm.

Omnes homines naturaliter appetere scientiam, non modò appetitu innato, sed etiam elicito.

SECTIO VI.

1. conclu. His ita expositis sit prima huius Quæstionis conclusio; Omnes homines naturaliter appetere scientiam appetitu innato, non solùm impropriè dicto, sed etiam propriè. Prior pars ex eo probatur; Quia omnes potentiæ ex natura sua habét naturalem propensionem ad proprias operationes, maximè verò ad perfectas; scientia autem est perfecta intellectus operatio, cùm sit certa, atque euidens cognitio; satísque perspicuum est ex dictis, propensionem intellectus ad suas operationes impropriè dici appetitũ.

Naturalis perfectio intellectus nostri. Deinde, Quia intellectus noster est naturaliter imperfectus, cùm sit ex se velut tabula, in qua nihil est depictum, & perinde se habeat ad notitias rerum, vt materia ad formas, quod Arist. docet tertio de Anima cap. 4. id autem, quod naturaliter est imperfectum, naturaliter appetit perfectionem; nulláque notitia magis perficit intellectum, quàm sciẽtia: appetit igitur intellectus noster naturaliter sciẽtiam, nec minùs quàm materia formam. at hic appetitus præcedit omnem cognitionem intellectus, quemadmodum & ipsa imperfectio intellectus; appetit igitur intellectus scientiã innato appetitu. *tex. 14.*

Præterea appetitus elicitus sciẽdi omnib' hominibus naturalis est, vt patebit; ergo magis naturalis est innatus, cùm eliciti præcedat,

& à

& à natura separari nõ possit. Hoc posteriori argumẽto vtitur Cicero in 2. de finibus. Natura, inquit, cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quòd facillimè apparet, cùm vacui curis etiam quid in cælo fiat, scire auemus: quasi dicat, Id quod facillimè colligimus ex naturali appetendi actu, quem auidè exercemus, cùm aliis rebus non impedimur. Posterior pars cõclusionis ex eo probatur, quia voluntas humana, quam esse propriè, & formaliter appetitum diximus, suapte natura propensa est ad omnia humana bona, quorum præcipuum ex suo genere est scientia. *Tul. 2. de fin.*

Secunda conclusio sit: Omnes homines appetere scientiam appetitu elicito communiter, & propriè naturali, non tamen propriissimè. Nam quòd omnes appetamus sciẽtiam appetitu elicito (quod intelligendum est sublatis impedimentis) vel ex ea experientia perspicuum est, ex qua, vt paulò antè diximus, Cicero innatum appetitum colligit. Itaque etsi liberè elicimus actum appetendi scientiam, si tamen nihil obstaret, nec ex parte rerum externarum, nec ex molestia corporis, nec ex prauo aliquo animi affectu, nemo esset qui perfectæ cognitionis, si non frequẽter, certè aliquando appetitũ nõ eliceret: atq; hoc pacto intelligimus in hac cõclusione omnes homines appetitu elicito scientiã appetere. Quòd autẽ is appetitus sit naturalis cõmuniter, ex eo patet, quia natura nostra, quatenus rationalis, propẽsa est in perfectã rerũ intelligentiã, quasi in præcipuã operationẽ, & (quod hinc sequitur) in appetitũ elicitũ, quo scientiã expetimus. Quòd verò sit etiam naturalis propriè, ea ratione probatur, quia est necessarius quoad specificationẽ. Ita enim homines appetũt scientiã, vt eam, quatenus sciẽtia est, nullo modo reiicere possint. Est enim sciẽtia perfectio simpliciter, in cuius ratione nulla omnino imperfectio includitur, ob quam voluntas eam repudiare possit. Dixi [Quatenus scientia est] quia si secundũ specialem rationẽ sumatur, vt quatenus discursu, aut experimento cõparatur, potest haud dubiè refutari. Quòd denique non sit naturalis propriissimè, manifestũ est. Nec enim est necessarius quoad exercitiũ actus, vt cõstat experiẽtia. *2. conclu. Quo pacto scientiam refutare non possimus.*

Tertia conclusio sit, Omnes homines naturaliter appetere scientiam ipsius scientiæ causa. Hæc conclusio non est intelligenda de scientia practica, sed de contemplatiua, de qua sola Arist. in proposito pronunciato loquitur; practica enim nõ propter se, sed propter opus expetitur. Eam verò optimè probat Arist. ex amore, quo à nobis naturaliter cognitio sensitiua propter se ipsam diligitur. quod argumentum ea ratione dicitur signum, quia ab euidenti effectu causæ finalis ducitur: dirigitur enim cognitio sensitiua ad intellectiuam, tanquam medium ad finem, & dispositio ad perfectam formam. Ex causa tamen hunc in modum potest conclusio confirmari. Si qua est operatio humana, quæ propter se naturaliter sit expetenda (sunt autem aliquæ concedendæ necessariò, ne voluntas nostra semper temerè vagetur; nullúmque in finem intendat) maximè *3. conclu.*

mè est operatio intellectus;hæc enim est præstantissima animæ potentia:at operatio intellectus est cognitio;practica autem cognitio non propter se expetitur;ergo non dubium est,quin cognitio contēplatiua naturaliter propter se ipsam expetatur à nobis;& inter cōtēplatiuas ea,quæ est perfecta,quā hic nomine sciētię intelligimus.

Locus Ciceronis notandus in confirmationē conclusionis. Hanc ipsam Arist. conclusionem copiosè tractat Cicero quinto libro deFinibus.[Tātus,inquit, est innatus in omnibus cognitionis amor,& scientiæ,vt nemo dubitare possit, quin ad eas res hominū natura nullo emolumento inuitata rapiatur.videmúsne vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus, perquirēdísque deterreantur?vt pulsi requirant,& aliquid scire se gaudeant? vt aliis narrare gestiant?vt pompa,ludis, atque huiusmodi spectaculis teneantúr,ob eámque rem vel famem,& sitim perferant?quid verò,qui ingenuis studiis,atque artibus delectantur?nonne videmus eos nec valetudinis,nec rei familiaris habere rationem?omniáque perpeti ipsa cognitione,& scientia captos?& cum maximis curis, & laboribus compensare eam,quam ex discendo capiant,voluptatem?mihi quidem Homerus huiusmodi quiddam vidisse videtur in iis, quæ de Syrenum cantibus finxerit:neque enim vocum suauitate videntur, aut nouitate quadam,& varietate cantandi reuocare eos solitæ, qui præteruehebantur; sed quia multa se scire profitebantur, vt homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerēt.]Et paulò pòst. *Cicero 5. de finib.* [Quem ardorem studij censetis fuisse in Archimede, qui dum in puluere quædam describit attentiùs, ne patriam quidem captam esse senserit?quantum Aristoxeni ingenium consumptum videmus in Musicis?quo studio Aristophanem putamus ętatem in literis duxisse?quid de Pythagora,quid de Platone,aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus vltimas terras esse peragratas? quæ qui non vident,nihil vnquam magna cognitione dignum amauerunt.Atque hoc loco,qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia,quæ dixi, non intelligunt idcirco esse ea propter se expetenda, quòd nulla vtilitate obiecta delectentur animi, atque ipsa scientia,etiā si incommoda datura sit,gaudeant.Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? ipsi enim quæramus à nobis stellarum motus,contemplationésque rerum cælestium,eorúmque omniū,quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant,& quid historia delectet,quam solemus persequi vsque ad extremum,prætermissa repetimus,inchoata persequimur.Nec verò sum inscius esse vtilitatem in historia, non modò voluptatem. quid cùm fictas fabulas,è quibus vtilitas nulla duci potest,cū voluptate legimus? quid cùm volumus nomina eorum,qui quid gesserint,nota nobis esse,parentes,patriā, multa præterea minimè necessaria?quid quòd homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum,opifices denique delectentur historia?maximéq; eos videre possumus,res gestas audire,& legerevelle,qui à spe gerendi

gerēdi absunt confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est in ipsis rebus, quæ discuntur, & cogōscuntur, inuitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendúmque moueamur. Ac veteres quidem Philosophi in beatorum insulis fingunt, qualis natura sit vita sapiētium, quos cura omni liberatos nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi vt omne tempus in quærendo, ac discendo in naturę cognitione consumant. nos autē non solùm beatæ vitæ istam oblectationem videmus, sed etiam leuamentum miseriarum. itaque multi cùm in potestate essent hostium, aut tyrānorum, multi in custodia, multi in exilio dolorem suū doctrinæ studiis leuauerunt. Princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, cùm patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemæū se Regē Alexandriā contulit, qui cùm in hac ipsa Philosophia, ad quā te hortamur, excelleret, Theophrastíque esset auditor, multa præclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad vsum aliquem suū, quo erat orbatus, sed animi cultus ille erat ei quidā humanitatis cibus.] Hūc totū locū ex Cicerone trāstulimus, quòd ex eo nō pauca argumēta ad propositam conclusionē cōfirmandā desumi possint.

Quarta conclusio sit; Nihil magis appeti ab hominibus, quàm scientiam contemplatiuam. Hæc conclusio facilè probatur. Primùm, quia, vt luce est clarius, vnaquæque res id maximè appetit naturaliter, propter quod maximè est; sunt autē res omnes propter suas operationes, vt ait Arist. 2. de Cælo cap. 3. & maximè propter eam, quæ est præstantissima; quod intellige dictum de iis, propter quas res sunt, tanquam propter fines internos. Cùm igitur contemplatiua cognitio sit præstantissima hominis operatio; efficitur, vt ea à nobis maximè naturaliter appetatur. 4. concl.

Tex. 17.

Deinde, quia id rationi consentaneum est, hominem magis appetere naturaliter, quo maximè & excellit brutis animantibus, & participat conditionem diuinarum substantiarum, quod nemo negauerit esse scientiam contemplatiuam.

Cap. 7.

Postremò, quia felicitas humana præcipuè consistit in contemplatione, vt 10. lib. Ethicorum ostenditur; nullum verò actum magis expetunt homines, quā felicitatem. Dixi autem [præcipuè consistit] quia alia ratio est de felicitate, quæ in hac vita obtineri potest, alia de felicitate simpliciter. Nam etsi essentia felicitatis simpliciter in sola intuitiua diuinæ essentiæ cognitione consistere potest, quòd hæc vna secum necessariò afferat perfectum, & constantem virtutum omnium statum; tamē fieri nequit, vt felicitas, quæ in hac vita haberi potest, consistat secundum essentiam in sola diuinæ naturæ cognitione, quòd eam non necessariò comitentur virtutes morales, cùm possit reperiri cum vitiis, ac reuera in iis reperta sit, de quibus Paulus ait, Qui cùm Deum cognouissent, non sicut Deū glorificauerunt. Sine virtutibus autem moralibus nemo potest dici felix etiam in hac vita. Quocirca sapientissimè tradidit Arist.

Felicitatē huius vitæ non consistere in sola Dei cognitione.

Act. 1. 1

10. Eth. c. 7. & 8

duas temporalis felicitatis partes, quę quasi essentiam illius constituerent, vnam perfectæ virtutis moralis, alteram perfectæ virtutis intellectiuæ, hoc est sapientiæ; tametsi meritò censuit præstantiorem partem esse virtutis intellectiuæ. Hæc enim etsi in hac mortali vita non necessariò efficit bonum eum, qui illa præditus est, vti diximus; est tamen virtus altioris ordinis, & ex suo genere sufficiens ad beandum. Cæterùm vtilior est in hac vita pars altera felicitatis, quæ in perfectione virtutis moralis consistit, plúsque affert animo quietis, & tranquillitatis.

Eodem modo appeti naturaliter ab homine virtutem moralem quo appetitur scientia.

Hinc colliges, quemadmodum appetitus scientiæ est naturalis homini, ita & virtutis moralis esse naturalem, non modò si loquamur de innato, sed etiam de elicito; nec tantùm de naturali communiter dicto, sed etiam de eo, qui propriè naturalis est. Tanta est enim pulchritudo virtutis, vt etiam in hoste posita, quod dici solet, quatenus virtus est, odio haberi non possit.

Dilutio argumentorum oppositæ partis. SECTIO VII.

Quo pacto dici possit appetitus frustrà à natura datus.

AD primum igitur argumentum negatiuæ partis dicendū est, nón ex eo negandum esse in omnibus hominibus naturalem appetitum sciendi, quòd non omnes scientiam assequantur. Appetitus enim, qui ratione speciei inest indiuiduis, non ideò dicitur illis frustrà datus, quia nòn expleatur in omnibus; sed tum demum diceretur frustra inditus, si in nullo satiaretur, aut certè indiuidua, non haberent instrumenta, quibus eiusmodi appetitū satiare possent. Nunc autem secus res habet. Nam permulti sunt, qui scientiam assequantur, nec vllus omnino est (modo in eo natura sit integra, & minimè læsa) cui desint instrumenta ad scientiam comparandam. Quòd si quis opponat Aristotelem 5. Politicorum *Cap. 12.* libro dicentem fieri posse, vt aliqui sint, quos erudiri, & bonos viros fieri sit impossibile; ergo pari ratione posse reperiri aliquos, atque adeò multò plures, qui contemplatiuis scientiis institui non valeant: respondendum est, id non à natura proficisci, quæ in omnibus eiusdem rationis est, sed à complexione corporis peculiari, quę in aliquibus inepta est ad exercenda naturæ opera, quæ ineptitudo siue ex defectu, excessúve materiæ proueniat, siue ex malitia, vt ita dicam, alicuius qualitatis, ad læsionem naturæ referenda est. Quanquam verbum illud [impossibile] quod ad virtutem attinet, videtur sumi pro, difficile: nemo enim adeò ineptus est, vt bonus fieri non possit, nisi bonitatis nomine intelligas habitum virtutis perfectum, quem fortè nonnulli naturaliter acquirere non possunt ob prauam admodum, & extraordinariam corporis constitutionem; quod potiori ratione dicendum est de habitu scientiæ contemplatiuæ.

Ad secundū dicedū est, si de appetitu naturali cōmuniter dicto sit sermo, falsā esse maiorē, possumus enim appetere oppositū eius rei,

quam

quam appetitu naturali communiter tātùm dicto expetimus, cùm eiusmodi appetitus sit omnino liber: si verò sit sermo de appetitu naturali propriè dicto, veram esse maioré, sed falsam minoré. Scientia enim, & cæteræ omnes res, quas diximus non includere in suis rationibus imperfectionem, etsi per se, & quatenus tales sunt, refutari non possunt: tamen per accidens, hoc est quatenus difficilè acquiruntur, aut conseruātur, vel certè quatenus re alia, quam diligimus, nos priuant, aut alicui labori addicunt, possunt repudiari: quo pacto multi non solùm eliciunt actum nolendi scientiam, vt perspicuum est, sed & beatitudinem, quam exoptant, atq; adeo vitā ipsam, qua fruuntur, vt patet in iis, qui sibi manus afferūt. Verùm hoc non tam est nolle ista, quàm ea, quæ his coniuncta sunt. nec huiusmodi actus est omni ex parte voluntarius, sed aliquid habet inuoluntarij; quo pacto qui tempestate iactantur, etsi omnibus cōsideratis sponte proijciunt merces in mare: id tamen non tam faciunt, quia illis carere velint, quàm quòd nolint earum causa perire.

Ita Caiet. 1. 2. q. 10. Aliter forsan respondebit aliquis, rarò videlicet cōtingere, vt homines eliciant actū nolendi scientiam, idque non efficere, quo minus actus illam appetendi sit naturalis; quo pacto non ideo negamus naturale esse homini habere quinque digitos, quia vnus, aut alter non habeat ab ortu nisi quatuor. Verùm hæc responsio non satisfacit. Nam præter quàm quòd non rarò contingit, vt homines eliciant actum nolendi scientiam (quod vtinam non ita multi facerent) id certum est, nihil rarò contingere in rebus contra ordinem naturalem, nisi per accidens, veluti propter defectum materiæ, aut impedimentum aliquod. quo fit, vt necesse sit redire ad priorem solutionem, & eò magis, quòd appetitus scientiæ non solùm est naturalis communiter, sed etiam propriè. *Solutio quorundā reijcitur.*

Ad tertium dicendū est Arist. nomine sciētiæ intellexisse omnem scientiam, maximè verò eam, quæ præstātissima est, & latissimè patet, falsumq; esse, neminem habere appetitum ad omnes capessendas. Nam vt materia prima cum qua sæpe Arist. confert humanum intellectū, habet naturalē appetitum ad omnes formas, sic intellectus humanus habet naturalem appetitum ad omnes scientias. Nec obest, quòd nemo possit omnes simul cōsequi naturaliter, satis est enim si possit diuisim. Nam neque materia potest simul informari omnibus formis, sed diuisim. Quanquā in hoc dispar est ratio in materia, atq; in intellectu, quòd eadē materia numero nullas vnquam duas simul formas substantiales habere potest, vt 8. lib. ostēdemus; idem autē numero intellectus potest simul perfici multis scientiis; nec alia est causa, cur non possit in hac vita simul perfici omnibus naturaliter, nisi quia, vt Hippocrates ait, vita breuis est, ars longa. *Cōparatio intellectus cum materia prima.* *Non eodē modo se habere appetitū naturalē in natura libera, quo in cæteris* *Aphor. 1.*

Ad quartū dicendū est, appetitū naturalē insitū aliter in natura libera, aliter in ea, quæ ad vnū determinata est, exire in actum. In hac enim, sublatis impedimētis, cōtinuò exeat necesse est, q̄a impetu na-

turæ fertur, vt in lapide; in illa verò non est necesse. potest enim libertas cohibere appetendi actum, nisi summum bonum præsens, & intuitiuè illi proponatur. Itaque posito homine in summo otio, sublatisque omnibus impedimentis, etiam ex parte appetitus; non est necesse, vt continuò philosophetur.

Ad quintum dicendũ est, indigentiæ quidem causa magis expeti practicas scientias, quàm contemplatiuas, atque adeo à pluribus: at gratia solius cognitionis non solùm nõ magis expeti practicas, sed ne expeti quidem. Id enim proprium est contemplantium. nisi quis quodammodo abutatur practicis, cõtẽtus earum cognitione, quæ suapte natura ad praxim refertur.

Sexti argumẽti solutio propriam per se postulat disputationem, quæ iam à nobis paucis expedienda est.

APPETATNE HOMO NATVRALITER INTUITIUAM DIUINÆ NATURÆ COGNITIONEM?

QVAESTIO II.

Opinio eorum, qui partem affirmatiuam approbant.

SECTIO PRIMA.

Sensus quæstionis. IN hac quæstione non est controuersia de appetitu elicito, sed de innato tantùm; non quòd nemo possit elicere actum appetendi propositam cognitionem, nisi supposita fide, vt quidam dicunt (id enim falsum esse ex eo cõstat, quia vt aliquis actu elicito eam desideret, non est necesse, vt fidem orthodoxam habeat, cum satis sit, si opinetur se posse illam consequi, idque siue per se, siue ope alterius) sed quia perspicuum est talem appetitum elicitum non posse dici naturalem propriè, sed forsitan communiter, idque si natura in eam cognitionem propensa sit. Itaque de solo appetitu innato in hac quæstione agendum est.

Sententia quorundam.

1 Sunt igitur, qui putent inditum esse homini à natura huiusmodi appetitum. Primùm, quia vt se habet materia ad formas reales, ita intellectus noster de formas intelligibiles: materia autem ex se habet inclinationem non solùm ad formas, quibus actione causarum naturalium informatur, sed etiam ad eas, quas diuina virtus præter naturæ ordinẽ in illam introducit: est igitur intellectus noster ex se propensus non solùm ad omnem cognitionem, quam iuribus suis consequi potest, sed etiam ad eam omnem, quam potest obtinere ope diuina. Propositio huius argumẽtationis ex ea similitudine, quã Aristoteles tertio libro de Anima inter intellectum nostrũ, & materiam

teriam primam constituit, perspicua est. Assumptio ex eo constat, quia non minùs appetebat materia formas primorum parentum, quæ non sunt introductæ more naturali, quàm eorum, quos ipsi genuerunt. Atque hac penè argumentatione vtitur hoc loco Alexander Alensis.

2 Deinde, quia intellectus noster perficitur per intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem. neque enim ea cognitio illi repugnat, aut indifferenter se habet ad illum, sed potius est illi consentanea, atque adeò maximè. Cùm igitur omnis potentia appetitu à natura insito appetat suam perfectionem, & maximè maximam; efficitur vt intellectus hoc pacto appetat intuitiuam, siue claram Dei cognitionem. quæ ratio est Scoti. 4. sentent. dist. 4. q. 10.

3 Tertiò, quia homo (vt idem auctor eodē loco argumētatur) appetit naturaliter veram beatitudinē innato appetitu; natura autē non appetit aliquid in vniuersali, sed in particulari, quo duntaxat modo dari potest in rerū natura: cùm igitur vera beatitudo nulla sit præter eam, quæ consistit in clara Dei visione, aut eam consequitur; efficitur vt clara Dei cognitio ab homine appetatur innato appetitu.

4 Quartò, quia experientia constat, appetitum hominis non satiari vllo eorum bonorum, quæ in hac vita consequi possumus, aut vlla eorum cōiunctione, sed semper ad altius aliquid aspirare, quod quidem nihil aliud esse potest, quàm possessio summi boni, hoc est, solius Dei: Deus autem aliter possideri nequit, nisi per claram, & intimam cognitionem, ac familiaritatem; vnde est illud Augustini initio suarum confessionum, Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Hoc etiam argumentum est Scoti, quemadmodum & quod sequitur,

1. Confess. cap. 1.

5 Quintò, quia cùm certiores facti per diuinam reuelationē de futuro illo statu, naturaliter illū appetamus; non dubium est, quin lateat in nobis iam inde ab ortu naturalis propensio ad eam cognitionem diuinæ naturæ. Nec enim reuelatio diuina, fideíve prædicatio illam nobis infundit propensionem, sed potiùs latētem, & quasi dormientem excitat, & in actum appetendi prodire facit.

Sextò, quia (vt argumentatur D. Thomas) naturale est homini cognito effectu desiderare perfectam causæ cognitionem; adde etiam, si placet, quatenus possibile est (ad hoc enim planè inclinat natura ipsa rationalis, qua homines sumus) Deus autem est prima, & suprema causa cuiusque rei; ergo cognitio cuiusuis effectus Dei naturaliter mouet hominis desiderium ad perfectam, & perspicuam diuinæ naturæ cognitionem, quantùm humano intellectui possibile est. Cùm igitur possibile sit homini videre Deum per essentiam, vt fides docet, perspicuum efficitur dari in nobis ad eum videndum naturalem propensionem. Hanc a sententiā post Alensem sequitur Scotus, & Durandus, & quorundam recentiorum Thomistarū sententia, D. Thomas; id quod hac vltima ratione colligunt, quæ est in

a Alesis hoc libro. Scot. in prolog. sent. q. 1. & in 4. d. 49. q. 10. Dur. ibid. q. 8. Mai. q. 6. Scot. q. 2. ar. 1. & li. 1. de natura & gratia c. 4. & alij.

Auctores huius sententiæ.

in 1. parte Summæ theologicæ q. 12. & aliis plerisque locis, tū etiam ex quæstione vltima in Boëtium de Trinitate, quo loco ait hominem naturaliter ferri in finem vltimum, nec tamen naturaliter illum posse assequi, sed per gratiam tantùm.

1. q. p. 12. ar. 1. *q. vlt. ar. vlt. ad vltimum.*

Vera quæstionis explicatio. SECT. II.

Opposita sententia magis probatur. *Non dari in nobis potētiam naturalē passiuam ad actus supernaturales.*

Nobis tamen opposita sententia magis placet. Primùm argumento vltimo superioris quæstionis, cuius soluendi causa hanc disputationem adiunximus. Appetitus enim naturalis propriæ perfectionis supponit potētiam naturalem passiuam, siue receptiuam illius; in nobis autē nulla est talis potentia ad actus ex genere suo supernaturales, sicut est clara Dei visio, vt omnes Theologi fatentur, atque ex diuinis oraculis ostendunt. Nec occurras, appetitum naturalem posse fundari in sola potentia obedientiali, siue non repugnantia naturæ. Hoc enim qui dixerit, necessariò contra omnem communem sensum fatebitur aquam habere appetitum naturalem, vt sit calida, atque adeo ad sui corruptionem. Quanquam enim in aqua sit naturalis appetitus caloris, is tamen non est appetitus aquæ, sed materiæ. Fatebitur etiā corpus habere naturalem appetitum, vt non occupet spatium, & accidens vt sine subiecto existat, & panem vt cōuertatur in corpus Domini, quòd ista fieri extraordinaria Dei virtute nihil repugnet; quæ quidem dici nullo modo possunt. Quòd autem absurdum sit ponere in nobis potentiam naturalem passiuam ad actus supranaturales, non solùm ex eo colligitur, quia vt argumentabamur ex Aristotele 3. de Anima cap. 5. omni potentiæ naturali passiuæ respondet aliqua naturalis actiua (quam tamen omnes ea ratione meritò negant respectu actuum supranaturalium, quia alioqui huiusmodi actus non essent supernaturales) sed etiam duobus aliis argumentis ostendi potest. Vno, quia, vt Aristot. docet 5. & 9. libro huius operis, potentia passiua dicitur ab actiua, vnde fit, vt si actiua non est naturalis, nec passiua naturalis sit. Altero, quia cognita essentia cuiusque rei, cognosci, ac demonstrari ex ea possunt omnes eius proprietates, & potentiæ naturales, vt patet ex libris de poster. resolut. & ex 4. phys. cap. 4. vnde fit, vt si in homine esset potentia naturalis ad claram Dei visionem, naturaliter cognosci posset hominem esse aliquando beandum illa visione, ne frustrà indita esset eiusmodi potentia; quod tamen diuina oracula negant.

Hanc sequitur Caiet. 1. p. q. 1. ar. 1. & q. 12. ar. 1. Ferra. 1. contr. gent. cap. 5. & li. 3. ca. 51. & aliꝗ. Lege Caiet. 3. tom. Opuscul. tract. 1. q. 2. Capr. in prologo sent. q. 1. ad argumēta contra 6. concl. Ferra. 1. contra gent. ca. 3. q. 1. sect. 1.

Cur negetur potentia naturalis passiua ad actus supranaturales.

5. Meta. c. 2. tex. 17. & li. 9. cap. 1. tex. 2. tex. 36.

Diuinæ naturæ contēplatio finis noster.

Secundò probatur eadem sententia, quia, cùm clara diuinæ naturæ cōtēplatio sit finis noster, si illa appeteretur à nobis naturaliter, esset haud dubiè finis noster naturalis, quod omnes Scoti sectatores, & nōnulli D. Thomæ libenter admittūt. Nō esse verò eā finē nostrum naturalē, duo argumenta satis ostendunt. Vnū est, quia finis & me-

dia debent inter sese proportionem habere: media autem ad huiusmodi finem, cùm non sint naturalia, sed ex sola Dei gratia vim habeant, nullam cum finibus naturalibus proportionem habent. At *Aduersæ partis responsio.* dicunt, finem, vt finis est, duobus modis spectari posse: vno, vt confertur cum appetitu; altero, cum medijs, quibus acquiritur; prioriq; modo claram Dei cognitionem esse finem naturalem humanæ naturæ; posteriori, non esse naturalem. Sed hæc responsio excogitata *Dilutio.* magis declinandi huius argumenti causa est, quàm dissoluendi. finis enim etsi, quatenus quiddam bonum est, appetitum respicit; tamen quatenus est finis, non ad appetitum, sed ad media refertur; vnde fit, vt proposita distinctio non soluat argumentum, quippe cùm clara Dei cognitio, quatenus confertur cum medijs, non sit finis naturalis, vt etiam ipsi fatentur. Alterum argumentum est, quia ex cognitione essentiæ cuiusque rei habentis finem colligitur naturalis finis illius, siquidem naturalis finis est causa per se eius rei, cuius est finis; ex effectu autem per se potest à posteriori colligi causa per se. Cùm ergo naturaliter cognosci nequeat claram Dei visionem esse naturalem homini, vt paulò antè ostendimus; efficitur vt non sit naturalis finis humanæ naturæ. Scotus hoc argumento pressus, & eo, *Scoti responsio.* quo vltimo loco probauimus, non esse in nobis naturalem potentiam passiuam actuum supernaturalium, respondet naturam humanam non posse à nobis naturaliter cognosci sub ratione illa propria, & speciali, sub qua ordinatur ad talem finem. Et paulò pòst; non posse à nobis naturaliter cognosci pro statu isto, nisi quoad prædicata, quæ abstrahuntur à sensibilibus. Proinde non mirum esse, si naturaliter cognosci non possit finis ille naturalis. Verùm hæc responsio nec satis sibi constat, nec dissoluit argumentum. *Refutatio.* Nam in priori parte videtur absolutè intelligenda, in posteriori autem planè loquitur de cognitione, quam habemus in hac mortali vita, quorum neutrum est ad rem. Etenim nihil refert, si à nobis natura humana nec in hoc statu, nec cùm anima fuerit à corpore separata, perfectè intelligi possit naturaliter. Secus est enim, si possit ab alia substantia creata, cùm idem omnino incommodum sequatur. Mitto falsum esse, naturam nostram non posse à nobis perfectè intelligi, saltem cùm anima fuerit à corpore seiuncta.

Tertiò ea ratione probatur principalis conclusio; quia si natura dedisset homini naturalem propensionem ad claram diuinæ naturæ contemplationem, dedisset quoque ei instrumenta, omniaq; alia necessaria, & sufficientia ad illius consecutionē, ne frustrà eiusmodi propensionem tribuisset. cùm igitur hæc nō dederit, ne illam quidē indidisse concludendū est. Haud dissimili argumēto vtitur Aristote- *tex. 50.* les secundo lib. de Cælo cap. 8. vt ostendat astra non moueri ex sese, hoc est progressiuo motu, seu (quod potiùs ille colligere voluit) nō habere naturalē propensionē, vt eo motu moueantur. Ait n. absurdū esse naturā, quæ nihil temere facit, nullū illis ad eū motū instrumetum

tum dedisse; cúmq; ea in re prouidisset animalibus, adeò præstantes naturas neglexisse. Mitto hic arguméta omnino Theologica, quale est illud; Si in nobis est insitus appetitus naturalis intuitiuæ cognitionis naturæ diuinę, & (quod ex eo sequitur) potétia naturalis ad claram illius contemplationem, fore, vt ij, qui in vteris maternis diem clauserunt, pœnam sensus patiantur, quòd cognoscant se à naturali fine aberrasse, frustráque sibi ad eum finem acquirendũ datam fuisse naturalem propensionem. Et illud; Fore, vt beati nòn egeant lumine gloriæ, quo eorum intellectus ad actum illius contemplationis eleuetur: quæ argumenta non pertinent ad Metaphysicum. Ita patet non esse in nobis innatum appetitum intuitiuæ cognitionis diuinæ naturæ. Quam sententiam crediderim esse omnino D. Tho. quemadmodum Caietanus, Capreolus, Ferrariensis, & præstantissimi quique Thomistarum existimant, nec id negabit, qui perpenderit ea, quæ ille scribit prima par. q. 1. ar. 1. & q. 23. ar. 1. & 1. 2. q. 109. art. 5. & 4. sent. dist. 49. q. 1. art. 3. maximè verò, quæ docet in quæstionibus de Veritate, q. 22. art. 7. & q. 27. ar. 2. quibus locis disertis verbis ait, priori quidem, Hominem non appetere naturaliter visionem Dei, in qua eius vera beatitudo consistit: in posteriori autem, Dari homini Dei munere non solùm, vt actu operetur propter futuram illam beatitudinem, sed etiam vt habeat inclinationem ad eam acquirendam; quo nihil clarius dici potuit.

Quid D. Thomas in hac re.

Dilutio argumentorum aduersæ partis. SECTIO III.

AD primum igitur argumentum aduersæ partis respondendum est, duobus modis aliquid fieri præter ordinem naturæ. Vno, si solus modus faciendi non sit naturalis, quo pacto primi parentes facti sunt à Deo, & multi mortui ad vitam reuocati, & cæci videndi facultatem consecuti. Cùm enim hæc fiunt, solus modus est supra naturam, cùm huiusmodi formæ sint naturales perfectiones materiæ, & in eam alioqui naturaliter introduci soleant. Altero, si formæ ipsæ sint supernaturales, hoc est non possint naturaliter introduci. huiusmodi sunt gratia, charitas, & lumen gloriæ, quæ quidem vt ex genere suo supernaturales sunt, ita ad eas acquirendas non datur in subiecto naturalis inclinatio. Atque hoc pacto materia rerum corruptibilium non habet naturalem inclinationem ad formam cælestem, quia forma cælestis est suaptè natura inseparabilis; sed solùm ad formas rerum caducarum, quæ naturaliter separari possunt, ac proinde per motum induci, & expelli. Eodémque modo intellectus noster non habet naturalem propensionem ad lumen gloriæ, sed solùm ad ea, quæ naturaliter consequi potest. Hoc autem modo intelligenda est similitudo, quam Aristoteles inter materiam primam, & intellectum humanum constituit.

Dupliciter aliquid fieri præter ordinem naturæ.

Ad quas nam formas propẽsionem habeat materia inferiorũ.

Ad

Ad secundum dicendum est, esse quidem cognitionem illam perfectionem intellectus nostri, sed tamen, quia non est perfectio naturalis, non rectè ex ea colligi potentiam naturalem receptiuam illius, sed solam obedientialem. Quo pacto intelligendus est D. Augustinus in libro de Prædest. Sanctorum, cùm ait, posse habere fidé, & charitatem, naturæ esse hominum; habere autem, gratiæ esse fidelium. Aliud est enim dicere, Naturale esse homini posse habere fidem, & charitatem, quod ille non asserit; aliud, Naturæ esse hominum, vt ait, hoc est inueniri in natura hominum: inuenitur enim in homine potentia obedientialis, siue non repugnantia ad claram Dei visionem, quæ non inuenitur in cæteris animantibus.

Cap. 5. *Locus Augustini explicatur.*

Ad tertium respondet D. Tho. in quæstionibus de Veritate, hominem non habere naturalem inclinationem ad particularem aliquam beatitudinem, sed ad beatitudinem in commune, siue quatenus est status omnium bonorum coniunctione perfectus. Quod eius sectatorum nonnulli hac similitudine declarãt. Quia, inquiunt, materia prima inferiorum eodé modo est naturaliter affecta ad formas substantiales. ita enim appetit naturaliter formam in cõmune, vt nullam certæ speciei naturaliter appetat. Verùm ista non placent. Nam vt in eorum exemplo persistamus, quemadmodum si nulla specialis forma posset naturaliter acquiri, ne in ipsam quidem formam in commune naturaliter propensa esset materia (alioqui frustrà illi data esset eiusmodi propensio) ita si nulla beatitudo posset ab homine obtineri naturaliter, nec sanè in ipsam beatitudinem in cõmune propensa esset naturaliter humana natura. Nunc auté, cùm naturaliter propensa sit in cõmunem beatitudinis rationem, non dubium est, quin aliquam particularem naturaliter obtinere possit, saltem indeterminatè, ad quam proinde iam propensa erit naturaliter, quemadmodum re vera materia inferiorum naturaliter propensa est ad omnes speciales formas substantiales, quæ per motum induci possunt. At natura humana non est propensa naturaliter in cœlestem illam, quam speramus, beatitudinem, vt ipsi quoque fatentur; nec verò confugiendum ad beatitudinem naturalem animæ separatæ, quia qualiscunque ea esse potest, non est tamen totius hominis beatitudo: igitur aliqua est huius vitæ beatitudo, ad quam homo naturaliter propensus sit, ac re vera ea, quam posuit Aristoteles in perfecto statu virtutis, tum moralis, tum intellectualis, adiunctis etiam bonis corporis, & fortunæ sufficientibus ad virtutis vsum. Atque hanc habuerunt primi parentes in breui illo temporis spatio, quo fuerunt in statu innocentiæ, totúmque humanum genus habere potuisset, si in eo permansisset.

q. 22. art. 7. & in 4. d. 49. q. 1. art. 3. In ijs est Caiet. 1. p. q. 8. ar. 1. *Solutio de mente D. Thomæ.* *Reiectio.* *Ad quã felicitaté sit homo natura propẽsus.* *1. Eth. ca. 7. & lib. 10. cap. 6. 7. 8.* *Eam primi parentes in statu innocẽtiæ habuisse.*

At dicet aliquis beatitudinem illam non fuisse naturalé. Nam, vt alia omittã, subiectio ea, qua appetitus summa facilitate obediebat rationi, ex supranaturali Dei dono, quod Theologi originalé iustitiã vocant, nascebatur; beatitudinem auté naturalem, si qua dari potest, eam,

Obiectio.

eam tradendam esse à Philosopho, quæ humanę naturæ in puris naturalibus cōtingere potuisset, quę sanè nulla videtur esse. Nec enim nunc minus potens est humana natura, quàm si ab initio in puris naturalibus condita fuisset, & tamen difficillimum nunc esse cernimus, vt vnus vel alter, atque adeò ad breue tempus eo felici statu bonorum internorum, & externorum fruatur: cùm interim vita beata nec breue tempus, nec paruam amicorum, similiúmque societatem postulet. Respondendum est tamen, vt hominis beatitudo dicatur naturalis, & à nobis naturaliter appetatur, satis esse, si virtutes intellectuales, & morales, ac bona corporis externa, in quibus ea consistit, naturaliter haberi, aut acquiri possint; tametsi difficilè obtineri valeant, & difficiliùs conseruari longo tempore. Quòd igitur facillima illa subiectio appetitus primorum parentum ex supranaturali Dei dono nascebatur, non est satis, vt putemus beatitudinem ipsam non fuisse naturalem. Nec enim originalis Iustitia donata est humano generi in primis parentibus, vt appetitus humanus, alioqui nequaquam rationi subiectus, rationi pareret (est enim illi naturaliter obediens, si non quatenus natura humana sensitiua est, certè quatenus rationalis) sed vt ei semper sine vlla difficultate subiiceretur, qui alioqui trahente deorsum sensitiua parte, & ad vitia inclinante difficilè admodum rationi obedit, longo præsertim tempore.

Notanda consideratio. Illud vnum hic licet aduertere, ex hac ipsa difficultate acquirēdi, & conseruandi statum naturalem vitæ felicis colligi posse, genus humanum, etiam vt plenè perficiatur in naturalibus, & stabili possessione consequatur ea bona, in quibus naturalis beatitudo posita est, indigere extraordinario aliquo dono, quo inferiores partes superioribus facili subiectione pareant, & peculiari etiam prouidentia diuina, qua ei nūnquam desint cætera bona tam corporis, quàm externa; quibus omnibus præsidiis Deus Opt. Max. initio humanam naturam muniuit. Nunquam tamen defuerunt, nec deerunt naturæ lapsæ ea, quæ necessaria sunt ad longè meliorem illam cælestem beatitudinem consequendam; quia iis omnibus, qui quatenus possunt bene vsi fuerint naturalibus, dabuntur cætera, quibus illā obtinere valeāt, & nōnullis tot dona cùm interna, tum etiā externa, vt in hac vita naturali felicitate fruantur; quorū tamē exēpla rarissima sunt, vt in sanctissimo Iob post insignem illā probationē.

Quomodo intelligendum illud axioma, Omni potentiæ passiuæ naturali respōdet actiua naturalis. Ex his collige quo pacto intelligēda sit Aristotelica illa propositio sæpius cōmemorata, Omni passiuæ potentiæ naturali respōdere aliquā actiuā naturalē. Nec .n. ita intelligenda est, quasi omni passiuæ potentię naturali respōdeat aliqua actiua naturalis, quę per se sit sufficiens ad formā facilè etiam, & perfectè introducēdā; satis est .n. si eā vtcūque introducere possit, etiam si ad perfectam introductionē indigeat adminiculo superioris agētis, cuius ope impedimēta remoueantur. Quin etiā quædā sunt formæ, ad quas cùm re vera detur naturalis potētia passiua, nō datur tamē potētia actiua naturalis,

quæ

quę illas etiam imperfectè possit introducere, sine concursu agentis suo quodam modo supra naturam, cuius generis sunt forma panis, vini, multarúmque aliarum rerum, quas natura non nisi ab arte adiuta efficit. Neque enim eiusmodi formæ introduci vllo pacto possunt, nisi naturales causæ actiuæ arte, & voluntate, quæ suo modo supra naturam sunt, passiuis applicentur. Id quod in conseruatione plurimarum eodem modo accidit. Itaque vt Deus Opt. Max. per humanam prouidentiam huiusmodi rerum generationi, & conseruationi consuluit, ita suæ reseruauit auxilium, quo perfectè, ac facilè homines proprium finem naturalem consequi possent, vt vel sic intelligerent quantum diuina gratia indigeant. *Notanda consideratio diuinæ prouidentiæ.*

Ad quartum dicendum est, si homines naturali felicitate fruerentur, nec fide tenerent supernaturalem beatitudinem, futurum vt nihil ampliùs absolutè desiderarent. esset enim eiusmodi desideriũ inordinatum in eo, qui iudicaret naturaliter id esse impossibile: ab actibus autem inordinatis abstinent non modò sapientes, quales necesse est concedamus esse homines felices, sed etiam omnes prudentes. Dixi [absolutè desiderarent] quia conditionato desiderio, quod est non voluntas, sed potiùs velleitas quædam, non est negandum, posse felicem aliquid eiusmodi optare, vt si vellet nunquam mori, aut intelligere more angelico, & sine discursu, aut intueri diuinam essentiam. Id tamen nec inordinatum esset, vt perspicuum est, nec vllam inquietudinem eius animo afferret; iudicaret enim esse impossibile naturaliter; quæ autem non alia ratione possibilia iudicantur esse, nisi quia contradictionem non implicant, ea prudens si non habeat, nihil molestè fert. Id verò, quod Augustinus in loco citato scribit, vox est hominis credentis futuram alterius vitæ beatitudinem, qua cognitione edoctus ipsam quoque naturalem felicitatẽ imperfectã inuenit, nec spei suæ satiandæ sufficientẽ, atque iccirco inquietũ cor habet, donec supernaturalẽ consequatur. Ita patet solutio argumenti. Accedit, quòd tota argumentatio loquitur de appetitu elicito, cùm tamen quæstio instituta sit de solo innato, nec elicitus sit naturalis, nisi cùm innato congruit, vt initio quæstionis diximus. *Cõditionato desiderio posse felicem appetere id quod fieri nequit.* *Exponitur Augustini locus.*

Ad quintum dicendum est, desideriũ felicitatis æternę, quã ex reuelatione futuræ vitæ cõcipimus, non posse dici naturale nobis simpliciter, sed secũdum quid, nẽpe ratione fidei, qua illã beatitudinem credimus: quo pacto aqua, quæ est calida, non dicitur simpliciter calefacere naturaliter, sed quatenus calida; atque eã inclinationẽ nobis attulit fidei prædicatio, quod mirum est, cur neget Scotus. Quare quemadmodũ nõ rectè colligas ex calefactione, qua aqua calida manum calefacit, inditam fuisse aquæ in ipsa generatione naturalẽ propẽsionẽ ad calefaciendũ: ita ex desiderio hoc pacto naturali, quo fideles expetunt intueri diuinã essentiã, nõ rectè colligitur, ingenitã illis fuisse ab ortu inclinationem ad illã intuitiuè cognoscẽdam. *Beatitudinis æternæ desiderium esse homini naturale secundũ quid.*

Ad sextum dicendum est, naturale esse homini, hoc est consentaneu inclinationi naturali, cognito effectu, velle causam perfectè cognoscere, quatenus naturaliter illam cognoscere potest; nón autem quatenus potest absolutè, siue quatenus id non implicat contradictionem. Quòd si Angeli antequam essent beati supernaturali beatitudine, contemplatione suarum essentiarum naturaliter excitabantur ad desiderandam diuinæ essentiæ contemplationem, vt D. Tho. sentit tertio lib. contra gentes, id propterea accidebat, quòd nouerant potestatem ordinariam, quam habebant illam obtinendi, certiores facti per fidem de diuina voluntate, vt eam sui cognitionem communicaret: alioqui cùm essent beati naturali beatitudine, nihil amplius desiderassent, ne desiderium de re incerta aliquid ipsis de statu beatitudinis detraheret.

Angelos ex sui contemplatione diuinã expetiuisse.

Cap. 50.

Ad postremum argumentum concedendum est quidem, esse in loco citato sermonem de appetitu naturali indito viuentibus: sed tamen addendum, non dici ab Aristotele simpliciter, & absolutè viuentia appetere, vt sint semper, sed vt sint semper, quatenus possũt, & vt ipse paulò antè his verbis dixerat, Vt sint semper in suis similibus, seu (quod idem est) secundum speciem; quod vtique possunt per causas naturales.

In quo sensu intelligat Aristoteles viuentia appetere, vt sint semper.

Ad locum verò illum D. Tho. ex prima parte, & ad alia similia (si quis eius sententiam exponere instituat) dicendum est, D. Thomam intelligendum esse de homine, cui per fidem iam innotuit, velle Deum claram suę essentiæ contemplationem humano generi communicare, ad quam absolutè desiderandam excitatur appetitus ex cognitione diuinorum effectorum; præsertim excellentium, & quæ magis diuinæ essentiæ sublimitatem indicant. Quod verò ait in Boëtium de Trinitate sic accipiendum videtur, quasi dicat hominẽ fidelem, vt fidelis est, propendere naturaliter in suam beatitudinem supernaturalem, sub communi ratione beatitudinis, siue status perfecti; sed tamen non posse eam obtinere naturaliter: quæ sunt verissima, nec pugnant cùm ijs, quæ dicta sunt.

D. Thomæ sententia explicatur.

Habes ex hac Quæstione pronuntiatum Aristotelicum non comprehendere appetitum humanum respectu intuitiuæ scientiæ Dei. Habes item, hæc tria neganda esse; Dari in nobis appetitum naturalem insitum respectu illius contemplationis; Illam cõtemplationem esse finem naturalem nostrum; Dari in nobis potentiam naturalem receptiuam illius. Quæ omnia negat D. Thom. cum præcipuis suæ doctrinæ sectatoribus; affirmat Scotus: ex Thomistis autem alij [a] primum tantùm cum Scoto asserunt; alij [b] primum, & secundum.

Summa totius quæstionis.

a Vt Syluest. in cõflat. 1. p. q. 12. art. 1. & Victoria ibid. b Vt Scot. lib. 2. de natura & gratia c. 4. & in 4. d. 49. art. 1. & alij recentiores.

NVM

NVM ASPECTVS NOBIS SIT carior cæteris sensibus, & ad cognitionem aptior?

QVAESTIO III.

Non videri nobis cariorem, nec cæteris certiorem, & qui latiùs pateat.

SECTIO PRIMA.

ILLVD etiam non videtur probandum, quod Aristoteles in primo huius libri pronunciato confirmando asserit, cariorem nobis esse aspectum cæteris sensibus, idque, quia certior sit in cognoscendo, & latiùs pateat. Primùm enim is sensus 1
nobis est carior, cuius priuatio est molestior, iuxta illam communem sententiã, Id expetibilius est, quo priuari grauiùs dolemus, vt habes 2. Top. c. 2. atqui molestius nobis esset carere tactu, quàm aspectu; siquidem priuatio aspectus non affert secũ priuationem aliorum sensuum, amisso autẽ tactu, & reliqui omnes sensus, & vita etiam ipsa amittitur; carior igitur nobis est tactus, quàm visus.

Item, tactus adhiberi solet ad certò cognoscendas res eas, quas 2
aspectus non certò cognoscit; vt si quis manu tentet cognoscere in aqua, num remus sit rectus, quem aspectus infractum esse iudicat; qua etiam ratione B. Thomas vt certior fieret de veritate resurre-
Ioan. 20. ctionis Domini, non satis esse putabat, si videret corpus, quod cruci affixum fuerat, nisi etiam loca clauorum tangeret. Si ergo tactus adhibetur iudex in iis, in quibus non creditur aspectui; perspicuum est aptiorem esse tactum ad cognitionem.

Præterea, tactus percipit duas contrariorum coniugationes, cali- 3
tex. 107. dum, & frigidum: humidum, & siccum: vt docet Arist. 2. de Anima cap. 11. aspectus autem vnam tantùm, album scilicet, & nigrum: ergo plures rerum differentias ostendit tactus, quàm aspectus.

Adhæc, auditus aptior est ad disciplinas capessendas, quàm aspe- 4
Cap. 1. ctus, vt idem scribit in libro de sensu, & sensili: & meritò quidem, cùm omnium omnino rerum notitiam afferat, atque adeò earum quæ aspectu cognosci nequeunt: fallitur ergo Aristoteles hoc loco, cùm docet aptiorem esse aspectum ad cognitionem.

Veram esse Aristotelis sententiam, nec alibi eum oppositum docuisse.

SECTIO II.

Quo pacto, & quibus rationibus aspectus nobis sit carior cæteris sensibus.

DIcendum est tamen, verum esse, quod hic ait Aristoteles, neque eum alibi oppositum sensisse. Quod enim hoc loco ait, aspectum cariorem nobis esse, de aspectu sola eius cognitione spectata, non autem quatenus ad necessitatem, & alia vitæ commoda refertur, intelligendum est. Est enim, vt ait, ad cognoscendas res aptior, pluresque earum differentias nobis declarat.

Quòd autem sit ad cognitionem aptior, his potissimùm argumentis patet. Primùm, quia ex multo longiori distantia, quàm cæteri sensus, suum obiectum attingit. Deinde, quia simulatque res illi obiecta est, continuò eam percipit; cùm tamen auditus, & odoratus, qui soli inter cæteros sensus rem eminus percipiunt, non continuò, sed interdum aliquo temporis interuallo interposito rem obiectam sentiant. Tertiò, quia solus aspectus percipit res more intellectus, qui nullam realem immutationem accipit ab obiecto, sed solam notionalem. Nec enim oculi re ipsa fiunt albi à re alba, quam aspiciunt, nec atri ab atra, sed solas earum imagines accipiunt; cùm ex cæteris sensibus alij semper, alij nonnunquam reali immutatione afficiantur à rebus obiectis. tactus enim, & gustatus semper calefiunt à re calida, & à frigida frigefiunt; odoratus verò penè semper ipso odore perfunditur; denique auditus nonnunquam sono ipso, seu potius sonante aëre pulsatur: huiusmodi autem realis immutatio nonnunquam impedit verum iudicium sensus. Quartò, quia medium, quo aspectus percipit, est lõgè nobilius, & purius, nempe actu perspicuum, & interdum incorruptibile. Quintò, quia cùm percipit vnum contrariũ, non impeditur à percipiendo perfectè altero, quod tamen ferè accidit in cæteris sensibus, & planiùs in iis, qui realiter immutantur ab obiecto, alioqui simul mouerentur organa motibus contrariis, quod fieri nequit. Sextò, quia magis mouet imaginationem, quàm cæteri sensus, id quod ex impressione relicta in memoria, & ex insomniis perspicuum est: qua ex re factum videtur, vt imaginationis opera dicantur visa, & phantasmata, quæ vocabula ab obiecto visus accepta sunt. Quin etiam ipsum imaginationis nomen ab imagine dicitur, quæ præcipuè ad aspectum pertinet. Postremo, quia nullus est sensus, qui ita perfectè percipiat figuras, & actiones corporum, vt aspectus: hæc autem sunt certissima signa ex omnibus, quibus ad cognoscẽdas rerũ species vti possumus.

Aspect⁹ percipit res more intellectus.

Non impeditur ab vno cõtrario in perceptione alterius.

Quòd denique aspectus plures rerum differentias nobis declaret, ex eo perspicuum est, quia eius obiectum res omnes corporatas non solùm, quæ gignuntur, & intereunt, complectitur; sed etiam quæ interire nequeunt: cùm tamen obiecta cæterorum sensuum in solis rebus caducis reperiantur. Itaque cælestium rerum soli oculi nobis notitiam attulerunt. His, & aliis rationibus prouida natura ducta hunc nobis sensum, quasi magis perspicacem, & aptiorem intellectus ministrum, in ea parte corporis locauit, in qua velut ex specula lustraret omnia, & ad sensum communem, quasi ad primum vestibulum intellectus, breuissimo itinere rerum notitiam mitteret.

Rerum cælestiũ cognitio oculis accepta refertur.

Cur locum altissimum obtineat aspectus.

Dilutio

Dilutio argumentorum partis negatiuæ. SECTIO III.

AD primum igitur argumentum pro parte opposita dicendum est, omnibus quidē inspectis, falsam esse propositionem. Nam etsi commune illud pronunciatum absolutè verum est, cùm è duobus expetibilibus, quæ inter se cōferuntur, neutrum in altero includitur, quo pacto se habent aspectus, & odoratus; tamen cùm alterum in altero includitur, siue ab altero supponitur, fieri potest, vt illud nobis sit carius, cuius priuatio non sit molestior, quo pacto se habent viuere, & iucundè viuere: siquidem iucundè viuere carius est, quàm viuere simpliciter, & tamen acerbius est simpliciter priuari vita, quàm priuari iucunda vita, seu vitæ iucunditate. quod ex eo accidit, quia vita includitur in iucunda vita. Sic autem res habet in aspectu, & tactu, si ambo inter se omnibus consideratis conferantur. Aspectus enim includit, seu potiùs supponit tactum, qui est fundamentum cæterorum sensuum, sine quo etiam nullum animal viuit, vt Auctor ait 3. de Anima cap. 12. & 13. & 1. de sensu & sensibili cap. 1. Quapropter non mirum est, si cùm aspectus nobis sit carior, grauius tamen ferremus, si priuaremur tactu. Si vero aspectus, & tactus, quoad solam cognitionem, inter se conferantur, quo pacto hoc loco de sensibus est sermo, vera est propositio, sed assumptio falsa. Vt enim ratione cognitionis carior nobis est aspectus, sic eadem ratione eius priuatio molestior.

Quomodo intelligendum Aristot. axioma.

Ita Ar. 3. Topic. cap. 3.

3. lib. de Anima tex. 62. 63. 64. & 66.

Ad secundum neganda est consequentia. Multò enim sæpius adhiberi solet aspectus ad cognoscendas res, quas tactus non certò cognoscit. Itaque sensus se inuicē iuuant ad plenam rerum cognitionē, quia nullus per se, ac certò potest obiecta aliorum percipere; ad quam rem tamen sæpius vocari solet aspectus, quàm quiuis alius.

Sensus se inuicem iuuant in cognitione rerum.

Ad tertiū neganda etiam est consequentia. Aliud est enim plura contraria percipere, quod facit tactus, aliud plures differentias rerū cognoscere, quod facit aspectus, cū cælestia simul, & terrena percipiat.

Ad quartum dicendum est, neutro in loco Aristotelem falsum asserere. Quod enim hoc loco ait, aspectum esse aptiorem ad rerum cognitionem, verum est per se, hoc est habita ratione ipsorum sensuum, & naturalium obiectorum cuiusque duntaxat. Quod autem ait loco citato, auditum esse aptiorem aspectu ad capessendas disciplinas, nihil priori pronunciato repugnat. Nam quod pro ratione addebatur, auditum afferre omnium omnino rerum cognitionem, atque adeo plurium, quàm aspectum, non per se, sed ex accidente verum est, hoc est ratione significationis, quam homines indiderunt vocibus. diffunditur enim nominum significatio ad omnia rerum genera. Atque hæc solutio est ipsius Auctoris in loco citato; ex qua effici ait, vt ex iis, qui altero horum sensuum ab ortu priuati sunt, sapientiores, & prudentiores euadant cæci, quàm surdi, nec immeritò; nam aspectus plus conducit ad inuentionem, auditus

Quo pacto Auditus ad cognoscendum aptior aspectu.

ad doctrinam;per doctrinam verò multò plura cognoſcũtur,quàm per inuentionem, atque adeo longè citiùs,& minori cum labore.

Obiectio. Quòd ſi quis obiiciat, ergo cariorem nobis eſſe auditum cognitionis cauſa, quàm aſpectum, cuius oppoſitum docuit Ariſt. hunc in

Dilutio. modum occurrendum eſt;Quia carior nobis eſt notitia, quam aſſequimur per inuentionem,ea,quam per doctrinam comparamus,cariorem adhuc nobis eſſe ſimpliciter aſpectum, plus enim aſpectus, quam auditus ad inuentionem valet.

NVM ARTES OMNES, AC ſcientiæ experimento gignantur? QVÆST. IIII.

Ambiguitas Quæſtionis. SECTIO I.

NOn videtur quoque Ariſtoteles ſibi conſtare in iis, quæ de generatione artis hoc capite docet. Nam cùm ait[Per experientiã autem ars,& ſcientia hominibus proueniũt] planè videtur docere, omnes artes, & ſcientias experimento comparari;cùm verò paulò inferiùs ſubdit[Quin etiam expertos magis,quàm eos,qui rationem,hoc eſt artem ſine experientia tenent,rem attingere videmus]perſpicuè ſignificat poſſe haberi artem abſque experientia.

Ratione quoque non minùs ambigua efficitur hæc quæſtio. Nã quòd omnes artes,& ſcientiæ experimento gignantur,ex eo probatur,quia principia omnium inductione fiunt nota, vt perſpicuum videtur,& ipſe etiam auctor docet primo Prior. ca.vigeſimo tertio, & primo Poſter.cap.14.& ſecũdo Poſteriorum cap.18.inductio autem aut idem eſt,quod experimentum, aut parum ab experimento differt.Quòdverò non omnes experimento gignantur,ex eo patet, quia multi fiunt Medici, antequàm habeant experientiam earum rerum,quas didicerunt,vt qui ex Academiis exactis ſtudiis prodeũt. Pueri quoque perfectè diſcunt Mathematicas ſcientias, præſertim Arithmeticam,& Geometriam,antequàm vllam rerum experientiã habeant. Denique Aſtrologi oſtendunt motum propriũ noni orbis eſſe triginta ſex millium annorum,quod ſub experientiã non cadit. *1. Poſt.te. 33.2. Poſt. tex.27.*

Non eſſe negandum verè in nobis generari artes omnes,& ſcientias.

SECTIO II.

Temeritas eorũ qui ponũt vnũ numero intellectũ in omnibus hominib.

ANte omnia poſito, ac conſtituto, poſſe multa ab hominibus certò ſciri, quod noua Academia negauit, & alibi à nobis oſtendetur; mittenda eſt primùm hoc loco temeritas quorundam Ethnicorum, qui ſibi in mentem inducere potuerunt, vnum, atque eundem numero eſſe intellectum *Vt Theo. & Aue. 3. de Anima ad cap.3.*

lectum omnium hominũ,cui nulla noua ſcientia accederet,ſed per eum ſcientijs omnibus plenum tum demum homines ſcire aliquid dicerentur, cùm is,alioqui ſeparatus,illis copularetur:id quod tunc fieret,cùm aptè diſponeretur eorum cogitatiua facultas per phantaſmata rerum ad hanc,vel illam ſcientiam pertinentium.

Vt in Phædro, Phædone, & 10. de Rep. Mittẽda deinde eſt fictio illa Platonis,qua putat in Menone,aliíſq; locis neminem acquirere nouam ſcientiam, ſed antè habitæ reminiſci,quod Socrates puero in medium adducto, & ordine interrogato conatur oſtendere. Ita enim aptè reſpondet puer,cùm nihil didiciſſet,vt ex ijs,quæ tunc planè cognoſcebat, videretur recordari eorũ,quæ aliquando nouerat,antequàm animus in eo eſſet corpore. *Platonis de reminiſcentia commentum.* Ad eius ſententiæ confirmationẽ valere etiam videtur ſolutio, quã Socrates adhibendã vult captioni Menonis concludentis,neminem poſſe nouã cognitionẽ vllius rei conſequi.Si quis enim rem propoſitã nouit,nõ eſt,cur eius cognitionẽ quęrat:ſi non nouit,quo pacto de ea loquitur,aut eius peculiarem notitiã inquirit?aut ſi in eius cognitionem incidat,quo pacto ſciet ſe inueniſſe?Itaq; huic fallaci argumentationi hoc pacto reſiſtendum putat eo loco Socrates;poſſe nos quærere notitiã rei non cognitæ actu,ſi tamen illa cognoſcatur habitu:ſic enim nec prorſus ignorabimus,quod noſſe volumus,nec omnino illud cognitum habebimus; ſimúlque,cùm in cognitionẽ quæſitã inciderimus,intelligere poterimus per habitũ incitũ, inueniſſe nos,quod quærebamus;quod quidẽ nihil eſt aliud, quã reminiſci.Ac ſi hæc quidem commenta vera eſſent,nihil opus eſſet agere de generatione artis, ſcientiæve; ſiquidẽ nulla in nobis gigneretur.

Verùm iſta præter quàm quòd ſanctiſſimæ fidei dogmatis damnata ſunt,nullo etiam negotio refelli poſſunt.Nam quod ad errorem priorum attinet,cùm nec videre poſſimus,nec audire,nec aliud opus vitale,quod ad corpus pertineat, exercere per facultatem in alio exiſtentem, quonam modo fieri poteſt,vt ipſi intelligamus per facultatem intellectus ſeparati, præſertim cùm intelligere ſit opus maximè vitale? *Refutatur priorũ error.* Quòd ſi aliquod opus vitale à nobis exercetur per aliquid aliud,veluti inceſſus (ingreditur enim claudus pede altero ligneo,aut etiam vtroque) nunquam tamen id fit,niſi cùm illud extrinſecum mouetur à potentia intrinſeca,quę in nobis ſit:intellectus autem ille, quem fingunt,ſi eſſet, non moueretur à nobis,vt etiam ijdem concedunt. *Occurritur obiectioni.* Deinde actus intelligendi eſt actus immanens;& ex immanentibus omnium intimus.Actus enim voluntatis etſi ſunt intimi,per eos tamen quodammodo egreditur animus ad res,quas expetit, cùm interim per actus intelligendi res alioqui diſtantiſſimæ ad intelligentem trahantur, & idem quodammodo fiãt cum intellectu,vt docent Philoſophi: exiſtit ergo actus intelligẽdi in ipſo intelligente : ſi autem intellectus omnium hominum eſſet ſeparatus à ſingulis,iã actus intelligendi in nobis nõ eſſet:nõ igitur per eiuſmodi intellectum intelligeremus, nec nobis prodeſſent il-

lius scientiæ, quarum nunquam possemus habere actum sciendi. Sed contra hanc scientiam, quæ est omnium, quę à philosophis excogitatæ vnquam fuerunt, propè dixerim absurdissima, alibi dabitur fusius disserendi locus: cuius auctores, quoniam intellectu eo, in quo sunt scientiæ, expertes se esse voluerunt, dignissimi videntur, quos in ea ferenda intellectu, scientiáque caruisse concedamus.

Figmentum Platonis refellitur.

Somnium verò illud Platonicum de obliuione, & reminiscentia facilè refellitur. Nam siue animi nostri propter coniunctionem cum his corporibus obliuiscerentur scientiarum, quas antè exercuissent; siue quia non sunt nobis ab ipso ortu congenita phantasmata, sine quibus actum sciendi habere non possumus; idem dicendum esset de habitibus primorum principiorum: vtrunque enim genus habituū ponit Plato in animis nostris, antequàm hæc corpora ingrediatur, certúmq; est neutrū exerceri posse in corpore sine phantasmatibus: at Plato nō existimat obliuionem cadere in habitus primorū principiorū: ergo nec in scientias, quæ sunt habitus conclusionum.

In Menone, Phædro, Phædone, & 10. de Rep.

Plato nō ponit obliuionem primorū principiorum.

Deinde, vt animi nostri reminiscantur scientiarum, quas eius sententia, antequàm essent in his corporibus, exercuerunt: non satis esset, si res easdem iterum cognoscerent; sed necesse præterea esset, vt recordarentur se habuisse olim eiusmodi scientiarum vsum: at nullus omnino recordatur eiusmodi antiqui vsus: nec verò demonstrationes, quibus animi nostri secundum Platonem excitantur ad vsum scientiarum, concludunt habuisse illos quondam cognitionē eorum, quæ demonstrantur; sed simpliciter ostendunt hoc, vel illud esse, vel non esse, & ob hanc, aut illam causam: non est igitur nostrū scire idem, quod reminisci.

Ad hæc, aut scientia est reminiscentia eorum, quæ animus nouit extra corpus; aut eorum tantum, quæ nouit in alio corpore. Si eorum tantùm, quæ nouit in alio corpore: igitur cognitio ea, quam habent Inuentores artium, non est reminiscentia, quòd in aliis hominibus non præcesserit. Ita cognitio multarum artium effectiuarum, quæ nostro etiam seculo inuentæ sunt, non est reminiscentia in ipsarum Inuentoribus; nec item quadratio circuli, si tandem inueniatur, erit reminiscentia in eo, à quo tandem fuerit reperta; creditque Augustinus duodecimo libro de Trinitate (quo loco sententiam hanc refellit) dari posse secundum Platonem animum Geometræ, qui in nullo alio corpore Geometriæ vsum habuerit, quod tū demum facillimè colligitur, si Plato (quod verisimilius est) non posuit reuera Mundum ab omni æternitate. Quòd si in Inuentoribus artiū noua cognitio non est reminiscentia, sed vera scientiæ acquisitio; potest vtique scientia acquiri: quo fit, vt scire nostrū nō omnino idē sit quod reminisci. Si verò scietia est reminiscentia eorū, quę animus nouit extra corpus, cur nō meminit omnium scietiarū, quas Platonis sentētia accepit, atque exercuit, antequàm vllum corpus ingrederetur, idque ex participatione Idearum? Nā Plato in decimo

Cap. vlt.

Sub finē.

de

de Republica scribit, Erim Armenium, qui in prælio occubuerat, postquàm reuixisset, narrasse omnia, quæ ipsius animus à corpore separatus apud inferos vidisset. Quòd si animus recordari potest eorum, quæ contingenter vidit extra corpus, cur non magis meminisse poterit præclarissimæ illius cognitionis omnium rerũ, quæ sibi auctore Platone naturaliter initio indita est? At præstantissimæ illius cognitionis non modò non recordatur quisquã, sed ne ipsius quidem pristinæ existentiæ, quam Plato autumat habuisse animum extra corpus, cùm ea scientia fruebatur.

Vtrãque reminiscẽtiã ponit Plato, sed præcipuè scientiarũ inditarũ.

Verùm quia ex reminiscentiis, quæ à Platone ponuntur, præcipua est ea, qua animus dicitur recordari perfectæ illius cognitionis, quã antequàm vllum informaret corpus, naturaliter habuisse ponitur; & in eius sola reminiscentia scientiæ nostræ vsus consistere censetur; eam priuatim impugnemus.

Primùm, Si animis nostris impressæ hoc pacto essent præclaræ illæ omnium rerum scientiæ, neutiquã nos laterent (quò enim scientiæ sunt certiores, & euidentiores, eò minùs nos latere possunt) at nemo experitur habere se eiusmodi scientias.

Deinde, Si quis ab ortu cæcus esset, aut surdus, haberet etiam is scientiam rerum, quæ aspectu, vel auditu percipiuntur: at hoc planè falsum esse ipsa experientia docet. Atque his duabus rationibus vtitur Aristoteles extremo capite huius libri. tex. 49.

Responsio pro Platone.

Respondeat fortasse Plato, non mirum esse, si habitus eiusmodi scientiarum nos lateant, dum eorũ vsum nõ habemus: proinde eos, qui ab ortu priuati sunt sensu aliquo, etsi omniũ scientiarum habitibus sunt præditi, tamẽ vt nequeunt habere phantasmata eorũ sensibiliũ, quæ eo sensu percipiũtur, ita vsum eiusmodi habituũ habere non posse. Sed in primis illud certum est, etiam post vsum sciẽdi latere nos præclaras illas scientias inditas: nemo enim ex vsu sciendi colligit congenitas illas sibi esse, sed potiùs, cùm primùm quisque demonstratiuè aliquid percepit, tum primùm putat se nouã scientiam consecutum. Deinde, ad actus sciendi satis sunt duo hæc, sensuum ministeriũ, & ipsa vis intelligendi, remoto quouis habitu. Ad hæc, cùm ex actu sciendi, quem hoc modo possumus elicere, generari possit habitus scientiæ; superuacanei planè sunt ij, qui ponũtur à natura insiti. Postremò, si scire reminisci est, vt Plato ait, cùm per sensibilia vnius sensus reminisci possimus sensibilium alterius, quo pacto aspectu mellis, aut lactis reminiscimur dulcedinis, & pater audita voce filij, aut alterius, qui filij vocẽ referat, reminiscitur vultus, & habitus corporis filij; poterit is, qui ab ortu cæcus, aut surdus est, per sensibilia eorũ sensuum, quos habet, reminisci colorum, aut sonorum, actumq; scientiæ colorum, aut sonorum habere, quod tamẽ nunquam fit. Quòd si Plato respondeat, non posse animũ cæci, aut surdi nati reminisci eiusmodi qualitatum, quòd eas nunquam perceperit per sensus eius corporis, in quo tunc est; iam fatebitur remini-

Refutatio. *Occurritur responsioni.*

niſcentiam meam non eſſe, niſi eorum, quæ animus meus in corpore meo per hoſce ſenſus percepit. Non igitur conſtabit ſibi Plato, cùm dixerit eum, qui putat ſe nouam ſcientiam conſequi, nullam nouam acquirere, ſed reminiſci tum primùm earum rerũ, quas eius animus nouit, antequàm in vllo eſſet corpore. Ita nulla eſt reſponſio ad duo Ariſtotelis argumenta propoſita contra ſcientiam inditam ex participatione Idearum.

Vt virtutes nõ inſunt à natura, ita nec ſcientia.

Præterea, Quemadmodum ſi virtutes nobis eſſent naturaliter inditæ, etſi poſſemus earum actus non exercere, quòd forſitan nobis deeſſet materia, aut occaſio, aut denique quia non adijceremus tunc animum ad agendum, nemo tamen poſſet fieri vitioſus (quod Ariſtoteles 2. Ethicorum libro ſapienter docet exemplo lapidis, qui propter pondus à natura inſitum, etſi millies proijciatur ſurſum, nunquam tamen conſueſcet aſcendere per ſeſe) ita ſi nobis inſitæ eſſent à natura ſcientiæ omnes, quanquam poſſemus earum vſum non habere, quia non occurrerent termini, in quibus illæ exerceri poſſent, aut quia animus alijs rebus eſſet occupatus; nemini tamen poſſet vllus erroris habitus adhærere: at videmus multos eſſe, qui grauiſſimis erroribus laborent, quos planè errores eſſe, docti, ac ſapientes homines oſtendunt: non ſunt igitur nobis ſcientiæ naturaliter inditæ. *Cap. 1.*

Ad hæc, Si animis noſtris à natura inditæ eſſent omnes ſciẽtiæ ex participatione Idearum, eadẽ ratione inditæ eſſent virtutes omnes (neque enim animus rationis particeps minùs capax virtutum eſt, quàm ſcientiarum: nec virtutes minùs congruunt cum natura rationali, quàm ſcientiæ; & ipſis quoque ſcientiis, præſertim tam præclaris, quàm illæ ponebantur, quàm maximè conſentaneæ ſunt virtutes) at virtutes non ſunt nobis à natura inditæ, cùm maxima hominum pars vitiis ſeruiat: ergo nec ſcientiæ.

Nihil detrimenti accipit forma ex cõiunctione cum propria materia.

Poſtremò, Si omnes ſcientiæ eſſent naturà inditæ animis noſtris, antequàm corpora ingrederentur, non eſſet cur earum obliuiſcerentur propter coniunctionem cum corporibus: eſt enim generatio humana non violenta, & contra naturam, ſed naturalis coniunctio formæ cum materia; nullàque forma detrimentũ accipit ex coniunctione cũ propria, & naturali materia: at obliuiſcuntur omnium ſecundum Platonem: non ſunt igitur eis à natura inditæ. Sed hæc ratio cum aliis nonnullis, quæ deſumi poſſunt ex naturali reſpectu, affectuque formæ ad materiam, ſuo loco diligentiùs tractabitur. Interim lege ea, quæ de hac re à D. Thoma luculenter ſcripta ſunt ſecundo libro [a] contra gentes, & in prima parte [b] ſummæ theologicæ, adiunctis (ſi placet) ijs, quæ fusè ſcripſit Tertullianus [c] in libro de Anima.

a Cap. 83. b 1. p. q. 84. art. 3. c Tomo. 2. cap.

Ad priorem rationem pro Platone. *[Primò quidẽ obliuionis] & ſequentibus.*

Argumentis verò Platonis, quæ pro cõmento hoc propoſita ſunt ex Menone, hunc in modum occurrendum eſt. Priori quidẽ, Nihil cõſequẽtiæ habere illud Socratis, Hic puer ordine interrogatus, & à

nemine

nemine edoctus incipit exercere actum scientiæ: ergo non est consecutus nouam scientiam, sed reminiscitur eorum, quę antè sciebat. Quid enim interest, si ordine interroges, an ordine doceas? an non semper is, qui audit, consulit mentem suam, nihilque concedit, nisi quod per se notu esse perspicit, aut ex per se notis, & à se concessis iam videt esse demonstratum? Si id concedit, quod per se notum esse videt; non acquirit sanè nouam scientiam. Sin autem assentitur pronunciato, quod non iudicat per se notum, sed tamen iam ex per se notis demonstratum esse cernit; nō dubium est, quin verè discat, scientiamque verè consequatur, siue rogatus sit tantùm, siue ab alio edoctus, siue etiam à seipso menteque sua ductus.

Posteriori verò occurrendum, Eam solutionem, quam Socrates captioni Menonis adhibendam censet, nullam vim habere. Nā cùm scire aliquid cupimus, non necesse est prænosse illud habitu sciētiæ, præsertim perfectæ, & absolutæ, quam existimat Plato esse in anima ab ipsa eius productione, satis est enim si præcedat cognitio actualis imperfecta, qua id, quod perfectè scire cupimus, imperfectè concipiamus; hac enim de causa eius perfectam cognitionem consequi enitimur, quia imperfectè id intelligimus: imò verò superuacanea, & inutilis est ad eam rem eiusmodi habitualis cognitio, cùm ponatur more dormientis per obliuionem contractam ex ingressu animæ in corpus. Vt verò iudicemus, num tandē inuenerimus, quod quærebamus, satis est iudicium intellectus remoto quouis alio habitu. Itaque cùm scire aliquid cupimus, neque id quærimus, quod prorsus ignoramus; neque quod omnino scimus, siue actu, siue habitu: sed id contendimus, vt quod actu confusè, & imperfectè cognoscimus, distinctè, & perfectè intelligamus. Cognoscimus autem omnia imperfectè, & quasi in radice fructus, cùm sola principia tenemus; perfectè autem, atq; distinctè, cùm singula ex principiis demonstramus. Atq; hæc longè meliùs, & sapientiùs docet Aristoteles initio librorū de Posteriori resolutione; vt verū in hac etiam re sit, quemadmodū in aliis quàm plurimis id, quod D. Augustinus de suo Platone ait in libro de vera religione; suauiùs illum ad legendum, quàm potentius ad persuadendum scripsisse. Ita patet, posse in nobis scientias generari, quod hæc quæstio vt certissimum ponit; idque intelligi debet non solùm quoad conclusiones, sed etiā quoad principia, cùm intellectus à principio sit velut tabula, in qua nihil est depictum, quemadmodum & sensus, antequàm quicquam percipiat.

Ad posteriorem.

Quam notitiā habeamus eorum, quæ scire cupimus.

tex. 4.

Cap. 2.

Augustinus quid de suo Platone.

3. de Anima c. 4. tex. 14.

Nullam

Nullam in nobis generari scientiam sine experimento, saltem principiorum.

SECTIO IIII.

Quo pacto artis, & scientiæ nomina hoc loco vsurpentur.

VT igitur proposita quæstio explicetur, illud animaduertendum est, artis, & scientiæ vocabula accipi hoc loco, quemadmodum & in toto capite, promiscuè, & absque discrimine pro quauis scientia, siue ea effectiua sit, quæ propriè dicitur Ars; siue actiua, aut contemplatiua, quę non tam dicuntur artes, quàm scientiæ. Deinde animaduertendum est, in artibus, & scientiis duo esse habituum genera, de quorum generatione quæstio intelligi possit. Alij dicuntur apprehensiui, quòd iis apprehendantur extrema, ex quibus constant earum pronunciata; alij iudicatiui, quòd illis de extremorum connexione iudicemus. Denique animaduertendum est, habitus iudicatiuos propter diuersam iudicandi rationem de principiis, & conclusionibus, quibus omnia scientiarum pronunciata comprehenduntur, diuidi posse in iudicatiuos principiorum, & conclusionū. His positis iuxta hæc tria habituum genera tribus conclusionibus respondendum est.

Duo habituum genera in scientijs.

Prima conclusio.

Prima conclusio. Vt generentur habitus apprehensiui terminorum, & per modum habitus insint, non opus est experimento, sed aliqua sensus apprehensione duntaxat, eaque multiplicata. Prima pars probatur. Primùm, quia experimentum est iudicium quoddā, seu potiùs multa simul iudicia partis sensitiuæ: habitus autem apprehensiuus intellectus non pendet ex vllo iudicio, siue intellectus, siue sensus; siquidē apprehēsio intellectus, ex qua generatur habitus apprehēsiuus, potest præcedere omne iudiciū sensus, cùm ad illam satis sit apprehensio sensitiua saltem multiplicata, vt patebit. Deinde, quia si ad id aliquo experimento opus esset, maximè opus esset experimento connexionis extremorum in rebus singularibus, quod tamen necessarium non esse ex eo constat, quia multi apprehendunt terminos vniuersalium propositionum, qui nullū vnquam tulerunt experimentale iudicium de eorum connexione in singularibus, vt patet in ijs, qui audiunt huiusmodi propositionē, Omnis crocodilus mouet superiorem mandibulam, nec tamen vnquā crocodilum viderūt. Posttremò, quia multæ quæstiones sunt, de quibus neutram in partem iudicamus, veluti, Sintne stellæ pares, an impares, & eæ omnes, pro quarum vtraque parte paria sunt momenta rationum; quarum cùm habeamus habitus apprehensiuos, nunquam tamen experientiam habuimus.

Habitū apprehensiuum nō pēdere ex iudicatio.

Quo pacto nihil sit in intellectu, qđ non prius fuerit in sensu.

Secūda pars probatur, quia nihil est intellectū apprehēsum, quod nō aliquo modo priùs fuerit sensu cognitū, vt omnes Philosophi affirmāt. Quod ita intelligendū est, vt vel per se fuerit sensu perceptū, veluti colores; vel per suas partes, vt vrbs aurea, & cætera, quæ fingimus; vel per sua effecta, vt Deus Opt. Max. substantiæ separatæ, & virtutes

virtutes rerũ naturalium nostris sensibus occultę, vel per aliquid sibi simile, vt absentes, & vita defuncti per depictas ipsorũ imagines, aut per opposita, vt aspera per læuia, tenebræ per lumen, non calidum per calidum: vel per sua fundamenta, vt secundæ intentiones per res substratas, seu denominatas: vel aliquo alio modo.

Quando nã scientia sit in intell. ctu per modũ scientiæ. Tertia pars ex eo probari potest, quia nunquam scientia dicitur esse in intellectu per modũ scientiæ, nisi quando ea possumus vti, cùm volumus: non possumus autem vti habitibus apprehensiuis terminorum scientiæ, cùm volumus, nisi quando in memoria sensitiua extat per modum habitus notitia alicuius indiuidui, aut plurium: vt verò aliquid imprimatur memoriæ sensitiuæ per modum habitus, non satis est semel, ac subitò rem apprehendisse, vt experientia didicimus.

Illud tamen animaduertendum est, adeo vehementem, tamdiuve continuatã esse posse vnam apprehensionem sensus, vt quàm breuissimo temporis spatio relinquere possit in memoria sensitiua habitualem notitiam. Verùm de hac perinde iudicandum est, atque de multiplicata, cùm de ijs, quæ idem valent, eadem sit ratio.

In iis est Ant. Andr. hoc lib. q. 5. *Cõtra nõnullos.* Ex his patet non rectè loqui quosdã Scoti sectatores, qui dicunt ad comparandos habitus apprehensiuos terminorum cuiusq; scientiæ opus esse experimento. Nam etsi experimenti nomine intelligunt sæpius iteratam sensus apprehensionem; abutuntur tamẽ vocabulis, cùm experimentum non sit notitia apprehensiua, sed iudicatiua, vt dictum est.

Secunda conclusio. Secunda conclusio. Vt generentur habitus iudicatiui, quibus intellectus sine temeritatis vitio principijs assentiatur, opus est experimẽto eorũ in singularibus. Hæc conclusio planè traditur ab Arist. *Sect. 1.* in locis initio quęstionis adductis, in quibus perspicuum est eum loqui vniuersè, & sine vlla exceptione. Nam 2. Priorum cap. 23. sic dicitur. *tex. 26.* Omnia enim aut syllogismo, aut inductione approbamus. Primo autem poster. cap. 14. hoc pacto, Fieri autem non potest, vt vniuersalia percipiantur, nisi per inductionem. *tex. 33.* Loquitur autem de vniuersalib. propositionibus, quas inductione vel mediatè, vel immediatè cognosci vult. *tex. 27.* Deinde 2. post. cap. vltimo sic scriptũ est; Necesse est igitur ipsa prima (nempe principia) inductione cognoscere. Denique hoc intelligendum esse in omnibus omnino scientiis, & artibus declarat Aristoteles in 1. lib. Prioris analyticæ cap. 31. his verbis, *tex. 3.* διὸ τὰς μὲν ἀρχὰς τὰς περὶ ἕκαστον, ἐμπειρίας ἐστὶ παραδοῦναι. λέγω δ' οἷον τὴν ἀστρολογικὴν μὲν ἐμπειρίαν τῆς ἀστρολογικῆς ἐπιστήμης. ληφθέντων γὰρ ἱκανῶς τῶν φαινομένων οὕτως εὑρέθησαν αἱ ἀστρολογικαὶ ἀποδείξεις. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἄλλην ὁποιανοῦν ἔχει τέχνην τε καὶ ἐπιστήμην. Id est, Quocirca cuiusq; principia tradere, experientiæ est. Dico autem, exempli causa, astrologicam experientiam, Astrologorũ scientiæ esse. Sumptis enim, & longo vsu obseruatis ijs, quæ apparent, tum demum inuentæ sunt Astrologorum demonstrationes: quod idem,

idem, in qualicunque alia, siue arte, siue scientia eodē modo habet. Hæc attulerim loca propter nonnullos, qui existimant hanc conclusionem non fuisse assertam ab Aristotele vniuersè, sed indefinitè, quasi senserit non omnium principiorum habitus inductione generari. Atque hanc eandem, quam nos dicimus esse Aristotelis sententiam, asserunt Alexander, Themistius, Philoponus, D. Tho. Auerroës, & alij plerique. *In locis citatis.*

Probatur autem conclusio primùm inductione ipsa, siue experimento. Nemo enim assentitur proposito principio, nisi illud priùs in multis indiuiduis verum esse expertus sit, & in nullo reperiat instantiam, aut certè cùm proponitur, priùs illud cōferat apud se cum multis singularibus, quorum meminit, videátque num ita res habeat in singulis, an verò aliqua ipsi occurrat instantia. Et quidem in principiis communibus satis aperta res est. Ecquis enim assentitur his principiis, Omne totum est maius sua parte, Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia, & similibus, qui nō millies ea, cùm puer esset, expertus sit in rebus singularibus? In principiis autem propriis, sicuti est definitio naturę, definitio motus, & similia, ipse labor ea inueniendi, & examinandi satis apertè indicat, quanta priùs experientia opus sit, cùm à posteriori (vt dicitur) & lōgo effectorum experimento, ac inductione colligi soleant.

Secundo probatur, Quia cùm naturaliter non fiat transitus ab vno extremo in alterum, nisi per medium; fieri non potest, vt homines cōsueto naturæ modo assentiantur principiis, antequàm eorum habeant experientiam in plerisque singularibus. Nam inter iudiciū vnius singularis propositionis, & iudicium vniuersalis principij medium est experimentum. Etenim iudicium singularis propositionis vni tātùm singulari addictum est; iudicium verò vniuersalis ad infinita diffunditur: at experimentum nec est vnius tantùm rei singularis, nec omnium, sed quorundam.

Notanda expositio. Cur quidam Philosophi sæpius hallucinati. Tertia ratio est, Quia certitudo cognitionis abstractiuæ, qualis est cognitio vniuersalium, indiget examine intuitiuæ, quæ in hac vita sine sensu haberi non potest. Quod quidem examen quia Plato plerumque prætermisit, nimium credens intellectui, qui solus, ac per se sæpe numero hallucinatur; non mirum est, si sæpe etiam lapsus sit. Exempli causa. Si Plato trutina experimenti suum illud principium ponderasset, Quidquid percipitur, ita existit, vt percipitur, animaduertissetque quemadmodum candor lactis percipitur sine dulcore, nec tamen sine dulcore existit, ita quoque euenire posse, vt naturæ vniuersales sine differentiis indiuiduantibus intelligerentur, nec tamen sine eis existerent; nunquam tantam fidem habuisset proposito pronunciato, vt ex eo naturas rerum separatas à differētiis indiuiduātibus existere collegisset. Nec verò Zeno Eleates tanti fecisset rationes eas, quibus motum non esse concludebat, nisi nimium intellectui credendum putasset. Proinde eas rationes *D. Tho. passim.*

nes

Simpl. li. 6. phy. cõ. 53. & lib. 8. com. 25. nes cùm Cynicus Diogenes aliquando in publica disputatione audisset, sapiēter simul, & facetè surrexit, soláque deambulatione respondit, vt significaret non tanti æstimandas esse rationes, quas intellectus apud se excogitat, & prætermisso experimento ex ipsis quasi penetralibus mentis depromit, vt earum causa neganda sint ea, quæ sensibus per se nota sunt. Pro qua re lege Aristotelem 8. libro Phy. ad initium ferme, ac finem tertij capitis. (Factum, & doctrina egregia Diogenis. — tex. 22. & 26.)

Tertia conclusio. Non omnes habitus conclusionum indigent experimento ipsarum proprio, sed quidam tantùm. Probatur prior pars conclusionis. Primùm, quia ad comparandum habitum conclusionis satis est assensus principiorum, & consequentiæ, omnes autem habitus, quibus conclusiones sciuntur simpliciter, hoc est scientia propter quid, habentur ex principiis; ergo huiusmodi habitus non indigent experimento ipsarum proprio, sed suorum principiorum tantùm. Deinde, quia Geometræ paucissimis positis principiis acquirunt scientiam multarum conclusionum Geometriæ, quarum connexiones nunquam experti erant in rebus. Posterior pars probatur, quia habitus, quibus conclusiones sciuntur secundum quid, seu scientia ea, qua quòd res sit duntaxat intelligitur, acquiri nequeunt sine experimento ipsarum proprio. Nam scientia, qua tantùm scimus ita rem habere, vt conclusio significat, aut comparatur ex effectis, aut ex causis remotis: vtroque autem modo necessaria est experientia conclusionis, vt inductione patet. Sciētia enim, quam Medici à posteriori habēt de rheubarbaro, quòd ad bilem purgandam sit idoneum, non aliter comparari potuit, quàm ex frequenti effectorum obseruatione in multis indiuiduis. Item scientia, quam olim Astrologi habebant de Lunæ defectu, antequàm eius causa proxima esset inuenta, non habebatur ex proxima seu immediata, quæ est interpositio terræ, sed ex remota, hoc est, ex perfecta eius oppositione; nunc autem videmus eam non aliter comparari potuisse ex huiusmodi causa, nisi quia frequenter obseruatum est, cùm Sol, & Luna perfectè opponerentur, id est per mundi diametrum, Lunam deficere; eodémq; modo res habet in cæteris. (Tertia cõclusio. — Quomodo sit demonstratio Quia.)

Examen secundæ conclusionis.

SECT. IIII.

tex. 6. SED contra secundam conclusionem, in qua tota difficultas huius quæstionis posita est, sic licet obiicere. Vt assentiamur principiis, satis est sola terminorum, extremorúmve cognitio; ergo non opus est experimento. Antecedens sæpe traditur ab Arist. vt 1. Poster. cap. 3. vbi sic dicitur; Principium scientiæ quoddam esse asserimus, quo, seu (vt alij vertunt) quatenus terminos cognoscimus. Et 1. Topicorum cap. 1. vbi de principiis scriptum est. Prima sunt, quæ non per alia, sed per se ipsa fidem ha- (Primum argum. contra 2. conclusionem)

bent

bent, id est sola terminorum cognitione approbantur.

2 Deinde, si Arist. crederet omnia principia inductione cognosci, non dixisset 1. Eth. cap. 7. Principiorum alia inductione, alia sensu, alia assuetudine, alia alio modo perspici: cùm ergo distinxerit inductionem ab aliis modis cognoscendi principia, satis patet non putasse illum omnia principia cognosci inductione, neque, quod hinc sequitur, experimento.

3 Præterea definitiones geometricæ, quæ ante theoremata ponuntur, vt quid sit linea, quid triangulus, sunt quædam principia; hæc autem non indigent experimento, cùm iis propositis nemo sit, qui non statim assentiatur; igitur non omnia principia propria indigent experimento. Quinetiam non satis videtur esse id, quod de cõmunibus paulò antè dictum est, Neminẽ illis assentiri, qui non millies ea expertus sit in rebus singulis. id enim ex accidenti videtur euenire. Nam etsi nunquam præcessisset in nobis eiusmodi experientia, simul tamen atque illa proponerentur, eorúmque termini perciperentur, nemo esset, qui non illis assentiretur.

4 Deinde, Id, quod incertum est, ac fallax, & minus latè patet, non potest esse causa eius, quod est certissimum, ac verissimum, & latissimè patens: experimentum autem est incertũ, & fallax, vt Hippocrates ait, nec immeritò, cùm pendeat ex sensibus, qui sæpe falluntur: & versatur in paucis quibusdam indiuiduis: habitus verò principiorũ sunt certissimi, ac verissimi, multóque veriores, ac certiores, quàm habitus conclusionum; cúmque sint de vniuersalibus, infinita complectuntur indiuidua: non est igitur necessarium experimentum, vt generetur habitus principiorum. Quibus penè argumentis persuasus Albertus, & post eum Anton. Andr. oppositam conclusionem statuunt; Non omnes habitus principiorum experimento indigere, sed sola principia earum artium, quæ propriè hoc nominé appellantur, itémque Philosophiæ naturalis, moralis, & Metaphysicæ.

Aphor. 1.

Albert. hoc loco tract. 1. c. 6. Anto. And. q. 5.

Neminem tamen hæc mouere debent, vt à proposita conclusione recedat. Primum namque argumentum facilè dissoluetur, si dicas, cùm Arist. docet vt assentiamur principiis, satis esse solam terminorum cognitionem, non sic intelligendum, quasi excludat experimentum, quippe cùm sæpe alibi necessarium esse sentiat; sed ita vt excludat medium terminum à priori, quo principia demonstrari possint.

Ad principiorum cognitionem num satis sit cognitio terminorum.

Loci citati pro 2. conclusione.

Ad secundum dicendũ est, inductionis nomen in loco citato nõ posse accipi, vt cõplectitur omnes inductiones, cùm multæ sensuũ ministerio, multæ etiã assuetudinis obseruatione fiat; sed accipi pro iis tantum, quæ fiunt in rebus Mathematicis, quæ, vt tales sunt, externis sensibus non subiacẽt; vt sequẽtibus verbis significẽtur inductiones ad sensum factæ, quæ vsui sunt in rebus naturalibus, quæq; morũ obseruatione colligũtur, et si quæ sunt alia eiusmodi. Itaq; nõ negat Arist. ijs verbis omnia principia inductiõe cognosci, quod alijs locis

Locus primi Ethicorũ expositus.

apertè asseruerat,sed solùm docet non omnia cognosci eodem inductionis modo.

Ad tertium,quod attinet ad principia propria,dicendum est,conclusionem nostram non esse intelligendā de ijs propriis principiis, quæ sunt meræ positiones,hoc est,quæ solùm præmittuntur ad explicanda nomina,quibus in demonstrationibus vtendum est , quales sunt definitiones,quæ initio Geometriæ ponuntur. Nec enim præmittuntur ad declarandas rerum essentias,sed vt is , cui fit demonstratio,intelligat,quid Geometra significare velit vocabulo lineæ,trianguli,& cæteris,ne demonstrator in ipso demonstrationis cursu cogatur ea explicare.Quo fit,vt nihilo minus Geometra demonstret sua theoremata,si definitiones,quas posuit,non explicent essentias rerum,modò per eas constet,quid vocabulis , quibus inter ipsos disseritur,significetur.Hac autem de causa appellauerim huiusmodi definitiones meras positiones, quia sunt velut conuentiones quædam inter eos,qui disserunt,quasi dicant,ponamus,nomine lineæ significari longitudinem sine latitudine,& profunditate ; nomine trianguli figuram planam tribus lineis contentam ; & ita in cæteris.Cùm ergo hęc principia cōuentione sola cōstent,satis perspicuum est nullo opus esse experimento, vt illis assentiamur. Alia ratio est de ijs principijs proprijs,quæ ad explicādas essentias rerum adhibentur,cuius generis sunt definitio naturæ,motus,animæ,& similes.egent enim longa experientia,nec Philosophi ita eas tradunt, quasi dicāt,ponamus nomine naturæ significari id,quod est principium motus,& quietis,quicquid illud sit;sed posito,naturā esse,quia res naturales sensu ipso existere cernantur; ex longa tādem motus, & quietis obseruatione,docent quid ea sit,eodémque modo res habet in cæteris.Quod verò attinet ad principia communia, dicēdum est,nō euenire per accidēs, vt priùs ea experiamur in rebus singulis, quàm assensum adhibeamus.Esset enim temerarius assensus,si prętermisso examine experientiæ illa admitteremus, vt patet ex dictis. Atque hac ratione Arist.priori lib.de Gener.cap.8.meritò inuehitur in quosdam,quòd pretermisso examine sensus solam rationem ducem sequerentur.Quòd si quis obiiciat,satis esse vnicum iudicium sensus ad examen primorum principiorum,quod videtur pueri experiri cùm illa à præceptoribus subiecto vnico sensibili exemplo proponuntur,respondendum est,vnicū exemplum,si quādo videtur ré conficere,non id facere virtute tantùm sua,sed præcedentiū,quæ tum in memoriam reuocantur,quo pacto fuso exercitu si miles vnus pedem referat,deinde alius,atque alius se adiungat, is , qui primus globo facto hostem aggreditur,non vi sua , sed virtute commilitonum redintegrat bellum. Quo exemplo eadem penè ratione vtitur Aristoteles extremo secundo posterioris Analyticæ, cùm agit de modo,quo gignūtur habitus principiorū.Itaq; semper necessarium est multorū singulariū examen, vt principiis tanquam

Quorsum positiones in scientijs præmittātur.

tex.53.

Obiectio.

Dilutio.

Textu vlt. post. lib.

prin-

principiis & velut firmis scientiæ fundamentis inhæreamus. Veráque omnino est sententia illa Sapientiæ de se loquentis, quam ex Afranio citat Gellius [Vsus me genuit, mater peperit memoria; Sophiam vocant me Graij, vos Sapientiam] quo loco nomine vsus experientia significatur.

Afranij sententia. *Li.13.c.8.* *Caiet. 2. Post ad cap.18.*

Caietani sententia.

Ad quartum, si Caietani sententia probanda esset, dicendum foret, experimentũ esse necessariũ ad iungendos aptè terminos. Quãquàm enim teneas rationem totius & partis; si tamen totum, & partem non iungas in formam huius pronuntiati, Omne totũ est maius sua parte, nunquam eius principij habitum comparabis; nunquã autem id videtur fieri posse in vniuersalibus, nisi priùs fiat in singularibus. Sed primùm; Si ob hanc causam experimentum adhibendũ est, satis erit præceptoris opera, qui aptè proponat terminos. Deinde satis erit, si quisque semel aptè illos cõiungat. Postremò, habitis terminis vniuersalibus, non necesse re vera est, vt priùs illi iungãtur in singularibus, quàm inter sese. Dicẽdum est igitur, Veram & propriã causam habituum principiorum esse lumen intellectus, quo cernimus prædicata esse immediata subiectis; neque experimentum esse necessarium vt veram, & per se causam illorum; neque item vt id, sine quo termini aptè coniungi non possint; sed iccirco esse necessariũ, quia, vt diximus, nemo absque erroris periculo principiis assentitur, nisi illa expertus sit in aliquibus singularibus, nullámque reperiat instantiam. Quo circà rectè ait Auerroes 8. Physicorum libro; Experimentum verorum sermonum esse vt conueniant cum iis, quæ sensibus percepta sunt; non autẽ vt hæc cum illis congruant.

Refutatio. *Com.24.*

Obiectio.

Quòd si quis hunc in modum vrgeat, Cùm intellectus noster videt prædicata esse immediata subiectis, non esse cur debeat cohibere assensum, dum experientiam eius rei capiat, præsertim cùm ea sæpe fallat: Occurrendum est, & experimentum per se aliquando fallere, & intellectum nonnunquã in ea re hallucinari. Verum cùm ambo conueniunt, tunc haberi omnem certitudinem, quæ naturaliter haberi potest. Dico autem, naturaliter, quia aliquando etiã hæc ambo simul iuncta non omnino veritatem attingunt, vt fidei doctrina docet. Nam etsi intellectus noster remota doctrina fidei, nõ temerè assentiebatur huic pronunciato, quasi primo principio: Quę sunt re ipsa eadem vni, & eidem tertio, sunt re ipsa eadem inter se (siquidem & intellectus lumine suo iudicabat illud esse verissimũ, & experientia in rebus omnibus, in quibus à nobis capi potest, ita esse docebat) postquam tamen altissimũ sanctissimęTrinitatis mysterium reuelatum est, non ita latè illi assentiri debet. Etenim diuinæ personæ sunt eædem re ipsa cum diuina essentia, quæ vna, atque eadem numero est in illis omnibus, & tamen illæ non sunt eędem re ipsa inter se.

Dilutio. *Quàm sit certa cognitio principiorũ naturaliter acquisita.*

Solutio

Solutio ambiguitatum, quæ initio propositæ sunt.

SEC. V.

His ita explicatis, nullius negotij est ambiguitates initio propositas dissoluere. Ad priorem enim dicendum est, non esse pugnantia ea, quæ ab Aristotele hoc cap. dicuntur, etiam si (vt equidem existimo) de conclusionum experientia præcipuè loquatur. Nam quod ait, artem, & scientiam per experientiam hominibus prouenire, verum est vniuersè de omnibus artibus, quoad earum inuentionem, sumpta fermè experientia pro experientia conclusionum. Is enim ferè est modus procedendi noster, cùm absque præceptore sciẽtiam comparamus, vt ab effectis ad causas, & à causis remotis ad proximas progrediamur, quod non fit absque experimento ipsarum conclusionum proprio. Namque ex cognitione effectorum, & ignoratione causæ cœperunt homines philosophari, vt Arist. ait cap. sequenti, id quod non solùm in rebus naturalibus, & iis, quæ ad mores pertinent, sed in Mathematicis etiam, in quibus principia demonstrationum propter quid promptiora sunt, fermè videmus accidisse. Priùs enim Mathematici (Aristotele eodem loco teste) cognouerunt ex effectu solẽ reuerti ex tropicis, diametrúmque quadrati non esse commensurabilem lateri, quàm earum rerũ causas inuenirent: quod idem in plerisque aliis conclusionibus, quibus Geometria, cæteræque artes Mathematicæ celebrari cœperũt, euenisse argumento est illud Pythagoræ factum, qui cùm antè experientia cognouisset trianguli orthogonij subiectum latus tantũdem valere, quantum quæ rectum angulum continent (quod est theorema 33. apud Euclidem in 1. Element.) eiúsque rei demonstrationem diu quæsitam inuenisset, tantam ex ea re voluptatem cepit, vt Musis, auctore Proclo, in gratiarum actionem bouem obtulerit, vel vt refert Laërtius ex Apollodoro, Hecatomben, quod erat centum victimarum eiusdem generis, veluti centum ouiũ, hædorum, aliorúmve animalium sacrificium. Ita patet id, quod Arist. docet in verbis citatis huius cap. omnes artes experientia comparari, verũ esse quoad earum inuentionem, quæ ferè cœpit ab experimento conclusionum, quarum causæ, ac principia temporis progressu quæsita sunt; tametsi multæ conclusiones ex principiis experientia compertis deductæ sunt à primis Inuẽtoribus, antequàm conclusionum experientia haberetur. Non tamen iccirco falsum est id, quod postea subdit, quosdam artifices carere experiẽtia. Possunt enim carere experientia conclusionum propria, quicunque siue doctrina (quod commune est) siue inuentione (quod multò paucioribus accidit) per principia scientiam assequuntur.

Conciliantur duo Aristotelis loca.

Modus scientiæ comparãdæ per inuentionẽ.

Pythag. sacrificiũ.

Proclus in 1. Euclidis li. 4. Laërt. in Pyth.

Quo pacto primus locus sit intelligendus.

Quo pacto secũdus.

Ad posteriorẽ ambiguitatẽ dicendum est, omnes artes, quæ principiis

cipiis innituntur, comparari experiméto principiorum: non tamen omnes experimento conclusionum, vt rectè probant argumenta pro vtraque parte; quæ proinde non pugnāt inter se. Nec verò Medicis scholasticis, aut pueris Arithmeticis, aut Geometris, qui à priori edocti sunt, deest experientia eorum principiorum, quibus præceptores in demonstrando vsi sunt, vt patet ex dictis. Quod verò attinet ad motum noni orbis, qui à posteriori cognitus est; dicito, satis fuisse inductionem effectorum per partes, hoc est per motus astrorum, quæ ad motum proprium illius orbis mouentur, centum videlicet annis gradu vno, quod tamen multorum sibi succedentium Astrologorum obseruatione, quæ pro vnius experimento haberi potest, cognitum est.

Quæstionis summa. Habes ex hac quæstione quo pacto omnes artes, ac scientiæ experimento gignantur, siue per inuentionem acquirantur, siue per doctrinam, quæ tandem ad inuentionem alicuius præceptoris reducitur. Quo autem pacto à principiis ad conclusiones procedatur, & vtrum necesse sit prius assentiri vtrique sumptioni, quàm conclusioni; an verò eodem momento, quo assumptioni assentimur, sequatur assensus, quo conclusionem approbamus, & num præcedere quoque debeat assensus tertius, quo approbetur consecutio, & quo pacto, tempore, an natura; & vtrum assensus adhibitus conclusioni demonstratæ cadat etiam in principia, & consecutionem; suo loco, id est, ad initium Posterioris Analyticæ explicandum est. *ad Ca. 2.*

SINT NE OMNES ACTIONES singularium?

QVAEST. V.

Argumenta pro vtraque parte. SECTIO I.

Triplex quæstionis sensus. TRibus modis intelligere possumus actiones esse singularium. Vno, quia oriantur à singularibus tanquam ab agentibus, quo pacto dicimus, Domini esse præcipere, serui autem mandata exequi. Altero, quia recipiantur, siue exerceantur in singularibus, quo modo dicimus, Animalium esse sanari, & ægrotare. Tertio, quia terminentur ad singularia, in quo sensu dicimus, primam generationem humanam fuisse Caini, & primam creationem Regis in populo Israëlitico, Saulis.

Quo sensu Arist. hoc loco affirmatiuam partē asseruerit. Ac Aristoteles quidem in hoc capite affirmatiuam quæstionis partem in secundo tantùm, & tertio sensu asseruit iis verbis [Actiones verò, generationésque omnes in singularibus versantur] Quocircà meritò Scotus in quartum Sententiarum librum reprehendit eos, qui hoc loco affirmatiuam partem in primo sensu tradi existimant. *d. 12. q. 3. ad 2.* Tractanda tamen est à nobis quæstio etiam in primo, non solùm

quia

quia præcipuus est, & statim proposita quæstione occurrit; sed etiã quia eius tractatio coniuncta est cum cæterorum tractatione, ad eámque non parum conducit, vt patebit.

Quo pacto quæstio sit facilis.

Affirmatiuã igitur partem in omnibus sensibus veram esse, si verba quidem ipsa spectemus, hac ratione perspicuè videtur colligi; Quia cùm sola singularia existant in rerum natura, nemini dubium esse debet, quin ea sola possint cùm agere, tum etiã recipere, ac terminare actioné. Item hac; Quia cùm omnis actio sit determinata, & quæ designari possit; necesse est vt à designata aliqua re proficiscatur, & in designatũ subiectũ recipiatur, & ad designatũ aliquid terminetur: quicquid auté designari potest, singulare proculdubio est.

Si verò nomine singulariũ (quod plerique Theologi volunt) intelligamus supposita, quæ definiri solét. Singularia per se existétia cõpleta, & incõmunicabilia, vt est Socrates, Plato, Callias, nõ leuia occurrũt arguméta, quibus potiùs negatiua pars videatur amplectéda.

Primum arg. cõtra primum sensum.

Nam quod attinet ad primum sensum, non videntur omnes actiones oriri à suppositis, vt à causis agentibus. Primùm, quia calefactio oritur à calore, vt à causa agente, eodémque modo frigefactio à frigore; calor autem, & frigus, cùm per se non existant, supposita dici non possunt. 2 Deinde, quia omnes potentiæ, seu facultates, quæ sunt proprietates naturarum communium, oriuntur ab ipsis naturis cõmunibus, vt à causis agentibus, veluti facultas ridendi à natura humana; & tamen naturæ communes, nec singularia sunt, nec omnino per se existunt, vt supposita dici possint. Quin etiam ex eadem priori propositione videtur colligi, ipsos etiam potentiarum actus oriri à naturis communibus, vt à causis agentibus, veluti actum ridendi ab eadem humana natura. Eius enim est actus, cuius est potentia, *Cap. 1.* vt Arist. ait in li. de Somno, & Vigilia, id est, ab eo oritur actus, à quo oritur potentia. 3 Postremò, quia diuinæ operationes, quæ exercentur in creaturis (quas Theologi vocant operationes ad extra) proficiscuntur à Deo, vt est communis tribus diuinis personis, tanquã à causa agente, cùm tamen dicendum non sit, Deum, vt est communis tribus hypostasibus, esse suppositum.

Primum arg. cõtra secundũ sensum.

Quod verò attinet ad secundum sensum, non videntur etiam omnes actiones recipi in suppositis. Primò, quia multæ recipi possunt in anima separata, quæ tamen cùm non sit substantia completa, sed suapte natura pars humanæ naturæ, non est prima substantia, ac proinde nec suppositum. 2 Secundò, quia generatio substantialis est actio quędam, & tamen subiectum, in quo recipitur, vt Arist. docet 5. Phys. cap. 1. & 1. de Gener. cap. 4. est materia prima, quæ cùm nõ *tex. 7.* *tex. 24.* possit per se naturaliter existere, suppositum esse nequit. Tertiò, quia multæ actiones sunt in natura humana, quæ assumpta est à Verbo diuino, cùm tamen illa non sit suppositum, vt ex sacrę Fidei doctrina ostendunt Theologi.

Quod denique attinet ad tertium, non vidétur quoque actiones

Primum arg. contra tertium sensum. omnes terminari ad supposita. Primò, quia actiones intellectus, quibus vniuersalia concipiuntur, terminantur ad naturas communes, seu vniuersales. Secundò, quia omnes motus sunt actiones quædã; 2 motuum autem (vt Aristoteles docet 5. Phys. cap. 1. & 2.) alij terminantur ad quantitatem, alij ad qualitatem, alij ad locum; quæ quia 3 sunt accidentia, supposita dici nequeunt. Tertiò, quia causis vniuersalibus respondent effecta vniuersalia, vt patet ex 2. Phys. ca. 3. v. g. proprius effectus statuarij non est hæc statua, sed statua in commune: nec effectus proprius, siue adæquatus Artificis est hoc artefactũ, sed artefactum in commune. Non terminatur igitur actio causarũ vniuersalium ad singularia, sed ad vniuersalia. Quare neque ad supposita. *Respõsio.* Quòd si quis dicat, causas vniuersales non esse causas per se suorum effectorum, sed per accidens, quòd nihil efficiant nisi per singularia; in hac autem quęstione non esse sermonem de causis per accidens: obijci contrà potest, falsum esse id, quod assumitur; tum *Cõtra responsione.* quia effecta vniuersalia demonstrantur per causas vniuersales, cùm tamen nullus effectus demonstrari possit per causam per accidens; tum etiam quia effectà vniuersalia expetuntur, & vt dici solet, intẽduntur per se à causis vniuersalibus; effecta autem per se intenta nõ sunt effecta per accidens. Quòd autẽ intendantur, per se à causis vniuersalibus, inductione patet. Ignis enim per se intendit ignem secundum speciem, & equus equum, eodémque modo res habet in cæteris. Atque hoc est, quod Auicenna scribit in 1. li. sufficientiæ, species esse per se intentas à natura, non indiuidua.

tex. 8. tex. 18. tex. 127. Cap. 2.

Exponitur pronunciatum Aristotelis.

SECTIO II.

Quas actiones intelligat Aristot. cum ait Actiones &c. versari in singul.

QVæstio hæc ea ratione explicabitur rectè, si exposuerimus quas actiones intelligat Aristoteles, cùm ait, Actiones, generationésque omnes in singularibus, siue circa singularia versari; pro quibus item rebus singularium nomen accipiat; ac demum quo pacto totum pronunciatum intelligendum velit.

Quorundã opinio Sunt qui dicãt, nomine actionum intelligi eo loco ab Arist. solas actiones trãseuntes; aliiq; addunt non omnes transeuntes, sed eas tãtùm, quibus aliquid extra ipsum agens post actionem confectũ relinquitur, cuius generis est curatio ægroti, quæ in exẽplum affertur. Quo pacto dicendũ esset, verba illa [Generationésq;] explicationis gratia adiecta fuisse, quòd Generationis vocabulũ etiã latè sumptũ ijs tãtùm actionibus accõmodetur, quibus agẽs ex materia externa aliquid conficit. Verùm hæc sentẽtia non est probanda, non solùm quia angustè admodũ loquitur de actione, sed etiã quia multæ sunt practicæ sciẽtiæ, quæ nihil extrà cõfectũ relinquũt, vt Citharistarũ, & Tibicinũ artes, & nonnullæ etiam, quæ in actibus immanẽtibus

præcipuè

prç cipuè versantur, vt Sciẽtia de moribus; quas tamẽ omnes eo pronunciato probat Aristoteles inferiores experimento esse in agẽdo.

Alij dicunt intelligẽdas esse actiones reales, non intentionales, vt vocant. Dicuntur autem intentionales eæ omnes, quibus agentia assimilant sibi id, quod patitur, non secundum esse reale eiusdẽ speciei, sed secundum aliquam similitudinem, per quam sensus, aut intellectus in ea possit intendere, quo pacto color agit in oculos, & in aërem interiectum. Sed neque huiusmodi sententia probãda est, tum quia actus intelligendi est actio realis, & tamen nõ semper versatur circa singularia obiecta, sed sæpe circa vniuersalia, vt abstracta sunt à singularibus; tum etiam quia actiones intentionales sunt actiones transeuntes, ac verè generationes accidẽtariæ, quæ omnes comprehenduntur nomine generationum latè accepto, quo pacto in proposito pronunciato sumendum est. *Quid alij dicant. Actiones intentionales, quæ.*

Crediderim in toto pronunciato intelligendas esse actiones, vt distinguuntur à toto genere cognitionum, nõ quòd cognitiones sensitiuæ, & plurimæ intellectiuæ non versentur circa singularia, sed quia cognitio ex suo genere potest versari complete circa vniuersalia, vt abstracta sunt, & quasi seiũcta à singularibus, cæterç autem actiones ex suo genere nunquã complete versantur circa vniuersalia sic accepta; quod ex ijs, quæ dicenda sunt, patebit. Estque pronunciatum Aristotelicũ hoc modo explicatum non parum ad rem: comparat enim Aristoteles eo loco artẽ cum experientia quoad actionẽ, vt opponitur cognitioni, atq; cõcludit artẽ, quod ad actionem attinet, esse inferiorẽ experientia, propterea quòd actiones, generationesq; omnes versantur circa singularia, quæ magis cadunt sub experientiã, quàm sub scientiam; quod verò attinet ad cognitionem, esse superiorẽ, eo quòd ars, siue sciẽtia in vniuersalibus versetur, quæ non attinguntur ab experientia, nisi per accidens. Dixi [in toto pronunciato] quia etsi nomen Actionis, siue Praxeως, quo Aristoteles vtitur, nõ significat nisi actiones liberas, tamẽ adiũcta verba illa [generationesq; omnes] complectuntur cæteras. Itaque pronunciatum comprehendit omnes actiones, quæ non sunt cognitiones à quibuscunq; agentibus illæ prodeant, estque admodum generale, & ad pleraque etiam alia probanda vim habet. *Auctoris sententia.*

Nomine autẽ singularium volunt pleriq; Theologi intelligenda esse supposita, eo quòd esse primò cõueniat suppositis; actiones autem primò versentur circa ea, quibus primò esse cõuenit. Cùm autẽ eis obijcitur anima separata, circa quam multæ actiones versari possunt, & natura itẽ diuina, vt est communis tribus diuinis suppositis; dicunt, animã separatam, & naturam diuinam, etsi non propriè, & complete: certè incomplete posse dici supposita. atque vt loquãtur propriè, cõcludunt, actiones omnes versari circa singularia per se existentia, quod potiùs dicendum est, vt patebit ex sequentibus. *Nomine singulariũ non esse intelligenda sola supposita.*

Deniq; omnes actiones versari circa singularia (quæ est totius pro- *Quot modis actio dicatur versari circa aliquid.*

nunciati sententia) pluribus modis intelligi potest; vel per se, vel per accidens; itémque aut vt circa subiecta, aut vt circa terminos, obiectáve; dicimus enim statuarij actionem versari per se circa statuam, per accidens circa album aut nigrum: itémque circa lignum vt circa subiectum, materiámve, in qua recipitur; circa statuam verò, vt circa terminum suum, obiectúmque artis, quod etiam nonnunquam vocatur materia circa quam; non quòd in eo ars, aut potentia aliquid agat, sed quòd in eius consideratione versetur, aut saltem in illud intendat. Quod igitur ad sensum totius propositionis attinet, planè docet Aristoteles velle se vt verbum [versari] intelligatur per se, & non per accidens, cùm ait [Neque enim hominem curat Medicus, nisi per accidens, sed Calliam] & paulò pòst [Id enim, quod singulare est, magis sub curationem cadit] quia nimirum cadat per se, vniuersale autem per accidens, & ratione singularis. Atque ex eodem exemplo colliges verbum [Circa] ita sumendum esse, vt sensus sit, versari omnes actiones circa singularia, & vt circa subiecta, & vt circa terminos, obiectáve. versatur enim actio Medici circa Calliam, vt circa subiectum curationis; circa Calliam verò sanum, vt circa curationis terminum, obiectúmque artis in agendo. *7. Instit. Dialec. 9.*

Explicationis summa. Ita perspicuum est, pronunciatum Aristotelis intelligendum esse de actionibus, quæ non sunt cognitiones; quas omnes ait versari per se circa singularia per se existentia; ídque non modò tanquam circa subiecta, sed etiam tanquam circa terminos, & obiecta. Adde, proficisci etiam eas omnes à singularibus per se existentibus, tanquam à per se agentibus; quod etsi Aristoteles eo pronunciato non declarat, alibi tamen planè docet, vt mox patebit. Hæc igitur si vera sunt, perspicuum est affirmatiuè respondendum esse ad quæstionem propositam in omnibus tribus sensibus. Sint ne autem vera, & qua ratione, nonnullis assertionibus explicandum est. *Amplificatur pronunciatum.*

Vera explicatio quæstionis. SECTIO III.

Prima assertio. PRima Assertio sit, Omnes actiones proficisci per se ab agentibus singularibus per se existentibus. Quæ hunc in modum probatur. Actio supponit existentiam rei agentis, saltem in principio actionis (quod addiderim propter motum proiectorum à proiicientibus, & grauium, ac leuium à generantibus) ergo nihil per se agit, nisi quod per se existit; nihil autem omnino per se existit, nisi singulare, cùm vniuersalia omnia per sua singularia existant: omnes igitur actiones proficiscuntur per se à singularibus per se existentibus. Deinde, Vnaquæque res est propter suam operationem, alioquin otiosa esset in rerum natura: igitur si quid suaptè natura idoneum est ad agendum per sese, id tale sit necesse, vt possit existere per sese. *2. de Cœlo cap. 3. tex. 17.*

Ad

Adhæc; præcipua ratio, qua præstantissimi quique Philosophi probant animam humanã posse per se existere post hominis dissolutionem, est, Quia potest habere operationẽ per sese, & non cõcurrente ad eam corpore; operationẽ, inquã, intellectus, & voluntatis, ad quas per accidens cõcurrit corpus: sentiunt igitur, quicquid per se agere potest, posse existere per se: quicquid ergo per se agit, per se existit: at nihil existit omnino per se, nisi singulare, vt iam ostensum est: igitur omnis actio proficiscitur per se à singulari per se existente. *Ratio præcipua pro animæ separatione.*

Atque hæc assertio, etsi non continetur in propositione Aristotelica paulò antè exposita, colligi tamen potest ex ijs, quæ Aristoteles scribit 1. libro de Anima cap. 4. cùm sic ait; Dicere autem animam irasci, vel timere, simile est, atq; si quis dicat, animã texere, vel ædificare. Nam melius est fortasse dicere, non animam, sed hominem anima misereri, vel discere, vel ratiocinari. Quibus verbis docet, non attribui actionem parti tanquam agenti, sed toti, tametsi totũ agat per partem; quod nõ alia de causa dictum est, nisi quia pars, dum est in toto, non omnino existit per se. Dico autem, Non omnino existit per se, Quia & si anima humana, dum est in corpore, ea ratione dici potest existere per se, quia habet existentiam non pendentẽ ab vllo corpore; tamen non omnino existit per se, quia existit vt pars constituens hominem. Itaque hinc colligendum esse vult Aristoteles, actiones omnes proficisci per se à singularibus per se existentibus; quod præstantiores Theologi ex eo loco colligunt, non ex hoc, in quo nunc versamur. *Vbinam Arist. propositã assertionem tradiderit.* *tex. 64.*

Secunda assertio sit; Omnes actiones recipi per se in singularibus per se existentibus. Quæ assertio primùm in actionibus immanentibus perspicuè colligitur ex superiori. In hoc enim genere actionum idem est agens & quod patitur, siue quod actionem recipit. Eadem quoque manifestè colligitur ex superiori in ijs actionibus, quæ recipiuntur in patientibus diuersis ab agentibus, si illis per actionem resistant. Vniuersè autem hũc in modum probari potest, Recipere per se actionem nihil aliud est, quàm illam in se non ratione alterius sustinere; hoc autẽ præstari non potest, nisi ab ijs, quæ per se existunt, quandoquidem alia omnia indigent aliquo, vt sustineantur: nihil igitur per se recipit actionem, nisi sit singulare per se existens. Exempli causa, frigus aquæ non recipit per se actionem, qua intenditur, aut remittitur, quia sustinetur ab aqua; sed aqua est, quæ eiusmodi alterationem patitur, ac sustinet. Præterea, Ratio cur primæ substantiæ subijciuntur cæteris omnibus, quæ per se ponuntur in prædicamẽtis (vt Aristoteles ait in Categoriarum libro, & est communis Philosophorum sententia) non alia dici potest, nisi quia inter ea omnia solæ primæ substantiæ existunt omnino per sese: igitur vt res per se subijciãtur actionibus agentium, oportet vt omnino per se existant, siue completę illæ sint, vt Socrates; siue incõpletæ, vt anima separata Socratis. *Secunda assertio.* *Recipere actionem quo pacto hic sumatur.* *Locus Prædicamentorũ explicatur.* *Cap. de Substan.*

Obiectio. Sed contra hanc assertionem opponet aliquis, Materiam primam nunquã per se existere,& tamẽ per se recipere actionẽ,qua introducitur forma substantialis;ergo non quicquid per se recipit actionẽ, esse singulare per se existens.probabitq; antecedẽs ex eo, quia quod corrũpitur,non recipit per se formam eius,quod generatur;alioquí maneret per se in compositione rei genitæ, neq; verò id,quod generatur,quia isto modo iam id,quod generatur, ex se ipso cõstaret.

Solutio. Huic obiectioni respondendũ est,ipsam momentaneã introductionem formæ substantialis nõ esse actionem,sed actionis terminum, vt alibi docebimus;actionẽ autẽ præcedentem,quæ terminatur ad cõiunctionẽ formæ geniti cum materia corrupti,recipi in eo,quod corrumpitur, eamq; actionem esse propriè generationẽ, quatenus terminatur ad formã substantialẽ,quæ in fine actionis in materia resultat,seu potiùs ad compositũ substantiale,quod resultat ex materia & eiusmodi forma.Qua de causa sæpe ab Aristotele scriptũ est; Id,quod generatur, cùm generatur, nondũ esse, quod falsum planè esset,si ipsam momentaneã introductionem formæ,generationem appellasset.Verùm de hac re libro 8.luculentiùs,quo loco expendemus,quo pacto formæ incipiant esse;& qui fieri possit,vt omnes resultent in materia vi generationum præcedentium, & tamen humana incipiat esse per creationem,quæ est actio non physica. *Momẽtaneam formæ substantialis introductionẽ nõ esse actionem, sed actionis terminũ.*

Quàm latè pateãt 1. & 2. assertiones. Atq; hæ duæ assertiones veræ sunt in omnibus omnino actionib. etiã in iis,quæ sunt cognitiones, quod perspicuũ est ex ipsa earum probatione; ob idq; nullã restrictionẽ Actionũ verbo adhibuimus.

Tertia assertio. Tertia assertio sit;Omnes actiones,quæ cognitiones nõ sunt,versari per se circa singularia per se existentia. Quæ assertio primùm probatur in actionibus transeuntibus.Siue enim per eas fiat aliquid simpliciter,vt per generationẽ aquæ,siue secũdum quid, vt per calefactionem eiusdẽ;semper id,quod fit, est cõpositum per se existẽs, quod vel incipit existere per sese,vel incipit esse tale,aut tantũ, &c. Namq; per generationẽ nec fit subiectũ,quod iã erat ; nec verò ipsa forma per sese, cuius nulla pars antè existebat;sed ipsum cõpositum quod ex vtroque conficitur,vt Aristoteles accuratè docet septimo libro huius operis capite 8.In actionibus autẽ immanentibus, quæ *Tex. 26. & 27.* non sunt cognitiones,ex eo probatur assertio,quia eiusmodi actiones non aliæ sunt,quàm operationes appetitus,siue sensitiui,siue intellectiui,quos non versari per se,nisi circa singularia per se existẽtia, perfacilè primum intelligi potest in ijs,quæ sunt appetitus sensitiui.Nam cùm sensus non versetur nisi circa singularia per se existentia;necessariò efficitur,vt appetitus quoq; sensitiuus,qui sequitur sensum,circa eadẽ versetur;sensum autẽ per se versari circa singularia per se existẽtia ex eo patet,quia idẽ est,quod agit in sensum, & quod terminat sentiendi actum;patet autem ex prima assertione, sola singularia per se existentia agere per se se.Deinde,ea appetuntur per se ab appetitu sensitiuo,quæ sunt ad salutẽ animalis necessaria *Circa quæ obiecta versentur sensus, & appetitus sensitiuus.*

ſaria,aut cōmoda;hæc autē non ſunt qualitates ipſæ ſenſibiles duntaxat,ſed ſubſtantiæ his,aut illis qualitatibus affectæ.vnde neq; alimur,neq; augemur qualitatibus,aliiſve accidentibus, ſed rebus per ſe exiſtētibus,quæ ijs effectę ſunt;neq; accidentia ſola quærimus ad vitam tuendā,ſed res,in quibus ea inueniuntur;verbi cauſa,nō quærimus calorē cibi,ſed cibū calidū,non frigus aquæ,ſed aquā frigidā, atq; ita in cæteris. Poſtremò, Qualitates ſenſibiles nō ſunt agentia ipſa per ſe,ſed tantùm rationes agendi;ergo nec ſunt ipſa appetibilia per ſe,ſed rationes appetendi. Neque enim ratio eſt vlla,cur illæ ſuapte natura maiorem vim habeant vt appetantur,quàm vt agant.

De appetitu autem intellectiuo non parua eſt difficultas. Nā cùm is appetitus ſequatur intellectū; operatio autem intellectus verſari poſſit circa vniuerſalia; non dubium videtur, quin id facere poſſit appetitus intellectiuus.Accedit,quòd appetimus bonum in commune,vt bonum eſt,beatitudinem in commune,vt beatitudo eſt,quod in prima quæſtione diximus;eodémq; modo malum,& miſeriā, vt talia ſunt,refutamus,& vt Ariſtoteles ait in 2.lib.Rhet.ad Theodectem[Ita quidem ſemper aduerſus ſingularia eſt,vt Calliam,aut Socratem;odium verò etiam aduerſus genera:odio enim quiſque habet furem, ac ſycophātem] quæ ſi vera ſunt,non dubium videtur, quin appetitus intellectiuus verſetur circa vniuerſalia. Poſtremò, quicquid intellectus ſeorſim apprehendit,ac iudicat eſſe bonū, aut malum, poteſt appetitus intellectiuus amplecti,aut reijcere; poteſt autem intellectus apprehendere & vniuerſalia,quaſi ſeiuncta à ſingularibus, & accidentia, quaſi ſeparatā à ſubiectis,vt ipſum per ſe dulcorem,aut ſaporem,aut concentum,aut denique virtutē,& ſcientiam;igitur hæc omnia poteſt amplecti intellectiuus appetitus,cùm tamen hæc non ſint ſingularia.

Appetitus intellectiuus poſſe verſari circa vniuerſalia.

Sect. 4.

Cap. De amore & odio.

Si quis tamen rem accuratiùs expendat, haud difficilè intelliget, actus appetendi,qui verſantur circa vniuerſalia,aut circa accidentia quaſi à ſubiectis ſeparata(neq; enim negari poſſunt huiuſmodi appetitiones,& refutationes,vt rectè probatum eſt)eſſe incompletos, & non vltimatos.Nam quemadmodum hæc vt ſeiuncta à ſingularibus per ſe exiſtentibus, aut omnino, aut naturaliter exiſtere non poſſunt;ita circa ea non omnino completè, & vltimatè verſatur actus appetendi,aut repudiandi.Neque enim abſoluta, completaq; volūtas verſatur circa ea,quæ apprehendūtur, vt impoſſibilia. Hinc eſt,quod prudentia,& reliquæ morales virtutes, quibus actus appetendi diriguntur in obiecta conuenientia,non dicuntur verſari circa vniuerſalia,ſed circa ſingularia.Hinc etiam ſcietię purè Mathematicæ dicuntur non agere de bono, vt Ariſtoteles ait, ac proinde nec de appetibili;quia non agunt de rebus, vt eſſe poſſunt;bonum enim non eſt bonū completè,& abſolutè, nec completè & abſolutè mouet appetitum,niſi vt eſſe poteſt in rerum natura.Deniq; hinc intellectus dicitur quodammodo trahere res ad ſe, eaſque in ſeipſo conſide-

Appetitum non verſari cōpletè, & vltimatè, niſi circa ſingularia.

Lib.3.c.2. tex.3.

Diſcrimē actuū voluntatis ab actibus intellectus, & appetitus ſenſitiui.

telligunt, quasi velit actiones omnes esse suppositorum, non parū facessere argumentum negotii. Coguntur .n. fateri Deum, vt communis est tribus diuinis personis, modo aliquo esse suppositum, & quod euidētiùs absurdum est, personam; cumque simpliciter id dici non possit, adhibent eā moderationē, vt fateantur esse suppositū incompletum, & personam incompletā, quia cùm sit singulare quoddam naturæ intellectiuæ per se existens, imo res singularissima, & ipsa etiā per se existentia; sola incommunicabilitas ei deest ad rationem suppositi, & personæ. Sed neq; ea moderatio satis est, vt Theologus sine iusta reprehensione appellet Deum, vt tribus personis communis est, siue suppositum, siue personā, nec nobis quicquam difficultatis exhibet argumentum, qui dicimus in pronunciato Aristotelis, siue hoc loco, siue in 1. de Anima cap. 4. non esse intelligēda supposita, sed singularia per se existentia.

Sententia quorundā reijcitur.

C. iet.3.p. q.2.art.2

Κεφ. Β΄.

Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ᾽ ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ᾽ ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτα μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δή, πρῶτων μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθέκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην *tex.64.*

Ad primum verò eorū, quæ contra secundū sensum obiecta sunt, eodem modo respondendum esse perspicuū est ex dictis. Ad secundum dicendum, actionem, qua introducitur forma substantialis, recipi per se primò in eo, quod corrumpitur, vt iam diximus; quandoquidem ab eo per se primò sustinetur; tametsi forsitan per se primò inhæreat materiæ rei, quæ corrumpitur. Sed & ipsam momentaneam formæ introductionem, si actio dicenda est, & non potiùs actionis terminus, in ipso etiam composito per se primò recipi; non in eo tamen, quod corrumpitur, sed in eo, quod generatur. Recipere enim per se primò actionem, nihil est aliud, quàm illam per se primò sustinere, vt dictum est, quod vtique materia per se ipsam præstare non potest, cùm ipsa nō solùm existat, vt pars; sed etiam, vt simpliciter existat, indigeat suapte natura alterius, vt ita dicam, sustentaculo. Ad tertium dicendum, Christi Domini humanam naturam, vt non est res singularis per se omnino existens, sed existēs in Verbo diuino à quo sustinetur; ita non esse id, quod per se primò sustinet actiones humanas, sed Verbum ipsum; tametsi illæ in natura eius humana inhæreant. Hinc .n. fit, vt veriùs dicamus Verbū diuinū videre, audire, loqui, & similia, quàm humanam Christi naturam.

Soluuntur obiecta cōtra secundum sensum.

Soluuntur obiecta cōtra tertiū sensum.

Ad primum denique eorum, quæ contra tertiū sensum proposita sunt

sunt, ex dictis patet responsio. Ad secundum dicendum est, duo esse genera terminorum in actionibus, quibus aliquid efficitur. alios esse quibus res complentur, siue absoluuntur, qui termini in actionibus, quibus fiunt composita substantialia, sunt formæ substantiales; in iis autem, quibus fiunt composita accidentalia, accidentales; atque de huiusmodi terminis intelligendũ esse locum citatum: alios verò esse res ipsas, quæ fiunt, composita, inquam, substantialia, ad quę terminantur generationes substantiales; aut accidẽtalia, ad quæ accidentales; atq; de his terminis, qui & præcipui sunt, & à prioribus distingui possunt vt totales à partialibus, intelligendam esse hanc quæstionem, de quibus etiam loquitur Arist. lib. 7. huius operis cap. 8. Ad tertium dicendum est, propria, adæquata; & per se effecta causarum vniuersaliũ esse vniuersalia, vt rectè probatũ est; sed tamen illa effici per accidens, non modò à causis particularibus, siue singularibus, sed etiam ab vniuersalib. Ratio huius rei est, quia actiones per singularia & procedunt ab vniuersalibus, & ad vniuersalia terminantur. Nam quemadmodum vis agendi conuenit singularibus per vniuersalia, ita actio, siue inchoatiuè, siue terminatiuè conuenit vniuersalibus per singularia, vt ex dictis patet. Quare non pugnant ista inter se; Statua in commune sumpta est effectus per se; Statua in commune sumpta fit per accidens: in priori enim pronunciato confertur natura effectus cum vi agendi, quæ primò conueniunt naturis cõmunibus: in posteriori autem confertur terminatio actionis cũ actione ipsa, quæ primò cõueniunt singularib.

Duplex actionum terminus.

Effecta per se vniuersalia sint, effici per accidens.

CAPVT II.

Qvoniam ᵃ autem hanc scientiã quærimus, hoc vtique considerandum erit, quarum causarum, principiorúmque scientia, sit sapiẽtia. Si quis igitur eas opiniones repetat, quas de sapiente accepimus; hinc forsitã id magis perspicuũ fiet. At primum quidẽ existimamus sapiẽtem maximè scire omnia, quoad fieri potest; non ita tamen, vt ea singulatim scientia

tx. 27.

Capitis secundi Explanatio.

Qvoniam ᵃ autem) Cùm Aristot. ad finem superioris capitis collegisset eam scientiam, quæ sapientia dicitur, versari circa causas & principia; asserit primùm initio huius se quærere, ac velle tradere huiusmodi scientiam. Deinde docet circa quas causas, & principia versetur, id quod in prima parte huius capitis exequitur, ostendens ex ratione sapientis versari illum circa primas, & maximè vniuersales causas, & principia. Huius rei gratia profert in medium sex communes sententias de ratione sapientis; nempe, Eum maximè haberi sapientem, qui scit omnia, quoad eius fieri potest; & Eum, qui scit res non vulgares, & cuique obuias, sed difficiles, & à communi sensu remotas; item Eum qui ea, quæ nouit, certiori cognitione, quàm cæteri comprehendit, &, Qui aptior est ad docendum, causásque rerum tradendas, &, Qui ea scientia præditus est, quæ propter se, hoc est, solius cognitionis causa digna est, quæ expetatur; denique Eum, qui inter omnes artifices principa-

Sex sapiẽtis attributa.

principatum obtinet.

b *Ac bonum quidem*} Accõmodat ea, quæ dicta sunt, ei, qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas, & princippia, primúmque primam sententiam ea ratione. Quia is solus scit omnia quoad fieri potest, qui habet sciẽtiam maximè vniuersalem, eiusmodi autem est qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas ac principia.

Quid hic intelligatur nomine rerum subiectarum.

Aduerte in contextu nomine rerum subiectarum intelligenda esse non solùm subiecta maximè vniuersaliũ prædicatorũ, sed etiã effecta maximè vniuersaliũ causarũ. Nã vt prædicata maximè vniuersalia continẽt omnia particularia ambitu suæ prædicationis: sic maximè vniuersales causæ continent omnia effecta ambitu suæ virtutis.

c *Fere etiam*} Ex eo ostẽdit secundam sententiam cõuenire ei, qui prædictas causas, & principia cõsiderat, Quia maximè vniuersalia sunt nobis difficillima cogni tu. Quo loco aduerte non dixisse Aristotelem, maxime vniuersalia esse simpliciter difficillima cognitu, sed hominib⁹, quia reuerà sunt cognitu facillima substãtiis separatis, quæ nõ indigent sensuũ adminiculo. Addit autem particulã [fere] quia multa etiã particularia sunt, quæ difficillime à nobis cognoscuntur, vt materia prima, quæ longo tẽporis progressu cognita est à Philosophis, & quadratura circuli, in qua inuenienda cùm à plurimis Mathematicis desudatum sit, nondũ tamen est inuenta.

Quibus maximè vniuersalia sint difficillima cognitu.

Hoc loco nomine maximè vniuersalium intelligũt plerique solas causas maximè vniuersales, quæ cùm sint à materia separatæ, longissime absunt à nostris sensibus. Dicendũ est tamen cũ Diuo Thoma complexum fuisse Aristotelẽ iis verbis, & causas maxime vniuersales, & maxime vniuersalia prædicata, quæ & ipsa remotissima sunt ab iis, quæ primò cadunt sub sensum, ac proinde ab ipsis sensibus. Quin etiam addiderim, præcipuè intelligenda

Quid hoc loco nomine vniuersaliũ intelligatur.

στήμην αὐτῶν. εἶτα, τὸν χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν. διὸ ῥᾴδιον καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέστερον, καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτίων, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὑτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν. καὶ τὴν ἀρχικωτέραν τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν, οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν.

Τούτων [b] δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν [c] δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καθόλου. πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐστι. ἀκριβέσταται [d] δὲ τῶν ἐπιστημῶν, αἳ μάλιστα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν [e] καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον. οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἕκαστον.

tia teneat. Deinde eum putamus sapientem, qui difficilia, & quæ ab homine haud leui opera cognoscuntur, tenere potest. Sensu enim aliquid percipere omnibus commune est, proinde facile, nec sapientiæ quicquã habens. Præterea eum, qui est accuratior, quique rerum causas meliùs tradere docendo potest, sapientiorem in quauis sciẽtia esse iudicamus. Scientiarum quoque eam, quæ sui causa, sciendique gratia expetenda est, magis esse sapientiã, quàm quæ eorũ, quæ ab illa proueniũt. Et eam, quæ præest, quàm quæ ministrat. Neque enim sapiens præceptis subijci, sed præcipere; neque idem alterius sententiam, sed minùs sapiens sententiam illius sequi debet. Tot igitur, ac tales de sapientia, & sapientibus opiniones habemus.

Ac [b] horum quidem illud, Omnia sciẽtia tenere, in eo insit necesse est, qui maximè præditus est scientia vniuersali. is enim quodammodo nouit subiecta omnia. Ferè [c] etiam ea sunt hominibus cognitu difficillima, quæ sunt maximè vniuersalia. longissimè enim absunt à sensibus. Scientiarũ [d] quoq; ea sunt accuratissimæ, quæ in ijs quæ prima sũt, maximè versantur. Quæ enim ex paucioribus rẽ cõficiunt, accuratiores sunt ijs, quæ ex additione appellãtur; vt Arithmetica, quàm Geometria. Sed [e] & ea aptior est ad docendũ, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur. Is enim docẽt, qui causam cuiusque rei afferunt.

intelligenda esse maximè vniuersalia prædicata, non solùm quia quatenus vniuersaliora sunt, difficiliùs cognoscuntur, quàm substantiæ separatæ, cùm ab eis abstrahantur, sed etiam quia nomine vniuersalium præcipuè significantur res vniuersales: substantiæ autẽ separatæ, etsi sunt causæ vniuersales, non tamen simpliciter dicũtur res vniuersales, cùm singulares sint sed res in causãdo vniuersales, quod haud dubiè nihil est aliud, quàm quod sint vniuersales secũdũ quid.

d *Scientiarum quoque ea sunt*] Tertiã sententiã hac ratione in hãc sciẽtiã cõuenire docet. Quoniam, vt inquit, eò aliqua sciẽtia est suapte natura accuratior, ac certior, quò in rebus suaptè natura priorib. versatur. Ex paucioribus.n. principiis rẽ demõstrat eiusmodi sciẽtia: quo pacto Arithmetica certior est quàm Geometria, cùm illa agat de numeris, qui absq. situ partiũ intelligũtur. hæc vero de magnitudinib⁹, quæ sine partiũ situ intelligi nõ possunt. hinc enim fit, vt Geometra arithmeticis demõstrationib. vtatur, quibus indigeat ad suarũ cõfirmationẽ, Arithmeticus nõ itẽ geometricis. Cùm igitur ea quæ sunt maximè vniuersalia, sint prima, & simplicissima, efficitur vt scientia, quæ in eorũ cõsideratione versatur, sit suapte natura certissima, vt quæ paucissimis & simplicissimis principiis rẽ demõstret. Sic multò faciliùs probamus aliquid existere, quàm per se existere, aut in alio existere, quod existere sit priùs, & simplicius quàm existere per se, aut existere in alio.

Vnde scientia certitudo colligatur.

Geometria Arithmetica indigere, non è contrario hanc illa.

Hoc loco Græci codices impressi typographorũ vitio habẽt [illegible] pro [illegible], quemadmodum paulò inferiùs Αρχικωτατα [illegible], pro Αρχικωτ[illegible], &c. & capite superiori, [illegible] pro [illegible] &c. Quæ vt alia plurima correximus ex veteribus manuscriptis. Nec deinceps minutiora hæc annotabimus, quod ea indocti non curent, docti verò facilè intelligant corrigi debuisse.

e *Sed & ea*] Vetus interpres iungit hoc loco verbũ [illegible] cũ verbo [illegible], vt sensus, sit [Sed & ea apta est ad docẽdũ, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur] Bessario, & Perionius cũ nomine [illegible], vt hæc sit sentẽtia [Sed & ea aptior est ad docẽdum, quæ in causarũ cõsideratione versatur] Argyropylus vtrũq verbũ affici putat ea cõparationis particula, vt ea sciẽtia hoc loco aptior ad docẽdũ dicatur, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur. Quæ interpretatio nobis eò magis placuit, quod cõueniat cũ posteriori Alexãdri explicatione, magisque cõgruat cũ probatione, quæ mox ab Aristotele subiicitur.

Aliorum interpretatio.

Quisnā verè doceat.

subiicitur. Nā quia ij soli verè docent, qui causas rerū afferunt, vt capite etiam superiori explicatū erat, inde fit, vt ea sciētia sit ad docendū aptior, quæ magis versatur in causarum consideratione:

ἕκαστον. τὸ δ' εἰδέναι, [f] καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα, μάλισθ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος, τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δὲ ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τἆλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη [g] δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκέν ἐστι πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἑκάστου. ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. ἐξ [h] ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν τῶν αἰτίων ἐστίν. ὅτι

versatur autē magis in cōsideratione causarū, quæ cōsiderat ea, quæ magis sunt causæ. Accedit, q superiùs quoq. cū vtroq. vrbo iuncta est cōparatio, vbi dictum est, eum esse sapiētiorem, qui causas meliùs tradere docēdo potest. Quòd si verborum syntaxis cōiunctionem aduerbii cum vtroque nomine nō patitur, satis est quod sententiā ab Aristotele institutā reddiderimus. Adaptat igitur Arist. quartā sententiam, hoc argumento: Quia cùm is solus verè doceat, qui causas rerū tradit, is magis erit aptus ad docēdū, qui magis versabitur in causarū consideratione, & maximè aptus, qui maximè versabitur: at hūc nemo negauerit esse eum, qui tradit primas causas, ad quas fit vltima resolutio simpliciter.

Quænam scientia maximè expetēda.

f *Cognoscere autem maximè scire* } Quòd quinta eidē cōgruat, hac ratiocinatione ostēdit. Ea scientia est maximè expetenda propter se, quæ versatur in consideratione rerum dignissimarum, quæ sciantur, einsmodi autē est ea, quæ versatur in cōsideratione primorum principiorum & causarum, est igitur hæc maximè propter se expetenda. Vtraque sumptio perspicuè probatur in contextu.

Quæ cæterarū princeps.

g *Ea verò scientia maximè princeps* } Sextam denique in eundē conuenire hac argumentatione cōcludit. Ea scientia obtinet principatū inter omnes, quæ versatur in cōsideratione supremi finis, siue summi boni (artifices enim, qui versantur in consideratione finium superiorum, imperant iis, qui versantur in consideratione inferiorum finium) scientia autem, quæ de primis causis disserit, versatur in consideratione supremi finis (prima enim causa, cuius gratia omnia fiunt, est summum bonū, ac proinde supremus finis) ergo hæc est, quæ inter omnes principatum obtinet. Nomine summi boni intelligit hoc loco Arist. tum ordinē vniuersi, quod est summum bonum formale vniuersi, tum præcipuè Deum Opt. Max. quod dicitur summum bonum separatum, de qua re cum ipso auctore agendum est vltimo capite libri duodecimi.

Quid nomine summi boni hoc loco intelligatur.

Græci codices impressi habent hoc loco μᾶλλον ἀρχὴ hoc est, magis principium. Nos magis probauimus lectionem duorum veterum manu scriptorum, qui habent μᾶλλον ἀρχικὴ, quod est [magis princeps] superiórve.

h *Ergo ex iis omnibus, quæ* } Iā colligit institutū quasi hac ratiocinatione, Sapientia versatur circa primas causas, & principia, hæc scientia, quam aggredimur, est sapientia, versatur igitur circa primas causas, & principia. Maior, quæ perspicuè ponitur hoc loco, probata est hactenus accōmodatione attributorū

sapientiæ

sapientis ad eum, qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas, & principia. Id solùm hoc loco repetit, summum bonum, & id, cuius gratia omnia fiunt, esse vnam ex causis. id, quod ea ratione facit, quia bonū siue finis non credebatur esse causa, saltem ab aliis distincta, vt ipse inferiùs docebit. Minor habetur ex primis verbis huius capitis. Conclusio autē illis verbis continetur [Id nomen, quod quæritur in eandem sciētiam cadere] quorum hic est sensus; In eam sciētiam, quæ versatur circa primas causas, & principia, cadere nomen scientiæ, quæ in hoc opere quæritur; seu (quod idem valet) eam scientiam, cui in hoc opere sub nomine sapientiæ datur opera, versari circa primas causas, & principia. Patet igitur, id quod secundo loco ab Aristotele in hac præfatione explicandum diximus, Quid nam sit natura huius artis, siue in quarum rerum consideratione ea versetur. Natura enim cuiusque habitus ex rebus, circa quas versatur, intelligitur.

rant. Cognoscere [f] autem, ac scire ipsius cognitionis, ac scientiæ causa, in ea scientia maximè cernitur, quæ versatur in re maximè scibili. Qui enim scientiam sciendi causa eligit, is eam amplectetur maximè, quæ est sciētia nomine dignissima. huiusmodi verò est, quæ in ea re versatur, quæ aptissima est, vt sciatur. Sunt autem aptissima, vt sciātur ea, quæ prima sunt, & causæ, tùm propter hæc, atque ex his cætera cognoscantur, non hæc propter ea, quæ subiecta sunt. Ea [g] verò scientia maximè princeps est, Ministrantique præponitur, quæ nouit cuius causa, quidque agendum sit: hoc autem est cuiusque rei bonum, & omnino quod in omni natura est optimum. Ergo [h] ex iis omnibus, quæ dicta sunt intelligitur, id nomen, quod quæritur, in eandem scientiam cadere. Eam enim necesse est primorum principiorum, atque causarum esse contemplatricem. Namque & bonum, & cuius gratia, causarum vna est.

Cap. 6. tex. 9.

Eam

Ex his, quæ in hac parte capitis dicta sunt, intelligi potest quantò rectiùs Aristoteles tradita sapientis attributa Metaphysico accommodauerit, quàm alii sibi ascribant. Sapientis, inquam, non in certo rerū genere dumtaxat (hoc enim cuique profectò artifici concedi potest) sed simpliciter, cæterorum omnium comparatione. *Quàm rectè Aristoteles Sapientis attributa intellexerit.*

Ac primum quidem attributum, quod est, Omnia scire, à plerisque olim sic intelligebatur, vt putarent, neminem esse sapientem, nisi qui sciret omnia singulatim, hoc est, ad infimas vsque rerum species, quæ sunt indiuidua scientiarum subiecta. Quocirca cùm eorum multi sapientes haberi vellent, necesse erat, vt omnia speciatim se scire profiterentur, & (quod erat consequens) nullam quæstionem detrectarent, de quacunque tandem re ea proponeretur. Verùm hi cum sæpe exagitati essent à Socrate, Platone, & aliis eius ætatis philosophis contendentibus fieri non posse, vt vllus mortalium hoc pacto rerum omnium scientiam consequeretur; proinde eam cognitionem, quam illi sibi arrogabant, non esse veram, & germanā sapientiam, sed fucatam, & apparentem, non solidam & expressam scientiam, sed scientiæ opinionem; nomine Sophistarū, quod ante ipsis erat honorificū, contemptui & ludibrio cæteris Philosophis esse cœperunt, & quia verborū præstigiis, quibus in differendo vtebantur, incautis illudebāt, ei parti Dialecticæ quæ de Sophistarum redargutionibus inscribitur, suo vitio nomen dederūt. His exactis successerunt Grāmatici, qui nō theatralibus disputationibus, vt Sophistæ, sed priuatis scriptionibus, propter orationis cum rebus coniunctionem omnia se scire profitentur, dū omnia examināt, & suo, quasi omniū rerum peritorum, sapientiumque iudicio, vel dānant, vel approbant. Quorū plurimos hodie reperire licet, in quos coueniat illud Homeri in Margitē, Multa quidē nouerat, sed ma-

Perversus sensus primi attributi.

Lege Platonem in Hippia, Protagora, Euthydemo, & Gorgia.

Sophistarū nomen ex quo tēpore contemptui habitum.

Vide in 2. Alcibiade testem.

Grammaticorū quorundā insolentia.

considerare etiam eo pacto, quo esse non possunt in rerum natura: at appetitus dicitur quodammodo egredi ad res, quas appetit, vt eas amplectatur, qua ratione non potest in eas completè ferri, nisi vt in rerum natura esse possunt. Vnde est illud Arist. sexto libro huius operis, Verum, & falsum esse in intellectu; bonum, & malum in rebus. Itaq; actus volendi hoc differunt hac ex parte ab actibus intelligendi, quòd actus intelligendi possunt cōpletè, & absolutè versari circa vniuersalia, vt vniuersalia sunt, seu (quod idem est) cum præcisione particularium; actus autem appetendi incompletè tantùm, & imperfectè. Ab actibus autē appetitus sensitiui duobus modis. Vno, quatenus hi nec completè, nec incompletè versari possint circa vniuersalia præcisè sumpta, quemadmodū neq; actus sentiēdi. Altero, quia etsi vtriq; completè, & absolutè versantur circa singularia: tamen actus voluntatis potest ferri vno actu in omnia indiuidua cuiuscunq; speciei, aut generis collectiuè sumpta, etiam si infinita sint, quo pacto magis crediderim intelligendum esse illud Aristotelis, Odio haberi à nobis genus latronum; actus autē appetitus sensitiui nō potest ferri in omnia collectiuè sumpta, sed solùm absolutè, & cum conditione indefinitæ singularitatis: fertur enim appetitus sensitiuus in dulce cum conditione huius, vel illius singularitatis, quod alibi fusiùs docebimus. Et quia nullum singulare in rerum natura esse potest, nisi per se existat, aut habeat existentiā in aliquo, quod per se existat; perspicuum relinquitur ex dictis, omnes actiones versari per se circa singularia per se existentia. c.1.tex.8.

Obiectio. Quòd si quis ita obiiciat. Cùm appeto mihi scientiā, virtutem, aut ipsam etiam beatitudinem appetitu concupiscentiæ, nō appeto aliquid singulare per se existens. Respondendum est, illum non appetere ista sibi, nisi quia appetit se scientem, probum, aut beatū; quod iam est appetere per se aliquid singulare per se existens, si non vt sit, certè, vt tale sit. Omnis enim appetitus concupiscentiæ fundatur in aliquo appetitu amicitiæ, quo quisq; secūdum Deum, si rectè amat, seipsum amat. Ita patet quomodo sit verum vniuersè, omnes actiones esse singularium siue vt à quibus oriuntur, siue vt in quibus recipiuntur, siue vt ad quæ primò, ac per se terminantur.

Dilutio. *Appetitus concupiscentiæ fundatur in appetitu amicitiæ.*

Dilutio argumentorum partis negatiuæ.

SECTIO IIII.

Soluuntur obiecta cōtra primum sensum. AD primum igitur argumentum contra affirmatiuam partem in primo sensu dicendum est, calefactionem nōn proficisci à calore, nec frigefactionem à frigore, tanquam à causis agentibus, sed tanquam à formis, quibus agentia agunt, seu (quod idem est) tanquam à rationibus agendi. Nec obijcias, accidentia, quæ sunt in sacra Eucharistia, agere ipsa per se. Primùm enim dicimus, non loqui nos de actione accidentium, quæ superna-

Obiectio. *Prima solutio.*

tura-

turaliter conseruantur, sed de actione eorum, quæ naturaliter existunt. Deinde, eiusmodi accidentia esse virtute diuina singularia per se existentia, non ꝙ virtute diuina facta sint substantiæ, aut eis (vt quidã existimant) communicata sit existentia substantiæ, sed quia existunt more substantiæ, sua tamen ipsorum existẽtia. Postremò, quicquid ea accidentia agunt, non eis tanquam agentibus, sed substantiæ, in qua fuerunt, & cuius virtute agunt, attribuendũ esse; de qua re alibi fusiùs dicendum. Quòd si quis obiiciat, calorem existere in aqua calida naturaliter, hoc est, sine miraculo; & tamen ei soli attribuendã esse calefactionem manus, tanquam agenti per se, ꝙ non possit attribui aquæ, nisi per accidens, cùm aqua sit calida. Occurrendũ est, esse quidẽ calorem principium, & rationem formalem calefaciendi, sed tamen ipsam aquam esse id, quod per se calefacit, non quidem secundum formam aquæ, aut aliud accidens, quod eam consequatur, sed secundum formam caloris. Vnde nec dicimus calorem per se calefacere, neque aquam absolutè sumptam, sed aquam calidam. Qua solutione multa dubia in hac materia dissolues. Ad secundum dicendum est, potentias, quæ sunt proprietates naturarum communium, non oriri ab illis per aliquam verã actionem, sed per quandam naturalem consecutionem. Quo fit, vt si de veris actionibus sit sermo (de quibus hæc quæstio intelligenda est) necessariò dicendum sit, huiusmodi potentias non aliis actionibus generari, quàm quibus ipsæ naturæ communes generantur; & ideo cùm naturæ communes non generentur, nisi à singularibus per se existentibus (vt humana natura à Socrate, aut à Platone) atque adeo per accidens, quatenus includuntur in eiusmodi singularibus, quæ generantur per se, efficitur, vt nec ipsæ potentiæ generentur, nisi ab iis singularibus, & per accidens. Quod autem ad finem argumenti additur de actibus potentiarum, et si iam ex dictis satis refutatum relinquitur, tamen doctrinæ causa sic refellendum est. Id, quod Arist. ait, Eius esse actum, cuius est potentia (quod de potentiis, & actibus immanentibus intelligitur) sic accipiendũ esse, quasi dicat, Ab eadem re oriri actũ, à qua oritur potentia, licet non ab eadẽ re sub eadem entitate, & perfectione sumpta. Minus enim perfectionis, & entitatis requiritur in re, vt ab ea oriatur potentia, quàm vt oriatur actus. Nunc autẽ, ita res se habet, vt potentiæ, quæ sunt proprietates naturarũ communium, oriantur per modum cuiusdam naturalis consecutionis ab ipsis naturis communibus, cùm ipsæ naturę communes generantur in suis indiuiduis, in quibus includuntur; actus autem potentiarum non oriantur à solis naturis communibus, sed ab earum indiuiduis, quæ licet sint idem re cum naturis communibus, tamen plus entitatis, & perfectionis includunt. Atque hæc est causa, cur potentiæ communicentur indiuiduis per naturas communes; actus autem naturis communibus per indiuidua. Ad tertium dicendum est, iis quidem, qui pronunciatum Aristotelis ita intelligunt,

Vt Caiet. 3. p. q. 77. ar. 1. 2. & 3.

Alia obiectio.

Solutio.

Quo pacto potentiæ à naturis communibus emanent. A quo verè generentur.

Locus Aristotelis exponitur.

telligunt, quasi velit actiones omnes esse suppositorum, non parũ facessere argumentum negotii. Coguntur .n. fateri Deum, vt communis est tribus diuinis personis, modo aliquo esse suppositum, & quod euidẽtiùs absurdum est, personam; cumque simpliciter id dici non possit, adhibent eã moderationẽ, vt fateantur esse suppositũ incompletum, & personam incompletã, quia cùm sit singulare quoddam naturæ intellectiuæ per se existens, imo res singularissima, & ipsa etiã per se existentia; sola incommunicabilitas ei deest ad rationem suppositi, & personæ. Sed neq; ea moderatio satis est, vt Theologus sine iusta reprehensione appellet Deum, vt tribus personis communis est, siue suppositum, siue personã, nec nobis quicquam difficultatis exhibet argumentum, qui dicimus in pronunciato Aristotelis, siue hoc loco, siue in 1. de Anima cap. 4. non esse intelligẽda supposita, sed singularia per se existentia.

Sententia quorundã reijcitur.

C. iet. 3. p. q. 2. art. 2.

Κεφ. Β′.

Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς εἴχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ' ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτα μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δή, πρώτων μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθέκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην *tex. 64.*

Ad primum verò eorũ, quæ contra secundũ sensum obiecta sunt, eodem modo respondendum esse perspicuũ est ex dictis. Ad secundum dicendum, actionem, qua introducitur forma substantialis, recipi per se primò in eo, quod corrumpitur, vt iam diximus; quandoquidem ab eo per se primò sustinetur; tametsi forsitan per se primò inhæreat materiæ rei, quæ corrumpitur. Sed & ipsam momentaneam formæ introductionem, si actio dicenda est, & non potiùs actionis terminus, in ipso etiam composito per se primò recipi; non in eo tamen, quod corrumpitur, sed in eo, quod generatur. Recipere enim per se primò actionem, nihil est aliud, quàm illam per se primò sustinere, vt dictum est, quod vtique materia per se ipsam præstare non potest, cùm ipsa nõ solùm existat, vt pars; sed etiam, vt simpliciter existat, indigeat suapte natura alterius, vt ita dicam, sustentaculo. Ad tertium dicendum, Christi Domini humanam naturam, vt non est res singularis per se omnino existens, sed existẽs in Verbo diuino à quo sustinetur; ita non esse id, quod per se primò sustinet actiones humanas, sed Verbum ipsum; tametsi illæ in natura eius humana inhæreant. Hinc .n. fit, vt veriùs dicamus Verbũ diuinũ videre, audire, loqui, & similia, quàm humanam Christi naturam.

Soluuntur obiecta cõtra secundum sensum.

Ad primum denique eorum, quæ contra tertiũ sensum proposita sunt

Soluuntur obiecta cõtra tertium sensum.

ſunt, ex dictis patet reſponſio. Ad ſecundum dicendum eſt, duo eſſe genera terminorum in actionibus, quibus aliquid efficitur. alios eſſe quibus res complentur, ſiue abſoluuntur, qui termini in actionibus, quibus fiunt compoſita ſubſtantialia, ſunt formæ ſubſtantiales; in iis autem, quibus fiunt compoſita accidentalia, accidentales; atque de huiuſmodi terminis intelligendũ eſſe locum citatum: alios verò eſſe res ipſas, quæ fiunt, compoſita, inquam, ſubſtantialia, ad quę terminantur generationes ſubſtantiales; aut accidẽtalia, ad quæ accidentales; atq; de his terminis, qui & præcipui ſunt, & à prioribus diſtingui poſſunt vt totales à partialibus, intelligendam eſſe hanc quæſtionem, de quibus etiam loquitur Ariſt. lib. 7. huius operis cap. 8. Ad tertium dicendum eſt, propria, adæquata; & per ſe effecta cauſarum vniuerſaliũ eſſe vniuerſalia, vt rectè probatũ eſt; ſed tamen illa effici per accidens, non modò à cauſis particularibus, ſiue ſingularibus, ſed etiam ab vniuerſalib. Ratio huius rei eſt, quia actiones per ſingularia & procedunt ab vniuerſalibus, & ad vniuerſalia terminantur. Nam quemadmodum vis agendi conuenit ſingularibus per vniuerſalia, ita actio, ſiue inchoatiuè, ſiue terminatiuè conuenit vniuerſalibus per ſingularia, vt ex dictis patet. Quare non pugnant iſta inter ſe; Statua in commune ſumpta eſt effectus per ſe; Statua in commune ſumpta fit per accidens: in priori enim pronunciato confertur natura effectus cum vi agendi, quæ primò conueniunt naturis cõmunibus: in poſteriori autem confertur terminatio actionis cũ actione ipſa, quæ primò cõueniunt ſingularib.

Duplex actionum terminus.

Effecta per ſe vniuerſalia ſint, effici per accidens.

CAPVT II.

QVoniam ᵃ autem hanc ſcientiã quærimus, hoc vtique conſiderandum erit, quarum cauſarum, principiorúmque ſcientia, ſit ſapiẽtia. Si quis igitur eas opiniones repetat, quas de ſapiente accepimus; hinc forſitã id magis perſpicuũ fiet. tex. 27. *At primùm quidẽ exiſtimamus ſapiẽtem maximè ſcire omnia, quoad fieri poteſt; non ita tamen, vt ea ſingulatim ſcientia*

Capitis ſecundi Explanatio.

QVONIAM ᵃ autem) Cùm Ariſtot. ad finem ſuperioris capitis collegiſſet eam ſcientiam, quæ ſapientia dicitur, verſari circa cauſas & principia; aſſerit primùm initio huius ſe quærere, ac velle tradere huiuſmodi ſcientiam. Deinde docet circa quas cauſas, & principia verſetur, id quod in prima parte huius capitis exequitur, oſtendens ex ratione ſapientis verſari illum circa primas, & maximè vniuerſales cauſas, & principia. Huius rei gratia profert in medium ſex communes ſententias de ratione ſapientis; nempe, Eum maximè haberi ſapientem, qui ſcit omnia, quoad eius fieri poteſt; & Eum qui ſcit res non vulgares, & cuique obuias, ſed difficiles, & à communi ſenſu remotas; item Eum qui ea, quæ nouit, certiori cognitione, quàm cæteri comprehendit, &, Qui aptior eſt ad docendum, cauſáſque rerum tradendas, &, Qui ea ſcientia præditus eſt, quæ propter ſe, hoc eſt, ſolius cognitionis cauſa digna eſt, quæ expetatur; denique Eum, qui inter omnes artifices principa-

Sex ſapiẽtis attributa.

principatum obtinet.

b *Ac hominum quidem*} Accomodat ea, quæ dicta sunt, ei, qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas, & princippia, primúmque primam sententiam ea ratione. Quia is solus scit omnia quoad fieri potest, qui habet sciētiam maximè vniuersalem, eiusmodi autem est qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas ac principia.

Quid hic intelligatur nomine rerum subiectarum.

Aduerte in contextu nomine rerum subiectarum intelligenda esse non solùm subiecta maximè vniuersaliū prædicatorū, sed etiā effecta maximè vniuersaliū causarū. Nā vt prædicata maximè vniuersalia continēt omnia particularia ambitu suæ prædicationis: sic maximè vniuersales causæ continent omnia effecta ambitu suæ virtutis.

c *Fere etiam*} Ex eo ostēdit secundam sententiam cōuenire ei, qui prædictas causas, & principia cōsiderat, Quia maximè vniuersalia sunt nobis difficillima cognitu. Quo loco aduerte non dixisse Aristotelem, maximè vniuersalia esse simpliciter difficillima cognitu, sed hominib⁹, quia reuerà sunt cognitu facillima substātiis separatis, quæ nō indigent sensuū adminiculo. Addit autem particulā [fere] quia multa etiā particularia sunt, quæ difficillimè à nobis cognoscuntur, vt materia prima, quæ longo tēporis progressu cognita est à Philosophis, & quadratura circuli, in qua inuenienda cùm à plurimis Mathematicis desudatum sit, nondū tamen est inuenta. Hoc loco nomine maximè vniuersalium intelligūt plerique solas causas maximè vniuersales, quæ cùm sint à materia separatæ, longissimè absunt à nostris sensibus. Dicendū est tamen cū Diuo Thoma complexum fuisse Aristotelē iis verbis, & causas maximè vniuersales, & maximè vniuersalia prædicata, quæ & ipsa remotissima sunt ab iis quæ primò cadunt sub sensum, ac proinde ab ipsis sensibus. Quin etiam addiderim, præcipuè intelligenda

Quibus maximè vniuersalia sint difficillima cognitu.

Quid hoc loco nomine vniuersaliū intelligatur.

ςήμην αὐτῶν. εἶτα, τὸν χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν. διὸ ῥᾴδιον καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέςερον, καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτίων, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιςήμην. καὶ τῶν ἐπιςημῶν δὲ τὴν αὐτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν. καὶ τὴν ἀρχικωτέραν τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν, οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν.

Τούτων [b] δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι τῷ μάλιςα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιςήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν [c] δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐςὶ τὰ μάλιςα καθόλου. πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐςι. ἀκριβέςαται [d] δὲ τῶν ἐπιςημῶν, αἳ μάλιςα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέςεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν [e] καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον. οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἑκάςου.

tia teneat. Deinde eum putamus sapientem, qui difficilia, & quæ ab homine haud levi opera cognoscuntur, tenere potest. Sensu enim aliquid percipere omnibus commune est, proinde facile, nec sapientiæ quicquã habens. Præterea eum, qui est accuratior, quique rerum causas meliùs tradere docendo potest, sapientiorem in quavis sciẽtia esse iudicamus. Scientiarum quoque eam, quæ sui causa, sciendique gratia expetenda est, magis esse sapientiã, quàm quæ eorũ, quæ ab illa proueniũt. Et eam, quæ præest, quàm quæ ministrat. Neque enim sapiens præceptis subijci, sed præcipere; neque idem alterius sententiam, sed minùs sapiens sentẽtiam illius sequi debet. Tot igitur, ac tales de sapientia, & sapientibus opiniones habemus.

At [b] horum quidem illud, Omnia sciẽtia tenere, in eo insit necesse est, qui maximè præditus est scientia vniuersali. is enim quodammodo nouit subiecta omnia. Ferè [c] etiam ea sunt hominibus cognitu difficillima, quæ sunt maximè vniuersalia. longißimè enim absunt à sensibus. Scientiarũ [d] quoq; ea sunt accuratißima, quæ in ijs quæ prima sũt, maximè versantur. Quæ enim ex paucioribus rẽ cõficiunt, accuratiores sunt ijs, quæ ex additione appellãtur; vt Arithmetica, quàm Geometria. Sed [e] & ea aptior est ad docendũ, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur. Is enim docẽt, qui causam cuiusque rei afferunt.

intelligenda esse maximè vniuersalia prædicata, non solùm quia quatenus vniuersaliora sunt, difficiliùs cognoscuntur, quàm substantiæ separatæ, cùm ab eis abstrahantur, sed etiam quia nomine vniuersalium præcipuè significantur res vniuersales: substantiæ autẽ separatæ, etsi sunt causæ vniuersales, non tamen simpliciter dicũtur res vniuersales, cùm singulares sint, sed res in causãdo vniuersales, quod haud dubiè nihil est aliud, q̃ ꝙ sint vniuersales secũdũ quid.

d *Scientiarum quoque ea sunt*} Tertiã sententiã hac ratione in hãc sciẽtiã cõuenire docet. Quoniam, vt inquit, eò aliqua sciẽtia est suapte natura accuratior, ac certior, quò in rebus suaptè natura priorib. versatur. Ex paucioribus. n. principiis rẽ demõstrat eiusmodi sciẽtia: quo pacto Arithmetica certior est q̃ Geometria, cùm illa agat de numeris, qui absq. situ partiũ intelligũtur. hæc verò de magnitudinib⁹, quæ sine partiũ situ intelligi nõ possunt. hinc enim fit, vt Geometria arithmeticis demõstrationib. vtatur, vt q̃ eis indigeat ad suarũ cõfirmationẽ, Arithmeticus nõ itẽ geometricis. Cùm igitur ea quæ sunt maximè vniuersalia, sint prima, & simplicissima, efficitur vt scientia, quæ in eorũ cõsideratione versatur, sit suapte natura certissima, vt quæ paucissimis, & simplicissimis principiis rẽ demõstret. Sic multò faciliùs ꝓbamus aliq̃d existere, q̃ p se existere, aut in alio existere, ꝙ existere sit priùs, & simplicius q̃ existere per se, aut existere in alio.

Vnde scientiæ certitudo colligatur.

Geometria Arithmetica indigere, non è contrario hanc illa.

Hoc loco Græci codices impressi typographorũ vitio habẽt [illegible] pro [illegible], quemadmodum paulò inferiùs Ἀρχικώτατα [illegible], pro Ἀρχι[illegible], &c. & capite superiori, [illegible] pro [illegible] &c. Quæ vt alia plurima correximus ex veteribus manuscriptis. Nec deinceps minutiora hæc annotabimus, ꝙ ea indocti non curent, docti verò facilè intelligant corrigi debuisse.

e *Sed & ea*} Vetus interpres iungit hoc loco verbũ [illegible] cũ verbo [illegible], vt sensus sit [Sed & ea apta est ad docẽdũ, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur] Bessario, & Perionius cõnomine [illegible], vt hæc sit sentẽtia [Sed & ea aptior est ad docẽdum, quæ in causarũ cõsideratione versatur] Argyropylus vtrũq verbũ affici putat ea cõparationis particula, vt ea sciẽtia hoc loco aptior ad docẽdũ dicatur, quæ magis in causarũ cõsideratione versatur. Quæ interpretatio nobis eò magis placuit, ꝙ cõueniat cũ posteriori Alexãdri explicatione, magisque cõgruat cũ probatione, quæ mox ab Aristotele subijcitur.

Aliorum interpretatio.

Quisnā verè doceat.

subiicitur. Nā quia ij soli verè docent, qui causas rerū afferunt, vt capite etiam superiori explicatū erat, inde fit, vt ea sciētia sit ad docendū aptior, quæ magis versatur in causarum consideratione: versatur autē magis in cōsideratione causarū, quæ cōsiderat ea, quæ magis sunt causæ. Accedit, q; superiùs quoq. cū vtroq. verbo iuncta est cōparatio, vbi dictum est, eum esse sapiētiorem, qui causas meliùs tradere docēdo potest. Quòd si verborum syntaxis cōiunctionem aduerbii cum vtroque nomine nō patitur, satis est quod sentētiā ab Aristotele institutā reddiderimus. Adaptat igitur Arist. quartā sententiam, hoc argumento: Quia cùm is solus verè doceat, qui causas rerū tradit, is magis erit aptus ad docēdū, qui magis versabitur in causarū consideratione, & maximè aptus, qui maximè versabitur: at hūc nemo negauerit esse eum, qui tradit primas causas, ad quas fit vltima resolutio simpliciter.

Quaenam scientia maximè expetēda.

f *Cognoscere autem, ac scire* } Quòd quinta eidē cōgruat, hac ratiocinatione ostēdit. Ea scientia est maximè expetenda propter se, quæ versatur in consideratione rerum dignissimarum, quæ sciantur, eiusmodi autē est ea, quæ versatur in cōsideratione primorum principiorum & causarum, est igitur hæc maximè propter se expetenda. Vtraque sumptio perspicuè probatur in contextu.

Quæ cæterarū princeps.

g *Ea verò scientia maximè princeps* } Sextam denique in eundē conuenire hac argumentatione cōcludit. Ea scientia obtinet principatū inter omnes, quæ versatur in cōsideratione supremi finis, siue summi boni (artifices enim, qui versantur in consideratione finium superiorum, imperant iis, qui versantur in consideratione inferiorum finium) scientia autem, quæ de primis causis disserit, versatur in consideratione supremi finis (prima enim causa, cuius gratia omnia fiunt, est summum bonū, ac proinde supremus finis) ergo hæc est, quæ inter omnes principatum obtinet. Nomine summi boni intelligit hoc loco Arist. tum ordinē vniuersi, quod est summum bonum formale vniuersi, tum præcipuè Deum Opt. Max. quod dicitur summum bonum separatum, de qua re cum ipso auctore agendum est vltimo capite libri duodecimi.

Quid nomin. summi boni hoc loco intelligatur.

Græci codices impressi habent hoc loco, μᾶλλον ἀρχὴ hoc est, magis principium. Nos magis probauimus lectionem duorum veterum manu scriptorum, qui habent, μᾶλλον ἀρχικὴ, quod est [magis princeps] superiórve.

h *Ergo ex iis omnibus, quæ* } Iā colligit institutū quasi hac ratiocinatione, Sapientia versatur circa primas causas, & principia, hæc scientia, quam aggredimur, est sapientia, versatur igitur circa primas causas, & principia. Maior, quæ prespicuè ponitur hoc loco, probata est hactenus accōmodatione attributorū

ἕκαστον. τὸ δ' εἰδέναι, [f] καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα, μάλισθ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος, τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δὲ ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τἆλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκέν ἐστι πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἑκάστου. ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. ἐξ [h] ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν τῶν αἰτίων ἐστίν.

sapientis ad eum, qui versatur circa primas, & maximè vniuersales causas, & principia. Id solùm hoc loco repetit, summum bonum, & id, cuius gratia omnia fiunt, esse vnam ex causis. id, quod ea ratione facit. quia bonũ siue finis non credebatur esse causa, saltem ab aliis distincta, vt ipse inferiùs docebit. Minor habetur ex primis verbis huius capitis. Conclusio autẽ illis verbis continetur [Id nomen, quod quæritur in eandem sciẽtiam cadere] quorum hic est sensus; In eam sciẽtiam, quæ versatur circa primas causas, & principia, cadere nomen scientiæ, quæ in hoc opere quæritur; seu (quod idem valet) eam scientiam, cui in hoc opere sub nomine sapientiæ datur opera, versari circa primas causas, & principia. Patet igitur, id quod secundo loco ab Aristotele in hac præfatione explicandum diximus, Quid nam sit natura huius artis, siue in quarum rerum consideratione ea versetur. Natura enim cuiusque habitus ex rebus, circa quas versatur, intelligitur.

rum. Cognoscere [t] autem, ac scire ipsius cognitionis, ac scientia causa, in ea scientia maximè cernitur, quæ versatur in re maximè scibili. Qui enim scientiam sciendi causa eligit, is eam amplectetur maximè, quæ est sciẽtia nomine dignissima: huiusmodi verò est, quæ in ea re versatur, quæ aptissima est, vt sciatur. Sunt autem aptissima, vt sciãtur ea, quæ prima sunt, & causæ, cùm propter hæc, atque ex his cætera cognoscantur, non hæc propter ea, quæ subiecta sunt. Ea [s] verò scientia maximè princeps est, Ministrantique præponitur, quæ nouit cuius causa, quidque agendum sit: hoc autem est cuiusque rei bonum, & omnino quod in omni natura est optimum. Ergo [h] ex iis omnibus, quæ dicta sunt intelligitur, id nomen, quod quæritur, in eandem scientiam cadere. Eam enim necesse est primorum principiorum, atque causarum esse contemplatricem. Namque & bonum, & cuius gratia, causarum vna est.

Cap. 6. tex. 9.

Eam

Ex iis, quæ in hac parte capitis dicta sunt, intelligi potest quantò rectiùs Aristoteles tradita sapientis attributa Metaphysico accommodauerit, quàm alii sibi ascribant. Sapientis, inquam, non in certo rerũ genere dumtaxat (hoc enim cuique profectò artifici concedi potest) sed simpliciter, cæterorum omnium comparatione. *Quàm rectè Aristoteles Sapientis attributa intellexerit.*

Ac primum quidem attributum, quod est, Omnia scire, à plerisque olim sic intelligebatur, vt putarent, neminem esse sapientem, nisi qui sciret omnia singulatim, hoc est, ad infimas vsque rerum species, quæ sunt indiuidua scientiarum subiecta. Quocirca cùm eorum multi sapientes haberi vellent, necesse erat, vt omnia speciatim se scire profiterentur, & (quod erat consequens) nullam quæstionem detrectarent, de quacunque andem re ea proponeretur. Verùm hi cum sæpe exagitati essent à Socrate, Platone, & aliis eius ætatis philosophis contendentibus fieri non posse, vt vllus mortalium hoc pacto rerum omnium scientiam consequeretur; proinde eam cognitionem, quam illi sibi arrogabant, nõn esse veram, & germanã sapientiam, sed fucatam, & apparentem, non solidam & expressam scientiam, sed scientiæ opinionem; nomine Sophistarũ, quod ante ipsis erat honorificũ, contemptui & ludibrio cæteris Philosophis esse cœperunt: &, quia verborũ præstigiis, quibus in disserendo vtebantur, incautis illudebãt, ei parti Dialecticæ quæ de Sophistarum redargutionibus inscribitur, suo vitio nomen dederũt. His exactis successerunt Grãmatici, qui nõ theatralibus disputationibus, vt Sophistæ sed priuatis scriptionibus, propter orationis cum rebus coniunctionem omnia se scire profitentur, dũ omnia examinãt, & suo, quasi omniũ rerum peritorum, sapientiumq; iudicio, vel dãnant, vel approbant. Quorũ plurimos hodie reperire licet, in quos conueniat illud Homeri in Margitẽ, Multa quidẽ nouerat, sed ma-

Peruersus sensus primi attributi.

Lege Platonem in Hippia, Protagora, Euthydemo, & Gorgia.

Sophistarũ nomen ex quo tẽpore contemptui habitum.

Plato in 2. Alcibiade refert.

Grammaticorũ quorundã insolentia.

Critici qui olim dicti. se nouerat omnia; quique sint longè dissimiles iis veteribus Grammaticis, quibus cum Criticorum nomine iure concessa erat auctoritas de omnium scriptis iudicandi, quòd non modò in literis humanioribus essent doctissimi, sed in omnibus Philosophiæ partibus cum laude versati. Qui morbus eò magis grassatur nostra ætate in iis regionibus, in quibus tantā videmus factam Religionis inclinationem, quòd in illis vnum literarum humaniorū studium pro tota penè sit & humana, & diuina Philosophia. Hos itaque dānat Aristoteles cùm ait; Sapientis esse scire omnia nō singulatim, sed quoad fieri potest; potest autē fieri quoad primos sciēdi fontes quæ est primarū causarū & principiorū cognitio, quā qui tenet de rebus omnibus tanquā omniū architectus iudicare potest. *Quo pacto omnia scire possimus.*

Secundi attributi peruersus sensus. Secundū attributum erat, Scire non quæuis, sed homini difficilia. Quod cùm sibi sumant Genethliaci, qui ex natali cuiusque de tota hominis futura vita iudicant; & cæteri Iudiciarii, qui ex astrorū aspectibus libera hominū opera vaticinantur; ac denique Magi, qui rerum absentiū, quæq; secretò fiunt, multorūq; operū supra humanas vires scientiam profitentur (hæc enim rerum cognitio difficillima iudicatur omnium, quæ apud nos sunt) eam scientiæ opinionē sibi conciliarunt apud barbaros, & imperitos, vt soli apud eos sapiētes habeantur. Ac mirū sanè est, quòd adhuc in parte vlla Christiani orbis in pretio sint, præsertim post tam multas in hoc hominum genus, & Patrum reprehensiones, & sacrorum Canonum decreta. Neque enim difficilia homini profitentur, sed planè impossibilia humanæ facultati, vt perspicuū sit eos impostores esse, cùm libera hominum facta certò futura prædicant, & Cacodæmonū admonitione doceri cùm de iis, quæ alibi aguntur, certi aliquid renunciant, aut quicquam præter cōmunem naturæ ordinem faciunt. Neque enim à bonis spiritibus docentur, qui huiusmodi artibus ad suam, aliorūmque perniciē vtuntur. At Aristoteles ea tantùm difficilia, quæ humana opera, & industria percipi possint, sapientem facere huius attributi explicatione docet, & quoniam primarum causarum, & principiorum cognitio est hoc pacto omnium difficillima, meritò colligit ex hoc attributo scientiā hāc versari circa primas causas, & principia. *Difficiliū nomine quæ nam intelligat Arist.*

Tertium attributū qui non rectè sibi tribuant. Tertium porrò, quod in accurata demonstrandi ratione positū est, sibi proprium faciunt purè Mathematici, Arithmetici nimirū, & Geometræ, quòd penes se tantùm accuratam demonstrandi rationē esse credant. Ita cùm nihil sapienter dictum esse iudicent, nisi quod tanta perspicuitate percipiatur, quanta ipsi theoremata sua perspecta faciūt; se solos sapientes esse pronunciant, apertum est enim, nullam esse disciplinā, quæ apud nos tanta perspicuitate demonstret, quanta eorum scientiæ. Sed falluntur planè. Primū enim nō desunt qui has sciētias, ne scientiarū quidē nomine dignas censeant, quòd nō ex veris causis demonstrare videātur. Deinde, vt hos interim mittamus, perspicuitas doctrinæ, etiā maxima, ipsa per sese nō facit sapientē, nisi accedat nobilitas rerū de quibus agitur, quæ si maxima sit, satis erit, vt scientia, quæ circa id genus versetur, ipsa secundū se Sapiētia dicatur, tametsi à nobis minùs perfectè participetur. Quocirca Aristoteles, eiúsque præcipuus interpres Aphrodisiensis Alexāder, aliquādo huiusmodi Mathematicas propter rerum, in quibus versantur, ignobilitatem, in Philosophiæ partibus numerādas non cēsent. Postremò. Accurata demonstrandi ratio, quam hoc loco Aristoteles Sapienti attribuit, non ad perspicuitatem, non etiam ad rerum dignitatē, quæ potiùs ad secundū attributū pertinet, sed ad independentiam principiorum referēda est, tametsi cum independentia principiorum coniuncta est rerum non solū nobilitas maxima, sed etiā sūma ex natura rei perspicuitas. At principia Mathematicarū ex principiis Metaphysicæ pendent, eáque supponunt. Nā & simplicia hæc, Punctus, Linea, superficies, & similia includunt cōmunissima rerū prædicata, de quibus solus Metaphysicus agit, & cōplexa illa insigniora, & priora, quibus vtuntur, Omne totum est maius sua parte, Si ab æqualibus æqualia demas &c. Metaphysica sunt planè, si non sumantur contracta ad quantitatem. Quòd si sumantur contracta, iam supponunt alia priora, seu potius aliam sui priorem minúsque dependentem *Arist. lib. 4. c. 2. tex. 4 Alex. ad ultimum Prioris Analyticæ.* *Accurata demonstrandi ratione quid hoc loco intelligatur.*

pendentem considerationem, quæ pertinet ad eam accuratiorem demonstrandi rationem, quæ in hoc attributo Metaphysicæ tribuitur.

7 de Rep. 5. de Repub.

Quartū attributum qui haud recte percipiant.

Quartum attributum, hoc est maximam ad docendum aptitudinē, videtur Plato Dialecticæ tribuere, quòd ea sola reuocare videatur omnia ad prima vsque principia, & causas. Vnde fit vt eam solā faciat scientiā simpliciter, cæteras verò, quas dicimus scientias, non sciētias esse dicat, sed opiniones, nec cæteros artifices Philosophos, siue sapiētiæ studiosos, sed φιλοδόξους hoc est opinionis amatores. Verùm Plato eandē dicitur iudicasse disciplinā Dialecticā, & Metaphysicā, nisi quòd in vna, & eadem scientia tres quosdā quasi gradus animaduertit, quibus illa in Logicā, Dialecticā, & Metaphysicā distingui possit, vt quidā volunt, de qua re ad librum secundū agendū est. Quòd si quis hoc sapientis attributū, ea ratione Dialecticæ cōuenire velit, quòd ea sola doceat, quo pacto docēdū sit (nulla enim aptior videtur ad docēdū dari posse, quàm quæ doceat, quo pacto sit docendum) is sciat in docendo potiorē locū habere principia, ex quibus docemus, quàm modū docēdi, sine quo non docemus, aptitudinē verò ad docendum, quæ in hoc attributo traditur, propter cognitionem principiorum, non propter cognitionem modi docendi tribui sapienti. Id, quod Aristoteles apertè explicat, cùm ait, eam scientiam aptiorem esse ad docendum, quæ magis versatur in causarum consideratione, hoc est in causis, quæ magis sunt causæ, seu, quod eodem redit, in causis naturā prioribus.

In docendo potiora esse principia quàm docendi formam.

Quinti attributi peruersa attributio.

Quintum ea forsitan ratione videatur Astrologiæ tribuendū, quòd Principes eam penè solam, aut maximè studio suo dignā ducant. Ea enim videtur per se studio dignissima, quæ est digna studio maximè liberorum hominū, quales censentur Principes. Verū nec Principes sunt maximè liberi, nisi quemadmodum cæteris hominibus, ita etiā proprijs affectibus dominētur, & omnia, quæ vani, & effœminati in pretio habent, pro nihilo ducant, nec Astrologia est maximè liberorum hominū studio dignissima. Nā etsi inter Mathematicas, imò etiam inter omnes liberales artes, nulla est scitu dignior, quòd ea sola de rebus cœlestibus disserat: dignior tamē est ea, quæ ipsam cœlestiū rerū naturā, causasque considerat: hæc verò est Philosophia naturalis, siquidē Astrologia non agit de natura cœlestiū corporū, sed de eorum numero, magnitudine, & quātitate motus. Hac ipsa ratione concedebatur olim attributū hoc Naturali Philosophiæ, & qui in ea versabantur primi Philosophi, Sapientésque habebantur, quòd eorum disciplina in ipsa rerū natura indaganda posita esset, quòd nihil videretur scitu dignius. Sed non rectè ijs tribuebatur nomen sapientium simpliciter, cùm sit aliud quoddam genus rerum superius, quod illi aut nō agnoscebāt, aut minimè tractabāt, rerum, inquam, omnis materiæ, ac mutationis expertium, quæ sunt omnium cognitu dignissimæ. Quæ omnia præclarè explicat Aristoteles cap. 3. libri 4. his verbis [At cùm aliquis adhuc Naturali sit superior (Natura enim vnum quoddam genus est Entis) eius qui vniuersalis est, & ad quem primæ substantiæ contemplatio pertinet, horum quoque fuerit tractatio. Naturalis autem disciplina est quidem & ipsa sapientia quædam, sed non prima] Quo loco primæ substantiæ nomine significat materiæ expertē substantiam.

Cur Naturalis Philosophia non sit sapientia simpliciter.

tex. 7.

Sexti attributi nō recta accōmodatio.

Sextū denique, quod est, Omnibus præcipere, putant cōuenire Politiæ Philosophi Morales, quòd præcipere sit actus practicus, Politica verò sit suprema inter practicas, eadémque imperet contēplatiuis: ad scientiā enim de Republicæ administratione pertinet præscribere sciētias, etiā contēplatiuas, quibus sit dāda opera, eisque modum imponere, & ad cōmune bonum dirigere. Hinc Lycurgus, Solon, & cæteri primi legum conditores Sapientes dicti sunt, Socrates etiam apud Platonē in dialogo de Philosophia cū coarguisset quendā iuuenē, qui Philosophiā, Sapiētiamúe multarū rerum specialem cognitionē esse putabat (quemadmodū Sophistæ, de quibus in primo attributo dictū est) planè cōcludit, In morū disciplinis positā esse sapientiam, quarum principem esse Politicam, nemini dubiū est. Denique de hac Philosophia videtur dictum ab eodē Socrate Felices fore Respublicas, si aut Reges Philosophētur, aut Philoso-

Qui etiā Amatores inscribitur.

5 de Repub.

Platonis sententia

phi Rempublicã administrẽt, in idémq. ciuilis potentia, & Philosophia concurrant. Falluntur tamen & hi. Oportet enim superiorẽ aliam scientiã concedere, cuius sit vltimum finem quærere, ac tradere. Politica enim nõ illud tradit, sed supponit, atque ad eum omnes humanas actiones practicè dirigit. Itaque illa superior præcipit Politicæ, non practicè tamen, sed cõtemplatiue, quæ est præceptio minime omnium negotiosa, & vt de primo motore canit Boëtius, Stabilisq. manẽs das cuncta moueri, ita sciẽtia hæc ea ratione cæteris imperat, eásq. quodãmodo mouet, quatenus pura contemplatione propria omnium cõmunem finem ostendit: de qua re plura dicemus libro quarto, cùm disquiremus, nũ cæteræ scientiæ subalternẽtur Metaphysicæ. Atque Aristotelem significasse hoc loco præceptionem hanc, quæ propria est sapiẽtiæ, cõtemplatiuẽ intelligendã esse, non practicè, ipse apertè innuit in tradendo superiori attributo. Si enim in hoc sexto de præceptione practica loqueretur, nõ docuisset quinto, scientiam hanc contemplatiuã esse, & sui solius gratia, quod idem in secunda parte capitis latiùs docebit. Quanquã verò Politica dirigit homines quoad vsum omniũ sciẽtiarum etiam contemplantium, dum illum quibusdã cõcedit, aliis negat, & interdum præfigit terminũ, quẽ transilire, siue in tradendis scientiis contemplatiuis, siue in capessendis non licet, ipsas tamen scientias cõtemplatiuas dirigere non potest, cũ hæ ab illa non pendeant, potissimũ verò Metaphysica. Quòd denique legum conditores Sapientes habiti sunt, & Socrates censet sapientiam in scientiis Moralibus positam esse, atq. optat, vt aut Philosophi regnẽt, aut Reges philosophentur, de Philosophia nõ prima simpliciter, sed de Philosophia practica, potissimũ verò de prima in practicis, quã Politicã esse cõstat, dictũ esse intelligẽdũ est: quãquã si fieri etiã posset, vt hac prima Philosophia essent imbuti, rerũq. diuinarũ perfectã cognitionẽ haberẽt ii, q. Reip. præsunt, id etiã videtur eodẽ loco Socrates optare q. maximé.

Qua pacto Metaphysica cæteris scientiis præcipiat.

Qua ratione Politica cõtemplatiuis etiam scientiis præsit.

Ὅτι [i] δ' οὐ ποιητική, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων. διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες, καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες. οἷον περί τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἄστρα, καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων, οἴεται ἀγνοεῖν. διὸ [k] καὶ φιλόμυθος ὁ φιλόσοφός πώς ἐστιν. ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων. ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον, καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. μαρτυρεῖ [l] δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός. σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγὴν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ'

Digressionis Epilogus. Habes hoc loco, quemadmodũ intelligere debeas tralatitias Veterũ sentẽtias de sapiẽte simpliciter, cuius disciplinã in his libris tradere instituit Aristoteles. Quanquam verò earum singulæ pro singulis discriptionibus Sapientis haberi possint, ex omnibus tamen multò luculentiorẽ illius explicationem colligere poteris. Qua in digressione eo diutiùs immorati sumus, quòd videamus ad Metaphysicum ex officio pertinere, vt sapientis rationem præscribat. Statuere

enim

enim quid sit sapiēs, vt Ciceronis verbis vtar, vel maximè videtur esse sapiētis. (Acad. edit.)

i *Eam verò non esse effectricem*} Explicata vtcumq. natura huius artis, docet quæ sit eius dignitas, quod tertio loco in hac præfatione explicādū erat. Huius rei gratia tradit Arist. quatuor eius attributa, quorū primū est, Nō esse practicā, sed cōtēplatiuā, ipsáq. cognitione rerū cōtentā. Quod duob argumētis probat, vno ex causa, quæ hoïes ad philosophandū impulit, altero, ex euētu. Causa, ob quā philosophari cœperunt, ipsumq. philosophiæ studiū ad altissimarū vsque causarū inquisitionē persecuti sūt, fuit admiratio, quæ nata est ex ignoratione earū causarū, quarū effecta nota erant. Cùm.n. principio minùs difficilia quædā mirarentur homines, eorumq; causis inuētis difficilioribus quæstionibus explicādis operā darent; eò tandē progressi sunt, vt summas rerū causas inquirerēt, à quibus totū vniuersum pēdet, quas causas ad hāc scientiā spectare iā ostēsū est. Quare si fugiendæ ignorationis gratia hæc sciētia inuēta est; perspicuū est eam nō propter actionē, sed propter ipsā cognitionē quæri, cùm ignorationi, vt ait Alexāder, nō actio, sed cognitio medeatur; nemóq; fugiat vnū oppositorū, quia tale est, nisi quia alterū appetit. Vnde sequitur nō esse illam in practicis, sed in theoreticis numerandam. (Dignitas huius sciētiæ. — Cur homines philosophari cœperint.)

Eam[i] verò non esse effectricem, ex iis, qui primi philosophati sunt, perspicuum est. Etenim propter admirationem, & nunc, & olim cœperunt homines philosophari; principio quidē res minùs difficiles admirati; deinde paulatim ita progressi de maioribus etiam quærētes, veluti de Lunæ, Solis, ac stellarū affectionibus, de ortu etiam vniuersi. Qui autem dubitat, & admiratur, planè se ignorare existimat. Hinc[k] fit, vt Philosophus quodammodo sit fabularum studiosus. ex mirandis enim rebus constat fabula. Quare si illi, vt ignorationem fugerent, philosophati sunt, non dubium est, quin scientiam propter cognitionem, non vsus cuiusquam gratia sint persecuti. Id[l] autem euentus ipse testatur. Ferè enim cùm omnia necessaria suppeterēt, quæque ad facilē viuendi rationē, cultumq; conferrent, hæc prudentia quæri cœpta est. Vnde patet eam à nobis nullius alterius vtilitatis causa perquiri; sed

Hoc loco id, quod Græcè est, τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, reddimus Latinè [Res minùs difficiles admirati] quia cum τὰ ἄπορα sint res explicatu difficiles, πρόχειρα verò ea, quæ facilia sunt, & in promptu; nihil aliud significat horum repugnantium verborum cōiunctio, quàm res explicatu minùs difficiles. Porrò hæc, quæ hoc loco de admiratione tradit Aristoteles, ferè sunt apud Platonem, cùm Socrates Theætetum collaudat, quòd dicat se admirari res philosophicas, interdúmq; iis inspiciēdis tenebris offundi. [Theodorus (inquit Socrates) ô amice, non malè de tuo ingenio coniectasse videtur. Maximè enim Philosophis hoc vsu venit, vt admirentur. Neque enim aliud, præter hoc, est Philosophiæ principium. Et, qui Irim Thaumantis, quasi admirationis filiam esse tradidit, non absurdè originem eius explicauit] (Cur Philosophus quodammodo fabularum studiosus dicatur. — In Theætetum fine de Scientia.)

k *Hinc fit, vt Philosophus*} Non dicitur Philosophus simpliciter fabularum studiosus, sed quodammodo, quia cum à Philosophi studio longè abesse debeant Poëtarum figmenta, tamen admiranda quædam, quæ ab illis narrantur, Philosophum excitant ad quærendas abditas rerum causas. Ea enim cùm audit, ad se pertinere putat disquirere, num illa fieri, & qua ratione potuerint.

l *Id autem euentus ipse*} Probat ex euentu scientiam hanc nō esse practicam, sed theoreticam. Probatio ex eo ducitur, quia comparatis rebus necessariis & cōmodis ad vitam degendam, tum demum hæc scientia (quam per Catachresim prudentiam appellat) exquiri cœpit, quemadmodum & aliæ contemplatiuæ. Ex qua re patet eam non ob aliquid aliud, sed propter se quæsitam esse, atque eò magis, quòd cæteræ ad hanc quasi ad apicem omnium dirigantur.

Solā primā Philosophiā esse liberā, & sui gratia.

m *Sed vt eum hominem*] Tradit secundum attributū huius scientiæ, quod ex superiori colligitur, nēpe, Eam solā esse liberā, hoc est sui gratia, quo pacto dicimus eū hominē esse liberū qui nulli seruit, sed sui iuris est. Qòd si quis obiiciát, alias etiā scientias cōtēplatiuas esse liberas, & sui gratia, occurri potest, esse quidē simpliciter Liberas, & sui gratia, quòd earū cognitio nō dirigatur ad opus: Sed tamē nō omnino liberas, quo pacto hic videbitur intelligendū, Solā hāc scientiā esse liberā.

Obiectionis dilutio.

Quòd autem nō omnes aliæ sint omnino liberæ, ex eo primū patet, quia cognitio rerū materialiū, quæ in aliis cōtēplatiuis traditur, suapte natura est via, & quasi manuductio quædā ad cognitionē immaterialiū, quæ propria est huius sciētiæ. Deinde, quia fines aliarū artiū subiiciuntur fini huius, qui quidē est cognitio summi boni, in qua felicitas humana cōsistit. Postremò, quia principia cæterarū principiis huius firmātur, & stabiliuntur. Quòd si quis sibi persuaserit, satis probari ex his, cæteras contēplatiuas nō esse simpliciter liberas facile dicet, etsi earū cognitio nō refertur ad opus, referri tamen ad altiorē cognitionē, eiq. subdi, atque ab ea suapte natura & pēdere, & stabiliri, proinde satis hæc esse vt nō sint liberæ simpliciter. Ex quibus colliges quātū intersit inter scientiā liberā, & liberalē. Liberalis enim est, quæ est digna homine libero, & opponitur Mechanicæ, seu sordidæ, nonnullásque practicas cōplectitur, vt Rhetoricam, & Dialecticam: libera autem est, quæ est sui gratia, hoc est, quæ non refertur ad opus, aut si mauis, nec ad aliam superiorem.

ἀλλ' m ὥσπερ ἄνθρωπός, φαμεν, ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιστημῶν. μόνον γὰρ αὐτὴ αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. διὸ n καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις. πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ὥστε o κατὰ Σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας. ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιον μὴ ζητεῖν τὴν καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην. εἰ p δὲ λέγουσί τι οἱ ποιηταί, καὶ πέφυκε φθονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβῆναι μάλιστα εἰκός, καὶ δυστυχεῖς εἶναι πάντας τους q περιττούς. ἀλλ' οὔτε τὸ θεῖον

Inter liberā, & liberalem scientiam quid intersit.

Possessione prima Philosophiæ non esse humanam.

n *Quocirca meritò*] Tradit tertiū attributū quòd eius possessio nō sit humana, sed alterius superioris naturæ, Quod ex eo probat, quia cū homo cōpluribus vitæ necessitatibus seruire cogatur hæc autē scientia intellectū omnino liberum, omnibúsque curis vacuū requirat, fieri nō potest, vt ille hāc scientiā possideat, seu quod idē est, perfectè obtineat, eaq; cùm libuerit, vtatur, hoc enim est rem quieto iure possidere. Nō esse autē humanā sapiētiæ possessionē, significauit Solō vnus ex Græciæ sapientibus facto illo celebri, & peruulgato apud Ethnicos, cū tripodē aureū à Milesiis piscatoribus iactu retis inuētū, & Apollinis oraculo Sapienti adiudicatū, sibiq; tandem vt Sapienti oblatū, ipsi Apollini remisit. *Laert. in Thalete.*

Refutatio sententiæ Simonidis.

o *Itaque. vt Simonidi placet*] Adeo cōpertū est hanc scientiā non esse humanam possessionem, vt inde sumpserit Simonides poëta sui erroris occasionem. Monebat enim iis tantùm scientiis dandam esse hominibus operam, quæ cum mortali vita congruerent: proinde hanc scientiam, quæ de diuinis rebus instituitur, relinquendam esse Deo, diuinisque substantiis, quòd sit supra humanum captum. Cui inepto consilio, & virilis animi magnitudine indigno respondet Aristoteles, Non decere virum eā scientiā negligere, quæ maximè intellectui cōgruat: neq;.n. est putanda aliena ab humana natura, cuius præcipua pars est mēs ipsa. Meliùs dixisset [Nō debere] cū cognitio rerū diuinarū ad humanā felicitatē pertineat. Hoc idem molle, & effœminatum consilium eadē respōsione refutat Arist. 10. Eth. vbi de hominis felicitate ex instituto disserit. [Neque *Cap. 7.*

verò

verò nos (inquit) oportet humana sapere, vt quidam monent, cùm simus homines, neque mortalia, cùm mortales: sed nos ipsos, quoad fieri potest, à mortalitate vindicare, atque omnia facere vt ei nostri parti, quæ in nobis est optima, conuenienter viuamus] & post pauca. [Nam quod cuiusque propriū est natura, idem & optimum cuique est, & iucundissimum: ergo & homini optima ea vita est, quæ menti conuenienter traducitur, siquidem hæc pars homo est maximè.] *Egregia Aristotelis sententia.*

Cap. 2. *sed m vt enim hominem liberum dicimus, qui sui ipsius, & non alterius gratia est, ita hæc sola ex omnibus scientijs libera est, quòd sola sit sui gratia. Quocircà n meritò, eius possessio non humana existimari potest. Multis enim in rebus serua natura hominum est. Itaque, o vt Simonidi placet, solus Deus hunc sibi honorem vendicat. At non decet virum eam scientiam, quæ sibi congruit, non quærere. Quòd p si aliquid Poetæ dicunt, & in naturam diuinam cadit inuidia; verisimile est hac in re id maximè accidere, & infelices esse eos omnes; qui q cæteris excellunt. Sed neque diuinitas*

Adde id, quod Albertus in 2. huius operis librum ex Ptolemæo contra hoc hominum genus affert, Si qua est scientia, quæ partim à nobis obtineri possit, partim non possit, stultissimū fore eum, qui desperatione eius partis, quā assequi non potest, illā quoque reiiciat, quam assequi potest. hoc enim pacto omnes scientias non immeritò negligeret, cùm nulla sit, quam omni ex parte cōsequi in hac vita possimus: at plurima esse in hac scientia, quæ ab homine planè ac perspicuè percipi possint.

p *Quòd si aliquid poetæ dicunt*) Diceret aliquis, nō ea de causa omittendū esse huius scientiæ studium, quòd ea sit omnino supra humanum captum, sed quia Deus hac potissimū vult excellere mortalibus, nec sinit inultum eū, qui sibi hunc honorem detrahit. Huic stultæ, atque impiæ sententiæ respondet Arist. Si in Deum inuidia caderet, vt quidam Poëtarum dixerunt, in hac quidē re maximè id accideret, infelicésque ii forent, qui huic scientiæ operam darent, quòd certissimū haberent Deum sibi aduersarium, & diuini honoris vltorem. Verùm neque in naturam diuinam posse cadere inuidiam, nec in hac re quemadmodū in aliis plerisque credendū este Poëtis, qui iuxta prouerbiū, Multa mētiuntur. Quòd autem inuidia in Deum cadere non posit ex eo patet, quia inuidia est dolor de aliena prosperitate, qua propria minui creditur, in Deum autem nec potest cadere dolor, cùm nulli malo sit obnoxius, nec verò existimatio de propriæ prosperitatis imminutione ob alterius excellētiam, cùm ipse sit fons & origo omniū bonorū. Vnde est illud Platonis ab Alexandro relatū, Inuidētia procul est à choro diuino. Qua sentētia videtur inuidiā negare nō tātùm in Deo, sed in cæteris ètiam substantiis separatis, quæ Deo fruuntur. Nec dissimile est id, quod scribit Arist. decimo Ethicorum [Qui *Obiectio.* *Dilutio.* *Mentiūtur multa poetæ.* *Cur in Deū non cadat inuidentia.*

Cap. 8. verò, inquit, munerib. fungitur mēti cōsentaneis, & hāc colit, éstq; optimè animo affectus, is Deo carissimus videtur esse. Nā si dii curā habent rerū humanarū, vt habere videntur, fuerit etiā rationi consentaneū eos re optima, sibiq. maximè cognata gaudere (hæc autē est mēs) & eos remunerari, qui hāc maximè diligūt, & honore prosequūtur, vt qui ea, quæ ipsis cara sunt, studiosè curēt, rectásq;, atq; honestas actiones obeant] Quo loco deos vocat totū genus substantiarū separatarū, q earum natura nullā cum materia cognationē habeat.

Græci excusi habent hoc loco δυστυχεῖς εἶναι πάντων id est, infelices omnium, seu potiùs, omnium infelicissimos. Nos sequuti sumus antiquum manuscriptum, qui habet πάντας, vt sensus sit, Omnes eos infelices esse, qui cæteris excellunt, quem sensum omnes interpretes exprimūt, præter vnum Perioniū, qui & legit πάντων & illud iungit non cū præcedentibus, sed cū sequentibus, vertitq; hoc modo [Bosq; miseros esse, qui rerū omniū abūdātia excellūt.

q *Qui cæteris excellunt*] Referūtur hæc verba nō solū ad excellētiā in hac ar-

re, sed etiã in quauis alia re, quasi omnis excellentia mortaliũ iuxta Poëtarum carmina inuidiã in diuina natura excitare possit. Bessario tamẽ vertit [Qui altiora se quærunt] Argyropylus [Qui hæc superflua quærũt] quæ quidẽ ad hãc tãtùm artẽ referũtur, quòd ea videatur Poëtis aut supra humanũ captum aut certè superuacanea, & quæ nihil vtilitatis humanæ vitæ afferat. Sed harũ duarum interpretationũ melior est Bessarionis, magisque ad rem, licet verbũ, τοὺς περιττούς, vtramque patiatur.

r *Neque tali scientia*) Tradit quartum attributum huius sciẽtiæ, quòd sit omnium præstantissima, seu, vt eius verbo vtar, honorabilissima, quod emphasim habet, honor enim, si propriè loquendũ est, iis tantum rebus tribuitur, quæ maximæ sunt, & propter se expetuntur, vt patet ex 1. Ethicorum libro. Quòd autem ea sit maximè honorabilis, ex eo probat Arist. quia est maximè diuina. Esse autem maximè diuinam duabus rationibus confirmat, vna, quia maximè à Deo habetur (solus enim se ipse comprehendit, & ea omnia, quæ ad hanc scientiã spectãt) altera, quia in reb. maximè diuinis versatur, in ipsa videlicet diuina natura cognoscenda, quæ est omnium rerũ causa, & principium. Quo argumento obiter hic probat Alex. eã meritò appellari Theologiam, quasi sciẽtiam de Deo, vt ipse interpretatur: tamet si ab aliis dicitur Theologia, quasi scientia de diuinis rebus.

Quibus rebus deferendus honor.

Cur hæc scientia maximè diuina sit.

Cur Theologia dicatur.

s *Principium quoddam esse videatur*) Consueuit Arist. antequã de re quapiã ex instituto disserat, vti verbis, quæ dubitationẽ significent, id quod hoc loco facit, quia disputatio de hac re in librum 12. differtur.

Mos Aristotelicus.

t *Ea igitur magis necessariæ sunt cætera*) Ad vitæ nimirum conseruationẽ, & ciuile regimen, vt exponit Albert. Nam ad vitæ perfectionem non dubium est, quin hæc sit magis necessaria, quàm aliæ complures.

Huius scientiæ vtilitas.

u *Oportet autem*) Hæc est quarta, atque extrema præfationis pars. in qua Arist. tradit scopũ, siue terminũ,

τὸ θεῖον φθονερὸν ἐνδέχεται εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμίαν, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, οὔτε ʳτῆς τοιαύτης ἄλλην χρὴ νομίζειν τιμιωτέραν. ἡ γὰρ θειοτάτη, καὶ τιμιωτάτη. τοιαύτη δὲ διχῶς ἂν εἴη μόνη. ἥν τε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστι, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη. μόνη δ' αὕτη τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅ τε γὰρ θεὸς, δοκεῖ τὸ αἴτιον πᾶσιν εἶναι καὶ ˢἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι ὁ θεός. ἀναγκαιότεραι ᵗμὲν οὖν πᾶσαι αὐτῆς, ἀμείνων δ' οὐδεμία. Cap. 12.

Δεῖ ᵘ μέντοι πως καταστῆναι τὴν τάξιν αὐτῆς εἰς τοὐναντίον ἡμῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς ζητήσεων. ἄρχονται μὲν γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν πάντες εἰ οὕτως ἔχει, καθάπερ ˣτῶν θαυμάτων ταὐτόματα τοῖς μήπω τεθεωρηκόσι τὴν αἰτίαν, ἢ περὶ τὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς, ἢ τὴν τῆς διαμέτρου ἀσυμμετρίαν. θαυμαστὸν γὰρ εἶναι δοκεῖ πᾶσιν, εἴ τι τῷ οὐκ ἐλαχίστῳ μὴ μετρεῖται. δεῖ δὲ εἰς τοὐναντίον, καὶ Tex. 2. c. 9.

in quẽ dirigẽda est intẽtio eius, qui huic disciplinæ dat operã. Ait igitur terminũ, in quẽ tẽdit Metaphysicæ inquisitio, oportere esse cõtrariũ ei, à quo incipit. Nã cũ hæc scientia nõ sit hominib. congenita, vt substãtiis separatis, sed quodã motu ac discursu intellectus acquiratur, in omni autẽ motu terminus ad quẽ sit cõtrarius termino à quo, necesse est, vt omnis Philosophorũ inquisitio, quæ incipit ab ignoratione causarum, ex qua nascitur admiratio effectorum, terminetur ad causarum notitiam, ex qua nascatur admiratio eorum, quæ effectibus opponuntur.

Huius scientiæ scopus.

opponuntur. V. g. miratur quis cur sol attingens solstitium boreale continuò reuertatur ad Austrum, & attingens Australe, mox reuertatur ad Boream. Verùm cùm nouerit causam esse, quia iis punctis finitur circulus Zodiaci, in quo sol mouetur, nihil magis mirabitur, quàm si quis dicat, non esse, cur Sol ex iis punctis reuertatur. Præterea miratur quis, cur diameter quadrati non sit commensurabilis lateri, hoc est, cur nulla reperiatur mẽsura diametri, quæ illi cum mensura lateris communis sit, vt dicunt Geometræ, præsertim cum non detur minima linea, sed omnes quotquot sunt parte aliqua sua mensurari possint, quo pacto omnis numerus mensuratur vnitate. Verùm cùm Geometrarum demonstratione intellexerit causam eius rei esse, quia proportio quadrati, quod fit ex diametro, ad quadratum, quod fit ex latere, non est vt proportio numeri ad numerũ, quo pacto duntaxat commensurari possent, sed vt proportio numeri ad vnitatem, quæ cùm mensuram nõ habeat, cum nulla re cummunem mensuram habere potest, potiùs mirabitur, siquis sibi persuaserit diametrũ & latus quadrati esse cõmensurabilia inter se. Aliter sic. Si quis miretur cur diameter quadrati non cõmensuretur lateri, & omnino quæuis linea cuiuis lineæ, tum demum mirari desinet, cùm intellexerit nõ dari minimũ in partibus lineæ, vt datur in partibus numeri. hac enim ratione duntaxat necesse esset cõcedere omnes lineas esse cõmensurabiles inter sese, quẽadmodum omnes numeri sunt inuicem commensurabiles. Cùm ergo Metaphysicæ indagatio incipiat ab ignoratione causarum totius entis, ex qua admiratio maximorũ effectorũ nascitur, efficitur vt tum demum finienda sit, cùm cognitis primis causis, ac principiis totius vniuersi, illud e cõtrario Metaphysicus miretur, si quis sibi pṡuadeat opposita effectorũ, quæ antè mirabatur. Aduerte autẽ ignorationẽ, à qua incipit discursus philosophicus, nõ esse ignorationẽ puræ priuationis, sed quodammodo inchoatæ formæ. Qui.n. nouit effectum, quodammodo incipit causam cognoscere, alioqui non illam quæreret, nec inuentam, vt causam cognosceret, vt supra dictum est

A qua ignoratione incipiat Philosophicus discursus.

diuinitas inuida esse potest, multaq; (vt est in prouerbio) mẽtiuntur Poetæ: neque[r] tali scientia præstantior alia existimanda est. Quæ enim maximè diuina est, eadem & præstantissima. Atque hæc sola duobus modis talis esse potest. Nam & ea maximè diuina scientia est, quã Deum maximè habere par est; &, si qua est, quæ in rebus diuinis versetur. Hæc autem sola vtrumque sibi vendicat; quippe cùm Deus, & rerum omnium causa ac principiũ [t]quoddam esse videatur; & eam aut solus ipse, aut maximè habeat. Ea igitur [t]magis necessariæ sunt cæteræ omnes; sed tamen nulla melior.

Oportet[u] autem quodammodo eius ordinẽ contrà, quàm initio quærimus, constituere. Omnes enim, vti diximus, ab admiratione incipiunt, num ita res se habeat: quemadmodum [x] accidit in rebus quibusdam mirandis, quæ per se mouentur, causa nondum perspecta, aut in solstitijs, aut in diametri incommensurabilitate. Mirum enim videtur omnibus, si quid eorum, quæ minima non sunt, mensuram non admittat. Sed opus est in-

x *Quemadmodum accidit*] Bessario eundẽ sensum exprimit hoc pacto; sicut de præstigiosis, quæ per se ipsa mouẽtur. quẽ locũ sic exponit Alex. [Admirabilia esse dicit pegmata, quæ per se ac spõtè moueri vidẽtur, dũ a rerũ admirandarũ artificibus ostẽtãtur.] Crediderim exẽplũ hoc ideo in rebus artefactis allatũ esse ab Arist. vt naturale, & Mathematicũ quæ proposita sunt, faciliùs intelligerẽtur. Nã vt is q̃ miratur ligneos homũculos depugnãtes, aut saltãtes, detectis præstigiatorũ machinis, nihil iã effecta illa miratur, sed potiùs eos, quibus illa mirabilia vidẽtur, sic in propositis exẽplis sese res habet. Ita, verba illa [Per se mouẽtur] idẽ valẽt, ac per se ipsa moueri videntur, nẽpe iudicio spectatorũ.

Alij

Aliorũ interpretatio. Alii tamen intelligunt hoc loco nomine ταυτομάτων ea, quæ casu aut eueniunt, aut euenire videntur (quæ est prima huius verbi significatio) cuius generis, præcipuè sunt ea, quæ præter communem ordinem contingunt, vt nouus ille cometes, siue stella, vt quidam putant, quæ anno Domini 1572. Sub initium Nouembris in Cassiopëia visa est, nec ante mensẽ Februarium anni 1574. aut omnino euanuit, aut se prorsus oculis mortalium subtraxit, mirabile sanè ostentum, quódque & ratione situs, & loci ad aspectum relati, & æquabilitatis motus, & figuræ, & fulgoris, & diuturnitatis multorum adhuc vexat ingenia. cũ interim non dum constet, quid de eius natura dicendum sit.

Mirabilis stella, seu vera, seu earũ, quæ crinitæ dicuntur.

καὶ τὸ ἄμεινον (κατὰ τὴν y παροιμίαν) ἀποτελευτῆσαι, καθάπερ καὶ ἐν τούτοις, ὅταν μάθωσιν· οὐδὲν γὰρ ἂν θαυμάσειεν οὕτως ἀνὴρ γεωμετρικὸς, ὡς εἰ γένοιτο ἡ διάμετρος μετρητή. τίς z μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ζητουμένης ἐπιστήμης, εἴρηται, καὶ τίς ὁ σκοπὸς, οὗ δεῖ τυγχάνειν τὴν ζήτησιν, καὶ τὴν ὅλην μέθοδον.

Posteriora meliora. y *Vt prouerbio dicitur*] Alludere videtur ad prouerbium illud, *Secundis melioribus*, vt ait Alex. seu vt alii loquuntur, Posterioribus melioribus, quo significatur, ea, quæ prima experientia parum bene succedunt, secunda nonnũquam corrigi, & emendari. Eodem vtitur

PERTINEATNE AD METAphysicum naturarum omnium, quiditatúmve distincta cognitio?

QVAESTIO I.

Argumenta pro parte affirmatiua. SECTIO I.

Metaphysicum omnia ratione aliqua intelligere. NON vocauimus in dubiũ, pertineátne ad Metaphysicum res omnes ratione aliqua intelligere, quia id certius est, quàm vt de eo disputari debeat. agit enim de ente, quatenus ens est; quare aliquo etiam modo de omnibus entibus. Sed quæsitum est, vtrum intelligat omnium entium naturas, siue essentias sub propriis & distinctis conceptibus; quod etsi Arist. negat, cùm ait [Primùm existimamus sapientẽ maximè scire omnia, non ita tamen vt ea singulatim scientia teneat] his tamen argumẽtis abundè videtur probari.

Quid de hac quæstione senserit Aristoteles.

Primùm, quia si Metaphysicus non aliter cognosceret omnes re-
1 rum naturas, nisi sub quibusdam conceptibus generalibus, vt entis, substantiæ, accidentis, & similium, imperfectiùs haud dubiè intelligeret ea quæ ad se pertinent, quàm cæteri artifices ea, de quibus agunt; siquidem alii intelligunt sua propriis, & peculiaribus cuiusque rei conceptibus. At cognitio, quam Metaphysicus habet de rebus, est perfectior, & accuratior, quàm cæterorum, vt patet ex tertia conditione

Philip. II. Plato quarto de legib. [Quare, iterum, inquit, vt ludentes aiunt, meliora à principio secunda resumamus] & Cicero in Philippicis, Posteriores cogitationes, vt aiunt, sapientiores esse solent.

in contrarium, atque (vt [y] prouerbio dicitur) in id, quod melius est, desinere, quemadmodũ & in ijs, quæ dicta sunt, cùm quisque didicerit. Nihil enim tam mirabitur vir Geometra, quàm si diameter fiat commensurabilis. Quæ [z] nam igitur natura sit eius scientiæ, quam quærimus, quæq; sit res proposita, quam disputatio hæc, totáque tractatio assequi debet, hactenus dictum est.

Horat. in Ar. Poe. Hoc loco verbum ἀποτελευτᾶν non potuit vnico reddi meliùs, quàm Desinendi verbo, tametsi ne hoc quidẽ planè vim Græci assequitur. Pluribus dici posset [Re confecta, siue absoluta desinere.] Verti quoque posset [Rem absoluere, aut perficere] nisi obstaret propositio, In, quæ hoc loco motum, & progressum quendam significat. Itaque diximus [In id, quod melius est desinere] eadem penè significatione, qua Poëta scribit, Desinat in piscem, &c.

Totius præfationis summa. z *Quænam igitur natura*] Colligit in summam, quæ in hac præfatione dixerat. Cùm autem quatuor in ea explicata sint, ideo forsitan Aristoteles in hoc epilogo non meminit primi, quia breuiter, & insinuationis more illud transegit. Tertium verò, quod in tradenda dignitate huius scientiæ positum erat, ad secundum reuocari potest, siquidem tota dignitas huius artis ex eo nascitur, quòd versetur in primarum causarum, & principiorum consideratione.

tione sapientis in hoc cap. posita.

Secundò, quia tam latè patet subiectum Metaphysicæ, quàm obiectum intellectus, vtrumque enim est ens, qua ratione est ens; Intellectus autem intelligit omne ens speciatim, & distinctè; non est igitur negãdum cognoscere Metaphysicum distinctè omnium rerum naturas. Id quod ex eo iam confirmatur, quia ita se habet scientia ad subiectum, vt potentia ad obiectum; potentia autem nõ solùm versatur circa obiectum in genere, sed etiam secundum speciem, vt visus non tantùm circa colorem, sed etiam circa album, nigrum, & alios speciales colores. 2

Tertiò, quia vt de rebus naturalibus potissimùm loquamur, si qua esset ratio, ob quam earum distincta cognitio huic scientiæ negaretur, ea esset maximè, quia res naturales non possunt concipi absque mobilitate, quæ est ratio formalis, sub qua à naturali Philosopho considerantur (hac enim maximè ratione vtuntur negatiuæ partis auctores) atqui res naturales possunt considerari sine mobilitate, cùm mobilitas sit propria affectio, siue passio rerum naturalium, atque iccirco posterior, tum natura, tum etiam cognitione, quàm rerum naturalium essentiæ; ergo non est negãda huic scientiæ distincta cognitio rerum naturalium. 3

Quartò, quia intellectus per habitũ alicuius sciẽtiæ demõstrat hominẽ distingui à magnitudine mathematica; nõ potest autẽ id facere per habitum vllius sciẽtiæ particularis (siquidem homo pertinet ad Philosophiam naturalem, magnitudo autem Mathematica ad Geometriam, cùm tamen scientia, quæ id demonstrat, vtrũque con- 4

clusionis

clusionis extremum distinctè cognoscere debeat) ergo per habitum alicuius generalis scientiæ id demôstrat, quæ sanè nulla esse potest, nisi Metaphysica. Quòd si Metaphysica distinctè intelligit hominis, ac Magnitudinis, Mathematicæ naturas; non est cur negetur speciatim, ac distinctè intelligere cæterarum rerum essentias.

5 Quintò, quia Arist. adeo sibi videtur persuadere omnes rerum essentias ad distinctam Methaphysici considerationem pertinere, vt eam 4. libro cap. 2. vsque ad indiuidua materialia extendat. (Ipsius, inquit, Philosophi (hoc est Metaphysici) est, posse de omnibus contemplari) Deinde adiungit (Nam si non ad Philosophum id ipsum pertineat, quis nam erit quæso, qui considerabit, num idem sit Socrates, & Socrates sedens.) *tex. 5.*

6 Sextò, quia Metaphysica disserit de quacumque re proposita: qua in re sæpe illam æquat Aristoteles Dialecticæ, nisi quòd Dialectica ex probabilibus, Metaphysica ex necessarijs agit. cùm igitur omnes disputationes, quibus res tractantur necessarijs argumentis, fiût demonstratiuæ, demonstrationes autem procedant ex definitionibus rerum, de quibus agitur, definitionibus verò distinctè explicentur essentiæ eorum, quæ definiuntur; efficitur, vt Metaphysicus distinctè intelligat omnes rerum naturas, & essentias. *Loco proximè citato & alibi.*

7 Postremò, non est negandum scientiæ superiori comparatione inferioris, quod conceditur potentiæ superiori respectu inferioris, potêtia autem superior cognoscit omnia, quæ cognoscuntur ab inferiori, & aliquid vltra, quo pacto se habet phantasia respectu visus, & intellectus respectu phantasiæ; ergo quidquid cognoscût scientiæ particulares, cognoscit etiam Metaphysica, & aliquid vltra; quare cùm scientiæ particulares intelligant quiditates rerum speciales, efficitur vt easdem intelligat Metaphysica.

Approbatio negatiuæ partis.

SECTIO II.

Dicendum est tamen negatiuam partem huius quæstionis, quam Arist. amplexus est, veram esse, atque approbandam, id quod nonnullis conclusionibus explicandum est.

Prima conclusio, quæ directò quæstioni respondet huiusmodi sit; Non pertinere ad Metaphysicum distinctam naturarum omnium cognitionem. Hæc conclusio probatur primùm ex ijs quæ de hac scientia scripta reperiuntur. Nec enim videmus Metaphysicos in suis libris persequi naturas rerum materialiũ speciatim, veluti animaliũ, plantarum, & similium, vt fieri solet apud Physicos, & alios artifices, sed totum huius scientiæ negotiũ consumere in explicanda natura entis, substantiæ, accidentis, & aliorum omnium attributorum, caussarúmque, & proprietatum generalium; nisi quòd descenditur ad explicandam naturam primæ caussæ, & aliarum substantiarum corporis *De quibus Metaphysici disserant.*

ris expertium. Ex his autem non habetur distincta cognitio naturarum omnium.

Deinde probatur ex ratione formali, sub qua subiectum huius scientiæ distinguitur à subiectis aliarum. Distinguitur enim quatenus non includit vllam materiam in suo conceptu, vnde cùm multæ sint species rerum, in quarum conceptu includitur materia; necessariò dicendum est eas non cognosci speciatim à Metaphysico, ac multò etiam minus, distinctè. Nullus enim artifex cognoscit ea, quæ sub rationem formalem sui subiecti non cadunt. quemadmodum nulla potentia attingit rem, quæ non induit rationem formalem sui obiecti. *Ratio formalis subiecti huius scientia.*

Tertiò probatur ex scientiarum multitudine: Nam si Metaphysicus cognosceret et speciatim, ac distinctè omnes rerum naturas, superuacaneæ forent reliquæ omnes scientiæ, hoc autem est contra omnium Philosophorum sententiam (ponitur enim ab omnibus distinctio scientiarum quemadmodum & virtutum, vt alia circa hanc materiam, alia circa illam versetur) nō intelligit ergo distinctè Metaphysicus omnium rerum essentias. Nec occurras, scientias solere distingui inter se, non tam vt diuersas, quàm vt partes vnius, hoc est Metaphysicæ. Nam præterquam quòd nō idem dices de virtutibus, in quibus tamen par est ratio (vt nimirum omnes sint partes vnius virtutis) necessariò cogeris dicere aliquid esse proprium eius partis, quam nos Metaphysicam vocamus; neque enim cæteræ partes de eisdem agunt. Quòd si dederis, nihil aliud volumus: id enim nihil erit aliud, quàm vt cōsideret rerum immaterialium & communium prædicatorum essentias, & relinquat cæteras speciales: ex quo fit, vt ea pars non cognoscat omnes rerum naturas, quod nos contendimus ostendere de Metaphysica, vt de scientia quadam per se. *Obiectionis diluitio.*

Postremò probatur conclusio ex inuentione Metaphysicæ. Etenim antequàm ea esset inuenta, iam aliæ scientiæ in particularibus quibusdam naturis cognoscendis versabantur: non est igitur inuenta Metaphysica, vt omnes rerū essentias speciatim intelligeret; sed eas tantùm ad quarum intelligentiam cæterarum facultas non satis erat. *Vltimo loco fuisse inuentam Metaphysicam.*

Respondebit fortasse aliquis, numquam ante Metaphysicæ inuentionem, cognitam fuisse vllius rei essentiam, proinde distinctā naturarum cognitionem propriā esse Metaphysicę. Sed quid? nunquid non essent hoc pacto superuacaneæ cæteræ scientiæ, vt paulò antè dicebatur? Negant nonnulli consequentiam, quòd credant solū Metaphysicum rerum essentias considerare, cæteros autem artifices demonstrare earū proprietates, id quod Arist. planè videtur docere initio lib. 6 cap. 1. cùm ait à nulla alia scientia considerari quod quid est rerū (hoc est essentias earum) sed eo partim facto dilucido per sensum, partim suppositione sumpto, ea, quę per se suis subiectis conueniunt, aut accuratius, aut leuius à cæteris demonstrari. Eorum tamen sententia non est audienda. Nam si Metaphysicus cognosceret *Occurritur responsioni.* *Text. 1.* *Alia responsio.*

distin-

Refutatio. distinctè omnes rerum essentias, nō dubium est, quin solus ipse posset demonstrare omnes rerum proprietates.

Alia responsio. Sunt qui respondeant dicentes proprietates rerum aliter demonstrari à Metaphysico, aliter ab ijs artificibus, ad quos ipsæ res propriè pertinent; à Metaphysico enim demostrātur per principia communia; à proprijs autem artificibus per principia propria. Nec esse incōmodum alio, atque alio medio eandem conclusionem demonstrari à diuersis artificibus: sic enim demostrant Physicus, & Mathematicus terram esse rotundam, hic ex rotūditate vmbræ, quæ fit in Luna obiectu terræ, ille ex æquali motu grauium ad centrum. Sed nec huiusmodi responsio satisfacit. *Refutatio.* Nam prætet quàm quòd ad demonstrandas proprietates non satis sunt principia communia, sed necesse est, vt propria adhibeantur; illud profectò negari nullo modo potest, cùm definitiones, quibus essentiæ declarātur, sint propria demonstrationum principia, fore vt si Metaphysicus omnium rerum essentias distinctè cognoscat, possit ex proprijs etiam principijs omnium rerum proprietates demōstrare; quo fit vt cæteræ scientiæ sint omnino superuacaneę. *Explicatur Aristotelis locus.* Locus verò adductus ex lib. 6. sic intelligendus est, Nullā aliam scientiam agere de essentia, vt essentia est, quemadmodū nulla alia disserit de ente, vt ens est, sed vnamquāque artem declaratis vtcunque essentijs rerū, de quibus agit (neq; enim essentiæ quatenus essentiæ sunt, demonstrari possunt, vt ex 2. Post. c. 3. & sequentib. perspicuum est) per eas demonstrare accidentia, quæ per se rebus cōueniunt. Quibus sanè verbis non negat Arist. particulares scientias cognoscere essentias rerum, de quibus aliquid demonstrant: sed potiùs id planè concedit, cùm nemo possit demōstrare proprietates per definitiones subiectorum, quin subiectorū essentias distinctè intelligat.

Secunda conclusio sit, Omnes, ac solas essentias, quæ in suis conceptibus nullam includūt materiam, distinctè intelligi à Metaphysico, quatenus est particularis quidam artifex. Quæ conclusio præterquam quòd inductione satis liquet, hac vna ratione apertè confirmatur. Quia ea omnia, ac sola distinctè intelliguntur ab vno quoque artifice, quibus accommodatur ratio formalis, sub qua eius subiectum à subiectis aliarum sciētiarum distinguitur: ratio autem formalis, sub qua subiectum Metaphysicæ distinguitur à subiectis aliarum scientiarum, est esse abstractum ab omni materia, si non re ipsa, saltem ratione, & cōsideratione. *Quæ sit formalis ratio subiecti Metaphysicæ.* Cur autē in cōclusione dixerim, Quatenus est particularis quidam artifex, ex tertia conclusione patebit.

Interim ex hac cōclusione perspicuū est entia, quæ re ipsa sunt immaterialia, vt substantię separatæ, intelligi distinctè à Metaphysico secundū omnes conceptus, tā generales, quā speciales; quę autem sunt re ipsa materialia, vt entia naturalia, nō intelligi distinctè à Metaphysico, nisi quoad conceptus generales, quibus cū immaterialibus conueniunt, vt quoad cōceptū entis, substantiæ, & similium. Metaphysicus

eus enim non intelligit distinctè, nisi abstracta ab omni materia; ergo quo pacto entia sunt abstracta ab omni materia, sic etiam ab illo distinctè intelliguntur: at immaterialia sunt abstracta non solùm secundum conceptus generales, sed etiam speciales, materialia autem secundum quosdam generales duntaxat; ergo illa quoad omnes, hęc quoad communes vtrisque tantùm distinctè intelliguntur à Metaphysico, quatenus est particularis artifex.

Quòd si quis contra hanc conclusionem obiiciat, substantias separatas non posse à nobis quiditatiuè cognosci in hac vita, vt lib. 2. patebit, ergo earum essentias non intelligi distinctè à Metaphysico: occurrendum est, aliud esse loqui de Metaphysica absolutè; aliud quatenus in hac vita haberi potest. Quamuis ergo substantiarum separatarum essentiæ non possint à nobis distinctè intelligi in hac vita, possunt tamen à Metaphysico, siue sapiente. Possumus tamen nos, etiam dum in hac vita sumus, substantias separatas, atque adeo Deum Opt. Max. intelligere propriis conceptibus, quíque aliis rebus accommodari non possint, quo pacto concipimus Deum conceptu entis infiniti, actus puri, summi boni, & similibus.

Obiectionis dilutio.

Discrimē inter nostram, & absolutè sumptam Metaphysicam.

Tertia conclusio sit, Metaphysicum, quatenus est communis artifex, cæterísque artificibus præsidet, multa non solùm posse, sed etiam debere intelligere, quæ in suis conceptibus materiam includunt.

Quàm latè pateat cognitio Metaphysici, vt cōmunis artifex est.

Quam conclusionem vt intelligas, aduerte inter omnes artifices solum Metaphysicum, & Dialecticum hoc sibi vendicare, vt non solùm sint particulares artifices, sed etiam communes. Sunt enim particulares, quatenus circa propriam, peculiarémque sibi materiam versantur, quemadmodum cæteri: communes verò, quatenus modo aliquo possunt de rebus omnibus disserere, quod alijs artificibus non est concessum. Potest enim Dialecticus id præstare ex probabilibus, propter facultatem, quam habet vtramque in partem disserēdi; Metaphysicus autem ex necessarijs, ex primis inquam causis, ac principijs, quorum tractatio ipsi est propria, & peculiaris. Qua ratione tex.21. Arist. primo Post. cap. 7. vocat Metaphysicam omnium scientiarum text.8. dominam, Dialecticam vero 1. Phys. cap. 2. communem omnium facultatem, quia vt ex probabilibus disserit, ita possit vtramque in partem de quauis re proposita disputare; hinc patet, etsi Dialecticus, quemadmodum & Metaphysicus, dici potest communis artifex; solum tamen Metaphysicum præsidere cæteris artificibus, cùm demonstratiuè in rebus aliarum omnium scientiarum versari non solùm possit, sed etiam debeat necessariò; quæ est ipsa conclusio à nobis iam probanda.

Quo pacto Metaphysicus, & Dialecticus de omnibus rebus disserant.

Cur solus Metaphysicus cæteris artificibus præsit.

Quòd igitur ea sit vera, his argumentis ostenditur. Aliquis artifex præscribere debet vnicuique scientiæ propriū ac peculiare subiectū; is autē nullus alius esse potest, nisi Metaphysicus, tum quia solus ipse est sapiens simpliciter, tū quia solus versatur circa ea, ex quorū diui-

Cur solus Metaphysicus cæteris scientiis subiecta distribuat.

sic ne

sione distinctio subiectorum colligitur,(quod etiam Aristoteles fecit sexto libro, vt subiectum Metaphysicæ à subiectis aliarum scientiarum distinguat)subiectum autem naturalis Philosophiæ includit materiam sensibilem, Mathematicæ autem materiam intelligibilem: ergo Metaphysicus,quatenus cæteris artificibus præsidet,non solùm versari potest,sed etiam debet circa res, quæ in suis rationibus materiam includunt.

Cur definitiones subiectorum à cæteris artificibus colligi nequeant.

Præterea, subiecta aliarum scientiarum intelliguntur distinctè à proprijs earum scientiarum artificibus,vt patet:siquidem illi per definitiones suorum subiectorum demonstrant proprias illorum affectiones: ergo eorũ subiectorum definitiones ab aliquo artifice colliguntur;non possunt autem colligi à proprijs illarũ artificibus, quia illi non possunt ascendere supra subiecta suarum scientiarum,vt per diuisionem superiorum generum eorum definitiones nanciscantur neque verò à Dialectico.nisi verisimiliter; ergo solus Metaphysicus est, qui vt communis artifex per diuisiones superiorum generũ eorum definitiones certò colligere non solùm possit, sed etiã debeat. quo fit vt necessariò eorum essentias distinctè intelligat,etiam si illa in suis rationibus materiam includant.

Metaphysica reliquarum scientiarũ iudex. Dialectica ministra.

Ad hæc,cùm particulares scientiæ de proprijs quasi finibus, & omnino de re quauis inter se contendunt,ad superiorem aliquam scientiam tanquam ad iudicem deferenda est disceptatio; nulla autem ex humanis est superior, & quæ iudex esse possit earum causarũ,nisi Metaphysica,siquidem Dialectica, quatenus est communis facultas, potiùs ministræ munus gerit,quàm præsidis ; ad Metaphysicã igitur deferendæ sunt earum controuersiæ,vt dirimantur:iudex autẽ non potest controuersiam dirimere,nisi probè intelligat res,de quibus est disceptatio:necesse igitur est vt Metaphysica intelligat ea,de quibus sciẽtiæ particulares inter se contendũt,atque adeo res materiæ participes.Simili argumento probat Aristoteles 3. lib.de anima sensum communem percipere sensibilia omnia exteriorum sensuũ, quippe ad quem pertineat iudicare de eorum discrimine, quod nullus sensus exterior facere potest.

3.lib. de Anima cap.2.vel lib.2.tex. 145. & 146.

Postremò, Metaphysicus,vt est communis artifex,debet cognoscere perfectè potentiam passiuam,alioqui non nosset primum eius significatum, neque inter omnia potentiarum genera posset discrimen constituere:at primum,præcipuumque potentiæ passiuę significatum est pura potentia, quemadmodum id,quod præcipuè significatur nomine actus,est actus purus:cognoscere igitur debet Metaphysicus,vt communis artifex, puram potentiam,seu(quod idẽ est) materiam ipsam,nedum ea,quæ materiam includunt.

Obiectio 1.

Sed cõtra hanc cõclusionẽ sic licet obijcere; Nihil intelligitur distinctè ab artifice,nisi cui accõmodatur ratio formalis,sub qua subiectum proprię artis à subiectis aliarũ distinguitur,vt paulò antè dictũ est ; ratio autem formalis subiecti Metaphysicę non potest subiectis

aliarum

aliarum scientiarum accommodari; non possunt igitur illa distinctè cognosci à Metaphysico. Præterea si illa distinctè cognoscerentur à Metaphysico, pari ratione possent ab eo distinctè cognosci omnia, quæ sub illis continentur, nec enim plus hoc repugnat, quàm illud: at iam probatum est, non omnia distinctè à Metaphysico intelligi. Postremò ad inuestiganda, & distinguenda subiecta cæterarũ scientiarum, earúmque controuersias dirimendas, satis est ipsa facultas intellectus; ergo nõ opus est ad eam rẽ, vt Metaphysicus transiliat fines sui subiecti; & in tractãdis rebus materialibus aliarũ scientiarũ officium vsurpet; præsertim cùm cõstitutio subiecti Metaphysicæ, et si quæ sunt controuersiæ, quæ inter eam, & particulares scientias oriãtur, necessariò ad facultatẽ intellectus, quæ omnibus humanis sciẽtiis præest, deferri debeant, cùm non sit æquũ, vt vlla sciẽtia suũ subiectũ cõstituat, & quę cũ alia cõtendit, in propria causa sit iudex.

Non est tamen propter hæc à proposita conclusione recedendum, sed potiùs occurrendum primæ obiectioni pronunciatũ, quod assumitur, cum sola moderatione secundæ conclusionis concedendum esse, nempè si intelligatur de artifice, quatenus est particularis artifex, non communis. Ad secundam dicendum est, non esse parem rationem. Constituto enim subiecto vniuscuiusque scientiæ à Metaphysico, ac tradito proprio artifici, nihil est, cur Metaphysicus ampliùs circa illud versari debeat, siue demonstrando, siue diuidendo, & partium subiectarum definiones colligendo, cùm hæc omnia proprius artifex præstare possit. Ad tertiam dicendum est, facultatem intellectus posse ex se, & sine habitu efficere, quidquid efficit instructa habitibus scientiarum, cùm ipsi habitus gignantur per actus similes iis, ad quos exercendos sunt idonei; non tamen æquè facilè, atque postquàm habitum sciendi comparauit. Hinc fit, vt quidquid facilè fit ab homine intellectus opera, id totum alicui scientiæ tribuendum sit, & (quod hinc sequitur) facilis, ac perfecta constitutio, & defensio particularium scientiarum, controuersiarúmque, quæ inter eas oriuntur, compositio. Ita patet solutio argumenti. De confirmatione maior est dubitatio, eò quòd iniustum videatur, vt hæc scientia sibi proprium subiectum, suæque quasi regionis fines præscribat, & suis in causis sit iudex. Dicendum est tamen, id non esse iniustum, cùm prima Philosophia non habeat in artibus humanis superiorem. Dialectica enim, vt iam dictum est, etsi est altera communis ars; non habet tamen hac ratione firmum, & irrefragabile iudicium, vt eo primæ Philosophiæ standum sit. Quo fit, vt ipsa tandem sibi debeat esse lex: quod idem accidit in eo, qui in Republica supremam habet potestatem. Quòd si quis vrgeat, fieri nõ posse, vt ipsa sibi constituat subiectũ, cùm antequàm subiectum habeat, scientia non sit: occurrendũ est; semper Metaphysicã habere subiectum, circa quod versari possit, cùm ex natura sua sibi propriũ vendicet; sed tamen illud, nec semper, nec ab omnibus co-

Diluitur 1.

Diluitur 2.

Diluitur 3.

Quid habitus intellectus conferat.

Metaphysica sibi subiectũ cõstituere.

Obiectio.

Dilutio.

gnosci. Quapropter intellectus opera exquiri oportere, & postquã quæsitum est, & inuentum, atque habitu firmæ cognitionis perspectum, eam cognitionem, quoniam ab habitu proficiscitur, habitui ipsius Metaphysicæ tribuendam.

Dissoluuntur argumenta initio proposita. SECTIO III.

AD primum igitur argumentum, quo pars affirmatiua quæstionis concludi videbatur, dicendum est falsum esse id, quod in maiori propositione supponitur, eos, qui negatiuam partem tuentur, existimare Metaphysicum non aliter agere de naturis rerum, nisi sub conceptibus generalibus. Existimant enim, quod & verissimum est, agere illum de omnibus immaterialibus sub specialibus conceptibus; de materialibus verò sub generalibus, vt dictum est. In vtrisque autem intelligendis perfectiori modo cognoscendi vtitur Metaphysicus, quàm cæteri artifices in iis, de quibus disserunt. Nullus enim cæterorum artificum intelligit omnino distinctè naturas rerum, de quibus agit, siquidem nullus eorum resoluit definitiones suas vsque ad suprema prædicata, quod tamen facit Metaphysicus in omnibus essentiis rerum, quas considerat. Est etiam cognitio Metaphysici hac ratione præstantior, quia complectitur res omnes etiam quoad conceptus specificos, saltem confusè, cùm tamen aliorum cognitio nec distinctè, nec cõfusè se extendat ad omnia, sed sola ea complectatur, quæ ad certum aliquod genus rerum pertinent.

Quo pacto res à Metaphysico intelligantur.

Ad secundum dicendum est, tam latè patere subiectum Metaphysicæ, vt res est, quàm patet obiectum intellectus, non tamen vt subiectum est, hoc est, vt cadit sub considerationẽ Metaphysicæ. obiectum enim intellectus complectitur omnia entia, sub quauis ratione entis, at subiectum Metaphysicæ, vt subiectum est, non complectitur omnia entia, nisi quatenus absque omni materia concipiuntur. Nec mirũ. id enim, circa quod versatur habitus, limitatius esse debet, quàm id, circa quod versatur potentia. alioqui vnus tantum habitus sufficeret vni potentiæ. Atque ex his dissolui potest confirmatio argumenti. Quod enim dici solet, ita se habere scientiã ad subiectum, vt potentiam ad obiectum, intelligendum est de subiecto, & obiecto, non vt res sunt, sed de subiecto, vt subiectum est, & de obiecto, vt obiectum est, hoc est, quatenus hoc à potentia, & illud à scientia attingitur. Quare quemadmodum potentia versatur circa omnia, quæ cadunt sub rationem formalem sui obiecti, vt tale est, quantumcunque illa sint specialia secundum rationem rei, veluti visus circa omnes qualitates visibiles, ita scientia hæc versatur circa omnia entia, quatenus sine materia intelligi possunt, quãtumcunque secundum speciales rationes sumantur, cùm ens, quatenus sine materia intelligitur, tractetur à Metaphysico.

Quàm latè pateat subiectũ Metaphysicæ. Quàm latè obiectũ intellectus.

Exponitur commune quoddam pronunciatum.

Ad

Ad tertiũ dicendũ est, mobilitatis nomẽ duobus modis sumi posse, vno pro cõstitutione ex primis principiis motus, quę sũt materia, & forma, vt mobile nihil aliud sit, quàm cõstãs naturis; altero pro aptitudine ad motũ, quæ est proprietas rerum naturaliũ: vtrouis autem modo mobilitas in argumento sumatur, nihil conficitur. Nã si sumatur priori modo, negãda est minor; si autem posteriori, maior. *Duplex mobilitas.*

Ad quartum dicendum est, intellectum distinguere hominem à magnitudine mathematica per habitum Metaphysicæ: distinctio enim ex ratione propria non includit materiam in suo conceptu, cùm in rebus etiam materiæ expertibus reperiatur. Quocirca animaduertendum est, siue extrema conclusionis propositæ pertineãt ad scientias remotas, vt homo, & magnitudo mathematica; siue ad propinquas, vt numerus, & magnitudo, veluti si quis quærat sit ne numerus à magnitudine distinctus; siue ad vnam, & eandem, vt si quis roget, sit ne lupus specie distinctus à cane; semper demonstrationem, quę ad eam probãdam affertur, pertinere ad eam scientiã, ex qua sumitur medium ad demonstrandum, quemadmodũ si media sint diuersa, & ex diuersis scientiis desumpta; demonstrationes, quæ ex iis procedent, pertinebunt ad diuersas scientias, licet conclusio sit vna, & eadem; veluti terram esse in medio mundi, quam Physicus demonstrat ex summa eius grauitate, Mathematicus verò, ex eo quòd vbique dimidium cœli apparet supra horizontem. Quare parum refert, pertineat ne distincta cognitio extremorũ ad vnam, & eandem scientiam, an verò ad diuersas; itémque ad eam, ex qua desumitur probatio, an ad aliam, aut alias. Si enim non pertinuerint ad eam, ex qua sumitur probatio, satis erit si demonstrator mutuetur cognitionem eorum ab aliis artificibus, in eísque cognoscendis illorum personam induat. Ad argumentum igitur vt in forma respondeatur, concedenda est vtraque propositio, sed tamen dicendum, posteriorem non rectè probari. Nec enim ob id scientiæ particulares non possunt demonstrare distingui hominem à magnitudine mathematica, quia quæ distinctè cognoscit vnum extremum, non cognoscit alterum (posset enim vna mutuò accipere ab altera cognitionem alterius) sed quia ratio distinctionis non traditur ab vlla scientia particulari, sed à sola Metaphysica. *Ad eam scientiam pertinere demõstrationẽ, ex qua medium ad demonstrandum sumitur.* *Ad quã pertineat demonstratio distinctionis rerũ.*

Ad quintum dicendũ est, ex eo loco non esse colligendũ Ari. credidisse cognitionẽ omnium rerum, etiam singulariũ, ad Metaphysicũ spectare, cùm paulò antè dixerit, contẽplari species entis esse speciem Philosophię, hoc est, naturas rerum, quæ habẽt specialem cognoscibilitatis modũ, ad speciales Philosophiæ partes spectare, & sępissimè docuerit, nullã scientiã de singularibus disserere. Sensus ergo eius loci est, agere de identitate, & diuersitate rerũ non ad aliũ, quàm ad Metaphysicũ pertinere. id enim significãt verba illa [Quis enim quæso erit, qui cõsiderabit, si idẽ sit Socrates, & Socrates sedẽs.] Ratio vero est, quia identitas, & diuersitas, quẽadmodũ in superioris *Eodẽ lib. & cap. tex. 4.* *Vt 1. Po. c. 7. tex. 39. & 20 & 7. Met. c. 15. tex. 35. & alibi.* *Exponitur locus Ari.*

H 2 argu-

argumenti solutione de distinctione diximus, sunt affectiones communes rerum materialium, & immaterialium, & ideo in suis conceptibus nullã includunt materiã, accepit autem Arist. Socratem, & Socratẽ sedentem gratia exempli pro extremis vniuersalibus, vel certè pro singularibus vagè, quo etiam pacto scientiæ differunt de singularibus.

Qua ratione differat Metaphysicus à Dialectico. Ad sextum concedendum quidem est, Metaphysicum hoc differre à Dialectico in disserendo de quacumque re proposita extra propriam materiam, quòd Dialecticus disserat ex verisimilibus, Metaphysicus autem ex necessariis, siue demonstratiuè; sed tamen addendum, demõstrationes Metaphysicas, cùm alienæ materiæ applicantur, non inniti definitionibus rerum, de quibus disseritur: neque enim procedunt ex propriis particularium scientiarum, sed ex communibus, quæ sunt Metaphysici propria.

Ad vltimum argumentum sunt qui dent manus, fateantúrque eo vel maximè ostendi, Metaphysicã distinctè intelligere omnes speciales quidditates rerum, in quorum numero est Ægidius Romanus hoc loco, & initio librorum de posteriori resolutione. Dicendum est tamen, longè maiorem esse vim potentiarum, quàm habituum. Omnes enim potentiæ cognitiuæ superiores, quæ nimirum possunt cognoscere altiora, & cõmuniora obiecta, possunt cognoscere inferiora, magísque particularia, eo quòd ad totum genus sui obiecti propensæ sint: habitus autem, cùm sint propensi ad eos tãtùm actus, qui sunt similes iis, ex quibus sunt geniti, quandocunque generantur ex actibus, qui versantur circa superiora, & vniuersaliora, non possunt esse idonei ad plenam cognitionem inferiorũ. vnde accidit, vt sæpe sciamus rẽ in vniuersali, quam tamen in particulari per eandẽ scientiam scire non possimus. q. 22.

Cur maior sit potentiarũ, quàm habituum vis.

Altera solutio argumenti. Potest quoque hoc modo responderi: Quidquid cognoscitur à potẽtia inferiori, cognosci etiã à superiori, sed tamen alio modo, quo pacto obiecta sensibilia, quæ cognoscuntur intuitiuè à sensibus exterioribus, nõ intuitiuè (vt est quorundã sententia) sed abstractiuè cognoscuntur ab interioribus. Hac igitur ratione concedi potest, quidquid cognoscitur habitibus particularium scientiarum, cognosci habitu Metaphysicæ, non tamen materiali modo, sed immateriali, hoc est secundum prædicata, quæ materiam non includunt. *Obiectio.* Quòd si quis obiiciat, intellectũ non solùm cognoscere res vniuersaliter, sed etiam singulariter, quo pacto à sensibus percipiuntur, ergo & Metaphysicã nõ solùm cognoscere res materiales in genere, sed etiã in specie, quo pacto à particularibus scientiis cognoscuntur: *Dilutio.* occurrendum est, similitudinẽ quæ conceditur inter Metaphysicã, & intellectum comparatione aliarũ scientiarum, & sensuum, non esse in omnibus quærendam (iam enim idẽ essent) sed in eo positã esse, vt quẽadmodũ intellectus plura intelligit, quàm omnes sensus simul, ita Metaphysica plura cognoscat sub cõceptu aliquo, quã omnes sciẽtię particulares simul iunctę.

SINT

SINT NE MAXIME VNIVERSAlia cognitu difficillima?
QVAEST. II.

De quo genere vniuersalium sit sermo, & de duplici cognitione, siue notitia.

SECTIO I.

NON sumimus in hac quæstione nomen maximè vniuersalium pro maximè vniuersalibus causis, sed pro maximè vniuersalibus prædicatis, tametsi Arist. in hoc cap. de illo etiam priori genere vniuersalium intelligi potest. Id quod duabus de causis facimus; vna, quia vniuersales causæ, cùm res singulares sint, non simpliciter dicuntur res vniuersales, vt diximus in expositione contextus: altera, quia in causis maximè vniuersalibus nulla est huius quæstionis difficultas, vt eius explicandæ gratia disputatio institui debeat. Itaque de solis vniuersalibus, quæ dicuntur in prædicando, differendum est hoc loco. *Cur de solis Vniuersalibus in prædicando hoc loco differatur.*

Vt igitur pateat qua in re præcipuè posita sit huius disputationis ambiguitas, animaduertēdum est, duplicem esse cognitionem, siue notitiam; confusam vnam, alterā distinctam. Nolumus autem hoc loco agere de ea cognitione confusa, qua res vna dicitur cognosci, cùm illa percipitur, in qua ipsa modo aliquo continetur, quo pacto dicimus causam confusè cognosci in effectu, & vicissim effectum in causa, & genus in specie, & speciem in genere, & alia aliis modis; cui cōfusæ cognitioni opponitur ea distincta, qua res in se ipsa concipitur, etiam si partium eius distinctio non perspiciatur, quo pacto dicimus hominem confusè concipi, cùm animal concipitur, distinctè autem, cùm ipse proprio conceptu apprehenditur, etiam nō distinctè perceptis eius partibus: sed agimus de ea sola cognitione, qua res in se ipsa concipitur, siue particulatim concipiātur ea, quæ continet, siue non concipiantur. *Duplex cognitio. Confusa.*

Cognitio igitur distincta sit ea, qua totum aliquid cognoscitur perspectis particulatim omnibus, quæ in eo cōtinentur, vt cùm videmus totum ædificium lustratis omnibus eius partibus, nō solùm exterioribus, sed etiam interioribus. Confusa verò, qua cognoscitur non perspectis particulatim omnibus, quæ in eo continentur, vt si ædificium à longè videamus. Quo loco aduerte, non opus esse, vt distincta cognitio fiat per plures conceptus, potest enim totum aliquid, omnesque eius partes vno intuitu à nobis perspici, si partes non multæ sint, nec admodum inter se distent, vt ternarius columnarum parum distantium, aut hominum propè sedentium, quod quemadmodum in sensu accidit, ita & in intellectu, magisq; in Angelico, quam in humano, & in hoc magis, cùm est perspicacior. *Distincta.*

Duplex totum. Duplex cognitio distincta & confusa.

Cùm autem totum, quod ad præsentem disputationem attinet, duplex sit, vnum essentiale, quod refertur ad partes essentiales, cùm illas habet, alterum vniuersale, quod semper refertur ad partes subiectas; duplex quoque erit cognitio distincta rei vniuersalis, altera vt totius essentialis, altera vt totius vniuersalis, totidémque modis dicetur cognitio confusa eiusdem. Dixi [cùm illas habet] quia genera summa, & differentiæ non habent partes essentiales, & tamen dicũtur tota quædam essentialia, vt hoc loco totum essentiale sumimus. Volumus enim vt sumatur pro integro, siue perfecto in sua natura, cui opponitur mutilum, siue imperfectum, vt 5. libro dicitur. *Cap. 16. tex. 21.*

Distincta totius essentialis.

Cognitio distincta totius essentialis est, cùm omnia essentialia illius particulatim cognoscũtur, seu (quod idem esse volumus) cùm nihil est essentiæ illius, quod particulatim non perspiciatur, veluti cùm species intelligitur cognito genere summo illius, & omnibus differentiis, quibus constat. Quanquam verò hæc explicatio pertinet ad cognitionem omnino distinctam; dicere tamen consueuimus quamlibet speciem distinctè cognosci, cùm proximum illius genus, & proxima differentia percipiuntur. Hinc colliges naturas simpliciter simplices, vt à Scoto appellantur, cuiusmodi sunt Deus Opt. Max. genera summa, & differentiæ omnes, siue specificæ, siue indiuiduantes, et si quæ sunt alia, quæ ex diuersis entitatibus non constent, posse hoc pacto distinctè cognosci, vt tota quędam essentialia: tunc enim vt tota essentialia distinctè cognoscẽtur, cùm eorũ simplices essentiæ fuerint apprehensæ. Nã qui simplex aliquid apprehendit, nihil essentiale in eo relinquit, quod particulatim nõ cognoscat, id quod ex eo etiam confirmare poteris, quod attinet ad genera summa, & differentias; quia nemo dicitur omnino distinctè speciem cognoscere, nisi distinctè teneat omnia essentialia illius prædicata. Si ergo illa distinctè percipienda est, necesse est, vt genus summum, & differentiæ interiectæ distinctè cognoscantur.

Etiam naturas simplices distinctè percipi posse.

Confusa totius essentialis. Num simplices naturæ hac ratione confusè concipi possint.

Cognitio confusa totius essentialis est, cùm totum ipsum essentiale secundum se apprehenditur, sed tamen ea, quæ ad illius essentiam pertinent, non particulatim percipiuntur, veluti cùm species secundum se apprehenditur, sed tamen genus, aut differentia illius ignoratur. Hoc tamen modo non cognoscuntur genera suprema, nec differentiæ, nec denique naturæ vllæ simpliciter simplices, vt patet ex dictis; nisi velis huiusmodi entia distinctè percipi, vt tota essentialia, cùm percipitur ens, & modus essendi peculiaris eorum per modum generis, & differentiæ: confusè autem, cùm sine distinctione concipiuntur; tametsi ens, & modus essendi, quo illud ad prima membra diuidentia contrahitur, longè dissimilia sunt generi, & differentiæ, eo quòd non sint distinctæ entitates, vt patebit lib. 4. Atque hunc improprium modum confusè intelligẽdi genera summa vsurpabimus paulò pòst, cùm genera omnia eiusdem seriei, vt sunt tota essentialia, penes cognitionem confusam inter se conferentur.

In 1. sent. d.3. q.1. & dist.8. q.2.

feretur. Quòd si ens vniuocum esset, vt Scotus existimat, cùm illud etiam sit simpliciter simplex, hoc est ex diuersis entitatibus nō constitutum, nec verò quicquam eo sit superius, nullo iam modo confusè concipi posset, vt totum essentiale. Nūc autem cùm re vera sit analogum, tum dices illud modo aliquo confusè concipi, vt totum essentiale, cùm eius conceptus adeo imperfectus erit, vt per illū nulla certa entitas ex iis, quę immediatè nomine entis significātur, percipiatur; tum verò distinctè, cùm percipientur omnia. Quare solus Deus habere potest distinctam cognitionem entis, cùm nomē entis infinitas rerum differentias immediatè significet, vt eodem libro patebit. Quanquam ens cōpletum, finitum, quod sola prima decem genera significat, distinctè à nobis percipi potest.

Quæ sit cōfusa Entis cognitio.

Quæ distincta.

Cognitio distincta totius vniuersalis tunc habetur, cùm eius cōmunitas, & amplitudo per omnia illius inferiora cognoscitur, vt si quis intelligeret communitatem animalis per omnes illius species, & indiuidua. Quo loco aduerte, etsi homo potest viribus suis omnino distinctè intelligere rem vniuersalem, vt totum essentiale est, (neque enim essentialia prædicata sunt infinita) non posse tamē illam distinctè intelligere, vt est totum vniuersale. Nam etsi species finitæ sint (eæ saltem, quæ per solas causas naturales in rerum natura esse possunt) indiuidua tamen sunt infinita. Potest nihilominus illā intelligere distinctè, quoad mēbra diuidētia immediata, si sint finita; aut quoad actu existentia in rerum natura, quæ nunquam infinita erunt; & omnino quoad ea, quæ cadunt sub artē. respuit enim ars infinitatem.

Cognitio distincta totius Vniuersalis.

Num totū Vniuersale possit à nobis hoc cognitionis genere percipi.

Cognitio confusa totius vniuersalis tunc habetur, cùm illud quidem in se concipitur, sed tamen eius inferiora ignorantur, veluti si quis colorem cognoscat, & species colorum non teneat.

Cōfusa totius Vniuersalis.

Animaduertendum est autem hoc loco, etsi nulla res vniuersalis potest eodem conceptu distinctè simul & cōfusè cognosci sub eadem ratione totius; posse tamen distinctè cognosci, vt totum essentiale, & confusè, vt totum vniuersale, aut contrà confusè, vt totū essentiale, & distinctè, vt totum vniuersale. Si quis enim animalis definitionem teneat, eiúsq; species ignoret, cognoscet illud distinctè, vt totum essentiale, & confusè, vt totum vniuersale; si autem species animalis, saltem immediatas, cognoscat, & illius definitionem non teneat, cognoscet illud distinctè, vt totum vniuersale, & confusè, vt totum essentiale.

Illud etiā animaduertendū est, totū essentiale appellari à plerisq; in hac cōtrouersia totū actuale, quia actu constat partibus essentialibus; totū autē vniuersale, totum potentiale, quia non constat actu partibus subiectis, sed eas cōtinet potētia duntaxat, nec multò secus ad illas se habet, atque materia se habet ad omnia, quæ ex ipsa fieri possunt. Vocāt quoq; iidē cognitionē totius actualis, notitiā actualem, & totius potentialis, potentialē. Tribus tamen de causis visum

Variè vtrunque appellari.

Abstinendum à nominibus totius actualis, & potentialis.

est nobis abstinendum hoc loco ab huiusmodi vocabulis. Primùm, quia sunt aliquantò obscuriora, & minùs familiaria, quàm ea, quibus vsi sumus. Deinde, quia nomina totius actualis, & potentialis latiùs patent, quàm totius essentialis, & vniuersalis, vt perspicuum est. Postremò, quia impropriè vocari solet cognitio totius potentialis notitia potentialis, cum re vera sit actualis, & exercita notitia, præsertim cùm est distincta. Hæc de generibus cognitionum, siue notitiarum, quod ad præsentem difficultatem attinet, sint satis.

Qua in re præcipuè posita sit huius quæstionis difficultas.

SECTIO SECVNDA.

Quorum magis vniuersalium cũ minus vniuersalibus fiat cõparatio hoc loco.

CVm igitur in hac quæstione vniuersalia cum minùs vniuersalibus conferuntur, illud in primis perspicuum sit, nõ conferri magis vniuersalia vnius seriei cum minùs vniuersalibus alterius, veluti genus summum vnius prædicamenti cum genere subalterno alterius prædicamenti; aut genus subalternum vnius cum specie infima eiusdem, quæ tamen eidem subalterno generi subiecta non sit. Satis enim patet aliquando vniuersaliora isto pacto esse notiora, aliquando minùs vniuersalia, quod exemplis facillimum est intelligere. Itaq; collatio, quam Aristoteles hoc loco facit, in iis est intelligenda, quorũ alia sunt superiora, alia inferiora in eadem serie; voco autem seriem, rectum ordinem superiorum, & inferiorum. Quanquam in differentiis etiam magis vniuersalium, & minus vniuersalium, etsi aliæ non sunt aliis essentialiter subiectæ, vt lib. 7. patebit, eadem quæstio reductitiè intelligi potest.

Vniuersaliora cognitione distincta tot ius essentialis esse notiora. Distincta verò totius vniuersalis minus nota.

Iam si quæstio in eo sensu sumatur, vt dubitetur sint ne magis vniuersalia minùs nota nobis cognitione distincta; nihil est in ea difficultatis. Nã cùm distincta cognitio habentis partes per partes ipsas haberi debeat; satis apertum est si vniuersalia sumãtur, vt tota essentialia, vniuersaliora esse nobis notiora; si verò sumantur, vt tota vniuersalia, notiora esse minùs vniuersalia. Vt enim magis vniuersalia sunt partes essentiales minùs vniuersaliũ, ita minùs vniuersalia sunt partes subiectæ magis vniuersalium; quo fit, vt si minùs vniuersalium essentia distinctè intelligenda est, necesse sit illam per distinctam magis vniuersalium cognitionem cõparare; contráq; si magis vniuersaliũ ambitus percipiendus est, opus sit illum per distinctam minùs vniuersalium explicationẽ patefacere, neq; contrà vnquam accidet. quæ tamen dicta intellige de cognitione omnino distincta: alioqui fieri potest, vt minùs vniuersalia notiora sint, quatenus tota essentialia, & è contrario magis vniuersalia sint notiora, quatenus tota vniuersalia. Nec enim definitiones solùm colliguntur ex diuisione superiorum, sed etiam ex comparatione inferiorum inter se, vt Aristoteles docet 2. post. cap. 14. quod posterius cùm fit, priùs intelligimus

Duplex modus definitiones colligẽdi.

tex. 19. 20. & 21.

telligimus

telligimus quid sit homo, quàm quid animal, & ita in cæteris: nonnunquam etiam intelliget quis adæquatam diuisionem alicuius generis summi in species immediatas, qui ignorabit adæquatam diuisionem specierum eius generis in sua inferiora. Satis autem patet, has cognitiones non esse omnino distinctas,

Est igitur tota difficultas in eo posita, sint ne magis vniuersalia cognitione confusa minus nota nobis, quàm minùs vniuersalia, quæ comparatio est prior ea, qua magis vniuersalia cum minùs vniuersalibus cõferuntur quoad cognitionẽ distinctam. Vnaquæque enim res, si more nostro in ea cognoscenda procedamus, priùs cõcipitur confusè, quã distinctè, vt Arist. initio Physicorum luculenter docet, quo pacto Anatomici priùs cognouerunt corpus humanum, quàm mẽbra omnia, & partes membrorũ notarent; & incolæ Occidẽtalis Indię, cùm primùm viderũt equitẽ ex equo pugnantẽ, priùs vtrumque esse vnum animal more centauri putauerunt, quàm alterũ ab altero, vt diuersa animalia, distinguerent; & apud philosophos multis antè annis creditum est materiam primã, & formã substantialem esse vnũ quid, quàm earum distinctio intelligeretur. Quanquã autem res vniuersales, & vt tota quædã essentialia, & vt tota vniuersalia confusè cognosci possunt, satis tamen erit, si de sola priori consideratione disseramus. cognitio enim cõfusa totius vniuersalis semper incidit in alterã cognitionẽ totius essentialis, cõfusam scilicet, aut distinctã, nisi quòd eatenus hæ dicentur cõfusæ totius vniuersalis, quatenus cõiunctæ erunt cum ignoratione partiũ subiectarum.

Quæstionis difficultas.

Rem eandẽ priùs confusè, quàm distinctè cognosci.

Cap. 1. tex. 2.

Sententia D. Thomæ, & Scoti. SECTIO III.

In libell. de ente & essentia in præfatione 1. p. q. 85. ar. 3. & hoc loco lect. 2. & alibi.

Sententia D. Thomæ.

QVantum autem in hoc sensu sit difficultatis; declarant oppositæ, vt dici, ac credi solent, Scoti & D. Tho. sententiæ. Diuus enim Tho. in libello de ente & essentia, in 1. parte summæ Theologiæ, & aliis plerisque locis asserit, primũ cognitum ab intellectu hoc genere cognitionis esse ens, cæteraque deinde prædicata minùs vniuersalia, quò sunt vniuersaliora, eò nobis esse eodem genere cognitionis notiora.

Id quod primùm ipse, eiusque sectatores ex eo probãt, quia in iis, quæ reducuntur ex potentia in actum, semper natura progreditur ab imperfectioribus ad perfectiora, quo pacto fœtus in vtero matris primò viuit vita stirpis, deinde animalis, postremò hominis, vt Arist. docet 2. de generatione animalium; intellectus verò noster, vt intelligat, progreditur à nuda potentia ad actum perfectum: est enim à principio tãquam tabula, in qua nihil est depictum, vt idem docet 3. lib. de Anima. cùm igitur conceptus entis sit omnium imperfectissimus, & ex cæteris quò quisque est vniuersalior, eò sit imperfectior, non dubium est, quin vniuersaliora sint priora cognitu, atque adeo cognitu faciliora.

Cap. 3.

Cap. 4. tex. 14.

Deinde

Deinde, quia eo ordine progreditur intellectus in cognitione vniuersalium, quo sensus in cognitione singularium; sensus autē priùs cognoscit singularia magis vniuersalium, quàm minùs vniuersalium; priùs enim cognoscimus Socratem à longè venientem esse hoc corpus, quàm hoc animal; & hoc animal, quàm hunc hominem (vt Auicenna primo suæ Metaphysicæ annotauit) igitur priùs, ac facilius intelligimus res sub conceptibus magis vniuersalium, quàm minùs vniuersalium. *Cap.5.*

Tertiò, quia notitia, quam potentia primò elicit, est sui adæquati obiecti, quo pacto prima notitia aspectus est coloris. Cùm igitur adæquatum obiectum intellectus sit ens, vt Aristoteles innuit nono libro huius operis; efficitur vt ens primò cognoscatur ab intellectu, ac proinde sit cognitu facillimum, & (quod hinc pari ratione sequitur) quò cætera sunt vniuersaliora, eò sint notiora. *Cap.11. tex.20.*

Scoti sententia. Scotus verò 1. Sent. dist. 3. q. 2. asserit, primum cognitum ab intellectu esse speciem infimam, atque adeo quò vniuersalia communiora sunt, eò esse cognitu difficiliora. Probat autem id primùm hac ratione. Causa naturalis non impedita efficit perfectissimum effectum eorum, quæ efficere potest; agit enim secundum vltimum potentiæ, vt dici solet; omnia autem, quæ concurrunt ad primum actum intelligendi, cùm præcedant omnem actum voluntatis, sunt causæ naturales; igitur si non impediantur, producent effectum perfectissimum; is autem est conceptus speciei infimæ, cùm sit notitia perfectissimę naturę in sua serie; igitur primus, ac facillimus conceptus rei vniuersalis est cōceptus speciei infimæ, & (quod hinc sequitur) quò res fuerint vniuersaliores, eò erūt cognitu difficiliores.

Deinde hunc in modum: Metaphysica ordine doctrinę est vltima scientia, vt aduertit Auicenna primo suæ Metaphysicæ; ergo principia, ac termini cæterarum scientiarum possunt percipi, antequàm percipiantur principia, ac termini Metaphysices: sunt igitur minùs vniuersalia cognitu priora, atque adeo faciliora. *Cap.3.*

Tertiò, hac ratione; Si magis vniuersalia essent cognitu priora, nō possent minùs vniuersalia concipi, nisi priùs illa conciperētur; quare proposito singulari, quod actu moueret sensum, & intellectu existente soluto, ac non impedito, longo admodum tempore opus esset, vt species infima conciperetur. oportet enim omnia magis vniuersalia antè percipere. hoc autem pugnat cum experientia; non igitur vniuersaliora, sed minùs vniuersalia sunt nobis notioria.

Quartò cōfirmari potest Scoti assertio ex iis, quæ ille eo loco scribit, hunc in modū: Illud vniuersale est nobis notius, cuius indiuiduū fortiùs mouet sensum; indiuiduū autē speciei infimæ fortiùs mouet sensum, quàm indiuidua cæterorū vniuersaliū, & inter indiuidua cęterorū ea, quæ sunt minùs vniuersaliū, quàm quæ sunt magis vniuersaliu (sunt enim magis sensibilia, vt hic homo, quàm hoc animal,

& hoc

& hoc animal, quàm hoc viuens, & sic cætera deinceps) igitur inter omnia vniuersalia species infima est nobis notissima; & quò cætera vniuersalia sunt communiora, eò sunt cognitu difficiliora.

Qua ratione minùs vniuersalia sint nobis notiora.

SECTIO IIII.

QVid igitur in hac difficultate dicendum videatur, nonnullis assertionibus exponendu est; in quibus sanè non videntur dissentire prædicti auctores, si rectè eorum sententiæ expendantur, vt ostendimus, cùm procemium Physicorum exponeremus; quod idem nobis eò magis nunc placet, quò plures videmus in eandem sententiam iuisse. *Scotum à D. Thoma nō dissentire.*

Prima igitur cōclusio sit, Positis aptè ijs omnibus, quæ ad cognitionem concurrunt, remotisq; impedimentis, species infima est cognitu facillima, & quò res sunt vniuersaliores, eò sunt cognitu difficiliores. In qua conclusione icciroo non est nobis sermo de cognitione intellectiua singulariū, quia hoc loco non fit comparatio, nisi inter vniuersalia: hæc enim sola per se cadūt sub scientiā, nisi sit singulare, quod omnia vniuersalia eminenter cōplectitur, cuiusmodi est solus Deus Opt. Max. tametsi propter rerū affinitatem absoluta hac quæst. de cōparatione singulariū cum vniuersalibus agemus. Probatur autē cōclusio hunc in modū; Ea vniuersalia, quorum species intelligibiles priùs imprimuntur in intellectū, sunt nobis cognitu faciliora; positis autē aptè ijs omnibus, quæ ad cognitionē requiruntur, remotisq; impedimentis, prima species intelligibilis, quæ imprimitur, est speciei infimę, & quò necessaria minùs aptè ponuntur, aut impedimenta minùs remouētur, eò magis vniuersalis naturæ species imprimitur; igitur species infima est cognitu facillima, si nihil necessariorū desit, aut impedientium obsit, & quò res vniuersaliores sunt, eò sunt cognitu difficiliores. Maior propositio perspicua est. ponimus enim nihil à nobis cognosci in hac vita, nisi per speciē aliquā, similitudinémve. loquimur itē de specieb. intelligibilibus, quatenus primò, & immediatè reprę̄sentant naturas vniuersales: neq; enim species intelligibilis naturæ humanæ cēsetur hoc loco species intelligibilis animalis, aut vllius superioris generis, eo quòd superiora per illā nō reprę̄sententur primò, & immediatè, sed quatenus includūtur in natura humana, quæ primò, & immediatè reprę̄sentatur. Dixi [Ea vniuersalia] & non, Ea, absolutè, quia etsi in intellectū nostrū nō imprimatur species rei singularis, tamē singularia faciliùs à nobis intelligūtur, q̄ quęuis vniuersalia, cuius rei ratio sequētiquęstione patebit. Prior pars minoris primo argumēto Scoti aliquātū iminutato ꝓbari pōt. cōcludit enim rectè primā speciē intelligibilē, quę eo pacto generatur, esse speciei infimę, si in intellectu nostro *Quo pacto species infima sit omniū cognitu facillima.* *Cuius rei speciē primò intellectus recipiat.* *Sect. 7.*

nostro non datur species intelligibilis rerum singulariũ,vt ille supponit eo loco.Posterior autem pars ex eo probatur,quia qua ratione positis omnibus necessariis, & remotis omnibus impedimentis gignitur perfectissima species,eadem,si illa minùs aptè ponantur, & hæc minùs remoueãtur,minùs perfecta species gignetur:si enim affirmatio est causa affirmationis,& negatio negationis erit.

Præterea,Vniuersalia,quæ faciliùs abstrahuntur, faciliùs quoque cognoscuntur.cognitio.n.vniuersalium non fit nisi per abstractionẽ à particularibus.at minùs vniuersalia faciliùs abstrahuntur positis aptè omnibus necessariis, & remotis impedimentis, tum quia à paucioribus differentiis liberãtur, & quasi exuuntur,tum quia maiorẽ vnitatẽ habent,cùm magis accedant ad indiuidua,quibus vnitas primò,& præcipuè conuenit:ergo faciliùs cognoscuntur minùs vniuersalia.Consentit autẽ mirificè cum hac ratione experientia.Si enim ante oculos ponatur indiuiduũ,vt verbi gratia,hic equus, aut hæc albedo;nullã sanè naturam vniuersalẽ faciliùs ab eo abstrahes, & cognitione separabis,quàm speciem infimam.Id quod accidit,tũ quia hic equus solam vnã differentiam addit naturæ equi,cùm plures addat animali,& superioribus generibus; tum etiã quia ipsa natura equi magis est vna,quàm animalis,superiorúmq; generum, vt in eam meliùs defigi possit acies intellectus;idémque euenit in abstrahendis ab hac albedine naturis communibus, quæ in ea continentur.Atque ad hanc rationem reuocari potest secundum argumentum Scoti.Causa .n.cur Metaphysica sit vltima ordine doctrinæ est,quia ea,quæ per se cadũt sub inferiores scientias,minori abstractione indigent, vt cognoscantur.Vnde factum est,vt Metaphysica post cæteras omnes scientias inuenta sit, & tunc primùm cœperit distingui à Philosophia naturali,cùm inuentæ sunt substantiæ corporis expertes,& ab eis,atque à corporatis abstrahi potuit cõmunis ratio entis,& substãtiæ materiã nõ includẽtis,vt initio diximus.

Minùs vniuersalia faciliùs abstrahi.

Comprobatur experimẽto.

Cur Metaphysica vltima sit doctrinæ ordine.

Ad hęc:Si positis aptè omnibus iis,quę ad cognitionẽ requirũtur, & remotis impedimẽtis,ideo faciliora sunt cognitu magis vniuersalia,quòd necessariò intelligãtur,ante minùs vniuersalia,vt aduersæ partis auctores existimãt; certè posita re ante oculos,exẽpli causa,hoc equo,& intellectu existente libero,nulláq; rõe impedito, vt Scotus tertio loco argumẽtabatur;lõgo admodũ tẽpore opus esset,vt species infima apprehenderetur;oporteret.n.oĩa magis vniuersalia ante percipere:hoc autẽ pugnat cũ ipsa experiẽtia; nõ sunt igitur magis vniuersalia notiora,si oĩa sint rectè disposita,nec qdq̃ impediat.

Respõdẽt eorũ nõnulli,solũ ens ante percipiendũ esse necessariò, reliqua inferiora posse pręteriri,vt veniatur ad speciẽ infimã;atq; id breuissimo tẽporis spatio,& vix pceptibili fieri posse.Sed in primis nõ vidẽt,se hoc pacto nõ solùm respuere primũ & secũdũ argumẽtũ sui auctoris(faciũt.n.argumẽta illa quęlibet vniuersaliora minùs vniuersalib.notiora)sed etiã relinquere q̃stionẽ ambiguã in omnib9 vniuer-

Quorundam responsio.

Caietanus in lib. de Ente & Ess.q. 1. & alij nonnulli.

Refutatio

vniuersalibus, quæ sub ente continentur, quæ tamen multò veriùs sunt vniuersalia, quàm ens. neque enim constat ex hac responsione, quænā eorū sint cognitu faciliora, quod tamen maximè quærimus. Non est item cur dicant necessariò conceptū entis antecedere debere quemlibet aliū conceptū. Primùm enim non videmur hoc in nobis experiri. Deinde si id necessarium est, quia ens est adæquatum obiectum intellectus, cur posita hac albedine ante oculos non priùs aspectus percipit, eam esse hunc colorem, quàm hanc albedinē, cùm color sit adæquatum obiectū aspectus, de quo non dubitamus, quin possit priùs percipere singularia generū, quàm singularia specierū, vt cùm animalia ex remotis locis ad nos paulatim appropinquant? quod idem dici potest de cæteris potentijs cognitiuis. Cur etiā isto modo non fatebuntur cōtra experientiam, priùs nos velle cibum vt bonum, quàm vt bonum gustatui, cùm bonum sit adæquatū voluntatis obiectum? immo etiam contra rationē, cùm inde sequatur nō posse voluntatem in eo momento, quo res obijcitur, eam vt talis est amplecti, aut reijcere? Iam si idcirco id necessariū est, quia proprietates entis sunt omniū patentissimæ, vt quidā aiunt, id planè negamus. Vix enim à Metaphysicis intelliguntur, & explicantur. Quin etiā D. Tho. cuius illi doctrinam profitentur, planè credit hoc loco, proprietates superiorū colligi ex proprietatibus inferiorū. Sin autē dicāt, satis esse perspicere sensibus quælibet accidentia Entis, vt Ens continuò percipiatur, cur nō itē satis erit percipere quæuis accidentia equi, vt continuò eliciatur conceptus equi? Si verò id necessariū est, quia conceptus entis est imperfectissimus; sanè quo inferiorum conceptus perfectiores fuerint in eadem serie, eo erunt necessariò priores origine; &, vt similitudini quorundam eorum insistamus, quemadmodū forma perfectissima introduci nequit, nisi priùs imperfectiores omnes, quæ illi subordinatæ sunt introducātur: ita non poterit elici conceptus speciei infimę, qui est perfectissimus eorum, quibus naturæ vniuersales percipiuntur, nisi prius eliciantur conceptus superiorum omnium, quæ illam speciem constituunt. Si denique id est necessarium, quia ens est maximè vniuersale; quo cætera inferiora vniuersalia communiora fuerint, eò priùs necessariò cōcipientur: sicque longo admodum tempore opus erit, vt species infima apprehendatur, quemadmodum colligebamus.

Hoc loco Lect. 2.

Quòd si quis eandem argumentationem conuersis verbis in nos retorqueat, dicátque, eodem modo apud nos opus fore longo tempore, vt posito ante oculos equo, intellectúque nequaquam impedito conceptus entis, aut substantiæ ab equo eliciatur; in prōptu est, quod respondeamus. Primùm, experiētiam esse testem, quantū temporis intercedere soleat inter conceptum speciei, quem dicimus positis eo pacto rebus esse facillimum, & cōceptum alicuius remoti generis, si modo tūc primùm superiorū generum notitiā comparemus; quótq; secula præterierint, antequā conceptus substantiæ non includens

Occurritur obiectioni.

includens materiā, atque adeo entis communissimè accepti eliceretur. Deinde, non ideo à nobis dici speciem infimam esse facillimā cognitu, & omnino minùs vniuersalia faciliora, quòd putemus omnia minùs vniuersalia, ante magis vniuersalia necessariò percipienda esse, aut eorum aliqua. Nam ne conceptum quidem speciei infimæ dicimus necessariò præcedere conceptum superiorum generum; sed ea ratione asserimus infimam speciem esse cognitu facillimam, quia species intelligibilis, quæ rebus ita constitutis, vti diximus, primò in intellectum imprimitur, est speciei infimæ: per speciem autem propriam, & peculiarem speciei infimæ multò faciliùs concipitur ipsa natura specifica, quàm vlla ex genericis, quæ implicitè per eandem speciem repræsentantur. Hoc tamē dato integrum adhuc est intellectui, quamcunque aliam superiorem naturam per eandem speciem concipere. Itaque & si ob hanc rationem, & alias, quæ sequuntur, credimus minùs vniuersalia esse cognitu faciliora; non tamen putamus ea omnia, aut eorum aliqua necessariò ante magis vniuersalia percipienda esse.

Notanda conclusionis expositio.

Præterea; Quæ sunt sensibus propinquiora, ea omnia sunt intellectui nostro cognitu faciliora, cùm intellectus noster nihil percipiat, nisi quod modo aliquo fuerit in sensu, quod pronūciatum quo pacto intelligēdum sit, superiori capite explicatum est: atqui minùs vniuersalia sunt sensibus propinquiora, cùm magis accedant ad indiuidua, quæ primò, & per se percipiuntur sensu; idque non solùm propinquitate constitutionis, sed etiam perfectionis (hinc.n. fit tandem, vt Arist. in Prædicamentis dicat, species substantiæ esse magis substantias, quàm genera) sunt igitur minùs vniuersalia cognitu faciliora. Ad hanc rationem reuocari potest quartum argumētum, quod ex Scoto elicuimus. Nam quòd hic homo sit magis sensibile quiddam, quàm hoc animal, & hoc animal, quàm hoc viuēs, & hoc, quàm cætera superiorum indiuidua, ex eo patet, quia etsi omnia hæc nihil differunt inter sese quoad differentiam indiuiduantem, quæ significatur pronomine demonstratiuo præfixo: tamen homo differt ab animali, vt magis sensibile à minùs sensibili, cùm sit compositior, plurésque sibi vendicet sensibiles qualitates; eodémq; modo se habet animal respectu viuentis, & ita cætera deinceps: immò etiam veniendū est ad substantiā, quæ iam non numeratur in sensibilibus.

q. 4. sect. 3.

Cur species substātiæ sint magis substantiæ, quàm genera.

Cap. de Substant.

Sect. 2.

Diluitur obiectio, confirmatur conclusio ex Aristotele, & agitur de modo abstrahendi vniuersalia. SECTIO V.

Obiectio. AT obijciunt; Indiuidua magis vniuersalium videntur ex loco remotiori, vt animaduertit Auicenna; sunt igitur magis sensibilia. *Dilutio.* Huic obiectioni occurrendum est, indiuidua, quæ agunt in aspectum nostrum, cùm à longè videtur, non esse sola indiuidua magis vniuersalium: sed semper id, quod agit ex quouis loco, esse totum indiuiduum specificū: quod

1. Suæ Metaph. c. 5.

quod tamen cùm adhuc est in loco remoto, nec potest ex eo perfectam sui similitudinem producere, producit imperfectam & quares imperfectè cognoscatur; atque iccirco Socratem ex remotiori cognosci tantùm vt animal; ex propinquiori, vt hominem; denique ex propinquo, vt hunc designatum hominem; non autem, quia non totus Socrates agat in aspectũ videntis. Simile quid accidit in actione ignis, qui ex loco remoto vnum tantùm, exempli causa, gradum caloris introducit; ex minùs remoto, duos, deinde verò plures, quousque venias ad locum immediatum, in quo tantum inducit, quantum habet; cùm interim luce sit clarius, illũ non agere ex loco remoto per vnum tantùm caloris gradum, & ex minùs remoto per duos, & sic deinceps, sed ex omnibus locis per omnes gradus, quos habet. Vnus enim gradus caloris non est aptus ad producendum vnũ integrum, nisi ex loco immediato, quemadmodum nec totus calor ignis alium æqualem calorem introducit, nisi ex proximo. Ita fit, vt non concludat obiectio, indiuidua superiorum esse magis sensibilia, quia ex distantiori loco videantur.

Eandem esse Aristotelis sententiã. Hæc porrò Conclusio planè est Aristotelis hoc loco, cùm ait, maximè vniuersalia esse cognitu difficillima; quam ex eo probat, quia longissimè distant à sensibus; quo nihil apertius. Eandem sentẽtiam *text.5.* scribit, probationémque innuit 1.Post.cap.2. his verbis [voco ad nos priora, & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem priora, & notiora, quæ remotiora, suntq; remotissima, quæ maximè *text.22.* vniuersalia sunt; proxima verò, quæ singularia] Et cap.15. lib. 2. ait facilius esse singulare, id est infimam speciem, quàm vniuersale, hoc est subalternam definire; definitione videlicet per proximum genus tradita; atque iccirco à singularibus ad vniuersalia progrediendum *tex.27.* esse. Et cap.18. his penè verbis; Cùm indifferentium vnum constiterit (hoc est vna ex infimis speciebus) tum primum vniuersale in anima habetur. Rursus verò in his statur, donec ad ea veniatur, quæ partibus vacant, hoc est ad vniuersalia prima, & simplicissima in hoc vel illo rerum genere, veluti ab homine ad animal commune, quod est primum vniuersale in genere animalium; vel ad substantiam communem, quæ est simpliciter primum, supremúmque vniuersale in genere substantiarum. Eandem hanc esse Aristotelis senten- *Ammo. præfa. in Porphy. Philop. & Themist. ad fin. Post. & initiũ Phys. Auerr. 12. metaph. ca.4.* tiam planè asserunt Ammonius in Porphyrium, Philoponus, & Themistius in 1.Physicorum, & in libros Posteriorum. Quibus assentitur Auerroes xij. huius operis libro, & quod magis mirari aliquis possit, D.Thom. ad finem 2.Post. vbi docet cum Aristotele, in concipiendis naturis communibus à singularibus ad vniuersalia, & à minùs vniuersalibus ad magis vniuersalia progrediendum.

Duplex modus abstrahẽdi vniuersalia. Vt tamẽ cõclusio nostra meliùs intelligatur, animaduertendũ est, duobus modis abstrahi posse vniuersaliaà singularib⁹ & magis vniuersalia à minùs vniuersalib. Vno, cõparatis inter se partib. subiectis; altero, absque earũ cõparatione. Absque comparatione quidẽ, cùm

conceptus

conceptus superioris ab vno dũtaxat inferiori elicitur, vt à solo Socrate conceptus hominis, relicta eius differentia indiuiduante, peculiaribúsq; accidentibus; & ex homine sic cõcepto, conceptus animalis, relicta vltima differentia cõstitutiua hominis; atque ita deinceps, quoad veniatur ad conceptum simplicem, qui in alios resolui non possit. Comparatis autem inter se partibus subiectis, tum fit, cùm in pluribus inferioribus relinquuntur ea, in quibus differũt, & formatur conceptus eorum, in quibus conueniunt, vt si ex Socrate & Platone relinquãtur ea, quibus Socrates est hic, & Plato ille, ac formetur cõceptus naturæ humanæ, in qua nõ differunt; aut ex homine, & equo relinquantur differentiæ, quibus inter se distinguuntur, & formetur conceptus animalis, in quo conueniunt, atque ita deinceps.

Qua ratione inter se ambo conueniant. Hi verò modi abstrahẽdi partim conueniunt inter se, partim differunt. Conueniunt quidem, quatenus in vtroq; vel propter incuriã abstrahentium, vel quia proprietates immediatorum generum nõnunquam minùs perspicuæ sunt, quàm mediatorum, aliquando mediata pro immediatis abstrahuntur; quo pacto Veteres à corpore animato & inanimato abstrahebant corpus, siue substantiam corpoream, quæ tamen mediatum genus est corporis animati: diuiditur enim necessariò corpus in corruptibile, & incorruptibile, tum corruptibile in simplex, & mixtum, q; proximè diuiditur in animatũ & inanimatũ. Eodémq; modo si sola pyrus ex omnibus plantis apud nos esset, & in exquirendis eius generibus primùm incideremus in conceptum viuentis (quod facile esset non cognitis aliis stirpium generibus) crederemus forsitan viuens, seu corpus animatum esse proximum genus pyri, quemadmodum & animalis, cùm tamen arbor, & planta sint interiecta inter pyrum, & corpus animatum. Vnde fit vt sæpe species, & genera remota nominata sint, immediata verò nomine careant, quemadmodum immediatum genus equi, & asini, vt Aristoteles ait 7. libro huius operis cap 8. *tex. 28.*

Qua ratione differant. Differũt autem duabus potissimùm rationibus. Vna, quatenus abstractio ab vna tantùm parte subiecta est prior, quàm abstractio à pluribus. Nunquam enim colligimus naturam superiorem ex comparatione inferiorum inter se, nisi cùm de qualibet natura inferiori duos saltem conceptus formauimus, quorum alter re vera latiùs, alter minùs latè pateat: hoc enim pacto possumus alterum assumere, alterum relinquere. Altera, quatenus abstractio, quę fit ex comparatione inferiorum inter se, satis est vt intelligamus, naturam, quam abstrahimus, esse superiorem; quæ autem fit ex vno duntaxat, non est satis. Nam si ex omnibus plantis solam pyrum cognosceremus, vti diximus, notatisque eius proprietatibus, & quatenus arbor est, & quatenus planta, eandem tum vt arborem præcisè, tum etiam vt plantam conciperemus; crederemus sanè ea attributa cum pyro reciprocari. Quo pacto Veteres ii qui nullam substantiam corporis

Veterum error in substãtia abstrahenda. expertem esse putauerũt, etsi forsitan formabant purum conceptum entis

entis per se existentis, quod re vera genus est substantiæ corporeæ: tamen putabant ens per se subsistens,& substantiam corporeã prorsus idem esse, aut certè corporeum esse proprietatem entis per se. Vnde efficitur, vt is solùm abstrahendi modus, qui comparatione partium subiectarum completur,perfectus sit,& quem penè vnum Philosophi agnoscant,ac scriptis suis commendent. *Modus abstrahẽdi per cõparationẽ perfectiorem esse.*

Atque hæc ideo adiecta sint hoc loco,vt planiùs intelligatur;quo pacto omnibus ad cognitionem aptè dispositis, remotisque impedimẽtis,minùs vniuersalia sint faciliora cognitu; & qua ratione eorum cognitio magis vniuersalium cognitionem antecedat.

Qua ratione vniuersaliora sint notiora nobis;& vtra sint nobis simpliciter,& absolutè notiora,magisne,an minùs vniuersalia?

SECTIO VI.

SEcunda conclusio hęc esto;Cùm res non sunt in debita distantia,aut in potẽtia,medióve est aliquod impedimentum, notiora nobis sunt magis vniuersalia, quàm minùs vniuersalia.Hæc conclusio probatur aptè rationibus adductis pro sententia Diui Thomæ;proinde dubiũ non est,quin ipse eam in hoc sensu asseruerit.In eadem quoque conclusione apertè conuenit Scotus in loco superiùs citato.Postquam enim suã proposuit conclusionem, quæ fuit prima huius quæstionis, mox adiecit hæc verba [Et hoc supposito, quòd singulare sit in debita proportione præsens sensui: vnde si ponas aliquem casum,in quo sensus non primò sentit naturam specificam(hoc est indiuiduum speciei infimæ) ibi non statim patet,si est rubeus,vel viridis color, & per consequens intellectus per illam sensationem nõ statim apprehendet naturam specificam, propter indebitam proportionem singularis ad sensum]additque hanc improportionem accidere,vel propter imperfectionem virtutis potentiæ,quam excedit visibilitas naturæ obiectæ, vel propter defectum luminis in medio,aut aliquid huiusmodi, vel propter nimiam distantiam.Ex qua additione, quam dicunt Scotũ ipsum adhibuisse,vt suũ originale corrigeret,satis patet nõ solùm expositio primæ nostræ conclusionis,sed etiã assertio secundæ ex sentẽtia Scoti. *Conclusio 2.* *Sect. 3.* *Conciliatur sententia D. Tho. & Scoti.* *Citato in eadẽ sectione.* *Scotus suum prototypum emendauit*

Prima igitur ratio D,Tho.rectè probat,vniuersaliora esse notiora nobis,cùm propter distãtiã obiecti,aut aliud impedimentũ necesse est paulatim procedere à pura negatione cognitionis rei propositę ad perfectã eius notitiã.Oportet enim priùs rẽ eiusmodi imperfectè apprehendere,hoc est secundum aliquã imperfectã entitatẽ, quàm tota eius natura percipiatur:alioqui nec argumẽtatio quidquã colligit,nec propositio illa,quæ initio sumitur, vera est,Sẽper naturã ab imperfectioribꝰ ad perfectiora procedere.Nã etsi sol ab ortu ad me- *Prima ratio D. Thomæ explicatur.*

ridiem paulatim intendit apud nos lumē;propterea, quòd paulatim appropinquát ad nostrum meridianum; tamen semper æquale producit prope se,producit enim tam perfectum,quàm potest.Præterea, etsi agentia naturalia in disponenda materia per qualitates paulatim ab imperfectis ad perfectiora pergunt, propter resistentiam contrariarum; cùm primùm tamen materia disposita est, tantum abest,vt seruent ordinem illum procedendi ab imperfectioribus ad perfectiora, vt potiùs progrediantur à perfectioribus ad imperfectiora,priùs enim natura introducunt substantiales formas, quàm accidentia,quæ illas comitantur.Est etiam natura comparatum in demonstrando, vt quemadmodum propter imperfectionem intellectus nostri per effectus ostendimus causas,ita cùm intellectus maiores habet vires,per causas effecta demonstremus.Ita igitur intellectus se habet in rebus percipiendis, vt quanquam propter distantiam obiecti,aut infirmitatem sensus,aut indispositionem medij,faciliùs percipiat colorem,quàm hanc vel illam speciem coloris; tamen cùm res conuenienti distantia præsens est,nec quidquã aliud aut deest,aut obest,nihil procliniùs percipiat,quàm speciem infimã.

Secunda. Secunda quoque ratio,quam ex D.Tho.eliciunt Thomistæ, adeo perspicuè probat nostram conclusionem,vt explicatione nõ egeat. Est enim perspicuum nõ esse veram assumptionē,nisi propter distãtiã obiecti,aut imperfectionem potentiæ,aut indispositionē medij.

Tertia. Tertia denique ratio,quæ pro D.Tho. proponi solet,vel accommodatè ad nostram conclusiònem intelligenda est, vel nihil efficit. Si enim sensus propositionis est;nonnunquam, quia aliquid deest, aut obest,nihil priùs, ac faciliùs percipi à potentia quàm quòd res proposita cadat sub eius obiectum, quemadmodum nonnunquam accidit in sensibus,vt ob aliquã eiusmodi causam,nihil faciliùs percipiat aspectus,quàm quòd res obiecta colorem habeat,non percepta interim certa coloris specie; perspicuè nostram conclusionem confirmat.Si verò propositio significat, necessariò quamlibet potentiam cognoscentem priùs elicere actum cognoscendi rem sub communi ratione obiecti adæquati, quàm cognoscat actu partes subiectas illius sub rationibus specialibus, falsa est.neque enim opus est, vt aspectus priùs cognoscat,rem ob oculos positam colorē habere,quàm habere colorē cæruleum,vt si cæruleus color sit indebita distantia,nihílque aliud desit,aut obstet ad expeditè videndũ.

Conclusio 3. Tertia conclusio sit huiusmodi.Postquã acquisiuimus species,quibus habitu cognoscimus multa vniuersalia eiusdē seriei,neq; quicquã obest;æquè facilè nobis est quodlibet eorum actu cognoscere, nisi quòd ea facilius concipiemus,ad quæ cõcipienda magis assueti fuerimus,siue illa superiora sint,siue inferiora. Hæc cõclusio ex eo patet,quia species intelligibiles sunt habitus quidã;omnis autē habitus confert potentiæ,cui inest,facilitatem ad vsum,siue actũ, & eò maiorem,quò est intensior:at species intenditur vsu,ergo &c.

Omnis habitus potentiã faciliorē reddit.

Hinc

Hinc patet quoad vſum ſpecierum, quas iam impreſſas in mente habemus, notiora nobis dici poſſe magis vniuerſalia, quàm minùs vniuerſalia. Ad ea enim magis aſſueti ſumus, quæ in pluribus rebus inuenimus, & ſæpius tractamus; huiuſmodi autem eſſe magis vniuerſalia, nemo dubitauerit. Nam quòd vniuerſaliora in pluribus rebus inueniantur, vel ipſum vniuerſalioris nomẽ declarat. Quòd autem ea ſæpius à nobis tractentur, ex eo patet, quia paſſim & docti & indocti reddunt rationem minùs communium ex magis cõmunibus, quod ex conſuetudine ratiocinandi tum Philoſophorum, tũ etiàm vulgi perſpicuum eſt. Quò enim prædicata cõmuniora ſunt, eò ſæpiùs in illa incidimus, eorúmque nomina vſurpamus. Sed hoc intereſt inter Philoſophos, & non Philoſophos, quòd Philoſophi (ſi modò verè philoſophentur) intelligunt auditis his nominibus naturas vniuerſáles, vt diſtinctas à particularibus; cæteri verò ſola particularia, quaſi nomine animalis nihil aliud immediatè ſignificetur, quàm ſingula animalia, & nomine hominis ſinguli homines. Neque enim abſtrahit vulgus naturas cõmunes à particularibus, quemadmodum neque ij Philoſophi, qui Nominales appellantur, ſed ea ratione diſtinguũt nomina vniuerſaliorá à minùs vniuerſalibus, quòd vniuerſaliora ſignificent immediatè omnia ſingularia, quæ ſignificantur nominibus omnium minùs vniuerſalium, vt nomen animalis non ſolùm omnes homines particulares, ſed etiã omnes equos, boues, & cætera animalium indiuidua.

Ad vniuerſaliora concipienda eſſe nos magis aſſuetos.

Quid Philoſophi, & Philoſophia ignari cõcipiant auditis nominib. communibus.

Alio quoque modo dici poteſt, vniuerſaliora, poſtquam eorũ notitiam aſſecuti ſumus, notiora nobis eſſe, quàm minùs vniuerſalia, nempe quoad affirmationem de rebus propoſitis. Cùm enim à ſuperioribus ad inferiora non reciprocetur eſſendi conſequentia (neque enim vt ex ſpecie propoſita colligitur genus, ſic viciſſim ex genere colligitur ſpecies) ſæpiſſimè fit, vt affirmemus ſuperiora de pleriſque rebus, de quibus non continuò inferiora affirmare poſſumus. id quod non ſolùm ex dictis perſpicuum eſt, ſed etiã hac ratione patet. Nam cùm omnia accidentia propria inferiorum ſint etiã propria ſuperiorum, non autem vice verſa, quo pacto riſus, qui ſoli homini accidit, in ſolo etiam animali cernitur, ſenſus autem, qui ſoli animali conuenit, non in ſolo homine reperitur, (ſumimus enim hoc loco proprium pro eo, quod ſoli conuenit) hinc fit, vt ex quocunque accidente colligimus naturam inferiorem, ex eodem intrepidè colligamus ſuperiorem, quam nouimus; non contrà, ex quo ſuperiorem, continuò inferiorem. Ita fit, vt certiores ſimus de re propoſita, quòd ſit ens, quàm quòd ſubſtantia, aut accidẽs determinatè; quòd ſubſtantia, quàm quòd corpus; quòd corpus, quàm quòd interitus capax; & ita deorſum verſus. Atque his duobus modis ſæpe dicunt Philoſophi, vniuerſaliora eſſe nobis notiora.

Quo alio modo vniuerſaliora notiora nobis ſint.

Quæ accidentia propria ſunt inferiorũ ſuperiorũ quoque eſſe propria, non contrà.

Verùm hæc cõcluſio obiter propoſita ſit, cùm ſupponat cõparatã iam à nobis eſſe cognitionẽ ſuperiorum, nóſq; directò in hac quæ-

stione loquamur de ordine, quo primùm cognitionem rerum vniuersalium acquirimus.

Conclusio 4. Quarta conclusio hæc esto; Simpliciter, & absolutè faciliora cognitu nobis sunt minùs vniuersalia. Hęc conclusio ex eo patet, quia vnaquæque res facilior cognitu nobis est cognitione cōfusa, quàm distincta, vt suprà diximus; confusa autem cognitione, simpliciter, & absolutè faciliora nobis sunt cognitu minùs vniuersalia, cùm ea positis iis omnibus, quæ ad cognitionem requiruntur, & remotis impedimentis faciliùs percipiamus, vt patet ex prima conclusione. Sēper enim hæ particulæ more Philosophorum intelliguntur in disciplinis, cùm simpliciter, & absolutè de re proposita est sermo. Atque hac de causa credendum est, Arist. hoc loco simpliciter, & absolutè dixisse, maximè vniuersalia esse cognitu difficillima. *Sect. 2.*

Argumenta tria contra quartam conclusionem, & responsio quorundam ad primum.

SECTIO VII.

Primum argumentum contra quartam conclusionē. SEd contra hanc cōclusionem, locúmque citatum tria potissimùm occurrunt argumenta. Primum est, quòd Aristoteles initio Physicorum simpliciter, & absolutè dixerit, vniuersaliora esse nobis notiora, ídque non leuibus argumentis confirmauerit.

2 Alterum, quòd docuerit eodem loco, & aliis plerisque, non eadē esse nobis nota, & simpliciter, siue natura nota, seu (quod inde sequitur) non eadem esse notiora nobis, & natura notiora, cùm interim constet minùs vniuersalia, vt sunt perfectiora, ita quoque esse natura notiora, nec enim legendum est in loco citato, Naturæ, vt quidā vertunt, sed Natura. Cùm ergo simpliciter, & absolutè dicēdum sit, ea, quæ sunt minùs vniuersalia, esse notiora natura; satis apertum relinquitur, vniuersaliora simpliciter, & absolutè esse nobis notiora. *Vt 1. post. c. 2. tex. 5. & 1. Eth. c. 4.*

3 Tertium est, quòd prima, & vniuersalissima principia (hoc est, quę ex maximè vniuersalibus attributis constant) sint simpliciter, & absolutè nobis notissima: iccirco enim eorum cognitio antecedit omnem demonstrationem, vt Arist. docet priori libro de Posteriori resolutione cap. 2. qua de causa, vt multi eliciunt ex iis, quæ dicuntur initio secundi libri huius operis, idem auctor censet, esse ea veluti ostia domorum, quæ ab omnibus cernuntur, & per quæ necesse est transeat, quisquis ad interiora penetrare velit. *tex. 5.* *D. Tho. Auerr. Arb. Mag. Iādunus q. 2. & alij.*

Non idē esse simpliciter notius, quod cognitu facilius. Ad hæc omnia, si nihil aliud obstaret, breuissimè respōderi posset, aliud esse asserere, vniuersaliora esse nobis simpliciter, & absolutè notiora, idq; probari propositis argumētis; aliud, cognitu faciliora, quod quarta cōclusione refutatum est. Multa enim difficilè cognoscimus, quæ tamen postquàm didicimus, notiora nobis sunt, quàm quæ faciliùs nouimus, vt patet in cognitione causarum, quas longa inue-

inuestigatione quæsiuimus. Nam etsi faciliùs effecta, quàm causas nouimus; pòstquam tamen causarum cognitionem assecuti sumus, notiores nobis sunt causę, quàm effecta, cùm effecta per causas demonstremus. Sed obstat, quòd Aristoteles in locis citatis nó solùm ait, vniuersaliora esse nobis notiora, sed etiam priùs nota: ex quibus verbis perspicuum est, illum sensisse, vniuersaliora esse nobis non modò notiora, sed etiam cognitu faciliora. quæ enim priùs cognoscere possumus, ea nobis faciliora cognitu iudicanda sunt.

Sunt, qui ad primum argumentum respondeant, Aristotelem initio Physicorum agere de vniuersalibus in prædicando, hoc autem loco de vniuersalibus in causando, atque vtrunque verum esse, & quòd vniuersaliora prædicata sint nobis notiora, & quod causæ maximè vniuersales sint nobis cognitu difficillimæ. Verùm hæc respō sio, quæ conclusionem propositam labefactaret, si vitio careret, ex iis quæ dicta sunt, facilè refutari potest. Primùm, quia nomine vniuersalium simpliciter, & absolutè intelliguntur vniuersalia in prædicando, non in causando, vt initio quæstionis diximus. Deinde, quia id ipsum, quod hic ait Aristoteles, ex iis, quæ aliis plerisque locis asserit, planè concluditur de vniuersalibus in prædicando, vt patet ex iis, quæ ad primæ conclusionis confirmationem adducta sunt. *Responsio quorūdā.* *Refutatio.*

Quidam recentiores. Non desunt, qui velint Aristotelem vtroque loco intelligendum esse de Vniuersalibus in prædicando, quatenus sunt tota vniuersalia; atque initio Physicorum docuisse, Vniuersaliora, vt tota vniuersalia sunt, esse notiora nobis cognitione confusa; hoc autem loco esse minùs nota nobis cognitione distincta; quorum vtrunque verissimum est. Faciliùs enim nouimus animal, vt confusè complectitur omnes species animalium, quàm vt distinctè; atque ita res habet in cæteris. Sed horum sententia nullo negotio refellitur. Nam, vt priorem locum mittamus, illud luce clarius est, Aristotelem in hoc capite non agere de distincta cognitione vniuersalium, quatenus tota vniuersalia sunt, cùm disertis verbis neget, Sapiētis esse scire omnia singulatim, siue speciatim, quod tamē necesse foret, si ad eum pertineret distincta cognitio maximè vniuersalium, quatenus tota vniuersalia sunt. Accedit, quòd maximè vniuersalium cognitio, non ideo dicitur hoc loco difficillima, quia difficillimū sit partes omnes subiectas eorum percurrere (tametsi verissimum id sit) sed quia sunt à sensibus remotissima; quod haud dubiè de ipsa natura maximè vniuersalium in se spectata intelligitur, non vt est in suis partibus subiectis: neque enim ea hoc pacto est à sensibus remotissima. Necessariò igitur intelligendus est locus de naturis rerum vniuersaliū in se spectatis, seu vt sunt tota quædam essentialia, quo pacto in hac quæstione de vniuersalium cognitione disserendum diximus. *Aliorum respōsio.* *Sect. 4.* *Refutatio.*

D. Thom. hoc loco alia distinctione vtitur. Ait enim vniuersaliora, quoad simplicem quidem apprehensionē, esse notiora nobis, idq; doceri initio Physicorū: at verò quoad causarū, & proprietatū inue-

Cur non placeat distinctio stigationem esse cognitu difficiliora, quod ait significari hoc loco. Sed neque ista videntur bene cohærere. Nam si magis vniuersalia sunt faciliora cognitu, quoad eam simplicem apprehensionem, qua eorum natura concipitur; ergo & quoad causarum, & proprietatum inuestigationem. Nam cuius natura faciliùs concipitur, eius quoque causæ, & proprietates faciliùs inuestigantur. Si verò causæ, & proprietates magis vniuersalium difficiliùs cognoscuntur; ergo & naturæ; præsertim cùm cognitio naturæ cuiusque rei ex proprietatibus colligi soleat. Quòd si quis respondeat, D. Thomã nomine simplicis apprehensionis non intellexisse apprehensionem naturæ rei, sed rudem quendam eius conceptum, quem vel idiotæ habét (quis enim est, qui non vtcumque concipiat maximè vniuersalia, cùm de iis sermo inciditi) faciet ille quidẽ, vt magis vniuersalia quoad simplicem apprehensionẽ notiora nobis esse cõcedamus, quàm quoad ipsam veram, & intimam naturæ notionem: sed tamen non efficiet vt admittamus esse illa eo pacto cognitu faciliora, quàm minus vniuersalia. Nam cùm faciliùs sit pauciora, quàm plura intelligere; Vulgus autem vt intelligat significationem nominum magis vniuersalium, plura necessariò intelligere debeat, quàm vt teneat significationem minùs vniuersalium; planè concluditur, simplici etiam ipsa, siue rudi nominum significatione spectata, faciliora nobis cognitu esse minùs vniuersalia, quàm magis vniuersalia.

Occurritur interpretationi sententiæ D.T.

Aliorum responsio. Alij denique volunt, Aristotelem intelligendum esse initio Physicorũ de vniuersalioribus, quatenus de suis particularibus dicũtur, quo pacto illa notiora nobis esse dicunt, quàm minùs vniuersalia, cùm in pluribus reperiantur; hoc autem loco de vniuersalioribus, quatenus abstracta sunt, & præcisa à suis particularibus, qua ratione fatentur nemini dubium esse, quin difficiliora sint cognitu, cùm à pluribus abstrahantur. Verùm nec responsio hæc satisfacit. Primùm, quia Physicus & Metaphysicus agunt de rebus absolutè sumptis, non quatenus de particularibus dicuntur, siue in eis insunt, aut quatenus ab illis abstrahuntur; nisi forsitan secundaria consideratione, quo pacto non est credendum loqui Aristotelem de cognitione vniuersaliũ in ijs locis. Deinde, quia si apud eos idem est, naturas cõmunes considerari, vt dicuntur de suis particularibus, atque absolutè spectari, præterquàm quòd locutio impropria est, eandẽ considerationẽ vtroque loco intelligere debuerat; quæ tamẽ falsa erit, si priori loco accõmodetur. Neque enim absoluta consideratio magis vniuersalium facilior est, quemadmodũ nec prior, vt patet ex prima cõclusione, adiuncta quarta. Postremò, quia nunquam naturæ cõmunes absolutè considerantur, nisi cùm abstrahũtur à particularibus. nã si animal exẽpli causa consideretur vt hoc animal, aut vt rationale animal, aliáve adiuncta differentia; iam non absolutè cõsiderabitur, sed cõtractè: eodémq. modo res habet in cæteris. Quare si magis vniuersalia difficiliùs abstrahuntur, vt ipsi etiã fatẽtur, difficiliùs

Plerique recentiores.

Refutatio.

quoque

quoque absoluta consideratione cognoscentur. Quo fit,vt non solum Aristoteli,sed sibi etiam eiusmodi explicatione repugnent.

Solutio argumentorum,quæ contra quartam conclusionem proposita sunt.

SECTIO VIII.

DVobus igitur modis ex ijs, quæ dicta sunt, intelligi potest, qua ratione Arist.initio Physicorum dixerit, vniuersaliora esse nobis cognitu faciliora, salua,ac inconcussa conclusione nostra,seu potiùs Aristotelica:vno,quoad vsum specierum, quas iam comparauimus iuxta præscriptum tertiæ conclusionis: altero, iuxta ordinem doctrinæ auscultatoriæ, de qua eo loco sermo est. *Duplex in vero sensu expositio Aristotelis.* Quod vt intelligas aduerte, duplicem esse ordinem in disciplinis; vnũ inuentionis,quem artiũ inuentores sequũtur,incipientes ab ijs, quæ sunt sensibus propinquiora,& magis familiaria; altero auscultationis,siue accuratæ doctrinæ,quæ cùm tradatur à præceptore, vt ab eo,qui iam omnia, quæ docet,perfectè assecutus est, semper procedit ab ijs,à quibus cætera pendent, vt ex principiis, & causis demonstret effecta. *Duplex ordo in disciplinis.* Ita fit,vt ordine inuentionis procedatur à cõpositis ad simplicia,& à minùs vniuersalibus ad magis vniuersalia, qui modi procedendi dicuntur resolutionis,& collectionis;contrà verò ordine auscultationis, perfectæq; doctrinæ à simplicibus ad cõposita,& à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia,quos procedendi modos vocant compositionis,& diuisionis,accepto propriissimè diuisionis nomine, quo pacto sola diuisio totius vniuersalis, diuisio appellatur:de qua re,fusiùs egimus septimo libro Dialecticarũ Institutionum. *Cap.39.* Aristoteles igitur cùm initio librorũ de Physica auscultatione tradat ordinem procedendi auscultatorium,accuratæq; doctrinæ,sapienter docet progrediendũ esse à principiis ad ea, quę ex principiis pendent, & à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia, tanquã ab ijs,quæ iuxta eum procedendi modũ sunt priùs nota nobis. Verùm quia totus ordo auscultatoriæ doctrinæ posterior est ordine inuentionis(inde enim incipit accurata præceptoris doctrina,vbi eius inuẽtio desijt)firma adhuc stat nostra cõclusio,qua asseruimus, minùs vniuersalia simpliciter,& absolutè esse nobis notiora, siue priùs nota.intelligenda est enim iuxta ordinem inuentionis,vt patet ex ijs,quæ in tota quæstione dicta sunt:difficultas autẽ, & facilitas cognitionis penes inuentionem simpliciter, & absolutè spectãda est, cùm inuẽtio auscultationẽ origine præcedat. *De quo ordine intelligenda sit proposita conclusio.* Itaq; Aristoteles initio Physicorũ, quia de peculiari modo procedẽdi auscultatoriæ doctrinæ loquebatur,non simpliciter,sed secundũ materiam subiectã,vt dici solet,intelligendus est;hoc autẽ loco, cùm de certo procedendi modo non agat,simpliciter, & absolutè intelligi debet.Atq; hunc sensum forsitan innuit D.Thomas, cùm dixit minùs *Exponitur D. Thomæ sententia.*

vniuersalia esse notiora nobis quoad proprietatum, & causarum inuestigationem, quæ haud dubie ad inuentionem essentiæ rei pertinet; minùs autem nota quoad simplicem apprehensionem; si nomine simplicis apprehensionis intellexit puram, & distinctá essentiæ cognitionem: vt simplicitas non excludat complexionem conceptus, sed adiunctionem cuiusuis accidentarij attributi.

Occurritur obiectioni. Si quis autem obijciat, cùm ordo auscultatorius seruatur, oportere procedere à superioribus distinctè cognitis ad inferiora distinctè cognoscenda, alioqui non esset is ordo accuratæ disciplinæ; Aristotelem autem planè docere in loco citato, procedédum esse à magis vniuersalibus confusè cognitis, vt patet ex similitudine totius tum sensibilis, tum diffinibilis, & ex modo cognoscendi puerorum, quibus argumentis eam conclusionem confirmat; ergo non propterea illum dixisse, progrediendum esse à magis vniuersalibus, quia sint notiora ordine auscultationis: occurrédum est, vtrunq; verum esse, & ab Aristotele assertum. *Exponitur locus Aristotelis ex proœmio Physicorum.* Nam quòd procedendum sit eo doctrinæ ordine ab vniuersalioribus distinctè cognitis ad minùs vniuersalia distinctè intelligenda; & verum est sumptis vniuersalioribus, vt sunt tota essentialia; & ab Arist. proximè traditum erat, cùm dixit, à principiis ad ea, quæ ex principiis pendent, procedendum esse: tũc enim vniuersaliora distinctè cognoscuntur, cùm eorum intrinseca principia, si illa habent, percipiuntur, vt patet ex iis, quæ suprà diximus. *Sect. 3.* Quòd item procedendum sit ab vniuersalioribus confusè cognitis ad eadem distinctè cognoscenda, & verum est sumptis vniuersalibus, vt sunt tota quædam vniuersalia; & ab Aristot. perspicuè dicitur, & confirmatur, vt obiectio concludit. *Qui ab vniuersalioribus progreditur, duplicem cognitionem distinctam assequi.* Qua in re ingeniosè docuit Arist. ad duplicem cognitionem distinctam procedere eũ, qui ab vniuersalioribus ad minùs vniuersalia descendit ad distinctã inferiorum, quatenus sunt tota essentialia; & ad distinctam ipsorum superiorum, quatenus sunt tota vniuersalia; simulq; sapienter explicauit, quot modis à notioribus nobis procedamus, cùm auscultatorium, accuratumque ordinem sequimur.

Dupliciter aliquid dici notius, & prius natura. Ad secundum argumentum vt respondeamus, animaduertédum est, duobus modis aliquid dici natura notius, quemadmodũ & prius natura. Vno, generationis ordine; altero, perfectionis, siue intentionis. Priora, & notiora natura ordine generationis ea sunt, quę ab aliis supponuntur, & à quibus alia pendẽt, quo pacto initia, & partes priores, & notiores sunt toto (hac enim ratione dici solet, Naturam progredi ab imperfectioribus ad perfectiora) & causæ item suis effectis. Priora, & notiora naturà ordine perfectionis, siue intentionis sunt ea, quæ magis intendũtur à natura; quo pacto perfectiora sunt priora, & notiora minùs perfectis, & fines ijs, quæ suapte natura diriguntur in finem. Qua ratione effecta dici possunt priora, & notiora, non solum suis causis materialibus, & formalibus, vt totum viuens anima, & corpore; sed etiam efficientibus instrumentariis, quo pacto

scriptura

ſcriptura eſt prior, ac notior ſtylo, quo ſcribitur; & ſpecies intelligibilis ſenſibili, à qua vt inſtrumento gignitur, vt eſt multorum grauium Auctorum ſententia. Atq; hoc pacto intelleximus, id quod citato Inſtitutionum Dialecticarum loco diximus, eũ, qui ab effectis ad cauſas progreditur, ordinem perfectionis, ſiue intentionis ſequi.

Locus Ariſtotelis euſdẽ proœmij explicatur. Hinc patet ſolutio argumenti. Nam cùm Ariſt. docet, non eadem eſſe nobis, & natura notiora (quod ordine accuratæ diſciplinæ intelligendum diximus) non eſt id exponendum de notioribus natura ordine generationis, ſiquidem vniuerſaliora, vt ſunt hoc pacto natura priora, ita etiam ſunt natura notiora; ſed ordine perfectionis, & intentionis. Etenim minùs vniuerſalia quemadmodũ perfectiora ſunt, vt quæ vniuerſaliora continent, & aliquid amplius perfectionis, ita ſunt magis intenta à natura.

Fuſior eiuſdem loci expoſitio. Verùm pro explicatione citati loci aduerte, ſi abſolutè loquẽdum eſt, non eſſe verum vniuerſè id, quod Ariſt. ait, nõ eadem eſſe nobis, & natura notiora, etiam modo expoſito. Pleræque enim cauſæ ſunt notiores natura ordine perfectionis, quàm effecta, vt qualitates ſenſibiles, quàm ſpecies, quas in ſenſus noſtros imprimunt; & tamen eędẽ ſunt nobis notiores accuratæ doctrinæ ordine, vt perſpicuum eſt. Quod etſi multos malè vexat, atq; eo adducit, vt credant Ariſt. non vti hoc loco vniuerſali propoſitione, ſed particulari; dicendum eſt tamẽ propoſitionem eſſe vniuerſalem, alioqui non eſſet ad rem: cæterum non eſſe vniuerſalẽ abſolutè, ſed tantùm in materia ſubiecta, hoc eſt in magis, & minùs vniuerſalibus, de quorum comparatione ibi agitur.

Cur maximè vniuerſalia principia dicantur omniũ notiſſima. Ad tertium dicendum eſt, prima, & maximè vniuerſalia illa principia, Quodlibet eſt, aut nõ eſt; Impoſſibile eſt idẽ ſimul eſſe, & non eſſe, non ideo dici omniũ notiſſima, quia ordine inuentionis, de quo nobis ſermo eſt, ſint cognitu faciliora ijs omnibus, quæ ſub illis directò continentur, quale eſt hoc, Socrates aut ambulat, aut nõ ambulat, Impoſſibile eſt Socratem ambulare, & nõ ambulare, cùm illa ex his, & aliis ſimilibus procedente ætate à nobis colligantur: ſed dici omniũ notiſſima, quia cõtinent notiſſimã veritatẽ, & in quam amplectandã magis inclinat intellectus, quàm in veritatẽ aliorum omniũ, quæ ſub eis nõ continentur, qualia ſunt, Totũ eſſe maius ſua parte, Ex nihilo nihil gigni, & ſimilia. vnde fit, vt nihil abſurdius nos colligere poſſe putemus cõtra eos, qui veri quicquam negant, quàm ſi ex eorũ negatione oſtẽdamus, effici aliquid, quod primis illis duobus principiis repugnet. Quod autẽ Ariſt. docet, eorum cognitionẽ antecedere omnẽ demonſtrationẽ, non ita intelligendum eſt, quaſi illa, quatenus cõmuniſſimis illis verbis concipiuntur, nota eſſe debeant ante omnẽ demonſtrationem; ſed quia priùs cognita eſſe debent, quatenus cõſtant verbis ijs, quæ ad propoſitã demonſtrationem conficiendã aſſumuntur: vt ſi demonſtrandũ ſit, hominem eſſe diſciplinæ capacẽ, ex eo, quia ſit animal rationale, neceſſe *Quomodo eorum cognitio omnẽ demonſtrationẽ antecedat.*

eſt

est antè nôsse hominē aut esse animal rationale, aut non esse; item, non posse simul esse animal rationale,& non esse; eodémq; modo res habet in propositione,& conclusione; alioqui, neq; quid sumatur ad demonstrandū, neq; quid demonstrandū sit, certò intelligetur. Atq; hac de causa ait Arist.1.Poster.cap.8.principiū illud, necesse esse vt quilibet aut sit,aut non sit,seu vt ipse accōmodatè ad Logicam scribit, In quacunque re affirmationem aut negationem veram esse, non assumi in demonstratione ducente ad incommodum sub his generalibus verbis, sed quatenus ad id genus, in quo demōstratio facienda est, traducitur. Eadémque ratione dici solet, prima hæc principia ingredi omnem demonstrationē, aut formaliter, aut virtute, hoc est, aut per se ipsa, aut per ea, quæ illis sunt directò,& essentialiter supposita. Quanquam hoc ea etiam ratione dictum esse intelligi potest, quia veritas cæterorum omnium pronunciatorum veritati horum, tanquā omnium suapte natura notissimæ innititur & in eam resoluitur demonstratione ducēte ad impossibile: ex quo tamen nō colligitur, esse ea priùs nota nobis inuentionis ordine, sed tantū accuratæ disciplinæ. Videntur tamen hæc duo principia priùs inueniri per ea, quæ sub illis directò cōtinētur, quàm reliqua omnia principia; eo quòd intellectus, quemadmodum diximus, propensior est vt illis assentiatur, quàm cæterorum vlli.

tex.26.

Quomodo ingrediātur omnē demōstrationem.

AN SINGVLARIA FACILIVS A nobis, quàm vniuersalia intelligantur.

QVAEST. III.

Quòd singularia sensibilia non solùm non videantur faciliùs intelligi à nobis, sed ne intelligi quidem.

SECTIO I.

Disputationem hanc nō solùm propter rerum affinitatem, sed etiam vt ea, quæ superiori quæstione dicta sunt, planiora fiant, adiungendā putauimus. In qua illud primùm occurrit, singularia sensibilia (hæc enim sunt de quibus præcipuè dubitant Philosophi) non solùm non faciliùs intelligi à nobis, sed ne intelligi quidem.

1 Primùm, quia quo pacto Aristoteles 1.Physicorum c.5.& quinto huius operis c.11.ait vniuersalia esse notiora ratione, eodē asserit singularia esse notiora sensu; non ideo autē docet vniuersalia esse notiora ratione, quasi credat ea sensu etiam cognosci (est enim id planè falsum, & contra eius sententiam) igitur non ea ratione ait singularia esse notiora sensu, quasi existimet, illa intellectu etiam cognosci.

1. Phys. tex. 49. & 5. Metaph. tex.16.

Deinde,

Deinde, quia priori loco cùm reddit rationem eorum, quæ dixerat, ita scribit [Ratio enim ipsius vniuersalis est; sensus autem, singularis,] quasi dicat; Obiectum enim rationis, siue intellectus, vniuersale est; sensus autem, singulare. Vnde iam licet hunc in modum argumentari; Vt vniuersale est obiectum intellectus, ita singulare est obiectum sensus; at sensus non percipit vniuersale; ergo nec intellectus singulare: vel sic; Vt se habet intellectus ad vniuersalia, ita sensus ad singularia; ergo à commutata proportione, quo pacto se habet ad vniuersalia sensus, eodem se habet ad singularia intellectus; atqui sensus non percipit vniuersalia; ergo nec intellectus singularia. 2

Tertiò, quia inter potentiam, & obiectum debet esse proportio: 3
hac enim de causa non quæuis potentia quoduis obiectum attingit; cùm igitur intellectus sit omnino immaterialis, vt qui nullam materiam siue sensibilem, siue intelligibilē includit; singularia autem sensibilia sint omnino materialia, vt perspicuum est, efficitur, vt ea ab intellectu nòn percipiantur. Alia ratio est de vniuersalibus, quæ ea ex parte numerari possunt inter immaterialia, quòd loco, & tempori subiecta non sint.

Quartò, quia id nequaquā intellectu percipitur, quod est in causa, vt vniuersalia ipsa non intelligantur, iuxta illud cōmune proloquium, Illud est magis tale, propter quod vnumquodque tale est: at singularia sensibilia sunt in causa, vt vniuersalia, quādiu ab eis abstracta non sunt, non intelligantur (sunt enim eo pacto vniuersalia intelligibilia potestate tantùm, non actu, vt Arist. ait tertio de Anima cap. 4.) non percipiuntur ergo singularia intellectu. Nec occurras, ea tū percipi posse, cùm abstrahentur à materia singulari, quemadmodum de vniuersalibus dicitur. Est enim luce clarius, singularia à singulari materia nulla ratione abstrahi posse. 4 tex. 16.

Quintò, quia si singularia sensibilia intelligerentur à nobis, non esset cur sensibus indigeremus, quemadmodum illis non indigent substātiæ separatæ; cùm igitur sensus natura nobis tributi sint; non videtur dubitandum ea ratione esse datos, vt perciperemus singularia sensibilia, quæ alioqui non cognosceremus. 5

Sextò, quia si intelligeremus singularia sensibilia, non nobis esset opus intellectu agēte, quippe cùm ea ratione sola dicāt Philosophi intellectū agentē esse necessariū, vt abstrahat species rerū vniuersaliū à phātasmatibus. Nam si à nobis singularia sensibilia intelligi possent, quid iā opus esset agente intellectu ad huiusmodi species à phātasmatibus abstrahēdas? Ipse enim intellectus possibilis, cuius solius est intelligēdi munus, abstrahere posset species vniuersaliū ab speciebus singularium, quas in se haberet. At Aristotelē ea de causa, quā diximus, induxisse intellectū agentē ex tertio de anima c. 5. perspicuū est, vbi ea ratione censet illū esse necessariū, vt naturas rerū, quæ in singularib. sūt potētia intelligibiles, faciat actu intelligibiles, 6 tex. 18.

id est,

id est, earum species, per quas intelligi possint, in intellectum possibilem imprimat.

Septimò, quia non alia ratione colligit Arist. eodem libro, opus esse vno quodam sensu communi, qui obiecta omnia externorum sensuum percipiat, nisi quia illa sunt sensibilia (vt ipse planè ait) nec omnia ab vllo ex quinque sensibus externis percipi possunt. Quòd si intellectus noster sensibilia percipere posset, nihil profectò ea ratio concluderet. Ita videtur perspicuum, non intelligi à nobis singularia sensibilia, nisi fortè per accidens, hoc est, quatenus in vniuersalibus quodammodo continentur; quo etiam pacto, & forsitan veriùs, vniuersalia dici possent percipi sensibus, quòd actu, ac propriè contineantur in singularibus; vt hac ratione sit intelligendum id, quod primo loco citatum est ex Aristotele, Vniuersalia esse notiora intellectu; singularia autem sensu.

3. de Anima cap. 2 vel 2. lib. tex. 145.

Singularia non per accidens solùm, & vt in vniuersalibus continentur, sed per se etiam percipi à nobis ipsa potentia intellectiua.

SECTIO SECVNDA.

Totius quæstionis summa.

VT igitur id, quod præcipuè quæritur, totáque materia hæc intelligatur, quatuor à nobis explicanda sunt. Primùm, singularia verè, ac per se à nobis intelligi. Deinde, id fieri per proprios eorum conceptus. Tertio loco, non dari in intellectu proprias eorum species intelligibiles. Postremo, id non obstare quo minùs singularia faciliùs à nobis percipiantur per intellectum, quàm vniuersalia.

Ostenditur conclusio ex ipsa singularium natura.

Quòd igitur singularia verè, ac per se à nobis intelligantur, nec ea ratione duntaxat, qua in vniuersalibus continentur, his rationibus ostenditur. Primùm, quia singularia ipsa, siue sensibilia sint, siue intelligibilia, apta sunt vt per se intelligantur, alioqui non intelligerentur per se à Deo Optimo Maximo, cæterísque substantiis separatis. In nobis autem, etsi aliquid impedit, quominùs eorum aliqua possimus quidditatiuè cognoscere, vt patebit libro sequenti, nihil tamen impedit, quominùs omnia intelligamus esse. Omnia enim per discursum cognosci possunt, saltem ex effectis, cùm hoc pacto Deum quoque ipsum, qui maximè singularis est, intelligamus.

Ex obiecto intellectus nostri.

Secũdò, quia intellectus noster fertur per se in ens; quare in omne, quod sub ente continetur. Nec respondeas, consequentiam hãc esse vitiosam, ꝙ sæpenumero perfectio rei obiectæ sit in causa, vt quanquam illa cõtineatur sub obiecto, nõ percipiatur tamẽ à potẽtia; quo pacto lux solis non potest à nobis directò cerni. Responsio .n. non habet in hac re locũ. cùm nõ loquamur de perfecta cognitione singularium, quã negamus de quibusdam in hac vita haberi posse; sed

de cognitione an est, quam non impedit maior perfectio rei. Accedit, quòd rationes, ob quas singularia quædam videri possunt non percipi à nobis, nisi per accidens, & in suis vniuersalibus, non desumuntur ex eorum perfectione, sed potiùs ex imperfectione, siue vt ita dicam maiori materialitate, vt patet ex iis, quæ paulò antè dicta sunt.

Sectione 1.

Tertiò, quia si intellectus noster non intelligeret singularia per se, non illis imponeret propria, & distincta nomina; hoc enim non pertinet ad sensum, sed ad intellectum.

Ex impositione nominum.

Quartò, quia vniuersalia, vt vniuersalia sunt, non intelliguntur à nobis, nisi per abstractionem à singularibus: quo autem pacto potest intellectus abstrahere vnum ab altero, nisi id cognoscat, à quo alterum abstrahit, & quasi separat, nec tantùm id intelligat, quatenus est idem cum illo, sed quatenus distinctum, & propria ratione circumscriptum? Atq; hoc argumentum euidentius est in speciebus infimis, quàm in generibus; tametsi eandem vim habet in vtrisque, cùm genera mediatè abstrahantur ab indiuiduis.

Ex vniuersalium abstractione.

Quintò ex secunda operatione intellectus, quæ apud Arist. dicitur compositio, & diuisio, siue affirmatio, & negatio vnius de altero. Affirmamus enim passim, & negamus pleraque de rebus singularibus, nec id temere facimus; nemo autem sine temeritate affirmat vnum de altero, nisi vtrunque cognoscat: quanquam ne temere quidem alterum de altero affirmare, aut negare possumus, nisi ambo cognoscamus, quatenus inter se distincta sunt; alioqui non crederemus nos affirmare, aut negare alterum de altero, sed idem de eodem, quod est contra hypothesim.

Ex secunda intellectus operatione.

Sextò, ex quibusdam argumentationum generibus, quæ ad tertiam intellectus operationem pertinent, veluti ex iis inductionibus & syllogismis expositoriis, quæ ex singularibus colligunt vniuersalia. Nam cùm vnaquæque argumentatio sit vnus quidam discursus, ac motus; necessariò efficitur, vt discurrens, siue quod mouetur, sit vnum quiddam, non duo: sensus autem non potest ex singularibus ad vniuersalia discurrere, cùm vniuersalia cognoscere non possit; ergo id facit intellectus, ac proinde intelligit singularia.

Ex inductione, & syllogismo expositorio.

Hac ratione vtuntur Themist. Philop. Auer. Alber. D. Thom. & omnes ferè in explicatione tex. 9. lib. 3. de Anima. Vel. lib. 2. tex. 145 & 146.

Septimò, ex ipsa iudicandi ratione, quæ secundam, & tertiã operationẽ intellectus cõplectitur. Cùm enim intellectus aliquid affirmat, aut negat, nihil aliud, quàm iudiciũ fert de cõnexione prædicati cum subiecto. Eodémque modo cùm specie quauis, siue consequẽtiæ, siue argumentationis vtitur, nihil aliud iudicat, quàm de connexione consequentis cum antecedente. Cùm igitur iudex ea cognoscere debeat necessariò, de quibus fert iudicium; sæpe autem intellectus affirmet aliquid, aut neget de singularibus, & ex singularibus aliquid concludat; necessariò efficitur, vt intellectus intelligat singularia. Atque hac ratione vtitur Arist. 3. lib. de Anima cap. 2. vt probet dandum esse necessariò sensum communem, vt de differentia sensibilium.

Ex iudicandi ratione.

sensibilium ad diuersos sensus pertinentium iudicet, quòd nullus ex quinque particularibus id facere possit.

Quorundã responsio.

Quòd si quis occurrat; Vt intellectus ferat iudiciũ de cõnexione prædicati cum subiecto singulari,& cõsequentis cũ antecedente ex vna,aut pluribus singularibus propositionibus cõstituto, satis esse, si & subiectum singulare,& singularem propositionem confusè co gnoscat;is primùm contradicentia admittet;videlicet propositionẽ

Refutatio.

externam singularem non esse singularem. Nam si intellectus non concipit rem singularem determinatè,iam mentalis propositio singularis non est.Quare cùm ea,quæ sunt in voce,& scripto sint eorũ; quæ sunt in mente, non erit etiam singularis externa propositio. Potiùs igitur dicendum est,quemadmodum externa propositio singularis subiecto singulari constat,ita ab intellectu rem singularem percipi.Deinde concedet,posse consequens distinctè percipi; cuius antecedens confusè intelligatur,quod est absurdissimum.

Aliorum responsio.

Sunt,qui hoc pacto existiment,se vim propositæ rationis effugere.Dicunt,non intellectum,sed hominem ipsum esse eum,qui iudicat de huiusmodi connexionibus,& omnino de conuenientia, & discrimine singularium,& vniuersalium;& rectè quidem hactenus. Deinde addunt,optimè,illum id posse facere per duas potentias, q. per cogitatiuam cognoscat singularia,per intellectum vniuersalia.

In his videtur esse Capre. 2. sentent. d. 35. q. 2. conclus. 4. Planè autem id asserit Ant. Mirand. lib. 21. de singul. certã. Sectio 7. 3. lib. de Anima cap. 2. vel lib. 2. tex 145. & 146.

Refutatio.

Sed quo pacto eorum responsio eludenda sit,ipse Arist. docet loco citato[Fieri,inquit,non potest,vt separatis discernatur,dulce diuersum esse ab albo;sed vni cuipiam ambo nota esse oportet:illo enim modo perspicuum esset,illa inter se differre,etiam si alterum ego, alterum tu sentires.]Præterea,aliud est, quòd per cogitatiuam cognoscãtur singularia,& per intellectum vniuersalia,aliud,quòd homo per alteram huiusmodi potentiarum de eorum discrimine, & conuenientia iudicet.Quæro enim per vtram earum potentiarum fiat eiusmodi iudicium.neque enim iudicium de duobus est duplex actus,sed vnus,neque item potentia iudicare potest de iis,quæ non nouit.Aut igitur huiusmodi iudicium pertinebit ad cogitatiuam, aut ad intellectum.Si ad cogitatiuam;igitur sensitiua potẽtia, qualis est cogitatiua,percipit vniuersalia,quod omnes negant: si ad intellectum,iam intellectus per se percipit singularia,quod volumus. Ita patet,nihil esse ad rem dicere hominem ipsum esse eum,qui iudicat,cùm nulla potentia,siue facultas dari possit, per quam huiusmodi iudicium ferat,si intellectus singularia non percipit, non solùm confusè,& per accidens, sed etiam quatenus ab vniuersalibus distinguuntur.

Iudicium ab vna tãtum potentia posse fieri.

Ex artiũ & virtutum actibus.

Eadem conclusio probari potest ex actibus artiũ,& virtutũ siue pertinentium ad intellectum,siue ad appetitum. Artes.n.quæ propriè hoc nomine cẽsentur,in singularibus quoad actionẽ versantur, cum in externam materiam transeant.Quo autem pacto artifex accommodare possit regulas vniuersales ad singularia, nisi singularia

Artes propriè dictæ.

ipsa

ipsa intelligat? Prudentia quoque cùm sit de iis, quæ sub consultationem cadunt, singularium intelligētiam necessariò continet. Sed & iustitia, & cæteræ virtutes, quæ ad appetitum pertinent, ad singularia terminantur: neque enim appetimus completè nisi singularia, vt quæ sola consequi possumus, versari autem non possunt virtutes in singularibus, nisi præeunte intellectu, siue ratione, quæ est omniū humanarum virtutum dux, & quasi parens. *Cur sola singularia completè appetantur.*

Præterea, nullus sensus reflectitur in se, nempe vt suum actum cognoscat, quæ est communis omnium Philosophorum sententia: igitur actus cogitatiuæ nostræ non potest ab vllo sensu cognosci; at cognoscitur (sæpe enim aduertimus nos cogitare) & est singulare quiddam: cognoscit igitur intellectus singularia. *Ex reflexione potentiæ in actum.*

Item, Quidquid potest potentia inferior, potest & superior, & aliquid vltrà, quemadmodum sensus communis non solùm percipit obiectum visus, sed etiam aliorum particularium sensuū; sensus autem omnes versantur circa singularia, & sunt inferiores intellectu, eiq; subiecti, & subordinati: cognoscit igitur intellectus singularia. *Ex ordine ipsarum potentiarum inter se.*

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, non admodum firmam esse huiusmodi rationem, quia non necesse est, vt potentia superior percipiat ea, quæ ab inferiori percipiuntur eodem modo, quo cognoscuntur ab inferiori; id, quod prima quæstione huius Capitis admisimus: proinde non rectè sequi, Intellectus cognoscit ea, quæ sensibus percipiūtur, ergo per se, & in particulari, quemadmodum percipiuntur à sensibus: occurrendum est, satis nobis esse ad propositum concludendum, si id, quod cognoscitur ab inferiori, possit cognosci à superiori, licet modus alioqui sit diuersus. Nam si sensus cognoscit discrimen Socratis à Platone, vel huius albedinis ab illa, necesse erit per rationem propositam, vt idem discrimen ab intellectu cognoscatur, quo autem pacto intellectus cognoscat discrimen huius rei ab illa, nisi vtranque per se & in particulari apprehendat? Alioqui si vt cognoscam discrimen huius rei ab illa, satis est si cognoscam discrimen in commune, hoc est quatenus discrimen est tantùm; is sanè dici poterit cognoscere discrimen rerum omnium, quæ sunt apud Indos, qui quid sit discrimen percipit, quod ridiculum planè est. *Dilutio.*

Ex. 30. Ad hæc, vt sensibilia percipiuntur à sensu; ita phantasmata ab intellectu, quod Arist. docet 3. de Anima cap. 7. Phantasmata autem sunt singularia & in repræsentando, & in essendo; percipit igitur singularia intellectus. *Ex proportione sensus & intellectus.*

Philop. 3. de Anima in tex. 9. Postremò, Intellectus sæpe sensum corrigit, veluti in iudicio de magnitudine solis, quem oculi iudicant esse paruæ admodum quantitatis; ponit item discrimen inter obiecta sensuum, & sensus ipsos: hæc autem facere non posset, nisi cognosceret obiecta sensuum, quæ sunt singularia: cognoscit igitur singularia. *Ex correctione sensus ab intellectu.*

Atq; hæc ratio, & omnes penè superiores ostēdūt, intellectū ipsa

etiam

etiam sensibilia singularia percipere, quod superiùs fieri non posse videbatur. Potest igitur intellectus percipere omnia singularia, non modò quatenus in vniuersalibus continentur, sed per se etiam, siue quatenus & inter se, & à suis vniuersalibus distinguuntur. Sectione 1.

Refellitur quorundam sententia de conceptibus singularium.

SECTIO TERTIA.

Sententia Caietani, & Capreoli. CAietanus tamen in primam partem Diui Thomæ, ad quæstionem octogesimam sextam, & Capreolus in primũ sententiarum, ad distinctionem trigesimam quintam existimãt non dari in nobis vllum proprium, & peculiarem conceptũ rerum singularium materialium, tametsi concedunt dari immaterialium. *Caiet. 1. p. q. 86. art. 1. Capr. 1. Sen. d. 35. q. 2. concl. 4.*

Ratio Caietani. Ac Caietanus quidem ex eo suam sententiam probat, quia putat intellectum nostrum non alia ratione concipere rem singularem materialem, nisi quia intelligens naturam communem non existere separatam, colligit eam existere coniunctam cum aliqua differentia indiuiduante, tametsi certam differentiam indiuiduantem rei materialis non cognoscat. *Ratio Capreoli.* Capreolus verò, quia existimat satis esse cogitatiuam potentiam ad percipienda indiuidua materialia.

Refutatio propositæ sententiæ. Verùm hæc sententia nulla ratione admittenda est. Primùm, quia proprius conceptus rei nihil est aliud, quàm proprium verbum mẽtis, siue nomen mentale, quo intellectus ipse secum quasi loquitur, siue illud sit productum per actum intelligendi, vt D. Thom. existimat, siue sit ipse actus intelligendi, vt plerique volunt: intellectus autem nõ tantùm ratiocinatur de vniuersalibus, sed etiam de singularibus, tam materialibus, quàm immaterialibus; concipit igitur omnia singularia proprijs conceptibus.

Deinde, quia ea, quæ sunt in voce, sunt signa eorũ, quæ sunt in mẽte, siue intellectu; in voce autẽ sunt nomina propria singulariũ materialium; ergo & in intellectu.

Tertiò, quia satis liquet ex ijs, quę dicta sunt, singularia omnia percipi à nostro intellectu, nõ solùm vt cõtinẽtur in suis vniuersalibus, sed etiam in se ipsis. vnde manifestę sequitur, ea percipi per proprios, & peculiares conceptus. Ex quo loco peculiari ratione refutata relinquitur opinio, seu potiùs commentum Capreoli. Sectione 2.

Caietanus priuatim refellitur. Quod verò ad Caietani sententiã attinet, multis argumẽtis ea priuatim refelli potest. Primùm, quia nemo experitur se necessariò facere eum discursum, vt intelligat rem singularem; imò verò paucissimi erunt quibus ea ratiocinatio mentem subeat.

Deinde, quia is discursus non est satis ad percipiendum determinatè hoc singulare, sed tantùm singulare vagum, negari autem non potest, intellectum percipere singularia determinatè, vt patet ex dictis.

Tertiò,

Tertiò, quia vt res quælibet proprio conceptu apprehendatur, nō opus est, vt percipiatur vltima eius differentia, sed satis est si conceptus recurrat cum re, neque in aliam conueniat; alioqui non formaremus conceptus proprios earum omnium naturarum communiū, quarum proprias differentias, siue vltimo loco constitutiuas ignoramus, quo penè nihil absurdius. Quartò, quia aliud est loqui de cōceptu distincto, siue definitiuo, quem habere non possumus, nisi propriam, siue vltimam rei differentiam percipiamus; aliud de conceptu simplici, de quo nobis sermo est, quique definitiuum præcedit. Postremò, quærat aliquis ex Caietano. Quonam pacto intellectus noster animaduertat, naturam communem non existere separatam, nisi quia intelligit eam non existere extra hoc, & illud, & alia similia indiuidua? Quo autem pacto intelligat, illam nō existere extra hoc, & illud, si hoc, & illud non percipit? Itaque nō solùm ex iis, quæ dicta erant, antequàm Caietani sententiam expenderemus, sed ex ipsa etiam eius ratione perspicuè colligitur, posse à nobis singularia omnia percipi propriis, & peculiaribus conceptibus. In qua assertione exceptis Caietano & Capreolo, aliísque perpaucis inferioris notæ, Scholastici omnes consentiunt. Lege Scotum 3. de Anima q.22. & in 4. Sent. d.45. q.3. art.2. & Quodlib. 13, ar.2. Durand. in 2. d.3, q.7. Greg. in 2. d.2. q.1. Ochamum in eundem librum d. 3. q.5. & Ferrariensem 1. contra gentes cap. 65. Nec D. Thom. oppositum sentit, vt quidam existimant, cùm 1. p. q. 86. art. 1. planè dicat, intellectum nostrum formare hanc propositionem, Socrates est homo, quod certè non iudicaret posse fieri, nisi proprium conceptum Socratis ab intellectu formari posse existimaret. Idem planè senserunt D. Tho. æquales, & antiquiores alij ex Scholasticis. Quod idem de Græcis, & Arabibus dicendum esse (quicquid nonnulli Recentiores sentiāt) cùm ex dictis patet, tum magis etiam patebit inferiùs.

Quia distinctus.

Retorquetur ratio Caietani in suum autorem.

Communis sententia.

Quibus argumentis ostendi videatur, dari in nobis proprias species intelligibiles rerum singularium.

SECTIO IIII.

De speciebus autem intelligibilibus, quæ sunt habituales rerum similitudines, maior dubitatio est. Missis enim iis, qui species omnes tam intelligibiles, quàm sensibiles negandas esse censent; concessóque de communi grauiorum Philosophorum sententia vtroque genere specierum; plerique Recentiores sunt, qui putent dari species intelligibiles rerum singularium; quorum sententia his argumentis probari potest.

De speciebus opposita sententia.

Primùm, quia, vt ex superiori sectione perspicuū est, intellectꝰ noster elicit cōceptus proprios, & peculiares rerū singularium; id autē facere non posset, nisi per species proprias, & peculiares singulariū: species enim vniuersaliū repręsentāt præcisè naturas vniuersales, vt

diximus, conceptus autem non possunt excedere in experimendo facultatem specierum in repræsentando, cùm sint partus quidam intellectus, quatenus informatus est hac vel illa specie intelligibili. Quòd si dicas, conceptum rei singularis elici ab intellectu possibili, concurrente non solùm specie intelligibili naturæ vniuersalis, sed etiam phantasmate proprio eius singularis, quod concipitur; iam quæro quo pacto phantasma concurrat, vt causáne exemplaris, an vt efficiens: neque enim in alio genere causæ videtur posse concurrere. Si vt causa exemplaris; cùm hæc sit formalis remota, & extrinseca, oportebit dari in ipso intellectu inhærentem aliquam formalem proximam, hoc est, qua proximè repræsentetur res singularis; quę certè alia esse non potest, nisi species intelligibilis rei singularis. Si verò vt causa efficiens; præterquàm quòd id non est satis, nisi detur formalis proxima in intellectu possibili; cur non etiã concurret cum intellectu agente, vt causa efficiens ad producendã speciem intelligibilem rei singularis?

2 Secundò, quia, vt superiori quæstione cum Scoto argumentabamur, applicatis aptè causis naturalibus, remotisque ijs omnibus, quę impedire possunt, semper producitur effectus perfectissimus; intellectus verò agens, & phantasmata sunt causæ naturales; ergo ijs applicatis ad gignendam speciem intelligibilem, remotísque impedimentis, producetur species intelligibilis perfectissima; hæc autem est rei singularis; datur igitur in intellectu nostro species intelligibilis rei singularis. Quòd autem species intelligibilis rei singularis sit omnium perfectissima, ex eo patet, quia perfectio speciei repręsentantis colligitur ex perfectione rei, quam repræsentat, quemadmodum præcipua, & absoluta perfectio scientiæ ex perfectione rei, quæ sub scientiam cadit, vt Arist. docet 11. huius operis libro; perfectior autem est res singularis, quàm vniuersalis, vt prima substantia, quàm secunda. *Cap. 6.*

3 Tertiò, quia cùm duæ causæ efficientes concurrunt ad eundem effectum, altera vniuersalis, altera particularis, semper effectus sequitur particularem, nisi quid impediat, vt cum Sol, & homo generant hominem: intellectus verò agens concurrit more causæ efficientis vniuersalis (concurrit enim cum omnibus phantasmatibus ad productionem earum omnium specierum intelligibilium, quæ primò in intellectu possibili gignuntur) phantasmata autem concurrunt vt causę particulares, cùm aliud sit causa huius speciei, aliud illius: igitur species ab vtrisque productæ sequentur conditionem phantasmatum, nihil enim impedit, quominus sequantur. Atqui phantasmata non aliter concurrere possunt cum intellectu agente, quàm quatenus singularia repræsentant: sunt igitur species intelligibiles, quæ ab intellectu agente, & phantasmatibus producuntur, propriæ similitudines singularium.

Responsio prior. At respondeat aliquis, phantasmata non concurrere cum intellectu

ctu agente, quatenus res singulares repræsentat; sed quatenus vniuersales tantùm; neque dubium esse, quin naturas quoque vniuersales repræsentent, cùm indiuidua, quæ repræsentātur, nihil aliud sint, quam naturæ vniuersales cum differentiis indiuiduantibus.

Dicat etiam fortasse, aliquid impedire quo minus species intelligibilis genita sequatur phantasma, nempe materialitatem, vt ita dicam, quam habet phantasma, quatenus repræsentat rem singularē. hac enim ratione materiale quiddam est phantasma in repræsentando, quemadmodum & ipsum singulare in essendo; cùm tamen quatenus repræsentat naturam vniuersalem non sit materiale, quemadmodum nec ipsa natura vniuersalis, vt suprà ostensum est. *Responsio altera*

Verùm hæc nihil videntur obstare. Namque priori responsioni non desunt, qui obiiciant, phantasma non vna parte repræsentare naturam vniuersalem, altera differentiam indiuiduantem, sed quælibet sui particula repræsentare vtramque, idque confusè, & indistinctè; proinde non posse illud concurrere, vt repræsentat naturam vniuersalem, non concurrendo, vt repræsentat naturam indiuiduantem. *Obiectio contra priorem responsionem.*

Posteriori obiiciunt, Quemadmodum singularia, quorum similitudines sunt in phantasia, materialia sunt, ita & eorum esse vniuersalia; verbi causa, quemadmodum hic lapis, ita & lapidem communem. est enim res naturalis, ac proinde includens materiam. Quare, aut species intelligibiles talium naturarū vniuersalium non imprimi in intellectum; aut eadem ratione dicendum esse imprimi posse species intelligibiles singularium. *Contrà posteriorem.*

Hinc iam quartum argumentum desumi potest hunc in modum, 4 Aut repugnat dari in intellectu nostro species intelligibiles singularium, quia singularium, aut quia materialium; non repugnat autem, quia singularium, quippe cùm dentur singularium immaterialium, vt species intelligibiles superioris angeli in intellectu inferioris; non item quia materialium (nam & naturæ eorum vniuersales materiales sunt, vt dictum est) ergo nihil repugnat dari in intellectu species intelligibiles singularium.

Et quidem, si opinio hæc non videretur planè cum Aristotele pugnare, neque oppositam sententiā amplecterentur omnes Veteres, & ex Recentioribus plurimi viri grauissimi; non nobis forsitan ea displiceret, re ipsa considerata, non quid hic, aut ille sentiat. Est enim expedita satis, & rationi non parum consentanea. Verùm, quia non facilè reiiciendæ sunt communes, receptæque sententiæ, eæ præsertim, quæ grauioribus auctoribus probantur; simúlque quia proposita argumenta non tantam vim habent, vt solui non possint; nec verò desunt pro parte opposita, si non necessariæ rationes, certè quàm simillimæ vero; non est cur ab ea recedamus. *Hanc opinionem etsi probabilem postponendam tamen.*

K 2 Neq

Non dari in nobis species intelligibiles, quæ propriæ sint rerum singularium.

SECTIO V.

Intellectus noster quem locum habeat inter potentias cognoscentes.

Eam igitur veram esse hisce rationibus confirmari potest. Intellectus noster est medius inter sensum, & intellectum substantiarum separatarum; at species, quæ sunt in sensu sola singularia repræsentãt; quæ autem sunt in intellectu substantiarum separatarum eiusmodi sunt, vt earum quæque naturam aliquam vniuersalem,& singularia illius repræsentet, vt libro duodecimo patebit;igitur rationi consentaneum est, vt species, quæ sunt in intellectu nostro,solas vniuersales naturas repræsentẽt. hac enim ratione ipsæ quoque mediæ cuiusdam naturæ erunt.

Intellectus substantiarũ separatarum.

Item; Plus superat sensum intellectus noster naturæ præstantia, quàm superetur ab intellectu substantiarum separatarum, vt est apertissimum; intellectus autem substantiarum separatarum percipit distinctè per vnam, & eandem speciem, quæ intellectus noster percipit per multas,vt est communis Theologorum sententia;quin etiam inter substantias separatas,quo aliæ aliis superiores sunt, eò paucioribus speciebus indigent ad ea distinctè intelligenda, vt ijdẽ asserunt:igitur potiori ratione dicendum est,intellectum nostrũ intelligere distinctè per vnam,& eandem speciem,quæ sensus per multas percipit:at hoc nullo pacto verum esset,si indigeremus singulis speciebus intelligibilibus ad singula indiuidua distinctè, siue determinatè percipienda:non dantur igitur in intellectu nostro species intelligibiles,quæ sint propriæ rerum singulariũ, sed per species naturarũ cõmuniumres singulares intelligimus,tametsi adiuti adminiculo phantasmatũ,vt patebit,quo nõ indigent substãtię separatę,

Naturã abhorrere superuacanea.

Præterea;Natura abhorret superuacanea; species autem intelligibiles naturarum communium satis sunt ad intelligenda singularia adiunctis eorum phantasmatibus, vt patebit; non est igitur necesse ad singularia intelligenda species intelligibiles rerum singularium proprias inducere.

Quo pacto res materiales fiant intelligibiles actu.

Adhæc;Res materiales eo modo,quo sunt in rerum natura(quod dicunt,à parte rei)non sunt intelligibiles,nisi potentia; fiunt autem actu intelligibiles,cùm à materia abstrahuntur, vt docet Aristoteles 3.de Anima capite 4,eodémque loco approbant Peripatetici omnes;huiusmodi autẽ res non possunt abstrahi à materia propriè dicta,quæ est altera pars compositi; & tamen abstrahi possunt à materia indiuiduali,si communes sint;igitur hæc est abstractio,quæ eo loco censetur necessaria,vt sint actu intelligibiles, seu,quod eodem redit,repræsententur per species intelligibiles:at species, quæ non repręsentant materiam indiuidualem,non sunt propriæ rerum singularium materialium:ergo &c. *text.16.*

Ex hac ratione nascitur alia hũc in modũ.Res sensibiles, vt dictũ est,de Peripateticorũ cõmuni sentẽtia non fiunt actu intelligibiles,

nisi

nisi per abstractioné à materia indiuiduali; singularia verò sensibilia nullo modo possunt ab illa abstrahi; volunt igitur Peripatetici, ea neque actu, neque potentia esse intelligibilia: hoc autem non potest ita accipi, quasi velint de singularibus sensibilibus non haberi proprios conceptus, vt patet ex ijs, quæ superiùs dicta, & ostensa sunt, mòxque apertiùs explicabuntur: igitur propterea censent ea non esse intelligibilia, quia non possunt determinatè percipi per solas species intelligibiles, seu, quod eodem redit, quia non dantur species intelligibiles eorum propriæ, & peculiares.

Quo pacto singularia materialia non sint intelligibilia. *Sect. 2.*

Postremò; Communis Peripateticorum sententia est, vniuersalia intelligi à nobis directè, singularia verò reflexè, id, quod ex Aristotele accipiunt in loco citato; hoc autem verũ non esset, si in intellectu nostro darentur species intelligibiles rerũ singulariũ propriæ; quicquid enim per propriã speciem percipitur, non dubiũ est, quin directè cognoscatur, vt omnes fatẽtur; nõ dantur igitur in intellectu nostro species intelligibiles, quæ sint propriæ rerũ singulariũ.

3. de Anima ca. 4. texto. *De reflexa cognitione singulari n.*

At dicunt nonnulli, Aristotelem non docere in loco citato singularia intelligi à nobis reflexè, sed potiùs directè. Aiunt enim Aristotelis sententiam hanc esse; Naturam vniuersalem rei sensibilis, & rem ipsam sensibilem percipi, vel diuersis potentiis, vel eadem sese habente ad se ipsam, vt linea flexa ad se ipsam extensam. Qua sententia, si verba hunc in modum disponenda sunt, & Aristoteles aliquid tradit de cognitione directa, & reflexa; potiùs docetur vniuersalia intelligi reflexè, & singularia directè. Verùm si quis vel mediocriter attendat, planè intelliget, malè ab eis coaptari verba contextus. Aristoteles enim non priùs loquitur de natura vniuersali, deinde de singulari, sed priùs de singulari sensibili, deinde de eius natura vniuersali, quam vocat esse, seu quidditatem illius: tum subdit, Animam nostram cognoscere eiusmodi rem singularem sensitiua potentia, alia autem facultate naturam vniuersalem, aut separabili, hoc est, diuersa ab ea, qua cognoscit singularem; aut perinde se habente ad seipsam, vt cùm extensa fuerit linea flexa, id est, quæ priùs flexa erat. Quibus verbis, cùm priùs faciat lineam flexã, deinde extensam, perspicuum est inflexionem referendam esse ad perceptionem rei singularis, cuius priori loco meminerat; extensionem autem ad cognitionem rei vniuersalis, cuius meminit posteriori. Ratio autem metaphoræ hinc sumitur; Quia cùm res singulares cognoscantur à nostro intellectu per species intelligibiles naturarum communium concurrentibus simul phantasmatibus rerum singularium, atque in ea re intellectus quodammodo sese demittat ad opem poscendam à phantasia, quæ est inferior potentia; meritò sese quodammodo dicitur inflectere.

Responsio quorundã Recentiorum. *Impugnatio responsionis.* *Ratio metaphora.*

Themistius in Paraphrasi eius loci hoc idẽ sic explicat: [Ad aquã, inquit, vniuersam, quæ intellectui noscẽda sit (hoc est, ad totũ aquæ indiuiduũ intelligendũ) phantasmata, & imaginationẽ oportet ad-

 iungere;

iungere; ad essentiam verò solam eius conspectandam nullas suppetias requirit, sed ipse sibi intellectus superesse potest. Quemadmodum igitur lineam attensam, & flexam dicere eandem possis, quanquam aliter hoc, quam illo modo se habet: ita & intellectus potest vnus, & idem statui, qui concreta, & composita, item qui formas, & species meras percipiat. Quamobrem & assimilis rebus fit, quas cognoscit; compositus, si compositas; simplex, si simplices formas, id est, à materia seorsum intelligit. Ita interdum lineæ directæ, interdum arcuatæ confertur. Sanè Plato actiones intellectus circulis primùm recto, mox circinato, recurrentique interiùs comparat; Arist. lineæ explicatæ, siue porrectæ, & curuatæ. Ac curuatæ quidē iccirco, quia cùm intellectus materiam & formam iunctim, id est, quod concretum, & conditum est, comprehendit, tum quasi geminari, & duplicari videtur accessu phantasmatū, & visorum, quorū operā, vsumque in vna ea functione desiderat.] Idē docet Simplicius in hanc sententiā scribens Aristotelem eo loco differentes intellectus nostri cognitiones exponere; quarum altera sit circa composita, siue indiuidua materialia; altera circa formas, siue species, quâ similis fit intellectibus substantiarum separatarum, qui non inflectuntur à formis ad informata, & composita, vt nos facimus, cùm flectimus cognitionē ad singularia materialia: sed in ipsis formis intelligunt cætera, quæ ex formis pendent. Philoponus ibidem his verbis rē eandem exponit [Sed dices fortassis: Est absurdum, intellectū nosse ea, quæ extra sunt. hæc enim scit sensus, eo quòd materialia, & particularia cognoscat; intellectus enim, quod est vniuersale, tantùm nouit. Est autem sensus, scire particularia, quæ quidē sunt materialia. Tibi autē ad hæc dicā, quòd intellectus, subiecto quidē vnus est, ratione autem diuersus. Intellectus enim vel secundum se solū operatur, & tūc vniuersalia solùm nouit; vel cū sensu operatur, eo vtens instrumento; & tunc materialia nouit, & particularia: sicut eadem recta subiecto quidē eadē, ratione autem diuersa. Si enim quæ nunc recta est, confringi potest, & inflecti; sic & intellectus subiecto idē existens, aliquando quidē cum recta habet conuenientiam, quādo per se ipsum operatur, & nouit immaterialia; aliquando verò cū recta confracta, quando ad sensum inflectitur: & eo instrumento vtitur, quando nouit materialia.] Nec Græci modò, sed & Arabes, & Latini eodem pacto locum eundem explicant. Auerroës enim, qui magis alienus ab hac sententia videri potest, exponens textum nonum planè docet, Animum, cùm percipit alietatem inter indiuiduum materiale, & formam, siue naturam specificam, vna & eadem virtute vtrunque extremum alietatis percipere; sed diuerso modo, siue dispositione, vt appellat. tum addit [Et ista est dispositio intellectus in cōprehendendo alietatem, quæ est inter formā, & indiuiduum. Comprehendit enim formam per se, & comprehendit indiuiduum mediante sensu] id est, adminiculo phātasmatis. Eandem omnino

Simplicius.

Philoponus.

Arabes, & Latini.

Auer. 3. de Anima. c. 9.

mnino expositionē sequuntur eo loco Albertus Magnus,& post eū D.Thomas,& omnes alij eius ætatis Latini expositores.

Confectarium vnū. Ex quibus duo perspicua esse arbitror. Vnū cōtra veterū omnium Peripateticorum sentētiam esse,ponere species intelligibiles rerum singularium proprias,potissimùm verò materialiū,quas nōnulli Recentiores inducunt. *Alterū.* Alterum,non minùs esse contra eorum sententiam,negare intellectui nostro proprios,& peculiares earum rerum conceptus:quod alij minùs considerate faciūt. *Collatio.* Ac ex prioribus quidēm pleriq; sunt,qui ingenuè fateantur,se à Peripateticorum sententia discedere. At posteriores eò magis labuntur, quòd putent se eorum vestigiis inhærere;quasi quia Peripatetici negāt proprias species rerum singulariū, continuò proprios earum conceptus negare censeantur;quod planè falsum esse,ex ijs,quæ dicta sunt,quiuis intelliget. *Exponitur cōmune Peripateticorū pronūciatum.* Quòd si nobis obijciant,apud bonos auctores sæpe legi;Singularia materialia de Peripateticorum sententia, non esse intelligibilia,sed sola vniuersalia(quod scribit Magnus Albertus 2. libro de intellectu.& intelligibili, & alij aliis plerisque locis) *Cap.1.* ex dictis apertum est,respondendum esse, propositum pronunciatum nihil aliud significare,quàm singularia materialia non esse à nobis intelligibilia per solum intellectum, sed concurrente sensu phantasmatū adminiculo,soláq; vniuersalia concipi ab homine non concurrēte sensu. Quo autem pacto phantasmata concurrant cum intellectu possibili ad proprios conceptus rerum singularium , & quam ob caussam concurrere non possint cum intellectu agente ad productionem specierum intelligibilium,quæ sint illarum propriè,in solutione argumentorum aduersæ partis explicare conabimur.

Dilutio argumentorūm, quibus species intelligibiles rerum singulariū asserebantur.

SECTIO VI.

De cōcursu phātasmatū cū intellectu. VT igitur primum luculentiùs dissoluatur, attentè considerandum est,non eodem modo phantasmata concurrere cum intellectu possibili ad productionem cōceptus rei singularis,quo concurrunt cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis. Namq; ad productionem speciei intelligibilis, aut concurrunt cum agente,vt eius instrumenta, aut vt dispositiones possibilis;cum possibili autem concurrunt,tanquam eius formæ,& rationes concipiendi. Quæ obscuriùs simul dicta,planiùs seorsim explicanda sunt.

Cū agēte ad specierum intelligibilium generationem. Quoniā intellectus agens est ex se indifferēs ad productionē cuiuscunque speciei naturæ materialis;intellectus verò possibilis est velut materia prima ad quācunq; earū accipiendā idoneus; vterque autem determinatur ad hāc vel illā,siue producendā,siue recipiendam,per hoc vel illud phantasma;hinc fit,vt pleriq; doceant, phan-

Prior opinio. tasmata concurrere ad eam determinationem, vt instrumenta intellectus agentis; neq; esse incommodum asserere attingi ab eis productionē rei immaterialis, cùm ipsa sint materialia, quia non id faciant vi sua, sed virtute intellectus agentis, qui immaterialis est. Alij verò dicunt, pótiùs ea concurrere vt dispositiones intellectus possi- *Posterior.* bilis, quòd res materiales ne virtute quidē immaterialium videātur posse attingere naturaliter productionem immaterialium: cùm interim agentia vniuersalia sæpe determinentur ad hunc vel illū effectum per dispositionē patientis, vt sól ad liquefactionē ceræ, & indurationē luti; neq; nouum, aut insuetum sit, vt potentia superior dicatur disponi per ea, quæ sunt in potentia inferiori. dicimus enim voluntatē disponi ad bonā aut malam electionē per affectiones appetitus sensitiui, & intellectum ad rectū aut peruersum iudiciū per dispositionem voluntatis. Harum autē opinionum si prior vera est, *Ad quod genus causæ pertineat eorū cōcursus.* reducitur phantasmatum concursus cum intellectu agente ad concursum efficientis causæ: si posterior, ad concursum causæ materialis. reuocantur enim dispositiones patientis ad materiam. Ac prior sententia communior est, posterior non caret sua probabilitate. De quibus commodiori loco fusiùs disserendum.

Duplex cōcursus phātasmatū cū intellectu possibili. Quòd verò attinet ad concursum phantasmatum cum intellectu possibili ad productionem conceptus, duobus modis dicere possumus illum esse necessarium: vno per se; altero per accidens: per accidens, cùm concipimus vniuersalia: per se, cùm singularia. Nam propter naturalem connexionem intellectus cum phantasia dum ani- *Cōcursus per accidens.* mus est in corpore, quandocunque intellectus contemplatur vniuersalia, simul etiam phantasia quasi obiter attendit ad aliqua singularia saltem indeterminatè: nisi quòd vehemens applicatio animi ad opus contemplationis imminuit phantasiæ concursum, & interdum (tametsi raró) prorsus impedit, vt patet in hominibus sublimiū rerum contemplationi deditis; quod est immortalitatis animi no- *Cap. 8.* *Exponitur locus Arist.* stri non vulgare argumentum. Id quod non obscurè videtur elici *tex. 39.* ex illa Aristotelis sententia in 3. libro de Anima [ὅταν τε θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φαντάσματι θεωρεῖν.] hoc est [Cumq; contēplatur, necesse est vnà cum phantasmate contempletur] quæ nō de necessitate omnino per se, sed de necessitate cuiusdam societatis naturalis, quæ impediri potest, intelligenda est. Proinde hic cōcursus nihil est ad rem hoc loco, præsertim cùm loquamur de eo, quo vtitur intellectus cùm percipit singularia.

Cōcursus per se phātasm. At cùm intellectus concipit singularia, nō per accidēs, sed per se opus est concursu phantasmatū. Nā, quia species intelligibiles nullū singulare determinatè repræsentant; necesse omnino est, vt singu- *Vt exemplarium.* lariū repræsentatio phantasmatū adminiculo suppleatur. Et quidem ea tū concurrere vt formas externas, siue exēplares conceptuū, ex eo apertū est, quia sunt similitudines quędā, & quasi simulchra rerū singulariū, quę cōceptibus exprimūtur. Itaq; res singulares sunt re-

remota

remota exemplaria conceptuum, sed principalia; phantasmata verò, propinqua, sed minùs principalia. Verùm necesse præterea est fateri, phantasmata concurrere ad eiusmodi conceptus, vt formas intellectus possibilis suo modo illi vnitas, & coniunctas; quod & si difficile creditu videri potest, cùm phantasmata non inhæreant in intellectu, sed in organo corporeo; ratione tamen, & similium rerũ consideratione haud difficilè percipitur.

Vt formarum suo modo informãtiũ.

Primùm enim de ratione formæ informantis, vt talis est (quod dictum sit ad distinctionem formæ exemplaris) nõ est quòd inhæreat ei, cuius est forma, vt patet in formis pertinentibus ad extrema sex prædicamenta (etenim neq; ipsa passio, vt passio est, necessariò inhæret patienti, vt libro quinto docebimus) sed vt ex ea, & subiecto, aut quasi subiecto, proximè sequatur effectus formalis, veluti ex loco & locato existentia locati in loco: at ex phantasmatibus, & intellectu possibili proximè sequitur habitualis cognitio intellectiua singularium, quæ est effectus formalis phantasmatũ, quatenus intellectui possibili ad illorũ cognitionẽ subseruiunt. Id, quod ex eo patet, quia quorum singularium materialium habemus phantasmata, ea possumus intellectu percipere, cùm volumus; quorum autẽ non habemus, non possumus; neq; id nobis per alias formas accidere potest, si vera sunt, quæ de speciebus intelligibilibus ex communi Peripateticorum sententia docuimus.

Quid de ratione formæ informãtis.

Deinde, phãtasmata etsi nõ inhærent intellectui possibili, sunt tamen eius dispositiones ad recipiẽdas has, vel illas species intelligibiles (vtrauis opinio de cõcursu phantasmatũ cũ intellectu agente sit vera) at dispositiones subiecti ad recipiendã formã, quatenus eiusmodi sunt, formæ sunt suo modo eius, quod disponunt, illudque ita formaliter afficiunt, vt possint cum eo ad agendum concurrere.

Phantasmata esse dispositiones intellectus possibilis.

Præterea, formæ intellectus possibilis non conferunt ei vim intelligendi, quemadmodum calor, qui in aquam inducitur, cõfert aquæ formaliter vim calefaciẽdi; quã aquã ex se non habet; sed solùm determinant, & specificant intelligẽdi actum, & ad eum (quod probabilius est) cum ipso intellectu effectiuè concurrunt, vt patebit libro nono; tametsi non concurrunt veluti instrumenta, quemadmodum cum intellectu agente, sed vt principia perficientia, sicuti cęteri habitus cum potentiis, quas perficiunt; tametsi inter cõcursum specierum, & reliquorum habituum nõ nihil sit discriminis: at phantasmata hæc præstare possunt, etiamsi intellectui possibili non inhæreant. Nam quòd illum perficiant (hoc enim vnum probandum reliquitur) ex eo patet, quia complent specierum intelligibiliũ repręsentationẽ, quæ sunt internæ, ac primæ eius perfectiones. Quòd si quis obijciat, intellectũ possibilem comparari ab Aristotele cum materia prima; ergo omnem eius actiuitatem prouenire à formis, quibus intelligit, ac proinde necesse esse, vt eiusmodi formæ in eo inhæreant, vt dictũ est de calore aquæ: respondendum est, non conferri

Phantasmata esse supplemẽta specierum intelligibiliũ.

3. de Anima ca. 4. tex. 5.

ferri

Exponitur locus Arist.

ferri ab Arist. intellectum possibilẽ cum materia prima quoad vim agendi, sed quoad naturalem, vt sic dicam, nuditatem. Vt enim materia nullam ex se habet formàm realem: ita inquit Aristoteles, intellectum possibilem nullam ex se habere speciem, siue formã intelligibilem; qua in re Platoni contradicit.

Munus formæ intelligibilis.

Ad hæc. Proprium munus formæ intelligibilis est facere rẽ præsentem intellectui, eamq; illi intelligibiliter, siue notionaliter vnire (sumimus autem latius nomen formæ, quàm speciei, vt phantasmata cõplectamur, tametsi vtrunq; idem significat) hęc autẽ pręstari possunt à phantasmatibus, etiã si nõ inhæreant intellectui; non est igitur cur negentur esse formæ intelligibiles, suoq; modo proprio, ac peculiari intellectum possibilem informantes. Assumptio, quæ sola probanda videbitur, ex enumeratione partium aperta fiet: neutrã enim quicquã absurdi, aut incõmodi sequitur; cùm interim, si tota assumptio vera sit, omnia rectè cohæreant, nihilq; iam sit difficilè, positis speciebus intelligibilibus, vt ponuntur à Peripateticis, intellectui nostro singularium cognitionẽ tribuere. Qua probandi ratione in rebus difficilibus vtuntur docti omnes.

Quo pacto essentia diuina concurrat cũ intellectu beatorũ.

Postremò, Si quo modo fas est ad infima hæc cõfirmãda ex summis argumentum ducere; illud certum est, diuinam essentiam vniri intellectui creato more speciei intelligibilis, vt Theologi docent. Cuius rei eam rationem reddunt, Quia cùm nulla dari possit formã creata, quæ diuinam naturã, vt ipsa in se est, repræsentare possit, ipsa seipsam intellectui creato intelligibiliter repræsentat. Si ergo diuina essentia supplet vicem speciei intelligibilis, quæ dari non potest, tametsi non inhæret intellectui, cui vnitur more speciei; cur phantasmata non suppleant nostrarum specierum intelligibilium defectum, subeuntes rationem formarum intellectus possibilis, etiam si in eo non inhæreant?

Naturæ ingeniũ.

Patet igitur ex his, phantasmata concurrere cum intellectu possibili ad productionem conceptuum rerum singularium, vt eius formas, & (quod hinc sequitur) vt rationes concipiendi, quasi supplementa nostrarum specierũ intelligibilium, Quò fit, vt κατηγορητικῶς à Philopono dicta sint instrumenta intellectus possibilis. Non est tamen accusanda natura, quòd imperfectas nobis species intelligibiles concesserit. Quod enim ea paucioribus perficere potest, id pluribus facere non consueuit. Quo circa cùm phantasmata per separationem animi à corpore deficiunt, tum primùm intellectui administrantur naturaliter species intelligibiles, quæ & naturas communes, & earum singularia referant, vt libro duodecimo patebit.

In locis superius citata.

Nunquam conceptus excedãt specierum repræsentationem.

Ad primũ igitur argumentum eorũ, quorũ causa hæc præfati sumus, dicendũ est, conceptus quidem rerũ vniuersalium nunquã excedere repræsentationẽ specierum intelligibiliũ, cùm ij solis interueniẽtibus eliciantur; at conceptus singularium, excedere. eliciũtur enim non solùm interueniẽtibus speciebus intelligibilibus, sed etiã phantasma-

phantasmatibus,iisque cõcurrentibus,& vt exemplaribus;& vt formis suo modo,siue intelligibiliter informantibus ; & vt rationibus eliciendi,siue producendi. Cur autem non concurrant cum intellectu agente ad productionem specierũ intelligibilium,quæ sint propriæ singulariũ,& si difficile est ita docere,vt omnino satisfactũ sit, his tamẽ rationibus probari potest.Primùm ex ingenio naturæ,quã proximè diximus non consueuisse facere pluribus, quod paucioribus perficere potest.Deinde ex præstantia ipsarum specierũ intelligibilium,quas,vt suprà dixeramus,non est rationi consentaneũ tam limitatas,ac definitas esse,quàm sunt species sensibiles, singulas nimirũ ad singula indiuidua.Tertiò ex nobilitate intellectus,cui non est æquũ vt insint per modũ habitus formæ non habentes ordinem per se vllũ inter sese;quales essent species intelligibiles singularium eiusdẽ speciei,si darentur, vt re vera sunt eorum species sensibiles, quemadmodũ & ipsa singularia.Dixi[per modum habitus]quia per modũ actus transeuntis nihil incõmodi sequitur,vt patet in eorum conceptibus.Vt enim hi suo modo subiecti sunt tẽpori, ita nihil est incõmodi,si in eis solus ordo tẽporis cernatur,qui non est ordo per se,sed per accidens.Itaq; cùm natura nõ faciat,nisi quod rationi consentaneũ est fieri,hæc,& alia superiùs dicta satis erũt pro causis, cur species intelligibiles singularium naturaliter dari non possunt. *Nobilitas intellectus.*

Ad secundũ negant nonnulli Thomistæ,species inferiorum esse perfectiores speciebus superiorũ,eo quòd superiorũ species repræsentatione sua plura cõplectantur. Sed non rectè sentiunt. Nã etsi id verum est in speciebus substantiarũ separatarũ, quibus distinctè, ac determinatè repræsentantur inferiora ; non est tamen verum in nostris,quæ id nõ faciunt,nisi confusè,& indeterminatè.Quòd si vrgeant,species superiorum,nostra sententia, difficiliùs acquiri ; ergo esse perfectiores;neganda est consequentia, quia difficultas ea nonprouenit ex perfectione rerũ,quæ repræsentãtur;sed potiùs ex imperfectione.Poterunt igitur species superiorũ dici perfectiores secũdum quid;simpliciter autẽ nõ possunt.Quòd si obijciant,Ergo phãtasmata esse simpliciter perfectiora speciebus nostris intelligibilibus,quòd determinatè perfectiora repræsentent ; neganda est consequentia.Nam etsi perfectiora repræsentãt,nõ sunt tamẽ paria cætera omnia,quippe cùm species intelligibiles sint immateriales,phãtasmata verò materialia,& extensa.Eadem ratione cognitiones duę intuitiuæ eiusdẽ numero cãdoris,altera elicita ab aspectu, altera ab intellectu,quas simul habemus,cùm rem candidã intuemur,nõ sunt æquè perfectæ,sed longè altera alterã perfectione superat.Itaq; cõcedimus,si darẽtur species intelligibiles rerum singulariũ propriæ, futurum vt essent perfectiores simpliciter cæteris superiorũ speciebus;at cùm illæ dari nequeant,nihil omnino concluditur. *Quorũdã sententia de speciebus intellig. Refutatio* *Diluitur obiectio.* *Diluitur altera.*

Ad tertium dicendũ est,speciem intelligibilẽ rei materialis sequi conditionem phantasmatis,quatenus potest. Quemadmodũ autem illud

illud sequi non potest in extensione, quam phātasma habet in subiecto corporeo, cùm impedimento sit natura ipsa subiecti incorporei, ita nec in repræsentatione rei singularis, sed solius naturæ specificæ, idque propter causas iam dictas.

Refutatur impugnatio prioris respōsionis. Ei autem responsioni, qua occurrebatur argumento, phantasma non concurrere ad generationem speciei intelligibilis, quatenus repræsentat rem singularē, sed quatenus naturā vniuersalem, parum aptè obijciebatur, id fieri non posse, quòd phantasma non vna parte sua repræsentaret naturam vniuersalem, altera differentiam indiuiduantem, sed qualibet particula vtramq; indistinctè. Nihil enim hæc sunt ad rem. Nam etiā apud illos species intelligibilis rei singularis non alia, & alia particula repræsentat naturam vniuersalem, & differentiā indiuiduantē, sed se tota vtramq; indistinctè, atque adeò genera omnia, & differentias constitutiuas rerum singularium; & tamen fatentur, intellectum per eiusmodi speciē posse elicere conceptus, quibus sola superiora apprehendantur, concurrēte illa cum intellectu, non quatenus repræsentat differentiam indiuiduantem, sed quatenus naturas communes. *Altera impugnatio.* Potius ergo dicendum est, ea ratione non rectè occursum fuisse argumento, quia phantasma concurrit cum intellectu agente, quatenus repræsentat & naturā communem, & differentiam indiuiduantem. tametsi non inde sequitur speciem intelligibilem, quā phantasma sic imprimit in intellectum, sequi totam phantasmatis repræsentationem, quia subiectum non admittit speciem limitatam ad vnum indiuiduum, propter nobilitatem naturæ intellectiuæ, vt dictum est.

Approbatur posterior respōsio. Rectè tamen occurrebatur secundo loco, materialitatem phantasmatis esse in causa, cur phantasma non possit concurrere ad generationem eiusmodi speciei: nec ea responsio bene refutabatur. In hac enim controuersia non habetur ratio materiæ, vt est altera pars compositi, sed solùm vt est suo modo principium indiuiduationis, & multiplicationis indiuiduorum sub eadem specie; quo pacto naturæ vniuersales non includunt materiam.

Ad quartum dicendum est, repugnantiam in vtroq; positam esse, & in eo, quòd singularia sint, & in eo, quòd materialia, vt modò exposuimus; tametsi vtrumq; in idem redit. Nam neque singularium *Ne immaterialia quidē eiusdē speciei repræsentari per eandē speciē intelligibilem.* immaterialium, si modò sint purè singularia, dantur species intelligibiles: sed omnia, quæ sunt eiusdē naturæ, repræsentantur per eandem speciem. Itaque si substantiæ omnes separatæ differunt specie, nec possunt in plures solo numero differentes multiplicari; iam species earum intelligibiles non repræsentabunt purè singularia: si verò plures aut sunt, aut esse possunt eiusdem speciei (quod verius esse crediderim) verisimilius est, nullam speciem intelligibilem earum repræsentare præcisè vnum indiuiduum, sed quamlibet totam speciem.

Faciliùs à nobis singularia, quàm vniuersalia intelligi.

SECTIO VII.

Reliquum est, vt illud discutiamus, de quo quæstio instituta est, Faciliús ne singularia, quàm vniuersalia intelligamus, an cōtrà. Ac si ex iis, quæ hactenus tractata sunt, colligenda est huius dubitationis explicatio, planè respondendum videbitur, faciliùs intelligi à nobis vniuersalia, quàm singularia.

Primùm, quia dictum est proximè, non dari in nobis species intelligibiles singularium proprias, sed tantùm vniuersalium. 1

Deinde, quia dictum quoque est, Vniuersalia intelligi à nobis directè, singularia reflexè; at reflexa cognitio, vt est posterior directa, ita & difficilior. Reflexam verò esse posteriorem directa, & illam supponere, perspicuum videtur, tum ex similitudine aliarum actionum, in quibus datur reflexio, tum etiam ex iis modis, quibus dici solet reflexè à nobis intelligi singularia. Motus enim reflexus supponit directum, & radius luminis reflexus, radium directum, & sic res habet in cæteris. Reflexam verò cognitionem singularium alij dicunt fieri hoc pacto. Postquam natura vniuersalis per speciem intelligibilem cognita est, tum intellectus considerans eiusmodi naturam non existere, nisi in aliquo singulari, discurrit, & arguitiuè, vt aiunt, scrutatur eiusmodi singulare; tametsi illud non inuenit, nisi sub conceptu quodam vago; quæ fuit consideratio Caietani à nobis paulò superiùs adducta. Alij hoc modo. Postquam natura vniuersalis per speciem intelligibilem percepta est, tum intellectum attendere ad actum, quo illam percepit; deinde ex cognitione illius actus procedere ad cognitionem speciei intelligibilis, à qua elicitus est actus; ac demum eùm disquirit causas efficientes speciei infra intellectum, inuenire primò phantasma, à quo proximè genita est species, deinde rem singularem, à qua impressum est phantasma. Atque huiusmodi reflexæ cognitionis meminit D. Thomas in quæstione vnica de anima ar. 20. Et in quæst. secunda de veritate art. 6. Cùm igitur vterque modus faciat priorem, & longè faciliorem cognitionem directam, quàm reflexam; non est cur negandum sit, difficiliùs singularia, quàm vniuersalia intelligi. 2

art. 3. (margin, beside "sub conceptu quodam vago")

Quo pacto singularia quorundam sententia reflexè cognoscantur. (margin)

In disputatis. (margin, beside "huiusmodi reflexæ cognitionis")

Tertiò, quia Arist. 1. Phys. cap. 5. ait, singularia esse notiora sensu, & vniuersalia notiora ratione, quo argumento initio huius quæst. vsi sumus. Et ne locus dubitationi relinquatur, docet 5. lib. huius operis ca. 11. vniuersalia esse priora ratione, siue intellectu, singularia verò sensu; loquitúrque de prioribus cognitione. Ita non videtur vlla rōe dubitandū, quin singularia sint cognitu difficiliora, si de cognitione per intellectum sermo sit, & ea quæ dicta sunt, vera esse ponantur. 3

tex. 49. (margin) *tex. 16.* (margin)

Dicendum est tamē, & planè asserendū, singularia faciliùs à nobis intelligi, quàm vniuersalia. Primùm, quia id haud obscurè docet experien-

perientia: si quis enim petat non solùm ab idiotis, sed etiam à peritis multarum artium, quid apud eos nomine communi hominis, aut equi intelligatur; nihil aliud respondebunt, quàm intelligi nomine hominis singulos homines, & vocabulo equi singulos equos; nisi quis eorum in abstrahendis naturis communibus à rebus singularibus sit exercitatus, quod rarum est. Quocirca Aristoteles in Problematis sectione 18. hac in re ponit discrimen Philosophi ab Oratore, quòd Orator mente concipiat eum, qui iustus est, hoc est, hunc aut illum hominem iustum, nec altiùs ascendat (loquitur enim de Oratore, qui causas agit, quem certum est versari in singularibus) Philosophus autem ipsam per se iustitiam spectet, & de ea quasi separata, & seiuncta à singulis hominibus disserat.

Probatur assertio experientia.

Discrimẽ Philosophi ab Oratore.

Deinde, quia cùm primæ operationes intellectus sint in nobis naturales, vt quæ antecedunt omnem voluntatis operationem; non dubium est, quin positis causis earum sufficientibus, & remotis impedimentis continuò perfectissimus effectus earum eliciatur: in puncto autem illo temporis, quo phantasma Socratis ope intellectus agentis imprimit speciem intelligibilem in intellectu Platonis, dantur causæ sufficientes ad productionem conceptus Socratis (nec enim phantasma Socratis postea magis applicari potest, & coniungi cum intellectu possibili Platonis, vt cum illo concurrere possit ad generationem conceptus Socratis) is autem conceptus est perfectissimus omnium simplicium, qui de Socrate haberi possunt: nec verò quidquam est, quod eius productionem impediat: continuò igitur illum Plato eliciet. Quare primus, ac facillimus omniũ conceptuum est conceptus rei singularis.

Ex modo operandi causarum naturaliũ

Tertiò, quia cùm multæ causæ naturales sufficientes ad diuersa effecta sese impedientia simul ponuntur, semper effectus omnium simul concurrentium impedit peculiarem effectum cuiuslibet earum, quo pacto illuminatio à multis lucernis simul positis impedit illuminationem præcisam singularum. Cùm enim singulæ per se possint peculiare quoddam luminis indiuiduum producere; coniũctæ tamen vnum tantùm producunt diuersum ab omnibus, quæ à singulis producerentur; idémque in calore, & aliis qualitatibus habentibus contrarium clariùs videbunt ij, qui solas huiusmodi qualitates negant plures numero esse posse in eodem subiecto. Atqui in eo temporis momento, in quo phantasma rei singularis cõcurrit cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis, dantur in anima nostra causæ naturales sufficientes nõ solùm ad cõceptũ naturæ specificæ, sed etiam rei singularis: igitur si conceptus naturæ specificæ, & conceptus rei singularis ita se impediant, vt simul aut difficilè, aut minùs facilè dari queant in eodem intellectu; non dubium erit, quin conceptus, qui produci potest ab intellectu cum specie intelligibili, & phantasmate simul concurrentibus, modo aliquo impediturus sit naturaliter conceptum, qui produci potest ab intellectu

Alia probatio ex eodem capite.

intellectu cum sola specie intelligibili; nisi voluntas intellectum determinet, vt ad solam naturam specificam attendat, aut vt simul speciem, & indiuiduum vtcumque concipiat. Conceptus autem, ad quem concurrit phantasma, est conceptus rei singularis; isque aut difficilè, aut minùs facilè simul elicitur cum conceptu naturæ specificæ, vt experientia, & ratio limitatæ applicationis potentiarum nos docet: est igitur is omnium primus, ac facillimus.

Postremò, quia natura comparatum est, vt effectus magis sequatur conditionem causæ particularis, quàm vniuersalis, vt est inductione perspicuum: atqui phantasma est causa omnino particularis, intellectus autem, & species intelligibiles habẽt se vt causæ vniuersales, quod ex supradictis patet: igitur cùm hæc tria ita iunguntur, & applicantur ad agendum, vt possint conceptum producere; magis sequetur conceptus conditionem phantasmatis, quàm intellectus cum sola specie intelligibili concurrentis: cum igitur phantasma sit rei purè singularis; erit vtique naturaliter is conceptus, rei potiùs singularis, quàm naturæ specificæ. Quo fit, vt conceptus rei singularis sit primus, & facillimus omnium. *Ex conditione rei pßius effectus.* *§ 8.4. & 5.*

Addi potest confirmatio huius conclusionis ex Aristotele, tertio lib. de Anima. Eam enim videtur significasse loco illo capitis quarti superiùs citato, cùm docuit, naturam vniuersalem cognosci eadẽ potentia, qua cognoscitur res singularis, habente tamẽ se, vt se habet linea extensa ad se ipsam priùs inflexam. Planè enim docuit his verbis, priùs intellectum nostrum intelligere res singulares adiumento phantasmatis, quàm specie sola intelligibili quasi extendatur, & rectà pergat ad naturam communem, quæ præcisè per speciem repræsentatur, eamque per se, ac directò percipiat. Ita patet faciliùs singularia ab intellectu percipi, quàm vniuersalia. *Ex Arist.* *tex. 10.*

At dicet aliquis. Pueri propter sensuum imbecillitatem priùs cognoscunt patrem vt virum, quàm vt hunc virum, & matrem vt mulierem, quàm vt hanc mulierem; idcirco enim viros omnes appellant patres, & mulieres matres, vt ait Arist. initio Phys. eadémque ratione videntur priùs cognoscere equum, mulum, & cætera iumẽta, vt iumenta, quàm vt talia iumenta, cùm ij, qui primò nouerunt equum, iumenta omnia equos appellent. Non est igitur perpetuò verum, singularia priùs, ac faciliùs cõcipi à nobis, quàm vniuersalia. *Obiectio.* *tex. 9.*

Huic obiectioni respondendum est, non ideo pueros appellare viros omnes patres, & mulieres matres, quòd concipiant præcisè naturam cõmunẽ viri, vt distinguitur ab hoc & illo viro, aut naturã mulieris, vt distinguitur ab hac & illa; sed ideo id accidere, quia ita imperfectè cognoscũt singularia, vt ea, quę sunt parum dissimilia inter se, planè distinguere nõ possint, propter sensuũ imbecillitatẽ; quòd idẽ accidit in dignoscẽdis cæteris rebus, quæ inter se aliquã habent similitudinẽ. Non cognosci autẽ à pueris vniuersalia, etiã si viros omnes apprehẽdãt, vt patres, & mulieres, vt matres, vel ex eo cõfirmabis, quia simile *Dilutio.*

quid

Confirmatur ex cognitione Brutorum animalium.

quid faciunt brutę animantes, quæ tamen vniuersalia apprehendere nō possunt. Cernimus enim agnum recens natum quamlibet ouem sequi quasi matrem; quod non alia de causa euenit, nisi quia nondū potest distinguere matrē à cæteris. Vnde fit, vt paulò post roborato magis sensu, solam matrem comitetur. Quare exemplum puerorum, quo Arist. probat in physicis vniuersaliora esse nobis notiora, non alia ratione ad rem propositam confirmandam valet, nisi quatenus indiuiduum vagum est simile quodam modo naturæ vniuersali; puerique, ac brutæ animantes propter sensuum imbecillitatem, qua initio laborant, priùs apprehendunt singularia sub notitia vaga, quàm determinata, quemadmodum roborato etiam sensu fit, cùm animalia è loco remoto venientia cernuntur.

Consectarium.

Colligi tamen ex hac solutione potest, quandocunque sensu ob impedimentum aliquod priùs percipimus indiuiduum vagū, quàm determinatum, idem quoque accidere in intellectu. sat autem est ad perceptionem indiuidui vagi per intellectum species intelligibilis naturæ communis, & imperfectū phantasma rei singularis, quemadmodum ad perceptionem eiusdem per sensum sufficit idem phātasma imperfectum.

Explicatur magis conclusio.

Hæc cùm ostēsa sint in iis singularib⁹, quæ phantasmata sui in nos imprimunt, ferè etiam intelligēda sunt in iis, quæ sensibus nō percipiūtur. Nam etsi hæc lōgo admodum discursu cognoscūtur à nobis, maiori tamē vt plurimum intelliguntur eorū vniuersalia. Dico autē vt plurimum, quia fieri potest, vt aliquando hæc ex vniuersalib. attributis simul iunctis colligantur, quo pacto colligimus singularē Dei conceptum, ex conceptibus entis, & indepēdentis, vel actus, & puri.

Quo pacto species intelligibiles, & conceptus in nobis gignantur; itémque solutio argumentorum partis oppositæ. SECTIO VIII.

Quo pacto species intelligibiles, & cōceptus in nobis naturaliter gignatur.

VERVM antequàm dissoluamus argumenta partis oppositæ, operæpretium erit paucis exponere, quo pacto intellectus noster & species intelligibiles accipiat à rebus, & rerum ipsarum conceptus eliciat.

Ac primæ quidē species intelligibiles semper gignuntur actione intellectus agentis, & phantasmatis simul concurrentium, vt dictum est; possūntque eiusmodi species esse vel specierum infimarum, vt hominis; vel generum, vt animalis, aut viuentis. Nā si phantasma sit Socratis occurrentis, siue vt est hic homo, siue vt est aliquis homo, quem nondum planè à cæteris hominibus discernamus, species, quę gignetur, erit naturæ specificæ hominis; si verò, vt singulare animal, species erit animalis; si vt singulare viuēs, species erit viuentis, atq; ita sursum versus. Iā. n. patet ex superiori q̄stione, multis modis rē eandē singularē posse occurrere sēsib. nostris, & internis, & externis; tametsi hoc interest inter occursu rei, vt est indiuiduū speciei infimę, & vt est indiui-

indiuiduum cuiusuis generis; quòd cùm priori modo illa cognoscitur à nobis, aut cognoscitur vt indiuiduum vagum, aut vt determinatum, quemadmodū diximus de Socrate; at posteriori modo semper cognoscitur vt vagum. Qui enim nondum discernit, cuius speciei infimæ sit res obiecta, minùs discernere poterit, quodnā sit indiuiduū determinatè, hoc est, vt à cæteris omnibus distinguitur, etiā eiusdem speciei infimæ. Eo autem temporis momento, quo gignitur species intelligibilis, simul elicit intellectus possibilis conceptum eius indiuidui; quod tunc occurrit, nisi mens ita sit aliò intēta, vt ab ea operatione impediatur. Quod eodē modo accidit in sensibus externis, qui sæpe res commodissimè obiectas non percipiunt, quia animа vehementi aliquā applicatione in alia re occupata est. Itaque generatio hæc siue specierum intelligibilium, siue conceptuum merè naturalis est. *Indiuidua generum semper cognosci vagè.*

Sed contra hæc sic obiiciat aliquis; Species sensibiles, per quas Socrates cernitur à Platone nunc ex loco remoto, nunc ex propinquo, sunt eiusdem speciei; tum quia non differunt inter se, nisi claritate repræsentandi; tum etiam, quia ex eodem loco remoto, ex quo Socrates à Platone cernitur, vt quoddam animal, cerni potest ab Alcibiade acutiùs vidente, vt quidam homo, & ab alio etiam, vt Socrates: igitur phātasmata omnia impressa ab huiusmodi speciebus sensibilibus sunt eiusdem speciei, totúmque Socratem repræsentāt: at phantasmata generant in intellectu species intelligibiles secundum vltimum potentiæ, cùm ad earum generationem naturaliter concurrant: igitur omnes species intelligibiles, quæ gignūtur à phantasmatibus Socratis, sunt eiusdem speciei, totámq; naturam communem Socratis repræsentant, ipsámq; etiam differentiam indiuiduantē repræsentarēt, si species intelligibiles singularium in intellectu imprimi possent, imò verò sunt vna, & eadem species intelligibilis, quia fieri nō potest, vt in eadē potentia dentur simul duæ species numero eiusdē omnino rei, quæ sola maiori, & minori claritate repræsentationis inter se differant. Non certè igitur dictū est, à phantasmate Socratis, & intellectu agente nunè gigni naturaliter speciē intelligibilem hominis, nunc verò animalis præcisè, aliàs etiam viuentis, &c. *Obiectio.*

Huic obiectioni respōdendum est; Primùm quidem nō esse improbabile, species sensibiles, quibus Socrates cernitur vt quoddā animal, & vt quidam homo, & vt Socrates, esse diuersarum specierum. Nam quemadmodū cognitiones animalis, hominis, & Socratis differūt specie, vt patebit libro sexto; ita & species, quibus cognoscūtur, differre possunt. Quare, nō differre huiusmodi species inter se sola perspicuitate repræsentationis, sed repræsentatione etiam ipsa; siquidē species cuiusdā animalis solùm repræsentat animal, & eius singularitatē indeterminatam; species autem cuiusdam hominis hominē tantùm, & indefinitam eius singularitatē; ac denique species Socratis Socratem determinatè, ac definitè, totum, inquam, hominē, & certam eius dif- *Dilutio notanda.* *Num species sensibiles eiusdē obiecti possint specie differre.*

 ferentiam

ferentiam indiuiduantem. Nec verò referre quicquam, quòd ex eodem loco Socrates cernatur à diuersis, vt quoddam animal, vt quidam homo, & vt Socrates. possunt enim ex eadem distantia obiecti diuersarum specierũ species sensibiles in oculis diuersorum imprimi iuxta diuersam organorum dispositionem. Vnde fit, vt productio huiusmodi specierũ ab obiectis non habeat eandem sphęram (vt dicitur) actiuitatis respectu omnium siue oculorum, siue mediorũ, sed respectu eodem modo dispositorum. Deinde verò, posita identitate specifica eiusmodi sensibilium specierum, dicendum est, aliam esse rationem in ijs speciebus, quæ imprimuntur in sensus externos; aliam

Quid intelligatur in hac disputatione nominibus Phantasiæ, & Phantasmatum.

in ijs, quæ in phantasiam. Intelligimus autem nomine phantasiæ in tota hac quęstione, quemadmodũ & in superiori, quemlibet ex sensibus interioribus, quemadmodum nomine phantasmatis, quamlibet eorum speciẽ impressam, dicturi alias de interiorũ sensuum distinctione, & num eorum omnium species concurrere possint cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis; est enim res, quæ longiori discussione indiget, & cuius definitio nihil facit ad institutam disputationẽ. Quòd verò alia sit ratio, ex eo patet, quia pro-

Quo pacto species sensibiles imprimantur in sensum externum.

ductio specierum in sensus exteriores tota est ab obiecto perfectiùs, aut minùs perfectè imprimente sui similitudinem; per quam, etiam si eiusdem speciei sit, potest sensus externus diuersas specie cognitiones habere, & qui acutior fuerit perfectionẽ ex eodem loco, ex quo obtusior minùs perfectam habet: quanquam enim omnes species ab obiecto productæ totum illud reprę́sentent; ea tamen quæ imperfectiùs id præstabunt, non satis erunt, vt cum obtusiori sensu perfectam sensationem efficiant; quam nihilominus efficient cum acuto

Quo pacto phãtasmata in sensum internũ.

& perfecto. At productio phãtasmatum non fit immediatè ab obiecto, nec etiã ab specie sensibili impressa in sensum exteriorẽ, cuius rei argumento est, quòd impressa in oculis specie hominis corã stantis, sępe nullũ eius in nobis relinquitur phantasma, si illũ non videamus, impedito aspectu à vehemẽti alia applicatione animi, sed fit ab actu sensus externi aut (quod eodẽ redit) ab specie in illũ impressa,

Phantasmata vaga, & determinata differre specie.

quatenus per eam sentimus, quo fit vt quanquã species, per quã videmus Socratẽ, vt quoddã animal, & vt quendã hominem, & vt Socratẽ, sint eiusdẽ speciei; tamen quia videndi actus specie differũt, phantasmata quoq; ab eis genita differãt specie. Vnde obiter colliges, phantasma vagũ, & determinatũ differre specie. Quare cùm phantasmata

Quo pacto phantasmata concurrãt ad productionem specierũ intelligibilium.

Socratis, vt est quoddam animal, & vt est quidam homo, & vt est hic designatus homo, differant specie, nihil mirum est, si diuersas specie formas intelligibiles in intellectum imprimant, nisi quòd duo posteriora phantasmata solam speciem intelligibilẽ hominis producere possunt, quòd propria Socratis produci nequeat. Quin etiam, cùm phantasmata non concurrant cum intellectu agente, nisi quatenus per ea phantasia actu operatur; etsi pr̨edicta phãtasmata essent eiusdẽ speciei, totúmq; Socratem repræsentarent; tamen apprehenso

à phanta-

à phantasia Socrate, vt quodam animali tantùm, sola species intelligibilis animalis produceretur; atque ita sursum versus. Non est igitur quòd de prædicta specierum intelligibilium naturali productione ob argumentum propositum dubitemus.

Alia verò est, & specierum intelligibilium, & conceptuum non naturalis, sed libera productio; tametsi productio specierum naturaliter consequitur liberam conceptuum productionem. Cùm enim in intellectu plures species intelligibiles diuersarum specierum infimarum illo priori modo impressæ sunt, iam liberè quisque concipere potest, tum indiuidua, quorum habet phantasmata, tum etiam quaslibet naturas communes per eas species, siue primò, siue secundaria ratione repræsentatas. Verbi causa, per speciem intelligibilem hominis potest intelligere, tum hominem, cuius illa est prima, & adæquata similitudo, tum etiam genera omnia, & differentias, quas secundaria ratione, ac implicitè repræsẽtat: tametsi facillimè omnium intelliget naturam humanam, quæ primò repræsentatur, & ex generibus, & differentiis, quæ in illa includuntur; ea, quæ ad illius complementum propiùs accedunt, vt superiori quoque quæstione dictum est. Id autem cùm facere possit intellectus, sæpe euenit, vt conferat non solùm indiuidua eiusdem speciei inter ipsa, veluti Socratem cum Platone, sed etiam diuersarum, vt Socratem cum Bucephalo; atque adeo ipsas diuersas species, vt hominem cùm equo: in qua collatione multa inuenire potest, in quibus illa differant, multa etiam in quibus conueniant. Si ergo consideret ea, in quibus differunt indiuidua sub eadem specie; adhuc eiusmodi conceptus erunt singularium entitatum. Si verò consideret ea, in quibus proximè conueniunt; iam habebit conceptum præcisum naturæ specificæ. Sin autem consideret ea, in quibus diuersæ species infimæ inter se differunt; eliciet conceptus abstractos à differentiis indiuiduantibus, quibus illarum differentiæ exprimentur; per quos conceptus non gignentur nouæ species intelligibiles differẽtiarum, si vera est sententia eorum, qui volunt, differentias non habere peculiares species intelligibiles, quibus repræsententur, sed per eas tantùm repræsentari, per quas repræsentantur ipsæ naturæ specificæ. Si deniq; consideret ea, in quibus conueniunt, iam habebitur conceptus generis proximi quidem, si consideret id, in quo proximè conueniunt; remoti verò si id, in quo remotè: nisi conuenientia sit adeo remota, vt conceptus non sit vniuocus, sed analogicus, vt si concipiatur conuenientia omnium rerum in ente, aut omniũ accidentium in accidente; quo pacto cõferri possunt, nõ solùm species cũ speciebus, sed etiam genera summa inter sese. Hoc autẽ cùm fiet, non dubiũ esse debet, quin ex eiusmodi cõceptibus, gignãtur nouæ species intelligibiles generum, ad quarum productionẽ, iam nõ concurrẽt phantasmata, nec item intellectus agẽs, vt est cõmunior philosophorum sententia; tametsi eiusmodi species nõ gignẽtur, si iam fuerint genitæ ex phanta-

De libera specierum intelligib. & conceptuũ productione.

Quo pacto ex collatione rerum.

Dari in intellectu species quæ naturas genericas præcisè repræsẽtẽt.

ſimate alicuius indiuidui occurrētis ſub ratione indiuidui illius generis duntaxat; quod fieri poſſe iam dictum eſt.

Oſtēditur id ex actu cōcipiēdi naturā abſtractē. Quòd autē id dubium eſſe non debeat, ex eo primùm patet, quia conceptus eſt actualis ſimilitudo rei; ex ſimilitudine autem actuali, aliqua habitualis relinqui debet in intellectu, nondum informato ſimilitudine naturæ quæ concipitur. Quòd ſi dicas, naturam genericam iam antea repręſentatam fuiſſe in ſpecie intelligibili naturæ ſpecificæ; ea ratione non ſatisfacies, quia repręſentatio illa erat implicita, & ſecundaria.

Ex ipſa facilitate abſtractè cōcipiendi. Deinde, quia poſtquam communem conceptum genericæ naturæ elicuimus, experimur multò nos faciliùs, cùm volumus, eandem naturam ſyncerè ſiue abſtractè concipere; quod vtique non accideret, ſi in intellectu non relinqueretur nouus habitus, qui abſtractè eam naturam repręſentaret. Nec enim ad id ſatis videtur eſſe affectio ea relicta, qua intellectus diſponitur ad faciliorem vſum ſpecierū, ſed opus eſt præterea, vt ex parte ſpecierum detur præciſa quædam, & abſtractiua repręſentatio eiuſdem naturæ, quippe cùm experiamur relinqui in nobis non ſolùm propenſionem, & facilitatem ad vſum ſpecierum intelligibilium, quas antè habebamus, ſed etiā tam præciſam repręſentationem habitualem naturæ genericæ, quàm habebamus ſpecificarum.

Notanda diſſolutio tacita obiectionis.

Ex communi quodam pronunciato. Tertiò, quia qui cēſent generari in nobis, primò ſpecies intelligibiles rerum ſingulariū, fatentur non ampliùs eſſe opus intellectu agente ad generationē ſpecierū, quibus naturę ſuperiorum repręſentētur, eo quòd ipſe intellectus poſſibilis elicere poſſit ſpecies ſuperiorum ex ſpeciebus inferiorū; id quod etiam fatentur omnes facta eadem hypotheſi: ergo ſi iam ponantur genitæ ſpecies intelligibiles ſpecierum infimarum, par ratio erit, vt dicamus, intellectum poſſibilem poſſe ab eis abſtrahere ſpecies intelligibiles generum: at intellectus poſſibilis non poteſt eas alia ratione abſtrahere, quàm formando conceptus præciſos generum, vt animalis, aut viuentis, per quos gignantur eiuſmodi ſpecies: ergo & cæt.

Ex perplexitate, quæ alioqui daretur. Poſtremò, quia niſi ea ſpecies relinqueretur, daretur poſtea in intellectu quædā, vt ita dicā, perplexitas, cùm quis vellet naturam eandem abſtractè, & nulla habita ratione naturarū ſpecialiū concipere. Poſtquā enim ex collatione hominis, & equi abſtractè cōcepiſti naturā animalis, ſi poſtea eādē audito animalis vocabulo, nullóq; modo ad hominē aut equum, aliámve ſpeciem attendēs mente cōcipis, qua quæſo ſpecie intelligibili illā percipis? aut enim omnibus intelligibilibus ſpeciebus ſpecialium animaliū, aut nulla? Nec enim potior ratio in vna ſpecie eſt, quàm in cęteris. Vt ergo iterētur huiuſmodi cōceptus generū ſine vlla perplexitate, quo pacto illū iterari experimur; dicendū potiùs eſt, relinqui ex primis illis actibus cōcipiendi naturas genericas, ſimiles quaſdā ſpecies & quaſi veſtigia impreſſa, quib. facilè intellectus poſtea eiuſmodi naturas pręciſe cōcipiat, ſine

vlla

vlla consideratione inferiorum. Quod magis etiam aduertere debuissent nonnulli ex Recentioribus, qui vsqueadeò diuerterunt à communi veterum sententia, vt solas species intelligibiles rerum singularium esse censeãt. In maiori enim numero specierum intelligibilium, maiorem perplexitatem dari necesse est. Hac eadem, & alijs de causis videntur ponendæ in substantijs separatis præter species intelligibiles naturarum specialium, siue latiùs patentium, siue minùs latè (pro dignitate nimirum cuiusque) species omnium superiorum generum propriæ. *De speciebus intelligibilibus generum in substãtiis separatis.*

Non tamen latet nos argumentum hoc suspectum videri posse, quòd multa certa, & per se nota videatur impugnare, vt intẽtionem & remissionem formarum, omnésque omnino generationes, siue substantiales, siue accidentales. Cur enim potiùs hic numero gradus caloris ab hoc agente introducatur, aut expellatur, quàm ille; cur item potiùs hic numero equus, aut hic radius luminis gignatur, quàm ille, si causæ secundæ quærantur, nulla prorsus est: proinde aut negandæ sunt intensio, remissio, & omnes generationes; aut dicendum, propositum argumentum nullã vim habere; recurrendúmque esse in huiusmodi perplexitatibus ad determinationem diuinæ voluntatis. Sed hæc nihil obstant, quo minùs proposito argumento innitamur. Quãquam enim in quibusdam euentis (vt in iis quæ dicta sunt) oportet recurrere ad diuinæ voluntatis determinationem, præfinitionémque, vt quinto libro docebimus; non est tamen id faciendum, vbi ratio ex causis secundis reddi potest. Redditur autem ea optimè in re proposita ex speciebus intelligibilibus generum relictis ex eorum conceptibus præcisis. *Qua ratione videatur proposito argumento.*

Atq; hæc obiter de generatione specierum intelligibiliũ, & conceptuum dicta sint hoc loco. Ex quibus manifestum relinquitur, primum cognitum ab intellectu nostro esse rem singularem. Qua ex parte certè sentiunt Durandus. 2. Sent. d. 3. q. 7. Burlæus 1. Phys. libro ad caput. 2. & Nominales omnes, vt Ochamus 1. sent. d. 3. q. 5. & Gregorius ibidẽ q. 3. tametsi in alijs plerisque labuntur. Num autem species intelligibiles sint ex genere earum formarum, quæ non intenduntur actibus nostris, veluti species sensibiles, quæ ab obiectis in sensus externos imprimuntur, & species intelligibiles, quæ angelis more proprietatum inditæ sunt, & in animos nostros, cùm à corporibus separantur, naturaliter influunt; an verò intendãtur iis actibus concipiendi, qui per eas eliciuntur; & quo pacto, num quoad repræsentationem plurium rerum, entitatúmve, an potiùs quoad perspicuitatem repræsentandi, libro octauo explicabimus, cùm de intensione, & extensione formarum differemus. *Dubia dilata in librum 8.*

Ad primum igitur argumentũ eorum, quibus suadebatur, faciliùs vniuersalia, quàm singularia intelligi, dicendũ est, nihil referre quòd in intellectu nõ sint species intelligibiles rerum singulariũ propriæ. *Responsio ad argumẽta partis oppositæ.*

 Satis

Satis est enim cōcursus phantasmatis, vt suppleat id, quod deest speciebus intelligibilibus naturarum communium.

Ad secundum dicendum est, conceptus rerum singularium non propriè dici reflexos, sed translatitiè, vt dictum est. Est autem & naturæ, & dignitatis ordini conuenientius, vt primùm intellectus noster se quodammodo inflectat inferiori potentiæ, à qua iuuatur, deinde ipse per se suas operationes exerceat, quàm contrà. Ad eam verò commentationem Caietani satis iam responsum est suprà, nec quenquam experiri, necessariū sibi esse eum discursum, vt rem singularem concipiat: nec verò illum satis esse ad res singulares determinatè percipiendas: proinde nihil esse ad rem eum modum reflexę cognitionis. Deniq; modus ille, quem D. Thom. in locis citatis exponit, & paucissimis contigit, & longiori discursu indiget, quàm in nobis fieri experiamur ad singularia concipienda; præter quàm, quòd ille non satis est ad intelligenda singularia secundū proprias, & peculiares eorum rationes, veluti Socratem, vt Socratę, & Platonem, vt Platonem; sed tantùm, vt remotas causas specierum intelligibilium, actuúmque intelligendi. Quare necesse est ponere alium modum quo singularia, vt talia sunt, tam facilè à nobis concipiantur, quàm experimur; qui quidem alius non videtur esse posse, nisi is, qui à nobis explicatus est. Nec Diuus Thomas eum modum negauit vnquam, sed potius significasse videtur 1. p. q. 86. ar. primo, amplexus tandem illum extremo opere, tāquam omnium optimum, & omnibus familiarissimum, ac facillimum.

Responsio ad argumēta partis oppositæ.

Quid de modo cognitionis reflexæ à D. Thoma tradita.

Ad tertium dici posset, Vniuersalia appellari ab Arist. notiora ratione, & singularia notiora sensu, quoad habitualem cognitionem, si verisimile esset illum non de actuali, sed de sola habituali cognitione esse intelligendum eo loco. Vt enim similitudines habituales, quæ sunt in intellectu, non repręsentant per se, & determinatè, nisi vniuersalia; ita quæ in sensus interiores imprimuntur, non repręsentāt per se nisi singularia; quò fit, vt hoc pacto notiora sint intellectui vniuersalia, quàm singularia; & sensui singularia, quàm vniuersalia. Notius est enim id, quod per se, quàm quod per accidens repręsentatur. Verùm, quia Arist. non videtur actualem cognitionem excludere, sed potiùs de ea pręcipuè agere; crediderim dicendum, ea pronunciata intelligenda esse de cognitione, quę methodo aliqua, seu, vt latini loquuntur, via, & ratione comparatur. Hęc enim habetur de vniuersalibus per scientiam; de singularibus per experientiā: constat autem scientiam versari per se in vniuersalibus, per accidens in singularibus; experientiam econtrariò, per se in singularibus, per accidēs in vniuersalibus, vt egregiè expositū habes ab ipso authore cap. 1. huius libri. & forsitan ob hanc causā non vsus est ille in priori loco nomine intellectus, sed rationis, quod vsitatius est in significanda cognitione per causā, quam omnes

Exponitur locus Aristotelis.

scientiam

scientiam appellamus, quemadmodum in posteriori, cum sic ait [Quinetiam expertos magis,quàm eos qui rationem sine experientia tenent,&c.] Et paulò post cum ita scribit [Si quis igitur, sine experientia rationem teneat;&c.]

Dissoluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO VI.

Reliquum est igitur, vt ea argumenta dissoluamus, quibus initio ostendi videbatur, singularia sensibilia non intelligi à nobis, sed sensu duntaxat percipi. Ad quorum primum iuxta ea, quæ proximè dicta sunt, respondendum est, ideo vniuersalia dici ab Arist. notiora ratione, quòd ea sola per se sciantur; contrà verò singularia esse notiora sensu, quòd ea sola per se cadant sub experientiam sensus; quidquid dicendum sit de ea cognitione intellectiua, quæ non est scientia. *Cur vniuersalia dicantur ratione notiora, & sensu singularia.* Sect. 1.

Ex his patet responsio ad secundum. Nec enim eo loco videtur esse sermo de obiectis intellectus, & sensus; sed de iis, quæ per se cadunt sub cognitionem siue actualem, siue habitualem, quæ via, & ratione comparatur. Aut dicito, distingui eo loco obiectum intellectus, & sensus per excessum, quem habet intellectus supra sensum. Nam etsi intellectus potest per se percipere singularia, quemadmodum & sensus; tamen id, in quo ille excedit sentiēdi vim in rebus sensibilibus, est cognitio vniuersalium. Hæc enim à solo intellectu per se cognosci possunt, & in his solis per se versatur scientia. *Qua ratione sensum excedat intellectus.* Nec nouum est, aut præter rationem designari obiecta potentiarum per ea, in quibus aliæ alias excedunt, cùm id doceat Arist. 1. de Cælo cap. 11. vt si equus portare possit decem talenta, homo verò vnum tantum, vis portandi, quam equus habet, rectè definietur per decem talenta, & si equus minora quoque pondera portare possit. *Potētiae superioris definiendas esse per excessu.* tex. 116. Quapropter ad duas illas argumentationes, quæ ex 1. Physico, extruebantur, negandum est, eodem modo vniuersale esse obiectum intellectus, quo singulare est obiectum sensus. Neque enim vniuersale est adæquatum obiectum intellectus, quemadmodum singulare est adæquatum sensus, quippe cùm singularia cadant per se sub intellectum, non item vniuersalia sub sensum.

Ad tertiū non desunt, qui dicant intellectū nostrū ideo percipere singularia materialia, quia anima intellectiua est quodāmodo materialis propter naturalem propensionem, ad informandum corpus, & quandam dependentiam à sensibus quā intellectus habet dum est in corpore. *Quorundam responsio.* Sed non animaduertūt absurdissimū illud ex ea responsione effici, fore vt substantiæ separatæ, quæ omnino immateriales sunt, non intelligant eadem singularia, imò neque eorum vniuersalia, quæ materiam includunt. *Refutatio.* Potius igitur dicendū est ad argumentum, pro-

Quæ proportio inter potentiam & obiectum requiratur.

portionem, quæ inter potentiam, & obiectum requiritur, eam esse debere, vt potentia non sit inæqualis obiecto ob defectum, quam vocant proportionem minoris inæqualitatis. Nemo enim vnquã negauit posse dari proportionem maioris inæqualitatis in potẽtiis, hoc est, maiorẽ posse vim esse in potentia, quàm obiecto percipiendo sit satis: sed omnes fatentur non debere esse minorem, vt est in sensibus respectu rerũ materiæ expertiũ. Cùm igitur potentiæ immateriales maiorem vim habeant, quàm materiales, nihil impedit, quo minus materialia possint attingere, siue ea sint aliqua ex parte materialia, vt naturæ vniuersales, siue omnino, vt res singulares.

Singularia apud nos causã esse, cur vniuersalia intelligantur.

Ad quartum dicendum est, etsi vniuersalia syncere à nobis intelligi non possunt, quandiu à singularibus non abstrahuntur, seu (quod idem est) quandiu in nobis non dantur earum species intelligibiles; non ideo tamen rectè dici singularia esse in causa, cur vniuersalia non intelligantur; imò verò, cùm singularia per sensus externos imprimant sui species in sensum interiorem, à quibus intelligibiles species gignuntur; potius dicendum est, illa in causa esse cur à nobis vniuersalia intelligantur.

Ad quintum sic respondẽdum; Si singularia sensibilia intelligerentur à nobis per species cõgenitas, vt intelligũtur à substantiis separatis, tũ demum non esset cur sẽsibus indigeremus, quemadmodum illæ non indigent. Nunc autem, cùm omnis nostra cognitio à sensibus ortum habeat, inde fit, vt non solùm propter cognitionem singularium, sed ipsorum etiam vniuersalium, indigeamus sensibus.

Vnde Aristoteles necessitatẽ colligat intellectus agentis.

Sextum argumentum supponit, singularia sensibilia non posse intelligi à nobis, nisi per proprias eorum species intelligibiles, quo pacto rectè cõcludit, si ea tantùm causa spectetur, ob quam Aristoteles intellectum agentem perspicuè induxit. Neque enim ille alia ratione necessarium esse dixit, nisi propter abstractionem naturarum communium à singularibus materialibus, quã primò fieri voluit per species præcisas naturarum communium. Quòd si primò species intelligibiles singularium in intellectum nostrum imprimerentur, iam prima abstractio communium naturarum posset fieri per conceptus earum præcisos ex cõsideratione, & collatione singularium elicitos, ex quibus conceptibus resultarent species intelligibiles, quæ naturas communes præcisè repræsentarent, quod sæpe accidere paulò superiùs dictum est. Ita nõ esset necessarius intellectus agens.

Refellitur quorũdam de eadem re opinio.

Vnde patet non rectè sentire eos, qui adhuc Aristotelis opinione putant illum esse necessarium, vt faciat res vniuersales tanquam precipua obiecta intellectus possibilis. Nam cùm intellectus possibilis speciebus intelligibilibus singulariũ informatus possit abstractè communes eorum naturas concipere; non dubium est, quin possit facere vniuersalia nõ modò per cõceptus, sed etiam per species relictas. Adde, non rectè ab eis dici vniuersalia præcipua obiecta intelle-

ctus possibilis. Quanquam enim pura appellari possunt, vt in quibus cognoscendis non miscetur sensus; præcipua tamen dici nequeunt, cùm sint minùs perfecta singularibus, neque in natura diuina dari possint. Potiùs ergo dicendum est cum aliis, etsi species intelligibiles singularium ponantur, non ideò tamen superuacaneum fore intellectum agentem, quia phantasmata, cùm materialia sint, & extensa in corpore, non possunt per se, ac vi sua agere in intellectum possibilem, qui immaterialis est, ad gignendas species intelligibiles, etiam singularium, sed vi alicuius agentis immaterialis, quod nos dicimus intellectum agentem. Quanquam verò Arist. huic rationi non est innixus expresse, eam tamen fortasse supposuit; vt dici possit, duplici de causa inductum ab eo esse intellectum agentem; vna expressa; altera, quæ facilè subintelligi potuit. Nā & perspicua erat, & ipse fortasse eam innuit eodē capite, cùm dixit. Omne agens esse præstātius patiente. Quanquam enim hoc pronunciatum ad prestantiam intellectus agentis confirmandam inductum est; tamen ad eius quoque existentiam ostendendam valet. Verùm de hac re alibi accuratiùs. *Vera sententia.* *tex. 19.*

Ad septimum dicendum est, Aristotelem in loco citato, nomine sensibilium, intellexisse sensibilia, quatenus sensibilia sunt, hoc est, quatenus immutatione sensuum percipiuntur, vt D. Tho. exponit. Colligebat enim sensum cōmunem, vt est in omnibus animalibus, satisque patet, in bestiis, præter sensitiuas potentias nullam esse superiorem, cuius immutatione sensibilia percipiantur. Ita nihil refert, quòd homo per intellectum quoque singularia sensibilia percipiat. Oportet enim illum adhuc habere vnam aliquam potentiam sensitiuam, qua possit de differentiis omnium sensibilium iudicare, ne natura eius sensitiua inferior sit aliorum sensitiuorum natura. *Explicatur locus Aristotelis.*

Atque hæc de cognitione vniuersalium, & singularium, etsi aliquantò fusiùs pro ratione loci, non inutiliter tamen dicta esse videbuntur.

Capitis tertij explanatio.

Cum autem constet } Absoluta præfatione aggreditur tractationem. Quoniam verò dixerat hanc scientiam circa causas primas versari, adductis breuiter initio huius c. 4. generib. causarum ex 2. lib. Phys. refert ad finem vsque 6 cap. Veterum Philosophorū opiniones de causis, vt si quid dictum ab eis reperiat, quod à se fuerit omissum, id amplectatur, sin minùs maiorem astruat fidē iis, quæ de causis docuit. Tum denique in septimo capite eorū opiniones ea ex parte refutat, qua à vero videntur aberrare.

b *Quarū vnam dicimus* } Quæ hic Arist. repetit de quatuor causarū generibus, quia fusiùs ab eo tractantur 2. lib. Physi. c. 3. & 5. libro huius operis capite 2. non est cur hoc loco explicentur. Id enim à nobis deinceps obseruandum erit, vt quæ alibi explicatiùs ab Auctore traduntur, aut minùs habent vtilitatis, aut certè in publicis prælectionibus explicari nō solent, omissis lōgioribus cōmentariis, breuibus tantū scholiis, cū opus fuerit, exponamus. Itaq; ea tantū, quæ in huiusmodi rebus

Modus deinceps in expositione tenendus.

Κεφ. Γ'.

Ἐπεὶ [a] δὲ φανερὸν, ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναι φαμὲν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν) τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν [b] μίαν μὲν αἰτίαν φαμὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί πρῶτον εἰς τὸν λόγον ἔσχατον, αἴτιον δὲ καὶ ἀρχὴ τὸ διὰ τί πρῶτον) μίαν δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκείμενον, τρίτην δὲ ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην αἰτίαν ταύτῃ καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν, καὶ τὸ ἀγαθὸν (τέλος γὰρ γενέσεως καὶ κινήσεως πάσης τοῦτ' ἐστι) τεθεωρημένων οὖν ἱκανῶς περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, ὅμως [c] παραλάβωμεν καὶ τοὺς πρότερον ἡμῶν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ὄντων ἐλθόντας, καὶ φιλοσοφήσαντας περὶ τῆς ἀληθείας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖνοι λέγουσιν ἀρχάς τινας καὶ αἰτίας. ἐπελθοῦσι γοῦν ἔσται τι προὔργου τῇ μεθόδῳ τῇ νῦν. ἢ γὰρ ἕτερόν τι γένος εὑρήσομεν αἰτίας, ἢ ταῖς νῦν λεγομέναις μᾶλλον πιστεύσομεν. ca. 3. text. 28. & 29

Τῶν δὴ [d] πρώτων φιλοσοφησάντων, οἱ πλεῖστοι τὰς ἐν ὕλης εἴδει μόνον ᾠήθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων. ἐξ οὗ γάρ ἐστιν ἅπαντα τὰ ὄντα καὶ ἐξ οὗ γίγνεται πρώτου, καὶ εἰς ὃ φθείρεται τελευταῖον, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης, τοῖς δὲ πάθεσι μεταβαλλούσης, τοῦτο στοιχεῖον καὶ ταύτην τὴν ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε γίνεσθαι οὐθὲν οἴονται, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὡς τῆς τοιαύτης φύσεως ἀεὶ σωζομένης, ὥσπερ δὲ τὸν Σωκράτην φαμὲν οὔτε γίγνεσθαι ἁπλῶς, ὅταν γίγνηται καλὸς ἢ μουσικὸς, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὅταν ἀποβάλλῃ ταύτας τὰς ἕξεις, διὰ τὸ ὑπομένειν τὸ ὑποκείμενον,

nobus studiosus, ac diligens lector desiderare poterit, carptim, breuitérque explanabim⁹. Quod ad verba attinet, illud ἐξ ἀρχῆς hoc est [ex principio] pro [primarũ] dictũ est, vt Alex. interpretatur, idq; patet ex subiecta ab Arist. ratione.

c *Tamen eos quoque*} Consuetudo Aristotelis, est ab opinionibus aliorũ ordiri disputationẽ, quæ sanè optima est philosophandi ratio. facile enim est inuentis addere, vt est in prouerbio. Pro qua re lege primũ caput libri sequentis, & vltimum Elenchorum.

CAPVT III.

CVm [a] autem constet, primarum causarum scientiam capessendam esse (tunc enim rem quanque nos scire dicimus, cùm primam causam nos cognoscere arbitramur) causæ vero quadrifariam dicantur, quarum [b] vnam dicimus substantiam, quiditatemq; rei (id enim primũ, quod in quæstione, Propter quid est, quæritur, ad rationem vltimam reuocatur; est autem id causa, & principium, quod primum in quæstione, Propter quid est, quæritur) alteram verò materiam, & subiectum: tertiam, vnde principium motus existit: quartã eam, quæ huic opposita est, & id, cuius gratia, ac bonum ipsum (hoc enim omnis motus, generationisq; finis est) de his quidem etsi satis disputatum est in libris de Natura: tamen [c] eos quoque qui ante nos in eorum, quæ sunt, disputationem descenderunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus. nam & illos principia quædam, causásque posuisse perspicuum est, quas si exposuerimus, aliquid huic tractationi adiumenti afferetur. Aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certè ijs, quæ nunc exposita sunt magis credemus.

tex. 3.

Plurimi [d] igitur eorum, qui primi philosophati sunt eas solas, quæ sunt in specie materiæ, principia rerum omnium esse crediderunt. Ex quo enim sunt omnia, quæ sunt, & ex quo primo fiunt, & in quod vltimum, substãtia quidem permanente, sed affectionibus mutata dissoluuntur, id elementum, ac principium rerum omnium esse asserunt; ob eámque causam, nec generari quicquam existimant, nec corrũpi, quòd eiusmodi natura semper salua permaneat. Vt autem Socratẽ dicimus, nec fieri simpliciter, cùm fit bonus, aut musicus, nec verò corrumpi, cùm hos habitus amittit, quòd subiectum idem permaneat, ipse

d *Plurimi igitur eorũ*} In enumerãdis opinionibus de causis hũc ordinẽ sequitur Aristoteles, vt primum referat sententias eorũ, qui materialẽ causam posuerunt: deinde eorũ, qui addiderunt efficiẽtẽ; tertio loco eorum, qui formalem. Nõ refert autem placita eorum, qui posuerunt finalẽ, quia vt ipse ca. 6. docebit, nemo apertè, ac p se hoc genus causæ attulit. Docet igitur fuisse plurimos, qui cũ rerum omnium principia inquirerent (neque enim de vno tantũ genere disputabãt, sed de tota rerum vniuersitate) solam materialem causã tradiderint, tametsi alii vnum, alii plura esse materialia principia existimauerint, vt in progressu apertum erit. Cur autẽ solam materiã causam esse putauerint, hæc ratio fuit, quia cætera omnia, quæ in materia sibi inuicem succedũt, accidentia esse existimarunt, ac indigna causæ nomine, præsertim internæ, & essentialis, quam solũ reuerà inquirebant. Primùm igitur docet, hos omnes in eo conuenisse, vt dicerent, materiam esse totam rerum substantiam. Quoniam verò nihil potest simpliciter generari, aut corrumpi, nisi substãtia mutata, docet deinde eos omnes coactos fuisse, vt omnem generationem, ac corruptionem simpliciter negarent. Si enim omnium rerum substantia eadem est, nihil omnino mutatur secundum substantiam, quare nec generatur quicquam, nec corrumpitur

Quo ordine Arist. enumeret Veterum opiniones de causis.

Cur solam materiã causã esse dixerint.

Quatenus conuenerint omnes veteres Naturales.

corrūpitur simpliciter, sed tantùm mutatur secundū alias, atque alias substātiæ affectiones. Horū autem varias sententias ita refert Arist. vt primo loco meminerit eorū, qui dixerūt vnū aliquid esse rerū omniū materiale principiū, deinde eorū, qui quatuor, postremò eorum, qui infinita.

ὑποκείμενον, τὸν Σωκράτη αὐτόν, οὕτως οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. δεῖν γὰρ εἶναί τινα φύσιν, ἢ μίαν, ἢ πλείους μιᾶς ἐξ ὧν γίνεται τὰ ἄλλα σωζομένης ἐκείνης. τὸ μέντοι πλῆθος, καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, οὐ τὸ αὐτὸ πάντες λέγουσιν.

Ἀλλὰ Θαλῆς [e] μὲν ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας, ὕδωρ φησὶν εἶναι. διὸ [f] καὶ τὴν γῆν ἐφ᾽ ὕδατος ἀπεφήνατο εἶναι, λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τοῦ πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ τὸ ζῷον τούτῳ ζῶν. τὸ δ᾽ ἐξ οὗ γίγνεταί τι τοῦτ᾽ ἐστὶν ἀρχὴ πάντων. διά τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην, καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν, τὸ δ᾽ ὕδωρ ἀρχὴ φύσεώς ἐστι τοῖς ὑγροῖς. εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ τοὺς παμπαλαίους, καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτους θεολογήσαντας, οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως * ὑπολαβεῖν. Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ᾽ αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν. τιμιώτατον μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ὅρκος [h] δὲ τὸ τιμιώτατόν ἐστιν. εἰ μὲν οὖν ἀρχαία τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὖσα περὶ τῆς φύσεως ἡ δόξα, τάχ᾽ ἂν ἄδηλον [i] εἴη, Θαλῆς μέντοι λέγεται τοῦτον [k] τὸν τρόπον ἀποφήνασθαι περὶ τῆς πρώτης αἰτίας. Ἵππωνα μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις ἀξιώσειε θεῖναι μετὰ τούτων, διὰ τὴν [l] εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς διανοίας, Ἀναξιμένης [m] δὲ ἀέρα, καὶ Διογένης πρότερον

* Alias διαλαβεῖν.

Vide Eusebium in Chro. & alios.

Thales Milesius.

e Sed Thales} Thales Milesius, vir nobilissimus, primúsq ex septē Græciæ sapientib⁹ icirco dicitur huius primæ Philosophiæ princeps, siue primus auctor (vtrunque enim significat verbū ἀρχηγός) quia relictis forēsibus negotiis primus se ad totam rerū naturā contēplādā contulit. Quāquā enim de solis rebus corporeis disseruit, putauit tamen se de vniuerso entiū genere disputare, quia nullā esse rē corporis expertē, vt alii plerique posteriores, existimauit. Eius verò opinio apertiùs hic ab Aristotele ponitur, quàm vt explicatione indigeat. Floruit autē Thales ætate Ezechielis, & Danielis Prophetarū, cū populus Israeliticus esset in captiuitate Babylonica; quo tempore apud Romanos regnarunt ex ordine Tarquinius Priscus, & Seruius Tullius.

Veterum de Mūdo sententia.

f Quamobrē, & terrā} Omnes penè veteres Naturales, vt notat Albertus, existimarūt mundū esse animal, proinde cùm Thales humidū cēsuerit esse rerū omniū principiū, quasi earum omniū nutrimentum, atque adeo astrorum, vt pleriq; existimabāt, cōsequens fuit, vt illud in medio mūdi collocaret, & quod hinc sequitur, maxima ex parte sub terra, vt æquè distaret ab omnibus, quæ ab eo alerentur, cuius rei similitudinem cernimus in animali, quod 8. Phys minor mūdus appellatur. videmus enim in eo mediū locū nutrimento deputatū esse.

Tract. 3. ca. 3.

Cap. 2. text. 17.

g Qui

Lect.3. Eufeb.10. de prap. Euang. c. 3. & in chron. g *Qui antiquissimos illos*} D. Thomas credit hos fuisse antiquissimos poëtas Orpheũ, Musæum, & Linũ, qui propterea Theologi appellati sunt, quod res diuinas carmine tractauerint. Merito autem ij dicuntur antiquissimi, quod floruerint tẽpore Hebræorũ iudicũ, adq; ante Samsonẽ in cuius ætatem incidit Troiæ excidium, quod Thaletis obitũ sexcẽtis triginta annis antecessit. Alex & Alber. putãt his verbis significari Homerum, & Hesiodũ, sed prior expositio magis placet, quòd illi superiores Theologorum nomen magis assecuti videantur.

Orpheus, Musæus, & Linus cur Theologi appellati. Cur dicti antiquissimi.

Alex. cõ. 13. ad finẽ. Alb. tract. 3. c. 4.

ipse inquam Socrates, ita nec quicquam aliud. Oportere enim aliquam esse naturam, vel vnam, vel plures vna, ex quibus, salua illa, cætera gignantur: multitudinẽ verò, speciemq; eiusmodi principij non eandem omnes asserunt.

Sed [e] *Thales, qui huiusmodi philosophiæ princeps fuit, aquam esse dicit. Quamobrem* [f] *& terram super aquam esse asserebat, concepta forsitan hac opinione ex eo, quòd alimentum omnium humidum esse, calorémque ipsum ex eo gigni, & animal hoc ipso viuere animaduerteret. Id autem, ex quo aliquid fit, principium est omnium. Atque hac de causa ille in hanc opinionem inductus est, & quòd omniũ semina humidam naturam habeant, aqua verò humidis principium sit. Sunt etiam nonnulli, qui* [g] *antiquissimos illos, & multis seculis hac ætate superiores, quique primi Theologiam tractauerunt, sic arbitrentur de natura sensisse. Oceanum enim, & Thetin parentes generationis fecerunt, Deorumq; iusiurandũ eam aquam esse, quam Poetæ ipsi stygem appellãt. honore enim dignissimum, quod antiquissimum: iusiurandum* [h] *autem honore dignissimum est. Num igitur antiqua, vetúsque sit opinio hac de natura, obscurum* [i] *forsitan fuerit; certè Thales hunc* [k] *in modum fertur de prima causa censuisse. Hipponem enim nemo dignum putabit, quem cum his numeret, propter mentis* [l] *eius vilem, & abiectam cõditionem. Anaximenes* [m] *autẽ, & Diogenes aerem*

6. Aenei.

h *Iusiurandum autem*} Id est, fieri per eam rẽ, quæ honore est dignissima. Vnde illud Virgilii, Stygiámq; paludẽ, Dii cuius iurare timẽt, & fallere numẽ. Ita patet apud eos qui hæc fabulati sunt, eã fuisse opinionẽ, vt putarẽt Deos esse corporeos, atque ideo posteriores aqua, ex qua cũcta, atq; adeo ipsi existerent.

i *Obscurum forsitan*} Meritò ait, nõ satis constare, nũ antiquissimi illi poetæ Theologi putauerint, aquã esse rerum omniũ principiũ. Nam cùm illi multa Naturæ secreta fabularũ inuolucro contexerint; timendum est, ne sæpe de rebus multò aliter senserint, quàm prima specie sensisse videantur.

k *Hunc in modum*} Propterea vtitur verbo, Fertur, quia eius ætate nullum Thaletis scriptum extabat, vt testatur Alex. Quinetiam existimat Simplicius 1. Phys. nihil illum scripsisse præter nauticam Astrologiam.

De scriptis Thaletis.

Alex. cõ. 24. Simp. com. 3. tex. 32. Com. 2. 1. Com. 3.

l *Propter mentis*} Hippon dixit, aquam esse principium omniũ rerũ, quemadmodũ Thales, atq; adeo asseruit animã ipsam esse aquã, vt patet 1. de Anima c. 2. Ideo tamen ait Arist. illũ indignũ esse, qui numeretur inter Philosophos, quia impius fuit, ac lõgè abhorrẽs à Dei cognitione, vt affirmat Ale. hoc loco, & Simplicius in 1. Phys. vbi hominẽ appellat ἄθεον. Quanquam ἡ εὐτέλεια τῆς διανοίας significare potest hoc loco ingenii tenuitatẽ, aut iudicii leuitatẽ, quæ in eundẽ æquè conueniunt; nã neque sententiã suã, quæ tandẽ esset, satis explicauit, neq; graue quicquã dicere potuit, qui supra humana hæc nihil agnouit.

Hippon. Indignus Philosophi nomine.

m *Anaximenes autem*} Anaximenes Milesius, qui fuit tertius à Thalete (audiuit enim Anaximandrum Thaletis discipulum) & Diogenes Apolloniates eius auditor, posuerunt aërem omnium rerum principium.

Anaximenes. Diogenes Apolloniates.

Hippasus

n *Hippasum vero*} Præfert hos superioribus Aristoteles paulò pòst initium capitis septimi, quod ignis sit omnium elementorũ subtilissimus. Horũ lõgè clarior fuit Heraclitus Ephesius tempore Darii Persarum Regis, cuius cõsuetudini, & muneribus humanissimè, ac liberalissimè oblatis Philosophiæ otiũ, & modestiã Heraclitus antepoſuit. Fuit aũt is posterior Thalete annis ferè septuaginta. *tex. 12. Laertius in Heraclito.*

Empedocles. o *Empedocles autem*} Empedocles quatuor elemẽta prima principia esse cẽsuit omniũ, quæ gignũtur, & intereũt, atque in his quatuor totam substãtiam cæterarum rerum consistere, quemadmodũ superiores in vno tantũ, nihilque aliud esse reliqua entia, quàm horũ variã inter se coniunctionẽ, vt in aliis plus existat ignis, in aliis plus aëris, & sic in reliquis. Floruit porrò Empedocles haud multò ante Socratem. Docuit enim Gorgiã Sophistam, cum quo iã seniore sæpe disputauit Socrates.

p *Nec fieri*} Hoc est, Nec ipsa fieri aliud, nisi multitudine &c. seu vt clarius loquamur, Nec ex ipsis fieri aliud, nisi coniunctione multorum, aut paucorũ inter se, eorumque disiunctione corrumpi, ita vt mista nihil habeãt vltra elementa, præter ipsam elementorum coniunctionem, quæ est quoddam eorum accidens.

πρότερον ὕδατος, καὶ μάλιστ' ἀρχὴν τιθέασι τῶν ἁπλῶν σωμάτων. Ἵππασος [n] δὲ πῦρ ὁ μεταποντῖνος, καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος.

Ἐμπεδοκλῆς [o] δὲ τὰ τέτταρα, πρὸς τοῖς εἰρημένοις γῆν προσθεὶς τέταρτον. ταῦτα γὰρ ἀεὶ διαμένειν, καὶ οὐ [p] γίγνεσθαι, ἀλλὰ ἢ πλήθει καὶ ὀλιγότητι συγκρινόμενα καὶ διακρινόμενα, εἰς ἕν τε καὶ ἐξ ἑνός. Ἀναξαγόρας [q] δὲ ὁ Κλαζομένιος τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος, ἀπείρους εἶναί φησι τὰς ἀρχάς. σχεδὸν [r] γὰρ ἅπαντα ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ, ἢ πῦρ οὕτω γίγνεσθαι, καὶ ἀπόλλυσθαί φησι συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον, ἄλλως δ' οὔτε γίγνεσθαι, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια. ἐκ μὲν οὖν τούτων, μόνην τις αἰτίαν νομίσειεν ἂν τὴν ἐν ὕλης εἴδει λεγομένην.

Προϊόντων [s] δ' οὕτως, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς, καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐστὶν, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει, καὶ τί τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό. λέγω δ' οἷον, οὔτε τὸ ξύλον, οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιον τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν οὐδὲ ποιεῖ

Anaxagoras. Prior expositio. q *Anaxagoras autem Clazomenius*} Sẽtẽtia quorundã est ideo Anaxagorã dici operibus, hoc est philosophandi ratione pòsteriorẽ Empedocle, vel quia posteriùs philosophari cœpit, vel quia infinita principia posuit, quæ opinio lõgè minus probabilis est, quàm sẽtẽtia Empedoclis. Nã vt ipse Arist. docet 1 Phys. cap 6. absurdius est ponere infinita principia, quàm quatuor, tũ quia id, quod ex ipsis efficeretur, sub scientiam non caderet, tum etiam quia cùm generatio ex finitis fieri possit, satius est, eã ex finitis fieri existimare. Fortasse tamen hoc *Posterior* loco ea de causa ait Aristoteles, Anaxagorã philosophãdi ratione Empedocle posteriorem esse, quia meliùs philosophatus est in indaganda natura materiæ, de qua nunc agitur, siquidẽ profundiùs eã adumbrauit inuolucro illo mixtionis omnium rerum in Chao: scribit enim Arist. septimo capite, eum, qui illius *Vt Alexandri com. 26. D. Tho. lect. 4. & aliorum. tex. 41. tex. 16.*

dicta

dicta subtilius interpretetur, forsitā iudicaturū, pulchrius illū cæteris superioribus philosophatū. iccirco autē meliorē philosophādi rationē significare potuit Arist. verbis illis [operibus autē posterior] quia doctrina Philosophiæ temporū successione incremētum, & perfectionē accepit. Floruit Anaxagoras post captiuitatē Babylonicā sub Xerxe & Lōgimano Artaxerxe Persarū regibus, hoc est, annis fermè centum post Thaletem, cuius Artaxerxis tempore Esdras, & Neemias missi sunt ex Perside, vt muros, ac tēplū Hierosolymæ restituerent.

Esdræ lib. 1. c. 7. & lib. 2. cap. 2.

Co. 26.

aërem aqua priorem, & maximè principium simplicium corporum statuunt. Hippasus [n] *verò Metapontinus, & Heraclitus Ephesius ignem.*

Empedocles[o] *autem elementa quatuor, terram ijs, quæ dicta sunt, quartum adiungens. Hæc enim semper permanere, nec* [p] *fieri, nisi multitudine, aut paucitate, coniuncta, & disiuncta in vnum, & ex vno. Anaxagoras*[q] *autem Clazomenius ætate quidē hoc prior, operibus autē posterior, infinita dicit esse principia. Penè*[r] *enim omnia, quæ sunt similium partium, vt aquam, aut ignem hoc pacto gigni, & corrumpi asserit, sola coniunctione ac disiunctione: alioqui, nec generari, nec corrumpi, sed perpetua permanere. Ac ex his quidem eam solam quis causam esse existimauerit, quæ ad speciem materiæ pertinet.*

Cum[f] *autē hoc pacto progrederentur, res ipsa illis viam fecit, eosq; coegit quærere. Si.n. quàm maximè omnis corruptio, & generatio ex aliquo, vt ex vno, aut etiā pluribus existit; cur id euenit, & quæ nā eius rei causa est? Neq; n. id, quod subijcitur, suā ipsius mutationem efficit; neq; lignum, verbi gratia, neque æs sue vtriusque mutationis est causa, nec lignum*

r *Penè enim omnia*} Alexāder existimat dictum esse, penè omnia, quia Anaxagoras non cēsuit quatuor vulgata elementa esse principia materialia, sed mixturas quasdam. Quorsum tamē hæc dicta sint, non satis video. Namque idē dici potest de cæteris omnibus similiū partium, vt de carne, osse, lapide, & huiusmodi alijs, nō esse inquā principia, sed misturas quasdā. Aut igitur nulla similaria dicenda erant generari ex infinitis minimis, aut omnia. Nam si sumantur, vt integra corpora, & diuisibilia, omnia gignūtur ex minimis secundū Anaxagoram. Si verò, vt minima, nulla eorum ex minimis gignuntur, quia non datur minus minimo. An Anaxagoras putauit, esse aliqua similaria ingenita, ac proinde quæ ex minimis nō gignerentur, sed simplici actione producerentur à mente separata, hoc est, à Deo, veluti corpora cœlestia? forte enim dicat aliquis, Chaos illud, quod ab Anaxag. positū est, ad solas res inferioris mūdi pertinere. Verùm obstat, quòd Aristoteles putat, illum de toto genere rerum sensibiliū loquutum. Itē genus mortis, quo sublatus est: hoc enim supplicio affectus, quia Solē ignitam laminā esse dixisset, quò fit vt illum generabilem, & corruptibilē posuerit. Aut igitur dicendum est, verbum, [illegible], quod latinè dicimus, similium partiū, siue similaria, ante Alexandrum errore insertum esse, vt Arist propter solū intellectum addiderit verbum, penè, aut, si admittendū est verbū [illegible], Aristotelem addidisse verbum penè, propter materiam primam, quæ similaris dici potest, nec tamen generatur, aut corrumpitur, etiam Anaxagoræ sententia si eā ille adūbrauit, atque innuit nomine Chaos, vt Aristoteles cap. 7. significat.

Alexandri expositio non placet.

Alia itē reijcitur.

Anaxagoræ mors.

Vide Laer. in Anaxag.

Aliæ interpretationes.

f *Cùm autem hoc pacto progrederentur*} Docet primam causam materialē induxisse Philosophos, vt quærerent primam efficiētem eo quòd naturalis materia non possit à se ipsa mutari, quemadmodū similitudine quadam videmus in arte fieri. Neque enim ita intelligendus est Aristoteles, quasi credat Veteres nō agnouisse causas efficientes particulares, cum pleræque vel sensu ipso sint per se notæ, quemadmodum & actiones sensibiles, ex quibus materia prima

Quid philosophos ad primā efficientem inuestigādā induxerit.

ma cognita est, sed eo pacto, vt doceat, illos simulatque primam materiam se inuenisse rati sunt, mox primum efficiens quærere cœpisse. Quærebant enim omnium rerum causas, non huius tantùm, aut illius. De eorum tamen opinionibus paulò pòst agendum est. Quod autem ad verba attinet, aduerte, non esse hoc loco sermonẽ de generatione, & corruptione propriè dicta, quæ sine forma substãtiali nõ perficitur: hanc enim neminẽ ex Veteribus cognouisse paulò inferiùs affirmat Aristoteles: sed de generatione, & corruptione accidentaria, vt cùm album fit ex non albo, aut album in non album dissoluitur. Nã cùm illi substantialem formã non agnouerint, hoc illis commune fuit, vt nullam substãtialem mutationem esse putauerint.

Generationẽ substantialẽ ex veteribus cognouisse neminem.

οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα. ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς αἴτιον. τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν ἐστὶ τὸ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίημεν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. οἱ [t] μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἁψάμενοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης, καὶ ἓν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκείμενον, οὐδὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς. ἀλλ' [u] ἔνιοί γε τῶν ἓν λεγόντων, ὥσπερ ἡττηθέντες ὑπὸ [x] ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἓν ἀκίνητόν φασιν εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὅλην οὐ μόνον κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν (τοῦτο μὲν γὰρ ἀρχαῖόν τε, καὶ πάντες ὡμολόγησαν) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν, καὶ τοῦτο αὐτῶν ἴδιόν ἐστι. τῶν μὲν οὖν ἓν μόνον φασκόντων εἶναι τὸ πᾶν, οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν, πλὴν εἰ ἄρα [y] Παρμενίδῃ καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον ὅσον οὐ μόνον ἓν ἀλλὰ καὶ δύο πως τίθησιν αἰτίας εἶναι. τοῖς δὲ πλείω ποιοῦσιν μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν, οἷον τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ἢ πῦρ καὶ γῆν. χρῶνται γὰρ ὡς κινητικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν, ὕδατι δὲ καὶ γῇ καὶ τοῖς τοιούτοις τοὐναντίον.

Μετὰ [z] δὲ τούτους, καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχὰς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν

t *Qui igitur hãc viam*} Significat priscos Naturales, qui cùm primas, & maximè vniuersales rerũ causas primi omniũ quærerent, solius tamen materialis meminerunt. Ideo autem ait hos nihil sibi negotii exhibuisse; vel quia nihil soliciti fuerunt de colligenda efficiente ex materiali: vel quia posita distinctione rerum (neque enim negandam esse censebant) non sibi aditum præcluserunt ad tradendã efficientem. vt ii fecerunt. qui omnia vnum esse existimarunt, quorum sententiam mox subiiciet.

Xenophanes, Parmenides, & Melissus omnia vnum faciunt.

u *Sed quidã eorũ, qui vnum*} Significat Xenophanẽ, Parmenidẽ, & Melissum, qui dicebant omnia esse vnũ. Quorũ opinionẽ non retulit inter sententias eorum, qui vnũ principiũ materiale posuerũt, quia cùm ab vno illo omnẽ prorsus mutationem tollerent, consequens fuit, vt illud non posuerint, quasi materiale principiũ. Floruit Xenophanes post Babylonicam captiuitatem, sed tamẽ ante Anaxagorã. Xenophanẽ verò præceptorẽ fuisse Parmenidis ipse Arist. scribit cap. 5. huius lib. Melissum denique auditorem Parmenidis fuisse, satis constat.

Vt apud Laert. in Melisso.

Cur dicãt esse immobile.

x *A quæstione hac superat*} Cùm.n. cogerentur fateri, si vnũ illud mouetur, tradendã ab eis fuisse causam efficiẽtẽ, à qua moueatur, & tamẽ viderẽt se causam efficientẽ admittere nõ posse, si tueri vellẽt omnia esse eiusdẽ omnino rationis,

tionis, vt ponebant (agens enim diuerſæ rationis eſt à patiente) eò potiùs confugerunt, vt dicerent vnum illud omnino eſſe immobile, non ſolùm mutatione ſubſtantiali, quam cæteri quoque negabant, ſed accidentaria etiam, quæ fuit propria ipſorum opinio.

lignum quidem lectũ, æs verò ſtatuam efficit, ſed aliquid aliud mutationis cauſa eſt. Hoc autem quærere, aliud principium quærere eſt, quod nos dicimus licet, vnde eſt principium motus. Qui igitur omnino hanc viam, & rationẽ à principio attigerunt, vnúmque ſubiectum eſſe aſſerunt, nihil ſibi negotij, difficultatíſque exhibuerunt, ſed quidam eorum qui vnum ſtatuunt, quaſi à quæſtione hac ſuperati ipſum vnum immobile eſſe inquiũt, vniuerſaq; natura non ſolùm ortum, & interitum negant (hæc enim & vetus opinio eſt, & in qua omnes conſenſerunt) ſed omnem quoque aliam mutationẽ, quod eſt illorum proprium. Nemini igitur eorum, qui totam rerum vniuerſitatem vnum tantùm eſſe aſſerunt, talem cauſam videre contigit, niſi forſitan Parmenidi, atque huic, quatenus nõ vnam tantum, verùm etiam duas quodammodo cauſas eſſe ſtatuit. Ii autem, qui plura faciunt, magis eam afferre poſſunt, veluti calidum, & frigidum, aut ignem, & terram, vtuntur enim igne, vt habente naturam ad mouendum aptã; contrà verò aqua, terra, & alijs eiuſmodi.

Poſt hos, & huiuſcemodi principia, vt quæ non ſatis eſſent ad rerum naturam gignendam, rurſus

y *Niſi forſitan Parmenidi* } Etſi Parmenides ponebat omnia eſſe vnum ratione, & natura; quia tamen non negabat eſſe plura ſecundum ſenſum, vt inferius patebit; hac ratione ait Ariſt. fieri potuiſſe, vt ille cauſam efficientem conceſſerit, quemadmodum & ii, qui cùm plura principia poſuiſſent, addiderunt, ignem habere efficiendi vim, aquam verò, terram, aërem, & alia, ſi quæ interiecta ſunt, patiendi. Hoc loco exemplaria omnia, quæ viderim, habent θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ſed cùm legendum videatur, καὶ pro ἢ, maximè cùm ſequatur ἢ πῦρ καὶ γῆ, quod idem Alexandri enarratio innuit, eò libentiùs lectionem correximus, quòd ſimilitudine particularum ἢ, & καὶ, cum non bene exprimuntur, facilè librarii hallucinari potuerunt. Legit etiam Alexãder, & aliud quoddam exemplar manu ſcriptum pro εἰ ἄρα παρμενίδῃ [ἑνὶ παρμενίδῃ] hoc eſt, vni Parmenidi; ſed parum id refert.

Nõ omnino ſimiliter cauſam efficientẽ à Parmenide dedit.

z *Poſt hos, & huiuſcemodi* } Poſt hos ipſos, qui materiali cauſæ efficientem addiderunt, alii ab ipſa veritate compulſi cœperunt quærere finalem, non tamen eam quæſiuerunt ſub ratione finalis, ſed ſub ratione bene, rectéque efficientis, id eſt, alicuius boni gratia. Cùm enim viderent cauſam abſolutè efficientem, vt ignem aut aliquam aliam, quæ non intendit bonum per ſe ipſam, ſed per aliam ſuperiorem, à quá dirigitur, non ſatis eſſe ad efficiẽdum Mundum, ordinémque vniuerſi conſtituendum, tum quoad conſeruationem rerum, tum quoad earum generationem (eſt enim hic ordo rerum optimum quid in toto vniuerſo) nec rurſus æquum eſſet, vt tanta res temeritati caſus, ac fortunæ aſcriberetur; neceſſariò compulſi ſunt tradere aliquod principium bene rectéque efficiendi, ſeu gratia boni cogniti, vt Anaxagoras Mentem, & Heſiodus, ac Parmenides amorem, ſeu cupiditatẽ. Atque hoc etiam loco planè cernis non loqui Ariſtotelem de agente gratia boni, ſeu finis particularis duntaxat, ſed gratia finis totius Vniuerſi, quemadmodum de efficiente diximus. Quãquam eadem ratio eſt, ſi ſpectentur fines particulares, præſertim viuentium. Ordo enim, & diſpoſitio partium cuiuſque viuentis, ita congruunt cum operationibus viuentium, vt ab alia cauſa, quàm intelligente, & ordinante, ac denique gratia boni cogniti agente, conſtitui non potuerint.

Quã ratione Veteres cauſam finalem inueſtigarint.

lege hoc loco D. Thomam.

aa *Quemadmodum in animantibus* } Id dicebat Anaxagoras Mentem facere in tota rerum natura, quod mens nostra in nobis efficit. agimus enim gratia boni, siue finis cogniti.

bb *Sed tamen Herm.* } Hoc loco Graeci codices excusi, quotquot vidimus, & nonnulli manuscripti habent ἅπτει δ' ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ κλαζομένιος εἰπεῖν, quod vetus Interpres sic vertit [Attamen habet priùs Hermotimus Clazomenius causam dicendi] Bessario hunc in modum [Attamen Hermotimus Clazomenius dicitur causam priùs dixisse] Perionius hoc pacto [Sed tamẽ Hermotimum Clazomenium antea causam attulisse ferunt] Quae omnes interpretationes eò spectant, vt doceat Arist. Anaxagoram quidem dixisse, intellectũ illum immistum primam esse causam bene recteq; efficiendi; sed tamen Hermotimum eius ciuem aliquid aliud, aut dixisse, aut etiam docuisse, vnde Anaxagoras in eam sententiam venire potuit.

Prior sensus.

At Argyropylus aliũ reddit sensum hoc modo [Hermotimũ autẽ Clazomenium hoc priùs dixisse ferunt] quibus verbis non causam sentẽtiae duntaxat, sed ipsam sententiam ad Hermotimum refert ex traditione quadã. Cui interpretationi astipulatur explanatio Alexandri. Imò & ipse Aristoteles initio cap. sequentis idem sentire videtur, cùm allatis Hesiodi, & Parmenidis carminibus hunc in modum cõcludit [Atque hi quo pacto distinguendi sint, vt quis eorum primus huiusce causae auctor fuerit intelligatur, pòst licebit iudicare] Quae verba ad omnes, quorum in hoc causae genere tradendo facta est mentio, videntur referenda. Haec posterior interpretatio cùm omnino placeret, & tamen obstarẽt Graeci

Posterior sensus.

Praefertur posterior.

πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην ἐζήτησαν ἀρχήν. τοῦ γὰρ εὖ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε πῦρ, οὔτε γῆν, οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθὲν, οὔτ' εἰκὸς αἴτιον εἶναι, οὔτ' ἐκείνους εἰκὸς οἰηθῆναι, οὐδ' αὖ τῷ αὐτομάτῳ, καὶ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι πρᾶγμα καλῶς ἔχειν. νοῦν δή τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ [aa] ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων, αἰτίαν δ' ἔχει πρότερον [bb] Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν.

Κεφ. Δ'.

Ὑποπτεύσειε δ' ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτο, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα, ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν, οἷον καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν, πρῶτον μέν φησιν

Græci codices, omnem nobis scrupulum euulsit, quemadmodum sæpè aliàs in hoc opere, vetus quoddam exemplar manuscriptum Illustris. Cardina. Syrleti, viri non virtutum modò splendore, sed optimarum etiam disciplinarum cognitione clarissimi; qui vt est varia, & recondita eruditione præditus, ita libris abundat & genere ipso, & fide ac vetustate exquisitis. Habet enim exemplar, pro, αἴτιον ἔχει [αἰτίας ἔχει] quod aliud est, & sensum posteriorem planè continet. Namque αἰτίαν ἔχειν, idem est, atque auctorem haberi; quod etsi sæpius in malam partem accipitur, nonnunquam tamẽ in bonam vsurpatur, vt apud Isocratem, cùm ait, ἡμεῖς τούτων τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν ἔχομεν, id est, nobis bona hæc accepta referentur; qua significatione hoc loco vtitur Aristoteles. De hoc Hermotimo, ita scribit Plinius lib. 7. Natur. histo. [Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare solitam, vagámque è longiquo multa annunciare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi &c.] Nũ autem is Hermotimus fuerit paulò superior Anaxagora; an verò multò antiquior ille, cuius animum Pythagorici fabulãtur priùs fuisse in Aethalide, ac Euphorbo, postea vero in Pirrho Delio piscatore, & in suo Pythagora, eũdémque cõcessu Mercurii perpetuò memorem extitisse eorũ, quæ in superioribus corporibus gessisset; nihil ad præsentem locum attinet disquirere. *Hermotimus*

rursus ab ipsa veritate, vti diximus, coacti Philosophi principium, quod sequitur, quæsiuerunt. Cur enim res bene, rectéque partim habeant, partim fiãt, neque ignem forsitan, neque terram, neque aliud quicquam tale verisimile est causam esse, aut illos ita sensisse; nec rursus æquum est tantam rem casui, & fortunæ tribuere. Itaque, qui mentem quemadmodum aa in animantibus, sic in natura causam cùm Mundi, tum etiam totius ordinis esse dixit, is præ superioribus temerè loquentibus, quasi sobrius visus est. Atque Anaxagoram quidem hos sermones palàm tetigisse scimus; sed tamen bb Hermotimus Clazomenius id prius dixisse fertur. Qui igitur ita existimarunt, simul causam cur bene res habeant, & eam, vnde motus in eis insit, principium esse statuerunt. *Cap. 52.*

CAP. IIII.

Laertius in Pythagora hæc refert.

COniiciat à verò aliquis, Hesiodum primum id quæsiuisse, & si quis alius amorẽ, aut cupiditatem iis, quæ sunt, vti principium posuit, velut Parmenides. Is enim, cùm vniuersi generationem molitur, sic ait;

Cuncta-

Capitis quarti Explanatio.

COniiciat a verò aliquis] Docet initio huius Capitis causam bene, rectéque efficientem forsitan profectam primùm esse ab Hesiodo Poëta, aut à Parmenide, qui videntur dicere in suis carminibus, amorem, siue cupiditatem esse rerum principium. amor enim rei, quæ expetitur, est principium effectiuum cum cognitione, quod solum bene rectéque efficiendi principium dici potest. Loquitur autem de Parmenide, quatenus differebat de rebus, vt sunt plures sensu, non autem quatenus credebat omnia esse vnum ratione. *Amor princ. p. d rerum.*

b *Cunctorum ille Deum*} Quantum ex his verbis apparet, nō posuit Parmenides amorē primam omnino causam efficientem: nisi forsitan productionem accepit, vt nostri Theologi diuinarum personarum productionem intelligunt, quod parum verisimile est. Sensus ergo videtur esse, Iouem, siue primam simpliciter causam produxisse amorem, omnium Deorum primum, id est ante omnes Deos, quorū nomine cælestia corpora videtur intellexisse. Si tamen intellexisset ipsam diuini amoris productionē, sensus esset; Primam causam efficientē vniuersi, ante quā extra se quicquā produceret, produxisse in se atq; ab omni æternitate amorē diuinū. Vtrouis tamē modo eius verba exponātur, significat Parmenides, Deū produxisse Mūdū, præsertim cælestia corpora, consilio, & affectu boni.

ἔρωτα [b] θεῶν μητήσατο πάντων. Ἡσίοδος δέ, πάντων [c] μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ' εὐρύστερνος, ἠδ' ἔρως, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν, ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τινὰ αἰτίαν, ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. τούτους μὲν οὖν πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ [d] τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον.

Ἐπεὶ [e] δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξις, καὶ τὸ καλόν, ἀλλ' ἀταξία καὶ τὸ αἰσχρόν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν, οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε, καὶ τὸ νεῖκος, ἑκάτερον [f] ἑκατέρων αἴτιον τούτων. εἰ γάρ τις ἀκολουθοίη, καὶ λαμβάνοι πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πρὸς ἃ ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὑρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν. ὥστ' εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν, καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακόν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ' ἂν λέγοι καλῶς. εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αἴτιον, αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστι, καὶ τῶν κακῶν, τὸ κακόν.

Οὗτοι [h] μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυοῖν αἰτίαιν ἐφήψαντο, ὧν ἡμεῖς διωρίσαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης, καὶ τοῦ ὅθεν ἡ κίνησις, ἀμυδρῶς μὲν

Hesiodi sententia.

c *Extitit ante*} Nō solum primā simpliciter causam posuit Hesiodus ante terram, quam dixit esse principium materiale, sed etiā ante amorem, quem à prima simpliciter causa productum esse censet, quasi boni gratia efficiētem. Dicitur autem amor primæ causæ afferre decus rebus immortalibus, quia in eis tantum cernitur constans ordo, & perfectio. Si quis autem quærat, vtri causam efficientem melius attigerint, ii ne, qui intellectum, an qui amorem principium effectiuum materiali addiderunt, occurrēdum est, vtrosque vnam efficientem causam quasi integrasse, intellectus enim artificis nihil agit, nisi determinetur ab appetitu ad hoc vel illud efficiendum.

Quo seculo fuerit Hesiodus.

d *Vt quis eorum*} Anaxagoras ne, an Hermotimus, an verò Parmenides, an denique Hesiodus, de quo hæc scribit Gellius, Homerum, & Hesiodum inter omnes ferè scriptores constare, ætatem egisse, vel iisdem ferè temporibus, vel Homerum aliquantò antiquiorem fuisse, vtrunque tamen ante Romam cōditam *Lib. 17. c. 21.*

ditam vixisse. Syluiis Albæ regnantibus, annis post bellum Troianum (teste Cassio in primo annalium) plus centum quadraginta, ante Romam verò conditam (vt Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero scripsit) annis quinquaginta. Ex qua re patet, Hesiodū floruisse circa tēpora Isaiæ Prophetæ.

e *Quoniam autem ea, quæ sunt* } Hactenus meminit eorum, qui vnam tātum efficiētē causam attigerūt. Nunc docet Empedoclem posuisse duas, alteram efficientem bonorum, quam vocauit amicitiam, siue concordiam, & alteram malorum, quam litem siue contentionem, siue discordiam appellauit. Nam cùm in rebus reperiantur multa mala, ac turpia, atque adeò plura, quàm bona, & honesta, & præsertim apud nos, & ideo mala nō videantur effici per accidēs siue casu, & præter intentionem naturæ, necessariū illi visum est, ponere aliquam per se causam efficientem malorū, quemadmodū ponitur bonorum. Quia verò causa per se bonorum est bona, malorum autem mala, colligit Arist. dici posse primū Emped. posuisse bonum, ac malum esse principia rerū, nempe efficientia. *Duas efficientes causas positas esse ab Empedocle.*

Cunctorum bic ille Deum primùm produxit amorem. Hesiodus autem. Extitit ante chaos, post hoc vastissima tellus; Exin amor cunctis decus immortalibus affert; quòd nimirum oporteat in ijs, quæ sunt, causam quandam inesse, quæ res ipsas moueat, atque contineat. Atque hi quo pacto distinguendi sint, vt [d] *quis eorum primus auctor fuerit intelligatur, pòst licebit iudicare.*

Quoniam [e] *autē, & bonis contraria in natura inesse conspiciebātur, nec solùm ordo, & pulchrū, sed inordinatio etiam, & turpe, pluraq; mala, quàm bona, & turpia quàm pulchra, idcirco alius quidam amicitiam, & contentionē inuexit, vt vtrunque* [f] *vtriusque horum causa esset. Si quis enim rem ipsam persequatur, mētémque Empedoclis obseruet, non verba, quæ balbutit; inueniēt profectò, amicitiam bonorum, contentionem verò malorum causam esse. Quare si quis dicat, Empedoclem quodammodo & tradere, & primum tradere bonum, ac malum principia esse, rectè* [g] *fortasse dixerit, siquidem bonorum omnium causa ipsum bonum est, & malorum malum.*

Atq; [h] *hi quidē, vti diximus, atq; hactenus duas causas attigerūt, vt nos in libris de Natura definiuimus, materiā, & id vnde est mot⁹, obscurè tamen,*

f *Vtrunque vt. usque* } Sensus est, amicitiam bonorū, contentionem malorum, vt ipse mox exponet.

g *Rectè fortasse* } Addit particulam, fortasse, quia Empedocles nō satis in hac re sibi cōstat, vt paulò inferiùs docebit. Nam etsi amicitia est causa boni in generatione mixtorum, fiunt enim mista per vnionem, confusionémque elementorum, est tamē causa mali in efficiendo chao, quod nisi confusis partibus vniuersi, earúmque distinctione sublata fieri nequit. Eodémque modo etsi contentio, ac pugna est malum quoddam in dissolutione mixtorum (dissoluuntur enim pugnantibus, & dissidentibus à se inuicem elementis) est tamen bonū quid in gignendo vniuerso, quod apud Empedoclem nō fit, nisi pugnātibus, & dissidētibus in chao rebus omnibus, quæ in eo cōfusæ latebāt, vt quæque distinctū locū à loco alterius obtineat. Est & alia ratio, cur sibi non constiterit Empedocles. Cùm enim res per contentionem separantur à se inuicem, vt elementa à misto, tum partes cuiusque earum in vnum conueniunt, nec iam cum partibus aliarum confusæ sunt, contráque accidit, cum in vnum mistum coëunt. Ita fit, vt hac etiam ratione amicitia disiungat quædam, & contentio coniungat. Qua ratione Arist. inferiùs vtitur. *Non satis sibi constare Empedoclem.*

h *Atque hi quidem, vti diximus* } Empedoclem, & Anaxagorā significat, ac reliquos modo quodā meminisse dixit causæ finalis. Ait autē illos posuisse tātùm causam materialē, & efficientē, quia etsi finalē ponebant, tamen nō illam

 distinguebant

Empedoclem & alios Veteres finalem causam ab efficiente non distinxisse.

distinguebant ab efficiente gratia boni cogniti, siue affectu boni, vti diximus. *Cap. praeced.* i *Sed quemadmodum inexercitati*} Pulcherrimis similitudinibus docet hos non ex arte, sed quasi casu, & ipsa veritate impellente has efficientes causas posuisse, cùm non semper, & cõtinuata rerũ tractatione illis vtantur, sed interdũ, ac rarò, seu potiùs quasi per transennã: id.n. forsitan magis significãt verba illa κατὰ μικρόν.

μέντοι καὶ οὐδὲν σαφῶς, ἀλλ' i οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιφερόμενοι τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδόσι λέγειν ἃ λέγουσι. σχεδὸν γὰρ οὐθὲν χρώμενοι φαίνονται τούτοις, ἀλλ' ἢ κατὰ μικρόν. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν. ἐν k δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων ἢ νοῦν. καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλέον μὲν τούτῳ χρῆται τοῖς αἰτίοις, οὐ μὴν οὔτε ἱκανῶς, οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον. πολλαχοῦ γοῦν αὐτῷ ἡ μὲν φιλία διακρίνει, τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα διίστηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νείκους, τότε τὸ πῦρ εἰς ἓν συγκρίνεται, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον. ὅταν δὲ πάντα ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἕν, ἀναγκαῖον ἐξ ἑκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν. Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν παρὰ τοὺς πρότερον πρῶτος ταύτην τὴν αἰτίαν διελὼν εἰσήνεγκεν, οὐ μίαν ποιήσας τὴν τῆς κινήσεως ἀρχήν, ἀλλ' ἑτέρας τε καὶ ἐναντίας. ἔτι δὲ καὶ τὰ ὡς ἐν ὕλης εἴδει λεγόμενα στοιχεῖα, τέτταρα πρῶτος εἶπεν, οὐ l μὴν χρῆται *Sect. 2.*

Plato quanti faciat finalem causam.

k *In caeteris autem*} Haec ferè loquitur Socrates, apud Platonem in Phaedone [Cùm audissem, inquit, aliquando ex lib. Anaxagorae legentem quendã hanc Anaxagorae sentẽtiã, videlicet, Mẽtem omnia exornare, omniúmque causam esse, hoc vtique causae genere magnopere sum delectatus. existimans quodammodo consentaneũ, mentem esse omnium causam, putabámque, si id ita esset, vt mens omnia exornaret, singula per hanc ita esse disposita, vt optimè disponi potuerãt. Propterea, si quis vellet causam inuenire, qua singula fiant, atque pereant, aut sint, hoc ipsum esse inueniendum, qua videlicet ratione optimum sit vnicuique, aut esse, aut quoduis aliud pati, vel agere] & post pauca [Haec vtique mecum ipse reputans gaudebã inuenisse ratus Anaxagorã magistrũ, qui me id, quod tantopere cupiebã, causas rerũ doceret, primùmque mihi diceret, vtrũ plana sit terra, vel rotũda, & cùm haec dixisset, subiungeret mihi causam, atque necessitatem, afferens videlicet id ipsum, quod melius est, meliúsque fuisse eam esse talẽ. Proinde si terram diceret in mũdo mediam esse, mox exponeret melius extitisse, vt media esset. Quòd si ille haec ostenderet, ita me comparabã, quasi nullam ampliùs causarũ speciẽ positurus. Praeterea de Sole, & Luna, caeterísque stellis, earumq; inter se velocitate, conuersionibúsque, & de huiusmodi omnibus me similiter quaesiturũ, auditurúmq; comparauerã, quod videlicet, & qua ratione haec melius sit singula vel facere,

vel

vel pati,quodcunque agant,vel patiantur.Neque enim putabam,cùm ab initio
dixiſſet à Mente omnia exornari, ipſum aliã poſtea cauſam rebus aſsignaturũ,
præterquàm quòd optimum ſit eas ita ſe,vt habent,habere.Itaque arbitrabar
eum in reddẽdis ſingulorum,tam cunctorũ cõmuniter cauſis ſingulis quidem
aſsignare,quod vnicuique optimum,cũctis verò commune bonũ.Neque verò

tamen,& neutiquam dilucidè;ſed [i] quemadmodũ inexercitati in pugna faciunt: ij enim cùm in omnem partem feruntur,inſignes plagas perſæpe inferũt. verùm neque illi ex arte faciunt, neque hi videntur ea, quæ dicunt,ſcientia tenere. Ferè enim his nõ videntur vti niſi rarò.Nã & Anaxagoras ad Mundi opificium,quaſi machina vtitur Mente; cumq; dubitat, propter quam cauſam neceſſariò ſit, tunc ipſam trahit;in [k] cæteris autẽ,quæuis alia potius, vt cauſas eorum,quæ fiunt,quàm Mentem adhibet.Et Empedocles ſæpius ille quidem,quàm hic,cauſis vtitur; verùm nec quantum ſatis eſt,nec in his ſibi ipſe cõſtat. multis enim locis apud eum amicitia diſiungit,& cõtentio coniungit. Nam cùm vniuerſum in elementa à lite diſſoluitur,tum ignis in vnum coaleſcit, & vnumquodque cæterorum elementorum: cùm autem omnia in vnum,regnante amicitia, conueniunt, tum partes ex vnoquoque rurſus ſecernantur neceſſe eſt. Itaque Empedocles præter priores hanc cauſam primus diuiſam innexit, nec vnum,fecit principium motus, ſed diuerſa, atque contraria. Præterea idem elementa ea, quæ ad ſpeciem materiæ pertinere dicuntur, quatuor primas eſſe dixit: tametſi [l] non eis,

ſpes ipſe meas paruifaciebã; ſed ſummo quodã ſtudio acceptos libros,quàm velociſsimè poteram, lectitaui, vt ocyſsimè,quid optimũ, quidve eius contrariũ eſſet, cognoſcerẽ. Hac igitur mirabili ſpe ductus cùm legere pergo, video hominẽ Mente quidẽ nullo modo vtẽtẽ, nec cauſam vllã ad ipſum rerũ ornatũ referẽtem,ſed aëreas naturas,& æthereas, aqueáſque. & talia multa incredibilia pro rerũ cauſis aſsignantem. Qua quidem in re ille mihi perinde viſus eſt agere, ac ſi quis diceret,Socratem quæcunque facit, mente facere, deinde volens ſingulorũ,quæ facio,cauſas explicare, dicat, primùm quidem nunc me hic propterea ſedere, quoniã corpus
meũ ex oſsibus, neruiſq.cõponitur,& oſſa quidẽ ſolida ſunt,& iũcturarũ interualla inuicẽ habẽt,nerui aũt ſic inſtituti,vt extẽdi,& cõtrahi valeãt,cõplectantur oſſa cũ carnibus,atq; cute,quæ res illas continet.]Hæc Socrates.Quo loco ille adeo magnifacit cauſam finalẽ, vt eã ſolã appellet cauſam. Cæteras.n.vocat ea,ſine quib.cauſa nõ põt eſſe cauſa,vt patet ex iis, quæ paulò pòſt ſubdit. [Verũ talia quædã,inquit,cauſas appellare à ratione eſt remotiſsimũ.Si qs aũt dixerit abſq oſsibus,& neruis,atq.ſimilibus nõ poſſe me, quæ mihi faciẽda videãtur,implere,verè vtiq; dicet.Attamẽ aſſerere propter hæc me facere,quæcũq; facio,dũ ipſa mẽte ago,nõ autẽ eius,quod optimũ ſit,optione,multa,magnáque ſermonis negligẽtia eſſet.Nã qui,ſic eſt affectus,nequit diſcernere aliã quidẽ eſſe verã rei alicuius cauſam,aliud verò illud, ſine quo ipſa cauſa eſſe nõ poteſt cauſa.Quod quidẽ multi mihi vidẽtur quaſi in tenebris attrectãtes alieno appellare nomine,dũ cauſam nuncupant.] Hoc loco vbi latinè diximus [nec in his &c]græcè ſic habetur οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον,quod eſt ad verbũ[neque in his inuenit conſenſionẽ] Verùm idem omnino eſt,non inuenire conſenſionẽ in doctrinæ progreſſu,atque ſibi in docẽdo non cõſtare.

Solum finem appellari cauſam apud Platonẽ loco citato.

l *Tametſi non eis* }Etſi Empedocles dixit,quatuor elemẽta eſſe cauſas materiales cõparatione mixtorum,tamẽ comparatione ipſorũ inter ſe dixit ignem habere vim agendi,cætera autem tria patiendi, quaſi ſine vna quædam materia reſpectu ignis. Aut certè id dixit, quia ignis,vt eſt omnium elementorum perfectiſsimus,ita eſt quaſi forma & perfectio cæterorum.

Quo pacto elemẽta materiales cauſas fecerit Empedocles.

Veterum de principiis abstrusae opiniones.

m *Leucippus verò eiusque* } Ex hoc loco ferè ad finē vsque cap. 5. refert Arist. tres opiniones abstrusas, & parum fidei habentes vnam Democriti, & eius familiaris Leucippi; alteram Pythagoreorum. tertiā Xenophanis, eiusque discipuli Parmenidis, & huius auditoris Melissi. Quorum primi dicebant principia rerum esse plenum, ac vacuum; secundi par & impar; tertii omnia esse vnum.

Pro opinione Democriti, & Leucippi, lege, si placet, quæ ab Arist. dicūtur in Phys. lib. 1. c. 5 & lib 4. c. 6. & 1. de gen. c. 8.

Quo tēpore fuerint Democritus, & Leucippus.

Quo tēpore hi Philosophi extiterint, hinc intelligi potest. Leucippus Zenonis Eleatæ auditor fuit, præceptor aliquando Democriti, aut ita illi familiaris, vt tamen præceptoris loco ei esse videretur. Democritū verò tunc adolescentem fuisse refert Laërtius ex Herodoto, cū Xerxes Persarū Rex apud eius patrē hospitatus est, eique Magos. & Chaldæos præceptores reliquit. Itaque floruerūt ex ordine hi Philosophi, exactis aliquot antè annis Romanorum Regibus, sub Xerxe & Artaxerxe Regibus Persarum, qua ætate alii plerique insignes Philosophi extiterunt.

τῷ γε τέτταρσιν, ἀλλ' ὡς δυσὶν οὖσι μόνοις. πυρὶ μὲν καθ' αὑτό. τοῖς δ' ἀντικειμένοις, ὡς μιᾷ φύσει, γῇ τε καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι. λάβοι δ' ἄν τις αὐτὸ θεωρῶν ἐκ τῶν ἐπῶν, οὗτος μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, οὕτως τε καὶ τοσαύτας εἴρηκεν ἀρχάς. (1. Physic. t. xt. 41 & lib. tex. 53 & 1. de gen. a tex. 5?.)

Λεύκιππος m δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος. στοιχεῖα μὲν τὸ πλῆρες, καὶ τὸ κενὸν εἶναί φασι λέγοντες. οἷον, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν. τούτων δὲ τὸ μὲν πλῆρες, καὶ στερεόν, τὸ ὄν, τὸ δὲ κενόν γε καὶ μανόν, τὸ μὴ ὄν. διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος εἶναί φασιν, ὅτι n οὐδὲ * τὸ σῶμα τοῦ κενοῦ. αἴτια δὲ τῶν ὄντων ταῦτα, ὡς ὕλην. καὶ o καθάπερ οἱ ἓν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, τἆλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γ ἐννῶσι, τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναί φασι. ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχῆμά τε καὶ τάξιν, καὶ θέσιν. διαφέρειν γάρ φασι τὸ ὂν ῥυσμῷ καὶ διαθιγῇ καὶ τροπῇ μόνον. τούτων p δὲ ὁ μὲν ῥυσμὸς σχῆμά ἐστιν, ἡ δὲ διαθιγὴ τάξις, ἡ δὲ τροπὴ θέσις. διαφέρει γὰρ τὸ μὲν A τοῦ N σχήματι, τὸ δὲ AN, τοῦ NA τάξει. τὸ δὲ Z τοῦ N θέσει. περὶ q δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρχει τοῖς οὖσι, καὶ οὗτοι παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ῥᾳθύμως ἀφεῖσαν. περὶ r μὲν οὖν τῶν δύο αἰτιῶν, ὥσπερ λέγομεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἔοικεν ἐζητῆσθαι πρότερον.

(* Aliàs, τὸ κενὸν τοῦ σώματος.)

Cur commutata sint verba è textu.

n *Quia nec corpus* } Græca sic habent, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν, τοῦ σώματος. hoc est, quia nec vacuum, quàm corpus; subauditur autem planè inter verba hæc, particula [magis est] quæ præcesserat, vt sensus sit; Quia nec vacuū magis est quā corpus. Sed quia hic sensus non respondet superiori membro (oporteret enim commutatis verbis dicere, Quia nec corpus magis est, quàm vacuum; ex hoc enim sequitur illud, quod antecesserat, Non magis ens esse, quàm non ens) Argyropylus, vt verum sensum retineret, nec tamen verba commutaret, inseruit particulam contrariæ significationis, ita vertens [quoniam nec vacuum

minùs,

minùsquàm corpus,est] Nobis tamen, ne nouam dictionem, contrariámque præcedenti aduerbio adscisceremus, placuit magis ipsa tantùm verba transponere ad verum sensum retinendum, quia facillimè accidere potuit, vt Arist. docta quadam scribendi incuria seu potiùs securitate, quæ magnis hominibus contingit (in rebus præsertim parui momenti) verba commutaret. Eo autem libentiùs id fecimus, quòd explanatio Alexandri eũdem omnino sensum exprimit.

ens vt quatuor vtitur. sed vt duobus tantùm; igne quidem, per se; oppositis autem terra, aere, & aqua, vt vna quadam natura. Id quod ex eius carminibus, si res expendatur, intelligi potest. Atque hic quidem hunc in modum, vt diximus, & tot principia posuit.

Leucippus [m] *verò, eiusq; familiaris Democritus plenum, ac vacuum elementa esse dicunt, vtpote alterum ens, alterum non ens; plenum quidem, ac solidum ens, vacuum autem, & rarum non ens. Quocirca nihilo magis id, quod est, quàm quod non est, esse inquiunt, quia* [n] *nec corpus, quàm vacuum; hæc autem causæ rerum ponuntur, vt materia. Atque* [o] *vt ij qui vnum quid substantiã subiectam faciunt, cætera eius affectionibus generant, rarumq; & densum principia affectionum statuunt; sic & hi differentias causas cæterorum esse dicunt, easq; tres esse volunt, figuram, ordinem, & situm. Differre enim tantùm aiunt id quod est ῥυσμῷ, διαθιγῇ, τροπῇ, quorum* [p] *ῥυσμὸς figura est, διαθιγὴ ordo, τροπὴ verò situs, differunt enim A, & N figura; AN aut, & NA ordine; Z verò, & N situ. De motu* [q] *autem vnde, aut quo pacto rebus insit, hi etiam quemadmodum cæteri, per inertiam dicere omiserunt. Ac* [r] *de duabus quidem causis, vt dicebamus, hactenus à prioribus quæsitum videtur.*

o *Atque vt ij qui vnũ*] Sensus huius loci (qui etiã pertinet ad explicationem sententiæ Thaletis, & aliorum Veterũ ponentium vnam rerum omnium materiã) huiusmodi est; Quemadmodum illi asserebant totam rerum substantiam esse ipsam materiam, earũ verò discrimẽ nasci ex varietate accidentium, quorum quasi capita dicebãt esse raritatẽ, & densitatem (quo pacto nos dicimus calorem, frigus, humorẽ & siccitatem esse principia cæterarum qualitatũ sensibilium) sic Democritus dicebat, totam rerum substãtiam esse ipsum plenũ, ac vacuum; varietatẽ autẽ earum nasci ex diuersorũ accidentium accessione, quorum principia dicebãt esse figuram, ordinem, & positionem. *Democriti opinio de pleno, & vacuo explicatum*

p *Quorũ ῥυσμὸς*] Arist. ipse interpretatur verba, quibus Democritus suam sententiam significabat; affectabat enim ille in ipsa dictione obscuritatẽ, vnde & τοῦ σκοτεινοῦ nomẽ inuenit, vt in procemio diximus. Significat autem ῥυσμὸς græcè quidem fluxum, Abderitarum autem lingua figuram. Itaque Democritus aut peregrina lingua significationem occultare voluit, aut vsus est nomine fluxus ad significandam figuram, quia fluida facilè in omnem figuram verti possunt; pro ratione receptaculi, cui facillimè omnium corporum se conformant. Nomine τῆς τροπῆς, quod est conuersio, ideo significabat situm Democritus, quia situs partium sola conuersione rei mutari potest, etsi locus non mutetur. Denique nomen τῆς διαθιγῆς, quod significat contractum, idcirco accipiebat pro ordine prioris, & posterioris secundùm locum, quia quæ immediato ordine disposita sunt, sese mutuò contingunt. *Orationis Democriti obscuritas.*

q *De motu autem*] Significat hoc etiam causam efficientem, finémque, à quo illa ad agendum impellitur, omisisse.

r *Ac de duabus quidem*] Retulit hactenus sententias eorum, qui duo tantùm causarum genera, materialem, videlicet, & efficientem posuerunt. Deinceps aget de iis, qui conati sunt addere formalem.

Capitis

Capitis quinti Explanatio.

Summa eorũ, quæ in hoc ca. explicantur.

INter [a] hos autem } In prima parte huius cap. refertur Pythagoreorũ opinio, in secunda Xenophanis, Parmenidísque, & Melissi. In tertia, ac postrema colliguntur in summam sententiæ Philosophorum, quæ hactenus adductæ sunt. Quo loco aduerte verba illa (inter hos, & ante hos) vt ait Alex. posse referri ad Leucippum, & Democritum, quorũ opinio de principiis proximè relata fuit. Quanquam enim ex Pythagoræ familia *Comm. 31. ad finem.* alicui videri possint (Pythagoræ enim, vt initio diximus, successit Telauges filius, huic Xenophanes, cui Parmenides, huic verò Zeno Eleates Leucippi præceptor, cuius auditorem nonnulli faciũt Democritum) non dicuntur tamẽ Pythagorici, quia Pythagoricæ doctrinæ non adhærentes propria in philosophando placita sectati sunt. Dicuntur igitur Pythagorici fuisse inter hos, & ante hos, quia quidã ex Pythagoricis fuerũt æquales Leucippo, & Democrito, alii ætate superiores, modò nomine Pythagoricorũ non intelligas quosuis sectatores Pythagoræ, sed solos auditores Pythagoræ, quorum adhuc nõnulli tempore Leucippi, & Democriti erant superstites. Nam si ad omnes Pythagoræ sectatores ea verba referrentur, oportuisset dicere nõ modò ante hos, sed etiã addere, & post hos, quãdoquidem plurimi Pythagorici post Democritum, & Leucippum extiterunt. Addit Alexander, posse eadem verba referri ad omnes Physicos hactenus commemoratos. Quod tamen ideo non placet, quia nulli Pythagorici extiterunt ante Thaletem.

Cur Leucippus, & Democritus à Pythagoreorum albo reiiciātur

Κεφ. Ε΄.

ἘΝ [a] δὲ τούτοις, καὶ πρὸ τούτων οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων ἁψάμενοι [b] πρῶτον ταῦτα προῆγον, καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾠήθησαν εἶναι πάντων. ἐπεὶ [c] δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὖσι, καὶ γιγνομένοις μᾶλλον ἢ ἐν πυρὶ καὶ γῇ καὶ ὕδατι (ὅτι τὸ μὲν τοιονδὶ τῶν ἀριθμῶν πάθος δικαιοσύνη, τὸ δὲ τοιονδὶ ψυχὴ καὶ νοῦς, ἕτερον δὲ καιρὸς καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον ὁμοίως) ἔτι δὲ καὶ τῶν ἁρμονιῶν ἐν ἀριθμοῖς ὁρῶντες, καὶ τὰ πάθη, καὶ τοὺς λόγους, ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνετο τὴν φύσιν ἀφωμοιῶσθαι πᾶσιν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ πάσης φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἁρμονίαν εἶναι, καὶ ἀριθμόν, καὶ ὅσα εἶχον ὁμολογούμενα δεικνύναι ἔν τε τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς ἁρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη, καὶ πρὸς τὴν ὅλην διακόσμησιν, ταῦτα συνάγοντες ἐφήρμοττον, κἂν εἴ τί που διέλιπε, προσεγλίχοντο τοῦ συνηρμοσμένην πᾶσαν αὐτοῖς εἶναι τὴν πραγματείαν. λέγω

Quo tempore Pythagoras floruerit.

Cœpit autem Pythagoras clarus haberi, aut sub finẽ imperii primi Persarũ Regis Cyri, aut non multò pòst, floruitque, & doctrinæ fama, & discipulorum nobilitate *Laertius, Eusebius, & alii.*

nobilitate ad finem ferme Darii primi, eius imperii Regis quarti, in quod tempus incidit extremus Romanorum Rex Tarquinius superbus, prophetantibus apud Hebræos Aggæo, Zacharia, & Malachia vltimis 12. minorum Prophetarũ, sub quib' posterioris tẽpli Hierosolymitani structura absoluta est.

b *Primum tractassent*} Hoc est ante naturalem, & diuinam Philosophiam.

c *Quoniam verò*} Exponit quomodo in hanc sententiam venerint Pythagorici. Quapropter melius haberet cõtextus, si loco particulæ, ἐπὶ, poneretur, γὰρ, vt Alex. ait: tametsi illa pro hac nonnunquam vsurpatur. Causa igitur, qua inducti sunt, vt ita existimarẽt, duplex fuit; vna, quia numeri eorum sententia sunt priores natura rebus omnibus corporeis, cùm abstracti ab omni corpore intelligi possint. Altera, quia affectiones rerum naturaliũ videntur priùs reperiri in numeris, tanquam in causis, quàm in ipsis rebus, vt patet in proportione musica, quæ ex numeris desumitur. Dicimus enim proportionem eius concentus, qui appellatur diapason, esse proportionẽ duplã; eius autem, qui dicitur diapẽte, esse proportionẽ sesquialterã; eius verò, qui vocatur diatessaron, esse sesquitertiam: quæ sanè proportiones priùs cernuntur in numeris, quàm in vocibus. His ergo de causis id in primis curabant Pythagorici, vt omnes rerũ proprietates numeris, quoad fieri posset, tanquam rerum essentiis attribuerent, & vicissim quas in numeris cernebãt, rebus conabantur accommodare. Verbi causa, quia proprium est iustitiæ æquabilis compensatio, iccirco numerum primum pariter parem, hoc est quaternarium (est enim primus eorum, qui diuiduntur in duos pares) iustitiæ essentiam esse dicebant. Eadem ratione asserebãt, naturam animæ, siue mentis (quod verbum explicationis causa addit Arist.) esse vnitatem, quod diuidi nequeat. Tempus verò appellabant septenarium, quia septem diebus hebdomada continetur, vel quia solem, cuius cursu præcipuè præscribuntur tempora, in septimo orbe, hoc est, prope Lunam situm putabãt. vel si magis propriè verbũ καιρὸς pro opportuno tẽpore, siue occasione, tempestiuitateque interpreteris, ideo tempus septenario numero significabant, vt Alexander ait, quia res naturales multas tempestiuitates per septimanas habere cernuntur. Fœtus enim septimo mense vitalis editur, in primo septennio dentit, in altero pubescit, in tertio barbam emittit &c. Cùm autem viderẽt, numerum denariũ esse perfe-

Pythagoreorũ de numeris opinio explicatur.

Rerum omniũ proprietates numeris tribuebãt Pythagorici.

Mens cur Vnitas dicta.

Tempus cur septenarium.

CAP. V.

INter a hos autem, & ante hos ij, qui Pythagorici appellantur, cùm Mathematica primùm b tractassent, ea anteposuerunt, atque in eis educati eorum principia omnium rerum principia esse crediderunt. Quoniam c verò numeri his priores sunt natura; illi autem in numeris plures eorum, quæ sunt, ac fiunt, similitudines, quàm in igne, terra, & aqua se animaduertere existimabant (veluti talem quandam numerorum affectionem iustitiam esse, talem verò esse animam, ac mentem, aliam tempus, & in cæteris eodem penè modo) quoniam item affectiones, rationésque cõcentuum in numeris obseruabant, & cætera numeris omnibus suapte natura similia esse videbantur; numeri autem omni natura priores sunt; iccirco numerorum elementa omnium rerum esse elementa, totúmque cælum concentum, & numerũ esse existimabant; & quæcunq; in numeris, & concentibus ostendere poterant cæli affectionibus, ac partibus, vniuersóq; ornatui esse consentanea, ea colligentes accommodabãt. Si quid autem magni momenti vspiam deerat, id supplere curabant, vt tota ipsis tractatio aptè connexa esset.

Exempli

perfectissimum, eo quòd omnium numerorum naturam comprehenderet, ipsumque vniuersum esse perfectissimum, decem simplicia corpora danda esse in vniuerso, quæ in orbem motu nimirũ perfectissimo mouerentur, asserebant. Verùm quia non experiebantur, nisi nouẽ, vtpote cælos octo, & terram vnam, quam nos incolimus, quam illi existimabant volui circa cẽtrum mundi, in quo ignem constituebant; alium præterea terræ globum esse dicebant, quem ἀντίχθονα, quasi oppositã terram appellabant, & ex altera parte circa idẽ mundi centrum volui existimabant. Quoniam verò id sensui repugnare videbatur, ea de causa illã à nobis non conspici asserebant, quòd nostris vestigiis esset opposita. Addebántque cælum, siue vniuersitatem hãc decem simpliciũ corporum, quæ diuersis inter sese, & quibusdã penè contrariis motibus voluerentur, efficere cõcentum suauissimum, quẽadmodũ in vocibus accidit, cũ graues & acutæ rata quadam ratione temperantur, quem tamen concentum non exaudiremus, quòd ab ortu illi audiendo essemus assueti. Contra quos Arist. cùm aliis locis, tum verò 2. de Cælo cap. 9. & 13 copiosè disputat.

Decẽ corpora simplicia à Pythagoricis asserta.

Duplicẽ terræ globum.

Vniuersi cõuersione concentum effici.

2. de Cælo à text. 52. & ca. 13. à text. 72.

λέγω δ' οἷον ἐπειδὴ τέλειον ἡ δεκὰς εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσαν περιειληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ *φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανὸν, δέκα μὲν εἶναί φασιν, ὄντων δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν, διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίχθονα ποιοῦσι. διώρισται δὲ περὶ τούτων ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἀκριβέστερον. ἀλλ' οὗ δὴ [d] χάριν *ἐπεχόμεθα, τοῦτό ἐστιν, ὅπως λάβωμεν καὶ παρὰ τούτων, τίνας εἶναι τιθέασι τὰς ἀρχὰς, καὶ πῶς εἰς τὰς εἰρημένας ἐμπίπτουσιν αἰτίας.

** Alias φαινόμενα.*

** Alias ἐπερχόμεθα.*

Φαίνονται [e] δὲ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι, καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὖσι, καὶ ὡς [f] πάθη τε καὶ ἕξεις, τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα τὸ ἄρτιον καὶ τὸ περιττὸν, τούτων [g] δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον, τὸ δὲ ἄπειρον, τὸ δὲ [h] ἓν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τούτων. καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι, καὶ περιττὸν, τὸν δ' ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός. ἀριθμοὺς δὲ καθάπερ εἴρηται, τὸν ὅλον [i] οὐρανόν. ἕτεροι δὲ [k] τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχείαν λεγομένας, πέρας, ἄπειρον, περιττὸν, ἄρτιον, ἓν, πλῆθος, δεξιὸν, ἀριστερὸν, ἄρρεν, θῆλυ, ἠρεμοῦν, κινούμενον, εὐθὺ, καμπύλον, φῶς, σκότος, ἀγαθὸν, κακὸν, τετράγωνον, ἑτερόμηκες, ὅνπερ τρόπον ἔοικε καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιά-

d *Nunc tractemus*} Siue legendũ sit ἐπεχόμεθα, vt excusi habent (quod est, Immoramur) siue ἐπερχόμεθα (id est, Aggredimur) vt habetur in quibusdam manuscriptis, & apud Alexandrum; sensus idem est. Significat enim Aristoteles, se nunc ista tractare, vt [ab his etiam] hoc est, à Pythagoricis accipias, quid de rerum causis dicendum sit.

Numeros materiã esse rerum omniũ, si Pythagoricorũ dicta expendantur.

e *Videntur autem & hi*} Quasi dicat, etsi Pythagorici nitãtur ponere causam formalẽ, tamen quantũ ex dictis corũ licet colligere, nõ ponunt nisi materialẽ, quemadmodũ superiores. Itaq; videntur dicere, numeros esse velut materiam rerũ omniũ, affectiones autẽ, siue accidentia numerorũ, esse accidentia rerum. Quo autẽ pacto illi viderẽtur dicere numeros esse materiã, mox declarat, cum

ait,

sit, elementa numerorũ apud illos esse par, & impar, id est vnitates. Nam quia vnitas est par, & impar virtute, cùm addita impari numero faciat parẽ, & addita pari faciat imparem, excogitauerũt nomen compositũ, quo hanc eius vim significarent. ita vno vocabulo Parimparem appellabãt. Quare cùm vnitates sint partes materiales numerorũ, efficitur vt numeri, eorũ sententia, nihil aliud esse videantur, quàm integra materia rerum. Quamuis illi, vt probabile est, nitantur dicere, numeros esse totã quiditatem rerũ compositã ex potentia, & actu, seu materia, & forma. Ideo enim fortasse dicebant, essentias rerum cõstare pari & impari, vt significarent materiam nomine paris, quod est aptum diuisioni, formam verò imparis, quod est diuisioni minùs idoneũ. Materia.n. est causa diuisionis, siue corruptionis, forma verò indiuisionis, siue vnionis, ac stabilitatis.

f *Et vt affectiones*} Videtur aliquid subaudiẽdum, vt hæc sit sentẽtia [& affectiones numeri, vt affectiones, atque habitus rerum]

g *Horũmque alterum*} Par appellabant finitũ, quia aptius ad diuisionẽ, vt iã diximus: diuiditur enim in partes æquales, impar verò infinitum, ratione contraria. *Par finitum.*

Exempli causa, quoniam denarius numerus perfectum quid videtur esse, omnémque numerorum naturam complecti, ea etiam, quæ in cælo feruntur, decem quidem esse inquiunt: at quia nouem duntaxat sunt, quæ perspicuè cernantur, ob id decimam oppositam terram faciunt. De quibus alijs in locis accuratiùs disputatum est à nobis. Sed cur ea nunc[d] tractemus, hæc est ratio, vt ab his etiam sumamus, quæ nam principia ponãt, & quo pacto ea in causas expositas incidant.

Videntur[e] autem & hi numerũ principium esse existimare, & vt materiam rerum, & vt[f] affectiones, atque habitus, numeri verò elementa par & impar, horúmque[g] alterum finitum esse, alterum infinitum, vnum[h] autem ex his vtrisque esse: par enim esse, & impar; numerum porro ex vno constare, totúmque[i] cælum, vt dictum est, esse numeros. Horum autem[k] ipsorum alij decem principia esse dicunt, quæ coniugatione quadam efferuntur. finitum, infinitum; par, impar; vnum, multitudinem; dextrum, sinistrum; marem, fœminam; quiescens, quod mouetur; rectum, obliquum; lumen, tenebras; bonum, malum; quadratum, altera parte longius; quemadmodum, & Alcmæo Crotonia-

h *Vnũ autem*} Id est vnitatẽ, vtrũque esse virtute, vt paulò antè exposuimus.

Vt lib. de Cælo c.9. text. 95. & alijs locis. i *Totumq; cælum*} Nomine cæli intelligit totum vniuersum, vt sæpe alibi. *Impar infinitum.*

k *Horum autem*} Refert quorundam Pythagoricorum sententiam, qui non censebant duo tantùm illa, par, & impar esse rerum principia, sed nouẽ insuper addebãt cõtrarietates, vt decẽ essẽt cõplicationes principiorũ ex quib9 omnia fierent. Placebat.n. illis mirũ in modũ numerus denarius, atq; ad illũ totã rerũ vniuersitatẽ redigere omni ratione conabãtur. Ratio huius sentẽtiæ fuit, vt suspicatur D. Tho. quia nõ solũ loquebãtur de primis principiis, sed etiã de proximis, quæ singulis rerũ generib. attribuerẽtur. Crediderim illos decẽ cõtrariis significasse varia materiæ attributa, & totidẽ aliis ꝓpria attributa formæ. Verũ in his ænigmatib. exponẽdis, quib9 illi de industria vtebãtur, nõ est cur immoremur. *Lect. 8.* *Cælũ pro vniuerso. Nõnullos Pythagoricos decẽ cõtrarietates pro principijs attulisse.*

Pythagoreorum series.

Finitum. }	{ Infinitum.	Quiescens. }	{ Quod mouetur.
Impar.	Par.	Rectum.	Obliquum.
Vnum.	Multitudo.	Lumen.	Tenebræ.
Dextrum.	Sinistrum.	Bonum.	Malum.
Mas.	Fœmina.	Quadratum.	Altera parte longius.

l *Ait*

Quid cōtrariorū positiuorū nominib⁹ intellexerint.

l *Ait enim res humanas*] Hoc est, multas res sensibiles ex contrariis effici. Fortè, non dixit, Omnes, propter cælos; aut propter integra elemēta, quæ non sic gignūtur, nec intereunt. Illud tamē aduerte nominibus albi, & nigri, cæterorum que cōtrariorū positiuorū fortasse significari apud illos formā, & priuationē, seu potius formā, & materiā priuatā, ex quib⁹, cùm in vnū iunguntur, fiūt res naturales. Aristoteles tamē eorum sententiam ita interpretatur, quasi hæc omnia i causis materialibus numerauerint: nisi velis verba illa [vt insistis] referre ad solas vnitates, quas à Pythagoricis parim pares appellatas diximus.

m *Duplices esse*] Græcè est δύο, hoc est, duo: sed sensus est, eas coniugatione quadam contrarietatis efferri.

τωνιάτης ὑπολαβεῖν, εἴ τοι οὗτος παρ' ἐκείνων, ἢ ἐκεῖνοι παρὰ τούτου παρέλαβον τὸν λόγον τοῦτον. καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ, ἀπεφήνατο δὲ παραπλησίως τούτοις. φησὶ l γὰρ εἶναι m δύο τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, λέγων τὰς ἐναντιότητας, οὐχ ὥσπερ οὗτοι διωρισμένας, ἀλλὰ τὰς τυχούσας, οἷον λευκὸν, μέλαν, γλυκὺ, πικρὸν, ἀγαθὸν, κακὸν, μικρὸν, μέγα. οὗτος μὲν οὖν ἀδιορίστως ἀπέρριψε περὶ τῶν λοιπῶν. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι καὶ πόσαι, καὶ τίνες αἱ ἐναντιώσεις ἀπεφήναντο.

Παρὰ μὲν οὖν τούτων ἀμφοῖν τοσοῦτόν ἐστι λαβεῖν ὅτι τἀναντία ἀρχαὶ τῶν ὄντων, τὸ δ' ὅσαι παρὰ τῶν ἑτέρων, καὶ τίνες αὗταί εἰσι. πῶς μέν τοι πρὸς τὰς εἰρημένας αἰτίας ἐνδέχεται συνάγειν, σαφῶς μὲν οὐ διήρθρωται παρ' ἐκείνων. ἐοίκασι δ' ὡς ἐν ὕλης εἴδει τὰ στοιχεῖα τάττειν. ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασὶ τὴν οὐσίαν. τῶν μὲν οὖν παλαιῶν, καὶ πλείω τὰ στοιχεῖα λεγόντων τῆς φύσεως, ἐκ τούτων ἱκανόν ἐστι θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν.

Εἰσὶ δέ n τινες οἱ περὶ τοῦ παντὸς ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο, τρόπον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν πάντες, οὔτε τοῦ καλῶς, οὔτε τοῦ κατὰ φύσιν. εἰς μὲν οὖν ο τὴν νῦν σκέψιν τῶν αἰτίων, οὐδαμῶς συναρμόττει περὶ αὐτῶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων ἓν ὑποθέμενοι τὸ ὂν, ὅμως γεννῶσιν ὡς ἐξ ὕλης τοῦ ἑνὸς, ἀλλ' ἕτερον τρόπον οὗτοι λέγουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προστιθέασι κίνησιν, γεννῶντές γε τὸ πᾶν, οὗτοι δὲ ἀκίνητον εἶναί φασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ p τοσοῦτόν γε οἰκεῖον ἐστὶ τῇ νῦν σκέψει. Παρμενίδης μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι, Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην. διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ' ἄπειρόν φησιν εἶναι αὐτό. Ξενοφάνης δὲ πρῶτος τούτων ἑνίσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται μαθητὴς) οὐδὲν διεσαφήνισεν, οὐ-

n Sunt

loniates videtur sensisse, atq; aut hic ab illis, aut ab hoc illi hanc sententiā acceperūt. Extitit enim Alcmaeo sene Pythagora, eademq; ferme, quā hic, sententiā induxit. Ait [l] enim res humanas magna ex parte duplices [m] esse, afferens contrarietates non (vt illi) definitas, ac certas, sed quasuis, vt albū, nigrū; dulce, amarum; bonū, malum; parvū, magnū. Hic igitur indifinitè de reliquis sermonē effudit. Pythagorici verò, & quot essent, & quæ contrarietates planè docuerūt.

Itaque ab vtrisque horum hoc tantùm sumere licet, principia eorum, quæ sunt, esse contraria, quot autem, & quæ nam sint, ab alteris. Sed quo nam modo illa ad eas causas, quæ expositæ sunt, reuocari possint, perspicuè, ac distinctè, non est ab illis traditum. Quanquam ea ratione videntur in specie materiæ elemēta ponere, quòd ex illis, vt insitis, constare, effictamq; substantiā asserant. Ac veterū quidē, pluraq; elemēta naturæ asserentiū, ex his satis licet mētem perspicere.

Sunt autem, [n] qui de vniuerso perinde, ac si esset vna natura, pronunciarint, non tamen omnes eodem modo, siue quid rectè dicatur spectes, siue quid secundum naturam. Nulla [o] igitur ratione ad institutam disputationem de causis attinet, vt de ijs sermo habeatur. neque enim idem faciunt, quod quidam Naturales, qui cùm id quod est, vnum esse ponant, omnia tamen ex vno, vt ex materia generant: sed alio modo hi loquuntur. Illi enim cum vniuersum generent, motum adiungunt: hi verò immobile esse dicunt. Hactenus [p] tamen eorum sententia huius disputationis propria est, quòd Parmenides quidem vnum secundum rationem videatur attingere, Melissus verò secundum materiam; qua etiam de causa ille finitum, hic verò infinitum esse dixit. Xenophanes autem cùm ante hos vnum fecisset (Parmenides enim huius discipulus fuisse fertur) nihil perspicuè dixit,

neu-

[n] *Sunt autem*} Refert opinionem Xenophanis, Parmenidis, ac Melissi, qui ita loquebātur de rebus, ac si omnes essent vnius tantùm naturæ, & essentiæ. Quos ideo ait nō eodē modo loquutos, quod non omnes æquè aberrauerint à veritate, neque itē omnes æquè præter naturā loquuti sint. Quo loco aduerte, etsi Naturales ij, qui vnum tantùm materiale principiū ex internis ponebant, cogebantur dicere, omnia secundum substantiam esse eiusdē rationis; tamen quia res naturales ex illa materia, & quibusdā accidentibus cōponebāt, non fatebātur simpliciter omnia esse vnum, ac idem ratione. At hi tres, cùm intelligerent accidentia non posse ingredi constitutionem rerum naturalium, quas rectè meras substātias esse docebāt, sapiētiùs se dicturos rati sunt, si eas omnes eiusdē rationis esse dicerēt; siquidem substantiæ ratio nō variatur per accidentia. Vtrique tamē errabant ignoratione formæ substantialis.

Opinio eorū qui omnia vnum esse asserunt.

[o] *Nulla igitur ratione*} Ostendit horū opinionē simpliciter, & absolutè non pertinere ad hunc locū, in quo sermo institutus est de referendis causis rerum naturaliū, quæ à Veteribus ponebantur. Si quidem hi tres dicebant omnia esse vnum, atque adeo immobile; quod si verum esset, nulla esset distinctio causæ, & effectus.

Cur ea simpliciter ad hūc locū non pertineat.

[p] *Hactenus tamē*} Docet eatenus horū sententiā posse pertinere ad hūc locū, quatenus Parmenides videri pōt tetigisse cōditionē formæ, cùm dixit oīa esse vnū finitū, formæ enim est finire, ac terminare, cū sit actus, & perfectio: Melissus autē materiæ, cùm asseruit esse vnū infinitū; siquidem infinitio ad materiā reducitur, quæ est pura potētia. Quò fit vt Xenophanes, qui nec materiæ, nec formæ rationem videtur considerasse, sed ad totum vniuersum attendisse, quod quidem more aliorum quorūdam vocauit Deum, tanquam imperitior omnino

Cur pertineat ex parte?

Cur Xenophanes omnino reyciēdus

no

no ab hac disputatione excludēdus sit. Cur autē Melissus etiā hoc loco rudior Parmenide dicatur, ex verisimili argumēto Parmenidis, quod hic ab Arist. refertur, & ex comparatione rationum vtriusque, quæ fit 1. Phys. cap. 3 planè intelliges.

q *Ἐκ μὲν οὖν igitur*} Antequam referat opinionē Platonis, quod faciet cap. proximo, colligit in summam, quæ hactenus relata sunt ex Veteribus.

r *Huic disputationi*} Græcè est τῷ λόγῳ, quod verbū cùm rationem quoque significet, nonnulli vertunt, Qui rationi incubuerunt. Nos Alexandri explicationē sequuti sumus, quod hic non sit sermo de ratione, vt à sensu distinguitur, quasi loquatur Aristoteles de iis Philosophis, qui posthabito sensu rationē ducem sequuti sunt, vt Parmenides, Melissus, & Xenophanes; sed de omnibus, qui hactenus sunt cōmemorati.

ſ *Ac vsque ad Italicos*} Nō intelligit omnes Italicæ familiæ Philosophos, sed eos tantùm, qui Pythagoricæ doctrinæ adhæserunt. Cùm porrò ait, vsque ad Italicos,

οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι τὸν θεόν. οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν ζήτησιν. οἱ μὲν δύο, καὶ πάμπαν ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξενοφάνης καὶ Μέλισσος. Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων, ἔοικέ που λέγειν. παρὰ γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὴ ὂν οὐθὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὂν καὶ ἄλλο οὐθέν. περὶ οὗ σαφέστερον ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκαμεν. ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις, καὶ τὸ ἓν μὲν κατὰ λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας, καὶ δύο τὰς ἀρχὰς τίθησι πάλιν, θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, οἷον, πῦρ καὶ γῆν λέγων, τούτων δὲ τὸ μὲν κατὰ τὸ ὂν τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν. Tex. 12.

Ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων, καὶ παρὰ τῶν συνηδρευκότων ἤδη τῷ [r] λόγῳ σοφῶν ταῦτα παρειλήφαμεν. παρὰ μὲν τῶν πρώτων σωματικήν τε τὴν ἀρχὴν (ὕδωρ γὰρ, καὶ πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα σώματά ἐστι) καὶ τῶν μὲν μίαν, τῶν δὲ πλείους ἀρχὰς τὰς σωματικὰς, ἀμφοτέρων μέντοι ταύτας ὥσπερ ὕλης εἴδη τιθέντων. παρὰ δέ τινων ταύτην τε αἰτίαν τιθέντων, καὶ πρὸς ταύτῃ τὴν ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ταύτην παρὰ τῶν μὲν μίαν, παρὰ τῶν δὲ δύο. Textus 12.

Μέχρι [ſ] μὲν οὖν τῶν Ἰταλικῶν, καὶ χωρὶς ἐκείνων *μετριώτερον[t] εἰρήκασιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῶν, πλὴν, ὥσπερ εἴπομεν, δυοῖν τε αἰτίαιν τυγχάνουσι κεχρημένοι. καὶ τούτων τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν μίαν, οἱ δὲ δύο ποιοῦσι, τὴν ὅθεν ἡ κίνησις. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, δύο [u] μὲν τὰς ἀρχὰς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήκασι τρόπον. τοσοῦτον δὲ προσεπέθεσαν (ὃ [x] καὶ ἴδιον αὐτῶν ἐστιν) ὅτι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ ἓν οὐχ ἑτέρας τινὰς ᾠήθησαν εἶναι φύσεις, οἷον, πῦρ ἢ γῆν, ἤ τι τοιοῦ- Textus 2. Com. 37. Textus 3.

* Aliâs μαλακώτερον.

τον

Italicos, non significat ordinē temporis, vt ait Alexāder (quasi ij omnes, quorum sententiæ proximè recitatæ sunt, ante Pythagoricos fuerint) sed ordinem commemorationis, quasi dictū sit [qui vsque ad Pythagoricos à nobis recēsiti sunt &c.] Addit autē [& præter illos] ne Pythagoricos etiā eadem reprehensione comprehendere videatur.

neutrā nq; horum naturā attigisse videtur, sed in totum cœlū respiciens, vnū ipsum ait Deum esse. Atq; hi quidē, vt diximus, ab hac disputatione excludendi sunt, duo quidē etiā omnino, vt paulò rudiores, Xenophanes, & Melissus. Parmenides autem plus videns nonnihil dicere videtur. Nam cùm præter ipsum ens, ipsum nō ens nihil esse cēseat, necessariò ipsum ens vnum esse putat, & nihil aliud. qua de re in libris de Natura luculentiùs diximus. Cùm autem ea, quæ apparent, sequi cogatur, & vnum quidem ratione, plura verò sensuum iudicio æstimet; duas causas rursus, duoq; principia constituit, calidum, & frigidum, ignem videlicet, ac terram significans, quorum alterum (calidum inquam) in ordine entium; alterum in non entium collocat.

tex.19. & 20.

Textus 1. *Ex ijs igitur, quæ dicta sunt, & ab ijs sapiētibus, qui olim huic disputationi incubuerunt, hæc accepimus; à primis quidem, corporeum esse principium (siquidem aqua, ignis, & similia, corpora sunt) atque ab eorum quibusdā vnū, ab alijs plura principia corporea, cùm interim vtriq; hæc ipsa, vt materiæ species constituant; ab alijs verò hanc causam ponētibus, eam præterea, vnde motus proficiscitur, atque hanc ab alijs vnam esse, ab alijs duas.*

tex.4. text.8.

Textus 2. *Ac vsq; ad Italicos quidē, & præter illos, angustiùs t de eisdē rebus cæteri disseruerūt, nisi quod, quemadmodum diximus, duabus causis vsi sunt, & harū alteram alij vnam, alij duas*

Textus 3. *faciunt eam vndè motus proficiscitur. ¶ Pythagorici verò duo u quidem principia eodē modo esse dixerunt, sed hoc tantùm addiderūt (quod etiam x proprium est ipsorum placitum) finitū, & infinitum, ac etiam vnū, non alias quasdā esse naturas, vt ignem, aut terram, aut aliud huius*

Com.3.

t *Angustiùs de eisdem*] Quod Græcè est μετριώτερον, hoc est ad verbū Mediocriùs, siue Parciùs, nos ideo reddidimus, Angustiùs, quia significat Aris. his verbis (id quod capite 7. planiùs explicat) cæteros Philosophos angustiùs fuisse locutos de principiis. ea enim tradiderunt, quæ in sola entia corporea conueniunt: at Pythagorici ea cōstituerunt, quæ rebus etiā corporis expertibus accōmodari possunt Alexander ait in quibusdam exemplaribus legi μαλακώτερον, id est mollius; Sed eadem est sententia. Iccirco. n. molliùs dicuntur locuti cæteri, quia restrictiùs. Aut dictum est Molliùs, quia cæteri Philosophi Dialecticæ expertes fuerunt, vt paulò pòst docet Aristoteles, multò autem planiùs cap. sequēti. Non vsi sumus tamen hac lectione, quia superior est penè communis. *Alia lectio.*

u *Duo quidem*] Intelligit par, & impar, quorum alterum eos appellasse infinitum, alterum finitū superiùs dictū est. Quod autem addit [eodem modo] quantùm ad numerum intelligēdum est, non quantùm ad genus causæ. Par. n. & impar, si mens Pythagoricorum explicanda est, materialē, & formalem causam significant, vt paulò antè diximus, & Auerroës hoc loco asserit, si autē ad verba eorū tantùm quis velit attendere, ambo ad materialē causam pertinent, vt Arist. superiùs dixit, nósque eo loco, quo pacto verum sit exposuimus. *Qua ratione Pythagorici à superioribus differant.*

x *Quod etiam*] Quod proprium est Pythagoreorum, si cum superioribus conferantur, quòd putent nec finitum, nec infinitum, nec vnū esse accidentia rerū, sed pertinere ad ipsas earum essentias, quas numeros appellant, quod tamen superioribus non placet, cùm dicant hæc potiùs esse accidentia ignis, terræ, & cæterarum

cæterarum rerum essentiis earum adiuncta.

Quatenus rerum essentias definitionesque cognouerint.

y *Et de ipso quid est* } De essentia rerum ac definitione, qua essentia earum explicatur, cœperunt quidem Pythagorici agere, sed tamen rudi Minerua, vt cõtingit primis cuiusq; rei tractatoribus. Putabant. n. de quo primo definitio proposita diceretur, id esse rei essentiam: quod tamen falsum est, cùm ex eo sequatur, vnum aliquid plura esse. Fieri. n. potest, vt definitiones diuersorum accidentiũ dicãtur primò de re proposita, vt definitio dupli, & paris de duobus; quare si de quo primò dicitur definitio, id esse essentia rei, sanè dualitas esset essentia duplicitatis, & paritatis, qđ apertissimè falsum est, cùm latiùs pateant, quàm dualitas.

τον ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἄπειρον, καὶ αὐτὸ τὸ ἓν οὐσίαν εἶναι τούτων, ὧν κατηγοροῦνται· διὸ καὶ ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἁπάντων.

Περί τε τούτων οὖν τοῦτον ἀπεφήναντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ[y] τοῦ τί ἐστιν ἤρξαντο μὲν λέγειν καὶ ὁρίζεσθαι, λίαν δ' ἁπλῶς ἐπραγματεύθησαν. ὡρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ᾧ πρώτῳ ὑπάρξειεν ὁ λεχθεὶς ὅρος, τοῦτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνόμισαν, ὥσπερ εἴ τις οἴοιτο ταὐτὸ εἶναι διπλάσιον καὶ τὴν δυάδα, διότι πρῶτον ὑπάρχει τοῖς δυσὶ τὸ διπλάσιον. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν ἴσως ἐστὶ τὸ εἶναι διπλασίῳ καὶ δυάδι. εἰ δὲ μή, πολλὰ τὸ ἓν ἔσται, ὃ[z] κἀκείνοις συνέβαινε. παρὰ[a] μὲν οὖν τῶν πρώτων καὶ τῶν ἄλλων τοσαῦτά ἐστι λαβεῖν. Text. 4.

Κεφ. ς'.

Μετὰ[a] δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. ἐκ[b] νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλλῳ, καὶ ταῖς Ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ὑπέλαβε. Σωκράτους[c] δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, Textus 5.

¶ ἐν[d] μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος, καὶ[e] περὶ ὁρισ- Text. 6.

z *Quod illis etiam* } Dicebãt enim, verbi gratia, definitionẽ Iustitiæ dici primò de numero primo pariter pari, id est de quaternario, aliàs verò de eodem numero asserebant primò dici definitionem Amicitiæ, vt ait Alex. eo, quòd amicitia in quadam æqualitate consistat, vnde sequebatur essentiam quaternarii esse essentiam Iustitiæ, & Amicitiæ. Com. 37.

a *Atque à primis* } Id est, ab iis, quos ante Pythagoricos commemorauimus, & ab ipsis Pythagoricis.

Capitis sexti Explanatio.

Capitis distributio.

POst[a] *eas autem* } Refert in priori parte huius cap opinionẽ Platonis, qui apertè causam formalẽ inuexit: in altera colligit, quid commemorandis aliorum sententiis de rerum principiis, & causis sit consecutus.

entus. Ait ergo in primis Platonem magna ex parte Pythagoricos sequutum fuisse, sed tamen quædam addidisse propria, cuiusmodi fuit opinio de Ideis. *Platonẽ primum Ideas inuexisse*

b *Plato enim cùm*} Docet qua ratione Plato ductus fuerit, vt ideas esse censeret. Cùm enim ille à puero cũ Cratyllo Heracliti discipulo versatus esset, & ab eo omnia sensibilia continẽter fluere, nec vnquã in eodem statu consistere audiuisset (quæ fuit propria Heracliti sentẽtia) atque eam opinionem matura ætate approbasset; contrà verò à Socrate præceptore suo didicisset, definitiones, quarum ille studiosissimus erat, non esse de rebus singularibus, sed de vniuersalibus; eius sententia approbata, existimauit definitiones nõ esse de rebus sensibilibus, quia essent mutabiles, sed de naturis quibusdã cõmunibus, quæ à rebus sensibilibus separatæ existerẽt, quas ideas appellauit, eásque à rebus singulis, quarũ essent ideæ, participari affirmauit; verbi gratia, ideam hominũ à singulis hominibus, equorũ ab equis, & cætera eodẽ modo. Hæc luculentiùs scribit Arist. 13. lib. huius operis initio capitis quarti, quæ operæpretium est legere. *Heracliti sententia*

c *Sed cùm Socrates*} Socrates vt Laërtius ex Demetrio Byzantio refert, animaduertẽs naturalis speculationis fructum nullũ existere, eámque ad officia vitæ nihil esse necessariam; primus inuexit Ethicẽ, déq; illa in officinis, locísque publicis quotidie Philosophi more disputans, ea potiùs inquirenda hortabatur, quæ mores instruerẽt, & quorum vsus domi esset necessarius. Non crediderim tamen, Socratem putasse nullum fructum ex contemplatione naturæ rerum existere; sed exiguum, si cum fructu Moralium disciplinarũ conferatur. *Ethices auctor primus Socrates.*

d *Et tamen in ijs*} In moribus videlicet. Quare, quia mores hominum sunt in hominibus iis, quos sensibus percipimus, inde illud efficiebatur, vt Socrates quæreret vniuersalia in rebus sensibilibus, non autẽ extra res sensibles, quemadmodum Plato. Quod Arist. lib. 13. huius operis cap. 4. his verbis docet, Socrates quidem vniuersalia non ponebat separata, quidam verò separarunt, ac eiusmodi entia ideas appellauerunt. *Cur in rebus sensibilibus Vniuersalia quæsierit*

e *Mentémq; primus*} Idem scribit Aristoteles loco nunc citato [Duo, inquit,

huiusmodi, sed ipsum, infinitũ, & ipsum vnum substantiã eorum esse, de quibus dicuntur: quare, & numerum substantiam esse rerum omnium.

Text. 4. *De his igitur hunc in modum censuerunt, & de ipso Y quid est dicere quidem, ac definire cœperunt, sed tamen valde simpliciter susceptum negotium tractauerunt. Etenim quasi superficie tenus definiebant, & cui primo proposita definitio conuenisset, id rei substantiam esse existimabant, vt si quis duplum, ac dualitatem idem esse putaret, quòd duplum duobus primò insit. Attamen non idem est forsitan dupli, ac dualitatis esse, alioqui vnum plura erit, quod illis* z *etiam accidebat. Atque ea à primis quidem, ac cæteris hæc accipi possunt.*

CAP. VI.

Textus 5. *POst* a *eas autem Philosophias, quas commemorauimus, disciplina Platonis accessit, quæ magna quidẽ ex parte horum Pythagoricorũ doctrinam sequitur; sed quædam etiam propria continet, præter Italicorum Philosophiam. Plato* b *enim ab ineunte ætate Cratylli primùm consuetudine vsus, & Heracliti opinionibus assuetus, quasi omnia sensibilia semper fluerent, nec vlla eorum esset scientia; hæc quidem postea ita habere existimauit. Sed* c *cùm Socrates ea, quæ ad mores pertinent, tractaret, de tota verò natura nihil ageret,* ¶ *&* d *tamen in ijs rem vniuersalem quæreret, mentémque* e *primus ad defi-* *In Socrate.* Text. 6.

Definitio vniuersalis, & inductiuæ orationes tribuuntur Socrati.

sunt, quæ Socrati iure proprio quis attribuat, inductiuas orationes & definitionē rei vniuersalis] Non pugnant autē hæc cum iis, quæ dixerat ad finem superioris capitis, Pythagoricos cœpisse quærere ipsum, quid est, ac definitionibus vti. Id enim fecerunt Pythagorici perfunctoriè, & rudi admodum Minerua, vt ibi dictum est. Socrates autem diligenter, & accuratè in eam rem incubuit. tex. 4

ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιαν, ἐκεῖνον ἀποδεξάμενος διὰ τὸ ζητῆσαι περὶ τῶν καθόλου, τοιοῦτον ὑπέλαβεν, ὡς περὶ ἑτέρων τοὺς ὁρισμοὺς τούτους γινομένους, καὶ οὐ περὶ τῶν αἰσθητῶν τινος. ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὅρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεί γε μεταβαλλόντων. οὗτος οὖν τὰ μὲν τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα. κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ [f] τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς εἴδεσι, τὴν δὲ μέθεξιν τοὔνομα [g] μόνον μετέβαλλε. οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι μίμησιν τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μέθεξιν, τοὔνομα μεταβαλών. τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀφῆσαν ἐν [h] κοινῷ ζητεῖν.

Ἔτι [i] δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἴδη, τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναί φησι μεταξύ, διαφέροντα τῶν μὲν αἰσθητῶν, τῷ ἀΐδια καὶ ἀκίνητα εἶναι· τῶν δ' εἰδῶν, τῷ τὰ μὲν πόλλ' ἄττα ὅμοια εἶναι, τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ, ἓν ἕκαστον μόνον. ἐπεὶ [k] δ' αἴτια τὰ εἴδη τοῖς ἄλλοις, τἀκείνων στοιχεῖα πάντων ᾠήθη τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν εἶναι ἀρχὰς, ὡς δ' οὐσίαν, τὸ ἕν. ¶ ἐξ ἐκείνων γὰρ κατὰ μέθεξιν τοῦ ἑνὸς τὰ

Com. 19.

Textus 7.

Quarum rerum posuerit Plato Ideas.

f Pleraque vniuocorum] Docet qua ratione omnia secundū Platonē appellētur nominib. Idearum, quod proximè dixerat, quodque hic vocat, esse ὁμώνυμα, siue æquiuoca formis; simúlque corrigit verbū, Omnia quo vsus fuerat Ne q. n. omnia indiuidua apud Platonē appellabātur nominibus idearū, sed sola vniuoc, vt homines, vt equi: quādo quidē his tantùm cōmunes ideas tribuēdas esse cēsuit. Nec verò omnia vniuoca, sed pleraque. nā. nec relationes, nec ea, quæ sunt præter naturā, nec item mala dicebat Plato habere ideas, vt Alex. annotauit. sed nec eorū, quæ pertinent ad diuersas species, tradebat ille cōmunē ideā, vt Arist. plerisque locis asserit. Hac igitur de causa ait Arist. hoc loco. secundū Platonē pleraque vniuocorū, eiusdē nominis esse cum formis. Ratio verò, ob quā hæc secundū Platonē appellantur nominibus Idearū, docet Arist. esse participationē. Putauit. n. Plato solā ideā hominis esse per se hominē: singulos autē hoīes nō esse hoīes, nisi imitatione quadā, seu potiùs, vt ipse loquebatur participatione quo pacto hominē depictū in tabula appellamus hominē, quod verū hominē imitetur, & aliquatenus participet. Itaq. ea, quæ dicta sunt putauit Plato appellari noīb⁹ idearū. quia nō sint veræ res, sed quædā quasi imagines verarū rerū, imò ne imagines quidem propriæ, sed quasi vmbræ, vt ille philosophatur in dialogo 7. de Rep. Vmbræ. n. solā figurā, atque adeò imperfectissimè referunt.

Cur nomē participationis vsurparit?

g Solo autē nomine] Forsitan Plato ea ratione mutauit nomē Imitationis, quo vsi

vsi sunt Pythagorici, in Participationis, quia numeri cōcreti rebus naturalibus melius dicuntur participare numeros abstractos, siue abstractè sumptos, quàm imitari. Numeri enim cōcreti rebus addunt abstractis positionem in continuo, imò verò continuitatem ipsam rerum numeratarū quam non includunt numeri abstracti. Sicut igitur cōpositum potiùs dicitur participare ipsam formā, quàm imitari, cùm præter formam includat materiā; ita Plato censuit potius dicendum esse, numeros concretos, hoc est res sensibiles (has enim concretorum numerorum nomine significabat) participare species separatas, quas appellabat numeros abstractos, quàm imitari. Est & alia ratio, quia participationis nomē magis conuenit materiæ respectu formæ, quàm imitationis: neque enim materia imitatur formam, sed participat, nisi impropriè admodum loqui velis. Cùm igitur indiuidua sensibilia propter materiam multiplicentur, melius dicentur participare species separatas, quàm imitari.

ad definitiones applicaret; eius doctrina ob eam causam probata, quòd de rebus vniuersalibus disputaret: id ita accepit, quasi de alijs rebus non de vlla earū, quæ sensibus percipiuntur, eiusmodi definitiones fierent. Neque enim fieri posse, vt communis definitio vllius rei sit earum, quæ sensibus subiectæ sunt, vt quæ semper mutetur. Itaque huiusmodi quidem entia ideas appellauit; quæ verò sensibus percipiuntur, præter hæc esse, & ab his omnia dici voluit. Participatione enim pleraq; [f] vniuocorum, eiusdē nominis esse cum formis asseruit. Solo [g] autē nomine participationem mutauit. Siquidem Pythagorici ea quæ sunt, imitationem numerorū esse dicunt; Plato autem, nomine mutato, participationem. cæterum, quæ nam esset eiusmodi formarū, siue participatio, siue imitatio, in [h] communi disputatione expendere omiserunt.

Ad hæc, [i] præter sensibilia, & formas, mathematica rerū media esse ait, quæ hoc differāt à sensibilibus, quòd sempiterna sint, ac immobilia: à formis autē, quòd pleraque eorum similia sint inter sese, forma autem ipsa vnaquæq; vnum quiddam sit tantùm. Quoniam [k] verò formæ causæ sunt cæterorum, putauit ille earum elementa esse omnium rerum elementa: ac magnum quidem, & paruum esse principia, vt materiā: vnum autē, vt Textus 7. *substantiā. ¶ Ex illis enim formas participatione vnius*

Redditur alia eiusdē appellationis ratio.

h *In communi*} Græca verba ἐν κοινῷ ζητεῖν, quod est ad verbum [in commune quærere] nihil aliud significant, quàm in publica disputatione, & quæ in cōmunem vsum edita sit, rem discutere.

Alterum genus rerum separatarum à Platone positum.

i *Ad hæc, præter sensib.*} Docet Platonem posuisse alterum genus rerū separatarum à sensibilibus, nempe res mathematicas, quas dicebat medias inter ideas, & res sensibiles, eo q̄ essent perpetuæ, quemadmodum ideæ (alioqui de illis non haberetur scientia) & tamen hoc conuenirent cum rebus sensibilibus, quòd darentur plures eiusdem speciei, vt plures trianguli æqualium laterum separati, plura quadrata separata quemadmodum dātur plures res sensibiles quæ ad eandem speciem pertineant. Alioqui non demonstrarent Mathematici, duas propositas figuras esse similes inter se quod tamen persæpe faciunt.

Magnū, & paruū statuit Plato Idearum principia

k *Quoniam verò formæ*} Quæ hactenus retulit ex Platone, nō explicant illius sententiā de primis principijs. Namq; ideæ etsi sunt principia, ac causæ rerum sensibilium, non sunt tamen prima principia, cùm ipsa principijs constet. Ait ergo Platonem credidisse prima principia rerum sensibiliū, esse ipsa principia idearum, & quia ille posuit magnū, & paruum esse principium quasi materiale idearum, vnitatē autem, quasi formale, hæc ipsa dixit esse rerū omnium prima principia. Quia verò numerus vnitate etiam cōstituitur, non dubitauit

Plato ideas etiam ipsas numeros appellare. Quid autem Plato intellexerit nomine magni, & parui, itémque nomine vnitatis, cùm hæc dicebat esse principia idearum, non satis constat. Crediderim tamen illum, cùm hæc ad ideas retulit, nomine magni, & parui intellexisse naturam generis, quæ est veluti materia, nomine autẽ vnitatis differentiam, quæ indiuisibilis perfectionis, alioqui esset etiam ipsa species quædã cõstituta ex genere, & differẽtia. Aut certè dic, nomine magni, & parui intellexisse limitationem, quã omnes, species rerũ habent; nomine autẽ vnitatis Deum, à quo omnes propriam perfectionẽ participant: quasi dixerit, species rerũ habere limitationẽ ex se ipsis (est enim limitatio negatio perfectionis infinitæ) perfectionẽ verò à summo omnis perfectionis exemplari Deo.

Quid nomine magni, & parui, atque vnitatis intellexerit?

τὰ εἴδη εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸ [l] μέντοι γε ἓν οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ἕτερόν τι τὸ ὂν λέγεσθαι ἕν, παραπλησίως τοῖς Πυθαγορείοις ἔλεγε· καὶ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς αἰτίους εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας, ὡσαύτως ἐκείνοις. ¶ τὸ δὲ ἀντὶ [m] τοῦ ἀπείρου ὡς ἑνὸς δυάδα ποιῆσαι, τὸ δ᾽ ἄπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ, τοῦτ᾽ ἴδιον. καὶ ἔτι ὁ μὲν τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ αἰσθητά, οἱ δ᾽ ἀριθμοὺς εἶναί φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασι. *Textus 8.*

Τὸ [n] μὲν οὖν τὸ ἓν, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ πράγματα ποιῆσαι, καὶ μὴ ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν εἰσαγωγὴ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἐγένετο σκέψιν. οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον. τὸ [o] δὲ δυάδα ποιῆσαι τὴν ἑτέραν φύσιν, διὰ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἔξω τῶν πρώτων εὐφυῶς ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι ὥσπερ ἔκ τινος ἐκμαγείου. καίτοι [p] συμβαίνει γ᾽ ἐναντίως· οὐ γὰρ εὔλογον οὕτω. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὕλης πολλὰ [q] ποιοῦσιν, τὸ δὲ εἶδος ἅπαξ [r] γεννᾷ μόνον, ¶ φαίνεται [s] δ᾽ ἐκ μιᾶς ὕλης μία τράπεζα. ὁ [t] δὲ τὸ εἶδος *Text. 9.*

l *Ipsum tamen vnum*} Tradit duo, in quibus Plato idẽ sensit, quod Pythagorici. Placuit. n. Platoni, quẽadmodũ & illis, vnitatẽ nõ esse accidẽs, sed ipsam rerũ substantiã, itémq numeros esse causas rerũ, quanquã aliter, atque illi. Siqui. ẽ illi ponebãt numeros quasi causas materiales: Plato autẽ velut causas exemplares, quod genus causæ ad formalẽ spectat.

In quibus cũ Pythagoricis idẽ senserit?

m *Pro infinito autem*} Tradit tria, in quibus idẽ à Pythagoricis dissensit. Primum, ꝙ duo quædã fecerit materiale principium, magnum, & paruũ, cum illi vnum tantùm posuerint, nẽpe par, siue infinitũ. Alterum, ꝙ posuerit numeros separatos à rebus sensibilibus, quos vocauit ideas, cum illi dixerint, numeros esse res ipsas sensibiles. Tertiũ, ꝙ separauerit etiã à reb᷒ sensibilib. entia mathematica, quasi media inter ideas, & res sẽsibiles, qđ Pythagorici minimè fecerãt.

In quibus ab eis dissenserit?

n *Ipsum igitur vnum*} Docet cur Plato posuerit formas separatas, nõ autem Pythagorici. Causam verò esse ait, quia Plato Dialectica arte instructus perscrutabatur naturas rerum per definitionem, quæ, si rectè traditur, videtur nõ esse nisi rei perpetuæ, & immutabilis, vt supra dictum est. Pythagorici autem non erãt imbuti arte Dialectica, nisi leuiter admodum, & rudi Minerua, quod etiam ex dictis patet. *Cap. super.*

Dissensionis ratio.

o *Dualitatem vero*} His verbis exponit, qua ratione ductus fuerit Plato, vt duo quædam ex parte materiæ posuerit; eámque esse ait, quia omnes numeri pares, qui in pares diuiduntur, vt quaternarius, senarius, & alii huiusmodi (hi

Cur duo ex parte materiæ principia posuerit?

enim

enim maximè referũt naturam materiæ) ex dualitate repetita quasi ex effigie, formáve sigilli sæpius applicata ceræ procreatur. Vocat autem more Mathematicorum cæteros numeros (id est, omnes impares, & ipsum etiam binariũ) numeros primos, quia non gignuntur repetitione binarii, vt illi, sed vnitatis.

p *Attamen contra accidit*} Ostendit Platonem non rectè posuisse duo principia ex parte materiæ, & vnũ ex parte formæ, cùm magis cõsentaneum esset, vt poneret duo ex parte formæ, & vnum ex parte materiæ. Siquidem & opifices (horum enim opera afferri solent à Philosophis ad explicationem operũ naturæ) multa ex eadem materia successiuè conficiũt, vt ex eodem ære nunc sphæram, pòst verò statuam, & ipsa agentia naturalia, vt Sol, nunc herbam; nunc metallum. Itaque forma semel introducta, non ampliùs in aliam materiam introducitur. At eadem numero materia aliam formam post aliam accipit. Sed quoniam hoc argumentum sumit formæ nomen pro forma coniuncta cum materia, nõ pro separata, vt eam ponebat Plato, mox ipse illud refutabit, dilata impugnatione Platonis in caput sequens. — *Impugnatio.*

vnius, esse numeros; ipsum [l] *tamen vnum substantiam esse, neque ens aliud quicquam dici esse, vt Pythagorici; numeros etiam, quemadmodum illi, cæteris substantiæ causas esse asserebat.* ¶ *Pro* [m] *infinito autem, vt vno, dualitatem; infinitum verò ex magno, & paruo fecisse, hoc eius est proprium. Præterea hic ponit numeros præter sensibilia, illi verò aiunt numeros esse res ipsas; nec res mathematicas inter hæc collocant.* — *Textus 8.*

Ipsum [n] *igitur vnum, ac numeros contrà, atque Pythagorici existimabant, à rebus separasse, & formas induxisse ex consideratione, quæ in disserendo habetur, profecta sunt. Priores enim Dialecticæ facultatis expertes erant. Dualitatem* [o] *verò alteram naturam fecisse propterea accidit, quòd ex ea, quasi ex quadam effigie, numeri præter primos aptè generantur. Attamen* [p] *contrà accidit. neque enim ita fieri consentaneum est rationi. nunc enim ex materia multa* [q] *faciunt, forma autem semel* [r] *tantùm generat. At* [s] *ex vna materia mensa vna cernitur existere;* ¶ *qui* [t] *verò formam infert, quæ vna est,* — *Text. 9.*

q *Multa faciunt*} Ad agentia ipsa, siue quæ arte, siue quæ naturâ faciunt, referenda sunt hæc verba, vti diximus non ad veteres Naturales, vt quidam exponunt: quanquam illi accommodatè etiam ad opera artis, & naturæ locuti sunt, ponentes vnitatem ex parte materiæ & multitudinem ex parte formæ.

r *Semel tantùm generat.*} Catachresis, siue abusio est verbi, Generat, pro, causat in generatione. Propriè enim sola causa efficiens generat.

s *At vna ex materia.*} Quia hic locus non est destinatus refutationi, sed solùm referendis aliorum dictis (refutatio enim in caput sequens differtur) ipse Arist. pro Platone in hanc sententiam respõdet; Si Plato loqueretur de formis, quæ incipiunt esse per actionem, locum sanè habiturum fuisse propositum argumẽtum. Namque eadẽ numero materia per aliam atque aliã actionẽ, aliam atque aliam formam accipit. At illum non loqui de formis, quæ incipiunt esse per actionem, sed de iis, quarum vi illæ interũtur in materiam; quarum hæc est cõditio, vt vna numero multas, ac varias materias sui imitatione, participatione ve perficiat; cuiusmodi est forma statuæ, quam sculptor imitatur, aut sigilli, quam imprimit; & forma mensæ, quam faber, siue in mente inhærẽtem habet, siue ante oculos sibi proponit, vt similẽ faciat; ac denique naturalis forma generantis, veluti animalis, cuius aliam, atque aliam similitudinem idem mas introducit in aliam, atque aliam materiam, quæ à fœminis subministratur. — *Respõdet pro Platone Aristoteles.*

t *Qui vero formam*} Videtur verba hæc pugnare cum iis, quæ diximus. Forma

enim quæ ab artifice infertur, vt multas mensas efficiat, nō vna est, sed multa. Quòd si dicas, esse vnam ratione; eadē ratione dicam ego, mensas multas, esse ratione vnam, quò fiet, vt nihil ad rem loquatur Aristoteles, cùm hoc exemplo in defensionem Platonis vtitur. Ac si vetus quidē interpres rectè vertit, nihil dubii est hoc loco. Neq; enim habet [quæ vna est] vt referatur vnitas ad formā, quæ infertur, sed [vnus existēs, vt referatur ad eū, qui formā infert. Verùm obstāt verba Græca in omnibus exēplaribus, quæ quidē vidimus. Sic n. habēt, ὁ δὲ τὸ εἶδος ἐπιφέρων, ἓν ὂν, id est, [qui verò formā infert vnam existentem] Quapropter aut dicēdum est, deprauatum esse cōtextum, scriptúmq; fuisse ab Arist. non, ἓν ὄν, sed, εἷς ὤν, vt sermo sit de vnitate inferētis formam non de vnitate formæ illatæ, quem sensum reddidit vetus interpres: aut potiùs dicendū, verba illa [quæ vna est] non sic accipienda esse, quasi dicat Aristoteles [quæ vna est ratione] sed [quæ vna est numero] vt sermo non sit de forma, quæ incipit esse in materia, sed de forma, cuius vi illa esse incipit, siue ea exēplaris sit, vt in agentibus per artē, siue naturalis, vt in agētibus per naturam. Quòd si quis obiiciat, esse quidē huiusmodi formam vnam numero, sed tamē eam non inferri in materiam, Aristotelem verò apertè loqui de forma, quæ in materiā infertur; respondendum est, etsi huiusmodi forma non infertur in materiā per seipsam, inferri tamè per sui similitudinem. Quo pacto dicimus, Phidiam cùm statuam Mineruæ ex ebore confecit, intulisse in ebur Mineruæ formam.

Lectio veteris interpretis.

Quo pacto communis lectio intelligenda.

εἶδος ἐπιφέρων ἓν ὄν, πολλὰς ποιεῖ. ὁμοίως δ' ἔχει τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ μιᾶς πληροῦται ὀχείας, τὸ δ' ἄρρεν πολλὰ πληροῖ. καί[u] τοι ταῦτα μιμήματα τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ἐστί. Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητουμένων οὕτως διώρισε.

Φανερὸν[x] δ' ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι δυοῖν αἰτίαιν ἐστὶ μόνον κεχρημένος, τῇ τε τοῦ τί ἐστι, καὶ τῇ κατὰ τὴν ὕλην (τὰ γὰρ εἴδη τοῦ τί ἐστιν αἴτια τοῖς ἄλλοις, τοῖς δ' εἴδεσι τὸ ἕν) καί τις ἡ ὕλη ἡ ὑποκειμένη, καθ' ἧς τὰ εἴδη, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, τὸ δ' ἓν ἐν τοῖς εἴδεσι λέγεται, ὅτι αὕτη δυάς ἐστι, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ἔτι δὲ τὴν τοῦ εὖ καὶ τοῦ κακῶς αἰτίαν, τοῖς[z] στοιχείοις ἀπέδωκεν ἑκατέροις ἑκατέραν, ὅπερ μᾶλλόν φαμεν, καὶ τῶν προτέρων ἐπιζητῆσαί τινας φιλοσόφους, οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν.

Συντόμως[aa] μὲν οὖν καὶ κεφαλαιωδῶς ἐπεληλύθαμεν τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες περί τε τῶν ἀρχῶν, καὶ[bb] τῆς ἀληθείας. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γ' ἔχομεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι τῶν λεγόντων περὶ ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐθεὶς ἔξω τῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως ἡμῖν διωρισμένων εἴρηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀμυδρῶς μὲν ἐκείνων δέ πως φαίνονται θιγγάνοντες. οἱ μὲν γὰρ ὡς ὕλην τὴν ἀρχὴν λέγουσιν, Text. 10

ἄντε

ū *Et tamen hæc*} Hæc ait esse imitationes illorū principiorū ex sentētia Platonis, quia credebat Plato causas singulares, tum artis, tū naturæ, quæ in exēplis allatæ sunt, imitari ideas, quas ponebat, vt vera, ac præcipua rerū exēplaria.

x *Perspicuum si aut.*} Exposita sententia Platonis, ostēdit ex dictis, quæ nā genera causarum à Platone inuecta sint; atq. in primis illū planè induxisse materialem,

Platonē apertè in-

materialem & formalem. Dixit enim ideas esse causas formales, ac quiditatiuas rerũ sensibiliũ, ipsum verò vnũ esse causam formalẽ idearum, quod etiam ipsum ideam esse fateri cogitur Plato, si illud causam formalẽ idearũ esse credit. Rursusque magnũ, & paruum esse causam materialem, tum quia in rebus sensibilibus participatur ideæ, tum quia in ideis participatur vnum. Deinde ait, *duxisse causam materialem, & formalẽ.*

vna est, multas efficit mensas. Eodem modo se habet mas ad fœminam. Hæc enim vno congressu fit grauida: mas autem multas grauidas facit: &[u] *tamen hæc illorum principiorum sunt imitationes. Plato igitur de ijs quæ quæruntur, hunc in modum definiuit.*

Perspicuum[x] *est autem ex ijs, quæ dicta sunt, illum duabus tantùm causis vsum fuisse, & ea, quæ quid res sit, continet, & ea, quæ ad materiam pertinet (essentiæ enim cæteris quidẽ causæ sunt formæ, formis autem ipsum vnum,) & quænam sit subiecta materia, de*[y] *qua dicuntur formæ, aliæ quidẽ in sensibilibus, in formis autẽ ipsum vnum. est enim hæc dualitas, magnum videlicet, ac paruum. Præterea boni, ac mali causam vtrisq;*[z] *elementis vtramque attribuit. quod magis quosdam etiã Philosophos ex prioribus, vt Empedoclem, & Anaxagoram, quæsiuisse censemus.*

Text. 10. *Paucis*[aa] *igitur, summatimq; percurrimus, quinam, & quo pacto de principijs, ac*[bb] *veritate disseruerint. sed tamẽ ab eis hoc tantùm habemus, neminem eorum, qui de principio, & causa disserunt, quicquam dixisse præter ea, quæ à nobis in libris de Natura definita sunt. sed omnes, etsi obscurè, illa tamen quodammodo videri attigisse. Alij enim vt materiam principium dicunt, siue*

illum adlidisse etiã causam tum boni, tum etiã mali. Dixit enim principium formale esse causam boni, materiale autẽ causam mali, quo pacto existimauit se tradere causam finalem. Ait tamen Aristoteles Empedoclem, & Anaxagorã magis quæsiuisse hoc genus causæ, quia etsi vterque per accidẽs illud tetigit, vt paulò pòst docebit, tamẽ Empedocles, & Anaxagoras tradẽtes causas efficientes boni, magis accesserunt ad rationẽ causæ finalis, quã Plato, qui illã coniunxit, seu potiùs cõfundit cum causa formali. Causa n. efficiens cõfert esse gratia sui, forma autem non dat esse sui gratia, sed causa totius cõpositi, at esse id, gratia cuius aliquid efficitur, & quomodocunque causatur, est ratio finis. *Empedoclem, & Anaxagoram ad causam finalẽ prius quã Platonẽ accessisse.*

y *De qua dicuntur*} Alexãder ait, hunc quoq; in modum scriptũ reperiri, [illegible] &c. vt particula, [illegible] præcedat illud, [illegible], nõ sequatur: quo pacto sic legẽdum esset latinè [de qua quidem formæ in sensibilibus, in formis autem vnum ipsum dicitur, siue dicuntur.] Verùm idem sensus redit. Nam si vnum ipsum dicitur de Ideis, vt causa earum formalis, idea quoque apud Platonem sit, necesse est, vt iam diximus, tametsi iuxta lectionem hanc non vocetur forma, seu idea. *Alia lectio.*

z *Vtrisque elementis*} Vocat materiam, & formam elementa, quorum alterũ dixit Plato esse causam mali, alterũ boni. Dicitur autẽ forma elemẽtum, quia cùm sit essentiale principium, internum quoque sit necesse est si rectè de ea quis sentiat: tametsi, quia compositũ non vniuersè dicitur resolui in formam, minùs propriè dicitur forma elemẽtũ, quàm materia, vt patebit lib. 5.

aa *Paucis igitur*} In hac posteriori capitis parte docet Arist. ex opinionibus antiquorum hactenus summatim enarratis satis perspici, nullum genus causæ ab eis traditum fuisse, quod ipse in lib. Phys. non multò apertiùs tradiderit. Id quod breuiter ostendit, discurrens per omnia genera causarum ab illis posita. *Multò apertiùs quàm Veteres de causis egisse Aristotelem.*

bb *Ac veritate*} Hoc addit, vt significet, eos solius veritatis cognoscendæ studio ductos.

Siue

Platonis de principio materiali sententia.

cc *Sine incorporeum* } Platonis sententia fuit, principiũ materiale (vtpotè magnũ, & paruum) esse incorporeum, quatenus constituit ideas, non autẽ qua ratione cõstituit substantias sensibiles.

dd *Aut igne quidem* } Hæc opinio, quæ supra in referendis Veterũ sententiis de causa materiali omissa est ab Arist. fuit Anaximãdri, vt ait Alex. fuit autem Anaximander Thaletis discipulus, & Anaximenis præceptor.

ee *Atque hi hanc solã* } Nẽpè quorum sentẽtiæ proximè recitatæ sunt. Nã superiores alia etiã causarũ genera posuerunt.

ff *Et quæ in formis* } Hoc est formarũ, siue idearũ principia.

Ideæ à Platone, vt causæ immobilitatis fuisse inuectæ.

gg *Immobilitatis enim* } Ratio huius rei ex iis, quæ initio capitis dicta sũt, perspicua est, quo loco scriptum est, vt de rebus sensibilibus scientia haberi possit, inuectas esse ideas à Platone; sciẽtia autem non habetur de rebus, nisi quatenus sunt immobiles, & inuariabiles, quod Platonis sententia res sensibiles non habent, nisi per ideas, seu in ideis. Cùm ergo ideæ positæ sint, vt causæ immobilitatis, & cuiusdam

ἄντε μίαν, ἄντε πλείους ὑποθῶσι, καὶ ἐάντε σῶμα, ἐάν cc τε ἀσώματον τιθῶσιν. οἷον Πλάτων μὲν τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν λέγων, οἱ δ' Ἰταλικοὶ τὸ ἄπειρον, Ἐμπεδοκλῆς δὲ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα, Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. οὗτοι δὲ δὴ πάντες τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐνημμένοι εἰσὶ, καὶ ἔτι ὅσοι ἀέρα, ἢ πῦρ ἢ ὕδωρ, ἢ dd πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον. καὶ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον. οὗτοι ee μὲν οὖν ταύτης τῆς αἰτίας ἥψαντο μόνον. ἕτεροι δέ τινες, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ὅσοι φιλίαν, καὶ νεῖκος, ἢ νοῦν, ἢ ἔρωτα ποιοῦσιν ἀρχήν. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, καὶ τὴν οὐσίαν, σαφῶς μὲν οὐδεὶς ἀποδέδωκε, μάλιστα δ' οἱ τὰ εἴδη, καὶ ff τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι τιθέντες λέγουσιν. οὔτε γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἴδη, καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσιν, οὔθ' ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως γινομένην ὑπολαμβάνουσιν (ἀκινησίας gg γὰρ αἰτίαν μᾶλλον, καὶ τοῦ ἐν ἠρεμίᾳ εἶναί φασιν) ἀλλὰ hh τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ τῶν ἄλλων τὰ εἴδη παρέχονται, τοῖς δ' εἴδεσι, τὸ ἕν. Com. 47.

Τὸ ii δ' οὗ ἕνεκα αἱ πράξεις, καὶ αἱ μεταβολαὶ, καὶ αἱ κινήσεις, τρόπον μέν τινα λέγουσιν αἴτιον, οὕτω δὲ οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὅνπερ πέφυκεν. οἱ μὲν γὰρ νοῦν λέγοντες ἢ φιλίαν, ὡς ἀγαθὸν μέν τι ταύτας τὰς αἰτίας τιθέασιν, οὐ μὴν ὡς ἕνεκά γε τούτων, ἢ ὄν, γινόμενόν τι τῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τούτων τὰς κινήσεις εἶναι τούτων λέγουσιν. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ τὸ ἕν, τὸ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν τοιαύτην φύσιν, τῆς μὲν οὐσίας αἴτιόν φασιν εἶναι, οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι. ὥστε λέγειν τε καὶ μὴ λέγειν πῶς συμβαίνει αὐτοῖς τἀγαθὸν τοιοῦτον αἴτιον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς λέγουσιν.

Ὅτι

dam quasi quietis rerum sensibiliũ; efficitur, vt non sint inductæ tanquã causæ mutationis earundẽ, ac proinde, nec vt causæ efficiẽtes, per motum.

siue vnum, siue plura subijciant: siue etiam corpus, siue ee incorporeum ponant, veluti Plato, qui magnum, & paruum dicit; Italici, qui infinitum; Empedocles, qui ignem, terram, aquam, & aerem; Anaxagoras autem, qui similium partium infinitatem. Hi certè omnes huiusmodi causæ inhæserunt, & insuper quicunque aerem, aut ignem, aut aquam, aut dd *igne quidem densius, aere verò tenuius posuerunt. sunt enim qui tale quiddam primum elementum esse dixerint. Atque ee hi hanc solùm causam tetigerunt. Alij verò quidam eam vnde est principium motus, quicunque amicitiam, & contentionem, aut Mentem, aut amorem principium faciunt. Quidditatem autem, & substantiam dilucidè quidem nemo tradidit; tametsi ij, qui formas ponunt, &* ff *quæ in formis insunt, eam maximè declarant. Nam neque vt materiam rebus sensibilibus neque vt id, vnde motus proficiscitur, formas, & quæ in formis insunt, esse existimant (immobilitatis* gg *enim causam potiùs, & cur res quiescant, esse dicunt) sed* hh *quidditatem vnicuique cæterarum rerum formæ præbent, formis autem ipsum vnum.*

Id ii *verò, cuius gratia actiones, mutationes, & motus existunt, quodammodo quidem causam esse dicunt, hoc autem pacto non dicunt, nec quemadmodum natura postulat. Qui enim Mentem, aut amicitiam dicunt, ij, vt bonum quiddam, has causas ponunt; non ita tamen, quasi eorum gratia, res vlla aut sit, aut fiat, sed quasi ab eis eorum, quæ apud nos sunt, motus exient. Eodem modo, & ij qui vnum, aut ens huiusmodi naturam esse asserunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen eius gratia aut esse, aut fieri volunt. Ita euenit eis, vt quodam modo & dicant, & non dicant ipsum bonum huiusmodi causam esse. Neque enim simpliciter, sed per accidens dicunt.*

hh *Sed quiditatem*} Ideæ Platonis sententia præstant rebus sensibilibus quiditatem, per modum causæ formalis exemplaris, vnum autem præstat quiditatẽ ideis per modum causæ formalis constituentis, si modò tamen Plato nomine vnitatis intelligit differentiam. Nam si intelligat Deum, quem ponit participari ab ideis, quẽadmodum ideæ participantur à rebus sensibilibus, vtraque ratio causandi per modum exemplaris intelligenda est hoc loco.

ii *Id verò cuius*} Docet nullum ex Philosophis; posuisse causam finalem per se, seu vt causam finalem, sed per accidens, siue ratione alterius causæ. Quanquam enim quidam eorum posuerunt pro causa bonum, quod re vera pertinet ad rationem causæ finalis; non tamen illud posuerunt vt bonum, atque appetibile, sed vt causam boni; alii quidem, vt efficientem, veluti Anaxagoras mentem, & Empodocles concordiam; alii verò, vt exemplarem, ceu Plato ideas, quas Aristoteles intelligit nomine vnius, & entis. Nam & ea, quæ sunt boni causæ, bonæ etiam dicuntur, quemadmodum sana, quæ sanitatem efficiunt. Si quis autem quærat, cur Veteres non posuerint perspicuè, ac formaliter causam finalem, vt distinctam à cæteris, dicendum est id forsitan accidisse, quia finis, vt finis, videtur opponi principio, ac proinde causæ, cum tamen re vera non opponatur, quod postea vidit Aristot. finis enim, etsi non est primum in executione, est tamen primum in inuentione.

Nullam è Veteribus causam finalem, vt à cæteris distinctã tradidisse.

Cur ita senserint?

Quòd

Quãobrẽ Philosophorũ opiniones retulerit.

kk *Quid igitur rectè* } Duo colligit, quorum causa omnium superiorum Philosophorum opiniones retulit. Vnum est, rectè sic omnia causarum genera explicasse in libris Physicorum, cuius doctrinæ summam initio capitis tertii huius libri proposuit: siquidem nullũ superiorũ aliud causæ genus inuenisse cõstat. Alterũ est, cùm in traditis generibus causarum contineantur omnia principia, à quibus res verè, ac per se pendent, nõ alia principia quæ rẽda, aut tractãda esse à Metaph. sed aut hoc pacto omnia, id est, iuxta totum causarũ ambitũ, qui expositus est, aut horũ modorum aliquo, hoc est, assumpto aliquo vno, aut pluribus causarum modis, siue generibus, nõ autẽ omnibus. Quod membrum, ideo adiunxit Aristoteles, quia Metaphysicus, vt est particularis artifex, & in solis rebus materiæ expertibus peculiari ratione versatur, nõ agit de materia, aliisve causis causantibus cũ motu, quatenus eo pacto causant; tametsi quatenus est cõmunis artifex, ac cæteris præest, has etiam causas in commune discutiat, vt suprà ostẽsum est. cap.2.q.6.

Ὅτι [kk] μὲν οὖν ὀρθῶς διώρισται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα, καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν ἐοίκασιν ἡμῖν καὶ οὗτοι πάντες, οὐ δυνάμενοι θιγεῖν ἄλλης αἰτίας· πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ζητητέαι αἱ ἀρχαὶ ἢ οὕτως ἅπασαι, ἢ τινα τρόπον τούτων, δῆλον. ¶ πῶς [ll] δὲ τούτων ἕκαστος εἴρηκε, καὶ πῶς ἔχει περὶ τῶν ἀρχῶν, τὰς ἐνδεχομένας ἀπορίας μετὰ τοῦτο διέλθωμεν περὶ αὐτῶν. Text. 11.

Κεφ. Ζʹ.

Ὅσοι [a] μὲν οὖν ἕν τε τὸ πᾶν, καὶ μίαν εἶναί τινα φύσιν ὡς ὕλην τιθέασι, καὶ ταύτην σωματικὴν, καὶ μέγεθος ἔχουσαν, δῆλον ὅτι πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι. τῶν γὰρ σωμάτων τὰ στοιχεῖα τιθέασι μόνον, τῶν δὲ ἀσωμάτων οὔ, ὄντων καὶ ἀσωμάτων, καὶ περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς ἐπιχειροῦντες τὰς αἰτίας λέγειν, καὶ περὶ πάντων φυσιολογοῦντες, τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον ἀναιροῦσιν. ἔτι δὲ τὸ τὴν οὐσίαν μηδενὸς αἰτίαν τιθέναι, μηδὲ τὸ τί ἐστι. ¶ καὶ πρὸς τούτοις, τὸ ῥαδίως τῶν ἁπλῶν σωμάτων λέγειν ἀρχὴν ὁτιοῦν, πλὴν γῆς, οὐκ [b] ἐπισκεψάμενοι τὴν Text. 12.

ll *Vt autem consistit* } Transitum facit ad materiam, disputationémque sequentis capitis.

Capitis septimi Explanatio.

Quæ non probentur Aristoteli in eorũ opinione, qui vnum tãtũ principiũ statuunt.

A [a] *eos quidem* } Postquam retulit aliorum Philosophorum opiniones de causis, ac principiis rerum, eósque ostendit nullum aliud genus causæ attulisse, præter quatuor illa à se in Physicis tradita; nunc tandem eorum placita refellit ea ex parte, qua à vero aberrarunt; primúmque eorum, qui vnum tãtum principium totius vniuersi, idque materiale, corporeum, atque ens actu posuerunt.

Quatuor autem sunt, quæ Aristoteli in eorum sententia displiceant. Primũ, quòd cùm aggressi essent disputationem de principiis omnium rerum omiserint principia rerum incorporearum, quæ tamen in rerum natura extant. Id enim, quod corporeum est, non potest esse principium rei incorporeæ. Secundum,

cundum, quòd cùm differerent de omni motu, ipsum motus principium, id est causam efficientem præter-miserint. Tertium, quòd cùm conarentur dicere, quid vnaquæque res esset, causam formalem substantialem, a qua res naturales habent certā essentiæ rationē, minimè attigerint. Quartū, q facilè, hoc est inconsideratè dixerint, Vnum ex quatuor vulgatis elementis, terra excepta, esse primum principium; idque adeò inconstanter, vt alius ignem, alius aërem, alius aquā primū principiū fecerit. Quod ostendit duobus argumētis ita complicatis, vt Vnum videantur. Alterum est, quia considerare debuerant mutuam eorum ex se inuicem generationem, non quidem substantialem, quam non agnoscebant, sed accidentariam, qua cōcedebant, densiora fieri ex rarioribus per condensationem, & rariora ex densioribus per rarefactionē. Hoc n si considerassent, nullum eorum fecissent primum principiū. Pugnat enim cū ratione primi principii, fieri ex alio. Alterum, quia cùm duo cōuenire debeant primo principio simpliciter & maxima simplicitas, & maxima perfectio *Conditiones duæ primi principij simpliciter.*

Quòd[kk] *igitur rectè quot, & quæ sint causarum genera definierimus, hi etiam omnes testimonio nobis videntur esse cùm aliam causam attingere nō possint. Adhæc, illud perspicuum est, principia aut hoc pacto omnia, aut horum modo-* Text. 11. *rum aliquo quærenda esse. ¶ Vt*[ll] *autem constet, quomodo eorum quisque rem explicauerit quidq; de principijs sentiendū sit; dubitationes eas, quæ de ijs proponi possunt, deinceps transigamus.*

CAP. VII.

AC[a] *eos quidem omnes, qui vniuersum vnum esse, & vnam quandam naturā, vt materiam ponunt, atque eam corporeā, & magnitudine præditā, perspicuum est multa peccare. Corporū enim tantum elementa ponunt, non item eorum, quæ sunt corporis expertia, cum incorporea etiam in rerum natura sint: cumq; causas generationis & corruptionis exponere conentur, ac de omnibus Physicè differāt, motus, causam è medio tollunt. Præterea id peccant, quòd substantiam, & ipsum* Text. 12. *quid est, nullius rei causam statuant. ¶ Et insuper quòd facilè quoduis simplicium corporum (terra excepta) principium dicant, non*[b] *considerantes quo*

(composita enim omnia à simplicibus pendent, & imperfecta à perfectis) illi autem cogantur fateri, loqui se de primo principio simpliciter, cùm vnum tantùm faciant; si simplicitas quidem spectetur, solus ignis ponendus erat primum principium, propter maximam eius tenuitatem, ac raritatem: si verò perfectio, sola terra, propter maximam illius concretionem, & densitatem. Quanquam enim illi, & densa ex raris, & rara ex densis fieri concedebant; tamen quia credebant, densa magis habere entitatis, quemadmodum & materiæ (quam totam substantiam rerum esse putabāt) eam mutationem qua dēsa fiunt ex raris, propriè vocabant generationem quasi viam ad esse; cōtrariam verò, corruptionem, vt viam ad non esse; vnde sequebatur, terram esse perfectissimam elementorum omnium. Ita patet, eos, cùm dixerunt primum principium esse vnum ex elemētis excepta terra, nō tradidisse reuera primum 12. lib. ca. principium simpliciter. At Arist. cùm docuerit, primū ens esse purum actum, 9. à text. nihilque habens potentiæ admixtum, optimè potuit ostendere, esse illud pri- 51. mum principium simpliciter, ratione summæ simplicitatis, & perfectionis.

b *Non considerantes*] In Græcis exemplaribus præcedunt hæc verba μὴ διεξιόντες γένεσιν ἐκ στοιχείων ἢ μεταβολὴν, hoc est [Cùm non existiment dari generationē ex elementis, aut mutationem] Quæ tamen libenter expunximus, quia & vetus interpres, & Bessario diligentissimus obseruator verborū Arist. *Alia lectio.*

&

& Argyropylus nobilis auctor, ea prætermiserunt: tum etiam, quia nec cohærent cum sequentibus, nec quicquam sunt ad rem, videntúrque planè ascita ex margine alicuius parum probati codicis.

c *Hoc autem ad rationē*} Hæc addit, quia id, à quo incipit cōdensatio, & in quo desinit rarefactio, est apud illos prius generatione, & posterius perfectione, vti diximus: id autem, à quo incipit rarefactio, & in quod desinit cōdēsatio, est prius perfectione, & posterius generatione; quod Arist. inferiùs exponit. Atque ex hoc loco inchoandum est posterius argumentum.

d *Elementi rationem*} Cùm vsus esset nomine Principii, vtitur hoc loco nomine Elemēti, quia principium restringitur in hoc argumento ad principium internū rei naturalis, quod primum sit ordine generationis, quod quidē propriè vocatur elemētum.

e *Tale autem*} Nā qui ponunt aërem princicipium, putarūt illū esse tenuiorem igne: idque, quia forsitan non nouerant ignem illum qui supra aërem est, sed hunc tantum vsualem. Qui verò posuerunt aquam prætermisso etiam fortasse aëre, quasi nihil esset, ac inane quippiam (quod rude vulgus putat) aquam crediderunt esse corpus omnium tenuissimum.

τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν πῶς ποιοῦνται. λέγω δὲ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, τὰ μὲν γὰρ συγκρίσει, τὰ δὲ διακρίσει ἐξ ἀλλήλων γίγνεται. τοῦτο c δὲ πρὸς τὸ πρότερον εἶναι, καὶ ὕστερον, διαφέρει πλεῖστον. τὸ μὲν γὰρ ἂν δόξειε στοιχειωδέστατον Text. 13. d εἶναι πάντων, ἐξ οὗ γίγνεται συγκρίσει πρώτου. τοιοῦτο δὲ τὸ μικρομερέστατον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη τῶν σωμάτων. διόπερ ὅσοι πῦρ ἀρχὴν τιθέασι, μάλιστα ὁμολογουμένως ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ λέγοιεν. τοιοῦτο e δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ὁμολογεῖ τὸ στοιχεῖον εἶναι τὸ τῶν σωμάτων.

Οὐδεὶς f γοῦν τῶν ὕστερον ἠξίωσε, καὶ ἓν λεγόντων, Text. 14. γῆν εἶναι στοιχεῖον, δῆλον ὅτι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν. τῶν δὲ τριῶν ἕκαστον στοιχείων εἴληφε κριτήν Ad finē tex. 14. τινα. οἱ μὲν γὰρ πῦρ, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἀέρα τοῦτ' εἶναί φασι. καίτοι διὰ τί ποτ' οὐ καὶ τὴν γῆν λέγουσιν, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων; πάντα γὰρ εἶναί φασι τὴν γῆν. φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος τὴν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων. οὕτως ἀρχαίαν, καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τὴν ὑπόληψιν. κατὰ μὲν οὖν τοῦτον τὸν λόγον, οὔτ' εἴ τις τούτων τι λέγει πλὴν πυρός, οὔτ' εἴ τις h ἀέρος μὲν πυκνότερον τοῦτο τίθησιν, ὕδατος δὲ λεπτότερον, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοι.

Εἰ δ' i ἐστὶ τὸ τῇ γενέσει ὕστερον τῇ φύσει πρότερον, τὸ δὲ συμπεπλεγμένον, καὶ συγκεκριμένον ὕστερον τῇ γενέσει, τοὐναντίον ἂν εἴη τούτων, ὕδωρ μὲν ἀέρος πρότερον, γῆ δὲ ὕδατος. περὶ μὲν οὖν τῶν μίαν Text. 15. τιθεμένων αἰτίαν, οἵαν εἴπομεν, ἔστω ταῦτ' εἰρημένα.

Τὸ k δ' αὐτὸ, κἂν εἴ τις ταῦτα πλείω τίθησιν,

οἷον

f Quam-

f *Quamobrem nemo*} Nempe ex Philosophis, qui post Thaletẽ, & Pythagorã extiterunt, ex quibus continuatæ, ac cohærentes Philosophorum familiæ ortæ sunt. Nam Hesiodus longè antiquior Philosophus, & Poëta, terrã posuit principium, cuius carmina cõmune vulgus auctoritate antiquitatis facilè eadem opinione imbuerunt, aut potiùs in gratiam vulgi, quod ita videretur de rerũ origine iudicare, in eũ sensum scripta sunt. Quãquam Hesiodus nõ dixit, terram esse primã simpliciter, sed primò ortã, vt patet ex eius verbis hic citatis ab Aristotele. *Hesiodũ terrã primũ principiũ statuisse.*

quo pacto mutuam eorum generationem faciunt, ignis, inquã, aqua, terra, & aeris. Alia enim coniũctione, alia disiunctione ex sese mutuò fiunt: hoc c *autem ad rationẽ prioris, & posterioris plurimùm*

Text. 13. *refert.* ¶ *Id enim omnium maximè elementi* d *rationem subire videbitur, ex quo primo res coniunctione fiunt, cuiusmodi id fuerit, quod est minimarum partium, & tenuissimum corporum, Quocirca quicunque ignem principiũ faciunt, maximè cõuenienter huic rationi loquentur. tale* e *autẽ, & ceterorum quisque corporum elementum esse fatetur.*

Text. 14. *Quamobrẽ* f *nemo ex posterioribus, quiq; vnum asserunt, terram elementum esse censuit, propter partium videlicet magnitudinem. Vnumquodque autem cæterorum trium patronũ aliquem inuenit: nam alij ignem, alij aquam, alij aerem hoc ipsum esse volunt. At enim* g *cur non etiam terrã dicũt, vt vulgò homines opinantur? omnia enim terram esse aiunt. Hesiodus quoque primam ex corporibus*

Cap. præced. *terram esse genitam dicit, adeo vetus, & vulgata hæc opinio est. Hac igitur ratione si quis horum aliquod præter ignem ponat, aut* h *aere quidem den-*

Com. 50. *sius, aqua verò tenuius, non rectè vtique dixerit.*

Sin i *autem quod generatione posterius est, id natura prius est; quod verò concoctum, atque concretum est, generatione posterius; contrà sanè accidet, eritq; aqua prior, quàm aer, & terra, quàm aqua.*

Text. 15. ¶ *Ac de ijs quidem qui causam vnam, qualem diximus, ponunt, hæc dicta sint.*

Idem k *porrò dici potest, si quis etiã hæc plura ponat, veluti*

g *At enim cur*} Sensus est; Cur enim nõ posuerũt terram principium iuxta sententiam adeo vulgatã, & antiquam, nisi quia est maximè concreta, neque ei conuenire potest simplicitas primi principii?

h *Aut aere quidem*} Dubium est, an hæc opinio fuerit Anaximãdri, quem supra diximus credidisse primum principium esse medium quippiam inter ignem, & aërẽ. Vtrumq; enim memoria proditum est, vt inquit Alex. Nec ratione vacat, quòd quæsierint quidam materiale principium medium quid inter elementa hæc sensibilia. *Dubitatio.*

Re enim vera principiũ materiale debet ex se expers esse sensibilis cõtrarietatis, vt omnes possit suscipere, quale principiũ est materia prima, quam illi subodorari nonnunquam videbantur. *Principiũ materiale quale etiã debeat.*

i *Sin autem quod*} Hactenus ex simplicitate primi principii ostendit, solũ ignẽ ponendum fuisse principium; nunc breuiter ex perfectione probat, solã terrã.

k *Idem porrò*} Impugnat sententiã Emped. docetque in primis posse contra illum obiici aliqua ex superioribus incommodis. Quorum illud est vnum, non posse secundum Empedoclem elementa vulgata ex se mutuò generari, quod tamen fieri videmus, & de qua re Aristoteles disputatum esse ait in libris de Natura, quorum nomine hoc loco intelligitur tota tractatio sciẽtiæ Naturalis.

tex. 20. Actum est enim de hac re non in libris Physicorum, sed in 3. de Cœlo, in 2. de Generatione. Ita fit, vt illa nõ possint esse principia; quandoquidem principia non fiunt ex se mutuò vt dictum est 1. Phys. cap. 5. Non reperit autem illud incommodũ, quòd non posuerit formã substantialẽ, eo quòd aliquo modo eam

text. 51. significauerit, vt ipse docebit in fine libri. Deinde docet aliqua etiam propria

absurda

absurda illius opinionem cõsequi. Primùm enim nõ rectè posuit primas duas causas mouentes contrarias, concordiã, & discordiam Id quod, vel ideo Arist. quia absurdum est, prima efficient. a se inuicem impedire, vel quia Emped. non rectè distinxit earum officia, siquidẽ conc rdia, vt suprà dictum est, sæpe etiam disiungit apud Emped. & discordia coniungit. Deinde cùm constet Empedoclẽ nullã posuisse materiam, quæ quatuor elemẽtis cõmunis esset, perspicuum est, illũ funditus sustulisse alterationem, siquidẽ alteratio est mutatio eiusdem subiecti secundũ contrarias qualitates, quæ vbi datur, necessariò datur ad corruptionem procliuitas. Quo fit, vt si non datur corruptio, nec eiusmodi alteratio concedi possit. De qua re latiùs priori libro de generatione.

Cap. 4.

Empedoclis reprehensio.

l *De causa quoque* } Hoc est, de cõtrouersia quoque mouentium &c. Nam & controuersiã significat nomẽ causæ, tã apud Græcos, quàm Latinos. Quanquam eo etiã modo possunt verba hæc accipi, vt sensus sit, De causa quoque suprema, seu prima in mouẽtibus, sitne ponenda vnũ, an plura &c.

ὅτι Ἐμπεδοκλῆς τέτταρά φησιν εἶναι σώματα τὰ ὑλικά. καὶ γὰρ τούτῳ τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δ' ἴδια συμβαίνειν ἀνάγκη. γιγνόμενά τε γὰρ ἐξ ἀλλήλων ὁρῶμεν, ὡς οὐκ ἀεὶ διαμένοντος πυρὸς καὶ γῆς τοῦ αὐτοῦ σώματος. εἴρηται δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φύσεως περὶ αὐτῶν. καὶ [l] περὶ τῆς τῶν κινούντων αἰτίας, πότερον ἓν, ἢ δύο θετέον, οὔτε ὀρθῶς οὔτε *εὐλόγως οἰητέον εἰρῆσθαι παντελῶς, ὅλως τε ἀλλοίωσιν ἀναιρεῖσθαι ἀνάγκη τοῖς οὕτω λέγουσιν. οὐ γὰρ ἐκ θερμοῦ ψυχρόν, οὐδὲ ἐκ ψυχροῦ θερμόν ἐστι. τί γὰρ αὐτὰ ἂν πάσχοι τἀναντία; καὶ τίς εἴη ἂν μία φύσις ἡ [m] γιγνομένη πῦρ, καὶ ὕδωρ; ὃ ἐκεῖνος οὔ φησιν.

** Aliàs ἀλόγως*

Ἀναξαγόραν [n] δ' εἴ τις ὑπολάβοι δύο λέγειν στοιχεῖα, μάλιστ' ἂν ὑπολάβοι κατὰ λόγον, ὃν ἐκεῖνος αὐτὸς μὲν οὐ διήρθρωκεν, ἠκολούθησε μέντ' ἂν ἐξ ἀνάγκης τοῖς *ἐπάγουσιν αὐτόν. ἀτόπου γὰρ ὄντος καὶ ἄλλως τοῦ φάσκειν μεμῖχθαι τὴν ἀρχὴν πάντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄμικτα δεῖν προϋπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι τῷ τυχόντι μίγνυσθαι τὸ τυχόν, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ συμβεβηκότα χωρίζοιντ' ἂν τῶν οὐσιῶν (τῶν γὰρ αὐτῶν μῖξίς ἐστι καὶ χωρισμός) ὅμως εἴ τις ἀκολουθήσειε συνδιαρθρῶν ἃ βούλεται λέγειν, ἴσως ἂν φανείη καινοπρεπεστέρως λέγων. ¶ ὅτε γὰρ οὐθὲν ἦν ἀποκεκριμένον, δῆλον ὡς οὐδὲν [o] ἦν ἀληθὲς εἰπεῖν κατὰ τῆς οὐσίας ἐκείνης. λέγω δ' ὅτι οὔτε λευκόν,

Text. 16.

Quatuor primis Capitib.

** Aliàs λέγουσιν.*

Text. 17.

Prior tamen interpretatio magis placet, q̃ posterior duriuscula videatur, propter generis mutationem. Iam versio, quæ habet [De causa quoque eorũ, quæ mouentur] & cum Græca lectione apertè pugnat, & nihil est ad rem, cum non solum causa efficiens, quam Aristoteles hoc loco intelligit, sed cætera quoque causarum genera sint causæ eorum, quæ mouentur.

Argyropyli.

m *Quæ ignis, & aquæ* } Id est, quæ modo subsit qualitatibus ignis, modo aquæ.

n *Anaxag. verò* } Vocat in examẽ sententiã Anaxagoræ, aitq; illũ, si quis verba eius ad verã de rebus opinionẽ accommodare velit (quã quidẽ ille etsi planè nõ exposuit, haud dubiè tamẽ, vt suã approbasset si quis eam proposuisset) duas

Examinatur Anaxagoræ sententia.

causas

causas, quæ effectum ordine temporis antecedũt, efficientem, inquam, & materialem meliùs, quàm cæteros posuisse: si autem quæ ille asseruit in plano verborum sensu accipiat; absurdissima dixisse. Primùm, quia fieri non potest, vt omnia primùm fuerint inter se commista. quæ enim cómista sunt, priùs seorsum existunt, quàm misceãtur. Quod non solùm inductione patet, sed etiam ex eo probat Albertus, quia quæ miscentur, priùs alterãtur, vt ad quãdã mediocritatẽ redacta vniri possint; quæ autem hoc pacto alterantur, dum alteratio durat (& potiori ratione antequã fiat) separata sunt. Deinde, quia non quæuis res cum quibusuis misceri possũt. Quænã enim mistio candoris v.g. cum Grammatica esse potest? Tertio, quia sequeretur, accidentia posse existere seiũcta à substãtia. Ea enim, quæ miscentur, eiusmodi sint necesse est, vt seorsum quoque existere valeant, vt ex dictis patet. Quòd autem exposita eius sententia appareat illum admirabiliùs, quã cæteros philosophatum, ex eo ostendit, quia mistio illa, quam posuit, etsi satis obscurè, declarat tamen naturam materiæ, quæ per se nihil est actu cõpletum, vt alii ante Anaxagoram putauerant, sed omnia potestate, vt ipse Aristoteles docet septimo huius operis lib. c. 3. & aliis plerisque locis. vnde est illud Philosophorum pronunciatum, In fundamento naturæ nihil est distinctum. Quod item Anaxagoras de primo mouẽte dixit, ipsum solum non esse permistum in ea congerie, eò pertinet, vt significet primam efficientem causam esse prorsus immaterialem, nihilque habens, vt sic dicam, potentialitatis.

Meliùs cæteris philosophatum videri in tradenda materia, si eius sententia explicetur.

Tract. 5. c. 3.

nat, veluti Empedocles, qui quatuor corpora materiam esse tradit: & huic enim partim eadẽ, partim propria eueniant necesse est. cernimus enim ea ex se se vicissim generari, vt dici non possit, semper ignem, aut terram idem corpus manere. Sed de his in libris etiam de Natura dictum est. De[l] causa quoque mouentium, vnúmne, an plura ponendum; neq; rectè, nec cum ratione dictum omnino esse, putandum est. Prorsusq; sententia eorum, qui ita dicunt, alteratio tollatur necesse est. neque enim ex calido frigidum, neque ex frigido calidum existit. Quid enim contraria ipsa patientur, & quæ nam erit natura illa vna, quæ[m] ignis, & aqua fiat? quod ille non tradit.

Text. 16. *Anaxagoram[n] verò si quis elementa duo dicere existimet, maxima cum ratione id sentiet, quam ille quidem ipse non explicauit, sed tamen necessariò approbasset, si qui eam attulissent. Nam etsi alioqui absurdum est asserere permixta à principio fuisse omnia, tum quia sequitur debuisse ea prius existere non permista; tum quia non est natura comparatum, vt quoduis cum quouis misceatur; tum etiam quia affectiones, & accidentia separarentur à substantijs (eorundem enim est permistio, & separatio) si quis tamen eius mentem vnà cum illo explicare pergat, forsitan noua quæ-*

Text. 7. *dam, ac pulchriora dicere videbitur. ¶ Nam*

text. 8. *cùm nihil separatum erat, perspicuum est, nihil[o] tum verè de substantia illa dici potuisse, quoniam neque album, exempli causa, neque nigrum,*

Hoc loco impropriè, & per Catachresin complectitur Arist. nomine elementi causam efficientem, quod ideo nonnunquam facit, quia vtitur nomine Elementi pro Principii propter significationis affinitatem.

o *Nihil tum verè* } Quia Anaxagoras asserebat omnia fuisse permista in illa congerie, seu vt Arist. interpretatur potestate, ideo rectè dicebat nihil tũ, quod quidem actuale esset, & completum ens, potuisse de illa prædic[ari], alioqui iam esset actu, & non potestate sola, quod est contra hypothesin. Secus res habet in

vera, & propriè dicta mistione. Nam etsi in ligno v.g. non sunt elementa actu, est tamen actu in illo natura ligni, & omnium superiorum generum, quæ sunt actualia entia, atque completa.

κὸν, οὔτε μέλαν, ἢ φαιὸν, ἢ ἄλλο χρῶμα, ἀλλ' ἀχρώματον ἦν ἐξ ἀνάγκης. εἶχε ᵖ γὰρ ἄν τι τούτων τῶν χρωμάτων. ὁμοίως δὲ καὶ ἄχυμον τῷ αὐτῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδὲ ἄλλο τῶν ὁμοίων οὐθέν. οὔτε γὰρ ποιόν τι οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ποσὸν, οὔτε τι. τῶν γὰρ ἐν μέρει τι λεγομένων εἰδῶν ὑπῆρχεν ἂν αὐτῷ. τοῦτο δὲ ἀδύνατον μεμιγμένων γε ᑫ πάντων. ἤδη γὰρ ʳ ἂν ἀπεκέκριτο. φησὶ δ' εἶναι μεμιγμένα πάντα πλὴν τοῦ νοῦ, τοῦτον δὲ ἀμιγῆ μόνον, καὶ καθαρόν. ἐκ δὴ τούτων συμβαίνει λέγειν αὐτῷ τὰς ἀρχὰς, τό, ˢ τε ἓν (τοῦτο γὰρ ἁπλοῦν καὶ ἀμιγές) καὶ θάτερον καθάπερ ὄν, οἷον ᵗ τίθεμεν τὸ ἀόριστον πρὶν ὁρισθῆναι, καὶ μετασχεῖν εἴδους τινός. ὥστε λέγεται μὲν οὔτε ὀρθῶς, οὔτε σαφῶς, βούλεται μέντοι τι παραπλήσιον τοῖς ᵘ τε ὕστερον λέγουσιν καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον. ἀλλὰ ˣ γὰρ οὗτοι μὲν τοῖς περὶ γένεσιν λόγοις, καὶ φθορὰν, καὶ κίνησιν οἰκεῖοι τυγχάνουσι μόνον. σχεδὸν γὰρ περί τε τῆς τοιαύτης οὐσίας, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦσι μόνον.

Ὅσοι δὲ περὶ μὲν ἁπάντων τῶν ὄντων ποιοῦσι τὴν θεωρίαν, τῶν δὲ ὄντων τὰ μὲν αἰσθητὰ, τὰ δ' οὐκ αἰσθητὰ τιθέασι, δῆλον ὡς περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ποιοῦνται τὴν ἐπίσκεψιν. διὸ μᾶλλον ἄν τις ἐνδιατρίψειε περὶ αὐτῶν, τί καλῶς, ἢ μὴ καλῶς λέγουσιν, εἰς τὴν τῶν νῦν ἡμῖν προκειμένων σκέψιν. οἱ ʸ μὲν οὖν καλούμενοι Πυθαγόρειοι, ταῖς μὲν ἀρχαῖς καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτοπωτέρως ᶻ χρῶνται τῶν φυσιολόγων. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι παρέλαβον αὐτὰς οὐκ ἐξ αἰσθητῶν. τὰ γὰρ μαθη-

Cap. 2.

Text. 18.

Text. 19.

Regula.

p *Aliquem enim ex his*} Hæ cõsecutiones ex ea Regula vim habẽt, quã Arist. affert 2. Topicorũ; De quo genus prædicatur, siue essentiali prædicatione, siue denominatiua, de eodẽ aliqua eius species eodem modo prædicetur, necesse est.

q *Si omnia erant*} Id est, potestate tantùm, vt expositũ iam est.

r *Iam enim discreta*} Hoc est, iam enim attributa ea, quæ de congerie illa dicerentur, actu essent, nõ potestate sola.

Cur primum mouens dicatur ab Arist. vnũ ipsum.

s *Et vnum ipsum*} Primum mouens vocat Aristot. vnum ipsum, quia caret omni diuisione etiam in actum, & potentiam, qua tamẽ nulla creatura carere potest. Id ipsum autem videtur significare Anaxagoras simplicitate, ac synceritate ipsius Mentis, quam ponebat primum mouens.

t *Quale nos indefinitum*} Cùm Arist. hoc loco, ait se ponere materiam principium indefinitum, antequam habeat formam, illud [antequam] non ordinẽ temporis, sed naturæ significat. Nunquam enim materia caret forma, sed tamẽ in eo gradu naturæ, quo suæ prioritatis ordine antecedit formam, informis omnino est, & indefinita.

u *Quæ*

u *Quæ à posterioribus*} Platonem, & se ipsum designat. Ex qua re patet, opinionem de materia, & forma naturali esse Platoni cum Arist. communẽ, quod idem apertum est ex Timæo. *Opinionẽ de materia, & forma naturali esse Platoni cũ Arist. cõmunẽ.*

grum, aut fuscum, aliúsve color; sed necessariò erat coloris expers. aliquem ᵖ enim ex his coloribus haberet. similiter nec saporem habebat hac eadem ratione, nec aliud quicquam similium. Nam nec quale quid, nec quantum, nec omnino aliquid esse potuit. aliqua enim specialium formarum illi inesset; quod sane fieri non potuit, si ᑫ omnia erant permixta,

Text. 18. *iam ʳ enim discreta essent.* ¶ *Ait autem mixta esse omnia, præter Mentem, eámque solam esse puram, & ab omni permixtione liberam. Ex quibus efficitur, asserere illum principia esse, & ˢ vnum ipsum (hoc enim simplex est, & nequaquam mistum) & alterum tanquam ens, quale ᵗ nos indefinitum ponimus, antequam determinetur, & alicuius formæ sit particeps. Itaque dicit ille quidem nec rectè, nec perspicuè; vult tamen aliquid dicere simile & ijs, quæ ᵘ à posterioribus dicta sunt, & ijs, quæ nunc magis probantur. Verùm ˣ hæc disputatio ad eam tantùm propriè pertinet, quæ in generatione, & interitu, motuq; versatur. Ferè enim tantùm huiusmodi substantiæ principia, & causas exquirit.*

Quicunque autem in omnium rerum consideratione versantur, earúmque alias sub sensum cadere, alias non cadere asserunt; non dubium est, quin de vtroque genere disputent. Quocirca potiùs apud eos immoretur aliquis, exquirens quid rectè, quid non rectè dicant, ad eorum, quæ nobis proposita

Text. 19. Com. 53. *sunt, considerationem.* ¶ *Ac ij ʸ quidem, qui Pythagorici vocantur, remotioribus ᶻ vtuntur principijs, & elementis, quàm Naturales. Eius rei causa est, quòd ea non ex sensibilibus acceperint: res enim mathe-*

Hoc loco pro illo, καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον, qđ est ad verbũ [& iis, quæ nunc magis apparẽt] diximus [& iis, quæ nunc magis probãtur] quòd sensum eundem clariùs contineat.

x *Verùm hæc disputatio*} Ab iis, qui penè de solis rebus sensibilibus philosophati sunt, trãsitũ facit ad eos, qui planè de omnibus entium generib. disseruerunt, eáq; in sensibilia, & non sensibilia perspicuè distinxerũt. Qui quidem cùm magis accommodatè ad hanc scientiam loquantur, æquum est, vt Arist. hoc loco in eorum examinandis sentẽtiis diutius immoretur. Sunt autem hi Pythagorici, & Platonici.

y *Ac ij quidem*} Docet, Pythagoricos partim à Naturalibus dissentire, partim cum illis conuenire. Dissentiunt enim quatenus tradunt principia à rebus naturalibus abstracta, remotáque, & quæ aliarum etiam rerum, præterquã naturalium, principia esse queant, vt Alexander exponit. Sumunt enim principia ex rebus purè mathematicis, quæ motu vacant, vt potè ex numeris, quæ principia ob eam causam immobilibus etiam rebus accommodari possunt. Conueniunt autem, quatenus non vtuntur his principiis nisi ad reddendas causas rerum naturalium, vt qui solas res sensibiles esse videantur credere, quemadmodum & illi. *Qua ratione Pythagorici à superioribus dissentiant.* *Qua cum ijsdē conueniant.*

z *Remotioribus vtuntur*} Græcè est ἐκτοπωτέροις χρῶνται, quod est [remotiùs vtuntur] Dictum tamen esse, remotiùs vtuntur, pro remotioribus, & cõmunioribus vtuntur, ipse Arist. post pauca satis indicat. Quòd si velis, ἐκτοπωτέρας, idem esse hoc loco, atque, Absurdiùs (quod tamen minùs probabile est) hoc etiam modo vtcunque versio consentiet. Quia enim principia à Pythagoricis

Text. 20.

 posita,

posita, remotiora erãt, & alieniora à rebus naturalibus, quàm vt ex eis propria earum causa reddi posset; iccirco illi huiusmodi principiis absurdiùs vtebãtur, quàm veteres Naturales suis.

μαθηματικὰ τῶν ὄντων ἄνευ κινήσεώς ἐστιν, ἔξω aa τῶν περὶ τὴν ἀστρολογίαν. διαλέγονται μέντοι, καὶ πραγματεύονται περὶ φύσεως πάντα. γεννῶσί τε γὰρ τὸν οὐρανόν, καὶ περὶ τὰ τούτου μέρη, καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ ἔργα διατηροῦσι τὸ συμβαῖνον, καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰ αἴτια εἰς ταῦτα καταναλίσκουσιν, ὡς ὁμολογοῦντες τοῖς ἄλλοις φυσιολόγοις, ὅτι τό γε ὂν τοῦτ' ἐστιν ὅσον αἰσθητόν ἐστι, καὶ περιείληφεν ὁ καλούμενος οὐρανός. τὰς δ' αἰτίας, καὶ τὰς ἀρχὰς ὥσπερ εἴπομεν ¶ ἱκανὰς (ὡς λέγουσι) καὶ ἐπαναβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω τῶν ὄντων, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς περὶ φύσεως λόγοις ἁρμοττούσας. Text. 20.

Ἐκ bb τίνος μέντοι τρόπου κίνησις ἔσται, πέρατος, καὶ ἀπείρου μόνον ὑποκειμένων, καὶ περιττοῦ, καὶ ἀρτίου, οὐθὲν λέγουσιν, ἢ πῶς δυνατὸν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς γένεσιν εἶναι, καὶ φθοράν, ἢ τὰ τῶν φερομένων ἔργα κατὰ τὸν οὐρανόν. ἔτι cc δ' εἴτε δοίη τις αὐτοῖς ἐκ τούτων εἶναι μέγεθος, εἴτε δειχθείη τοῦτο, ὅμως τίνα τρόπον ἔσται τὰ μὲν κοῦφα, τὰ δὲ βάρος ἔχοντα τῶν σωμάτων; ἐξ ὧν γὰρ ὑποτίθενται καὶ λέγουσιν, οὐθὲν μᾶλλον * περὶ τῶν αἰσθητῶν, ἢ περὶ τῶν μαθηματικῶν λέγουσι σωμάτων. διὸ περὶ πυρός, ἢ γῆς, ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων σωμάτων, οὐδ' ὁτιοῦν εἰρήκασιν, ἅτε οὐθὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν, οἶμαι, λέγοντες ἴδιον. ¶ ἔτι δὲ dd πῶς δεῖ λαβεῖν αἴτια μὲν εἶναι τὰ τοῦ ἀριθμοῦ πάθη, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ὄντων καὶ γιγνομένων, καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ νῦν, ἀριθμὸν δ' ἄλλον μηδ' ἕνα εἶναι παρὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, ἐξ οὗ συνέστηκεν ὁ κόσμος; ¶ ὅταν ee γὰρ ἐν τῳδὶ μὲν τῷ μέρει δόξα καὶ καιρὸς αὐ-

Text. 21.

* Membra hac in Græcis codicibus sunt commutata.

Text. 22.

Text. 23.

aa *Præter eas, quæ* } Res, circa quas Astrologia versatur, non sunt purè mathematicæ. Disputat enim Astrologus, non de numero, magnitudine, & figura absolutè, & abstractè; sed de numero, magnitudine, & figura orbiũ cœlestium, & aliis huiusmodi, quæ in sua consideratione includunt materiam sensibilem, per principia tamẽ purè mathematica. Quia verò, eadem ratio est de rebus, in quibus versatur Perspectiua, Musica, & quæcunque sunt aliæ scientiæ mediæ inter Naturalẽ, & Mathematicas; easdẽ quoq; hoc loco per eandem particulam exclusas intellige.

Reprehẽduntur Pythagorici tribus de causis.

bb *Quo tamen modo* } Tria reprehẽdit Arist. in opinione Pythagoræorum. Primum, quòd re vera non ponant causas motus, ac generationis rerum, quod tamen conantur facere. Dicunt enim numeros esse principia rerum naturalium, numeri autem nullius sunt motus auctores, atque adeo nec par, & impar, quæ illi ponebant numerorum principia.

cc *Præterea, siue quis* } Alterum, quod reprehendit, huiusmodi est, Quòd dixerint

dixerint magnitudines constare ex numeris. Ex hoc.n.etiamsi cōcedatur,non possunt illi ostendere,cur alia corpora naturalia grauia sint,alia leuia,& alias, atque alias facultates habeant,cùm principia omnia,ex quibus ipsi accommodatè ad naturas rerũ se differre existimant, non magis corporibus naturalibus accōmodētur,quàm in mathematicis,quæ tamē,nec leuia, nec grauia sunt, nec aliis naturalibus facultatibus prædita. Ita fit, vt cùm illi enitantur tradere cognitionem rerum naturalium, nihil tamen de illis dicāt, quatenus à mathematicis distinguuntur. Quo loco aduerte in exemplaribus Græcis verba esse commutata. habēt enim [nō magis de mathematicis corporibus,quàm de sensibilibus dicunt] Non esse autem eo pacto legendum, sed [non magis de sensibilibus, quam de mathematicis &c.] & sensus ipse,visq; argumētu, & Alexandri, cæterorũmque expositorum enarratio satis indicant. Quibus rebus adductus Bessario, sic correxit [nil magis, quàm de mathematicis,de sensibilibus dicūt] quæ tamen correctio minus expeditam orationem facit.

dd *Ad hæc,quo nam*} Tertium, quod reprehendit, est, Quòd secum ipsi pugnare videantur. Dicunt enim numeros, & numerorũ affectiones esse causas rerum, ex quibus hæc corporea rerum vniuersitas constat, quam Arist. nunc a cœlũ, nunc etiā b mundum appellat; rursùsque aiunt, res ipsas esse numeros: ex quibus efficitur, vt dicere videantur, easdē res esse causas sui, quod repugnantiam quandam inuoluit. Quocirca docet Arist. cōsultiùs hac ex parte Platonē fecisse, qui duo numerorũ genera posuerit; alios in rebus sensibilibus, alios extra res sensibiles, quos dicebat intelligibiles, & causas sensibilium. facile enim se hac numerorum distinctione ab ea repugnantia liberauit. *Quæ ratione Pythagorici cuiq; loco numeros accommodabant.*

ee *Cùm enim hæc in parte*} Pythagorici cuique loco vniuersi certũ numerũ, aut numeri partē accommodabant. Medio quidē, vt inquit Alex. vnitatem, quòd ea sit prima; proximè autē post medium collocabant dualitatem, atque ita quò magis à medio recedebatur, eò dicebant numerum fieri maiorem. Hi tamen

Com. 54.

mathematicæ præter aa eas, quæ in Astrologia traduntur, à motu sunt liberæ. Sed tamen de natura disserunt, & omnia, quæ tractant, ad eam referunt. Nam & Cœlum generāt, & ea, quæ eius partibus, & affectionibus, ac operibus accidunt, obseruant; principia item, & causas in his consumunt, veluti cæteris Physicis in eo consentientes, vt id solùm esse putent, quod sensibus percipitur, & ab eo continetur, quod cælum appellamus; causas autem, & principia,

Text.20. *vti diximus, ea ponunt, ¶ quæ satis sint (vt ipsi dicunt) etiam ad ascendendum ad res superiores; quæq; illis magis congruant, quam disputationi, quæ de natura instituitur.*

Text.21. *Quo bb tamen modo futurus sit motus, finito, ac infinito, pari, & impari tantùm positis; aut qui fieri possit, vt sine motu, & mutatione generatio sit, atque corruptio, aut opera eorum, quæ in cælo feruntur; nequaquam dicunt. Præterea cc siue quis illis concedat, ex his existere magnitudinem, siue hoc ipsum ostendatur; quo tamen pacto corpora alia leuia, alia grauia erunt? Ea enim, ex quibus positis disserunt, non magis de sensibilibus, quàm de mathematicis corporibus dicunt. Itaque de igne, terra, & cæteris huiusmodi corporibus nihil omnino locuti sunt, vt qui nihil proprium (quod arbitror) de sensibilibus tradiderint.*

Text. 22. *¶ Ad hæc, dd quo nam pacto accipiendum est, affectiones numeri, & numerum ipsum causas esse eorum, quæ & à principio, & nunc in cœlo sunt, ac fiunt; numerum autem nullum esse alium præter hunc, ex quo Mundus constat? ¶ Cùm ee enim hæc in parte, eorum sententia, opinio, ac tempus existat*

a *Vide de Cœlo cap. 9. tex. 95.* b *Vt initio libri de Mūdo ad Alexandrū.*

Text. 23.

loci, seu partes mundi, vt eos vocat Arist. non sunt intelligēdi secundū situ, sed secundum ordinem dignitatis. quanquam non opus est in hac inutili, & multis iam seculis obsoleta philosophandi ratione diuinare. Itaque alia in parte, siue loco ponebāt opinionē, cui accōmodabāt dualitatem, quòd ea, quæ opinamur, in vtrāque partē cadere posse existimemus, in alia tēpus, quod septenariū appellabant, ob aliquā ex iis causis, quæ ad caput quintū traditæ sunt, idque eodē modo in cæteris facere conabātur. Quos autem numeros iniuriæ, disiūctioni, & permistioni Pythagorici tribuebant, haud certò scimus.

Correctio cōtextus. Græci codices deprauati sunt hoc loco, nec sententiam concludunt. Cuius erroris causa cùm ea videatur esse, quod librarij pro ἀπόδειξιν δὴ λέγουσιν, scripserint ἀπόδειξιν δὲ λέγουσιν (fuit enim id facillimum) priorem lectionem eò libētius restituimus, quod minima hac mutatione res tota resarciatur.

αὐτοῖς ᾖ, μικρὸν δὲ ἄνωθεν, ἢ κάτωθεν ἀδικία, καὶ διάκρισις, ἢ μῖξις, ἀπόδειξιν * δὴ λέγουσιν, ὅτι τούτων μὲν ἓν ἕκαστον ἀριθμός ἐστι. συμβαίνει ff δὲ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἤδη πλῆθος εἶναι τῶν συνισταμένων μεγεθῶν, διὰ τὸ τὰ πάθη ταῦτα ἀκολουθεῖν τοῖς τόποις ἑκάστοις, πότερον gg οὗτος ὁ αὐτός ἐστιν ἀριθμὸς ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃν δεῖ λαβεῖν ὅτι τούτων ἕκαστόν ἐστιν, ἢ παρὰ τοῦτον ἄλλος; ¶ ὁ μὲν γὰρ Πλάτων ἕτερον εἶναί φησι. καίτοι hh κἀκεῖνος ἀριθμοὺς οἴεται καὶ ταῦτα εἶναι, καὶ τὰς τούτων αἰτίας, ἀλλὰ τοὺς μὲν νοητοὺς αἰτίους, τούτους δὲ αἰσθητούς. περὶ μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων, ἀφείσθω τὰ νῦν, ἱκανὸν γὰρ αὐτῶν ἅψασθαι τοσοῦτον. *(* Alias δὴ λέγουσιν.)* *Text. 24.*

Οἱ ii δὲ τὰς ἰδέας * τιθέμενοι, πρῶτον μὲν ζητοῦντες τωνδὶ τῶν ὄντων λαβεῖν τὰς αἰτίας, ἕτερα τούτοις ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἐκόμισαν, ὥσπερ εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων, οἴοιτο μὴ δυνήσεσθαι, πλείω δὲ ποιήσας, ἀριθμοίη. σχεδὸν γὰρ ἴσα, ἢ οὐκ ἐλάττω τὰ εἴδη ἐστὶ τούτων, ¶ περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐκ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα προῆλθον. καθ' ἕκαστον γὰρ ὁμώνυμόν τί ἐστι, καὶ παρὰ τὰς οὐσίας τῶν τε ἄλλων ἕν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀϊδίοις. *Text. 25.* *(* Quidā inserunt verbum αἰτίας.)* *Text. 26.*

¶ ἔτι kk δὲ καὶ καθ' οὓς τρόπους δείκνυται ὅτι ἔστι τὰ εἴδη, κατ' οὐδένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίγνεσθαι συλλογισμόν, ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν ll οἰόμεθα, τούτων εἴδη γίγνεται. *Text. 27.*

κατὰ

ff *Accidit autem* } Hoc est, quia quò magis receditur ab vnitate, eò numerus est amplior, numeri autem, hoc est essentiæ rerum, sequuntur locos, siue ordinem vniuersi, vt placet Pythagoricis, inde euenit, vt in hoc infimo loco, in quo sunt ea, quæ gignuntur, & intereunt, iam dētur magnitudines, in quibus maxima cōpositio cernatur. Hinc planiùs colliges, vnitatem apud Pythagoricos nō accōmodari medio vniuersi, sed primæ causæ, vt rei simplicissimæ, nisi primam causam medium appellauerint, quòd æquè omnibus propinqua sit suæ virtutis efficacia. *Prima causa apud Pythagoricos vnitatem appellari.*

g g *Est ne igitur* } Quasi dicat, Datur ne igitur solus numerus existēs in rebus, ex quibus cælum, siue Mundus corporeus constat, quem intelligere oportet secundum

secũdum Pythagoricos esse idem cum rebus corporatis; an verò duplex, vnus concretus hisce rebus, & alius ab eis separatus.

hh *Atqui numeros ille*} Accepto videlicet numerorũ nomine, quatenus de vtroque genere numerorum dicitur.

existat, paulò autem suprà vel infrà iniuria, & disiunctio, aut permistio; demonstrationem ex eo tãdem afferunt, quia vnumquodque horum est numerus. Accidit [ff] autem circa hunc locum, vt iam existat multitudo constitutarum magnitudinum, quia huiusmodi affectiones singulos sequantur locos. Est [gg] ne igitur idem hic numerus, qui est in cœlo, quem accipere oportet vnumquodque horum esse, an præter hunc alius? Text. 24. *¶ etenim Plato alium esse dicit. Atqui [hh] numeros ille, & hæc ipsa esse, & causas horum existimat, eos tamen, qui intelligibiles sunt causas esse putat; hos verò esse sensibiles. Sed Pythagoricos quidem nunc omittamus: satis est enim eos hactenus tetigisse.*

Text. 25. *Qui [ii] verò ideas ponunt, primùm quidem, cùm vellent harum rerum causas sumere, alia his numero æqualia induxerũt; quemadmodum si quis numerare volens, si pauciora quidem sint, se nõ posse putet, cùm autem plura fecerit, tum demum numeret. Ferè enim* Text. 26. Alex. cõ. 55. Arist. c. superiori text. 6. & lib. 3. c. 2. tex. 7. & 1. Eth. c. 6. & alijs locis. *æquales, aut nõ pauciores sunt formæ ijs rebus, ¶ quarum causas exquirẽtes, ab his ad illas progressi sunt. Est enim in singulis aliquid eiusdẽ nominis: & præter substantias aliorum in multis vnum est, & in hisce rebus, & in sempiternis. ¶ Deinde [kk] quibus modis formæ esse ostenduntur, eorũ nullo existere videntur. Ex quibusdam enim non necesse est ratiocinationem fieri; ex quibusdam autem, eorum etiam formæ efficiuntur, quorum nullas esse [ll] arbitramur.* Text. 27.

Namque

ii *Qui verò ideas*} Examinat opinionem Platonis de ideis, ac primùm in ea reprehendit, quòd eius auctor in ea asserenda non satis cõsuluerit iis, qui scientiã rerum sensibilium assequi student, propter quã tamẽ ille ideas induxit. Nam cùm Plato ad cõparãdam scientiam rerum sensibiliũ penè tot ideas ponat, quot sunt rerum species, aut etiã plures nihil aliud facere videtur, quã augere difficultatem sciendi; ideæ nãque, vt ex dictis Platonis colligitur, nihil differunt à naturis specificis, quæ sunt in indiuiduis, nisi immobilitate, & æternitate, vt hoc loco Alexander annotat, & ipse Aristoteles sæpe docet. Cùm ergo ad comparandam scientiã naturarũ, quæ sunt in indiuiduis, Plato adiiciat ideas, perinde facit, ac si quis non valens numerare ingẽtem aliquam summam pecuniæ, vt id commodiùs faciat, eam augeat. Ait autem Arist. ideas ex sententia Platonis esse penè æquales his (nempe nostris speciebus infimis) quia Plato non omnium earum rerum ideas esse censuit, vt supra diximus. Addit verò [aut non pauciores] id est, aut etiam plures, quia ex quibusdam rationibus Platonis sequitur, dari etiã ideas generum, quanquam ille eas non posuit. (*Exercitur Platonis de ideis opinio.* — *Cap. superiori.*)

kk *Deinde quibus*} Reprehendit deinde in positione idearũ rationes, quibus illæ à Platone asseruntur. Atque earum quasdam non colligere dandas esse ideas: alias verò non solùm id non colligere, sed etiam efficere, vt si quis illis fidem habeat earum etiam rerum, quarum Plato ideas esse negabat, ideas ponere cogatur. (*Rationes quibus innitebatur, generatim improbãtur.*)

ll *Esse arbitramur*} Vtitur Arist. in examine huius opinionis huiusmodi verbis, Arbitramur, Dicimus, & similibus quasi dicipulus adhuc Platonis, & qui eius placita sequatur, vt dum illius sententiam impugnat, suam quoque videatur impugnare. Ita enim putat, faciliùs posse aliis persuaderi, hanc disputationem à se non inuidiæ, aut ostentationis causa, sed veritatis studio, susceptã esse. (*Arist. modestia.*)

Duo genera rationũ quib⁹ Plato vtebatur.

mm *Namque ex iis*} Duo genera rationũ tangit hoc loco Arist. quibus Plato probabat ideas esse; aliud earum, quæ ducũtur ex natura scientiarũ; aliud earũ, quæ ex participatione vnius à pluribus: quæ duo rationũ genera, vocat Arist. paulò post rationes accuratissimas, quia præcipuæ sint inter eas omnes, quibus Plato vtebatur, aut quia plurimi fiebant à Platone. Priorum vis in hoc posita erat. Cùm sciẽtiæ non agant, nisi de immutabilibus, siue iis, quæ aliter habere non possunt; ea autẽ omnia, quæ existunt in sensibilibus, sint mutabilia; necessario dandæ sunt ideæ earũ separatæ, de quibus habeatur scientia. Posteriores huc tendebant. Cùm omne vnũ, quod à multis participatur, necessariò debeat esse separatum ab illis (alioqui iã non esset vnum sed multa) homo autẽ sit vnũ quid, & participetur ab omnibus indiuiduis hominibus (siquidem de omnibus, & nomine eodem, & eadem omnino ratione prædicatur) efficitur, vt homo communis, & specificus necessariò sit separatus ab omnibus indiuiduis hominibus eodémque modo cæteræ specificæ naturæ à suis indiuiduis.

κατὰ mm μὲν γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, εἴδη ἔσται πάντων, ὅσων ἐπιστῆμαί εἰσι. καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἀποφάσεων. κατὰ nn δὲ τὸ νοεῖν τι φθαρέντων, τῶν φθαρτῶν. φάντασμα γάρ τι τούτων ἐστιν.

Ἔτι oo δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν pp οὔ φασιν εἶναι γένος καθ' αὑτό, οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. ὅλως qq τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι ἃ μᾶλλον εἶναι βούλονται οἱ λέγοντες εἴδη τὰς ἰδέας εἶναι: συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι τὴν δυάδα πρώτην, ἀλλὰ rr τὸν ἀριθμόν, καὶ τὸ πρός τι τοῦ καθ' αὑτό, καὶ ss πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν εἰδῶν δόξαις, ἠναντιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ¶ Ἔτι tt δὲ κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν, καθ' ἣν εἶναί φαμεν τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσται εἴδη, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων. καὶ γὰρ *Text. 28.* *Text. 29.*

Quid ex prioribus colligatur.

Itaque ex prioribus rationibus, si aliquid efficiunt, docet Arist. colligi dandas esse ideas omnium rerum, quarum datur scientia, quod tamen Plato negabat, vt suprà diximus, & ipse Arist. paulò pòst docebit. Ex posteriorib. verò ait, colligi dandas esse contra Platonis sententiam ideas negationum, cùm negatio hominis, exempli causa, sit vnũ quid, & à multis participetur, vt à leone, & ab equo, & à cæteris, quæ non sunt homines. *Cap. præced.*

Quid ex posterioribus.

Tertium genus rationũ Platonis.

nn *Ex eo autem*} Alias rationes adducebat Plato ex intelligẽtia, notioneve cõmunis quiditatis, siue ex specie intelligibili, qua in nobis representatur quiditas, & essentia rei, quæ definitione explicatur. Quarum vim in hoc argumento ponebat. Cum per speciem, siue imaginem hominis intelligamus hominẽ, quouis particulari interempto, id autem, quod intelligitur, non sit non ens, sed verum ens necesse est fateri eiusmodi speciem, ac similitudinem esse hominis separari à singulis, & non pereuntis vnquam. Huiusmodi ergo rationes docet

Quid efficiant.

Arist. si quid colligunt, æquè probare dandas esse ideas proprias ipsorũ particularium corruptibilium. quãdoquidem per imaginem Socratis, quæ mortuo Socrate permanet in imaginatione Platonis, adhuc Plato Socratem intelligit.

Quod ad verba attinet, & si φάντασμα accipi potest, & pro phãtasmate, quod phantasiæ inest, & pro re, quæ eiusmodi phantasmate vt propria imagine representatur, hoc tamen loco necessariò sumitur pro re, non pro imagine.

Infirmantur priores.

oo *Præterea accuratissimæ*} Hoc loco, vt paulò antè diximus significat Arist. rationes eas, quas Plato sumebat ex natura scientiarũ, & ex participatione

vnius

vnius à pluribus. Quanquam ergo ex prioribus earum iam ostenderat sequi omnium rerum, quarum esset scientia ideas quoque concedendas esse, quod Plato negabat; tamen quia nullam ex iis, quarum ideas esse non putabat, in exemplum attulerat; affert nunc ea, quæ sunt ad aliquid horum enim cùm sint entia, potest haberi scientia, & tamen Plato non ponebat ideas relationum.

Namque mm *ex ijs rationibus, quæ ex scientiis ducuntur, eorum omnium formæ erunt, quorum scientiæ sunt quin etiam ex ijs, quæ sumũtur ex vno in multis, negationum quoque erunt. Ex* nn *eo autem, quòd intelligimus aliquid eorum, quæ corrupta sunt, etiam corruptibilium. Est enim hoc res quædam imaginatione percepta.*

Text. 28. *Præterea,* oo *accuratissimæ rationũ partim ideas faciunt eorum, quæ sunt ad aliquid, quorum* pp *non dicunt esse genus per se; partim tertium hominem inducunt. Atque* qq *omnino rationes eæ, quæ pro formis afferuntur, ea tollunt, quæ formarũ auctores magis esse volunt, quàm ideas ipsas. Fit enim vt dualitas non sit prima, sed* rr *numerus, & id, quod est ad aliquid, prius sit eo, quod est per se: & ea* ss *omnia eueniunt, quibus nonnulli opiniones de ideis sequuti,*
Text. 29. *principijs sunt aduersati. ¶ Præterea* tt *existimatione quidem ea, qua dicimus ideas esse, non solùm substantiarum formæ erunt, sed multorum etiã aliorum. Nam*

Præterea, etsi ex posterioribus ostenderat colligi dandas esse ideas negationum, tamen quia facilè Plato responderet, nullam negationẽ posse participari ab entibus, cùm non sit ens; affert denuo hoc incõmodum, quod ex illis sequatur, dandum esse tertium hominem, hoc est aliam ideam, quæ communiter participetur ab idea hominum, & à singulis etiam hominibus; quandoquidem de vtrisq; cõmuniter prædicatur homo, qui & ens est, & vnum quid. *Refelluntur posteriores.*

pp *Quorum nõ dicunt*} Nullum genus relatorum dicebat Plato esse per se, hoc est, separatũ ab indiuiduis Quo loco Arist. nomine Generis intelligit quamcũque rem vniuersalem, vt sæpe alibi. *Nullũ genus relatorum poni à Platone separatũ.*

Vt 3. lib. huius operis cap. 3. tex. 10. qq *Atque omnino*} Apud Platonem dualitas erat materiale principium, non solùm rerũ sensibilium: sed etiam ipsarum idearum, vt ex supradictis patet. Ait ergo Arist. rationes, quibus Plato asserebat ideas esse principia, si quid efficiũt, colligere dualitatem non esse principium, quod tamen Plato magis principiũ esse volebat, quàm ideas ipsas Nam si de quibus aliquid cõmune dicitur eorũ datur idea separata, certè huius dualitatis sensibilis, & illius separatæ, siue intelligibilis, dabitur cõmunis idea, quo fiet, vt dualitas separata, quæ primò ponebatur principium, non sit principium, sed potiùs idea illius principium sit.

rr *Sed numerus*} Quia apud Platonem ideæ sunt numeri, efficitur vt non dualitas, sed numerus, qui est omnib numeris communis sit principium, & id, quod est ad aliquid, magis, quam id, quod est per se, hoc est, id, quod ex suo genere à subiecto pendet cuiusmodi est re vera numerus, sit prius substãtiis sensibilibus, quarum ideas Plato dicebat esse numeros.

ss *Et omnia eueniunt*} Hoc est, & alia incommoda, quibus Platonici euertũt principia, veluti cùm dicunt ideas habere principia, & tamen esse principia: hoc enim haud dubie rationem principii euertit.

tt *Præterea, existimatione*} Id reprehẽdit hoc loco in opinione idearũ, ꝙ rationes, quibus illæ asserũtur, pugnẽt cũ ipsa positione Platonis. Nã ex quibusdã earũ, quæ iam tactæ sunt ex Platone; hoc planè sequitur, præter alia sexcenta, nõ solùm substantiarũ, sed etiam aliarũ rerũ esse asserendas ideas, vt ex dictis patet. At verò si necessariæ cõsecutionis ratio habeatur, ex ipsa positione Platonis omnino colligitur, nullas esse ideas aliarũ rerũ, sed substantiarũ tantùm. Nã cùm Plato in positione idearũ expressè dicat, ideas existere per se, & nõ in alio; necesse est vt cõtineatur, eas nõ participari per accidẽs, hoc est vt accidẽtias *Rationes Platonis cum ipsa eius sententia pugnare.*

tia, sed eatenus vnumquodque indiuiduum esse particeps cuiusque ideæ, quatenus illa non dicitur de subiecto inhæsionis. Hac enim ratione perpetuitas idearum non est idea secundum Platonem, quia est accidens idearum, vnde Plato facilè videtur elusisse huiusmodi sophisma; Hoc indiuiduum corruptibile participat ipsum duplum, id est ideam dupli; ipsum autem duplum est perpetuum, igitur hoc indiuiduum corruptibile participat perpetuitatem, & ex consequente est perpetuum, quemadmodum & duplum. Eluditur enim sophisma hoc ex eo, quia cùm perpetuitas sit accidens ipsius dupli secundum Platonē, non potest illa participari ab ipso duplo, nisi per accidens. Quòd si per se participarentur, tū demū rectè sequerentur ea, quæ ipsum duplū participant, esse perpetua; quemadmodū quia per se partici pant duplum, perpetuò sunt dupla. Quare cū ea, quæ non sunt substantiæ, quatenus accidentia sunt, non possint participari nisi accidentaliter; participatio autem idearum debeat esse essentialis (hoc enim pacto intelligenda sunt hoc loco verba per accidens, & per se) efficitur, vt omnes ideæ sint substantiæ; quod Arist. singulari numero Substātiæ significat. Quòd si quis obiiciat, etsi ratio hæc probat accidentium, quatenus respiciunt subiecta, non posse dari ideas, tamē non id probare, quatenus respiciunt sua inferiora; respondendum est, rectè ab Aristotele probatum esse, non posse dari ideas accidentium. Nam etsi accidentia conferri possunt cum suis inferioribus; nunquam tamē absolutè, ac secundum suas essentias, cōcipi possunt sine substātia, ac proinde sine subiecto. Ergo quia ideæ secundum Platonem ponebantur, quatenus sunt essentiæ rerum; optimè intulit Arist. simpliciter, & absolutè, non posse dari ideas accidentium.

Cur Idearum perpetuitas non sit idea secundum Platonem.

Occurritur obiectioni.

καὶ γὰρ τὸ νόημα ἓν οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν uu ἄλλων οὐσιῶν ἐστι, καὶ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων, καὶ ἄλλα δὲ μυρία συμβαίνει τοιαῦτα. ¶ κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου μετέχειν, ᾗ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. λέγω δ' οἷον εἴ τι αὐτοῦ τοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀιδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ ἀιδίῳ εἶναι. ὥστ' ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταῦτα xx δὲ ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει, κἀκεῖ. ἢ τί ἔσται τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν; καὶ yy εἰ μὲν τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν. τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ δυάδων τῶν πολλῶν μὲν, ἀιδίων δὲ, τὸ δυὰς εἶναι ἓν καὶ ταυτὸν, ἢ ἐπὶ ταύτης καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ Text. 32.

uu *De aliis rebus* } Ad verbum est [de aliis substantiis] Verùm nomine substantiarum non substantias tantùm, sed quasuis res significat hoc loco Arist.

xx *At hæc, & hic* } Quoniam collegit proximis verbis, omnes ideas esse substantias, cùm tamen colligere debuisset, ideas non esse nisi substantiarum (hoc enim ipsi propositū erat) docet his verbis, parem esse rationem in iis, quæ participant ideas, atque in ipsis ideis, quæ participātur. Namque ideæ, id est, nomina idearum (sæpe enim hanc loquendi formulam vsurpat) veluti Homo, Equus, & alia communia vocabula pari ratione hic, & ibi, hoc est in sensibilibus, & extra sensibilia substantiam significant. Alioqui quid erit ipsum vnum in multis aliquid

quid præter hæc esse dixisse hoc est, Quo n. pacto verum erit dicere, ideas participari per se ab his sensibilibus, si videlicet cùm ipsæ ideæ sint substantiæ, hæc tamen sensibilia non sint substantiæ? Quo loco participatio per se significatur illis verbis, In multis, & præter multa. Nam illud, In multis, significat participationem; illud autem, Præter multa, significat participationem esse per se, & non talem, qualis est participatio accidentium à substantiis.

Nam & notio vna non tantùm de substantijs; sed etiam de uu *alijs rebus habetur; & scientiæ nõ modò in substantia, verùm etiam in alijs versantur; &* Text. 30. *alia huiusmodi eueniunt propè infinita.* ¶ *At spectata necessitate, ijsq; opinionibus, quæ de eis habẽtur; si formæ participabiles sunt, substantiarũ tãtùm ideæ sint necesse est. Nec enim per accidens participantur; sed eatenus cuiusq; participatio esse debet, quatenus non de subiecto dicitur. Exempli causa, si quid ipsius dupli particeps est, id & sempiterni est particeps; verùm per accidens. accidit enim ipsi duplo, vt sempiternum sit. Erunt igitur formæ substantia. At* xx *hæ & hic, & ibi substantiam significant. alioqui quid erit, ipsum vnum in multis, aliquid præter hæc esse dixisse? Atque* yy *si eadem species est idearum, & eorum, quæ illas participant, aliquid profectò cõmune erit. Cur enim magis in dualitatibus ijs, quæ intereunt, & in ijs, quæ multæ quidẽ, sed sempiternæ sunt, dualitas vnum, atque idem esse dicetur, quàm in hac, atque aliqua? Si vero*

yy *Atque si eadẽ*} Docet, Platonẽ, si sequi velit rationes, quibus ideas esse statuit, ad alterum è duobus incommodis deduci, nempe vt vel fateatur dari ideã communẽ vnicuique ideæ, & rebus sensibilibus, quæ illã participant, aut certè ideas nullo modo participari à rebus sensibilibus, sed merè æquiuocè se habere respectu earũ quæ quidẽ ambo à Platone, vt maxima incommoda negabãtur. Dilẽma, quo vtitur, huiusmodi est. Aut ideæ, & quæ illas participant, sunt eiusdem speciei, aut minimè; si sunt eiusdem speciei, ergo aliqua erit cõmunis idea vtrorunque, quandoquidem ea ratione ideæ afferuntur communes indiuiduis eiusdem speciei, quia illa sunt eiusdem speciei. Quòd si quis respondeat, non esse in his parem rationem, siquidem omnia indiuidua sensibilia sunt corruptibilia secundum Platonẽ, ideæ vero omnes sunt perpetuæ: docet Arist. nihil momenti habere responsionem. Etenim secundum Platonem indiuiduæ dualitates mathematicæ (quas ille etiã ponebat separatas) sunt sempiternæ, vt ille dicebat, & tamẽ vnam, & eandem communem ideam habent cũ indiuiduis dualitatibus corruptibilibus. Quare nulla est causa, cur detur vnum, atque idem, hoc est vna cõmunis idea in singularib. dualitatib. corruptibilib. & mathematicis, id est, respectu omniũ singularium dualitatũ, tam naturaliũ, quàm mathematicarum, nec tamẽ detur in hac dualitate, atq; aliqua, hoc est respectu singularis cuiusque dualitatis naturalis, & ipsius dualitatis, quæ ponebatur idea communis singulariũ dualitatum. Si verò ideæ, & quæ illas participant, non sunt eiusdẽ speciei (quæ est altera pars dilemmatis) sola nomina erũt cõmunia ideis, & iis, à quibus ideæ participãtur. quo fit, vt non alio modo indiuidua sensibilia participent ideas, nisi quo pacto lignum dicetur participare hominem, si quis nomen hominis, quod de Callia dicitur, etiam ligno velit imponere. Nam quemadmodũ ratio secundum quã Callias dicitur homo, nullo modo potest esse cõmunis ligno; sic etiã rationes idearum, secundum quas alia dicitur homo, alia equus, &c. nullo modo poterunt esse communes indiuiduis sensibilibus, quæ iisdẽ nominibus appellantur.

Deducitur Plato ad incommoda.

Dilẽma Aristotelis.

Occurritur obiectioni.

Obiiciat aliquis, hanc consequentiam Arist. esse vitiosam. Nam etsi ideæ, & res sensibiles, à quibus participantur, non sint eiusdem speciei, non tamẽ cõtinuò sequitur, eas solis nominibus conuenire, cùm possint conuenire genericè, aut

Obiectio cõtra Aristotelis consequutionem.

aut analogicè, vt homo verus, & imagines, quæ illius imitatione pinguntur.

Dilutio.

Verùm hæc obiectio haud difficilè diluetur, si dicas, res sensibiles non posse secundum Platonem, conuenire solo genere cum ideis, quas dicuntur participare: hoc. n. pacto qui nosset ideas, non haberet specialem, ac propriam cognitionem eorum, quæ illas participant. Sed neque analogicè; si quo enim modo analogicè cũ ideis conuenirent, eo conuenirent potissimũ, quo exẽpla cõueniunt cũ exẽplari: at exẽpla, si adæquatè respondent exẽplaribus, vt vna pictura alteri picturæ, cuius imitatione facta est, non dubium est, quin conueniant cũ exemplaribus secũdum speciẽ: si autem inadæquatè, quo pacto homo pictus respondet homini vero (plura enim sunt in homine vero, quàm quæ exẽpla eius imitari possint, vt sermo, quem imitatur psittacus, & saltatio quã imitatur canis, & ciuile regimẽ, quod imitatur apes, & alia pleraq;) plura sunt, quæ per exemplar cognosci possint, quàm vna species exẽplorum: Platonis autẽ sententia erat, per vnã ideã vnã tantùm speciem exemplorum cognosci, vt per ideam hominis solos homines, per ideam equorum equos, & sic in cæteris (ideo. n. tot ponebat ideas substantiarũ sensibilium, quot nos ponimus earũ species) nõ possunt igitur res sensibiles secundũ Platonẽ cõuenire cũ suis ideis, siue solo genere, siue analogicè, quo fit, vt si cũ illis nõ conueniunt specie, solo nomine conueniant, quæ erat consequentia Aristotelica à nobis probanda.

Duo genera exemplarium, & exemplorum.

εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν.

Πάντων[zz] δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλεται τὰ εἴδη τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν ἢ τοῖς γιγνομένοις, καὶ τοῖς φθειρομένοις. οὔτε [ab] γὰρ κινήσεως, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς ἐστιν αἴτια αὐτοῖς. ἀλλὰ [ac] μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων. οὔτε γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων (ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτε εἰς τὸ εἶναι μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν, οὕτω [ad] μὲν γὰρ ἂν ἴσως αἴτια δόξειεν εἶναι, ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ, ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρῶτος, Εὔδοξος δὲ ὕστερον, καὶ ἄλλοι τινες ἔλεγον. ῥᾴδιον γὰρ συναγαγεῖν πολλὰ καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ [ae] μὴν οὐδὲ ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστι τἄλλα κατ' οὐδένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. ¶ τὸ [af] δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι, καὶ μετέχειν αὐτῶν τἄλλα, κενολογεῖν ἐστι καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί [ag] γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπων; ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὁτιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον πρὸς ἐκεῖνο. ὥστε

Text. [illegible] · *Text. [illegible]*

Ideas nihil conferre rebus sensibilibus ad esse, aut motum.

zz *Maximè verò*} Ex hoc loco magis vrgere incipit Platonem, ostendens ideas, quas ille ponebat, propter res sensibiles, nihil omnino illis conferre, proinde tanquam prorsus inutiles explodendas esse. Quo loco nomine sempiternorum sensibilium intelligit corpora cœlestia.

ab *Etenim nec motus*} Summa totius reprehensionis est, quod ideæ nihil conferant rebus sensibilibus, siue ad motum, siue ad sciẽtiam, siue ad esse, siue vt sint earum exemplaria, siue vt earum essentiæ, seu denique vt fiant. Quòd igitur *tex. [illegible]*

nihil

conferant ad motum, mutationémve illam rerum sensibilium, patet ex capite 6. vbi Arist. docuit, ideas non esse positas à Platone, vt essent causæ mutationis earum, sed potiùs immobilitatis, & quietis.

ac *Sed neque ad*} Quòd neque ad scientiam rerum sensibilium, neque ad earum esse conducant, ex eo probat Arist. quia non existunt in rebus sensibilibus. Nam quemadmodum res habẽt esse per interna principia, sic earum perfecta scientia, quam Plato quærebat, per interna principia habenda est *Nihil ad sciẽtiam.*

Si verò non eadem est species, æquiuoca sanè fuerint, nec secus, atque, siquis hominis vocabulo Calliam, & lignum appellet, nulla eorum communione spectata.

Text. 31. *Maximè ab verò omnium quis dubitet, quid tandem formæ conferant sempiternis sensibilibus, aut iis, quæ gignuntur, & intereunt. Etenim* a b *nec motus, nec mutationis vllius causæ illis sunt. sed* a c *neque ad scientiam aliorum quicquã conducunt, cùm non sint horum substantia (in his enim essent) neque verò ad esse, cùm in participantibus non insint. At* a d *enim hoc fortasse modo causæ esse videbuntur, quo album cum albo mistũ est. Verùm hæc ratio, qua primùm Anaxagoras, deinde Eudoxus, & alij quidam vtebantur, nullo negotio refelli potest. Est enim facile multa, & quæ fieri nequeant, contra hanc opinionem colligere. Nec* a e *verò vllo eorum modorum, qui dici consueuerũt, ex formis sunt cætera.*

Text. 32. ¶ *Dicere* af *autem exemplaria eas esse, résque cæteras earum esse participes, inania loqui est, & poeticis translationibus vti. Quid* a g *enim est, quod agat ad ideas respiciens? esse enim, ac fieri potest quiduis simile, etiam si ad illius imaginem nõ exprimatur. Itaque*

ad *At enim hoc fortass.*} Diceret aliquis, ideas esse in rebus sensibilib. sed tamen nõ apparere, quo pacto Anaxagoras dicebat, albũ colorem esse mistum in Chao, quasi principium quoddã, & elemẽtũ totius illius mistionis. quam sententiam de ideis sibi persuasit Eudoxus Platoni familiaris, & alii quidam Platonici. Hanc igitur responsionem, vt quæ facillime refelli potest, relinquit Arist. sua absurditate refutatam: ex ea enim sequitur, ideam, verbi gratia, hominis, aut non esse vnam numero, aut partim esse in vno indiuiduo, partim in altero, & alia propè infinita incommoda, quorum pleraque affert hoc loco Alexander, addens, fusiùs de ea re actum esse ab Aristotele in 2. libro de Ideis, quo loco huiusmodi sententiam refellit. Is tamen liber ad nos non peruenit. *Tacita Platonicorum responsio.*

Text. 29. ae *Nec verò vllo*} Lib. 5. cap. 24. afferũtur modi, qui in communi sermone vsurpari solent, cùm aliquid ex aliquo esse dicitur. Ab iis ergo, & aliis, si plures sint, ait Arist. prorsus alienum esse eum modum, quo Plato dicit sensibilia esse ex ideis, proinde ideas nullo pacto ad esse rerum sensibilium conferre, quod erat tertium reprehensionis caput. *Modum, quo secundum Platonẽ sensibilia sint ex Ideis, nullũ esse.*

af *Dicere autem*} Ostendit ideas nõ esse exemplaria, quorum imitatione res sensibiles fiant, idque dicere, nihil aliud esse, quàm inania loqui, & iis translationibus poëticis similia, quibus nihil subest veri.

ag *Quid enim est*} Prima ratio est, quia nulla res est, quæ dum aliquid efficit, intueatur ideas, vt ad earum similitudinem producat effectum: siue enim illæ sint, siue non sint, potest aliquid simile ipsis fieri, etiamsi earum imitatione non fiat. Quemadmodum, siue Socrates sit, siue non sit, potest Alcibiades generari similis Socratis, tametsi is, qui generat Alcibiadem, non illum producat imitatione Socratis. Nec obest huic exemplo, quòd Socrates sit corruptibilis, idea verò sempiterna, idẽ enim accideret si Socrates sempiternus esset. Ratio autem, cur non sit opus ideis separatis, quæ agentia particularia intueantur, hæc est, *Ideas non esse sensibiliũ exẽplaria.*

Cur non sit opus ideis separatis tanquã exemplaribus.

est, quia agentibus per intellectum satis est imago, & species rei faciendæ, vt patet in artificib. mechanicis ipso etiam Platone consentiente, qui artefactorum non ponebat ideas separatas. Agentibus autem per naturam satis est dirigi, & inclinari à primo agente per intellectum ad hoc, vel illud faciendum.

ah *Erunt quoque*} Hæc ratio, & quæ sequitur, non habebantur in quibusdam græcis codicibus tẽpore Alexandri. Sed & qui nunc extãt, non nihil variant in hac, & superiori ratione. Vtcũq; res habeat, ducit Arist. Platonem his verbis ad illud incõmodũ, vt ponat eiusdẽ rei plures ideas, cùm satis sit vnã ponere. Ratio verò; qua vtitur, hæc est; Quia si ipse homo ponitur exemplar huius hominis, quia hic generatur similis naturæ humanæ cõmuni, quã Plato vocabat ipsum hominem, pari ratione ipsum animal, & ipsum bipes ponenda erunt exẽplaria eiusdem. Nã hic homo quatenus animal, & quatenus bipes, generatur simil s naturis cõmunibus animalis, & bipedis. Quare plura erunt exẽplaria eiusdẽ rei, & (quod hinc sequitur) plures ideæ.

Ducitur Plato ad incommodum pluriũ idearum eiusdem rei.

ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ' ἂν οἷόσπερ Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης ἀΐδιος. ἔσται [ah] τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἴδη. οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος.

¶ ἔτι [ai] οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος, ὡς γένος εἰδῶν, ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα καὶ εἰκών. ἔτι [ak] δόξειεν ἂν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι, οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι χωρὶς εἶεν; ἐν [al] δὲ τῷ φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. *Text. 33.*

¶ καί τοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίγνεται τὰ μετέχοντα, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον, καὶ πολλὰ γίγνεται ἕτερα οἷον οἰκία, καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φαμεν εἴδη εἶναι. ὥστε δῆλον, ὅτι ἐνδέχεται καὶ τἆλλα καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι, καὶ διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν. *Text. 34.*

Ἔτι [am], εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἴδη, πῶς αἴτιοι ἔσονται; πότερον ὅτι ἕτεροι ἀριθμοί εἰσι τὰ ὄντα, οἷον, ὁδὶ μὲν ἄνθρωπος ἀριθμός, ὁδὶ δὲ Σωκράτης, ὁδὶ δὲ καλλίας, τί οὖν ἐκεῖνοι τούτοις αἴτιοί εἰσιν; οὐδὲ γὰρ εἰ οἱ μὲν ἀΐδιοι, οἱ δὲ μή, οὐδὲν διοίσει. *Text. 35.*

Εἰ δὲ

Tertia ratio Arist.

ai *Præterea form.*} Huius tertiæ rationis sensus est. Si auctores idearum ex sola similitudine indiuiduorum in natura specifica colligũt, species esse exemplaria indiuiduorum; pari ratione colligendum erit, genera esse exemplaria specierum, hoc est ipsarum idearum. Sunt enim species similes in natura generica, quemadmodũ indiuidua in natura specifica. Atqui species, cùm ponantur à Platone ingenitæ, non possunt habere exemplaria. Siquidem exemplaria non sunt nisi earum rerum, quæ ipsorum imitatione fiunt; ergo aut Plato sibi repugnat, aut non alia ratione sumit exemplar, quã vt est imago (etenim earũ quoque rerum, quæ nõ fiunt, dantur imagines) quod certè non caret nota imperitiæ. Oportebat enim distinguere exemplar ab imagine.

Ideas non esse essentias rerũ sensibiliũ.

ak *Adhac videbitur*} Ostendit ideas non esse essentias rerum sensibilium, quia essentiæ nequeant esse separatæ ab iis, quorum sunt essentiæ.

al *In*

a l *In Phadone autem*} Ostendit ideas, non esse rebus sensibilibus causas, vt fiant, quanquam Plato in dialogo, qui Phædo, siue de Anima inscribitur, docuerit ideas esse causas, vt illæ sint, ac fiant. Ratio igitur Arist. est quia positis ideis, nisi adsit causa efficiens, vt ignis, aut homo generans, aut quid simile, nihil omnino fit ab ideis; & tamen positis causis efficientibus, etiam sine ideis, fiunt artefacta, vel ipso Platone auctore, vt sæpius diximus. *Nec causas, vt sensibilia fiant.*

Itaque siue existat Socrates, siue non existat, fieri alius potest, qualis est Socrates. perspicuum est autē, idem haud dubiè futurum, & si Socrates sempiternus esset. Erunt a h *quoque plura eiusdem rei exemplaria, quare & formæ, vt hominis, animal, & bipes, simul autem, & ipse homo.* Text. 33. ¶ *Præterea* a i *formæ non modo sensibilium exemplaria erunt, sed etiam ipsarum formarum, veluti genus, tāquam formarum genus; ex qua re fiet, vt idem sit exemplar, atque imago. Ad hæc* a k *videbitur fieri non posse, vt substantia, & id, cuius est substantia, seiuncta sint. Quo igitur modo ideæ, cùm sint rerum substantiæ, separatæ fuerint? In* a l *Phædone autem hunc in modum dicitur, formas, & vt res sint, & vt fiant, causas esse.* Text. 34. ¶ *Atqui existentibus formis res, quæ illarum participes sunt, nequaquā fiunt, nisi sit quod moueat; multaq; fiunt alia, vt domus, ac annulus, quorum non dicimus formas esse. Quare manifestum est, alia quoque, & esse, & fieri posse propter tales etiam causas, propter quas, & ea, quæ modo dicta sunt.*

Text. 35. *Præterea,* a m *si formæ sunt numeri, quo nam pacto causæ erunt? an ne quia ea, quæ sunt, diuersi sunt numeri, vt hic quidē numerus homo; ille verò, Socrates; alius, Callias? Cur igitur hi illi sint causæ? neq; enim quicquam refert, si alij sint sempiterni, alij minimè. Quòd*

Animaduertendū est autem hoc loco, etsi rationes Arist. concludūt, non esse dandas ideas separatas, quas intueantur particularia agentia naturalia in suis actionibus; non tamen colligere, nō esse ponendas ideas, quas intueatur prima causa in agendo. Nam cùm agentia naturalia agant propter finē, nec tamē finem cognoscāt, proportionémque mediorum ad finē, sed eorū quódque à primo agente dirigatur in finē, necesse est, vt primū agens agat per intellectum, quo eorum fines cognoscat, & proportionem mediorū respectu finium. Quare cum eiusmodi fines sint naturæ ipsæ specificæ, quas agētia particularia per se intendūt, cùm nituntur generare sibi similia; efficitur necessariò, vt primum agens intueatur naturas specificas, in quibus generantia, & genita sunt similia inter se. Et quia naturæ specificæ sunt essentiales iis rebus, quæ generātur; non opus est, vt primum agens intueatur illas, vt separatas à rebus genitis, nisi quatenus eminenter in diuina essentia continentur. quo pacto habent rationem idearum, siue exemplarium, vt patebit lib. 7. *Quid rationes Arist. efficiant.*

a m *Præterea, si formæ*} Hoc loco multis rationibus probare cōtendit species Platonicas non posse esse numeros. Prima ratio hæc est. Si species, siue ideæ sunt numeri, aut illæ dicuntur causæ rerum sensibilium, quia res sensibiles sunt numeri, aut quia sunt rationes, seu proportiones numerorum, si ideo quia sunt numeri, nulla est ratio, cur dicantur illarū causæ: necesse est enim, vt sint eiusdem rationis, vt si idea hominis est quinarius intelligibilis, Socrates sit hic quinarius sensibilis, & Callias ille: neque enim fieri potest, vt numerus idealis vnius rationis sit causa numerorū alterius rationis, veluti quinarius septenariorū, aut contrà nisi quatenus alter ex altero cōstituitur, quo pacto idea nō ponitur causa singulariū sensibiliū. Atqui numeri eiusdē rationis non sunt alii aliis causæ. Quam enim causandi rationē habeat v.g. binarius in binarium? Nec enim refert si alius ponatur sempiternus, alius non item. In iis enim, quæ sunt eiusdem *Ideas nō posse esse numeros.*

Rerum eiusdẽ rationis si vna causam habet & alterа.

eiusdem rationis, si vnum habet rationem causati, & reliqua causati rationem habere possunt, alioqui iam non essent eiusdem rationis. Ideæ autem ita apud Platonem sunt causæ, vt causatæ esse non possint. Ergo non possunt ideæ hoc pacto dici numeri, & simul causæ rerum sensibiliũ. Si verò ideæ dicantur causæ rerũ sensibilium, quia res sensibiles sunt rationes proportionésve numerorum, quo pacto concentus, qui vocatur diapason, dicitur esse proportio dupla; certè cùm omnis proportio supponat extrema aliqua, quorum sit, & in quibus insit, quo modo proportio concentuum supponit sonos in quibus existit, & proportio mistorum, veluti Calliæ, supponit elemẽta, quæ miscẽtur, pari ratione dicendum erit, ipsum hominẽ, siue ideam hominis, quæ numerus appellatur, & cæteras ideas, quas hæc sensibilia imitantur, nõ esse numeros,

¶ εἰ δ' ὅτι λόγοι ἀριθμῶν τὰ ἐνταῦθα, οἷον ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἔσται ἕν γέ τι, ὧν εἰσὶ λόγοι, εἰ δὴ τοῦτο ἡ ὕλη, φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ λόγοι τινὲς ἔσονται ἑτέρου πρὸς ἕτερον. λέγω δὲ, οἷον εἰ ἔστιν ὁ Καλλίας λόγος [an] ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς, καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἄλλων τινῶν ὑποκειμένων ἔσται, καὶ ἡ ἰδέα ἀριθμὸς, καὶ αὐτὸ [ao] ἄνθρωπος, εἴτε ἀριθμός τις ὢν, εἴτε μὴ, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς τινων, καὶ οὐκ ἀριθμός. καὶ οὐκ ἔσται τις διὰ ταῦτα ὁ ἀριθμός. Text. 36.

Ἔτι [ap] ἐκ πολλῶν ἀριθμῶν εἷς ἀριθμὸς γίνεται, ἐξ εἰδῶν δὲ ἓν εἶδος, πῶς; εἰ δὲ μηδ' ἐξ αὐτῶν ἀλλ' ἐκ τῶν [aq] ἐν ἀριθμῶν, οἷον ἐν τῇ μυριάδι, πῶς ἔχουσιν αἱ μονάδες; εἴτε γὰρ ὁμοειδεῖς, πολλὰ συμβήσεται ἄτοπα, εἴτε μὴ ὁμοειδεῖς μήτε [ar] αἱ αὐταὶ ἀλλήλαις, μήτε αἱ ἄλλαι πᾶσαι πάσαις. τίνι γὰρ διοίσουσιν ἀπαθεῖς οὖσαι; οὔτε [as] γὰρ εὔλογα ταῦτα, οὔτε Text. 37. Text. 38.

sed proportiones aliquarum rerum, in quibus eiusmodi proportiones insint, quæcunque tandem illæ sint. Ita ergo fit, vt nulla idea sit numerus. Quam conclusionem significant verba illa [Ac propter hæc non erit numerus quidam] nempe idealis, quasi ipsa idea sit numerus.

a n *Numeralis ratio*} Græcè est ad verbũ [ratio in numeris] hoc est proportio ea quãtitatiua, vt vocatur, quæ in numeris cernitur, veluti dupla, sesquialtera, &c. Sunt enim, & aliæ proportiones, vt effectus ad causam, potẽtiæ ad obiectũ. Nos tamen perspicuitatis causa diximus [numeralis ratio] propter adiũcta verba, ignis, terræ, & aëris, cum quibus superiora illa non satis apte cohærent.

a o *Ipsi q; homo*} Parum refert, quod hoc loco sit Græcè αὐτὸ ἄνθρωπος, hoc est, [ipsum homo] siue [ipsum illud, quod est homo] pro eo, quod dictum erat, ipse homo: omnia enim hæc hominem idealem significant. Certè Alexander vtroque loco vtitur vocabulo composito αὐτοανθρώπου, hoc est ipsihominis, vt quidam latinè reddunt. Pressiùs dixeris, αὐτοάνθρωπον, & Ipshominem. Sensus autem huius mẽbri hic videtur esse; Ipséque homo, siue reuera numerus sit quidam, vt Plato ait, siue non sit; vi tamen huius rationis, ratio numeralis tantùm, non numerus esse concludetur. Ob eámque fortasse causam addit Arist. [Ac propter hæc &c.] ne videlicet ipsam Platonis sententiam impugnare videatur, vt quam sibi persuadeat falsam esse; sed tantùm proponere rationem, quæ sibi contra eam occurrat.

a p *Præterea, ex pluribus*} Secũda ratio est, quia ex multis numeris fit vnus numerus: ex multis autẽ speciebus, nõ fit vna species, siue species sumãtur, vt ponuntur

nuntur à Platone separatæ, siue vt reuera ponendæ sunt. Neque enim multæ species constituunt vnam tertiam, nisi per mistionem. In mistione autem, non seruantur species eorum, quæ miscentur. In ligno enim (exempli causa) non est ignis actu, sed virtute: eodémque modo res habet in cæteris. Quòd si quis pro Platone respondeat, ex multis quidem numeris non fieri vnum numerum, sed ex vnitatibus minorum numerorũ, qui suo modo cõtinẽtur in maiori numero; quærit Aristoteles, quonã pacto vnitates se habeant, sint ne eiusdem speciei, an diuersæ. Nam si ponantur eiusdem speciei, multa sequentur absurda, quæ ipse quidẽ hoc loco non affert, sed 13. libro. Sequitur enim primum, ex quauis multitudine vnitatum fieri ideam, quod negabat Plato. Cur. n. detur idea, quæ constet septem vnitatibus, non autem quæ constet vndecim, cùm omnes vnitates sint eiusdẽ speciei? Deinde sequetur ideas non differre specie, quia quæ differunt sola multitudine, & paucitate, nõ differunt specie. Si verò ponantur diuersæ speciei, qua quæso ratione differant specie, cùm sint passionis expertes, atque adeo formæ, quam patiens à b agẽte recipit? Omnia enim, quæ differunt specie, differunt forma, aut certe differentia specifica, quæ subit vicem formæ. Quo loco aduerte Aristotelem (quantùm ex hoc loco licet conijcere) credere, vnitates, ex quibus constat numerus, non differre specie inter se, sed solo numero; atque ideo numeros, prout sola multitudine, & paucitate vnitatum constant, non differre inter se specie. sed de hac re, & quo pacto apud illum specie differant, in libro quinto disserendum est.

Text. 36. ¶*Quòd si id propterea accidit, qui ea, quæ apud nos sunt, rationes sint numerorum, velut concentus; vnum aliquid profectò erunt ea, quorum eæ rationes sunt. Quòd si hoc materia est, perspicuum est, ipsos etiam numeros rationes quasdam fore vnius rei ad alteram. Exempli causa, si Callias est numeralis* a n *ratio ignis terræ, aquæ, & aeris; ipse etiam homo aliorum quorundam subiectorum ratio erit, & idea numerus;*

Cap. 6. 7. & 8. *ipséq;* a o *homo, siue numerus sit quidam, siue nõ sit, erit tamen ratio numeralis quorundam, non numerus. Ac propter hæc non erit numerus quidam.*

Text. 37. *Præterea* a p *ex pluribus numeris vnus fit numerus; ex formis autem quo pacto vna forma fiat? Quòd si non ex numeris, sed ex ijs, quæ* a q *numerãtur, vt in decẽ millibus; quo nam pacto vnitates se habent? Siue enim eiusdem sint speciei, multa cõsequentur absurda; siue non eiusdem speciei, neq;* a r *ipsæ inter sese, neq; alia omnes omnibus.*

Text. 38. ¶*Quo enim differrent, cũ passionis sint expertes? Hæc* a s *enim nec rationi cõsentanea sunt, nec*

Quæ differũt sola multitudine, nõ differre specie.

a q *Quæ numerantur* } Vocat vnitates, ea, quæ numerantur, quia omnes numerorũ species sumuntur ex numeratione vnitatis, nullúsque est, cuius species sumatur ex numeratione siue repetione minoris numeri etiamsi adæquatè ex eo replicato confici possit: isto enim modo, vnus atque idẽ numerus esset multarũ specierũ, vt decemmillenarius: qua enim ratione hic cõfici potest ex millenario decies repetito, eadem ex centenario cẽties, & ex denario millies &c. Accedit q idem omninò est dicere, decem millia, atque decies millies vnum; mille autem, idem quod vnum millies; eodémque modo res habet in cæteris.

Ex solius vnitatis numeratione cõstaci numeri speciem.

a r *Neque ipsæ* } Hoc est nec illæ, quæ ad eundem numerum pertinent, nec quæ ad diuersos. supponit enim neminẽ dicturum, vnitates vnius numeri esse eiusdem speciei inter se, sed differre specie ab vnitatibus alterius. Hoc enim ridiculum est, cùm vnitates vnius numeri possint ingredi compositionem cuiuscunque alterius numeri.

a s *Hæc enim* } Id est, quæ à Platone dicũtur, aut pro illo dici possunt in hac re, nec rectè colliguntur, nec, si explicentur, statim approbantur, quasi per se nota. Rationis enim est, aliud ex alio colligere, mentis autem, ac intelligentiæ

non discurrentis ex vno in aliud, per se notis assentiri.

Tertia ratio. a t *Praeterea, aliud*} Tertia ratio est, si ideae sunt numeri, cùm Mathematici non agant de ideis (neque enim disserunt de essentiis rerũ sensibilium) necesse est ponere alios numeros separatos, in quibus Arithmetica versetur, atq; adeo magnitudines separatas, in quibus versetur Geometria, quae quidem dicuntur à Platone media inter sensibilia, & ideas; siquidẽ de iis, quae sunt in reb. sensibilib. non potest secũdum Platonẽ haberi scientia. At nõ apparet, quo pacto ista possint per se existere, nec quib. principiis constẽt, propria enim, & peculiaria principia habere debẽt, quae diuersa sint à principiis aliarũ rerũ. Nec denique, cur ponẽda sint media inter sensibilia, & ideas, quae dicũtur entia intelligibilia, cũ quidquid est, aut sẽsibile sit, aut intelligibile. non rectè igitur ideae dicũtur esse numeri.

οὔτε ὁμολογούμενα τῇ νοήσει. ἔτι [ac] δὲ ἀναγκαῖον ἕτερόν τι γένος ἀριθμοῦ κατασκευάζειν, περὶ ὃ ἡ ἀριθμητική, ¶ καὶ πάντα τὰ μεταξὺ λεγόμενα Text. 39.
ὑπό τινων, ἃ πῶς, ἢ ἐκ τίνων ἐστὶν ἀρχῶν; ἢ διὰ τί τὰ μεταξὺ τῶν δεῦρό τ' ἔσται καὶ [au] αὐτῶν; ¶ ἔτι [ax] αἱ Text. 40.
μονάδες αἱ ἐν τῇ δυάδι ἑκατέρα ἔκ τινος προτέρας δυάδος, καί τοι ἀδύνατον. ἔτι [ay] διὰ τί ἓν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος; ¶ ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰ- Text. 41.
ρημένοις, [az] εἴπερ εἰσὶν αἱ μονάδες διάφοροι, ἐχρῆν οὕτω λέγειν, ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτταρα ἢ δύο λέγουσι. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, οὐ τὸ κοινὸν λέγει στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πῦρ, καὶ γῆν, εἴτ' ἔστι τι κοινὸν τὸ σῶμα, εἴτε μή. νῦν δὲ λέγεται ὡς ὄντος τοῦ ἑνός, ὥσπερ πυρὸς ἢ ὕδατος, ὁμοιομεροῦς. εἰ δ' οὕτως, οὐκ ἔσονται οὐσίαι οἱ ἀριθμοί. ἀλλὰ δῆλον, ὅτι εἴπερ [bc] ἐστί τι ἓν αὐτό, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἀρχή, πλεοναχῶς λέγεται τὸ ἕν. ἄλλως γὰρ ἀδύνατον. Βουλόμενοι [bd] δὲ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχάς,

μήκη

a u *Et illorum*} Ad verbum pro illorum, dicendum erat, ipsorum, quo verbo vtitur Plato, cùm de ideis loquitur, vt cùm vocat ipsum hominem, ipsum leonẽ. Sed ne videretur fieri reciprocatio in ea, quae apud nos sunt, potiùs diximus [illorum] quo etiam verbo consueuimus remotiora significare.

Quarta ratio. a x *Praeterea, vnitatum*} Quarta ratio. Si ideae sunt numeri, illud necessariò sequitur, numeros esse principia vnitatum, quod fieri nequit: exẽpli causa, ipsa dualitas separata erit principium huius, & illius vnitatis, ex quibus constat haec dualitas sensibilis. Si enim hae sensibiles vnitates nõ sunt principia, vt Plato videtur existimare, cùm ideas faciat principia sensibiliũ; necesse est, vt sint ex principiis, quare si ideae sunt & numeri & principia rerũ sensibilium; erit profectò ipsa dualitas, quae est primus numerus, principium sensibilium vnitatum.

Quinta ratio. a y *Praeterea, quamobrem*} Quinta ratio est. si Ideae sunt numeri, cùm nullus numerus sit vnum quid, nisi vnitates in vnam summam colligantur, & ex ea vnitatem accipiant (alioqui enim, nec illae cohaerent inter se, nec ita se habent, vt vna sit forma alterius) id autem, quod colligit, sit causa efficiẽs collectionis, necessariò concedendum est, ideas habere causam efficientem suae vnitatis, & (quod hinc sequitur) sui esse, quod negat Plato. Sensus ergo est, per quam causam efficientẽ numerus ille idealis erit vnum quid? quandoquidem, vt sit vnũ quippiam, collectore, seu numerante opus habet. Potest quoque hic esse sensus.

Sensus rationis duplex. Numerus, siue vnitates collectae non habent vnitatem ex se, sed à colligente,

idea

Ideæ autem Platonis habent vnitatẽ ex se, ac propriissimè, vt ipse alias docet; non sunt igitur ideæ numeri. Vtrouis modo exponas, videtur Arist. hoc loco sentire, numerum non habere vnitatem specificam, nisi ab intellectu numerantẽ, vnitatésve in vnam summam colligente, quod lib. 5 examinabitur. *De numero quid sentiat Arist.*

a z *Adhæc, si vnitates*] Posset Plato ad quintam rationem respondere, vnitates sensibiles non causari ab aliqua dualitate separata, sed ab vnitate separata. ponebat enim vnum separatum, quemadmodum & numeros; quod quidẽ dicebat esse rerum omnium principiũ. Hanc igitur ob causam fortasse adiũgit Aristoteles hãc sextam, extremámque rationem. Aut vnitates omnes differunt specie, aut sunt eiusdem speciei, qua disiunctione paulò etiam superiùs vsus fuit. Si differunt specie, ergo opus erat explicare, quænam esset illa vnitas, siue vnum, quod esset rerum principium, quemadmodũ ii, qui posuerunt plura materialia principia, vt quatuor vulgata elemẽta, non satis esse putauerunt, si dicerent principia rerum naturalium esse corpora, nisi quænam corpora essent, exponerent: possent enim alii alias species corporum intelligere. Si autem sunt eadem specie, vt Plato primo aspectu videtur dicere (perinde enim absolutè asserit vnitatem esse principium rerum, ac si omnes essent eiusdem speciei) quemadmodum qui dixerunt primum principium esse ignem, aut aquam) non erunt sanè numeri ideales essentiæ rerum sensibiliũ. Nam res sensibiles habẽt essentias diuersas specie, vt homo, & bestia; numeri autem, si constãt vnitatib. eiusdem rationis, non habent essentias diuersas specie, cum non differant nisi multitudine, & paucitate. Non rectè igitur Plato dixit, ideas esse numeros. *Sexta ratio.*

nec cum intelligentia consentiunt. Præterea a t *aliud quoddã genus numeri constituere necesse erit, in quo Arithmetica versetur,* ¶ *& omnia, quæ à quibusdã media dicũtur: quæ quo nã pacto, aut ex quibus principiis existunt: aut cur eorũ, quæ apud nos sunt, & aut illorum media erunt?* ¶ *Præterea,* a x *vnitatum, quæ in dualitate sunt, vtraq; ex alia quadã priori dualitate erit. at hoc fieri nequit. Præterea,* a y *quamobrẽ numerus collectus vnũ est?* ¶ *Ad hæc,* a z *si vnitates inter se differũt, eodẽ pacto oportebat rẽ exponere, quo & ii omnes, qui quatuor, aut duo elemẽta esse inquiunt. Etenim eorũ quisq; non id, quod cõmune est, elemẽtum esse asserit, veluti corpus, sed ignẽ, aut terrã: siue corpus commune aliquid sit, siue non sit. Nunc autẽ perinde res exponitur, atq; si vnum ipsum similare sit, quemadmodum ignis, & aqua. Quòd si ita res habet, nõ erunt ipsi numeri substantiæ. At* b c *si vnum ipsum aliquid est, idq; est principium, perspicuum est multis modis vnum dici. aliter enim fieri nequit.*

Text. 39.

Text. 40.

Text. 41.

Volẽtes b d *autẽ substãtias in principia reuocare, longi-*

Quod ad verba attinet, nõ ait Aristoteles, si vnitates διαφέρουσι, hoc est differũt, vt intelligatur earũ diuersitas à cæteris omnibus; sed διάφοροι εἶεν, id est differẽtes sunt, vt intelligatur diuersitas, qua ipsæ inter se differunt. Illud verò (siue corpus cõmune aliquid sit, siue nõ sit) hũc sensum habet; Siue habeat esse separatũ, siue in rebus sensibilib. positum. Denique verbũ, Similare (quo Theodorus Gaza vertit τὸ ὁμοιομερὲς) pro eiusdẽ rationis videtur hoc loco vsurpari. Nec dura est translatio à toto similium partium integrantium ad totũ similium partium subiectarum, quemadmodũ nec nomen totius, quod primò impositum est toti integro, malè translatũ, aut extensum est ad totum vniuersale. *Similare, pro eiusdem rationis.*

b c *At si vnũ*] Cẽsura est · illa qua iudicat, apud Platonẽ necesse esse fateri nõ esse vnitates oẽs vnius tãtũ speciei si datur vnitas separata, & p se existẽs, quæ sit omniũ rerũ principiũ. Hoc n. defẽdi nõ potest, si oẽs ponãtur eiusdẽ speciei. At dicere vnitates differre specie inter sese, iã superiùs non placuit Aristoteli. *Arist. cẽsura de vnit. t. 8. Platonis.*

Platonis de pũctis, lin a & superficie sententia reprehenditur.

Hoc eodẽ t. tex. 37. b d *Volentes autem*] Reprehendit Platonẽ, quòd cùm vellet reuocare omnia entia ad principia mathematica, lineámque, superficiem, & corpus, vt diuersas

P 2 species

species ad diuersa principia redigeret; docuisset punctū esse in linea tāquā principiū illius formale, eodémque modo lineam in superficie, & superficiē in corpore, quibus principiis informaretur eorū materia, hoc est, magnū, & paruum, quæ quidē Plato in linea vocabat peculiari ratione longū, & breue; in superficie latum, & angustum; in corpore altum, & humile. At hæc non ita se habēt.

Nā vt numerus non est actu in magnitudine, sed potētia (quēadmodum multitudo, & paucitas, quæ à Platone ponebantur numerorū principia) ita nec pūctus est actu in media linea (quā quam Arist. his verbis nō loquitur perspicuè de pūcto) nec linea in media superficie, nec superficies in medio corpore, sed potentia duntaxat, vt ipse de pūctis docuit 8. li. Phy. cap 8.

Hoc etiam loco se facit Aristoteles Platonis discipulum cùm ait, τίθεμεν, id est, ponimus, seu facimus; tametsi nō pauca exēplaria habent, τίθενται h. e. ponunt.

¶ μήκη μὲν * τίθεμεν ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἔκ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου, καὶ ἐπίπεδον ἐκ πλατέος καὶ στενοῦ, σῶμα δ' ἐκ βαθέος καὶ ταπεινοῦ. Text. 42. * τίθενται

¶ καίτοι πῶς ἕξει ἢ τὸ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ τὸ στερεὸν γραμμὴν καὶ ἐπίπεδον; ἄλλο γὰρ γένος τὸ πλατὺ, καὶ τὸ στενὸν, καὶ βαθὺ, καὶ ταπεινόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον ἕτερον τούτων, δῆλον ὅτι οὐδ' [be] ἄλλο οὐθὲν τῶν ἄνω ὑπάρξει τοῖς κάτω. ἀλλὰ [bf] μὴν οὐδὲ γένος τὸ πλατὺ τοῦ βαθέος· ἦν γὰρ ἂν ἐπίπεδόν τι τὸ σῶμα. ἔτι [bg] αἱ στιγμαὶ ἐκ τίνος ἐνυπάρξουσι; τούτῳ [bh] μὲν οὖν τῷ γένει καὶ διεμάχετο Πλάτων, ὡς ὄντι γεωμετρικῷ δόγματι, ἀλλ' ἐκάλει ἀρχὴν γραμμῆς. τοῦτο δὲ πολλάκις ἐτίθει τὰς ἀτόμους γραμμάς. καίτοι ἀνάγκη τούτων εἶναί τι πέρας. ὥστε ἐξ οὗ λόγου γραμμή ἐστι, καὶ στιγμή ἐστι. Text. 43. tex. 65.

Ὅλως [bi] δὲ ζητούσης τῆς σοφίας περὶ τῶν φανερῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν εἰάκαμεν. οὐθὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς. τὴν [bk] δ' οὐσίαν οἰόμενοι λέγειν αὐτῶν, ἑτέρας οὐσίας εἶναί φαμεν· ὅπως δ' ἐκεῖναι τούτων οὐσίαι, διὰ κενῆς λέγομεν. τὸ γὰρ μετέχειν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, οὐθέν ἐστιν. Text. 44.

be *Nec aliud quicquam.*} Hoc est nec aliud quicquam priorum inesse actu in posterioribus, tanquam principia posteriorum; videlicet nec punctum in linea, nec lineam in superficie, nec superficiem in corpore. Non negat tamen posse in illis esse vt terminos in iis, quæ terminantur.

Responsio pro Platone. bf *Sed neq; ipsum*} Diceret aliquis, superficiē, cùm sit species diuersa à corpore, non esse in illo, vt formā incompletā, sed vt formā cōpletam, nempe vt genus in specie eodémque modo lineā esse in superficie, vt genus superficiei. Refutatio Refellit tamen Arist. hāc responsionē hac ratione; Quia omnis species dicitur esse id ipsum, quod est genus, vt homo est id ipsum, quod anima; corpus autē nō est id ipsum, quod superficies, nec superficies id ipsum, quod linea, cùm nec nomē superficiei accipiatur vnquā pro corpore, nec nomen lineæ pro superficie.

bg *Prætetea, ex quo*} Quia nō expressè meminit pūcti, tametsi illū innuit, cū locutus est de cōpositione lineæ ex lōgo, & breui, quæ sunt partes lineæ, quas fingimus copulari pūcto; impugnat iterū existentiā puncti in linea hac ratione. Quia punctū, si datur, cùm nō sit primū, ac simpliciter principiū, oportebit eius assignare principia, vt assignātur lineæ, & superficiei, quarū altera est principiū superficiei,

superficiei, altera corporis. at punctum nulla ratione videtur habere principia.

b h *Atque huic quidem.*} Respondet pro Platone exponens illius sententiam. Aduersabatur. n. Plato huic generi, hoc est negabat pũcta esse veras entitates, & quæ in rerum natura existerent, dicebátque, ea esse dogma quoddam Geometrarũ ponentium illa esse entia, nõ ꝙ ita res haberet, sed quia id fingere ad geometricas demõstrationes nõ parũ cõduceret. Proinde Platonem ita appellasse pũnctum principium lineæ, vt ei verã in linea existẽtiam non tribuerit, vt tribuebat lineæ in superficie, & superficiei in corpore. Sæpe etiã appellasse pũctum lineã indiuisibilẽ, ea forsitã ratione, ꝙ crederur virtute continere lineam, quã Geometræ fingũt effici ductu pũcti. Eam tamen sententiam Platonis ex eo refellit Arist. quia cùm linea sit quædã vera res, & quæ existere valeat in rerũ natura, punctũ autẽ. etsi non est actu in media linea, sit tamen finis, siue terminus lineæ finitæ, necesse est, vt qua ratione linea finita dicitur vera entitas, eadẽ dicẽdus sit & pũctus. Vnde patet rationẽ proximẽ propositã disputationis tãtum gratia adiectã esse ab Aristotele cùm illi occurrat. Id quod facit, ne videatur negare puncta omnia. neque enim negat, nisi ea tantùm, quæ credũtur esse in media linea. Fortasse autẽ ideo non soluit rationem propositã, qua puncta omnia tollere videbatur, quia perspicuum est, non omnia principiata habere principia interna. satis enim, si externa habeant, cùm non sunt composita.

Respõdet pro Platone Arist.

Text. 42. ¶ *longitudines quidem ex longo, & breui* facimus, ex quodam paruo ac magno: planúmque ex lato, & angusto; corpus verò ex alto, ac humili.* ¶ *At quonã pacto, aut planum habebit lineam, aut solidum lineam, & planum? Namque aliud genus est latum, & angustum, atque altum, & humile. Quemadmodum igitur neque numerus in illis inest, quia multũ, & paucũ ab his diuersum est: ita patet, neque* b e *aliud quicquam superiorum fore in inferioribus. sed* b f *neque ipsum latũ genus alti est; esset enim corpus planum quoddam. Præterea,* b g *ex quo nã puncta inerũt? Atque* b h *huic quidẽ generi Plato aduersabatur etiam, quòd esset Geometrarum dogma, sed principiũ lineæ appellabat, idq; sæpenumero lineas indiuisibiles esse ponebat. Atqui harum extremum aliquid sit necesse est. Itaque qua ratione linea esse concluditur, punctum quoque esse colligitur.*

* *Aliàs, ponimꝰ, seu facimus.*

Text. 43.

Tex. 44. *Ad summã,* b i *cùm sapientia eorum, quæ manifesta sunt, causam inquirat, hanc quidem prætermisimus. Nihil. n. dicimus de causa vnde principium mutationis existit. Cùm* b k *autẽ substantiã eorũ nos exponere existimamus, alias substãtias inducimus; sed quo pacto illæ horũ substantiæ sint, inaniter exponimus, cũ participatio, quẽadmodũ antè diximus, nihil sit. Neq;*

Refellit responsionem.

Negat ea puncta, quæ credũtur esse in media linea.

b i *Ad summam*} Reprehendit Platonẽ, ꝙ nullũ ex quatuor generibus causarũ rectè tradiderit. Nam cùm Sapiẽtia, hoc est, Philosophia, quæ cœpit ex admiratione effectorũ sensibiliũ ac manifestorũ, specialiúmque, & in eis maxima ex parte versatur, horũ causas frequentiùs inquirat; has Plato prætermisit, hoc est, aut nõ tradidit, aut nõ speciales ac proprias cuiusque. Quanquã. n. posuit primã efficientẽ, nõ adhibuit tamẽ secũdas ac proprias specialiũ effectorũ, quæ in mundo admiratione digna accidunt. in quo eodẽ vitio dictũ est superiùs fuisse Anaxagorã. Neq; n. specialis efficiẽdi vis, quã Plato ideis attribuit, satis est, nisi alia adsint efficientiã, & ad agendum applicentur, vt etiã ex supradictis patet.

Reprehẽdit Platonẽ, quod nullũ genus causarũ rectè tradiderit.

Cap. 4. text. 4.

b k *Cùm autem substantiam*} Hoc est, cùm autem Plato cuiusque rei specialem causam formalem se afferre putaret, nõ causam formalem, sed tum aliud genus rerum inuexit, quarũ denuo essent quærendæ causæ, tum etiam quonam modo illæ essent causæ formales frustra, atque in cassum docuit; quippe cùm constet, participationem illam, quam astruxit, nihil omnino esse.

Platonē finalem causam omisisse.

b l *Neque verò*} Docet his verbis Platonem, nec finalem causam tradidisse. Ideo autem vocat causam finalē, id, quod scientiarū causa est, & propter quod omnis mens, & omnis natura agit; quia potissima causa cunctarum actionum, siue artis, siue intellectus siue arte operantis, siue etiam naturæ, est causa finalis, vt ipse docet partim 2. Physf. cap. 8. partim 1. Eth. cap. 1.

b m *Neque inquam*} Quia obscurius aliquantò significauit causam finalem, alia periphrasi vtitur. Ait igitur, se loqui de causa, quam in principiis, & causis numerauit, quia ipse primus docuit, hoc genus causæ esse distinctum ab efficiente, vt patet ex iis, quæ suprà dicta sunt. Quocirca, & nos particulam hāc negatiuā, οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας, hoc est [neque hanc causam] ita conuertimus, vt eā perspicuitatis causa fecerimus repetitionē, atque explicationē alterius negatiuæ, quæ præcesserat, cùm dictum est [Neque verò, &c.] *Vtrobique toto ferè cap.*

οὐδὲ b l δὴ ὅπερ ταῖς ἐπιστήμαις ὁρῶμεν ὂν αἴτιον, διὸ καὶ πᾶς νοῦς, καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ, οὐδὲ b m ταύτης τῆς αἰτίας, ἥν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρχῶν, οὐδὲν ἅπτεται b n τὰ εἴδη, ἀλλὰ b o γέγονε τὰ μαθήματα τοῖς νῦν ἡ φιλοσοφία, φασκόντων ἄλλων χάριν αὐτὰ δεῖν πραγματεύεσθαι. ¶ ἔτι b p δὲ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, ὡς ὕλην μαθηματικωτέραν ἄν τις ὑπολάβοι, καὶ μᾶλλον κατηγορεῖσθαι, καὶ διαφορὰν εἶναι τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὕλης, οἷον τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν, ὥσπερ καὶ οἱ φυσιολόγοι φασὶ τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν πρώτας τοῦ ὑποκειμένου φάσκοντες εἶναι διαφορὰς ταύτας· ταῦτα γάρ ἐστιν ὑπεροχή τις καὶ ἔλλειψις. περὶ c q δὲ κινήσεως, εἰ μὲν ἔσται ταῦτα κίνησις, δῆλον ὅτι κινήσεται τὰ εἴδη. εἰ δὲ μὴ, πόθεν ἦλθεν; ¶ ὅλη γὰρ ἡ περὶ φύσεως ἀνῄρηται σκέψις. καὶ ὃ b r δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι, τὸ δεῖξαι ὅτι ἓν ἅπαντα, οὐ γίγνεται. τῇ b s γὰρ ἐκθέσει οὐ γίγνεται πάντα ἕν, ἀλλ' αὐτό τι ἕν, ἂν διδῷ τις πάντα· καὶ οὐδὲ τοῦτο, ἐὰν μὴ γένος δῷ τὸ καθόλου εἶναι. *Text. 45.* *Text. 46.* *cap. 8.* *text. 47.*

τοῦτο

b n *Formæ tamen*} Hoc est idearum auctores. Videtur enim accepisse, formarum hoc est idearum vocabulum pro ipso idearum inuentore. quo pacto sæpe econtrariò nomen inuentoris pro rebus inuentis vsurpatur, veluti Mineruæ pro literis, & Bacchi pro vino. Aut certè accepit formarum nomen pro doctrina de formis. Quanquam totus hic locus hunc etiā in modū verti potest [Neque verò ad id, quod sciētiis &c. vlla ex parte formæ pertinēt] vel [formæ vllo modo pertinent] vt doceat Aristoteles, ideas, etsi ponantur esse formæ, nullo tamen modo posse fines constitui. quod de eo fine dictum esse intelligendum est, qui per actionem acquiritur, quòd is non præcedat actionem, sed sequatur. Atque huic interpretationi fauet Alexandri expositio.

Cur Plato causam efficientem & finalē non tradiderit.

b o *Verùm apud eos*} Docet cur Plato causam efficientē, & finalē non tradiderit; aitq; illū eam ob rē duo hæc causarū genera parū curasse, quia imbutus à principio Mathematicis scientiis, etsi illas altioris Philosophiæ gratia capessendas esse dicebat, omnia tamen, quæ in reliqua Philosophia traduntur, Mathematicorum more tractauit. Quò fit, vt cùm in solis mathematicis rebus semper videatur philosophatus, non mirum fit, quòd efficientem causam, finalémque prætermiserit, quæ apud Mathematicos non considerantur.

Ostendit

b p *Iam verò ipsa*} Quòd denique nec materialis causa, quam vocat substantiam

dam subiectã, rectè tradita sit à Platone, duab. rationibus docet. Vna, quia magnum, & paruum, siue dualitas indefinita, quam ille materiam esse dixit, magis videtur esse materia mathematica, quã naturalis. Altera, quia magnũ, & paruũ potiùs videntur prædicari de materia, vt quædam eius differentiæ accidẽtales (queẽadmodũ rarũ, & dẽsum apud quosdã veteres Naturales) quàm vt sint ipsa essentia materiæ. Quòd aũt idẽ sit iudicãdũ de magno, ac de raro; & de paruo, ac de dẽso, ex eo probatũ esse vult, quia magno rarũ, paruo autẽ dẽsum proportione respondent. illa enim consistũt in excessu magnitudinis, hæc in defectu. *causam materiale non recte à Platone traditam.*

Neq; bl verò id, quod scientijs causam esse cernimus, propter quod & mens omnis, & omnis natura agit; neque bm, inquã, causam eam, quam nos principiorũ vnum esse dicimus, vlla ex parte formæ bn tangũt. V erùm bo apud eos, qui hac ætate sunt, tota Philosophiæ summa in mathematicis posita est, cùm interim dicant, ea aliorum gratia
Text.45. *tractari oportere. ¶Iã bp verò ipsa subiecta substantia, vt materia, magnum inquã, & paruum, mathematica potiùs existimari potest, & prædicari magis, differentiaq; substantiæ, ac materiæ esse; quemadmodũ & Naturales aiunt, cùm rarũ, & densum hasce primas subiecti differentias esse dicunt. sunt enim hæc excessus quidã, & defectus. Quod bq verò ad motũ attinet, si motus hæc erunt, haud dubiè formæ ipsæ mouebuntur; Sin minus, vnde quæso motus profectus est? Omnis enim de natura sublata est consideratio.*
Text.46. *¶Quod br idem facile videtur esse, omnia, inquam, vnum esse demonstrare, id nõ efficitur. neq; bs enim expositione omnia vnũ fiunt, sed ipsum quid vnum. si quis omnia admittat. sed neq; hoc, nisi id, quod vniuersale est, genus esse concedat, quod*

bq *Quod verò*} Ostendit ex positione Platonica de magno, & paruo, vel Platonem secũ pugnasse, vel totã rerũ naturaliũ considerationẽ de medio sustulisse. Nã si motus hæc erũt, hoc est, si magnũ & paruũ ponãtur à Platone materiale principiũ motus, cùm ille in ipsis etiã ideis magnũ, & paruũ esse dicat, ideæ sanè mouebũtur, quod cũ iis, quæ à Platone de ideis dicuntur, apertissimè pugnat. Si verò nõ ponãtur materiale principium motus, nõ mouebũtur quidẽ ideæ, verùm eo pacto vnde nã habebũt res sensibiles, vt moueri possint, hoc est, quod nã habebunt principiũ passiuũ motus, cũ secũdũ Platonẽ nullũ aliud principium materiale in eis insit, q magnũ & paruũ? Ita sanè fit, vt Plato totam rerũ naturaliũ considerationẽ sustulerit, quæ absque consideratione motus haberi non potest: *Platonẽ, vel pugnãtia locutũ esse, vel totam naturæ contẽplationẽ euertisse.*

br *Quid item facile*} Eo processit apud Platonẽ ratio illa philosophãdi, qua multa particularia in vnã cõmunẽ naturã colligũtur, veluti multa indiuidua in vnã speciẽ, & multæ species in vnũ genus; vt putauerit omnia, quæ sunt, colligi in vnũ cõmune genus, atque hoc pacto existimauerit se facilè probasse omnia esse vnũ. Id quod forsitã asseruit in gratiã Parmenidis, qui omnia vnũ esse cẽsuit. Ipsum n Parmenidẽ facit Plato latissimè differentẽ de vno, ideásque introducentẽ in eo dialogo, quẽ illius nomine inscripsit. Ait ergo Arist. ea philosophandi ratione nõ effici, omnia esse vnũ simpliciter. Nec enim eo pacto colligi potest, omnia esse vnũ quid designatũ, hoc est vnũ numero. quod tamen opus erat, vt omnia simpliciter dicerentur vnũ; sed tãtùm efficitur, omnia esse ipsum quid vnũ, hoc est, vnũ in natura aliqua cõmuni, idque si Platoni in rebus omnibus is ascẽdẽdi modus cõcedatur. Atque hoc vltimũ significat Arist. cùm ait [si quis omnia admittat.] Imò verò ne hoc quidẽ colligitur, nisi siquis cõcedat, ens in cõmune (quod vocat id quod vniuersale est) esse genus; quod tamẽ cõcedi nõ posse, ex iis rationibus, quibus ipse vtetur lib. 3. colligi potest; itémq; ex iis, quæ docebit initio quarti libri. & aliis locis, cùm ostẽdet esse analogum. *Perperã à Platone colligi omnia esse vnum.*

bs *Neque enim expositione*} Hoc est, nec enim omnia vnum aliquid desi-

gnatum, & singulare esse colliguntur. Vnde exponere rem, propriè est illam subiecto exemplo sensibili demōstrare; & expositorius syllogismus dicitur, qui rem ad sensum demonstrat.

Ens non posse esse genus, & quo pacto.

b t *Quod tamen in*} Quasi dicat, cùm tamen fieri non possit, vt ens sit genus in quibusdam, seu potiùs quorundam; nempe eorum, quorum respectu est analogum. Addit autē [in quibusdam] quia ens, qua ratione est vniuocū rebus eiusdē prædicamēti, nihil phibet, quin sit genus. Hoc tamen pacto iam non sumitur ens in cōmune, sed vt idem est cum genere summo eius prædicamēti. Alius sensus totius huius loci esse potest, & synceriot, & verborū contextui accōmodatior; vt nomine eius, qđ vniuersale est, non intelligatur tātùm ens in cōmune, sed quoduis vniuersale, quod de plurib. speciеb. prædicetur: quasi dicat Arist. sed neque Plato rectè colligit omnia esse vnū in natura aliqua communi, nisi quoduis vniuersale, quod de multis speciebus

τοῦτο[bt] δ' ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. οὐδένα[bu] δ' ἔχει λόγον, οὐδὲ τὰ μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς μήκη τε καὶ ἐπίπεδα, καὶ στερεά, οὔτε ὅπως ἐστὶν ἢ ἔσται, οὔτ' εἴ τινα ἔχει δύναμιν. ταῦτα γὰρ οὔτε εἴδη οἷόν τε εἶναι (οὐ γάρ εἰσιν ἀριθμοί) οὔτε τὰ μεταξύ (τὰ μαθηματικὰ γὰρ ἐκεῖνα) οὔτε τὰ φθαρτά, ¶ ἀλλὰ πάλιν τέταρτον ἄλλο φαίνεται τοῦτό τι γένος. Text. 47.

Ὅλως[bx] τε τὸ τῶν ὄντων ζητεῖν στοιχεῖα, μὴ διελόντας πολλαχῶς λεγομένων, ἀδύνατον εὑρεῖν, ἄλλως[by] τε καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ζητοῦντας, ἐξ οἵων ἐστὶ στοιχείων. ἐκ τίνων γὰρ τὸ ποιεῖν, ἢ πάσχειν, ἢ τὸ εὐθύ, οὐκ ἔστι δήπου λαβεῖν, ἀλλ' εἴπερ ἐστί, τῶν οὐσιῶν μόνον ἐνδέχεται. ὥστε τὸ τῶν ὄντων ἁπάντων τὰ στοιχεῖα, ἢ ζητεῖν, ἢ οἴεσθαι ἔχειν, οὐκ ἀληθές. πῶς[bz] δ' ἄν τις καὶ μάθοι τὰ τῶν πάντων στοιχεῖα; δῆλον γὰρ ὡς οὐθὲν οἷόν τε προϋπάρχειν γνωρίζοντα πρότερον. ὥσπερ γὰρ τῷ γεωμετρεῖν μανθάνοντι, ἄλλα μὲν ἐνδέχεται προειδέναι, ὧν δὲ ἡ ἐπιστήμη, καὶ περὶ ὧν μέλλει μανθάνειν, οὐθὲν προγινώσκει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστ' εἴ τις[cd] τῶν πάντων ἐστὶν ἐπιστήμη, ὥσπερ τινές φασιν, οὐθὲν ἂν προϋπάρχοι γνωρίζων οὗτος. ¶ καίτοι πᾶσα μάθησις διὰ προγινωσκομένων, ἢ[cc] πάντων, ἢ τινῶν Text. 48.

dicitur, genus esse concedat: quod tamen in quibusdā eorum fieri nequit, cùm quædam sint analoga. Etenim analoga, etsi vniuersalia vtcunque appellantur; non sunt tamen natura vna communis, in qua inferiora vnum quippiam dici possint. Non censentur autem hoc loco species infimæ nomine vniuersalium, quia iuxta considerationem Philosophorum, potiùs sunt infima quædam particularia, cùm illi infra species infimas, non descendāt. Vnde fit, vt sæpe ab Arist. dicantur singularia, nec in prædicatis topicis perspicuè numerentur.

Cur species infimæ, non censeatur hoc loco nomine vniuersalium.

Vt 1. post. c. 15. text. 22. & 1. Phys. tex. text. 4.

b u *Nulla item ratione*} Arguit Platonē, quòd quemadmodum posuit ideas separatas à reb. sensibilibus, sic etiā post ideas posuerit magnitudines separatas à magnitudinib. mathematicis, immemor fortasse sui, qui sæpe numero dixisset, sola entia mathematica, id est, sola indiuidua magnitudinū mathematicarū, esse media inter ideas, & sensibilia, neque vllum esse quartū genus rerū. Si enim dantur illæ lōgitudines, plana, ac solida separata ab indiuiduis magnitudinum mathema-

Platonē secum pugnare.

mathematicarum cùm illa non numerētur inter ideas, eò q non sint numeri, sed post numeros neque item sint media, cùm non sint indiuidua mathematicarum magnitudinum, nec denique sint sensibilia, cùm non sint caduca, & quæ corrumpi possint; necesse est, vt sint quartum quoddam genus rerum.

b x *Denique si quis*} Arguit Platonem, quòd ante quàm entia distingueret, principia omnium, quæ sunt, quæsiuerit, ac se inuenisse putauerit. Quæ enim multipliciter dicūtur, quemadmodum nō habēt vnam communē naturam, sic etiam eadē principia habere nō possunt: ens autē multipliciter dicitur, vt ex sequētibus libris patebit: opus erat igitur, vt priùs ens distingueretur in varia genera, quàm entiū principia traderentur.

Quòd antequā res distingueret, earū principia quæsierit.

quod b t *tamen in quibusdam fieri nequit. Nulla bu item ratione inducuntur longitudines, plana, & solida, quæ post numeros esse censentur, nec apparet quo pacto ea sint, aut futura sint, neque si quam vim habeant. Hæc enim neque formæ esse possunt (non enim sunt numeri) neque media (sunt enim illa mathematica) neque corruptioni obnoxia; ¶ sed rursus quartum hoc aliud genus emergit.*

Text. 47.

Denique b x *si quis rerum elementa quærat, nec ea, cùm multipliciter dicantur, distinguat, fieri non potest, vt inueniat; præsertim* b y *si hoc modo quærat, Ex quibus nam elemētis constent. Neque enim intelligere vllo modo licet, ex quibus actio, aut passio, aut rectitudo constet: sed si licet, in solis substantiis id contingit. itaq; omnium, quæ sunt, elementa, aut quærere, aut se tenere existimare, non verum est. Quo* b z *autem pacto omnium elementa quisquā discat: perspicuum est enim fieri nullo modo posse, vt is antè aliquid cognoscat. Nā vt is, qui geometriam discit, alia quidē antè cognoscere potest, ea autem, quorū est scientia, & quæ ipsi discenda sunt, nō antè cognoscit, ita & in cæteris accidit. Quare si qua* c d *est omnium rerum sciētia, quemadmodum nonnulli asserūt, nihil profectò is ante cognoscere poterit. ¶ At omnis disciplina ex antè cognitis, aut omnibus, aut*

Text. 48.

b y *Præsertim si hoc*} Huius loci hæc est sententia; Si Plato cōmune principium efficiens, aut finale omnium rerum, absque earū distinctione quæsiuisset, ferendum id aliquo modo foret; sed quæsiuisse materiale, ac formale (quorum alterū appellauit dualitatē, alterum vnitatem) nulla rerum distinctione præmissa, multò magis est à ratione alienū. Plurima enim sunt, quæ non constant materia, & forma, vt actio, & passio, rectum & similia; imo etiam in solis substantiis huiusmodi principia reperiuntur. Quo loco illud [sed si licet] non ita intelligendum est, quasi dicat Aristoteles {sed si licet intelligere ex quibus elementis cōstent ea quæ dicta sunt} apertissimè. n. negauerat id fieri posse, sed [ex quibus elemētis res cōstent, quæcūque illæ sint.

b z *Quo autem pacto*] Arguit Platonem, quòd dixerit scientiam omnium rerum & (quod hinc sequitur) omnium principiorum esse in nobis insitā ex participatione idearum. Prima ratio est, Quia si ita esset, nemo quicquam disceret, cùm tamen experiamur nos discere omnia, quæ vnquam scimus, idque vel definitione, si sint simplicia, vel demonstratione, si sint complexa: siquidem ad definitionem potest reuocari diuisio, quia illam præcurrit, ad demōstrationem verò inductio, quæ illam ratione principiorum antecedit. Consecutio verò probatur, quia etsi quicquid discimus per antè cognita intelligimus, tamen illud ipsum, quod per illa cognoscimus, planè ignoramus, antequā eius habeamus demonstrationem, aut definitionem, aliáve disciplinæ forma illud percipiamus, vt patet in progressu Geometriæ, quod sanè verum non esset, si in nobis ab ortu inesset omnium rerum scientia.

Quòd rerū omniū scientiam natura nobis ingenitam asseruerit.

c d *Si qua est omnium*} Scientia, quam Plato congenitam animis nostris esse censebat,

gnatum, & singulare esse colliguntur. Vnde exponere rem, propriè est illam subiecto exemplo sensibili demōstrare; & expositorius syllogismus dicitur, qui rem ad sensum demonstrat.

Ens non posse esse genus, & quo pacto.

b t *Quod tamen in*} Quasi dicat, cùm tamen fieri non possit, vt ens sit genus in quibusdam, seu potiùs quorundam; nempe eorum, quorum respectu est analogum. Addit autē [in quibusdam] quia ens, qua ratione est vniuocū rebus eiusdē prædicamēti, nihil phibet, quin sit genus. Hoc tamen pacto iam non sumitur ens in cōmune, sed vt idem est cum genere summo eius prædicamēti. Alius sensus totius huius loci esse potest, & syncerior, & verborū contextui accōmodatior; vt nomine eius, qđ vniuersale est, non intelligatur tātùm ens in cōmune, sed quodpis vniuersale, quod de pluribus specieb. prædicetur: quasi dicat Arist. sed neque Plato rectè colligit omnia esse vnū in natura aliqua communi, nisi quoduis vniuersale, quod de multis speciebus dicitur, genus esse concedat: quod tamen in quibusdā eorum fieri nequit, cùm quædam sint analoga. Etenim analoga, etsi vniuersalia vtcunque appellantur; non sunt tamen natura vna communis, in qua inferiora vnum quippiam dici possint. Non censentur autem hoc loco species infimæ nomine vniuersalium, quia iuxta considerationem Philosophorum, potiùs sunt infima quædam particularia, cùm illi infra species infimas, non descendāt. Vnde fit, vt sæpe ab Arist. dicantur singularia, nec in prædicatis topicis perspicuè numerentur.

Cur species infima, non censeatur hoc loco nomine vniuersalium.

Vt 1. post. c. 15. text. 22. & 1. Phys. c. 1. text. 4.

τὸ [bt] δ' ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. οὐδὲ τὰ [bu] δ' ἔχει λόγον, οὐδὲ τὰ μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς μήκη τε καὶ ἐπίπεδα, καὶ στερεά, οὔτε ὅπως ἐστὶν ἢ ἔσται, οὔτ' εἴ τινα ἔχει δύναμιν. ταῦτα γὰρ οὔτε οἷόν τε εἶναι (οὐ γάρ εἰσιν ἀριθμοί) οὔτε τὰ μεταξύ (τὰ μαθηματικὰ γὰρ ἐκεῖνα) οὔτε τὰ φθαρτά, ¶ ἀλλὰ πάλιν τέταρτον ἄλλο φαίνεται τοῦτό τι γένος. Text. 47.

Ὅλως [bx] τε τὸ τῶν ὄντων ζητεῖν στοιχεῖα, μὴ διελόντας πολλαχῶς λεγομένων, ἀδύνατον εὑρεῖν, ἄλλως [by] τε καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ζητοῦντας, ἐξ οἵων ἐστὶ στοιχείων. ἐκ τίνων γὰρ τὸ ποιεῖν, ἢ πάσχειν, ἢ τὸ εὐθύ, οὐκ ἔστι δὴ που λαβεῖν, ἀλλ' εἴπερ ἐστί, τῶν οὐσιῶν μόνον ἐνδέχεται. ὥστε τὸ τῶν ὄντων ἁπάντων τὰ στοιχεῖα, ἢ ζητεῖν, ἢ οἴεσθαι ἔχειν, οὐκ ἀληθές. πῶς [bz] δ' ἄν τις καὶ μάθοι τὰ τῶν πάντων στοιχεῖα; δῆλον γὰρ ὡς οὐθὲν οἷόν τε προϋπάρχειν γνωρίζοντα πρότερον. ὥσπερ γὰρ τῷ γεωμετρεῖν μανθάνοντι, ἄλλα μὲν ἐνδέχεται προειδέναι, ὧν δὲ ἡ ἐπιστήμη, καὶ περὶ ὧν μέλλει μανθάνειν, οὐθὲν προγινώσκει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστ' εἴ τις [cd] τῶν πάντων ἐστὶν ἐπιστήμη, ὥσπερ τινές φασιν, οὐθὲν ἂν προϋπάρχοι γνωρίζων οὗτος. ¶ καίτοι Text. 48. πᾶσα μάθησις διὰ προγινωσκομένων, ἢ [ce] πάντων, ἢ τινῶν

Platonē secum pugnare.

b u *Nulla item ratione*} Arguit Platonē, quod quemadmodum posuit ideas separatas à reb. sensibilibus, sic etiā post ideas posuerit magnitudines separatas à magnitudinib. mathematicis, immemor fortasse sui, qui sæpe numero dixisset, sola entia mathematica, id est, sola indiuidua magnitudinū mathematicarū, esse media inter ideas, & sensibilia, neque vllum esse quartū genus rerū. Si enim dantur illæ lōgitudines, plana, ac solida separata ab indiuiduis magnitudinum mathema-

mathematicarum cùm illa non numerētur inter ideas, eò φ non sint numeri, sed post numeros neque item sint media, cùm non sint indiuidua mathematicarum magnitudinum, nec denique sint sensibilia, cùm non sint caduca, & quæ corrumpi possint; necesse est, vt sint quartum quoddam genus rerum.

quod b t *tamen in quibusdam fieri nequit. Nulla* bu *item ratione inducuntur longitudines, plana, & solida, quæ post numeros esse censentur, nec apparet quo pacto ea sint, aut futura sint, neque si quam vim habeant. Hæc enim neque formæ esse possunt (non enim sunt numeri) neque media (sunt enim illa mathematica) neque corruptioni obnoxia;* Text.47. *¶ sed rursus quartum hoc aliud genus emergit.*

Denique b x *si quis rerum elementa quærat, nec ea, cùm multipliciter dicantur, distinguat, fieri non potest, vt inueniat; præsertim* b y *si hoc modo quærat, Ex quibus nam elemētis constent. Neque enim intelligere vllo modo licet, ex quibus actio, aut passio, aut rectitudo constet sed, si licet, in solis substantijs id contingit. itaq; omnium, quæ sunt, elementa, aut quærere, aut se tenere existimare, non verum est. Quo* b z *autem pacto omnium elementa quisquā discat? perspicuum est enim fieri nullo modo posse, vt is antè aliquid cognoscat. Nā vt is, qui geometriam discit, alia quidē antè cognoscere potest, ea autem, quorū est scientia, & quæ ipsi discēda sunt, nō antè cognoscit, ita & in cæteris accidit. Quare si qua* c d *est omnium rerum sciētia, quemadmodum nonnulli asserūt, nihil profectò is ante cognoscere poterit.* Text.48. *¶ At omnis disciplina ex antè cognitis, aut omnibus, aut*

b x *Denique si quis*} Arguit Platonem, quòd ante quàm entia distingueret, principia omnium, quæ sunt, quæsiuerit, ac se inuenisse putauerit. Quæ enim multipliciter dicū tur, quemadmodum nō habēt vnam communē naturam, sic etiam eadē principia habere nō possunt: ens autē multipliciter dicitur, vt ex sequētibus libris patebit: opus erat igitur, vt priùs ens distingueretur in varia genera, quàm entiū principia traderentur.

Quòd antequã res distingueret, earũ principia quæsierit.

b y *Præsertim si hoc*} Huius loci hæc est sententia; Si Plato cōmune principium efficiens, aut finale omnium rerum, absque earū distinctione quæsiuisset, ferendum id aliquo modo foret; sed quæsiuisse materiale, ac formale (quorum alterū appellauit dualitatē, alterum vnitatem) nulla rerum distinctione præmissa, multò magis est à ratione alienū. Plurima enim sunt, quæ non constant materia, & forma, vt actio, & passio, rectum & similia; imo etiam in solis substantiis huiusmodi principia reperiuntur. Quo loco illud [sed, si licet] non ita intelligendum est, quasi dicat Aristoteles {sed si licet intelligere ex quibus elementis cōstent ea quæ dicta sunt} apertissimè. n. negauerat id fieri posse, sed [ex quibus elemētis res cōstent, quæcūque illæ sint.

b z *Quo autem pacto*} Arguit Platonem, quòd dixerit scientiam omnium rerum & (quod hinc sequitur) omnium principiorum esse in nobis insitā ex participatione idearum. Prima ratio est, Quia si ita esset, nemo quicquam disceret, cùm tamen experiamur nos discere omnia, quæ vnquam scimus, idque vel definitione, si sint simplicia, vel demonstratione, si sint complexa: siquidem ad definitionem potest reuocari diuisio, quia illam præcurrit, ad demōstrationem verò inductio, quæ illam ratione principiorum antecedit. Consecutio verò probatur, quia etsi quicquid discimus per antè cognita intelligimus, tamen illud ipsum, quod per illa cognoscimus, planè ignoramus, antequā eius habeamus demonstrationem, aut definitionem, aliáve disciplinæ forma illud percipiamus, vt patet in progressu Geometriæ, quod sanè verum non esset, si in nobis ab ortu inesset omnium rerum scientia.

Quòd rerũ omniũ scientiam natura nobis ingenitam asfirmarit.

c d *Si qua est omnium*} Scientia, quam Plato congenitam animis nostris esse censebat,

censebat, non erat harum rerum, & non illarum, sed omnium omnino, quandoquidem aiebat, nullam nouum postea accedere.

ce *Aut aliquibus*} D. Thomas sic exponit, aut vniuersalia, aut particularia. Verior tamen videtur expositio, si dicas idcirco additum esse [aut aliqua] quia non omnes sumptiones demonstrationum cognoscuntur ante conclusionem, sed quædam minores propositiones simul cognoscuntur cum conclusionibus, ad quas demonstrãdas adhibẽtur, vt habes primo Post. cap. 1. *Lect. 17. part. 8.*

Ratione ducta à scientia natura.

cf *Atqui si nobis*} Secunda ratio est, quia si nobis adeo præstãs scientia naturaliter insita esset, non vtique non lateret, præsertim cùm sciẽtiæ, quò certiores sunt, eò minùs possint latere eũ, à quo possidentur, siue illæ cõgenitæ sint, vt est quodãmodo sciẽtia principiorum, siue labore, & industria acquirantur, vt est scientia conclusionum. Alia tamen ratio est de Orthodoxa Fide, iisque virtutib⁹, quæ nobis in sacro fonte diuinitus infunduntur. Neque enim mirum est si nos lateant, cùm nec sint à natura insitæ, nec à nobis naturaliter acquirantur.

ἢ [ce] τινῶν ἐστί, καὶ ἢ δι' ἀποδείξεως, ἢ δι' ὁρισμῶν· δεῖ γὰρ ἐξ ὧν ὁ ὁρισμὸς προειδέναι καὶ εἶναι γνώριμα, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δι' ἐπαγωγῆς. ¶ ἀλλὰ [cf] μὴν καὶ εἰ τυγχάνει σύμφυτος οὖσα, θαυμαστὸν πῶς λανθάνομεν ἔχοντες τὴν κρατίστην τῶν ἐπιστημῶν. ἔτι [cg] πῶς τις γνωρίσειεν ἐκ τίνων ἐστὶ, καὶ πῶς ἔσται δῆλον; καὶ γὰρ τοῦτ' ἔχει ἀπορίαν. ἀμφισβητήσειε γὰρ ἄν τις, ὥσπερ καὶ περὶ ἐνίας συλλαβάς· οἱ μὲν γὰρ τὸ σμα ἐκ τοῦ σ καὶ μ καὶ α φασὶν εἶναι. οἱ δέ τινες ἕτερον φθόγγον φασὶν εἶναι, καὶ οὐδένα τῶν γνωρίμων. ἔτι [ch] δὲ ὧν ἐστὶν αἴσθησις, ταῦτα πῶς ἄν τις μὴ ἔχων τὴν αἴσθησιν γνοίη; καίτοι ἔδει, εἴγε πάντων ταῦτα στοιχεῖά ἐστιν, ἐξ ὧν ὥσπερ αἱ σύνθετοι φωναί εἰσιν ἐκ τῶν οἰκείων στοιχείων. *Text. 49. cap. 2.*

Ὅτι [ci] μὲν οὖν τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτίας ζητεῖν ἐοίκασι πάντες, καὶ [ck] τούτων ἐκτὸς οὐδεμίαν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων, ἀλλ' ἀμυδρῶς ταύτας. καὶ [cl] τρόπον μέν τινα ἅπασαι πρότερον εἴρηνται, τρόπον δέ τινα οὐδαμῶς. *Text. 50.*

¶ ψελλιζομένη γὰρ ἔοικεν ἡ [cm] πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε καὶ κατ' ἀρχὰς *Text. 51.*

Argumẽto ex ipsis ideis deprompto.

cg *Preterea quonam*} Tertia ratio est, quia Ideæ cùm sint solæ principia formalia rerum sensibilium, nõ possunt in nos imprimere notitiam principiorum materialium, quibus res sensibiles constant, cùm tamen ad perfectam earum cognitionem necessaria sit cognitio non tantum principiorum formalium, sed etiam materialium, multæ. n. sæpenumero incidunt dubitationes de huiusmodi principiis, vt exempli causa, sint ne plura in re de qua disserimus, an pauciora.

A simili.

Quod similitudine ex rebus grammaticis desumpta explicat. Quærunt enim Grammatici num syllaba, SMA, quatenus in voce est, constet tribus sonis, qui respondeant tribus characteribus S, M, & A, quibus illa scripto exprimitur, an verò duo illi characteres S, & M (de quibus tantum dubitari potest) significent quẽdam sonum, & stridorem innominatum. Alii enim Grammatici hoc, alii illud sentiunt. Eodẽ modo dubitari potest de niue, & cæteris, quæ in sublimi gignuntur, quot elementis cõstent, omnibus ne quatuor, an tribus, duobusve, an verò sint corpora simplicia; eodémque modo de mineralibus, & aliis plerisque

plerisque rebus, quod Plato idearum inductione docere non potest, cùm illæ formarum tantùm, quæ in materiam inducuntur, exemplaria sint.

aut c e *aliquibus efficitur; atque aut per demõstrationẽ, aut per definitiones. Ea enim, ex quibus definitio constat, antè cognoscãtur, perspectaq; sint necesse est: quod idem accidit in ea discendi ratione, qua per inductionem habetur.*

Text. 49. ¶ *Atqui* c f *si nobis est insita, mirũ sanè est, quo pacto nos lateat optima scientiarum nos praeditos esse. Praeterea,* c g *quonam pacto quis cognoscat ea, ex quibus res constat, & qua ratione id patebit? Neque enim hoc dubitatione caret. Dubitabit enim fortasse aliquis de hac re quemadmodum & de quibusdam syllabis. Namque alij, Sma, syllabam ex S, & m, & a, constare dicunt; alij verò quidam, alium sonum esse inquiunt, nullumq; ex ijs, qui noti sunt. Praeterea,* c h *quomodo quis sensum non habens, ea, quorum est sensus, cognoscat? Atqui oportebat, si haec quidẽ elementa sunt omnium, ex quibus velut compositae voces ex proprijs elementis existunt.*

Text. 50. *Quòd* c i *igitur omnes quaerere videantur causas eas, quas in Physicis exposuimus, quódque* c k *praeter eas, nullam aliam dicere habeamus, vel ex ijs, quae antè dicta sunt, perspicuum est, nisi quòd illi obscurè eas tetigerunt.*

Text. 51. *Ac* c l *priùs quidem omnes quodammodo tradita erant; quodammodo autem, nulla.* ¶ *Prima* c m *enim Philosophia, vt noua adhuc, & parum à se*

c h *Praeterea quomodo*} Quarta ratio est, si in nobis esset naturaliter impressa scientia omnium rerum sensibilium, fateri necessariò oporteret, eos, qui ab ortu sensu aliquo orbati sunt, habere scientiam eorum, quæ illo sensu percipiũtur, hoc autem apertè falsum est (nec enim cæcus natus quicquam intelligit de coloribus, quatenus colores sunt, nec surdus eodẽ modo quicquam de vocibus) non est igitur dicẽdum, scientiam omnium rerũ sensibiliũ esse nobis naturaliter impressam ex participatione idearum. Quod autem ait [si hæc quidem sunt omnium elemẽta] sic intelligendũ est [si ideæ sunt essentiales causæ omniũ rerum sensibilium, vt litteræ sunt causæ earum vocũ, quæ pluribus litteris exprimũtur] tametsi hoc sit discriminis, quod litteræ sunt internæ vocibus, ideæ verò non item rebus sensibilibus.

Ab ignoratione eorum, qui aliquo sensu sunt priuati.

c i *Quòd igitur omnes*} Ex iis, quæ fusè dixit in referẽdis, & examinandis aliorum Philosophorũ sententiis, eum fructum colligit Arist. vt maiorem habeat fidẽ iis, quæ in Phy. de generib. causarũ docuit, nec iã necesse sit in hoc opere, quo summæ rerũ causæ quærũtur, aliud genus causæ inuestigare. Patet.n. ex dictis nemine Philosophorum aliud gen⁹ causæ quæsiuisse, aut tradidisse. Quin etiã ne illa quidem quatuor ab ipso in Phy. explicata satis apertè ab aliis tradita fuisse.

Fructus tot us disputationis de Causis.

Lib. 2. ca. 3 & 7.

c k *Quódque praeter*} Vide quam magnũ habeat pódus apud Aristotelẽ argumentum, quod ex opinione omnium Philosophorum ducitur. tantũ enim valet, vt hac sola ratione colligat non posse se aliud causæ genus adiungere.

Plurimi Arist. facere Philosophorũ omnium cõsensum.

c l *Ac priùs quidẽ*} Non singuli Philosophi, sed omnes simul omnia causarũ genera quodãmodo tradiderunt; quodãmodo autẽ, nullũ. Obscurè enim omnia ab illis tradita sunt; apertè autẽ & perspicuè, nullũ. Quanquam verbũ [priùs] ad tempora eorum qui Platonẽ præcesserunt, videtur referendũ, non item ad ætatẽ Platonis: quod licet colligere ex verbis proximè sequẽtibus. neque enim verisimile est, Aristotelem comprehendere voluisse Philosophiam Platonis, nomine inchoatæ, ac balbutientis Philosophiæ. Itaque sensus est [Atque ante hanc quidem ætatem &c.] Pro verbo autẽ οὐδαμῶς quod est, Nequaquã siue, nulla ex parte, Nullâve ratione; propterea diximus, Nulla, relato hoc verbo ad causam, quia sensus hoc pacto, planiùs, ac meliùs explicatur.

c m *Prima enim Philosophia*} Hoc est, vetus, seu potiùs, Veterum, at recèns

c n *Namque*

nata. Vtitur autem egregia translatione à pueris, qui quod fari gestiunt, planè, & apertè exprimere non possunt.

c n *Namque & Empedocles*} Hoc vno exemplo formæ substantialis, quam Empedocles obscurè tetigit, seu potiùs innuit, docet Arist. nonnunquam Veteres attigisse ea, quæ quærebant: sed quia, quæ vtcúmque inuenerant, nódum perfectè intelligebant, idcircò illa non satis explicasse. Itaque cùm Empedocles dixit, os ratione esse, id est, ratione cōstare, siue à ratione habere esse proprium, & peculiare; non ab elemētis, docet Aristoteles, illum tradere voluisse formam substātialem ossis, quæ elementis adiuncta, essentiā ossis constituit. Rectè enim significatur forma misti, nomine rationis, non modò quia ex forma sumitur propria, & peculiaris ratio rei naturalis, non ex materia, quæ communis est diuersis specie rebus: sed etiam, quia forma misti indiget rata quadam ratione, proportionéve elementorum, sine qua neque introducitur in materiam, neque in ea conseruatur.

χὰς οὖσα, καὶ τὸ πρῶτων. ἐπεὶ c n καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὀστοῦν τῷ λόγῳ φησὶν εἶναι, τοῦτο c o δέ ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμοίως ἀναγκαῖον καὶ c p *σάρκα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον εἶναι τὸν λόγον, ἢ μηδὲ ἕν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σὰρξ, καὶ ὀστοῦν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ οὐ διὰ τὴν ὕλην, ἣν ἐκεῖνος λέγει πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα. ἀλλὰ c q καὶ ταῦτα, ἄλλου μὲν λέγοντος, συνέφησεν ἂν ἐξ ἀνάγκης, σαφῶς δὲ οὐκ εἴρηκε. περὶ c r μὲν οὖν τῶν τοιούτων δεδήλωται καὶ πρότερον. ὅσα c s δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπανέλθωμεν πάλιν. τάχα γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσαιμέν τι πρὸς τὰς ὕστερον ἀπορίας.

* Aliâs σαρκός.

c o *Hoc autem quidditas*} Non refertur verbum. Hoc, ad os, sed ad rationem, quam Arist. substantiuè significat voce neutrius generis, quemadmodum post pauca verba, cum ait [propter hoc enim &c.] Dicitur autem ratio, siue forma substantialis, quiditas & substantia rei, non quia sit tota rei essentia, sed quia per formam habet res propriam, & peculiarem essentiam, quiditatémve.

c p *Et carnem, &c.*} Omnes interpretes habent [Carnis] pro [carnem] & pro [vnumquodque cæterorum] alii dicunt [& vniuscuiusque cæterorum] alii [cæterorumque singulorum] vt tota sententia ita concludatur [Atqui eodem modo necesse est, & carnis, & cuiusque cæterorum rationem esse, aut nullius] vt Argyropylus & Perionius conuerterunt. Duabus autem causis adduci potuerūt, vt ita interpretarentur. Vna, quia quidam codices, pro σάρκα, quod est [carnem] habent σαρκός, id est, carnis: quæ lectio si vera est, non dubium, quin Arist. scripserit ἑκάστου, vel ἑκάστων, id est, cuiusque, vel singulorum non ἕκαστον, siue vnumquodque, quod nos habemus. Altera, quia durum videtur admodum dicere, os esse rationem, siue formam, cum sit compositum ex materia & forma. Sed primùm, si error est in verbis iam dictis, sit etiā necesse est in particula μηδὲ ἕν, quæ debuit esse μηδενός, id est, nullius, multósque errores simul suspicabimur in paucissimis verbis, in quibus tamen nulla est dissensio apud Græcos, nisi quòd attinet ad verbum σάρκα, vt diximus. Deinde si contextus corrigendus esset, potiùs substituerē τῷ λόγῳ, quod est [ratione] pro τὸν λόγον, quod diximus [rationem] est enim perparua mutatio, & restitutio verbi, quod facillimè peruerti potuit: idque omninò poscere videbuntur verba præcedentia, cum Arist. scribit, Empedoclem dixisse, os [τῷ λόγῳ εἶναι] non τὸν λόγον εἶναι.

Postremò

Postremò, non est inusitatum apud Aristotelem, nec proinde durum, vt res naturales dicantur esse suæ formæ, quemadmodum ante paucissima verba dictum erat, rationem, siue formam esse quiditatem, & substantiam rei, quod non minùs durum videri debuit. Ac ne dubitationi locus vllus sit reliquus, *Sub fin. capitis.* afferam id, quod Aristoteles de re ipsa scribit 1. lib. de Partibus animalium cap. 1. cùm refert opinionē Empedoclis de forma substātiali. [Empedocles vero (inquit) in eam interdū incidit ductus ab ipsa veritate, & substātiam, atque naturam rationem esse fateri compellitur, veluti cùm os quid sit, tradit: quippe quod nō ait, vnum aliquod elemētorum esse, neque duo, aut tria, neque verò omnia, sed rationem mistionis eorum. Igitur & carnem, & cæteras huiusmodi partes hūc eundem in modum esse apertum est] Quo loco planè ait, carnem esse τὸν λόγον siue rationem; eodémque modo reliquas partes animalium, vt nemini mirum videri debeat, si hoc loco eādem phrasi vtatur, præsertim cùm vnaquæque res id meritò appellari possit, quod in ipsa est optimū, quod idem de homine docet plerisque locis. Ita patet rectè habere contextum, neque quicquam mutandum esse.

Vt lib. 9. Ethic. ca. 4. & 8. lib. 10. ca. 7. & 8.

à suo ortu, initijsq; progressa, omnia videtur balbutire. Namque c n & Empedocles ait, os ratione esse; hoc c o autem quiditas est, & substantia rei. Atqui eodem modo necesse est, & c p carnem, & vnumquodque cæterorum rationem esse, aut nihil. Propter quod hoc enim & caro est, & os, & cæterorum quodque, non autem propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aërem esse ait. Verùm c q hæc quoque ille, alio disserente, necessariò concessisset, tametsi apertè non dixit. Atque c r his similia superiùs etiam declarata sunt. Sed c s iam ad ea, quæ de his ipsis dubitari possunt, reuertamur. ex ijs enim fortasse ad ea, quæ postea disputabuntur, aliqua nobis facultas suppetet.

c q *Verùm hæc* } Hoc est, necessariò respōdisset Empedocles, cæteras etiam res habere proprias formas, si ab aliquo rogaretur more Socratico, num par ratio esset in cæteris, atque in osse: annuisset enim proculdubio.

c r *Atque his similia* } Ait Aristoteles, se superiùs etiam περὶ τοιούτων, hoc est [de talibus] seu potiùs, talia quædam declarasse, quia simile quid dixit de Anaxagora, cùm eius sententiam de natura materiæ explicaret, eamque ad verum reduci posse, doceret. *Hoc cap. text. 16. & 17.*

Cùm autem in referendis Philosophorum opinionibus non meminerit huius sententiæ Empedoclis, neque item Democriti, quem eodem loco de partibus animal. primum auctorem eius facit, non alia causa videtur esse, nisi quia obscurè admodum id docuerunt, atque adeò obscuriùs significarunt, quàm Anaxagoras adumbrauit materiam primam nomine Chaos, ac fortasse nō ita senserunt, vt ipse eorum verba interpretatur: quod etsi in vtroque ambiguum est, magis tamen dubium est in Democrito. *Vide etiā 2. Phys. c. 2. tex. 22.*

c s *Sed iam ad ea* } Has dubitationes de causis, ac principiis rerum, proponet Aristoteles lib. tertio, præmissa tamen libello sequenti tractatione quadam de inuestigatione veritatis. Quas difficultates ea ratione se rursus à principio allaturum esse ait, quia quæ hactenus ex Philosophorum placitis & contra eorum sententias proposita sunt, magnam partem eorum continent, quæ in quæstionibus libri tertii afferentur. *Transitio ad ea, quæ dicēda sunt lib. 3.*

QVOT

QVOT SINT CAVSARVM genera, QVAEST. I.

Genera causarum partim videri plura, partim pauciora, quàm quæ ab Arist. traduntur.

SECTIO PRIMA.

Ordo in causarum tractatione tenendus.

QVONIAM Aristoteles in hoc opere duas potissimùm instituit causarum tractationes; vnam hoc loco, in qua de causarum inuentione differit; alteram libro quinto, in qua naturā cuiúsque generis earum explicat: nos quoque id obseruabimus vt hoc loco ea tractemus tātùm, quæ inuentionem earum attingunt, dilata in librum quintum explicatione rationis causandi omnium. Ac primùm, non desunt argumenta, quibus causarum genera videantur plura, quàm quæ ab Arist. tradita sunt.

Quòd plura sint causarum genera, quā quatuor.

1 Primum est, quia principium, & causa mutuò reciprocantur, vt Arist. ait lib. 4. huius operis cap. secundo. Principiorum autem non quatuor tantùm, sed quinque sunt genera, vt idem ipse docet initio libri quinti; quò fit vt quinque etiam causarum genera constitui debeant. text. 3. cap. 1.

2 Secundum, quia instrumenta habent veram, & propriam rationem causæ, cum ab eis verè ac per se pendeant effecta, veluti literæ à calamo. Cùm igitur illa nec sint materia rerum, quæ fiunt, nec forma, nec verò fines, vt apertum est; nec denique efficientes causæ, cùm causa efficiens sit ea, à qua actio primùm oritur, reliquum est, vt aliud genus causæ censeri debeant.

3 Tertiū, Quia causa exemplaris aliud causæ genus videtur esse, & planè diuersum ab omnibus quatuor traditis ab Arist. Quòd enim non sit causa materialis, luce clarius est. Quòd autem nec vlla ex cæteris tribus, ex eo ostenditur, quia forma dat esse per se ipsam, hoc est, per veram, & realem informationem, alioqui efficiens, & finis essent causæ formales, cùm extrinsecus, suóque modo conferāt esse: efficiens verò est principium vnde motus, & omnis omnino actio profluit. Denique finis est id, cuius gratia aliquid fit; constat autem nec exemplar informare materiam per se ipsum, realive coniūctione, nec ab eo motum profluere (præsertim cùm sæpe sit res conficta, & minimè existens in rerum natura, veluti perfectus Orator, quem sibi Oratores imitandum proponunt) nec denique gratia illius aliquid fieri, imò vero exemplar assumi gratia eius operis perficiendi, quod in finem dirigimus: est igitur exemplar quintum genus causæ longè diuersum à quatuor vulgaris. Idque Platonem sensisse asserit Seneca Philosophus. Epist. 7.

Quòd pau-

Non desunt quoque rationes, quibus forsitan quis sibi persuadeat, aut

aut nullum ex vulgatis quatuor caussarum generibus, aut certè pauciora in veris causis esse numeranda. Primùm, Quia cùm materia nullum ex se actum habeat; omnis autem effectus sit actuale quiddam, hoc est perfectionem aliquam ex se habeat; videtur fieri nullo modo posse, vt effectus ab ea per se prodeat. Forma item, quæ definitur esse id, quod dat esse rei, nulli rei videtur illud dare posse. Non materiæ, quæ iam erat, cùm forma introduceretur; non composito, cùm potiùs ab ipso accipiat esse, vt ab eo, quod primò fit, ac proinde primò est. Ita colligitur ne formam quidem causam esse. Iam si efficiens vera causa esset, demonstrarentur per eam proprietates effectorum; quod tamen non fit, vt patet in demonstrationibus proprietatum hominis, & aliarum rerum: & meritò quidem, cùm proprietates rerum non profluant ab agentibus, sed à naturis suorum subiectorum. Denique cùm id, quod in rerum natura non est, vera causa esse non possit; finisque cum res fit nondum sit, nisi secundum quid, videlicet in mente duntaxat; efficitur, vt finis non sit dicendus vera causa rei, quæ verè, & simpliciter accipit esse, præsertim cùm omnis causa sit principium, finis autem principio opponatur, vt ipse quoque Aristot. fatetur lib. 3. cap. secundo. Ita effici videtur vt nihil eorum, quæ credantur esse caussæ, in caussarum numerum referri debeat. *ciora sint, aut proršus nullā.* 1 *Text. 3.*

Secundo, Quia, si propriè loquendum est, id solum dicendum est causa, propter quod res, siue effectus est; solus autem finis est id, propter quod res est. Nec enim dicimus rem esse propter materiam, sed ex materia; nec propter formam, sed per formã; nec verò propter efficiens, sed ab efficiente. Accedit, quòd cùm quærimus, propter quid res sit, aut fiat, eum solum iudicamus nobis satisfacere, qui finem pro causa reddit. Atque hanc fuisse Socratis sententiam apud Platonem non dubium videtur fore ei, qui Phædonem legerit, quo loco ille disertis verbis ait, solum finem causam esse; cetera verò, quæ videntur causæ, non causas esse, sed ea, sine quibus causa non est causa, hoc est, sine quibus effectus non fit; eósque, qui cætera causas vocant, magnæ inertiæ arguit illa eadem ratione, quòd propter quid ad solum finem accommodetur, vt suprà diximus. 2 *Sect. 2.* *Cap. 4.*

Tertio, Quia alia ex parte, si quis ad effectum attendat, solum efficiẽs causam esse fatebitur. Causa enim & effectus correlatiua sunt; effectus autem à solo efficiente dicitur, vt est apertissimum. Atque hanc fuisse Stoicorum opinionem ex Laërtio in vita Zenonis Cittici eius sectę auctoris, & ex Seneca in epistola antè citata perspicuum est. Nam cùm illi duo tantùm principia posuissent, materiam, & efficiens; solum efficiens causam esse dicebant; cætera verò, si quæ causæ speciem habere viderentur, non causas appellabant, sed ea, sine quibus effecta non fierent. Proinde Seneca eiusdẽ sectæ alumnus sic contra Aristotelem, & Platonem argumentatur; Eam, quæ ab eis ponitur, 3 *Lib. 7.* *Seneca cõtra Aristotelem & Platonē argumentum.*

ponitur, causarũ turbam, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendere. Etenim si causas vocant ea, sine quibus res effici nõ potest; debuisse quoque numerare in causis, locum, tempus, & motum, sine quibus res nulla fit. Sin autem id, quod verè causa est, & à quo pendent omnia, quæ concurrunt ad effectum ex materia conficiendum, vnam tantùm efficientem ponendam fuisse. Nam & formam ab efficiente conferri, & finem nihil esse aliud, quàm ipsum propositum agentis; denique exemplar esse quoddam instrumentum, quo agens vtitur, quemadmodum, & lima, aut scalpro. Quam eandẽ sententiam videtur sequi Cicero in Topicis ad Trebatiũ, cum tractat locum efficientium. Nam etsi duo causarum genera constituit: alterum tamen vocat earum, sine quibus res non fit (in quibus numerat materiam, tempus, locum & similia) alterum verò efficientium. Quin etiam Socrates apud Platonem in eo dialogo, qui de Pulchro, vel Hippias maior inscribitur, persuadet Hippiæ, causam, & efficiens idem esse.

4 Quartò, quia si causa est prior effectu, & à qua ipse effectus pendet, superioráque duo argumenta ratione aliqua dissoluantur, vt plura causarum genera, quàm vnum esse fateamur: tria tãtùm videbuntur constituenda; finis, efficiens, & materia. Hæc enim sola præcedunt effectum, effectúsque ipse ab his duntaxat pendet. Nam forma est illud ipsum, quod incipit esse, ac proinde est idem, quod effectus ipse. Nihil enim noui producitur in materia, nisi forma, nec quicquam producitur naturaliter, nisi supposita materia: vnde & Aristoteles quasi ab ipsa veritate coactus non semel videtur docere, formã esse totam rei quiditatem. Quòd si forma est tota quiditas rei, quo pacto causa illius fuerit, nisi quis absurdissime cõcedat, idẽ esse causam sui? Nec verò dubium esse debet de fine, num præcedat effectum. Semper enim finis effectum præcedit, si non ille cuius obtinendi gratia efficiens agit, certè ille, in cuius gratiam agit, præcedit enim proposito solo, & intentione agentis, sed vera & reali existentia, cùm semper agens in gratiam sui agat, aut in gratiam superioris agentis; quo pacto peruersi homines propter se tantùm, vt propter finem vltimum, probi autem propter Deum operantur. Atque in hac sententia videntur fuisse veteres Naturales, qui solùm principium, ac causam materialem creduntur posuisse: neque enim videntur negasse efficientem, aut finalem, propter quam agens agit, præsertim cùm perspicuè motum cognouerint, quo planè videbant res à rebus moueri, nec id temerè, sed alicuius boni gratia. Quin etiam eorum nonnulli summam causam efficientem esse dixerunt, aut vnam vt Anaxagoras Mentem; aut plures, vt Empedocles concordiam, & discordiam, quanquam plus operæ in causa materiali ponebant, quòd præcipuè causas internas, & substantiales rerum quærerent.

Ad

Ad solum Metaphysicum spectare tractationem de causis. SECT. II.

IN hac quæstione illud primùm occurrit discutiendum, sitne proprium Primi Philosophi de causis agere. Nec enim id videtur asserendum.

Primùm, quia omnes artifices, qui ex causis rem demonstrant, de causis agant necesse est, ne ignorent quæ ad demonstrandum assumunt. *Argumentũ primũ pro parte negatiua.*

Deinde, quia Dialecticus docere non potest, quo pacto ex causis res demonstranda sit, nisi causas distinctè, & accuratè cognoscat; alioqui haud rectè examinabit omniũ demonstrationum genera. *2*

Postremò, quia agere de causis potiùs videtur esse proprium munus Philosophi naturalis: ipse enim solus inuenit materiam ex mutatione, in qua totus versatur; ipse ex operatione inuestigauit formã quæ est mutationis terminus, ac proinde reperit finem; ipse notauit efficientem causam, quæ à fine mouetur, quod animaduerteret materiam à se ipsa mutari non posse. Nec verò quamlibet efficientem inuenit, sed primam etiam, quæ omnis materiæ expers est, quam vocauit primum motorem, Atque hæc omnia præstare potuit habitu physico, præsertim cùm ex inuentione primi motoris, aliarúmque substantiarum materiæ expertium viã Primæ Philosophiæ aperuerit. Accedit, quòd omnis causa in sua ratione includit motum, mutationémve, aut certè actionem, quæ sola ratione à motu distinguitur, quemadmodum & passio. Nam de materia nihil videtur dubij ac proinde nec de forma; cuius natura per materiam declaratur. Efficiens verò definitur esse id, vnde motus oritur; &, principium mutationis in alio, vt aliud est, quod patebit lib. 5. Finis denique est id, cuius gratia cætera fiunt. Quo fit, vt cùm solus Physicus in motu, mutationéque versetur, ad eum solum pertineat tractatio de causis. Præterea, cùm Metaphysica non agat de reb. quæ materiam includunt, neque item de formis, quæ dant esse rebus, sed de formis per se subsistentibus, quæ non sunt causæ formales rerum, sed efficientes, & finales; res autem Physico subiectæ omnia causarum genera sibi vendicent; cur non potiùs ad Physicum, quàm ad Metaphysicũ causarum tractatio pertinebit? Denique vel ex eo id perspicuũ videtur, quòd Arist. lib. 5. in quo accuratiùs de causis agit, nihil aliud scribit, quàm quod tradiderat in Physicis, translato inde de verbo penè ad verbum integro capite. 3. lib. 2. in quo de causis egerat; vt non ex officio primi Philosophi ea scripsisse, sed à Physico mutuatus fuisse videri possit. *3* *Solũ Physicum videri inuenisse omnia causarum genera.* *cap. 2. à tex. 2. à tex. 27.*

Dicendũ est tamen, propriũ re vera esse Metaphysici, de causis, vt causæ sunt, agere, neque id ad aliũ artificem spectare. Primùm, quia causa, & effectus sunt primæ, & adæquatæ differẽtiæ entis; de primis autẽ eiusmodi differentiis non dubium est, quin solus Metaphysicus agere possit. trascẽdit enim hoc gen⁹ diuisionũ entis subiecta omnia *Conclusio affirmatiua.* *Ex primis differentiis entis.*

Q cæterarum

Ex ipsa ratione causæ. cęterarum scientiarum. Deinde, quia causa, vt causa est, non includit in sua ratione vllam materiam, siue sensibilem, quæ cernitur in rebus naturalibus, siue intelligibilem, quæ in Mathematicis, vt paulò pòst patebit. *A minori.* Postremò, quia si qua esset causa, quæ à primo Philosopho tractari non posset, maximè esset materia; at materiā à Metaphysico cognoscendam esse necessariò, vel ex eo patet, quia alioqui non posset ille subiectum naturali Philosopho tradere, eiúsque regionem, vt sic dicam, ab aliarum regionibus distinguere, quod tamen, vt primus artifex facere debet; nec item cognosceret potentiam passiuam, vt passiua est, cùm potentia sit analogum quippiam, cuius primū, potissimúmque significatum, & quod cætera passiuæ potentiæ participant, est pura potentia, siue (quod idem est) materia prima; quæ omnia ostendimus ad cap. 2. huius libri. *Explicatur conclusio.* Dixi [de causis, vt causæ sunt] quia de causis, vt sunt coniunctæ cum motu, aut sub alia speciali ratione pertinente ad subiectum alicuius particularis scientiæ, non dubium est, quin eadem ipsa particularis scientia agere possit, ac debeat. Atque hæc est communis Philosophorum sententia. Tametsi propter quædam argumenta, quibus oppositū suadebatur, non desint, qui à tractatione primi Philosophi parum consideratè reiiciant materiam primam, vt est prima materia; non autē, vt est pura potentia, quasi aliud sit pura potentia, aliud materia prima: alij verò non minùs hallucinentur credentes tractationem de causis, vt causæ sunt, simpliciter quidem ad Physicum spectare, ad Metaphysicum verò quodammodo. *Q. 1. sc. 2.*

Quo pacto particulares artifices de causis agant. Ad Primum igitur argumentum pro parte opposita adductum dicendum est, artifices, qui ex causis demonstrant, de iis tantùm causis agere, quæ pertinent ad ea rerum genera, in quibus peculiari ratione versantur, non de causis in commune.

Quo pacto Dialecticus. Ad secundum dicendum, agere quidem Dialecticum de causis in commune, deque omnibus causarum generibus; verùm eas non ab illo tractari quatenus causæ sunt essendi, sed quatenus ad demonstrandum idoneæ; neque item earum genera à Dialectico constitui, sed à primo Philosopho constituta accipi, & in Dialectica arte supponi: atque hac cognitione mutuò accepta examinari à Dialectico demonstrationes; tametsi ad eam rem non satis est cognitio causarum, vt causæ sunt, nisi etiam à particularibus artificibus particularium causarum cognitionem petat.

Quo pacto Physicus. Ad tertium dicendum est, considerare quidem Physicum omnia causarum genera, eáque omnia habitu Physico, & inuenire, & tractare potuisse, cùm res Physicæ omnia causarum genera sibi vendicēt non tamen ad eum pertinere de iis causis sine consideratione motus agere, interim hoc pacto causę explicari debeāt ab eo artifice, qui de causis, vt causæ sunt, tractationē instituit, vna excepta materia, quæ Physico, & Metaphysico cōmunis est. Quapropter falsum est, quod additur, omnes causas includere in sua ratione mutationem, Aristo-

teléմve

telémve ita existimasse. Dantur enim causæ rerum materiæ expertium, ad quarum rationem nulla mutatio pertinet. Quanquam verò Arist. vix vnquam, nisi per motũ & mutationem causas explicat, quòd maxima ex parte loquatur de causis rerum naturalium, quæ nobis sunt familiares; ex iis tamen definitionibus eliciendas vult, & abstrahendas eas, quæ mutationem non includunt. Quod facillimũ est, substituto nomine actionis in locum motus, & mutationis, sumptáque actione in commune, prout omnes operationes complectitur. Iam illud, quòd res Physicæ plures causas sibi vendicant, quàm Metaphysicæ, nihil est ad rem. Metaphysicus enim cùm sit primus artifex, & communis omnium scientiarum, vt ita dicam, Architectus; non tantùm de causis rerum materiæ expertium, sed omnium omnino rerum, quoad eius dignitas, & officium permittit, agere debet. Denique parum refert, quòd Arist. ex Physicis ad verbum desumpserit caput illud libri quinti, in quo de causis agit. Id enim duabus de causis videtur fecisse. vna, quia nondum planè, & perspicuè à rebus naturalibus ad diuinas transitum fecerat; hoc enim differebat in librum duodecimum: altera, quia nullo penè negotio ex cognitione causarum, quæ cũ motu coniunctæ sunt, cognitio causarum in commune colligi potest, vt dictum est.

De his lib. 12.

Cur Aristoteles soleat causas per motum definire.

Cur ea quæ in Physicis de causis dixerat, ad verbũ penè in hoc opere repetat.

Quid sit causa, & qua ratione spectetur, cùm Philosophi agunt de causis, vt causæ sunt. SECTIO III.

PRoximum est, vt disquiramus, quid sit causa, si tamen facilè id explicari potest, cùm causæ nomen sit analogũ, vt Philosophis placet, nec vna omnino ratione definiri queat. Et quidem quid causa sit, nec ab Arist. vsquam, nec ab alio Græcorum (quod sciam) in commune expositum est. Circumferri autem solet ex libro de causis hęc causæ definitio. Causa est id, ad quod aliud sequitur. Vel, vt alij referunt, Id, ad cuius esse aliud sequitur. Quanquam verò vtraque definitio idem valet, neutra tamen in libro citato legitur, aut satis videtur rem declarare. Siue enim verbo [sequitur] intelligatur necessaria consecutio, vt vox ipsa sonat, siue necessaria cõnexio rerum: effectis etiam conueniet definitio, atque eò veriùs, quòd ex quolibet effectu, absq; adiectione vlla sequãtur causæ omnes, à quibus ille pẽdet, nec tamẽ ex qualibet causa sequatur effectus, nisi adiunctis cæteris causis, & applicatis, ac remotis iis, quæ impedire possunt. Accedit, quòd effectus causæ finalis, qui est actio, aut mediũ ad finem destinatum, non sequitur esse reale finis, quod simpliciter verbo, essendi, intelligitur, sed esse conceptũ, siue intentionale, vt vocãt, quod est esse secundũ quid. Si tamen in verbo [sequitur] intelligamus naturalẽ dependentiã, & esse sumatur, vt cõmune est esse reali, & intẽtionali, rectè habebit definitio. Quidquid enim tale est, vt ab eius esse, siue reali, siue intẽtionali aliquid aliud suapte

Vt videre licet in enarrationibus tertij ca. 2. l. Phy. & secundi c. lib. 5. huius operis.

Nomen causæ analogum.

Causa quid.

natura pendeat, causa illius est; etiam si eo posito non continuò illud sequatur, sed positis cæteris omnibus, à quibus pendet, & sublatis impedimentis.

Causa quid. Licet igitur causam hunc in modum clariùs describere. Causa est id à quo aliquid per se pendet. Cùm dicitur [à quo aliquid pendet] satis declaratur, aliud esse causam, aliud effectũ. Id enim, quod ab aliquo pẽdet, necesse est vt sit diuersę numero essentię ab eo, à quo pẽdet; quo pacto nulla res ad se ipsã affecta esse potest. Hinc fit, vt nec Pater in diuinis sit causa Filij, nec Pater, & Filius causæ Spiritus S. quia omniũ diuinarũ personarũ vna, & eadẽ est numero essentia. Vnde intelliges, cùm D. Aug. in li. 83. qu. scribit, Deũ suæ sempiternę sapiẽtiæ causam esse sempiternã, nomẽ causæ pro principio more Gręcorũ vsurpari. *Explicatur locus August.* *Quæ. 16* Addita est particula, per se, vt reiiciatur causæ per accidẽs, cuius generis est priuatio, quę nõ nisi ratione materiæ, cui accidit, potest dici causa rerũ naturaliũ; itémque ea omnia, quæ vocãtur causæ sine quibus nõ, vt locus, & tẽpus, quia nõ sunt re vera causæ, sed alia ratione ad rẽ efficiendam necessaria. *Priuatio nõ causa.* Ab his enim etsi aliquo modo effecta pendẽt, per se tamẽ, ac directè non pendent. Atque hoc ipsum videntur cõmuniter concipere, quicunque cõmunẽ causæ notionẽ animo informãt. Est tamẽ definitio hæc analoga, etiã ratione vltimi verbi. *Definitionem earũ analogã esse.* Neque enim res eodẽ modo pendent à suis causis, sed discrepantibus admodũ, ac primò diuersis, & à quibus vna, & eadem omnino ratio dependendi abstrahi non potest.

Alia causæ definitio. Posset quoque causa describi esse id, propter quod res est, quemadmodum Arist. innuit primo Physicorũ cap. 7. cùm numerũ causarum colligit. *à tex. 64* Sed quia verbum [propter quod] seu, quod interrogatiuè dicitur [propter quid] si in tota latitudine suę significationis sumatur obscurũ est; si autẽ accipiatur, vt primo aspectu sumendum videtur, solam finalem causam designat; mittenda nũc est ea descriptio.

Tribus modis accipitur causa. Illud tamen animaduertendum est, tribus modis posse causam accipi. Vno, pro re, quæ denominatur causa, omnino tamen absolutè accepta, vt pro sole, aut homine. Altero, relatiuè, hoc est, quatenus significat relationem ad effectum; quo pacto est simul natura cum effectu. *Quomodo hic accipiatur.* Tertio, quatenus ab ea pendet effectus; qui modus medius est inter duos traditos: atque hoc pacto non dubium est, quin causa sit prior effectu. Hæc cùm ita sint, non describitur hoc loco causa primo modo, nec item secundo, sed tertio. Primo enim non comparatur causa cum effectu, vt patet. Secundo comparatur quidem, sed vt simul natura cum illo, quemadmodum cętera relatiua cũ suis correlatiuis. At tertio & comparatur cum effectu, & sumitur, vt est prior natura effectu; quæ est propria causæ cõsideratio, & de qua pręcipua est cura apud Philosophos. Ita patet, quid sit causa, & quo pacto apud Philosophos sumatur, cùm de causis agũt. Quę cõsideratio præcipuũ fundamentũ est eius disputationis, quæ à nobis libro quinto de rationibus causãdi, siue causalitatibus, vt vocãt, instituẽda est.

Quatuor

Quatuor esse causarum genera, non plura, pauciorave.

SECTIO IIII.

IAm quatuor esse causarum genera, non plura, nec pauciora; nec verò alia, quàm quæ ab Arist. traduntur; his argumentis probari potest.

Primùm, quia pleraque effecta indigent his omnibus, & nulla indigent pluribus. Nam quòd omnis effectus indigeat efficiente causa, per se notum est, aut facillimè ex eo probatur, quia nihil potest esse effectus sui; causa verò efficiens, nisi casu, & fortuitò agat, gratia alicuius boni agit. Omnis igitur effectus, qui non temere fit, duabus causis externis per se indiget; efficiẽte, ac finali. Iam sic effectus omnis aut fit ex nihilo, aut ex aliquo; si ex nihilo, euenire potest, vt nulla interna causa indigeat; erit enim forsitã res simplex, cuiusmodi sunt substantiæ separatæ, & vt nonnulli volunt corpora cælestia: si ex aliquo; cùm illud nõ sit tota res, quę fit (alioqui fieret ex se ipsa) necesse est, vt fiat ex aliquo antè existente, addito alio, quo cõpleatur, & absoluatur; id autẽ, quod antè existit, & recipit aliud ad complementum effectus, dicitur materia; id verò, quod illi ad complementum, & absolutionem rei adiungitur, vocatur forma: igitur si fiat ex aliquo, præter duas iam dictas causas externas, duabus quoq; internis per se indigebit, materia, & forma. Cùm igitur nullus sit effectus, qui pluribus causis indigeat (quæ enim propositæ sunt effectum omnem absoluunt) ijs autẽ, quæ nõ temere ex aliquo fiunt, omnibus his causis opus sit; planè intelligitur, causarum genera nec plura, nec pauciora ponenda esse. *Ex eo quòd pleraque effecta indigeant his omnibus causis, & nulla pluribus.*

Deinde, id ipsum concluditur hac ratione. Quò res sint compositiores, eò pluribus causis indigent (cõpositis enim rebus necessariæ sunt causæ internæ, quibus simplices non egent) res autẽ naturales, præsertim quæ gignuntur, & intereunt, sunt omnium maximè compositæ: igitur non plura erunt genera causarum, quàm quæ in illis cernuntur; atqui res naturales, quæ gignuntur, & intereũt, non indigent nisi materia, ex qua fiant; forma, per quã perficiantur; agente, à quo forma inducatur; & fine, quo agens ad agendum alliciatur, seu cuius gratia operetur; non sunt igitur plura causarum genera, quàm quatuor tradita. Atq; hac de causa videtur Arist. nõ ad alias res, quàm ad naturales attendisse in colligendis omnibus causarum generibus. nouerat enim, ex his quasi compositioribus, & quæ ex pluribus pendent, plures causas, quàm ex cæteris colligi posse. *Ex ijs causis, quæ in rebus naturalibus reperiuntur.* *Cur Arist. ex solis rebus naturalibus causarum genera collegerit.*

Idẽ quoq; licet ostendere ex definitionibus materiæ, formæ, efficientis, & finis; adhibitis argumẽtis ijs, quibus Arist. ad eandẽ cõclusionem probandã vtitur. Quòd enim hæc quatuor sint verè, ac propriè causę, ex descriptione causę, expẽsis singularum definitionibus perspicuũ erit. Materia enim definitur esse primũ subiectũ, ex quo *Ex definitionibus singulorum generum.* *Materia quid.*

aliquid ita fit, vt non per accidens insit, quod habes 1. Phys. ca. 9. Si ergo materia, non per accidens concurrit ad effectum, luce clarius est effectum pendere per se à materia, atque ideo materiã esse verã eius causam. Forma deinde, eodem authore 5. lib. huius operis c. 2. & 2. Ph. c. 3. atque aliis plerisque locis, definitur esse ratio quidditatis, hoc est id, à quo primo res habet speciem, & quidditatem, & ab aliis distinctionem. Quis autem non videat pendere per se rem ab eo, à quo primo habet speciẽ, & distinctionem? Efficiens porrò eisdem locis definitur esse, id, vnde est primum mutationis principium, seu vt generalius loquamur, actionis; hoc est, id, à quo primo actio oritur. Si igitur ab agente primùm oritur actio; non dubium est, quin ab eo per se pendeat effectus. sublata enim prima actionis origine, ne intelligi quidem potest, quomodo aliquid fiat per se. Denique finis passim dicitur id esse, cuius gratia aliquid fit. Si ergo id, quod fit, non temerè fiat; constat, illud per se pendere à fine. nihil enim est aliud non temerè fieri, quàm fieri alicuius gratia. Ita patet, materiam, formam, efficiens, & finem verè, ac propriè causas esse.

Forma. *Efficiens.* *tex. 11. 5. Meta. tex. 2. & 2. Phy. tex. 26.* *Vt 2. Ph. ca 3. tex. 29. & 2. de Anima c. 4. tex. 35. & 1. de Meta. c. 3. & li. 5. cap. 2. tex. 2.*

Quòd autem causarum genera non sint plura, duobus argumẽtis probat Arist. Vno in physicis lib. secundo cap. 7. altero, extremis penè verbis huius libri. Priori loco, Quia ea sola quærũtur, cùm quæstio Propter quid proponitur. Aut enim quæritur materia, vt si quis petat, propter quid mista dissoluantur. is enim satisfacit, qui respondet, Quia constant quatuor elementis, quæ sunt mistorum materia. Aut quæritur forma, vt si quis roget, propter quid homo sit propensus ad scientiam. is enim aptè reddit causam, qui respõdet, Quia est præditus animo rationis participe. Aut quæritur efficiens, vt si quis interroget, propter quid ex aquosis locis eleuentur vapores. eius enim rei causa est vis solis, & astrorum. Aut demum quæritur finis, vt si quis petat, propter quid sol modo ad austrum declinet, modo ad boream. hæc enim vicissitudo ea de causa constituta est, vt temperetur annus ex hyeme, & æstate, vere, & autumno. Cùm igitur quęstio propter quid aliam causam nullam quærat; consequens est, vt hæc tantum causarum genera ponenda sint.

Dua Aristotelis rationes. *tex. 68. tex. 50.*

Posteriori autem loco, idem ex eo probat Arist. quòd nemo Philosophorum, seu veterum, seu recentiorum, summo etiam studio in quærendis causis posito, aliud præterea causæ genus inuenit. Quod argumentum non leuis est momenti in Philosophia, præsertim cùm ea, quæ quæruntur, sunt communia, & quorum cognitio ex reb. passim occurrentibus elici possit, cuiusmodi sunt ipsa causarum genera; etsi pleræque particulares causæ possunt omnibus esse ignotæ, vt est, multorum sententia, causa marini fluxus, & refluxus.

Collectio omnium generum ex singulis.

Potest denique idem causarũ numerus colligi ex vnoquoq; genere earũ. Si enim ponamus dari materiã, cùm illa ex sese moueri nequeat, oportebit dari agẽs aliquod, à quo moueatur, & formã, quæ per

motum

motum inducatur,& finem, cuius gratia agens ad agendū innitetur. Eodem modo si ponamus dari formā,vel etiam solum motum,qui est inchoata forma;planè colligetur & materia, in qua sit forma, & efficiens,à quo illa inducatur,& finis, cuius gratia efficiēs alliciatur ad eam inducendā.Quod idem ex cæteris facile est colligere. Hanc autem rationē inuestigandi causas fuisse apud Veteres,ipse Arist.testatur cap.3.huius libri,quo loco scribit,illos ex inuētione materiæ progressos fuisse ad inuestigationē efficientis.Atq; hæc satis erunt, ad causarum numerum colligendum.Nec vllus est grauium Philosophorum,si rectè eorum sententiæ expendantur, qui plura causarum genera esse credat,vt ex solutione argumentorum patebit.

Solutio argumentorum, quib. ostendi videbatur; plura esse causarum genera, quàm quatuor.

SECTIO V.

AD primum igitur eorum, quibus plura causarum genera ostēdi videbantur, dicendum est,latiùs patere principium, quàm causam.Priuatio enim numeratur in principiis rerū naturalium,nec tamē est earum causa.De qua re initio libri quinti. *Conferuntur inter se principium, & causa.*
tex.?. Quod autem Aristoteles lib.4.cap.2.ait,principium,& causam reciprocari inter sese,de causa non propriè tātùm,sed cōmuniter etiam dicta,vt sæpe vulgò accipi solet,intelligendum est;quo etiam pacto
tex.12. loquitur de causa lib.12.cap.2. cùm priuationem non solùm principium,sed etiam causam appellat.Quòd si quis solutionem ex eo re
tex.1. prehendat, quòd Aristoteles initio libri quinti,vbi propriè loquitur de principiis,planè dicat tot modis dici causas, quot principia; occurrendum est,necessariò id intelligendum esse negatiuè, quasi dicat,non pluribus dici causam,quàm principiū; alioqui inepta esset ratio,quæ ijs verbis concluditur,vt eodem loco patebit. *Obiectio.* *Dilutio.*

Ad secundum dicendum,cùm causa diuiditur in quatuor vulgata genera,non accipi nomen causæ in tota latitudine suæ significationis,sed pro causa principali,& quæ digna est,cui effectus tribuatur. Cæteræ enim potiùs concausæ, quàm causæ videntur dicendæ, etsi eis conueniat tradita causæ definitio.Ita fit,vt mirum non sit. si instrumentis conueniat definitio causæ tanquàm ijs,à quibus effectiuè,ac per se pendet effectus,nec tamen eisdem conueniat definitio
2.li.Phy. c.3.tex. 29. causæ efficientis ab Arist.tradita,qua solius principalis efficiētis natura declaratur.Reuocantur tamen instrumēta ad causam efficientem principalem,quia illi ad agendum subseruiunt. *Causa quo pacto in diuisione causarum accipiatur.* *Ad quod genus causa reuocētur instrumenta.*

Ad tertiū dicat fortasse aliquis,Causam exēplarē non esse veram, & per se causam, sed per accidens;tum quia accidit effectui, vt fiat ad imitationē exēplaris,vt patet in picturis,& sculpturis, quæ aliarum imitatione fiunt,cùm aliàs fieri possint inuentione;tum etiam,

quia in rebus naturalibus non datur causa exemplaris, cùm interim dictum sit à nobis, omnia causarum genera in naturalibus reperiri. Reijcienda tamẽ prorsus est huiusmodi responsio. Omnis enim effectus, qui fit à causa agente per intellectũ, pendet per se ab aliquo exẽplari. Nec refert, quòd accidat picturę, sculpturæ, aliisque rebus artefactis, vt sint imitationes aliorum artefactorũ. Artefacta enim, quæ opifices extrinsecùs imitantur, non sunt verè, & suapte natura exẽplaria, vt rectè probatũ est, sed ipse cõmunis, vniuersalisq; conceptus rei faciendæ per artem: non tamẽ quatenus illã repræsentat, sed quatenus subit vicem naturæ cõmunis obiectæ, quo pacto est imitabilis ab artifice. in hac enim imitabile, vt sic dicã, ratio exẽplaplaris consistit. Possent quoq; naturalia ipsa, quatenus concipiuntur vt imitabilia ab arte nostra, suo modo dici exemplaria artificialium. Ars enim nostra per se, ac suapte propensione imitatur naturã. Nec dubium est, quin natura eminenter contineat quicquid arte nostra effici potest, cùm & mens nostra, cui rerum artificialiũ effectio tribuitur, forma naturalis sit, & nihil arte humana fiat, nisi cùm actiua naturalia, vt dici solet, applicantur passiuis. Non sine causa autẽ addidimus verbum [nostra] cùm diximus, artem imitari naturã. Nam si de arte diuina sit sermo, potiùs natura imitatur artẽ. Cùm autem diximus, omnia causarum genera in rebus naturalibus reperiri, non ita id intelleximus, quasi crederemus, omnes causarum species in eo rerum genere spectari, sed tantùm omnia causarũ genera, modósve causandi generales; fatemur autem, causam exemplarem pertinere ad aliquod ex quatuor vulgaribus generibus, ad finalẽ scilicet, efficiẽtem, formalẽ, aut materialem; quæ genera omnia reperiuntur in rebus naturalibus. Quanquam cùm naturalia omnia reducantur ad artem diuinam, nihil erit incommodi, si dicamus, dari etiam causas exemplares in naturalibus; seu potiùs naturalium, à quibus causis magis pendent per se res naturales, quàm à naturalibus artificiales. Itaque non est cur negemus, causam exemplarem esse veram, ac per se causam.

Exẽplar esse veram causam. *De hac re lib. 5. & 7.* *Discrimẽ inter nostrã artẽ, & diuinam.* *Quo pacto causæ omnes in rebus naturalibus reperiantur.*

Erunt igitur fortasse qui dicant, causam exemplarem reuocari ad finalẽ, quòd agens per intellectũ ad eã respiciens operetur, hoc est, illam agẽdo nitatur assequi. Verùm id dici nõ potest. Primùm, quia omnis finis isto modo erit exemplar, veluti externa forma domus, & vsus etiã illius, quod falsum est. Deinde, quia agens per intellectũ non nititur actione sua assequi exẽplar ipsum, sed assequi similitudinem exemplaris. Postremò, quia ratio exemplaris consistit in imitatione passiua, seu imitabilitate; ratio autem finis non item.

Exẽplarẽ causam nõ esse reuocandã ad finalem. *Alex. li. 5. com. 3. id videtur sentire.*

Scot. in primũ sentent. d. 2. & 36. existimat causam exemplarẽ reduci ad efficientẽ, quem hac in re non pauci sequuntur. Eorũ ratio est, quia quod præstat forma naturalis agẽtibus naturalibus, id præstat forma intellectualis (quã vocamus exẽplar, siue ideã) agentibus per intellectũ. Vtraq; enim est ratio agendi ipsi agenti, vtraque determinat

Scoti de causa exẽplari opinio. *d. 2. q. 2. d. 36. a. 1.*

terminat

terminat actionem ad speciem certi effectus, & vtriusque ratione agens assimilat sibi id, quod patitur, atq; vniuocum sibi effectũ producit, vt Arist. luculenter docet lib. 7. cap. 9. Cùm igitur forma naturalis, vt est in agente, & ad effectũ agentis cõcurrit, reducatur ad causam efficientẽ naturalem (nec enim est id, quod principaliter efficit, sed ratio efficiẽdi) sequitur planè exẽplar reduci ad causam efficientem per intellectũ. Quod idem dicunt Aristotelem innuisse 2. Phys. lib. cap. 3. & 5. huius operis cap. 2. cùm docuit secundũ causarũ genus esse formam, atq; exemplar. significauit enim, vt inquiunt, id ipsum, quod est forma respectu agentis, esse principium efficiendi respectu effectus agentis; naturale quidem, si sit forma naturalis; intelligibile autem, si sit exemplar.

tex. 30. *tex. 28.* *tex. 2.*

Alia ratione reuocãt Stoici exemplar ad causam efficientẽ. Dicũt enim causam efficientẽ perinde vti exemplari, atq; alio quouis instrumẽto, vt suprà ex Seneca Stoico retulimus. Itaq; cẽsent exẽplar non reuocari ad agens, vt formã agentis, sed vt illius instrumẽtum.

Stoicorũ de eadem re opinio. *Sect. 1.*

Neutra tamẽ sẽtẽtia placet. Credimus enim, exemplar, quatenus exemplar est, non reuocari ad efficientẽ. Id quod ex his licet ostendere. Primùm, quia exẽplar, quatenus exẽplar est, nõ habet quicquã efficientiæ in effectum, sed consistit in quadam imitatione passiua, neq; concurrit ad actionẽ, vt influens, sed vt extrinsecùs quodãmodo terminans: forma autem agentis, & instrumenta, quibus efficiens ad agendum vtitur, aliquid efficientiæ, & influxus habẽt in effectũ; forma quidem, quia potentiæ, quibus agens ad agendum vtitur, ab illa fluunt, & illius virtute agunt, instrumenta verò, quia mota mouent, actionemq; ipsam agentis exequuntur. Deinde, quia cùm artifex agit respiciens ad exemplar, principium, quo agit, est ars ipsa: instrumenta verò sunt, quæ ab agente mouentur, & ad agendũ applicantur: at exẽplar neq; est ars ipsa, sed primariũ eius obiectum, quod ab arte supponitur, quemadmodum & finis artis; neq; ab agẽte mouetur, sed potiùs illud quodammodo mouet, non tamen, vt appetibile, quo pacto mouet finis, sed vt imitabile, quæ est diuersa mouẽdi ratio. Postremò, quia Plato, qui primus exemplarem causam videtur inuenisse, eam vocauit Ideam, Formam, & Speciem: Aristoteles verò perspicuè illam in genere causæ formalis posuit, vt patet ex locis proximè citatis. Neq; vllam vim habet responsio illa, Iccirco exemplaris nomen adiectum fuisse ab Aristotele, vt exponeret, formam, quatenus est in agente, esse exemplar rei, quæ generatur. Eodem enim modo dicere potuisset [Alio modo, forma, atq; finis] forma enim, vt est in eo, quod generatur, est finis generantis. quo fit, vt potiùs dicendum sit, Aristotelem, & formam realem nomine formæ, & intelligibilem, siue obiectiuam nomine exemplaris in genere causæ formalis complexum fuisse.

Impugnatur vtraque opinio. *Discrimẽ inter artẽ, instrumẽta, & exemplar.* *Quid Plato, & Aristoteles de exẽplari existimariñt.* *Dilutio responsionis.*

Ad rationem igitur eorũ, qui Scotum sequuntur, ex ijs, quæ dicta sunt, respondendũ est, exemplar non esse principiũ efficiendi, quasi ab

Soluitur Scotistarũ ratio.

ab eo, vt tale est, influxus oriatur, sed esse id, ad quod agens agendo respicit; nec verò effectiuè determinare actionem ad speciem, aut assimilare patiens agenti, sed imitatione passiua, siue vt imitabile. Vnde etiam patet, quàm inanis sit Stoicorum ratio. Nō enim agens vtitur instrumento, nisi illud moueat, eiq; vim aliquam agendi communicet, aut saltem per illud vim propriam agendi exerceat.

Stoicorū argumētū dissoluitur.

Aliorum sententia.

Sunt deniq;, qui etsi exemplar in causis formalibus numerant; non directò tamen, sed reductitiè ad hoc causæ genus pertinere putent, quéadmodum, & instrumentum ad genus causæ efficientis; id quod duabus potissimùm rationibus sibi persuadent. Vna, quia exēplar non per se ipsum dat esse, sed per formam inductam ab agente: altera, quia non dat esse intrinsecus, sed extrinsecus.

Vera sententia.

Idem D. Tho. 5. Metaph. sect. 2. & Caiet. p. q. 44. ar. 3.

Crediderim tamen, exemplar (si tamen non per accidens, sed per se sit exemplar) directò potius ad genus causæ formalis, quàm reductitiè pertinere. Primùm, quia est vna ex causis principalibus, quę ad effectum concurrunt. Nec enim dat esse ratione alicuius prioris formæ. Quin, si forma informans, siue realis, & exemplaris inter se conferantur, & altera ad alteram reducenda sit tanquam secundaria ad principalem; non dubium est, quin realem ad exemplarem reducere oporteat. Re tamen vera, neutra ad alteram reuocanda est, quia rationes causandi vtriusque sunt inter se diuersæ; nisi eo pacto velis realem formam ad exemplaré reducere, quo inferiora genera causarum reuocantur ad superiora, vt materia ad formam, & forma, atque efficiens ad finem, qui causarum omnium quodāmodo est causa. Deinde, quia omnes quotquot Philosophi, ac Theologi de veris ideis loquuntur, asserūt, ideas esse principales formas, & quarū imitatione formæ reales inducātur in materiam; exemplaria verò, quæ per se, & suapte natura talia sunt, nihil aliud sunt, quàm veræ ideæ, tametsi nō tales, quales Plato existimabat. Postremò, quia ratio quiditatis, quæ est definitio formalis causæ, non modò formam realem, atq; informantem, sed etiam intelligibilem, siue exemplarem complectitur. Est enim Idea principalis quædā, ac prototypa ratio essentiæ rei, cuius est idea; forma verò informās ideo dicitur ratio quiditatis, quia additione sui ad materiam absoluit, ac cōplet quiditatem rei, & in causa est, vt illa ad certam speciem pertineat. Atq; hanc ob rem videtur Arist. dixisse [forma, atque exemplar] vt duo causarum genera specialia sub formali causa directò comprehenderet. Alioqui instrumenta etiam cum efficiente principali cōiungenda erant, quod non fecit.

Ideas esse principales formas.

Ratio quiditatis quid?

Soluūtur rationes superioris opinionis.

Nec rationes pro parte opposita quicquam efficiunt. Prior enim falsum illud assumit, exēplar non dare esse per sese, sed per formam inductam ab agēte. Dat enim esse per se ipsum in suo genere, id est, vt exemplar. Vnde nascitur, vt etiam det esse per formam inductam ab agente, tanquam per sui participatam similitudinem. Alioqui efficiens non ageret per se, quia agit per instrumenta.

Posterior

Posterior autē nihil concludit, nisi velis efficientem causam, & finalē nō esse principales: quia causant extrinsecus, quod dici nō posse, vel ex eo patet, quia Deus est finis, efficiens & exemplar rerū omniū, nec tamē potest esse formalis intrinseca, aut materialis, eo quòd ratio causandi extrinsecus nullā ex genere suo habet imperfectionē adiunctam, à qua tamen causæ internæ exolui nō possunt, cum necessariò sint partes entis per se, ac proinde incompleta entia. *Quarum causarum rationes possint cōuenire Deo.*

Ad argumentum igitur principale, cuius soluēdi causa hæc omnia præmisimus, dicendū est, nihil illud concludere contra ea, quę dicta sunt. Si enim nititur ostendere, non esse exēplar causam formalē internā, rectè quidē id probat, sed tamen non probat, non esse formalem. Si verò contendit, non esse omnino causam formalē, vitiosè sumit definitionē formæ internæ ad id concludendū, cùm sumēda esset definitio formę in commune, quæ externā quoq; cōplecteretur, qualis est, Ratio quiditatis, vt diximus.

Obiectio. Quòd si quis vrgeat, cùm exēplaris causa sit directò, & non reductitiè causa formalis, adhuc effici ex dictis, quinque esse causarū genera, finalē, efficientem, exemplarē, formalē internā, & materialem: *Dilutio.* Occurrendum est, si genera causarum sumantur in cōmune, nō esse nisi quatuor, cùm exemplaris, & formalis interna, sub formali contineantur. Si verò sumantur in specie, non mirum esse, si plures tradi possint. Nam & finis diuiditur in finem cuius, & cui, tanquam in diuersas species finium. *Lib. 2. c. 3.* Et causa efficiens in efficientem ex aliquo, & ex nihilo, vt in diuersas efficientium species. Eodem modo ait Arist. in Topicis, quatuor esse prædicata dialectica, quæ tamen si in specie sumantur, plura esse inuenietur. Vndę colliges nihil dissidij esse hac in re inter Platonem, & Arist. quòd Plato causam exemplarē quoddam per se causæ genus fecerit. *Cōciliantur dicta Pla. & Aristotelis de causa exemplari.* Nec verò quicquam pugnare cum ijs, quæ dicta sunt, Henricū Gandauensem ex veteribus Scholasticis egregiūm auctorē, qui quolib. 9. *Q. 1.* scribit; quinque esse causarum genera adiuncto exemplari: sed potiùs ea ratione fauere, quatenus facit exemplar principale quoddam genus, neq; illud ad causam efficientem, aut ad formalem internam reuocat.

Solutio argumentorum, quib. ostendi videbatur, nullum ex traditis causarum generibus esse verā causam; aut certè pauciora esse quàm quatuor vulgata.

SECTIO SEXTA.

AD primum verò argumentum eorum, quæ aut nullum ex traditis generibus causarum, aut certè pauciora in veris, ac per se causis esse contendebant, dicendum est: quod quidem ad materiam attinet, tantùm abesse, vt ei officiat puræ potentiæ ratio, quo minus causa esse possit, vt potiùs alia ratione interna rei causa esse nequeat, vt postea ostendemus; *Materia ideo causa, quia pura potentia.*

tametsi

tametsi non est negandum, habere eam proprium esse actuale existentiæ. Quod verò attinet ad formam, dicimus proprium munus formæ, vt causa est, in eo positū esse, vt det esse essentię ipsi composito, quod certè esse ab eo non accipit; quanquam ne esse quidem existentiæ accipit forma à composito, sed vel ab efficiente solo, si non educatur de potentia materiæ, vel ab efficiente, & materia, si de eius potentia educatur. Quod autem dicitur, causam efficientem non adhiberi in demonstrationibus, in quibus effectorum proprietates demonstrantur; idque ex eo accidere, quòd proprietates effectorum non profluant ex causis efficientibus, sed ex naturis subiectorum; etsi probat, causam efficientem non esse causam internam; non tamen ostendit non esse causam. Nam quia causæ internæ satis sunt ad demonstrandas rerum proprietates, ideò fit, vt externę non assumantur; tametsi verum non est, nunquam adhiberi externas, sed rariùs adhiberi. Quin etiam perfectiores sunt demōstrationes, in quibus adhibentur omnes, vt si homo demonstretur habere intellectum, quia conditus est à Deo ex animo, & corpore, vt bene, beatéque viuat. Denique falsum est, id, quod in rerum natura non est, non esse veram causam. Causa enim, quæ concurrit ad effectum vt desiderata, ex ipso suo causandi genere non requirit realem existentiam; imò verò in plerisque requirit non existentiam, vt in sanitate recuperanda, quæ concurrit ad curationem; vt desiderata, & expetita. Si enim iam existeret, nō adhiberetur corpori curatio. Nec verò Arist. ait, finem esse oppositum principio absolutè, sed principio, vnde motus oritur, quod est causa efficiens, cui finis dicitur oppositus, non oppositione repugnantiæ, sed relationis, à quo, & ad quod.

Cur rarius fiat demōstratio per causam efficientem?

Perfecta demonstratio.

Ad secundum dicendum est, si verba [propter quid] latè sumantur, nullum ex quatuor generibus causarum traditis à vera ratione causæ esse excludendum, neque id negari in Phædone: si verò sumatur pressè, ac propriè, pro eo, quod est, cuius gratia (hæc enim est propria illorum verborum significatio) nō dubium esse, quin solus finis dicendus sit causa; atque hoc voluisse Platonē in loco citato.

A solo efficiente dictum esse effectum.

Ad tertium dicendū est, si causa sumatur, vt refertur ad effectum, spectato effectu iuxta nominis originem, quæ etymologia dicitur; cùm effectus dicatur ab efficiente, non dubium esse, quin solū efficiens dicendū sit causa, vt probatū est. At effectus nō semper ea ratione spectatur, quemadmodū, nec lapis semper consideratur, quasi lædens pedem, vnde lapidis nomē fortasse ducitur, sed raro, & apud Grammaticos, qui verborum etymologias persequuntur. Cùm ergo Stoici solū efficiens causam appellauerunt, forsitan causam spectarūt, vt refertur ad effectum, iuxta originē vocabuli cōsideratum. cætera enim, quæ causæ dici solent, nō efficiunt rem, sed ad eam efficiendam sunt necessaria. Aut potiùs dicito, illos id solùm censuisse dignū causæ nomine, vnde actio primùm oritur, quasi causæ nomen

Cur Stoici solum efficiens causam appellauerunt.

men idem apud eos valeat, atque auctoris, quod certè in alia causarum genera non conuenit.

Seneca tamē, & Cicero, qui ea in re Stoicorum sententiam sequutus est, quædam non rectè adiiciunt, quale est illud, Cætera, quæ dicuntur causæ, pendere ab efficiente, quod falsum est in plerisque finibus, & exemplaribus. Et illud, Nihil aliud esse finem, quàm propositum agentis; nisi ab eis propositum sumatur pro re, quam sibi agens proponit. Et illud, Exemplar esse instrumentum. Et illud, Materiam non magis causam esse, quàm tempus, locum & cætera, sine quibus res non fit. *Reprehāduntur dicta quædam Senecæ, & Ciceronis de causis.*

Ad quartum dicendum, Platonem quidem in Timæo ea sola censuisse digna nomine causæ, quæ tempore præcedunt effectū, aut præcedere possunt, atque iccirco sola tria causarū genera eo loco enumerasse, efficientem, exemplarem, & materialem. Satis tamen est, si præcedāt natura, effectúsq; ipse ab eis per se pēdeat, quo pacto compositum pendet à forma informāte, tanquam à digniori causa interna. Neq; verò forma fit propriè, sed compositum ex materia, & forma. Nam etsi forma cum ipso cōposito incipit esse: id tamen solum propriè fieri dicitur naturaliter, cuius altera pars existebat, altera vi agentis adiecta est, vt habes libro septimo huius operis cap. 8. *Cur Plato in Timæo, nec formam informantem, nec finem numerauerit in causis.* tex. 36.

Nec verò Arist. cùm docere videtur, formam esse totā rei quidditatem, aliud quicquam videtur significare, quàm quòd species, quæ sæpe appellatur forma, sit totum id, quod definitione explicatur; aut, formam, ex qua res naturalis constituitur, esse id, ex cuius perfectione desumuntur omnia prædicata, quæ in definitione continentur, seu (quod eodem redit) ex quo omnis perfectio rei prouenit. Sed quo tandem pacto Arist. eo loco sit intelligendus, in eius libri explicatione diligentiùs expendetur. Opinio autem illa veterum Naturalium, qui præter efficientem, & finalem (quas tanquam externas parum videntur curasse) solùm materialem posuerunt, sententia est balbutiētium adhuc Philosophorum, & quasi in tenebris attrectantium: tametsi, nec illi prorsus negarūt causam formalem, sed formalem substantialem. Videbant enim planè res moueri, & alias formas accidentarias abijcere, alias acquirere, per quas tandem adulta iam Philosophia, magísque rerum perita substantiales formę à posteriori cognitæ sunt. De quibus quidem, sint ne in rerum natura, an non, primùmque de materia prima stabilienda, de qua non minor est quęstio, hoc loco nobis disputandum est. *Aristotelis sententia de forma.* *Ad cap. 10.* *Veteres nō omnino causam formalē negasse.*

SIT NE REVERA IN REBVS NAturalibus materia prima.

QVAEST. II.

Qua ratione nulla sit difficultas in asserenda materia prima.

SECTIO I.

Ordo seruandus in disputatione de materiæ, & formæ inuentione.

MAteriæ primæ, ac formę substantialis inuentio, quæ in tota Philosophia permagni momenti est, & in qua Philosophi plurimùm desudarunt, commodiùs à nobis expedietur, si primùm de materia prima, quatenus ea facilè inueniri potuit; deinde de formæ substantialis inuentione disseramus; postremò inuenta forma substantiali, ex ea colligamus, cuius naturæ sit materia prima, quatenus capax est formæ substantialis. Sunt enim hæc adeo connexa inter sese, vt perfecta inuentio primæ materiæ, sine inuentione formæ substantialis omnino absolui nequeat.

Duplex materiæ primæ cõsideratio.

Materia prima duobus modis spectari potest. Vno sub communi nomine materiæ primæ, qua definitur esse Subiectum non factum ex alio, & ex quo fiant cætera; qua vsus est Arist. primo Phys. libro cap. vltimo. *tex. 8.* Altero, secundum propriam, & peculiarem rationem, hoc est, comparatione substantialis formæ. Eodem modo dicere solemus vltimum finem, siue felicitatem posse considerari, vel sub communi, imperfectáque explicatione vltimi finis, vt si dicatur esse status omnium bonorum aggregatione perfectus, quo pacto à Boëtio in libris de consolatione Philosophica definitur; *Lib. 3. prosa 2.* aut secundum peculiarem rationem eius vitæ, in qua ea bonorum aggregatio cernitur. Quemadmodum igitur vltimus finis in commune facilè percipitur, ab omnibúsque expeti ostenditur, & tamen adeo difficile est ostendere, quibus in rebus consistat, vt nulla in quæstione fortasse maior fuerit apud Philosophos controuersia; ita cùm nullo negotio intelligere omnes possint, quid sit materia prima iuxta vulgarem illam materiæ primæ rationem, nec difficile sit, eam sic spectatam in rerum natura esse ostendere; tamen percipere omnino ad quod genus formarum ipsa primùm referatur, quæque tandem sit eius essentia, adeo difficile cognitu fuit, vt vix tandem à Platone, & Arist. post tot, tantorúmque Philosophorum studia explicatum sit.

Difficile esse materiæ primæ essentiam percipere.

Ostenditur dari materiã primã ex motu.

Esse igitur materiã primam in rerum natura, his ferme rationibus ostẽdi solet. Primùm quia motus sensu ipso per se notus est, motus autem omnis à contrario in contrariũ fieri cernitur, quorũ alterum paulatim introducitur, alterum expellitur: cùm igitur cõtrariũ, quod introducitur, in eo, quod expellitur, recipi non possit; tum

quia

quia sibi mutuò repugnant, tū etiam quia in fine motus contrariū, quod expellebatur, sæpe omnino esse desijt; dandum necessariò est in quouis motu commune aliquod subiectum vtriusque contrarij, quod paulatim alterum abijciat, alterum accipiat; quod subiectum materiam appellamus. Deinde, quia motus, & omnis omnino mutatio actio quædam est, & vel sensu cognoscitur, ab agēte aliquo proficisci, & in certo aliquo patiente recipi; neque .n. quoduis in quoduis agere aptum est, vt est etiam experientia compertum; at agens nititur efficere patiens sibi simile, vt cernimus in actione, qua ignis agit in lignum; ergo datur in omni patiente res aliqua subiecta, quę ante actionem sit dissimilis agenti, in fine autem similis per inductam ab eo sui similitudinem, quam eandem materiam vocamus. Tertiò, quia ex nihilo nihil fit naturaliter: oportet igitur fieri ex aliquo antè existente, ex quo id, quod fit, constet, quemadmodum accidit in iis, quæ conficiuntur arte: illud autem nō potest esse forma; est igitur id, cui forma adiungitur, & in quod introducitur; quod dicimus materiam. Postremò, quia vel id, à quo forma eius, quod antè erat, expellebatur, & eius, quod esse incepit, inducebatur, permansit idem in fine actionis, aut perijt: at nō perijt, tum quia perijsset quoque forma introducta, frustráque agens egisset; tum etiam quia iam totus effectus esse incepisset, & non ex aliquo factus, quod est contra hypothesim; tum denique quia aut agens naturale ex nihilo produceret ea, quæ naturaliter fiunt, aut ea in fine actionis à se ipsis, aut à solo Deo per creationem esse inciperent, agentiáque ipsa naturalia solam vim corrumpendi, imo verò annihilandi haberent, aut certè superuacanea essent, quæ omnia sunt absurdissima: datur igitur commune subiectū, quod abiecta priori forma permaneat sub posteriori; quod subiectum vocamus materiam.

Ex ipso agēte, & patiente.

Ex eo, quia ex nihil nihil fit naturaliter.

Ab incōmodis cōpluribus.

Verùm hæ rationes, si nihil aliud addatur, non ostendunt dari materiam primam, etiam sub communi illo conceptu subiecti, quod non ex alio subiecto factum sit; quod tamen probandū erat, quodq; rudis illa priscorum Philosophia, vt rem parum difficilem cognitu, facilè assecuta est. Minùs quoque institutum probant argumenta ea, quæ à nonnullis adhibentur ex ratione motus, & omnino accidentis, nempè, Quia necesse sit, vt motui, cùm sit actus rei mobilis, & cuilibet accidenti subiectum aliquod subsit. Hæc enim, & similia, quanquam rectè probant, dari in omni motu, omnique proisus actione subiectum aliquod; non tamen ostendunt dari subiectum, quod ex alio priori factum non sit.

Prædictas rationes, si in se spectantur, non satis esse ad institutum probandum.

Sunt, qui hoc pacto probationē cōplendam existimēt. Datur necessario subiectū aliquod in omni actione; aut igitur illud est factū ex alio, & illud ex alio, & ita deinceps in infinitū; aut deueniendum est ad primū, quod ex alio non sit factum: non est autem progrediēdū in infinitum: igitur in omni actione datur primū aliquod subiectum, q̄ nō sit factū ex alio, & ex consequēti prima aliqua materia.

Quo pacto à quibusdam probatio compleatur.

Quod

Quòd autem non sit progrediendum in infinitum in subiectis, quorum alia ex aliis facta sint, probant ex formis, quæ non sunt infinitę in eadem materia.

Refutatio.

Sed hoc complementum probationis non placet. Primùm, quia Arist. lib. seq. c. 2. cùm ostendit non dari in eadẽ re materias infinitas, quarũ aliæ ex aliis genitæ sint, supponit dari materiã primam, & ea posita ostendit nõ dari infinitas procedendo ad alias, atq; alias secundas, quæ sunt secũdaria subiecta; vnde fit, vt manifestius esse putauerit, dari primã materiam, quàm vt impugnatione infinitarũ probandum esse existimaret. Deinde, quia in ostendenda etiam eodẽ loco finitione formarum naturalium, eadem hypothesi primæ materiæ vtitur; ex qua re efficitur, vt notius quoque esse existimauerit, dari aliquam primam materiam, quam non dari formarum infinitionem. *tex. 4.* *tex. 5. & 6.*

Vera instituti cõfirmatio ex mutua rerum transmutatione.

Alia igitur ratione complẽda est probatio, quàm ex finitione vel materiarum, vel formarũ; nempè ex mutua transmutatione rerum omnium, quæ in hoc inferiori mundo continentur, quam Veteres nonnulli putabant ad cælestia etiã corpora extendi. Nam si omnia mutuò ex se inuicem, saltem mediatè, generantur (quod partim experientia compertum est, partim ex cõtrarietate qualitatum ratione colligitur, vt inferiùs contra Empedoclem patebit) datur haud dubiè cõmune aliquod subiectum omniũ transmutationum, siue mutationum, quibus aliquid ex alio fiat; alioqui nõ quodlibet mediatè, aut immediatè gigneretur ex quolibet. At si datur cõmune aliquod subiectum omnium transmutationum, illud ipsum non potest esse factũ ex alio subiecto; iam enim nõ subiiceretur omnibus transmutationibus; igitur, si in omni transmutatione datur cõmune aliquod subiectũ, & omnia apud nos mutuò transmutantur; necessariò efficitur, dandum esse primum aliquod subiectũ non factum ex alio, & ex consequenti materiam aliquam primam secundum communem illam materiæ primæ rationem, ex qua gignantur omnia, siue ea sit ens omnino potentiale, nihilque perfectionis ex se habens, vt Plato, & Aristoteles censuerunt; siue actuale, & modo aliquo ex se perfectum, vt crediderunt veteres Naturales, quorũ iam opiniones à nobis breuiter recensendæ, & impugnandę sunt, initio facto ab iis, qui vnum tantùm substantiale principium, aut potiùs nullũ posuerunt.

Quid senserint de prima materia ij, qui vnum tantùm substantiale principiũ, aut nullum posuerunt. SECTIO SECVNDA.

Vulgus, terram rerum omnium materiã asserere.

AC vulgus quidem, vt Arist. ait paulò post principium huius capitis, existimat, terram esse omnium primam materiam. Primùm, quia putat omnia, quæ gignuntur, & intereunt, ex ea effici, tandémque in eandem resolui. Item quia in medio locata sit, quasi omnium commune elementũ. Tum etiam, quia viuentia omnia quocunque in elemento degant, alat, *Tex. 14.*

ac foueat; Vnde & Alma mater vocatur. Denique, quia ex se se videatur stabilitatem habere, cùm cætera moueantur; vnde, & Vestã vocatam esse quidam scribit, quasi vi sua stantem. Stát, inquit, vi terra sua, vi stando Vesta vocatur. Hæc posteriora sunt apud Arnobiũ 9. lib. contra Gentes [Terram, inquit, quidam è nobis, quòd cunctis sufficiat animantibus victum, Matrem esse dixerunt magnam: eandem hanc alij, quòd salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronuntiant: nonnulli autem Vestam, quòd in Mundo stet sola, cæteris eius partibus mobilitate in perpetua constitutis.] Philosophi tamen longè aliter sentiunt. Nullus enim eorum, qui vnum tãtùm rerum naturalium materiale principium posuerunt, censuit terram esse primam omnium materiam, vt ait Aristoteles in loco citato: in quam sententiam omnes venerunt propter nimiam terræ compactionẽ, & densitatem, aliásque huiusmodi qualitates, ob quas illa inepta est, vt figuras, ac formas omnes facilè induat. Nec refert, quòd Hesiodus scripsit, terram esse primum omnium materiale principium: id enim non alia ratione videtur fecisse, nisi vt tanquã Poëta ad communem vulgi sensum se accommodaret.

Ouidius 6. Fastorum. Infra medium libri. tex. 24. In Theogonia. Aliter sentire omnes Philosophos.

PRima igitur Philosophorum opinio de materia prima fuit Thaletis Milesij, qui primus auctor & quasi parens habetur naturalis Philosophiæ, & Simplicij sententia in primũ Phys. librum omnibus veteribus Physicis antecelluit. Is posuit, aquam esse materiam, ex qua omnia primùm fierent; quam sententiam Orpheum, Musæũ, & alios eius ætatis Poëtas, ac Theologos carminibus adumbrasse, cùm Oceanum, & Thetin parentes omniũ rerũ fecerunt, stygiámque paludem primam esse atque antiquissimam cecinerunt, nonnulli autumant; tametsi alij volunt, Oceani, & Thetidis nominibus significari apud eos rerum omnium instabilitatem. Et quanquam Socrates apud Platonem in Theæteto hoc pacto intelligit Homerum idem dicentem; Plutarchus tamen primo de placitis Philosophorum ait illum sententiæ Thaletis auctorem fuisse.

Lege Ar. hoc l. ca. 3. An. 8. de ci. Dei c. 2. Euse. 14. de præpar. euã. ca. 5. Clementem Alex. 1. li. Stro. Laer. 2. li. in Thalete, & Cicer. in Lucullo, & aliis locis. Thales Milesius primus auctor naturalis Philosophiæ.

Quid verò Thaletem impulerit, vt eam sententiã siue approbaret, siue primus induceret, non satis constat. Forsitan id fecit, quia aqua facillimè omnium videatur sese quibusvis formis ac figuris accipiẽdis accommodare; quod proprium munus videtur esse primæ materiæ. Quocirca vt terra quálibet figuram facile induat, aqua ei misceri solet. Accesserunt fortasse argumenta illa, quæ Aristoteles cõmemorat cap. 3. Quòd terra priscorum Poëtarum testimonio super aquam existat; Quòd omnium alimentum sit humidũ; Quòd calidũ ipsum ex humido alatur; Quòd animalia humido viuant, arente senecta intereát: denique, Quòd semina humidæ naturæ sint omnia.

Cap. 3. Cur aquã fecerit omnium rerum principium.

Non desunt porrò, qui Thaletẽ dicant significasse nomine aquæ ipsam veræ materiæ primæ naturã, admonitũ fortasse loco illo sacrorum librorum, in quo scriptum est; Et Spiritus Domini ferebatur super aquas, hoc est, quasi incubabat primę materiæ, vt ex ea va-

Gen. 1. Nõ recte quosdam opinionẽ Thaletis interpretatos.

R rias

rias rerum formas educeret; quam eandem materiam dicunt veneratos esse quondam Ægyptios colendo Serapidis simulachro, quod apud eos aquam repræsentabat. Parum tamen id, aut nihil probabilitatis habet. Primùm, quia Thales, & qui eum sequuti sunt, non vtebantur ænigmatis, vt Pythagorici, sed propriis verbis, & apertis. Deinde, quia plerique Thaletis successores in ea sententia ei repugnarunt, damnantes, quòd valde sensibilem posuisset primam materiam; quod tamen non fecissent, si apud illum purã quandam potentiam nomine aquæ significari intellexissent. Postremò, quia, etsi Thales diu in Aegypto Philosophatus est, vnde potuit aliquam diuinarum literarum cognitionẽ accipere, multáque ex Aegyptiorũ Philosophia intelligere; tamen aquarũ nomine initio sacrorũ librorum non intelligitur pura potentia materiæ, sed vulgata elementa, quòd in res alias trãsmutari possint, quemadmodũ nec Aegyptij, naturam primæ materiæ sub effigie Serapidis colebãt, sed aquã ipsam propter beneficium inundationis Nili, quo eorum regio irrigatur.

a Cap. 4. Pro opinione Anaximenis lege Ari. hoc li. c. 3. La. li. 2. in Anaximene, Au. Eus. & Ci. locis citatis Plu. primo de placitis Philosophorũ ca. 3. In Diogene Plut. c. 3. Aug. cap. 2. Ita Laer. l. 2. in Archelao.

Anaximenem, aerem rerum materiam statuisse. Idem sensisse Diogenem Apolloniatem.

ANaximenes autem Milesius, quem a initio huius operis diximus tertium fuisse à Thalete in familia Ionica, altero se veluti gradu attollens à terra, fecit aërem primam omnium materiã, quem etiam dixit esse infinitum. Eandem sententiã secutus est Diogenes Apolloniates huius discipulus. Nam etsi Nicolaus Damascenus teste Simplicio in primum Phys. scribit, illum non aërem, sed medium quid inter aërem, & ignem posuisse; ipse tamen Simplicius testatur se legisse eius commentarium De natura, in quo disertis verbis aërem primã materiam constituit, quemadmodum Aristoteles refert ca. 3. & Laërtius lib. nono. Plutarchus quoque primo de placitis Philosophorum, & Augu. 8. de ciuit. Dei in eadem sententia dicunt fuisse Socratis præceptorem Archelaum, qui Physici cognomine appellatus est, vel quia primus Physicam Athenas inuexit, vel quia vltimus eorum, qui ante Socratem extiterunt, naturalem coluit Philosophiam, Socrate deinde moralem introducente: tametsi Simplicius Archelaum Anaxagoræ sectatorem fuisse asserit.

Archelaus cur Physicus dictus?

Causæ, quibus inductus fuerit Anaximenes.

a Vide Ari. Cl. Al. Cic. locis citatis, Laer. lib. 9 in Heracli. Eus. l. 14. de præp. Euan. ca. 1. & 5.

Causæ, quæ Anaximenem inducere potuerunt, vt aërem faceret primã materiam, hæ fortasse fuerint. Primùm, quòd aër longè faciliùs quàm aqua, omnibus se formis, & receptaculis accommodet. Deinde, quòd facillimè omnium recipiat externas impressiones, siue calidi, siue frigidi, siue odoris huius, aut illius &c. Tertiò, quia vita in calido, & humido posita est, quæ simul in aëre cernuntur. Quartò quia præcipuũ animalium nutrimentum aër videtur esse, & quo cõtinenter plurima indigeant. Postremò, quia in seminib. spiritus dominantur, spiritus autem & aër mutuo cognomento dicuntur, vt Plutarchus ait, aut certè spiritus est aëris naturæ proximus.

Hippasũ & Heraclitum ignem rerum materiam fecisse.

b La. l. 9. in Hera.

VErùm, a quia Hippasus Metapõtinus, & Heraclitus Ephesius excelsi animi vir, & terrena omnia adeo contemnens; vt (quod b Laërtius ex Antisthene refert) regnũ etiam fratri concesserit; cùm ani-

animaduerterent ignem esse omnium tenuissimum, ac subtilissimũ; illum potiùs, quàm quiduis aliud, materiale principium esse censuerunt. quos Arist. ea ratione superiorib. prætulit ad initium huius capitis, quòd alij fecissent materialia principia res crassiores, & quæ minus aptæ essent, vt ex eis cætera omnia constarent, & in eas tandem resoluerentur, quod est primi principij materialis proprium. Quorũ sententiam tribuit Stoicis Cotta Ciceronianus in tertio de Natura Deorum, & alij nonnulli.

tex. 13. *Præferũtur cæteris.*

Potuerunt autem hi auctores ignis tenuitatem, & subtilitatem eo argumento colligere, quòd aërem quoque ipsum penetret, & supremum semper appetat locum. Quocirca Plato in Timæo, & Ari. hoc ca. asserunt, ignem esse minimarum partium, atque ad penetrãdum omnium aptissimum. Accedit, quòd ignis est fons caloris, vita autem in calido præcipuè consistit, vitalésque functiones calore in primis indigent. Hinc colligebat Heraclitus, omnia tandem aliquãdo in ignem resolutum iri, vnde, vt quidam volunt, assiduæ illius lacrymæ. Quanquam verius videtur, quod alij narrant, id ab eo fieri solitum, quòd humana studia deploraret.

tex. 13. *Quibus rationib. adduci potuerint?* *Heracliti lachrymæ.*

AT verò cùm materia prima non videatur esse quicquam sensibile, sed potiùs aliquid, quod in sensibilibus quasi primũ eorum fundamentum lateat: consultius alij fore putauerunt, si ponerent medium aliquid inter vulgata elementa, quod formarum omnium, quæ ab agentibus naturalibus inducuntur, commune subiectum esset; alij quidem interiectum inter aquam, & aërem, cuius sentẽtiæ meminit Arist. hoc capite; alij vero inter aërem, & ignem, quorum placitum refert primo Phys. ca. 4. Nemo enim posuit medium inter terram, & aquam, quòd terræ similitudo, & cognatio nõ videantur congruere cum primo rerum omnium principio. Quinã illi fuerint, qui medium inter aquam, & aërem constituerint, quod quidem aqua esset subtilius, aëre vero crassius, non constat. certè Anaximander Milesius Thaletis & discipulus, & primus in schola successor, medium posuit inter aërem, & ignem, quod idem censuit esse infinitum, vt nunquam deesset materia, ex qua alia, atque alia entia perpetuò fierent. Atque hic primus inuexit nomen principij, vt testatur Simplicius, & caput Ionicæ familiæ, apud Laërtium, & alios quosdam habetur, ea fortasse de causa, quòd Thales nihil de reconditiori Philosophia, sed pauca duntaxat de nautica Astrologia scriptum reliquerit.

tex. 14. *tex. 32.* *Sentẽtia eorũ, qui materiã fecerunt medium quid inter elemẽta.* *Anaximander inter aerẽ & ignẽ.* *In præfa tion. vitarum.* *Cur caput Ionicæ familiæ à quibusdam habeatur.*

Sect. 1.

Hi autẽ primum ea ratione ducti videntur, quia, vt dictum iã est, materia non videtur ponenda quicquã sensibile, sed omniũ sensibilium accidentiũ commune subiectũ; cum tamen quodlibet ex vulgatis elemẽtis sit peculiare quoddã sensibile. Deinde, quia cõmune subiectũ transmutationis habere non debet certã aliquam cõtrarietatem sibi cõnaturalem, ne dissolui possit à cõtrario, atque ita nõ sit primũ subiectum, in quod resoluãtur omnia. Ita putabãt satius esse

Cur materia credita sit medium quid inter elemẽta.

ponere medium aliquid, quod sensu non perciperetur; & ab omni naturali contrarietate esset liberum, vt omnibus transmutationibus perpetuò subesset, quàm vllum ex notis, & vulgatis elementis.

Cur hi Philosophi ab Arist. cõmendentur. Atque subodorati quidem sunt hi meliùs, quàm superiores, materiæ primæ naturam, & meritò laudantur ab Arist. 1. Phys. c. 6. eo nomine, quòd materiam primam non fecerint subiectum alicui cõtrarietati addictum, vt ij, quibus placuit, vnum ex notis elementis primam materiam constituere. tex. 34.

Eorum sententiæ refutio. Verùm ne hi quidem attigerunt verã materiæ primæ naturã. Primùm, quia materia prima, quidquid ea sit, æquè indifferẽs ex se est ad omnes formas; quo fit, vt non magis ponenda sit media inter aquã, & aërẽ, quàm inter alia quælibet entia naturalia. Deinde, quia non in ordine entium naturalium, sed extra collocanda est, seu potiùs ad illa reducenda, cùm sit eorum omnium commune fundamentum. Tertiò, quia vtrouis modo materia ponatur media, datur ea aliquid subtilius, vtpote, aut aër, & ignis, si dicatur media inter aquã, & aërem: aut saltem ignis, si locetur inter aërem, & ignem; at subtilius aliquid primo subiecto, ex quo cætera constent, dari nequaquã potest, vt iis obiiciebatur, qui aquã, aut aërẽ primum subiectum posuerunt. Quartò, quia nullũ tale mediũ esse, siue experimento, siue ratione ostenditur. Quòd si vnum mediũ fingatur, nec certis argumẽtis esse cõprobetur, cur non æquè licebit fingere plura? At de iis iam erit quæstio, quodnam eorũ prima sit materia. Postremò, quia hi, quemadmodũ & superiores, rarefactione, & condẽsatione, vulgata elementa distinguebant. Putabant enim rarefacto medio illo superiora elementa fieri, condensato autẽ inferiora: hoc autem non est satis ad rerum essentias distinguendas, quia res eadẽ potest esse nunc rarior, nunc densior. Nec certè illi occurrere poterant, tantam interdum (vti se res habet) rarefactionem, aut condẽsationem esse posse, vt iam essentia eadem subesse nequeat, cùm aliã mutationem natura priorem non agnoscerent, qua rei essentia mutaretur; nec aliam formam priorem quantitate, cuius sola maiore, aut minore extensione raritatem, & densitatem metiebantur.

Hactenus enumerati quo pacto elemẽta distinxerint.

Contra Anaximandrũ. Quod verò Anaximãder addebat, mediũ huiusmodi esse infinitũ ne generatio vnquã deficeret, nihil habet vel tenuissimæ probabilitatis. Nã si omni ex parte infinitũ foret, omnia repleret, nec Mũdo huic nostro locum relinqueret; aut certè si locũ etiã hunc occuparet, ex eáque eius parte, quæ apud nos esset, vicissim fierẽt omnia quæ fieri cernuntur; superuacaneum foret, quicquid eius extra hũc mundum existeret, quoniam hæc vna pars satis esset ad generationum perpetuitatẽ. Si verò non omnia occuparet, sed tantùm, exempli causa, Orientẽ versus infinitè porrigeretur, atque ex ea quasi massa decerperetur noua materia ad cuiusque rei generationem: oporteret sanè eã portionẽ ad nos trahi, & tantæ magnitudinis aliã annihilari apud nos, ne duo corpora essent in eodẽ loco; quæ ridicula sunt.

sunt & contra sensum, ac rationē, præsertim cùm perspiciamus, materiam, quæ fuit in re corrupta, eandem succedere in genita. Contra quam sententiam disputat Aristoteles li. 3. Physicorum ca. 5.[a] & primo de Cœlo ca. 5.[b] 6. & 7. & 1. de generatione ca. 3.[c] & li. 2. ca. 10.[d] & 11. Sed contra totum hoc Philosophorum genus, qui vnum ex elementis vulgatis, aut medium aliquid inter ea, materiale principium rerum naturalium fecerunt, fusè disputat Aristoteles, cùm locis citatis, tum præcipuè posteriori libro de generatione ca. 1.[a] 4.[b] & 5.

a à te. 34. b à te. 33. c tex. 16. d à te. 56. a tex. 8. b à te. 24

Sententia eorum, qui vnum potiùs esse omnia, quàm vno substantiali principio constare crediderunt.

SECTIO III.

HÆc cùm videantur considerasse Xenophanes Colophonius, eiúsque auditor Parmenides Eleates, & huius discipulus Melissus Samius (si rectè quidem Aristoteles eorū sententiam refert) dicendum censuerunt, res omnes naturales, quę putantur esse diuersarum specierum, eiusdem esse rationis, & essentię. Nam si elementa non differunt, nisi raritate, & densitate, aliísque accidentibus, quæ ista consequuntur; mista autem nihil aliud sunt, quàm variæ elementorum coniūctiones; profectò res omnes naturales vnius, & eiusdem rationis sint necesse est. Si enim ita res habet, nihil aliud sub accidentibus reperiri potest, quàm vnum, atque idem subiectum, quod modo his, modo illis subsit; neque alia ratione differunt mista ab elementis, quàm vt aqua tepida à frigida, & calida, si ex vtraque coacta sit. Quoniam autem iidem non putabant accidentia in entibus esse numeranda, vt quæ per se se existere non possunt; inde factum est, vt vnum tantùm ens esse dicerent. Quidquid enim est præter ens, est non ens, parique ratione quidquid est præter vnum, est non vnum: quam rationem Parmenidi ascribit Aristoteles cap. 5. Iamverò cùm iudicarent, ens ipsum ex alio fieri non posse, ne ens ex non ente fieri concederent; ingenitum illud, & nullo modo factum esse censebant. Quin etiam cùm accidētia, vt dictum est, in entibus non numerarent; immobile omnino facere coacti sūt. Id quod rectè efficiebatur, cùm omni mutationē acquiratur esse aliquod, aut amittatur. Addebant quoque, semper fuisse, ac fore, quia vt id, quod est factum, habet principium, ita quod non est factum, non habet principium, & pari ratione, nec finem; tametsi hanc rationem, quæ Melisso ascribitur, reprehendit Arist. 1. Phys. ca. 2. & 3. atque alibi sæpiùs, quod non innitatur aptè alicui cōcludendi formulæ.

Xenophanis, Parmenidis, & Melissi sententia. *Hoc lib. c. 5. & 1. Phy. à c. 2. & te. 13.* *Quid de accidentibus senserint.* *tex. 10. 22. & 25*

Hoc tātùm dissentire videbatur à Parmenide Melissus, quòd cùm ille dixisset, ipsum ens esse finitū, Melissus infinitū asseruit: quanquā re vera nihil fuit dissidij, si alter, vt pleriq; volūt, dixit esse finitum, quasi perfectū (hæc enim est vna eius verbi significatio) alter infinitum,

Ex Ari. 3. Phy. c. 6. te. 64. *Qua in re dissentiāt Parmenides, & Melissus*

nitum, quasi nullius differentiæ termino conclusum, quod erat necesse, si nullum diuidebat genus, sub quo alia species substãtiæ cõprehenderetur. Hinc Arist. videtur adductus cap. 5. vt diceret, Parmenidem spectasse in hoc discrimine conditionem formæ, cuius est finire, ac terminare: Melissum verò materiæ, cui infinitio, & indeterminatio tribuitur.

Quæ rerum principia constituerint

Quanquàm verò hi tres omnia entia vnum tantùm esse dixerũt, consulentes intellectum, qui solus potest discrimen inter essentias rerum cognoscere; non negabant tamen esse plura iudicio sensuũ. Vnde factũ est, vt quemadmodũ hoc pacto non negarũt distinctionem rerum, ita nec earum principia. Constituit enim Parmenides calidum, & frigidũ, siue ignẽ, & terram, vt ait Ari. ca. 5. principia rerũ naturaliũ, quatenus illę sensibus iudicantur distinctæ, ídque forsitã ea ratione, quòd duo hæc sint maximè sensibilia; quod idem de Xenophane, & Melisso credere par ést. Quæ si verè de his Philosophis referuntur, satis constat, non putasse eos dari reuera principia interna rerum naturalium, sed sola sensuum æstimatione.

Quo pacto à quibusdam horum opinio intelligatur

Vt Sim. & Phil. primo Ph. in ca put 2. Plotinus Enneade 5. li. 1. ca. 8. Bessarion 2. in cõtr. calumn. Plato. c. vlt. ex Nicolao, Damasc. & Alexã.

At dicũt pleriq; intellexisse hos tres nomine entis solũ ens materiæ expers, quia id solũ verè sit, dixisse verò, entia materialia nõ verè esse, quia omnia caduca esse putarẽt, potiúsq; esse vmbras eorũ, quę sunt, quàm res veras, ac solidas. Quod egregia similitudine depingit Plato 7. li. de Republica.* Ac de Xenophane certũ est, vnũ illud ens, quod solũ esse dicebat, Deũ appellasse, vt ipse quoq; Aristo. testatur cap. 5. Extant etiam Parmenidis carmina, quibus planè videtur distinguere ens mortale, ab immortali. Sic enim loquitur de immortali [Entis enim non sunt primordia primi] Postea verò transiẽs ad mortalia sic scribit [Hactenus & veri mentem, intemeratáque verba. Nũc res mortales, carmẽ quoque sumite fallax] Quo loco subiicit, ignem, & terram, siue lumen, & tenebras esse principia rerum sensibilium, quibus forsitan significauit formam, & materiam. Atque hæc eadem placuisse Melisso, non putant esse parũ probabile.

** Initio libri.*

Meritò ab Aris. refelli.

Quidquid tamen ij senserint, meritò Aristoteles ad se pertinere putauit, vt quæ ab eis dicta sunt refelleret: etenim Xenophanes, vt Aristoteles refert eodem loco, apertè significat nomine Vnius totum cœlum, id est, totam rerum vniuersitatem, non eas tantùm, quæ sunt materiæ expertes. Deinde, res materiæ expertes non sunt vnum tantùm ens, sed multa: at hi omnes dicunt vnum tantùm esse ens. Quo fit, vt non sit satis reducere quæstionem ad res materię expertes, vt eorum sententia vera esse comprobetur. Quòd si intelligunt nomine entis solum ens independens, ac incommutabile, quod est solus Deus, rectè quidem dicunt vnum tantum esse ens: Etenim & in scripturis sacris sibi vendicat Deus nomen entis, quasi proprium, cùm ait; Sic dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. At non idem est asserere, vnum tantùm esse ens, atque omnia, quæ sub primi Philosophi, sapientísque disputationem cadũt (hoc enim pacto

cto coguntur illi interpretari verbum, omnia) esse vnũ ens tantùm. Nam etsi rectè dicunt Theologi omnia esse in Deo, siue quia perfectissimè in eo continentur omnium perfectiones, siue quia omnia sunt in eius potestate; omnia tamen esse ipsum Deum, nullo modo dici potest. Itaque ne absurdius aliquid tanti viri dixisse credantur, Parmenides præsertim, cui Plato plurimum defert, multis in locis; a ita eorum sententiã interpretatur Aristoteles capite quinto huius libri, b quasi dicere velint, totam rerum vniuersitatem (rerũ, inquam, per se existentium, quæ Aristoteles aliquando c vocat propriè entia) esse vnius, atq; eiusdem naturæ rationisve, si earum essentia spectetur, non attributa ex accidentibus desumpta, quę sunt varia & multiplicia. Et quanquã veteres Physici, quos hactenus retulimus, idem creduntur existimasse, vt patet ex initio huius capitis, hoc tamẽ interest, quòd illi, quia Physicè loquuti sunt, sensibile id esse voluerũt, vel medium inter sensibilia; hi autem more metaphysico nihil sensibile designarunt, sed commune prędicatum substantiale, quatenus naturæ ordine prius est omni accidẽte, qua certè in re minus reprehendendi sunt, quàm superiores. Si enim substantia rerum omnium eiusdem rationis est; non erat vtique illa designanda certa vlla qualitate sensibili, quæ non sit omnibus communis. Atque de hoc ente, quod omnia accidẽtia naturæ ordine præcedit, intelligi potest illud Parmenidis; Non esse primi entis vlla primordia, siue principia; Esse item illud immortale, & verum; cætera autem mortalia, & ea ratione fallacia, quòd non semper existant, sed variè in illo mutentur. Quòd si hæc non minùs aliena videbuntur ab horũ philosophorum sententia, quàm ab ipsa veritate; certè nostri instituti nõ est, ea, quæ ab illis dicta sunt, ab errore vẽdicare, quod & per se laboriosum est, cùm pugnantia scribere videantur, & cùm à plerisq; tentatum sit, à nemine hactenus præstitum videmus. Denique, quæ eorum dicta in hoc libro, aliisque locis ab Auctore referuntur, nequaquã ab eo confìcta, aut per calumniam imposita credimus (erãt enim plurimi, qui penè recenti memoria talia scribenti Aristoteli, atq; adeò viua voce docenti obsistere possent) sed verè ex eorum libris accepta, atq; vt partim falsa, partim quæ possent in errorem inducere, ab eo proposita, & impugnata; vt non mirum sit, si haud grauatè tantum Philosophum in eorum reprehensione sequamur.

Nulla ratione dici potest omnia esse vnũ ens.

Qua ratione rectius hi quàm superiores loquuti sint.

Exponuntur Parmenidis verba.

a *Vt in Parmenide, Theateto, & Sophista.*
b *ante textũ primum.*
c *1. Phy. cap. 3. tex. 29. tex. 11.*

Conueniunt igitur ij omnes, quorum sententias adhuc retulimus. Primùm quidem, quatenus nullam substantialem distinctionem rerum naturalium admittunt. Deinde, quatenus nullam (quod consequens est) substantialem generationem, aut corruptionem esse volunt. Tertiò, quatenus substantiam rerum omnium perpetuam faciunt. Differunt autem primùm, quatenus priores componunt entia naturalia ex subiecta illa substantia, & aliis atque aliis accidentibus, nec essentialem distinctionem videntur negare, cùm veram entium multitudinem non modò numeralem, sed etiam specificam.

Qua in re conueniãt Philosophi hactenus recẽsiti.

Qua in re dissentiãt

cificam inducant;posteriores verò,quasi sapientiores, cùm nullum ens naturale ex substantia,& accidentibus constituant, nullumque accidens in entibus numerandum putent;nullam quoque essentialem rerum naturalium distinctionem esse colligunt. Deinde quatenus priores non negant verum motum,quod tamen negāt posteriores;& si non inficiantur motum ad sensum,seu,vt ita dicā,phantasticum.Tertiò,quatenus priores concedunt, vnum illud esse verū principium rerum naturaliū,posteriores verò dicunt non esse principiū,sed esse res ipsas naturales. Quocirca meritò posteriores non semel excluduntur apud Aristotelem ab ea disputatione, qua principia rerum naturaliū quæruntur.Ex his satis intelligi potest,quàm multa,quamq; grauia incommoda eorū omnium sententias sequantur;quorum illud est caput,quòd omnem substantiam vnius atque eiusdem rationis faciant;quod quàm sit absurdum; cùm ipsum per se satis patet,tum multò planiùs patebit inferiùs.

Vt 1. Phy. c.2. tex.8. & c.5. huius lib.

Contra omnes enumeratos Philosophos.

Opiniones eorum,qui plura principia materialia induxerunt.

SECTIO IIII.

ALij,vt quædam incommoda ex ijs,quæ dicta sunt, declinarent,partim aliam extremam viam ingressi sunt inducētes infinita principia materialia,partim mediam tenuerunt approbantes potiùs plura finita. Atq; vt ab ijs,qui longiùs à veritate aberrarunt, initium sumamus, Leucippus Eleates, eiusq; familiaris Democritus Abderites,vt Aristoteles cū vocat 3.libro de Cœl.cap. 4,seu,vt alij volūt Milesius,infinita principia materialia posuerunt; infinita,inquam,indiuidua corpuscula, quæ pro varia ratione figuræ,ordinis,ac situs varia entia naturalia constituerent;nec tamen ea ex solis huiusmodi corpusculis,seu atomis constare censuerunt,sed ex inani etiam.Ita non solum plenū,sed inane quoq; materialia principia fecerūt,vt ait Arist.cap. 4.& alijs plerisq; locis.Addebāt quoq; nō modò atomos,ex quib. quamq; rē effici putabant, infinitas esse, sed etiam mūdos infinitos, fieriq; omnia, & dissolui necessitate naturæ, dum atomi per infinita spatia volitantes in orbem voluerentur,eoque modo agitatæ modò in vnum corpus cogerentur,modò coactæ dissiparentur;atque hoc pacto res naturales generari,& corrumpi. Quorum opinio,quam Arist. a multis locis refert, Epicuro placuit,addito atomis pondere,b vt moueri possent. Eam Lucretius Latinus poëta,eiusq; sectæ alumnus latè explicat, eandemque sequutus est Metrodorus Chius, & alij nonnulli. Verùm etsi Democrito multiplex eruditio,& rerum naturalium non vulgaris cognitio à plerisq; c Veteribus tribuitur: hæc tamen eius de atomis sententia non minùs ridicula est, quàm ipse solitus erat omnia ridere. Atque vt ea incommoda omittam,quæ omnibus patent,qualia sunt illa,quòd atomorum figuris,ordine,& positione tantam rerum varietatem

Laert. in Democrito.

Democriti,& Leucippi sententia.

Tex.37. sub finē.

a Vt 1. Phy. c.2. tex.6. & 4.Met.c. 5.tex.19. & 3. de Cælo cap. 7.tex.56. & lib. 1. de gen.ca. 1.tex.1.& alibi sæpe.

Epicurus addidit atomis pondus.

b Euseb. de præpa. Euang. li. 14. cap.5. & alijs.

c Inijs est Laert.lib. 9. in Democrito. & alibi

Refutatio

rietatem efficit; quòd fortuito concursu pulcherrimũ & cõstantissimum huius Mundi ordinẽ constituit; quòd casu eundẽ dissoluendum putat; quòd ex altero genere principii materialis, quod inane vocat, & non ens esse affirmat, non minùs entia naturalia, quàm ex ente constare dicit: certè essentialis differentia substantiarũ nulla ab eo inducitur, quod superioribus euenisse docebamus; tametsi aliquando Aristoteles illi attribuit, quòd substantialem formã, ex qua sumitur essentialis substantiarum differẽtia, nescio qua ratione subodoratus sit. Nam cùm inane nihil sit, atomi verò sola figura, situs, & ordinis varietate, ac proinde accidẽtario discrimine differant, qui fieri potest, vt vlla essentialis differẽtia substãtiarũ eorum vario concursu efficiatur? Accedit, quòd alio modo generat entia ex atomis initio mundi, alio post eius cõstitutionẽ, tunc per concursum temerarium, nũc per secretionem atomorum, aliarum rerum ex aliis, quam cùm nec sensus, nec ratio percipiat, optimè refellitur ab Arist. tertio de cælo, & aliis locis.

Vt 2 Physic. c. 2. tex. 22. & 1. de partib. animal. c. 1.

à tex. 57.

Anaxagoras verò Clazomenius Anaximenis auditor, nec modò generis splẽdore, sed animi quoq; gloria clarissimus (vniuersum enim patrimoniũ, quod erat amplissimũ, suis spõte reliquit, vt scribit Laërtius) primus fortasse fuit, qui essentiale substãtiarũ discrimen constituit. Eius sententia fuit, gigni omnia ex atomis similis naturæ, quæ antè in Chao latitarent, vt carnem ex infinitis carunculis indiuiduis latitantibus in cibo, & os ex infinitis ossiculis, atque ita cætera. Itaq; hoc pacto duo præcipua, quæ superiores præterijssent, se asserere existimauit, essentialẽ substãtiarum differentiam, earumq; generationẽ, quam eductionem latentiũ principiorum esse voluit. Inexplicatissimũ enim (inquit Plutarchus) illi videbatur, quonã modo ex eo, quod nusquã esset, posset quid oriri, aut rursum in id, quod nullibi esset, interire: proinde ex similibus particulis gignebat omnia, & rursum in eadem dissoluebat. Adhibuit quoq; primus primam causam efficientem omnis expertem materiæ, quæ omnia ex omnibus educeret, vt quæ libera esset, & soluta omnis compositionis lege. Ac laudat quidem illũ Arist. hoc ipso capite, quòd Chao inducendo, atque educendis ex eo rebus latitantibus naturam materiæ optimè omnium adumbrarit, eumque Empedocli, qui & posterior ætate fuit, & principia rerum meliùs tenere potuit, hac ipsa ratione videtur præferre cap. 3.

Anaxagoræ opinio.

lib. 2. in Anaxagora.

Qua ratione ductus fuerit.

1. de placitis philosophor. ca. 3.

à tex. 16.

Quæ tamen & huius sententiã incõmoda sequantur, ex his patebit. Primùm, quia cùm videamus in his inferioribus esse mutuã omniũ rerũ transmutationẽ, efficitur Anaxagoræ sentẽtia, vt omniũ minimę particulę sint in singulis rebus; quod nõ solùm ex eo fieri nequit, quia efficerẽt magnitudinẽ infinitã (oportet enim cõcedere minimas illas particulas esse certę magnitudinis, neq; dici indiuisibiles, nisi quia naturaliter diuidi nequeãt) sed etiã, quia nõ omnia sunt apta, vt cũ omnibus misceantur. Deinde, quia etsi Anaxagoras isto modo

Impugnatio.

Nō explicari ab eo, quo modo dissimilaria gignātur.

modo vtcūq; explicat, quo pacto similaria gignātur; nō explicat tā mē quomodo gignātur dissimilaria, vt equus, aut homo, nisi dicere velis, dissimilaria nihil aliud esse, quàm diuersorū similarium cōiunctiones, quod & falsum esse infrà ostendetur, & quo pacto fiat, ab eo non exponitur. Tertiò, quia si principia similariū sunt infinita, ignota nobis sit necesse est eorum natura; quandoquidem non alia ab Anaxagora ponuntur interna eorum principia. quo fit vt dissimilaria quoq; necessariò ignorentur, si nihil sunt aliud, quàm similarium diuersorū copulationes. Iā quo pacto latentes particulæ educuntur ex ijs rebus, ex quibus res aliæ fieri cernuntur? à centróne ad circumferentiam extrahuntur? neque enim alia ratione videtur id posse fieri, præsertim cùm nō semper fiat separatio, & quasi euaporatio particularum rei, quæ generatur ab ea, ex qua generari cernitur. Quòd si tum res fieri dicitur ex alia, cùm eius particulæ in alia latentes, ad partes exteriores veniunt; cur non potiùs natura rei genitæ ex internis particulis; quàm ex ijs, quæ exteriùs apparent, constitui iudicabitur? Ita potiùs generatio, quam ponit, erit corruptio, & corruptio generatio. Deniq;, neq; isto modo tuetur Anaxagoras generationem, & corruptionē rerum naturaliū. Nam, vt demus aliquid posse fieri eductione illa particularum, qualiscumque ea sit; nō differt sanè quicquam ea generatio à congregatione, veluti cùm aqua tota fit ex multis guttulis, quod sanè non est fieri aquā, sed fieri maiorem aquā. Quod idem modo contrario dicendū est de corruptione.

Impugnatur latentium particularum eductio.

Anaxagoram interpretatur Aristoteles.

Itaq;, nisi intelligat Anaxagoras, nomine infinitarum partiū similarium, materiā ipsam, vt Aristoteles illum conatur interpretari hoc capite, idque quatenus materia est diuisibilis in infinitū, partesque tum demū videntur educi, cùm materia actuatur forma rei similaris (vt educi particulas nihil sit aliud, quàm materiam exhiberi conspiciendam sub certa forma) inanis omnino est eius sententia: & tamen si hoc pacto rem intellexit, idem illi dicendum fuit de generatione dissimilarium, quæ non gignuntur sola congregatione diuersorum similarium, sed eductione formæ alterius cuiusdam naturæ à formis similarium ex eiusdem materiæ potestate. *à tex.*

Empedoclis sententia.

EMpedocles verò Agrigentinus, insignis Philosophus, & regni etiā oblati contēptione clarus, vt ex Xātho refert Laërtius, non infinita principia, vt superiores, sed finita potiùs ponenda censuit: neq; quicquam tamen voluit esse prius quatuor vulgatis elemētis, sed ea ipsa verè esse primordia rerum omniū, quæ fiunt. Cùm enim iunior esset Anaxagora, eiusq; sententiā de generatione ex particulis similis naturæ cum toto nequaquā probasset, ea forsitā ratione, quòd naturā rei, quæ verè generatur, oportet antè non existere, concessit ille quidem generari mista ex elementis, etiam ea, quæ similaria sunt, vt carnē & ossa; at ipsa iam elementa non generari ex prioribus principiis materialibus, vt putabat Anaxagoras. Nec enim satis esse indiuiduas earum particulas, vt ex eis gignerentur elemēta, cùm *Li. 8. Empedo.*

sint

sint eiusdem naturæ cum totis; potiusq; earũ aggregatione maius aliquid fieri, vti diximus, quàm vt ex ea resultet noua aliqua natura.

Atq; laudandus quidẽ est Empedocles hac ex parte, quòd generationem ex similaribus improbarit, quodq; alias ipsa veritate impulsus formam substantialem mistorum adiunxerit, si Aristoteles rectè conijcit ad finem huius capitis a, & aliis plerisq; locis. b Verùm reprehendendus, quòd asseruerit, quatuor vulgata elementa esse simplicia corpora, & nullo modo composita, nisi ex partibus similaribus. Neque enim negari potest, ea mutuò in se inuicem transmutari, vt aquam in aërem, & vicissim aërem in aquam, atq; ita cætera. Quod si vereamur, ne hac in re sensus nos fallant, ratio planè idẽ demonstrat. Cùm enim ea sibi mutuò contrariis qualitatibus repugnent, seseque mutuò alterent; & è naturali statu vicissim depellant; necessariò efficitur, vt eorum natura sit caduca, & minimè perpetua. Tendit enim planè ea pugna in interitum eius, quod vincitur. Hinc contrario argumento, commutatoque consequente in antecedens, colligimus in cœlo non esse alterationem, quæ contrariis qualitatibus fiat, quòd longissimo experimento compertum sit, non esse illud vlla ex parte corruptioni obnoxium. Hinc quoq; docet Arist. hoc ipso capite ; & aliis locis, sustulisse Empedoclem de medio, non modo generationem, & corruptionem elementorum ; sed eorum etiam alterationem, quippe quæ ad interitum rei, quæ alteratur, suápte natura dirigitur. Si enim interitus non datur, neque alteratio concedenda est, nisi quis absurdissimè dicat, appetitum naturalem elementorum in agendo esse frustrà inditum, & qui expleri nequeat.

a tex. 51. b Vt 2. Phy. tex. 82. & 1. partib. anim. c. 1.

Ex alteratione passiua colligi corruptionẽ.

tex. 15. & 1. lib. de generatione à tex. 56.

Quid nam Pythagorici, & Platonici materiam primam esse putauerint.

SECTIO V.

Pythagoreorum sententia, vt Arist. docet cap. 5. ea fuit, vt putarent primam materiã esse numeros, seu potiùs vnitates. Affecti enim scientiis Mathematicis, quæ apud eos, auctore Pythagora, primùm discendæ erãt; ea, quæ in rebus mathematicis principia sunt, omnium principia esse colligebãt; tantùm valet consuetudo doctrinæ, qua quis primùm imbuitur. Ita cùm in Mathematicis nihil sit prius vnitate, eiusq; multiplicatione numerus existat, qui & ipse natura prior est, quàm magnitudo; concludebant illi, magnitudinẽ quoq;, & alia, quæ deinceps reperiũtur in rerum natura, ex vnitatibus cõstare, vt materia; cunctaq; esse numeros secundum substantiam subiectam, intimamque cuiusque rei essentiam. Proinde vnitatem ex ipsa vi constituendi numeros nomine vno Parimparẽ appellabant, quòd addita imparibus efficeret pares; paribus autẽ impares, vt capite eòdem cum Alexandro exposuimus

Pythagoreorũ sententia.

Vnitas Parimpar.

mus. Eadémque ratione illam appellabant finitã, quòd constitueret numeros impares ad vnionem, perfectionemque aptiores, quæ finitionis, siue absolutionis nomine significantur; infinitam verò, quòd constitueret pares, qui aptiores sunt ad diuisionem, & dissolutionem, quæ tendunt in infinitũ. Deinde, res omnes, quemadmodũ & numeros, ad denariũ reducebant, quòd cæteri numeri apud omnes nationes ex denario semel, aut sæpius accepto, & ex aliqua denarij parte constituantur. Denique ipsum denarium ad quaternarium reuocabãt, quòd cõstitueretur ex vno, duob. trib. & quatuor, sanctissimumq; iusiurandum per quaternarium fieri putabant; vt Plutarchus refert primo de placitis Philosophorum: Ex quib. colligebant, proprietates rerum nihil aliud esse, quàm proprietates numerorum, ex ipsorúmque numerorum natura prouenire rebus, vt hãc aut illam proprietatem habeant, & vt hoc, vel illud agant, aut patiantur.

Denarius. Quaternarij dignitas. *Cap. 3.*

Quæ sententia, si prima specie spectetur, facillimè refellitur. Primùm, quia vt vnitas sequitur entitatem vnam, ita numerus multas entitates, quod autem sequitur naturam rei, ad eius constitutionem pertinere non potest. Deinde, quia si numeri, siue vnitates, sunt materia, & substantia rerum, atque eodem modo constituunt naturalia, quo Mathematica; non distinguentur vtique naturalia à mathematicis. Tertiò, quia vt Aristoteles hoc cap. argumentatur, nõ erit in rebus naturalibus principium motus. Numeri enim, inquit, nullius motus sunt causæ, cùm in immobilibus etiam reperiantur. Tolletur igitur motus ipse, generatióque omnis, & corruptio. Quartò, quia, vt idem adiungit, nulla causa, hoc pacto reddi poterit, cur alia corpora grauia sint, alia leuia, & alia hoc, alia illud agant, aut patiantur; cùm eodem modo naturalia ex vnitatibus, atque mathematica constituant, in quibus nihil tale demonstrari potest. Quintò, quia, vt idem eodẽ loco concludit, fieri non potest, vt numeri sint, & res ipsæ naturales, & causæ earum, cùm nihil sit causa sui; quorum tamen vtrumque ijdem affirmant. Qua in re præfert Aristoteles sententiam Platonis opinioni Pythagoreorum, quòd duo genera numerorum posuerit; alterum separatum à rebus naturalibus, & per se existentem; alterum in rebus ipsis naturalibus, qui etsi non esse, fingi tamen potest effectus illius separati, cùm interim Pythagorici eum tãtum ponant, qui est in rebus naturalibus, imò verò, qui sit res ipsæ naturales. Sextò, illud addi potest; Si numeri sunt substantiæ rerum naturalium, non esse earum generationem quidquam aliud, quàm generationem numerorum; quare cùm numeri collectione, aut numeratione fiant, vt Aristoteles hoc capite docuit; nihil aliud fore rerum naturalium generationem, quàm collectionem quandam, aut numerationem. Postremò, quia videmus res naturales mutuò transmutari seruata præcisè eadem materia: ex vno autem numero non potest fieri alius numerus seruatis præcisè ijsdem vnitatibus, sed addita, aut detracta vna, vel pluribus. Ita fit, vt non solùm non tradant

Refellitur Pythagoreorum sententia. *tex. 31.* *tex. 32.* *Duo numerorum genera à Platone posita.* *tex. 34.* *tex. 40.*

veram

veram materiam, sed minùs etiam, quàm superiores, materiæ rationem attingant.

Sunt qui dicant longe aliter intelligẽdos esse Pythagoricos, imò verò ab eis veram non solùm materiæ, sed etiam formæ naturam tradi, quemadmodum ab Arist. tradita est: nec Platonem, quem volunt vtramque penitus attigisse, aut earum cognitionẽ inuenisse per sese, aut ab aliis, quàm à Pythagoricis accepisse. Aiunt enim, Timæũ Locrensem Pythagoricum Philosophum, quem ille in Timæo sequutus est, formæ, ac materiæ naturam cognouisse; neque aliud Pythagoricos mysterio paris, & imparis eatenus occultasse, quàm verã vtriusque principij naturam: materię quidem, nomine paris, quòd sit causa diuisionis rerum, & dissolutionis; formę verò, nomine imparis, q̃ sit causa vnionis, & cõseruationis. Hinc tam multa, & tam præclara de materia, & forma doceri à Platone in eo opere sub persona Timęi. De materia, q̃ sit obscura quædam species, receptaculum, mater, informe gremium, quòd nullam sibi propriam speciem habeat, & à propria potentia nunquam recedat, quódque per se ipsam comprehendi non possit, & alia similia. De forma, quòd sit verè existentium simulacrum miro modo à verè existentib. figuratum, diuinæ, ac intelligibilis naturę participatio, seu participata similitudo, & huiusmodi alia.

Quo pacto de quorundam sententia sint intelligendi Pythagorici.

In timæo fol. 6.

Aliquot Platonis dicta de materia.

De forma.

Quanquam verò de Pythagoricis, quòd ferè intelligi nolint, parum curandum putamus; libenter tamen hac in re duos Philosophorum principes Platonem, & Aristotelem conciliabimus. Accipimus igitur, quæ Plato sub persona Timæi tradit. Primùm quidem, materiam esse vnum, quid omnibus transmutationibus subiectum, non plura, finita, aut infinita, vt ij Physici docuerunt, quorum sententias secundo loco retulimus. Deinde verò, non esse eam corpus aliquod vnum sensibile ex quatuor vulgatis elementis, aut aliquid inter ea interiectum, in quod alia re vera transmutentur, quodque in alia transmutetur; quod pronũciatum, & ex superiori perspicuè colligitur, & à Timæo his verbis ostenditur. Principio id corpus quod modo aquam nominauimus, quando in solidam concrescit materiã, lapis, & terra fieri videtur; quando verò liquescit, & diffluit, spiritus atque aër. Item aër exustus, ignis efficitur, ignis extinctus, & corpulentior factus aërem creat. Rursus crassior factus aër in nebulas, nubésque concrescit: his etiam magis compressis, pluuiæ defluunt. Ex aqua rursus terra, lapidésque gignuntur. Atque ita videmus hæc omnia circuitu quodam sibi inuicem vires, fomentáque generationis vicissim tribuere. Quæ cùm nunquam eadem appareant permanere, quisnam sine rubore, redargutionisq; suspicione poterit istorũ aliquid vnum potiùs, quàm aliud certò, ac firmiter appellare? Hæc Platonicus Timæus. Postremò, eandem materiam non habere ex se se formam vllam, quæ impedimento esse possit formis introducendis. Id quod egregiis similitudinibus declarat Timęus [Qui vnguenta, in-

Primum pronunciatum.

Sect. 4.

Secundum.

Verba Timæi.

Tertium.

Similitudines Timæi.

ta, inquit, suauiter redolentia confecturi sunt, humidam materiam, quam certo condire odore volunt, ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat, & qui materiis mollibus, impressionique cedentibus figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactissima quadam læuigatione eas poliunt. Ita illud, quod in omnibus passim cæterorũ omnium simulacris rectè figurandum est, his omnibus formis natura sua carere necesse est.] Verùm ex his tribus pronunciatis, etsi rectè sequitur, materiam esse subiectum quoddam commune omnibus formis, quæ per transmutationem inducuntur, quod veteres Naturales cùm tradere conarentur, re vera non tradiderunt; non videtur tamen colligi, tale subiectum esse puram potentiam, quæ in re posita est primæ materiæ natura. Datis enim propositis pronunciatis, nihil prohibet, quominus materia sit substãtia composita ex forma non accepta per transmutationem, cuiusmodi esse dicitur à quibusdam corpus constans materia, & forma quadam corporeitatis inseparabili; aut certè ita simplex, vt sit completa, & perfecta, quale à plerisque ponitur corpus cœleste.

Ex dictis à Platone quid colligatur de materia.

Dubitatur de sententia Platonis in natura materiæ statuẽda.

Num verò Plato vlteriùs progressus sit ad ipsam puram materiæ potentiam statuendam, non satis nonnullis videtur perspicuũ. Nam ex ijs materiæ conditionibus, quas paulò antè ex eodem Timæi loco commemorauimus, colligi videtur, illum puram entis, vt ita dicam, potentialitatem attigisse: & tamen aliis ex verbis eiusdem oppositum videtur effici. Ait enim eodem loco, materiam esse hoc aliquid, ignem verò, aquam, & vnumquodque aliorum elementorum non esse hoc aliquid, sed tale. Quòd si materia prima est hoc aliquid, ergo est res quædam perfecta in genere substantiæ, & non pura potentia. Nec enim quæuis substantia dicitur hoc aliquid, sed ea, quæ per sese, & separatim cohærere potest, cuiusmodi sunt primæ substantiæ, vt hic angelus, hic homo, hic lapis, & formæ, quæ per se existunt, vt anima rationis particeps, & secundum Platonẽ, Ideæ. Qua in re Aristoteles Platoni videtur repugnare cùm scribit lib. 7. cap. 3. materiam non esse hoc aliquid. Et 2. lib. de anima. c. 1. cùm docet, nõ materiam, sed compositum esse per se hoc aliquid, idque ratione formæ, qua hoc aliquid absoluitur, si compositum est. Nam & ipsas formas, quæ per se cohærere possunt, hoc aliquid esse diximus.

tex. 6. *tex. 2.*

Conciliatur Platonis, & Aristotelis dicta de materia.

Si quis tamẽ rectè attendat, nõ est in re ipsa dissidium inter Aristotelẽ, & Platonem, sed in vsurpatione verborũ. Placuit enim Platoni id potiùs vocare hoc aliquid, quod semper idẽ permanet, succedentibus in eo aliis, atque aliis formis, quàm quod per sese, ac separatim cohærere potest. Ad quod forsitan ea etiã ratione inductus est, quòd distinctio numeralis sub specie in rebus naturalibus materiæ tribuatur, vt apud ipsum quoque Aristotelẽ plerisq; locis cernere est.

5. Metaph. c. 6. tex. 12. & 7. lib. c. 8. tex. 3. & 12. lib. c. 8. tex. 49.

Nisi detur forma substantialis materiã non esse puram potentiam.

Sed quia ostendi nequit, materiam esse puram potentiã nisi priùs constiterit, sit ne in rerum natura substantialis forma, quæ verè informet,

formet & non tantùm assistat (si.n. huiusmodi forma non datur, fieri non potest, vt materia sit pura potẽtia) disquiramus iam, num inter materiam primam, & accidentia (quicquid tandem sit materia prima) detur forma aliqua, quæ accidentia omnia naturæ ordine antecedat, atque ad prædicamentum substantię tanquam vera pars substantiæ reductitiè pertineat. Hoc enim est, quòd nomine formæ substantialis intelligimus. *Quid forma substantialis.*

SINT NE INTER MATERIAM PRIMAM, & accidentia ponendæ formę substantiales.

QVAESTIO III.

Non videri ponendas. SECTIO I.

FOrmam nullam rerum naturalium inter materiam primam, & accidentia ponendam esse, his argumentis probari potest.

1 Primùm, quia in elementis nulla forma prior accidentibus videtur esse, vel ipso Aristotele auctore, qui secundo libro de generatione cap. 2. asserit, primas quatuor qualitates esse primas elementorum differentias; idque planè sibi persuadent Alexander Aphrodiensis lib. 12. huius operis, Philoponus in 2. de generatione, & Galenus primo de elementis, nisi quòd nonnunquam appellant eiusmodi qualitates substantias, quòd sint primæ elementorum formæ, eaq; constituant. Quòd si primæ formæ elementorum accidentia sunt, & mistorum quoque primæ erunt, quippe cùm mista nihil aliud esse videantur, quàm variæ elementorum coniunctiones. *tex. 7. Cõm. 12. Comm 7.*

2 Deinde, quia cùm à nobis de numero, & diuersitate entium ambigitur, non sunt asserenda plura, vbi pauciora sunt satis; natura.n. vt nihil omittit necessarium, ita nihil addit superuacaneum: at omnia, ad quæ præstanda ponuntur substantiales formæ, præstari abundè videntur ab accidentibus: non sunt igitur ponendæ formæ substantiales. Assumptio hunc in modum probatur. Tria sunt, quorum causa quis dicat necessariò ponendas esse formas substantiales: esse rerum naturalium, earum distinctio, & operatio; at formæ, quæ sunt principia essendi, eædem sunt principia distinctionis, & operationis, vt patet in calore, qui & dat esse calidi, & distinctionem à frigido, & vim calefaciendi: ergo cùm ad distinctionem, & operationem rerum naturalium satis sint accidentia; reliquum erit, vt satis quoque sint ad earum esse; quo fit, vt ad nihil horum inducendæ sint formæ substantiales. Satis verò esse accidentia ad rerum naturalium distinctionem, vel ex eo perspicitur, quòd ipsarum formarum substantialium distinctio ab iis, qui eas esse censent, ex distin- *Naturã, neque omittere necessaria, neque addere superuacanea.*

ctione

ctione accidentium colligitur. Item, quia nisi accidentia satis essent ad res naturales distinguendas, cùm formæ substantiales non ponantur sensibiles, sed intelligibiles, nunquam specifica rerum naturalium distinctio à nobis cognosceretur. Satis autem eadem esse vt ipsorum ope res naturales suas operationes exerceant, primùm quidem inductione patet. Nulla enim est operatio, quæ non referatur ad aliquam agendi facultatem: at omnes facultates, siue potentias accidentia esse constat, cum ad secundum genus qualitatis pertineant. Deinde, quia formarum substantialium assertores nullam earum dicunt agere posse, nisi per aliquod accidens, vt vel ex hoc pateat agendi munus primò tribuendum esse formis accidentalibus, per quas substantialibus conuenire dicitur. Ita patet omnia, ad quæ præstanda ponuntur substantiales formæ, perfici posse per accidentia; vnde fit, vt substantiales sint superuacaneæ.

Formas substātiales non pons sensibiles.

Nullam formam substātialem immediatè agere.

3 Postremò, quia substantiæ naturales, imò & creatæ omnes vel ex eo substantiæ dicuntur, quia substant accidentibus, hoc est, accidentia sustinent, vel quia per se existunt; formæ autem substantiales, si dantur, cùm indigeant sustentaculo materiæ, vna excepta rationa-
1 li, neque vnquam per se existere possunt, neque accidentia sustinere, nisi per accidens, & quatenus innixæ subiecto, quo etiam pacto quantitas sustinet qualitates corporeas; nullo igitur modo formæ naturales sunt substantiæ, excepta humana, quæ ita est forma naturalis, vt sit etiam ex genere earum, quæ per se subsistunt.

Formarum substantialium assertio ex ipsa rerum naturalium constitutione. SECTIO II.

Dicendum est tamen omnino cum Arist. & Platone, quos tota ferme Philosophorum posteritas secuta est, in quauis re naturali, earum saltem, quæ gignuntur, & intereunt, dari formam aliquam substantialem, quæ antecedat naturæ ordine, nō modò accidentia omnia aduentitia, sed etiam propria, & congenita. In qua sententia, quod ad mistorum formas attinet, sæpe suspicatur, seu potiùs quodammodo vaticinatur Arist. fuisse priùs Empedoclem, cùm de forma ossis locutus est, vt superiùs retulimus, & ante Empedoclem, Democritum; tametsi non satis constat, num Aristoteles solam inuentionem formæ substantialis mistorum, an elementorum etiam tribuat Democrito. Quod verò attinet ad ipsorum elementorum formas, eandem sententiam primò referunt plerique ad Timæum, de quo superiori quæstione mentionem fecimus, & nonnulli ad ipsum Pythagoram eius familiæ caput. Sed quidquid ea in re dicendum sit, certum est, Platonem in ea sententia fuisse, quam Arist. amplexus est.

Conclusio

Ad fin. capit.

Sect. 4.

Potest igitur proposita cōclusio multis ex capit. ostēdi. Primùm ex ipsa reru naturalium cōstitutione hoc pacto. Res naturales non sunt

Confirma tur prima.

sunt materia ipsa prima duntaxat, sed aliquid aliud includunt; alioqui omnes essent eiusdem rationis,& essentiæ, nullúmque esset earum internũ principium, nulla generatio, aut corruptio, nulla proprietatum distinctio, quæ essentialem distinctionẽ sequitur; proinde quælibet, aut omnes omnino proprietates haberet, aut nullam: at illud, quod præterea includunt, nobilius est, quàm materia prima, cùm ab eo proueniat non modò ipsarum distinctio,& generationis absolutio, sed etiam omnis agendi facultas, proprietatum varietas, & perfectionis ordo: ergo si materia prima substantia est, quod omnes tanquam notissimum supponunt; multò magis id, quod additur ad complendam rerum naturalium constitutionem, substantia erit; completur autem per formam; datur ergo forma substantialis.

Neque iam hic occurri potest, esse quidem res naturales diuersarum essentiarum,& habere diuersas proprietates, ac agendi potentias, vt est sensu per se notum,& tamen non esse compositas ex materia,& formis substantialibus, sed esse substantias simplices, vt quidam dicunt de corporibus cœlestibus: id enim si dixeris, mirificè tibi repugnabis. Primùm, quia iam confessus eras, materiam primam esse communem omnibus. nam si communis est, aut omnes erunt sola materia prima, sicque nulla erit essentiarũ, proprietatũ, aut facultatũ distinctio; aut nulla earũ erit substãtia simplex. Deinde, quia iam admiseras (quod etiã vel sensibus ipsis perspicuũ est) dari in his inferioribus mutuã omniũ rerum naturalium generationem. neque enim id fieri posset, si res naturales essent naturæ simplices: qua ratione dicimus, albedinem non fieri ex nigredine, sed albũ ex nigro. Dilutio.

Præterea, res naturales sunt in genere substantiæ: existunt enim per se se,& cætera omnia materialia sustinent, ac per propria genera,& differentias definiuntur, imò etiam, vt plerisque placet, veriùs definiuntur, magísque propriè habent genera,& differentias, quàm res simplices; ac denique omnes Philosophi dicunt, se quærere principia substantiarum, cùm rerum naturalium principia quærunt, vt Aristo. non semel scribit: atqui essentialis perfectio, cuiusque rei ad idem genus pertinet, in quo res ipsa ponitur; materia autem prima, non est perfectio,& absolutio rerum naturalium, sed earum inchoatio,& quasi fundamentum: ergo aliquid præter materiam, quo absoluatur,& compleatur rerum naturalium constitutio, pertinet ad genus substantiæ tanquàm pars substantiæ, quod nos formam dicimus substãtialem: alioqui neque ipsæ res naturales in genere substantię essent, quod est contra hypothesin. Nulla enim res sine propria perfectione essentiali magis, quàm sine propria essentia, aut esse in genere vllo, aut intelligi potest. Veriùs magisq; propriè definiri res compositæ. Vt li. 7. c. 1. tex. 5. & li. 12. c. 1. tex. 2. & 3.

Neq; occurras, formas reru naturaliũ esse indirectè in genere substantiæ, directè autem in generib. accidentiu, vt quas accidentia esse existimes. Id enim dici nõ potest. Nã quicquid, siue directè, siue indirectè ad genus substãtiæ pertinet, vniuersa accidẽtiũ genera præce- Occurritur obiectioni.

dat necesse est, alioqui iam substantiæ prædicamentum non præcederet naturæ ordine omnia accidentium prædicamenta. Quocirca præclarè illud ab Arist. dictum est primo Phys. lib. cap. 6. Non constare substantiam ex non substantiis. *tex. 52.*

Dissoluitur altera. Quòd si dicas, formas rerum naturalium esse & substantias, & accidentia, quemadmodum albedo & qualitas est, &, multorum sententia, relatio similitudinis; aperta erit responsionis contradictio. Cùm enim negabis formam substantialé, formam substantialem astrues. Neque enim res vlla in duobus veris generibus poni potest, nisi ratione duplicis essentiæ. Quare si accidentia ratione alicuius essentiæ ad prædicamentū substantiæ pertinere dicas, vt quæ sint partes formales rerum naturalium; iam profectò concedes formas substantiales; nisi quòd dices, esse easdem re cum accidétibus. Potiùs ergo à principio fateri debuisti, dari formas substantiales diuersas, non modò ratione, & natura, sed etiā re ipsa, ab omnibus accidentibus, saltē absolutis. Hoc enim rationi longè magis consentaneum est. Hinc est illud, quod sapienter quoque Arist. eodem lib. præmiserat; Quod propriè est (id est substātia) nulli sit accidés: quod planè intelligit de substantiis non modò directè positis in genere substantiæ, qualia sunt genera; sed etiā de indirectè, cuiusmodi sunt differentiæ, quas item eodem loco commemorat. Atque loquitur saltem de accidente absoluto, vt interim omittamus totū relationum genus, propter nōnullas, quę proximè in substantia fundatur. *Substantiam nulli esse accidens.* *1. Phys. c. 3. tex. 30.*

Postremò, aut materia prima est substantia completa, & perfecta in genere substantiæ, aut pars substantiæ, & quæ natura sua complementum desideret, vt ex ea fiat substantia completa. Si completa, ergo nihil eorum, quæ accedunt per mutationem, efficit substantiam, sed substantiam tantam, aut talem. Substantia enim completa non expectat complementum, ac proinde, nec aliud quidquam sui generis, sed aliorum: alioqui non esset completa. At si est incompleta, per aliquid substantiale complenda est. Igitur cùm hoc fieri nequeat, nisi per formam substantialem: necessariò efficitur, dandam esse formam substantialem. *Substantiam non generari per se ex substātia completa.*

Ex vnitate cuiusque rei naturalis. SECT. III.

DEinde ostenditur assertio ex vnitate cuiusque rei naturalis. Oportet enim fateri, earum quamque esse vnius essentiæ, cùm vnaquæque sit vnum ens simpliciter, non multa simpliciter; atqui rerum naturalium essentiæ constant ex materia, & aliquib. formis adiectis, nec constant ex materia, & accidentibus; ergo ex materia, & formis substantialibus. Quòd verò non constent ex materia, & accidentibus, his argumentis apertum est. Primùm, quia materia, si non perficitur in genere substantiæ per formam substantialem, non dubium est, quin sit ens completum, vt *Res naturales, non constare ex materia & accidentibus.*

verum

veteres Physici existimarunt, quod idē de accidentib. certū est, cùm propriè, & directò ad cætera genera pertineāt: at ex plurib. entibus cōpletis, non constituitur vlla vera essentia, & natura, quantūcunq; illa in ordinē redigantur, & coaptentur: non constant igitur rerū naturaliū essentiæ ex materia, & accidētibus. Assumptio ex eo probatur, quia si semel admittatur constitutio verarum essentiarū ex entibus cōpletis, licebit cuiq; nullo negotio quāplurimas rerū essentias conficere, multis eorū coniunctis, & ordine collocatis; erūtque isto modo milites in exercitu partes vnius cuiusdā essentiæ; omnes item cæli, imo & omnia, quæ sunt in rerū natura, cùm sint optimo ordine disposita, erunt partes vnius cuiusdam entitatis, atque adeò Deus ipse optimus, & Maximus, quod ne ferre quidē aures possunt. *Ex entibus cōpletis nullā veram essentiam constare.*

Deinde, quia si essentiæ rerum naturalium constant materia, & accidentibus; aut quælibet accidentia sunt satis ad earum constitutionem, aut requirūtur certa, & determinata. Si satis sunt quælibet; ergo non dantur certæ species rerum naturalium, sed quolibet momento sunt aliæ, atque aliæ, cùm alia, atque alia accidentia continenter accedant, & decedant; imo etiam tollitur de medio omnis motus: necesse enim erit, vt fatearis, omnem mutationem esse generationem, aut corruptionem substantialem. Si verò requiruntur certa, & determinata, vt inseparabilia (hæc enim forsitan iudicabis aptiora) primùm quæro, quænam dicas inseparabilia: nulla enim talia sunt respectu materię, cum ea sit indifferens ad omnia; nisi fortè quantitas interminata, ex qua tamen cum materia nulla rerum naturaliū varietas confici potest; quo fit, vt si nulla datur substantialis forma, cuius respectu quædam dicantur inseparabilia, nulla omnino inseparabilia sint, ex quibus rerum naturalium essentiæ constituātur; cùm interim data forma substantiali, nihil iam sit opus accidentibus inseparabilibus ad rerum naturalium constitutionem. Deinde, cùm in eadem re multa reperiantur accidentia; aut illa ordinem habent inter se aliquem, vt aliud sit primum, aliud secundū, & ita deinceps; aut nullum: si nullum, ergo essentia, quæ ex eis cum materia cōstabit, non erit vna, nisi per acciden[s], & ratione subiecti, quæ vnitas nō est satis, vt ex ea colligas vnam essentiam ex formis, & subiecto condatam: si verò ordinem habeant, & essentia vel ab vltimo, vel à solo primo sit vna; iterum redis ad negata. Sola enim quantitas interminata est primum accidens; vltimum autem continenter variatur; nisi loquaris de inseparabilibus, quæ nulla esse cōstitit respectu materiæ præter quantitatem. Quòd si dicas, aliqua alia præter quantitatē esse inseparabilia, nō respectu solius materiæ, sed materiæ cū certis accidentibus separabilibus cōiunctæ; nihil ad rem erit responsio, si iam supponis aliquod ens compositum ex materia, & prioribus illis accidentibus, quippe cùm nos adhuc de prima compositione disputemus. Si verò nullum ens ex prioribus constitutum esse supponis, & tamen asseris, aliquod ens *Varia incōmoda.* *Tolli aliqui de medio accidentia inseparabilia excepta quātitate.* *Responsionis cuiusdam impugnatio.*

 consti-

constitui ex materia, & accidente, quod sequitur coniunctionem priorem; cùm coniunctio illa prior variabilis sit (est enim separabilium) accidens quoque, quod illam coniunctionem sequetur, variabile erit, ac proinde ipsa essentia, quæ ex eo constituetur, neque vllum habebit fixum perfectionis gradum. Quare satius fuerat dixisse, ex materia, & prioribus illis accidentibus constitui essentiam rei naturalis, quod tamen fieri non posse probatum erat. Quæro autem speciatim de elementis, ex quibus nam accidentibus cum materia coniunctis constent, vt verbi causa ignis? Nam si ignis constat ex materia, & calore actuali, aut siccitate, aut denique raritate; cùm hæc magis, & minus accipiant, erit quoque ignis, modò magis ignis, modò minùs, quod dici non potest. Si verò ex virtuali quodam calore, aut alia insensibili forma, quam dicas non intendi, nec remitti; eam nos, si vnica ponatur in quolibet, meritò dicimus formã substantialem, vt patebit inferiùs. Postremò, quia si ex materia, & accidentibus, siue vno, siue pluribus constat aliqua vera essentia: cùm omnis vera essentia sit substantia, vel accidens; erit quoque eiusmodi essentia substantia, vel accidens: atqui non erit accidens, quippe quæ & in subiectó non inerit, & ex substãtia constabit; neque item substantia, vt quæ constabit ex accidente, & ab eo speciem accipiet, tanquam à propria forma; nulla igitur essentia ex materia, & accidente, aut accidentibus constare potest: aut certè oportebit contra communem omnium sententiam, & ipsam quoque rationem ponere medium quoddam genus inter substantiam, & accidens, quod nec sit substantia, nec accidens, sed quippiam ex vtroque constitutum. Quod si verum est, hoc solum genus rerum naturalium ponendum erit, quippe ad quod materiam, & accidentia reducere oportebit, tanquam partes ad totum, nullaque iam materialis substantia, aut accidens erit ens completum: quæ omnia sunt absurdissima, & cùm inter sese, tum etiam dictis repugnantia.

Ostenditur idem in elemẽtis.

Ex materia, & accidentib. nullam veram essentiam constare.

Nullum esse genus medium inter substantiam, & accidens.

Ex naturali conseruatione rerum naturalium.

SECTIO IIII.

Tertio loco idem ostendi potest, ex naturali conseruatione rerum naturalium. Cernimus enim qualitates contrarias ad certam quãdam temperiem redactas naturaliter in mistis conseruari: eius autem stabilitatis, & vt ita dicam naturalitatis causa, non sunt ipsæ qualitates, quippe cùm natura sua repugnent mutuò: non item materia prima, cùm sit indifferens ad quemlibet earum statum: nec denique causæ externæ duntaxat; neque enim is status esset à natura rei: igitur aliqua interna causa danda est, ratione cuius illæ naturaliter vnitæ sint, & stabili consensione connexæ, quod aliud esse nequit, quàm forma substantialis, aut natura aliqua ex ea cõstans. cæteræ enim qualitates materiales posteriores sũt

Naturalem temperiẽ qualitatum contrariarũ in mistis non posse nisi à formis substantialibus proficisci.

primis

primis quatuor contrariis, aut ex forma substantiali, eiúsve cũ materia coniunctione profluunt.

Deinde (quod magis vrget) videmus primas qualitates cõtrarias ita in quibusdam reb. esse temperatas, vt tamen aliæ magno intensionis excessu alias superent, quod planè cernere licet in stirpibus. in his enim parum admodum caloris inest, & in plerisq; parum humoris, ac longè minùs, quàm in animalibus. In reliquis autem mistis apertum est, siccitaté, & interdum frigus multò intensiora esse contrariis qualitatibus: cumque ea inæqualitas breuioris durationis caussa esse debuisset; videmus tamen harum rerum plurimas natura sua multò diuitiùs cõseruari, quàm in quibus maior temperies cernitur. Ab vna igitur aliqua natura id prouenit, quæ primis cõtrariis qualitatibus prior sit, & (quod hinc sequitur) ab aliqua substantiali forma, cui eiusmodi qualitatum status congruat.

Cur plurimæ res naturales, in quib. maior est qualitatũ inæqualitas, diutiùs cõseruentur.

Postremò, quia morbus aduersatur naturali statui animalium, sanitas verò eidem conueniens est; hisq; affectionibus aliæ quædam in cæteris rebus, quæ gignuntur, & intereunt, proportione respondent, sub quarum altera res non ita diu, neq; ita bene, atq; sub contraria, conseruatur: at hæ contrariæ affectiones ex varietate quatuor primarum qualitatum nascuntur: igitur natura aliqua latet sub primis quatuor qualitatibus, cui affectio altera consentanea sit, dissentanea altera, præsertim cùm sint admodum variæ in diuersis rebus, & quæ vni congruit, alteri aduersa sit. Cùm igitur ea natura nec sit sola materia, nec materia cum quantitate, aut qualitate aliqua priori primis quatuor, quæ nulla est; non dubium est, quin cõstet ex materia, & forma substantiali.

Ex actione rerum naturalium.

SECTIO V.

QVarto loco id confirmatur ex operationibus rerum naturalium, tum propriis potentiarum, tum etiam iis, quæ ipsi naturæ rei naturalis tribuuntur. Ex ijs quidem, quæ sunt potentiarum propriæ, Quia experimur, res naturales, ita sæpe occupatas esse in operatione vnius facultatis, vt simul exercere nequeant operationes aliarũ, præsentib. etiam obiectis, & agendi materia satis præparata; veluti cùm quis ita intentus est in rem, quam oculis cernit, aut animo voluit, vt alta etiam voce clamanté nõ audiat; & sæpe etiam nihil aliud, aut agere, aut sentire possit; interdumque ita fit totus in ea re, vt neq; calor ipse stomachi quicquam penè operis faciat. In actione etiã, & passione corporum inanimatorum sæpe fit, vt agens in externo contrario superando ita occupetur, vt interim non possit eam sui partẽ, quæ à contrario vincitur, simul tueri, donec externum contrarium ita superet, vt suis iam partibus in pristinum

Quòd res naturales ita in actione vnius facultatis occupentur, vt aliarũ operationes non exerceant, formæ esse tribuẽdũ.

statum restituendis dare operam possit, id quod Physici ex finitate virtutis, & applicationis cuiusque agentis docent mirandum non esse. Hoc autem, quid aliud est, quàm dari in vnaquaque re naturali materiam, atque formam aliquam omnibus facultatibus priorem, iisque omnibus mira quadam ratione præsidentem, & per eas operantem, cuius vires, & applicatio, cùm finitæ sint, si per vnam facultatem alicui operi valde se applicet, sæpe nequeat per eandem, aut etiam per alias, in aliud opus incumbere. Neque verò id, quod in viuentibus cerni diximus, ita attribuendum est concursui spirituum necessariorum ad operationes facultatum, vt non præcipuè referendum sit ad primam formam, & quasi dominam, quæ præcipuum est agendi principium. Nam, etsi necesse est, vt cùm illi frequentes cōfluunt ad vnum membrum, alia deserant; tamen, nisi forma vna detur omnibus facultatibus natura prior, & quæ in suo ordine prima concurrat ad omnes rei actiones, ratio sæpe reddi non poterit, cur eiusmodi spiritus, & quasi actionum ministri, non æquè subseruiant omnibus potentiis, sed alia membra deserant, vt aliis accurrant.

Duo actionum genera in rebus naturalib. Ex iis verò actionibus, quæ ipsi rei naturę tribuuntur, cùm eæ sint in duplici genere (aut enim sunt propriæ, vt quæ in alio subiecto exerceantur, veluti cùm ignis ignem generat; aut impropriæ, & quæ veriùs dicantur consecutiones quædam naturales, & quasi emanationes eorum, quæ resultant in eo subiecto, cui actio tribuitur, veluti cùm aqua sese ad natiuum frigoris statum reuocat) sunt, qui ex prioribus hoc pacto rem confirment. *Argum. quorundā ad rem propositā confirmādam.* Accidentia non possunt substantiā generare, nisi virtute substātiæ, seu, quod idem est, vt instrumenta substātiæ: sunt enim inferioris naturæ, cùm interim omne principale agens, si naturæ sit diuersæ, nobilius esse debeat, non tātùm eo, quod patitur, sed etiam ipso effectu: atqui videmus, equum generari ab equo, & ignem ab igne; nec principale agens in huiusmodi actionibus potest esse materia: ergo danda est in vnaquaque re naturali forma substantialis. *Reiectio.* Verùm hæc argumentatio sumit, quod probandum erat, nempe, equū, ignem, & cętera, quæ ab agentibus naturalibus gignuntur, habere aliquid substātiæ præter materiā. Nisi enim hoc ponatur, de quo tamen nunc agimus, nihil cōcluditur. Quanquam hæc argumentatio, si inuertatur, non parum apta est ad persuadendū, formam substantialem esse primum agēdi principium in generatione, de qua re à nobis li. 7. agendum erit.

Potiùs ergo ex impropriis actionibus probāda est cōclusio hūc in modū. Actio, quā aqua calida, remoto calefaciente, aut conseruāte calorē, sese ad natiuū frigus reuocat, & cæteræ res naturales, cùm à naturali statu deiectę sunt, virtute propria illū recuperāt, pręsertim in rebus similarib. (in his enim nō est ea partiū dissimilitudo, quæ reqritur, vt alia in aliā agere possit) ea, inquā, actio nō est ab accidēte vllo; nō itē à materia; & tamē est à re agēte in se ipsā eo actionis genere; igitur est à natura aliqua substantiali subiecta, &, quod hinc

sequitur

sunt materia ipsa prima duntaxat, sed aliquid aliud includunt; alioqui omnes essent eiusdem rationis, & essentiæ, nullúmque esset earum internũ principium, nulla generatio, aut corruptio, nulla proprietatum distinctio, quæ essentialem distinctionẽ sequitur; proinde quælibet, aut omnes omnino proprietates haberet, aut nullam: at illud, quod præterea includunt, nobilius est, quàm materia prima, cùm ab eo proueniat non modò ipsarum distinctio, & generationis absolutio, sed etiam omnis agendi facultas, proprietatum varietas, & perfectionis ordo: ergo si materia prima substantia est, quod omnes tanquam notissimum supponunt; multò magis id, quod additur ad complendam rerum naturalium constitutionem, substantia erit; completur autem per formam; datur ergo forma substantialis.

Neque iam hic occurri potest, esse quidem res naturales diuersarum essentiarum, & habere diuersas proprietates, ac agendi potentias, vt est sensu per se notum, & tamen non esse compositas ex materia, & formis substantialibus, sed esse substantias simplices, vt quidam dicunt de corporibus cœlestibus: id enim si dixeris, mirificè tibi repugnabis. Primùm, quia iam confessus eras, materiam primam esse communem omnibus: nam si communis est, aut omnes erunt sola materia prima, sicque nulla erit essentiarũ, proprietatũ, aut facultatũ distinctio; aut nulla earũ erit substãtia simplex. Deinde, quia iam admiseras (quod etiã vel sensibus ipsis perspicuũ est) dari in his inferioribus mutuã omniũ rerum naturalium generationem. neque enim id fieri posset, si res naturales essent naturæ simplices: qua ratione dicimus, albedinem non fieri ex nigredine, sed albũ ex nigro. *Dilutio.*

Præterea, res naturales sunt in genere substantiæ: existunt enim per se se, & cætera omnia materialia sustinent, ac per propria genera, & differentias definiuntur, imò etiam, vt plerisque placet, veriùs definiuntur, magísque propriè habent genera, & differentias, quàm res simplices; ac denique omnes Philosophi dicunt, se quærere principia substantiarum, cùm rerum naturalium principia quærunt, vt Aristo. non semel scribit: atqui essentialis perfectio, cuiusque rei ad idem genus pertinet, in quo res ipsa ponitur; materia autem prima, non est perfectio, & absolutio rerum naturalium, sed earum inchoatio, & quasi fundamentum: ergo aliquid præter materiam, quo absoluatur, & compleatur rerum naturalium constitutio, pertinet ad genus substantiæ tanquàm pars substantiæ. quod nos formam dicimus substãtialem: alioqui neque ipsæ res naturales in genere substantię essent, quod est contra hypothesin. Nulla enim res sine propria perfectione essentiali magis, quàm sine propria essentia, aut esse in genere vllo, aut intelligi potest. *Veriùs magisq; propriè definiri res compositas.* *Vt li. 7. c. 1. tex. 5. & li. 12. c. 1. tex. 2. & 3.*

Neq; occurras, formas rerũ naturaliũ esse indirectè in genere substantiæ, directè autem in generib. accidentiũ, vt quas accidentia esse existimes. Id enim dici nõ potest. Nã quicquid, siue directè, siue indirectè ad genus substãtiæ pertinet, vniuersa accidẽtiũ genera præce- *Occurritur obiectioni.*

minãda subiecta calida, aut frigida &c. proinde asserunt, eas nec cõtrarias esse inter se se, nec remitti vnquam posse, sed integras semper permanere, vt elementis, cùm depulsa fuerint à proprio statu, subuenire possint. Id verò duobus potissimùm argumentis probãt. Vno, quia substantia creata nunquam agit nisi interuentu alicuius accidentis, quod instrumenti vicem subeat: elementa autẽ non possunt se se reuocare ad pristinum statum per qualitates actuales, quo fit, vt omnino sit opus virtualibus. Altero, quia in mistis planè dantur virtuales qualitates, vt in pipere vis calefaciẽdi, cùm interim piper tactu sit frigidum: nec rationi consentaneũ est, vt eiusmodi qualitates elementis desint, præsertim vt sibi ipsis opitulari possint. Quòd si res ita habet, non est cur à nobis recurrendum sit ad formas substantiales. quod enim in elementis ostenditur, idem in aliis rebus ostensum esse existimandum est.

Confirmatio.

Refutatio

Sed neq; huiusmodi sentẽtia quidquam habet probabilitatis. Primùm, quia supervacaneũ est ponere plura, vbi pauciora sufficiunt: hi autem ponere coguntur in quolibet elemento plures qualitates virtuales, quæ pluribus actualibus respondeant, cùm tamen forma vna substantialis cuiusq; satis esse possit ad præstandum id, propter quod illarum multitudo inducitur. Si igitur ob hanc rem virtuales qualitates ponuntur, satius erit ponere formas substãtiales. Deinde, quia accidentia non sunt ad agẽdum necessaria in rebus creatis, nisi cùm actio est propria: in hoc enim actionum genere necessarium id esse experimẽto didicimus, non in ijs, quæ sunt emanationes, & consequẽtiæ potiùs naturales, quàm actiones: alioqui in quauis re essent infinita accidentia propria. Cùm enim hæc oriantur ex natura eius rei, cuius sunt propria: si natura rei ea quasi parere nõ posset, nisi per aliquod accidens velut per instrumentum: nõ daretur sanè primum accidens proprium; quandoquidẽ proprium nõ sequitur necessariò id, quod commune est. Ita fieret, vt in quauis re essent infinita accidentia. Atq; hac ratione vtrunq; argumentum aduersæ partis euertitur. Tertiò, quia qualitates virtuales mistorũ, ex quibus posterius argumentum ducitur, non agunt in propria subiecta, sed in aliena, vt vis piperis in ventriculum. Sunt etiam eadẽ quatuor primis qualitatibus posteriores, cùm ex primarum varia cõmistione oriantur, aut si quæ non sunt huiusmodi, vt facultas ridẽdi, & forsitan vis magnetis ad trahendum ad se ferrum, eæ oriuntur ex formis substãtialibus, tametsi probabile est, alias interdum oriri aliarum interuẽtu. Deniq; earum pleræq; intenduntur, & remittuntur. Quare nõ rectè ex ijs qualitatibus virtuales qualitates elementorũ colligũtur, quæ & in propria subiecta agãt, & primas quatuor vulgatas antecedant, nec ex formis substãtialibus oriãtur, & eiusmodi sint, vt nec intendantur, nec remittãtur. Postremò, quia cùm hę à suis authoribus plures ponãtur in singulis elemẽtis, aliquid adhuc prius in vnoquoque ponendum erit, cuius ratione hæ certæ, & non illæ in hac materia

In quibus actionibus res naturales accidentibus ad agẽdum indigeant.

Qualitates virtuales mistorum non agere in subiecta propria.

naturaliter coniuncta sint; quod quidem si virtualem aliam qualitatem esse dixeris, quemadmodum nonnulli Medici virtutẽ quandam in animalibus ponunt, quam ipsi regitiuam appellãt, quasi cæteris præsidentem; aut certè nõ plures virtuales in singulis esse malueris, sed vnam tãtùm, quæ plurium munus gerat; ea certè, à nobis, si prima erit, substantialis, non accidentalis forma dicitur, quã consequentur in singulis elemẽtis binæ ex primis quatuor sensibilibus, & aliæ quædam his consentaneæ, vt leuitas, grauitas, perspicuitas, opacitas, & si quæ sunt aliæ huiusmodi; in mistis autem aliæ, atq; aliæ pro ratione, & natura cuiusq;. Atque hæ eadem actione propria introducuntur, qua formæ substantiales, eo quòd cõsequutione quadam oriantur ex essentiis rerum, quæ gignuntur. Vnde efficitur, vt si eius naturæ sint, quæ intensionem, & remissionẽ admittant, quandocumq; à proprio statu deijciuntur, earundem naturarum vi (nisi quid impediat) iterum ad eundem reuocentur per modum internæ cuiusdam emanationis. Quare necessariò concedendæ sunt formæ substantiales, nec tanquam assistentes solùm, quo pacto substantiæ separatæ dicuntur formæ corporum cœlestium, sed verè informantes, vnámq; naturam, & essentiam cum materia constituentes.

A Medicis quibusdam poni in animantibus virtutẽ quandam regitiuam.

Qualitates rebus cõnaturales eadem actione propria produci, qua formæ substãtiales.

Confirmat autem assertionem hanc orthodoxa fides, cùm docet, Primùm, animam humanam esse immortalem, existẽtémq; post separationem à corpore; vnde sequitur, esse substantiam. Deinde, esse veram, ac essentialem hominis formam. Cùm igitur homo cum cæteris animalibus & animalia cum viuentibus, & viuentia cum non viuentibus genere conueniant; efficitur, vt quemadmodum species humana completur per formam substantialem, ita compleãtur cætera entia naturalia.

In Conc. Lateranẽ. sub Leone 10. sess. 8. In Conc. Viennẽsi sub Clem. quinto & habetur Clem. vnicade summa Trin. §. 2. & in Conc. Lateran. sub Leone 10. loco citato.

Dari formas substãtiales argumẽto ex doctrina fidei.

Hanc verò esse Aristotelis sententiam perspicuum est ex plurimis locis, præcipuè ex secundo li. de anima cap. primo, vbi docet, tria reperiri in prædicamento substantiæ, materiam, formam, & compositum: ipsum verò compositum, quod propriè est hoc aliquid, à forma habere vt sit hoc aliquid, & per se possit existere. Itémq; ex lib. 7. huius operis cap. 4. quo loco ait, formam, & compositum nõ solùm esse substantias, sed magis etiam, quàm materiam. Quod idem intelliges ex lib. 12. cap. 2. vbi vocat formam hoc aliquid, quòd per eam compositum sit hoc aliquid. Vnde & formam sæpius ait esse magis naturam, quàm materiam, quasi præcipuum rerum naturalium principium, vt secundo Physicorum cap. 1. & initio librorum de partib. animalium.

tex. 2. tex. 7. tex. 14. tex. 12. Cap. 1.

Esse Aristotelis apertã sententiam.

De Platone quoq; nõ est quod dubitemus. Primùm quia facit ideas per se subsistẽtes, docétq; formas rerũ naturalium esse quasdã idearũ participationes; résq; naturales, propter huiusmodi formas participatas, esse eiusdẽ rationis cum ideis, nec ideas differre ab ijs, quæ apud nos sunt, nisi æternitate, vt Arist. sæpe ait. Deinde, quia nõ ponit ideas accidentium, sed substantiarũ; res autẽ naturales, illius sententiã

Idẽ existimasse Platonem.

Lib. ca. 6.

tentiā non imitantur ideas ratione materiæ, sed ratione formæ. Postremò, quia encomia, quibus Plato cōmendat formas participatas, non bene congruunt in accidentia, quale est illud, quod superiùs ex Timęo retulimus, Formas esse verè existētiū simulacra. Nec obest, quod idem eo loco scribit, nullum elementum fieri hoc aliquid per formam, sed quale aliquid, quibus verbis elementorum formas planè videtur in qualitatibus, nō in substantiis numerare. Id enim propterea facit, quòd formæ elementorum, cum ita informantes sint, vt non etiā per se ac separatim existere possint, potiùs apud se nomine substantialium qualitatum, quàm formarum, siue specierum (quibus ipse nominibus ideas appellat) dignæ videantur. Itaque in modo loquendi tantùm dissentio est hac in re inter Platonē & Aristotelem; nisi quòd Plato nòn omnes formas substantiales existimat verè informare materiam, quemadmodum Aristoteles. putat enim Plato animas omnium animantium esse assistentes, non informantes; at Aristoteles planè docet esse verè actus, & perfectiones, siue entelechias, vt vocat, ipsam etiā humanā; nec vllam in corpore esse, vt Gubernatorem in naui, sed vt partem formalem in tota essentia.

Q. 3. sect. 5.

Explicatur locus Platonis de formis elementorum.

Qua ratione conueniāt & dissentiāt Plato, & Aristotelis in formarū substantialiū assertione.

Cùm autem rationes eæ, quibus ad astruendam formam substantialē vsi sumus, ijs principiis ac dogmatis innitantur, quæ sæpe vsurpantur apud vtrunque Philosophum, præsertim apud Aristotelem; non dubium videtur, quin illi aut eisdem omnibus, aut præcipuis, & aliis fortasse, quæ se nobis in præsentia non obtulerunt, hanc sententiam sibi pursuaserint.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

SECTIO VI.

AD primum igitur argumentum eorum, quæ initio pro altera quæstionis parte proposita sunt, dicendum est, Aristotelē appellare primas quatuor qualitates, primas elementorum differentias, vel quia sumit eas loco formarū substantialium sub ijs latentium, quod sæpe facit; vel quia accipit elementa, quatenus sensibilia sunt, actiuáq; & passiua, & ad mutuam transmutationem, ac mistionem idonea, vt eo loco dicunt Interpretes. Quanquā verò elementorum formæ substantiæ sunt, non ingrediuntur tamen actu mistorū compositionē, sed virtute, vt lib. 8. ostendemus. Quod autem attinet ad Alexandrum, & alios auctores citatos, etsi dici solet, fuisse eos in ea sententia, quam verba præ se ferunt; nō video tamen cur non eodem modo, atq; Aristoteles, intelligi possint. Sed neq; Galenus aliter forsitan existimat, tametsi videatur non modò elementorum formas, sed viuentium quoq; credere accidentia. Scribit ille quidem hoc modo in priori lib. de elementis [Hæc rursus (aër, scilicet ignis, aqua, & terra) non ex aliis corporibus, sed ex materia, & qualitatibus cōstant] & infrà [Perspicuum existit, quòd humiditas

Cur Aristoteles qualitates primas vocet primas elementorum differentias.

Explicantur Alexandri, & aliorum dicta.

miditas, ficcitas, ac frigiditas, vnamquamq; substantiã constituãt.] *Quid Galenus falsò de anima humana senserit.*
De anima verò irascibili, & concupiscibili humana, quã errore magno putauit esse mortalem, sic scriptum reliquit in eo tractatu, cui titulus est, Quòd animi mores corporum temperaturas sequantur [Satiùs dixeris, mortalem animæ partem corporis esse temperiem] quem sensum, vt verba sonant, impugnant plurimi, & inter eos Diuus Thomas secundo libro contra gentes. sed quanquã parum refert, quid senserit hac in re Galenus; tamen cùm Medicus fuerit, nõ alia ratione de animali forsitan disseruit, quàm quatenus in corpore animalis vis agendi, & patiendi spectatur. Postquam enim dixit, Humiditas &c. vnamquamque substantiam constituũt, statim subiecit [Rectè igitur Hippocrates non hominis tantùm, sed aliorum omnium naturam ex calido, humido, frigido, & sicco constare inquit: hæc enim inuicem agunt manifestè, vt omnium est confessione receptum] dixerátq; superiùs de igne [Nam quòd caliditas summa materiæ adueniens ignẽ constituat, omnes Philosophi con senserunt.] Satis autem patet, non omnes consensisse in hac re, nisi quatenus ignis actiuus, & passiuus est. In altero verò opere postquã dixit [mortalem animæ &c.] mox subiecit [hoc enim suprà cõmonstrauimus.] Docuerat autem superiùs, essentiam animæ nõ quidem prorsus temperiem corporis esse, sed quodammodo temperamentum quatuor qualitatum, hoc est, sequi illarum temperamentum, quo dissoluto esse desinat. id, quod ad initium cap. 5. videtur explicare his verbis [Monstrauimus, inquit, animæ substantiã pro temperaturę ratione consistentẽ à naturali corpore effici, nisi quis eam, sicuti Plato incorpoream esse subiecerit, quæ existere extra corpus valeat.] In cap. autem tertio dixerat, ex animæ essentia facultates eius sequi, & in cap. 4. quæritur de Andronico, quòd dixerit eã fortasse esse vim quandam, cùm potiùs ipsa, inquit, sit compos multarum virium, laudátq; Aristotelem, quòd rectè dixerit esse substantiã, non aliud quidquam tamen præter temperiem, hoc est, quod vnquam à temperie separatum sit. Hæc fortasse fuit Galeni sententia, nisi clariùs alibi oppositum scripsit. Quæ etsi falsa est, quatenus mortalem posuit hominis animam, tamen eatenus vtilis est huic disputationi, quatenus eam substantiam esse putauit, & ab accidentibus diuersam.

Cap. 63. *Quo pacto in iis, quæ cõtra propositã sententiã videtur facere, rectè intelligi possit.*

Ad secundum dicendũ est, nec ad essentiale esse rerũ naturalium, nec ad earum essentialem distinctionem, nec deniq; ad earum operationes (quasdam præsertim) satis esse accidentia cum materia, vt patet ex dictis: cognosci tamen à posteriori illarum distinctionem essentialem per accidentia, & omnes proprias earum actiones per eadem tanquam per instrumenta exerceri, non eas, quas naturales consequutiones, & quasi emanationes appellauimus,

Ad tertium dicendum est, propriam rationem substantiæ, non in substando positã esse, sed in per se existendo. Verùm, rationem hanc *In quo cõsistat propria ratio substãtiæ.*

simpli-

simpliciter,& absolutè ijs tantùm substantiis conuenire, quæ naturaliter per se ipsæ ac separatim cohærere possunt, cæteris autem, quatenus sunt earum partes:atque hoc pacto omnes formas rerum naturalium esse substantias,& eò magis quàm materiam,quòd formis substantialibus,vt substantiales sunt,non repugnat naturaliter existere per sese,ac separatim,quod tamen propterea materiæ repugnat,quia nullam omnino operationem sine forma habere potest.

Ex forma substantiali colligi,materiam primam esse puram potentiam.

SECTIO VII.

Quid à Philosophis nomine puræ potentiæ intelligatur.

Stabilita igitur substãtiali forma verè informante, facilè ex ea colligi potest,materiam primam esse puram potentiam: si tamen priùs exponamus, quid Philosophi nomine puræ potentiæ intelligant.

Ac primùm quidem puræ potentiæ vocabulo meritò omnes intelligunt potentiam passiuam.Actiua enim non modò potentia est, sed vis etiam,siue virtus quædam.Intelligunt deinde eam potentiã, quę nec sit actus,nec compositum aliquid ex actu,& potentia. atq; hoc est esse puram potentiam,non solum; vt hæc verba excludunt omnem actiuitatem,siue efficientiam ; sed etiam omnem actum: quanquam si omnem actum excludunt, omnem quoque efficientiam excludant necesse est.

Duplex genus actus, seu formæ.

Cùm igitur duplex sit actus, siue forma,& perfectio ; alter per se existens,siue non informans,cuiusmodi sunt Deus, & substantiæ separatæ;alter informans,& perficiens per se ipsum formaliter,siue is sit completum quid in suo genere,vt accidentia,quę per se ponuntur in prædicamentis,siue incompletum,vt forma substantialis,quę materiæ additur ad complendam essentiam rerum naturalium;tum demum apertum erit,materiam primam esse purã potentiam, cùm constabit,eam nec esse actum per se existentem,nec perficientem, nec denique ex potentia,& actu perficiente constitutam.Repugnat enim manifestè,ex potentia,& actu per se existente, vt à nobis expositus est,quicquam cõstitui, cùm eum solum vocauerimus per se existentem,qui non est informans,

Impugnatur actus entitatiuus Scoti.

Nec verò,vt ostendamus, materiã primam esse puram potẽtiam, necesse præterea est ostendere,non esse eam actum entitatiuum, vt Scotus,esse putat.Nullus.n. re vera est actus entitatiuus,qui nec sit per se existens,nec informans. Nec verò ille rectè philosophatur, cum accipit actum entitatiuum pro re vt actu existente. Primùm, quia abutitur verbo entitatiui.Actus enim entitatiuus, is solus dicendus est,qui ad entitatem pertinet:at entitas natura sua existentiam antecedit in rebus creatis,in quibus solis dari potest distinctio actus,& potentiæ.Deinde,quia materia prima,etsi, antequàm existeret

In 2.sent. d.12.q.1.

steret, erat in potentia obiectiua, vt ait Scotus; vbi autem primùm extitit per creationem, tum primùm esse cœpit sub actu existentiæ; nunquam tamen per creationem consequuta est, vt esset formaliter ipse actus existentiæ, aut compositum aliquid ex potentia, & actu existentiæ: quare nec consequuta est, vt esset actus entitatiuus (vt Scotus loquitur) nec compositum quicquam ex potentia vlla, & eiusmodi actu entitatiuo. Verùm contra Scotum lib. 8. dabitur latior disputandi locus.

Materiã non esse actum informantẽ, neque ex informante actu, & potentia constare.

Quòd igitur materia prima nec sit actus informans, nec constet ex potentia, & actu informante, manifestius est, quàm vt ex forma substantiali probari sit necesse. Vt enim substantialis forma nõ daretur, id tamen facilè ex eo probares, quia neutro modo materia prima esset materia prima, siue primum subiectum, id enim potiùs primum subiectum esset, primáque materia, cui ipsa inesset, vel ex quo, vt ex potentia, subiectóque sui actus constaret. Quòd verò nec sit actus per se existens, id iam ex forma substantiali multis argumentis ostenditur.

Non esse actum per se existentem.

Primùm, quia si est actus per se existens, non dubium est, quin sit substantia completa: si autem est subiectum formæ substantialis, veráque pars essentiæ substantialis compositi; perspicuum quoque est, esse substantiam incompletam; quæ planè repugnant. Quocirca nemo vnquam Philosophorum eam fecit substantiam completam, simúlque subiectum formæ substantialis.

Actũ per se existẽtem natura sua perfectiorem esse informante.

Deinde, quia quiuis actus per se existens est perfectior quouis informante, cùm omnis informatio imperfectionem aliquam adiunctam habeat, qua tamen caret ex genere suo actus, siue forma per se existens. Vnde fit, vt actus per se existens dicatur formaliter de Deo, actus verò informans non item. Cùm igitur omnis actus per se existens natura sua perfectior sit quouis informante; forma autem substantialis informans, si datur, perfectior sit, quàm materia prima, vt perspicuum est, & omnes concedunt; efficitur, vt data forma substantiali, qua materia prima informetur; nullo pacto dici possit, materiam primam esse actum per se existentem.

Actum per se existentem non esse quantitatis capacem.

Tertiò, quia actus per se existens non est quantitatis capax, sed est substantia separata ab omni materia, tum sensibili, tum intelligibili, quæ nomine quantitatis significatur: subiectum autem formæ substantialis, si ea datur, est capax quantitatis, & sensibilium qualitatum, sine quibus naturalis mutatio esse non potest, vt apertissimũ est, & ab omnibus supponitur: non est igitur materia prima actus per se existẽs. Nec obest, quod quidam aiunt, cœlum esse actũ per se existentem, & tamen esse quantum, & sensibilib. qualitatibus præditum: pugnant enim hæc inter se se, & qui hæc simul approbant, planè sibi præcludunt viam probandi, substantias separatas esse quantitatis expertes. Quicquid enim habet molem, habet materiam, vt libro quarto Enneadis secundæ scribit Plotinus nobilissimus

Refellitur quorundã responsio.

Plotini præclara sententia.

lissimus Platonicus,& hac in re planè Peripateticus. Ex quo pronunciato, quasi ab omnibus recepto, sic argumentatur: Aut elementa sunt formæ, aut materia, aut constant materia, & forma; non formæ, quia habent molem; non materia, quia corrumpuntur; constant igitur materia, & forma.

Quartò, quia actus per se existens non dicit alium ordinem ad actum, quo informari possit, quàm accidentalem, nec id quidem vniuersè, & in toto genere entium, sed in reb. creatis tantùm; id autem omne, quod informatur substantiali forma ad constituendam essentiam tertiæ cuiusdam substantiæ, dicit ordinem essentialem ad hoc genus formarum: igitur si materia informatur substantiali forma, non est vtique actus per se existens. Quo fit, vt nemo eorum, qui dixerunt, corpus cœleste esse actum per se existentem, sibi in mẽtem inducere potuerit, esse illud substantiali forma informante præditum, sed tantùm assistente.

Omnem actũ substãtialem propriam operationem habere.

Quintò, quia si materia prima esset actus per se existens, haberet proprias operationes (omnis enim actus substantialis proprias operationes habeat necesse est, cùm id concedamus quàmplurimis accidentalibus) eoque magis sibi vendicaret proprias operationes, quod non esset tantùm formale principium agendi, sed agẽs ipsum principale, ac suppositum, cui actio tribueretur: at si datur forma substantialis, nulla iam relinquitur actio, quę eiusmodi actui per se existenti tribuatur (omnes enim, quas nouimus, aut in accidentia referimus, aut in formas substantiales, vt ex ijs, quæ superiùs diximus, perspicuum est) ergo si dantur formæ substantiales, quibus materia prima informetur; fieri non potest, vt ea sit actus per se existens. Nisi quis ita insaniat, vt dicat, materiam primam esse principale agens per formas omnes, siue substantiales, siue accidentarias: quo pacto ei tribuentur omnes operationes, vt supposito agenti, etiam eæ, quæ ad intellectum, & voluntatem pertinent. Quòd qui dixerit, parum aberit, quominus assentiatur ijs Hereticis, & Philosophis, seu potius Philomythis, qui dixerũt materiam primam esse Deum, omnibus videlicet formis onustum, & per alias, atque alias, alia, atque alia agentem: imò etiam (quod fateri eadem ratione cogentur) omnia patientem, & pleraque alia eoru ingenio, & inuentione dignissima. Sect. 5.

Insana opin. eorundem Haeret. corum, & Philosophorũ de materia prima.

Lege Plotinum Ennea. 2. lib. 4. c. 1. Albert. phy. tract. 3. c. 13. & D. Tho. 1. p. q. 3. ar. 8. & 1. cont. gent. c. 17.

Postremò, quia omnes quotquot posuerunt actum per se existentem, siue in cœlis, siue in his inferioribus, negauerunt in eisdem rebus formas substantiales: & omnes, qui in hoc, aut illo rerum genere admiserunt formas substantiales, negauerunt eas recipi in actibus per se existentibus. Communi ergo consensione, ac intelligentia constat, si dantur formæ substantiales informantes, fieri non posse, vt materia prima sit actus per se existens. Ita patet ex ipsa formarum substantialium assertione colligi, materiam primam esse puram potentiam.

Aristote-

Aristotelem & Platonem re vera existimasse, materiam primam esse puram potentiam.

SECTIO VIII.

Ex Aristotele materiã esse puram potẽt. am.

ARistotelem verò idem de materia prima existimasse, cùm ex alijs plerisque locis intelligitur, tum præcipuè ex primo tex. 69. Phys. cap. 7. vbi de ea sic pronunciat, Materiam primam perinde se habere in toto genere rerum naturalium, atque lignum in toto genere artificialium; patet autem, lignum neque esse actum, formámve artificialem, siue per se existentem, siue informantem; neque aliud quicquam ex actu artificioso constans. Item, materiam primam esse informe quiddam; id autem, quod vel est forma vel ex forma compositum, non dicitur simpliciter informe. Denique, materiam primam nõ esse ens quasi hoc aliquid, hoc est, non esse ens vt actum per se existentem, aut aliquid cõstans actu. Ex primo etiã de tex. 31. tex. 8. generatione cap. 3. quo loco docet, materiam primam non esse ens actu, sed potentia, siue potentiale, & cuius essentia in ipso posse consistat. Denique ex 7. libro huius operis cap 3. vbi sic scribit [Dico autem materiam, quæ per se ipsam neque quid, neque quantum, neque aliud quicquam dicitur eorum, quibus ens definitur] quod idem in eodẽ sensu aliis plerisque in locis asserit. Quo pronunciato docet, materiam primam secundũ suam essentiam nullo modo esse ens actuale, sed potẽtiale, & receptiuum, non modò actuum accidentalium, sed etiam substantialium. Hinc est illud Auerrois initio lib. Cap. 1. de substantia orbis, Materiam primam substantiari per posse: & il- qu. 1. 8. lud eiusdem 5. Physicorum, In esse materiæ non admisceri omnino actum. De Platone verò idem credere par est, vt patet ex ijs, quæ su- q. 2 sect. 5. prà à nobis de materia prima ex Timæo relata sunt. Difficilè enim nisi de pura potentia intelligi possunt. Quanquam verò Plato primo aspectu non admodum firma ratione id videatur ex comprobasse. Quia oportet receptiuum esse ex se expers eorum omnium, quæ recipere potest, vt ibidem diximus (id quod fortitan in causa fuit, Comm. 9. vt Auerroës in explanatione libri duodecimi huius operis crediderit, neminem ante Aristotelẽ materiam primam cognouisse) est tamen optima ratio, supposita forma substantiali: materia enim, quæ substantialẽ formam suscepturа est, pura potentia esse debet in genere substantiæ, atque adeo in toto genere entiũ, & (quod hinc sequitur) ens nullo modo actuale, quam rationẽ ex Timæo refert, at- tex, 67. que approbat Aristotelés tertio libro de cœlo, capite 8. eademque alijs plerisque locis vtitur. Intellige autem rationẽ hoc pacto. Quicquid receptiuum est formarum alicuius generis, siue per transmutationem, siue quocunque alio modo, oportet vt nec sit forma eius generis, neque ex ea constet; quod pronunciatum est per se notum: atqui materia prima est receptiua formarũ nõ modò accidẽtaliũ, sed etiam substantialium: igitur neque est forma vlla, siue substantialis,

In eadem sententia fuisse Platonem.

Vis rationis, qua Plato materiam puram potentiam fecit.

Exponitur ratio Platonis, & Aristotelis.

siue

siue accidentalis, neque ex vlla earum constat, ac proinde est pura potentia.

Occurritur quorundam obiectioni. Sunt tamen, qui capere non possint, quo pacto materia prima sit pura potentia, nisi sit nihil. Quod enim, inquiunt, non est actu, nihil est. Verumtamen multis modis peccant. Primùm, quòd credant puritatem aliquid detrahere de ratione potentiæ. Nam vt actus non ideo non est actus, quia est purus actus; ita potentia non ideo non erit potentia, quia sit pura potentia. Quòd si adhuc potentia est, & ex consequenti aliquid; ergo nō est nihil. Deinde, quòd existiment simpliciter verum esse, id, quod non est actu, nihil esse; cùm tamen omnia, quæ præterierunt, aut futura sunt, aliquid sint (neque enim sunt commentitia) & tamen non sint actu. Postremò, quia putāt, eum, qui asserit materiam primam esse puram potentiam, eo ipso negare illam esse actu, quasi idem sit esse actu, siue actu existere, atque esse actum, aut constans actu, quod iam impugnatum est. *Materiā esse actu, licet actus nō sit, neque ex eo constet.* Non negamus ergo materiam primam esse actu, cùm dicimus esse puram potentiam; sed tantummodo negamus esse actum, atque rem, quæ actum includat. Quin etiam credimus, eam sibi vendicare peculiarem existentiæ actum, vt lib. 8. ostendere conabimur, qui tamen actus accidentarius illi est, nec sufficiens, vt per eum sit intrinsecus, siue essentialiter ens actuale.

Redditur ratio multorum, quæ de materia, & forma dici solent.

SECTIO NONA.

Cur dicatur propè nihil. EX his facilè reddi potest ratio multorum, quæ de materia prima, & forma substantiali dicuntur. Nam, quia materia prima est pura potentia, ac proinde ita remota ab actu puro, qui maximè ens est, vt nihil remotius fingi possit, iccirco à D. Augustino meritò vocatur Propè nihil. *12. lib. Confess. ca. 7.* *Cur naturæ fundamentum.* Eadem ratione dicitur Fundamentum naturæ, quia pura potentia in omni actione naturæ supponitur. Nihil enim est, quod naturales causæ ex nihilo faciant; sed composita substantialia faciunt ex pura potentia, accidentalia verò ex substantialibus compositis. *Materia profundū cuiusque rei naturalis.* Haud dissimile est illud Plotini libro quarto Enneadis 2. Profundum vniuscuiusque, est materia. *Cap. 5.* Nisi, quod docet Plotinus ijs verbis, in Mundo etiam intelligibili, substantiísve separatis esse materiam, tametsi lōgè diuersæ rationis; quod quo pacto intelligat, alibi forsitan explicabimus.

Cur Chaos, siue cōfusio. Dicitur Chaos, siue confusio, quia in pura potentia nihil distinctū esse potest, cùm omnis distinctio fiat per actum. *Refertur ab Alēse 8. Metap. cap. 1. ad textū 4.* Vnde est illud veterum Scholasticorum, In naturæ fundamento nihil est distinctum.

Cur sylua Dicitur sylua, quia si secundum se cōsideretur, ita est in potētia ad omnes formas naturales, vt sylua adhuc intacta ad omnes artificiales. Hinc nata est distinctio, quā Themistius, & [a] Simplicius [b] in caput septimum

a In textum 6r. b Comm. 57.

septimum primi Physicorum ex Boëtio referunt, vt materia respectu formarum, quas nondum habet, dicatur ὕλη, quod latinè est tum sylua, tum materia; ὑποκείμενον autem, siue subiectum comparatione earum, quas habet.

a 1. Phys. ca. 9. tex. 80. b In Timæo. Cur Mater. Dicitur apud Aristotelem, a & Platonem b Mater, quia principium passiuum, atque ita fœcundum, vt ex illius potentia formæ omnes, quæ sunt purè naturales educi possint; quod dixerim propter humanam, quæ quatenus per sese cohærere potest, modum essendi formarum naturalium excedit, & separatarum conditionem participat.

Apud Arist. 7 Metaph. cap. 10. tex. 35. & 1. Phy. c. 7. tex. 69. Apud Platonem verò in Timæo fol 6. In his est D. Thom. 1. p. q. 15. art. 3. ad 1 vltim. In Timæo fol. 6. Cur per se ignota. Cur tenebræ. Cur eius cognitio dicatur adulterina. Dicitur item apud vtrunque, Per se ignota, quia non nisi per formam cognoscitur, non solùm positiuè, vt cùm intelligitur omnium capax, sed etiam priuatiuè, hoc est, quatenus percipitur nullam includere. Qua etiam ratione à quibusdã Veteribus appellatur Tenebræ, quia vt tenebræ tum dicuntur cerni, cùm in rebus obiectis lumine capacibus nullũ cernitur lumen; ita materia tum demum percipitur, cùm in Ente ad formas accipiendas idoneo nulla omnino forma, siue actus intelligitur. Ex hac materiæ conditione fit, vt apud Platonem nulla ponatur idea, quæ sit propria materiæ, eo quòd per ideas formarum cognoscatur; quod idem plerique nostrorum Theologorum sentiunt, cùm de veris ideis loquuntur. Fit etiam, vt rectè dicat Timæus Pythagoricus apud Platonem, Materiam adulterina quadam ratione vix esse opinabilem. Quærentes enim materiam, in formas necessariò incidimus, illamque nos directò percipere existimantes, non illam in se, sed in formis intelligimus; quę cognitio quodammodo adulterina est, & non germana, prȩsertim cùm negatione formarum omnium eam percipere conamur: nihil enim ex ea ratiocinatione nobis videmur reliquum facere. lege Plotinum

Plot. Enneade 2. lib. 4. c. 10. & 12. Simpliciũ com. 75. Tex. 69 in loco paulò antè citato, Themistium 3 de Anima cap. 44. suæ paraphrasis, & Simplicium de hac re fusiùs disserentem ad caput septimum primi Physicorum, quo loco eam quoque verborum Platonis expositionem adhibet Simplicius, vt dicat, propterea materiam primam cognosci adulterina, & non germana ratiocinatione, quia intelligitur per analogiam ad materiam artefactorum, vt Aristoteles ibidem docet: quod ipsum scribit Simplicius, accepisse Aristotelem ex libro quodam Timæi, quemadmodum Plato illud de adulterina cognitione. Dicitur autem adulterina cognitio materiæ primæ ea, quæ fit per analogiam, siue proportionem ad materiam artefactorũ, quia etsi vtraque fit positiuè, & priuatiuè, (vtraque enim materia intelligitur capax suarum formarũ, & nullam earum includere) tamen cùm denudamus materiam artefactorum ab omni forma artificiosa, aliquam aliam formam relinquimus, vt ligni, aut æris, quod non accidit, cùm denudamus materiam primam ab omni forma naturali. Ita dum dicimus, materiam primam perinde se habere ad formas naturales, vt materiam artefactorum ad artificiales, quodãmodo decipimur. Dico autem, quodammodo, quia nulla est

deceptio, si res probè intelligatur. Nam quemadmodum denudantes materiam artefactorum à formis, siue actibus artificiosis, relinquimus ens naturale, quod est pura potentia in genere artificialium, ita spoliantes materiam primam formis omnibus, siue actibus naturalibus, relinquimus ens quoddam, quod est pura potentia simpliciter. Atque ideo Plato non dixit absolutè, cognosci materiam adulterina ratione, quo pacto absolutè dicimus, falsum nummum esse adulterinum; sed dixit, adulterina quadam, id est, quodammodo adulterina, quòd decipere videatur. Est enim alioqui eius cognitio per formam vera, & germana, cùm forma substantialis sit proprius eius quasi vultus, vt per eum verè cognosci possit, ac debeat.

Cur turpis, & malefica dici possit. Dicitur quoque materia prima inferiorum apud Aristotelem Turpis, non ea ratione sola, quia est informis ex sese; nam & superiorum materia informis ex se est, nec tamē dicitur turpis; sed quia necessariò coniuncta est cum priuatione plurimarum formarum, ad quas habet naturalem propensionem. Posset quoque ratione huius turpitudinis dici Malefica (quod epithetum Aristoteles priuationi tribuit) quia, vt potiatur formis, quibus est priuata, molitur per accidens abiectionem eius, quam habet, qua de causa Principium non essendi, siue corruptionis dicitur libro septimo huius operis, cap. 7. & alijs plerisque locis. Atque hoc nobis sit vltimum materiæ primæ attributum, quod ipsum nascitur ex pura eius potentialitate respectu formarum separabilium. *1. Phy. ca. 9. tex. 81. Ibidem. tex. 82. 1. Phy. c. 9. tex. 81. Vt 8. Metaph. c. p. 1. tex. 3. & 2. Phys. c. 3. tex. 28. Vt 5. Metaph. c. 7. tex. 22.* *Cur principiū corruptionis.*

Cur forma appelletur species. De forma quoque substantiali multa dici solent, quæ iis, quæ de ea exposita sunt, consentanea esse quiuis intelligat. Ac primùm, quòd non rarò appelletur Species, vel ex eo nascitur, quòd omnis rerum naturalium pulchritudo ab ea existat: vnde & materia illam dicitur appetere, vt turpe appetit pulchrum: vel quòd materiam alioqui inuisibilem, speciendam, vt ita dicam, siue spectandam exhibeat: vel quia addita materiæ speciem compleat. *& lib. 8. c. 4. tex. 12. & 2. Phys. c. 7. tex. 71. tertio Phy. c. 7. tex. 67.*

Cur ratio & quiditas. Dicitur quoque Ratio, quia ab ea præcipuè sumitur rerum naturalium definitio; qua etiam de causa nonnunquam appellatur quiditas, & ratio quiditatis. *& 4. lib. c. 4. tex. 35. & 1. de Gen. c. 7. tex. 55. & 1. de Anima c. 5. tex. 90.*

Cur finis, ac terminus. Dicitur Finis, ac Terminus, vel quia ipsa primò determinat materiæ infinitatem, & indifferentiam; vel quia est finis, ac formalis terminus generationis.

Cur diuina similitudo, ac proles. Dicitur apud Platonem* Verè existentium simulacrum, Diuinæ naturæ participata similitudo, ac denique Diuina quędam proles, quia est incompleta quædam imitatio substantiarum separatarum, habens quidem vires proprias ad agendum, nec solius passionis capax, vt materia, sed tamen pars naturalis compositi cum ipsa materia. Quanquam potiùs compositum appellandum esset prolis nomine, quia solum compositum propriè fit, vt Aristoteles [a] docet. ** In Timaeo. a Lib. 7. c. 8. tex. 27.*

Cur ἐντελέχεια. Dicitur ἐντελέχεια ficto ab Arist. vocabulo, vt Græci omnes [b] volunt. *b In ijs sunt.*

Alexan. Themist. Philop. & Simp. 2. & 3. Phys. & 2. de anima, et Gr. Nyss. 2. de Philosophia c. 4. e Hos refert Vicomerc. in disceptatione de Anima rationali.

sunt. Quod verbum existimant nonnulli Recentiores e ideo Latinè redditum à Cicerone, Continuatam, & perennem motionem, quòd putauerit nomen ἐντελεχείας vsurpatū fuisse ab Aristotele more Attico pro ἐνδελεχείας, mutatio δ in τ ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχὲς, quod est continuum. At neque verbum ἐντελεχείας, quo tam sæpe vtitur Aristoteles, ita exponitur vnquam à Græcis interpretibus, quasi ab eo vsurpetur pro verbo ἐνδελεχείας, quod tamen facere debuissent: neque ea verbi interpretatio in formam vllam substantialem, sed in solam operationem conuenit. Quòd si Cicero accepit Motionem pro vi mouente (quòd credere par est) eámque dixit continuatam & perennem, quòd permanens sit; ne hòc quidem modo placet interpretatio, tum quia obscurior est, tum etiam quia falsa, aut impropria; cùm anima non sit vis mouens, sed quasi fons virium mouentium.

*Simpl. com. 9. Themist. c. 1. Hermol. ibid. * Vt 1. de generat. cap. 7. tex. 55. tex. 2.*

Equidem libenter interpretarer ἐντελέχειαν, perfectum habitum, siue habitum perfectionis, quasi κατὰ τὸ ἐντελὲς ἔξειν, quæ est vltima interpretatio Simplicij 2. lib. Physicorum & Themistij 2. de Anima; iuxta quam Hermolaus Barbarus nomen Perfectihabiæ facere conatus est. Nam cùm habitus vocabulo sæpe apud Aristotelem * significetur quæuis forma permanens; perfecti habitus vocabulo rectè significabitur perfectum genus formarum permanentium, quod est substantialium. Sed video secundo de anima cap. primo ἐντελέχειαν bifariam dici, vno modo vt scientiam, altero vt cōtemplationem, siue vt actum sciendi. Vnde, videtur perspicuum, hoc vocabulo apud Aristotelem non tantum formas substantiales, sed etiam accidentarias, atque adeo operationes ipsas significari. Ac facilè quidem diluetur hæc obiectio, si quis approbet Alberti, Caietani, & aliorum quorundam sententiam dicentium, nomine Entelechię, vt scientię intelligi eo loco formas substantiales, quæ aliquando vacant à propriis quibusdam operationibus, quemadmodum & habitus scientiæ à propriis actibus: nomine autem Entelechiæ vt contemplationis, intelligi eas, quæ perpetuò suis operationibus additæ sunt; vt velit Aristoteles constituere discrimen inter animam, & reliquas formas substantiales, quòd cæteræ quasi ministræ perpetuo obsequio mancipatæ sint; animæ verò omnes, cùm altiorē naturam habeant, à quibusdam propriis actionibus interdum vacare soleant, veluti intellectiua ab actu intelligendi, sensitiua à sentiendi, & vegetatiua à gignendi, & augendi. Sed cùm Aristoteles sæpe alibi operationes ipsas ἐντελεχείας appellet, atque adeo motum in commune definiat ἐντελέχειαν τοῦ δυνάμει ὄντος, hoc est, eius, quod est potentia; perspicuū est, non iam satis esse prædictam distinctionem ad diluēdam obiectionem, vímque nominis explicādam; & si forsitan ad rem, de qua ibi agitur, apta videri possit.

Varie apud Aristotelem dici ἐντελεχείας.

Adinitiū 2. de Anima.

Dicendū igitur, nihil aliud significari ab Aristotele nomine ἐντελεχείας, quàm perfectionem habitam (ἀπὸ τοῦ τὸ ἐντελὲς ἔχειν) quasi dicas, formam inhęrentem, aut quasi inhærentem, & quęcunq; illa sit, siue

Alia interpretatio latinè patens.

T 5 perfe-

perfecta, siue imperfecta, aut etiam inchoata: quo nomine tam sæpe vtitur Aristoteles, vt damnet formas separatas, quas Plato induxit. Atque hoc modo intelligi possunt interpretationes Simplicij, & Themistij allatæ, vt habitus nomine non vtantur ad significandam formam permanentem, sed ipsam, vt dicam, habitionem perfectionis, formæve cuiuscunque. Quæ eadem est interpretatio Philoponi ex Alexandro ad caput primum secundi de Anima sic scribentis *Ad textum 50* [Formæ autem (permanentem intellige) & entelechiæ, inquit, hæc fuerit differentia, quòd omnis quidem forma sit entelechia, non omnis quidē forma sit entelechia, non omnis autem entelechia, forma. Quæ enim ab habitu est operatio, entelechia quidem, non etiam forma est. Quare plus est entelechia, quàm forma.] Verùm, quia forma substantialis est præcipua rerum naturalium perfectio, cùm sit prima, & essentialis; non immeritò Peripatetici sæpe accipiūt nomen ἐντελεχείας pro sola substantiali forma; præsertim cùm in eam quoque præcipuè cōueniat altera nominis interpretatio à Philopono allata, qua entelechia dicitur ab eo, quod est ἓν & τέλειον & συνέχειν, hoc est ab vno, & perfecto, & eo, quod continet. vnitas enim, perfectio, & munus continendi materiam substantiali formæ præcipuè tribuitur.

Cur forma dicatur lux. Denique, vt cætera mittam attributa, solet forma substantialis à plerisque veterib. vocari lux, quod omnia exornet, ac distinguat. Quòd lumine suo ipsa videatur, ad eiúsq; notitiā cęterorū omnium perfecta cognitio reuocetur. Quòd, vt nihil est oculis aspectu lucis carius; ita in rebus naturalibus nihil sit intellectui cognitione substātialis formæ optabilius. Quòd, vt nihil ex iis, quę sensib. percipiuntur, hęc inferiora à supernis corporibus luce prętantius accipiunt; ita pura potentia à puro actu, aliísque mediis causis, nihil melius formis substātialibus. Quòd, vt colores varia lucis participatione distinguūtur, peculiarésque proprietates, ac facultates sibi vendicant; ita res naturales varia participatione formarum substantialiū pulcherrimum ordinē vniuersi huius aspectabilis constituant. Inde gradus perfectionis, & prętantię naturalis cuiusque rei; inde tam multæ virtutes extant; tam varia instrumenta, & operationes. Itaque quemadmodum tota natura materiam primam supponit, vt in ea, atque ex ea omnia faciat, quę naturali facultate fieri possunt; ita tota videtur intenta in vno formarum substantialium genere propagando, conseruando, eiúsq; multiplici vi exercenda, & cōmunicanda.

Cur hic actum sit de inuentione solius materiæ ac formæ internæ. Atq; hęc de inuentione duarū causarū internarum, materię primę & formę substātialis. De forma autem extrinseca, quā diximus exēplar, Detur ne re vera cōparatione rerū omniū, quę fiūt, & quo pacto detur, cōmodiùs lib. 7. Deniq; de causę efficientis, & finalis inuentione, nihil est necesse disputare, cùm eas esse cōstet: tametsi de causādi ratione, ac modo, cùm earum, tum cæterarū trium, aliísque permultis, quę ad perfectā earū cognitionē desiderantur, suis locis agendū est.

FINIS PRIMI LIBRI.

COMMENTARII PETRI FONSECAE SOCIETATIS IESV

IN SECVNDVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

Comm. 1. & 21. HVNC librum, qui apud Græcos A, τὸ ἔλαττον, siue Primus minor inscribitur, suspicatur Alexander, tum initio explanationis, tum etiam ad finem libri non pertinere ad hunc locum, quòd vltima verba superioris videantur cohærere cum initio sequentis, quem nos tertium dicimus. Additque, potiùs videri præfationem toti Philosophiæ contemplatrici communem, quòd in eo de contemplatione veritatis in vniuersum disseratur. Non desunt quoque ex recentioribus, qui illum inter primum, & secundum Physicorum, quasi exordium secundi inserendum velint, contrariámque enarratorum Aristotelis sententiam communem Græcorum, & Latinorum errorem appellare non vereantur: id, quod ex collatione extremæ particulæ huius libelli cum fine primi Physicorum, & toto secundo eius operis libro planè se colligere existimant. *Sẽtentia Alexandri de ordine huius libri ad reliquos Aristotelis.* *Iacobus Sadoletus, & Frăciscus Beatus hoc loco.* *Alia de eadem re opinio.*

Non est tamen, cur libellum ab hoc loco, præsertim cõtra cõmunem Græcorum, & Latinorum sententiam, remouendum putemus. Nam etsi finis superioris libri postulat initiũ tertij; tamen, quia in tertio plurimæ erant proponendæ atque agitandæ quæstiones, quibus pro vtraq; parte tractandis aperitur via ad inueniendam veritatem earum rerum, quæ ad hanc scientiã spectant; rationi consentaneum *Hoc loco inserendũ esse hunc librum.*

 fuit,

Communē veritatis tractatiōnē maximè ad primum Philosophū pertinere.

fuit, vt hoc loco insereretur breuis aliqua tractatio de modo inuestigandæ veritatis. Et quanquã huiusmodi tractatio ad totã côtemplatricẽ Philosophiã pertineat, tamẽ ob id ipsum, quia cõmunis est, nec priuatim ad Philosophũ naturalẽ, aut Mathematicũ spectare potest, soli primo Philosopho iure ascribẽda est, præsertim cùm veritatis cognitio ad illũ maximè pertineat, vt Arist. docet 1. c. huius libri. *tex. 3. &*

Cùm igitur tractatio hæc necessariò ad primũ Philosophũ spectet, nec alius occurrat locus, in quo commodiùs tradi potuerit; non est cur quisquã dubitet, num hoc loco ab Arist. inserta sit. Præterea, cùm omnis veritas, quæ pẽdet ex causis, ex cognitione earum intelligi debeat, vanúmq; sit omne Philosophorũ studiũ in ea exquirẽda, si causarũ progressus sit infinitus, vt qui nunquam absolui possit; necesse fuit, vt antequam proponerẽtur eæ quæstiones de primis causis, ac principiis quæ in tertio afferẽdæ, & vtranq; in partẽ disputãdæ erant, planè constaret, nũ re vera dentur primæ causæ, ac principia, an potiùs in his detur infinitus progressus; in qua re explicanda maior pars huius libelli cõsumitur. Quæ autẽ afferuntur ab iis, qui eum secũdi Physicorũ exordium faciũt, ex enarratione extremæ partis tertij capitis facilè refellẽtur. Causa verò cur Græci hunc librum non secundũ Metaphysicorũ, sed primum minorẽ inscribãt, hæc videtur fuisse, quia cùm sit admodum breuis, potiùs videri potest appendix quędam primi, quàm integer secundus.

Cur hic liber primus minor à Græcis dicatur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ ἔλαττον.

Κεφ. Α'.

Textus 1.

Ἡ Περὶ [a] τῆς ἀληθείας θεωρία, τῇ μὲν χαλεπὴ, τῇ δὲ ῥᾳδία. σημεῖον δὲ, τὸ μήτε ἀξίως μηδένα δύνασθαι τυχεῖν αὐτῆς μήτε πάντας ἀποτυγχάνειν, ἀλλ' ἕκαστον λέγειν τι περὶ τῆς [b] φύσεως: καὶ καθ' ἕνα μὲν ἢ μηδὲν ἢ μικρὸν ἐπιβάλλειν αὐτῇ, ἐκ πάντων δὲ συναθροιζομένων γίνεσθαί τι μέγεθος. ὥστ' [c] εἴπερ ἔοικεν ἔχειν καθάπερ τυγχάνομεν παροιμιαζόμενοι, τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι; ταύτῃ μὲν ἂν εἴη ῥᾳδία: τὸ δ' ὅλον τ' ἔχειν καὶ μέρος μὴ δύνασθαι, δηλοῖ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς.

Summa eorũ, quæ hoc libro tractãtur.

Deniq; tres sunt huius libelli partes; in quarũ prima docet Aristoteles, quo pacto se habeant homines in veritate cognoscenda. In secunda ostẽdit, ad hãc sententiã maximè spectare veritatis contẽplationẽ; quo loco quæstio illa de causarũ infinitione tractatur. In tertia, quæ extremo capite cõtinetur, tradit modũ, qui tenendus est in veritate rerum inuestiganda; id quod præcipuè in hoc libello quæritur.

Capitis

Capitis primi explanatio.

V*Eritatis* [a] *contemplatio*} In priori parte huius cap. quæ totam primã totius libri continet, docet Arist. primùm veritatis contemplationem, partim esse hominibus difficilem, partim facilem. Quòd quadam ex parte sit difficilis, duobus confirmat indiciis. Vno, quia nemo vnquã pro rei dignitate eam assequi potuit. Altero, quia si quis intelligere voluerit, quid vnusquisque Philosophorum per seipsum ad veritatis cognitionem contulerit, planè comperiet, singulos, aut nihil, aut parum cõtulisse. Quòd verò altera ex parte sit facilis, totidem suadet argumentis. Vno, quia nemo est, qui etiam per sese à vero prorsus aberrauerit, nullámque veræ cognitionis particulã attigerit. Altero, quia saltem congestis in vnum omnium Philosophorũ inuentis, satis magna videri potest veræ cognitionis summa. *Cur veritatis cognitio partim facilis sit, partim difficilis.*

ARISTOTELIS Metaphysicorum

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

Textus 1. V*Eritatis* [a] *contemplatio partim difficilis est, partim facilis. Indicio autem illud est, quòd neque eam pro dignitate quisquam assequi potest, neque ab ea omnes aberrant, sed vnusquisque de* [b] *natura aliquid dicit: & singuli quidem aut nihil, aut parum ad eam conferunt, sed tamen ex omnibus in vnum congestis magnitudo quædam existit. Quo* [c] *circa, si ita res habere videtur, vt prouerbio illo dicimus, Ecquis ab ostio aberret? hac quidem ex parte facilis ea profectò fuerit: quòd autem & totum, & partem habere non possumus, id eius difficultatem declarat.* *Vt apud Cic. de Orat.*

b *De natura*} Non est sumendum hoc loco Naturæ nomen pro interno principio rerum naturalium, sed pro essentia rei, cui in primis cognoscendæ dat operam scientia contemplatiua. Eodem modo sumitur Naturæ nomen apud eos, qui Philosophiam diuidunt in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam, atque mores.

c *Quo circa si ita res habere*} Docet quænam in tota Philosophia sint cognitu facilia, quæ item difficilia. Id, quod ostendit prouerbio illo, Ecquis aberret ab ostio? quod in facilibus rebus vsurpari solet, et vt Alexander ait, sumptũ est à sagittariis, qui etsi tenue signum non facilè attingunt, à lato tamen, cuiusmodi est ostium, non aberrant. At D. Thom. vult, prouerbium desumptũ esse ex cognitione domus, cuius etsi interiora non omnibus patent, ianua tamen cunctis est nota. Quæ eadem expositio est Auerrois. Vtramuis similitudinem in prouerbio intelligas, significat Aristoteles, communissima principia facilè intelligi, quia sunt per se notissima; cætera verò pronunciata, quæ velut partes sub illis continentur, difficilè; vel quia non sunt per se nota; vel quia eorum per se nota veritas minùs perspicua est. Neque enim verba illa [non posse] significant impossibilitatem, sed difficultatem, & quasi dictum sit, difficile posse. Vel dicito cum Alensi, in iis verbis repetendam esse particulam [pro dignitate] quæ superiùs posita est. Idẽ enim sensus redit. Scotus & alii nõnulli dicunt, cùm Aristoteles ait, difficultatem ex eo ostendi, quòd non facilè totum, & partem intelligamus, sensum esse, totam difficultatẽ in eo esse positam, quòd non facile intelligamus, quo pacto totum, quod proponitur, resoluatur in partes, aut ex partibus propositis componatur totum. Alexander etiam multis modis exponit hunc locum. Sed prima expositio magis est ad rem, cum qua congruit Alexandri penultima.

Explicatur prouerbium, Ecquis aberret ab ostio.

Communissima principia facile cognosci: ex iis verò deductas cõclusiones difficilè.

Non desunt, qui suspicentur, librariorum vitio irrepsisse in hunc locũ θύρας pro θήρας, vt prouerbiũ sit, Ecquis aberret à fera? Sed primùm, omnes codices legũt θύρας. Deinde nullus est interpretũ, qui de hac lectione dubitet. Postremò, non ita facile est feram ex insidiis, & (vt sæpe fit) ex incommodo loco configere, vt prouerbio significãdum fuerit, turpissimum esse à toto eius corpore aberrare; cui prouerbio hi volũt locum esse datum ex eo, quod Peleus (vt est apud Pindarum) aberrans à fera, quam petebat, Eurytionem sibi charissimum interemit. Quod verò Alexãder du... ũ esse proverbiũ à sagittariis affirmat (quæ est altera eorum coniectura) potiùs ita intelligendũ est, vt is ineptissimus esse significetur, qui cùm se ad signum exercet, à toto aberrat ingressu, & quasi ostio eius tecti, quod tutari solet aggerẽ, cui scopus affix' est.

Erasm. Chil. 1. centur. 6.

τῆς. ἴσως [d] δὲ καὶ τῆς χαλεπότητος οὔσης κατὰ δύο τρόπους, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἴτιον αὐτῆς. ὥσπερ [e] γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων.

Οὐ [f] μόνον δὲ χάριν ἔχειν δίκαιον τούτοις, ὧν ἄν τις κοινωνήσαι ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔτι ἐπιπολαιότερον ἀποφηναμένοις. καὶ γὰρ οὗτοι συμβάλλονταί τι. τὴν γὰρ ἕξιν προήσκησαν ἡμῶν. εἰ [h] μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιΐαν οὐκ εἴχομεν, εἰ δὲ μὴ Φρύνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν περὶ [i] τῆς ἀληθείας ἀποφηναμένων. παρὰ μὲν γὰρ ἐνίων παρειλήφαμέν τινας δόξας, οἱ δὲ τοῦ γενέσθαι τούτους αἴτιοι γεγόνασιν.

Textus 2.

Q. 3. Sect. 2.

Vt Sceptus.

Ὀρθῶς [k] δὲ ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας θεωρη-

Textus 3.

d *Fortasse aut in*} Proponit quandã diuisionẽ, ex qua colligit, vnde oriatur difficultas, quã in cognitione veritatis experimur, aitq; cùm difficultas (intellige omnem) vel ex potẽtia, vel ex materia, circa quã potentia versatur, oriri possit (hoc enim significãt verba illa, Cùm difficultas duobus modis accidat) difficultatem eam, quam in cognitione veritatis experimur non ex rebus ipsis, sed ex imbecillitate intellectus nostri præcipuè nasci. sic.n. intelligẽdus est cõtextus: quãquã alii aliter hũc locũ interpretãtur: de qua re ad finẽ ca. disputãdũ est. Quod aũt ad verba attinet dictio [fortasse] nõ afficit priorẽ orationis partem, vt sit sensus [cũ difficultas duob' fortasse modis accidat] vt quidã legũt, sed posteriorẽ, vt hæc sit sentẽtia [Fortasse nõ in nobis] Adhibet aũt Arist. more suo dubitãdi notã, vel q. res nõ est vulgaris, ac facilis; vel vt significet ita difficultatẽ veritatis cognoscẽdæ tribuẽdã esse imbecillitati intellectus nostri, vt tenuitati etiã quarũdam rerũ ascribi possit.

Vnde præcipuè oriatur difficultas in veritate cognoscẽda.

e *Nam quemadmodum*} Probat institutum Vespertilionum similitudine; quæ quo pacto intelligenda sit, ad finem cap. docebimus.

f *Aequum est autem*} Postquã exposuit, quàm sit difficilis cognitio veritatis, causamq; difficultatis ex nostri intellect' imbecillitate præcipuè nasci docuit; ostendit, quãtùm Recẽtiores in hac re Veteribus debeant. Omnes enim superiores Philosophi aliquid adiumẽti in veritate rerũ cognoscẽda posterioribus attulerunt siue quia tradiderunt veras aliquas sententias, ac dignas, quæ à posterioribus approbarentur, siue quia cùm veritatẽ non penitus attigissent, ipsa tamen inchoata, & imperfecta rerum tractatione Recentiorũ ingenia excitarunt,

Quanta vtilitatis sit Antiquorum lectio.

runt, & acuerunt. Priorem iuuandi modum vocat D. Thom. directum; posteriorem indirectum. Quo loco docemur non continuò fastidire priscos Philosophos, qui minus rectè, & accuratè de rebus disseruerũt; quin potiùs euoluenda esse eorum scripta, & ex illis alias sententias seligẽdas, alias modestè, atque adeo cum animi gratitudine relinquẽdas, quòd nobis occasionem exhibuerint melius aliquid inueniendi. Nam vt ij, qui omnia suo Marte assequi se posse existimant, arrogantiæ nomine meritò damnantur; ita ingrati animi vitio non iniuria notantur, qui ea initia, quæ ab Antiquioribus acceperũt, parui facienda ducunt, præsertim cùm principiũ, vt est in prouerbio, maxima sit totius pars, eóque inuento facilè addantur, & coaptentur reliqua, quod idem plerisque locis [a] docet.

rat. Fortasse [d] *autem, cùm difficultas duobus modis accidat, non in rebus, sed in nobis illius causa sita est. Nam* [e] *quemadmodum vespertilionum oculi se habent ad lumen diurnum, ita & animæ nostræ mens ad ea, quæ natura sunt omnium manifestissima.*

a 2. Elēc. c. vltimo 1. de Cælo c. 3. text. 33. 1. Et. c. 7.

b com. 4.

Textus 2. *Æquũ* [f] *est autẽ, vt non solùm ijs habeatur gratia, quorum quis placita sequatur; sed ijs etiam, qui crassiore Minerua quicquã statuerunt. Nam & hi aliquid conferũt, cùm* [g] *habitum nostrum antè excoluerint. Si* [h] *enim Timotheus non fuisset, haud multũ haberemus Musicæ: quòd si Phrynis non extitisset, nec Timotheus. Eodem modo res habet in ijs, qui de* [i] *veritate aliquid pronunciarũt. A quibusdam enim nonnullas sententias accepimus; alij verò, vt hi essent, auctores fuerunt.*

Textus 3. *Rectè* [k] *autem & illud habet, Philosophiam, veritatis contemplatricem scientiam appellatam esse.*

His ex verbis colligit Alexãder, [b] ipsa nimirum veritate coactus, argumentum sumi posse, librũ hunc rectè post superiorem proximũ locari. Nam cùm in superiori, inquit, Veterũ sententias de primis principiis cõmemorasset Aristoteles, & eas nonnullis rationibus oppugnasset; hoc in libro negat, si contra quorũdam opiniones fuerit disputatũ, protinus illos esse reiiciendos, quasi nihil ad propositã quæstionem contulerint, &c.

Argumẽtũ pro vera sententia de ordine huius libri.

g *Cùm habitum nostrum*} Habitũ accipit pro facultate animæ. Solet enim sæpe accidentia ita distinguere, vt omnia, quæ inhærent per modum naturæ, appellet habitus, quæ autẽ separari possunt, affectus nominet. Vel sensus huius loci est; Cùm nobis artem nostram antè excoluerint, aut præparauerint.

Mos Aristotelicus.

h *Si enim Timotheus*} Confirmat id, quod dixerat de scientiis contemplantibus, similitudine artium, quæ ad aliquid agendum inuentæ sunt. Floruit autem hic Timoth. auctore Suida, tẽpore Philippi Regis Macedonũ, & Alexãdri filii, quem ferunt aliquando, Timotheo arduũ Mineruæ modulum canente, adeo permotũ, vt inter audiendũ ad arma cõcitaretur, diceretq; regia carmina talia esse debere. Phrynis verò primus apud Athenienses cithara cecinisse dicitur.

Timotheus Musicus.

Phrynis Musicus.

i *De veritate aliquid*} De veritate dicere, seu, vt verbũ ἀποφαίνεσθαι melius exprimatur, De veritate aliquid pronũciare, idem est atque, De natura aliquid dicere, quibus verbis superiùs vsus fuerat ad significandum institutum scientiæ contemplatricis. Nisi quòd verba hæc posteriora clariora sunt, cùm finis contemplatricis scientiæ sit veritas, vt mox dicitur.

k *Rectè autem*} In hac altera libri parte, quæ totum etiam sequens caput complectitur, ostendit Aristoteles, hanc disciplinam esse scientiam maximè contemplatricem veritatis. Vtitur autem per ἀντονομασίαν, siue excellentiam nomine Philosophiæ, pro Metaphysicæ, vt quidam volunt, aut, quod magis crediderim, pro Contemplatiuæ scientiæ, quo pacto sæpe Aristotelem Philosophi nomine, & Virgilium Poëtæ vocabulo significamus.

Quid hoc loco nomine Philosophiæ intelligatur.

Alexander non legit [veritatis contemplatricẽ scientiã] sed tãtùm [veritatis scien-

scientiam] sed idem est sensus; cùm scientia, cuius finis est veritas, contemplatiua sit, vt statim subditur. Quanquam eò magis placet nostra lectio, quòd Aristoteles videatur hoc loco causam reddere, cur initio capitis Philosophiam contemplatiuam. Veritatis contemplationem appellauerit. Verbum enim καλεῖσθαι, quod est, Appellasse, magis ad id, quod ipse dixerat, quàm ad communem vsum eius appellationis videtur referendum. Vertimus tamen verbo passiuo [appellatã esse] vt magis integrum cuique sit, hunc appellandi modum (si malit) ad communẽ Philosophorum vsum referre.

Quid Contemplatiua, & Practica. l *Contemplatricis enim*} Nomine Contemplatricis, & Practicæ non intelligit Philosophiam, sed scientiam. acceperat enim Philosophiæ nomen pro contemplatiuæ scientiæ, quo pacto Philosophia in contemplatiuam, & practicam diuidi nõ potest. Probat igitur propositam conclusionem hac tacita ratiocinatione. Ea scietia, quæ gratia cognitionis considerat causas verissimas, maximè versatur in contẽplatione veritatis; hoc autẽ ipsum præstat hæc disciplina; versatur igitur maximè in veritatis cõtemplatione. *Ostenditur Metaphysicam esse scientiam maximè contemplatiuam.* Maiorem probat ex diuersitate finiũ Theoreticæ, siue contẽplatiuæ scientiæ, & Practicæ. Finis enim contemplatiuæ est ipsa cognitio veritatis per causam; finis autẽ practicæ est opus, hoc est, actio aliqua ab intellectu directa, &, vt ita dicam, regulata, aut aliquid aliud, quod per eiusmodi actionem cõfectum relinquatur. Ex qua re perspicuè sequitur, eam, quæ gratia cognitionis considerat causas verissimas, maximè versari in contemplatione veritatis, cùm ad nihil aliud considerationem veritatis referat, nec ex verioribus causis possit rem expẽdere. Minor autem partim perspicua est ex primo lib. cap. secundo, partim probatur hoc loco. Nã, quòd hæc scientia cognitionis gratia causas consideret, ex eo loco perspicuum est. hac enim ratione probauit Aristoteles, eam esse Theoreticam. Quòd verò consideret causas verissimas, hac ratione probatur. Ea sunt verissima, quæ sunt causæ cæteris, vt sint vera, *Quæ entia dicantur verissima.* iuxta illud commune Dialecticorum proloquium, Id maximè tale est, quod est cæteris causa, vt sint talia; causæ autem, quas hæc scientia considerat, sunt cæteris causæ, vt sint vera (sunt enim primæ causæ, vt patet ex eodem loco) sunt igitur causæ verissimæ. *Ex 1. post. c. 2. tex. 5.*

θεωρητικήν. θεωρητικῆς [l] μὲν γὰρ τέλος ἀλήθεια, πρακτικῆς δ' ἔργον. καὶ [m] γὰρ ἐὰν τὸ πῶς ἔχει σκοπῶσι, * οὐ τὸ αἴτιον καθ' αὐτὸ, ἀλλὰ πρός τι, καὶ νῦν θεωροῦσιν οἱ πρακτικοί. ¶ οὐκ [n] ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας. ἕκαστον [o] δὲ μάλιστα αὐτὸ τῶν ἄλλων, καθ' ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει τὸ συνώνυμον. οἷον τὸ πῦρ θερμότατον: καὶ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὸ αἴτιον τοῦτο τῆς θερμότητος. ὥστε καὶ ἀληθέστατον τὸ τοῖς ὑστέροις αἴτιον τοῦ ἀληθέσιν εἶναι. διὸ [p] τὰς τῶν ἀεὶ ὄντων ἀρχὰς ἀναγκαῖον ἀεὶ [q] εἶναι ἀληθεστάτας.

* Forte οὐ μὴν. Textus 4

οὐ

Diuerso modo à Practico artifice, & à Contemplãte, veritatis causam cõsiderari. m *Nam etsi*} Docet Aristoteles, etsi aliquando practici artifices cõsiderant veritatem per causam, tamen etiã tum longè interesse inter eorum finem, & contemplantiũ. Neq; enim illã considerãt per se, hoc est, vt est causa veritatis, atque vt refertur in perpetuũ tẽpus, quasi is sit præcipuus finis artis practicæ, quemadmodũ cõtemplantis; sed ad aliquid, & nunc (vt est Græcè ad Verbum) Id est, quatenus ad actionem dirigitur, & vt certi temporis, aliorúmque adiunctorum huiusmodi, circunstantiarúmve, quæ in actione cernuntur, cõsiderationi innititur. Itaque, siue rẽ considerẽt per causam, siue quouis alio modo, non est eorum finis præcipuus in arte, ipsa veritatis cognitio, sed opus, Quod egregiè Arist. 2. Eth. c. 2. quod attinet ad Moralẽ sciẽtiã, his penè verbis docet;

Non

Nō enim, vt sciamus, quid sit virtus, sed vt boni efficiamur, de virtute agimus.

n *Nescimus porrò verum*} Loquitur de vero, seu veritate, in qua cognoscēda terminatur, & absoluitur perfectio scientiarum. Neque enim earum perfectio consistit in cognoscenda veritate principiorum, nec item in cognoscenda veritate conclusionum per demonstrationem, qua tantùm ostendatur quòd res sit; sed per eam, qua ostēditur propter quid sit; quæ sanè ex causa prima, & immediata procedit, vt patet ex primo Post. cap. 2. Adiecta autem sunt hæc verba ab Arist. vt magis explicaretur finis contemplantis scientiæ. Nam nec naturalis sciendi appetitus, cui implendo præcipuè student scientiæ cōtēplatrices, satiatur cognitione veritatis principiorū, aut conclusionū per effecta, causásve remotas.

Scientiarum perfectionem quo pacto consequamur.

esse. Contemplatricis [l] *enim finis, veritatis est; Practicæ autem, opus. Nam* [m] *etsi Practici considerant, quo pacto res habeat; non tamen contemplantur causam ipsam per se se, sed ad aliquid,*

Tex. 5.

Textus 4 *& pro certo tēpore* ¶ *Nescimus* [n] *porrò verum sine causa. Vnumquodque* [o] *autem maximè tale est præ cæteris, cuius causa cæteris, & nomine, & ratione idem conuenit. sic ignis est calidissimus, quòd cæteris caloris causa sit. Quare & illud est verissimum, quod est posterioribus causa, vt sint vera. Hanc* [p] *ob rem principia eorum, quæ semper sunt, verissima semper sint necesse est.* neque

o *Vnumquodque autem*} Explicatiùs exponitur hoc pronunciatum hoc loco, quàm primo Post. cap. 2. vbi dicitur, semper illud esse magis tale, propter quod vnumquodque tale est; quod certè non est verū, nisi cùm causa est capax eiusdem nominis, & rationis, vt hoc loco exponitur, siue ratio sit verè, ac propriè vniuoca, vt in calore, quod exemplum mox subiicitur; siue analogica, vt in veritate, propter quam exemplum adducitur. Proinde nos post Argyropylum ita vertimus τὸ συνώνυμον, quod vniuocū attributū significat, vt faciliùs in hoc pronunciato analoga intelligi possint. Nā etsi illa apud Græcos sæpè comprehenduntur nomine τῶν συνωνύμων non tamen apud Latinos nomine vniuocorum, cùm tamen ea, quæ analogicè conueniunt, sæpe apud vtrosque dicantur ratione eadem conuenire, si non eadem simpliciter, certè attributione, aut proportione eadem, vt patebit libro quarto. Porrò loco verbi αὐτό, quod est Ipsum, nos, Tale, substituimus quòd sensum meliùs, ac planiùs exprimat. Quo autem pacto veritas magis conueniat iis, quæ sunt causa veritatis aliorū, & quo pacto sit analoga, lib. 4. patebit. Denique, si quis obiiciat, non rectè hoc loco dici, ignem esse omnium calidissimum, cùm ferrū ignitum videatur calidius, quàm flamma: respondendum est, falsum id esse, non tantùm quia ignis natura calidus est, ferrum verò ex accidente, sed quia intensior est calor ignis; etsi in ferro ignito propter materiæ densitatem maior sit caloris copia, cuius causa intensius calidum videtur sensui, quàm flamma.

Explicatur pronūciatū illud, Propter quod vnūquodque tale, & illud magis.

p *Hanc ob rem principia*} Cōclusio est eius rationis, qua minorē propositionē tacitæ ratiocinationis probari diximus. In qua cōclusione meritò Arist. vocat primas causas, principia eorū, quæ semper sunt, quia nō solùm sunt causæ eorū, quæ gignūtur, & intereūt, sed etiā sempiternorū, vt Mūdi, cœlorū & substātiarū separatarū, quæ Arist. putauit ab omni æternitate extitisse. Nō est aūt Arist. hac cōclusione cōplexus materiā primā, non solùm, quia non est prima causa simpliciter, cùm non sit causa substantiarū separatarū, nec quorundā sententia corporū cœlestiū; sed etiā, quia non est maximè ens, sed potiùs, quæ infimū entitatis gradū teneat. Reliquū est igitur, vt soli primā causam finalē, efficientē, & formalē externā, quæ est exemplar rerū omniū, vocarit principia verissima; quod sanè verissimū est, cùm ratio harū causarū in solū Deū Opt. Max cadere possit. Alia quoque ratione excludi possunt & materia, & forma informās (quæ quidē ne rebus quidē iis, quarū causæ sunt, veriores dici possunt) quia non sunt entia completa, sed partes eorū entium, quorum sunt causæ internæ.

Quid Aristoteles nomine principiorū verissimorū intelligat.

q Neque

q *Neque enim interdum*} Quia proxima cōclusione, nō solùm asseruit, primas causas esse veras, sed etiam verissimas, vtrunque probat in verbis sequētibus.

Etiā sempiterna iuxta Aristotelis doctrinā, causam habere sui esse.

r *Sed cæteris illa*} Ex hoc loco perspicuum est (vt animaduertit D. Thomas) sempiterna apud Aristotelem non solùm habere causam sui motus, sed etiam sui esse; sunt enim qui hoc posterius Aristotelem negasse velint. De qua re latè disserendum est lib. 12.

οὐ q γάρ ποτε ἀληθεῖς, οὐδ' ἐκείναις αἴτιόν τι ἐστὶ τοῦ εἶναι, ἀλλ' r ἐκεῖναι τοῖς ἄλλοις. ὥσθ' s ἕκαστον ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας.

Cōsectarium.

s *Quocirca, vt vnumquodque*} Colligit huiusmodi consectarium, Quo pacto vnaquæque res est, ita, & verā esse. Nam cùm ex dictis constet, ea, quæ semper sunt, semper esse vera; quæ autem non semper sunt, non semper esse vera; & quæ habent causam sui esse, habere causam suæ veritatis; quæ denique non habent causam sui esse, sed ipsa potiùs sunt causæ, vt cætera sint, ex se ipsis esse vera, atq; adeo verissima planè sequitur à posteriori, quo pacto vnumquodque est, eodem & verum esse. Dico autem, à posteriori, quia potiùs ex hoc illa omnia à priori demonstrari possunt, vt paululum animaduertenti perspicuum erit. Obserua autem, non rectè verba οὕτως καὶ τῆς ἀληθείας verti à quibusdam, Sic & veritatis particeps est. Prima enim causa, vt non participat esse, ita neque veritatem, sed est primum esse, primáque veritas a cæteris omnibus participata. Posset quoque verti consectariū, hoc pacto, Quantum quidque habet ipsius esse, tantum & veritatis habet.

Refellitur quorundam interpretatio.

Obiectio prima.

Sunt tamen nonnulla, quæ Aristoteli hoc loco obiici possint. Primum, quòd non cōstanter de veritate loquutus esse videatur. Nam cùm in toto huius rationis discursu eodem modo veritatem accipere debuisset, tamen postquam in distinguendis finibus scientiæ Theoreticæ, & Practicæ loquutus est de veritate complexa, quæ in compositione, & diuisione prædicati cum subiecto cernitur (hæc enim est, quæ directò sub scientiam cadit) videtur fecisse transitum ad veritatem simplicem, quæ est proprietas entis.

2 Alterum est, quòd non rectè existimauerit ea, quæ non semper sunt, non semper esse vera. Nam cùm omnia entia perpetuò sint entia (siquidem necessariò sunt entia) perpetuò etiam sint verā necesse est.

3 Tertium, quòd non rectè dixerit, res alias esse aliis veriores. Veritas enim est adæquatio rei, & intellectus; adæquatio autem, cùm in quadam æqualitate consistat, non admittit gradus, vt alia sint magis æqualia, alia minùs

Primæ obiectionis dilutio.

Finem cōtēplatiuæ scientiæ complecti & simplicis, & cōplexæ veritatis cognitionē.

Sed prima obiectio facilè diluetur, si dicas, Aristotelem, cùm distinxit fines scientiæ Theoreticæ, & Practicæ, non accepisse veritatem pro ea tantùm, quæ in compositione, & diuisione cernitur; sed prò simplici etiam. Finis enim contemplatiuæ scientiæ est, non solùm cognoscere veritatem complexam, quæ pertinet ad principia, & conclusiones, sed etiam simplicem, quæ pertinet ad terminos, ex quibus principia, & cōclusiones cōstant. Omnis enim huiusmodi veritas cadit aliquo modo sub scientiam, quatenus necessaria est ad scientiam comparandam. Quamuis ergo Arist. post illam distinctionem finium de sola simplici loqueretur, nullum credendus esset fecisse transitum ab vno veritatis genere ad aliud. At ne illud quidem verum est, Aristotelem post prædictam distinctionem, ita de simplici loquutum fuisse, vt nō possint omnia, quæ ab illo dicta sunt, complexæ etiam accommodari; tametsi nos solam simplicem deinceps cum D. Thom. & Alex. prosequuti sumus, tum quòd ea, quæ ab Arist. dicuntur, magis conueniunt in simplicem; tum etiam, quia in capite sequenti, quod ex fine huius occasionē accipit, de solis principiis incōplexis, siue causis, quibus sola simplex veritas cōuenit, disseritur. Si quis autem hoc loco quærat, vtra sit prior, & maior (vt ita dicam) siue perfectior veritas, simplex ne an complexa: respondendum est, etsi comparatio non fit propriè, nisi in eadem specie, vt Aristoteles ait 7. Phys. cap. 4. tamen veritatem simplicem esse priorem, & perfectiorem

Simplicē perfectiorem esse cōplexa.

Scot. hoc loco. tex. 29.

perfectiorem complexa, cùm veritas pronunciatorum, quæ sola est complexa, ex veritate terminorum pendeat. Argumento quoque illud est, quòd veritas prima simplex, quæ de solo Deo Opt. Max. dicitur, est prior omnibus aliis veritatibus, atque adeo veritate complexa primi, communissimique pronũciati.

Alensis hoc loco.

Secunda obiectio, veritatis simplicis distinctione dissoluitur. Nam quemadmodum ens duobus modis sumitur: vno, vt esse potest; altero, vt est actu (quanquã hæc distinctio secundũ Aristotelem non habet locum in sempiternis) sic etiam necesse est, vt simplex veritas duobus modis accipiatur: vno pro adæquatione, siue imitatione, qua res, vt sunt possibiles, respondent conceptui diuino; altero, pro adæquatione, qua illi respondent, vt actu existunt. Ad obiectionem igitur dicito, res, quæ non semper sunt, etsi semper sint veræ priori modo, non esse tamen semper veras posteriori.

Dilutio secundæ.

> *neque [q] enim interdum vera sunt, neque illis, vt sint, causa est quicquam, sed [r] cæteris illa. Quocirca, [s] vt vnumquodque est, ita & verum est.*

Tertiam denique hunc in modum dilues. Cùm dicimus, veritatem, quæ est 3 entis proprietas, esse adæquationem rei, & intellectus; adæquationis nomẽ latè accipiendum esse, nempe, vt complectitur adæquationem propriè dictam (quæ in perfecta æqualitate consistit, & nullos admittit gradus) & imitationem, quæ impropriè adæquatio appellatur. Res enim dicuntur veræ, quia priori, aut posteriori modo adæquantur intellectui diuino, hoc est conceptui, quem Deus de rebus habet, exempli causa. Bucephalus ideo dicitur verus equus, quia adæquatur cõceptui, quem Deus habet de perfecto equo: ideo autẽ dicitur verum ens, quia quoquo modo, ac participatiuè, imperfectèque respondet conceptui, quem Deus habet de perfecto ente, quod est ipsa diuina essentia. Cùm igitur dicimus, res alias esse aliis veriores, hoc est veriora entia solámque primam causam esse ens verissimum, id propterea dicimus, quia solus Deus perfectè adæquatur conceptui, quem ipse habet de perfecto ente; cætera autem plus minúsve imitantur illud, & (quod consequens est) plus minúsve assimilantur cõceptui, quem Deus de perfecto ente habet. Quæ enim perfectiora sunt, perfectiùs illi respondent, quæ autem minùs perfecta, minùs etiam perfectè. Verùm de hac re fusius agendum est lib. 4.

Cur quædam aliis veriora dicantur.

IN REBVS NE, AN IN NOBIS potius sit causa eius difficultatis, quæ in cognitione veritatis accidit.

QVAESTIO I.

Duæ extremæ sententiæ in hac quæstione.

SECTIO I.

De hac re partim in proœmio huius operis cap. 4 actũ est, partim agetur li. 4.

ADEO difficilem esse veritatis cognitionem, non modò indefesso Philosophorum studio, sed etiam quotidiano experimento comprobatum est, vt non defuerint, qui dicerent, nihil veri ab hominibus posse comprehendi. Verùm de causa huius, siue difficultatis, siue (vt illi quidem credebant) impossibilitatis, non omnes idem sentiunt. Alij enim totam ad res ipsas; alij ad nos totã; alij partim ad res, partim ad nos referendã putãt.

Ac primã quidem opinionẽ primùm sequutus videtur Heraclitus Ephe-

Primum argumentum eorũ, qui totam veri cognoscẽdi difficultatẽ ad res ipsas referunt.

Ephesius hac ratione. In rebus nihil omnino est stabile, nihil fixum, & immutabile; igitur in rebus ipsis posita est tota difficultas percipiendæ veritatis

2 Eadem sentẽtia his argumentis confirmari potest. Perinde se habet intellectus noster ad similitudines rerum intelligibilium, vt se habet materia prima ad formas rerum naturalium, vt docet Aristot. tertio de Anima cap. quarto; at materia prima nõ habet ex se vllam difficultatẽ ad recipiendam quancunque formam rei naturalis, cùm sit pura potẽtia ad omnes; ergo neque intellectus noster ad recipiendam vllam similitudinem rei intelligibilis, & (quod est consequens) ad vllius veritatis perceptionem. *à tex. 5.*

3 Præterea, si vlla causa eius difficultatis nobis ascribenda esset, id maximè accideret respectu earum rerum, quæ sunt excellentis naturæ, vt perspicuum est; at hoc non est dicendum; ergo nec illud. Minor probatur, Quia si qua est ratio, cur ita dicendum esset potissimùm, quia, vt vespertiliones non possunt ferre lumen diei, ita intellectus noster non potest ferre lucem illarum: hoc enim pacto videtur intelligenda similitudo, qua Arist. vtitur in contextu, quæque, vt aptissima, ab omnibus approbari solet: at hoc, si quis animaduertat, falsum est; neque enim intellectus noster est in organo corporeo, vt lędi possit excellentia rei intelligibilis, quemadmodum videndi facultas, quia in oculis inest, læditur excellentia rei visibilis; quin potiùs, quò res intelligibilis est illustrior, eò intellectus in ea percipienda magis reficitur, ac recreatur, & ad alia percipienda aptior redditur, vt ipse quoq; Arist. asserit in citato loco tertij de Anima: nulla est igitur ratio, cur difficultas percipiciendi res ex se illustrissimas, sit nostro intellectui tribuenda.

Alia sententia superiori omnino contraria.

Secundam sententiam, quæ superiori omnino opposita est, amplectitur Scotus hoc loco, & alij eius Sectatores. Credunt enim, totam eam difficultatẽ rejiciẽdam esse in imbecillitatẽ nostri intellectus. Quod tribus potissimùm argumentis apud Scotum confirmatur. *tex. 7.* *Scotus, Maior, Antonius Andreas: omnes hoc loco. q. 2.*

Primum est. Si qua res ex se esset cognitu difficilis, ea esset talis respectu cuiuscunque intellectus (vt enim natura rei nõ variatur comparatione diuersorum intellectuum, ita nec conditiones, quę rei naturam sequuntur) atqui nulla res est cognitu difficilis respectu intellectus diuini; igitur nulla res est ex se cognitu difficilis.

2 Secundum. Id quod per se tale est, non est ex se difficilè tale; v. g. quia homo est per se risus capax, non est ex se, ac ex natura sua difficilè risus capax; & ita res habet in cæteris; atqui nulla res est, quæ non sit per se cognoscibilis; igitur nulla est, quæ ex se sit cognitu difficilis. Minor probatur, quia vnaquæque res est per se ens; vt autem est ens, sic etiam & vera, quemadmodum ad calcem capitis dictum est; esse autem cognoscibile, aut idem est, quod verum esse, aut illud per se, ac immediatè consequitur; igitur nulla res est, quæ non sit per se cognoscibilis.

Tertium

Tertium. Agens minoris virtutis, ęquè facilè producit effectum sibi proportionatum, atque agens maioris virtutis: non minùs enim facilè calor duorum graduum producit duos gradus caloris, quàm calor decem graduum producit decem, eodémque modo res habet in cæteris disparibus agentibus, si conferantur cum effectibus suę virtuti respondentibus; at nulla res est, quæ ex se non possit obiectiuè parere certam cognitionem suæ entitati proportionatam: ergo nulla omnino est, quæ ex se sit cognitu difficilis. Concedit ergo Scotus, res minoris entitatis efficere in nobis cognitionem minùs præstantem: cæterum quòd difficiliùs ex se cognoscantur, quàm præstantiores, hoc ille contendit nullo modo concedendum esse.

tex. 1. Quarto loco confirmari potest hæc opinio ex iis, quæ hoc cap. dicuntur; sic enim planè scriptum est [Non in rebus, sed in nobis illius causa sita est] nempe difficultatis. Quibus verbis nihil clarius ex Arist. pro hac sententia videtur afferri posse.

Approbatio mediæ sententiæ, & quædam ad eius explicationem vtilia.

SECTIO. II.

D. Tho. hoc loco lect. 1. p. 6. Mag. Albertus c. p. 7. Alexan. com. 3. Auer. cõ. 1. landũ. q. 3. &c.

Approbatur media sententia.

TERTIAM sententiam, quæ media est, amplectitur D. Tho. itémque Mag. Alb. Auerr. Egid. Rom. & reliqui fermè Peripatetici. Quin etiam Sceptici, & Academicorum ij, qui cum Scepticis ab omni pronunciato assensum cohibent, partim eius rei causam ad nos, partim ad res ipsas referunt. Hanc igitur sententiam nos, vt longè probabiliorem, & Aristotelicæ doctrinæ magis consentaneam sequemur.

Omnia à nostro intellectu vtcunque cognosci posse.

Vt autem quo pacto ea sit vera, nonnullis conclusionibus aperiamus (neque enim satis ab his auctoribus videtur explicata) animaduertendum est in primis, nullum esse genus rerum, quod à nobis etiam dum in corpore mortali degimus, aliquo modo intelligi non possit. Id quod ex eo accidit, quia obiectum adæquatum cuiuscunque intellectus est ens, quod suo ambitu omnia complectitur.

Tria rerum genera, quæ à nobis non æquè facilè, aut difficilè percipiuntur.

Deinde animaduertẽdum est, tria esse rerũ genera, quæ à nobis nõ æquè facilè, aut æquè difficile intelliguntur. Primum est earum, quæ sunt excellentis admodum naturæ; atque hæ sunt substantiæ omnes materiæ expertes, & earum qualitates. Alterum earum, quæ sunt admodum tenuis entitatis, vt materia prima, relationes, & entia rationis, quæ dici solent minimæ entitatis. Tertium verò earum, quæ sunt mediæ inter has, substantiæ nimirum sensibiles, & earum accidentia absoluta.

Quæstionem præcipuè intelligendã de rebus primi, & secundi generis.

Postremò animaduertendũ est, quęstionẽ hanc propter cognitionem rerum primi, & secundi generis præcipuè propositam esse: illæ enim ferè sunt, quę nobis non paruã in tota Philosophia difficultatẽ exhibent. Nam quę ad tertiũ genus pertinent, cùm nostris sensibus

sint

sint familiares, facilè, aut nō admodū difficilè à nobis percipiuntur.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, si ea, quę diximus, vera sunt, difficiliorem cognitu fore materiam primam, quæ ad secundum genus pertinet, quàm res naturales, quæ ad tertium spectant; quod falsum videtur, cùm res naturales per materiam primam, & formam substantialem cognoscantur tanquam per propria principia: *Dilutio.* rectè occurres, si dicas, cognitione quidem distincta, siue diffinitiua, difficiliores cognitu esse res naturales, quàm materiam primam, idque probare argumentum, quandoquidem cognitio rei per propria principia distincta est, ac definitiua. At cognitione confusa, siue simplici, qua à nobis tota res primùm cognoscitur, faciliores cognitu esse res naturales, quàm materiam primā, quia sunt obiecta intellectui nostro accommodatiora. *Hoc loco agi de difficultate cognitionis confusæ, non distinctæ.* In hac autem quæstione non est sermo de difficultate cognitionis distinctæ, sed confusę, siue simplicis. Nam cùm Philosophi absolutè de difficultate cognitionis loquuntur, de ea quæ naturæ ordine prior est, intelligendi sunt. Alioqui absolutè dicendum esset, species infimas rerum naturalium esse nobis cognitu difficillimas, quia vt earum naturæ sunt maximè compositę, sic earum distincta cognitio difficillima est.

Motū, & tēpus cognitione cōfusa facillimè; distin[cta] verò difficilè cognosci. Quo fit, vt non admodum placeat eorum sententia, qui dicunt motum, & tempus pertinere ad tertium genus. *Vid. D. Thom. hoc loco lect. 1. p. 6. & Iādunus q. 3.* Nam etsi illa sint non parum difficilia cognitu cognitione distincta; tamen perfacilè cognoscuntur confusa, ac simplici. Id quod patet ex communi sententia Philosophorum passim dicentium, motum esse per se notum; itemque ex eo, quod Aristoteles non semel verissimè affirmat, principia rerum naturalium motus adminiculo inuenta, ac cognita esse. Tempus autem, etsi diffinitiua cognitione difficilè cognoscitur, simplici tamen ita notum est, vt nemo sit, cui illius notio impressa non sit. *Augustini dictum de tempore.* Vnde est illud Augustini vndecimo libro confessionum [Quid tempore familiarius commemoramus, quid notius intelligimus? quid est ergo tempus? si nemo ex me quærat, scio: si quærenti explicare velim, nescio.] *cap. 14.* Sunt tamen hæc successiua simplici etiam cognitione minùs facilia cognitu, quàm quantitates, & qualitates sensibiles permanentes, quia ratione eius, quod nondum acquisitum est in motu, aliquid admittunt non entis, & potentialitatis, quę sunt obscuritatis causæ.

Reiicitur quorundā opinio. Minus etiam placet id, quod quidā asserunt, res materiales esse numerādas inter ea, quæ ex sese difficilè à nobis cognosci possunt, quòd indigeant abstractione à materia sēsibili, vt à nobis directò percipiātur. *Iandun. q. 2. ex cōmentatore.* Si enim ita res habet, quas nā dicemus ex sese facilè à nobis cognosci? Nam & ipsa sēsibilia accidētia indigēt abstractione à materia sensibili, vt directè intelligātur, si nomen materię sensibilis sumatur pro singulari, siue signata: quod si sumatur pro quauis materia sēsibili, falsū est, res materiales nō posse intelligi, nisi à sēsibili materia abstrahātur; si quidē necessariò in earum cōceptu includitur materia sēsibilis.

Vera

Vera quæstionis explicatio.

SECTIO III.

His positis sit huius sententiæ prima conclusio: Difficultas, quæ in cognitione rerum primi generis accidit, ex sola imperfectione nostri intellectus nascitur. Hæc conclusio facilè probatur, hac consideratione præmissa, Difficultas, quemadmodum & opposita facilitas, primò cernitur in actione, & ex actione deriuatur ad alia, quæ difficilia dicuntur. Cætera enim, ideo dicuntur facilia, aut difficilia, quia facilè, aut difficilè fiunt, aut intelliguntur, aut explicãtur &c. loquor autem de actione latè; vt complectar actiones immanentes, quæ non propriè dicuntur actiones, sed operationes. Cùm igitur omnis actio ab aliquo agente oriatur; & circa aliquam materiam versetur; necessariò efficitur, vt omnis difficultas proueniat vel ex ineptitudine agentis, vel ex ineptitudine materiæ; vel vtriusque; quo pacto difficultas; quæ sæpe accidit in combustione ligni, vel prouenit ex debilitate ignis, vel ex indispositione ligni; vel ex vtraque: nam si quæ sunt aliæ difficultatis, causæ, vt medij, & instrumentorum, facilè ad has reuocabuntur. Ita fit, vt duæ sint generales causæ cuiusque difficultatis. Atque hoc est, quod docet Ari. verbis illis [Cùm difficultas duob' modis accidat.] Neque enim ille hac oratione solas radices eius difficultatis, quę accidit in cognitione veritatis, videtur complecti, sed ex his quasi generalibus causis cuiusque difficultatis colligere, quid dicendum sit de causa difficultatis in veritatis cognitione.

Prima cõclusio.

Qua inter primò difficultas, & facilitas reperiantur.

Duæ causæ difficultatis intelligendi.

Hoc igitur posito, facilè probatur proposita conclusio in hunc modum. Omnis difficultas, quam experimur in cognitione rerum primi generis, vel ex eo nascitur, quòd illæ sint parum intelligibiles; vel quia intellectus noster est parum aptus ad eas intelligendas; vel ex vtroque: at non nascitur ex eo, quòd illæ sint parum intelligibiles: igitur ex eo tantùm, quòd intellectus noster parum est aptus, vt eas intelligat. Maior ex dictis patet. Minor probatur. Res primi generis cum cæteris comparatæ, sunt maximè entia, ac proinde maximè vera; ergo sunt maximè intelligibiles. Quantum enim vnaquæque res habet entitatis, tantum habet veritatis, & (quod hinc sequitur) intelligibilitatis: siquidem obiectum intellectus est ens; veritas autem, quæ est proprietas entis, est ratio sub qua entia cadunt sub intellectum. Præterea, vt se habet lux ad visum, sic se habet ens ad intellectum; quæ autem sunt maximè lucida, sunt maximè visibilia; ergo quæ sunt maximè entia, sunt maximè intelligibilia: eiusmodi autem sunt res primi generis cum cæteris collatæ, substantię, in quam, cum substantiis, & accidentia cum accidentibus; ergo sunt maximè intelligibiles: quare non ex eo nascitur difficultas, quã experimur in earũ cognitione, quòd illæ sint parum intelligibiles, quod erat probandũ. Hæc conclusio adhibitaq; probatio, si quis animum

A sufficiente partium enumeratione.

Exemplo lucis, & visus.

aduertat, planè est Arist. in cõtextu, qua in re nulla penè est dissẽsio.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, perfectionem rerum primi generis esse in causa, vt non facilè, nisi ab intellectibus separatis perspiciantur, ergo non esse negandum, esse illas etiam ex se se cognitu difficiles: *Dilutio.* neganda est consequentia, etsi Albertus in primum librum eam admittere videatur. Perfectio enim rerum, ex se non obstat cognitioni, cùm res omnes per actum, perfectionémve cognoscantur. Alia ratio est de imperfectione, vt ex sequenti conclusione patebit. Atque idem re vera sensisse Albertum, ipse exponit hoc loco. *Albert. lib. tract. 2. cap. 1.* *Albert. hic ca. 2.*

Secunda conclusio. Secunda conclusio. Difficultas, quæ accidit in cognitione rerum secundi generis, partim nascitur ex earum imperfectione, partim ex imperfectione intellectus nostri. Hæc conclusio probatur primùm ex fundamento superioris hoc pacto. Non solùm res ipsæ secundi generis sunt parum intelligibiles, sed intellectus etiã noster parum aptus, vt eas intelligat; igitur ex vtraque parte nascitur difficultas, quam experimur in earum cognitione. Prior pars antecedentis ex dictis patet. Res enim secundi generis habẽt infimum gradum entitatis, ac veritatis, si cum cæteris conferantur, & perinde se habent ad intellectum, vt se habent ad visum ea, quæ minimam habent lucis participationẽ. Posterior sic probatur. Intellectus noster in hac vita (sic enim de eo loquimur) est parum aptus ad intelligenda ea, quæ sunt à sensibus remota, eo quòd à sensibus in intelligendo pẽdeat; at huiusmodi quoque sunt entia secundi generis, seu minimæ entitatis; est igitur intellectus noster parum aptus ad ea intelligenda. Præterea, perfectior intellectus est, qui facilè intelligit, & res mediocris, & minimę perfectionis, quàm qui mediocris tantùm; quemadmodum perfectior esset aspectus, qui facilè intueretur, ac discerneret res & diurna, & nocturna luce illustratas (cuiusmodi forsitan fuerit in aliquo animali) quàm qui diurna tantùm, qualis est noster aspectus; at intellectus noster res tãtùm mediocris perfectionis facilè intelligit; igitur minori quoque eius perfectioni ascribendũ est, quòd difficilè intelligat res secũdi generis. Ad hæc, Res, quæ propter paruitatem minimum habent visibilitatis gradum, indigent visu pespicacissimo iuxta illud Arist. [si visibile minuatur, necesse est, vt facultas videndi augeatur] quod habes in lib. de sensu, & sensili; ergo pari ratione res minimæ entitatis indigent intellectu acutissimo: at intellectus noster non est huiusmodi, cùm teneat infimum gradum in intellectibus: igitur ex imperfectione quoque eius nascitur, vt res secundi generis non facilè percipiat. Ita patet posterior pars minoris. *Idem Boet. in li. de duabus naturis.* *Ex natura ipsarũ rerum, & intellectus.*

Alia ratio. Secũdò probatur conclusio hac ratione. Vt res secundi generis facilè à nobis perciperẽtur, nihil obstaret earũ imperfectio, si intellectus noster esset perfectior, quippe cùm facilè intelligantur à perfectioribus intellectibus: nec item impediret quicquã imperfectio intellectus nostri, si illę essent aliquantò perfectiores, nempe, vt illę,

quas

quas medias appellauimus: igitur quòd difficile à nobis cognoscantur, partim nascitur ex imperfectione ipsarum, partim ex imperfectione intellectus nostri. Id quod apta similitudine explicari potest. Quòd enim senes difficilè cernere valeant res parum visibiles, partim oritur ex defectu lucis, aut magnitudinis rerum obiectarũ, partim ex sensus infirmitate. Nã si res parum visibiles non essent obscuræ, aut exiguæ magnitudinis, facilè ab illis cernerentur; si aspectus etiam ipsorum esset integer, qualis est in iuuenibus, idem quoque accideret: quòd igitur illi difficilè cernere valeant res, quæ re vera sunt parum visibiles, partim oritur ex imperfectione rerum, partim ex imperfectione facultatis videndi. *Explicatio ex re simili.*

Ac posterior quidẽ pars propositę cõclusionis primo aspectu non videtur esse eorum, quos pro tertia sententia citauimus; quandoquidem illi non alia ratione probant, res minimæ entitatis esse nobis cognitu difficiles, nisi quia sunt ex se parum cognoscibiles. Verùm quia loquuntur de causa præcipua, quam dubium non est sitam esse in ipsa rerum imperfectione; non est, quòd illos nobis vlla ex parte aduersari in hac conclusione putemus.

Quod autem ad Aristotelem attinet, nihil de hoc genere rerũ expressum habemus in contextu; nisi quòd particula illa, Fortasse, nõ nihil de eo innuit, vt in explanatione cõtextus diximus; & tota conclusio ex generali illa diuisione causarũ difficultatis, quam ipse attulit, optimè colligitur, quod facile est ex dictis intelligere.

Tertia conclusio. Si absolutè, ac simpliciter, hoc est, nulla facta distinctione rerum, loquendum est; difficultas, quæ in earum cognitione accidit, ex imperfectione nostri intellectus præcipuè nascitur. Hæc conclusio tribus argumentis confirmari potest. Vno, quia imperfectio intellectus nostri in causa est, cur difficilè intelligamus non solùm res primi generis, sed etiam secundi, vt patet ex prima, & secunda conclusionibus; imperfectio autem rerum non est in causa, vt difficilè intelligamus, nisi res secundi generis, vt ex vtraque etiam conclusione perspicuum est. Altero, quia etsi imperfectio rerum efficit, quominus illæ sint parum intelligibiles; non est tamen in causa, cur sint difficilè intelligibiles, nisi respectu intellectus nostri: alioqui ab intellectibus quoque substantiarum separatarum nõ facilè perciperentur. Tertio, quia illud præcipuè reddendum est pro causa huiusce difficultatis, quod efficit, vt res cognitu dignissimas (de his enim præcipuè habenda est ratio) difficilè cognoscamus: at hoc nihil est aliud, quàm imperfectio intellectus nostri ita se habentis ad præclarissima entia, vt oculi nocturnarum volucrum ad lumen diurnum. *Tertia cõclusio.*

Hanc verò conclusionẽ, & vltimam eius probationem desumpsimus ex Arist. in contextu. Illud enim pronunciatũ, Nõ in rebus, sed in nobis difficultatis est causa, nostrã conclusionẽ continet: neque enim intelligendum est de quauis causa, sed de causa pręcipua, vt D.

Thom. annotauit, & dictio [fortasse] innuit. Verba autem sequentia continent eam probationem, quam nos in conclusione confirmanda tertiam fecimus: facilè enim in eam rationis formam redigi possunt.

Sententia quorũdã. Sunt tamen, qui & in conclusione Aristotelis, & in eius probatione nobis aduersentur. Dicunt enim, in pronũciato illo, Non in rebus &c. non esse sermoné de difficultate, quæ accidit in cognitione rerum absolutè, sed tantùm earũ, quæ ad hanc scientiã spectant; neq; nomine causæ intelligendam esse solã præcipuã causam, sed quamcunque, vt sit sensus, Causam difficultatis, quæ accidit in rebus metaphysicis cognoscendis, nullo pacto rebus, sed nobis tãtùm adscribendam esse; præsertim cùm probatio, quæ sequitur ex vespertilionum similitudine, ad solas res metaphysicas accommodetur.

Refutatio. Horum tamen sententia non est probãda. Primùm, quia eius difficultatis causam reddit Aristot. in eo pronunciato, de qua loquutus fuerat à principio capitis (neque enim vsque ad eum locum propositum mutauerat) satis autem patet, illum à principio capitis locutum fuisse absolutè, ac generaliter de difficultate, quę accidit in cognitione rerum, non autem restrictè de ea, quæ cernitur in cognitione rerum metaphysicarum. Deinde, quia etsi id daremus; falsum est tamen, difficultatem, quę accidit in cognitione rerum metaphysicarum, prouenire ex sola intellectus nostri imperfectione, & non aliquando ex imperfectione etiam ipsarum rerum. Cõplures enim sunt res minimæ entitatis, quæ à Metaphysicis tractẽtur, vt potentia, & actus in commune, quæ dicuntur de materia prima, & accidẽtibus; itémque genera suprema, potissimùm verò prædicamẽti relationis; quæ omnia à nullo artifice, præterquàm à Metaphysico explicantur. Ita patet, nec pronunciatum Aristotelis, nec eius probationem restrictè, ac pressè, sed latè de præcipua causa difficultatis, qua in rerum cognitione accidit, accipiendam esse.

Res plurimæ minimæ entitatis à Metaphysico tractari.

Soluuntur argumenta oppositarum opinionum. SECT. IIII.

AD primum argumentum, quo ex Heraclito prima sententia confirmabatur, dicendum est, Primùm, non omnia esse fluxa, & instabilia; imo ne omnia quidem sensibilia. corpora enim cœlestia, substantiæ separatæ, animus item noster, nulli corruptioni sunt obnoxia. Deinde, nec res corruptioni subiectas quouis modo esse instabiles, & caducas. Quamuis enim tales sunt, quod attinet ad indiuidua; tamen naturæ ipsæ vniuersales ex se stabiles sunt, seu potiùs non sunt instabiles, nisi ratione indiuiduorum; quæ stabilitas earũ negatiua satis est, vt de illis scientia haberi possit. Quanquam & illud dici potest, cùm Philosophi aiunt, scientiam non esse nisi de iis rebus, quæ aliter habere non possunt, nomine huiusmodi rerum præcipuè intelligi inuariabiles earum connexiones,

Quo pacto intelligendum sit, non esse scientiam de iis, quæ aliter haberi possunt.

res, quæ nō minùs in rebus corruptibilibus, quàm in perpetuis reperiuntur, nec enim minùs inuariabile est, quòd ignis natura sua sit aptus, vt comburat, quàm substantia separata, vt intelligat. Addi & illud potest, rerum instabilium, saltem illud sciri posse, quòd instabiles sint; vt vel hinc intelligas, non rectè nonnullos Veterum ex earum inconstantia collegisse, nihil omnino sciri posse.

Explicatur comparatio intellectus nostri cū materia prima.

Ad secundum dicendum est, comparationem illā intellectus nostri cùm materia prima, quam facit Arist. tertio libro de Anima, non esse intelligēdām respectu omnium specierum intelligibilium, sed tantùm comparatione earum, quę elici possunt ex phantasmatibus; eas verò res, quarum istæ sunt similitudines, ferè omnes facilè à nobis intelligi. Secus est dicendum de iis, quarū similitudines ex phātasmatibus elicere nō possumus, cuiusmodi sunt res primi generis. In his enim intelligendis magno opus est discursu, & disquisitione. Dixi autem, ferè omnes illas facilè à nobis intelligi, non autem omnes absolutè; quia substantia genus summum, etsi per propriā speciem à nobis intelligi posse videtur; tamen est valde difficilis cognitu, vt patet ex difficultate, quæ fuit apud Philosophos in inuestigandis substātiis immaterialibus, quarum cognitio dedit ansam abstrahendi substantiam genus summum à substantia corporea. Alij soluunt argumentum hoc pacto; Intellectum nostrum, vt receptiuum, & passiuum actus intelligendi, esse puram potentiam, nullámque pati difficultatem in eo actu accipiendo; atque hac ex parte esse similem materiæ primæ: at verò, vt elicitiuum actus, quemadmodum non est pura potentia, sed vis quædam illius productiua, ita nō esse similem materiæ primæ, sed formæ; ac proinde non æquè facilè posse omnia intelligere propter defectum propriæ virtutis actiuæ; aut etiam propter imperfectionem obiecti cum illo concurrentis ad intelligendi actum.

Difficilè à nobis percipi genus sūmum substantia.

Aliterur. solutio.

Cur res suapte natura perfectissima difficilè in hac vita ab intellectu nostro percipiantur.

Ad tertium concessa maiore, neganda est minor, neque enim intellectus noster ideo in hac vita difficilè intelligit res ex se illustrissimas, quia lædatur earum luce, vt rectè probat argumentum; sed quia habet parum proportionis, siue ordinis ad eas intelligendas: id quod accidit, quia elicere non potest earum species, siue similitudines ex rebus sensibilibus, quę res solæ per sensus illi directò renunciantur. Cùm autem Arist. ad explicandam hanc difficultatem affert similitudinem verspertilionum, non illa vtitur ea ex parte, qua nocturnæ volucres læduntur excellentia diuturni luminis; sed quatenus habent parum proportionis, siue ordinis ad percipiendas res tanta luce præditas; quemadmodum ex toto animalium genere, homo difficillimè percipit quamplurimos odores, non quòd eorum vehementia lædatur, cùm odores, quos difficilè percipit, sint parum vehementes; sed quia habet odoratum omnium obtusissimum.

In quo sensu intelligi debeat vespertilionum similitudo ab Aristot. allata.

Ad primū verò Scoti negāda est maior illa propositio, Si qua res ex se esset difficilis cognitu, ea esset eiusmodi respectu cuiuscūq; intel-

Duobus modis aliquid posse dici ex se cognitu difficile.

lectus. Duobus enim modis intelligi potest, rem esse ex se cognitu difficilem. Vno, quia illi per se conueniat, vt difficilè cognoscatur, quo pacto quælibet res dici potest ex se vera, quia cuilibet conuenit per se, vt sit vera. Altero, quia ex natura illius proueniat, vt aut omnino, aut non facilè, nisi à perfectis intellectibus cognoscatur; quo pacto difficilè esse dicimus, mortuum ab inferis excitare, itémque lignum viride comburi: illud quidem, quia ex natura ipsius operis nascitur, vt non nisi à diuina potentia fieri possit; hoc autem, quia ipsa natura ligni viridis in causa est, vt non facilè comburatur, nisi à vehementi igne, aut ab aliqua potentiori virtute. Vtroque autem modo maior propositio est falsa. Priori quidem, quia esse difficile cognitu, non potest per se conuenire rebus minimæ entitatis, nisi forsitan respectu intellectus nostri. Ex quo fit, vt illa non multò secus falsa sit, quàm si diceres, si colori per se conueniret esse sensibilem respectu vnius sensus, id ipsum ei conueniret respectu cuiuscunque alterius sensus. Posteriori autem, quia si maior propositio eo pacto esset vera, liceret etiam dicere, Si mortuum ab inferis excitare esset ex se difficile factu, à potentia etiam diuina difficilè id fieret. Itémque, si lignum viride ex se esset difficilè combustu, difficilè etiam combureretur ab igne quantumcunque vehementi; quæ omnino falsa sunt, & dictis repugnantia. Dicebamus enim iuxta posteriorem vsurpationē verborum [ex se] ideò verè dici, difficile ex se esse mortuum ab inferis excitare, & lignum viride comburi, quia illud fieri non potest, nisi diuina virtute; hoc autem non fit facilè, nisi ab igne vehementi, aut à potentiori virtute. Ita patet, falsam esse maiorem propositionē in vtroque sensu. Ad probationem autē dicendum est, aliud esse asserere, huiusmodi res esse parum cognoscibiles, quod quidem illis proprium est, quemadmodū & esse parum entia, & parum vera: aliud verò, esse difficilè cognoscibiles, quod nō est illis proprium. Præterea, aliud est, huiusmodi res esse per se difficiles cognitu absolutè, quod negamus; aliud verò ex tenuitate naturæ earum nasci, vt non nisi à perfectis intellectibus facilè percipiantur, quod affirmamus. Si ergo esse difficilè cognitu absolutè sumptum ita conueniret rebus minimæ entitatis, vt esset illarum proprietas; rectè concluderet Scotus maiorem propositionem, quéadmodū rectè cōcludes, si ita argumēteris; Res minimæ entitatis sunt per se parum cognoscibiles; ergo respectu cuiuscunque intellectus sunt parum cognoscibiles, seu (vt locutio longiùs absit à calumnia) parum habentes cognoscibilitatis, quemadmodum & entitatis, ac veritatis. Nunc autem, cùm non asseramus, illas esse per se difficiles cognitu, sed ex se; vitiosa est collectio Scoti, quemadmodū in proposito exemplo ligni viridis licet intelligere. Quod si difficilè cognitu non accipiatur absolutè, sed respectu nostri intellectus (quo pacto admittere possemus esse illud quodāmodo proprietatem rerum minimæ entitatis) multò apertius est vitium consequentiæ.

Neutro modo argumentū concludere.

Ad

Ad secundū dicendū est, nihil aliud ea ratione colligi, quàm quòd hoc prædicatū, cognoscibile esse, non difficilè conueniat vlli rei, eo quòd nulla omnino res sit, quæ nō sit per se, & ex sua essentia cognoscibilis, quod nos libenter damus. Hoc tamē dato, non cōficit ratio institutū. Nec enim dicimus, aptitudinē ad terminandū actum cognoscendi difficilè cōuenire rebus, quę appellantur minimæ entitatis; sed actū cognoscendi alicuius intellectus difficilè circa eas elici.

Ad tertium dicendū est, veram esse maiorē propositionem, si ponamus ea, quæ patiuntur, esse æqua proportione disposita respectu agentiū. Eodemq; modo, si res omnes cōferantur cum intellectibus æqua proportione dispositis ad ipsarum cognitionē, nullā esse, quæ sit cognitu difficilis, vt concludit argumentū. Nunc autē nō ita res habet, cùm res minimæ entitatis cum intellectu nostro conferūtur; longè enim minùs dispositus est intellectus noster ad notitiam huiusmodi rerum, quàm aliarum maioris entitatis.

Ad quartum iam dictum est, Aristotelem in verbis citatis nō loqui de causa difficultatis absolutè, sed de præcipua, vt in probanda tertia conclusione diximus.

POSSIMVS NE IN HAC VITA substantias separatas quiditatiuè intelligere.

QVAESTIO II.

Quæstionis explanatio.

SECTIO PRIMA.

tex. 36. QVæstionem hanc mouit Arist. tertio de anima ad fin. cap. 7. vbi de intellectu sic scribit. Num autem ipse non separatus à magnitudine separatarum rerum aliquam intelligere possit, considerandum est postea. Nec dubium est, quin tota ambiguitas apud eum sit de cognitione quiditatiua. nā de ea, qua vtcunq; res intelligitur, nihil est, cur dubitauerit, cùm substantias separatas in rerum natura esse ostēderit, nec admodum difficile sit, substantiam sine materia, apprehēso ente per se existente, & addita negatione corporis, concipere; quod idem apertum est ex frequenti apud Philosophos de hoc rerum genere disputatione. Verùm quid sit cognitio quiditatiua, & quo pacto hoc loco accipi debeat, dubitabit fortasse aliquis. *Aristotelem intelligendum esse de cognitione quiditatiua.*

Scotus primo sent. d. 3. eam cognitionē appellat quiditatiuā, qua q. 1. prædicatū aliquod quiditatiuum rei cognoscitur, etsi nō omnia cognoscantur. D. autē Tho. 1. p. q. 88. & sępe alibi eam solam censet di- art. 2. gnā hoc nomine, qua omnia quiditatiua rei prædicata percipiuntur. *Quid cognitio quiditatiua apud Scotum.*

 Proin-

Proinde cùm alter affirmat, substantias separatas posse à nobis in hac vita quiditatiuè cognósci, alter negat; nihil est inter eos dissidij, vt ipsi quoq; D.Tho. sectatores fatentur. Nobis tamen magis placet modus loquẽdi D.Thomæ. Nã vt quiditas rei complectitur omnia, quæ de ea quiditatiuè dicuntur, ita ea sola meritò dicitur quiditatiua, qua cognoscuntur omnia quiditatiua rei prædicata, genera, inquam, omnia & differentiæ, quæ ad illius constitutionem pertinent, & si quid est aliud, quod de ea essentiali prædicatione dicatur. Sumimus enim quiditatiuam prædicationem pro essentiali.

Probatur modus loquendi D. Thomæ.

Vt Caiet. in lib. de ente & essentia c.6. q.14. & 1.p.q.88. ar.2. & Ferrar. contra gẽt. c.3.

Illud tamen attende, non idẽ esse rem quiditatiuè intelligere, atque eam comprehendere. Nam etsi omnis comprehẽsiua cognitio quiditatiua est, non tamen omnis quiditatiua comprehensiua; quippe cùm id solùm dicatur cõprehendi, quòd cognoscitur, quantùm cognoscibile est, fieriq; possit, vt omnia quiditatiua rei prędicata cognoscamus, nec tamen eius potestatem omnino capiamus, &, vt sic dicã, penetremus; quo pacto, etsi Beati omnes diuinã essentiã quiditatiuè cognoscunt, nullus tamẽ creatus intellectus eam cõprehendit, quòd eius virtutẽ non omnino penetrẽt, hoc est, nõ omnia percipiant, ad quæ eius vis, & potestas extenditur; quod etiam in rebus creatis intelligendis accidere potest. Dixi quantùm ex se cognoscibile est, quia si cognitionis perfectionẽ non ex natura rei cognitæ, sed ex facultate cognoscentis metiamur, nullam omnino rem creatam ab intellectu creato comprehendi dicemus, quippe cùm nulla perfectissimè, nisi à Diuino intellectu cognosci possit, spectata perfectione virtutis intellectiuæ, quæ in Deo infinita est, non autem solius rei intelligibilis, quæ finita est, & limitata. Itaque de quiditatiua cognitione, siue comprehensiua sit, siue nõ sit, propositam quęstionem intelligendam volumus.

Quid interfit inter quiditatiuam rei cognitionem eiusdémque comprehensionem.

Deum à Beatis quiditatiuè cognosci, nõ itẽ cõprehendi.

Hanc verò quæstionẽ nullibi definitã esse ab Arist. asserit Auer. in lib.3. de anima ad cap.7. Idemq; in libello de Animæ beatitudine scribit, euoluisse se totũ Aristotelẽ, nec solutionẽ eius reperisse. Alij volunt definitã verbis paucissimis, partim lib.9. huius operis ca.12. vbi Arist. ait, ignorationẽ substantiarũ simpliciũ, siue immaterialiũ, non esse in nobis velut cæcitatẽ, quasi ita nobis sit impossibile percipere substãtias separatas, vt est cæco percipere colores; partim lib. 12. c.7. cùm ait, primã causam, à qua totũ cælũ, totáq; natura pendet, vitam optimam degere, qualem nos breui tempore, eamq; esse cognitionem, & intelligentiã eius, quod est optimũ, naturæ videlicet Diuinæ. Neq; enim verisimile videtur, loqui Aristotelem ijs in locis de quauis cognitione, sed de perfecta, quæ quidem inter simplices, siue non enunciatiuas, sola quiditatiua est.

Quid Peripatetici sentiãt de mẽte Aristotelis in hac quæstione.

Com. 36. Cap.3. tex.22. tex.39.

Alij volunt, determinatã hoc loco partẽ eius oppositã, cùm dicitur, animę nostrę mẽtẽ ita se habere ad ea, quę manifestissima sunt natura sua, vt se habẽt oculi vespertilionũ ad lumẽ diei. Quòd si ita sensit Aristoteles; ergo queadmodũ huiusmodi volucres nõ possunt

lumen

lumen diurnum perfectè intueri, tametsi illud vtcunq; esse cognoscunt,& sentiunt;ita eius sententia dicendū est,animam nostrā,dum est in corpore,non posse perfectè,ac quiditatiuè percipere substantias separatas,alioqui ex se illustrissimas,etsi eas vtcunq; cognoscat, atque in rerum natura esse intelligat.

Ac illud quidem verissimum est,nullibi quæstionis huius tractationem ab Aristotele latè,& vt res poscebat,scriptam reperiri, quo pacto vera est Auerrois sententia. cæterùm sit ne illa breuiter, aut etiam obiter alicubi ab eo definita,quidque re vera in ea dicendum videatur,hoc loco expendendum est. *Nullibi hāc quæstione ab Aristotele satis explicatā fuisse.*

Quibus potissimùm argumentis pars affirmatiua videatur vera, & quibus auctoribus ea placuerit.

SECTIO II.

Substantias separatas in hac vita à nobis quiditatiuè intelligi posse,his argumentis videtur ostendi. *Argumentū primū pro parte affirmatiua quæstionis.*

Nulla forma naturalis impeditur à propria operatione propter cōiunctionē cum propria materia (est enim is maximè naturalis eius status,etiamsi alioqui extra materiā existere potest) anima autē nostra est forma naturalis,atq; in propriis eius operationibus præcipuè numerari debet cognitio substantiarū separatarum, cùm in ea potissimùm humana felicitas consistat,vt ostēdit Arist.x. Ethic.c.7.felicitas verò consistere non potest in cognitione imperfecta,cùm sit perfecta operatio;potest igitur anima nostra in hac vita perfectè,ac quiditatiuè cognoscere substantias separatas.

2 Deinde, Quicquid continetur sub obiecto adæquato cuiusq; potentiæ, cadit naturaliter sub illā,& eò magis, quò magis participat obiecti rationē:atqui substantię separatæ cōtinentur sub ente,quod est adæquatum obiectum intellectus nostri,atq; ita continentur,vt maximè participent rationē entis;possunt igitur à nobis,saltem remotis impedimentis (quod in huiusmodi pronunciatis intelligi solet)naturaliter intelligi,atq; adeo dum anima est in corpore.Neque enim corpus inter impedimenta operationum animæ numerādum est,cùm sit proprium animæ subiectum.

3 Tertiò,cognitio nostra fit per similitudinē; substantiæ autē separatæ sunt similiores animæ humanæ,quàm quæuis res aliæ;igitur si anima nostra,dū est in corpore,potest quiditatiuè res alias percipere; potiori ratione poterit substātias separatas.Nec obest, quòd nomine similitudinis,per quā fit cognitio, nō videatur intelligēda realis similitudo,seu naturalis,sed intētionalis,vt vocāt,quę eiusmodi substantiarū similitudo nec est cōgenita intellectui nostro,nec per sensus accipi potest.Nā etsi cōmune illud Philosophorū pronunciatum præcipuè intelligi debet de similitudine intētionali;semper tamē similitudo *Quo pacto cognitio fiat per similitudinem.*

militudo aliqua realis supponitur. hac enim de causa organa sensuũ conuenientiam quandã habent cum obiectis, vt oculi cũ perspicuo illuminato; aures cum aëre sonante, résq; ipsę naturaliter nõ repręsentantur per species intelligibiles, nisi quatenus sunt quodammodo immateriales, locoq; ac tẽpori haud per se subiectæ. Quanquam verò substantiæ separatæ non per se cadãt sub sensum; nihil tamen impedire videtur, quo minus earum species intelligibiles in hac vita acquirere possimus. Vt enim substantiarũ materialium, quæ quidẽ non per se cadunt sub sensum, species intelligibiles acquirimus adminiculo accidentium ipsarum (agunt enim accidentia virtute eius substantiæ, cuius sunt accidentia) ita licet substantiæ separatæ non cadant sub sensum; ex earum tamen operationibus, quæ sensibus notæ sunt, possunt in nobis generari species intelligibiles, quibus illæ quiditatiuè cognoscantur; veluti ex motu cœli, & ex ordine ac administratione totius huius Mundi sensibilis.

4 Quartò, Quia si noster intellectus nõ posset in hac vita substãtias separatas quiditatiuè intelligere, frustra in nobis esset appetitus à natura inditus ad earũ essentias cognoscẽdas; frustra quoq; Deus fecisset Vniuersum hoc aspectabile, vt eius adminiculo cùm ipse, tũ cæteræ substantiæ materiæ expertes à nobis cognoscerẽtur. intelligere enim effecta diuina, præstantissimiq; illius generis substãtiarum, non est Deum ipsum in se, cæteràsq; illas beatas mentes percipere.

5 Quintò, Quia formæ, quæ existunt in materia sensibili, vt à nobis syncerè intelligantur, indigent abstractione aliqua ab eiusmodi materia; ergo quæ non existunt in materia sensibili, imò neq; in intelligibili nulla omnino abstractione indigebunt. Quare non solùm à nobis percipi, sed etiam facillimè poterunt, saltem remotis impedimentis, si quæ fuerint.

6 Sextò, Quia cùm materialia agant in intellectum possibilẽ, & in eum imprimant sui similitudines virtute intellectus agentis, multò id magis facere poterũt immaterialia, cùm sint aptiora ad agẽdum, vt quæ sunt præstantioris, magisq; actualis naturæ. Quòd si sui similitudines in intellectum nostrum imprimere possunt immaterialia; ergo & quiditatiuè intelligi.

Auctores qui hanc quæstionis partem sequuntur. Hanc verò quęstionis partem amplexus est Auer. post Auempace, Themistium, & Alexandrũ, vt ipse Auer. ait in tertium de anima ad caput septimũ, quo loco intelliges, huiusmodi Philosophos nõ nullis earum rationum, quæ à nobis propositæ sunt, in hanc sententiam adductos fuisse. Additq; Auerroes hoc loco huiusmodi argumentum; Quia si substantiæ, inquit, separatæ à nobis quiditatiuè intelligi non possent, ociosè egisset natura, quippe quæ fecisset res ex se intelligibiles non esse intellectas ab alio, quemadmodum si fecisset solem non comprehensum ab aliquo aspectu. *Comm. 36* *Comm. 1.*

Refutatio argumẽti Auerrois. Verùm quicquid superiora valeant, hæc certè argumẽtatio valde ridicula est, vt eam meritò vocat D. Tho. mitiùs alioqui agere solitus *Hoc loco lect. 1. p. 6.*

tus cum ijs, quorum argumenta refellit. Nam etsi substantiæ separatæ à nobis quiditatiuè nõ intelligantur, nõ continuò tamẽ sequitur, illas esse frustra. Neq; enim earũ finis est, vt à nobis intelligantur, quod tamen ostendere opus esset, vt hac ratione frustra esse dicerentur, Frustra enim dicitur esse id, quod finem, propter quẽ est, non assequitur. Deinde, quia si earum quiditates nõ intelliguntur à nobis, intelliguntur tamen ab aliis substãtiis separatis; quemadmodũ sol, etsi non directò cernitur à noctua, cernitur tamẽ ab aquila.

Quo pacto Deus cognosci à nobis possit.

SECTIO III.

Vod igitur attinet ad Deum Opt. Max. illud in primis certũ sit, Posse nos in hac vita multa prædicata essentialia illius intelligere, vt quòd sit ens, actus, substantia, viuẽs, æternus, iustus, sapiens, &, vt semel dicam, quælibet alia prædicata positiua, & absoluta, quæ de eo non per translationem, sed propriè, & formaliter dicuntur. Neq; enim hæc Diuinę naturę accidunt, sed sunt ipsa natura Diuina, si tamen recta intelligentia Deo tribuantur, hoc est, non sub ea omnino ratione, qua abstrahũtur à particularibus rebus creatis, sed sub alia excellentiori, aut cõmuniori. Nã si tribuãtur sub eadem, falsò tribuentur, cùm sola vniuoca abstrahi possint, Deus autem nulla ratione vniuocà reali cum creaturis conueniat, vt patebit lib. 4. *Multa Dei attributa essentialia posse à nobis in hac vita cognosci.*

Illud deinde concedendũ est, quod à Theologis tradi solet, posse de Deo haberi, etiã in hac vita, conceptum proprium, & peculiarem, quiq; in rem aliã conuenire nequeat, cuiusmodi sunt cõceptus entis infiniti simpliciter; actus puri; causæ primæ, & alij similes. *In 1. d. 3. & 22. & in prologo. lege item Capreolũ in 1. d. 2. q. 1. cõclusio. 7. & 8.* *Haberi posse proprium de Deo conceptum.*

Deniq; dicendum, Huiusmodi conceptus propriòs nõ esse quiditatiuos. Neque enim per eos concipimus Deum, vt in se ipso est, sed vt repræsentatur in creaturis, tanquam in suis effectis, quæ repræsentatio imperfecta est, neque ipsam Diuinam perfectionem exprimere potest. Hinc enim fit, vt quanquam recurrant cum diuina natura, atque ad eam termineentur; confusè tamen per eos Diuinã naturam intelligamus, quemadmodum Beatitudo confusè, & imperfectè intelligitur Vulgata illa Boëtij definitione, qua concipitur status quidam bonorum omnium aggregatione perfectus, ignorata interim re, aut rebus, in quibus is status consistit. *Quatuor conceptuũ genera, quæ de Deo haberi possunt.*

Hæc tamẽ vt meliùs teneas, Aduerte, cõceptus, quos de Deo habere possumus, aut esse purè negatiuos, vt immortalis, simplicis, infiniti, indepẽdẽtis; aut purè relatiuos, vt creatoris, gubernatoris efficientis, exẽplaris; aut purè positiuos, & absolutos, vt entis, actus, substantiæ, sapientis, iusti; aut ex his mixtos. Ac purè negatiuos nõ esse quiditatiuos luce clarius est, cùm per eos nõ cõcipiamus formaliter esse aliquod diuinum, sed hoc vel illud nõ esse, vt non esse mortale, non esse *Ex D. Tho. 1. p. q. 13. ar. 2. & doctoribus in 1. d. 22.* *Purè negatiuos, relatiuos, & mixtos non esse quiditatiuos.*

esse compositum &c. De purè quoque relatiuis facillimè idem intelliges; relationes enim, quibus Deus refertur ad creaturas, etsi ęquè conueniunt omnibus Diuinis personis, quemadmodum & illæ, quibus ipse ad se ipsum refertur, vt identitatis, comprehensionis, & aliæ similes; sunt tamẽ relationes rationis: illæ verò, quibus Diuinæ personæ ad se mutuò referuntur secundum originem, etsi sunt reales, non sunt tamen omnibus personis communes, quod tamen necesse foret, vt earum conceptus esset quiditatiuus Deo. Quòd si respondeas, huiusmodi relationes dicere formaliter perfectionem; ne isto quidem modo efficies, vt illæ quiditatiuè de diuina natura dicantur, quatenus à prædicatis absolutis distinguuntur, quo tamen modo nunc de diuinis relationibus loquimur. omnes enim vnam, atque eandem perfectionem dicunt, etiam nostro intelligendi modo, quæ perfectio absolutum prædicatum est, non relatiuum. Accedit, quòd omnes relationes supponunt absolutum aliquid, in quo fundentur; quiditas autem Diuina nihil supponit, cùm sit prima entitas, quo fit, vt conceptus relatiuus non possit esse quiditatiuus, non modò diuinæ essentiæ, sed ne vllius quidem substantiæ. Ex his patet, conceptus mixtos non esse quiditatiuos, quòd vel constent negatiuis, vel relatiuis, vel vtrisque.

Responsionis cuiusdam refutatio.

Iam purè positiui absoluti, si sint eorũ attributorum, quæ propriè de Deo dicuntur, etsi re vera essentiale aliquid Diuinæ naturæ repręsentant; nullus tamen (si modò naturaliter eliciatur) est quiditatiuus, eo pacto, quo in hac quæstione quiditatiui nomen accipiendũ diximus. Addidimus [si sint eorum attributorum, quæ propriè de Deo dicuntur] quia conceptus eorum, quæ de Deo dicuntur impropriè, seu figuratè, vt cùm Deus dicitur sedere, loqui, & similia, sæpe numero sunt relatiui. Neque enim cùm hæc de Deo affirmantur, illum re vera sedere, aut loqui concipimus, sed esse, sedenti, aut loquenti similem, seu, vt melius loquamur, habere se more sedentis, aut loquentis: nisi quis statim conuolet ad attributum aliquod absolutum, quod innuatur; vt si sedentis nomine continuò intelligas constantem.

Quid concipiamus, cùm eorũ, quæ de Deo figuratè dicũtur, conceptum formamus.

Quòd igitur nullus purè positiuus, & absolutus ex iis, quos naturæ viribus elicere possumus, sit quiditatiuus (hoc .n. nondũ probatum est) ex eo patet, quia si quis eorum quiditatiuus esset, non alius esse videretur, quàm is, quo conciperemus omnia prædicata positiua, & absoluta, quæ formaliter, & propriè Deo cõueniunt: hæc enim omnia, & sola pertinent ad quiditatem Diuinam: at naturæ viribus, nec possumus omnia huiusmodi prædicata intellectu capere, nec itẽ vel vnũ eorum concipere eadẽ omnino ratione, qua est in Deo; igitur nullus est quiditatiuus. Prior pars minoris ponatur modò, quæ probanda est lib. 12. vbi verius esse patebit, huiusmodi prædicata (quæ eadem vocari solent perfectiones simpliciter) esse numero infinita; si tamen sumantur, vt à nobis naturaliter concipiuntur.

Cur purè positiuus non sit quiditatiuus.

Quæ prædicata ad Diuinam quiditatẽ pertineãt.

Quod

Quod ideo addiderim, quia si spectentur, vt sunt in seipsis, non sunt infinita numero, sed vnica, & simplicissima essentia Diuina. Id quod huiusmodi exemplo explicari potest. Nam quemadmodum volucres, quæ directò intuentur lucem solis, vt est in seipsa, vnicam visionem habent; quæ autem eandem aspiciunt, vt participatur in corporibus à sole illuminatis, coguntur multos videndi actus elicere; ita quisquis Diuinæ essentiæ conspectu supernaturali munere fruitur, vnum de essentia Diuina conceptum format: qui autem eãdem cognoscere enituntur, vt relucet in creaturis, cogũtur in infinitum discurrere per varia attributa Diuina à rebus creatis participata; quãdoquidem dari nõ potest creatura vlla, aut certus creaturarum numerus, in quo Diuina perfectio perfectè repræsentetur. Posterior pars minoris ex eo probatur, quia vnumquodque illorum prædicatorum, vt est in Deo, est infinitæ perfectionis simpliciter, seu potiùs, oĩa eiusmodi prędicata sunt vnica perfectio infinita simpliciter, vt li. 12. patebit: Finita autẽ virtus intellectus nostri nõ potest simul viribus naturæ attingere infinitũ, quicquid de supernaturali, & successiua cognitionibus infiniti dicendũ sit, de quibus nonnihil cap. seq.

Quo pacto diuinæ perfectiones, vt à nobis cõcipiuntur sint infinitæ.

Infinitũ à virtute finita non possesimul naturaliter attingi.

De significatione nominum, quæ Deo sunt propria.

SECTIO IIII.

SEd est; quod aliquis contrà obiiciat hunc in modum. Hoc nomen Deus, quod est Græcè θεὸς, etsi dictum est à spectando, quod dicitur θεᾶσθαι, aut à currendo, quod est θέειν à cognitione, inquam, aut prouidentia, qua omnia contuetur, & administrat; tamen impositum est ad ipsam Diuinam essentiam purè, & syncerè significandam; quemadmodum lapis, etsi dictus est hoc nomine ab actione lædendi pedem; impositum est tamen ad significãdam ipsam lapidis substantiam: atqui nomina nihil significant, nisi medio conceptu; non est igitur negandum, dari in nobis conceptum, qui ad ipsam diuinam essentiã formaliter, siue vt talis est, terminetur: is autem necessariò est quidditatiuus: datur igitur in nobis conceptus Diuinæ essentiæ quidditatiuus. Idem clariùs concludi videtur ex tetragrammato Dei nomine יהוה, quod proferre Hebræis religio erat. Neque enim illud ab actione vlla diuina ducitur; sed ab ipso diuino esse, cui etiam significando impositum est. Vnde patet, saltem apud eos, qui huiusmodi nomina imposuerunt, aut eorum germanam significationem percipiunt, dari conceptum quidditatiuum Diuinæ essentiæ.

Argumentum contra superiorem cõclusionem ductum ex diuinis nominibus.

Sunt, qui respondeant, esse quidẽ nomina diuina imposita ad significandam ipsam diuinam essentiã purè, sed tamẽ iis auditis, nũquam eam à nobis purè, ac syncerè concipi, sed semper eius cõceptũ esse complexum, vt entis infiniti, substantiæ indepẽdentis, perfectionis summæ &c. estque huiusmodi sententia opinioni Scoti cõsentanea, qui

Aliorum responsio.

Vt Capr. in 1. d. 22. q. 1. cõclusionem 4. & alij.

Scoti sententia de nominum significatione.

Scoti in 1. d. 22. q. 1. & Gabr. ibidem; & Ocham.

qui primo sent. d. 22. scribit, distinctiùs, hoc est, determinatiùs, & puriùs posse nomina significare, quàm possit intellectus noster in hac vita cōcipere; quo pacto ait, omnia substantiarum nomina, etsi syncerè substantiam significent, tamen iis auditis semper à nobis formari conceptum complexum, quòd substantias ipsas per se, ac separatim in hac vita concipere non possimus, sed per negationes, relationes, & alia accidentia; affertque similitudinem hanc in aliis rebus; veluti si quis hebraicè nesciens, imponeret nomina ad significandos characteres hebraicos. neque enim is nosset eorum vim, & pronunciationem, nisi complexo, & confuso conceptu, hac nimirū periphrasi, Hoc nomen, quod impono characteri א, significat pronunciationem quandam, quam nouit Hæbræus; hoc verò, quo volo nominari characterem ב, significat aliam quandam, quā idem nouit, atque ita in cæteris. Ita igitur nomina Diuina imposita esse ad significandam determinatè, ac purè Diuinam essentiam, sed tamen nūquam eam syncerè à nobis concipi, sed audito nomine Dei semper misceri in eius conceptu negationem, aut relationem, aut modum intrinsecum essendi, quo pacto conceptus non est vnus, sed mixtus; tametsi inter conceptus, quos habemus de Diuina natura, nullum esse ait, qui magis ad purum accedat, quàm conceptum entis infiniti simpliciter, siue immēsi; eo quod hæc nomina sumi possint, vt significant modum intrinsecum essendi naturæ Diuinæ. Exemplo autem esse conceptum albedinis intensæ, quippe quem necesse sit fateri magis accedere ad simplicem, quàm quo concipimus albedinem, adiuncto quouis alio, propterea quòd intensio, siue latitudo gradualis, sit modus intrinsecus essendi eius qualitatis.

Refutatio ab ipsa nominum natura.

Verùm hæc sententia nō est approbāda. Primùm, quia etsi quodlibet nomen suapte natura aptius est ad hoc, quàm ad illud significandum; nullum est tamē, quod suapte natura id significet, ad quod significandum imponitur; alioqui non imponeretur: sed humana, aut diuina interdum lege statuitur, quid audito hoc, aut illo concipere debeamus: ergo si imponitur Diuinæ essentiæ purè, & syncerè significandæ; dubium non est, quin essentia Dei purè, & syncerè concipi à nobis possit.

A nominum impositione.

Deinde, quia ea de causa sunt nomina rebus imposita, vt homines suos conceptus sibi mutuò aperirent, & communicarent; igitur si in nobis non datur conceptus purus Diuinæ naturę, nullum est nomen, quod ad huiusmodi conceptum communicandū impositum sit: at concedunt esse impositum: ergo datur conceptus purus Diuinæ naturæ, qui aliis communicari possit.

A discrimine inter nomen Dei, & eius descriptiones.

Tertiò, quia intellectus noster ponit discrimē inter id, cui significādo impositū est nomē Dei, & significata huiusmodi orationū, Entis indepēdētis, Actus puri, & cęterarū huiusmodi: alius igitur cōceptus respōdet nomini Dei; alij verò his, & aliis quasi descriptionib. Dei.

A nominis, &

Quartò, quia significatio nominis nō differt à significatione cōce-

ptus,

ptus, nisi vt significatio ex impositione, à significatione naturali; alioqui in idē rēdūt nomē, & cōceptus, nisi ꝙ cōceptus id facit immediatè, nomē autē medio cōceptu; ergo si quid purè, & syncerè significatur nomine, id ipsum purè repræsentatur conceptu, atq; adeò lōgè melius, cùm immediatè, & ex natura sua illud significet. *conceptus significatione.*

Quintò, quia nomen Dei est incomplexum, vt omnes cōcedunt; non respondet igitur huic nomini, nisi simplex conceptus, quandoquidem complexio, & incomplexio nominum ex conceptu pendet, vt patet apud Dialecticos. At dicunt, Quòd hoc nomine audito non formemus simplicem conceptum, causam non esse ipsam eius significationem, sed imbecillitatē nostri intellectus, qui non potest syncerè concipere, quod syncerè significatur. Quasi verò nominis significatio sit quicquam aliud, quàm rei significatæ mediante conceptu repræsentatio; aut nomina Diuina sint Deo imposita, vt illis vtantur ij soli, qui diuinam essentiam intuentur, quos tātùm hi auctores existimant, posse syncerè diuinam naturam concipere. *Ex eo, ꝙ nomē Dei est incōplexum.*

Sextò, quia qui nomē Dei audiunt, verámq; eius vocis significationē intelligunt, eundem omnes conceptum formant: vnico enim nomini vnicā significationem habēti, vnus tantū conceptus respōdeat necesse est, si est verus ac germanus: at cōceptus cōplexi Diuinæ naturæ proprij, non sunt vnus tantùm, sed multi, & varij: igitur cōceptus, qui proposito nomini respondet, non est cōplexus, sed quædā Diuinæ naturæ simplex notio. Quòd si quis cōtendat, huic nomini certū aliquem conceptum respondere complexum, atque illum dicat esse v.g. entis independentis; præterquā ꝙ nulla ratione id defendet (cur enim non potiùs sit entis infiniti, actus puri, aut alicuius alterius complexionis?) illud quoque incommodum admittere cogetur, propositionem hanc, Deus est ens independens, esse omnino identicam. si enim ita res habet, idem omnino conceptus respondebit subiecto, qui prædicato; quod nemo nisi absurdissimè concesserit, cùm à posteriori demōstretur, imò etiā à priori ex infinitate Diuinæ naturæ. Non igitur synceriùs significatur res per nomē, quàm per cōceptum, sed eadē est vtriusque significatio, quod ad syncerītatem attinet, respectu eius rei, ad quam præcipuè significandam impositum est nomen. Dico autem, præcipuè, quia nomen non est primò impositum ad significandum conceptum, sed rem ipsam; iuxta illud Aristotelis initio Elenchorum, Quia res (inquit) in disputationem afferre non possumus, nominibus pro rebus vt signis vtimur. *Ex cōmuni concipiēdi modo.* *A quodā incommodo.* *Eandem esse nominis, & cōceptus significationē quoad synceritatem.* *Cap. 3.*

Dictum est igitur, cōceptum, qui respondet huic nomini Deus, & alijs omnibus, quæ ipsi diuinæ naturæ imposita sunt, nō esse complexum, etiam in hac vita, sed simplicem, & qui nec conceptum negationis, nec relationis includat, tametsi à nobis necessariò explicetur per negationē aliquā, aut relationē, quæ sit Diuinæ naturæ propria; nec probandū esse, quod Scotus ait, puriùs significare nomina, quàm cōceptus, qui nominibus respondent. Cęterū eiusmodi conceptum, *Explicatur magis vera sententia de Dei nomine, & conceptu.*

quem

quem de Deo habemus, etsi est proprius Diuinę naturę, non esset tamen quiditatiuum, quia non illam repræsentat distinctè, sed confusè, non quidem ea ratione sola, quia simplex sit (etenim conceptus Beatorum simplex quoque est, & tamen est quiditatiuus, quod per illum omnes Diuinæ perfectiones clarè, ac perspicuè cognoscantur cognita vnica, & simplicissima Dei essentia) sed quia per eum nec concipimus omnia Diuina attributa, quæ, vt dictum est, continentur in Diuina essentia, nec ipse resultat ex perceptione omnium diuinorum attributorum. Nam hoc etiam posteriori modo, si possibilis esset, dicere possemus illum esse quiditatiuũ, quo pacto quiditatiuus est is simplex conceptus hominis, qui nascitur ex conceptu definitiuo humanę naturæ. Postquam enim definitiuè aliquid cognoscimus, tum demum possumus formare conceptum simplicem totius essentiæ, qui suo modo sit quiditatiuus. Neque enim is iam differet ab eo quiditatiuo, de quo hactenus loquuti sumus, vt prorsus non quiditatiuus à quiditatiuo, sed vt quiditatiuus secundarius, & consequutiuus à quiditatiuo primario, & qui magis propriè quiditatiuus appellatur. Vnde collige, imperfectiorem esse conceptum simplicem definiti, antè quàm definiatur, quàm post definitionem, quemadmodum imperfectior est sensus conclusionis antè quàm ea demonstretur, quàm post demonstrationem: potestque prior conceptus quodammodo appellari quid nominis, quia ex ipsa nominis significatione nascitur; posterior autem quid rei, quod resultet ex distincta cognitione quiditatis rei.

Conceptũ beatorum de Deo simplicẽ, & quiditatiuum esse.

Duplex genus cõceptus quiditatiui.

Solutio argumẽtorũ Scoti

Ad id autem, quod Scotus ait de nominibus substantiarum, dicendũ est, quemadmodum substantiæ syncerè nominibus significantur, ita posse syncerè cõcipi, etiam si per cætera, quę substantię non sunt, veniatur in simplicem substãtiæ latentis cõceptũ, eodemque modo dicendum est de nominibus characterum hebraicorum impositis ab eo, qui hebraicè nescit, seu potiùs de nominibus vocum earum simpliciũ quę characteribus significãtur: si enim ille syncerè eas voces significare instituit, syncerè quoque concipit, tametsi cõfusè: imponit enim primum vocabulum primæ voci simplici hæbraicæ linguę, quæcunque illa sit: secundum verò secundæ, & ita cętera deinceps, quemadmodum imponimus nomina rebus absentibus, quas nunquam vidimus, vt tartaro, aut cœlo Empyreo.

Simplicẽ Dei conceptum facilem esse, quiditatiuũ verò impossibilem naturaliter.

Ex his collige, conceptũ Dei simplicem, siue incõplexum, quem in hac vita de natura Diuina habere possumus, nõ esse difficilẽ. Audita enim qualibet velut descriptione Dei, cuiusmodi sũt illę, Ens infinitũ simpliciter, Causa prima, Id, quo maius cogitari nequit, & similes alię à Philosophis, & Theologis traditę; nullo negotio possumus formare simplicem conceptũ ipsius latentis substantiæ, vt in alijs rebus facimus: eũ verò, qui est quasi definitiuus, siue quo Deus cognoscitur ex omnibus perfectionibus, quas formaliter continet, non modo esse difficilem nobis, sed etiam impossibilẽ naturaliter. Qua ratione me-

ritò dictum est à Veteribus, potiùs à nobis in hac vita cognósci de Deo, quid non sit, quàm quid sit, Vt enim cognoscamus quid Deus non sit, negatione nimirum aliqua, quæ propria sit diuinę essentiæ (de hac enim sola credendū est loquutos fuisse Veteres, cùm de aliis negationibus nulla omnino sit difficultas) satis est vnica negatio dependētiæ, aut aliç similes, quç omnia creata, & creabilia excludāt. Vt autē cognoscamus quid Deus sit, percurrere oportet omnia Diuina attributa, quę infinita & numero, & perfectione esse diximus, tametsi non desint, qui numero finita esse velint. Atque eodem videtur spectare illud Ciceronis libro primo de Natura Deorum, Rogas me (inquit) quid, aut qualis sit Deus, auctore vtar Simonide, de quo cùm quæsisset hoc idē tyrannus Hiero, deliberandi causa diem postulauit; cùm idem ex eo postridiè quæreret, biduum petiuit; cùm sæpius, duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur id faceret, quia (inquit) quantò diutiùs cogito, tantò mihi res videtur obscurior. Rectè autem dixit obscurior, quia cognitis vtcunque quibuslibet attributis semper supersunt infinita cognoscenda, atque insuper nullum omnino est, quod percipi possit; vt in Deo est sed vt est Deo & creaturis analogicè commune.

Cur de Deo in hac vita potiùs quid non sit quàm quid sit, cognoscamus.

Dictum Simonidis de Deo.

Quo pacto cæteræ substantiæ separatæ à nobis cognoscantur.

SECTIO QVINTA.

QVOD verò attinet ad cæteras substantias separatas: Prima Assertio sit; Multò pauciora quiditatiua prædicata de illis, quàm de Deo à nobis in hac vita cognosci. Id quod ex eo probatur, quia quiditatiua Dei prędicata sunt infinita, quorum nos etiā plurima cognoscimus, vt ex dictis apertū est; de cæteris autem substantiis separatis duo tantùm genera sub ente nouimus, substantiam, inquam, & substantiā incorpoream, cùm sub his nullum aliud prætereà, determinatè percipiamus, vt paulò pòst patebit.

Prima Assertio. *Sectio 3.*

Secūda Assertio sit, Aliqua earū quiditatiua prędicata multò meliùs, quam quiditatiua Dei prędicata percipi. Hæc assertio ex eo primùm patet, quia aliqua earum quiditatiua prædicata sunt, pluribus rebus vniuocè communia, nempè earum genera, & differentiæ; Dei autem nullum quiditatiuū prędicatum vniuocū est, sed omnia sunt analoga, quæ vt minorem vnitatem habent, ita minùs bene à nobis percipiūtur, Deinde, quia aliquā earum quiditatiua prædicata sunt finita, & limitata ad certum genus; quiditatiua autē Dei prędicata omnia sunt indifferentia ad naturā finitam, & infinitā. Dixi [Aliqua earū quiditatiua] non autem [omnia] quia nōnulla etiam sunt communia Deo, & creaturis, vt ens, substantia, incorporeum, & substantia incorporea, seu spiritus; si modò in commune sumantur, qua ratione sunt ad naturam finitam, & infinitam indifferentia.

Secunda Assertio.

Nullum quiditatiuum Dei prædicatum certo generi addictū esse.

Tertia Assertio; Ex quiditatiuis prędicatis substantiarū separata-

Tertia Assertio.

rum solam substantiam quiditatiuè à nobis in hac vita cognosci posse. Hęc assertio ex eo probatur, quia conceptus entis, & cæterorum, quæ Deo, & creaturis sunt communia, si confusus quidem sit, & solum quid nominis, vt à quibusdam appellatur, perspicuum est non esse quiditatiuum: si verò sit distinctus, vt potè, quod determinatè percipiātur naturę omnes, quę immediatè iis nominibus significantur (neque enim naturam aliquam vnam communem significare possunt, cùm analoga sint omnia) nō potest ille à nobis haberi nō modò naturaliter, sed ne supernaturaliter quidem. Est enim proprium Dei, naturam suam, & omnium simplicium entitatū possibilium, quæ eiusmodi nominibus significantur, percipere. Nec verò substantiā incorporeā, quatenus incorporea est, aut vllum inferius prædicatum quiditatiuè cognoscere hic possumus. Substātia enim incorporea vt talis est, nec continetur formaliter in essētia substantiarum corporearū, cùm de illis nō prędicetur essētialiter; nec item eminenter, hoc est altiùs, & excellentiùs, quo pacto effecta cōtinentur in suis causis efficiētibus ęquiuocis, siue superioris ordinis, cùm substantiæ corporeæ nō sint superiores, & perfectiores incorporeis; nec deniq; participatiuè participatione adæquata, quo pacto causa continetur in effectu adæquato, quiq; totā causæ virtutē quasi exhaurit, quippe cùm effecta substantiarū incorporearū non reperiantur adęquatè in rebus corporeis. multa, enim agere possut incorporeæ substantiæ extra res corporeas, & sēsibiles. Cùm igitur substātia incorporea non possit à nobis quiditatiuè cognosci per corporeas, nisi aliquo ex his trib⁹ modis in eis cōtineatur; efficitur, vt non cognoscatur à nobis quiditatiuè, vt incorporea est, præsertim si completa sit, de qua tātùm loquimur. Quod addiderim propter formam humanam, de qua paulò pòst non nihil dicendum.

A solo Deo haberi posse quidditatiuum cōceptū entis.

Cur substātia incorporea, qua talis est, nō possit à nobis quiditatiuè cognosci.

Nullum autem earum quiditatiuum prædicatum sub incorporea substantia cognosci à nobis posse in hac vita, duobus argumentis patet. Vno, quia fieri non potest, vt inferior natura quiditatiuè cognoscatur, cùm superior quiditatiuè nō cognoscitur; idquod facilè colliges ex quiditatiuæ cognitionis explicatione initio proposita. Altero, quia quæ non possunt determinatè cognosci in hac vita, minùs poterūt quiditatiuè; prędicata verò, quæ sub incorporea substantia continētur, non posse determinatè cognosci, ex eo ostenditur, quia nihil peculiare de substantiis incorporeis colligere possumus in hac vita, nisi ex earum effectis; nullū autem eorum cognoscimus, aut cognoscere possumus naturaliter, quod nos ducat in certam aliquam speciem, aut indiuiduum substantiæ incorporeæ. omnia enim proueniunt ab earum potentia intellectiua, appetitiua, & motiua, quæ quidem omnibus substantiis separatis communes sunt, nullamque peculiarē naturam siue specificam sub incorporea substantia, siue indiuidualē nobis designant; nisi quod Aristoteles ex motu orbiū cœlestiū ab illis pfecto quadraginta septē esse substantias

Cur nullum prædicatum sub incorporea substantia.

Sect. 1.

cap. 8. & tex. 42. substantias separatas colligit libro duodecimo, non tamen determinatè hanc, & illam &c. quas etiam easdem confusè docet specie distingui, vt eo loco patebit, non ostendẽs, qua differentia vnaquęque species earum ab aliis distinguatur.

Ex his apertum est, si quod substantiarum separatarum quiditatiuum prędicatum, quod vniuocum sit, naturamque vnam significet, quiditatiuè cognosci à nobis potest in hac vita, illud esse solum genus summum prædicamenti substantiæ. Quòd autem illud reuera à nobis quiditatiuè cognoscatur, aut cognosci possit, ex eo primùm patet, quia alioqui nullam quiditatiuã cognitionem substantiarum corporalium, & sensibilium habere possemus, cùm tamen Physicus supponat quiditatiuã cognitionem entis naturalis inuentam à primo Philosopho; & definiendi præcepta maximè propter substantias sensibiles, & corporeas tradita sint. Deinde, quia definitiones omnium, siue substantiarum, siue acidentium resoluuntur vltimò in substantiam genus summum, tanquam in primum omnium fundamentum, cùm substantiæ omnes per illud, accidentia autem per substantia definiantur. Hinc enim fit, vt si quicquam, siue substantiarum, siue accidentium quiditatiuè cognoscimus, necessariò concedendum sit, substantiam genus summum quiditatiuè à nobis percipi. Non loquor autem de sola ea quiditatiua cognitione, quæ per genus, & differentiam habetur, sed de ea, qua nihil essentiale rei non intelligitur, etiamsi rei natura sit simpliciter simplex, qualis est generum summorum, ac differentiarum omnium; & cognitio etiam ipsa sit simplex. *Dari posse quiditatiuam cognitionem generis summi prædicamẽti substantiæ. Omnium substãtiarum, & accidentium definitiones resolui in substantiã genus summum*

Ex his planè infertur, non posse substantias separatas quiditatiuè à nobis in hac vita cognosci, de qua re quæstio instituta erat. Nec dubium esse debet, quin ea ab Aristotele hoc loco similitudine vespertilionum breuiter explicata sit, si modò similitudo intelligatur, vt eam in superiori quæstione exposuimus. *Conclusio*

Dilutio quorundam obiectorum contra tertiam Assertionem.

SECTIO VI.

In 1. d. 3. q. 1. SED contra hanc tertiã Assertionem se offert primùm sententia Scoti qui asserit, ens commune Deo, & creaturis substantiis, & accidentibus cognosci à nobis quiditatiuè. Quod ex eo probat, quia est aliquid simpliciter simplex, quodque nõ possit partim cognosci, partim ignorari. Item, quia est vniuocum rebus omnibus, ac proinde abstrahi potest à qualibet earum quiditatiuè cognita. *Quo pacto Scotus probet, posse ens à nobis quiditatiuè cognosci.*

Deinde illud obiicitur, quod adiungit idem auctor. substantiã genus summum nõ posse à nobis in hac vita quiditatiuè cognosci. Id, quod ex eo ostẽdere conatur, quia non datur in hac vita species vlla intelligibilis, quę sit propria substãtię (vt ipse putat) sed solius accidẽtis sensibilis, à quo solo sẽsus nostri immutãtur. Nã si in nobis, inquit, gigneretur species substãtię, nõ gigneretur vtiq; species panis *Quo pacto, substantiam genus summum nõ posse.*

X 2 cùm

cùm in hostia consecrata percipimus propria panis accidentia, vtpote quibus iam non subest panis substantia;quo fieret,vt naturaliter cognoscere possemus, non esse iam ibi substantiam panis, quo pacto cognoscimus, non esse lumen in aëre, cum à spectus noster apertis oculis non immutatur à lumine.

Ex ea cognitione, quā habemus de forma humana. Tertio,sic obiici potest.Forma humana cognoscitur à nobis quiditatiuè,alioqui non cognosceremus quiditatiuè naturā humanam, quam tamen vel maximè videmur quiditatiuè cognoscere,vt patet ex ipsa hominis definitione, quam passim in ore habemus, & in exemplum quiditatiuarum afferimus, igitur nō est cur cæteras substantias incorporeas, quatenus incorporeę sunt,cognoscere nō possimus.Quòd si dicas,non esse parem rationem,eo quòd nihil sit nobis ipsis familiarius & notius;contrà verò nihil à consortio humano remotius,quàm substantię separatæ;sic potest contrà obiici,Nihil iam hoc pacto habere momenti ea argumenta, quæ desumpta sunt ex immaterialitate substantiarū separatarum, quādo præcipua pars hominis, etsi immaterialis est, quiditatiuè tamen cognoscitur. Quarę,aut negādum esse formā humanam cognosci à nobis quiditatiuè, aut concedendum,omnes omnino formas immateriales, etsi separatæ sint,posse à nobis in hac vita quiditatiuè congnosci.

Solutio argumentorū, quæ cōtra tertiā assertionē propositā errant. Ad primum tamē negandum est, nomine entis significari aliquid simpliciter simplex,quod sit omnibus entibus cōmune,sed dicēdū, significari immediatè infinita simpliciter simplicia,vt Deū,genera summa,& omnes per se defferētias;proinde fieri non posse,vt ens à nobis quiditatiuè cognoscatur:nisi hæc omnia cognoscamus,quod tamē fieri nequit,non modò in hac vita,sed ne in futura quidē.Prętereà,etsi simpliciter simplicia nō possunt,partim cognosci,partim ignorari;tamē non continuò sequitur,ea,quandocunq; cognoscuntur,quiditatiuè cognosci.Nam,etsi hoc verum est,cum cognoscuntur per intrinseca,nō est tamē verū,cùm per extrinseca, & quę illis accidunt.Negandū quoque est,esse ens vniuocum,siue sumatur,vt cōmune Deo,& creaturis, siue vt substantiis, & accidentibus,quod *Ens neque Deo, & creaturis, neque substantiis, accidentibus vniuocū esse.* faciendū esse patebit lib.4. Ex qua re efficitur, falsum quoque esse quod Scotus ait, posse ens abstrahi à quauis re quiditatiuè cognita. Id enim,quod vniuocū, & differentiis quibusdā ad partes subiectas, contractū nō est,abstrahi vt vniuersale à particularibus non potest.

Ad secundū dicendū est primùm quidē, non deesse Philosophos *In his est Dur. in 2. d. 3. q. 6. & in d. 49. q. 2. & alij nonnulli.* qui ad intelligendū species intelligibiles necessarias esse negēt;proinde eā rationē nō ab omnibus approbandā. Deinde,multa esse quę per species aliorū intelligi posse dicantur,vt quorundā sentētia,proprietates ꝑ species earū rerū, quarū sūt proprietates. Atq; hoc pacto dicet fortasse aliquis,quemadmodū substātia per accidētia, tāquam per instrumēta gignitur, ita quoq; per species intelligibiles accidētiū posse quiditatiuè cognosci.Deniq;, vt admittamus nullā substātiā quiditatiuè cognosci, nisi ꝑ speciē intelligibilē substātię propriā; negandū tamen est,solas species intelligibiles sensibiliū imprimi in

nostrũ intellectũ in hac vita. Nam cùm accidentia sensibilia agãt in nos non modò virtute propria, sed etiam virtute substantiæ, consequens est vt eorum actione gignãtur in nobis non modò species intelligibiles eorum propriæ, verùm etiam substantiarum, quarum sunt accidentia, quod lib. 7. apertiùs intelliges; quo loco argumentũ desumptum ex absentia substãtiæ in hostia consecrata, pleniùs dissoluemus. Nunc illud breuiter dicimus, non esse negãdum gigni in nobis, ea sensibus percepta, speciem intelligibilẽ panis, si antè genita non sit; agunt enim accidentia illa virtute præcedentis substantiæ panis. Atque hinc fit, vt qui sequuntur sensuũ iudicium, & intellectum à sensibus ductum, iudicent esse sub iis accidentibus substantiam panis. Eiusmodi autem iudicium etsi temerariũ non est, si sola natura consulatur, est tamen ea ratione deceptioni obnoxium, quia potentia diuina fieri potest, vt accidentibus panis non subsit panis substantia. Itaque vt de rei præsentia verè iudicemus, non satis est species intelligibiles illius, sed necessaria quoq; est eius existẽtia. *In intellectu nostro non modo accidentiũ, sed substantiarũ etiã species intelligibiles reperiri.*

Ad tertium, si id quidẽ verum esset, quod nonnulli aiunt, in forma humana, quatenus humana est, esse duos gradus essentialis perfectionis, eámque secundùm alterum esse actum corporis; secundũ alterũ verò separabilem à corpore, facilè responderi posset cognosci eam à nobis in hac vita quiditatiuè, quatenus est actus corporis, nempe cognitionis adæquatè eius operationibus, quas in corpore exercere potest; non autem quatenus est à corpore separabilis, quòd eas operationes, quas extra corpus exercet, nondum cognoscamus. Verùm sententia hæc nulla ratione probanda est. Primùm, quia anima nostra, vt specie distinguitur à cæteris, quę sub eodem immediato genere continentur, vnum tantùm gradum essentialem generi adiungit, differentiam nimirum ipsam specificam; in differentia autem specifica, cùm sit simpliciter simplex, fingi nullo modo possunt diuersi gradus essentiales, sed nonnumquam accidentarij secundùm magis, & minùs, atque hoc in iis duntaxat formis, quæ magis, & minùs suscipiunt, vt in calore, aut in albedine. Deinde quia quemadmodum hoc pacto anima nostra secundum aliquid sui esset forma corporis, ita secundũ aliquid sui (etiã dum esset in corpore) non esset actus corporis ac proinde à corpore separata; quod ne fingi quidẽ potest. Tertiò, quia, quemadmodũ existimãt, illã non posse esse actum corporis secundùm eum gradũ, quo est separabilis à corpore, ita necessariò fateri debẽt, non posse esse separatã secundũ eum, quo est actus corporis alioquin superuacaneus esset alter gradus, quem ponunt: quare fieri non potest, vt anima separetur à corpore, nisi huiusmodi gradũ essentialẽ in ipsa separatione amittat, id est, aliquid propriæ substantiæ, imò verò totum illud, quo erat actus corporis, quod certè nihil est aliud, quam formã humanam prorsus mortalẽ facere. nullo igitur modo audienda est opinio hæc; tametsi eius auctores minimè videntur aduertere, quæ absurda eam consequatur. *Sententia quorundã de duplici gradu essentiali humanæ formæ.* *Impugnatio.* *Absurda, quæ hanc opinionem consequãtur.*

Opinio Caiet. de cognitione quiditatiua animæ rationalis.

Caietanus in loco superiùs citato videtur asserere, posse omnino à nobis in hac vita formam humanam, quiditatiuè cognosci, quòd propria eius virtus, quæ in intelligendo posita est, percipi à nobis possit: & forsitan addidisset, si ea de re fusiùs egisset, modum intelligendi, quem illa habere potest à corpore separata, esse accidentarium: proinde, etsi illum in hac vita non experiamur, nihil tamen expedire, quominus quiditatiue illam intelligamus; præsertim cùm cognoscamus, operationes intellectus ex suo genere non pendere à corpore, & posse sine adminiculo phantasmatum exerceri, idque in hac vita nonnunquam experiantur ij, qui rerum excellentium considerationi dediti sunt, vt supra diximus, cùm phantasmatum vsum per accidens concurrere in percipiendis naturis vniuersalibus asseruimus. Aegidius quoque, Romanus in hunc librum, etsi negat, posse substantias separatas in hac vita à nobis quiditatiuè cognosci: id tamen videtur concedere de anima intellectiua; quia, etsi nec de actu intelligendi, nec de intellectu ipso habeamus phantasmata, sunt tamen, inquit, actus intelligēdi; & intellectus ipse proportionati rebus, de quibus habentur phantasmata: quod satis esse censet, vt eorum quiditatiuam cognitionem habere possimus. Cohærere autem videbitur hęc opinio cū ea D. Tho. qua putat, animā separatam à corpore, nec distinctiùs, nec meliùs intelligere naturaliter, quàm cùm existit in corpore. Si enim ita res habet, profectò cùm idē eodē loco fateatur animā, cuiusq; separatam posse quiditatiuè se ipsā intelligere; potiori rōne id videbitur dicendū de ea adhuc existēte in corpore.

De Ent. & essent. cap. 6. q. 14.

Eadē opinio Aegidij Romani.

Cap. 2. q. 3. Sect. 6. Aegid. hoc loco q. 15.

1. p. q. 89. ar. 1.

Dubitatur de proposita opinione.

Hęc tamen sententia non parum dubia est. Primùm, quia cùm tam multa controuersa sint apud Philosophos & veteres, & recentiores de ipsa animę substantia, de eius origine, & duratione, nec eius quiditatiua cognitio tanta adhibita diligentia adhuc sit planè cōperta: verisimile non videtur, haberi posse naturaliter in hac vita quiditatiuam eius cognitionem. Alia ratio de ea est, cùm separata erit à corpore. intelliget enim, atque adeò experietur, se esse substantiam, hoc est, per se potentem cohærere sine corpore, & alia omnia, quæ ad quiditatiuam sui cognitionem pertinent. Deinde, quia etsi in hac vita vtcunque cognoscimus, & aliqua ex parte experimur, posse aliquando animam nostrā sine phantasmatibus intelligere: non omnino tamen, eum intelligendi modū percipimus, quem anima extra corpus habitura sit, prę sertim in intelligendis rebus materię expertibus: non percepta autem omnino virtute intellectus, non possumus quoque animam ipsam quiditatiuè intelligere. Postremò, quia non videmur habere posse quiditatiuā substantiarū cognitionē in hac vita, nisi quarū habemus species intelligibiles: animę autē nostrę, vt intellectiua est, nō possumus in hac vita speciē intelligibilem habere, cū ipsa nec sēsibilis sit, vt eius phātasmata habere possimus, neq; eius specifica differentia contineatur in substantia vlla sensibili tanquam superius in inferiori, vt per eius speciē repræsentari possit,

Nō omnino percipi in hac vita modū intelligendi animæ separatæ.

Fortasse

Fortasse igitur dicendum, non posse cognosci animam nostram à nobis quiditatiuè in hac vita, quatenus intellectiua est; neque incômodum esse asserere, naturã humanam, quatenus humana est, non posse à nobis quiditatiuè percipi, dũ anima est in corpore, quia nec tota vis formę intellectiuæ percipiatur. Alia ratio est de cæteris formis substantialibus, quæ cùm operari non valeāt extra corpus, non est cur non possimus totam earum virtutem in hac vita percipere. Atque idem videtur sentiri D. Tho. cùm docet animã nostram cognoscere se in hac vita per species aliarum rerũ; post separationem verò per suam essentiam, & sine specie, quo pacto cæteræ substantiæ separatæ se ipsas intelligunt. Quod verò idẽ ait, non distinctiùs, nec meliùs animam extra corpus, quàm in corpore intelligere de rebus tantùm sensibilibus dictum esse, accipiendum est: tametsi ne id quidem videtur vsque quaque asserendum. Minùs autem id, quod addit, non posse animam separatam intelligere naturaliter vllam separatarum substantiarum vsque ad vltimas differentias, seu, quod idem est, quiditatiuè. Si enim illę infundũtur naturaliter species, quibus intelligat substantias separatas, cur non per eas intelliget specificam earum distinctionem, pręsertim cùm species illæ talis naturæ sint, vt per eas indiuidua etiam percipi possint, vt ipse ait? An quia intellectus noster nõ est speciebus illis proportionatus, vt inquit? at si est proportionatus, vt eas naturaliter accipiat, cur nõ etiam vt per eas intelligat? Itaque, etsi hæc nobis nunc occulta sunt, verisimilius tamen fortasse videbitur, posse animam separatam, non modò seipsam, sed alias etiam substantias separatas, saltem complures quiditatiuè intelligere: id, quod & ratio suadet, & Philosophi cõmuni consensu dicunt. Quòd si tunc anima substantias etiam separatas quiditatiuè cognoscere potest, quas nunc quiditatiuè non percipit; cur non multa quoque alia entia sensibilia distinctiùs intelligat? Hæc de proposita dubitatione se obtulerũt hoc loco. Quicquid tamen de ea omnino dicendum sit (de qua libro duodecimo commodiùs disputari potest) longè profectò alia ratio est de substantiis separatis, quæ nequeunt esse formæ corporum, atque de anima humana, quæ & vera forma corporis humani est, & essentialis pars humanę naturæ, & cuius denique opera omnia, si non exercere, saltem percipere in hac vita forsitan possimus.

[Margin notes: Cur anima humana videatur in hac vita quiditatiuè percipi nõ posse. / Cur aliæ formæ possint. / 1. p. q. 89. ar. 2. / Eodẽ loco art. 2. / Nonnulla de cognitione animæ separatæ. / Magis probatur opinio, qua in anima separata quiditatiuam substantiarũ separatarũ cognitionẽ concedit.]

Solutio argumentorum affirmatiuæ partis. SECTIO VII.

AD primum igitur pro parte negatiua propositum argumẽtum dicendum est, nullam formam naturalem, quia coniuncta sit cum propria materia, impediri à propria operatione, quę ab ea, vt à forma naturali, profluat, sed potiùs iuuari: at cognitionem quiditatiuam substantiarum separatarum non esse propriam operationẽ animæ nostræ, vt forma naturalis est, sed vt par-

ticipat conditionem substantiarum separatarũ, quæ non numerantur in formis naturalibus. Neque verò felicitatem humanam, pręcipuè consistere in cognitione illarũ quiditatiua, sed in ea, quam naturaliter in hac vita assequi possumus. Sed neque illam felicitatem naturalem, quam anima extra corpus habet, qua sanctorum Patrum animæ ante passionem Christi fruebantur. Neque enim quiditatiua Dei cognitio possibilis est naturaliter, etiam post separationem animæ à corpore, vt dictum est. Quòd autem felicitas humana ponitur perfecta hominis operatio, de perfecta possibili secundum naturam, nõ de perfecta absolutè, aut extraordinario Dei munere intelligitur.

Qua in re consistat felicitas humana contemplatiua. *Sectio.5*

Ad secundum distinguit Caiet. obiectum adæquatum, in adæquatum extensiue; & intensiue; adæquatum extensiue ait esse illud, ad cuius omnes, ac solas partes subiectas potentia, quomodocunq; extendi potest, quo pacto luminosũ dici potest obiectum visus noctuę, quòd solè quoq; ipsũ aliquo modo percipere valeat. Atq; hoc pacto ens est obiectũ adęquatũ intellectus nostri. nãq; omnia entia vtcunq; possumus intelligere, etiam Deum ipsũ; & sola ea, quę sunt, sub intellectum cadere possunt. Adæquatum intensiue appellat illud, quod omnia & sola ea complectitur, in quæ potentia perfectè ferri potest, quo pacto obiectũ visus noctuæ est lumen nocturnum, vel tale, quale est nocturnũ; quòd noctua illud omne, ac solum perfectè intueri possit. Atque hoc pacto ens corporeũ, siue sensibile est adæquatũ obiectum intellectus nostri corpori adhuc vniti, quod omnia ac sola entia sensibilia perfectè intelligere possimus. Potest in eodem sensu distingui adæquatũ obiectum in adæquatum vtcunq; & adęquatũ conuenienter ad naturam & modum potentię: quo pacto luminosum est vtcunq; adæquatũ obiectũ sensus nocturnarum volucrum; nocturnum autem, aut nocturno simile, adęquatum conuenienter earum videndi facultati. Quicquid ergo continetur sub obiecto adæquato potentiæ, eo modo sub illã naturaliter cadit, quo illud est adæquatũ. At substantię separatę, etsi cadunt sub obiectum quomodocunq; adæquatum intellectus tantùm; non cadunt tamen sub adęquatũ conuenienter ad naturam, & modũ intellectus corpori adhuc coniuncti. quo fit, vt mirũ non sit, si quiditatiuè à nobis intelligi nequeant. Id autem, quod additur; Quod magis participat obiecti rationem, id magis cadere sub potentiã; non est verum vniuersè, remotis etiam impedimentis; nisi potentia accipiatur indefinitè, aut pro perfectissima; vt sit sensus, Cui magis ratio rei obiectę, conuenit, id magis cadit sub aliquam potentiam earum, quæ circa illam versantur, aut certè sub perfectissimã. Quo pacto Deus, cui maximè conuenit ratio entis, maximè cadit sub intellectum aliquem, vt pote sub diuinum; & sol, qui maximè participat rationem visibilis, maximè cadit sub aliquem aspectum, cuiusmodi est aspectus aquilæ.

Duplex obiectum adæquatũ intellectus, quidque adæquatũ extensiuè. *Caiet. 1. p. q. 12. ar. 4.*

Quid intẽsiuè adæquatũ.

Eadẽ diuisio adæquati obiecti alijs verbis tradita.

Quo pacto intelligi debeat, id magis sub potentiam cadere, quod obiecti rationẽ magis participat.

Ad tertium dicendũ, & si aliqua realis similitudo interdum requiritur in subiecto potentię, tamen pronuntiatũ illud Philosophorum absolu-

absolutè ac simpliciter sumptũ, de intentionali intelligendũ esse, vt verũ sit. A nonnullis enim, qui omnia in omnibus esse volebant, perperam de reali intellectũ, & vsurpatum est. Causa verò, ob quã species intelligibiles substãtiarum separatarũ acquirere non possumus, hęc est, quia nulla accidẽtia sensibilia illis inhęrẽt, vt virtute substantiarum subiectarũ nostros sensus moueant, phantasmatáque earũ in nos imprimant, quorũ actione species earũ intelligibiles gignantur.

Cur in hac vita substantiarũ separatarum species intelligibiles habere nõ possumus.

Ad quartum dicendũ est, non esse in nobis appetitũ naturalem ad substantias separatas in hac vita quiditatiuè cognoscẽdas, tametsi est ad cognoscẽdas in futuro animę statu, quatenus anima separata naturaliter potest. Nec verò Deum frustra à nobis exhibuisse hoc sensibile spectaculum causa cognoscendarum rerum illius excellentis generis naturę expertium. Quanquam enim hęc diuinarum illarum substantiarum effecta intelligere, non est intelligere Deum, & cæteras substantias separatas; tamen huius generis cognitionem per intelligentiam illius inferioris nascimur.

Ad quintũ dicẽdũ est, ea, quę sunt omnino abstracta à materia, nõ ideo à nobis quiditatiuè intelligi nõ posse, quia nõ sint magis intelligibilia, q̃ materialia, quippe cùm hęc, vt intelligãtur à nobis, abstractatione aliqua opus habeãt; sed quia non possũt per se mouere sensus nostros, per quos in hac vita omnẽ cognitionẽ cõparamus. Mouẽt enim nos ad sui cognitionẽ, per sua effecta dũtaxat, eáq; inadæquata, & quæ imperfectè, & incompletè ipsarũ virtutẽ repræsentant.

Ad sextum dicendum est, entia immaterialia (etsi sunt magis actiua, & potentiora, quàm materialia) non posse in nos imprimere species intelligibiles, non solum quia intellectus noster alligatus adhuc corpori non est naturaliter capax earum similitudinum intelligibilium, quas per sensus haurire non potest; sed fortasse etiam, quia species intelligibiles rerum immaterialium non imprimuntur ab obiectis, sed more proprietatum profluunt ab ipsis substantiis incorporeis, quibus inhærent, quo pacto profluet ab anima, cùm primùm à corpore separabitur. Quo fit vt eiusmodi specierum productio soli conditori immaterialium substantiarum tribuenda sit, quo pacto reliquarum proprietatum generatio tribuitur causæ efficienti naturæ subiectæ. De qua re fusius agendum libro 12.

Quarum similitudinũ sit capax intellectus noster in hac vita.

Ad ea verò, quæ ex libro nono, & duodecimo adducta sunt, dicendum est, non esse in iis libris sermonem de cognitione quiditatiua, sed de ea, quam loco quiditatiuæ in hac vita habere possumus; quanquam Auerroes, & alij nonnulli oppositum existimarunt, delusi commento illo copulationis intellectus possibilis speculatiuis scientiis iam prędititi (siue, vt ipsi appellant, intellectus adepti) cum intellectu agente separato, quã putant viris doctissimis, & virtutibus heroicis ornatis posse contingere; cõtra quos suo loco disserendum est. Atque hæc de proposita quæstione dicta sint, quæ ex iis, quæ de substantiis separatis lib. 12. disputabuntur, planiora fient.

Quorundã Ethnicorum cõmentum.

Capitis

Capitis secundi Explanatio.

Institutũ Aristotelis in hoc cap. &c.

At verò [a] *quoddam*} Quoniam Arist. in posteriori parte superioris capitis ex eo probauit, cognitionẽ veritatis maximè pertinere ad hãc scientiã, quia scientia hæc versatur circa primas causas, vt docuerat capite 2 primi libri; neque id hactenus ostenderat, quod vtroque loco supponitur, dari videlicet primas causas, seu, quod eodẽ redit, causarum numerum non esse infinitum; id ipsum iam demõstrat hoc capite. Quod quidem in hoc libello, qui de modo inuestigandæ veritatis institutus est necessariò faciendum esse, in præfatione monuimus. Proponit ergo initio capitis duas conclusiones, quæ eodem ordine in progressu probandæ sunt. Vna est, Numerũ causæ non esse infinitum. Altera, ipsa causarum genera non esse infinita. Itaque necessariò dandã esse primã causam, & principiũ, tum in quolibet genere causarũ, siue progressione recta, vt ait; tũ etiam in diuersis generibus, quod est, non esse infinitas specie, siue secundũ speciẽ, vt ipse loquitur.

Eius sententia in quæstione de causarum infinitione.

b *Neque enim fieri potest*} Proponit distinctè priorem conclusionẽ adhibitis exemplis ad singula causarum genera, præterquàm ad formalem, quam hic more suo vocat Quod quid erat esse, siue Quod quicque est. Ideo autem huius generis exẽpla prætermisit, quia in formis physicis, nõ facilè occurrũt quo pacto quis fingere possit, dari eiusdem rei infinitas formas subordinatas, ac existentes in eadem re, cùm certum sit dari in vnaquaque supremam, & præcipuam, à qua res sumit speciem, & denominationem. In formis autem, quæ vocari solent metaphysicæ, nempe in prædicatis essentialibus, & apertissima erant exempla, & ipse latè ostenderat primo post. ca 18.

Cur Aristoteles omiserit exempla causæ formalis.

c *Ex mediis enim*} Alexãder ait, Aristotelem hoc loco vti demõstratione vniuersali, vt probet, sursum versus, hoc est, facto progressu à causa proxima effectui ad causas superiores, ac remotiores, in nullo genere causarum posse dari infinitas. Et quidem, si verba contextus sola spectentur, non dubium est, quin ad omnia causarum genera accommodari possint. Verùm, quia Arist. initio etiã sequentis

Alexandri sententia.

Κεφ. Β´.

Textus.

Ἀλλὰ [a] μὴν ὅτι γ' ἐστὶν ἀρχή τις, καὶ οὐκ ἄπειρα τὰ αἴτια τῶν ὄντων, οὔτ' εἰς εὐθυωρίαν, οὔτε κατ' εἶδος, δῆλον. οὔτε [b] γὰρ ὡς ἐξ ὕλης, τόδ' ἐκ τοῦδε δυνατὸν ἰέναι εἰς ἄπειρον. οἷον σάρκα μὲν ἐκ γῆς, γῆν δ' ἐκ τοῦ ἀέρος, ἀέρα δ' ἐκ πυρός, καὶ τοῦτο μὴ ἵστασθαι. οὔτε ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. οἷον τὸν μὲν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ ἀέρος κινηθῆναι, τοῦτον δ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸν δὲ ἥλιον ὑπὸ τοῦ νείκους, καὶ τούτου μηδὲν εἶναι πέρας. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ οὗ ἕνεκα εἰς ἄπειρον οἷόν τε ἰέναι, βάδισιν μὲν ὑγιείας ἕνεκα, ταύτην δ' εὐδαιμονίας, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἄλλου, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο ἄλλου ἕνεκεν εἶναι. ¶ καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ὡσαύτως.

Sic exponunt Alex. com. 9. & D. Th. lec. 2. p. 2. quod latè, & optimè exponit Alesis, quicquid alij interpretes velint.

Textus 6

Τῶν [c] γὰρ μέσων, ὧν ἐστί τι ἔσχατον, καὶ [d] πρότερον, ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πρότερον αἴτιον τῶν μετ' αὐτό. εἰ γὰρ εἰπεῖν ἡμᾶς δέοι τί [e] τῶν τριῶν αἴτιον, τὸ πρῶτον ἐροῦμεν. οὐ γὰρ δὴ τό γε ἔσχατον. οὐδενὸς γὰρ τὸ τελευταῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ μέσον, ἑνὸς γάρ. οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἓν ἢ πλείω εἶναι, οὐδ' ἄπειρα ἢ πεπερασμένα.

tex. 35. Com. 106

sequentis argumẽtationis vtitur verbis generalibus, & tamen ea argumẽtatio planè pertinet ad causam materialem, vt patebit; crediderim potius, Aristotelem in hac prima ratione nomen causarum pro solis efficientibus accepisse, vt D. Thom. Magnus Alb. & Auerroës existimant; præsertim cùm in toto cap. nulla sit alia ratio, qua conclusio proposita in causis efficientibus ostendatur, vt ostẽditur in aliis generibus causarum.

Vera interpretatio.

D.Tho. lect. 3. & 3. Mag. Alb. c. 6. Auerr. comm. 6. Textus 5.

CAP. II.

AT[a] verò quoddam esse principium, nec infinitas esse rerum causas, siue progreßione recta, siue specie perspicuum est. Neque[b] enim fieri potest, vt hoc ex hoc, tanquam ex materia in infinitum abeat, veluti caro ex terra, terra ex aere, aer ex igne; atque huius progreßionis nullus sit status. Neque id, vnde est principium motus; vt si, homo ab aere moueatur, hic à sole, sol à contentione, & huius progreßus nullus sit finis. Eodem modo, neque id, cuius gratia, in infinitum ire potest; vt deambulatio quidem bonæ valetudinis causa sit, hæc autem felicitatis, felicitas verò alterius rei, atque hac ratione semper alterum alterius sit gratia. ¶ Similiter res habet in eo, quod quidque est.

Textus 6.

Ex[c] mediis enim, extra quæ aliquid extremũ est aliquid[d] prius, id quod prius est, eorum, quæ sunt post illud, causa sit necesse est. Si enim nos dicere oporteat, quod[e] nam ex tribus causa sit; primum dicemus. Neque enim extremũ sanè, cùm vltimum nullius sit causa. Sed neque medium, cùm sit vnius causa. Nihil enim interest, vnũ ne an plura sint; infinita, an finita:

Ratio igitur hæc est. Si daretur infinit' progressus in causis efficiẽtibus, facto initio ab vltima, quæ proximè cũ effectu cohæret, omnes superiores essent mediæ, si omnes superiores essent mediæ, nulla esset prima, si nulla esset prima, nulla earũ esset causa, ne ipsa quidem vltima, quæ proximè cohæret cum effectu, igitur si datur huiusmodi progressus infinitus in causis, nulla prorsus est causa efficiens, quod communi hypothesi, & aduersarii etiam propriæ positioni repugnat. Ponit enim Aristoteles cum aduersario, dari extremam causam proximè cohærentem cum effectu, & ipse etiam aduersarius ex propria sententia asserit, dari infinitas superiores illa, quorum vtrũque hac conclusione euertitur. Ac prima quidem conditionalis perspicuè ponitur in contextu, sed tamẽ non probatur, quia satis aperta est. Secũda verò, quia multò est planior, nec probatur, nec exprimitur. At tertia & exprimitur, & probatur similitudine trium causarum subordinatarum, quarum vltima cohæret cum effectu. Ostẽdit enim, sublata prima, quæ est causa reliquarum, vt ait, hoc est, à qua reliquæ in causando pendent, reliquas nihil posse efficere. Verùm, quia diceret aliquis, non esse parem rationem in causa vna media, atque in infinitis mediis, occurrit Aristoteles, nihil referre, sit ne vna causa media, an plures, finitæ, an infinitæ. Modò enim sint mediæ, necesse est, vt sublata prima omnes desinant esse causæ, ac proinde ipsa vltima, quæ ex mediis pendet.

Ratio Aristotelis in causis efficientibus.

Obiectionis dilutio.

d *Aliquid prius*} Etsi verba græca eodem modo habent, tamen Bessario, & Perionius, loco verbi [Prius] scribunt [Primum] sed in idem redit vtraque lectio, quod enim est prius omnibus mediis, id necessariò primum est.

e *Quod nã ex tribus causa sit*} Subaudi, Reliquorum duorũ. Quare cùm postea subditur [cùm vltimũ nullius sit causa] verbũ [nullius] pro, Neutrius hoc est nec primi, nec medii, accipiẽdũ est. Quãquã illud [nullius] pro, Nullius causæ accipi potest, quemadmodũ post verba [causa sit] potest subaudiri, Reliquarũ causarũ. Quòd si velis nomine vltimi, & extremi, in tota hac ratione effectũ intelligere, & nomine medii oẽs causas, præter primã; eadẽ erit vis demõstrationis.

f Certè

f *Certè infinitorum*} Hoc est, in infinitis, siue rebus actu distinctis, quales ponerentur causæ efficientes infinitæ; siue coniunctis in aliquo toto, vt sunt partes proportionales in magnitudine, & vnitates in numero; omnes partes, hoc est, omnia, quæ sunt in illa multitudine vsque ad præsentē, id est, vsque ad vltimam causam, quæ sensu patet, primámq; partē proportionalē, à qua incipit is, qui illas percurrit, & eā vnitatē, quæ designaretur in numero, si daretur infinitus; oēs, inquit, eadē ratione mediæ erūt.

Probatur D. Thomæ, & aliorū interpretatio.

g *At verò, neque deorsum*} Hoc etiā loco ait Alex. Arist. vti generali demōstratione in omnib. generib. causarū, vt pbet deorsum versus, hoc est, posita prima causa, nō dari infra illā, seu (quod idē est) inter illā, & effectū, infinitas. Placet tamē magis sententia D. Tho. & aliorum dicentium, non agi hoc loco, nisi de causa materiali; non quidem ea ratione, qua D. Th. in priori expositione huius loci ait, verbo [Deorsum] significari causam materialē, eò quòd proprium sit materiæ subiici effectui, & esse illo inferiorem: vera enim interpretatio eius verbi est ea, quā ex Alexandro attulimus, vt patet ex contextu; in quā ipse etiam D. Tom paulò pòst magis inclinat: sed quia exēpla, & probatio Aristotelis ad solas materiales causas accommodantur.

Duplex modus, quo aliquid ex aliquo fit.

h *Duobus enim modis*} Vt ostendat propositum, hanc præmittit diuisionē: Duobus modis aliquid ex aliquo fieri, excluso illo, quo solus ordo temporis designatur, tanquam improprio, & qui nihil attinet ad eos, quibus aliquid ex aliquo, tanquam ex materia fieri dicitur, quo pacto apud Græcos, ludi Olympici dicebātur fieri ex Isthmiis, id est, post Isthmios, & nos fortasse dicere possemus, Pascha fieri ex Quadragesima. Nam, & latinè dicitur, Ex eo die, & Ex eo tempore, hoc vel illud factum esse, pro, Post eum diem, & Post id tempus.

Primus. Prior modus est, quo aliquid fieri dicitur ex eo, quod perficitur, totúmq; manet in eo, quod fit, abiecta imperfectione, vt cū dicimus, virū fieri ex puero.

Secūdus. Posterior est, quo aliquid dicitur fieri ex eo, quod corrūpitur, nec permanet totū in eo, quod ex ipso fit, quo pacto dicimus aërem fieri ex aqua eò q aqua in generatione aëris corrūpatur, nec maneat in aëre, nisi ratione materiæ primæ. Atque id quidem,

σμένα. τῶν f δὲ ἀπείρων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὅλως τοῦ ἀπείρου πάντα τὰ μόρια μέσα ὁμοίως μέχρι τοῦ νῦν. ὥστ' εἴπερ μηδέν ἐστι τὸ πρῶτον, ὅλως αἴτιον οὐδέν ἐστιν.

Ἀλλὰ g μὴν οὐδὲ περὶ τὸ κάτω οἷόν τ' ἐστὶν εἰς ἄπειρον ἰέναι τοῦ ἄνω ἔχοντος ἀρχὴν, ὥστ' ἐκ πυρὸς μὲν ὕδωρ, ἐκ δὲ τούτου γῆν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλό τι γίγνεσθαι γένος. διχῶς h γὰρ γίγνεται τόδε ἐκ τοῦδε (μὴ ὡς τόδε λέγεται μετὰ τόδε, οἷον ἐξ ἰσθμίων ὀλύμπια) ἢ ἐκ παιδὸς ἀνὴρ μεταβάλλοντος, ἢ ἐξ ὕδατος ἀήρ. ὡς i μὲν οὖν ἐκ παιδὸς ἄνδρα γίγνεσθαί φαμεν, ὡς ἐκ τοῦ γιγνομένου τὸ γεγονὸς, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτελουμένου, τὸ τετελεσμένον. ἀεὶ k γάρ ἐστι μεταξύ τι, ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι γένεσις, οὕτως καὶ τὸ γιγνόμενον τοῦ ὄντος, καὶ μὴ ὄντος. ἔστι δ' ὁ μανθάνων γιγνόμενος ἐπιστήμων, καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγεται, ὅτι γίγνεται ἐκ μανθάνοντος ἐπιστήμων: τὸ k δ' ὡς ἐξ ἀέρος ὕδωρ, φθειρομένου θατέρου. διὸ l ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀνακάμπτει πρὸς ἄλληλα, οὐδὲ γίγνεται ἐξ ἀνδρὸς παῖς. οὐ m γὰρ γίγνεται ἐκ τῆς γενέσεως τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἔστι

Textus 7. Comm. 2.

Lect. 3. & 2.

ex quo aliquid fieri dicitur priori modo, appellari potest materia transiens, quod necessariò est materia secunda. Materia enim prima nunquam esse desinit. Itaque puer potest dici priori modo materia viri, & discens, scientis: aqua verò posteriori modo materia aëris, qui ex aqua generatur.

nita: certè [f] infinitorum hoc pacto, & omnino infiniti partes omnes usque ad præsentem, ratione eadem media sunt. Quare si nihil est primum, nulla omnino causa est.

Textus 7. *At [g] verò neque deorsum versus, cùm superiora principium habent, infinitus progressus esse potest, ita ut ex igne aqua, ex aqua terra, eodemq; modo semper aliud quoddam genus fiat. Duobus [h] enim modis hoc fit ex hoc (nō ut post hoc fieri dicitur, veluti ex Isthmijs ludis, Olympici) aut, ut vir ex puero mutationem subeunte; aut ut aer ex aqua. Ac [i] ut ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquā ex eo, quod fiebat, id quod factū est, aut ex eo, quod perficiebatur, id quod perfectum est. Semper enim, quemadmodum generatio inter esse, & non esse, ita id, quod fit, inter id, quod est, & quod non est, medium est quiddam. Qui autem discit,*
Com. 12. *fit sciens, idque est, quod dicitur, ex discente fieri scientem: ut [k] ex aere verò aquam fieri, altero corruptionem subeunte, intelligitur. Quocirca [l] non reciprocantur illa mutuò, nec fit ex viro puer. Etenim [m] neque*
Cap. 4. *id, quod fit ex generatione fit, sed post*

i *Ac ut ex puero*} Ponit hoc discrimē inter mēbra propositæ diuisionis, Quòd id, ex quo aliquid fiebat priori modo, sit mediū naturaliter ordinatū ad id, quod absoluta, & peracta generatione factū est, ut puer ad virū, & propterea maneat in cōpositione eius, quod factū est, ut imperfectum in perfecto, siue ut pars materialis in toto, accepta iam perfectione: id autē, ex quo aliquid fiebat posteriori modo, nō sit mediū naturaliter ordinatū ad id, quod peracta generatione cōfectū est, sed potiùs, ut terminus, à quo recedebatur, quo pacto aqua se habet ad aërē, atq; ea de causa nō maneat simpliciter in cōpositione eius, quod fit quāquā quodāmodo maneat, ratione materiæ. Quòd autē id, ex quo aliquid fiebat priori modo, sit mediū naturaliter ordinatū ad id, quod peracta generatione cōfectū relinquitur, ex eo ostēdit Arist. quia ut generatio est mediū inter esse simpliciter, & non esse simpliciter (quod.n. generatur, quādiu ita generatur, ut nōdū genitū sit, id certè neq; omnino iā est, neq. prorsus nōdū est, sed partim est, partim nō est, ut patet in generatione domus) sic etiā id, qđ fit priori modo (quod Arist. ut placet Alex. explicatiōis causa vocat id, quod pficiebatur, seu perficitur) est mediū inter id qđ est absolutū, atq. perfectū, & id, qđ nullo modo est; quasi ita accipiēs pfectionē, ut nōdum plane illam sit assequutū.

Quo pacto differant.

Generationē esse mediū inter esse simpliciter, & nō esse simpliciter.

k *Vt ex aere vero*} Conijcere quoque hoc loco possumus, ut superiori libro, cùm opinio Democriti, & Leucippi de pleno, & vacuo explicarent, Aristotelē, scribendi incuria, aut festinatione verba commutasse. Debuit enim dicere potiùs [ut ex aqua verò aërem fieri] hoc enim exemplum acceperat in diuisione, quod nunc exponendum erat, post illius, viri ex puero explicationem. Non mutauimus tamen verba quia eadem omnino ratio est in utraque generatione, aquæ nimirum ex aëre, & aëris ex aqua.

l *Quocirca non*} Ex superiori discrimine hoc alterū colligit Aristoteles, In iis, quorū alterū ex altero priori modo fieri dicitur, nō dari reflexionē, ut queadmodū vir fit ex puero, sic vicissim, puer fiat ex viro, & queadmodū sciēs fit ex discēte, sic discēs fiat ex sciente. qui.n. scit aliquid, illud ipsum, dū scit, addiscere nō pōt. In iis autē, quorū alterū ex altero posteriori modo fit, posse dari reflexionē. pinde.n. aqua generatur ex aëre, ut aër ex aqua. Ratio verò huius discriminis est, q̄a in iis, quæ generātur ex aliquo priori modo datur præfinit⁹ ordo
Com. 14. à natura, in iis autē quæ posteriori, nō itē. De qua re Arist. fusiùs agit lib. 8 c. 5.

Aliud discrimen inter vtrunq; modum.

Ratio discriminis.

m *Etenim neq;*} Quia ex similitudine naturalis ordinis, quē habet generatio

ad

ad esse explicauerat ordinē, quē habet materia priori modo sumpta ad id, quod ex ea generatur; ostēdit nūc in eadē generatione quasi in re simili, In iis, quorū alterū ex altero priori modo gignitur nō dari reflexionē, quia id, quod fit, nō dicatur fieri ex generatione, tāquam ex eo, quod præcedit solo ordine temporis (quo pacto suprà dictū est, ludos Isthmios præcedere Olympicos) sed esse post illā ordine naturæ ac perfectionis, quo pacto dicimus diē fieri ex diluculo. Neque.n. diluculū solo tēporis ordine præcedit diē, sed naturæ etiā, cùm ipso diei lumine perficiatur Differt.n.nō aliter diluculū à die, q̃ vt inchoata cōmunicatio luminis solaris ab ea, quæ iam perfecta est, & velut puer à viro.

Non esse progressū infinitum in causis materialibus, initio sumpto à prima materia.

n *N ertio autē modo*} Iam ostēdit in causis materialibus nō dari ꝓgressum infinitum. Ratio hæc est. Duobus modis aliquid ex altero, vt materia, quod ex dictis patet: neutro autē potest dari progressus infinitus facto initio enumeratiōis ab aliqua prima materia, quæ sit aliarū fundamētū, vt supponimus: ergo nullo. Prior pars minoris ꝓbatur, q̃a inter ea, quorū alterū ex altero posteriori modo generatur, datur reflexio, seu reditus ad eādē speciē; vbi autem datur reditus ad eādē speciē, nō datur is progressus infinitus, de quo hic agimus. Neq; enim loquimur de materiis solo numero distinctis, sed specie etiā.

Quo pacto res fiant ex materia prima.

o *Simul autē fieri nō pot est*} Docet vtro ex duobus propositis modis aliq̃d fiat ex materia prima, quod hactenus nō apertè exposuerat. Ait ergo, nihil ex ea fieri posteriori modo, seu (quod idē est) ea corrupta, sed priori, siue ea seruata quod hac ratione videtur ꝓbare: Id, ex quo primo corrupto hoc est per se corrupto, aliquid generatur, non est perpetuū, materia prima est perpetua; igitur nihil generatur ex materia per se corrupta. Dictū est in Maiore [Id ex quo per se corrupto] quia nihil prohibet, aliquid per accidēs corruptū, esse sempiternū, veluti Cœlū quod corrūpitur ratione singularū reuolutionū. Ideo autē infertur in cōclusione, nihil generari ex materia per se corrupta. quo pacto intelligebatur ex aëre generari aquā; quia nō dubium est, quin omnia, quæ ex materia fiunt, generentur ex ea per accidens corrupta, nēpe ratione priuationis adiunctæ. Ita patet maior propositio. Minorē verò ex eo videtur Arist. probare, q̃a generationes materiæ nō sunt infinitæ sursum versus, quasi omnis materia, ex qua aliquid generatur, generetur ex alia materia, quæ ordine naturæ sit prior; sed datur aliqua prima vt supponebatur, quæ quidē ex alia non generatur, cùm substet omnibus generationibus, velut omniū transmutationū cōmune subiectū. Locus tamē hic perturbatior est, nec satis aptā cōnexionem habet.

Cur obscu rè autto- — *Com. [illegible]*

ἐστι μετὰ τὴν γένεσιν. οὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκ τοῦ πρωῒ, ὅτι μετὰ τοῦτο. διὸ οὐδὲ τὸ πρωῒ ἐξ ἡμέρας. θάτερα δὲ ἀνακάμπτει. ἀμφοτέρως n δὲ ἀδύνατον εἰς ἄπειρον ἰέναι. τῶν μὲν γὰρ ὄντων μεταξὺ, ἀνάγκη τέλος εἶναι, τὰ δὲ εἰς ἄλληλα ἀνακάμπτει. ἡ γὰρ θατέρου φθορὰ, θατέρου ἐστὶ γένεσις. ἅμα o δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ πρῶτον ἀΐδιον ὂν φθαρῆναι. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἄπειρος ἡ γένεσις ἐπὶ τῶν ἄνω, ἀνάγκη ἐξ οὗ φθαρέντος πρώτου τι ἐγένετο, μὴ ἀΐδιον εἶναι: τοῦτο δὲ ἀδύνατον.

Ἔτι p δὲ τὸ οὗ ἕνεκα, τέλος. τοιοῦτον δὲ ὃ μὴ ἄλλου ἕνεκα, ἀλλὰ τἆλλα ἐκείνου. ὥστ' εἰ μὲν ἔσται τοιοῦτο τὸ ἔσχατον, οὐκ ἔσται ἄπειρον: εἰ δὲ μηθὲν τοιοῦτον, οὐκ ἔσται τὸ οὗ ἕνεκα. ἀλλ' οἱ τὸ ἄπειρον ποιοῦντες, λανθάνουσιν ἐξαιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν. καίτοι οὐθεὶς ἂν ἐγχειρήσειεν οὐθὲν πράττειν, μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἥξειν. ¶ οὐδ' r ἂν εἴη νοῦς — Textus 8 — Textus 9

habet. Quinetiã credit Alex. Aristotelẽ aliquid reticuisse. Proinde nõ mirum est, si à nemine satis aptè videatur exponi. Quod ad verba attinet, particula illa [Necessariò efficitur, vt id, ex quo primo &c.] sic exponenda est. Necessariò efficitur, vt si quis primã illã materiã, quæ supponitur, per se corrũpi dicat, eadẽ ratione fateatur, illã nõ esse perpetuã, quod certè fieri nõ potest, cùm ponatur cõmune subiectum omniũ generationũ. *res hunc locum interpretẽtur.*

post generationem est. hoc enim pacto dies fit ex diluculo, quod post illud existat: qua de causa nec ex die fit diluculum. In alijs verò datur reciprocatio. Neutro [n] *autem modo fieri potest, vt progressus sit infinitus. Aliorum enim, cùm media sint, finis sit necesse est: alia verò reciprocantur mutuò, quippe cùm alterius corruptio, alterius sit generatio. Simul* [o] *autem fieri non potest, vt primum ipsum, cùm perpetuum sit, corrumpatur. Nam cùm generatio superiora versus infinita non sit, necessariò sequitur, id, ex quo primo corrupto aliquid gignitur, perpetuum non esse: quod fieri nequit.*

Textus 8. *Præterea* [p] *id, cuius gratia, finis est;* Lect. 4. p. 2. *eiusmodi est autem id, quod non est alterius gratia, sed alia illius causa sunt. Quare si id erit vltimum, non erit infinitio: sin autem nihil tale fuerit, non erit id, cuius gratia. Sed* [q] *qui infinitionem inducũt, non animaduertũt, se boni naturam de medio tollere. Atqui* [r] *nemo agere quicquã aggrederetur non perventurus* Textus 9 *ad extremum.* ¶ *Neque* [s] *verò in his*

Ita igitur patet, res fieri ex materia prima nõ posteriori modo, sed priori, quod erat ostendendum.

p *Præterea id cuius* } Ostendit, non dari progressum infinitũ in causis finalibus. Primò quidẽ hac ratione. Aut datur vltimus finis, aut minimè; si datur, igitur non proceditur in infinitum in finibus; si non datur, nullus omnino erit finis, at hoc & experiẽtiæ, & suppositioni aduersariũ repugnat, ergo & illud. Secũda cõditionalis eodem modo probari potest, quo probatũ est in causis efficiẽtibus, si nulla sit prima, nullum omnino fore efficientem. Vltimus enim finis perinde se habet ad reliquos fines, vt se habet prima causa efficiens ad cæteras efficiẽtes. *Non esse progressũ infinitum in finib*[9]*, ac primũ ex prima ratione finis.*

q *Sed qui infinitionẽ* } Secũda ratio est, Quia qui infinitionẽ in finibus inducũt, naturam boni, etsi id minimè aduertãt, de medio tollũt quam tollere extremæ amentiæ est. Vis sequelæ D. Th. & Alẽsis sententia in eo posita est, q eadẽ sit ratio boni, & finis. posita autẽ infinitione finiũ necessariò tollitur ratio finis, cùm sublato extremo, finis quoque tollatur necessariò. est. n. omnis finis extremum. At cum ratio boni latiùs pateat, quàm finis, vt alio loco apertum erit, dici potest, ideo naturã boni tolli, sublata ratione finis quia bonum, aut expetitur propter se, quo pacto est finis, aut propter aliud, quo pacto est mediũ, sublato autẽ eo, quod expetitur propter se, tollitur etiam illud, quod expetitur propter aliud. hoc. n. gratiâ illius expetitur, vt perspicuũ est. Quòd si quis obiiciat, latiùs patere expetibile, seu amabile propter se, q̃ finẽ. diuina. n. bonitas necessariò est amabilis propter se, nec tamẽ necessariò est finis, cũ nec respectu sui causa finalis esse possit, nec respectu creaturarũ sit finis necessariò (quãdoquidẽ liberè velit creaturas esse (occurrẽdũ est, incõmodũ, quod Arist. obiicit, nõ inferri sublato fine actu, sed sublato fine potentia, siue, vt clarius dicã, eo, quod potest esse finis hoc. n. si tollatur, necessariò tollitur omne bonũ per se, & (quod hinc sequi dicebamus) omne bonũ ꝓpter aliud. Diuina aũt bonitas, etsi potuit nõ esse finis actu creaturarũ; tamẽ semper fuit natura sua apta, vt esset earũ supremus finis. *Ex natura boni.* *Cur sublata ratione finis, natura boni euertatur.* *Obiectio.* *Dilutio.* *Ex ipso efficiente, quod gratia finis operatur.*

r *Atqui nemo* } Tertia ratio est, Quia nemo quicquã agere aggrederetur, nisi speraret, se aliquãdo ad extremum peruenturũ. Hoc idem habes 1. Eth. c. 2.

s *Neque vero in his* } Quarta ratio est, Quia si in hoc genere causarũ daretur, infinitio, nemo vteretur mẽte in his, hoc est, in rebus agendis, de quibus proxime loquebantur. Semper enim, qui considerate, & non temerè, aut naturæ *Ex incommodo.*

impetu

impetu agit, extremum aliquid concipit, cuius gratia operetur; extremum autem cuius gratia aliquid fit, proculdubio causa finalis est.

Non dari infinitionē in causis formalibus.

t *At vero nec qu di as*} Ostendit non dari infinitionē in causis formalibus, ac primùm quidem in prædicatis essentialibus, quæ more metaphysico dicuntur formæ; deinde in formis physicis. Ait igitur, neque quiditatem rei in aliā, atque aliā superiorē, & latiùs patentē reuocari posse, ita vt ascendēdo ad superiora genera nullius vnquam sit futurus terminus, sed omnia genera definiātur per alia superiora genera. Quod probat tribus rationibus. Primùm, quia semper definitio obiectiva, siue quiditas, & essentia rei, quò est superior, eò est magis, hoc est, prior essendi causa; quò verò inferior, eò minùs, id est, posterior causa essendi, & à pluribus pendens. quo fit, vt si nō detur aliqua prima, qua nulla sit superior, omnes inferiores funditus corruant, vt suprà in causis efficientibus ostensum est. Quod ad verba attinet, illustratione abundantē idē valet, quod latiùs patētem, & quæ pluribus rebus definienda accōmodari possit, cuiusmodi sunt omnes definitiones superiorū collatæ cū definitionib⁹ inferiorū.

Probatio ex ratione quiditatis.

νοῦς ἐν τοῖς τοιούτοις. ἕνεκα γάρ τινος ἀεὶ πράττει ὅ γε νοῦν ἔχων. τοῦτο γάρ ἐστι πέρας· τὸ γὰρ τέλος, πέρας ἐστίν.

Ἀλλὰ [t]μὴν οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνδέχεται ἀνάγεσθαι εἰς ἄλλον ὁρισμὸν πλεονάζοντα τῷ λόγῳ. ἀεί τε γάρ ἐστιν ὁ ἔμπροσθεν μᾶλλον, ὁ δ' ὕστερος οὐκ ἔστιν· οὐδὲ τὸ πρῶτον μή ἐστιν, οὐδὲ τὸ ἐχόμενόν ἐστιν. ¶Ἔτι [u]τὸ ἐπίστασθαι ἀναιροῦσιν οἱ οὕτω λέγοντες. οὐ γὰρ οἷόν τε εἰδέναι, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. καὶ [x]τὸ γινώσκειν οὐκ ἔστι. τὰ γὰρ οὕτως ἄπειρα πῶς ἐνδέχεται νοεῖν; οὐ [y]γὰρ ὅμοιον ἐπὶ τῆς γραμμῆς, ἣ κατὰ τὰς διαιρέσεις μὲν οὐχ ἵσταται, νοῆσαι δ' οὐκ ἔστι μὴ στήσαντα. διόπερ [z]οὐκ ἀριθμήσει τὰς τομὰς ὁ τὴν ἄπειρον διεξιών. ἀλλὰ [aa]καὶ τὴν ὕλην ἐν κινουμένῳ νοεῖν ἀνάγκη. καὶ ἀπείρῳ οὐδέν ἐστιν εἶναι.

Textus 10. Textus 11. Textus 12.

εἰ δὲ

Ex natura scientiæ.

u *Tollunt item*} Secunda ratio est, Quia qui infinita essentialia prædicata esse dicunt, scientiā de medio tollunt; siquidē scientia definitiua, &, ex consequenti, demonstratiua haberi non potest antequàm ascendendo, & essentiā rei in simpliciores naturas resoluēdo, veniatur ad indiuiduas, & quæ in alias simpliciores resolui nequeāt. Alii aliter exponūt rationem hāc, sed hæc explicatio apertior est, & quæ magis cum verbis contextus videatur congruere.

Ex natura cognitionis.

x *Cognitio quoq; ipsa*} Tertia ratio est, Quia si formæ rerū essent infinitæ, nō posset haberi illarū cognitio, quippe cùm infinita percurri, ac percipi nequeāt. Differt hæc ratio à superiori. Primū, quia illa habet vim ex natura resolutionis; hæc vniuersè ex ipsa cognitionis natura, cognitio.n. nō solū resoluēdo, sed etiā cōponendo cōparatur. Deinde, quia illa nō impugnat directò, nisi infinitionē, quæ fingi posset ascendēdo in prædicatis essentialibus; hæc autē infinitionē omniū omnino eiusmodi prædicatorū quomodocūque se habentiū, vt si quis dicat, de eadē re prædicari infinitas differētias essentiales, aut species, quæ ex opposito idē genus diuidāt, aut opposita genera, & minimè subalternata, vt si quis dicat calorē esse dispositionē potētiam patibilē qualitatē, & cætera huiusmodi in infinitū. Postremò, quia illa solis formis metaphysico more componētibus accōmodatur, hæc autē physicis etiam. Nec enim minùs euerteretur cognitio rerū, si formæ physicæ in eadē re essent infinitæ, quàm si prædicata essentialia.

Quibus formis proposita ratio accōmodetur.

Obiectio.

y *Neq; simile*} Obiiceret aliq̃s, nihil obstare, quò minùs res aliqua infinitis formis cōstet, & tamē intelligatur à nobis; cū linea, etsi cōstat infinitis partib⁹,

optimè

optimè tamen percipiatur. Cui tacitæ obiectioni respondet Aristoteles, non esse parem rationem in formis, atque in partibus lineæ. Formæ enim necessariò debent esse actu distinctæ, cùm diuersis formis diuersæ conueniant proprietates; partes autem lineæ, etsi sunt infinitæ, non sunt tamen actu distinctæ, sed potentia duntaxat, quo etiam pacto intelligendum est esse eas infinitas. Vnde fit, vt si partes etiam lineæ sumātur quatenus sunt actu distinctæ per diuisionem, aut designationem (ea nimirum ratione, qua diuisio, & designatio à nobis comprehendi possunt) nunquam tota linea per eas intelligatur, quia semper aliæ minores in infinitū relinquentur sumendæ: sed eatenus tātùm per eiusmodi partes intelligitur linea, quatenus peruenerint diuisiones, aut designationes. at in his, certum est non posse dari statum. Ex his patet, essentialia prædicata esse apud Aristotelem distincta plusquam ratione, & cogitatione, nempe distinctione formali, vt loquitur Scotus, aut ex natura rei, vt alii nonnulli: quippe cùm non sint distincta sola designatione, aut cogitatione, quemadmodum partes lineæ. Nec puto D. Thomam, aut eius grauiores sectatores, aliud sentire, cùm dicunt illa distingui sola ratione; quādoquidem nomine rationis non intelligunt rationem ratiocinātem, siue distinguentem, sed ratiocinatam, vt quidam eorum loquūtur, siue obiectiuè distinctam.

Dilutio.

Prædicata essentialia esse apud Aristotelē plusquam ratione distincta.

Eandem esse D. Thomæ sententiam.

z *Quocirca non numerabit* } Sensus est: Hinc fit, vt qui per lineam infinitè diuiduam diuidendo progreditur, nunquam numerum, seu potiùs multitudinem diuisionum absoluturus sit; seu, quod eòdem redit, nunquā diuisiones omnes numeraturus.

aa *Sed ex materia* } Subiicit quartā rationem, quæ formis Physicis accommodatur; quod Magnus etiā Albertus existimat. Potest autem ea, quantùm ex verbis obscurissimis conicere possumus, hunc in modū intelligi. Materia necessariò intelligitur in omni re, quæ mouetur, seu mutatur; igitur, quæ mutatur ad formam substantialem, est secundum se infinita, siue indeterminata. nam cùm omnis determinatio fiat per aliquam formam; forma autem substantialis sit prima omnium formarum, quæ in materia inesse possunt, efficitur, vt materia, quatenus suapte natura præcedit formam substantialem, sit infinita, siue indeterminata; huiusmodi autē rei infinitæ nullū est esse actuale, cùm sit pura potentia non habet igitur materia ex se vllum esse actuale. atqui materia non est re ipsa destituta omni esse actuali, cum semper sit pars alicuius indiuidui certæ speciei prædicamenti substantiæ, quæ habet esse actuale limitatum, & circumscriptum: igitur esse actuale, quod materia alioquin infinita & indeterminata habet in rerū natura, infinitū non est, sed finibus certæ alicuius speciei substantiæ definitum, & limitatum. est enim esse materiæ humanæ, aut equinæ, aut quod ad aliquā aliā speciē rei naturalis pertineat. Cùm igitur materia habeat tale esse à formis substantialibus, quibus subest, efficitur, vt formæ substātiales non sint infinitæ in eadem materia.

Quarta ratio ex formis Physicis petita.

Cap. 9.

Omnem determinationem fieri per aliquam formam.

his menti locus relinquitur: semper enim alicuius rei gratia agit, qui mentem habet. hoc enim extremum est, quandoquidem finis extremum.

Textus 10. *At t verò, nec quiditas in aliā definitionem ratione abundantem reduci potest. Semper enim prior definitio magis est, posterior verò nō est. Cuius autem primum non est, neque quod sequatur, est.*

Textus 11. *¶ Tollunt u item funditus scientiam ij, qui hoc pacto dicunt. Neque enim fieri potest, vt priùs quicquam sciatur, quàm ad indiuidua peruentum sit. Cognitio x quoque ipsa euertitur. Quæ enim hoc pacto infinita sunt, quo modo intelligi possunt? Neque y enim simile accidit in linea, in qua quidem diuidenda non statur, intelligere autem non poterit, qui non consistat. Quocirca z non numerabit diuisiones, qui infinitam percurrit.*

Textus 12. *¶ Sed aa ex materia in eo, quod mouetur, intelligatur necesse est. Infiniti etiam nullum est esse.*

Quod

Y Hæ

Hæc extrema consequentia, quæ cum aliis pluribus pronunciatis subaudienda est in contextu, ex eo etiam probari potest, quia quod infinitum est, nõ potest per seipsum formaliter limitare, & finire id, quod ex se infinitum est, & illimitatum, cùm ipsum sit illimitatũ, &, vt ita dicã, interminatum, quanquam id effectiuè præstare possit per aliquam formam à se introductam, quo pacto Deus Opt. Max. etsi infinitus est, finit tamẽ, ac terminat materiã. Sed hæc ratio, quæ propter expositionem contextus longior aliquantò est, hoc modo in pauca contrahi potest. Materia est infinita, & interminata ex se, & tamen non existit in rerũ natura nisi finita, & terminata per formas substantiales; igitur formæ substantiales non sunt infinitæ in eadem materia, siquidem infinitio materialis non potest finiri per infinitionem formalem. Animaduerte autem hoc loco, aliter infinitionem conuenire primo efficienti, aliter materiæ primæ. Nam primum efficiens ideo est infinitum, quia perfectissimum; materia verò, quia imperfectissima. Illud enim, quia est actus purus, siue pura perfectio, habet esse actuale illimitatum; hæc autem, quia est pura potentia, hoc est, omni perfectione carens, habet esse potentiale illimitatum.

Quod infinitũ est, non posse per se ipsum formaliter finire.

Cõfertur in pauco ra eadem ratio.

εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἄπειρον γ' ἐστὶν τὸ ἀπείρῳ εἶναι.

Ἀλλὰ bb μὴν καὶ εἰ ἄπειρά γ' ἦσαν πλήθει τὰ εἴδη τῶν αἰτίων, οὐκ ἂν ἦν οὐδ' οὕτω τὸ γινώσκειν. τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν: τὸ δ' ἄπειρον κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐκ ἔστιν ἐν πεπερασμένῳ διεξελθεῖν. Tex. 11.

Quod

NVM EIVSDEM REI DARI posſint infinitæ causæ. QVAESTIO I.

Quòd videantur dari posse in omnibus causarum generibus.

SECTIO I.

Occasio, qua hoc loco Aristoteles hanc quæstionem tractandam suscepit, initio huius capitis exposita est. Cur autem disputatio de causarum infinitate ad hanc scientiam pertineat, ex eo patet, quia tractatio de causis absolutè ad aliam scientiam pertinere non potest, vt ostendimus ad calcem superioris libri. Quocirca demonstrationes, quibus Arist. in hoc cap. vtitur, vniuersaliores sunt iis, quibus vsus est 7. & 8. Phys. nõ solùm, quia omnia causarum genera complectuntur (in Physicis enim de sola infinitate efficientium disputatum est) sed etiam, quia in Physicis non dissileritur, nisi de efficientibus per motum, hic autem de efficientibus absolutè.

Vniuersalius Met. de causis agere, q̃ Physicũ.

Cap. vlt. q. 1. Sec. 7. quidẽ ca. 1. a tex. 3. 8. autẽ ca. 5. à tex. 33.

Quod igitur nihil repugnet, quo minùs eiusdẽ rei infinitæ sint causæ, impugnatione earum rationũ, quibus Arist. in hoc cap. oppositũ probat, ostẽdi potest. A nemine enim meliores afferũtur. Ac primùm quidem

Impugnatur ratio Aristot. in causis efficiẽtib.

Quod verò attinet ad verba, Illud [quod si nō ita est] hūc sensū habet, Quòd si materia nō caret esse actuali, vt re vera nō caret, quatenus est pars rei naturalis; [infiniti, esse infinitum, nō est] hoc est, eius esse non est infinitum, tametsi ipsa secundum se ponebatur infinita, & interminata. Ideo autē diximus [infiniti esse] pro eo, quod Græcè est, τὸ ἀπείρῳ, Id est infinito esse, quia valde familiare Aristoteli est, vt hac in re vtatur dandi casu pro gignendi, cum passim scribat, Homini esse, pro Hominis esse, Equo esse, pro Equi esse. Hoc autem, etsi Latina etiam consuetudo ferret, adiuncto verbo, Est, & relatiuo Pronomine (dicere enim possemus, Esse, quod Infinito est, pro Esse infiniti, quemadmodū dicimus, Facultas dicēdi quæ Ciceroni est, pro eo quod dicitur, Facultas dicēdi Ciceronis) simpliciter tamen, & sine adiectione id non admittit. Proinde boni interpretes in cōuertenda hac Arist. phrasi gignēdi casu potiùs, quàm dandi vti solent. Quod propter nouitios semel admonuisse sit satis.

Quòd si non ita est, profectò infiniti esse, infinitum non est.

Tex. 13. *Atqui b b si etiam causarum species infinitæ essent, neque hoc pacto esset cognitio. tunc enim nos scire putamus, cùm causas cognoscimus: id autem, quod additione infinitum est, tempore finito percurri nequit.*

b b *Atqui si causarum*] Hactenus probauit nō dari infinitas causas progressione recta, seu in eodem genere causæ: nunc probat, neque in diuersis generibus infinitas concedi posse. Probatio verò apertior est, quàm vt expositione indigeat. Multò enim magis aduersatur cognitioni per causam infinitio causarum diuersorum generum, quæ hic vocantur species, quàm diuersarum specierum eiusdem generis, quæ hactenus impugnata est.

quidem, quod vitiosè probet, non posse dari infinitionem efficientium, ex eo primùm videtur ostendi, quia ratio, qua vtitur, si quicquam efficit, planè videtur concludere infinitos equos, qui iuxta eius sententiam de Mundi æternitate præcesserunt Bucephalum Alexandri, non fuisse causas efficientes illius, quod tamen falsum est, cum quicquid est causa efficiens causæ, sit etiam causa efficiens causati, tametsi mediatè. Quòd autem id concludat, ex ipsa argumentatione intelliges, quæ sic habet: si causæ essent infinitæ, omnes, præter vltimam, essent mediæ; si omnes essent mediæ, nulla esset prima; si nulla esset prima, nulla esset prorsus causa; igitur si essent infinitæ causæ, nulla omnino causa esset. An non hæc ratio, si vllam vim habet, apertè concludit, non fuisse Bucephalum progenitum ab infinitis equis? Secundò, quia prima illa conditionalis; Si causæ essent infinitæ, omnes essent mediæ, videtur planè falsa; contra enim dicendum videbatur, nempe si essent infinitæ, nulla esset media; quippe cùm nihil dicatur medium, nisi quod inter extrema continetur. 2 Tertiò, quia tertia illa conditionalis, Si nulla esset prima causa, nulla esset prorsus causa, vitiosè assumi videtur. Quis enim non videat esse in hac re petitionem principij? siquidem de hoc ipso erat cōtentio, Num causæ dari possint, quæ aliquid efficiant absque prima: hoc enim affirmat aduersarius, quo cum Arist. se fingit disputare, ipse autem Aristoteles infirmare contendit. 3

Quòd autē non rectè probet, non posse dari infinitionē materialium *Impugnatur probatio in causis materialibus.*

 lium

lium, ex eo primùm patet, quia ad eius rei probationem supponit, dari aliquam primam materiam; deinceps verò expendit, nũ infra illam dentur infinitæ. Id autem, quod supponit, nec sensu est per se notum, vt patet, nec verò intellectu, cùm de natura materiæ primæ
2 permagna sit contentio inter Philosophos. Secundò, quia cùm esset probaturus, infra primam materiam non dari infinitas, accepit pro materiis res, quæ non sunt re vera materiæ, vt puerum pro ma-
3 teria viri, & aquam pro materia aëris. Tertiò, quia etsi demus, puerum esse materiam viri, tamen nulla videtur consecutio illa, qua vtitur, Generatio, qua vir fit ex puero, terminatur ad virum; vbi autẽ datur terminus non proceditur in infinitum; igitur in materiis viri non proceditur in infinitum. Cernimus enim lineam terminari ad punctum, cùm tamen puncta', & partes proportionales lineæ versus eundem terminum procedant in infinitum. Nec obest, quòd puncta, & partes proportionales sint entia incompleta, sed potiùs est ad rem, cùm materia quoque sit ens incompletum. Quo fit, vt nihil repugnet, dari infra primam infinitas in eodem composito.

Cõtra rationes allatas in causis finalibus. Iam verò rationes eas, quibus Aristoteles probat, non posse dari infinitionẽ in causis finalibus, nihil efficere, primùm probatur ex eo quia propositio illa, quam assumit, Si datur vltimus finis, non proceditur in infinitũ in finibus, & ratione, & experientia videtur falsa.
1 Ratione quidem, quia vt se habent principia in rebus cognoscendis, ita se habent fines in rebus agendis, quod docet Arist. 2. Phys. c. vltimo; atqui à primis principiis ad conclusiones datur progressus in infinitũ, vt patet apud Mathematicos, qui ex aliis conclusionibus ad alias, atq; alias, sine nullo termino procedũt, aut certè procedere possũt; ergo à fine vltimo ad alios fines nõ vltimos potest dari progressus in infinitũ. Experientia verò ex eo patet, quia pecuniæ cupidus propter vltimũ finem, quem in pecuniis constituit, nullis vnquam satiatur pecuniis, sed alias semper atque alias quæritat; vnde est illud Solonis apud Arist. 1. Politicorum libro, Finis opum positus non est mortalibus vllus. *tex. 89.* *Cap. 5.*
2 Secundò, Quia propositio illa sequens, qua vtitur, Si non datur finis vltimus, nullus omnino datur finis, videtur falsa. Neque enim ita finis proximus pendet ex vltimo, vt proxima causa efficiens pendet ex prima. Multi enim appetunt fines proximos non propter vltimum, vt ij, qui nihil de beata vita cogitãt: imò etiam sũt, qui data opera aliquid appetũt, quo sibi aditum ad beatam vitam apertissimè præcludunt, velut ij, qui ferro, aut laqueo vitam sibi adimere conantur.
3 Tertiò, quia ne illud quidem, quod sequitur, verum esse videtur, Qui infinitionem in finibus admittũt, boni naturam de medio tollunt. Nã etsi infinitio finium rationem finis euertat, non continuò tamẽ euertit rationem boni, cùm ratio boni latiùs pateat, quàm ratio finis. Facultates enim, ac mẽbra corporis humani, sunt bona hominis, nec tamen sunt fines hominis.

Infirmantur rationes pro Denique nec rationes eas, quibus probat, non dari infinitionem in

causis

causis formalibus quicquam efficere, ea ratione primùm videtur, 1
Quia cùm probaturus sit, non dari eiusdẽ rei infinitas formas substã tiales, quæ materiã informent, hoc tantùm probat, non dari infinita essentialia prædicata; ex qua re nõ colligitur institutũ: nisi fortè quis dicat, quot sunt prædicata essentialia cuiusq; rei naturalis, tot esse in ea formas substãtiales, quibus materia informetur, quod falsum est, vt 7. lib. patebit. Secundò, quia maior est distinctio inter partes pro- 2
portionales eiusdẽ lineæ, quàm inter prædicata essentialia eiusdem rei, cùm illæ differant re ipsa, hæc minimè: cùm igitur illæ sint infinitæ, quid prohibet, quominùs hæc infinita sint? Nec obstant rationes, quibus Arist. probat, si daretur infinitio in huiusmodi prædicatis, nullam futurã scientiam earum rerũ, quæ illis constarent. nihil enim impedit, quominùs habeatur scientia de linea, etiã si in ea dẽtur infinitæ partes. Nec itẽ vt natura rei distinctè percipiatur, necesse est omnia illius prędicata essentialia distinctè intelligere, cùm videamus Physicum, & alios artifices palam fateri, se tenere naturam animalis, hominis, candoris, & cæterarum specierum, si quamq; per genus proximum, & differentiã proximam cognitã habeãt. Tertiò, 3
quia etsi formæ Physicæ essent infinitæ in eadẽ re, non sequeretur materiam habere per eas esse infinitum, & illimitatum, vt Arist. se putat colligere extrema ratione, qua infinitionem formarũ impugnat. Nam si in eadem re essent infinitæ formæ animalium, adhuc compositum ex materia, & huiusmodi formis esset finitum, & limitatum, si non ad certam speciem, quia ibi nõ daretur vltima forma, saltem ad certum genus. adhuc enim esset animal. Ita videtur satis cõfirmatum, nihil obesse, quominùs eiusdem rei infinitæ causæ esse possint, quando argumenta Aristotelis, quæ maximè ad id confirmandum valere creduntur, id non efficiunt.

causis formalibus adductæ.

De causis per se, & per accidens; itémque de essentialiter, & accidentaliter subordinatis.

SECTIO II.

Non est tamen cur hæc argumenta nos moueant, quominùs cum Arist. ac cæteris Philosophis sentiamus, nullius rei posse dari infinitas causas, siue in eodem genere, siue in diuersis; dummodo nomine causarum eiusdem generis intelligamus causas per se, & essentialiter subordinatas: alioqui nihil impediet infinitas esse. Quod vt planum fiat, explicandum est priùs, quænam sint causæ per se, ac per accidens; quæ item essentialiter, quæ accidentaliter subordinatæ.

In quibus causis vera sit Aristotelis sententia.

Causæ per se sunt, quæ secundum naturas proprias, & non secundum aliquid, quod eis accidit, sunt causæ. Hoc pacto statuarius est causa statuæ, quia quatenus statuarius est, statuam efficit.

Causæ per se.

Causa per accidens

Causæ per accidens sunt, quæ vel non per se ipsas, sed per aliquid, quod ipsis accidit, sunt causæ; vel dicuntur causæ comparatione eorum, quæ accidunt suis per se effectibus. Priori modo dicimus Phidiam fuisse causam efficientem Mineruæ; neq; enim illam cōfecit, quatenus Phidias erat, sed quatenus ei accidebat, statuariū esse. Posteriori modo statuarius est causa cādidi, si accidat statuæ, vt sit cādida. Atq; in hac causarum comparatione sat est vnam tantùm causam accipere, vt expendatur, sit ne per se, an per accidens. At vt pateat, sint ne essentialiter, an accidentaliter subordinatæ, necesse est, vt sumantur plures, quod ex earum explicatione patebit.

Causæ essentialiter subordinatæ.

Causę essentialiter subordinatę (quæ etiā dicūtur per se ordinatę) sunt quælibet duæ causæ eiusdē generis, quæ ita sunt affectæ inter se, vt altera ex natura sua pendeat ab altera in causando; quo pacto sol & homo generāt hominē; vt ait Arist. 2. Phys. cap. 2. homo enim in generando ex natura sua pendet à sole cōcurrente ad generationem. Atq; hoc pacto intelligendū est, quod idē hoc loco ait, causam superiorē, siue priorē, esse causam inferioris, siue posterioris causæ. Nec enim solùm id intelligendū est quoad conseruationem causæ inferioris à superiori, vt quidā Theologi affirmant, sed etiam quoad ipsam actionē inferioris causæ, quæ non exercetur sine cōcursu superioris, vt Aristoteles exposuit in generatione hominis à sole & homine, tametsi lib. 5. expendemus, rectè ne an perperàm Aristoteles hominē Soli in generando homine essentialiter subordinauerit, & quo pacto superiores causæ cū inferioribus cōcurrant ad eundē effectum. pertinet enim hæc quæstio ad tractationē de rationibus causandi, quæ eo loco expedienda est. Dixi [eiusdē generis] quia materia nō dicitur essentialiter subordinata formæ, nec forma efficiēti, nec omnino vnū genus causæ alteri, etiā si quis dicat vnum pendere ab altero in causando; quod tamē non propriè dicetur, sed potiù vnū indigere altero, tanquā eo, sine quo causare nō possit. Vnūquodq; enim genus causæ sufficiens est ad suam causandi rationē, siue causalitatem, vt vocant, etiamsi effectum habere non possit, ad quem non aliæ causæ simul concurrāt. At in eodē genere, nō dubiū est, quin aliæ causæ verè pendeāt ab aliis, quoad ipsam causandi rationem, vt causæ secundæ efficientes a prima causa efficiente, & fines medij à fine vltimo. Addidi [ex natura sua] quia duo homines impellentes aliquid, quod neuter per se mouere posset, pendēt à se inuicē in impellēdo, nec tamen sunt essentialiter subordinati, quia vis impellendi vnius nō pendet ex natura sua à vi impellendi alterius, cùm vtriusq; vires sint eiusdē speciei inter se, & perinde cōcurrant, ac si essent partes vnius causæ potentioris eiusdē speciei cum qualibet ipsarum. Adieci demum [In causando] quia non satis est ad causarum subordinationē, si vna alio modo pendeat ab altera, veluti eo modo, quo filius pendet à patre, & ab auo; sed opus est, vt ea, quę alteri subordinata est (quam vocamus inferiorem) pendeat à superiori

Marginal notes (left): *Quo pacto causa inferior à superiore pendeat.* — *Vnum genus causæ nō pedere ab alio genere quoad suam causandi rationem.*

Marginal notes (right): Scot. 2. sent. d. 2. q. 2. — tex. 26. — tex. 10. — Durand. 2. d. 1 q. 5.

riori in causando, hoc est, indigeat actuali concursu illius ad ipsum causandi actum.

Causæ accidẽtaliter subordinatæ (quæ & per accidẽs subordinatę appellãtur) sunt quælibet duæ causæ eiusdẽ generis, quæ ita sunt affectæ inter se, vt altera pẽdeat aliquo modo ab altera, nõ tamen in causando; quo pacto pater Socratis, eiusq; auus dicuntur causæ Socratis, quòd pater Socratis, etsi non generat Socratẽ, nisi genitus à suis parentibus; tamen in generando Socrate, ab illis non pendet. *Causæ accidentaliter subordinatæ.*

Ex his collige tria discrimina inter causas essentialiter, & accidẽtaliter subordinatas. Primum est, quòd accidentaliter subordinatæ possunt esse eiusdẽ speciei, vt perspicuum est; essentialiter autẽ subordinatæ, minimè, quippe cùm in essentialiter subordinatis, altera ex natura sua pendeat ab altera in causando, quæ dependentia non datur in rebus eiusdẽ speciei. Sũt enim natura sua partes in causandi facultate. Quòd si quis obijciat, fines essentialiter subordinatos posse esse eiusdẽ speciei, vt si quis expetat frumentum, vt ex eo sato accipiat aliud; occurrendũ est, rem vnam non semper experi propter aliã, quia alia sit suapte natura melior, sed quia apprehẽditur vt melior. Fundamentum enim relationis causæ finalis non est natura rerum, quatenus res sunt, sed quatenus bonæ sunt, aut apprehẽduntur vt bonæ. Inter duas autẽ res eiusdẽ speciei, nihil impedit, quo minùs altera apprehẽdatur vt melior, etiamsi sit æqualis perfectionis, aut etiam minoris, nec solùm potest apprehẽdi, vt melior, sed etiam vt digna, propter quam altera expetatur, quæ est ratio bonitatis differentis specie. Bonum enim quod expetitur, vt tale est propter se, differt specie à bono, quod expetitur propter aliud. *Primum discrimen inter causas essentialiter, & accidẽtaliter subordinatas.* *Obiectio.* *Dilutio.* *Bonum propter se differt specie à bono propter aliud.*

Alterum discrimen est, in essentialiter subordinatis, necesse esse, vt ratio causandi superioris sit nobilior, & perfectior, quàm inferioris, cùm inferior à superiori pendeat in causando; in accidentaliter autem subordinatis id non esse necessarium, cùm in eis non detur tanta dependentia. *Secundum discrimen.*

Tertiũ est, omnes essentialiter subordinatas simul existere eo pacto, quo concurrunt ad eundem effectum. Hoc enim planè necessarium est, cùm inferior in ipso causandi actu pẽdeat à superiori; quod tamen non est opus in accidentaliter subordinatis. Dixi [eo modo, quo concurrunt] quia cùm fines essentialiter subordinati concurrunt ad eundem effectum, non est necessaria eorum existẽtia realis, sed obiectiua tantùm, hoc est, vt ambo simul apprehendantur. *Tertium.*

In quibus causis dari possit infinitio, in quibus non item. SECT. III.

EX dictis facilè colligi possunt tres conclusiones, quib. quęst. expediatur. Prima sit, Nõ solũ in causis ꝑ accidẽs dari infinitionẽ, sed etiã Arist. sentẽtia in causis ꝑ se, accidẽtaliter tamẽ subordinatis. Prior pars ex eo ꝓbatur, qa & causę, & effectui acci- *Vide Auicennam 8. suæ Metaph. c. 1. & cæt.* *Prima cõclusio.*

 dunt

dunt infinita, vt infinitæ negationes, & infinitæ relationes similitudinis, & dissimilitudinis, si nõ reales, certè rationis. ex quo fit, vt hoc statuario conficiente hanc statuam, possimus dicere, Hic homo conficit statuam, hic expers Grammaticæ, hic similis Platoni, hic dissimilis Socrati, & ita deinceps in infinitum: atque ex altera parte, hic statuarius conficit hoc ligneum, hoc non album, hoc simile Cæsari, hoc dissimile Neroni, atque ita in infinitum, quod idem in aliis caussarum, & effectorum generibus facile est exemplis exponere. Posterior pars ea ratione patet, quia Arist. putauit Mundum, quoad ea etiam, quæ gignuntur, & intereunt, fuisse ab æterno, hoc ipso ordine, quem nunc cernimus. quod si verum esset, non dubium est, quin hic equus esset effectus per se respectu infinitorum equorum, quibus esset accidentaliter subordinatus: quãquam id nos ne fieri quidem potuisse ostendemus libro duodecimo.

Secũda, præcipuáque conclusio. Secunda cõclusio, & in hac quæstione præcipua, huiusmodi sit, In caussis per se, essentialitérque subordinatis non posse dari infinitionem. Hæc conclusio probari potest; tũ generaliter in omnibus caussis eiusdem generis, tum etiã in singulis generibus speciatim. Generaliter quidẽ. Primò, quia caussæ essentialiter subordinatæ non caussant, nisi simul existant, vt explicatum est: infinita autem simul existere nequeunt, quod plerique existimant demonstratum tertio Physicorũ libro, saltem quoad corporea, nósque vniuersè conabimur ostendere libro xi. huius operis. Hac tamen ratione non est hic vsus Aristoteles, quia fingit sibi aduersarium negantem primas caussas, nec credentem absurdum esse, dari simul infinitas eiusdẽ effectus. *Lege Scot. in 2. d. 2. q. 2. & alios hoc loco.* *Quia infinita nequeant simul existere.*

Quia neque à nobis cognosci. Secundò, quia si essent infinitæ, nulla res à nobis cognosci posset, saltem perfectè, cùm perfecta rerum cognitio ex cognitione omnium caussarum essentialiter subordinatarum pendeat. Atque hac ratione vsus est Arist. in refutanda infinitione caussarum formalium, & earum, quæ sunt diuersorum generum. Quæ etsi parum valeat apud Scepticos, & quosdam Academicos, qui certam rerum scientiam, nedum perfectam, & absolutam, hominibus negant; ex eorum tamen refutatione, quam fortasse libro 4. instituemus, patebit quàm sit efficax.

Ratione Aristotelica, quæ explicatur. Tertiò, ratione ea, qua Arist. vtitur in caussis efficiẽtib. Valet enim in omnes caussas essẽtialiter subordinatas, vt in expositione cõtextus diximus. Continet autem ea ratio non cõmune argumentũ, & quod possit aliis plerisq; rebus accõmodari, vt duę superiores, sed ex propriis ductũ, hoc est, ex ipsa caussandi ratione, si modò hoc pacto explicetur. Si caussæ essentialiter subordinatę essẽt infinitę, omnes prę ter vltimam essent mediæ, hoc est, haberent aliã superiorẽ, & aliam inferiorẽ, vt patet; si autem omnes præter vltimã essent mediæ, nulla ex tota serie esset prima, id est, non habens aliã superiorẽ, vt perspicuũ est; si verò nulla ex tota serie esset prima, nulla omnino earũ esset caussa; igitur si caussę essẽtialiter subordinatę essẽt infinitę, nulla

earum

rarum esset causa, quod repugnat hypothesi. Tertia conditionalis, quæ sola indiget probatione, ostenditur ex similitudine triũ causarum essentialiter subordinatarum, hoc penè modo. Ideo in tribus causis essentialiter subordinatis sublata prima, reliquæ nihil causare possunt, quia pendent ab illa in causando: at omnes causæ mediæ simul sumptæ necessariò pẽdent in causando ab alia superiori, etiãsi ponantur infinitæ: igitur si non datur aliqua superior omnibus medijs (quæ quidem non potest esse alia, nisi prima) nulla omnino erit causa media, & quod est consequens, neq; vltima, quæ pendet à mediis, ac proinde neque vlla omnino.

Obiectio prior. Sed obijciat aliquis, non esse parẽ rationem in tribus causis essentialiter subordinatis, sublatã prima, atq; in infinitis. Nam in tribus, sublata prima, efficitur, vt quæ erat media, iam non sit media, cùm iam non habeat superiorem; sic enim diximus sumendam esse hoc loco causam mediam: in infinitis autem omnes habẽt superiorem; quo fit, vt etiamsi in eis nõ detur causã prima, adhuc tamẽ omnes, præter vltimam, sint causæ mediæ, ac proinde causæ. *Posterior.* Præterea obijciat, vltimam consequentiam esse vitiosam. Nam cùm hoc solùm inferendum esset, Igitur si nulla earum habet superiorem, nulla earũ est causa, illatum est: Igitur si omnes collectiuè non habent superiorem, nulla earum est causa, quod sanè longè aliud est, hec videtur ex præmissis effici.

Prioris solutio. Verùm ad priorẽ obiectionẽ dicendum est, in tribus causis essentialiter subordinatis, nõ ea ratione sola secundã amittere rationem causandi, quia tollitur superior, sed quia tollitur ea superior, quæ ex se habet vim causandi, quã inferioribus cõmunicat; quæ certè alia esse nõ potest, nisi prima. In infinitis autẽ, licet omnes habeãt superiorem causam ex hypothesi aduersarij, tamen nec earum vlla, nec omnes simul habent superiorẽ, quæ ex se sola causandi vim habeat, & cuius concursu cæteræ vtãtur in causando. Quo fit, vt nulla earũ dici possit causa media, etiamsi ponatur habere superiorem.

Posterioris. Ad posteriorẽ dicendũ est, vtroq; modo esse bonã cõsequẽtiam. Quod enim hac in re diuisim colligitur, coniunctim quoq; colligi potest, si non ratione formæ colligẽdi, certè ratione materię, vt Scotus aduertit hoc loco. *Scotus hoc loco. q. 6.* Nã cùm quælibet causa media, quatenus media, sit depẽdens ab alia superiori; necessariò efficitur, vt tota collectio causarũ mediarum, quantacunq; illa sit, dependeat ab alia superiori, vt rectè idẽ Scot. ait ad primũ sententiarum librũ. *Scot. 1. d. 2. q. 2.* Tota enim (inquit) vniuersitas dependentiũ dependet, & à nullo illius vniuersitatis. Idem porrò Aristotelẽ sensisse in proposita consequẽtia, planum est, cùm dicat, nihil referre vnum ne sit mediũ, an plura, finita, an infinita: modò enim sit medium, necessariò indigere alio superiori, quod medium non sit, & ex quo pendeat in causando. Ita patet, rectè probatam esse ab Arist. tertiam conditionalem.

Caiet. 1. p. q. 2. ar. 3. *Ratio Caietani.* Quartò probatur cõclusio ratione ea, qua Caietanus in primã partem

tem D.Thomæ vtitur,hunc ferè in modũ.Causa proxima, siue cohærens cum effectu,habet causalitatẽ completã,quod patet ex ipso effectu,quẽ causat;alioqui nihil causaret:nõ potest autẽ habere causalitatẽ completã,si pendeat in causando ab alia superiori, & illa ab alia,& illa iterũ ab alia, atq; ita res habeat deinceps sine vllo cõplemẽto:oportet igitur dare aliquam causam superiorẽ, qua causalitas proximæ causæ cõpleatur, quæ quidẽ erit prima necessariò. Ita fit, vt causæ essentialiter subordinatæ nõ possint esse infinitæ. Hęc tamen ratio,si rectè perpẽdatur,nõ differt à superiori,sed illã explicat.

A limitatione effectus. Quintò,quia effecta,quæ cernimus,sunt definita,& limitata; definitus autem,& limitatus effectus, quo pacto à cõcursibus infinitis proueniat,ne fingi quidẽ potest.Quod vt meliùs intelligas,aduerte, longè aliã rationem esse de concursu causæ infinitæ, atq; de cõcursu infinitarũ. Infinitæ enim causæ, qualẽ fatemur esse Deum Opt. Max.finitus est concursus, quia limitatus secundũ diuinam voluntatem.at causæ infinitæ simul,non possent finitè cõcurrere, etsi liberè concurrerent:vnaquæq; enim certo aliquo, & designato concursu causaret;concursus autẽ constans ex infinitis cõcursibus, iisq; certis,& designatis infinitus esset necessariò. *Cõtra quos vim habeat proposita ratio.* Verùm hæc ratio contra eos locũ habet, qui existimauerint, causas essentialiter subordinatas concurrere ad eundem effectũ eo modo,quo multi trahentes, aut impellentes idẽ saxum concurrunt ad tractum eundem,aut impulsum,nisi quòd in his nullus est ordo prioris,& posterioris in cõcurrendo,quem tamen non omninò negabunt in essentialiter subordinatis.Valet autem contra hos proposita ratio, quia totus concursus huiusmodi causarum partialium conflatur ex cõcursibus singularum.conatus enim, exempli causa,trium æquè pellentiũ idem saxum efficiunt conatum quendam integrum, qualẽ adhibere poterit is,qui triplo fuerit singulis robustior ad pellendum. Ita patet conclusio in omnibus causis eiusdem generis.

Probatur eadem secunda assertio in singulis causarum generibus speciatim, & additur tertia.

SECTIO IIII.

Probatio eiusdẽ concl. ex Scot. Dur. & aliis. IN efficientibus autem priuatim hoc pacto eam probant Scotus,Durandus,& alij quidam;Quia,vt inquiunt,si causæ efficientes essentialiter subordinatæ, essent numero infinitæ,aliqua carũ esset infinitè perfecta. Nam cùm in ordine efficientium,essentialiter subordinatorum, quò causæ sunt superiores, eò sint perfectiores;necessariò efficeretur,dari in aliqua superiori infinitam perfectionem:omnes enim simul existerent (alioqui non essent essentialiter subordinatæ) nec vlla perfectio causæ efficientis daretur,qua non daretur actu maior in tali multitudine. Quo conclusso sic argumentantur. Aut illa infinitè perfecta esset prima, aut *Scot. 1 d. 2. q. 2. Dur. ibid. q 1. Anton. Tromb. hoc loco. q. 4.*

media;

media;non esset autem media,quia hoc pacto nō esset infinitè perfecta (haberet enim superiorē,quæ necessariò esset perfectior)esset igitur prima,quo fieret,vt non darentur infinitæ. Hæc tamen ratio facilè ab aduersario eludetur.Negabit enim fore,vt detur aliqua infinitè perfecta.Neque enim id rectè sequitur,sed potiùs,nullam fore infinitè perfectam, cùm ponatur, qualibet causa efficiente data, dari aliam superiorem;ac proinde perfectiorem. Idem vitium est in hac argumentatione;Si vlna ponatur diuisa versus dexteram in partes proportionales,quò partes erunt remotiores à prima, eò erunt minores;ergo dabitur in eis aliqua,quæ sit minima. potiùs enim sequitur,nullam fore minimam. Qui enim ponit factam diuisionem in partes proportionales,nullam concedit diuisionem factā, qua vlterior aliqua facta non sit.Poterit tamen res aliter probari ex perfectione causarum efficientium, Vt si dicas,necessariò dandam esse infinitam in aliqua superiori,vt omnes, quæ sunt finitæ perfectionis,pendeant ab ea tanquam ab independenti; vel alia simili argumentatione; quemadmodum probari potest, in prædicta diuisione vlnæ dandam esse necessariò minimam partem, non illo quidē argumento,quod propositum est,sed quia terminus dexter vlnæ non potest inhærere nisi minimè parti;alioqui non esset peracta diuisio, quod est contra hypothesim.

Examinatur proposita ratio.

Quo pacto probatio ex perfectione duci possit.

Probari igitur potest conclusio in causis efficientibus hoc pacto. Si efficientes essentialiter subordinatæ,essent infinitæ,omnes essent instrumentales; implicat autem contradictionem omnes esse instrumentales (vt argumentatur Alensis hoc loco) non sunt igitur infinitæ.Quòd autem omnes essent instrumentales ex eo patet,quia nulla esset principalis,opponuntur enim immediatè principalis, & instrumentalis.Quòd verò implicet contradictionē, omnes esse instrumentales,ex eo probatur, quia si omnes essent instrumentales, nulla esset principalis,si autem nulla principalis,nulla quoque esset instrumentalis; quandoquidem instrumentalis causa est, quæ agit mota à principali,seu virtute principalis. Aduerte tamen non sumi in hac argumentatione causam instrumentalem pro sola instrumentali propriè dicta,sed pro omni ea,quæ indiget concursu superioris ad agendū.Vnde cùm causa instrumentalis hoc pacto sumpta idem sit,quod causa media,& causa principalis idem,quod causa prima;non alia erit distinctio inter rationem hanc, & argumentationem Aristotelis,quàm quòd Aristotelica extructa sit in propriis terminis;hæc autem ducatur ex similitudine propriè dictarum instrumentalium.

Ex discrimine principalis, & instrumentalis causæ.

Itē hoc modo.Si efficiētes essent infinitæ,formales quoq;,& finales infinitæ essent;hoc autē falsum esse paulò pòst separatim ostendetur;ergo & illud falsum est.Consequutio ex eo constat, quia quò efficiētes sunt superiores,eò plures formas introducere possunt,atq; adeo vniuersalioris naturæ sunt effectiuæ;eodēq; modo cōmuniorem

Ex finitione formalium, & finalium.

ré finé proprium spectant, qua ratione cœlum plures formas introducit, quàm ignis, & Dux in cõmuniore finem intẽdit, quàm miles.

In causis materialibus ex ipsa natura materia prima & secunda.

In materialibus verò causis hoc pacto potest cõclusio probari. Si dantur infinitę materię essentialiter subordinatæ, ac proinde in eodem composito, aliæ ex aliis in eo constituendo dependentes; aut illæ sunt primæ, aut secũdæ; non possunt autẽ esse primæ, nec item secundæ; nõ sunt igitur infinitæ. Prior pars assumptionis ex eo patet, quia essentialis subordinatio materiæ ea ratione dari potest, quatenus vna cõstat ex alia vt subiecto, quo pacto mixtũ, quod est materia viuẽtis, cõstat ex elemẽtis: hæc autẽ cõpositio non potest dari in materia prima, cùm illi repugnet compositio ex priori materia; igitur si dantur infinitæ materiæ in eodẽ composito, nulla earũ est prima; quo fit, vt conuersa argumentatione, si datur materia prima, non dentur primæ materiæ infinitę. Posterior pars assumptionis ex eo probatur, quia secũdæ materiæ, quæ sunt cõposita ipsa ex prioribus formis, respectu cõpositorũ ex posterioribus, non possunt esse infinitæ, nisi formæ sint infinitæ; ergo si formæ non possunt esse infinitæ, vt probauimus, nec materiæ erũt infinitæ. Præterea, in rebus

Ex generatione rerum.

corruptibilibus, quæ plus difficultatis in hac quæstione exhibere videntur, non dantur generationes infinitæ secundum speciem, sed semper fit reditus ad eandem speciem, vt experientia patet; igitur nõ proceditur infinitè in materiis, vt aliæ ex aliis fiant, & in alias resoluantur, nec tandem consistatur in aliqua, quæ nec ex alia fiat, nec in aliã resoluatur. cùm.n. diuersæ materiæ, quæ eædẽ sint essentialiter subordinatæ, debeant inter se se differre specie, ac proinde generationes eæ, quibus aliæ ex aliis fiant; necessariò sequitur non dari eiusmodi materias infinitas, si non dantur infinitæ generationes secundum speciẽ. Denique idẽ hac ratione probatur. Quia cùm neces-

Ex inuentione materiæ primæ.

sariò dandã sit forma substãtialis (quod probatũ est ad finẽ superioris libri) necessariò efficitur, dandã esse materiam primam, vt patet eodem loco: data autem materia prima, itémq; vltima, in quam ferè sensu ipso cernimus induci vltimam formã, à qua res denominatur (si tamen multæ dantur formæ in eadem re, & non vna potiùs) numerus materiarum necessariò finitus est. Ita fit, vt non dentur infinitæ materiæ in eodem composito. *Cap. 7. q. 3. à Sect. 2*

In causis formalib.

Iã in formis hoc pacto ostenditur conclusio. Nomine formarum essentialiter subordinatarum, aut intelligũtur formæ physicæ, quæ sunt re ipsa distinctæ inter se, quo pacto quidam existimant animã, & formam mixti, & corporeitatis, vt vocant, esse essentialiter subordinatas, q anima pendeat in informando à forma mixti, & forma mixti à forma corporeitatis; aut intelliguntur gradus, vt ita dicam, essentiales eiusdem formæ, iuxta quos distinguũtur essentialia prędicata eiusdem rei, quæ dicuntur formæ metaphysicæ: neutro autẽ modo possunt formæ esse infinitæ; igitur nullo. Assumptio probatur primùm, quia vtrouis modo essent infinitæ formæ in eadẽ re, nõ

dubium

dubium est, quin res, quę ex illis cōstarent, essent infinitæ perfectionis. omnes. n. formæ substantiales (de his enim in hac quæstione loquimur) siue priori, siue posteriori modo sumantur, sunt perfectiones quædam certæ, ac definitæ; quæ si infinitæ sint, efficient perfectionem infinitā. Deinde, quia darentur in eadem re infinitæ proprietates, omnes, n. substantiales formæ siue Physicè sumantur, siue Metaphysicè, habent peculiares proprietates, quæ quidem in nulla re cernuntur infinitæ, sed certæ numero, ac designatæ. Postremò, quod quidē attinet ad formas physicas, hoc pacto idē probatur. Datur prima in quolibet cōpositò, nempè quæ immediatè inhæret materiæ primæ: datur itē vltima, à qua res denominatur, & accipit speciem; igitur non dantur infinitæ. Quod verò attinet ad prædicata essentialia, hoc modo. Primùm quidē, quia si essent infinita, non posset tradi definitio omnino explicita, aut demonstratio, quæ ex hoc genere definitionū cōficeretur; neque. n. res vlla, quæ genus habeat, omnino explicitè definiri potest, nisi per genus remotissimum, & omnes interiectas differentias: at positis infinitis prædicatis essentialibus, nullum inueniri potest genus remotissimum, nulláq; differentiarū certa, & definita summa colligi. Deinde verò hac ratione. Nomen substantiæ, quatenus dicitur de substantiis cōpletis, & incompletis, ac finitis (mittamus. n. sermonē de Deo, in quo nulla est dictarum formarū distinctio) aut significat immediatè vnam aliquā naturam, aut plures; non potest autem significare immediatè vnam tantùm omnibus substantiis communē, quandoquidem isto modo non darentur vllæ omnino differentię substantiarū, quæ etiā essent substantiæ: oporteret. n. naturam illam diuidi per differentias, vt cætera omnia vniuoca, ac proinde non dici essentialiter de vlla differētia substantiæ, quandoquidē nihil potest essentialiter dici de differentia, per quam diuiditur, vt patebit libro quarto: significat ergo immediatè plures naturas. Atqui non significat immediatè omnes substantias: est. n. perspicuum nomina communia significare immediatè naturas communes, mediatè verò particularia omnia, & singularia, quæ sub communibus essentialiter continentur: nec item significat solas differentias substantiarum, tum quia hoc pacto de nulla re diceretur in quæstione quid est, tum quia etiam differentię ipsæ per sese, & sine aliquo quasi subiecto, quod per eas diuidatur, nullam substantiam siue specificam, siue indiuidualem constituunt: ergo significat immediatè non solùm differentias omnes tam specificas, quàm indiuiduantes, vt quæ nulli naturæ vniuocæ essentialiter subduntur; sed etiam vnum aliquod genus summum, aut plura sub quo, aut sub quibus cætera genera omnia mediatè significata contineantur. Cùm igitur perspicuum sit, dari species infimas substantiarum; dato autem siue vno, siue pluribus generibus summis earū specierum, nec differentiæ diuidentes, nec genera media, quæ vsque ad speciem infimam interiecta sunt, infinita esse possint; efficitur,

Omnibus formis tā physicis, quam metaphysicis peculiares proprietates respondere.

Explicita omnino definitio.

Nomen substātiæ quidnam immediatè significet.

Genus nō dici essentialiter de differētijs diuidentibus.

citur, vt formæ substantiales hoc pacto sumptæ, infinitæ esse nequeant. Eadem ratione vti possumus ad probandum, nec in cæteris prædicamentis dari infinitionem prædicatorum essentialium.

In causis finalibus ex ipsa ratione finis

Denique in causis finalibus sic potest conclusio confirmari. Primùm, quia aut omnes fines, qui actu intenduntur, expetuntur propter aliquem vltimum, aut singuli propter se; si singuli propter se, igitur non sunt essentialiter subordinati; si omnes propter aliquem vltimum, ergo non dato vltimo, nullus est finis; ex quo efficitur, vt fines non sint infiniti. Deinde, quia si fines essentialiter subordinati, essent infiniti; tolleretur de medio natura boni, vt Arist. ait, quod nos quo pacto intelligendum sit, in expositione contextus ostendimus: cùm ergo sit absurdissimum tollere de medio naturam boni, absurdissimum quoque erit finium infinitatem inducere. Tertiò, quia si darentur infiniti fines essentialiter subordinati, nulla esset deliberatio, quæ semper incipit ab vltimo aliquo fine; quare neque electio, neque actio agentis per intellectum, & (quod hinc sequitur) neque agentis naturalis. Namque omne agens naturale agit directum, & quasi impulsum ab agēte per intellectum. Postremò, Quia si in finibus daretur infinitio, non posset designari certa mensura propensionis appetitus in ea, quæ appetuntur propter finem, solus enim finis vltimus, propter quem quisque operatur, dici potest regula & quasi mensura eiusmodi propentionis, quandoquidem medij omnes propter vltimum expetuntur.

Ex natura boni. *tex. 8.*

Ex actione, tum libera, tum naturali.

Ex quantitate appetitionis

Consensus Philosophorum in secūda conclusione.

Ita patet secunda conclusio cùm in omnibus causis eiusdem generis simul, tum singulorum generum priuatim. Quæ eadem conclusio omnibus Philosophis communis est. Quanquam enim non defuerunt, qui dicerent, dari in rerum natura actu infinita entia cōpleta, vt Democritus infinitos Mūdos; nec desint etiam nūc, qui res infinitas simul existentes absoluta Dei potestate dari posse contendant; nullus tamen adhuc ita insaniuit, vt diceret, rē eandem ab infinitis causis, essentialiter subordinatis pendere, aut pendere posse.

Vt Ockam in 2. d. 1. Greg. Arimin. in. d. 44. q. 4. & alij.

Non colligi ex dictis vnā tantum esse primā causam rerum omnium.

Illud tamen prætereundum non est, ex hac conclusione, si nihil aliud addatur, non continuò sequi, dari vnam primam causam efficientem, aut finalem, à qua tota rerum vniuersitas pendeat; sed in omni serie causarum efficientium essentialiter subordinatarum dari vnam primam efficientem, eodemque modo rem habere in causis finalibus; siue omnes huiusmodi causarum series reducantur ad vnum caput, siue ad diuersa: quemadmodū nec, si omnes species eiusdem seriei prædicamentalis reducuntur ad aliquod summum genus, continuò sequitur, omnes omnino species rerum reuocari ad vnum commune genus omnium. Id quod dixerim, ne putes demonstrari hoc capite, vnum esse Deum auctorem, ac finem vniuersi. eius .n. assertionis confirmatio maioris negotij est, quanquā hoc loco non infirma iaciuntur fundamenta ad eam confirmandam, de qua disserendum extremo cap. libri. 12. Eodem pacto non docetur hoc

tur hoc loco, vnam esse primam materiam, aut formam, sed in omni serie materiarum, & formarũ essentialiter subordinatarum dari primam eius generis causam. Quin etiam demõstrari non potest, vnam esse numero primam materiam, aut primam formam, etiamsi formæ nomine exemplar intelligas. Distinctio enim rerum eam demõstrationem non admittit.

Tertia conclusio sit, In diuersis quoque generibus causarum non posse dari infinitionem. Hanc cõclusionem ea ratione probat Arist. hoc loco, quia si genera causarum essent infinita, nempè materialis, formalis, efficiens, finalis, & aliud atque aliud sine vllo statu, nemo esset, qui posset scientiam rerum assequi; quippe cùm scire sit rem per causas cognoscere: infinita autem in tempore finito percurri nequeant. Probari etiam potest eadem conclusio ex impossibilitate infinitionis rerum, quemadmodum superior. Deinde, quia etsi ipsa genera causarum non sunt essentialiter subordinata inter se; tamen nullum genus earum potest quicquam causare, nõ concurrentibus cæteris generibus. Quare quemadmodum in causis essentialiter subordinatis causę inferiores nihil possunt causare, nisi detur status in superioribus; ita vnum genus causæ non potest causare suum effectum, nisi ponatur status in cæteris generibus. Accedunt tertio loco eę rationes, quibus ad finem superioris libri vsi sumus, vt ostenderemus, quatuor esse causarum genera, non plura, nec pauciora. Postremò hæc ipsa est omnium philosophorum sententia: siquidẽ nullus eorum aliud genus causæ inuenit præter quatuor ab Arist. tradita, vt ipse eodem loco docet.

Tertia conclusio.

Quo pacto inter sese effecta sint quatuor genera causarũ.

Cap. 7. q. 1. Sect. 4. Text. 50.

Dilutio eorum, quæ pro infinitate efficientium proposita sunt.

SECTIO QVINTA.

AD primum igitur argumẽtum eorum, quibus colligebatur, infinitionem causarum efficientium nõ esse impossibilem, dicendum est, rationem illam Arist. non euertere infinitionem causarum accidentaliter subordinatarũ, sed essentialiter. Quòd si quis eã accidentaliter etiã subordinatis accõmodare velit, neganda est tertia conditionalis, siquidem in ordine huiusmodi causarum posteriores non pendẽt à prioribus in causando, ac proinde nec tota earum multitudo est depẽdens ab aliqua priore eius ordinis, cùm nulla earũ causet virtute præcedẽtis, sed sua; quãuis & singulæ, & oẽs simul pendeant ab aliqua superioris generis, vt omnes equi à sole. Quod tamẽ non ideo dicimus, quia credamus, generationes rerũ ab æterno esse potuisse; sed vt ostẽdamus, rationem Arist. non euertere infinitionem eorum, quæ ipse successiuè putauit fuisse ab æterno.

Vis rationis Aristotelis.

Ad secundũ dicendũ est, non semper id dici medium, quod inter duo

Quid dicatur medium.

duo extrema continetur, sed interdum etiam quicquid inter duo quælibet collocatum est, quamuis illa extrema non sint; quemadmodum dicimus, signum Arietis esse medium inter signa Piscium, & Tauri; & quasuis cuiusque circuli partes appellamus medias respectu aliarum, tametsi earum nullæ sunt extremæ. Hoc igitur pacto perspicuum est, veram esse primam conditionalem.

Defenditur ratio Aristot. Ad tertium dicendum est, non esse Aristotelem ea in re notandum vitio petitionis principij. Nam nec contentio eius cum aduersario, quem ipse sibi fingit, versatur in illa conditionali, saltem formaliter, & expressè, sed in ea quæstione, Num dentur infinitæ causæ eiusdē rei. Nec item Aristoteles eam cōditionalem; & gratis sumit, sed contra renitentem lectorē accuratè probat, similitudine trium causarum essentialiter subordinatarum, vt diximus. Quin etiam ipso orationis contextu probatio antecedit eiusmodi cōditionalem.

Dilutio eorum, quæ adducta sunt pro infinitione causarum materialium.

SECTIO VI.

AD primum autem eorum, quæ proposita sunt pro infinitione causarum materialium, dicēdum est cum Commentatore, quē Alber. Magnus, & D. Tho. sequūtur, aliter progressum fuisse Aristotelem in refellenda infinitione causarum efficientium, aliter in materialium. Nam, quia in causis efficientibus perspicuum erat dari vltimam, siue proximam effectui; quæsitum est, an sursum versus daretur progressus infinitus. Contrà verò, quia in causis materialibus omnes supponebant, dari aliquod primum principium, quod esset basis, ac fundamentū cæterorum; quæsitum est, num post illud darentur infinita subiecta, quæ ex primo illo pēderent. Quanquam verò nec sensu, nec intellectu per se notum est, dari materiam primam; tamen ita facilè id concluditur, sumpta materia prima secundum communem, vulgatámque eius rationem (quod ad finem superioris libri ostendimus) vt meritò ab omnibus Philosophis supponatur. *Alb. c. 9. D. Tho. lect. 3. p. 4.* *Cur Aristoteles aliter in efficientibus, aliter in materialibus causis progressus fuerit.* *Cap. 7. q. 1. Sect. 2.*

Ad secundum dicendum est, infra materiam primam, hoc est, si progrediaris ab illa ad vltimum compositum, non dari plures materias primas, quemadmodum cùm progredimur ab vnitate ad binarium, & ternarium dantur aliæ vnitates, & plures deinceps ad alios sequentes numeros; sed tamen dari posse plures, vel pauciores materias secundas, pro ratione perfectionis cuiusque rei generalis. Res enim, quæ sunt perfectiores, pluribus materiis secundis indigent; quæ verò imperfectiores, paucioribus. Exēpli causa, mixtum indiget elementis ad materialem sui compositionem; & homo, vt docet Arist. 2. de generatione animalium cap. 3. prius viuit vita plantæ, deinde animalis, tandémque hominis; ex qua re fit, vt à materia *Perfectiorib. imperfectiora paucioribus materiis secundis indigere.*

teria prima vsque ad hominis complementum multas numerare liceat materias secundas, compositáve substãtialia interiecta, siue eorum formæ maneant formaliter in homine, vt quidam volunt: siue sola virtute, quemadmodum res habet. hunc ergo progressum significauit Arist. exemplo illo pueri, & senis; non quod in ea trãsmutatione sit vera generatio, sed quia perinde se habet, vt generationes illæ, quibus imperfectioribus formis adduntur perfectiores, manentibus prioribus, si non formaliter, certè virtute. Manet enim in viro pueri qualitates, abiecta imperfectione, vt patet in figura, robore, scientia, & similibus. Quod autem Arist. addit, aquam esse materiam aëris, & reliqua omnia, quæ dicuntur corrumpi, & non manere in genito, esse materias eorum, quæ gignuntur; ad complementum doctrinę adiectum est. Nec enim huiusmodi materię sunt essentialiter subordinatæ, vt elementa, mixtum, embryon, cùm nec formaliter, nec virtute concurrant ad constitutionẽ eiusdem compositi. Sed tamen Aristoteles, quia loquebatur de materia immanente, essentialitérque subordinata, simul loqui voluit de opposita, quæ dicitur transiens, quo pacto aqua dicitur materia aëris: vt in eo etiam genere, amplioris doctrinæ gratia, ostenderet, non dari infinitionem secundum speciem.

Si quis autem quærat, cur Aristoteles, cùm agit de materiis immanentibus, non sit loquutus de progressu earum, quando aliquid tendit in deteriores formas, vt cùm ex viuente fit cadauer; dicendũ est, causam eius rei fuisse, quia mutationes huiusmodi non solent appellari generationes, sed potiùs corruptiones, cùm potiùs denominẽtur ab expoliatione præstantioris formæ, quàm ab introductione, aut permanẽtia deterioris. Exẽpli causa, mutatio hominis in cadauer potiùs dicitur corruptio, quàm generatio, quia per eã abiicitur rationalis anima, quæ præstantior forma est, quàm cadaueris, quæ introducitur, aut corporeitatis, quæ manet iuxta sententiam eorum, qui volunt dari in morte viuentium corruptionẽ sine generatione. *Mutationes, quæ tendunt in deteriores, cur non dicantur generationes.* *Vt Sc. in 4. d. 11. q. 3.*

Ad tertium, quicquid de punctis, & partibus proportionalibus lineæ dicendum sit, sint ne infinita actu in eadem, vt multi dicunt, an verò potentia tantùm, de qua re li. 5. disputabimus; respondendũ est, non esse parem rationem in materia secunda, atque in illis. est enim materia secunda ens actu, & completum; siue forma, quam includit, maneat formaliter in composito, quod ex illa fit, siue sola virtute.

Dilutio argumentorum, quibus finalium causarum infinitio ostendi videbatur.

SECTIO VII.

Iam ad primum eorum, quæ infinitionem causarum finalium ostendere videbantur, dicendum est, propositionem illam, si datur vltimus finis, non datur processus infinitus in finibus, esse verissimam in finibus essentialiter subordinatis, neque oppositum probari. Nam, etsi demus, quemadmodum ex principiis *Quod colligatur ex similitudine finium cum principiis mathematicis.*

cipiis mathematicis proceditur in infinitum ad alias, atque alias conclusiones, ita etiam ex fine vltimo procedi posse in infinitum ad alios, atque alios fines medios propter illum expetendos, vt in cupido pecuniarum patet; tamen non ex eo sequitur, dari infinitos fines essentialiter subordinatos respectu eiusdem actionis; imò verò oppositum ex eadem similitudine colligi potest. Vt enim nulla datur conclusio, quæ ex infinitis principiis pendeat, ita nullus datur finis, qui propter infinitos expetatur; quod tamen concludendum erat, vt subordinatio infinitorum finium ostenderetur.

Ad secundum dicendum est, neque in propositione illa, neque in toto discursu de finibus sermonem esse de vltimo fine simpliciter, qui est Beatitudo, sed de vltimo fine eorum, quæ subordinatè expetuntur in quauis actione, quamuis non sit vltimus simpliciter, vt, si cibum expetam propter vitæ conseruationem, nihil de vlteriore fine cogitās, vitæ cōseruatio erit vltimus finis eius essentialis subordinationis. Tametsi verum est, in omni appetitione nostra appeti felicitatem, aut aliquam eius particulam, vt ita loquar. Nam qui sibi vim inferre volunt, id ea de causa expetunt, vt à præsentibus molestiis liberentur, quæ est quædam beatitudinis conditio, etsi planè sciunt, se ab integra beatitudinis ratione ea via aberrare.

In omni appetitione aliqd felicitatis appeti.

Ad tertium dicendum est, etsi bonum, qua ratione bonum est, latiùs pateat, quàm ratio finis; adhuc tamen sublata ratione finis, tolli de medio rationem boni, vt in expositione contextus diximus.

Dilutio eorum, quæ infinitionem formarum dari posse contendebant.

SECTIO VIII.

DEnique, vt dissoluamus ea, quæ pro infinitione causarum formalium proposita sunt, dicendum est ad primum, non ideo Aristotelē probasse in prædicatis essentialibus, quod probaturus erat in formis naturalibus, quia quot sunt differentiæ essentiales constitutiuæ rerum naturalium, tot sint formæ naturales earum realiter distinctæ inter se, vt putat Ioannes Gandauensis, contra quem libro 8. disputandum est; sed iccirco id fecisse, quia re vera non dantur plures formæ substantiales in eadem re, & tamen in eadem forma dantur plures gradus essentiales, secundum quos sumuntur omnes essentiales differentiæ, quæ rem constituunt. Nam ex primo gradu formæ humanæ sumitur in homine esse corporei, ex secundo autem, aut potiùs tertio, vel quarto sumitur esse viuentis, & ita deinceps. Vnde autem sumatur esse substantiæ, quod D. Thom. hic videtur velle, sumi ex primo gradu formæ, libro quinto expendemus.

Hoc lib. q. 10.

Gradus metaphysici.

Lect. 4. p. 5.

Ad secundum dicendū est, etsi partes lineæ distinguuntur realiter; nō distingui tamen actu, sed potentia duntaxat: at prædicata essentialia,

tialia, etsi nec actu, nec potentia distinguuntur realiter; distingui tamen formaliter, siue ex natura rei, idque non potentia solum, sed actu. plus enim perfectionis essentialis includunt inferiora, quàm superiora, quod patet ex eoru definitionibus, & proprietatibus. Quapropter, etsi lineæ natura distinctè cognoscitur, non distinctè cognitis omnibus eius partibus; tamen nullius speciei natura distinctè intelligi potest, nisi omnia eius prædicata essentialia distinctè percipiantur. Nullus enim Philosophus putat, se distinctè cognoscere speciem, distinctione pertinente ad suam scientiam; nisi sciat resoluere definitionem illius, vsque ad supremum eius genus, quod ad eandem scientiam spectet, etsi breuitatis gratia per genus proximum, & differentiam proximam sæpe illam definiat. *Prædicatorū essētialium distinctio.*

Sect. 2. Quæres tamē obiter hoc loco, Nū prædicata essentialia eiusdem rei sint essentialiter subordinata inter se. Nec enim videntur essentialiter subordinata, si vera sunt illa, quæ suprà diximus, Omnes superiores causas essentialiter subordinatas differre specie ab inferioribus; itémque, Rationem causandi superiorum perfectiorem esse ratione causandi inferiorum; quorū neutrum prædicatis essentialib. videtur posse accōmodari. Nā neque superiora videtur differre specie ab inferioribus, cùm de illis essentialiter dicātur; nec ratio causandi eorū perfectior videtur esse, quā ratio causandi inferiorū, quippe cùm superiora sint imperfectiora inferioribus. Hoc eodē posteriori argumēto effici videtur, materiā secundā non esse essentialiter subordinatā materiæ primæ. Nā cū materia prima sit imperfectior, necessariò videtur sequi, eius causādi rationē esse imperfectiorem. *Prædicata essentialia nū essentialiter subordinata.*

Ad hanc dubitationem dicendum est, inferiora esse essentialiter subordinata superioribus, & materiam secundam materiæ primæ; immò verò nomen essentialis subordinationis forsitan ex subordinatione essentialium prædicatorum, abusione quadam, accommodatum fuisse causis efficientibus, & finalibus, quæ per Catachresin dicuntur essentialiter subordinatæ. neque enim superiores fines, aut efficientia ad essentiam inferiorum pertinent. Prior autem obiectio hunc in modum diluenda est. Superiora non differre speciē ab inferioribus, quasi ex opposito diuidant genus aliquod, aut pertineant ad opposita genera, veluti homo, & equus, homo & cādor (id enim rectè probatum est) sed ea ratione differre specie, quòd non sint eadem species. differunt enim, vt species superiores ab specieb. inferioribus, quod satis est, vt possint esse essentialiter subordinata. Vel dic, satis esse ad essentialē subordinationem, quòd non sint indiuidua eiusdē speciei infimæ: hanc enim solam identitatem intelleximus excludi à causis essentialiter subordinatis, cùm diximus, eas nō posse esse eiusdē speciei. Ad posteriorem dicito, superiora, etsi sunt imperfectiora inferioribus, tamen rationē causandi eorū esse perfectiorē. perfectiùs enim, id est, minùs dependenter dant esse superiora quàm inferiora. Eodē modo respondendum est ad id, quod obiicie- *Respondetur dubitationi.* *Solutio primæ obiectionis.* *Essentialis subordinatio.* *Solutio secundæ.*

batur contra rationem causandi materiæ primę. Nam etiam si materia prima est imperfectior, quàm secunda; tamen ratio causandi illius, in genere causalitatis materialis, perfectior est, ac minus dependens, quàm ratio causandi materiæ secundæ, vt apertissimum est. Itaque in causis internis essentialiter subordinatis nihil repugnant hæc, minùs perfectam esse rem, quæ dicitur causa, & perfectiùs causare, siue minùs dependenter; cùm interim in causis efficientibus essentialiter subordinatis semper res, quæ perfectiùs causant (si modò id efficiant, vt principales causæ, & non instrumenta tantùm) sint perfectiores, quod idem accidit in finibus, qui ex natura sua subordinati sunt. Alia enim ratio est de iis, quos sibi appetitus propronit, quippe qui non raró expetit res meliores propter deteriores.

Cōparatio causarum essentialiter subordinatarū in perfectione.

Ad tertium argumentum dicendum est, quicquid est in genere, necessariò esse in aliqua eius specie. Genus enim, ne potentia quidē diuina separari potest à suis speciebus. Proinde si datis infinitis formis animalium in eadem materia, compositum ex illis non pertineret ad aliquam speciem animalium, ne ad ipsum quidem genus pertineret. Quanquam vt Arist. ratione illa id, quod vult, efficiat, satis est, si ostendat, tale compositum ad nullam speciem posse pertinere. Patet enim, nullum ens naturale in rerum natura esse posse, quod ad aliquam speciem non pertineat.

Genus & species.

NVM INFINITA TEMPORE finito cognósci posśint.

QVÆSTIO II.

Qua in re præcipuè posita sit huius quæstionis difficultas.

SECTIO I.

CVm non semel hoc capite positum sit, infinita nō posse cognosci, idque non videatur per se notum, sed res, de qua controuersia esse meritò possit; operæpretium erit id explicare, atque probare hoc loco, altiùs principio repetito.

Infiniti nomē tribus modis accipi potest. Vno, vt significat negationem finitionis, seu limitationis; quo pacto infinitum facillimè intelligitur. etenim cùm negationes cognoscantur per ea, quæ negantur, finitio verò siue limitatio omnibus sit non solùm nota, sed etiam obuia; non dubium est, quin per eam nullo negotio intelligamus negationem finitionis, ac proinde infinitum, vt est affectum ea negatione. Altero, vt significat id, quod infinitum est, non tamen qua ratione infinitum est, siue illimitatum; quo pacto intelligimus tempus infinitum sub communi ratione temporis; spatium infinitum, sub communi ratione spatij; magnitudinem infinitam, si dari potest, vel sub ratione magnitudinis, vel si non

Prima infiniti significatio.

si non sit omni ex parte infinita, secundum eam dimensionem, qua finita est; & infinita multitudo rerum, siue specie, siue numero differentium, sub conceptu generis earum, aut speciei. Tertiò, vt significat id, quod infinitum est, qua ratione infinitum est, siue infinitio sit modus essendi rei infinitæ, vt ait Scotus, siue quiduis aliud, quod proprium fundamentum sit eius negationis, quam in prima significatione exposuimus. Atque in hac vsurpatione infiniti tota est quæstionis difficultas; non quidem collata re infinita cum infinito intellectu, qui est solus Diuinus, sed cum finito, siue creato; Neque verò accepta cognitione pro imperfecta, & confusa: non enim dubiũ est, quin infinitum ab intellectu creato hoc pacto cognosci possit: sed pro perfecta, & distincta.

Tertia.

Quodl. 5. §. De primo. & quodlib. 6. §. Restat nũc.

Difficultas quæs.

Verùm, quia duplex est infinitum, vnum intensiuè, vt dici solet, alterum extensiuè; id, quod intensiuè infinitum est, cùm maximam rei perfectionem significet, nemo negauerit, esse natura sua maximè aptum, vt intelligatur; simpliciter quidem, si sit infinitum simpliciter, in hoc autem aut illo genere, si sit infinitum incerto aliquo genere. Quantò enim quidque perfectius est, tantò magis ens, magisque intelligibile ex sese; cæterum an huiusmodi infinitum possit à nobis clarè, ac perspicuè cognosci, quæstio est. Ac de eo quidẽ, quod est infinitum simpliciter, de Deo, inquam, opt. Maximo, non defuerunt, qui dicerent, nulla potentia fieri posse, vt in seipso ab intellectu creato perspicuè cognoscatur, in quibus numerantur Hæretici ij, qui existimabant beatitudinem cœlestem à Deo promissam non in familiari illo, quem speramus, Diuinæ naturæ intuitu, sed cuiusdam creati fulgoris ab ea manantis, positam esse. Quem errorem ante aliquot secula damnauit Sãcta Dei Ecclesia, quæ columna est, & firmamentum veritatis. Nam etsi Deus à nullo intellectu creato clarè cognosci potest viribus naturæ; nec etiam potestate Diuina cõprehendi, vt sacra item oracula nos docent; videri tamen clarè, ac perspicuè potest ab iis, quorum mentes Diuina bonitas supra naturæ modum illustrauerit, & ad quandam Diuinæ naturæ participationem euexerit: de qua re Theologi est differere. Quòd si non repugnat, infinitum simpliciter ab intellectu creato perspicuè cognosci; lõgè minùs repugnabit, cognosci infinitum in certo genere, si modò illud dari possit, vt albedinem infinitè intensam in genere colorum, & calorem infinitè intensum in genere tangibilium qualitatum.

Infinitũ intẽsiuè.

Armenij & alij quidã apud D. Bernar. epi. 190. Turre Crem. de potestate eccl. c. 5. & Alfõsum à Castro aduersus hære. verbo Beatitudo. Vide ibi decretum Innoc. 3. & Benedicti 11. leg. item Concil. Florent.

Hæresis negãtium posse Deũ à nobis clarè cognosci.

Breuis impugnatio.

Infinitũ extensiuè triplex est; Magnitudine, vt corpus, aut spatium infinitum; Successione, vt motus, aut tempus infinitũ; & Multitudine, vt infinitæ species, aut indiuidua. Sed cũ distincta cognitio infiniti siue magnitudine, siue successione, haberi nequeat, nisi eiusmodi infinitum cognoscatur quoad omnes partes, in quas diuidi potest (quæ est cõprehensiua) vel saltẽ, quoad omnes certæ alicuius extẽsionis, vt si in tempore infinito intelligantur distinctè omnes dies,

Triplex infinitũ extẽsiuè.

& in linea infinita omnes palmi: tota huius generis infinitorum difficultas ad infinitum multitudine reducitur; de quo proinde solo satis erit, si in hac quæstione disseramus. Verùm, quia dubium non est, quin possit infinitum multitudine in tempore infinito percurri, atque cognosci, quo pacto Aristoteles fateatur, necesse est, substantias cœlorum motrices infinitas suorum orbium conuersiones cognouisse; de sola cognitione infiniti multitudine in tempore finito, quo pacto idem extremis verbis huius capitis illam dari posse negat, futura est disputatio, quemadmodum de ea sola à nobis est quæstio proposita.

Tēpore infinito posse cognosci infinitum.

Quibus argumentis videantur infinita in tempore finito posse cognosci.

SECTIO II.

Primum argum.

QVòd ergo huiusmodi infinitum in tempore finito cognosci possit, his argumentis ostendi videtur. Primùm, quia materia, itémque magnitudo, cùm sint entia creata, non dubium est, quin ab aliquo intellectu creato in tempore finito non modò quiditatiuè intelligi, sed etiam comprehendi possint; alioqui pares essent Creatori hac in re: at materia comprehendi non potest, nisi intelligantur formæ omnes, ad quas habet potentiam (hoc est enim omnino penetrare, vt sic dicam, potestatem materiæ) magnitudo etiam nō videtur posse comprehendi, nisi intelligātur omnes omnino partes, ex quibus cōstat, & in quas diuidi potest: igitur cùm & formæ, ad quas materia est in potentia, & partes item magnitudinis infinitæ sint; negandum non est, intellectum creatum in tempore finito posse intelligere infinita.

2 Deinde, quia Angeli comprehendunt suam potentiam actiuam, ij saltem, qui superiores sunt, & præstantioris naturæ, vim, & actiuā potētiam inferiorum; omnes item comprehēdunt actiuam potentiam animæ nostræ, & corporum cœlestium: atqui huiusmodi actiuæ potentiæ comprehendi nequeunt, nisi intelligantur omnia effecta, quæ ab eis produci possunt, quæ sunt infinita; id autem nisi fiat tempore finito, nunquam tales potentiæ comprehensæ erunt: possunt igitur Angeli tempore finito intelligere infinita.

3 Tertiò, quia iidem intelligunt, atque comprehendunt vim, & naturam specierum intelligibilium, quæ ipsis concreatæ sunt: Cùm igitur hæ species eius conditionis sint, vt non solùm repræsentent naturas specificas, sed etiam indiuidua omnia, quæ sub speciebus continentur; non dubium est, quin Angeli, finito in tempore, infinita cognoscant.

4 Quartò, quia possunt iidē, si velint, per instātia horæ, non quidem immediata (quæ nulla sunt) sed per mediata, intelligere successiuè partes proportionales cuiuscūq; propositæ magnitudinis finitæ: at huiusmodi

huiusmodi partes infinitæ sunt; possunt ergo Angeli tempore finito intelligere infinita. Nec verò vllum impedimentum est, quod possis obijcere, siue ex parte ipsorum Angelorum, cùm ij, saltem aliqua mora interposita, quantumcunque ea parua sit, elicere possint alium intelligendi actum: siue ex parte temporis, aut magnitudinis, cùm vtrumque constet partibus proportionalibus infinitis.

Postremò, quia non Angeli modò, sed & homines etiam possunt in tempore finito infinita percipere. Quisquis enim ante speculum mouetur, coniectis oculis in imaginem sui, quæ in speculo apparet, is dũ mouetur, siue ad illud, siue ab illo, siue circa illud, videt omnes sui imagines, quæ in speculum imprimuntur; nulla prætermissa (ponamus enim non interrumpi visionem) at illæ imagines sunt infinitæ; videt igitur tempore finito infinita, atq; adeo intelligit, si modò ad id attendat mente, quod oculis intuetur. Assumptio ex eo patet, quia imago, quæ imprimitur ex vno puncto spatij, nec est eadẽ cum imagine impressa ex alio puncto; nec item est pars illius, sed noua quædam prorsus, ac omnino diuersa. Si enim demus, moueri hominem rectà ad speculum, & sumamus duo puncta spatij, vnum post aliud, secundum ordinem motus, non dubium erit, quin imago genita ex remotiori minor sit, quàm quæ ex propinquiori generatur; at minor non potest fieri maior, siue extensior nulla parte addita, nisi partes incipiant esse in alia, atque alia parte subiecti, quod est impossibile; imago item minor, non potest fieri pars maioris per additionem nouarum partium circumcirca (alioqui appareret in speculo ex propinquiori puncto imago quædam composita ex vultu minore, qui ante apparebat, & eiusmodi additione circũ minorem, quod pugnat cum experientia) est igitur imago, quæ generatur ex priori puncto, prorsus diuersa ab ea, quæ generatur ex posteriori. Atque idem eodem ferè modo ostendi potest, si motus fiat ab speculo, aut circa speculum. Cùm igitur puncta spatij, quæ percurrit is, qui mouetur, sint infinita, efficitur necessariò, imagines esse infinitas, ac proinde videri, & intelligi etiam à nobis tempore finito infinita. Quòd si dicas, videri quidem à nobis, & intelligi infinita, nõ tamen distingui. Primùm quidem oportebit, te nouam expositionem pronunciato Aristotelis adhibere. Ait enim absolutè, non posse infinita finito tempore percurri. Deinde eo concesso, saltem nõ videtur negandum, distingui posse ab Angelis, cùm imagines ipsę (si re vera in speculum imprimuntur) distinctæ sint, & earum quæque sit ens completum, neque alia immediatè succedat alij, queadmodum, nec punctus immediatus est puncto, nec momentum momẽto. Postremò difficillimum quoque creditu videtur, fieri naturaliter multitudinem successiuam entium distinctorum inter sese, & tamen non posse intelligi, & distingui successiuè ab vllo intellectu creato.

Responsionis impugnatio.

Non posse infinita in se ipsis cognosci.

SECTIO III.

Duplex cognitio distincta. Vt igitur quæstio expediatur, duo antè animaduertẽda sunt. Vnum est, nomine distinctæ cognitionis infinitorum intelligi posse, vel eã, qua infinita cognoscuntur in seipsis; quod genus cognitionis dicitur cognitio rerum in proprio genere; vel eam, qua cognoscũtur in alio cognito, quo pacto Beati cognoscunt plurima in essentia diuina.

Alterum est, vt infinita à nobis finito in tempore cognoscantur, duobus modis posse accidere. vno successiuè, altero simul, hoc est, non percepto vno post aliud, siue id fiat in toto aliquo tempore, siue in aliquo tantùm eius momento.

Prima conclusio. His positis sit prima conclusio; Infinita non posse tempore finito siue in se ipsis, siue in alio, successiuè cognosci. Hæc conclusio ex eo primùm patet, quia hoc pacto daretur primum cognitum, & vltimum cognitum; vbi autem datur primum, & vltimum, nõ dantur infinita. Prior propositio ex eo patet, quia cùm multa successiuè, ac tempore finito cognoscuntur; quemadmodum cognitio intrinsecus incipit in primo cognito, ita intrinsecus desinit in vltimo cognito, alioqui non desineret, sed in infinitum tenderet. *Obiectionis diluti.* Nec obijcias cõtra posteriorem propositionem, dari in linea primũ, & vltimũ punctum, & in hora primum, & vltimum momentum; & tamen ea puncta, & momenta, quæ interiecta sunt, esse infinita. Non videntur enim indiuisibilia esse actu in medio continuo, sed potestate tãtùm, vt sæpe ait Arist. de qua re quinto libro agendum; aduersarius autẽ inter primam, & vltimam cognitionem fingit infinitas cognitiones actu.

Deinde, si infinita hoc pacto cognoscerẽtur, absoluto tãdẽ tempore præscripto iam innumerabilia numerata essẽnt; hoc autẽ contradictionem inuoluit; ergo & illud. Propositio ex eo perspicua fit; quia vt primò cognoscimus Socratem, secundò Platonẽ, tertiò Aristotelem, eodẽmq; ordine procedimus intelligẽdo alium, atq; alium hominem; ita possumus primò cognoscere Socratem, vt primum, secundò Platonem, vt secundum, tertiò Aristotelem, vt tertium, eodẽmq; ordine cæteros; hoc autem nihil aliud est, quàm numerare; igitur si totam summam eorum, quæ hoc pacto intelligimus, absoluamus; iam à nobis omnia erũt numerata. numerari enim, & numeratum esse non alia ratione differũt, quàm vt numeratio passiua in fieri, & in facto esse. *Infinita suapte natura innumerabilia.* Quare cùm infinita, vt infinita sunt, innumerabilia sint; efficitur necessariò, vt si tẽpore finito successiuè intelligi possunt, cùm tandem ad finem eius temporis peruentũ fuerit, iam innumerabilia numerata sint.

Tertiò, si infinita successiuè cognosci possent in tẽpore finito, possent vtiq; cognosci per partes proportionales tẽporis, aut per instãtia, quibus ille inchoãtur, aut finiũtur (etenim per æquales partes tẽporis

poris finiti, aut per instantia, quibus æquales terminātur, fieri nullo modo potest, cùm infinita sint; & minùs probabile est, posse intelligi per omnia omnino instantia, quàm per ea, quæ proportionaliter distant inter sese) at hoc concesso iam daretur pars tēporis, quæ eadem esset diuisibilis, & indiuisibilis, vltima & non vltima, quæ contradictionē implicant; non possunt igitur infinita finito tēpore successiuè cognosci. Assumptio ex eo probatur, quia quemadmodū si daretur in rerū natura columna re ipsa diuisa in partes proportionales versus basim, necessariò pars illa, cui inesset superficies, qua columna contingua est basi, esset diuisibilis, & indiuisibilis, vltima, & non vltima: diuisibilis quidem, quia pars proportionalis; indiuisibilis, quia alioqui nondū esset peracta diuisio; vltima verò, quia indiuisibilis; non vltima, quia diuisibilis; ita prorsus accideret, si nō esset re ipsa, sed sola designatione diuisa: at tēpus diuiditur designatione per actus intelligēdi: igitur, si quis in tempore finito percurreret intellectu infinita per partes proportionales tēporis, aut per instātia, quibus illæ terminantur; iam daretur pars quædam illius diuisibilis, & indiuisibilis, vltima, & nō vltima: ea videlicet, cuius finis esset instans, quo tempus illud finitum finiretur. *Quo pacto tempus diuidatur*

Tex. 36. Postremò probatur eadē cōclusio, ex ipsa ratione infiniti ab Arist. tradita 3. Phys. cap. 7. ait enim, infinitum extensiuè (de hoc enim solo ille eo loco, & nos in hac disputatione loquimur) esse id, cuius semper aliud extra, ratione quātitatis, accipi potest; hoc est, in quo sumpta quauis quātitatis parte, semper alia restat accipienda. Si hoc igitur infinitū est, constat manifestè, non posse eius partes finito tempore percurri; alioqui nulla iam pars accipienda superesset, ac proinde infinitum non esset infinitum. Eodem pertinet id, quod idē eodem loco subdit, infinitū potiùs rationem partis, quàm totius subire. Infinitæ enim quantitatis quicquid aut est in rerum natura, aut concipitur, pars est respectu ipsius infiniti; nec tamen ipsum infinitum propriè habet rationem totius, quia nunquam absolui potest, siue quo ad existentiam, siue quo ad intelligentiam; si tamen successiuè esse, ac intelligi incipiat. Quod addiderim, quia non accipiēdo, non dubiū est, quin absolui possit, vt motus, & cogitationes Angelorum, si Mundus ab æterno fuisset: quamquā ne hoc quidē modo infinitū finiretur, aut successiuè intelligeretur, quatenus infinitum, sed quatenus finitum, hoc est, versus eam partē, qua esset finitum, & terminatum. Eodem quoq; pertinere potest id, quod idē scribit primo Physicorum libro cap. 4. Infinitum, quà infinitū est, ignotū esse. Intelligenda est enim in eo pronunciato ignoratio opposita cognitioni accommodatæ ad naturam huiusmodi infiniti, quæ cognitio est successiua, discurrens ex parte in partem. Atq; in hac cōclusione conueniunt grauissimi quiq; Philosophi, & Theologi, addentes, non modo à finito intellectu, sed ne ab infinito quidem posse infinita hoc pacto cognosci, etiam si daremus, infinitum intellectum posse rem

Infinitum extensiuè quid? *Tex. 46.* *Infinitum hoc partis rationem habere.* *Quo pacto possit absolui.* *Tex. 5.* *Quo pacto sit ignotum.* *D. Tho. 1. p. q. 86. ar. 2. & al. bi sæpe. Scot. in 1. d. 3. q. 2. & alij.*

rem vnam post aliam cognoscere.

Secunda conclusio. Secunda conclusio sit: Infinita in seipsis non posse simul distinctè cognosci ab intellectu creato. Cóclusio hæc facilè ex eo probatur, quia vt quotidiano experimento didicimus, quo pluribus rebus simul in se, siue immediatè cognoscendis intellectus noster intentus est, eò minùs perfectè, ac distinctè singulas percipit: quod idē priùs in sensibus accidere videmus. Sed & in aliis potentiis, siue coeruatiuis, vt in mandandis rebus memoriæ, aut retinendis; siue motiuis, vt in trahendis, aut pellendis corporibus; siue alio modo actiuis, vt in digerendo cibo; semper plura simul, quàm pauciora minùs perfectè expediuntur. Et optima quidem ratione: est enim cuiusq; potentiæ, vt certa natura, ita certus quidam, ac præscriptus agendi simul, aut patiendi terminus naturalis, quem naturæ viribus excedere non potest. Ergo, si infinita intellectui creato obijciantur, etsi illa modo aliquo cognoscet (iam enim sæpe diximus, nihil esse, quod à nobis modo aliquo intelligi non possit) imperfectissimè sanè, & confusissimè ea cognoscet. Atque hæc conclusio non de intellectu nostro tantùm, sed de angelico etiam, & proposita, & probata est. De diuino alia est ratio. Nam etsi diuinus propter suam perfectionem non intelligit plura immediatè, siue in seipsis, sed in ipsa diuina essentia cognita; tamē si plura immediatè intelligeret, nihil impediret, quominùs eo pacto infinita perciperet.

Cur potentia pluribus intenta imperfectiùs singula perficiant.

Cognitio diuina.

Infinita posse confusè concipi, & appeti. Nihil est autem contra conclusionem hanc, si volūtas creata feratur simul in infinita, vt si quis cupiat viuere annos infinitos. Nec enim hoc argumento colliges, intellectum nostrum posse cōcipere simul infinita, nisi confusè, quippe cùm ea etiam appetitio confusa sit. Namq; fieri non potest, vt voluntas quicquam appetat distinctè, nisi præeunte distincta cognitione aliqua intellectus.

Obiectio. At obijcies, Angeli, si creati essent ab æterno, possent modò recordari distinctè infinitorum annorū præteritorum, quos distinctè, & singulatim nouissent; ergo aliquis intellectus creatus potest simul

Dilutio. percipere infinita in se ipsis. Sed occurrendum est, fieri quidem potuisse, vt successiuè cognouissent infinitos annos præteritos, si Mūdus, saltem quoad incorruptibilia, ab æterno esse potuit; nō tamen vt omniū simul distinctè recordarentur: hoc enim arguit illimitationem actus intelligendi, quæ non datur in intellectu creato; illud autem solius durationis, quæ cum natura rerum incorruptibilium congruit.

A nullo intellectu infinita à seipsis posse distinctè cognosci. Ex his duabus cōclusionibus patet, infinita in seipsis à nullo intellectu posse distinctè intelligi. Etenim successiuè, ne à Diuino quidē intellectu percipi possunt, vt patet ex prima cōclusione: simul autē, etsi nihil repugnaret percipi à diuino ex parte rerū infinitarū simul acceptarū, repugnat tamen ex parte perfectionis diuini intellectus, cuius immediatū obiectū necessariò est sola diuina essentia, idque, quia in ea perfectissimè cōtinētur cætera omnia, quod de nullo obiecto

lecto creato dici potest. Itaq; omni multitudini infinitæ repugnat percipi in seipsa, verùm percipi successiuè repugnat ex parte ipsius infinitionis, simul autem, nō ex parte infinitionis, sed ex parte intellectus; finiti quidem, propter eius imperfectionem; infiniti autem, propter eius perfectionem. Atq; iuxta huius consectarij sensum potest modo aliquo exponi pronunciatum illud Aristotelis, Infinitum, vt infinitum est, ignotum esse, est enim verū, si sermo sit de cognitione infinitę multitudinis in seipsa, tametsi meliùs exponitur iuxta sensum solius primæ conclusionis, vt factum est superiùs. *Notabae.* *Exponitur dictū Aristotelis alio modo quā suprà.*

Quo pacto infinita, in alio cognosci possint. SECTIO IIII.

Tertia conclusio sit, Etsi intellectus creatus, etiam in alia re naturaliter cognita, nō potest simul infinita percipere naturaliter; nihil tamen videri repugnare, quin possit supernaturali Dei munere. *Tertia cōclusio.*

Hanc conclusionem vt meliùs, & faciliùs intelligas, aduerte duobus modis rem vnam posse cognosci in alia, seu, quod idem est, per aliam. Vno, vt per aliam cognitā, quo pacto cognoscimus Cæsarem per imaginē illius, causas per effecta, vicissimq; effecta per causas, & vnum oppositum per alterum. Altero, per aliam non cognitam, quo pacto videmus colores per species sensibiles diffusas in aëre, ac impressas in oculis, & cognoscimus res corporeas per phantasmata, ac species intelligibiles earū, & per ipsam deniq; intelligendi facultatem. Quæ quidē accipienda volumus formaliter, quasi dixerimus, Vno modo, per aliam cognitā, quia cognita est, ac ratio cognoscendi aliam; altero, per aliā, quæ non sit ratio cognoscēdi aliā, ac proinde non necessariò cognoscenda, vt per eam cognoscatur alia. Nam etsi plerią; nouimus species sensibiles, & intelligibiles, & ipsum etiā intellectum, per quem alia cognoscimus; non ideo tamen alia per ista cognoscimus, quia ista cognoscamus. Quod vel ex eo perspicuum est, quia multi sunt, qui ignorēt, aut etiam negent species sensibiles, & intelligibiles; nec defuerint, qui intellectū à sensu nō distinxerint; cùm tamē iuxta veram sentētiam, omnes per istas res naturales sentiamus, ac intelligamus. Hac igitur de causa non diximus in cōclusione, In alia re absolutè, sed in alia re cognita. *Duplex cognitio in alio.* *Quo pacto vtraque accipienda.*

Prior igitur cōclusionis pars ex eo aperta est, quia infinitorū distincta, & nō successiua cognitio (vtcunq; infinita sumātur, siue vt in se cognita, siue vt in alio) sēper excedit proportionē naturę finitę naturaliter operātis. Et quidē, si infinita sumātur in seipsis; perspicuū id est ex secūda cōclusione. Si verò, vt in alia re naturaliter cognita (qui sensus est huius cōclusionis proprius) ex eo facilè probatur, quia experimēto didicimus, minùs distinctè percipi naturaliter quācunq; rerū multitudinē, cùm percipitur in alia re naturaliter cognita, quā cū pcipitur in seipsa, quo pacto Medici distinctiùs pcipiūt multitudinem *Non posse naturaliter à creatura vlla simul, & distinctè, cognosci infinita.*

nem effectorum huius, vel illius medicamenti, cùm effecta ipsa immediatè cognoscunt, quàm cùm illa cognoscunt in medicamento, etiam postquam eius vim ex variis euentis perceperũt: atqui ex eadem secunda conclusione patet, distinctã cognitionẽ infinitorum in se ipsis excedere proportionem naturæ finitæ naturaliter operantis; ergo magis illam excedit distincta cognitio infinitorum in alia re naturaliter cognita. Quocirca nemo est, siue ex Philosophis, siue ex Theologis, qui dixerit, posse nos, aut aliam creaturã intellectualẽ, naturaliter, ac simul percipere infinita, etiã in alio naturaliter cognito. Ita non opus est, priorẽ partẽ conclusionis aliter probare, de qua est cõmunis omnium consensio. Nec Theologi, qui aiunt cognoscere Christũ infinita per scientiã infusam, quæ est scientia rerũ in proprio genere (oĩa, inquã, quæ sunt in potentia creaturarũ, quas Deus cõdidit, & omnia omnino, quæ sunt, fuerũt, ac erũt) id asserunt de sciẽtia actuali, quasi per eam scientiã cognoscat actu infinita; sed de habituali, vt possit, cùm noluerit, quidlibet eorũ actu intelligere.

Scientia Christi infusa.

Adamus in 3. Sẽt. q. 10. apud Capr. in eadem 3. d. 14. q. 2. ar. 2. & Scot eadem d. & q. & alij apud eundem.

De posteriori autem dissensio est inter Theologos. sunt enim, qui asserant, ne in diuina quidem essentia perspicuè cognita posse intellectum creatum infinita simul cognoscere. Primùm, quia eiusmodi cognitio, si esset finitæ perfectionis, esset confusissima: si verò esset distincta, esset infinitè perfecta (maior enim perfectio requiritur, vt plura simul distinctè cognoscantur, quàm vt pauciora) at horum alterum repugnat hypothesi, alterum conditioni creaturæ. Deinde, quia absurdum est asserere, plura simul à creatura intelligi, quàm Deus simul creare possit: constat autem, Deum non posse simul creare infinita. Postremò, quia cùm infinitio extẽsiua supponat intensiuam: esset hoc pacto virtus intelligendi creata, intensiuè infinita, ac proinde æquaretur virtuti Diuinæ. Ita concludunt, nullum intellectum creatum posse simul cognoscere infinita, etiam in essentia diuina, sed habitu dũtaxat. Quod animæ Christi concessum esse aiũt, eo ꝙ possit cognoscere in diuina essentia quicquid voluerit, etiam si id in rerum natura, nec sit, nec fuerit, nec futurum sit vnquã. Quo autem modo illa cognoscat habitu infinita, Scotus a sic exponit, vt putet, ipsum eius actum videndi diuinam essentiam censeri quasi habitum, respectu cognitionis creaturarum in illa, quippe cùm ea visio sufficiens sit ad cognoscenda quælibet entia pro libito. Nonnulli b tamen existimant animam Christi id facere posse per habitum quendam ad id infusum à Deo cum ipsa diuinæ essentiæ beatifica visione.

Sententia eorũ, qui putant nequem Verbo posse infinita cognosci.

Primum huius sententiæ argumentũ.

Cognitio habitualis animæ Christi.

Opinio eorum qui affirmant quemlibet Beatũ omnia possibilia cognoscere in Verbo.

a Scot. in 3. d. 14. q. 2.

b Marsil. in 3. q. 10. ar. 2. & D. Bon. in 3. d. 14. 2. p. d. q. 3.

c Dur. in 4. d. 49. q. 3. & Godefredus quod. 6. q. 3. apud Capreolum in 4. d. 49. q. 6. ar. 1. & alij apud Dur. in loco cit. Idẽ asserũt de anima Christi Alex. Alensis 3. p. q. 13. mẽbro 7. & Albert. Mag. in 3. d. 14. ar. 8

Alij c verò contrà omnino sentientes, existimant, quemlibet intellectum creatum cognoscere actu, ac simul in diuina essentia omnia quomodocũque possibilia, saltem quoad eorum quiditates, & naturas, etiam singulares, ac proinde infinita. Primùm, quia omnia hæc naturaliter, & necessariò relucent in diuina essentia, vnde fit, vt

Primum eorũ argumentum.

2 essentia diuina clarè cognita non possint illa ignorari. Deinde, quia alioqui

alioqui non esset Beatitudo illa, status omnium bonorum aggregatione perfectus, quippe in qua non esset rerum omniũ cognitio, & perceptio. Postremò, quia maius est videre essentiam infinitam simpliciter, quàm infinitũ numerum creaturarũ; quare cùm illa videatur à Beatis, & hanc quoque videri concedendum esse. Quòd si quis obiiciat, Quemlibet Beatum, eorum sentẽtia, cognoscere quicquid Deus facere potest, igitur diuinam essentiam à quolibet Beato comprehendi; negant consequentiam, eò ꝙ ex ea sola cognitione creaturarum omnium colligatur comprehensio diuinæ essentiæ, qua creaturæ omnes ita cognoscantur, vt meliùs cognosci nequeant; quo pacto non dubium est, quin creaturarum possibilium vniuersitas à solo diuino intellectu cognoscatur.

D. Thom 3. contra gent. c. 60 & Ferrariẽs. ibid. idem asserit D. Th. de anima Christi. 3. p. q. 10. ar 2. & 3. & quodl. 3. q. 2. ar. 3. & Capr. in 3. d. 14. q. 2. ar. 1. & alij multi sectatores D. Tho.

Media sententia, quæ & approbatur.

Alij denique, quorum opinio nobis probabilior videtur, mediam quandã viam tenent, asserentes, non posse quidem intellectum creatum cognoscere omnia omnino, quæ in diuina essentia relucent; nihil tamen repugnare, quominùs possit cognoscere aliqua infinita. Priorem partem ex eo probãt, quia infinitas extensiua cognitionis omnium omnino rerum arguit infinitatẽ cognitionis intensiuã simpliciter, quę soli Deo conuenit, quod latè ostendemus lib. 12. Posteriorem verò, quæ est posterior pars conclusionis nostrę, ex eo colligunt, quia cognoscere in diuina essentia aliqua infinita, & non omnia omnino, veluti infinita indiuidua naturalia possibilia, & infinitas hominũ cogitationes futuras (quorum illud à plerisque Theologis tribuitur cuilibet Beato, hoc autem animæ Christi) nõ infert cognitionem ita perfectam, vt perfectior dari nõ possit, & quæ iam sit propria Deo, quippe cùm perfectior sit ea, qua plura infinita cognoscũtur, & infinitè perfectior, qua omnia omnino possibilia. Adde hanc rationem. Plus est distinctè cognoscere infinitam essentiã, quàm infinitam aliquam multitudinem particularem rerum finitarum; at intellectus creatus potest supernaturali cognitione distinctè, siue quiditatiuè cognoscere essentiam infinitam; ergo & infinitam aliquam multitudinem particularem rerum finitarum. Dico autem particularem, quia cognitio omnium omnino, quæ à Deo effici possunt, dari non potest sine comprehẽsione Diuinæ essentiæ.

Cognitio animæ Christi, & Beatorum.

Cognitionis infinitorum in se, & in diuina essentia discrimen.

Quocirca primum argumentũ primæ opinionis ita dissoluendũ est, vt dicamus, etsi ex cognitione infinitorũ in se ipsis rectè sequitur, cognitionẽ intellectus creati, quæ circa ea versetur, fore confusissimam, aut verò infinitè perfectam; neutrũ tamen sequi ex cognitione infinitorum in essentia Diuina finitè cognita. Eadẽ. n. ipsa cognitio Diuinæ essentiæ terminari põt secundaria ratione ad aliqua infinita pro mẽsura luminis gloriæ, veluti ad infinita animalia, quæ sunt in potestate naturaliũ causarum; nec distincta cognitio illius impediet distinctam horum cognitionem, sed potiùs erit ratio, cur hęc distinctè percipiãtur. Hoc. n. interest inter excellens sensibile, & excellens intelligibile, ꝙ illud, cùm percipitur, sæpe lędit sensum, &

aliarum

aliarum rerum perceptionem impedit;hoc autem non solùm non lædit intellectum, neque impedimento est, quominùs alia percipiat,sed etiam quantò est excellentius,perfectiúsq; percipitur, tantò plurium rerum,ac excellētiorum cognitionem secum affert;ita, vt sæpe eadem cognitione,qua illud percipitur, multa eius effecta simul distinctè intelligantur.Quòd si hoc accidit in naturali cognitione,non est cur negandum sit, Beatos cognitione supernaturali, ac distincta infinitæ essentię infinitam aliquam multitudinem in ea relucentem distinctè percipere. Ita fit, vt cognitio supernaturalis, infinitæ multitudinis,in Diuina essentia finitè cognita, nec debeat esse confusissima, nec infinitè perfecta; quod tamen sequeretur ex cognitione naturali infinitorum,siue in se ipsis,siue in alia re naturaliter cognita,vt ex dictis patet.

Non omnia, quæ simul cognosci possunt, simul etiam creari posse.

Secūdum hoc pacto dissoluitur:Non esse mirū,si creatura in Deo cognito plura simul cognoscere valeat, quàm à Deo simul creari possint,cùm & maius,siue perfectius aliquid cognoscamus, quàm à Deo possit effici,ipsum nimirum Deum;& simul concipiamus, quæ à Deo simul produci nequeunt,propter rei ipsius repugnantiam,veluti motum,tempus,& si quæ sunt alia essentialiter successiua.Itaq; tota repugnantia in effectu est,aut in modo efficiendi, cùm tamen nulla sit in cognitione,aut modo cognoscendi.Accedit,quòd creatio multorum diuidit; cognitio autem eorum in vno non diuidit, sed vnit; at infinita in se ipsis dari non possunt; in virtute autem causæ primæ, quæ vna est,possunt.

Non omnē infinitatē intensiuā æquari diuinæ.

Tertium denique ex dictis diluitur. Dictum est.n.non omnem infinitatem extensionis supponere infinitatem intensionis, sed eam solam,quæ omnia omnino possibilia complectitur. Adde, peccari etiam in eo,quod iudicatur,omnem infinitatem intensiuam æquari infinitati diuinæ.Nam,etsi calor esset infinitè intensus;adhuc tamē non esset ita infinitus,vt cum infinitate diuina æquari posset.Quod idem diceretur de infinitate actus intelligendi intellectus creati,si infinitè intensus eliceretur. Quod autem addunt, posse omnes rerum quiditates,quæ in diuina essentia relucent,habitu cognosci ab intellectu creato,etsi nobis non placet,tamen quia nostræ conclusioni nihil officit,aliis nunc discutiendum relinquimus.

Cognitionē Beatorum in Verbo ad plura,vel pauciora extēdi pro ratione luminis gloriæ.

Primùm verò secundæ opinionis(quanquā ea nihil propositę cōclusioni aduersatur)facilè diluetur,si dicas,Etsi omnes rerū quiditates,etiā singulares,naturaliter,ac necessariò relucēt in diuina essentia;nō continuò tamen sequi,cognosci eas omnes à quouis intellectu,qui diuinā essentiā intueatur,sed ab eo solo, qui illā videat tāta perspicuitate,quāta ipsa cognosci pōt,quod est propriū intellectus Diuini.Itaq; pro mēsura luminis diuinitus cōcessi,vt quisq; clariùs intuetur diuinā essentiā,ita plures quiditates creabiles cognoscit:nisi ꝙ eas tantùm,quæ actu existunt,cognoscit notitia intuitiua. Nū autē oēs actu existētes cognoscat notitia intuitiua;cæteras verò ab-

stractiua

ſtractiua,ſiue ſimplicis intelligẽtiæ,vt vocatur, alibi exponendũ eſt.

Secundum autem quàm parum habeat virium, apertũ eſt. Neque enim dici poteſt, deeſſe quicquam ſtatui humanorum bonorum aggregatione perfecto, ſi ei aliquid deſit, quod non in humanis bonis, ſed in diuinis numerandum ſit, cuiuſmodi eſt cognitio omnium omnino quiditatum poſſibilium. *Beatitudo.*

Tertium denique facilè dilues, ſi dicas, etſi maius eſt, videre diuinam eſſentiam, quam omnes omnino res creabiles, ſi eæ cognoſcerentur in ſe ipſis; non maius tamen eſſe videre diuinam eſſentiam, quàm videre omnes in ipſa diuina eſſentia; cùm vtrunque fiat eodem actu, eoque infinito, & diuinæ naturæ proprio.

Solutio argumentorum, quibus infinita in ſeipſis finito tempore videbantur poſſe cognoſci.

SECTIO QVINTA.

SVpereſt igitur, vt diſſoluamus argumenta ea, quibus infinita in ſeipſis finito tempore videbantur poſſe cognoſci: ad quorum primum dicendum eſt, quiditatem quidem potentiæ paſſiuæ ex ordine ad actũ adęquatum intelligendam eſſe, ac proinde quiditatẽ materiæ primæ ex ordine ad formã ſubſtantialẽ in cõmune; materiæ verò cœli, ex ordine ad formã ſubſtãtialẽ inſeparabilem; denique materię horum inferiorũ ex ordinẽ ad formam ſeparabilem: at num ea comprehẽdi poſſit, ex ordine ad potentiam actiuam, & introductiuam formarũ intelligẽdum eſſe. Ac ſi materia quidem conferatur cum abſoluta Dei potentia, non dubiũ eſt, quin ſit naturaliter incõprehenſibilis ab intellectu creato, propterea quòd virtus diuina poteſt in ea introducere, non modò infinitas ſpecie formas, ſed etiam in infinitum perfectiores. Si verò conferatur cum potentia actiua naturali (quæ comparatio in ſola materia horum inferiorum habet locũ) veluti cum virtute Solis, aut etiam omnium ſecundarum cauſarum naturalium ſimul; dicendum eſt, eam poſſe comprehendi naturaliter ab intellectu creato, etiam noſtro, quia formis, quę à cauſis naturalibus introduci poſſunt, certus præfixus eſt terminus; ſiue ſingulorum agentium vim ſpectes, ſiue omnium ſimul concurrentium. Eodem penè modo reſpondendum eſt ad id, quod de magnitudine proponebatur. Nam etſi diuiſiones, quibus magnitudo diuina poteſtate diuidi poteſt, naturaliter percipi nequeunt ab intellectu creato, ſiue ſimul, ſiue ita ſucceſſiuè, vt earum cognitio abſoluatur: eæ tamen, in quas diuidi poteſt per cauſas naturales, poſſunt: id, quod propterea euenit, quia omnibus rebus naturalibus certus paruitatis terminus præfixus eſt. *Potentiæ paſſiuæ cognitio.* *Materia qua ratione comprehendatur.* *Magnitudo quo pacto.*

Sed, vt ad Materiam reuertamur, obiiciat aliquis, nõ poſſe eam naturaliter comprehendi, nõ ſolùm quia formę ſingulares, quas naturaliter *Obiectio.*

liter recipere potest, sunt infinitæ numero; sed etiam quia species ipsæ rerum naturalium possunt in infinitum augeri per causas naturales; veluti in mistis inanimatis per varia genera compositionum; quas quotidie humana industria excogitat, quibus, applicando actiua passiuis, sepæ nouæ rerum species oriuntur, quæ nunquam antea extiterum: in stirpibus item adhibita serendi, & inserendi arte, cuius vsu nouas species genitas videmus: ac denique in animalibus propter commistionem diuersarum specierum, vnde tam multiformes partus accidunt in Africa, conuenientibus feris propter aquæ penuriam ad paucos amnes, vt inde existimet Aristoteles in secundo libro de generatione animalium originem habuisse prouerbium illud, Semper noui aliquid Africā afferre; quam Aristotelis sententiam transtulit Plinius in octauum librū Naturalis Historiæ. Quòd si formæ, quæ naturaliter introduci possunt, infinitæ sunt, præsertim speciè; perspicuum est, materiam horum inferiorum esse naturaliter incomprehensibilem ab intellectu creato. *Cap. 5.* *Lege c. 16*

Solutio. Ad hanc obiectionem, quod quidem attinet ad formas singulares, dicendum est, earum cognitionem nō esse necessariam ad comprehensionem materiæ. Nam vt intentio agentium naturalium (primo excepto) non fertur in productionem singularis vllius determinati; ita ad comprehensionem eorum non requiritur vllius certi singularis perceptio, nedum infinitorum: quare neque ad comprehensionem materiæ. Quod verò attinet ad formas specificas, communis Philosophorum sententia est eas, quæ naturaliter introduci possunt, esse finitas. Vnde est illud Platonis à Porphyrio relatū in Isagoge, non esse Philosopho descendēdū à speciebus infimis ad indiuidua, quòd illæ finitę, hæc infinita sint, & sub scientiā cadere nō possint; quod idē cùm Aristoteles, tū cęteri Philosophi passim in ore habēt. Itē illud, quod omnes aiunt, circulo quodā easdē species rerū per generationē reuerti, nō item eadē indiuidua. Et, quod hoc ipso capite docet Aristoteles in eo loco, in quo trāseuntes etiam materias, finitas esse probat, Non progredi rectā in infinitū generationes secundum speciem, sed identidē fieri earundem repetitionem. Cuius rei argumēto est finita virtus naturalium causarū, earumq; determinatio in agendo. Quo posito, haud dubiè dicent Philosophi, generationes illas, quas obiecimus, etsi videntur procedere in infinitū secundum speciem, suum tamen habere terminum; vt si in aliquibus tandem animal genitum per commistionem diuersarum specierum sequatur naturam specificā agentis; & compositum ex diuersis specie componentibus, tandē aliquando non coalescat in tertiā speciem. Quòd si hoc difficilè quis sibi persuadeat, nec credat Philosophos loqui, nisi de ordinariis speciebus, cùm aiunt esse finitas; dicendum illi erit, ad comprehensionem naturalem materiæ satis esse, si cognoscantur omnes formę substātiales pręstātissimę cuiusq; generis infimi, quando quidē hę continent, non modò eminenter cęteras quæ idem genus *Forma num infinitas secundum speciem.* *Cap. de Specie.*

diuidunt,

diuidunt, sed etiam formaliter omnia formarũ substantialium genera; ac deniq; introductio singularum est simillima introductioni cęterarum sui generis quod ex similitudine generationum patet, vt canis, & lupi. Quòd si obiicias, ergo satis erit cognoscere formam humanam, quæ est omnium perfectissima, & eminenter continet cæteras; negandum illis id erit. forma enim humana, nec continet formaliter omnia substantialium formarum genera, nec eius introductio est similis omnium aliarum introductionibus, quemadmodum nec generatio humana generationibus aliarũ omnium rerum naturalium, vt ignis, aut aquæ; nec omniũ etiam animalium, vt ouiparorum, & cęt. Quocirca satis putat Philosophus naturalis se explicare vim materiæ, si modos specialium generationum tradat, etsi sub eundẽ cadant multæ, aut forsitan infinitæ. Quòd, si hanc materiæ cognitionem non libenter appellaueris comprehensiuã, dicent quæstionem esse de nomine, tametsi affirmatiuã partem approbandam iudicabunt, cùm in ea non sit sermo de omnino comprehensiua cognitione, sed de comprehẽsiua naturali, siue quam viribus naturæ consequi possumus.

Obiectionis dilutio.

Ad secundum dicendum est, Primum quidem, comprehẽsionem naturalem potentiæ actiuæ creatæ non requirere perceptionem omnium indiuiduornm, imo ne vnius quidem determinatè, vt dictum est de comprehensione naturali materiæ. Deinde, si quis admittat multiplicationem specierum in infinitum per causas naturales; satis fore ad comprehensionem agentium naturalium, si percipiantur perfectissimę omnes species infimorum generũ, quæ ab eis effici possunt, vt dictum est de materia. Quòd si obiicias, ergo agentia naturalia esse infinitæ perfectionis, si possunt introducere formas substantiales infinitas secundũ speciẽ, neganda erit consequentia. Neq; enim possunt formæ substantiales ita in infinitũ augeri secundum speciem, iuxta hanc sententiam, vt earum perfectio in infinitũ possit esse maior. Nam in animantib. genitis à diuersis specie, semper genitũ degenerat à perfectiori, vt mulus ab equo. In cæteris autẽ, etsi ex duab. specieb. potest generari perfectior, vt in plerisque vnguentis & medicamentis patet; non procedet tamen hoc in infinitum, quia virtus cœli, cui eorũ generatio tribuenda videbitur, certa & præfinita est, neq; ex quacumq; rerum coniunctione tertiam efficiet speciem. Quod potiori ratione dicẽdum erit de cæteris agentib. inferiorib. si eorum virtute fiat generatio vnius ex multis. Itaque ordo perfectionis huiusmodi formarũ, si dabitur in infinitũ, similis erit ordini partium proportionaliũ, quæ cõtinetur in qualibet finita magnitudine; non autẽ ordini numerorũ, qui ita progrediuntur in infinitum, vt excedãt quamcunq; datam multitudinem. Si illud quoq; obiicias, quod paulò antè dictum erat, virtutem agẽtiũ naturaliũ esse certã, & determinatam: ergo non posse producere in infinitum diuersas specie formas: duobus modis pro ea sententia

De comprehensione potentia actiua naturalis.

Obiectio I.

Dilutio.

Obiectio 2.

Prima solutio. responderi potest. Primùm virtutem agétium naturalium esse certam & determinatam, quoad vltimum potentiæ, vt dici solet, siue quoad perfectissimum effectum cuiusque, vt virtus canis ad generandum canem; at infra perfectissimum effectum nihil repugnare varietatem infinitam, vt in caloris etiam effectu cernere est quoad *Posterior* graduum varietatem. Deinde singula quidem agétia per sese, & respectu determinatæ materiæ secundæ, aut adiūcto certo alio, & determinato agente determinatum effectum habere; at cum alia atq; alia materia, aut alio atque alio agente coniuncta, posse habere alia atque alia effecta; quo pacto sol cum equo & equa generat equum; cum æqua & asino, mulum; atque hoc pacto iuxta hanc sententiam posse dari processum in infinitum.

Species intelligib. Angelorum. Ad tertium dicédum est, vt species intelligibiles Angelorū comprehendantur, satis esse, si percipiantur naturæ generales, & speciales, quas repręsentant, in quibus per se scientia consistit; harum autem naturarum in nulla eiusmodi specie repræsentari infinitas. Eas enim solas generales, & speciales naturas referunt (plures tamen vel pauciores pro cuiusque speciei præstantia) ex quib. mundus à Deo constitutus est, quas paulò antè ordinarias appellauimus. Nam vt ex his cæteræ multiplicari possunt, siue ad certum numerum, siue in infinitum; ita & intelligi possunt per species, quibus hæ repręsentantur. Neque verò ad comprehēsionem repręsentantium requiritur perceptio eorum omnium quę quomodocunq; repręsentantur (hoc enim pacto nullum repręsentans comprehendi posset ab intellectu creato) sed eorum tātum, ad quæ illa immediatè repręsentanda vim habent. Quo autem modò huiusmodi species repręsentent infinita indiuidua, & quo pacto indiuidua per eas intelligantur, & quæ contra hoc specierum genus obiicias Scotus, suo loco patebit.

Cur partes omnes proportionales continuè successiuè ab Angelo cognosci nequeāt. Ad quartum dicendum est, fieri non posse, vt Angelus intelligat successiuè omnes partes proportionales columnæ per instantia, quib. copulantur partes horæ proportionales. Primùm, quia sequeretur designatas esse in fine horæ partes proportionales columnæ. intelligere enim successiuè atque ordine partes cuiusq; magnitudinis, percurrere eas mente, atq; designare est; hoc autē si fieret à capite ad basim, iam designata esset vltima pars, vt superius ostensum est. Deinde, quia, eadem incommoda accidunt ex designatione, atq; ex reali diuisione, aut si non eadē omnia, saltem Angelus, qui posset eas partes designare, posset etiam designando, realiter diuidere; data autem reali diuisione prædicta, iam in aliqua vna dūtaxat earum inesset prędicta superficies, nec enim in plurib. inesset, quia omnes iam essent à se inuicem realiter diuisæ. Ex qua re quæ incommoda sequantur, ad primam cōclusionem dictū est. Tertiò quia aut inter eam intellectionem, quam Angelus eliceret in fine horæ, & omnes alias intellectiones præcedétes mediaret aliquid temporis, aut nihil. Si nihil; ergo intellectiones eiusmodi non processissent per instantia

tia inter se distantia,vt supponebatur:si ali quid;ergo illud esset diuisibile,& indiuisibile; diuisibile, quia pars horæ; indiuisibile, quia alioqui iam esset actu diuisum per alias intellectiones Angeli, quæ tamen nullę esse potuerunt.Inuoluit enim cõtradictionem intercedere aliquam potuisse inter eam; quæ eliceretur in vltimo instanti horæ,& omnes præcedentes.Postremò,quia si id facere posset Angelus per instantia proportionaliter distantia, posset quoque per omnia;sunt enim mediata omnia,nec ex parte aut Angeli aut tẽporis vllum esset impedimentum ; at si quemadmodum id mente fieret; ita columna re ipsa diuideretur(quod simul Angelus ęquè posset facere)iam columna esset re ipsa diuisa in omnes omnino sui partes; quæ eædem omnes absoluta hora essent diuisibes, & indiuisibiles; igitur fieri non potest,vt Angelus successiuè intelligat infinita per instantia proportionaliter distantia temporis finiti.

Ad vltimum ponamus,eiusmodi imagines esse qualitates visibiles & quæ immediatè,licet minus principaliter, terminent aspectũ; quod argumẽtum ponere videtur:Hoc si quis probet,hunc in modum respondeat necesse est;si illæ sunt infinitæ, rectè occursum esse,hominem pergentem ad speculum cognoscere infinitá ; sed tamen non ea distinguere,seu,quod idem est, non ea cognoscere, vt infinita;quod superstitiosè sic exprimerent quidã recentiores Dialectici,Infinita quidem illum cognoscere sed non cognoscere infinita. Propositio enim Aristotelica, qua pronunciatur, non posse infinita finito tempore cognosci,de distincta cognitione planè intelligenda est,vt patet ex ipso quæstionis initio. Sed quid de Angelis;An non illi eas imagines distinctè cognoscere poterunt; cùm ad intelligendum non egeant adminiculo sensuum? Quod si dicas, infinitas quidem imagines generari in speculo obiecto, sed tamen ne ab Angelis quidem eas omnes posse distinctè intelligi, propter ea incommoda,quæ in cõfirmatione primę conclusionis proposita sunt;Primum obstat id,quod additur in argumentatione, difficillimum esse creditu,fieri,naturaliter multitudinem aliquam successiuam distinctorum entium, nec eam ab vllo intellectu creato successiuè percipi,ac distingui posse.Deinde obstat libertas,qua Angelus in quolibet temporis;momento intelligere potest quoduis corporeum accidens,quod tunc existat, ac proinde imaginẽ vultus in eo momento impressã in speculũ.Quòd si velit intelligere omnes; quæ gignuntur in omnibus momentis horæ continua proportione distantibus;nihil iam erit,quod impediat.Iam enim constabit, nihil id repugnare ex parte effectus,cũ ponantur infinitæ imagines,successiuè genitæ in speculo, finito tẽporis spatio.Tertiò;quia incommoda, ob quæ infinita finito tẽpore successiuè intelligi non posse ostendimus,eadem eueniũt,si infinitæ imagines eodẽ modo gignantur;quod facilè intelliges,si ad primã,& secundã argumentationem vel leuiter attẽdas;tertiam verò hoc pacto imaginib. accõmodes,si

Exponitur propositio Aristotelis.

Responsio

Impugnatio.

Nõ posse successiuè tempore finito infinitas rerum similitudines produci:

in quolibet momento eius temporis generetur noua omnino imago, fore vt illius temporis detur pars vltima, & non vltima, diuisibilis, & indiuisibilis. Nam cùm momẽta non sint immediata inter se se, necessariò fit, vt inter generationem vltimæ imaginis, quæ generabitur in vltimo instanti eius tempotis, & generationes aliarum omnium mediet pars aliqua temporis, quæ eadem & diuisibilis erit, quia pars, & indiuisibilis, quia nullum cõplectetur momentũ. ponimus enim in omnibus iis, quæ vltimum præcesserunt, genitam fuisse aliquam imaginem, & quærimus partem interiectã inter vltimum, & reliqua omnia, quæ pars nullum omnino momentum cõplectatur necesse est. Ita fiet, vt eadem quoq; pars, & sit vltima, quia in alias minores diuidi non potest, & nõ vltima, quia potest, cùm sit pars temporis. Postremò, quia si eæ imagines successiuè infinitæ essent, successiuè quoque à Deo, à quo præcipuè penderent, intelligi possent, posito eo, quod fieri nequit, Deum intelligere posse successiuè; at dictum à nobis erat, ne à Deo quidem posse intelligi infinita successiuè, & incipiendo, etiam si diuinus intellectus successiuè intelligere posse fingatur

Κεφ. Γ'.

Αἱ δ' ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἔθη συμβαίνουσιν. ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι: καὶ τὰ παρὰ ταῦτα, οὐχ ὅμοια φαίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν ἀγνωστότερα καὶ ξενικώτερα. τὸ γὰρ Text. 14

Cognitionem diuinam successiuam esse non posse.

Dicendum est igitur iuxta hypothesin initio responsionis factã, imagines eo pacto in speculo genitas, non esse infinitas, sed vnam duntaxat, quæ continua generatione fit maior, cùm quis ad speculum accedit. *Alia solutio.* Nam cùm motus accidentis ponatur continuus; necessariò efficitur, vt generatio quoque imaginis sit cõtinua, & non interrupta; quod autem continuũ est, non est multa, sed vnum. Præterea visio eius imaginis est vna; ergo & imago vna. Quare non generantur aliæ, atque aliæ imagines in aliis, atque aliis momentis eius temporis, sed quæ primo illius momento genita est, eadem in toto, & in singulis eius partibus augetur, ac proinde in cæteris omnibus momentis aucta est. Nec tamen ea ita augetur, vt eædem partes, quæ antè erant, incipiant esse in alia parte subiecti, in qua non erãt; aut maior imago cõponatur ex minore. Fluit enim imago illa, cum mouemur, stat, cùm stamus, neque quicquam eius, quod in vno momento existit, permanet in alio, si locum mutemus. Idẽ accidit, cùm corpus continuè & mouetur loco, & augetur. Nam existentia continua in loco, quem continenter acquirit, est vna numero duntaxat, quæ toto tẽpore fit longior successione, & maior occupatione spatij, nec potest esse multæ numero, nisi vel reali diuisione per quietes interrũpentes motum, vel designatione per distinctos designandi

actus:

actus: at neque quietes interrumpentes, neque actus designantes possunt esse infiniti, vt ex dictis patet: non acquirit igitur corpus, quod eo pacto mouetur, existentias in loco infinitas. quare neque in speculo gignuntur infinitæ imagines. Verùm prædicta imaginum suppositio magis popularis est, quàm Philosophica. Probant enim Perspectiui, nullam imaginem videri in speculo, sed aspectum immediatè terminari per radios reflexos ad rem ipsam obiectam speculo. Vsi tamen sumus ea suppositione, quia etsi vera esset, nihil incommodi accideret, contra conclusionem argumento impugnatam. *In speculo non imaginē rei, sed rem ipsam immediatè videri.*

Absolutè igitur, & vt res habet, dicēdum est, cùm quis in speculum mouetur, idcirco in illo videri continenter augeri imaginem vultus, quia basis triāguli visualis, quæ est in vultu ipso, cōtinenter fit propinquior angulo visuali opposito, qui est in potentia visiua, in qua triangulus visualis reflexus terminatur; ac proinde linea diuidens eiusmodi triangulum in duas dimidietates, hoc est, in partem directam, & reflexam (quæ linea est in superficie speculi) continenter fit maior. Num autem radij visuales facientes eiusmodi triangulum, sint species ipsæ visibiles, quæ progrediantur à vultu, & reflectantur ad oculos, an aliquid aliud; & quo pacto iidem radij in speculum directè incidant, & reflectantur ad oculos, ac denique num in prædicto motu aliqua qualitas successiuè fiat extensior in speculo; alio fortasse loco exponemus. Illud nūc satis sit, si qualitas aliqua ibi successiuè fit extensior, idem de ea dicendum esse, atque dictum est de imagine, quam videmur videre in speculo. *Vera argumenti solutio.*

CAPVT. III.

Tex. 14. *Discendi a autem rationes consuetudinibus respondent. vt enim soliti sumus, ita rem exponendam esse censemus: & quæ præter hæc dicuntur, haud similia videntur nobis; sed propter insolentiam ignotiora, magisque peregrina. Quod*

Capitis tertij explanatio.

Discendi a autem rationes} In hoc capite, quod est tertia huius libelli pars, docet Aristoteles qui nam modus tenendus sit in inuestigatione veritatis. Quoniam vero consuetudo sæpe in causa est, vt plerique certiores rationes flagitent, quàm patiatur natura rerum, de quibus agitur, aut infirmioribus contenti sint, quàm earum certitudo postulet, ostendit Arist. initio capitis, quantam vim habeat consuetudo in perdiscendis disciplinis, vt inde pateat quantum impedimenti eis perdiscendis afferri possit, si aliter atque res postulet, scientiæ tractentur. eum enim ferè solū docendi modum probat quisque, quo ipse longo tempore discere consueuit. Vnde fit, vt quæ ab antiqua discendi consuetudine nostra videātur abhorrere, ea tanquam peregrina, & parū similia iis, quæ ante didicimus, facilè repudiemus. Causam verò huius rei eam esse ait, quia quod cōsuetum est, id nobis notius est. Quocirca cùm nemo discat, nisi ex sibi notioribus; ea sola accipit quisque tāquā *Vis consuetudinis in disciplinis capescendis* *Consueta notiora esse.*

potiora sibi § quę putat se absque periculo errandi fidē habere posse, quibus ex longo tempore assuetus est. Diximus autē, Discendi rationes, pro eo, quod Gręcè est, ἀκροάσεις, id est, auscultationes, siue auditus; quia nomē ἀκροάσεως, nō sumitur hoc loco, quemadmodū in inscriptione librorū de Physica auscultatione, in eáque diuisione librorū Aristotelis, qua alii dicūtur auscultatorii, alii exoterici. Complectitur enim Aristoteles in hoc capite verbo ἀκροάσεως, omnia discēdi genera, etiam parū accurata, cuiusmodi est ratio discēdi per exēpla, testimonia, &c.

Plus aliquādo cōsuetudinē, quàm veritatē posse.

b *Quantam porrò vim*} Quantam vim habeat consuetudo, ex eo etiā cōfirmat, quia nonnunquā plus potest cōsuetudo, quā aperta veritas. Multa enim planè fabulosa, & puerilia tradebātur in legibus, & statutis Ethnicorū, quibus cōtra apertā veritatē ꝓpterea habebatur fides, ꝙ populus iis audiēdis assuetus esset; vt ꝙ homines essent ex satis dētibus ꝓcreati, ac proinde pro terra matre pugnare oporteret, quod exemplum est apud Alex. Forsitan scriptū reperit in antiquis legibus alicuius Reipublicæ.*

Quàm variè homines doceri velint

c *Quidam igitur nisi*} Exponit, q̄ variè homines doceri velint propter variū discendi modū, cui assueuerunt. Nam qui in Mathematicis longo tempore versati sunt, non alium probandi modū, quàm mathematicū admittunt. Qui verò per exempla discere cōsueuerunt, exemplis quoque omnia sibi explanari volunt. Iam qui in Poëtis ætatem triuerūt, nisi quis testem Poëtā producat, ferè audire cōtemnūt. Sunt, qui omnia sibi accuratè, ac perfectè explicari cupiāt, quòd eo pacto discere assueuerint. Alios, qui parum res discutere, & rudi Minerua transigere solent, omne accuratum, ac subtile docendi genus offendit.

τὸ γὰρ σύνηθες, γνωριμώτερον. ἡλίκην [b] δὲ ἰσχὺν ἔχει τὸ σύνηθες, οἱ νόμοι δηλοῦσιν, ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μεῖζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος. ¶ οἱ [c] μὲν οὖν ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγῃ τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων· οἱ δ' ἂν μὴ παραδειγματικῶς· οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν. καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς· τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβές, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνείρειν, ἢ διὰ τὴν μικρολογίαν. ἔχει γάρ τι τὸ ἀκριβὲς τοιοῦτον. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνελεύθερον εἶναί τισι δοκεῖ. διὸ [d] δεῖ πεπαιδεῦσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον, ὡς ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην, καὶ τρόπον ἐπιστήμης· ἔστι δὲ οὐδὲ θάτερον ῥᾴδιον λαβεῖν. ¶ τὴν [e] δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἀνα-

Textus 15.

Hoc loco cōm. 20.

* *Fortasse tamen nomine τῶν νόμων intelligit Arist. veteres quasdam cantilenas. lege illū in Probl. Sect. 19. q. 28.*

Textus 16.

Cōsuetudo altera natura.

Quoniam verò consuetudo, vt aiunt, altera natura est; nihilque ab vno per consuetudinem fit, quod alteri per naturam cōtingere nō possit perspicuū est, variā quoq; hominū constitutionē, & peculiarē cuiusq; naturā in causa esse posse, vt alii aliter doceri velint. Nam qui sunt tenacis imaginationis, parúmq; eleuatum intellectū habent, & parum liberū à phātasmatibus, omnia sibi more mathematico tradi postulāt. Qui verò ratiocinandi facultate nō admodū valent, exēplis delectātur. Qui autē suo iudicio, quasi parum perspicaci diffidunt, omnia aliorum testimonio confirmari volūt. Iam, qui ingenio pollēt, non nisi subtili & accurato docēdi genere gaudent; nisi res sint eiusmodi, vt non admodū certas demōstrationes patiantur. etenim ad defectū ingenii pertinet, omnia accuratè, ac subtiliter doceri posse existimare. Demū, qui subtile docēdi genus assequi nō possunt, aut vt in cōtractibus, & cōuenientibus; sic in disciplinis illiberale esse putāt, minutissima quæque

que persequi, & quasi ad calculos reuocare; ii rudi Minerua, omnia sibi exponẽda cẽsent. Ita fit, vt queadmodũ cõsuetudo, sic etiã naturæ particularis cõstitutio sæpe ĩ causa sit, vt res, quarũ sciẽtia quæritur, aliter, atq. debeãt, tractẽtur.

d *Quocirca institutus*} Tradit duo documẽta, quibus nõ modò occurrit vtriq. impedimẽto cõsuetudinis, & particularis naturæ: sed etiã docet, quo pacto veritas in diuersis scientiis sit inuestigãda, quod ipsi præcipuè propositũ erat in hoc libro. Eorũ alterũ generale est, speciale alterum. Generale est, vt ante omnes alias sciẽtias quæratur modus sciẽdi, hoc est disciplina ea, quæ modum sciẽdi tradit. Ita his verbis docet Aristoteles, ante omnia dandã esse operã Dialecticæ, siue Logicæ, vt Alex D. Tho. Mag. Alb. & Cõment. exponunt. Hæc. n. docet, quibus rebus, quæ probãdi ratio, ac tractatio conueniat, vt patet ex libris Analyticis, & Topicis, Nũ autẽ Arist. cùm distinguit Dialecticã à scientia, velit eam à numero sciẽtiarũ excludere, an verò solùm distinguere ab iis scientiis, quæ ita sunt sciẽtiæ, vt nõ etiã tradãt modũ sciendi paulò pòst expendemus.

Ante alias sciẽtias modũ sciendi quærẽdũ esse.

Quod. n. consuetũ est, id notius est. Quantã[b] *porrò vim habeat consuetudo, leges declarãt, in quibus fabulosa, & puerilia plus valẽt, propterea quòd eis assueti sumus, quàm quæ de ijs rebus cognitio habetur.* ¶ *Quidã*[c] *igitur, nisi Mathematicorũ more quis doceat, neminem dicentem admittũt: Alij, nisi exẽplis vtaris, nihil approbant: Alij Poetã testẽ producendũ volunt. Ac alij quidem omnia accuratè docẽda existimãt: alijs ipsa exquisita docẽdi ratio molesta est: siue quòd rem cõplecti nequeant, siue quòd eam diligentiam nimiã esse iudicẽt. Habet. n. tale quiddam id quod accuratũ est. Vnde fit, vt quemadmodũ in cõtractibus, ita in disputationibus illiberale quibusdã id esse videatur. Quapropter*[d] *institutus esse quisq; debet, quo pacto singula approbãda sint; quoniã absurdum est scientiam simul, & scientiæ modum quærere: præsertim cùm neutrum assequi facile sit.* ¶ *Mathematicorum*[e] *autem accurata docendi ratio non in*

Text⁹ 15. Alex. cõ. 21. D. Th. lect. 5. p. 4. Alber. c. 13. Aue. comm. 15.

Textus 16.

e *Mathematicorũ autẽ*} Speciale documẽtũ est; Initio cuiusq; sciẽtiæ percipiendas esse res, in quibus illa versatur, quæ si materiæ sẽsibilis, ac proinde mutabilitatis expertes fuerint, & à nobis, vt eiusmodi sunt, cõsiderari potuerint, veluti eæ, quæ à Mathematicis tractãtur; tum demũ poscendæ à nobis erunt accuratæ demõstrationes. Sin autẽ materiæ, ac mutabilitatis participes, vt forsitan res omnes naturales; tunc minùs certas, ac perfectas demõstrationes flagitabimus. Quòd si immutabiles quidem fuerint, & tamẽ nõ per se ipsas, sed per eas, quæ mutabiles sunt, necessariò à nobis cognoscendæ fuerint, cuiusmodi sunt res metaphysicæ: aliquãtò minus exquisitas rationes expectabimus lege pro iis, quæ hoc loco ab Arist. dicũtur, caput tertium primi Ethicorum. Dixi, Materiæ sensibilis, quia intelligibilis materia, qua constant res Mathematicæ, vt non est causa mutabilitatis, & incõstantiæ, ita non impedit accuratam & exquisitam demonstrandi rationem.

Initio cuiusq; sciẽtiæ esse cognoscẽda ea, in quibus illa versatur.

Illud tamẽ aduerte, Aristotelẽ, cũ ait fortasse omnẽ naturã, hoc est res omnes naturales, materiã habere, nõ dubitare, quin materia sit in cœlestib. corporib[a]. quippe q. in capite superiori[a] apertè dixerit, in omni re, quæ mouetur, necessariò intelligẽdã esse materiã & lib. 12. c. 2.[b] aliisq. locis planè fateatur in cœlis esse materiã: sed ea de causa videri vti pticula [fortasse] q. a materia cœlorũ diuersa est à materia rerũ corruptibiliũ vt ipse perspicuè docet vltimo ex citatis locis & lib 8 4 vbi ait, in perpetuis substãtiis naturalib. fortasse nõ esse materiã, aut nõ talẽ, qualis est in rebus caducis, & mortalib. Id, quod vel ideo dicit, quia materia cœlorũ etsi est pura potẽtia, est tamẽ diuersa à materia rerũ corruptibiliũ, vt est sentẽtia D.[c] Th, & aliorũ compluriũ: vel quia est substãtia simplex actualis, &, vt putat[d] Auerroës, Albertus, aliique nõnulli, potẽtia ad Vbi duntaxat, atque æquiuocè dicta materia, quo pacto intelligẽdus est Alex. hoc loco,[e] cùm ait Arist. verbo [fortasse] significare, nõ esse in cœlo materiã. signi-

Materia cœli.

tex. 12.

a tex. 12. b tex. 10. & 1. de Cœlo c. 9. text. 96. & alibi. Scotus hoc loco idem sentit. c D. Tho. hic lect. 5. p. 5. & 1. p. q. 66. art. 2. & Caie. ibid. & Capr. 2. d. 9. cõclusione 2. d Auer. hoc loco cõ. 16. Alber. c. 1. 13. e Com. 21

ficauit enim vt ipse credit, non esse materiã primam, siue purã potentiam, non autẽ nullã omnino. Si. n. cœlos materiæ sensibilis expertes esse docuisset, profectò Mathematicorum accuratã docendi rationem in eis expectandã esse existimasset, cùm tamen proximè scripserit, Mathematicorũ demõstrandi modũ non esse naturalem. Auerroës existimat idcirco Aristotelẽ adhibuisse verbum [fortasse] vt innueret, excipiendum esse intellectũ nostrũ, quem ille putat esse formam per se subsistentem, ac proinde nõ habentem materiam in qua sit. Hæc tamen expositio præterquã quòd grauissimũ errorem supponit, ideo etiã nõ placet, quia nõ dubiũ est, quin Arist. hoc loco Naturæ nomine intelligat res naturales, quemadmodũ lib. 12. c. 7. cùm ait. Ab hoc principio tum cœlũ, tum natura pendet. Namque res naturales sunt, quæ materiam habere dicuntur, non formæ ipsæ, quæ magis dicuntur esse in materia, quàm habere materiam. At intellectus non est naturalis, cùm non sit mobilis. Sed neque si nomine Naturæ formã physicã intelligeret, expositio esset ad rẽ.

ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην. διόπερ οὐ φυσικὸς ὁ τρόπος· ἅπασα γὰρ ἴσως ἡ φύσις ἔχει ὕλην. διὸ f σκεπτέον πρῶτον τί ἐστιν ἡ φύσις· οὕτω γὰρ καὶ περὶ τίνος ἡ φυσικὴ δῆλον ἔσται, καὶ εἰ μιᾶς ἐπιστήμης, ἢ πλειόνων τὰ αἴτια, καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρῆσαί ἐστιν. tex. 18.

Reijcitur prima Auerrois interpretatio.

Intellectus enim is, qui Auerr. sententia non est in materia, nõ censetur ab eo forma physica. Aliã etiã cõminiscitur Auerroes expositionem, vt nomine Naturæ intelligãtur res omnes; quo forsitã modo Arist. in loco citato intelligẽdus est, & nos dicimus hoc vel illud esse in rerũ natura. i. in rebus, siue in tota rerũ vniuersitate. Verùm obstat, quòd res mathematicæ planè, & vt ipse proximè senserat, carent materia sensibili, de qua sola hic est sermo, quicquid dicendum sit de cæteris rebus. Arist. autem nunquam adhibet particulam [fortasse] quia dubitet omnino de pronunciato, sed aut modestiæ causa, aut quia eo loco non agit ex instituto de re proposita. Itaque sola prima expositio amplectenda est.

3. de anima com. 5.

Reijcitur secunda.

f *Quocirca considerandũ*] Ex hoc potissimùm loco Frãciscus Beatus Sadoleto Cardinali patrono cùm aliis argumentis, tum præcipuè duobus probat, libellũ hunc exordiũ esse secundi lib. Phys. Vnũ est quia, quæ hic proponuntur explicãda, nõ tractantur in hoc opere, sed in 2. Phys. Hic. n. dicitur agendũ esse primùm de natura, de qua tamẽ non agitur in hoc opere, nisi post duos sequentes libros, cùm alia quàmplurima explicantur attributa cõmunia, quæ in quintũ librũ gratia explicãdæ eorũ analogiæ cõgesta sunt; secũdus autẽ Physicorũ per omnia huic exordio respõdet. Alterũ est, finis libri primi huius operis nullam habet connexionẽ cum initio huius, sed optimè conuenit cum initio sequentis lib. quẽ nos per errorem tertiũ appellamus; fini autẽ primi Phys. optimè respõdet principium huius. extrema. n. verba primi Phys. hæc sunt [Rursus autẽ alio principio sumpto dicamus] secundus autẽ Physicorũ, nisi hoc quasi prooemiũ præponatur, non exorditur ab alio principio, sed à quadã diuisione rerũ naturaliũ à nõ naturalibus, vt planè sit mutilus, nisi hoc velut exordiũ præponatur.

Initio cõ. in 2. Met.

Primum argumẽtũ pro opinione Francisci Beati de ordine huius libri ad reliquos Aristotelis, *2*

Verùm hi auctores primùm quidẽ, & omnibus Græcis, & Latinis repugnãt, quod nõ ideo minùs incõmodũ esse putandũ est, quòd ipsi apertè id fateãtur. Deinde, nihil propositis argumentationibus cõcludunt. Ad priorẽ. n. dicendũ est cum D. Thoma. Aristotelẽ non docere his verbis, quomodo procedendũ sit in hoc opere sed in naturali Philosophia, in qua proximè dixerat, non esse requirendã illã accuratam docendi rationẽ, quã patiuntur res mathematicæ. Modũ autẽ naturalẽ in tribus ait consistere. Primum est, vt ante omnia intelligatur, quid sit Natura, quod Arist. initio secundi Phys. colligit ex differẽtia naturaliũ ab artificibus. Secundũ, vt ex ratione naturæ ostendatur quatenus Philosophus naturalis

Refellitur hæc opinio, & eius argumẽta soluuntur.

Hoc loco lect. 5. p. 5.

Modus procedẽdi in Philo-

c. 1. à tex. 1.

naturalis se possit extendere, siue quas res proprias tractare debeat, quas Mathematico, & primo Philosopho relinquere, quod fit secundo cap eiusdem lib. *Sophia naturali tenendus.*
à tex.16. Tertiò, vt ex collatione causarũ inter sese disquirat, oẽs ne ad se pertineant, an
à tex.70. ad primũ Philosophũ oẽs, an verò quędã ad se, aliæ ad illũ, quod fit eodẽ lib. c. 7. in quo Arist. docet, eas tandem causas, quæ ita mouent, vt non moueantur ipsæ, non pertinere ad Philosophum naturalem, planè nimirũ, ac omnino, quasi de quibus ipse attributa omnia disquirere, atq; ostendere possit. Quòd si quis obiiciat, ergo primum lib. Phys. nõ pertinere ad Philosophiam naturalẽ, quòd antecedat cognitionẽ Naturæ, à qua inchoandũ hîc dicitur in ea scientia. Deinde, mutilã esse hanc libri tractationem, si ea pertinet ad hoc opus, cùm non tradat, quo pacto procedendum sit in Metaphysica; hũc in modum occurrendum est. primũ Physicorũ librũ, etsi pertinet ad Physicam, multa tamen accipere ex *Obiectio prima.* 2 *Solutio primæ.*

non in omnibus postulanda est, sed in ijs quæ materiam nõ habent. Quo fit, vt is modus naturalis nõ sit. Fortasse enim omnis natura materiam habet. Quocirca [f] *considerandum est primùm, quid sit natura: hoc enim pacto, & in qua re naturalis Philosophia versetur; & vniúsne scientiæ, an plurium sit, causas, & principia contemplari, perspicuum erit.*

Metaphysica: incipit enim à generali diuisione principiorum in vnũ, & multa, & multorum infinita, & infinita &c. Secundum autem librum statim exordiri à distinctione rerũ naturaliũ ab artificiosis, quæ propria, & peculiaris est Physico. At hoc loco sermonẽ esse de processu omnino Physico. Quòd si in hoc libello nõ traditur modus procedẽdi in Metaphysica; satis tamẽ esse, si tradatur, quo pacto inchoãda ab eo sit tractatio, quæ ꝓpriè sit Metaphysica, nẽpe à causis, quæ excedũt tractationẽ Physicã, quod fit lib. 12. in quo ex motu sempiterno colligũtur causæ mouẽtes immobiles, quæ sunt substantiæ separatæ, de quibus deinceps tametsi breuiter agitur. Itaq; pauca dicturo Arist. de substãtiis separatis, satis fuit. pauca etiã hoc loco insinuasse de trãsitu à rebus mobilibus ad immobiles. Quòd si verba illa [Quid sit natura] non propriè sumantur, sed vt sit sensus; Quæ & quales sint res naturales, quemadmodũ Naturæ nomẽ proximè acceptũ erat; dici potest cũ Alex. in secũda expositione huius loci, docere Aristotelem in hac vltima capitis particula, eum modũ inuestigãdi veritatem tenendũ esse in reliqua Philosophia cõtemplatiua, vt priùs disseratur de rebus naturalibus, quàm de diuinis, & materiæ expertibus. Qui enim fuerit in doctrina rerum naturalium exercitatus, vt Alex ait, is demum ea, quæ diuinæ Philosophiæ propria sunt, assequi poterit. Nam, qui de rebus naturalibus, earúmque principiis, & causis disseruerit, is sibi viã aperiet ad distinguẽdas res, de quibus agit Philosophia naturalis, ab iis, quæ ad Metaphysicã pertinẽt, quãdoquidem ex cõsideratione causarũ mobilium ad causas mouẽtes immobiles perueniet; atque ita intelliget, non omnes causas rerũ naturaliũ simpliciter, atq; absolute ad naturalẽ Philosophũ pertinere, sed tantùm eas, quæ ita mouẽt, vt mouẽatur etiam quemadmodũ habes 2. Phys. c 7. Quibus rebus cõparatis, iam habebit Metaphysicus propriam materiam, in qua versetur, res videlicet, materiæ expertes, primásque rerum causas. Pro qua re lege finẽ cap. 1. lib. 6. huius operis.
Com.21. *Modus in prima Philosophia tenẽdus.*
text. 70. & 71. *Solutio secunda.*

Ad posteriorem argumentationem, quod quidem attinet ad connexionem primi lib. huius operis cum eo, quem nos tertium appellamus, satis dictum est in Præfatione huius libelli. Quod verò attinet ad connexionem 1. Phys. cum secundo, mirum sanè est, cur secũdus videatur cuiquam mutilus, nisi hoc quasi caput illi præponatur. Magis certè mihi videretur portentosum corpus illius lib. si hoc alterum caput illi iungeretur. Nam neque bene illi aptaretur, cùm supponat tractationem causarum iam factam, de quarum tamen distinctione
à tex 27. agitur cap. 3. eius libri. Neque vt ille liber ab alio quasi principio exordiatur, necesse est tam ingẽs, id est tã generale caput apponi, vtpote apertè Metaphysicum, præsertim cùm habeat egregiũ, & maximè conueniens Physico initiũ à perspicua *Rectè primũ Physicorũ sine hoc libello cum secundo coniũgi; peruerò, si hic inseratur mendus.*

perspicua illa, & nemini dubia distinctione rerum naturalium ab artificialibus. Neque verò illa verba [alio principio sumpto] quæ sunt in fine primi significāt aliud exordium operis, quod faciendum videatur, sed aliud quasi initium tractationis; quod est valde familiare Arist. non solùm cùm librum alium inchoaturus est, sed in ipso etiā discursu eiusdē libri. Ita patet, quid Arist. doceat in vltima particula huius capitis, & quàm parum virium habeat noua horum censura; quàm alii quidam Recentiores consultiùs forsitan silentio præteriissent, quàm aliis quibusdam non valde dissimilibus commentationibus refutassent. De qua re extrema quæstione in hoc caput agendum est. *Ant. Mirand. 18. lib. de sing. cert.*

NVM DIALECTICA SIT scientia nec ne.

QVAESTIO I.

Non videri scientiam. SECTIO I.

Vnde sumpta sit huius quæstionis occasio.

OCcasionem huius disputationis nobis præbet Arist. prope finem huius capitis, cùm ait, absurdum esse, scientiam simul, & modum sciendi quærere. omnes enim penè intelligunt eo loco nomine modi sciendi significari Dialecticam; quæ etsi apud grauissimos auctores non solùm scientiæ nomine, sed etiam præcipuæ, ac veluti cæterarum parentis digna censetur; his tamē verbis planè videtur, Aristotelis iudicio, à numero scientiarum excludi. Nam si illa propriè dicitur modus sciendi; cùm modus rei non idem sit, atque res ipsa, quod in aliis rebus inductione perspicuum est; non erit vtique modus sciendi scientia ipsa: quare nec Dialectica scientia. Si verò appellatur modus sciendi, quia tradit modum, quo scientia comparari possit; minùs adhuc rationi consentaneum videtur, vt in numero scientiarum ponatur. Si enim ea sola tradit modum, & rationem scientiam comparandi, qui fieri potest, vt si scientia, nisi sit prior seipsa? *tex. 15.*

Primum argumentum eorū, quibus probatur Dialecticam non esse scientiam.

2 Idem quoque apertè videtur Aristoteles docere 4. lib. huius operis cap. 2.a & 1. de Posteriori resolutione b cap. 8. cùm ait Dialecticū nō habere certum aliquod genus subiectum, de quo disserat, sed per omnia rerum genera vagari, cùm tamen & Aristotelis sentētia c plerisque locis, & cæterorum omnium Philosophorum, omnis scientia in re aliqua certa, & definita versari debeat. cōfunderētur enim alioqui scientiæ inter sese, nec vllus earum esset ordo, aut distinctio.

3 Id ipsum colliges ex eo, quod traditur primo Topicorum cap. 1. & 2. quod idem lib. 3. huius operis ca. 1. assumitur, Dialecticos ex solis probabilibus disserere. Nā si ex solis probabilibus disserunt fieri non potest, vt Dialectica sit scientia; quippe cùm omnis scientia ex necessariis rē conficiat, neque id, quod sciētia tenetur, aliter habere possit, vt Arist. a passim scribit, & cæteri cōmuni consensu approbāt.

4 Accedit plana, & aperta Aristotelis sententia, qui libro primo Rhetoricæ ad Theodectem b disertis verbis scribit, Dialecticam non esse scientiam, vt nullus iam de hac re sit dubitandi locus.

a text. 5. b tex. 27. & 1. lib. Rhet. ad Theodect. c. 1. c Vt 4. lib. huius operis c. 1. tex. 1. & 11. c. 6. & 1. post. c. 23. text. 43. tex. 2. a Vt 1. Post. c. 2. tex. 5. & ca. 5. 6. 7. & alibi sæpe. b Cap. 2.

Ad

5 Ad hæc, scientiæ diuiduntur, quemadmodum & res, vt idem docet tertiò libro de Anima cap. 8. Dialectica autem, siue Logica non agit de rebus, sed de sermone, siue oratione, vt patet ex tota arte Dialectica: non est igitur Dialectica scientia. *tex. 38.*

Postremò, scientia omnis aut est contemplatiua, aut practica, vt cap. primo huius libri, & cap. item 1 lib. sexti docet Aristoteles, omnesque sentiunt; Dialectica autem neque in practicis, neque in contemplatiuis numeratur; namque omnes practicæ, nisi sint Mechanicæ, in moribus versantur, Ethica videlicet, Oeconomica, & Politica; contemplatiuarum autem tria tantùm genera tradit Aristoteles posteriori loco, Physicam, Mathematicam, & Metaphysicam; non est igitur Dialectica inter scientias habenda. *Hoc lib. c. 1. tex. 3. c. 1. lib. 6. c. 1. tex. 1. tex. 3.*

De proprio, & peculiari, fine Dialecticæ, eiusq; nominibus, & natura.

SECTIO II.

VT igitur, quid hac in re dicendum sit, planiùs perspiciamus, tria antè discutienda sunt: Primùm, quis nam sit proprius, ac peculiaris finis Dialecticæ, ex quo & ratio nominum, & naturæ huius artis facilè colligentur. Deinde, quo in subiecto, siue materia versetur. Postremò, sit ne admittenda trita, & vulgata illa distinctio Dialecticæ in docentem, & vtentem. *De quib. agendum sit in hac quæstione.*

Ac sunt, qui velint, Dialecticæ finem esse veri, & falsi iudicium. Vnde est illud, quod sæpe Cicero scribit, Dialecticam esse sciẽtiam vera, & falsa diiudicandi. Attamen hoc omnibus scientiis commune est, præsertim contemplatiuis, nec potest esse proprius cuiusquam finis; nisi fortasse primæ Philosophiæ, quòd ea maximè in consideratione veritatis versetur, vt patet ex primo capite huius libri. Nã quod ad eam disciplinam falsi iudicium pertineat, ad quam spectat veri, haud obscurum est, cùm falsum, nisi ex vero, deprehendi nequeat, quemadmodum neque obliquum nisi ex recto. *Vt 2. de Oratore. Prima opinio de fine Dialecticæ. Reijcitur. tex. 3. cap. 1.*

Alij dicunt, finem huius artis esse disputationẽ de quauis re proposita ex probabilibus, id quod Arist. initio Topicorum videtur significare. Idem innuitur apud Ciceronem in Academicis, cùm Dialectica dicitur inuenta, veri, & falsi quasi disceptatrix, nisi quòd addit, & Iudex, quod in impugnatam sententiam incidit. Sed neque hi rectè sentiunt, Disserere enim ex probabilibus, si finis proximus est Dialecticæ, & non potiùs remotus, non ad totam artem spectat, sed ad quandam eius partem, quę Topice dicitur; nos autem quærimus finem totius Dialecticæ, siue Logicæ, quibus nominibus eandem artem significari certum est, vt mox patebit. *2. Acad. quæst. Secunda opinio. Refellitur.*

Quis nã igitur sit Dialecticæ, ac Logicæ finis, ex imbecillitate rationis humanæ colligendũ est. Nã cùm hæc ars ad emendanda propria rationis vitia, quæsita atque inuenta sit, vt est cõmunis Philosophorũ sententia; propria autem rationis vitia in eo cernantur, quòd nec *Vnde colligatur Dialectica finis.*

nec facilè, nec sine erroris periculo per ea, quæ nouimus, incognita inuestigemus; efficitur, vt proprius, ac peculiaris Dialecticæ finis sit, viam & rationem tradere, qua facilè, & sine errore possimus ex cognitis incognita intelligere. Dixi, propria rationis via, non intellectus, quia intellectus humanus, vt distinguitur ab intellectu substantiarum separatarum, dicitur ratio, propriúmque eius est, ex cognitis incognita discursu quodam cognoscere, cùm illarum intellectus simul percipiat in alio id, quod ex illius cognitione pendet.

Quis ille sit.

Hinc patet primùm, rectè nominatam esse hanc artem, & antiquiori vocabulo, Dialecticam, & recentiori, atque à veteribus Peripateticis inuento, vt ait Boëtius ad Topica Ciceronis, Logicam. vtrunque enim ipso Cicerone interprete significat disserendi rationem, siue artem; præcipuum autem disserendi significatum est, incognita ex cognitis aperire. Id, quod hinc facilè intelliges. Disserere interdum idem valet, quod sermone vti, vt apud Platonem in priori Alcibiade: διαλέγεσθαι, inquit, hoc est disserere, & sermone vti an non idem vocas? Potiùs enim eo loco dicendum est, disserere, quàm disputare, & sermone vti, quàm ratione vti, vt quidam vertunt. Eodem modo vtitur Arist. disserendi verbo 4. lib. huius operis cap. 4. cùm sic ait [sublata autem nominum significatione ipsum quoque διαλέγεσθαι, hoc est, ipse etiam sermonis vsus hominum inter ipsos, & vniuscuiusque secum sublatus est.] Vnde Dialogus nihil est aliud, quàm sermonis cum altero collatio. Atque hoc pacto Dialecticæ, & Logicæ vocabula significant Sermocinalem facultatem, quæ vsurpatio, etsi est omnium latissimè patens, quippe quæ & Rhetoricam etiam, & Grammaticam complectitur: est tamen rara admodum, præsertim quod attinet ad nomen Dialecticæ.

Cur hæc scientia Dialectica, & logica dicta sit. *Ad initium lib. primi suorum comment.* *Prima significatio verbi Disserere.* *tex. 10.*

Interdum verò idem est disserere, atque probabiliter disputare; qua significatione vtitur Cotta Ciceronianus extremo tertio de natura Deorum, cùm ait, Opto redargui me, Balbe, & ea, quæ disputaui, disserere malui, quàm iudicare. Atque hæc significatio contrà, atque superior est omnium frequentissima apud Aristotelem, Platonē, & cæteros Philosophos, tametsi omnium astrictissima, quemmodum & Dialecticæ, & Logicæ, vt ab eodem verbo in hac significatione dicuntur.

Secunda.

Interdum denique significat, incognitum aliquid ex ijs, quæ nota sunt, oratione patefacere, siue id fiat argumentatione probabili, siue necessaria, siue etiā definitione, aut diuisione. Dixi, oratione, quia si factis notioribus res ignota patefiat, vt cùm vultu, aut lacrymis affectus animi declaratur, non comprehendetur ea manifestatio disserendi verbo, sed tantùm si fiat oratione, siue mentali, siue vocali, siue scripta. Hac significatione vtitur Varro apud Ciceronem in Academicis, cùm de quibusdam imperitis sic ait, Nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique (vt hæc omnia vno disserendi verbo complectatur) artē esse disserendi

Tertia. *Lib. 1.*

disserendi putant. cuius significationis minùs quidem frequens est vsus apud Aristotelem,& reliquos,quàm secundæ, sed tamen non rarus. Atque ab hac,quæ media est inter duas superiores,& omnium item præcipua,magisque philosophica,imposita sunt nomina Dialecticæ,ac Logicæ toti huic arti,de qua præsens quæstio instituta est. *A tertia dici hanc artem Logicam,& Dialecticam.*

Quare cùm finis Dialecticæ sit viam,& rationem tradere,qua incognita ex cognitis aperiantur;præcipuum autem disserendi significatum, magisque accommodatum ad Philosophos sit incognita ex cognitis aperire; perspicuum relinquitur, optimè nominatam esse hanc artem siue Dialecticam,siue Logicam.æquum est enim,vt ait Aristoteles secundo de anima,cap.4. res omnes à fine appellare. *Res debere à suo fine appellari.* *tex.49.* Atque hoc pacto accipit Aristoteles nomen Dialecticæ primo Rhe- *Cap.1.* toricæ libro,cùm ait,omnem Syllogismorum doctrinam ad totam Dialecticam,aut ad aliquam eius partem spectare. Quanquam multi, & graues enarratores Aristotelis, in quibus sunt Alexander Aphrodisiensis, & Seuerinus Boëtius nunquam ferè appellant totam hanc artem Dialecticam,sed Logicam;quod tamē vocabulum,quia nusquam apud Aristotelem reperio,minùs libenter vsurpo. libentiùs *Vi 1.Top. c.9.& 12.* hac eadem significatione dicam , logicas tum propositiones, tum quæstiones,quo pacto Aristoteles sæpe loquitur.

Patet etiam,quænam sit natura huius artis. Nam cùm proprius, atque immediatus finis cuiusque habitus sit propria eius operatio: omnes autem potentiæ,& habitus per proprias operationes , siue actus definiri debeant; proprius denique, atque immediatus finis Dialecticæ artis sit docere quo nam pacto disserendum sit, iuxta tertiam huius verbi significationem;efficitur,vt non meliùs natura eius explicari possit,quàm si definiatur disserendi ratio, & doctrina, non quòd ea sola disserat,cùm id omnibus scientiis, & artibus liberalibus sit commune;sed quòd sola doceat,quo pacto disserendum sit.Sequitur iam,vt quodnam sit eius subiectum disquiramus. *Natura, ac definitio Dialecticæ.*

Ens rationis non esse subiectum Dialecticæ.

SECTIO III.

CVm scientiarum tractatores subiectum alicuius artis, aut scientiæ quærunt,non ambigunt de subiecto, in quo ars ipsa , aut scientia inhæreat , quod Recentiores inhæsionis subiectum vocant.perspicuum est enim,eas omnes in intellectu inhærere; sed dubitant,quid nam sit illud,ad quod cognoscendum,siue etiam agendum,aut efficiendum tota scientiæ cura refertur. Hoc enim in quauis facultate vnum aliquid est,cuius causa omnis labor ab Artifice suscipitur,quod Aristoteles tum subiectum, tum genus subiectum,recentiores Philosophi subiectum scibile, & subiectum attributionis vocant,cuiusmodi est in Philosophia naturali Ens mobile,in scientia de moribus Homo probus,in ædificandi peritia ædificium. *De quo subiecto hic sermo sit.* *Vi 1.post. c.7.tex. 22.& c. 23.tex.42*

ficium. Hæc autem ideo dicuntur scientiarum subiecta, quòd sub earum considerationem præcipuè cadant.

Prima cõditio ad subiectum attributionis cuiusque scientiæ constituendum. Vt autem meliùs teneas, quale esse debeat cuiúsque scientiæ proprium, atque adæquatum, accipe tres conditiones. Prima est, vt sit vnum quid, saltem eo pacto, vt definitione aliquo modo vna explicari possit, & proprias affectiones, siue proprietates habere, veluti ens, quod est subiectum Metaphysicæ. Omnis namque ars, omnísq; scientia accipit vnitatē ex vnitate subiecti, in quo versatur, vt Arist. primo Post. cap. 23. & cæteri Philosophi docēt; idque curat, vt & naturam subiecti, eiúsque partium subiectarum, & omnium affectiones tradat. tex. 43.

2 Secunda est, vt reliqua omnia, quæ in scientia traduntur, ad illud modo aliquo reuocentur (siue vt partes constituentes, aut subiectæ, siue vt proprietates, siue alia quauis ratione) & eius gratia præcipuè considerentur, nempè vt illud, & secundum se, & secundum suas partes subiectas plenè cognoscatur. Hoc enim pacto nihil horum censebitur alienum à subiecto totius scientiæ; proinde omnia ad vnam, eandemq; scientiam pertinebunt.

3 Tertia est, vt scientia, quæ circa illud versatur, ratione eius distinguatur à cæteris scientiis. Vt enim naturales facultates distinguuntur inter se ratione diuersorum obiectorum, veluti aspectus, & auditus, quòd hic circa sonum, ille circa colorem versetur; sic etiam scientiæ ratione diuersorum subiectorum, vt Geometria, & Arithmetica, quòd illa de quantitate continua, hæc de discreta differat, & ita reliquæ. Atque hæc de ratione subiecti cuiúsque artis.

Opinio D. Thomæ de subiecto Dialecticæ. Quod verò attinet ad subiectum Dialecticæ, D. Thomas in quartum librum huius operis asserit esse ens rationis, à cuius opinione non videntur dissentire, qui aiunt esse secundas intentiones, seu, vt Auicenna vocat, secunda intellecta. Probat suam sententiā D. Tho. ex ipso Aristotele planè dicente eo loco, Primum Philosophum, & Dialecticum versari circa ens: id, quod alia ratione non credit dici potuisse, nisi, quia primus Philosophus agit de ente, quo ad ea, quæ illi conueniunt in rerum natura, ex quibus habet, vt ens reale sit: Dialecticus autem quoad ea, quæ illi proueniunt ex operatione intellectus, quæ sunt attributa rationis, vt esse genus, esse speciem, & similia. *Lectione 4. p. 2.* *c. 2. tex. 5.* *Primum huius opinionis argumentū.*

2 Idem alij confirmant inductione eorum, quæ in Logica tractantur, etenim vniuersale, prædicabile, genus, species, differentia, & reliqua omnia in entibus rationis, non realibus numerantur; quippe cùm ea ratione, qua talia sunt, ab operatione intellectus pendeant.

3 Item hac ratione, Quia si eius subiectum esset reale, numeraretur vtique Dialectica in scientiis realibus, quod inauditum est.

Non probatur in eo sensu, quē præfefert. Verùm hæc sententia, nisi quis eam in vero sensu exponat, facilè refellitur. Primùm, quia Dialecticus non tradit, quæ sit natura entium rationis, neque earum causas, principia, & affectiones, sed suo modo Metaphysicus. Quòd si dicas, ens rationis non esse subiectum Dialecticæ secundum naturam suam spectatum, sed quatenus rationi

tioni differendi subseruit, quemadmodum non nulli minus cautè respondent; verum quidem dices,& hoc pacto crediderim D. Thomam intelligendum; sed tamen planè cogeris concedere, nō ipsum ens rationis, sed aliquid, quod adæquatè cōmune sit omnibus differendi formis, esse Dialecticæ subiectum: quemadmodum, quia statuarius non agit de ligno, nisi quatenus ex eo efficit statuam, non lignum, sed statua constituendum est statuarij subiectum. *Quo pacto D. Thomas intelligendus videatur.*

Secundò refutari potest ex traditis conditionibus subiecti cuiusque artis. Ex prima quidem, quia si ens rationis sit subiectum Dialecticæ, non habebit vtique proprietates, quæ vllo modo sint entia, quod durum est negare. neque enim illæ poterunt esse reales, cùm ens reale sit prius natura ente rationis: si autem sint entia rationis, iam continebuntur essentialiter sub ente rationis, quo fiet, vt eius proprietates esse nequeant; inferiora enim non sunt proprietates superiorum. At dicunt duplex esse subiectum artis, vnum attributionis, alterum adæquationis: ens autem rationis, etsi non est subiectum attributionis, cui solent proprietates assignari; esse tamen adæquationis, quia adæquatè dicatur de omnibus quæ in Logica traduntur. Sed non rectè occurrunt. Primùm, quia isto modo oportebit quærere in Physica aliud subiectum longè superius ente naturali, quòd non modò de omnibus rebus naturalibus, & earum partibus dicatur; sed etiam de motu, & cæteris proprietatibus rerum naturalium, imò etiam de infinito, de vacuo, & reliquis omnibus, quæ in Physicis tractantur. Quærendum quoque erit in Arithmetica aliquid communissimum rebus Arithmeticis, quod de numeris, & affectionibus, ac proportionibus numerorum, itemque de vnitate, & eius proprietatibus prædicetur: at hæc nemo vnquam tradere conatus est. Deinde, quia vt demus, quærendum esse in vnaquaque arte tale subiectum, non verum est omnia, quæ traduntur in Dialectica, esse entia rationis. Neque enim demonstratio, aut vlla alia differendi forma (si modo de ijs loquamur, quæ præcipuè sub eius artis considerationem cadunt) est ens rationis, sed discursus quidam mentis verus, ac realis, vt apertum est. Quod enim attinet ad nescio quas relationes rationis, quæ in his fundantur, cùm mens in ea reflectitur; nihil eas curat Dialecticus, nisi quatenus ad differendi doctrinam, vtcunque sunt vtiles. *Responsio aduersariorum.* *Refellitur.* *Mentales differendi formas, non esse entia rationis.*

Ex secunda verò conditione, quia etsi Dialectica modo aliquo agit de entibus rationis; non agit tamen de eis præcipuè, sed quatenus eorum cognitio subseruit rationi differendi. hoc enim ijdem huius opinionis fautores paulò antè fatebantur.

Ex tertia denique, quia si ens rationis, cùm statuitur subiectū Dialecticæ, ita latè sumitur, vt cōplectatur omnia entia rationis, ea quoque cōprehēdet, quæ à Grāmatico, & Rhetore tractātur, vt nominū significationē, syllabarum quantitatem, verborum proprietatē, tropum, *Varia entium rationis genera.*

pum,figuram,& similia.Si verò sumitur pro ente rationis,quod non ex hominum instituto,& voluntate pendet,sed in ipsa rerum natura fundatur,vt excludantur entia rationis,quæ à Grammatico,& Rhetore explicantur;cuiusmodi sunt notio generis,& speciei,prædicati, & subiecti:adhuc supersunt pleraque, quæ sub Dialecticam artem non cadant,cuiusmodi sunt relatio creatoris,dextri,sinistri,& similia.Quòd si intelligant ea sola attributa rationis, quæ consequuntur res,quatenus mente tractantur;pertinebunt quidem ea omnia modo aliquo ad Dialecticam;sed tamen nec sola,nec principaliter, cùm Dialectica principaliter agat de modo tractandi res,quem illa consequuntur,qui modus non est ens rationis.Ita fit,vt ens rationis aut non adæquatè distinguat ea,quæ cadunt sub artem Dialecticam ab iis,quæ cadunt sub alias artes,quod est contra tertiam conditionem subiecti;aut certè non præcipuè sub eam cadat, quod est contra secundam.Quoniam verò hæc opinio remota admodum videbatur à vera sententia de subiecto Dialecticæ,ideo eam non commemorauimus inter eas,quas de subiecto Dialecticæ initio Institutionum Dialecticarum tetigimus. Lib.1.

Soluuntur argumenta eorum qui affirmant, ens rationis esse subiectū Dialecticæ.

Ad primum igitur argumentum eorum, quæ pro hac sententia proposita sunt,dicendum est,non esse eo loco sermonem de Dialectica,quoad doctrinam, sed quoad vsum, vt paulò post intelliges. Deinde,non ea ratione ibi distingui Dialecticum à primo Philosopho, quòd hic de ente reali,ille de ente rationis agat.Nam & sophistam quoque ait eo loco Aristoteles versari circa ens, cùm tamen non detur ens tertio modo sumptum;nisi quis dicat,Sophistam versari circa ens fictum, atque ad eam rem vti velit Platone auctore, qui in Dialogo de Ente asserit,Sophistam versari circa nō ens,quod idem videtur esse, atque ens fictum;quod tamen nihil est ad rem. Aristoteles enim ait eo loco, hos tres artifices circa eadem versari,totúmque eorum discrimen ad modum agendi refert,cùm ait de eisdem rebus agere primum Philosophum demonstratiuè, siue ad veritatem(vt loquitur) de quibus Dialecticus quidem pro vtraque parte differit ex probabilibus;Sophista verò ad speciem tātùm veri Demonstratoris,aut Dialectici. Quo autem modo intelligendus sit Plato,cùm ait,Sophistam versari circa non ens,libro sexto exponemus.Postremò,si eo loco traditur,Dialecticum versari circa ens rationis,cùm Dialecticus de eo demonstratiuè agat,vt docent ij, qui eo pacto Aristotelem intelligunt;concedere debebūt, Dialecticum agere de ente ad veritatem,quod tamen Aristoteles soli primo Philosopho ibidem tribuit.

Qua ratione differāt primus Philosophus, Dialecticus, & Sophista.

Quo pacto Dialecticus agat de genere, & specie.

Ad secundum dicendum est,agere quidem Dialecticū de genere, specie,& cæteris huiusmodi,nō tamen vt tradat cognitionē relationis rationis,sed vt doceat conficere orationes, quibus aptè disseramus.Quo circa nō agit de genere quoad cōditiones essendi,sed prędicandi,quę sunt propinquiores tractatione modorū disserēdi,quod idem

idem de cæteris similibus dicendum est.

Ad tertium dicito, subiectum Dialecticæ esse quippiam verū ac reale, si pro eo accipiatur, in quo primò illa versatur, vt mox patebit, sed tamen non inde fieri, vt sit scientia realis. distinctio enim scientiarum in reales, & non reales desumpta est ex distinctione eorum, quæ sunt, in res, & verba; vt scientiæ, quæ de rebus agunt, quatenus distinguuntur à verbis, dicantur reales; quę autem de verbis, sermonéve, appellentur sermocinales. Quia igitur Dialectica de sermone agit, primò quidem de mentali, quo quisque secum quasi loquitur; secundaria verò ratione de vocali, & scripto: non in realibus, sed in sermocinalibus numeranda erit. quanquam etiam dicitur rationalis, non quia de ente rationis agat (isto enim modo potiùs dicendæ essent rationales, Grāmatica, & Rhetorica, quæ agit de solo sermone significatiuo ex instituto, quàm Dialectica, quæ primò agit de sermone significatiuo naturaliter) sed quia dirigit operationes intellect⁹ nostri, qui propter naturalē discurrēdi facultatem ratio appellatur. *Cur Dialectica sit sermocinalis sciētia.* *Cur sciētia rationalis dicatur.*

Nec demonstrationem, nec modum sciendi propriè sumptum, nec verò argumentationem, aut Syllogismum esse subiectum Dialecticæ, si ea in se spectetur.

SECTIO IIII.

Initio Prædicā. & primi Prior. ca. 1. te. 1. Græci auctores Alexander, Ammonius, Simplicius, Philoponus, & alij censent, Logicæ subiectum esse demonstrationem, quòd Aristoteles initio librorum de priori resolutione (in quo opere latiùs, quàm vnquam de ratione disserendi videtur loquutus) planè asserat, propositum sibi esse de demonstratione agere; quod idem in fine operis de posteriori resolutione se præstitisse concludit. Sed hæc opinio, vt est omnibus, quæ de Dialecticæ subiecto extant, astrictissima; ita minùs placet, quàm cætera, quas recensebimus: quo circa neque eam nos in Dialecticis Institutionibus tetigimus. De aliis enim plerisque disserendi modis, quàm de demonstratione, agit ars Dialectica, idque non tantùm propter demonstrationē, sed etiā propter alios fines; potissimùm verò de Syllogismo Dialectico, qui est omniū vsurpatissimus, & ad omnia vtilis. Neq; verò Arist. initio Priorū proponit, ideo se de demonstratione disputaturum, & in fine Posteriorū idipsum se fecisse asserit, ꝙ demōstratio sit adæquatū Dialecticæ subiectū, sed quia principale; quo pacto sępe ait in hoc opere, īstitutū sibi esse agere de substātia. *Sententia eorū, qui demōstrationem faciunt subiectum Dialecticæ.* *Refutatio.* *Cap. 17. tex. 26.* *Vt initio 12. Met. tex. 1. & alibi sæpe.*

Auicēna c. 2. idem Alphar. & Algaz. tex. 5. Arabes quidā, in quibus est Auicenna initio suæ Logicæ, & alij nōnulli ex nostris, faciūt subiectū Logicæ Modū sciendi, sumpto propriè sciendi verbo; quod subiectū asserunt complecti demōstrationē, & definitionem iuxta duos sciēdi modos, quos aiūt, significasse Aristotelē primo Post, ca. 2. quorū alterū omnes demonstrationem *Sententia eorū, qui Modum sciendi.*

esse dicunt, alterum plerique definitionem: id, quod Aristoteles in hoc opere ad finem superioris libri perspicuè exponere videtur, cùm ait, omnem doctrinam, aut demonstratione, aut definitione effici. Esse autem modũ sciendi hoc pacto subiectum Logicæ, ex eo videtur perspicuũ, quia Aristot. hoc loco nomine modi sciendi Logicam significat, vt ex obiecto artem, quæ circa illud versatur. Verùm neque huiusmodi sententia omnino placet. Primùm, quia alij modi reperiuntur disserendi, qui sub demonstratione, & definitione non comprehendantur. Deinde, quia intelligere per definitionem, non est propriè scire, neque Arist. 1. Post. nomine modorum sciendi cognitionem demonstratiuam, & definitiuam significat, sed scientiam propter quid, & alia duo sciendi genera: alterum, quo sciuntur principia, quod est nobilius scientia propter quid: alterũ, quo sciuntur conclusiones per causas remotas, aut effecta, quod est minùs præstans. Quocirca in loco citato superioris libri huius operis, nomine doctrinæ non significatur traditio sciẽtiæ, sed cuiusuis cognitionis rei per notiora: nomine autem demonstrationis quælibet argumentatio ad aliquid probandum idonea, vt sæpe alibi; diuisio verò ad definitionem videtur reuocanda eo loco, vt in eius expositione diximus. Quòd verò hic Dialectica significatur nomine modi sciendi, non mirum est, quia sæpe numero scientiæ, non à subiecto adæquato, sed ab aliqua ei[9] parte subiecta cognominãtur: vt Theologia hęc naturalis à Deo, aut diuinis substãtiis, & Astronomia ab astris.

Cap. 7. tex. 48.

Refellitur.

Vt 1. Rhetor. cap. 1.

Cur Dialectica dicatur modus sciendi.

Magnus Albertus partim latiùs, partim pressiùs tradit subiectum Logicæ. ait enim esse argumentationem, quæ & latiùs patet quàm demonstratio, & non complectitur definitionem. Eadem penè sententia est Scoti, qui existimat esse syllogismum. Et rectè quidem ambo sentiunt, cùm loquantur de subiecto Logicæ, vt ab Aristotele tradita est in iis libris, qui ad nos peruenerunt. Sola enim argumẽtatio ex instituto traditur ab Aristotele; cæteræ autem argumentorum formæ ex syllogismo vim accipiunt, cùm materiales consequẽtiæ sint, vt in Dialecticis Institutionibus diximus. Quòd autem sola argumentatio ex instituto tradatur ab Aristotele, ex eo constat, quia liber prædicamentorum nihil est aliud, quàm seminariũ quoddam vocũ omnium simplicium, ex quibus omnia enunciationum genera cõfici possint; in libris verò de interpretatione agitur de enũciationibus, ex quibus connectantur omnia argumentationũ genera; in reliquis autem de syllogismo, ac omnino de argumentatione, omnibúsq; argumentationũ formis tum simpliciter, & absolutè, tũ etiam contractis ad certam materiam. De diuisione autẽ, & definitione nõ per se, sed obiter, & quatenus argumentationi subseruiũt, disserendũ putauit, vt in a eodem libello diximus, & ipse b Albertus probè explicat. Quocirca in epilogo totius Dialecticæ de syllogismis, se doctrinã tradidisse planè scribit Arist. c Quòd si Dialectica sumatur, non qua ratione ab Arist. tradita est in libris, quos habemus, sed vt

Sententia eorũ, qui Argumẽtationem aut Syllogismum.

Tract. 2. in Porphy. c. 4. In Porphyr. c. 5.

Aristotelem solã argumentationem ex instituto tradidisse.

Lib. 1. c. 5 & lib. 6. ca. 3.

a Eodem lib. & ca. b In Porphy. tra. 1. c Ca. vlt. lib. 2. Elenchorum.

Nõ rectè argumentationem dici ad-

sed vt in se ipsa spectatur, non rectè dicetur siue syllogismus, siue argumentatio adæquatum eius subiectum, cùm neutrum dicatur de diuisione, aut definitione, quæ tamen sunt per sese speciales quędam differendi formulæ. Quòd si dicas, satis esse diuisionem, & definitionem vtcunque ad argumentationem reuocari, vt argumentatio adæquatum subiectum dici possit; concedes quoque eadem ratione subiectum Metaphysicę esse substantiam incorpoream, aut verò Deum, quòd cætera, quæ in Metaphysica tradũtur, ad hæc vtcunque reducantur; cùm tamen Aristoteles dicat, nec leuiter confirmet esse ens, qua ratione est ens. Deinde, quia etsi diuisio, & definitio, quatenus sumuntur ad aliquid probandum, reducuntur ad argumentationem; non tamen reducuntur, quatenus sunt per se quędam formulæ declarandi ignotum ex notis, præsertim cùm ab ea propriam declarandi vim non accipiant. Postremò, quia ea omnia complecti debet sub se subiectum cuiusque artis, de quibus in illa tanquam de particularibus subiectis completis, atque perfectis demonstrationes fiunt, proprietatésque demonstrantur; huiusmodi autem planè sunt diuisio, & definitio, de quibus multa demonstrari possunt in Dialectica, non tantùm vt de partibus argumentationis, alióve modo ad argumentationem pertinentibus, sed vt de quibusdam specialibus, ac integris differendi generibus.

Adæquatum totius Dialecticæ subiectum. *Obiectionis diluitio.* *Initio li. 4.* *Quæ debeant subiecto cuiusque artis cõprehendi.*

Modum differendi, siue sciendi latè sumptum, esse subiectum Dialecticæ.

SECTIO V.

ERgo si Dialectica in hac controuersia, non vt ab hoc, aut illo auctore traditur, sed in se ipsa spectari debet, ex proprio fine artis subiectum eius adæquatum colligendũ est. Proprium enim, & adęquatum cuiusque disciplinæ subiectum illud est, ad quod cognoscendum, siue etiam agendum, aut efficiendum tota artis cura dirigitur. Cùm igitur à nobis sit constitutum, Dialecticę proprium finem, in quem tota ipsa incumbit, nihil esse aliud, quàm formas omnes, siue modos differendi, ignotúmve ex notis oratione declarandi tradere; planè efficitur, modũ differendi esse adæquatum Dialecticę subiectũ. Potest idem probari ex tribus conditionibus subiecti adæquati, quas proposuimus. In primis enim modus differendi est quodammodo vnũ quid, & quod definitione aliquo modo vna explicari possit. est enim oratio, qua ex notis incognitũ declaratur. Deinde quicquid traditur in Dialectica, aut est modus differẽdi, vt argumentatio; aut ad illum reuocatur, & gratia illius præcipuè tractatur, vt nomen, verbum, & enũciatio. Denique ratione modorũ differendi distinguitur Dialectica à cæteris, non quod ipsa sola differat, sed quòd sola doceat, quo nam pacto differendum sit, vt in Institutionibus diximus. Quòd si differendi modum vocare velis modum

Vera sententia de subiecto Dialecticæ. *Sect. 4.* *Ostẽditur ex conditionibus subiecti.* *Lib. 1. c. 1.*

 dum

Quo pacto modus sciendi esse possit subiectũ Dialecticæ. dum sciendi, latè tamen accepto sciendi verbo, pro cognoscendi ex notioribus, quomodocunque id fiat; non est quod repugnemus. certè Scotus in primum prioris Analyticæ ita accipit modum sciendi, cùm illud constituit subiectum Logicę in sese spectatæ. Neque discrimen est inter modum differendi, & sciendi hoc pacto, nisi quòd differere sumitur actiuè, scire autem passiuè (scire enim est cognoscere ex notioribus; differere autem declarare, siue efficere, vt cognoscas) & scire est terminus cognitionis; differere autem quasi via ad cognoscendum. Cur autem differendi modus à quibusdam dicatur a oratio Philosophorum, siue Philosophica, aliàs etiam b oratio ratione conclusa, initio c Dialecticarum Institutionem diximus. *In Prim. q. 2.*

Dubitatio. Sed quærat aliquis, quæ nam oratio intelligenda sit, cùm dicimus subiectum Dialecticæ esse orationem, qua incognitum ex cognitis aperitur; mentalis ne, an vocalis, an scripta, an verò oratio in cõmune, quæ dicitur de his omnibus orationum generibus. *Responsio.* Ad quam dubitationem breuiter dicendum est, intelligendam esse orationẽ in commune, præcipuè tamen mentalem, vt Aristoteles secundo de interpretatione cap. 4. & primo post. cap. 8. & aliis locis innuit. *a à Cic. in orato. ad Brutum. b Acad. 2. edi. lib. c Lib. 1. cap. 3.* *Primo post. ca. 6. tex. 25.*

Causa vero est, quia Dialectica cùm ad emendanda rationis vitia constituta sit; in dirigendis propriis actibus rationis præcipuè versatur, nec ad voces, & scripta descendit, nisi quatenus hominem instituit in ratione agendi cum altero. Atque hæc est sententia D. Thom. cùm asserit, versari Logicam in dirigendis operationibus intellectus. *Discrimẽ inter subiecta Dialecticæ, Grammaticæ, & Rhetoricæ.* Vnde collige, subiectum Dialecticæ duabus rationibus differre à subiectis Grammaticæ, ac Rhetoricæ. Vna, quia subiecta Grammaticæ, ac Rhetoricæ sunt orationes externæ duntaxat: Dialecticæ verò subiectũ est præcipuè oratio interna. Altera, quia in ipsa etiam oratione externa, quæ ab omnibus communiter tractatur, Grammatica solũ integritatem considerat, Rhetorica solũ ornatum; Dialectica vero ipsam rei ignotæ ex cognitis declarandi vim, quæ est quasi ratio, & mens orationis. Quanquam verò mentalis oratio præcipuè pertinet ad hanc artem, vt Auicenna initio suæ Logicæ, & Scotus, ac Caietanus in prædicamenta Aristotelis rectè annotarunt; tamẽ quia externa oratio magis patet, & in disputatione cum altero prorsus necessaria est; idcirco subiectum Dialecticæ, de quo huius artis tractatores apertè differunt, potiùs constitutum est. Modus differendi externus, quàm internus, & inter externos vocalis potiùs, quàm scriptus, quia vocalis oratio, quàm scripta, multò est notior, & vsurpatior. Qua de causa effectum est, vt hæc ars inter sermocinales numerata sit. *Initio li. perihermenias lect. 1.* *Idẽ 1. lib. Inst. Dialect. c. 7.*

Altera dubitatio. Quærat etiam aliquis, num subiectũ Dialecticæ sit vnũ quippiã vnitate essentiæ, quemadmodũ ens naturale, quod est subiectũ Philosophiæ naturalis, an verò vnitate ordinis duntaxat, quemadmodũ exercitus, qui cadit sub artis militaris consideratione. *Responsio quorũdã.* Cui quęstioni sunt, qui respondeãt, esse vnũ vnitate essentiæ. Aiũt enim, definitionem, &

nem,& quemlibet alium modum differendi significare formaliter vnam quandam relationem fundatam in tota oratione, atq; huiusmodi relationem esse essentiam definitionis,ratione cuius oratio, quæ definitio dicitur,habet vnitatem essentiæ;eodémq; pacto rem habere in cæteris modis differendi, ac proinde in modo differendi in cōmune sumpto.Dicendum est tamen, superuacaneū esse,ac friuolum,quærere in subiectis artiū huiusmodi relationes rationis, vt ratione earū subiecta habeant vnitatē essentiæ.sublatis enim huiusmodi vnitatibus adhuc in eisdem subiectis cernitur vnitas, quæ satis sit,vt eorum quodlibet dicatur vnum quippiā.Id quod in domo, in naui,& in exercitu cernere licet.Itaq; respondendum est,modum differendi habere vnitatem ordinis, cùm sit oratio quædam artificiosè disposita ad differendū,satisq: esse,si subiectum artis sit vnum quid per se ordinatum ad aliquem finem, etiāsi non sit per se compositum in vnitatem vnius essentiæ. *Vera responsio.*

Dialecticam rectè distingui in docentem,& vtentem. SECT. VI.

IAm illud quærendum est, num sola differendi doctrina,an ipse etiam differendi vsus ad Dialecticam spectet. hinc enim intelligi potest, rectène,an secus distingui soleat Dialectica in docentem,& vtentem. Ac illud in primis apertum est ex dictis,totam differendi doctrinam ad Dialecticā spectare, cùm eius proprius,ac peculiaris finis sit,docere quo pacto differēdum sit.Illud etiam perspicuum est,aliquē differendi vsum pertinere ad Dialecticam:neque enim aliter Dialecticus,quàm differendo, docere potest quo pacto sit differendum, si modò ille Philosophico more, quod ponimus,differendi formas tradit.Verùm is vsus non distinguitur à doctrina differendi, cùm eo ipso doceatur , quo pacto sit differendum:sed is solus à doctrina distinguitur , quo non traditur ex propriis modus differendi vllus , veluti cùm quomodocunque differimus de rebus naturalibus,aut mathematicis,aut etiam de logicis ex communibus,& vnicuique obuiis.Illud quoque haud obscurum est, non omnem differendi vsum,qui via, & ratione fiat (neque enim agimus de vsu artis experte, sed de artificioso)ad Dialecticum spectare.Omnes enim artifices in sua quisque materia ex propriis , ac per se principiis differunt,vt inductione patet.Alioqui si diuisiones, definitiones,& demonstrationes,quæ in aliis disciplinis cernuntur, à Dialectico fierent, vna tantùm Dialectica esset scientia , quippe ad quam, vt omnis differendi doctrina, ita etiam omnis vsus pertineret. *Num differendi vsus ad Dialecticum spectet.*

Tota igitur ambiguitas est de vsu differēdi,nō ex propriis,& per se,sed ex cōmunibus,& quæ omnibus sunt obuia,aut certè exiguo labore inueniūtur,hoc est,ex probabilibus, pertineat ne is totus ad Dialecticū;an verò alius ad hūc,alius ad illū artificiē pro ratiōe materiæ, *In quo posita sit huius quæstionis difficultas.*

teriæ, ex qua disseritur, an potiùs nulli disciplinæ sit proprius. Quòd enim nullius disciplinæ sit proprius, ex eo videtur perspicuum, quia eorum, quæ omnibus sunt in promptu, aut facilè à quouis inueniũtur, non debet vsus censeri cuiquam proprius. Quòd verò vnaquæque ars disserat ex certis quibusdam probabilibus, seu verisimilib. veluti Physica ex iis probabilibus, quæ in rebus naturalibus reperiũtur. Metaphysica ex iis, quę in Metaphysicis, hac ratione suadetur; quia si ea omnia vni arti tribuẽda essent, inopes & penè nullius pretij relinquerentur cæteræ, exceptis Mathematicis: perpaucæ enim reperiuntur demonstrationes in reliquis disciplinis. Accedit, quòd eiusdem facultatis est, verũ, & verisimile cognoscere, vt Arist. ait 1. Rhet. ad Theodectem; quare cùm vera, seu necessaria in vnaquaque materia ad eum artificem pertineant, qui in ea versatur; efficitur, idem dicendum esse de verisimilibus, seu probabilibus, nec omnium probabilium vnam tantùm disciplinã esse constituendam. At verò, quòd ad vnam Dialecticam ea omnia pertineant, intelligi potest ex Aristotele initio Topicorum, aliisque locis quamplurimis, in quibus ille nemine repugnante docet, proprium Dialectici esse, de quacunque re proposita ex probabilibus disserere. *Cap. 2.* *Lib. c. 2.*

Prima affirmatio. In hac igitur controuersia prior assertio sit, Vsum disserendi ex probabilibus esse proprium Dialecticæ. Quæ assertio hunc in modũ probatur. Vsus disserẽdi ex probabilib. nec gignit habitũ sciẽtię, neq; ex habitu sciẽtiæ gigni potest. vt enim nõ generat nisi opinionẽ, ita nasci nõ potest ex habitu sciẽtiæ, quandoquidẽ actus, quibus generatur habitus, & qui ab eo generantur, eiusdẽ speciei sunt. Ergo si vsus disserẽdi ex probabilib. alicui sciẽtiæ tribuẽdus est, nõ propter actum, aut habitum eo pacto disserẽdi attribuendũ illi erit, sed propter materiã, ex qua disserit; aut propter formam disserẽdi, vt ea scientia dicatur disserere ex probabilibus, quæ tradit formam disserẽdi ex eiusmodi materia. Atqui materia probabilis nullius sciẽtiæ propria est, cùm omnibus pateat, aut certè nullo penè negotio inueniri possit: sola autẽ Dialectica tradit disserẽdi formã ex verisimilib. quẽadmodũ, & ex necessariis, vt ex dictis constat: igitur soli Dialecticæ tribuẽdus est vsus disserẽdi ex probabilibus. Atq; hoc pacto verũ est id, quod tã sæpe tradit Arist. propriũ esse Dialectici, de quauis re proposita ex probabilibus disserere. Quòd autem obiiciebatur, vsum disserendi ex cõmunibus, nullius disciplinæ proprium esse, concedendum est ratione materiæ, nõ autẽ ratione formæ. Quod verò addebatur, vnãquamq; artẽ ex certis quibusdam probabilibus ad suã materiam pertinentibus disserere, partim negandum, partim cõcedendũ est. Nã neque probabilia, si res ad viuũ resecetur, ad vllã scientiã propriè spectãt; nec eorũ artificiosa tractatio ad aliũ artificẽ quã ad Dialecticũ pertinere potest. Nec verò mirũ est, si nõ satis locupletes sint plurimæ sciẽtiæ, detracta illis omni doctrina probabili: est enim nec facile, nec vulgare, propria rerũ principia percipere. *Solutio argumentorum.*

Verùm

Verùm, quia Dialectica, quatenus ex probabilibus disserit, ministra censetur sciẽtiarum omnium, easq; omnes præter quasdam Mathematicas anteire, illisq; facultate ea, qua pollet, vtramque in partem disputandi, aditum aperire, & viam munire solet: non censetur alienæ à quaq; scientia eæ sentẽtiæ probabiles, quas Dialectica inuenit, quemadmodum nec opes eæ, quæ famulorum opera conquiruntur, alienæ sunt à facultatibus dominorũ. Ita probabiles opiniones, quæ in rebus metaphysicis ministerio Dialecticæ cõparãtur, Metaphysicæ disciplinæ censentur, quæ in Physicis, Physicæ, atq; ita in cæteris; nec multò secus, atque probationes Philosophiæ humanæ, quæ conclusionibus sacræ Theologiæ adhibentur, pertinent ad sacram Theologiam, quòd subministrentur ab eius quasi famulabus. Quod deniq; additur, eiusdem facultatis esse, verum, & verisimile cognoscere, nõ tam ad veri, & verisimilis cognitionem, quàm ad regulam cognoscendi referendum est; quasi dicat Arist, facultatem, quæ tradit regulam cognoscendi verum, eãdem etiam tradere cognoscendi verisimile, quas certè regulas, quæ vna & eadẽ sunt; ad Dialecticam pertinere perspicuum est. *Dialectica omniũ sciẽtiarũ ministra.* *Explicatur dictũ Aristotelis.*

Posterior assertio sit, Optimam & necessariam esse distinctionem Dialecticæ in docentem, & vtentem, quam D. Tho. Scotus, & alij plerīq; scholastici tradunt, nec quicquam ab ea differre illã, qua Græci Dialecticam diuidunt in eam, quæ auulsa est à rebus, & in eam, quæ est rebus concreta. Prior pars ex dictis aperta est. Dialectica enim eatenus dicitur Docens, quatenus ex propriis principiis modos disserendi tradit. Vtens verò, quatenus ex probabilibus de quacunq; re proposita disserit. Posterior ex eo patet, quia Græci auctores intelligunt nomine Dialecticæ à rebus auulsæ habitum Dialecticæ, quatenus adhuc versatur in ipsa disserendi doctrina tradenda: tametsi, quia eius præcepta collecta sunt ex vsu disserẽdi de aliis rebus auulsa videtur dicta. Nomine autem Dialecticæ rebus concretæ intelligunt eam ipsam, non quatenus omnibus disserendi modis vtitur, vt pleriq; non rectè existimant, & iam impugnatum est; sed quatenus vtitur modo probabiliter disserendi. *D. Tho. 4. Meta. lect. 4. p. 2. Scot. hoc loco & in Porphy.* *Secunda assertio.* *Dialectica docens, & vtens* *A rebus auulsa, & rebus concreta.*

Ex his primùm patet, Dialecticã, siue Logicam docentẽ, & vtentẽ nõ esse duos habitus, cuius rei ignoratione pleriq; hallucinãtur, sed vnum, atq; eundẽ; cuius actus proprius ab ea elicitus, est docere, quo pacto sit disserendum; attributus autẽ, & quodammodo imperatus, disserere ex probabilibus, quacunq; in materia id fiat. *Consectarium primum.*

Deinde, Dialecticam esse docentem ratione totius artis, cùm tota in docendo versetur; vtentem verò ratione eius partis, quæ tantùm docet ex probabilibus disserere. Quanquam enim tota Dialectica ad vsum refertur, cùm præcepta vbiq; tradat ad disserendũ cõparata; vsus tamen demõstratiuæ partis non ad eam pertinet, nisi in propria materia, quẽ tamen ab ipsa doctrina nihil differre diximus. Hoc ipsum D. Tho. hunc in modum explicat, Demonstratiuam Logicæ *Secundum.* *4. Meta. lect. p. 4. 2.*

 partem

partem solam doctrinam continere; Dialecticam verò, siue Topicam & doctrinam, & vsum.

Tertium. Postremò, si Dialectica accipiatur pro sola Topica disciplina, quæ magis vsitatè dicitur Dialectica, tum demum eandem totam esse, & docentem, & vtentem, officiis distinctam à seipsa, quemadmodum differentiæ specificæ apud Porphyrium in diuisiuas, & constitutiuas distinguūtur: tametsi magna est alioqui inter has distinctiones dissimilitudo. *Cap. de differētia*

Obiectiones eorum qui negāt in Topica disciplina reperiri vsum, & doctrinā. Sed obijciat aliquis hoc loco; Topicam disciplinam non esse demonstratiuam, quòd in libris Topicis nullæ reperiantur demonstrationes: ergo non distingui Topicam in docentem, siue demonstrantem, & vtentem, siue disserentem ex probabilibus. Id quod vel ex ipso instituto Arist. in eo opere videtur abundè ostendi. scribit enim in ipso quasi procemio eius operis, se in iis libris nihil accuratè velle tradere, sed omnia rudi Minerua, quòd ad eam disciplinam satis sit, simplicem quandam, & minùs accuratam rerum Dialecticarū cognitionem habere. Atque his argumentis ducti quidam recentiores existimant, inanem esse diuisionem Dialecticæ in docētem, & vtentem, si Dialecticæ nomen sumatur pro Topica disciplina. *Lib. 1. c. 1.* *Dilutio.* Sed non vident primum, siue ea demonstratiua sit, siue non sit, posse tamen ita sumi, vt adhuc in ea vsus à doctrina distinguatur. Neque enim dubium est, quin doceat disserere, cum rationem ex probabilibus disserendi tradit, etiam si quis velit, eam non vti veris demonstrationibus in ea re: & vtatur præceptis sic disserendi (vsu videlicet à doctrina distincto) cùm illa rebus aliis accommodat. *Rhetorica docens & vtēs.* Sed & Rhetorica, quæ à plerisque non censetur demonstratiua, eodē modo consideratur. Quatenus enim tradit præcepta dicendi, docens est, & à rebus auulsa; qua verò ratione ijs vtitur, vtens, & rebus concreta appellari potest. Deinde non tam considerandum est hac in re, quo pacto Dialectica topica ab Arist. tradita sit, quàm quo pacto tradi potuit. quanquam ex ijs, quæ ille docet in Topicis, non paucæ demonstrationes fieri possunt. Iam etiam, multa eorum, quæ demonstratiuè dici poterant de ratione disserendi ex probabilibus, dicta erant in Analyticis, vt, Ex contingentibus non posse necessaria demonstrari, &, Cum opinione, quam probabilia pariunt, non posse scientiam cohærere. *Nō rectè colligi ex paucitate demōstrationū sciētiam aliquam nō esse demōstratiuā.* Postremò, non si in materia aliqua paucæ reperiuntur demonstrationes, continuò dicendum est disciplinam, quæ in ea versatur, non esse demonstratiuam. Hoc enim pacto nec Moralis scientia demonstratiua dicenda esset, ac proinde nec scientia, quòd Arist. 1. Ethic. c. 3. eodem modo se de moribus acturum pollicetur, quo initio Topicorum de rebus dialecticis. Ita non efficiunt vllo modo propositæ obiectiones, quo minùs etiam Dialectica Topica in docentem, & vtentem distingui debeat.

Dialecticam

Dialecticam docentem siue à rebus auulsam, esse verè scientiam.

SECTIO. VII.

Opinio eorum, qui negant Dialecticam esse scientiã.

HIs ita constitutis, vt veniamus ad id, de quo quæstio præcipuè instituta est, partem negantem sibi persuadent nonnulli Recentiores, quorum opinio iis ferè argumentis, quę initio proposita sunt, probari solet. Verùm ea nec placet vllo modo, nec argumenta, quibus confirmatur, quicquam efficiunt, vt paulò pòst patebit.

Eorũ, qui affirmãt, & esse sciẽtiam, & omniũ præstantissimam.

Cap. 13.

Cap. 13.

Alij contrà omnino sentiunt, Dialecticam non modo esse sciẽtiam, sed etiam scientiarum præstantissimam. Scribit enim Plato septimo libro de Repub. Dialecticam doctrinarum omniũ apicem, ac finem esse; cæterásq; disciplinas, etsi propter consuetudinem scientiæ dicuntur; si tamen cum Dialectica conferantur, non esse scientiæ nomine appellãdas, sed alio quodam mẽdio inter vocabula opinionis, & scientiæ. Quod idem videntur Stoici sensisse, qui primas scientiarum Dialecticæ tribuerunt. D. quoq; Aug. in 3. lib. contra Academicos, itémq; secundo de Ordine eandem appellat disciplinarũ disciplinam. & Cic. in lib. de claris oratoribus, artium maximam, atque omnium lucem. Ex quibus recẽtiores quidam Dialectici illud quasi commune artis huius encomium acceperunt, Dialecticã esse artem artium, & scientiam scientiarum. Verùm non omnes hi eadem ratione Dialecticam cæteris artibus anteponunt. Plato enim, vt videre est in loco citato, nõ distinxit Dialecticam à prima Philosophia, nisi quòd tres quasi status, si Ficino credimus, in ea sciẽtia distinxit, vt à forma quidem sua, siue facultate veritatis indagandæ diceretur Dialectica; ab exordio autem, seu disserendi præceptis, Logica; à fine verò, hoc est, ab ipsa veri inuentione, Theologia, primáq; Philosophia. Quanquã Plotinus inter Platonicos præcipuus auctor, etsi nõ distinguit Dialecticã à prima Philosophia, ait tamen Logicã & Dialecticam non esse eandẽ disciplinã, sed Logicam esse ministrã Dialecticę. Quo loco videtur Logicã pro Dialectica docente accepisse, vtentẽ verò Dialecticã confudisse cũ prima Philosophia. Quod forsitan duabus de causis fecit. Vna, quia tam Dialectica, quàm prima Philosophia disserit de rebus omnibus, vt Arist. ipse docet lib. 4. huius operis. Altera, quia veri inuestigatio, quæ Dialecticæ tribuitur, ad eundẽ artificẽ videtur pertinere, ad quẽ spectat veritatis inuentio. absurdũ est enim non eidẽ tribui inuẽtionem, cui tribuitur inuestigatio, & conquisitio. Alioqui aut primus Philosophus inuenit, quod nõ quęrit, aut Dialecticus quærit, quod ipse inuenire nequit. Si ergo Dialectici est, verũ de quacunq; re proposita disserendo inuestigare; primi autem Philosophi, inuenire; idẽ artifex erit Dialecticus vtens, & primus Philosophus. Atq; acutè quidẽ ista Plotinus, & alij Platonici, aut etiam ipse Plato, si hac ratione adducti sunt.

Platonis sententia de distinctione Dialecticæ à prima Philosophia.

Ficinus in eandẽ locum, & in Euthydemũ.

Enneade 1. li. 3. c. 4. 5. & 6.

Plotini.

Quibus rationibus inductus fuerit.

Cap. 2. tex. 5.

Eiusdem artificis esse aliquid quærere, & inuenire.

Sed

Sed longè maturiùs rem conſiderauit Ariſt. cùm Dialecticam à prima Philoſophia diſtinxit. Nam cùm nullus artifex conſtãtior eſſe debeat primo Philoſopho; Dialecticus verò vtẽs vtramq; in partem de rebus propoſitis agat, meritò Ariſt. Dialecticam vtentẽ à prima Philoſophia diſcreuit, non vt ſcientiam vnã ab altera, ſed vt facultatem, & ſcientiæ actum non exercentẽ à præſtantiſſima omniũ ſciẽtia. Neq; quicquam obeſt, quòd Dialectica inquirat verum, & prima Philoſophia inueniat. Duobus enim modis verum inquiritur. Vno ex propriis rerum principiis, quod faciunt ſcientiæ omnes: altero ex veriſimilibus, quod facit Dialectica vtens contenta, etiam inuentione veriſimilium, quibus mens diſponitur, vt ex propriis principiis verum inueniat. Nam neq; verum determinatè quærit Dialectica vtẽs, ſed quod verum ſit, aut quàm ſimillimũ vero. Itaq; ij omnes, qui ea de cauſa Dialecticam ſcientiarũ præſtantiſſimam eſſe dixerunt, quòd crederent, eam à prima Philoſophia, ſaltẽ quoad vſum, non eſſe diſtinguendam, planè hallucinati ſunt. At Diuus Aug. non ita Dialecticam cæteris anteponit, quòd credat, eam eſſe natura ſua præſtantiſſimam ſcientiam, ſed quòd doctrinæ ordine pręcedat cęteras. Quo pacto certum eſt, Ciceronem dixiſſe eſſe eam artiũ maximam, & lucem omnium, vt quæ omnibus modum ſciẽdi tradat. Id quod ex loco citato, & ex primo de Orat. perſpicuè intelliges. Atque eodem modo volunt Iuniores, Dialecticam eſſe artem artium, & ſcientiam ſcientiarum. Quare cùm ij, qui Dialecticam præſtantiſſimam ſcientiarũ eſſe dicunt, partim de prima Philoſophia loquantur, partim id de præſtantia, quæ ad doctrinæ ordinem ſpectat, intelligendum velint; non eſt cur hac ex parte reprehendendi ſint, quòd eam cæteris ſcientiis antepoſuerint.

Vt loco proximè citato, & alibi ſæpe

Ariſtotelis ſentẽtia.

Duplex veri inquiſitio.

Explicantur dicta Auguſtini, & Ciceronis de Dialectica.

Alij denique media ingreſſi via aſſerunt, Dialecticam non eſſe quidem natura ſua ſcientiarum pręſtantiſſimam, ſed tamen eſſe verè ac propriè ſcientiam. Cui ſentẽtiæ, quæ ſcholaſticorum veterum, & omnium penè grauium auctorum communis eſt, libenter ſubſcribimus.

Ac illam non eſſe natura ſua præſtantiſſimã ſcientiarũ, ex eo conſtat, quia nec ex præſtantia ſubiecti, in quo verſatur, nec ex certitudine demõſtrandi id cõcluditur, ex quorum tamẽ altero capite, vel vtroq; id oſtendendum eſſet, vt Ariſt. ſapienter docet initio libri de anima.* Nam ſi de præſtantia ſubiectorum agitur, nobilius eſt ſubiectum Philoſophiæ naturalis, cùm ſit ſubſtantia. Si de certitudine demonſtrandi, potior demonſtrandi modus eſt mathematicus.

Eſſe autẽ verè ac propriè ſcientiã, his rationibus oſtenditur. Primùm, quia partim comparatur, partim cõparari poteſt per verã demonſtrationẽ, ac propriã: quod inductione patet in libris, quos habemus ex Ariſtotele. Exactis enim prædicamẽtorũ, & de Interpret. libris, in quibus ille ferè definitionibus, ac diuiſionib. principia modorũ diſſerẽdi tradit: tàm multæ reperiũtur veræ, ac proprię demõſtrationes,

Vera opinio eorum qui Dialecticã verã ſcientiã faciunt, nõ omniũ tamen præſtãtiſſimam.

D. Th. 4. Metaph. lect. 4. & 2. Scot. in prædic. q. 1. Alb. Mag. c. 1. in Porphyr. Auicenna cap. 1. ſuæ Logicæ. Aegid. Ro. & c.

** c. 1. tex. 8 & 3. Top. c. 2.*

strationes, vt in conuertendis propositionibus, in reuocandis ratiocinationibus imperfectis ad perfectas, in mistionibus modorum, in medij inuentione, & aliis passim locis vtriusque Analyticæ, vt nemo sit, qui negare id possit. Quòd si in libris Topicis, & iis qui de Sophistarum reprehensionibus inscribuntur, non apertè inueniuntur demonstrationes; facilè tamen pleraq; in demonstrationis formam redigi possunt; & si rei materia pauciores patitur, quàm quæ Analyticæ subiecta est. Potest item Dialecticus demõstrare de modo differendi in commune, Quòd sit aptus ad docendum: de diuisione, Quòd confusione mentẽ liberet: de difinitione, Quòd perfectam naturæ perceptionẽ pariat: de argumentatione, Quòd fidem faciat: de demonstratione, Quòd scientiã gignat: de syllogismo dialectico, Quòd opinionem: de pseudographo, Quòd errorẽ: de sophistico, Quòd deceptionẽ, & alia quàmplurima de aliis rebus dialecticis. Ita perspicuum est, Dialecticã partim comparari demonstratione, partim cõparari posse. Deinde, tunc aliquid verè, ac propriè nos scire arbitramur, cùm illud per propria principia intelligimus, quod sæpe Arist. & cæteri Philosophi docent; at Dialecticus intelligit omnes differendi modos per propria eorũ principia, hoc est, per proprias eorum partes, per peculiares definitiones, ac per se notas propositiones, vt ex vniuersa Dialectica perspicuum est; non est igitur dubium, quin Dialectica sit verè, ac propriè scientia. Tertiò, Dialectica est ex iis habitibus, quibus vero assentimur; atqui nõ est fides, vt Grammatica, quæ nititur auctoritate; neq; item opinio, cùm sit euidens, & certus habitus; est igitur sciẽtia. omnis enim habitus, quo aliquid tanquam verum approbamus, aut est fides, aut opinio, aut scientia, quo nomine cõprehendimus habitũ principiorũ, & propriè dictam scientiam, quę sapientiã complectitur. Cùm igitur Dialectica non sit habitus principiorũ; est enim de iis, quæ probatione indigẽt; efficitur, vt sit propriè scientia; tametsi non est sapientia, quæ rerum omnium primas causas tradit. Quartò actus voluntatis, quatenus ad bene beatéq; viuendum referuntur, cadunt sub aliquã verè, ac propriè dictam scientiam distinctam à Physica, quæ de natura eorum agit, sub Moralem videlicet: actus item motiuarum potentiarum, etsi à Physico in tractatione de Anima explicantur, tamen quatenus aliquid arte conficiunt ad Mechanicas scientias spectant, vt patet ex plerisq; mechanicis quæstionibus ab Arist. & aliis Philosophis demonstratiuè tractatis: igitur, & actus intellectus, quatenus ad differendum spectant, cadent sub peculiarẽ aliquam verè, & propriè dictam scientiã distinctam à scientia de Anima, quæ de eorum natura disputat: at hęc nulla est alia, quàm Dialectica: est igitur Dialectica verè, ac propriè scientia. Huius argumenti vim continet commendatio illa Dialecticæ Iamblichi ad Sopatrum [Absurdum, inquit, esset, cætera quidem omnia ratione iudicare, ipsam verò absolutissimã rationis consideratiouẽ relinquere; & cùm ratione animalibus

In Dialectica multas & veras demonstrationes reperiri.

Aliquot demõstrationes Dialecticæ.

Scire quid.

Habitus, quo vero assentimur.

Varias hominis actiones variè cõsideratas ad diuersas scientias spectare.

Encomium Dialect.

malibus aliis antecellamus, eximium istud humanæ naturæ bonum possidentes, temerè, & obiter eam excolere; rerúmq; omnium disquisitioni admissam rationis vim diligere, ipsam verò eius cognitionem, qua præ cæteris dignissimam, ac pretiosissimam scientiam sui, per se constituit (vt testatur descriptio illa Delphica) velut improbandam reiicere.] Postremò, cùm aliquid vno modo fit rectè, alio non rectè, potest reddi causa, cur rectè fiat, cur item non rectè; quam causam, qui tenuerit, verè, ac propriè eius rei scientiam assequutus erit: nos autem aliquando rectè disserimus, aliàs peruersè, & vitiosè: dantur igitur causæ, cur rectè interdũ disseramus, interdum non rectè: at Dialectica huiusmodi causas tenet, cùm principia omnia disserendi tradat: est igitur verè, ac propriè scientia.

Dissoluuntur argumenta initio proposita. SECT. VIII.

Quid nõnulli hoc loco intelligi velint nomine modi sciẽdi.

AD primum igitur argumentum pro negatiua parte initio quæstionis propositum, non desunt, qui dicant, nomine modi scientiæ in hoc capite non innui Dialecticam, sed significari methodum, siue modũ procedendi in vnaquaque scientia, qui priùs haud dubiè tenendus est, quàm earum cuiquã detur opera. Verùm hæc expositio non placet. Primùm, quia Arist. loquutus fuerat

Refutatio.

cateinus de modo discendi ab alio, & admitttendi, & approbandi ea, quæ à præceptore traduntur, quod certè non fit nisi argumentis: at omnis argumentandi ratio à solo Dialectico traditur. Deinde, quia & si nomine modi sciendi solus procedendi modus significaretur, cùm modus procedendi idem sit, quod ordo, & dispositio doctrinæ, idq; et ad vnum etiam Dialecticum spectet, vt in Dialecticis Institutionibus diximus; adhuc dicendum esset significari iis verbis Dialecticam. Nisi quòd cùm hæc possit, & in genere tractari, & accommodatè ad diuersarum scientiarum materias, duplicem ait hoc loco Auerroës significari Logicam; generalem vnam, alteram particularem. *Com. 15.* Quod sic crediderim intelligendum, vt Logica generalis dicatur tota ipsa ars Logica, quæ ante omnes alias scientias tradenda est; particularis autem Logica nihil aliud sit, quàm quædam logicorum præceptorum accommodatio ad materiam cuiusque scientiæ, vt quisque artifex intelligat, quo pacto in ea sciẽtia, quam aggreditur, progredi debeat, & ea, quæ dicuntur, admittere; quæ, vt ita dicam, Logica initio cuiusque sciẽtiæ tradi debet, vt fit in prooemiis Physicorum, & librorum de Anima, itemq; ad initium primi

Vera huius loci explicatio.

Ethic. c. 3. atque hoc ipso opere, ac capite. Dicendum est igitur, appellatione modi sciendi significari Dialecticam, non quòd ipsa vocetur modus sciendi, sed quia nomine modi sciendi, quo significatur Dialecticæ subiectum, innuitur ipsa Dialectica. Nisi velis eam vocari modum sciendi, quo pacto hoc opus appellatur, Post naturalia, quòd in iis versetur. Quo autem pacto fieri possit, vt ipsa sit scientia

ſcientia ea, quæ modum ſcientiam acquirendi tradit, nec tamen ſit prior ſeipſa, inferiùs patebit.

Ad ſecundum, tertium, & quartum dicendum eſt, Ariſt. iis in locis non de Dialectica, vt docet, & à rebus auulſa eſt, ſed quatenus eſt vtens, & rebus concreta apertiſſimè loqui; quo pacto Dialectica nõ fungitur officio ſcientiæ, ſed facultatis, vt eam meritò vocat Ariſt. tex. 5. 1. Rhet. ad Theod. cap. 2. & 4. lib. huius operis c. 2. Eſt enim ſcientiæ officium, ex certis principiis certas etiam concluſiones tradere; facultatis autem, ſiue potentiæ, poſſe attingere oppoſita. Vnde quo pacto intellectus, quia facultas quædam eſt, non modò vera, ſed etiã falſa approbare poteſt, voluntas autem eadem ratione, & bona, & mala amplecti, cùm tamen ſcientiæ vera tantùm, ac bona approbent: ita Dialectica, quatenus vtranque in partem præceptis probabiliter diſſerendi vtitur, poteſt ex contrariis pronunciatis, quæ diuerſis hominibus probantur, contraria ſuadere, etſi, quatenus ſcientia eſt, certa habeat, & definita dogmata. *Explicantur varia Ariſtotelis dicta.*

Ad quintum dicendum eſt, Ariſtotelem eo loco de ſcientiis realibus eſſe intelligendum, vbi etiam nomen rerum accipitur pro rebus, vt diſtinguuntur à ſermone. Cùm autem Philoſophi docent, ſcientiam eſſe de iis, quæ aliter habere non poſſunt; ſic accipiendum id eſſe, quaſi dicant, omnem ſcientiam haberi de concluſionibus neceſſariis, & quæ falſæ eſſe nequeunt; huiuſmodi autem eſſe concluſiones Dialecticæ. Docet enim Dialectica, primum modum primæ figuræ concludere enunciationem vniuersè affirmantem; ſecundum verò vniuersè negantem, & alia huiuſmodi, quæ falſa eſſe non poſſunt. Quocirca, etſi Dialectica agit de ſermone, cuius ſignificatio hominum voluntate mutari poteſt; concluſiones tamen, quas tradit, non poſſunt ex veris in falſas commutari. Hinc fit, vt Dialectica eadem ſit apud omnes nationes, eademque perſeueraret, ſi omnis ſignificatio ſermonis, qua nunc vtimur, aboleretur, & alia omnino inſtitueretur. Idem videtur dicendum de Rhetorica, quæ maxima ſaltem ex parte certas, ac ratas habet concluſiones, ex natura videlicet rerum profectas, veluti quòd narratio breuis, credibilis, & dilucida eſſe debeat. Niſi quòd hæc ars paucas admodum demonſtrationes patitur, nec per modũ ſcientiæ tradi ſolet. Quamquam Ariſt. ad Theodectem accuratiùs reddit rationem eorum, quę ad Rhetoricam pertinent, quàm quiſquam alius. Itaque hæ duæ artes ita de ſermone agunt, vt qualecũque ſit idioma, quod ad earum ſubſtantiam attinet, nihil aut perparum referat. Aliter dicendum eſt de Grammatica, quæ vt tota pendet ex hominum voluntate, ſic in aliis idiomatis alias habet concluſiones, quæ item facilè mutabuntur, ſi vſus volet. Quod enim nos, exempli cauſa, dicimus, Ariſtoteles fuit doctior Xenocrate, Græci more ſuo dicũt, fuit doctior Xenocratis, id quod nos etiam vſurpare poſſumus, ſi placuerit,

Dialecticæ concluſiones eſſe neceſſarias.

Dialecticam, & Rhetoricam eaſdẽ eſſe apud omnes nationes.

Aug. 2. de doctr. Chriſt. 36.

Non idem dicendum eſſe de Grammatica.

SIT NE DIALECTICA CONTEMplatiua an practica.

QVAESTIO II.

Necessariò dicendam esse practicam, vel contemplatiuam.

SECTIO I.

Primum argumentum vtriusque negantium.

SVnt ex Recentioribus, qui velint, hanc artem neq; contemplatiuam esse scientiam, neque practicam. Primùm, quia credunt, non esse scientiam. Secundò, quia dirigit operationes intellectus, qui secundum se spectatus, nec 2 cõtemplatiuus est determinatè, nec practicus. Tertiò, quia vt Arist. 3 docet 1. Topic. cap. 9. problemata omnia aut sunt practica, aut con- 4 templatiua, aut quæ ad hæc conducunt, quod tertium genus c. 12. c. 1. tex. 2. eiusdem lib. planè vocat Logica problemata. Postremò, quia Dialectica nec numeratur ab Arist. inter practicas, nec inter contemplatiuas, quarum meminit 6. libro huius operis. Ita concludunt Dialecticam, nec practicam scientiam esse, nec contemplatiuam, sed organicam, & adminiculantem practicis & speculatiuis. Atque hanc putant esse sententiam D. Thomæ, & aliorum quorundam grauium Auctorum.

Refellitur hæc opinio.

Hæc tamen opinio non placet. Primùm, quia Dialectica est verè, & propriè scientia, vt probatũ est; quare & verè & propriè contemplatiua, aut practica. Deinde quia, etsi non esset scientia, tamen cùm sit habitus cognitiuus, necessariò dicenda esset aut practica, aut cõtemplatiua. Nam si eius cognitio non refertur ad opus, contemplatiua est; si refertur, est practica, vt colligi potest ex 1. ca. huius libri. tex. 3. Postremò, quia, etsi intellectus secundum se non est determinatè contemplatiuus, aut practicus; tamen eius actus partim sunt contemplatiui determinatè, partim practici, atque adeo vel sunt in intellectu contemplatiuo, vel in practico. Quare Dialecticæ habitus vel in contemplatiuo intellectu erit, vel in practico, vel in vtroque; atque ita vel contemplatiuus, vel practicus, vel vtrunque. vbi enim est actus, quo proximè acquiritur habitus, ibidem est habitus ipse.

Actus intellectus partim practicos, partim contẽplatiuos esse.

Solutio argumentorum propositæ opinionis.

Ex his patet solutio primi, & secundi argumenti. Ad tertium dicẽdum est, primum membrum diuisionis problematum, siue quæstionũ in loco citato nõ esse quæstionum practicarum absolutè, sed earum tantùm, quæ pertinent ad prosequutionẽ boni, & fugã mali, quas Arist. c. 12. eiusdem lib. vocat morales. Non sequitur autẽ, problemata logica non esse practica, quia non sint moralia, cùm latiùs pateat practicũ, quàm morale. Ad quartum dicendum, non recẽseri eo loco apertè Dialecticam inter contemplatiuas, aut practicas, quia

quia Arist. non persequitur diuisionem eorum generum vsque ad vltimas species. Quanquam non desunt, qui respondeant, Aristotelem eo loco non diuidere scientiã absolutè, sed realem, vt distinguitur à sermocinalibus, quo pacto Dialectica in membris diuidentibus numerari non debuit. Non est igitur propter hæc argumenta dicendum, Dialecticam neque contemplatiuã esse, neque practicam. Si qui autem graues auctores videntur sensisse, nec practicam esse, nec contemplatiuam, sed vtriusque generis ministram; intelligendi omnino sunt de contemplatiuis, & practicis realibus, non vniuersè 1
de omnibus practicis, & contemplatiuis.

Non rectè à plerisque probari contemplatiuam esse.

SECTIO II.

Vt Scot. in prologo sent. q. 4. Ant. Andr. lib. 6. Met. q. 3. Iauel. ibidem. q. 7. Soncin. q. 6. & plerique alij.

Primum argumentum eorũ, qui existimãt Dialecticam esse contẽplatiuam scientiam.

ALII existimant, esse contemplatiuam. Primùm, quia tractet omnia more contemplatiuo. Explicat enim naturam syllogismi, & aliorum modorum differendi; eorúmque principia, partes, & proprietates tradit. Secundò, quia alioqui aut esset actiua, aut effectiua, vt patet ex lib. 6. huius operis: * at actiuę omnes pertinent ad mores; effectiuæ autem sunt Mechanicæ, è quibus non est Dialectica. Tertiò, quia, etsi hæc ars referatur ad opus differendi, eius tamen finis proximus non est ipsum differendi opus (quod etiam suprà dictum est) sed intelligere, quo pacto sit differendum. 2
Quartò, quia practica scientia est, quæ dirigit praxim, ex qua Practi- 3
cæ nomen desumptum est; at Dialectica non dirigit praxim, sed ope- 4
rationes intellectus, quarum nulla est praxis. Ita concludunt Scotus, & alij non pauci, Dialecticam non esse practicam, sed contemplatiuam.

** cap. 1. tex. 1. Sect. 2. q. 1.*

Solutio argumentorum.

Verùm quicquid de hac sententia dicendum sit, argumenta proposita nihil efficiunt. Non quidem primum, quia practicæ etiam scientiæ tradunt naturas rerum, de quibus peculiari ratione agunt, vt Morales naturam virtutum, earúmque partes, principia, & proprietates; neque in ea re discrimen est inter practicas, & contemplatiuas, vt paulò pòst patebit. Non secundum, quia neque omnes actiuæ etiam reales, sunt morales, neque omnes effectiuæ mechanicæ; quod item ex sequentibus perspicuum erit. Non tertium, quia etiam finis Moralis scientiæ proximus non est bene agere, sed intelligere, quo pacto bene agendum sit, cùm tamen Moralis sit practica. Non denique quartum, quia nomine praxeos comprehenduntur apud Philosophos non modò operationes voluntatis, sed etiam intellectus, quatenus voluntatis imperio subiectæ sunt.

Finis scientiæ de moribus.

Praxis.

Nonnulla

Nonnulla de discrimine contemplatiuæ scientiæ, ac practicæ.

SECTIO TERTIA.

Finis cõtẽplatiuæ scientiæ, cognitio, practicæ opus.

Vt igitur faciliùs intelligas, Dialecticam esse practicam, quod [a] aliis meritò placet, non nulla præmittenda sunt de distinctione practicæ à contemplatiua, vt ab Arist. traditur primo cap. [b] huius libri, cùm ait, finem contemplatricis scientiæ, veritatem esse, hoc est, ipsam veritatis cognitionem; practicæ autem, opus. Qua in re nonnulla animaduertere oportet. Primùm, nomine finis eo loco non esse intelligendum finem, quem sibi quisque pro libito statuit (plerique appellant finem scientis) sed eum, ad quem scientia ipsa suapte natura dirigitur. Fieri enim potest, ac passim etiam accidit, vt finis eorum, qui scientiis contemplatiuis dant operam, non sit ipsa rerum cognitio, sed quæstus, quem ex ea cognitione facere, aut inanis gloria, quam ex ea captare volunt: contráque euenit, vt plerique viri principes dent operam practicis scientiis non gratia operis faciendi, sed solius cognitionis causa, eiúsque oblectationis, quæ cognitionem consequitur. Non erit igitur vlla scientia contemplatiua, nisi ex natura sua sibi vendicet, vt finem, cognitionem ipsam rerum, de quibus agit: neque item practica nisi cognitio rerum, quam tradit, suapte natura dirigatur ad opus. Eas autem iudicabimus vendicare sibi propriã cognitionem, vt finem, quæ in sola natura rerum explicãda versãtur, nec tradũt vllas regulas operis cuiusquã faciẽdi, etiãsi res, de quibus agunt, fieri possint humana opera. Qua ratione dicimus Physicam, & Geometriam esse contemplatiuas, quia nullas tradunt agendi, aut faciendi regulas, tametsi multæ res naturales, & Geometricæ possint fieri humana arte, vt aurum ab Alchimistis, pentãgonum à fabro. Eas verò iudicabimus suapte natura dirigere cognitionem propriam ad opus, quæ tradũt præcepta agendi aliquid, aut faciendi, etiamsi naturam eius, & partes, ac proprietates simul explicent. Qua ratione dicimus, Morales esse practicas, propter regulas agendi, quas tradunt, quanquam simul agant de natura virtutum, de speciebus Rerumpub. & cæteris huiusmodi.

Duplex finis scientiæ practicæ, & contẽplatiuæ.

Ratio discernendi practicã à cõtemplatiua.

Per quos fines Aristoteles scientiam practicã, & contẽplatiuam distinguat.

Deinde, non esse in eodẽ pronũciato Aristotelis præcisè intelligendum finem proximũ scientiæ, sed principalem, quisquis sit ille. Nam etsi finis proximus contẽplatiuæ est cognitio, tamẽ opus nõ est proximus, & immediatus finis practicæ, sed remotus. Ac potuisset quidẽ Aristoteles distinguere contemplatiuã & practicã per fines earũ proximos, cùm apertum sit, omnem scientiam referri proximè aliquem actum propriũ à se elicitũ, qui alius, quàm cognitio esse non potest. Verùm quia cognitio contẽplatiua nõ refertur ad opus, nisi forsitan ex proposito contẽplantis; cognitio autẽ practica ex seipsa refertur ad opus, tanquã ad finẽ principalẽ; meritò iudicauit ille distinguendas esse per cognitionem, & opus, tanquã per fines principales. Vnde est

[a] *Ingressus ex Recentioribus Ochamus & Greg. in prolog. sent. Venetus ad initium Logicæ. Iandun. 6. Met. q. 3. & 5. Mirãdolanus: Scaliger & alij plerique.*

[b] *tex. 5.*

Vt de Metaph. t.Ji.c.2. est illud de contemplatiuis dictum, Esse eas liberas,& sui gratia: de practicis autem moralibus, Non vt cognoscatur, quid sit virtus, sed vt boni efficiamur, de virtute agendum.

Vt 2. Eth. c. 2. Tertiò, contemplatiuam scientiam semper attingere per se ipsam finem suum principalem, cùm is sit eius actus elicitus, at practicam non per se ipsam, sed per alium habitum, aut potentiam. Nam sciētiæ Moralis finis præcipuus est opus virtutis; at hoc non à scientia ipsa Morali, sed à virtute attingitur. Eodémque modo Medicinę finis principalis, est sanitas ægroti, & Militaris, victoria; sed tamen neutra attingit eum finem per seipsam, sed per potentiam executiuam, aut suam, aut aliorum, aut aliorum & suam, vt perspicuum est. *Diuerso modo sciētiam practicam & contēplatiuam fines suos principales attingere.*

Quartò, non esse intelligendum in eodem pronunciato nomine operis id solùm, quod confectū relinquitur extra eum, qui per scientiam agit, quemadmodum intelligitur primo Ethic. ca. primo, quo pacto statua est opus statuarij; sanitas, aut homo sanus, Medici; victoria, siue hostium subiectio, Ducis, & exercitus (neque enim practicæ omnes relinquunt opus confectum post actionem) sed est intelligendum id, ad quod vltimò terminatur intentio scientiæ, siue id sit tale opus, quale diximus, siue operatio regulata secundū normam scientiæ, ex qua operatione nullum tale opus confectum resultet; quo pacto actus virtutis est opus virtutis moralis, recta nauigatio Nauticę, & cōcentus Musicæ. Sunt enim duo genera scientiarum practicarum, quorum aliud habet pro fine opus priori modo sumptū, aliud posteriori, vt Aris. docet loco proximè citato: inter quæ opera hoc interest, quòd posterius dicitur praxis, prius non itē; sed tamen inter actum elicitum scientiæ, & opus prioris generis semper media est praxis aliqua, saltem actio ea, qua eiusmodi opus conficitur. Vnde fit, vt vtrumque genus scientiarum dicatur practicum à praxi; cæterum non semper, vt à fine principali, cùm praxis in priori genere sit medium ad opus, quod est finis principalis. Hoc tamen conueniunt hæ scientiæ, quòd earum regulæ operandi non sunt directiuę, nisi praxeos, quandoquidem regulæ non dirigūt res, quæ fiunt, sed actiones, quibus fiunt. *Duplex scientiarū practicarum genus.*

In prolo. Sen. q. 4. c. 10. tex. 49. Postremò, nomine praxeos apud Scotū intelligi solas operationes extra intellectum, quòd Arist. dicat in 3. de Anima, Intellectum extensione fieri practicum, id est, cùm regulat operationes, quæ sunt extra ipsum. Sed eiusmodi pronūciatum neque est apud Arist. eo loco, neq. verò alibi, quod sciam; neque si foret, ita esset intelligēdum, sed hoc pacto, Intellectum extensione, id est, dum iudicio suo ad aliquam operationem regulandā extenditur; fieri practicum. Siquidem tale iudiciū, non est contemplatiuum, sed actiuum, quod communi significatione sumptum appellamus practicum. De qua re *Ad ca. 2.* accuratius lib. sexto. Potius ergo dicendum est, praxim esse actum cuiuscunque potentiæ aptū dirigi, siue regulari ab intellectu, etiāsi sit operatio intellectus. Alioqui actus prudentiæ, qui sunt operatio- *Quid Praxis apud Scotum.* *Vera sententia.*

nes intellectus, & regulantur, siue diriguntur per scientiam Moralem, non essent praxes, cùm tamen vel maximè hoc nomine à plerisque dignæ censeantur.

Dialecticam esse scientiam practicam, non tamen effectiuam, sed actiuam.

SECTIO IIII.

Ostēditur Dialecticam esse practicā ex fine illius principali.

HIs positis, facilè colliges, Dialecticam esse practicam. Primùm quia principalis finis, ad quem ipsa suapte natura dirigitur, est bene disserere. Nam etsi naturam, partes, & affectiones modorum disserendi tradit; tota tamen plena est præceptis bene disserendi, quod maximè patet in tota Analytica, & Topica, ad quæ præcepta, reliqua omnis consideratio dirigitur. Cùm ergo disserere, quatenus subest volūtati, & regulatur præceptis bene disserendi, sit vere praxis; erit & Dialectica practica. Deinde, quia ex dictis patet, proprium eius finem esse, docere quo pacto disserendum sit; docere autem quo pacto aliquid agendum sit, iudicium practicum est. Distinguuntur autem hæ duæ rationes inter sese propter duos fines Dialecticæ, quorum alter est principalis, & remotus, atque communis ei cum cæteris scientiis; alter proprius, & immediatus. Prior est disserere, posterior docere quo pacto sit disserendum: prior est praxis; posterior iudicium practicum. Priorem consequitur Dialectica partim per se ipsam, cùm disserit demonstratiuè in propria materia, & de quauis re probabiliter; partim per alias scientias, quatenus vnaquæque earū vtitur in sua materia demonstrandi præceptis à Dialectico traditis. Posteriorē sola ipsa per seipsam cōsequitur, cùm sola iudicet, ac doceat, quo pacto sit disserendū. Tertiò quia propria rationis opera cadunt sub considerationem Dialecticæ (ad ea.n. corrigenda inuentam esse diximus Dialecticam) non cadunt autem quoad propriam naturam, cùm sic pertineāt ad scientiam naturalē, qua parte agit de anima; neque alia videtur esse ratio, qua cadant sub Dialecticam, nisi quatenus diriguntur ad intelligenda ex cognitis ea, quæ ignota sunt; dirigi autem hoc, aut illo modo, est practicè tractari, non autem simpliciter cognosci: est igitur non contemplatiua, sed practica. Eadem ratione dicimus, artē fabrilem esse practicam, quia etsi ligna, quæ sunt eius materia, sunt res naturales, & à Physico tractantur; tamen quia tractantur directiuè ab arte fabrili, vt de iis fiat hoc pacto scamnum, illo autē mensa &c. ideo non est contemplatiua, sed practica. Accedit Arist. sententia, qui lib. 6. huius operis c. 1. non enumerat, nisi tres contemplatiuas sciētias, Metaphysicam, Physicam, & Mathematicam, quo fit, vt cæteras omnes in practicis numerandas velit. Quòd si dicas Arist. eo loco non diuidere nisi scientias reales; saltem hoc concedas necesse est, id quod ait de practicis realibus, in Dialecticam quoque eadē ratione conuenire, Esse, inquam, in nobis principium rerum, quæ ab ea tra-

Ex fine proprio. *Finis Dialecticæ proximus & remotus.* *Ex iis, in quib. Dialectica versatur.* *q. 1. Sect. 3* *Ex quibusdā locis Aristotelis.* *tex. 2.*

tractentur. Libro etiam 1. Topic. cap. 9. idem significatur in diuisione problematum. Cùm enim secundum membrum sit eorum, quæ pertinent ad contemplationem, reliquum est, vt cętera duo pertineant ad praxim, quorum alterum est problematum logicorũ. Idem quoque patet ex appellatione logicis problematis eo loco attributa. Vocantur.n. adminiculantia, siue subseruientia moralibus, & contemplatiuis, quod ad praxim spectat, non ad contemplationẽ. Contemplatiuæ.n. scientiæ non subseruiunt aliis, sed sua contemplatione contentæ sunt. Quia tamen Dialectica magis subseruit contemplatiuis, quàm practicis realibus; ideo à D. Aug. 8. lib. de ciuit. Dei, & D. Tho. in Boëtium dę Trinitate * ad contemplatiuas scientias reuocatur. Quam eandem sententiam crediderim esse Aegidij Romani ad initium Logicæ, cùm vocat Logicam, speculatiuam adminiculantem, præsertim cùm in hoc eodem genere ponat Rhetoricã, & Grammaticam, quæ planè numerantur in practicis artibus, nec alia ratione dici possunt speculatiuæ adminiculantes, nisi quia speculatiuis, vt dignioribus inseruiunt. Denique idem significarunt veteres Peripatetici, cùm Dialecticam organum Philosophiæ appellarunt, atq; adeò simpliciter organum. Perspicuum est.n. organum, siue instrumentum non ad contemplationem, sed ad actionem spectare.

*Aug. 8. de ciuit. Dei c. 4. * q. 5. ar. 1.*

Cur à quibusdam Dialectica reuocetur ad scientias contemplatiuas.

Cur organum Philosophiæ dicatur.

Illius autẽ quæstionis, sit ne Dialectica in actiuis, an in effectiuis artibus ponenda (in has.n. diuiduntur practicæ ab Arist. 6. lib. huius operis c. 1,) perfacilis est explicatio. Si. n. actiuæ primò, & præcipuè in actibus immanentibus versantur, effectiuæ autẽ in iis, qui transeunt in externam materiam; perspicuum est, Dialecticam esse actiuam, non effectiuam; quippe cùm primo versetur in operationibus intellectus dirigendis, quamuis etiam descendat ad dirigendum externum sermonẽ. Eodem pacto Moralis scientia est actiua, nõ effectiua, quia etsi versatur in externis virtutum actionibus, præcipuè tamen de internis agit. Alia ratio est de Rhetorica, & Grammatica: versantur.n. primò, & præcipuè in externo sermone, tametsi Grammatica non est verè, & propriè dicta sciẽtia. Erunt igitur hac ratione Rhetorica, & Grammatica efficientes. Quòd si nomine agẽtium eæ quoq; intelligantur omnes, quæ ita in externa materia versantur, vt nullum opus confectum relinquant, quo pacto non rarò intelligi solent; vtraque in numero agẽtium haberi poterit quod idẽ Quintil. de Rhetorica censet. Eademque efficientium significatione nonnunquam vtitur Arist. vt in 1. libro Magnorum Moralium, vbi Citharistarum artem in agentibus numerat, non in efficientib.

tex. 1.

Dialecticam esse scientiam agentem, non efficientem.

Rhetoricam, & Grammaticam esse efficientes.

Lib. 2. c. 19.

Cap. 33.

Hinc collige, nec solas sciẽtias Morales esse actiuas, cùm sermocinales quoq; actiuę sint; nec omnes effectiuas esse Mechanicas. Eas enim esse dicimus Mechanicas, quorũ artifices manu conficiũt ea, in quibus versantur. Quamquam nõnulli eas excipiunt, quæ etsi in manuaria consistũt opera, haud magno tamen eget labore corporis; vt Galenus, pingendi, fingendiq; peritiã. Vnde patet, artem Ducis,

Consectarium.

In exhortatione ad bonas artes.

Architecti,& huiuſmodi alias,quæ præcipiendo aliquid efficiunt,ita eſſe effectiuas,vt multò etiam minùs,quam pingendi ars, Mechanicarum nomine comprehendantur. Itaque eæ tantùm apud omnes dicuntur Mechanicæ, quæ aut labore corporis, aut vtilitate operis animum deprimunt,& quodammodo ſeruum faciunt, Quas Ariſt.lib.8.Polit.βαναύσους, hoc eſt,ſordidas,nos etiam Seruiles dicimus.Sed quoniam in diſtinctionem artium, & ſcientiarum incidimus;operæ pretium erit, tres quaſdam earum generales diuiſiones ſub vnum aſpectum proponere,latè tamen, ac promiſcuè acceptis nominibus artis,& ſcientiæ.

Artes Mechanicæ. Cap.2.

Generalis Diuiſio ſcientiarum. SECTIO V.

Prima artium diuiſio in reales, & ſermocinales.

Scientiæ,ſiue artes tribus modis diuidi poſſunt;vno,ratione eorum, in quibus verſantur; altero,ratione finis;tertio,ratione ordinis.

Prima diuiſio.Artium,aliæ de rebus agũt,aliæ de ſermone. Priores dicuntur reales, quod genus latiſſimè funditur, vt ex dicendis patebit:poſteriores,ſermocinales,quod genus Grammaticam complectitur,Dialecticam,& Rhetoricam.Poteſt autem in hac diuiſione nomine ſermonis intelligi non modò ſermo externus, quo cum aliis communicamus,ſed etiam internus, quo ſecum quiſque ratiocinatur,circa quem præcipuè verſatur Dialectica. Ac Grammatica quidem tradit ſermonem correctum, & emendatum, vt quod dicitur,rectè ac integrè percipiatur.Grammatica, inquit D. Augu. dicitur omnis orationis integritas. Rhetorica ornatum adhibet, vt moueatur affectus auditoris. Quod Cic.ſignificat,cùm ait, Vnum erit profectò,quod ij,qui bene dicunt, afferunt proprium, compoſitam orationem,& ornatam,& artificio quodam,& expolitione diſtinctam.Denique Dialectica verſatur in tradendo ſermone rationali.ſic.n.vocari poteſt is,qui ignotum aliquid ex iis,quæ nota ſunt, declarat;in quo præcipua rationis,ac orationis vis cernitur.Ad Grãmaticam reuocantur à nonnullis Hiſtorica, & Poëtica. Potiùs tamen reuocandæ videntur ad Rhetoricam, vt fit apud Quintilianũ, quippè cùm hiſtoria, & poëſis quendam ſibi proprium ornatum habeant, & ad mouendos ſuo modo affectus comparatæ ſint. Etenim hiſtoria rerum geſtarum graui narratione animos impellit ad pleraque agenda, fugiendáque. Poëſis verò ligatæ orationis ſuaui numero animum delectat,ac mulcet; eámque in rebus ob oculos ponẽdis vim habet,vt eas non tã pingere, quàm facere videatur,vnde & ποιητικῆς nomen arti tributum eſt.Ex his adductus eſt Cicero, vt diceret,hiſtoriam eſſe opus maximè oratorium.& alibi, Videtis ne,inquit,quantũ munus Oratoris ſit hiſtoria?Haud ſcio an flumine orationis,& varietate maximum. Et alio loco;Eſt finitimus Oratori Poëta,numeris aſtrictior paulò, verborum autem licẽtia liberior, multis

Grammatica. *Rhetorica.* *Dialectica.* *Hiſtorica, & Poëtica.* *Recentiores quidam.* *Quid Cicero de Hiſtorica, & Poëtica ſenſerit.*

De Doc. Chri.lib. 3.c.3. 1.de Oratore. Li.2.ca. 19. 2.de Leg. 2.de Or. 1.de Ora

multis verò ornandi generibus socius, ac penè par; in hoc certè propè idem, nullis vt terminis circumscribat, aut definiat ius suum, quo minùs ei liceat, eadem illa facultate, & copia vagari, quà velit.

Secunda artiū diuisio in Theoreticas & Practicas. Secunda diuisio Artium, quædam sunt theoreticæ, siue contemplatiuæ, & speculatiuæ, vt vocant: aliæ practicæ. Theoreticæ sunt, quarum finis est ipsa veritatis cognitio. Practicæ, quarum finis est opus. *Hoc lib. ca. sex. 5.* Porrò Practicæ, aut dirigunt actiones, quæ in ipso agente manent, quæ magis propriè dicuntur actiones, vt velle, nolle; aut eas, quæ in alia re exercentur, quæ vocantur effectiones, vt nauis extructionem. Priores nomine communi sibi vendicato appellantur practicæ, & actiuæ; posteriores proprio vocabulo dicuntur effectiuæ. *sex. 2.* hinc Arist. 8. Topic. c. 2. & 6. huius operis libro c. 1. tria scientiarum genera esse dixit, vnum contemplantium, alterum agentium, tertiū efficientium; quæ diuidendi ratio ab omnibus Philosophis sæpe vsurpatur. *Tres Theoreticæ.* Contemplantiū tria genera facit Arist. loco proximè citato, Physicā, Mathematicā, & Theologiā. *Physica.* Physica, seu Naturalis sciētia, versatur in cognoscenda natura earum rerum, quæ mutationi subiectæ sunt, vt cœlorum, elementorum, stirpium, & animantium. *Mathematica.* Mathematica contemplatur quantitatem, non spectata interim natura earum rerum, in quibus quantitas existit. cuius artis duæ sunt species, Geometria, quæ quantitatem continuā, eiúsq; proprietates considerat: & Arithmetica, quæ discretā, hoc est, numerum, & eius affectiones. *Quæ sint partim Naturales, partim Mathematicæ.* Sunt & aliæ artes partim Naturales, partim Mathematicæ, vt Astrologia, Musica, Perspectiua, & Geopraphia, quarū prima de magnitudine, numero, & motu orbium cœlestium; altera de tonorum conuenientia, & concentu; tertia de ratione radiorum aspectus, qui visuales appellantur; quarta de orbis terrarum descriptione differit. *Metaph.* Theologia verò, seu Metaphysica, lumine naturali duce, eas contemplatur res, quæ omnis corporeæ molis, & mutationis sunt expertes, vt mentes eas, quibus cœlestia corpora mouentur. Verùm alia est longè nobilior Theologia, quam Dei omnium parentis singulari munere accepimus, quæ non humano ingenio, sed diuinæ reuelationis lumine edocta multò plura, multóque certiora de diuinis rebus tradit. *Ius canonicum.* Atque huic Theologiæ subiicitur ius canonicum, qua ex parte cōtinet ea, quæ Spiritus sancti numine de iis, quę ad fidem, & mores, quos fides pręscribit, pro ratione temporū explicata sunt. Nam quoad cætera non dubium est, quin Politicæ subiiciatur.

Scientiæ agentes. Agentiū verò duo sunt genera. Vnū, quod dirigit actiones intellectus, quæ est Dialectica: alterū, quod dirigit actiones volūtatis, quæ Moralis sciētia vocatur. *Qua ratione addi possit tertium genus agentium.* Quāquā si quis inter agētes, iuxta superiùs dicta, numerare velit artes eas, quę etsi in externā materiā trāseunt, nullū tamē opus confectū ex proxima, & immediata actione relinquūt: addēdum erit tertiū genus agentiū, quod Grāmaticā, Rhetoricam, Citharistarum artem, Tibicinum, & huiusmodi alias comprehendat. Quòd si quis obiiciat, Grammaticā dici solere artē rectè

loquendi, & scribendi: at scribendi arte ipsam scripturam confectam relinqui; Occurrendum erit, Primùm quidem, non ideò Grammaticam dici rectè scribendi artem, quòd doceat lineas ducere, ipsosq; characteres conficere (hoc.n. omnes efficienti facultati tribuunt, non agenti) sed quòd tradat rectè, hoc est, congruè, & emẽdatè loquendi, ac scribendi præcepta; ita vt non dicatur simpliciter ars scribendi, sed ars ipsius, vt ita dicam, rectitudinis, siue congruitatis in scribendo. Deinde, præcepta, quæ traduntur à Grammatico, proximè & immediatè, atque adeò præcipuè ad orationem vocalem referri, ex qua certum est, nihil confectum relinqui, quemadmodum, neque ex proximo & immediato opere, quod Morales scientiæ præscribunt. Nam etsi multa extrinsecùs fieri iubent, quæ diu permanẽt, vt sunt commutatio rerum, & distributio communium honorum; proximè tamen, ac præcipuè versantur in actibus, qui manent in animo, veluti in actibus interioribus iustitiæ, & aliarum virtutum. Porrò Moralium scientiarum tres species tradi solent, Ethica, Oeconomica, Politica. Ethica sic vnumquemque probitate morũ informat, vt, etiãsi solitarius agat, possit (vt hæc vita fert) bene beatéque viuere. Oeconomica, siue Ratio rei familiaris, tradit præcepta regendæ familiæ. Politica, quã nos Ciuilẽ dicim⁹, præscribit leges gubernãdæ Reip. ad quã pertinet tota iuris ciuilis prudẽtia, & magna pars iuris canonici.

Morales. *Ethica.* *Oeconomica.* *Politica.*

Efficiẽtes Denique efficientium aliæ dirigunt externum sermonem, quibus homines inter se communicant, vt Grammatica, & Rhetorica; aliæ verò res alias externas. Huius autem posterioris generis multæ traduntur diuisiones. Namque aliæ materiam præparant, vt quæ metalla purgat; aliæ opus conficiunt, vt quę arma fabricat; aliæ confecto opere vtuntur, vt Militaris. Item, aliæ sunt principales, & quasi dominæ aliarum, vt Architectura respectu Cæmentariæ; aliæ famulãtes, ac subiectæ, vt hæc respectu illius. Ad hæc, aliæ post actionem nullum opus confectum relinquunt, vt ars Citharistarum; aliæ relinquunt, quorum tria genera traduntur. Siquidem aliæ noua conficiunt, vt figulorum ars; aliæ collapsa restaurãt, ac reficiunt, vt Medicina; aliæ vtrumque præstant, vt ars ædificandi. Rursus, quædam ad necessaria subministranda comparatæ sunt, vt Pistoria; aliæ melius, aut iucundius degendi gratia: vt Gladiatoria ad vitam tuendam; ad delicias, vnguentaria.

2. Phys. 2. à tex. 24. Laertius lib. 3. ex Platone. 1. Eth. c. 1. Aug. 2. de doct. Chr. c. 3. Galenus de cõst. artis Medicæ. Meta.

Tertia scientiarũ diuisio in superiores & inferiores. Tertia diuisio. Artium, quædã sunt superiores; aliæ inferiores. Superiores sunt Morales scientiæ, Naturalis, & vtraque Theologia; atque hæ, scientiæ magis, quàm artes appellantur. Inferiores, quæque sæpius artes, quàm scientiæ dicuntur, ad septẽ liberales, & totidem seruiles reuocantur. *Artes liberales, & seruiles.* Liberales sunt Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Arithmetica, Musica, Geometria, & Astrologia. Seruiles, Agricultura, Venatoria, Militaris, Fabrilis, Chirurgia, Textoria, Nautica; quę omnes hisce versibus comprehendi possunt.

Lingua, tropus, ratio, numerus, tonus, angulus, astra:

Rus,

Rus, nemus, arma, faber, vulnera, lana, rates.

Linguæ nomine intellige Grammaticam; Tropi, Rhetoricam; Rationis, Dialecticam; & sic cæteras deinceps. Priores septem ideo dicuntur liberales, siue ingenuæ, quia illis excolitur animus, libera, & ingenua pars hominis. Posteriores vocantur Seruiles, quòd eis potissimùm exerceatur corpus ad mercenarias, ac seruiles operas. Quo fit, vt nomine Seruilium non oporteat intelligére Militarem Ducis, aut Fabrilem Architecti, aliasúe huiusmodi; quæ artificis manu non exercentur. Possunt enim hæ ad liberales artes, aut etiam ad superiores scientias vtcunque reuocari, vt Architectura ad Geometriam, & ars ductandi exercitum ad Politicam. Sed quoniam cum quæstione hac coniuncta est illa, sit ne Dialectica pars Philosophiæ, an solum instrumentum; eam è vestigio discutiamus. *Cur liberales, & seruiles dicantur.* *Exceptio.*

SIT NE DIALECTICA PARS PHILOSOPHIÆ, an solum instrumentum.

QVAESTIO III.

Non videri partem Philosophiæ.

SECTIO I.

QVi Dialecticam neque in practicis scientiis, neque in contemplatiuis, neque omnino in scientiis numerandam censent, facilè se negatiuam huius quæstionis partem concludere existimant. Et rectè quidem, si id, quod ponunt, verum esset. Neque enim fieri potest, vt disciplina vlla sit pars philosophiæ, quæ in scientiis non numeretur. Sed quoniam eorum fundamenta nihil firmitatis habent, vt ex dictis patet; alia nobis afferenda sunt argumenta, quibus eadem conclusio videri potest verisimiliùs confirmari. *q. 1. Sect. 7. & 8. & q. 2. à Sect. 1.*

Primùm, quia Philosophia non agit, nisi de rebus magni momenti; Dialectica verò tota versatur in sermone, aut etiam in entibus rationis, quæ nullius momenti sunt. *Primum argumentum pro parte negatiua.*

Deinde, quia omnis Philosophorum cognitio est per se digna studio; Dialecticæ autem nemo dat operam propter ipsam, sed propter alias disciplinas, atque adeo propter Rhetoricam, quam nemo ponit in partibus Philosophiæ. Vnde fit, vt explicatio logicorum problematum non expetatur propter se, sed propter explicationem aliorum, vt habes primo Topic. cap. 9. *Secundum*

Tertiò, quia nulla pars Philosophiæ refertur ad aliã, aut est permista cũ aliis, sed vnaquæq; per se ipsa quasi cohæret, & ab alia distinguitur; at Dialectica refertur ad omnes partes Philosophiæ, & est per- *Tertium.*

mixta cũ omnibus, vt quæ omnibus modũ disserendi subministrat.

Quartum Quartò, quia Philosophia nõ est à rebus auulsa, sed tota in rebus versatur: Dialectica verò quatenus rebus cõcreta est, aut nõ est sciẽtia, vt suprà ostensum est, cùm disserat ex probabilibus, aut si disserit de omnibus rebus demonstratiuè, eadẽ est cum cæteris scientiis.

Quintum Quintò, quia idẽ videtur Arist. planè sentire primo libro Top. c. 2. cùm ait, Dialecticã esse vtilẽ ad disciplinas Philosophiæ; & cap. 12. cùm docet de quæstionibus, quæ in disputationem veniunt, aliter Dialecticum, aliter Philosophum disserere: & initio lib. 8. cùm ita scribit, Quod ad loci inuentionem attinet, communem esse Philosopho cum Dialectico considerationem.

Sextum. Postremò, ex communi Veterum sententia, qui Logicam Philosophiæ organum appellauerunt. Nam cùm organũ, siue instrumentum Artificis, non sit eius pars; non erit Logica pars Philosophiæ, sed instrumentum.

Variæ Philosophorum sententiæ in hac Quæstione, quidque sit Philosophia.

SECTIO II.

Sententia quorundã Græcorũ. *Stoicorũ.* *Platonis.* IN hac Quæstione non mediocris contentio est inter Philosophos. Nam Græci quidam enarratores Arist. vt Alexander, Ammõ, & Philop. existimant, Dialecticã, siue Logicam, non esse partem Philosophiæ, sed solum instrumentum. Stoici verò contendunt non esse instrumentum, sed partem. At Plato, & Academici tùm partem, tùm instrumentum esse affirmant. In qua *Aristotelis.* sententia (vt mihi quidem videtur) fuit Arist. quam apertè sequutus est ex Græcis Simplicius, & ex latinis Boëtius, Magnus Albertus, & ferè reliqui graues Auctores. Quanquam Arabes quidam, in quibus est Auicenna, totam hanc quæstionem de nomine esse existimant, quòd alij latiùs, alij pressiùs Philosophiæ vocabulum accipiant. Quapropter vidẽdum est, quid sit Philosophia: hinc enim nullo negotio explicabitur quæstio. *Alex. & Philop. initio Priorum. Ammõ. initio prædicamentorum. Simplic. in prædic. Boetius in Porphyr. in prologo, & Alb. ibidem tract. 1. c. 3. Auic. initio sua Logica.*

Germana Philosophia significatio. Quæ sit propria, & germana Philosophiæ significatio, ex causa, quæ priscos homines ad Philosophandũ impulit, intelligi potest. Scribit Arist. 1. lib. cap. 2. post Platonẽ in Theæteto, ex admiratione effectorum, quarũ causæ ignorabantur, cœpisse homines philosophari, hoc est, causas inuestigare. Si ergo studiũ fugiendæ ignorationis causarũ mouit priscos, vt philosopharentur; efficitur vt nihil aliud sit Philosophari (si propriè loquendũ est) quàm causas inuestigare. Vnde patet, Philosophiã, si vim nominis spectes, nihil esse aliud, quàm causarum inuestigationẽ, id quod magis ad verbũ explicamus, cùm dicimus, Philosophiã esse amorẽ, studiúmve sapiẽtiæ, hoc est, cognitionis rerũ per omnes earum causas ad supremas vsq; Atq; hæc de germana Philosophiæ significatione. Re tamẽ ipsa, Philosophia, & So-

phia idem sunt. Qui enim priscis temporibus sophi, seu sapientes dicebantur, postea auctore Pythagora modestiori vocabulo Philosophi, quasi sapientiæ amatores appellari voluerũt, vt initio diximus; vnde factum est, vt quæ antea dicebatur Sophia, deinceps Philosophia appellata sit.

In proœ. huius operis cap. 4.

Philosophia igitur, siue Sophia definiri potest, scientia rerum per omnes causas. Duobus autẽ modis teneri possunt omnes causæ rerum: aut in certo aliquo genere duntaxat, aut simpliciter. Qui scit rem per omnes causas ad certum genus pertinentes, sapiens in eo genere dici potest: qui autẽ per omnes omnino, sapiens simpliciter. Verbi causa, Medicus, qui nouit morbum per omnes causas ad medicinam pertinentes, sapiens Medicus appellari potest. Metaphysicus autem, quia tenet omnes omnino causas earum rerum, quæ sub ipsius considerationem cadunt, dicitur sapiens simpliciter.

Prima Philosophiæ definitio.

Idem valet ea Veterũ definitio, quã Ammõ. refert; Philosophia, inquit, est cognitio rerum, vt sunt. Nam cùm res omnes, quarum causę quæruntur, habeant esse per suas causas; tunc illæ cognitæ erunt, vt sunt, cùm omnes earum causæ ita perceptæ fuerint, vt nulla iam superior quæratur, saltem in eo rerum genere.

Initio Prædic. *Secunda.*

Clarior putatur hæc altera siue Platonis, siue Stoicorum definitio, Philosophia est rerum diuinarum, & humanarum cognitio; quæ tamen mihi videtur obscurior, nisi suppleatur ex superiori definitione particula illa [vt sunt,] aut cognitio pro perfecta, & absoluta cognitione, quæ per omnes causas habetur, accipiatur. Id quod videtur fuisse in causa, vt Cic. in Tuscul. quæstionibus longiorem fecerit eandem definitionem, cùm dixit, sapientiam esse rerũ diuinarum, & humanarum scientiam, cognitionémq;, quæ causa cuiusque rei sit. Nomine verò diuinarum intelligit Ammõ. res sempiternas; vocabulo autem humanarum, caducas. Honorius Augustudunẽsis, nomine diuinarum, incorporeas, humanarũ, corporeas, cùm ait, Philosophiam esse eorum, quæ sunt, & non videntur, & eorũ, quæ sunt, ac videntur, veram comprehensionem.

Ammo. ibidem *Tertia.* *Plutar. 1. de Plac. c. 1.* *4. Tuscul.* *Ibidem* *Lib. 1. de Philosophia mundi c. 1.*

Dialecticam esse partem Philosophiæ. SECTIO III.

HIs positis, nullo negotio colliges, Dialecticam scientiam, esse partem Philosophiæ, & Dialecticum docentem, Philosophum. Ac primùm ex Etymologia nominis Philosophiæ. Neque enim minùs conuenit in artem disserendi, siue ratione vtendi, Esse studium sapientiæ, cognitionisque causarum, quàm in aliam quamcunque practicam, quæ in partibus Philosophiæ numeretur.

Ex etymologia nominis.

Deinde ex ipsa Philosophandi ratione. Sola enim Dialectica docet Philosophari, quod est, ex effectis cognitis ignotas causas inuestigare. Neq; id dubiũ esse potest, cùm ea sola tradat omnem disserendi

Ex ipsa philosophãdi ratione.

rationem.

rationem. Nec verò dici potest, Philosophiã id accipere à facultate aliqua, quæ pars Philosophiæ nõ sit. Est enim Philosophari propriũ opus Philosophi, cuius ratio, & norma ab alio, quam Philosopho, accipi non potest. Vnde, & subiectum Dialecticæ diximus Orationem Philosophorum olim appellatum; & qui Dialecticam inuenerũt, atque auxerunt, non modo Philosophi, sed præcipui etiam Philosophi habiti sunt, præcipuumque opus Philosophicũ in ea re præstitisse existimantur.

Ex Philosophiæ definitione. Tertiò ex definitione Philosophiæ tradita. Explicat enim Dialectica omnes differendi modos per omnes eorũ causas, cùm tradat omnes diuisionum, definitionum, & argumentationum formulas, per partes materiales à primis vsque principijs, ac elementis, quæ in Prædicamentis continentur: per definitiones item, quæ sunt causæ formales: per cõ munia quoque, & per se nota pronunciata, quæ sunt causæ conferentes vim omnibus differendi modis: per omniũ denique fines, cuiusmodi sunt, demõstrationis quidem efficere scientiã; syllogismi verò probabilis, gignere opinionẽ, & alij huiusmodi: atque in hęc eadẽ principia, & causas resoluit ea, de quibus agit, quod sæpe videre est apud Aristotelem, præsertim in libris Analyticis.

Ex Veterum erroribus. Quartò ex Veterum erroribus. Philosophi enim, qui primi cœperunt Philosophari, in multos errores inciderunt propter ignorãtiam artis differendi, vt Arist. sæpe illis obijcit. Hinc enim fit vt vel dicendũ sit, artem differendi esse partẽ Philosophiæ, quod volumus; vel certè ne totam quidem Philosophiam satis esse, vt suorũ erroribus, & quasi morbis nõ quibusuis, sed præcipuæ partis humanę naturę medeatur; sed opus ei esse externo auxilio eius artis, quę in partibus Philosophię non numeretur; quod dici nullo modo potest. *Vt 1. Phy. c. 2. tex. 10. & c. 3. tex. 22 & 25. & 4. lib. huius operis c. 3. tex. 8.*

Ex comparatione cum aliis partibus Philosophiæ. Quintò ex comparatione Dialecticæ cum alijs partibus Philosophię. Cùm enim scientię Morales, quę dirigunt actus voluntatis, & appetitus sensitiui, habeãtur in partibus Philosophię; non minori ratione ponenda est inter partes Philosophię Dialectica, quę dirigit actus rationis, ex quorum rectitudine pẽdet rectitudo actuum volũtatis, & appetitus sensitiui. Cumq; Mathematicę, quę de quantitate agunt, in partibus Philosophię habeantur, non est cur ea sciẽtia, quę in rebus longè nobilioribus versatur, in operationibus nimirum intellectus, eo titulo indigna iudicetur.

Ex ipso Aristotele. Accedit his perspicua Arist. sententia, qui 1. Topic. c. 12. recensitis tribus generibus Quęstionum, quę in controuersiã venire possunt, Naturalibus, Moralibus, ac Logicis, siue rationalibus; mox subdit, de ijs omnibus Philosopho quidem ad veritatem agendum esse; Dialectico verò ad opinionem. Cùm igitur de quęstionibus logicis solus Philosophus ad veritatem, id est, demõstratiuè agere possit, nullusq; alius de ijs demonstratiuè agat, nisi Dialecticus docens; sequitur, Aristotelem planè sentire, Dialecticum docentem Logicúmve esse Philosophum, & Dialecticam, partem Philosophię.

Confir-

Confirmari potest eadem assertio ex distributione Philosophię, quã Veteres fecerũt. Plato enim, vt ex Aristotele refert Eusebius Pãphili in libris de pręparatione Euangelica, & asserit D. Aug. in libris de Ciuit. Dei tres in partes Philosophiam partitus est; in Naturalem, Moralẽ, & Logicã; quam diuidendi rationẽ sequuti sunt Academici, & Arist. loco ex Topicis proximè citato. Stoici quoque eodẽ modo Philosophiã partiuntur, vt latè refert Laërtius Diogenes in vita Zenonis, hoc insuper addẽtes, Totã Philosophiam esse quoddã quasi animal, cuius ossibus similis sit Logica, carnibus Ethica, animę Physica. Aut esse veluti vrbẽ optimè administratam, in qua Logica vicem murorum subeat, Physica ciuium, Ethica optimarum legum. Quod idem alijs similitudinibus explicant. Eandẽ distributionẽ sequitur Cic. in libris de Orat. ad Q. fratrẽ; Omnis, inquit, Philosophia in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in disserẽdi subtilitatem, in vitam atque mores. Sed & D. Aug. in proximè citato opere hanc eandem Philosophiæ sectionem magnificè collaudat, & ex impressione quadã Diuinę Trinitatis in res creatas fluxisse suspicatur. Quantum, inquit, intelligi datur, hinc Philosophi Sapientiæ tripartitam disciplinam esse voluerunt, imò verò tripartitã esse animaduertere potuerunt. Neque enim ipsi instituerunt, vt ita esset, sed ita esse potiùs inuenerũt; cuius vna pars appellaretur Physica, altera Logica, tertia Ethica; quarum nomina Latina iam multorum literis frequẽtata sunt, vt Naturalis, Rationalis, Moralisque vocentur. Non quòd sit consequens, vt isti in his tribus, aliquid secundùm Deum de Trinitate cogitauerint. Quãuis Plato primus istã distributionem reperisse, & commendasse dicatur, cui neque naturarum omniũ auctor, nisi Deus, visus est, neque intelligẽtiæ dator, neque amoris, quo bene beateque viuatur, inspirator. Hæc, & alia Aug. in hanc sententiam pulcherrimè. Non est tamen putandum, prætermissas esse in hac distributione Mathematicas scientias, aut Metaphysicã; siquidẽ nomine Physicæ, seu Naturalis, Mathematicę quoque, & Metaphysica intelligendæ sunt; nisi quòd apud Platonem, & Stoicos nomine Logicæ Metaphysica comprehenditur, vt ex suprà dictis patet.

Ex distributione Philosophiæ à Veterib. tradita.

Lib. II. c. 1. *Lib. 8. c. 4.* *Pulchra similitudines ad explicandã vim partium Philosophiæ.* *3. lib.* *8. lib. de Ciuit. Dei ca. 4. & lib. 11. ca. 25.* *Verba Augustini de eadem re.* *In distributione Philosophiæ nomine Physicæ Mathematicas, & Metaphysicã cõprehendi.* *q. 1. Sect. 7.*

Illud tamen animaduertendum est hoc loco; etsi omnes scientię, quæ tradũtur per omnes causas, & principia rerum, de quibus agũt, saltem per omnes, quæ pertineant ad genera illis subiecta, nomine partium Philosophiæ censendæ sunt, vt ex dictis patet; tamẽ interdum quasdã non ita dignas hoc nomine haberi, vel quòd de rebus facilioribus, aut minoris momenti agant; vel quia non sint ipsa veritatis cognitione contentæ, quod proprium videtur esse Philosophię, si nominis etymologia spectetur; vel quia non videantur pertinere ad bene beateque viuẽdum; vel quia non agant de rebus per se subsistentibus; vel quia non tradant prima omnino principia rerum, de quibus agunt; vel alias ob causas.

Cur nõnullæ sciẽtiæ à numero partium Philosophiæ interdũ reijciantur. *Cur Mathematicæ.*

c. 1. tex. 2. Propter primã causã sæpe Mathematicæ sciẽtiæ, quas Arist. 6. lib. huius

huius operis noīe Philosophiæ cōplectitur,non numerātur in partibus Philosophiæ,vt apud eundē 4.lib.c.2.cùm ait, perinde se habere Philosophū,atq; Mathematicū,quatenus vterq; multas cōplectitur scientias,& apud Platonē 7.de Repub.cùm docet, Geometriam attollere ad veritatem animū,atq; ad philosophandum præparare cogitationē;quod idem de Arithmetica aliis verbis dixerat. Et apud Cic.1.de Orat.cùm ita scribit. At ne Philosophi quidē ipsi, qui oīa sicut sua propria esse,atque à se possideri volut,dicere audēt, Geometriam,aut Musicam Philosophi esse,quia Platonē omnes in illis artibus præstantissimum fuisse fateantur. Id, quod etiā sentit Alex. initio commentariorum in priorem Analyticam,inquiens,Geometriam non esse partē eius,quæ propriè Philosophia dicitur. Non videtur tamen in his Mathematicis comprehendi Astrologia, & Perspectiua,quòd de rebus maioris momenti,aut difficilioribus agant. tex.4.

Cur aliquando sola contemplatiua sibi nomen Philosophia vendicēt. Propter secundam,nonnunquā solę Contēplatiuæ scientiæ Philosophiæ noīe dignæ habentur,ꝙ Practicæ,non ipsam veritatis cognitionem,sed opus aliquod, vt præcipuū finem propositu habeāt. Quo pacto sumitur Philosophiæ vocabulū 1.lib.huius operis cap.2.

Cur interdum Practica tantùm. Propter tertiā interdū solæ practicæ morales Philosophiæ vocabulo significātur,vt apud Platonem in dialogo de Philosophia,qui etiam Amatores inscribitur;quo loco concludit Socrates, eum solum esse Philosophum,qui in ratione viuendi,familiámque administrandi nulli defert primas.

Cur nonnunquam ea solùm, quæ agūt de substantia. Propter quartā aliquādo sumitur nomē Philosophiæ,pro ea duntaxat sciētia,ꝙ agit de substātia,vt apud Arist.4.lib.huius operis c.2. cùm ait tot esse Philosophiæ partes,quot sunt genera substantiarū. tex. 4. tex.5.

Cur aliquando sola Metaphysica. Propter quintam,non rarò tribuitur Philosophiæ appellatio soli primæ Philosophiæ,vt cap.eodem non longè à fine,cùm dicitur, in eodem genere,in quo Philosophia,Dialecticam,& Sophisticam versari,& sæpius etiam cap.3. tex.7. & 8.

Cur interdū Dialectica à partibus Philosophia excludatur. Cùm igitur his,& aliis de causis pleręque sciētiæ,quæ in partibus Philosophiæ iure cēsentur,ab earū numero excludātur;nil mirū videri debet, si Dialectica quoad eā partē,qua de probabili disserendi ratione agit,etiam quatenus docet,& vera scientia est, pars Philosophiæ interdum negetur, ꝙ materia probabilis non sit magni momenti,nec in se difficilis;tametsi modus eam tractandi per locos ab Arist.inuētos,adhibita etiā ratione interrogandi,& respondēdi, non est facilis,nec vulgaris,sed planè Philosophicus, & quem grauissimi auctores in Aristotelis doctrina admirātur. Dixi quoad eā partē,qua de probabili disserēdi ratione agit,quia pars Analytica,cùm sit grauis admodū,& materiæ præstantia,& doctrinæ difficultate;immeritò ob eandē causam,qua Topica à Philosophiæ partibus excluderetur;quāquàm excludi possit per secūdā,& sequētes,quemadmodū pleręq; aliæ præstantissimæ scientiæ,de quibus nemo dubitat, quin simpliciter,& absolutè in partibus Philosophiæ numerari debeant.

Soluuntur argumenta initio proposita. SECTIO IIII.

Idē penè Arist. 1. de part. animal. cap. 5.

AD primum igitur argumentum pro negatiua parte quæstionis propositum dicendum est, primùm quidem, nullam esse rem adeo vilem, & abiectam, in qua mirandum aliquid non sit, & consideratione philosophica dignum. Deinde, res arti Dialecticæ subiectas non parui momenti esse, sed permagni potius, cùm sint operationes intellectus, quæ sunt omnium operationum præstantissimæ: nec Dialecticam agere de sermone externo, nisi minùs principaliter, & quatenus docet, quo pacto cum altero disputãdum sit. Atqui minùs principaliter, etiam præstantissimæ scientiæ de tenuissimis rebus vtcunque agunt, veluti prima Philosophia de entibus rationis, quoad eorum esse, de quibus item agit Dialectica, quatenus eorum cognitio ad disserendi rationem conducit. *De quibus rebus agat Dialecticus.*

Ad secundum dicendum est, etsi cognitio rerum, in quibus Dialectica versatur, non quæritur propter se ipsam, sed tota ad opus refertur; non tamen hinc effici, non esse Dialecticam Philosophię partem, sed non esse contemplatiuam Ad argumentum igitur non omninò admittenda est maior propositio, nisi in eo sensu, vt concedamus, omnem Philosophorum cognitionem, vel ratione sui, vel ratione eius operis, ad quod dirigitur, esse dignã studio. Ad id autem, quod in minore additur, dicito, cùm Dialecticam expetamus non propter solam Rhetoricam, sed propter alias etiam disciplinas, inter quas multæ sunt quàm nobilissimæ partes Philosophiæ; non ideo colligi Dialecticam, non esse partem Philosophiæ, quòd Rhetorica in iis etiam non numeretur: multa enim nobiliora propter minùs nobilia expetuntur; non præcisè tamen, sed simul cum aliis præstantioribus. Quanquam illud hoc loco obiter admonuerim, id quod dici solet, Rhetoricam non esse partem Philosophiæ, intelligendũ esse de Rhetorica, qua ratione ornata oratione vtitur. Sic.n. vt nihil demonstrat (imò nec ex probabilibus confirmat, nisi quatenus Dialectici vtẽtis personam induit) ita Philosohphiæ munere non fungitur. Quòd si eadem spectetur, quatenus docet conficere ornatam orationem, quod vnum Ciceronis sententia est proprium Rhetoris, non est cur more philosophico magna ex parte tradi non possit; præsertim cùm orationis ornatus, quem Rhetores profitentur, non solùm ex significatione verborum, quæ ex hominum instituto pẽdet, sed etiam ex natura rerum nascatur. Quia tamẽ Rhetorica vulgari potiùs, quàm philosophico more fermè traditur; simulq; paucas admodum demonstrationes admittit; iccirco à Philosophiæ partibus, etiam quatenus docet ornatè dicere, excludi à plerisque solet. Accedit, quòd demonstrationes, quæ in ea fieri possunt, à Morali, aut Naturali Philosophia maxima ex parte desumuntur. *Nõ Rhetorica sit pars Philosophiæ.* *Cic. 1. de Orat.*

Ad tertiũ dicendũ est, multas Philosophiæ partes referri ad alias, vt Ethicam, & Oeconomicam ad Politicam; aut esse cum aliis partibus *Cur quædã partes Philosophiæ cum*

aliusmodo aliquo per mixta sint. tibus aliquo modo permistam, vt Geometriam cum Perspectiua, & Arithmeticam cum Musica. Neq; verò ideo id accidere, quia singulę non sint propriis finibus, siue terminis circumscriptę, sed quia mutuas sibi pręstant operas.

Ad quartum dicendum est, si nomine rerum intelligantur omnia verarum rerum genera, rectè quidem dici, non dari vllam partem Philosophiæ, quæ à rebus auulsa sit, hoc est, in veris rebus non versetur. At si nomen rerum sumatur pro veris rebus, vt distinguuntur ab earum conceptibus, sermonéq; exteriori, quo illæ tractâtur, non esse negandum, partem aliquam Philosophiæ à rebus auulsam esse; cùm de ipso etiam disserendi modò Philosopho agendum sit.

Explicātur varij Aristotelis loci. Ad quintum dicendum est, Aristotelem iis in locis accepisse Dialecticæ, ac Dialectici vocabula, vt significant artem Topicam, & artificem, qui ea præditus est; non tamen quatenus docet, qua ratione ex probabilibus disserendum sit; sed quatenus præceptis probabiliter disserendi vtitur.

Dialecticam esse & partē, & instrumentum Philosophiæ. Ad vltimum dicendum est, nullum esse incommodum, si Logica simul dicatur, & pars, & instrumentū Philosophiæ, quemadmodum nihil absurdi est (vt inquit Boëtius) si dicas manum fabri esse simul, &, fabri partem, & instrumentum. At vrget Philoponus, non esse aptam similitudinem. Quia manus, inquit, non est pars eius, cuius est instrumentum. Est enim pars corporis; instrumentum autem, nō corporis, sed animę. *Obiectio.* Verùm hæc refutatio nulla est. *Dilutio.* Manus.n. etsi relata ad solum corpus, vel ad solam animam non est eiusdem pars, & instrumentū; relata tamen ad fabrum, tùm pars eius est, tùm instrumētum. Vtitur.n. faber manu, vt parte sua, coniunctóque instrumēto, ac naturali. Et Arist. tertio de anima cap.8. vocat manum nō modò instrumentum, sed etiam instrumentum instrumentorum. *Initio 1: Edit. in Porphyr. In primis Prior. ad c.1.* *tex.38.*

Dubitatio. Quærat tamen aliquis hoc loco qua ratione Logica sit pars, qua item instrumentum. Ammo. & Philop. aiunt Platonis sententia esse partem Philosophiæ, quatenus est rebus coniuncta; instrumentum verò quatenus ab illis auulsa. *Respōsio.* Dicendum est tamen vtrumque conuenire Logicæ quatenus à rebus auulsa est. Hoc .n. pacto, & scientia est, & cæteris scientiis modū sciendi tradit. Nam quatenus rebus coniuncta est, non officium scientiæ exercet, sed facultatis. Quanquam eatenus potest hoc modo dici instrumentum Philosophiæ, quatenus probabilium tractatio viam aperit ad veritatem inueniendam. Nec crediderim, auctores citatos satis percepisse mentem Platonis. Nam si Plato putauit, Logicam disserere de rebus aliarum scientiarum demonstratiuè, vt quatenus rebus coniuncta est, verè dici possit pars Philosophiæ: non erit iam Logica pars Philosophiæ, sed tota Philosophia, quod Plato numquam voluit. Sed iam illud de Dialectica disquiramus, sit ne ad reliquas scientias capessendas necessaria, quod Arist. iudicat hoc loco. *Ammonius sensus & prædicamentorum Philoponus initio Priorum.*

SIT-

SIT NE DIALECTICA NECESsaria ad cæteras scientias capessendas.

QVAESTIO IIII.

Non videri necessariam. SECTIO PRIMA.

Dialecticam non videri necessariam ad cæteras scientias capessendas, his argumentis videtur perspicuum. Veteres Philosophi, qui ante Zenonem Eleaten primum Dialecticæ cultorem extiterunt, vt Thales Milesius, & cæteri eius seculi sapientes, scientiam rerum naturalium sine Dialectica nacti sunt; Mathematici quoque, & antiquissimi apud AEgyptum, & plurimi ex posteriorib⁹ penè vbique terrarũ Mathematicas scientias sine præsidio Dialecticæ didicerũt; quod idẽ de Iuris peritis dici potest: non est igitur Dialectica cæteris sciẽtiis capessendis necessaria. *Argumentum primum.*

Deinde, si esset necessaria, eò vel maximè esset, quòd modos sciendi tradat, sine quibus fieri non potest, vt vlla ex cæteris scientiis comparetur; at hoc concesso pari ratione dicẽdum erit, esse eam necessariam ad generationem sui, quãdoquidem omnes scientiæ interuentu modorum sciendi gignuntur; non est igitur dicendum, Dialecticã ad alias sciẽtias capessendas esse necessariã. Quòd si quis occurrat, duplicem esse Dialecticam, alteram inchoatam, & naturalem, quam imperiti etiam homines participant; alteram perfectam, & artificiosam, qua de nunc agimus; atque hanc solius naturalis ope posse comparari; nulla apparet ratio, cur aliæ etiam omnes scientiæ solius naturalis Dialecticæ interuentu obtineri nequeant.

Tertiò, si esset necessaria, aut tardis, aut ingeniosis necessaria videri posset; at ingeniosis non est necessaria, quòd faciliùs cæteras scientias assequantur naturali rationis ductu, quàm nodosis Dialecticæ præceptis; tardi autem plus impediuntur præceptorum multitudine, quàm iuuentur; nullo igitur modo videtur necessaria. Hanc rationem pulchrè tangit Aug. in libris de doctrina Christiana. Si quispiam, inquit, dare volens præcepta ambulandi, moneat non esse cuique leuandum pedem posteriorem, nisi cùm posuerit priorem; deinde minutatim, quemadmodum articulorum, & poplitum cardines oporteat mouere, describat; vera dicit, nec aliter ambulari potest, sed faciliùs homines hoc faciendo ambulant, quàm animaduertunt, cùm faciunt; aut intelligunt, cùm audiunt: qui autem ambulare non possunt, multò minùs ea curant, quæ nec experiendo possunt attendere. Itaque plerunque citiùs ingeniosus videt non esse ratam conclusionem, quàm præcepta eius capit: tardus autem non eam videt, sed multò minùs quòd de illa præcipitur: magisque in his *lib. 2. c. 37* 3

omnibus

omnibus ipsa spectacula veritatis sæpe delectant, quàm ex eis in disputando aut iudicando adiuuamur. Ita August.

4 Quartò, si Dialectica esset ante reliquas scientias adeunda, esset vtiq; omnium facillima perceptu, quandoquidem ordine doctrinæ à facilioribus ad difficiliora progrediendum est; at Dialectica est cõpluribus scientiis explicatu difficilior, vt apertè docet experientia; non est igitur ea ad reliquas omnes comparandas necessaria.

5 Quintò, qui dicunt esse necessariam, aut intelligunt Dialecticæ nomine vtentem, rebusq; concretam, aut docenté, & à rebus auulsam. Non possunt autem intelligere vtentem, quia hæc non generat scientiam, sed opinionem: nec verò docentem, quia docens auulsa fuit, & abstracta ad ipso disserendi vsu, qui præcessit in aliis rebus extra materiã Dialecticæ. vt suprà dictum est. Non est igitur Dialectica necessaria ad cæteras scientias capessendas. 9.1.Sec.4.

6 Postremò, si esset necessaria ad cæteras omnes capessẽdas, ac proinde ipsa nulla indigeret; alia esset vtique omniũ sibi maximè sufficiens, ac proinde omniũ Philosophiæ partium nobilissima; atqui non est omnium nobilissima, cùm distinguatur à prima Philosophia, cui vni is titulus tribuitur; non est igitur cæteris capessendis necessaria.

Qua ratione sit necessaria.

SECTIO SECVNDA.

Assertio. HAEc quæstio facilè hac vna assertione explicabitur. Dialecticam non esse simpliciter necessariam ad cæteras scientias comparandas, sed ex hypothesi, si quis, inquam, facilè, & absque erroris periculo, breuiter, atque ordine reliquas scientias assequi velit.

Duo requiri ad quamlibet scientiam cõparandã. Prior pars huius assertionis ex eo confirmatur, quia ad scientiam comparandam duo tantùm necessaria sunt. Vnum, vt is qui illam consecuturus est, inueniat eius principia, illisque assentiatur; alterum, vt certò sciat, se vti aptis, & minimè fallacibus disserendi formis ad demonstrandas ex eiusmodi principiis conclusiones eas, quibus scientia continetur: at Dialecticæ ignarus vtrumque præstare potest: satis est enim vnicuique lumen naturale intellectus, vt & principiis per se notis assentiatur, & aptas ac minimè fallaces disserendi formas inueniat: potest igitur Dialecticæ ignarus alias scientias comparare. Quare non est Dialectica simpliciter necessaria ad alias scientias capessendas.

Disserẽdi formulas similes esse, manuariis instrumentis. Posterior pars his argumẽtis ꝓbari potest. Vt se habẽt instrumenta manuaria ad ea, quæ manu cõficiũtur, sic se habẽt formulæ disserendi ad scientias, quæ ratione cõparãtur: atqui nullus opifex facilè, & sine errore, aut saltẽ breuiter, & ordinatè absoluit aliquid magnum opus, nisi iam parata habeat instrumẽta, quibus in cõficiendo opere vtatur: igitur nec ratio vnquã facilè, & sine errore breui tẽpore, atq; ex ordine totã aliquam scientiã comparabit, nisi iam examinatas habeat,

beat, atque in promptu omnes disserendi formulas, quæ ad efficiendam scientiam sunt necessariæ. Quare cùm hæ formulę à solo Dialectico habeantur examinatæ, atque in promptu: efficitur, vt nemo absque Dialectica facilè, & absque errore, itémque breuiter, & ordinatè vllam aliam scientiam comparare possit.

Præterea, qui aliis scientiis absque Dialectica operam impendunt, duplicem laborem suscipiunt, vnum, quærendi earum peculiaria principia; alterum, examinandi omnes disserendi formulas, quibus vtantur in demonstrando; at ij, qui pluribus simul rebus dant operam, non facilè, nec absque errore, nec distinctè, sed confusè, & longo tempore propositum consequuntur, quia pluribus intenta mens minùs facilè, ac perfectè percipit singula: igitur qui absque Dialectica aliis scientiis dant operam, non facilè, nec absque erroribus, aut certè perturbatè, & longo temporis interuallo eas scientias consequitur. Hæc duo argumenta, quorum eadem est vis, tangit Arist. hoc cap. cùm ait. Quapropter institutus esse quisque debet, quo pacto singula approbanda sint; quoniam absurdũ est, scientiam simul & scientię modũ quęrere, pręsertim cùm neutrum assequi facile sit. *Quàm laboriosum sit Dialecticæ ignarum alijs scientijs operā dare.* *tex. 15.*

Præterea, quæ omnibus scientiis communia sunt, ante omnia tradi debent; quæ autem explicantur in Dialectica, omnibus scientiis sunt communia; omnes enim definiunt, diuidunt & ratiocinantur, omnes inuenire argumenta enituntur, & iis inuentis iudicium ad ea coaptanda, & accommodanda rei propositæ adhibent, quæ nemo facilè tenet, nisi qui Dialectica instructus sit; est igitur Dialectica ante cæteras scientias tradenda, si cæteræ, vt oportet, comparandæ sunt. *Ea, in quibus Dialectica versatur, omnibus scientijs esse communia.*

Ad hæc, priùs disponi debet agens ad rectè & expeditè agendum, quàm actio ab eo rectè & expeditè exeat; atqui intellectus noster est agens in acquisitione scientiarum; igitur si scientiam aliquam assequi cupit, priùs se disponere debet ad rectè, & expeditè intelligẽda ignota ex iis, quæ nouit; hæc autẽ dispositio fit per Dialecticam; discenda igitur ante omnia est Dialectica. Atque hac ratione vtitur D. August. 2. lib. de ordine. [Quando, inquit, ratio ad alia fabricanda transierit, nisi ipsa sua priùs quasi machinamenta quædam, & instrumenta distingueret, notaret, dirigeret, proderétque ipsam disciplinam disciplinarum, quam Dialecticam vocant? Hæc docet docere, hæc docet discere, in hac se ipsa ratio demonstrat, atque aperit, quæ sit, quid velit, quid valeat; scit scire, sola scientes facere non solùm vult, sed etiam potest.] Eadẽ ratione vtitur Boëtius ad Topica Cic. [Ratio, inquit, nisi via quadam processerit, sæpe in multos necesse est labatur errores. Quod ne passim fieret, atq; vt certis regulis tractatus insisteret, visum est antiquæ Philosophię ducibus, vt ipsarum ratiocinationum, quibus aliquid inquirendum esset, naturam penitus discuterent; vt his purgatis, atque compositis, vel in speculatione veritatis, vel in exercendis virtutibus vteremur.] *cap. 13.* *Augustini dicta de necessitate Dialecticæ.* *Comment. lib. 1.* *Dictum Boetij.*

Solā Dialecticam probabilia artificiosè tractare.

Præterea veritas apud nos probabilium rationum frequenti tractatione detegitur; sola autem Dialectica potest artificiosè tractare probabilia in quauis materia; est igitur ante omnes alias scientias discenda. Huc spectat illud Parmenidis apud Platonem [Collige, inquit, te ipsum, diligentiúsque te in ea facultate exerce, quæ inutilis esse videtur multis, & quædam garrulitas nuncupatur, dum iuuenis es; alioquin te veritas fugiet.] &, quod post pauca scriptū est [Ignorant, inquit, multi absque hoc per omnia velut discursu & errore, impossibile esse mentis veritati coniunctæ compotem fieri.] *In Parmenide Sectione 5.*

Multos errores Veterum ob ignorationem Dialecticæ profectos.

Postremò, veteres Philosophi summo studio in inuestigatione veritatis posito, in multos tamen errores propter ignorationē Dialecticæ inciderunt; est igitur ante omnia necessariò discenda Dialectica, si absque errore cæteræ scientię discēdæ sunt. Vnde est illud Stoicorum, quod Laërtius refert in vita Zenonis Cittici, Absque cognitione Dialecticæ sapientem in oratione sine lapsu nō futurum. *Lib. 7.*

Atque hæc est omnium Philosophorum sententia de necessitate Dialecticæ ad cæteras scientias capessendas; pro qua lege Albertum initio Logicæ, D. Thomam, & AEgidium Romanum initio Posteriorum, præter Græcos initio Prædicamentorum, & prioris Analyticæ. Vnum aut alterum refert Ammonius sensisse, primā omnium discendam esse Physicam; sed ea opinio satis supérque refutata relinquitur ex ijs, quæ dicta sunt.

Dissoluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO III.

AD primum igitur argumentum eorum, quæ initio proposita sunt, dicendum est, primos Græciæ Philosophos, quíque sapientes dicti sunt, nō ita nactos esse scientiam rerum naturalium, vt eorum Philosophia erroribus caruerit: hoc enim sæpè illis obijcit Arist. quòd propter ignorationem differendi, quam communi nomine, quasi proprio ἀπαιδευσίαν, hoc est, ineruditionem appellat, sæpe hallucinati sint. Alia ratio est de Mathematicis, qui propter materiæ suæ certitudinem, & perspicuitatem non tantopere indigent Dialectica. Quod verò ad Iurisperitos attinet, cùm leges, & decreta, in quibus versantur, sint conclusiones deductæ ex principijs Moralium scientiarum, nec apud eos valde curetur, quo pacto ea ex proprijs principijs oriantur; efficitur, vt nisi accedant ad Iuris peritiam Moralibus scientijs instructi, veram scientiam non assequantur. Quare cùm Morales scientiæ difficilè sine Dialectica comparari possint; consequens est, vt Iuris peritia multò difficiliùs, sine ea in modum scientiæ acquiratur. Id quod Cicero, quod ad ius ciuile attinet, animaduertit in libro de claris Orat. Sic Brute, inquit, existimo Iuris Ciuilis magnum vsum, & apud Scæuolam, & apud multos fuisse; artem in hoc

Cur Mathematici non magnopere Dialectica indigeant.

Vtrinsq; iuris scientiam sine Dialectica difficilè posse cōparari.

hoc vno: quod nunquam fecisset ipsius Iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ docet rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo; & quæ sequuntur.

Sol. 2. Ad secundum argumentum dicendum est, posse quidem omnes scientias absolutè, ac simpliciter ope solius naturalis Dialecticæ comparari, vt diximus, idque concludere argumentum. Cæterùm non esse parem rationem in arte Dialectica, atque in cæteris, vt facilè, ac expeditè in nobis gignantur. Qui enim sine Dialectica cæteris scientiis student, simul dant operam, & rebus, quas scire cupiunt, & examinandis ipsis disserendi formulis, quibus vtuntur. Qui verò soli Dialecticæ incumbunt, solis disserendi modis, in quibus continentur modi sciendi, studium adhibent. Quare etsi vtrisque satis est naturalis, siue inchoata Dialectica, multò tamen faciliùs Dialectica ipsa per se, quàm vlla alia scientia, sine Dialectica, in modum scientiæ acquiri potest. *Cur faciliùs Dialectica ipsa per se quàm vlla alia scientia sine Dialectica acquiratur.*

Ad tertium dicendum est, & tardis, & ingeniosis necessariam esse Dialecticā artificiosam, vt expeditè reliquas scientias acquirāt; modò Dialecticæ nomine non intelligatur Sophistica, quæ sæpe honesto Dialecticę nomine se venditat (hæc.n. vtrosque impedire solet) nec nimia sit in ea arte tradenda præceptorū accumulatio. Hoc.n. pacto rectè probat argumentum, non esse eam necessariam: idque vult D. Aug. in loco citato: alioqui proximè affirmauerat, plurimum prodesse Dialecticam. [Illa verò (inquit) conclusionum, & definitionū, & distributionum pars (vocat partē humanarū disciplinarum Dialecticam) plurimùm intellectorem adiuuat: tantùm absit error, quo videntur homines sibi ipsam beatæ vitę veritatē didicisse, cùm ista didicerint: quanquā pleruque accidat, vt faciliùs homines eas res assequantur, propter quas assequendas ista discuntur, quàm talium præceptorum nodosissimas, & spinosissimas disciplinas] *Ibidem.* *Augustini locus pro vtilitate Dialecticæ.*

Ad quartum dicendum est, tria esse potissimùm, quæ Dialecticā obscuriorē faciunt, quàm ipsa suaptè natura sit. Vnum est, quòd in iis libris Dialecticæ, quos habemus ab Arist. conscriptos, præsertim in Analyticis, multa afferantur exempla Geometrica, quæ non nisi ab iis, qui in principiis Geometriæ versati sunt, facilè percipiuntur. Quod ideo fecit Arist. quia ea ætate huiusmodi principia ante Dialecticam tradebantur. Vnde erat illud Platonis pro foribus Academiæ inscriptum. Nullus expers Geometriæ huc ingrediatur. Huic tamen incommodo facilè occurri posset, si auditoribus nondum imbutis Geometria, alia exempla proponerentur. Neque enim pendet Dialectica à certo aliquo exemplorum genere. Alterum est quòd multæ quæstiones, ac difficultates, quæ ad Metaphysicum re vera pertinent, in ea arte misceantur; quod vitium huius ætatis proprium videri potest. Nascitur autem hoc vitium ex affinitate, quæ Dialecticæ cum Metaphysica intercedit, ob quam si quis velit diligentiùs persequi, atque excutere ea, quæ Dialecticæ propria sunt; *Prima causa maioris obscuritatis Dialecticæ.* *Secunda.*

statim pro Dialectica Metaphysica respondet. Verùm quoad fieri potest, mitiùs agendum est cum Dialectica, nec subtiliora quæque ab ea importunè exigenda, sed expectanda suo loco Metaphysica, quæ prouectis iam Philosophiæ alumnis, & suarum rerum, & Dialecticarum accuratam rationem reddet. Tertiũ est, q̃ à plerisq; nimia exercitatio Dialectica in ipsa materia Dialecticæ ponitur: quo morbo superiores Dialectici magis laborarunt. Hinc.n. tam multa, tãq; spinosa nascuntur sophismata, vt ingenia potiùs lacerent, quàm doctrinæ fructu robustiora reddant. Huic malo, ex quo plus interdum detrimenti, quàm ex superiori accipitur, sic occurrendum videtur, vt vsque eò exerceantur adolescentes in materia propria Dialecticæ, dum planè intelligãtur res, de quibus agitur, & præcepta ea, quæ vsui in alijs artibus futura sint. Reliqua enim diligentia, inutilis potiùs curiositas, quàm Dialectica exercitatio credenda est. Itaque breui expedienda sunt præcepta, & relinquenda materia Dialecticæ, vt præcipua eius exercitatio in materia aliarum scientiarum, hoc est in rebus solidioribus, ponatur. Quod Veteres faciebant, apud quos tota ferè Dialectica exercitatio consumebatur in disputatione de virtutibus, de vitiis, de rebus naturalibus, de iis denique, quæ magis extant, atque eminent; non de notionibus notionum, nec de contortis sophismatis, in quibus rebus nullam vtilitatem affert lõgior exercitatio, sed magnum potiùs detrimentum, & pretiosi temporis iacturam. Itaque, qui totam exercitationem Dialecticam in sola materia Dialecticæ ponunt, & diutiùs, quàm par est, in ea versantur, persimiles videntur esse ijs, qui in libra, & lancibus probè examinandis totam libræ vtilitatem sitam esse crederent, neq; vnquàm lancibus quicquam ponderarent. Itemque iis, qui totum id temporis, quod ad scribendum datur, in aptando calamo consumunt. Nã, vt hi nulla forma incisionis contenti, vsq; eò sæpe calamum incidunt, dum qua parte scribant, vix vllam relinquant; sic illi, cùm nouis in dies intra huius artis fines commentis inuestigandis dant operam, aliquid semper latere arbitrati, quod longiori studio, & maiore industria erui possit; tùm demum ad alias artes comparandas se conuertunt, cùm eis tempus ad id agendum, oportunum deest. Hæc ferè sunt, quæ obscuriorem faciunt Dialecticam, quàm ipsa suapte natura sit. Sed, vt ad solutionem argumenti veniamus, quia negãdum non est, hanc disciplinam, etiam ratione rerum, de quibus agit, esse aliis nonnullis obscuriorem; addendum, Non omnino semper à facilioribus ad difficiliora progrediendum esse ordine doctrinæ, sed quoad fieri potest, vt in Dialecticis Institutionibus diximus. Nonnunquam enim contrà faciendum est, cùm res difficilior non pendet ex faciliori, & tamen ea, quæ facilior est, perfectè tradi non potest, nisi difficilior præmittatur.

Tertia.

Quousque progredi debeat dialectica exercitatio.

Quibus similes sint qui diutiùs, quã par est, in Dialectica versantur.

Ordo doctrinæ.

lib. 7. ca. 19.

Ad quintum dicendum est, cùm Dialectica ad alias scientias perdiscendas necessaria esse traditur, de Dialectica, vt est à rebus auulsa, propriè

propriè dictũ esse accipi debere. Hoc enim pacto tradit illa omnes sciendi modos. Verùm Dialecticam hoc pacto acceptam, non fuisse auulsam, & quasi desumptam ex rebus in aliis iam scientiis perfectè traditis, sed naturali tantùm discursu cognitis.

Ad vltimum dicendum est, cùm principia omnia Dialecticæ artis ad principia Metaphysicæ reuocentur, & eisdem innitantur, quemadmodum & cæterarum omniũ scientiarum principia; non ideo colligendum, esse Dialecticam omnium scientiarum maximè sibi sufficientem, quia sit prima ordine doctrinæ. Sola enim ea scientia, quę est prima ordine naturæ, & cuius principia ad alia priora principia non reuocantur, iudicanda est sibi sufficiens, si modò scientia vlla sibi omnino sufficiens dici potest, cùm omnes quibusdam aliis indigeant, si non à priori, certè à posteriori. *Quæ scientia omniũ nobilissima existimari debeat.*

Atq; hęc dicta sint, vt intelligatur, meritò docuisse hoc c. Aristot. Si quis velit ordine apto capessere quamlibet scientiam, discendam ei esse ante omnia Dialecticã. Num autẽ, & illud, quod adiungit, verũ sit, Physicã ante Metaphysicã discẽdã esse nunc examinandum.

VTRVM NATVRALIS PHILOSOPHIA, & Mathematicæ, doctrinæ ordine Metaphysicam antecedant.

QVAESTIO V.

Argumenta pro vtraque parte. SECTIO I.

TRia docuit Arist. ad finem huius ca. Primum, ante omnes scientias, quæ modum sciendi non tradunt, discendam esse Dialecticam; id quod à nobis expeditum est. Alterum, accuratam sciendi, & demonstrandi rationem, Mathematicorum esse propriam, nec eam quærendam esse, nisi in iis, quæ carent materia sensibili; qua in re nos lib. 13. illud disquiremus, num Mathematicæ accurata demonstrandi ratione vtantur, quod à Recentioribus quibusdam negatur; aliásque nonnullas eius materiæ quæstiones tractabimus. Tertium est, Philosophiam naturalem antecedere doctrinæ ordine Metaphysicam, de qua re nunc agendũ, facta simul collatione Philosophiæ naturalis, & Metaphysicæ cum Mathematicis, vt doctrinæ ordo inter omnes contemplatiuas scientias perspiciatur. *Occasio quæstionis.*

Ac Physicam antecedere doctrinæ ordine Mathematicas, & Metaphysicam, his duabus potissimùm rationibus ostendi videtur. Entia Mathematica abstrahuntur à materia sensibili, sed non ab intelligibili; entia autem Metaphysica sunt abstracta à sensibili, & intelligibili; id autem, à quo aliquid abstrahitur, est priùs cognitum à nobis doctrinæ ordine, cùm sit cognitioni sensitiuæ propinquius, *Primum argumentum eorũ, quibus videtur ostẽdi Physicam antecedere Mathematicas, & Metaphysicam.*

quàm quod abstrahitur;sunt igitur entia sensibilia notiora doctrinæ ordine,quàm mathematica,& metaphysica entia:at sensibilia tractatur in Physica,& mathematica in Mathematicis:sunt igitur Physica,& Mathematicæ priores doctrinæ ordine,quàm Metaphysica.

2 Preterea,quæ sunt compositiora, sunt nobis notiora, ac proinde doctrinæ ordine priora:quæ autem cadunt sub Physicam,& Mathematicas,compositiora sunt,quàm quæ sub Metaphysicam, quippe cùm physica constent materia,& forma,mathematica autem partibus integrantibus,quibus partium generibus Metaphysica nō constant:sunt igitur Physica scientia,& Mathematicæ,doctrinæ ordine priores Metaphysica.

Argumentum primum pro parte opposita. Attamen,quòd pars opposita sit verior,his argumentis concluditur.Quæ sunt communiora priùs discenda sunt,ne is,qui docet,sæpius eadem communiora in explicatione minùs communium repetere cogatur,vt Arist.præclarè docet primo de part.animal. cap. 4.constat autem,ea,quæ tractantur à Metaphysico,esse cōmuniora iis,quæ à Physico,& Mathematico tradūtur:est igitur Metaphysica prior doctrinæ ordine,quàm Physica,& Mathematicæ omnes.

2 Præterea, scientiæ, quæ agunt de notioribus nobis,sunt priores ordine doctrinæ;semper enim procedimus ab iis,quæ nobis notiora sunt,cùm huiusmodi ordinem seruamus:at Metaphysica agit de vniuersalioribus,quæ in prœmio Physicorum dicuntur notiora nobis:est igitur Metaphysica prior doctrinæ ordine,& Mathematicis, & Physica. *c.1.tex.2. & 4.*

3 Præterea,quæ scientiæ agunt de iis,ad quorum intelligentiam pauciora requiruntur,eæ sunt ordine doctrinæ priores; id quod est luce clarius:huiusmodi autē est Metaphysica cum Physica & Mathematicis collata;siquidem agit de ente, vno, & cæteris communissimis attributis, ad quorum intelligentiam multò pauciora requiruntur,quàm ad perceptionem entis naturalis, & mathematici: est igitur Metaphysica & Mathematicis scientiis & Physica naturæ ordine prior.

4 Item,ea scientia est prima doctrinæ ordine,à cuius principiis pendent cæterarum omnium principia; quandoquidem principiis, & quasi fundamentis haud stabilitis nihil potest firmiter doceri:atqui omnium aliarum principia innituntur principiis metaphysicis: ergo negari non potest,quin Metaphysica sit ordine doctrinæ prima.

Ad hæc,ea scientia, quæ cæteris omnibus præscribit, ac tribuit subiecta,est prima doctrinæ ordine:nulla est autem alia,quæ id possit efficere,nisi Metaphysica;quandoquidem cæteræ omnes partem aliquam tantùm entis considerant,non totum ens:est igitur Metaphysica ordine doctrinæ omnium scientiarum prima.

Sententia

Sententia eorum, qui putant, libros Physicorum pertinere ad Metaphysicam, & eius refutatio. SECTIO II.

Ant. Mirand. de sing. cert. lib. 15. & sequentib. QVod igitur attinet ad comparationem Physicæ cum Metaphysica, non desunt ex Recentioribus, qui hanc illi præponant doctrinæ ordine, idque ea peculiari ratione, ac sua persuadere enitantur, quòd credant, octo Physicorum libros (de quibus nemo dubitat, quin doctrinæ ordine antecedāt reliquos Physicæ disciplinę) esse Metaphysicos; quod his argumentis confirmant.

Primum argumentum. Primùm, Quia Physica (vt aiunt) incipit à libris de Cœlo, vt patet *Cap. 1.* ex Procemio eius operis, quod planè est commune toti Physicæ.

2 Deinde, Quia lib. Physicorum agunt de substantia, vt substantia est, ciúsque affectionibus, cùm in eis quærantur, ac tradantur principia, & causæ substantię eodem modo, quo in primo lib. Metaphysicorum. Nihil enim differt vtraque tractatio in ea re, siue impugnationem aliorum Philosophorum spectes, siue Aristotelicæ sententię constitutionem.

3 Tertiò, Quia vtroque in opere eodem modo, iisdémque verbis agitur de causis, vt nihil sit aliud tractatio earum in libris Metaphysicorum, quàm repetitio quædam ex Physicorum libris.

4 *tex. 2. & 3. à tex. 68.* Quartò, Quia quæstio ea, quam Arist. tertio libro huius operis c. 1. proponit, & cap. 2. pro vtraque parte discutit, definitur libro secundo Physicorum cap. 7. Num videlicet omnia causarum genera ad eundem artificem pertineant.

5 Quintò, quia ad Metaphysicum spectat, demonstrare veras substantias separatas esse, & falsas ac inanes illas Platonicas non esse, *cap. 1. tex. 2.* quas quæstiones pollicetur Arist. lib. sequenti se in hoc opere tra- *Cap. 6. à tex. 45.* ctaturum, easdémque definit, ac determinat lib. 12. & sequentibus. Cùm igitur octauo etiam libro Physicorum demonstretur, dari veram aliquam substantiam separatam, quæ sit primum mouens; perspicuum est, opus illud esse Metaphysicum. Nec audienda est, inquiunt, trita illa quorundam distinctio, & Physicum, & Metaphysicum agere de substantiis separatis, alia tamen atque alia ratione, vt Physicus demonstret eas esse, Metaphysicus autem, quænam sit earum natura, quæ proprietates. Namque demonstrare substantias separatas esse, nihil aliud esse putant, quàm demonstrare eas esse materiæ expertes: ex quo attributo aiūt colligi posse attributa omnia, quæ Metaphysicus de substantiis separatis tradit.

6 Sextò, quia ad Metaphysicum pertinet agere de motu, vt motus est, de quo tamen eodē pacto agitur in libris Physicorū. Prior propositio ex eo primùm patet, quia Metaphysicus per motū demōstrat immobiles substantias esse, vt ex lib. 12. huius operis perspicuum est. *à c. 6. & tex. 29.* Deinde, quia motus est quædam differentia entis, vt ens est; diuiditur enim ens in id, quod mouetur, & in id, quod non mouetur.

Postremò, quia actus dicitur primùm de motu, vt Arist. docet nono huius operis lib. cap. 3. Metaphysici autem est agere de actu & potentia, magisque de actu, quàm de potentia. tex. 7.

7 Postremò, quia Arist. planè docet extrema particula huius libelli explicandum esse à Metaphysico, quid sit natura, cùm sic ait; Quocirca considerandum est primùm, quid sit natura: at in lib. Phys. ex instituto agitur de Natura. Ita putant se probasse, libros Physicorum esse verè metaphysicos, atque adeo Metaphysicam vel hac vna de causa antecedere ordine doctrinæ Physicam.

Impugnatur hæc opinio ex varijs Aristotelis locis.

Verùm hæc opinio de libris Physicorum, vt noua est, & inaudita, ita nullo modo probanda. Id quod primùm patet ex eorum auctoris sententia; deinde ex re ipsa. Nam quod ad auctorem attinet, vel ex ipsa librorum inscriptione constat, eos libros pertinere ad Physicam; inscripti enim sunt, de Physica auscultatione, tanquam qui accuratissimi esse iudicentur eorum, qui ad Physicam spectant. In ipso etiam proœmio operis apertè ait Aristoteles, agẽdum sibi esse de principijs Naturalis scientiæ, quo nihil clarius. Tum secundo primi lib. capite docet, impugnationem Parmenidis, & Melissi dicentium, omnia esse vnum quid, atque immobile, non ad eam disciplinam propriè pertinere, sed ad superiorem scientiam, quòd & neget motum, quo negato necesse sit naturam negare, & omne principiũ de medio tollat: sed tamen operæpretium esse contra eam opinionem disserere, eò quòd si minus de natura est, tamen aliquot quæstiones naturales coniunctas habeat eius tractatio. Deinde in fine primi libri reiicit disputationem de formis separatis, ad primam Philosophiam, quòd nõ sit naturalis, vt ea, quæ agit de formis rerum, quæ gignuntur, & intereunt: quod rursus exponit 2. lib. c. 2. Denique in his libris primæ Philosophiæ, ad quam huius opinionis auctores Physicorum libros pertinere existimant, multa repetit Aristoteles ex libris Physicorum, tanquam ex inferiori scientia, quam vocat scientiam de Natura, ad quorum differentiam inscripsit hoc opus, Post naturalia. Id autem vel ex initio disputationis, quam cum Veteribus inijt libro primo, intelliges, cùm alludens ad tractationem de causis, quæ habetur secundo Physicorum cap. 3. sic ait. De his quidem, etsi satis disputatum est in libris de Natura: tamen &c. Ita non est dubium, quin opinio hæc pugnet cum Aristotelis sententia. tex. 8. & 12. tex. 83. tex. 26.

Ex Philosophiæ naturalis subiecto.

Quòd verò ex re ipsa falsa esse comprobetur, hoc vno argumento patet: subiectum Physicæ est ens naturale, siue mobile, vt Aristoteles, docet sexto libro huius operis c. 1. & omnes fatentur: neq; aliud inueniri potest, quo Physica distinguatur à Metaphysica, & Mathematicis: in nullo autem libro Physicæ scientiæ de eo agitur, vt tale est, nisi in libris Physicorum, quippe cùm in eo solo opere agatur de eius principijs, causis, & affectionibus: sunt igitur libri Physicorum Physicæ scientiæ, non Metaphysicæ. tex. 2.

Responsio aduersariorum.

At dicunt, omnes scientias, si ex natura rei loquendum est, esse partes

partes vnius tantùm, atque eiusdem scientiæ rerum omnium, quam nos Metaphysicam appellamus; neque distinctas esse à Philosophis, vt diuersas scientias, nisi propter commoditatem nostram; esse autem commodissimum tractationem rerum naturalium in commune, Metaphysicæ tribuere, & incipere Physicam ab explicatione eorum, quæ traduntur in libris de Cœlo. Verùm neque rectè dicunt, neque ad rem. Primùm enim, non sola commoditas nostra, sed natura quoque rerum, scientiarum distinctionem induxit. Quæ enim naturæ affinitate coniunctæ sunt, & eundem tractationis modum postulant, ad eandem scientiam suaptè natura pertinẽt. Quare si res physicæ, quatenus mobiles sunt, diuersum modum tractationis sibi vendicant ab eo, quo res mathematicæ, ac metaphysicæ tractari volunt; ergo agere de ente mobili, vt mobile est, non ad Metaphysicã, aut Mathematicas, sed ad Physicam pertinebit. Deinde, si commoditas nostra spectetur, potiùs tribuendum est Physicæ commune aliquod subiectũ, in quo ipsa primò & adæquatè versetur, quàm particularia tantùm, & inadæquata: quæ tamen sola hi Physicę subiiciunt. Præterea, longè commodius est, si in qualibet scientia tractentur ea, quæ adæquatè communia sunt rebus omnibus particularibus, siue specialibus, quę in ea explicantur, quàm si eorum cognitio aliunde petatur. Adde, si commoditas nostra mouit Philosophos, vt partes vnius cõmunis scientiæ, quasi diuersas sciẽtias distinguerent; cur hactenus attributi sunt ab omnibus libri Physicorum, scientiæ Physicæ? An non quia omnes cõmodius id esse iudicarũt? Postremò, non est credendum, ita Aristotelem spectasse commodũ nostrum in distinctione scientiarum, vt bis in eadem, eodéque modo eadem tractanda existimauerit; esset enim id superuacaneum, & incommodum: at hi dicunt, causas, & principia rerum naturalium eodem modo tractari in libris Physicorum, & Metaphysicorum; quod tamen non necesse est dicere, si alterum opus tribuatur Physico, alterum Metaphysico propter diuersam rationem tractandi Physicam & Metaphysicam, vt mox patebit. *Impugnatio.*

Dissoluuntur argumenta impugnatæ opinionis.

SECTIO III.

AD primum igitur eorum argumentum dicendum est, pauca illa verba, quæ initio librorum de Cœlo præfatiũculam efficiunt, non esse proœmium totius Physicæ, sed esse breuem summam eorum, quæ traduntur in Physica, quã præmisit Aristoteles, ne ex abrupto opus illud inchoaret. Accedit, ꝙ illa pars Physicæ est ordine naturæ prima earum omnium, quæ in specie agunt de rebus naturalibus, & quodammodo cæteris cõmunis: quo fit, vt non mirum sit, si eius quoque præfatio suo modo sit communis.

Ad secundum non desunt, qui distinguant substantiã corporeã in *Responsio quorundã.*

corpus

Distinguũtiũ corpus Physicum à Metaphysico. corpus Physicũ,& Metaphysicum. Physicum corpus appellant substantiam corpoream, vt est affecta qualitatibus sensibilibus; metaphysicum, vt illas præcedit naturæ ordine, & sola quantitate affectum est. Quod quidem si verum esset, facilè distingueretur tractatio de substantia corporea, quæ in Physicis libris habetur, ab ea, quę *Impugnatio.* in Metaphysicis. Verùm hęc distinctio nullo modo est admittenda. Primùm, quia si intelligunt, substantiam corporeã esse corpus Physicum, quatenus includit qualitates sensibiles, atque ex ijs componitur, falsũ id est: nulla enim substantia constat accidentibus. Atque eadem ratione non erit substantia corporea corpus metaphysicum, si intelligatur constare quantitate. Si verò intelligunt substantiam corpoream, vt habet ordinem, & propensionem naturalem ad qualitates sensibiles: verum quidem dicũt, sed eodem pacto dicãt oportet, substantiam corpoream, vt habet ordinem ad quantitatem, esse corpus Physicum. est enim huiusmodi ordo nihil aliud, quàm ipsa naturæ inclinatio, & propensio, quæ vt præcedit qualitates sensibiles, ita etiam præcedit quãtitatem. Deinde, quia Physicus distinguit *Quid sit ordo substãtiæ ad sua accidentia.* substantiam corpoream non solùm à qualitatibus, sed etiam à quãtitate; percipit igitur substantiam corpoream, non solùm vt est prior qualitatibus, sed etiam quantitate. Tertiò, quia Physicus agit de substantia corporea, vt constat materia, & forma; hoc autem pacto substantia præcedit naturæ ordine non modo qualitates, sed etiam quantitatem ipsam. Ita, inanis est distinctio corporis in Physicum, & metaphysicum: tametsi physicum corpus (quod dixerim ad distinctionem mathematici) alio fine tractetur à Physico, alio à Metaphysico. Dicendum est igitur ad argumentum, neque ex ijs, quæ *Prima argumẽti solutio.* dicuntur in libris Physicorũ, neque ex intentione auctoris in eo opere colligi posse, agi in ijs libris de substãtia secundum cõmunem rationem substantiæ; sed de substantia naturali, siue mobili, vt talis est: in primo autem Metaphysicorum, si non ex re ipsa (quæ enim ibi de principijs rerum dicuntur, ad res tantùm naturales pertinent) certè ex intentione Philosophorum, quorum Aristoteles sententias examinat, perspicuum est disputari de principijs substantiarum, vt substantiæ sunt: omnes enim veteres putabant, se tradere principia, & causas omnium omnino substantiarum, vt Arist. sępe scribit, cùm tradebant sensibilium.

Ad tertium dicendum, aliter agi de causis in libris Physicorum, aliter in libris Metaphysicorum, vt explicauimus ad finẽ vltimi capitis primi libri. *Q. 1. Sect. 1.*

Ad quartum dicendum est, non tractari formaliter, & ex instituto in secundo Physicorum capite septimo quæstionem illam, vtrum ad vnam & eandem scientiam spectet, omnia causarum genera iuxta primas, ac summas earum rationes considerare (sic enim quæstio intelligenda est, & hoc pacto ad Metaphysicũ pertinet eius determinatio) sed, num Physicus per omnia causarum genera demõstret: tametsi

tametsi ibi innuitur, inter causas efficientes, & quod consequens est, inter finales, per quas Physicus demonstrat, dari aliquas superiores, quarum plena tractatio ad Physicum non pertineat. Vnde illud colligi potest, causas, vt causæ sunt, non ad Physicum pertinere, sed tantùm vt sunt coniunctæ cum motu, ac proinde primam causarũ distinctionem Metaphysici propriam esse.

Causas, vt causæ sunt, ad Metaphysicum spectare.

Ad quintum dicendum est, etsi Physicus demonstrat substantias separatas esse, ad Metaphysicum tamen spectare, vt perfectè ostendat, quænam, & quales substantiæ illæ sint, vt patebit lib. 12. atque in hoc sensu rectè occursum erat argumento. Ad id autem, quod obijcitur, idem esse demonstrare, eas esse, atque demonstrare, esse materiæ expertes, etsi non est verum formaliter (quemadmodum non idem formaliter est, ostendere primum mobile esse, atque probare illud esse corporeum) quia tamen in idem incidit, respondendũ est, quanquam Physicus demostrat aliquam, aut aliquas substantias esse materiæ expertes, ne detur progressus infinitus in ijs quę ita mouēt, vt moueantur etiam; tamen nũ eæ sint naturæ intellectiuæ, id iam cum alijs plerisque earum attributis à Metaphysico ostendi. Inuento enim genere rerum immaterialium, ex quo alia superior scientia nascitur; nihil amplius curat Physicus de eo agere, nisi vt de primo genere causarum mouentiũ. Itaque cætera omnia, quæ de substantijs separatis dici possunt, quæ ad motum non pertinent, relinquit Physicus Metaphysico; etiam si quis contendat, ea colligi posse ex separatione à materia, de qua re pleniùs libro 12.

Diuerso modo Physicum, & Metaphysicũ agere de substantiis separatis.

Ad sextum dicendum est, aliter pertinere motum ad Physicum, aliter ad Metaphysicum. Pertinet enim ad Physicum propriè, & ex peculiari officio, quo versatur in certo rerum genere; ad Metaphysicum autem ex communi cura, quam sibi vendicat distinguẽdi ens in prima rerum genera, & constituendi subiecta cuiusque scientiæ. Quia verò natura, à qua ens naturale cognominatur, sine motu mutationéue intelligi non potest, ad Metaphysicum quoque pertinet consideratio de motu. Vnde non mirum est si ipse etiam Metaphysicus per motum demonstret, substantias separatas esse. Nec item, si per motum, seu potiùs per aptitudinem ad motum distinguat substantias in mobiles, & immobiles. Nec denique si agat de motu, vt de primo actu; præsertim cùm non agat de eo, vt de primo, ordine naturæ, sed cognitionis nostrę, quo pacto libro nono intelligẽdum est, actum dici primùm de motu.

Quo pacto motus ad Physicum, & quo ad Metaphysicum spectet.

Ad vltimũ patet respõsio ex ijs, quę dicta sunt in expositione cõtextus. Neque enim sensus eorũ verborum est, Agẽdum primò esse in Metaphysica de natura, sed in Physica: aut, Agendum prius esse de rebus naturalibus, quàm de ijs, quæ propria, & peculiari ratione ad Metaphysicum pertinent, vt eo loco dictum est.

Physicam,

Physicam, & Mathematicas ordine doctrinæ esse simpliciter, & absolutè priores Metaphysica.

SECTIO IIII.

Prima conclusio.

Tribus igitur assertionibus expediéda est proposita quæstio, quarum prima sit; Physicam, & Mathematicas sciétias esse priores Metaphysica ordine inuétionis. Hæc assertio duobus argumentis initio quæstionis propositis ostendi potest. Nã cùm duo genera rerum immaterialium tractentur à Metaphysico: vnũ earum, quæ & consideratione, & re ipsa expertes omnino sunt materiæ, veluti substantiæ cœlorum motrices; alterum earum, quę etsi consideratione expertes sunt materiæ, tamen re ipsa partim materiales sunt, partim immateriales, cuiusmodi sunt substantia, quę genus summum est, & cætera omnia prædicata, quæ rebus materialibus, & immaterialibus sunt cõmunia; neutrum eorum nisi per abstractionem à rebus materialibus, & sensibilibus cognosci à nobis potest. Quæ enim primò se nobis offerunt, sensibilia sunt, ex quibus ea, quæ non sentiũtur, colligi debent. Eodem modo cùm nobis primò sint obuiæ res compositæ, nullo modo simplices, nisi compositarum adminiculo, intelligere possumus; res autem purè metaphysicæ, si sint prioris generis, sunt simplices re ipsa: si verò posterioris, sunt ratione, siue conceptu simplices. Dico autem [purè metaphysicæ] vt excludantur eæ, in quibus Metaphysicus cum alijs artificibus cõmunicat, cuiusmodi est ens naturale, in quo cõmunicat cum Physico; numerus in quo cũ Arithmetico; & magnitudo, in qua cũ Geometra, quæ iam compositæ sunt, & materiæ sensibilis, aut intelligibilis participes. Confirmatur etiam conclusio ex vniuersalitate rerum, quæ sub hanc scientiam cadunt. Sunt enim maximè vniuersales, aut in causando, aut in prædicando, vt dici solet: vtrumque autem genus vniuersalium est cognitu difficillimum, vt patet ex 2. cap. primi libri: at quæ sunt cognitu difficillima, sunt vltima inuentionis ordine.

Duplex genus rerũ, de quibus Metaphysicus agit.

Vniuersalia esse cognitu difficillima.

Secunda conclusio. Ordo doctrinæ.

Secunda assertio sit; Metaphysicam esse priorem Physica, & Mathematicis ordine exquisitæ doctrinæ. Quæ conclusio ex eo perspicua est, quia tum demũ seruatur ordo exquisitæ doctrinæ, cùm proceditur à primis principijs, & causis rerũ, de quibus agitur, ad principiata & causata, & à magis vniuersalibus ad minùs vniuersalia; hoc autẽ modo progredietur is, qui à rebus, quæ tradũtur in Metaphysica, ad eas, quæ tractantur in cæteris sciẽtijs, descenderit. Atque hoc idem ostendunt argumẽta omnia, quæ in prima sectione pro parte negatiua adducta sunt; quæ faciliùs intelligentur, si nõnulla eorum, quæ dicta sunt ad caput secundum primi libri, repetãtur. Hinc colliges, neminem posse scientiam vllã perfectè assequi sine Philosophia prima. Quod idem siue noster Aristoteles, siue alius quidã huius nominis, quẽ Eusebius Cæsariẽsis libro vndecimo de pręparatione Euangelica 92. Cap. 2.

Nullam scientiam posse perfectè comparari sine prima Philosophia.

Euangelica vocat Aristotelem Peripateticum, huic in modum ex Platonis sententia scribit. [Plato primus dixit, primum esse de natura vniuersi negotium; alterum de hominibus; tertium de oratione: putauitque, nō posse nos res humanas perspicere, nisi priùs diuinas intellexerimus. Nam quemadmodum Medici, cùm membra quędā corporis curare velint, ad totum priùs se corpus conuertunt, sic qui velit res humanas perspicere, naturam vniuersorū priùs cōsiderare debet. Pars enim vniuersi homo est. Bonu etiā duplex esse dicebat, alterū nostri, alterū vniuersi: principalius autē esse bonū vniuersi: ab illo enim hoc profluere. Quā rationē Aristoxenes Musicus ab Indis emanasse cōtendit. Indū enim quendā Athenas ait petijsse, Socratiq; colloquentē, ab eo quęsiuisse, quo modo, & quid faciendo Philosophus esset. Cumque Socrates respondisset, Si quomodo viuendū sit homini, cōsideres; risisse Indū, atque dixisse, Neminē posse rectè humanas res intelligere, qui diuinas ignoret.] Illud tamen aduertendū est, etsi perfectè simpliciter nulla scientia sine prima Philosophia obtineri potest, posse tamē perfectè vnamquamque in suo genere. *Duplex bonum.* *Praeclara Indi sententia.*

Tertia assertio sit; Absolutè, ac simpliciter, Physicam, & Mathematicas esse ordine doctrinæ priores Metaphysica. Quæ assertio his rationibus probatur. Primùm, quia eæ scientiæ sunt absolutè, ac simpliciter priores doctrinę ordine, quę agunt de ijs, quę absolutè, ac simpliciter sunt nobis notiora; at Physica, & Mathematicę agūt de huiusmodi entibus, cū ea, in quibus versantur, sint effecta, & principiata respectu eorū, de quibus agit Metaphysica. Deinde, quia Metaphysica agit de substantijs separatis, itemq; de ijs omnibus prędicatis, quę separatis substātijs, & naturalibus sunt communia: cōstat autē, vel ipsa experiētia teste, substātias separatas lōgiori tēpore indigere, vt percipiantur, quàm quę ad Physica, & Mathematica spectāt. prædicata verò cōmunia substantijs separatis, & materialibus, quatenus sunt superiora materialibus, percipi nō possunt, nisi post cognitionem immaterialiū, vt patet ex ijs, quę dicta sunt ad caput secūdum superioris libri. Postremò, quia ordo doctrinę est, cùm ab ijs progredimur, quorum cognitio ad sequentium cognitionem requiritur, vt in Dialecticis Institutionibus diximus: simpliciter autē, & absolutè cognitio naturalium requiritur ad cognitionem supernaturalium, cùm hęc ex naturalibus esse probentur: mathematica verò magis ad supernaturalium, quàm hęc ad illorum cognitionē assumuntur apud Philosophos, vt euoluenti libros harum scientiarum perspicuum erit. Atque hęc est omnium communis sententia: neque vnus, aut alter ex Recētioribus huic assertioni repugnat, nisi quia non videntur distinxisse ordinem doctrinę in ordinem inuētionis, & accuratę disciplinæ, &, cùm viderent, Metaphysicam esse hoc posteriori modo primā doctrinę ordine; crediderunt absolutè, ac simpliciter dicendum esse eam ordine doctrinę primam. *Tertia assertio.* *Ordo doctrinae.* *De quibus agat Metaphysica.* *Q. 2. Sect. 3.* *Lib. 7. c. 39.* *Duplex ordo doctrinae.*

Quòd si quis opponat D. Thomam ad initiu Physicorū dicentem, *Obiect.*

opus

opus illud præcedere cæteros libros naturalis Philosophiæ, quemadmodū Metaphysica præcedit cæteras scientias; nihil inde conficiet. Nihil enim aliud significat, quàm ꝙ Metaphysica sit prima accuratæ doctrinæ ordine, quo pacto libri Physicorum præcedūt cæteros Naturalis Philosophiæ: ex qua re non sequitur, esse eam absolutè, ac simpliciter primam doctrinæ ordine. Vt enim libri de animaliū historia simpliciter, & absolutè præcedunt libros de partibus animaliū, & hi libros de Anima, quod ex fine præcedentium, & initijs sequentium intelligi potest; ita nisi Aristoteles in explicādis corporibus simplicibus, & mixtis imperfectis, causisque, & principiis entis naturalis in cōmune, ordinē accuratæ doctrinæ sequi instituisset, nō dubium est, quin à tractatione entiū particulariū secūdum speciem ad explicationē entis naturalis in commune, eiúsque principiorū, & causarū processisset. Quocirca idem D. Thomas opusculo 70. eandē hanc, quam cæteri omnes Veteres, sententiam apertè sequutus est, Metaphysicā esse simpliciter, & absolutè ordine doctrinæ vltimam.

Dilutio. — *Nonnulla de ordine quorundā librorum Aristotelis.* — *In Boetiū de Trin. q. 6. art. 1.*

Si quis item obijciat, cæteras omnes scientias esse subalternatas Metaphysicæ; ergo Metaphysicam esse simpliciter, & absolutè primam doctrinæ ordine; primum quidem dicendum, Metaphysicam non subaltarnare sibi propriè cæteras scientias; de qua re agendum est ad initium libri quarti. Deinde, etsi omnes subalternantes, qua ex parte tales sunt, accutatæ doctrinæ ordine præcedunt subalternatas; nō omnes tamen simpliciter, & absolutè esse ordine doctrinę priores, vt ex dicendis parebit.

Alterius obiectionis dilutio.

Quinam sit doctrinæ ordo, inter Physicam, & Mathematicas.

SECTIO V.

Reliquum est igitur, vt cōferamus Physicā cum Mathematicis; in qua re non nihil est difficultatis. Nam, quia mathematica entia abstrahuntur à naturalibus, in quibus existūt; videtur Physica præcedere doctrinæ ordine Mathematicas. Contra verò, cùm Mathematicæ lōgè sint faciliores Physica, non dubiū videtur, quin illam antecedant, præsertim cùm multa in Physica ex Mathematicis supponātur, vt videre est in libris de cælo, Meteorologicis, & alijs plerisque locis. Paucis tamen expedienda res est.

Aperitur difficultas quæstionis.

Pro qua hæc sit prior assertio; Physicam esse priorem Mathematicis, exquisito doctrinæ ordine. Quæ assertio primùm ex eo probatur, quia entia mathematica pendent in suo esse à rebus naturalibus, in quibus existunt, vt sępe ait Arist. at vnaquæque res per ea perfectè intelligitur, à quibus pendet in suo esse. Deinde, quia quantitas est primum accidens substantiæ corporeæ; accidens autem non intelligitur perfectè, nisi per substantiam; atqui substantia corporea, etsi à Metaphysico etiam explicatur; est tamen magis Physici, quàm Metaphysici. Postremò, quia ordo accuratæ disciplinæ consentaneus est ordini naturæ: at naturæ ordine Physicā præcedit Mathe-

Prima assertio. — *Vt 6. lib. Metaph. ca. 1. text. 2.* — *Accidēs non posse perfectè intelligi, nisi per substantiam.*

Mathematicas: sublato enim pronunciato illo, Continuum esse diuisibile in infinitum, quod Physicus demõstrat, corruit Geometria, quæ vbiq; supponit, à quolibet puncto in quemlibet licere lineam ducere; corruit etiã Arithmetica, quatenus ei subiectus est numerus materialium, quo pacto de Arithmetica more veterum Mathematicorum loquimur. Neq; enim quantitas esset continua, nisi in semper diuisibilia diuideretur; sublata autem quantitate continua nullus esset numerus rerum materialium.

Quòd si quis obijciat, Physicũ etiã multa supponere ex Mathematicis, vt iã diximus; occurendũ est, ea quidẽ ex parte, qua pronunciata physica demonstrantur per principia mathematica, dici posse modo aliquo, Mathematicas accurato doctrinę ordine esse priores Physica; nõ tamẽ omnino, cũ ea etiã, quę Physicus supponit ex Mathematicis, alioqui pẽdeãt ex Physica, vt dictu est. Accedit, quòd demõstrationes, quę fiũt in Physica ex ijs, quę desumũtur ex Mathematicis, sunt simpliciter mathematicę; quę autẽ fiũt in Mathematicis, supposito illo pronunciato physico, non censentur physicę sed mathematicæ. *Dilutio obiectionis.*

Sunt etiam, qui obijciant, ens naturale siue mobile supponere quantitatẽ, sine qua nihil moueri potest; ergo consideratione quãtitatis, de qua agit Mathematicus, esse priorem consideratione entis naturalis, siue mobilis. Verùm nec sentiunt nec argumentãtur rectè. Nam cùm quantitas supponat substãtiam, in qua sit, eamq; mobilem; efficitur, vt ab ea non supponatur: alioqui iam supponeretur à se ipsa. Accedit, quòd ens mobile nihil aliud est, quàm ens naturale, siue constans naturis; vtraque autem natura antecedit omnia accidentia; quare & quantitatẽ. Nec obest, quòd nihil est mobile, nisi quantitate sit præditum. Etsi enim quantitas necessaria est ad recipiendum motum; non tamen ad constitutionẽ substantiæ mobilis, etiã vt substantia est terminus motus, mutationisve. Adde, mutationẽ latè sumptam, siue vt cõplectitur introductionẽ formæ, non necessariò recipi interuentu quantitatis, sed interdũ à materia sola, vt antecedit quãtitatem, etiam interminatam, vt 8. lib. patebit. *Altera obiectio.* *Dilutio.* *Quid ens mobile.*

Ex hac assertione collige, abstractionem rerum mathematicarũ ab entibus naturalibus (modò non sit sermo de numero, qui in rebus immaterialibus intelligitur) non ideò fieri, quia id poscat earũ natura, sed quia imperfectè à Mathematicis considerantur. *Consectarium.*

Posterior assertio sit, Simpliciter & absolutè Mathematicas sciẽtias esse priores doctrinę ordine naturali Philosophia. Hæc primùm ex eo perspicua est, quia Mathematicę scientię breui experientia ac penè nulla indigent; Physicę autem longa admodum. Qua potissimùm ratione Aristot. 6. Ethicor. cap. 8. docet, puerum fieri posse Mathematicum; Sapiẽtem autẽ, id est, Moralem, Physicũ, aut Metaphysicũ, nõ posse. Deinde, quia scientię Mathematicæ exercẽt, ac disponũt intellectũ ad res naturales & diuinas capiẽdas, quod Simplicius *Secunda conclusio.*

latè

Plura supponere Physicam ex Mathematicis, quàm has ex illa.

latè persequitur in præfatione Commentariorum, quos scripsit in libros Physicorum. Tertiò, quia multò plura supponit Physica ex Mathematicis, quàm hæ ex illa, quod ex editis libris vtriusque Philosophiæ perspicuum est, modò Mathematicarum nomine (quod est necesse) intelligas purè Mathematicas. Accedit vsus Antiquorũ, qui ante Physicam, imò etiam ante Logicam, Mathematicas tradebãt. Atque hæc assertio ferè est de Peripateticorum communi senténtia. Nec vllam vim habet argumentum Ammonij in Porphyrij Isagogem, & Magni Alberti in primum Physicorum, quo volunt prius dandam esse operã Physicæ, quàm Mathematicis, propterea quòd res mathematicæ indigent abstractione à qualitatibus sensibilibus, qua non indigent res naturales. Nam etsi res mathematicæ hac abstractione opus habent; est tamen ea facillima, & quæ vel à pueris fieri possit, cum interim tantò facilior sit experientia eorum principiorum, quibus Mathematici vtuntur, quàm eorum, quibus Physici, vt nulla penè sit comparatio.

Ammon. in præfatione. Albert. tract. 1. cap. 1. ad finem.

Qui nam doctrinæ ordo seruandus sit in partibus Philosophiæ.

Ex ijs, quæ hoc extremo capite disputata sunt, licet perspicere, eũ doctrinæ ordinem in partibus Philosophiæ tenendum esse, vt primo loco detur opera Dialecticæ; secũdo Mathematicis; tertio Physicæ; extremò Metaphysicæ. Morales autẽ scientiæ, de quarum loco nihil in hac quæstione disputauimus, inserendæ sunt inter Physicã, & Metaphysicam, cùm & multarum rerum naturalium experiẽtia, & magna consuetudinis obseruatione indigeant; & eiusmodi sint, vt quemadmodum pacatum, & minimè iuuenilem animum requirunt, ita proximè hominem præparent ad diuinarum rerum contẽplationem. Hunc eundem ordinem seruandum esse in disciplinis, præclarè, vt cætera, docet D. Thomas in caput octauum sexti Ethicorum. Eũdem ex Veterum scriptis obseruandũ esse monet Chrysippus in. 4. lib. de vitis, & in 3. de Dijs, vt refert Plutarchus in libello de contrarietatibus Stoicorum. Nisi quòd prætermittit Mathematicas, vel quia minùs propriè numerantur in partibus Philosophiæ; vel quia consultius putat, obiter eas, ac simul cum alijs Philosophiæ disciplinis addiscere. Quod sanè consilium non displicet. Nã & minùs difficiles sunt, quam vt eis peculiaris locus, cæteris interim exclusis, videatur tribuendus; & earum societas non modò iucũda est, sed digna etiam, qua nulla alia Philosophiæ pars careat. De quarum multiplici vtilitate, multa habes apud Platonem 7. lib. de Repub. in Epinomide, seu Philosopho, & alijs plerisque eius Philosophi locis.

Lect. 7.

Putat Plutarchus Chrysippum pugnare secum cum præponit, & postponit Meta libus Physicam. At Chrysippus cõplectitur nomine Physica Metaphysicam

FINIS LIBRI SECVNDI.

COMMENTARII PETRI FONSECÆ SOCIETATIS IESV

IN TERTIVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

DOCVIT Aristoteles libro superiori, veritatis cognitionem ad hanc scientiam maximè spectare, modúmque indicauit eius inuestigandæ, ac tradendæ; nunc pro initio totius Metaphysicæ disputationis complures proponit quæstiones, quæ totam penè materiam huius scientiæ continent, eásque pro vtraque parte dialectico more discutit, vt ex earum tractatione facilior pateat aditus ad veram rerum de quibus agendum est, explicationem, quam aggredietur libro quarto. Præmittit igitur in priori parte primi capitis, quàm sit operæpretium, ad veritatem cuiusque rei inueniendam, à dubitationibus, quæ in ea potissimùm occurrunt, exordiũ sumere, eásque, antequàm quicquam decernatur, pro vtraque parte rationes afferre, quæ maximè vrgeant. Deinde in posteriori parte eiusdem capitis dubitationes ipsas, quæstionésve proponit. Tum verò à principio secundi earum quanque pro vtraque parte latè disputat.

Institutũ Arist. in hoc lib.

Epitome libri.

Ee Capitis

Capitis primi Explanatio.

Duplex interpretatio.

NEcesse a est.} Dubitat Alexãder hoc loco, doceat ne Aristoteles in primis verbis huius libri, necesse sibi esse ad eã cognitionẽ inueniendã quam in hoc opere consequi, ac tradere studet, ea primùm aggredi, de quibus rationi consentaneũ est, vt primo loco dubitetur, hoc est, pro vtraque parte disseratur; an verò necesse id esse omnibus iis, qui ad quamlibet scientiã de rebus difficilibus, & controuersis comparandam aggrediuntur. Quanquam verò parũ referat, vtro modo Aristotelẽ interpreteris, prior tamen interpretatio aptior videtur, vtpote verbis contextus accõmodatior: ex qua generale etiã documentũ, quod posterior tradit, tanquam principiũ ex conclusione colligi potest. Addit autem Aristoteles, duo esse genera quæstionũ, quæ primùm pro vtraque parte agitandæ videãtur. Vnum earũ, de quibus alii aliter senserunt; ne temerè aliorum sententiis, ac forsitan non parum receptis se opponere videatur. Alterum earum, quæ cùm ad rem propositam in primis faciant, ab aliis tamen omissæ sunt.

Approbatio prioris.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ β'.

Κεφ. Α.

Textus 1.

ΑΝάγκη a πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην, ἐπελθεῖν ἡμᾶς πρῶτον, περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον. ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα περὶ αὐτῶν ἄλλως ὑπειλήφασί τινες, κἂν εἴ τι χωρὶς τούτων τυγχάνοι πρότον παρεωραμένον. ἔστι b δὲ τοῖς εὐπορῆσαι βουλομένοις προὔργου τὸ διαπορῆσαι καλῶς. ἡ γὰρ ὕστερον εὐπορία λύσις τῶν πρότερον ἀπορουμένων ἐστὶ. λύειν δ' οὐκ ἔστιν ἀγνοοῦντα τὸν δεσμόν. ἀλλ' ἡ τῆς διανοίας ἀπορία δηλοῖ τοῦτο περὶ τοῦ πράγματος: ᾗ γὰρ ἀπορεῖ, ταύτῃ παραπλήσιον πέπονθε τοῖς δεδεμένοις. ἀδύνατον γὰρ ἀμφοτέρως προελθεῖν εἰς τὸ ἔμπροσθεν. διὸ δεῖ τὰς δυσχερείας τεθεωρηκέναι πάσας πρότερον, τούτων τε χάριν, καὶ d διὰ τὸ τοὺς ζητοῦντας ἄνευ τοῦ διαπορῆσαι πρῶτον, ὁμοίους εἶναι τοῖς ποῖ δεῖ βαδίζειν ἀγνοοῦσι. καὶ c πρὸς τούτοις, οὐδ' εἴποτε τὸ ζητούμενον εὕρηκεν, ἢ μὴ, γινώσκειν. τὸ γὰρ τέλος τούτῳ μὲν οὐ δῆλον, τῷ δὲ καλῶς προηπορηκότι, δῆλον. ἔτι

Documentum generale.

b *Est autem operæ pretium.*} Hoc alterum documentum planè generale est, quo docet Aristoteles, non modò initio huiusmodi scientiarum, sed etiam particularium tractationum, quibus proposita est rerum difficilium determinatio, à dubitationibus initium sumendum esse; nec verò vtcunque id faciendum sed bene, hoc est diligenter & accuratè, nullàque pro vtrauis parte dissimulata ratione; quod sapienter quatuor rationibus ostendit. Prima est, quia certa veritatis cognitio, qua tandem compotes efficiuntur ii, qui philosophantur,

tur, solutio est eorum, quæ priùs dubitabantur, hoc est, solutione eorum, quæ priùs dubitabantur, comparatur; soluere autem vinculum nemo potest, qui vinculi nodum ignoret. Quare cùm nihil aliud sit, difficultates rei propositæ pro vtraque parte discutere, quàm vinculorum mentis nodos inspicere (nihil enim sunt aliud argumenta pro vtraque parte, quàm vincula, quibus mens ligatur, & impeditur, ne vltrà progredi possit, is sanè ad veritatis perceptionem optimè se cõparabit, qui de proposita re dubia diligenter, & accuratè pro vtraque parte disputauerit. Quod ad verba attinet, illud διαπορῆσαι, quod semper in re, de qua agitur, copiam, & abundantiam, atque planamque facultatem significat, necessariò sumendũ fuit hoc loco pro certa cognitione veritatis, quæ quæritur; eodémque modo nomẽ τῆς ἀπορίας. Atque id velle Aristotelem, ex vltimis penè verbis huius capitis planè colliges, vbi cũ verbo διαπορῆσαι apertè coniungitur nomen τῆς ἀληθείας, quod veritatẽ significat, & sæpe numero pro veritatis cognitione sumitur, vt cap. 1 superioris libri, cùm finis contemplatiuæ scientiæ à fine practicæ distinguitur. *Mentis vincula, quæ.*

ARISTOTELIS Metaphysicorum

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Textus. 1. *Necesse a est ad eam, quam quærimus scientiam, ea nos primùm percurrere, de quibus dubitare primùm oportet. Sunt autẽ hæc ea omnia, de quibus quidam aliter senserunt, & si quid præterea ante nos omissum est. Est autem b operæpretium ijs, qui veritatis compotes esse volunt, benè dubitare. Certa enim cognitio, quæ sequitur, solutio est eorum, quæ antè dubitabantur: soluere autem vinculum nemo potest, qui nodum ignoret. Sed c mentis dubitatio hoc ipsum de re declarat: quatenus enim dubitat, eatenùs ei simile quid accidit, atque ijs, qui ligati sunt. Neutro enim modo fieri potest, vt vltrà procedatur. Quapropter difficultates omnes antè perspecta sint, oportet; & horũ gratia, & d quia ij qui quærunt, nisi priùs dubitent, similes sunt ijs, qui ignorant, quónam eundũ sit. Accedit, e quòd neque vtrum tandem inuenerint id, quod quæritur, nec ne, cognoscant. Neque enim his manifestus est finis, cũ interim pateat ei, qui antea rectè dubitauit.* *text. 3.*

Præterea,

c *Sed mentis dubitatio*} Sẽsus est, Eundem effectum ostendit in animo dubitatio mentis de re proposita, quẽ ostendit in corpore vinculũ, quo pedes astringuntur. Vtroque enim modo ligati vlterius progredi non possumus.

d *Et quia ij, qui quærunt*} Secunda ratio est, quia ii, qui de proposita non priùs pro vtraque parte disputant, persimiles sunt iis, qui quò eundum sit ignorant. Nesciunt enim difficultates, quæ in quæstione latent, ad quas tamen soluendas tendit is, qui probè illam explicaturus est. *Quibus similes ijs qui nõ disputãt pro vtraque parte.*

e *Accedit quod neque*} Tertia ratio est, quia etsi huiusmodi homines aliquando inueniunt ea, quæ implicitè in quæstione continentur; nesciunt tamẽ, an finem disputationis consequuti sint, cùm difficultates eas, ad quas dissoluendas disputatio sua pte natura dirigitur, planè ignorent. Simile quid accidit iis qui nesciunt, quantùm locus, in quem contendunt, distet ab eo, ex quo exeunt, aut quà in illum eundum sit. Nam etsi in eum fortè incidant, ignorabunt tamen se in illum peruenisse. Ex his duabus rationibus rectè colligitur id, quod Albertus scribit hoc loco, Eum, qui non priùs dubitat, duobus modis errare; vno, in termino; altero, in via. *Alberti egregia sententia.*

f *Praeterea melius affectum* } Quarta haec & extrema ratio, quae ex similitudine disceptantium, seu potius Iudicis desumitur, ex iis, quae Auctor scribit cap. 10. primi de Coelo maiorem vim accipiet. Sic enim ait; ἅμα δὲ καὶ μᾶλλον ἂν εἴη πιστὰ τὰ μέλλοντα λεχθήσεσθαι, προακηκοόσι τὰ τῶν ἀμφισβητούντων λόγων δικαιώματα: καὶ τὸ ἐρήμην καταδικάζεσθαι δοκεῖν ἧττον ἂν ἡμῖν ὑπάρχοι. καὶ γὰρ δεῖ διαιτητὰς, ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι, τοὺς μέλλοντας τἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς. Hoc est, simul autem ea, quae dicentur, maiorem fidem habebunt, si disceptantium rationum iura prius fuerint audita: minúsq; videbimur indicta causa damnare. Arbitros enim, non aduersarios oportet esse eos, qui de veritate, vt res postulat, iudicium laturi sunt. Quod ipsum diligentissime obseruat Aristoteles pene vbicunque difficile aliquid aut controuersum tractandum suscipit, vt videre est in libris Physicorum, de Coelo, & sequentibus. Ex quibus patet, quam inepte, & contra Aristotelicum morem philosophentur ii, qui repudiato quaestionum vsu tanquam Sophistarum inuento, omnia docent more Pythagorico, & quasi ex oraculo, neque vllum adhibent examen rationum earum, quae in subiecta materia pro vtraque parte, vel ab aliis propositae sunt, vel attentius rem consideranti in mentem venire possunt. Illud tamen animaduertendum est, quod attinet ad ipsum disputandi ordinem, etsi is, qui hoc loco traditur, est omnium accuratissimus, vt nihil videlicet definiatur, antequam argumenta pro vtraque parte proponantur; non esse tamen eum vbique seruandum, partim ne lectores satientur similitudinis fastidio, partim quia res proposita, & disputationis occasio, saepe alium postulant. Satis enim nonnunquam erit, si refutatio contrariorum, vel sequatur ipsam veritatis determinationem, vel cum ea misceatur; quod idem apud Aristotelem saepe fieri perspicuum est. De qua re nonnihil scripsimus in Institutionibus Dialecticis, cùm de ordine refutationis ageremus. Accedit, quòd aliud est agere de rebus difficilibus antequam plenam earum cognitionem consequutus sis; aliud postquam habes rem perspectam, eiúsque cognitionem aliis tradere instituis. Nam etsi priori modo necesse omnino est, vt ante determinationem argumenta omnia, quae quidem momentum aliquod habeant, pro vtraque parte proponantur; posteriori tamen non solùm id non est necesse, sed saepe etiam minùs conuenit.

Tex. 101. | *Contra eos, qui vsum quaestionum oderunt.* | Lib. 7. cap. 41.

ἔτι f δὲ βέλτιον ἀνάγκη ἔχειν πρὸς τὸ κρῖναι τὸν ὥσπερ ἀντιδίκων καὶ τῶν ἀμφισβητούντων λόγων ἀκηκοότα πάντων.

Ἔστι g δ' ἀπορία, πρώτη μὲν περὶ ὧν ἐν τοῖς πεφροιμιασμένοις διηπορήσαμεν, πότερον μιᾶς, ἢ πολλῶν ἐστιν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι τὰς αἰτίας. καὶ h πότερον τὰς τῆς οὐσίας ἀρχὰς τὰς πρώτας ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν μόνον, ἢ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν δεικνύουσιν ἅπαντες, οἷον, πότερον ἐνδέχεται ταὐτὸ καὶ ἓν ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι ἢ οὔ, καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. εἴτ' i εἰ ἔστι περὶ τὴν οὐσίαν, πότερον μία περὶ πάσας, ἢ πλείονές εἰσι: κἂν εἰ πλείονες, πότερον ἅπασαι συγγενεῖς, ἢ τὰς μὲν σοφίας, τὰς δὲ ἄλλο τι λεκτέον αὐτῶν.

Text. 2.

καὶ

Dubitatio. Sed quaerat aliquis hoc loco, cur Aristoteles congesserit in hunc librum omnes dubitationes, quae in materia huius scientiae occurrebant, nec earum quamque distulerit in eum locum, in quo dissoluenda erat, quemadmodum fecit in aliis scientiis. *Responsio Auerrois.* Respondet Auerroës, id factum esse propter affinitatem primae Philo-

Philosophiæ cum Dialectica. Nã cùm Metaphysica, & Dialectica facultas circa res easdem versentur, rationi consentaneum erat, vt ante Metaphysicam determinationẽ integer aliquis liber poneretur in eisdem rebus Dialectico more tractan lis D. Thomas, eiúsque præceptor Alexander Alensis aiunt, causam fuisse, quia cùm prima Philosophia nõ versetur in particulari aliqua veritate, vt cæteræ scientiæ, sed in veritate vniuersali, debuit ante eius determinationẽ vniuersè proponi quicquid dubii in ea se offerebat. Quia tamen hæ causæ lõgiùs fortasse petitæ alicui videbuntur, aliæ duæ afferri possunt. Vna, vt Aristoteles ante rerum determinationẽ ostenderet, tãtam esse difficultatẽ in statuendis iis, quæ ad primã Philosophiam pertinent, quantam ipse significauerat capite primo superioris libri; quod sanè facere nõ posset, nisi omnes simul difficultates, quæ in huius scientiæ materia se offerebãt, perpetuo aliquo tractatu proponeret. Altera, vt tractandis simul pro vtraque parte omnibus huiusmodi quæstionibus, maiorem copiam argumẽtorum pararet quibus in huius scientiæ dogmatis constituendis vteretur, qua de causa ipse dixerat extremis verbis primi libri, se has quæstiones agitaturũ; rationémque aliquam maturiùs, ac pensiculatiùs iniret, qua de rebus, & difficillimis, & maximis pro dignitate aliquid decerneret. D. Thomas & Alensis. Aliæ causæ.

Præterea, [f] meliùs affectum ad indicandum necesse est esse eum, qui rationes omnes disceptantes, quasi aduersarios audiuit.

Text. 2. *Est [g] autem prima dubitatio de iis, de quibus disputauimus, in iis, quæ procœmii loco dicta sunt, V niusne, an plurium scientiarum sit causas contemplari. Et [h] vtrum primorum duntaxat principiorum substantiæ ad hanc scientiam consideratio pertineat, an eorum etiam, ex quibus cuncti demonstrant; vt illius, Num vnum atque idem, simul affirmari, & negari possit, nec ne, & aliorum huiusmodi. Deinde, [i] si in substantia versatur, vna ne de omnibus, an plures disserant: quòd si plures, num omnes sint generis eiusdem, an aliæ sapientiæ nomine, aliæ alio quodam appellandæ sint.*

g *Est autem prima* } Prima hæc dubitatio, siue quæstio aperta est in contextu. Nõ significat tamẽ Arist. eam dubitatã, siue agitatã esse in superioribus libris, sed esse de rebus, de quibus in iis aliqua disputata sunt, hoc est, de causis, vt Alexãder annotauit. Disputatũ est. n. in primo libro de earũ inuentione, in 2 de earũ finitione quanquã extremis verbis libri secũdi, huius ipsius quæstionis meminit Arist. Differetur autẽ de ea in prima parte capitis secundi, quo loco exponetur, quo pacto intelligẽda sit. Quod ad verba attinet, significat Arist. hoc loco, superiores duos libros procœmii loco habẽdos esse, quia ad constituendũ ordinẽ pertineãt, vt Alex. ait. Vel potiùs, quia in primo, exactis primis duobus capitibus, in quibus propriè huius operis procœmiũ cõtinetur, nihil aliud ostẽdit Arist. quàm rectè se in Physicis de generibus causarũ disseruisse, in secundo autẽ, omnia ad veritatis inuestigationẽ cõfert. Ex qua re factũ est, vt quibusdã (quod addit Alex.) hunc librum, doctrinæ Metaphysicæ primũ esse placuerit. Prima quæstio. Comm. 2.

h *Et vtrum primorum* } Secunda quæstio est, Vtrũ ad hanc scientiam pertineãt sola prima principia simplicia substãtiæ, an etiã prima principia cõplexa, ex quibus omnes scientiæ demonstrant, quæ etiam cõmunes sententiæ appellari solent. Atque hæc quæstio disputatur in secunda parte 2. capitis. Secunda.

i *Deinde si in substantia* } Tertia quæstio est; Si hæc scientia substantiarum sit, vtrum earum omniũ sit vna scientia, an alia sit de substantiis, quæ motui subiectæ sunt, aliæ de iis, quæ sunt mutationis expertes. Quòd si plures sunt, num cognatæ sint inter se, & communi sapientiæ nomine vocẽtur, quo pacto Geometria, & Arithmetica dicuntur Mathematicæ; an aliæ sapientiæ vocabulo, aliæ alio appellari debeant. Atque hæc quæstio disputatur 3 parte 2. cap. Tertia.

Quarta. k *Sed & hoc ipsum*} Quarta quæstio, quam superior supponit, huiusmodi est. Vtrum in rerum natura nulla detur substantia præter sensibiles, an aliæ etiam præter has extent. Quòd si extēt, sint ne omnes eiusdē generis, an diuersorum, vt ponuntur à Platone Ideæ, atque entia mathematica. Disputatur verò hæc quæstio extrema parte 2. capitis.

καὶ [k] τοῦτο δ' αὐτὸ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ ζητῆσαι, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας εἶναι μόνον φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας: καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείονα γένη τῶν οὐσιῶν, οἷον οἱ ποιοῦντες τά τε εἴδη, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν αἰσθητῶν. περί τε τούτων οὖν, καθάπερ φαμέν, ἐπισκεπτέον. καὶ [l] πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστὶν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα καθ' αὐτὰ ταῖς οὐσίαις. πρὸς [m] δὲ τούτοις, περὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου. καὶ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου, καὶ ταὐτότητος καὶ ἐναντιότητος, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν τοιούτων, περὶ ὅσων οἱ διαλεκτικοὶ πειρῶνται σκοπεῖν, ἐκ τῶν ἐνδόξων μόνον ποιούμενοι τὴν σκέψιν, τίνος ἐστὶ θεωρῆσαι περὶ πάντων: ἔτι δὲ τούτοις αὐτοῖς ὅσα καθ' αὑτὰ συμβέβηκε, καὶ μὴ μόνον τί ἐστι τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰ ἄρα ἓν ἑνὶ ἐναντίον. καὶ [n] πότερον αἱ ἀρχαὶ, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ γένη ἐστὶν, ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἐνυπάρχοντα ἕκαστον: καὶ εἰ τὰ γένη, πότερον ὅσα ἐπὶ τοῖς ἀτόμοις λέγεται τελευταῖα, ἢ τὰ πρῶτα, οἷον πότερον ζῷον, ἢ ἄνθρωπος ἀρχή [o] τε, καὶ μᾶλλόν ἐστι παρὰ τὸ καθέκαστον. μάλιστα [p] δὲ ζητητέον, καὶ πραγματευτέον, πότερόν ἐστί τι παρὰ τὴν ὕλην αἴτιον καθ' αὑτὸ, ἢ οὔ, καὶ τὸ χωριστὸν, ἢ οὔ: καὶ πότερον ἓν, ἢ πλείω τὸν ἀριθμόν. καὶ [q] πότερόν ἐστι παρὰ τὸ σύνολον (λέγω δὲ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης) ἢ οὐθὲν, ἢ τῶν μὲν, τῶν δ' οὔ, καὶ ποῖα τοιαῦτα τῶν ὄντων. ἔτι [r] αἱ ἀρχαὶ, ποτε-

Quinta. l *Et vtrum de substantiis*} Quinta quæstio est, nū hæc scientia in sola substantiarū contemplatione versetur, an etiā in cōsideratione eorum, quæ illis per se accidunt. Nam de iis, quæ per accidens, ac fortuitò insunt, sciētia haberi nō potest. Disputatur autē quæstio hæc in 2. par. ca. 2.

Sexta. m *Ad hæc, de eodē*} Sexta quæstio est, Vtrū ad hanc scientiam pertineat verè, & demōstratiuè disputare de cōmunibus quibusdam entium affectionibus, vt de eodē, & diuerso, déque iis, quæ per se illis accidunt, de quibus Dialectici ex solis probabilibus disserunt. Hanc quæstionem nō disputat Arist. separatim, quia eadē est eius difficultas, atque superioris.

Septima. n *Et vtrū principia*} Septima quæstio est, vtrū genera, quæ de rebus prædicantur, an potiùs partes, ex quibus illæ reali compositione constant, dicenda sint earum principia, & elementa. Quòd si genera (quo nomine hoc loco ipsas etiam species, & differētias cōplectitur) nū ea, quæ proximè de indiuiduis dicuntur, vt homo; an prima potiùs, hoc est remotiora, quale est animal, magis dicenda sint principia. Disputatur autem hæc quæstio toto cap. 3.

o Et

o *Et principium sit*} Sensus est, & principium sit, & magis principium. Nam si non ea, quæ insunt in re, sed ea, quæ Platonis sententia separata sunt, & præter singularia sunt principia, non malè dicetur, aliquid esse magis præter singularia, vt significetur esse magis, seu veriùs principium.

Sed [k] *& hoc ipsum quærere in necessarijs numerandum est, num sensibiles tantùm substantias esse fateri oporteat, an alias etiam præter has: & vnum ne, an plura sint substantiarum genera, vt asserunt ij, qui Ideas ponunt, & mathematica inter eas, & hæc sensibilia interiecta faciunt. Hæc igitur, vt dicimus, consideranda sunt. Et vtrum* [l] *de substantijs tantùm contemplatio sit, an etiam de ijs, quæ per se accidunt substantijs. Adhæc,* [m] *de eodem, & diuerso; de simili, & dissimili; de identitate, & contrarietate; de priori & posteriori; déque alijs huiusmodi omnibus, de quibus Dialectici agere conantur, ex solis probabilibus differentes, cuiusnam disciplinæ sit, ea omnia cognoscere: itémque omnia, quæ his ipsis per se conueniunt, vt non tantùm expendatur, quid sit eorum quodque, sed etiam an vnum vni sit contrarium. Et,* [n] *vtrum principia, & elementa, sint genera ipsa, an ea, in quæ, cùm insint, vnumquodque diuiditur: quòd si genera, num ea omnia, quæ vltima de indiuiduis dicuntur, an prima; veluti, num animal, an homo & principium sit, & magis præter id, quod singulare est. Maximè* [p] *autem quærendum, & tractandum est, num præter materiam, aliqua sit per se causa; atque ea separabilis, nécne: & vtrum vna, an plures numero. Sit* [q] *ne etiam aliquid præter ipsum totum (voco autem ipsum totum, cùm aliquid de materia prædicatur) an nihil; an verò quorundam sit, quorundam non sit, & quæ nam res sint tales. Principia* [r] *item, nume-*

Com. 10.

p *Maximè autem*} Octaua quæstio est, Numquid præter materiam, quam solam veteres Physici causam per se rerum naturaliũ esse putauerunt, sit alia earum per se causa. Quòd si sit alia, num separabilis sit a rebus singularibus, vt Plato censuit, an non separabilis, vt Pythagorici. Et vtrum vna sit numero, vt sensit Empedocles, qui asseruit, harmoniam, siue commistionem elementorum ratione quadam constitutam, esse causam per se, & intrinsecam materiæ adiunctam; an verò plures, vt res habet. Atque hæc quæstio in prima parte cap. 4. agitatur. Octaua.

q *Sit ne etiam aliquid*} Nona quæstio est. Vtrum essentia, siue quiditas substantiæ materialis sit aliquid aliud ab ipso toto hoc est, ab ipsa materiali substantia, nec ne: an verò in quibusdam sit aliud, in aliis verò idem. Nomine enim ipsius totius, seu simul totius, vt est Græcè ad verbum, etsi intelligi solet id, cuius est quiditas, vt patebit ex ipsa quæstionis tractatione; hoc tamen loco presiùs accipitur, pro sola substãtia materiali. Id enim significant verba illa, cùm de materia quippiam prædicatur, id est quando materia cum aliqua forma sumitur, vt Alex. exponit. Disputatur autem hæc quæstio secunda parte cap. 4. Nona.

r *Principia item*} Decima quæstio est, Vtrum principia, tam formalia, quàm materialia, numero definita sint, an specie sola. Quã quæstionẽ disputat Arist. 3. parte cap. 4. Vocat autẽ principia formalia ea, quæ in rationibus, siue definitionibus sunt, materialia verò ea, quæ sunt in subiecto, id est in substantia singulari, siue prima substãtia, quia forma, etsi apud Platonẽ sumebatur in definitione, nõ tamẽ erat in substantia ipsa singulari, cuius dicebatur forma, sed sola materia. Quanquam enim non est negandum, cognitam fuisse ab illo eã formã Decima.

quæ est altera pars substantiæ singularis, vt patet ex iis, quæ 1. libro dicta sunt; quia tamen non putabat, illam esse satis ad scientiam comparandã, facilè eam, cùm de causis agebatur prætermittebat.

Vndecima. s *Et vtrum corruptibilium* } Vndecima quæstio est, Vtrum eadem sint principia rerũ corruptibiliũ, & incorruptibilium, an diuersa. Quòd si diuersa, num omnia sint corruptionis expertia, an quæ corruptibilium principia sunt, subeãt corruptionẽ. Disputatur verò hæc quæstio 4. par. cap. 4.

Duodecima. t *Præterea id, quod* } Duodecima quæstio est, Vtrum vnum, & ens sint ipsæ rerũ substantia, vt Pythagorici, ac Plato dicebant; an verò aliquid aliud sit subiectũ vnitati, & entitati, veluti apud Emped. amicitia, id est, ipsa elemẽta cõiuncta subiiciũtur vnitati, & apud alios veteres Physicos ignis. I. aliud elementũ subiicitur entitati cuiusque alterius rei, quæ ex illo per condẽsationem, aut rarefactionẽ cõficitur. Quã quæstionem disputat Arist. 5. part. 4. capitis.

πότερον ἀριθμῷ, ἢ εἴδει ὡρισμέναι, καὶ αἱ ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ. καὶ [s] πότερον τῶν φθαρτῶν, καὶ ἀφθάρτων αἱ αὐταὶ, ἢ ἕτεραι· καὶ πότερον ἄφθαρτοι πᾶσαι, ἢ τῶν φθαρτῶν φθαρταί. ἔτι [t] δὲ τὸ πάντων χαλεπώτατον, καὶ πλείστην ἀπορίαν ἔχον, πότερον τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ Πλάτων ἔλεγεν, οὐχ ἕτερόν τί ἐστιν, ἀλλ' οὐσία τῶν ὄντων, ἢ οὔ, ἀλλ' ἕτερόν τι τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ φιλίαν, ἄλλως δέ τις πῦρ, ὁ δὲ ὕδωρ, ἢ ἀέρα. καὶ [u] πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου εἰσὶν, ἢ ὡς τὰ καθέκαστα τῶν πραγμάτων. καὶ [x] δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. ἔτι [y] πότερον ἄλλως, ἢ κατὰ κίνησιν. καὶ γὰρ ταῦτα ἀπορίαν ἂν παράσχοι πολλήν. πρὸς [z] δὲ τούτοις πότερον οἱ ἀριθμοὶ, καὶ τὰ μήκη, καὶ τὰ σχήματα, καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ· κἂν δὲ οὐσίαι, πότερον κεχωρισμέναι τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις. περὶ γὰρ τούτων ἁπάντων, οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ εὐπορῆσαι τῆς ἀληθείας, ἀλλ' [aa] οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τῷ λόγῳ ῥᾴδιον καλῶς.

Κεφ. Β.

Πρῶτον [a] μὲν οὖν περὶ ὧν πρῶτον εἴπομεν, πότερον μιᾶς ἢ πλειόνων ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι πάντα τὰ γένη τῶν αἰτίων. μιᾶς [b] μὲν γὰρ ἐπιστήμης πῶς ἂν εἴη μὴ ἐναντίας οὔσας τὰς ἀρχὰς γνωρίζειν; Text. 3.

ἔτι

Decima tertia. u *Et num principia* } Decima tertia quæstio est. Vtrum principia rerum sint vniuersalia, an singularia; hoc est, vtrum ea, quæ ponuntur esse principia rerum, habeant rationem principiorum secundùm rationem vniuersalem, an singularem, vt D. Thom. exponit. Quo pacto quæstio à septima distinguitur. Hanc quæstionem disputat Arist. tertia parte 6. capitis.

Decima quarta. x *Et potentia, an actu* } Decima quarta quæstio est, Vtrum principia sint potentia tantùm, an actu. Disputatur autem hæc quæstio 2. parte 6. capitis.

Decima quinta. y *Præterea, num alio* } Decima quinta quæstio est, Vtrũ principia sint causæ

rerum

ferum per solum motū, mutationémve, vt veteres Physici censuerunt; an verò alio modo illis ignoto, quo pacto Plato credidit, sensibiles causari per participationem Idearum. Quam quæstionem videtur Arist. disputare 2. parte cap. 6.

z *Adhæc, vtrum numeri*} Decima sexta, extremáque dubitatio est, Verum entia mathematica sint substantiæ, necne. Quòd si sint, nū seiunctæ sint à rebus sensibilibus, vt Plato censuit, an in eis ipsis existāt, vt Pythagorici crediderunt. Quam quæstionem disputat Arist. toto cap. quinto. *Decima sexta.*

aa *Sed ratione etiam*} Probè dubitare ratione, idē est, atq; quàm verisimilibus pro vtraque parte argumentis quæstionē ambiguā facere. *Dubitare, quid apud Aristotelē?*

numeróne, an specie definita sint, & quæ in rationibus sunt, & quæ in subiecto. Et [t] vtrum corruptibilium, & incorruptibilium rerum eadem sint, an diuersa: & num omnia sint corruptionis expertia, an earum, quæ corrumpi possunt, corruptioni sint obnoxia. Præterea [t] id, quod est omnium difficillimum, & maximam dubitationem continet, vtrum vnum, & ens, quemadmodum Pythagorici, ac Plato dicebant, non aliud quicquam sint, quàm ipsa rerum substantia: an non ita res habeat, sed aliquid aliud subijciatur; quo pacto Empedocles amicitiam subesse ait, alius quidam ignem, alius aquam, aut aërem. Et [u] num principia vniuersalia sint, an vt res singulares. Et, [x] potentia, an actu. Præterea, [y] num alio modo, an per motum. Hæc enim magnam dubitationem afferre possunt. Ad hæc, [z] vtrū numeri, longitudines figuræ, ac puncta substantiæ quædam sint, nécne. Quòd si substantiæ, num separatæ sint à rebus sensibilibus, an in his existant. Etenim de his omnibus non modò veritatis cognitione potiri difficile est, sed a [a] ratione etiam probè dubitare, haud facile.

CAPVT II.

Tex. 3. P*Rimum a igitur de ijs agendū est, de quibus primū diximus; Vtriúsne, an plurium scientiarum sit, omnia causarum genera cōtemplari. Etenim [b] quo pacto vnius esse posit, principia cognoscere, cùm inter se contraria non sint? Præterea*

Capitis secundi Explanatio.

P*Rimum a igitur*} Ex hoc loco incipit Arist. pro vtraque parte disputare quæstiones propositas, Primúmque eam, quam primo loco proposuit, Vtrum vnius scientiæ, an plurium sit, omnia causarum genera cognoscere. *Disputatio prima quæstionis.*

b *Etenim quo pacto*} Probat duabus rationibus non esse eiusdem scientiæ omnia causarū genera nosse. Prior ratio, quantū primo aspectu ex verborū contextu colligi potest, sic habere videtur. Omnia, quæ sunt inter se cōtraria, ad eandem scientiam pertinent (id quod patet ex illo communi pronunciato. Contrariorū eadem est sciētia) at quatuor causarū genera non sunt inter se contraria; nō omnia igitur ad eandem scientiam spectant. Verùm cùm hæc formula argumentandi nullam penè speciem veræ probationis præ se ferat cùm in prima figura minorem negatiuā habeat; aut dicendum est, Aristotelē eam proposuisse non quasi suam, sed quia Antiquorum aliquis ea vsus fuerat (iam enim dixerat initio libri, harum quæstionum plerasque ab aliis etiam fuisse disputatas) vel certè credendum est, aliam argumentationē maioris probabilitatis speciem habētem sub his verbis latere. Quæ huiusmodi esse potest Omnia diuersa, quæ ad eandem scientiam spectant, aut pertinent ad illam ratione vnius communis naturæ, vt animal & planta, aut ratione cōtrarietatis, vt calidum, & frigidum; hæc enim nō solùm, *Argumētū primū pro parte negatiua.*

quia communicēt in natura communi qualitatis sensibilis, sed etiam quia sunt contraria, ad eandem scientiam spectant, quippe cùm vnum contrariorum sit ratio cognoscendi alterum: at quatuor causarum genera nō possunt pertinere ad eandem scientiam ratione vnius communis naturæ, quandoquidem satis patet, nullam in omnibus causarum generibus dari eandem: nec item ratione cōtrarietatis cū causæ non se mutuò impediāt, sed potius adiuuent: nullo igitur modo omnia causarum genera ad eandē scientiam pertinent. Quæ ratio non solùm habet formā cōcludendi aptam, & minorem verissimam, sed etiam maiorem aliquo modo pbabilem. Non est tamen illa simpliciter vera, quia aliqua entia diuersa sunt, quæ ad eandem scientiā spectent ratione analogiæ, seu proportionis cuiusdam inter se, vt initio lib. 4. perspicuū erit.

Cōtraria.

Nihil dari vnum commune omnibus causis

ἔτι [c] δὲ πολλοῖς τῶν ὄντων οὐχ ὑπάρχουσι πᾶσαι. τίνα [d] γὰρ τρόπον οἷόν τε τῆς κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τοῖς ἀκινήτοις, ἢ τὴν τἀγαθοῦ φύσιν; εἴπερ ἅπαν ὃ ἂν ᾖ ἀγαθὸν καθ᾽ αὑτὸ καὶ διὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν, τέλος ἐστὶν, καὶ οὕτως αἴτιον, ὅτι ἐκείνου ἕνεκα καὶ γίγνεται, καὶ ἔστι τἆλλα. τὸ δὲ τέλος, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, πράξεώς τινός ἐστι τέλος, αἱ δὲ πράξεις πᾶσαι μετὰ κινήσεως. ὥστ᾽ ἐν τοῖς ἀκινήτοις οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο ταύτην [e] εἶναι τὴν ἀρχὴν, οὐδ᾽ εἶναί τι αὐτ᾽ ἀγαθόν. διὸ καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν οὐδὲν δείκνυται διὰ [f] ταύτης τῆς αἰτίας, οὐδ᾽ ἔστιν ἀπόδειξις οὐδεμία διότι βέλτιον, ἢ χεῖρον. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ παράπαν μέμνηται οὐδεὶς οὐδενὸς τῶν τοιούτων. ὥστε [g] διὰ ταῦτα τῶν σοφιστῶν τινες, οἷον Ἀρίστιππος, προεπηλάκιζεν αὐτάς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ ταῖς βαναύσοις αὐτῶν, οἷον ἐν τεκτονικῇ, καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον, ἢ χεῖρον λέγεσθαι πάντα, τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν, καὶ κακῶν.

Ἀλλὰ [h] μὴν εἴγε πλείους ἐπιστῆμαι τῶν αἰτίων εἰσὶ, καὶ

Secūdum argumētum.

c *Præterea, in multis*} Posterior hæc ratio haud multò faciliùs redigi potest ad aptam concludendi formam, quàm superior. Potest tamen sic explicari. Si qua scientia omnia causarum genera consideraret, ea maximè id faceret, quæ est omnium accuratissima, cùm scire sit rem per causas cognoscere. atqui Mathematicæ scientiæ sunt omniū accuratissimæ, nec tamen omnia causarum genera persequuntur: nulla est igitur scientia, quæ omnia causarum genera cōsideret. Maiorem prætermittit Arist. quia perspicua videtur, eadémque ratione priorem partem minoris: posteriorem verò ex eo probat, quia in rebus immobilibus, cuiusmodi sunt res mathematicæ, non datur causa efficiēs, nec finalis, quam ideo vocat bonum per se, quia gratia sui expetitur; quo fit, vt Mathematicæ scientiæ hæc duo causarum genera considerare non possint. In hac argumentatione maior non est concedenda, quia nec certissima scientia secundùm se, cuiusmodi est Metaphysica (quatenus tamen particularis quædā scientia est) nec certissima apud nos, cuiusmodi sunt Mathematicæ, considerāt omnes causas. Neque enim Metaphysica considerat materialem, vt versatur in rebus materiæ expertibus. Mathematicæ autem non considerant efficientem, nec finalem. Nec verò illa rectè probatur. Nam neque omnes res, quæ cadunt sub scientiam, habent omnia genera causarum. Vtrum autem in rebus immobilibus,

In sciētiis Mathematicis, nec dari causam efficientē, nec finalē

immobilibus, quarum appellatione res metaphysicæ, ac mathematicæ comprehenduntur, non detur causa efficiens, nec finalis, & vtrum Arist. id rectè probet lib. 12. aut 13. discutiendum erit.

d *Quo enim modo fieri potest*} Quod in rebus immobilibus, non sit causa efficiens, nec finalis hac ratione probat. Causa efficiēs est principium motus, finis autē est terminus actionis, quæ nō datur absque motu, at in rebus immobilibus nullus est motus, ergo nec causa efficiens, nec finalis.

Præterea [c] *in multis rebus, non omnia principia omnibus conueniunt. Quo* [d] *enim modo fieri potest, vt in immobilibus sit principium motus, aut boni natura? Siquidem omne, quod per se, ac suaptè natura bonum est, finis est, & eò pacto causa, vt illius gratia, & fiunt, & sunt cætera. Finis autem, & id, cuius gratia, alicuius actionis est finis; actiones verò omnes cum motu sunt. Itaque fieri non potest, vt in immobilibus sit huiusmodi* [e] *principium, aut aliquid per se bonum. Quamobrem, & in rebus mathematicis nihil per* [f] *hanc causam ostenditur, neque vlla est demonstratio, in qua ex meliori, aut deteriori ratio reddatur. Sed neque vllius talium quisquam omnino meminit. Quapropter* [g] *Sophistarum nōnulli, vt Aristippus, eas aspernabantur. In cæteris enim artibus, etiā sordidis, vt in Fabrili, aut Coriaria, omnium causam ex meliori, aut deteriori reddi; Mathematicas verò nullam bonorum, aut malorum rationem habere.*

At [h] *verò si scientiæ causarum plures sunt, &*

e *Huiusmodi principium*} Id est causa efficiens, quam vocauerat Principiū motus. — *Sublato fine tollis efficiens.*

f *Per hanc causam*} Hoc est, per causam finalem, &, quod hinc sequitur, nec per efficientem. vbi enim non datur finalis, nullo pacto datur efficiens, vt patet ex definitione finis, quod idem libro 12. magis patebit.

g *Quapropter Sophist.*} Confirmat, Mathematicas sciētias nihil demōstrare per causam finalem ex conuitio, quo in mathematicas demōstrationes, ac proinde in ipsas disciplinas Mathematicas inuehebantur cùm alii Sophistæ, tùm nominatim Aristippus Cyrenaicus auctor Cyrenaicæ sectæ, ex qua orta est Epicurea. Dixi [in mathematicas demonstrationes] non in disciplinas ipsas, quia verbum [Eas] nō potest referri ad disciplinas Mathematicas, de quibus non erat facta mentio; neque ad res mathematicas, quæ in neutro genere dicūtur μαθήματα, tametsi de iis sermo præcesserat, sed ad demōstrationes Mathematicas, de quibus sermo erat proximus. Conuitiū, quo Sophistæ insectabantur Mathematicas, illud erat, Quòd essent inferiores etiam iis, quas sordidas appellamus, propterea, quod nullam melioris, aut deterioris rationem haberēt. Re autem vera idcirco eas aspernabantur, ac explodebant Sophistæ, quòd parum pecuniosum hominem faciant. Illud de Aristippo scribit Laërtius, primū eum ex auditoribus Socratis mercedem à discipulis suis exegisse, & quæstu philosophatum esse. — *Lib. 2. in Aristippo.*

Ne mireris tamen, quòd Arist. hoc loco supposito pluralis numeri, quod est [Sophistarum nōnulli] reddat verbum singularis προεπηλάκιζεν, id est, aspernabatur. Id enim facit propter interpositum exemplum Aristippi, vt nonnunquam aliàs, veluti cap. 4 huius libri, cùm sic scribit, οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς ὡς τὶς γνωριμώτερον ἀνάγων, λέγει &c. Necessariò tamen pro, Aspernabatur, dicendum fuit, Aspernabantur, quia latinus sermo eam loquendi formam non agnoscit. Cur autem in loco citato, paulùm immutata oratione, reddiderimus verbum singulare Latinum singulari Græco, ex illius explanatione intelliges. — *text. 16.*

h *At verò si scietiæ*} Argumētatur pro altera quæstionis parte probās, omnia causarū genera ad eandem scientiā spectare. Nam si nō eadem scientia omnes consideret, sed alia aliam; maximè ambiguum erit, quænam earum Sapientia — *Argumētum pro parte affirmat. quæstionis.*

appellanda

appellanda sit. Etenim si iis, quæ in præfatione huius operis dicta sunt, inhærendum est, nulla est scientia, quæ si genus aliquod causæ consideret, non possit sapientiæ nomine appellari. Illa enim sententia, qua loco citato dictum est, *Lib. 1. cap. 2.* *Sapiētia.* eam scientiam esse sapientiæ nomine appellandam, quæ est maximè princeps, & cæteris imperat, perspicuè videtur docere, eam scientiam, quæ finem considerat, dicēdam esse sapientiam. Eius enim est imperare, qui finē operis cognoscit, vt patet in architecto. Illa verò ratio, qua ibi definitur, eam sciētiā dicēdam esse sapientiam, quæ res maximè scitur, si ad res quidem ipsas attendamus, planè videtur cōcludere, scientiam, quæ substantiam cōsiderat, hoc est, causas internas, ac substantiales, dicēdam esse sapientiam: magis enim scimus ex iis, quæ affirmātur de re, quàm ex iis, quæ negātur. Ex iis autē, quæ affirmātur, *Scientia.* magis ad sciētiā faciūt, quæ substantiam rei cōstituunt, quàm quæ illi accidūt. Nam & in accidētibus, de quibus etiam sunt demōstrationes, tum scire nos putamus maximè, cùm nouimus quid sit eorum quodque, vt quadrationis quiditatem esse inuentionem mediæ, quod exemplum paulò pòst explicabimus. Si verò non ad res ipsas, sed ad earū generationes, & motus attendamus, potiùs dicendum videtur, scientiam, quæ causam efficientem considerat, digniorem esse sapientiæ titulo, siquidem generationes, & omnes omnino mutationes, tū *Motus.* maximè sciūtur, cùm id, vnde est principium motus intelligitur. Etenim motus, siue mutatio nihil est aliud, quàm actus mobilis à mouente, vt patet ex 3. Phys. *text. 17.* cap. 2. Ita fit, vt non sit dicendum, diuersa genera causarum ad consideratione̅ diuersarum sciētiarū pertinere, sed omnia ad vnam, & eandem, quæ propter causarū omniū consideratione̅ absque cōtrouersia sapientiæ nomine appelletur.

καὶ * ἑτέρα ἑτέρας ἀρχῆς, τίνα τούτων φατέον εἶναι τὴν ζητουμένην, ἢ τίνα μάλιστα τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου ἐπιστήμονα τῶν ἐχόντων αὐτάς; ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ πάντας τοὺς τρόπους τῶν αἰτίων ὑπάρχειν· οἷον οἰκίας, ὅθεν μὲν ἡ κίνησις, ἡ τέχνη, καὶ ὁ οἰκοδόμος: οὗ δ' ἕνεκα, τὸ ἔργον: ὕλη δὲ γῆ, καὶ λίθοι: τὸ δ' εἶδος, ὁ λόγος. ἐκ μὲν οὖν τῶν πάλαι διωρισμένων, τίνα χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιστημῶν σοφίαν, ἔχει λόγον ἑκάστην προσαγορεύειν. ἡ μὲν γὰρ ἀρχικωτάτη, καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ ᾗ ὥσπερ δούλας, οὐδ' ἀντειπεῖν τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δίκαιον, ἡ τοῦ τέλους, καὶ τἀγαθοῦ τοιαύτη: τούτου γὰρ ἕνεκα τἆλλα. ἡ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων, καὶ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ διωρίσθη εἶναι, ἡ τῆς οὐσίας ἂν εἴη τοιαύτη. πολλαχῶς γὰρ ἐπισταμένων τὸ αὐτό, μᾶλλον μὲν εἰδέναι φαμὲν τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντά τι τὸ πρᾶγμα, ἢ τῷ μὴ εἶναι. αὐτῶν δὲ τούτων, ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον: καὶ μάλιστα τὸν τί ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὸν πόσον, ἢ ποῖον, ἢ τί ποιεῖν, ἢ πάσχειν πέφυκεν. ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ εἰδέναι ἕκαστον, καὶ ὧν ἀποδείξεις εἰσὶ τότ' οἰόμεθα ὑπάρχειν, ὅταν ἰδῶμεν τί ἐστιν. οἷον, τί ἐστι τὸ τετραγωνίζειν, ὅτι μέσης εὕρεσις: ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. περὶ δὲ τὰς γενέσεις, καὶ τὰς πράξεις, καὶ περὶ ἅπασαν μεταβολήν, ὅταν

* Aliâ ἐπεὶ

* Aliàs οὐδαμῶς ἔχει.

Explica- Sunt tamē, hoc loco nonnulla verba explicanda. Cùm audis [modi causarū] intellige

intellige causarũ genera. In exẽplis autẽ causarũ domus nomine Operis, intelligit D. Tho. habitationẽ: Alexãder, Syrianus, & Albertus, protectionẽ, propter quã habitatur domus. Nomẽ verò, Rationis, accipe pro ipsa partiũ domus ordinata coniunctione. Cùm verò dicitur [quibus olim definitũ est] meliùs est, vt verbũ, Olim, referatur ad Antiquorũ tempora, quorũ sententiæ de Sapiente cõmemoratæ sũt ab Arist. in proœmio huius operis, quàm ad ipsum proœmiũ, vt a plerisque refertur. Denique, vbi nos habemus [rationi cõsentaneũ est] Græci excussi ferè habẽt οὐδαμῶς ἔχει λόγον, id est, nullo modo rationi consentaneũ est; quam lectionem videtur inuexisse difficultas intelligẽtiæ huius rationis, quã fortasse aliqui intelligere nõ potuerunt, nisi suspicarentur deesse verbũ, οὐδαμῶς. Certè Alexãder nõ adhibet huiusmodi negationẽ; nec verò vllus interpretum eã vertit, præter vnũ Perionium, qui sequutus est excussa exemplaria.

tio quorũdam verborum.

& alia in alio principio versatur, quænam earum dicenda erit esse ea, quam quærimus? Aut quem eorum, qui causas tenent, scientia rei, quæ quæritur, maximè præditum cẽsebimus? Possunt enim eidem rei modi omnes causarum conuenire: quo pacto in domo causa ea, à qua motus oritur, ars est, & ipse ædificator; ea, cuius gratia, opus ipsum: materia terra, & lapides: forma verò, ipsa ratio. Ex ijs igitur, quibus olim definitum est, quænam scientia sapientiæ nomine vocanda sit, rationi consentaneum est, vnamquamque [i] *appellare. Quæ enim est maximè princeps, ac domina, & cui cæteras scientias, vt ancillas, ne verbo quidem repugnare fas est; ea est finis, ac boni scientia: huius enim gratia cætera. Quæ verò in primarum causarum, eiusq; quod maximè sub scientiam cadit, consideratione versari definita est; ea profectò fuerit, quæ substantiam cognoscit. Multis enim modis cùm idẽ sciatur; magis eum scire dicimus, qui* [k] *rem ex eo nouit, quia aliquid sit, quàm qui a non sit. & ex his ipsis alium alio magis: maximè vero eum, qui tenet, quid sit, non qui quanta, aut qualis sit, aut quid agere, patiue suapte natura possit. Iam verò, & in alijs, quorum etiam demonstrationes sunt, tum nobis sciẽtiam cuiusq; inesse putamus, cùm quid illud sit nouimus; vt* [l] *quadrationis quiditatem, esse mediæ inuentionem; & in cæteris eodem modo. In generationibus autem, & actionibus, omniq; mutatione, tum scimus maximè, cùm*

Cap. 2.

i *Vnamquamque appell.*} Nempe sapientiæ vocabulo: etiamsi ea sciẽtia vnũ tãtùm genus causæ cõsideret. Quo loco nõ videtur amplectẽda sententia D. Thomæ, & Alexandri, cùm excipiunt scientiam, quã quis fingat versari in sola materia. Namque Aristoteles nõ restrictè, sed vniuersè loquitur in hoc pronũciato. In exẽplo etiã causarũ domus, non est materia prætermissa. Est itẽ materia causa interna, ac prima in suo genere, & per quam solam ipse Aristoteles docet in proœmio librorũ de Anima posse tradi definitionẽ Physicã. Ac denique Veteres ꝓpter solius materiæ causæ cognitionẽ, se sapiẽtes esse arbitrãtur. Ita satis ꝓbabile videri potest, sapiẽtẽ quoque appellãdũ esse eũ, qui vel ꝑ solã materiã aliq̃d demõstrauerit (nõ signatã tamẽ, siue singularẽ, sed vniuersalẽ) vt Arist. in ratione ꝓposita nõ absq; ꝓbabilitate id cõclusisse credẽdus sit.

Sententia D. Tho. & Alex.

k *Qui rẽ ex eo*} Pro eo, quod est Græcè τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντα τὸ πρᾶγμα, ideo nõ diximus Latinè [eũ, q. ipso esse cognoscit, quid sit res] vt verba primo aspectu videbãtur postulare, quia sentẽtia hæc generalior est, q̃ vt astringẽda sit ad cognitionẽ quiditatis, de qua paucis interpositis sermo est. Itaq; sic videntur verba mẽte disponẽda, τὸν γνωρίζοντα τὸ πρᾶγμα τῷ εἶναι τι, quẽ sẽsũ versio exprimit.

l *Vt quadrat onis*} Quadrare rectangulũ altera parte lõgius, nihil aliud est, quàm inuenire lineam, ex cuius ductu in seipsam fiat quadratum æquale dato rectangulo:

Quadrare rectãgulum.

rectangulo ea verò erit linea media, hoc est, quæ eandem rationem habet ad alteram earum, ex quibus rectangulũ conficitur, quam ad ipsam habet altera, vt patet apud Eucly lib. 6 elementorum propositione 16. v g. si rectangulũ fiat ex ductu lineæ quatuor palmorum in lineam nouem palmorum, is faciet quadratum æquale proposito rectangulo. qui inuenerit lineam mediam secũdum proportionẽ inter priorem, & posteriorẽ; quæ quidem est linea 6. palmorum, siquidem eadẽ est ratio 6. ad 4. quæ est 9. ad 6. Ita cũ quadratũ, quod fit ex ductu senarii in se, sit triginta sex, qui idem numerus fit ex ductu quatuor in nouem, erit quadratũ lineæ sex palmorũ æquale rectangulo proposito.

m *Oppositũ finis*} Oppositione nimirũ relatiua inter id à quo actio oritur & id, ad quod proficiscitur. Quanquã finis, vt finis est, veriùs refertur ad media, quàm ad causam efficientem.

Finis.

n *Ita fit, vt nõ ad aliam*} Cõclusio est affirmatiuæ partis propositæ quæstionis, nempe ad eandem scientiam spectare omnium causarum consideratiõnẽ, ne si alia ad aliam pertineat, ambiguum sit, quænam earũ, sapientiæ nomine sit appellanda, cùm omnes dignæ hoc nomine videantur, vt proximè probatum est. Hoc loco exemplaria, quæ superiùs diximus habere οὐδεμιᾶς, carent hic particula οὐκ, leguntque affirmatiuè in hanc sententiã [Ita fit, vt ad aliam, atque aliam &c.] Sed Alex. nostram lectionem præfert, résque ipsa satis indicat, negatiuè legendum esse.

ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. τοῦτο δ' ἕτερον, καὶ ἀντικείμενον[m] τῷ τέλει. ὥστ'[n] * οὐκ ἄλλης ἂν δόξειεν ἐπιστήμης εἶναι, τὸ θεωρῆσαι τῶν αἰτίων τούτων ἕκαστον.

* Aliàs non legitur οὐκ.

Ἀλλὰ[o] μὴν καὶ περὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πότερον μιᾶς ἐστιν ἐπιστήμης, ἢ πλειόνων, ἀμφισβητήσιμόν ἐστι (λέγω δὲ ἀποδεικτικὰς, καὶ τὰς κοινὰς δόξας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύουσιν, οἷον ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι, καὶ ἀδύνατον ἅμα εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται προτάσεις) πότερον μία τούτων ἐπιστήμη, καὶ τῆς οὐσίας, ἢ ἑτέρα: κἂν[p] εἰ μὴ μία, ποτέραν χρὴ προσαγορεύειν τὴν ζητουμένην. μιᾶς[q] μὲν οὖν οὐκ εὔλογον εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον γεωμετρίας ἢ ὁποιασοῦν, περὶ τούτων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπαΐειν; εἴπερ οὖν ὁμοίως μὲν ὁποιασοῦν ἐστιν, ἁπασῶν δὲ μὴ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων, οὕτως οὐδὲ τῆς γνωριζούσης τὰς οὐσίας, ἴδιόν ἐστι τὸ γινώσκειν περὶ αὐτῶν. ἅμα[r] δὲ καὶ τίνα τρόπον ἔσται αὐτῶν ἐπιστήμη; τί μὲν γὰρ ἕκαστον τούτων τυγχάνει ὄν, καὶ νῦν γνωρίζομεν. χρῶνται γοῦν ὡς γιγνωσκομένοις αὐτοῖς καὶ ἄλλαι τέχναι. εἰ δὲ Text. 4.

Solutio quæstionis.

Animaduertendum est autem nullibi Aristotelem in toto hoc opere quæstionem hanc apertè dissoluisse; sed tamen hac distinctione haud difficilè dissolui posse. Causarum nomen tribus modis, quod ad rem præsentem attinet, sumere licet; vno, pro causis in commune, hoc est, quatenus causæ sunt, altero, pro iis, quæ sunt primæ in suo quæque genere; tertio, pro omnibus omnino causis secundũ speciẽ. Si primo modo sumatur, ex iis, quæ à nobis primo libro disputata sunt, patet, ad solum Metaphysicũ pertinere causarum omnium cõsiderationem. Si secundo modo, prima quidem causa efficiẽs, formalis, & finalis ad Metaphysicũ pertinẽt; at prima causa materialis, etsi ad Physicũ ex proprio Cap. 7. q. 1. Sect. 2.

eius

eius officio spectat, ad Metaphysicum tamen ex communi cura constituendi, ac defendendi omnes scientias, referenda est, vt ibidem diximus. Si denique tertio modo, ad nullam eandem sciētiam pertinet omnium causarū consideratio, tametsi ad vnāquamque pertinere potest cognitio earum omnium, ex quibus pendet res, de qua disserit, veluti ad Physicam causæ omnes rerū naturalium. Itaque simpliciter dicendum, ad solam Metaphysicam pertinere omniū causarum considerationem, quo pacto illæ ab vno tantùm artifice tractari possunt: atque huic solutioni fauet argumētatio, qua Arist. affirmatiuā quæstionis partē cōfirmauit. Quid autem respondendum sit ad priorem argumentationem propositā pro parte negatiua, ex iis, quæ à nobis eo loco dicta sunt, perspicuū est. Ad posteriorē dicēdum, Mathematicas nō esse scientias omnium accuratissimas secundùm se, etsi tales dicātur, quatenus quoad nos sunt omnium certissimæ.

cùm motus principiū nouimus: hoc autem aliud est, & oppositum[m] fini. Ita[n] fit, vt non ad aliam, atque aliam scientiam pertinere videatur, cuiusque harum causarum contemplatio.

Text. 4. *At[o] verò, & illud de principijs demonstratiuis controuersum est, ad vnámne scientiam, an ad plures ea pertineant (voco autem demonstratiua principia, communesq; sententias, ea, ex quibus omnes demonstrant, quale est illud, Necesse esse quoduis, aut affirmare, aut negare; & illud, Fieri non posse, vt aliquid simul sit, & nō sit, & omnes aliæ huiusmodi propositiones) vtrum, inquam, horum atque substantiæ vna sit scientia: an verò alia, atque alia: ac, [p] si non vna, vtra nomine eius, quam quærimus, appellanda sit. Atque [q] vnam quidem esse rationi consentaneum non est. Cur enim potiùs Geometriæ, quàm cuiusuis alterius proprium sit hæc cognoscere? Si æquè igitur cuiuslibet est, omnium autem esse non potest; profectò quemadmodum non aliarum, ita neque eius, quæ substantias cognoscit, proprium est de ijs agere. Ad[r] hæc, quónam pacto de ijs scientia erit? Nam quid horum quodque sit, etiam nunc nouimus. Itaque vtuntur eis, vt cognitis, cæteræ etiam artes.* Loco citato cap. 3.

Quòd

o *At verò, & illud* } Disputat secundā quæstionem, qua quærebatur, vtrū eiusdē scientiæ esset agere de solis principiis substantiæ, an de principiis etiam, ex quibus omnes artifices demonstrāt, quæ principia, cōmunes sententiæ, siue opiniones appellari solebant, tametsi Albertus, nescio qua cōmētatione persuasus existimat, appellari hoc loco cōmunes opiniones, quòd de illis in hac scientia disputetur, quasi de nō omnino certis, & firma intelligentia comprehensis, licet alibi, vt certissima supponantur. *Disputatio secūdæ quæstionis.*

p *Si non vn* } Addit quæstioni hoc dubium: Si alia est scientia de principiis substantiæ, alia de cōmunibus principiis demōstrationum, vtra earum dicēda sit sapientia vnde sumet occasionem disputandi pro altera parte quæstionis. *Dubitatio.*

q *At vnā quidē* } Probat duabus rationibus, nō pertinere vtrāque ad eandē scientiā. Prior ratio est Agere de communibus principiis demōstrationis, non magis pertinet ad vnā scientiā, quàm ad aliam, cùm omnes æquè illis vtantur, nec itē dicendū est, omnes scientias æquè de illis agere (superuacaneū est enim idem eodē modo explicari in diuersis scientiis) vt igitur cæteræ sciētiæ de huiusmodi principiis nō agunt, ita nec sciētia, quæ de principiis substātiæ disserit. *Ratio prima pro negatiua parte.*

r *Adhæc quonam pacto* } Posterior ratio est: Si qua scientia ageret de cōmunibus principiis, ex quibus omnes demōstrant, aut ea traderet illorū cognitionē definitiuam, aut demōstratiuā, at neutra cognitio de illis tradi potest. ergo nec ea quidē, quæ de principiis substantiæ disserit. Prior pars minoris ea ratione ostenditur, quia definitiua cognitio communium principiorum, seu potiùs terminorum, ex quibus illa constant, ante omnes scientias habetur, quo fit, vt nisi quis acta agi probet, in nulla scientia huiusmodi cognitio tradi debeat. *Ratio secunda.*

Posterior

Scientia demōstratiua. Posterior verò hac ratione probatur. Si de his tradi posset scientia demonstratiua, tria oporteret afferre ad eorū demonstrationē, genus subiectum, affectus, quos passiones vocant, & dignitates: at dignitatū, siue cōmunium principiorū, non potest dari idem cōmune subiectū: hoc enim pacto omnium, quæ demōstrantur, esset idem cōmune subiectū, cùm omnes sciētiæ demonstratiuæ iisdē cōmunibus principiis vtātur: nō potest igitur de his tradi scientia demonstratiua.

f *Cùm fieri nequeat* } Probat quasi per parenthesin, ideo ad demonstrationē afferre oportere *Dignitates.* dignitates, siue indemōstrabiles ꝓpositiones, quia non omniū pronūciatorū potest esse demonstratio. nihil enim hoc pacto demōstraretur, aut tādē idem per seipsum, vt habes 1. Post. cap. 3.

Argumētum pro parte affirmatiua t *At verò si alia* } Pro altera quæstionis parte iam sic argumētatur: Si alia sit scientia de principiis substātiæ, alia verò de cōmunibus principiis omnium demōstrationū, ambiguum erit, vtra earū sit potior, & ordine naturæ prior, hoc autē est absurdū, ergo & illud. Maior hac ratione patet, quia quo argumento doceri potest, communia principia esse principia maximè vniuersalia, eò videbitur potior scientia, & sapiētiæ, seu Philosophiæ nomine dignior, quæ illa sibi peculiari ratione vendicauerit. Quo verò ostendi potest, substantiā esse præcipuum genus entis, eo videbitur prior locus illi scientiæ deferendus, quæ principia substantiæ considerauerit.

εἰ δὲ ἀποδεικτικὴ περὶ αὐτῶν ἐστι, δεήσει τι γένος εἶναι ὑποκείμενον, καὶ τὰ μὲν πάθη, τὰ δ' ἀξιώματα αὐτῶν· περὶ πάντων γὰρ ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. ἀνάγκη γὰρ ἔκ τινων εἶναι καὶ περί τι, καὶ τινῶν τὴν ἀπόδειξιν. ὥστε συμβαίνει πάντων εἶναι γένος ἕν τι τῶν δεικνυμένων· πᾶσαι γὰρ αἱ ἀποδεικτικαὶ χρῶνται τοῖς ἀξιώμασιν. ἀλλὰ [t]μὴν εἰ ἑτέρα ἡ τῆς οὐσίας, καὶ ἡ περὶ τούτων, ποτέρα κυριωτέρα καὶ προτέρα πέφυκεν αὐτῶν; καθόλου γὰρ μάλιστα καὶ πάντων ἀρχαὶ τὰ ἀξιώματα. εἴτ' ἐστὶ μὴ τοῦτο σοφοῦ, τίνος ἔσται περὶ αὐτῶν ἄλλου τὸ θεωρῆσαι τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ψεῦδος;

Ὅλως [u]τε τῶν οὐσιῶν πότερον μία πασῶν ἐστιν, ἢ πλείους ἐπιστῆμαι. εἰ μὲν οὖν μὴ μία, ποίας οὐσίας θετέον τὴν ἐπιστήμην ταύτην. τὸ [x]δὲ μίαν πασῶν, οὐκ εὔλογον: καὶ γὰρ ἂν ἀποδεικτικὴ μία περὶ πάντων εἴη τῶν καθ' αὑτὸ συμβεβηκότων, εἴπερ πᾶσα ἀποδεικτικὴ περί τι ὑποκείμενον θεωρεῖται καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν κοινῶν δοξῶν. περὶ οὖν τὸ αὐτὸ γένος τὰ συμβεβηκότα καθ' αὑτὰ, τῆς αὐτῆς ἐστι θεωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶν δοξῶν. περί [y]τε γὰρ τὸ ὅτι μιᾶς: καὶ ἐξ ὧν, Text. 5.

Solutio quæstionis. Hanc quæstionē dissoluit Arist. 4. lib. c. 1. ostendens, ad hanc eandē scientiā pertinere considerationem de principiis cōmunibus, ex quibus omnes sciētiæ demonstrant, quemadmodum de principiis entis, quatenus ens est, ac proinde substantiæ, quæ est primū genus entis. Vt enim hæc scientia agit de ente, quatenus ens est, quia illud nullis limitibus particularis alicuius scientiæ definitur, ita necesse est, vt agat de cōmunibus principiis, quæ nulli particulari scientiæ sunt propria. *Dilutio rationum partis negatiuæ.* Nec verò difficile est, dissoluere rationes in oppositū adductas. Ad priorē enim dicendū est, nō magis quidem pertinere huiusmodi principia ad vnam

ad vnam particularem scientiam, quàm ad aliam, sed tamen magis pertinere ad hanc generalem, quæ habet subiectum omnibus sciētiarum subiectis commune. Ad posteriorem dicendum, non ideò principia cōmunia ad hanc sciētiam spectare, quia in ea demonstrentur, sed quia defenduntur ab iis, qui illa negant, vt D. Tho. ait; Vel potiùs, quia constant terminis communibus, & minimè limitatis ad materiam alicuius particularis sciētiæ. Quod ideò potiùs dixerim, quia non solùm principia communia sed etiam particularia defenduntur in hac scientia à proteruis, & calumniatoribus.

hoc loco lect. 5. p. 4.

Principia cōmunia, licet non demōstrentur à Metaphysico, ab eo dē tamen defendi.

Quòd si de eis demonstratiua habetur scientia, aliquod certè genus subiectum, & alia quidem affectiones, alia verò dignitates eorum esse oportebit, cùm [s] *fieri nequeat, vt omnium sit demonstratio. Ex quibusdā enim, & de quodam, & quorundam necesse est demonstrationem esse. Ita fieret, vt omnium, quæ demonstrantur, vnum quoddam esset genus: omnes enim demōstratiuæ scientiæ dignitatibus vtuntur. At* [t] *verò si alia de substantia, alia de his agit; vtra earum potior, ac prior suaptè natura est? Maximè enim vniuersales, ac omniū principia dignitates sunt. Quòd si hoc non ad sapientem spectat, cuiúsnam erit, verum, ac falsum in eis contemplari?*

Text. 5. *Ad* [u] *summam, vnáne sit omnium substantiarum, an plures scientiæ, nunc disquirendum. Si non vna sit; cuiúsnam substantiæ scientia hæc constituenda erit? Vnam* [x] *verò esse omnium rationi consentaneum non est. esset enim vna demonstratiua omnium, quæ per se accidunt, cùm omnis demonstratiua scientia ex cōmunibus sententiis ea consideret, quæ per se alicui subiecto accidunt. Itaque eiusdem scientiæ est, circa idem genus eadem per se accidentia ex eisdem sententiis contemplari. Nam* [y] *& versari circa ipsum quòd ita sit, vnius scientiæ est; & considerare ea, ex*

u *Ad summam*} Disputat tertiam quæstionē, qua quærebatur, vtrùm eadem sciētia esset de omnibus substātiis, an aliæ de aliis. Quod igitur non sint aliæ de aliis, ex eo probat; quia non est cur hæc scientia, de qua nūc agimus, magis versetur in vno genere substantiarum quàm in alio, cū omnes contineantur sub communi ratione substantiæ quæ necessariò à primo Philosopho, vt primo, ac supremo artifice tractari debet.

Tertia quæstionis disputatio.

x *vnam vero esse omnium*} Quòd verò non sit vna omnium substātiarum; ex eo probat, quia si esset vna, iam ad vnam, & eandem scientiam pertineret demonstratio omnium, quæ per se accidunt substantiis, quod non videtur rationi cōsentaneū: eodem enim modo diceres, scientiam omnium rerum esse eandem. Parum enim refert, conueniant ne omnes res vniuocè, an analogicè, vt de eis vna scientia haberi possit. Sequelam ex eo probat, quia eiusdem scientiæ est contemplari proprium subiectum, & omnia, quæ per se illi accidunt ex principiis illi generi congruentibus.

Argumētum pro parte negatiua.

y *Nam & versari*} Videtur probare, quod proximè dixerat, simúlque exponere, quam vnitatem identitatémque scientiæ intelligat, cùm ait, Eiusdem esse contemplari ea quæ per se accidunt eidem generi subiecto, iisque, quæ sub eo continentur. Nam cùm versari circa ipsum quòd ita sit, id est, circa conclusiones (subaudi, de eodem subiecto, & iis quæ sub eo cōtinentur) vnius scientiæ sit; & agere item de principiis, ex quibus illæ demonstrantur, vnius quoque sit scientiæ; siue hæ considerationes sint vnius, & eiusdem scientiæ simplicis; siue diuersarum, ex quibus constet vna quædam integra; efficitur, vt & demōstrare ex huiusmodi principiis accidentia omnia, quæ eiusmodi subiecto in se ipso, & in suis inferioribus conueniunt, vnius quoque & eiusdem sit scientiæ. Cognitio enim demonstratiua per se accidentium, vtranque dictarum sciētiarum complectitur, siue illæ eædem sint, vt dictum est, siue ex vtraque conflетur vna

tertia, vt re vera quasi conflatur. Scientiæ enim, quas vocamus, vt Physica, Geometria &c. duo habituum genera complectuntur & principiorum, & conclusionum.

Solutio quæstionis.

Hæc quæstio dissoluitur ab Arist. lib. 4. cap. 2. & lib. 6. cap. 1. quibus locis docetur, non ad eandem scientiam pertinere disputationem de omnibus substātiis, nisi quatenus substantiæ sunt, seu entia per se, sed ad Philosophiā naturalem spectare tractationē de iis substantiis, quæ materia constant, ad hanc autem de materiæ expertibus, & de ipsa etiā substantia in cōmune, quatenus est primū genus entis. Ad id autē, quod contrà obiiciebatur, dicendum est, æquius esse, vt prima Philosophia disserat de substātiis materiæ expertibus, quàm de iis, quæ materia constāt, cùm disputatio de materiæ constantibus pertineat ad Physicā. Nec obest, quòd Metaphysica disserat de substātia in commune. Nā etsi omnes substantiæ contineātur sub communi ratione substantiæ: tamen non continentur sub ea ratione formali, sub qua substātia in commune à primo Philosopho tractatur, quæ quidem est ens non includens in suo conceptu materiam.

Diluitur argumentum partis affirmatiuæ.

Sub qua ratione formali substātia ad Metaphysicum spectent.

ἐξ ὧν, μιᾶς· εἴτε τῆς αὐτῆς, εἴτε τῆς ἄλλης. ὥστε καὶ τὰ συμβεβηκότα, εἴθ' * ἑαυταὶ θεωρήσουσιν, εἴτ' ἐκ τούτων μία.

** Aliàs αὐτῇ.*

Ἔτι[z] δὲ, πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστὶν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα ταύταις. λέγω δ', οἷον, εἰ τὸ στερεὸν οὐσία τίς ἐστι, καὶ γραμμαὶ, καὶ ἐπίπεδα, πότερον τῆς αὐτῆς ταῦτα γνωρίζειν ἐπιστήμης, καὶ τὰ συμβεβηκότα περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὧν αἱ μαθηματικαὶ δεικνύουσιν, ἢ ἄλλης. εἰ[aa] μὲν γὰρ τῆς αὐτῆς, ἀποδεικτική τις ἂν εἴη καὶ ἡ τῆς οὐσίας. οὐ δοκεῖ δὲ τοῦ τί ἐστιν ἀπόδειξις εἶναι. εἰ[bb] δ' ἑτέρας, τίς ἔσται ἡ θεωροῦσα περὶ τὴν οὐσίαν τὰ συμβεβηκότα; τοῦτο γὰρ ἀποδοῦναι παγχάλεπον. Text. 6.

Ἔτι[cc] δὲ, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας μόνας εἶναι φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας; καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείω γένη τετύχηκεν * ὄντα τῶν οὐσιῶν, οἷον οἱ λέγοντες τά τε εἴδη, καὶ τὰ μεταξὺ, περὶ ἃ τὰς μαθηματικὰς εἶναί φασιν ἐπιστήμας; ὡς[dd] μὲν οὖν λέγομεν τὰ εἴδη αἴτιά τε καὶ οὐσίας εἶναι καθ' ἑαυτὰς, εἴρηται ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις περὶ αὐτῶν. πολλαχῇ[ee] δὲ ἐχόντων δυσκολίαν, οὐδενὸς ἧττον ἄτοπον, τὸ φάναι μὲν εἶναί τινας φύσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, ταύτας δὲ τὰς αὐτὰς φάναι τοῖς αἰσθητοῖς, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἀΐδια, τὰ Text. 7.

** Excusi non habēt ὄντα τῶν οὐσιῶν.*

Disputatur quæstio quinta.

z *Præterea, vtrum*} Disputat quintam quæstionē ante quartam, quia cum iis, quæ proximè dicta sunt, videtur cohærere. Erat autem quæstio quinta, num scientia hæc in sola substantiarum consideratione versaretur, an etiam in cōsideratione accidentium, quæ illis per se conueniunt.

Argumentū partis negatiuæ.

aa *Nam si ad eandem*} Quòd non eadem scientia in vtrisque versetur, hac ratione probat. Quia si ea scientia, quæ versatur circa accidentia versaretur etiam circa ipsas substantias; cum illa sit demonstratiua accidentium, esset etiā demon-

demonstratiua substantiæ, siue quiditatis, quod fieri non potest. Isto enim pacto definitio, quæ significat quiditatem rei, posset demonstrari, quod fieri nequit, vt patet ex 2. Post. cap. 10. *a text. 9.*

bb *Sin autem ad aliam*} Quòd verò non sit alia, ex eo probat, quia valde difficilè erit (imo verò impossibile) ostendere, quæ nam scientia consideret ea quæ per se accidunt substantiis, absque ipsarum substantiarũ consideratione. Nulla enim scientiá cognoscere potest propria, & per se accidẽtia ignorato proprio subiecto. *Argumẽtum pro altera parte.*

ex quibus, vnius item est; siue eiusdem sint, seu diuersarum. Quære, & accidentia, aut eadem considerabunt, aut ex his vna.

Text. 6. *Præterea,*[z] *vtrum substantiarum tantùm sit cõtemplatio, an & eorũ, quæ his accidunt. Verbi causa, si solidum substantia quædam sit, itemq; linea, ac plana; ad eandémne scientiam, cùm hæc, tum accidentia, quæ vnicuique generi eorum, de quibus Mathematicæ demonstrant, cognoscere pertineat; an ad aliam, atque aliam. Nam* a a *si ad eandem, demonstratiua etiam quædam fuerit ea, quæ in substantia versatur. At quiditatis non videtur esse demonstratio. Sin* b b *autem ad aliam, atque aliam; quænam erit, ea, quæ accidentia in substantia contemplabitur? hoc enim docere difficillimum est.*

Hanc quæstionem determinat Arist. in 4. lib. ca. 1. & 2. vbi docet, ad eandẽ scientiam pertinere cõsiderationem de ente, ac substãtia, & de iis, quæ illis per se accidunt. Nec ratio in oppositũ quicquam colligit. Nam etsi eadem scientia versatur in substantiis, quatenus substantiæ sunt, & in iis, quæ illis per se accidunt; non tamen considerat vtraque demonstrando; sed definiendo substantias, & demonstrando accidentia. Quo loco Aristoteles loquitur de scientia ea, quæ propriè scientia dicitur, vt annotauit Syrianus, qualis est subalternans. Potest enim subalternata, quæ vtcunque scietia dicitur, considerare ea, quæ per se accidunt, nec tamen propriè cõsiderare, aut tractare quiditatẽ, cuius tractatio ad subalternantẽ propriè pertinet. *Solutiõ quæstionis, & argumenti pro parte negatiua.* *Scientia subalternata.*

Text. 7. *Præterea,* c c *vtrum solas substantias sensibiles esse, an alias etiam præter eas dicendum est? &, vnumne tãtùm, an plura sunt substantiarum genera, quemadmodum ij censent, qui & formas esse dicunt, & media, in quibus Mathematicas scientias versari asserunt? Quo* d d *igitur pacto formas, tum causas esse, tum etiam substantias per se dicamus: cùm primùm de ijs ageremus, expositum est. At* e e *hæc, cùm multas difficultates habent, tum verò illud non minùs absurdum est, naturas quasdam esse asserere, præter eas, quæ in cælo sunt, easque easdem esse cum sensibilibus, nisi quòd illa sempiterna sint, hæ*

cc *Præterea, vtrum*} Disputat quartam quæstionẽ, sint ne videlicet aliæ substãtiæ præter sensibiles. Quòd si sint, num earum sint plura genera, vt apud Platonem ideæ, & mathematica entia. *Disputatio quartæ quæstionis.*

dd *Quo igitur pacto*} Quo pacto Ideæ ponantur à Platone, & quibus rationibus videantur ponẽdæ, ait Arist. satis se 1. lib. explicasse. Quò rursus loco verbo, Dicamus, se Platonicum facit, quemadmodum sæpe lib. 1. cap. 6. & 7.

ee *At hæc, cùm multas*} Quòd tamen ideæ, non videantur asserendæ cùm multis rationibus, quæ satis ingerunt difficultatis se ostendisse 1. lib. innuit, tũ verò hoc vno argumento quod D. Thom vocat efficacissimum, denuò, confirmat. Qui dicunt Ideas esse naturas quasdam præter eas, quæ sunt in cælo hoc est in mundo hoc sensibili, non discernunt eas à sensibilibus, nisi sola æternitate, est autem absurdissimum, ex rebus eiusdem rationis, & naturæ alias ponere suapte natura æternas, alias caducas, & corruptioni obnoxias, absurdissimum est igitur hoc pacto ideas ponere. Priorem propositionem *hoc loco lect. 7. p. 3.* *Impugnãtur Ideæ Platonis.*

ex eo probat Arist. quia Plato nulla alia ratione distinguebat Ideam hominis à singulis hominibus, nisi separatione ab omni mutatione, quam quidem separationem significabat præfixione particulæ, Ipsum. Addit autem perinde Platonē fecisse, atq; eos qui putauerūt esse Deos humana specie præditos. Dum enim humanā speciem illis tribuebant, homines planè esse affirmabāt, dum autem vocabāt Deos, suaptè natura sempiternos esse asserebant. Quòd autem posterior propositio vera sit, luce clarius est. Nam, etsi res corruptibiles possunt diuina virtute perpetuò conseruari; nulla tamē eorum ex se perpetua esse potest. *lege quæ dicta sunt lib. 1. cap. 7. 20*

ff *Iam verò si quis* } Missis Ideis, de entibus mathematicis edisserit, primúmque iuxta sententiā Platonis, qui illa separabat à rebus sensibilibus, deinde iuxta opinionem quorundam Platonicorum, qui etsi dicebant illa esse diuersa à sensibilibus quantitatibus, à rebus tamen sensibilibus minimè separabant. Quòd igitur nulla nō sint ponenda separata, tribus rationibus suadet. Prima, quia quemadmodum à Platone ponuntur lineæ mediæ inter ipsas lineas, siue ideales, & lineas sensibiles, de quibus mediis Geometræ differant; sic etiam ponenda sunt media entia inter ideas aliarum rerum mathematicarum, & indiuidua sensibilia, nempe cœlum medium inter cœlum

Non dari entia Mathematica à rebus separata.

τὰ δὲ φθαρτά. αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπόν φασιν εἶναι, καὶ αὐτὸ ἵππον, καὶ ὑγίειαν, ἄλλο δ' οὐδέν· παραπλήσιον μὲν ποιοῦντες τοῖς θεοὺς μὲν εἶναι φάσκουσιν, ἀνθρωποειδεῖς δέ. οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι οὐθὲν ἄλλο ἐποίουν, ἢ ἀνθρώπους ἀϊδίους, οὐδ' οὗτοι τὰ εἴδη ἀλλ' ἢ αἰσθητὰ ἀΐδια.

Ἔτι [f] δὲ εἴ τις παρὰ τὰ εἴδη, καὶ τὰ αἰσθητὰ τὰ μεταξὺ θήσεται, πολλὰς ἀπορίας ἕξει. δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως γραμμαί τε παρ' αὐτὰς καὶ τὰς αἰσθητὰς ἔσονται, καὶ ἕκαστον τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' ἐπείπερ ἡ ἀστρολογία μία τούτων ἐστίν, ἔσται τις καὶ οὐρανὸς παρὰ τὸν αἰσθητὸν οὐρανόν, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ τἆλλα ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν οὐρανόν. καίτοι πῶς δεῖ πιστεῦσαι τούτοις; οὐδὲ γὰρ ἀκίνητον εὔλογον εἶναι, κινούμενον [hh] δὲ καὶ παντελῶς ἀδύνατον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ὧν ἡ ὀπτικὴ πραγματεύεται, καὶ ἡ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἁρμονική. καὶ γὰρ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὰ αἰσθητά, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. εἰ [ii] γάρ ἐστιν αἰσθητὰ μεταξύ, καὶ αἰσθήσεις δηλονότι, καὶ ζῷα ἔσονται μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν φθαρτῶν.

Ἀπορήσειε [kk] δ' ἄν τις καὶ περὶ ποῖα τῶν ὄντων δεῖ ζητεῖν ταύτας τὰς ἐπιστήμας. εἰ γὰρ τούτῳ διοίσει ἡ γεωδαισία τῆς γεωμετρίας μόνον, ὅτι ἡ μὲν τούτων ἐστὶν ὧν αἰσθανόμεθα, ἡ δ' οὐκ αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρὰ ἰατρικὴν ἔσται τις ἐπιστήμη (καὶ παρ' ἑκάστην τῶν ἄλλων) μεταξὺ αὐτῆς τε ἰατρικῆς, καὶ τῆσδε τῆς ἰατρικῆς. καίτοι πῶς τοῦτο δυνατόν; καὶ γὰρ ἂν ὑγιείν' ἄττα εἴη παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ αὐτὸ τὸ ὑγιεινόν. ἅμα [ll] δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς ἡ *Text. 8.*

cœlum ideale,& hoc cœlum; medium Solem,& Lunam, medium radium visualem, medium conceptum,& cætera huiusmodi de quibus differant aliæ mathematicæ scientiæ, vt Astrologia, Perspectiua, Musica ea, quæ vulgò dicitur Theorica,& similes. est enim par ratio. Nam,& hæ scientiæ per principia pure geometrica, aut Arithmetica, quæ geometricis abstractiora sunt, huiusmodi res considerant. At ista sunt absurdissima, vt ostendit.

hæ corruptibiles. Dicunt enim, ipsum hominem esse,& ipsum equum, sanitatémque,& nihil aliud: perinde facientes, atque ij, qui Deos quidem esse aiunt, sed tamē humana forma. Neque enim illi quicquā aliud faciebant, quàm homines sempiternos, neque hi formas aliud, quàm sempiterna sensibilia.

Iam [ff] *verò si quis media entia inter formas,& sensibilia posuerit, in multas difficultates incurret. Perspicuum est enim, fore eadem ratione lineas, præter separatas, ac sensibiles,& vnumquodque cæterorum generum. Quare, cùm Astrologia vna horum sit, erit,& quoddam cœlum, præter cœlum sensibile, itémque sol, luna,&* *hoc loco comm. 41.* *pari ratione cætera, quæ in cœlo existunt. At quónam pacto hisce credendum est? Nam,* [gg] *neque vt immobile sit rationi consentaneum est, neque* [hh] *verò vt moueatur fieri vllo modo potest. Quod idem dicendum erit de ijs, de quibus agit Perspectiua,& Musica ea, quæ in Mathematicis numeratur. hæc enim ob easdem causas existere nō possunt à sensibilibus seiuncta. Nam* [ii] *si sensibilia sint media, sensusq; medij: perspicuum est, fore etiam media animalia inter separata,& quæ intereunt.*

Text. 8. *Dubitet* [kk] *quoque aliquis, quibus in rebus hæ scientiæ quærendæ sint. Si enim hoc solùm à Geometria differat Geodæsia, quòd hæc sit horum, quæ sensibus percipimus, illa verò eorum, quæ sensibilia non sunt: perspicuū est, etiam præter Medicinam fore quandam scientiam (eodémque modo præter vnamquamque aliarum) quæ media sit inter Medicinam ipsam,& hanc Medicinam. At hoc, qui fieri potest? Erūt enim,& præter sensibilia, ac salubre ipsum, quædam salubria. Simul* [ll] *autem, neque hoc verum erit, Geo-*

gg *Nā neque*} Hoc nō esse cōsentaneum rationi, vel ex ipsa Astrologia patet; siquidē Astrologi multa disserūt de motu cœli.

hh *Neque verò*} Nā quod separatū est à materia sensibili, mobile esse non potest. Vnde Alex. Solem, inquit,& Lunā moueri quidē non tamē sensibilia, sed Mathematica esse, absurdius dictu est, quàm eadem astra immobilia esse. *Rē à materia separatā mobilem esse non posse.*

ii *Nam si sensibilia*} Cùm linea visualis,& concentus non solùm esse non possint, sed ne intelligi quidē absque qualitatibus, quæ continētur sub peculiari obiecto alicuius sensus; efficitur, vt si illa darētur separata, necessariò etiā darentur sensus separati,& animalia separata, in quibus eiusmodi sensus inessent. Alioqui non essent propria sensibilia alicuius sensus, quod repugnat hypothesi.

kk *Dubitet quoque*} Secūda ratio, qua refellit mathematica separata huiusmodi est, Quia si Geometria hoc differret à Geodæsia, id est à facultate diuidendi terras (qua Aegyptii vtebantur ad restituēdos terminos regionis, qui quotānis inundatione Nili confunduntur) quòd hæc in rebus sensibilibus versetur, illa verò in iis, quæ sunt media, inter sensibilia,& Ideas; pari ratione concedenda erit alia Medicina inter Idealem,& eam, quæ versatur in morbis, qui sensibus subiecti sunt; quod ne ipse quidem Plato admittet, ne, quod consequens est, concedat salubre medium inter salubre Ideale, atque sensibile. *Geometria,& Geodæsia.*

ll *Simul autem, neque hoc*} Tertia ratio est, Quia si qua esset causa, ob quam *Quadā*

de scientiis Mathematicis.

mathematica separata ponenda essent, ea maximè esse videretur, quia alioqui nihil differret Geodæsia, Astrologia, & aliæ Mathematicæ, quæ versantur in rebus sensibilibus, à purè Mathematicis, cuiusmodi est Geometria. Nisi enim dicamus, illas versari in iis, quæ sensibus subiecta sunt, has verò in iis, quæ existunt à sensibus separata: nulla est ratio discriminis inter vtrunque genus: atqui Geodæsia, Astrologia, & aliæ scientiæ mathematicæ prioris generis non versantur in iis, quæ sensibus subiecta sunt; igitur nulla est ratio, ob quã mathematica ponenda sint separata. Assumptionẽ, quod attinet ad Geodæsiam, ex eo pbat, quia si illa esset magnitudinum terrenarum singularium, quæ per se intereunt, ipsa etiam, cum illa intereunt, necessariò periret, id est amitteret nomen, ac rationẽ scientiæ, quæ quidem non est eorum, quæ per se corrumpuntur. Alioqui probatio hæc Arist. apta nõ est. Quod verò attinet ad Astrologiam, ea ratione probatur assumptio, quia ne in cælis quidẽ singularibus sunt perfectæ illæ figuræ, quas mathematici definiunt. Quod mihi non rectè dici ab Arist. videretur, nisi sola disputationis causa id diceret. Crediderim enim rotunditatem cælorum adeo perfectam esse, vt si normam æquè perfectam tangeret, non nisi in puncto contingeret. Id, quod Plato in Timæo, quem locum Cicero interpretatur, planè sensit, cum de fabrica cœlestis corporis ita scribit [Idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil inclusum anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, omnésque partes simillimæ

Mira cæli rotunditas.

Cic. de vniuersitate.

ὡς ἡ γεωδαισία τῶν αἰσθητῶν ἐστι μεγεθῶν καὶ φθαρτῶν· ἐφθείρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν. οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἡ ἀστρολογία τόνδε. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθηταὶ γραμμαὶ τοιαῦταί εἰσιν, οἵας λέγει ὁ γεωμέτρης. οὐδὲν γὰρ εὐθὺ τῶν αἰσθητῶν οὕτως, οὐδὲ στρογγύλον. ἅπτεται γὰρ τοῦ κανόνος, οὐ κατὰ στιγμὴν ὁ κύκλος, ἀλλ᾽ ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν ἐλέγχων τοὺς γεωμέτρας. οὔθ᾽[mm] αἱ κινήσεις, καὶ αἱ ἕλικες τοῦ οὐρανοῦ ὅμοιαι, περὶ ὧν ἡ ἀστρολογία ποιεῖται τοὺς λόγους, οὔτε τὰ σημεῖα τοῖς ἄστροις τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν.

Εἰσὶ[nn] δέ τινες, οἵ φασι μὲν εἶναι τὰ μεταξὺ ταῦτα λεγόμενα τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὐ μὴν χωρίς γε τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ᾽ ἐν τούτοις: οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα, πάντα μὲν πλείονος λόγου διελθεῖν, ἱκανὸν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τούτων εὔλογον ἔχειν οὕτω μόνον, ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ τὰ εἴδη ἐνδέχοιτ᾽ ἂν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι: τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἀμφότερα ταῦτά ἐστιν. ἔτι δὲ δύο στερεὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι τόπῳ, καὶ μὴ εἶναι ἀκίνητα, ἐν κινουμένοις γε ὄντα τοῖς αἰσθητοῖς. ὅλως δὲ καὶ τίνος ἕνεκ᾽ ἄν τις θείη εἶναι μὲν αὐτά, εἶναι δ᾽ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς; ταὐτὰ γὰρ συμβήσεται ἄτοπα τοῖς προειρημένοις. ἔσται γὰρ οὐρανός τις παρὰ τὸν οὐρανόν, πλήν γε οὐ χωρίς, ἀλλὰ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπερ ἐστὶν ἀδυνατώτερον. Text. 9.

tissimæ omnium &c.] Meliùs id probaret Aristoteles si sumeret, Astrologiã non versari primò, ac per se in his cœlis, sed in cœlis absolutè. Nam, etsi hi cæli non essent, adhuc tamen Astrologorum demonstrationes in quosuis alios similes conuenirent. Latinorum plerique aliter interpretantur Aristotelem in his rationibus. Sed id, quod nos, Syrianus etiam, & Alexander sentiunt.

Geodesiam in magnitudinibus sensibilibus, & corruptibilibus versari: ijs enim intereuntibus, interiret. At verò neque in sensibilibus magnitudinibus, neque in hoc cœlo Astrologia versabitur. neque enim sensibiles lineæ tales sunt, quales Geometra vsurpat. Etenim ex sensibilibus nihil adeo rectũ, aut rotundum est. Tãgit enim normã circulus non in puncto, sed quẽadmodũ dicebat Protagoras cùm Geometras reprehenderet. Neque [mm] *itẽ motus, ac reuolutiones cœli similes sunt ijs, de quibus Astrologia disserit; neq; pũcta eandẽ, quam astra, naturã habẽt.*

Text. 9. *Sunt* [nn] *autem nonnulli qui asserant, esse quidem ea, quæ media inter formas, & sensibilia dicuntur non tamen à sensibilibus seiuncta, sed in eis posita; quorum sententiam, quæ impossibilia sequantur, omnia quidem longioris sermonis est persequi; verùm hæc satis fuerit considerasse. Neque enim in his solùm rationi consentaneũ est, ita se rem habere; sed apertè sequitur, formas etiam ipsas in sensibilibus esse posse, quippe cùm eiusdem rationis hæc sint vtraque. Præterea, duo solida in eodẽ loco sint necesse est. Itémque, non esse immobilia, cùm in sensibilibus, quæ mouentur, existant. Denique cuius rei gratia quisquam statuat, esse quidem illa, sed tamẽ in sensibilibus esse? eadem enim, atque ea, quæ iam dicta sunt, incommoda accident. Erit enim quoddam cælum, præter cælum; nisi quòd non erit separatum, sed loco in eodem, quod vtique impossibilius est.*

[mm] *Neque itẽ motus*] Fingunt. n pũcta moueri, siquidẽ & astra puncta faciunt, & circa terram quasi circa punctum volui omnia cœlestia.

[nn] *Sunt autem*] Iam ostendit, entia mathematica non posse existere in rebus sensibilibus, si sunt diuersa à sensibilibus quãtitatibus, vt quidã Platonici affirmabãt. Ait ergo, cùm plurimorum consequentium incommodis, id posse refutari, tum verò his quatuor argumentis. Primũ, quia pari ratione Ideæ possent existere in rebus sensibilibus, quod ii negabant. Deinde, quia darentur duo corpora in eodem loco. Tertiò, quia entia mathematica mouerẽtur motis rebus sensibilibus, in quibus inessent, cũ tamẽ ab illis omnia immobilia esse dicerentur. Postremò, quia eadem absurda sequuntur hanc sententiam, quæ superiorẽ; cuiusmodi est illud, dari aliud cœlũ præter hoc cœlũ: quanquã id iuxta hanc opinionẽ, ex ea parte esset absurdius, quod simul existerẽt duo cœli in eodẽ loco. Aduerte tamẽ, vtrunque virtute diuina fieri posse, & quod detur magnitudo aliqua seiuncta ab omni substãtia sensibili, & quod duo corpora existant in eodẽ loco. Illud etiã aduerte, non mediocris auctoritatis viros esse, qui credãt horũ Platonicorũ sententiã eã esse, quæ 4. Phys. lib. refutatur de loco, quẽ nõnulli dicebãt esse dimẽsiones quasdã quibus corpora naturalia, vt loco, cõtinerẽtur. Quæ tamẽ sentẽtia propterea fortasse nõ placebit, quia hæ dimensiones, non ponebãtur esse in rebus naturalibus, sed potiùs res naturales esse in iis; nec illæ, si essent mouerentur ad motũ corporũ naturaliũ, sed semper fixæ persisterent. Forsitan autẽ, ideo Arist. hanc quæstionem nõ tractauit pro parte affirmatiua, quia rationes Platonicorũ erãt tritæ, ac vulgatæ, aut quia ex libris eæ colligi poterãt, quæ satis essent ad qualẽcunque cõfirmationẽ opinionis nullius penè probabilitatis.

Entia mathematica in rebus sensibilibus existere.

Contra Ethnicos Philosophos.

Solutio huius quæstionis patet ex lib. 7. 12. 13. & 14. potissimùm verò ex duobus extremis; quibus in locis latè docet Arist. nec ideas, nec entia mathema-

tica, siue priori, siue posteriori modo ponantur, cohærere posse in rerũ natura. Rationes autem, quibus affirmatiua quæstionis pars à suis auctoribus confirmatur, partim solutæ sunt libro primo, partim soluentur in locis citatis.

Capitis tertij Explanatio.

Disputatio septima quæstionis.

ET de his [a] igitur} Disputat septimã quæstionem, quã quærebatur, num genera rerum, an potius partes, ex quibus illæ reali cõpositione cõstant essent earũ principia, &c. quæ sola quæstio in hoc cap. tractatur. Explicat autem in ea repetẽda nomine partiũ intelligendas esse primas, vtpote ex quibus res primò componitur, & in quas vltimò resoluitur. Intelligit verò nomine generũ ipsas etiã species, & differẽtias, vt primo Top. cap. 3. quod ex dicendis apertum erit.

Primum argumentum.

[b] *Ex implicatis*} Quatuor argumẽtis suadet, genera non esse principia earum rerũ, quarũ sunt genera; sed potius primas partes. Primum est, quia vox articulata communis, quæ de hac, & illa articulata voce dicitur, non solet appellari principiũ, siue elementum singularum, sed ipsæ literæ, seu simplices soni, ex quibus primò integræ voces articulatæ, quasi primis articulis constant.

[c] *Et descriptionum*} Alterum argumentum est, quia descriptio geometrica in commune accepta non dicitur principium aut elementum singularum descriptionum, sed priores descriptiones elementa posteriorum, quòd earũ compositionem ingrediantur; vt patet apud Eucli. in iis libris, qui ob eam caussam de

Κεφ. Γ.

ΠΕρί [a] τε τούτων οὖν ἀπορία πολλή, πῶς δεῖ θέμενον τυχεῖν τῆς ἀληθείας, ¶ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν, ἢ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐνυπαρχόντων ἐστὶν ἕκαστον πρῶτον, οἷον [b] φωνῆς στοιχεῖα, καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτα, ἐξ ὧν σύγκειται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρῶτον, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν ἡ φωνή: καὶ [c] τῶν διαγραμμάτων ταῦτα στοιχεῖα λέγομεν, ὧν αἱ ἀποδείξεις ἐνυπάρχουσιν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀποδείξεσιν, ἢ πάντων, ἢ τῶν πλείστων. ἔτι [d] τῶν σωμάτων καὶ οἱ πλείω λέγοντες εἶναι στοιχεῖα, καὶ οἱ ἕν, ἐξ ὧν σύγκεινται, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἀρχὰς λέγουσιν εἶναι: οἷον, Ἐμπεδοκλῆς πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ μετὰ τούτων στοιχεῖά φησιν εἶναι, ἐξ ὧν ἐστι τὰ ὄντα ἐνυπαρχόντων, ἀλλ' οὐχ ὡς γένη ταῦτα λέγει τῶν ὄντων. πρὸς [e] δὲ τούτοις καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις ἐθέλει τὴν φύσιν ἀθρεῖν, οἷον κλίνην, ἐξ ὧν μορίων ἐστὶ, καὶ πῶς συγκειμένων, τότε γνωρίζει τὴν φύσιν αὐτῆς. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων οὐκ ἂν εἴησαν αἱ ἀρχαὶ τὰ γένη τῶν ὄντων. Text. 10.

Ἠ [f] δὲ ἕκαστον μὲν γνωρίζομεν διὰ τῶν ὁρισμῶν, ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὁρισμῶν εἰσιν, ἀνάγκη, καὶ τῶν ὁριστῶν ἀρχὰς εἶναι τὰ γένη. κἂν ᾖ εἰ ἔστι τὴν τῶν ὄντων λαβεῖν ἐπιστήμην, τὸ τῶν εἰδῶν λαβεῖν, καθ' ἃ λέγονται τὰ ὄντα, τῶν γε εἰδῶν ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί.

φαι-

de Elementis inscripti sunt. Non videtur autem Arist. intelligere nomine eorum, quæ demonstrantur, ipsa theoremata, quorum alia ex aliis demonstrētur (siquidem posteriora, etsi ex prioribus pendent, non tamē ex illis constant) sed potius videtur significare ipsas linearum deductiones figurásve demonstrationum. Harum enim posteriores ex prioribus suapte natura constant, vt patebit, si quis prioribus adiiciat eas lineas, ex quibus conficiūtur posteriores; quanquā quia priores descriptiones antè patent, quàm ad posteriores veniatur; non solent priores in posterioribus adhiberi, præsertim ne linearū multitudo perspicuitatē demonstrationis impediat. Id, quod ex eo etiam intelliges, quia descriptio, siue designatio, nō est genus theorematum, & tamen Arist. accipit nomen designationis hoc loco pro genere eorum, quæ demonstrantur. Dic ergo, designationes, seu descriptiones intelligi nomine eorum, quæ demonstrantur, quia ipsa theoremata in ipsa linearum deductione, quasi in exemplo continentur.

CAPVT III.

Text. 10.

ET a de his igitur magna dubitatio est, quo tandem modo is, qui constituere quicquā velit, veritatē assequi possit; ¶ & de principiis, nū genera elemēta esse, atque principia existimare oporteat; an ea potius, ex quibus insitis res quæque primùm constat. Exempli b causa, vocis elementa, & principia, videntur esse ea, ex quibus primùm voces omnes componuntur, non id, quod commune est; vox inquam ipsa: & c descriptionum, ea dicimus elementa esse, quorum demonstrationes in aliarum, aut omnium, aut plurimarū demonstrationibus insunt. Præterea, d & qui è corporibus plura elementa, & qui vnum esse dicunt, ea, ex quibus res componuntur, & ex quibus constant, principia esse asserunt; quo pacto Empedocles ignem, & aquam, & quæ cum his numerantur, elementa esse ait, ex quibus insitis entia constent, neque illa quasi rerum genera constituit. Adhæc, e si quis aliorum quoq; naturam considerare velit, exempli causa, lectum, ex quibus sit partibus, & quo pacto cōpositis; tum demum eius naturam perspiciet. Ob has igitur rationes non fuerint vtique ipsa rerum genera principia.

Qua f verò ratione vnūquodq; per definitiones cognoscimus, principia autē definitionū genera sunt genera profectò eorū, quæ definiuntur, principia sint necesse est. Iam g si rerū scientiā accipere, est specierū accipere, à quibus res ipsæ dicūtur; ipsa profectò genera specierū principia sunt.

Videntur

3 d *Præterea, & qui* } Tertium argumentum ducitur ex auctoritate veterum Physicorum, qui nō genera rerū naturaliū, sed quæ illas reali compositione constituerent, earum principia, ac elemēta esse dicebant.

4 e *Adhæc, si quis* } Quartū argumentum desumitur ex iis, quæ arte conficiuntur, quorum perfecta cognitio, non ex cognitione communium generum peti solet, sed ex partibus, quibus constant, & ex ipso compositionis modo.

Argumētū primū pro altera parte quæstionis.

f *Qua verò ratione* } Iam argumentatur pro altera quæstionis parte. Contendit enim tribus argumētis, genera potius, quàm partes ad realem compositionem pertinentes, dicenda esse principia. Primum est, quia eadem sunt principia definitionum, & rerum, quæ definiūtur: principia autem definitionum, non sunt partes re ipsa componentes, sed genera, & differentiæ, quas etiam hoc loco nomine generum complectitur.

2 g *Iam si rerum* } Secundum argumentū est, quia res singulæ non cadunt sub scientiam, nisi ratione suarum specierum; specierū autē principia dicūtur esse

genera

genera, & differentiæ; siquidem ex his illæ constitui solent, & in hæc resolui.

3 h *Videntur autem*} Tertium ducitur ex auctoritate Platonis, qui dicebat vnum & ens, magnúmque, & paruum esse rerum principia. Videtur enim his vti potiùs, vt generibus, quàm vt partibus ad realem compositionem pertinentibus.

Obiectio. i *At verò neque*} Diceret aliquis, ideo hanc quæstionem videri ambiguam, quia re vera vera que sunt principia: tā ea, ex quibus entia reali cōpositione cōstāt, quàm genera, quæ de eisdem dicuntur. *Dilutio.* Eam tamen responsionē hac ratione refutat Aristoteles; si vtraq; sunt principia, duplex erit definitio essentialis vnius rei; quandoquidem ex diuersis principiis, diuersæ definitiones essentiales existunt: at vnius rei vna tantùm datur definitio essentialis, quemadmodum & vna essentia non possunt igitur vtraq; dici principia.

φαίνονται. h δ' ἔτινες καὶ τῶν λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἕν, ἢ τὸ ὄν, ἢ τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν, ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. ἀλλὰ i μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἷόν τε λέγειν τὰς ἀρχάς. ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς, ἕτερος δ' ἔσται ὁ διὰ τῶν γενῶν ὁρισμὸς, καὶ ὁ λέγων ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων.

Πρὸς k δὲ τούτοις, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσὶ, πότερα δεῖ νομίζειν τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχὰς, ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων; καὶ γὰρ τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ l μὲν γὰρ ὅτι τὰ καθόλου μᾶλλον ἀρχαὶ, φανερὸν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν: ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. τοσαῦται οὖν ἔσονται ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ὅσαπερ τὰ πρῶτα γένη. ὥστ' ἔσται τό τε ὄν, καὶ τὸ ἓν ἀρχαὶ, καὶ οὐσίαι. ταῦτα γὰρ κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων. οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ὄντων ἓν εἶναι γένος, οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ὄν. ἀνάγκη m μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἑκάστου γένους καὶ εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἑκάστην: ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ εἴδη τοῦ γένους τῶν οἰκείων διαφορῶν, ἢ τὸ γένος ἄνευ τῶν αὐτοῦ εἰδῶν.

ὥστ'

Num potiùs prima genera, an ea, quæ magis ad indiuidua accedunt, principia dicenda sint.

k *Ad hæc etsi*} Persequitur eandem quæstionem septimam, longior enim erat quàm hactenus discussa sit, siquidem adhuc complectebatur dubitationem illam, Num prima genera, hoc est, quæ remotiùs de indiuiduis dicuntur an potiùs, quæ proximè, dicenda sint principia. Quoniam verò hæc pars quæstionis supponit opinionem Platonis, qui sola genera ponebat principia; in omnibus argumentis, quæ in ea tractanda ab Aristotele afferuntur, subauditur aliquid Platonicum, vt patebit.

Primum argumentū eorū, quibus ostenditur, genera minùs vniuersalia potiùs principia dicenda esse.

l *Etenim si dicendum*} Sex argumentis probat, ea potiùs, quæ proximè de indiuiduis prædicantur, quàm quæ sunt magis vniuersalia, dicenda esse principia. Primum est. Si magis vniuersalia potiùs dicenda essent principia, ens, & vnum essent prima rerum omnium principia atque substantiæ (id est essentiales causæ) at non sunt; igitur non est dicendum, magis vniuersalia esse potiùs principia. Maior ex eo patet, quià ratio, quare magis vniuersalia potiùs dicerentur principia, esset, quia de pluribus prædicantur, ex quo fieret, vt prima, ac suprema genera, veluti substantia, quantitas &c. essent prima principia, singula suorum prædicamentorum, & ipsum ens, ac vnum essent prima omnino principia omnium rerum, quia de omnibus omnino rebus dicuntur. Minor ex eo probatur, quia ens, & vnum non possunt esse genera. Hinc enim sequitur illa non esse principia, nedum prima, & communissima facta tamen hac hypothesi,

thesi, quòd sola genera sint principia, quod Plato ponebat, contra quem Arist. argumentatur. Plato enim hac in re à superioribus Philosophis dissensit, quòd cùm illi posuissent principia, ex quibus res naturali compositione constarent; ipse primus inuexit ea, quæ de rebus, vt genera, & vniuoca, ac essentiali prædicatione dicerentur.

Eodē modo Syrianus, & Albert. tract. 2. c. 5.

Aliter Auerroes comm. 10.

Videntur [h] *autem quidam, & eorū, qui vnum, aut ens, aut magnum, & paruum elementa rerum esse dicunt, eis vt generibus vti. Atqui* [i] *fieri non potest, vt principia vtraque modo dicātur. Ratio enim substantiæ vna est; alia autem erit definitio, quæ per genera traditur, atque ea, quæ exponit, ex quibus insitis res constet.*

Ad [k] *hæc, etsi quammaximè principia sint genera; ipsa vtra existimanda erunt principia; primáne, an quæ vltima de indiuiduis dicūtur? Nam & hoc non caret controuersia. Etenim* [l] *si dicendum est, magis vniuersalia principia esse, perspicuū est, suprema genera esse principia: hæc enim de omnibus dicuntur. Tot igitur eorum, quæ sunt, principia erunt, quot prima sunt genera. Quare & ipsum ens, & vnum ipsum, principia, ac substantiæ erunt: hæc enim de rebus omnibus maximè dicuntur. At vt genus vnum sit eorum, quæ sunt, fieri non potest, neque ipsum vnum, neque ipsum ens. Differentias* [m] *enim cuiusque generis & esse, & earum quāque vnam esse necesse est; cùm tamen fieri nequeat, vt aut species generis de propriis differentijs, aut genus sine suis speciebus prædicetur.*

Quare

m *Differētias enim*} Quod ens, & vnum non possint esse genera hac ratione probat. Si ens, & vnum essent genera, nulla differentia esset ens aut vnum, subaudi, per se primo modo, seu essentialiter; at omnis differentia est ens, & vnum per se primo modo (saltem apud Platonē, quod ad vnum attinet) igitur, nec ens, nec vnum possunt esse genera. Maior probatur, quia nec species prædicantur essentiali prædicatione de differentiis, quibus cōstituuntur, nec genera, sine suis speciebus (hoc est, vt distincta sunt à suis speciebus) essentialiter dicuntur de differentiis, quibus diuiduntur. Loquitur autem in posteriori parte pronunciati de generibus, vt sunt distincta à suis speciebus, quia alioqui iam posterior pars incideret in priorem. Quòd autem genera non prædicentur hoc pacto de differentiis, quibus diuiduntur (nam quòd species non dicantur essentialiter de suis differentiis perspicuum erat) duobus argumentis probatur 6. Top. cap. 3. Vno, quia si eo pacto genus diceretur de differentiis, bis animal diceretur de homine, semel per seipsum, & iterum per rationale, atque ita homo esset multa animalia. Altero, quia omnis differentia esset species, aut indiuiduum eius generis, quod diuidit. Genus enim prædicari non potest in quæstione quale est, de differentiis, sed potiùs illis in eo prædicationis genere subiicitur: quicquid autem prædicato subiicitur essentialiter, & in quæstione Quid est (si modò vniuoca sit prædicatio) est illius species, aut indiuiduum. Cùm igitur ea, quæ concluduntur, sint absurda; fieri non potest, vt genera prædicentur essentialiter de suis differentiis. Minor verò ex eo patet, quia secundùm veram sententiam, ens prædicatur essentiali prædicatione de omnibus rebus, & partibus earum quomodocunque constituētibus, vt patebit lib. 4. vnum autem, etsi res vera non ita prædicatur de rebus, tamen Plato, cōtra quem Arist. disputat, ita illud prædicari existimabat, vt patet ex 1. libro, & aliis locis quamplurimis.

Ens, & Vnū genera esse non posse.

Qualiter de prædicatione generū, & specierū de suis differentijs.

Quàm late pateat essentialis prædicatio entis.

Obiectio.

Obiiciat fortasse aliquis hoc loco, Aristotelem non rectè probasse institutū. Erat enim probaturus, ens, & vnum non esse genera, id est non esse prædicata vniuoca, & essentialia (hoc. n. modo sumebat Plato nomē generis, cùm dicebat

Cap. 6. & 7.

genera

genera esse principia) & tamen nihil aliud probauit, quàm quòd nō essent genera pressè, ac propriè accepta.

Dilutio. Huic obiectioni occurrendum est, ex eo, quod Arist. probauit, planè sequi institutum. Nam si ens, & vnum essent prædicata essentialia, & vniuoca; nulla vtique essent alia, quàm genera propriè dicta, cùm non habeant alia superiora: vnde fit, vt si non sunt genera pressè, ac propriè accepta, nullo modo sint prædicata vniuoca, & essentialia. Quinetiā si quis adeo discederet à communi, ac vera Philosophorū sententia, vt diceret cum Scoto, dari prædicatum cōmune vniuocū & essētiale, quod nec genus sit, nec species, nec differentia; atque ens huiusmodi esset; adhuc ratione Aristotelica id refutari posset. Commune enim est omni prædicato vniuoco, vt non possit prædicari essentiali prædicatione de differentiis, quibus contrahitur, etiamsi illæ sint accidentales. Nam si A. prædicatum vniuocum contrahatur per B. differentiā siue essentialē, siue accidentalē ad C. cōpositū ex vtroque, necessariò efficitur, vt si dicitur essentiali prædicatione de B, bis dicatur de C, semel per se ipsum, atque iterum per B. Quare, etsi Arist. loco verbi [genus] posuisset particulam [vniuocum] & nomine differentiarum intellexisset quascunque differentias, adhuc apta esset, & firma consecutio.

Nullum prædicatum vniuocū posse essentialiter dici de differētijs, quibus cōtrahitur.

ὥστε εἴπερ τὸ ἓν γένος, ἢ τὸ ὄν, οὐδεμία διαφορὰ οὔτε τὸ ὄν, οὔτε τὸ ἓν ἔσται. ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη. ἔτι [n] καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν διαφορῶν, ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων: νῦν δὲ τὰ μὲν δοκεῖ, τὰ δ' οὐ δοκεῖ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀρχαὶ, ἢ τὰ γένη. εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρχαὶ, ἄπειροι, ὡς εἰπεῖν, ἀρχαὶ γίγνονται, ἄλλως τε κἂν τις τὸ πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. ἀλλὰ [p] μὴν καὶ εἰ μᾶλλόν γε ἀρχοειδὲς τὸ ἕν ἐστιν, ἓν δὲ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετον δὲ ἅπαν ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος, πρότερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ γένη δὲ διαιρετὰ εἰς εἴδη, μᾶλλον ἂν ἓν τὸ ἔσχατον εἴη κατηγορούμενον: οὐ γάρ ἐστι ἄνθρωπος τῶν τινῶν ἀνθρώπων. ἔτι [q] ἐν οἷς πρότερον καὶ ὕστερόν ἐστιν, οὐχ οἷόν τε τὸ ἐπὶ τούτων εἶναί τι παρὰ ταῦτα. οἷον εἰ πρώτη τῶν

Text. n.

Vide Ferra. 1. con. Gēt. c. 23. ad rationē tertiā.

2 n *Præterea, & media*] Secundū argumentū hoc modo intelligi potest. Si magis vniuersalia potiùs dicenda essent principia, quia de pluribus dicūtur, omnia media cum differentiis sumpta, id est omnes species, & differentiæ (hæc enim interiecta sunt inter genus summū, & indiuidua) dicenda essent principia, quia de multis prædicantur, ac proinde dicenda essent genera (ponimus enim sola genera esse principia, quæ erat Platonis opinio) at non omnia media dicenda sunt genera, ergo nec dicendū est, magis vniuersalia esse potiùs principia. Propositio ex eo probari potest, quia si ea, quæ de pluribus prædicātur, quia de pluribus dicuntur, magis sibi vendicant rationē principii, omnia quæ absolutè, & absque cōparatione alterius prædicātur de multis, absolutè etiā sibi vēdicabūt rationē principii, tametsi minùs, quàm ea, quæ de pluribus dicuntur, at omnes species, & differentiæ prædicantur de multis, igitur omnes dicentur principia, ac proinde genera. Assumptio ex eo patet, quia species infimæ, & propriæ earum differentiæ, non sunt dicenda genera, cùm non prædicētur essentiali prædicatione de pluribus specie differentibus. Quocirca Arist. 1. Top. c. 3. eas solas differentias nomine generis cōplexus est, quæ dicūtur de specie differentibus.

Genus.

Illud

Species infimas, differentiasq́; specificas interdũ nomine generis appellari.

Lib. 1. cap. 1.

Illud tamen aduerte, leue admodum peccatum esse, species infimas, eásque differentias, quæ cum illis reciprocantur, nomine generis appellare, cùm sæpe in communi sermone, & apud Oratores, Historicos, & Poëtas, atq; adeo apud ipsum Aristotelem, nonnunquam eiusmodi species infimæ, genera dicantur, vt cùm in præfatione horum librorum, dicitur, genus autem hominum arte viuit, & ratione. Quanquam non prorsus caret vitio ea locutio, cùm vsurpatur à Philosopho in re admodum philosophica determinada (cuiusmodi est doctrina de principiis) quod fecit Plato: etsi in disputanda pro vtraq; parte sine vitio vsurpari possit vt nonnunquam fit ab Arist. in hoc libro.

Quare si vnũ ipsum genus sit, aut verò ipsum ens, nulla vtique differentia, aut ens, aut vnum erit. At si genera non sint, neq; principia erũt; siquidẽ genera principia sunt. Text. 11. *¶ Præterea, [o] & media cum differẽtijs simul sumpta, genera erũt ad indiuidua vsq;: nunc autẽ alia videntur esse, alia nõ videntur. Adhæc, [o] magis adhuc differentiæ, quàm genera principia erũt. Quòd si & hæ principia sint, infinita, propè dixerim, principia emergunt, præsertim si quis primũ genus principiũ ponat. At etiã, si vnũ ipsum principij rationem magis subit; idq́; est vnum, quod indiuisibile est; quod autẽ indiuisibile est, id omne, aut quãtitate, aut specie diuidi nequit; quod verò specie non diuiditur, prius est; atq; genera in species diuidi possunt; magis profectò vnum fuerit, quod vltimũ prædicatur: neq; enim homo genus est singulorum hominum. Præterea, [q] in quibus est prius, & posterius, in ijs fieri non potest, vt quod de illis dicitur, sit quicquã præter illa: vt si dualitas sit*

o *Adhæc, magis adhuc*} Tertium argumentum, huiusmodi esse videtur. Si magis vniuersalia potiùs dicenda essent principia, omnes differentiæ essent principia, vt patet ex probatione propositionis superioris argumẽti, atque eò magis quàm genera, quia genus est velut materia, differentia autem, vt forma: at incommodũ est dicere omnes differentias esse principia, cùm sint penè infinitæ, præsertim si omnes à summo genere, vsque ad indiuidua ponantur principia: non potiùs igitur magis vniuersalia dicenda sunt principia. Incommodum verò esse id, quod Arist. hic tangit hinc fit probabile. Nam si non alia essent principia rerum naturalium, quam genus summum, & differentiæ, quibus illud contrahitur; nec res naturales perciperentur a Physicis, nisi hæ omnes intelligerentur, nullus penè esset, qui rem vllam naturalem perciperet, quarum tamen notitiam illi facilè per materiam, & formam intelligere, ac explicare solent. Itaque videtur Arist hoc loco eius vitii arguere Platonem, quòd parum Physicus fuerit, totúmque rerum naturalium negotiũ ad prædicata, quibus res metaphysico more constituitur, transtulerit. 3

Genus, & differentia.

p *At etiam, si vnum*} Quartum argumétum hoc modo habet. Illud magis est principium, quod est magis vnum, species infima est magis vna, quàm genus, ergo & magis principium: ex quo fit, vt minùs vniuersalia magis dicenda sint principia. Maior confirmatur auctoritate Platonis dicentis, ipsum vnum (quod ille ponebat maximè vnum) esse primum principium. Minor autem ex eo probatur, quia vnum definitur esse id, quod diuidi non potest, siue quantitate, vt Socrates in duos Socrates siue specie, vt homo in duas species hominum, & animal in corpus animatum, & inanimatum. Cùm igitur vnitas eius, quod ea ratione dicitur vnum, quòd in species diuidi nequeat sit prior natura vnitate ea, qua res dicitur vna, quia non possit diuidi secundum quantitatem (prior enim natura est, vnitas formalis, quàm materialis) species verò infima prorsus diuidi nequeat in species, genus autem necessariò diuidatur in aliquas; efficitur, vt species infima sit magis vna quàm genus. 4

Vnum.

q *Præterea, in quibus*} Quintum argumentum est. Principia sunt præter ea, 5

quorum

quorum sunt principia,seu(quod idem est)sunt separata à principiatis: genera autem non possunt esse præter species, cùm tamen species infimæ sint præter indiuidua: potiùs ergo species infimæ sunt principia quàm genera. Maior est Platonis. Prior pars minoris ex eo probatur,quia apud Platonem in iis rebus,in quibus datur prius,& posterius natura,vt in speciebus numerorum,& figurarum non datur communis Idea. Pro qua re lege Auctorem 1. Eth. cap.6. Cùm igitur in cæteris speciebus detur prius,& posterius natura quemadmodũ in speciebus numerorũ, & figurarum (omnes enim species,cuiuscunque generis sint,eundem ordinẽ seruant inter se, quẽ cernimus inter species numerorum, & figurarũ, quoad multitudinem vnitatũ,aut angulorum) efficitur,vt si numerus & figuræ nõ sunt genera separata a suis speciebus, nec cætera genera à suis separata sint quin etiam eò minùs cætera separata erunt,quòd numerus, & figuræ apud Platonem maximè genera inter omnia esse videantur,ac proinde maximè per se existentia. Posterior autem pars minoris,præter quàm quòd aperte est Platonis,ea etiam ratione probatur, quia in indiuiduis eiusdem speciei infimæ non datur prius,& posterius natura: quo fit,vt nihil impediat, iuxta doctrinam Platonis, quo minùs species infimæ ab illis seiunctæ sint. Quo autem pacto in speciebus detur ordo prioris, & posterioris natura,non autem in indiuiduis eiusdem speciei, octauo huius operis lib. explicabimus.

Species sicut numeri.

ἀριθμῶν ἡ δυάς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἴδη τῶν ἀριθμῶν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ [r] σχήματα παρὰ τὰ εἴδη τῶν σχημάτων. εἰ δὲ μὴ τούτων, σχολῇ τῶν γε ἄλλων ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἴδη: τούτων γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι γένη. ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον. ἔτι [s] ὅπου τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον, ἀεὶ τὸ βέλτιον πρότερον ὥστ' οὐδὲν τούτων ἂν εἴη γένος. ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα ἀρχαὶ εἶναι, τῶν γενῶν.

Πάλιν [t] δὲ, πῶς αὖ δεῖ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἀρχάς, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ καὶ τὴν αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα ὧν ἀρχή, καὶ δύνασθαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν, τοιοῦτον δέ τι παρὰ τὸ καθέκαστον εἶναι, διὰ τί ἄν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι καθόλου κατηγορεῖται, καὶ κατὰ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου, μᾶλλον θετέον ἀρχάς. ὥστε ἀρχαὶ τὰ πρῶτα ἂν εἴησαν γένη.

r *Neque figura*} Cur non dixerit[figura]quemadmodum dixit, Numerus, ratio est,quia cum proximum genus numerorum sit vnum tantùm, ipse inquam numerus: figurarum tamen sunt multa,vt triangulus,quadrangulus,&c. quorum singula in suas species diuiduntur.

6 [s *Præterea,vbi aliud*} Sextum hoc argumentum etsi solis verbis videatur differre à superiori;tamen non nihil re ipsa differt. Nam superiùs ducebatur ex ratione prioris,& posterioris natura,hoc autem ex ratione melioris,& deterioris,hoc est,perfectioris,& minùs perfecti quæ,vt multis placet, minùs latè patent. Illa enim funduntur ad species numerorum,& figurarũ, relationum,& ad omnes omnino species;hæc autem,vt iidẽ dicũt,non cernitur in speciebus numerorum,

merorum, nec figurarum, aut saltem in speciebus relationum, quòd hæ non credantur dicere formaliter perfectionem, De qua re lib. quinto.

t *Rursus autem, quo pacto* } Iam argumentatur pro altera dubitationis parte hac vna ratione, Principium debet esse separatum à rebus, quarum est principium (quod ex Platone sumitur) ideo autem à rebus dicitur separatum, quia prædicatur de iis omnibus, quæ eius nomine, ac ratione participant, igitur quo aliquid de pluribus prædicatur, eò magis dicendum est principium: huiusmodi autē sunt magis vniuersalia. Ita fit, vt potiùs prima genera videantur dicenda prima principia.

Argumētum pro altera parte dubitationis

sit numerorum prima, non erit vllus numerus præter numerorum species: eodémque modo, neque [r] *figuræ præter species figurarum. Quòd si non horum, multò minùs aliorum genera præter species erūt: horum enim maximè videntur esse genera. In indiuiduis autem non aliud prius est, aliud posterius. Præterea,* [s] *vbi aliud melius est, aliud deterius; semper illud est prius, quod melius. Quare nihil horum genus fuerit. Atque ex his quidem patet, ea, quæ de indiuiduis prædicantur, magis quàm genera, principia esse.*

Rursus [t] *autem, quo pacto hæc existimanda sint principia, non facile dictu est. Oportet enim principium, & causam præter res eas esse, quarū est principium, & ab eis separari posse. Quod autem tale est, id esse præter rem singularem, cur quisquam existimet, nisi quia vniuersè, & de omnibus prædicatur? At si ob hanc causam certè quæ magis vniuersalia sunt, magis statuenda erunt principia. Itaque prima genera principia vtique fuerint.*

Hæc quæstio, quod attinet ad priorem dubitationē, hoc pacto dissolui potest. Vtraque esse principia, tam partes, quæ primò componūt reali cōpositione, quàm prædicata essentialia, quæ sola ratione, siue ex natura rei constituunt. Priora sunt materia, & forma, ex quibus cōstituuntur res omnes naturales: posteriora sunt genus, ac differētia, ex quibus constituuntur cæteræ etiam res habentes principia. Nec obiectio, quam Arist. proponit contra hanc responsionē, quicquam efficit. Nam, etsi vnius rei vna tantùm est essentia; tamen res naturales possunt definiri, vel per materiam, vel per formam, vel per vtramque. Quòd si sermo sit de ea sola definitione quæ per omnia intrinseca rei principia traditur; dicendum est, res naturales duobus modis posse considerari; Vno physicè, vt constant materia, & forma, altero metaphysicè, quatenus constant genere, & differentia, quæ compositio in rebus etiam metaphysicis cernitur. Iuxta has igitur duas considerationes duplex potest tradi definitio essentialis rerum naturalium, altera per materiam, & formam; altera per genus, & differentiam: quæ tamen non censentur simpliciter diuersæ, quia genus, & differentia sumuntur ex materia, & forma, aut potiùs ex gradibus perfectionis eius compositi, quod constat ex materia, & forma, vt patebit libro septimo.

Solutio prioris dubitationis.

Diluitur obiectio.

Duplex definitio, physica altera, altera metaphysica.

Quod verò attinet ad posteriorem dubitationē ita dissoluenda est, vt dicamus, magis vniuersalia esse magis principia in genere causæ materialis; minùs autē vniuersalia, in genere causæ formalis. Quod ideo dixerim quia etsi omnia prædicata essentialia dici soleant principia formalia, tamen si alia cum aliis conferantur, inferiora sunt perfectiora, ac proinde magis formalia. Nec oportet dissoluere rationes, quas Arist. pro vtraque parte affert, quia cùm in omnibus supponat aliquid Platonicum, nihil concludunt, nisi contra Platonem. Quocirca non accepimus in hac solutione vniuersalia, quasi separata à singularibus, sed vt re vera in eis existunt.

Solutio posterioris dubitationis.

Capitis

Capitis quarti Explanatio.

Disputatio octaua quæstionis.

E*st [a] autem & his*} Disputat octauam quæstionem, qua quærebatur, num præter causam materialem esset alia causa per se, siue essentialis rerum naturalium; quòd si esset, nũ existeret extra singularia &c.

Dicitur autẽ hæc quæstio proxima superiori, quia quæ in ea dicuntur, cohærent cũ iis, quæ in superiori dicta sunt. sæpe enim in tractanda superiori positum est, vniuersalia ideo esse principia, causasque per se rerum singulariũ, quia essent ab illis separata.

Argumentum pro parte affirmatiua

b *Si enim non sit*} Posito, dandã esse aliã causam per se rerum naturalium, præter materialem; ea ratiõe suadet Arist. illam existere extra singularia, quia alioqui nullo modo de rebus singularibus posset haberi sciẽtia. Etenim successione, non modò singularia ipsa sed etiam omnia, quæ in singularibus existunt, præter causam materialem, quæ eadem permanet infinita sunt. Cùm igitur infinita non possint cadere sub sciẽtiam, nisi ratione alicuius vnius naturæ, quæ de eis omnibus dicatur, necessariò videtur effici, naturas vniuersales, quæ sunt causæ formales, ac per se rerum naturalium, existere extra singularia.

Κεφ. Δ′.

Ἔστι [a] δ᾽ ἐχομένη τε τούτων ἀπορία, καὶ πασῶν χαλεπωτάτη, καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρῆσαι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐφέστηκε νῦν. εἴτε [b] γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ καθέκαστα, τὰ δὲ καθέκαστα ἄπειρα, τῶν δ᾽ ἀπείρων πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ᾗ γὰρ ἕν τι καὶ ταὐτὸν, καὶ ᾗ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτῃ πάντα γνωρίζομεν. ἀλλὰ [c] μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ δεῖ τι εἶναι παρὰ τὰ καθέκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὰ γένη εἶναι παρὰ τὰ καθέκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα, ἢ τὰ πρῶτα, τοῦτο δ᾽ ὅτι ἀδύνατον, ἄρτι διηπορήσαμεν. *Text. 12.*

Ἔτι [d] εἰ ὅτι μάλιστα ἐστί τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον, εἰ ἔστιν εἶδός τι, παρὰ πάντα δεῖ εἶναί τι, ἢ παρὰ μὲν ἔνια εἶναι, παρὰ δ᾽ ἔνια μὴ εἶναι, ἢ παρ᾽ οὐθέν; εἰ [e] μὲν οὖν μηθέν ἐστι παρὰ τὰ καθέκαστα, οὐδὲν ἂν εἴη νοητὸν, ἀλλὰ πάντα αἰσθητὰ: καὶ ἐπιστήμη οὐδενὸς, εἰ μή τις εἶναι λέγει τὴν αἴσθησιν, ἐπιστήμην. ἔτι [f] οὐδ᾽ ἀΐδιον

Argumentum pro parte negatiua.

c *At verò, si hoc*} Probat oppositum hac ratione. Quia si scientia de rebus necessariò infert separationem formalium causarum, siue principiorum, dicendum erit principia, & causas essentiales rerum, esse vel genera infima, vel prima, eáque separata, quod fieri non posse in superiori quæstione tractanda probatum est. Non persequitur autem Arist. vlteriùs quæstionem hanc, quia reliqua dubitatio, quæ in ea tangitur, potest in decima tractari.

Solutio quæstionis, & argumenti partis affirmatiuæ.

Determinatio huius quæstionis passim habetur apud Arist. præsertim in septimo, duodecimo, & duobus extremis libris, penè enim vbique negat naturas vniuersales separatas à singularibus. Rationem autem, quæ hic in oppositum affertur, facilè dissolues, si dicas, non omnia, quæ sunt in infinitis, esse ratione sui infinita. Quanquam enim differentiæ indiuiduantes sint ratione sui infinitæ, quemadmodum, & ipsa indiuidua, tamen naturæ vniuersales, quæ per eas contractæ

cõtractæ sunt ad diuersa indiuidua, nõ sunt infinitæ ratione sui, sed ratione illarũ, quod est esse eas per accidẽs infinitas. De iis autem, quæ per accidẽs sunt infinita potest haberi scientia, si secundum se accipiantur, quemadmodum de iis, quæ per accidens corrumpuntur, si secundum se spectentur. *Naturas vniuersales esse infinitas per accidens.*

d *Præterea, si quàm maximè*} Disputat nouam quæstionem, qua quærebatur, nũ quiditas substantiæ materialis esset aliud à substantia, cuius est quiditas, an verò in quibusdam aliud esset, in aliis minimè. Interpretor autem hoc loco verbũ (præter) non quatenus significat separationem realem, vt apud Platonẽ, sed quatenus significat diuersitatẽ naturæ, seu, vt ita dicam, alietatẽ, quem sensum quæstionis rectiùs Albertus, quam alii priorem, videtur tradere. Videtur enim Arist. determinare hanc quæstionẽ lib. 7. cap. 6. & 15. vbi nihil aliud statuit, quàm quòd in quibusdam quiditas sit aliud ab eo, cuius est quiditas; in quibusdã verò non item. Quanquam Plato ex alietate essentiæ colligebat eius separationem. Itaque Arist. vt communicet cum Platone in vocabulis, vtitur potiùs hoc loco vocabulo [præter] quàm verbo [aliud]. Ait ergo Arist. si quam maximè aliquid, id est quiditas, dicatur esse præter ipsum totum, seu præter id, cuius est quiditas, in substantiis materialibus, ac sensibilibus, vt Plato dicebat; ambiguum tamen esse, vtrum id sit verum in omnibus, an in quibusdam tantùm, an verò in nullis. *Disputatio nouæ quæstionis.*

CAPVT IIII.

Text. 12. *EST a autem, & his proxima, & omnium difficillima, & ad contemplandum maximè necessaria dubitatio, de qua nunc sermo instituitur. Si b enim non est quicquam præter singularia, singularia verò infinita sunt: qui fieri potest, vt infinitorum scientia comparetur? Nam quatenus vnum aliquid atque idem, & quatenus vniuersale quippiam est, eatenus omnia cognoscimus. At verò c si hoc necessarium est, & præter singularia aliquid esse oportet; necesse vtique fuerit, vt genera præter singularia existant, siue vltima illa sint, siue prima: quod paulò ante fieri non posse disputando docuimus.* tract. 2. c. 7.

Præterea d si quàm maximè aliquid sit præter ipsum totum, cùm aliquid de materia prædicabitur, vtrum, si qua est forma, oporteat præter res omnes esse quippiam, an præter quasdam esse, præter quasdam non esse, an verò præter nullam? Ac, e si nihil est præter singularia, nihil sanè fuerit intelligibile, sed omnia sensibilia: nullius quoque rei erit scientia, nisi quis sensum scientiam esse dicat. Præterea, f neq; erit perpe-

e *Ac, si nihil*} Duabus rationibus ostendit quiditatem, saltem in aliquibus singularibus sensibilibus, esse præter ea, quorũ dicitur quiditas. Prior est quia si nihil est præter singularia sensibilia, nihil erit intelligibile, atque ita, aut nullius rei erit scientia, aut scientia nihil differet à sensu, quorum vtrunque est absurdissimum. In hac ratione supponit Aristoteles, omnia singularia esse sensibilia, quod non solùm habet probabilitatem ex quorundam Veterum sententia, sed etiam videtur sequi ex dictis Platonis, vt interim omittamus Deum. Quanquam enim ille præter singularia sensibilia ponebat Ideas, tamen non dicebat, eas esse res singulares, sed vniuersales. *Prima ratio pro parte affirmatiua.*

f *Præterea, neque erit*} Posterior ratio est, quia si nihil esset præter singularia sensibilia, cùm omnia singularia sint mobilia & corruptibilia, nihil erit immobile, nihil perpetuum, quod mox probat absurdum esse. Hoc etiam loco argumẽtatur Arist. ex opinione Platonis. putabat enim Plato corpora cœlestia esse corruptibilia suapte natura, etiam si Dei beneficio nunquam essent interitura, vt patet ex Timæo, sic enim mundi conditor alloquitur cœlos in eo libro, in- *Ratio secunda.* *Opinio Platonis de natura corporum cœlestium.*

terprete Cicerone in libro de Vniuersitate [Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: neutiquam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment &c.]

Nonnulla de generatione.

g *At si perpetuum*} Ea ratione probat absurdum esse dicere, nihil esse perpetuum, quia si nihil esset perpetuum, nulla esset generatio. Nam vt generatio sit, necesse est, vt tum materia, tum etiã forma sit perpetua. Aliter tamen, ac aliter: materia quidem secundùm identitatem numeralem: forma verò secundùm identitatẽ specificã, aut genericã.

h *Nam & id, quod fit*} Quòd data generatione necesse sit eandem numero materiam esse perpetuam, siue ingenitã ex eo probat, quia nec omnis materia potest generari ex alia atq; alia priori in infinitũ, nec vlla potest generari ex nihilo.

ἀΐδιον οὐδὲν, οὐδὲ ἀκίνητον. τὰ γὰρ αἰσθητὰ πάντα φθείρεται, καὶ ἐν κινήσει ἐστίν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀΐδιον μηδέν ἐστιν, οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν. ἀνάγκη [h] γὰρ εἶναί τι τὸ γινόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίνεται, καὶ τούτων τὸ ἔσχατον ἀγέννητον, εἴπερ ἵσταταί τε, καὶ ἐκ μὴ ὄντος γενέσθαι ἀδύνατον. ἔτι [i] δὲ γενέσεως οὔσης καὶ κινήσεως, ἀνάγκη καὶ πέρας εἶναι. οὔτε [k] γὰρ ἄπειρός ἐστιν οὐδεμία κίνησις, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐστὶ τέλος, γίνεσθαί τε [l] οὐχ οἷόν τε τὸ ἀδύνατον γενέσθαι· τὸ [m] δὲ γεγονὸς, ἀνάγκη εἶναι, ὅτε πρῶτον γέγονεν. ἔτι δ᾽, εἴπερ ὕλη ἐστὶ διὰ τὸ ἀγέννητος εἶναι, πολὺ ἔτι μᾶλλον εὔλογον εἶναι, [n] καὶ τὴν οὐσίαν ὅ ποτε ἐκείνη γίνεται, εἶναι. εἰ [o] γὰρ μήτε τοῦτο ἔσται, μήτε ἐκείνη, οὐδὲν ἔσται τὸ παράπαν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τι εἶναι παρὰ τὸ σύνολον τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. εἰ [p] δ᾽ αὖ θήσει τις τοῦτο θήσει, ἀπο-

Nihil ad actũ perduci, nisi ab eo, qđ actu sit.

i *Præterea, cùm generatio*} Quòd data generatione necesse sit, formã eandẽ specie, aut genere esse perpetuam, duabus rationibus probat. Primùm, quia omnis generatio, & omnis motus habet finem, siue terminum ad quẽ: nihil autem producitur ad finem, siue ad actũ, nisi ab eo, quod est actu; siue id fiat secũdùm eandem speciẽ, siue secundùm genus idẽ; vt homo qui fit ab existente homine, & mus, qui generatur à mure existente, aut à sole. Cuius rationis assumptionem subaudire oportet, vt faciunt Syrianus, & Albertus. Deinde, quia si materia antè est, quàm ex ea quicquam generetur; magis consentaneum est rationi, vt forma ante existat secundùm speciem, aut genus; quando quidem vt forma communicetur, ac multiplicetur, materia disponitur, ac præparatur. Ita concludit, necesse esse fateri, tum materiam, tum formas esse perpetuas quia alioqui nulla esset generatio, nihilque esset eorũ, quæ gignuntur, & intereunt. Quod cùm dici nequaquam possit, colligit, necessariò dicendum esse, essentiã, & quiditatem rerum (quam vocat speciem, & formam) esse præter ipsum totum, hoc est, præter id, cuius est quiditas, saltem separatione alietatis, siue diuersitatis ex natura rei. Id enim quod nec generatur, nec corrumpitur, saltem per se, cuiusmodi est omnis quiditas, & essentia, quæ primò definitione explicatur, aliqua diuersitate, saltem ex natura rei, necesse est distinguatur ab iis, quæ per se generantur, & corrumpuntur: ciuiusmodi sunt sola indiuidua.

Materia, & forma.

Terminus generationis.

k *Etenim nec motus*} Quasi nõ habeat certũ finẽ ac terminũ secũdùm speciẽ, vt Syrianus annotat, quãquã possit esse infinitus secũdũ iterationẽ vt motus cœli.

l *Nec fieri potest*} Hæc verba eò pertinẽt vt ostẽdatur, omnẽ generationem necessariò habere terminũ. Nam si terminus generationis, quod est esse rei, nõ

potest

potest dari, nec eius quidem acquisitio, quæ appellatur, Fieri, dari ullo modo potest. Idem habes apud Auctorem 6. Phy. cap. ultimo.

text. 92. m *Id autem, quod* } Quòd esse rei sit terminus, ex eo probat, quia necesse est, ut id, quod factum est, cùm primum eius generatio absoluta, & perfecta est, tum primum sit.

n *Esse, & substantiam* } Utrunque verbum significat hoc loco formam, alterúmque est additum alteri explicationis causa. Sensus ergo est; Multò magis consentaneum est rationi, ut formam existat in rerum natura, quàm materia existit, perpetuò videlicet. Materia enim cùm sit informis ex se se, sine forma existere non potest. Locus sanè erat obscurissimus detracta particula καὶ, qua carent omnes codices, quotquot viderim, uno excepto manu scripto, antiquo, & probato [illegible] certè aliter côtextus [illegible] posse intelligi, [illegible] dicitur [illegible] verbum [illegible] idem valeret, atque [illegible], ut sententia ita finiretur, cùm illa sit ipsius esse, sine essentiæ gratia, quo pacto redderetur causa existētiæ formæ ex eo, quòd ipsa sit finis, propter quem materia existit. verū hæc interpretatio dura [illegible] valde, præsertim cùm verbum [illegible], non habeat propositum articulum.

perpetuum quicquam, neque immobile. Sensibilia enim intereūt omnia, & in motu sunt. At si perpetuum nihil est, nec generatio esse potest. Nam h & id, quod fit, & id, ex quo fit, aliquid sit necesse est, & eorum ultimum ingenitum esse: siquidem & datur status, & fieri non potest, ut quicquam ex non ente gignatur. Præterea i cùm generatio fit, ac motus; & extremum sit necesse est. Etenim k nec motus ullus infinitus est, sed quilibet finem habet; nec l fieri potest, quod factum esse nequit: id m autem, quod est factum, necesse est ut sit, cùm primùm factū est. Præterea, si materia est, quia ingenita est; multò adhuc magis rationi consentaneum est, esse, n & substantiam quando illa est, esse. Nam o si neque hæc erit, neque illa, nihil omnino erit. Quòd si hoc fieri nequit; formam profectò, atque speciem aliquid præter ipsum totum sit necesse est. Si p quis autem hoc rursum ponat, dubita-

o *Nam si neque hæc* } Græcè est, εἰ γὰρ μὴ τι τοῦ τι, id est [si enim neque hoc] [illegible] quia [illegible] [hoc] refertur ad prius verbum [illegible] iuxta nostram lectionem; [illegible] ad posterius, iuxta lectionem aliorum codicum, ut eam interpretati sumus [illegible] autem modo significatur eo verbo forma, potiùs reddimus [hæc] [illegible] cæteri omnes faciunt,

p *Siquis autem* } Hactenus probauit quiditatem, saltem in aliquibus rebus, esse præter ea singularia, quorum dicitur quiditas. Nunc oppositum ea ratione confirmat, quia si id detur, magna dubitatio exurgit in quibus nam rebus id dicendum sit. Perspicuum est enim in omnibus dici non posse. Neque enim præter singulas domos danda est domus aliqua, siue quæ separata sit more Platonico (siquidem ille non agnoscebat Ideas in rebus, quæ arte conficiuntur) siue quæ distincta sit ex natura rei ab his parietibus, tecto, & fundamento, cum nihil aliud sit essentia domus, quàm ipsæ partes coniunctæ, & ordine dispositæ, quod secus dicendum est de essentia, qua Socrates est homo, cæterisque rerum naturalium quiditatibus. Argumentum pro parte negatiua.

Solutio huius quæstionis in hoc posita est, ut dicamus, Quiditatē in quibusdam esse aliud ab iis, quorum est quiditas, in quibusdā autem non item. Si enim conferatur cum iis quibus primò conuenit, ut humanitas cū homine cōmuni; nō aliud est, sed idē prorsus ex natura rei, tametsi solo concipiendi, ac significādi modo differat. Nā humanitas significatur ut forma absoluta, homo autē ut habēs humanitatē, eodémq; modo res habet in cæteris. Atque eadē ratione dicebat Plato se habere humanitatem, quæ est quiditas hominis, ad hominem separatum. Si autem conferatur cum iis, quibus secūdaria ratione seu mediatè Solutio quæstionis.

 conuenit,

cōuenit, vt humanitas cum Socrate, aliud est ipsa ex natura rei, aliud vero id, cuius ipsa est quiditas. Nam Socrates præter humanitatem, quæ communi definitione explicatur, aliquid necessariò includit, quo distinguitur à Platone, ac cæteris hominibus. Atque in his ponebat Plato, nō solùm alietatem, sed etiam separationem realem, vt sæpe dictū est. Verùm de hac re latiùs in 7. lib. cap. 4. & 15. cùm Arist.

Quid cōcludāt argumenta vtriusque partis.

agēdum est. Nec oportet soluere rationes, quas ille hoc loco pro vtraque parte affert, cum rectè cōcludant. Quāquam enim duæ priores, quæ pro affirmatiua parte afferūtur, falsa quædā assumūt; iis tamen secundùm Platonem positis, rectè efficitur, si nullius rei singularis quiditas differt ex natura rei ab ipsa re singulari, nihil omnino cadere posse sub scientiā propriè dictam, quæ quidem est vniuersalium, nullámq; essentiā esse perpetuā, nō solùm positiuè, sed ne negatiuè quidē. Si enim essentiæ

ἀπορία ἐπὶ τίνων τε θήσει τοῦτο, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ. ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ πάντων οὐχ οἷόν τε, φανερόν· οὐ γὰρ ἂν θείημεν εἶναί τινα οἰκίαν παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας.

Πρὸς q δὲ τούτοις, πότερον ἡ οὐσία μία πάντων ἔσται, οἷον τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἄτοπον. οὐ γὰρ ἓν ἅπαντα, ὧν ἡ οὐσία μία, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄλογον. ἅμα δὲ καὶ πῶς γίνεται ἡ ὕλη τούτων *ἕκαστον καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἄμφω ταῦτα; ¶ ἔτι r δὲ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ μὲν γὰρ εἴδει εἰσὶν ἕν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῷ ἕν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἕν, καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ ἐπίστασθαι πῶς ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἓν ἐπὶ πάντων; ἀλλὰ s μὴν εἰ ἀριθμῷ ἕν, καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὥσπερ τῶν αἰσθητῶν ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδε τῆς συλλαβῆς τῷ εἴδει τῆς αὐτῆς οὔσης, καὶ ἀρχαὶ εἴδει αἱ αὐταί (καὶ γὰρ αὗται ὑπάρχουσιν ἀριθμῷ ἕτεραι) εἰ δὲ μὴ οὕτω, ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἕν εἰσιν, οὐκ ἔσται παρὰ

Text. 13.

* *Aliàs ἑκάστη.*

Text. 14.

rerū nullo modo essent aliud à rebus singularibus corruptibilibus, omnes essentiæ corrumperentur per se, quemadmodum & ipsa indiuidua. Imo etiam id rectè efficitur, quod Aristoteles deinceps colligit, si nihil est perpetuum (id est nulla essentia rei, quæ generatur, & corrumpitur) nec materiam, nec formam esse perpetuā. Etenim si hæ sunt perpetuæ perpetuitate à nobis explicata, necesse est vt essentiæ rerum, quæ generantur, & intereunt, sint perpetuæ eo modo, quo forma est perpetua, scilicet secūdum identitatē specificā, aut genericā.

Disputatio decimæ quæstionis.

q *Adhæc, vna ne*} Disputat quæstionem decimam, qua quærebatur, vtrum principia, tam formalia, quàm materialia, sint definita numero, an specie solū; hoc est, Num eorum, quæ sunt diuersa numero, sed idem specie, detur vnum tantùm numero principium formale, & vnum materiale; an verò diuersa numero, sed vnum specie. Quòd igitur non detur vnum tantum principium formale respectu diuersarum rerum eiusdem speciei duabus rationibus probatur.

Argumēta pro parte negatiua.

Prior est, quia hoc pacto ea, quæ sunt multa ac differentia essent vnū numero, & non essent vnum numero, quo nihil absurdius. Posterior est, quia materia cùm sit diuisa in singulis indiuiduis, non posset accipere vnam, & eandem numero formam omnium (quod ille vocat, materiam fieri vnumquodque horū) siquidem eadem numero forma, non potest simul informare diuersas totales materias,

materias, neque verò hæc ambo possunt constituere ipsum totum diuersum numero in singulis. Itaque, aut forma vnam tantùm numero materiam informaret, aut nullã. Syrianus tamẽ intelligit hæc de Idæis, non de formis, quæ sunt partes compositorũ, ad quã expositionẽ ægrè aptari possunt verba Aristotelis.

r *Præterea, hoc etiam*} Extendit quæstionẽ ad omnia principiorum genera, quæritque, Num respectu eorum, quæ sunt diuersa numero, sed eadẽ specie, detur in quolibet genere principiorum vnum numero principiũ; an verò plura numero, sed vnum specie. Probat autem priori loco, dandum esse vnũ numero. Primùm, quia si diuersarum numero rerum necessariò diuersa essent numero principia; cùm perspicuè videamus in rerum natura, res, quarũ sunt principia, esse diuersas numero; nullum principium multarum esset vnum numero, atque adeo, ne ipsum quidem ens, aut ipsum vnum per se existens, quod Plato posuit commune omnium rerum principium. Hoc autem patet falsum esse in Sole, qui vnus numero existens multa numero effecta producit, potiorique ratione in primo mouente. Deinde, quia nisi detur aliquod vnũ numero principium respectu eorum, quæ sub eandem numero scientiam cadere dicũtur, nulla earum erit scientia. Res enim sciuntur per sua principia: vnde effici videtur, vt quæ eãdem numero scientia comprehenduntur, per eadem numero principia sciantur. Vel tota probatio ad hunc modum habet, vt exponunt Syrianus, Commentator, & alii nonnulli. Si principia nõ sunt vnum numero, neque principiatum erit numero vnum, quandoquidem necesse est, vt omnia, quæ sunt in principiatis, præexistant in principiis. Quòd si nihil erit vnum numero, siue particulare in rerum natura, nullum dabitur vniuersale: ex qua re fiet, vt nulla detur sciẽtia, quippe cùm scientia sit vniuersalium.

Extenditur quæstio ad omnia genera principiorum.

Scientia.

dubitatio existit, in quibus id ponat, in quibus non item. Quòd enim in omnibus poni non possit perspicuum est: neque enim domum quandã præter domos singulas esse posuerimus.

Text. 13. *Ad[q] hæc, vnáne omnium erit substantia, veluti hominum? at absurdum est. Neque enim vnum sunt omnia, quorum substãtia vna esset, sed multa ac differentia. Sed & hoc rationi consentaneum non est. Simul autem, quónam pacto materia vnumquodque horum fit, & ipsum totum hæc ambo est?*

Text. 14. *¶ Præterea, [r] hoc etiam de principiis quærat aliquis. Si enim specie vnum sunt, nihil erit numero vnum, neque ipsum etiam vnum, & ipsum ens. Quo item modo erit scientia, nisi aliquid in omnibus vnum fuerit? At [s] verò si numero vnum sint, & principiorum quodque sit vnum, non autem, vt in sensibilibus, alia aliorum, quo pacto huius syllabæ, quæ specie eadem est, principia quoque eadẽ sunt specie (sunt enim, & hæc numero diuersa) si hoc inquam modo res non habet, sed entium principia numero vnum sunt; non erit præter*

s *At verò si numero*} Iam probat oppositum, nempe diuersarum numero rerum necessariò dãda esse diuersa numero principia, quemadmodum diuersarum syllabarum dantur diuersa numero elementa, etsi sint eadem specie. Nam si principia, non essent plura numero sub eadem specie; nec ea quæ illis constarent, essent plura numero sub specie eadem. Vt si non essent multi numero characteres formæ A, neque item multi numero formæ B, vna tantùm numero syllaba ex eis confici posset nempe vel AB, vel BA; alioqui iam essent multi numero characteres vtriusque formæ. Eodémque modo, si quatuor vulgata elementa, essent quatuor numero duntaxat; & ex ipsis constaret aliquod mistum; nullum aliud mistum reperiri posset; quandoquidem illud complecteretur omnia elementa.

t *Præter elementa*} Id est numerus rerum, quæ constarent ex principiis, nõ excederet numerum principiorum cuiusque generis. Vt si principia formalia, ex quibus constarẽt animalia, essent numero mille, non plura essent animalia, quàm mille; si verò vnum numero dũtaxat: vnũ tantùm esset animal numero, siue singulare. Id enim est singulare, quod est vnum tantùm numero, vt hic homo designatus, aut hoc animal, quod quidẽ multiplicari nullo modo potest, cùm hac ratione vniuersali opponatur.

Singulare quid.

u *Vt si definita*} Aut supplẽda est hoc loco similitudinis accommodatio, quam forsitan Aristoteles obliuione prætermisit (quanquam Alexãder ait, hoc ab eo factũ esse, qa perspicua res erat) aut expungenda particula οὖν ne pendula sit oratio: aut potiùs credendũ, id quod facile fuit, irrepsisse ἐν ἀριθμῷ.

x *Tot omnes literas*} Hoc est, tot compositiones literarũ, seu (quod idem est) tot literas cõiunctas. literæ enim ipsæ per se non dicuntur constare elementis, sed esse elementa.

παρὰ ᵗ τὰ στοιχεῖα οὐδὲν ἕτερον. τὸ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, διαφέρει οὐθέν· οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ ἀριθμῷ ἕν· καθόλου δὲ, τὸ ἐπὶ τούτων. ὥσπερ ᵘ *οὖν εἰ τὰ τῆς φωνῆς ἐν ἀριθμῷ ἦν στοιχεῖα ὡρισμένα, ἀναγκαῖον ἦν τοσαῦτα ˣ εἶναι τὰ πάντα γράμματα ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν, μηδὲ πλειόνων.

Οὐθενὸς γὰρ ἐλάττων ἀπορία παραλέλειπται καὶ τοῖς νῦν, καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν, καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσιν, ἢ ἕτεραι. εἰ ᶻ μὲν γὰρ αἱ αὐταί εἰσι, πῶς τὰ μὲν ἄφθαρτα, τὰ δὲ φθαρτά, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; οἱ μὲν οὖν περὶ Ἡσίοδον, καὶ πάντες ὅσοι θεολόγοι, τοῦ ᵃᵃ μόνον ἐφρόντισαν πιθανοῦ τοῦ πρὸς αὐτοὺς, ἡμῶν δ' ὠλιγώρησαν. θεοὺς γὰρ ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς, καὶ ἐκ τῶν θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ γευσάμενα τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας, θνητὰ γενέσθαι φασί. δῆλον ὅτι ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνώριμα λέγοντες αὑτοῖς, καίτοι περὶ αὐτῆς τῆς προφορᾶς τῶν αἰτίων τούτων ὑπὲρ ᵇᵇ ἡμᾶς εἰρήκασιν. εἰ μὲν γὰρ χάριν ἡδονῆς περὶ αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἴτια τοῦ εἶναι τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία. εἰ δὲ

* *Fortè αἱ, vel deest aliqd in fine orationis ad cõplendã sententiam, vt Alex. ait Com. 42. Text. 15.*

Solutio quæstionis.

Solutio huius quæstionis, quæ ab Arist. explicatur lib. 12. cap. 4 & sequentibus in eo posita est, vt dicamus, principia interna non esse eadem numero cõparatione diuersorum, sed eadem specie, aut genere, aut analogia, iuxta idẽtitatẽ eorum, quæ illis constant; externa verò posse esse eadem numero. Multa enim effici possunt ab eodem agente numero, & propter eundem numero finem: imò verò omnia, quæ fiunt, sunt effecta primi agentis, ac supremi finis, qui vnus tantùm est numero. Nec verò rationes adductæ huic explicationi quicquã obstãt. Primæ enim duæ concludũt, principia formalia interna diuersarũ numero rerũ non posse esse eadẽ numero. Tertia verò ostendit, necessariò dandũ esse aliquod idẽ numero principiũ diuersarum rerũ. Atque hoc modo ponebat Plato idẽ numero principium rerũ omniũ, quod appellabat ipsum ens, & ipsum vnũ, quibus verbis intelligebat Deũ, vt sæpe in cõmentariis huius libri affirmat Syrianus. Quarta autẽ nihil conficit: siquidẽ eadẽ numero sciẽtia habere

Dilutio argumentorum.

haberi potest de multis rebus conuenientibus in aliquo principio, seu ratione formali quæ sit eadem specie, aut genere, aut analogia. Extrema denique hoc solùm concludit principia interna diuersarum rerum, quæcũque illa sint, non posse esse eadem numero, quod iam concessimus.

y *Nihilo autem minor* } Disputat vndecimam quæstionem, qua quærebatur, Num eadem essent principia rerum corruptibilium, & incorruptibiliũ, an verò diuersa &c. Quam quidem ait ab omnibus, tum Recentioribus, tum Veteribus esse prætermissam. Negat tamen Syrianus, eam esse à Platone prætermissam in Timæo, cuius etiam verba refert. Verum Aristoteles propterea videtur ne Platonem quidem excepisse, quia Plato non reddidit in Timæo causam immortalitatis rerũ cælestium ex earum principiis, quod erat Philosophi propriũ, sed ex diuina voluntate, vt patet ex eo loco. *Disputatio vndecimæ quæstionis.*

præter ᵗelementa quicquam aliud. Vnum enim numero, an singulare dicas, nihil interest: etenim hoc pacto Singulare exponimus, Quod numero est vnum; Vniuersale autem, Quod in his. Vtᵘ si definita vocis elementa vnum essent numero; necesse foret, tot ˣ omnes litteras esse, quot elementa; quippe cùm nec duæ eadem essent, nec plures.

Text. 15. *Nihilo ʸ autem minor dubitatio, & ab his, qui hac ætate sunt, & à superioribus prætermissa est, Sintne eadem principia eorum, quæ intereunt, & eorum, quæ non intereunt, an diuersa. Etenim ᶻ si eadem sunt, quónam modo, & quam ob causam alia interire nequeunt, alia caduca sunt? Ac Hesiodo quidem, cunctísque Theologis, id ᵃᵃ solùm curæ fuit, vt sibi probabilia dicerent, nos autem neglexerunt. Cùm enim Deos principia faciant, & ex Dijs orta esse censeant; ea, quæ nectar, & ambrosiam non degustarunt, mortalia facta esse dicunt. Perspicuum est autem eos, dum hæc nomina sibi nota vsurparunt, in ipsa etiam harum causarum traditione supra ᵇᵇ vires nostras dixisse. Nam si voluptatis gratia ijs vtuntur, nequaquam illis, vt sint, nectar, & ambrosia causæ sunt.* Quòd

z *Etenim si eadem* } Hac vna ratione probat, non esse eadem principia omnium, Quia si essent eadẽ nulla posset ratio afferri, cur aliæ res interirent, aliæ verò essent sempiternæ. Nam quòd Hesiodus Poëta, & alii, qui res theologicas, atque huius scientiæ proprias, fabularum inuolucro contexerunt, eas demũ res voluerunt esse sempiternas, quæ nectar, & ambrosiam Deorũ degustassent, reliquas verò caducas, ac mortales remansisse: quamuis forsitan aliquid nobis occultũ significet, quod probabile sit tamen si id, quod apertè dicunt, expẽdatur, friuolum valde, & absque vlla ratione dictum est. Nam si dii, quos illi cæterarum rerum principia esse dixerũt, sunt immortales propter nectar, & ambrosiam, quibus vtuntur, aut id habent, quia illis vtantur solius voluptatis causa, aut necessitatis: si solius voluptatis perspicuum est nectar, & ambrosiã non illis conferre, vt sint, quippe qui nihilominus existerent, si illis non vterentur: si verò necessitatis, ergo nutriuntur ex his, ac proinde immortales non sunt: etenim nutritio restauratio est substantiæ amissæ. loquitur autem Aristoteles de immortalitate naturali qualem Dii, si essent, habere debuissent. *Argumẽtũ partis negatiuæ.* *Priscorũ Poetarũ ratio refellitur.* *Nutritio.*

aa *Id solùm curæ fuit* } Eorum philosophandi rationem nõ probat Arist. qui sibi solis loquuntur, & fabularum, aut ænigmatum integumentis res philosophicas occultant. De qua re in procemio huius operis egimus. *Quid Veteris nectaris, & ambrosiæ nominib. intellexerint.*

Cap. 2. hoc loco lect. 1. p. 4. bb *Supra vires nostras* } Agnoscit Arist. in Veteribus sapientiam, quam se assequi nõ posse palam fatetur. Quo loco D. Tho. vt est omnis veritatis e tenebris eruendæ studiosus, suspicatur hos Theologos, nominibus nectaris, & ambrosiæ, intellexisse summã bonitatẽ primi principii, cũ omnis dulcedo amoris

ad bonitatem aliquam, ac proinde ad summam bonitatem referatur. Atque hoc pacto significasse res eas, quæ propiùs participant, & quasi degustant perfectionem diuinæ bonitatis, esse immortales quoad esse numerale; quæ autem remotius (quasi eam solùm odorentur) non esse immortales, nisi quoad esse specificum.

εἰ δὲ τοῦ εἶ), πῶς ἂν εἶεν ἀΐδιοι δεόμενοι τροφῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν cc μυθικῶς σοφιζομένων, οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν. Com. 52.

Περὶ dd δὲ τῶν δι᾽ ἀποδείξεως λεγόντων, δεῖ πυνθάνεσθαι διερωτῶντας, τί δή ποτ᾽ ἐκ τῶν αὐτῶν ὄντα, τὰ μὲν ἀΐδια τὴν φύσιν ἐστὶ, τὰ δὲ φθείρεται τῶν ὄντων. ἐπεὶ δὲ οὔτε αἰτίαν λέγουσιν, οὔτε εὔλογον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὡς οὐχ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ οὐδὲ αἰτίαι ἂν αὐτῶν εἶεν. καὶ ee γὰρ ὅνπερ οἰηθείη λέγειν ἄν τις μάλιστα ὁμολογουμένως αὑτῷ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ οὗτος ταὐτὸ πέπονθε. τίθησι μὲν γὰρ ἀρχήν τινα αἰτίαν τῆς φθορᾶς, τὸ νεῖκος: δόξειε ff δ᾽ ἂν οὐθὲν ἧττον καὶ τοῦτο γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἑνός. ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τἆλλά ἐστι, πλὴν ὁ θεός, λέγει γοῦν: ἐξ ὧν πάντα ὅσα τ᾽ ἦν, ὅσα τ᾽ ἐστὶ, ἔσται ὀπίσω: Δένδρεά τ᾽ ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες. Θῆρές τ᾽ οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς: Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες. καὶ hh χωρὶς δὲ τούτων δῆλον. εἰ γὰρ μὴ ἐν ἦν τὸ νεῖκος ἐν τοῖς πράγμασιν ἓν ἂν ἦν ἅπαντα, ὥς φησιν. ὅταν γὰρ συνέλθῃ, τότε ἔσχατον ii ἵστα τὸ νεῖκος. διὸ

cc *Qui fabularum* } Alexander sic cōtextum intelligit. Qui fabulis veritatem excludunt; cui expositioni alludit versio Bessarionis, quæ sic habet Sed de iis quæ fabulosè, & sophisticè dicuntur; & antiqua, quæ ait, Sed de fabulosè soph sticantibus. Non videtur tamen Arist. quicquam aliud dicere, quàm quod non sit seriò, & accuratè agendū cum iis, qui res philosophicas fabularum inuolucro contegunt, præsertim cum proximis verbis, adeò honorificè locutus sit de priscis Poëtis (quos etiā Theologos appellauit) vt dixerit, eos supra vires Philosophorum suæ ipsius ætatis scripsisse. Nec certè Græci contextus verba nos cogunt, vt sensum illum priorem amplectamur. Cur autem Arist. indignum ducat Philosophi grauitate, fabularū significationes studiosiùs scrutari, ratio est, quia planus verborum sensus ridiculus nonnunquam est, & cuius impugnatio non deceat sapientem: mysticus autem, & quem Poëtæ significare volunt, est occultus: quo fit, vt Philosophus fortè impugnet, quem Poëta minimè significare voluit, quod ipsum non videtur carere leuitate. Alia ratio est de iis qui ænigmatis vtuntur, vt Pythagorici, & eorum sectatores Platonici. Ideo enim indignum non est Philosopho eorum dicta diligentiùs expendere, quia etsi obscuriùs loquuntur quàm deceat eos, qui erroris occasionē præbere non debent, nō consectantur tamen rationem scribendi specie ipsa fabulosam. Quòd si quis obiiciat, Aristotelē pugnare secum, cùm dixerit primo libro cap. 2. Philosophum esse fabularum studiosum: meminerit, non dixisse illū simpliciter, studiosum fabularum, sed quodammodo studiosum, idque quatenus Poëtarum fabulæ miranda quædam continent, quæ ad philosophandum inuitant.

Non esse Philosophi fabularum significationes studiosius perscrutari.

dd *Ab iis verò, qui* } Missis iis, qui veritate philosophicam fictis fabulis occultant, transit ad eos, qui perspicuè rerū causas in docendo adhibent, à quibus meritò

meritò quærēdum esse dicit, cur ex eisdem principiis alia entia faciant caduca, alia sempiterna. Verùm cùm illi nihil causæ afferāt, quod satis sit, nec aliunde appareat id consentaneum esse rationi, potius dicendum concludit, non esse omnium rerum eadem principia.

Quòd si ex stendi causa qui fieri potest, vt sempiterni sint, cùm alimento indigeant? Sed cum ijs, qui cc fabularum inuolucro philosophātur, seriò agere æquum non est.

Ab dd ijs verò, quæ demonstratiuè disserūt, quærere, ac sciscitari oportet, quid tādem causæ sit, cur entium, quæ ex eisdē constāt, alia suaptè natura sempiterna sint, alia intereāt. Cùm autem nec causam afferant, nec rationi consentaneum sit, rem ita se habere: perspicuum relinquitur, non esse eadem eorum, nec principia, nec causas. Namque ee & Empedocli, quem sibi maximè constare aliquis fortasse existimet, idem accidit. Censet enim, principium quoddā, ipsam nimirum contentionem, corruptionis causam esse: nihilo ff tamen minùs, & hæc ex ipso vno generare videbitur. Nam cætera, præter Deum, ex hac constant omnia. Ait enim;

Omnia quotquot erunt, quot sunt præsentia, quotq;
Orta fuere antehac, stirpes, hominesq; feræq;
Inde etiam volucres, nutritiq; æquore pisces,
Longæuiq; gg Dij---

Idq; hh etiā alioqui perspicuum est. Nisi.n. vna esset in rebus contētio, omnia, vt ait, vnū essent. Cùm.n. conueniūt, tunc vltima ii sistit cōtentio. Ita

ee *Namque & Empedocli*} Ne immeritò superiores Philosophos damnare videatur, profert in medium Empedoclem, qui inter Naturales maximè sibi videtur constare. Is ergo visus est rei propositæ hanc afferre rationem; Etsi omnia quatuor vulgatis elementis constant, quædā tamē perpetuò existere propter perpetuam elementorū concordiam, & amicitiam: alia verò interire propter illorū contētionem, siue discordiā. Dicebat enim, vno excepto Deo, hoc est, cœlo, quē Sphærum appellabat, & sapientissimum esse dicebat, cætera omnia habere in sua compositione admistā discordiam: illum autem solum ita constare elementis, vt ab eius cōpositione omnis discordia lōgè relegata esset. Empedoclē tamen defendit Syrianus hac in re, vt quem putet non aliud, quàm Platonē sensisse. *Quā causam immortalitatis, quarundam rerū Empedocles tradat.*

ff *Nihilo tamen*} Refutat causam adductam ab Empedocle. Primùm, quòd in ea sibi non constet. Nam cùm dicat, discordiam pertinere ad compositionem aliarum rerum, præterquam Dei, siue Sphæri, eam facit generationis causam. At causa generationis, eius sententiā, non est causa corruptionis, cùm apud illum Sphærus genitus sit, nec tamen sit interiturus. *Refellitur.*

gg *Longæuiq; Dij*} Hos duos lōgæuos, non autem perpetuos, quos nam esse dixerit Empedocles nō satis constat. Verisimile non est, illum intellexisse eos dæmones, quorum Platonici meminerunt; quod tamen quidam volunt. Eos enim faciunt perpetuos Apuleius, & Chalcidius Platonici, cùm eisdem penè verbis definiant Dæmonem Animal animo patibile, mente rationale, corpore aërium, tempore æternum. Nisi Empedocles Longæuos dixit, pro Aeternos (qua in re apertiùs pugnabit secum, cùm velit, eos quemadmodū & cætera, quæ dixerat, cōstare discordia) aut illi Aeternū animal dixerūt, pro Lōgæuo. *Apuleius in lib. de Dæmone Socratis. Chalcid. in Timæū Platonis.*

hh *Idque etiam alioqui*} Hac alia ratione confirmat, discordiam apud Empedoclem esse caussam generationis; Quia si illa non esset, nulla daretur rerum distinctio, quæ planè ad generationem pertinet.

ii *Cum.n. conueniunt*} Hoc est, cū ea quæ discordia siue contentione cōstant, per amicitiā in chaos redigūtur, atque esse desinūt, tūc vltima sistit cōtentio, id est, tū demū munus suum obire desinit. est igitur contentio generationis causa.

kk *Ita*

kk *Ita fit vt* } Refutat eandem causam ab Empedocle allatam, quòd in ea reddenda non rectè excluserit à Deo, seu Sphæro discordiã, cùm illũ sapientissimum esse dixerit, & tamen alibi docuerit, simile simili inexistenti cognosci; quod idem asserit primo de Anima cap. 2. non solum de Empedocle, sed etiam de Platone. Ex his .n. sequitur, Sphæram esse minus sapiẽtẽ cæteris rebus, cũ careat discordia, per quã aliarũ rerũ discordiã cognoscat.

ll *Sed & illud* } Redit ad priorẽ refutationẽ, additque, non solũ ea ratione sibi non cõstare Empedoclem quòd ex eius dictis sequatur, ipsam discordiã generare, sed etiã quia planè efficiatur, ipsam etiam cõcordiam, siue amicitiã esse causam interitus. Ait enim, coëuntibus tandẽ aliquando rebus in vnum, futurum esse interitũ rerum omnium. Excipiẽdus tamen videtur secundũ Empedoclem Sphærus, vt generalis illa corruptio nõ sit intelligẽda, nisi de rebus inferioribus.

mm *Simul autem* } Hoc etiam obiter dãnat in opinione Empedoclis, ꝙ illius generalis corruptionis, quã ait necessariò futuram esse, aliam causam nullam reddiderit, nisi quia ita natura comparatum sit, vt patet ex eius carminibus; in quibus res inferiores (vt videtur) facit quasi quædam membra inferioris mundi. Quòd autem ratio illa, quia ita natura comparatum est, sit inepta, ex eo

Ineptum esse in ratione rerũ assignãda ad naturã rerũ confugere.

διὸ kk καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸν εὐδαιμονέστατον *θεὸν, ἧττον φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοιχεῖα πάντα: τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει: ἡ δὲ γνῶσις τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ. γαίῃ μὲν γὰρ, φησὶ, γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, στοργῇ τε στοργὴν, νεῖκός τε νείκει λυγρῷ. ἀλλ' ll ὅθεν δὴ ὁ λόγος, τοῦτό γε φανερὸν ὅτι συμβαίνει αὐτῷ, τὸ νεῖκος μηθὲν μᾶλλον φθορᾶς, ἢ τοῦ εἶναι αἴτιον, ὁμοίως δ' οὐδ' ἡ φιλότης, τοῦ εἶναι. συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἓν, φθείρει τὰ ἄλλα. καὶ mm ἅμα δὲ αὐτῆς μεταβολῆς αἴτιον οὐθὲν λέγει, ἀλλ' ὅτι οὕτως πέφυκεν. ἀλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη, εἰς τιμάς τ' ἀνόρουσε τελειομένοιο χρόνοιο, ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρελήλατο ὅρκου, ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὂν μεταβάλλειν, αἰτίαν δ' ἐξ ἀνάγκης οὐδεμίαν δηλοῖ. ἀλλ' nn ὅμως τοσοῦτόν γε μόνον λέγει ὁμολογουμένως: οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δὲ ἄφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτὰ, πλὴν τῶν στοιχείων: νῦν δὲ λεγομένη ἡ ἀπορία ἐστὶ, διὰ τί τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν εἶεν αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Text. 25. & 26.

* Aliàs βίον.

Εἰ δὲ oo ἕτεραι ἀρχαὶ, μία μὲν ἀπορία, πότερον ἄφθαρτοι καὶ αὗται ἔσονται, ἢ φθαρταί. εἰ μὲν γὰρ φθαρταὶ, δῆλον ὡς ἀναγκαῖον καὶ ταύτας ἔκ τινων εἶναι: ἅπαντα γὰρ φθείρεται εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστιν. ὥστε συμβαίνει τῶν ἀρχῶν, ἑτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέρας: τοῦτο δ' ἀδύνατον καὶ εἰ ἵσταται, καὶ εἰ βαδίζει εἰς ἄπειρον. ἔτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτὰ, εἰ αἱ ἀρχαὶ ἀναιρεθήσονται; εἰ δὲ

ex eo patet, quia isto modo facillimum esset omnium rerum causam reddere.

Ita [kk] *fit vt eius sententia Deus, qui est omniũ fœlicissimus, minus, quàm cætera, sit sapiens. neq; n. omnia elemẽta cognoscit. cùm ipsam contentionẽ nõ habeat, reiq; similis cognitio simili efficiatur. Sic. n. inquit:*

Terra etenim terrã, atq; vnda cognoscimus vndã,
Sic etiam innato diuinus cernitur æther
Æthere; amore patescit amor, lis inuida lite.

Sed [ll] *& illud, vnde sermo digressus est, eius sententiam apertè sequitur; Contentionem non magis, vt res intereant, quàm vt sint, eodémque modo, neque amicitiam magis vt sint, causam esse. Cùm enim omnia in vnũ congregat, corrũpit cætera. Simul* [mm] *autem ipsius mutationis causam nullam exponit, nisi quòd ita natura comparatum sit, Scribit enim;*

Ast vbi nutrita est ingens contentio membris,
Temporeq; exacto iustos repetiuit honores,
Grande quod alterno præscripserat ordine fœdus;

vt necesse quidẽ sit fieri mutationem, sed tamẽ eius necessitatis causam nullã explicet. Verùm [nn] *hucusque tantùm sibi constat, quòd nõ alias res facit corruptioni obnoxias, alias à corruptione liberas, sed omnes caducas præter elementa: nunc autem quæstio quæ tractatur, ea est, cur alia interire possint, alia non itẽ, si omnes ex eisdẽ constant. Atque hæc dicta sint, vt intelligatur, eadem principia esse non posse.*

Quòd [oo] *si diuersa sunt principia, vna dubitatio existit, nũ et ipsa ab interitu libera sint. Nã si interire possunt, & ipsa quoq; ex quibusdã necessariò constare perspicuũ est: quippe cũ omnia in ea dissoluantur, ex quibus constãt. Ex qua re efficitur, vt principiorũ alia sint priora principia: quod fieri nequit siue sistetur siue in infinitũ abeatur. Iã verò quo pacto erunt ea, quæ interire possunt, si principia tollantur?*

Si

nn *Verum hucusque*} In hoc tamen sibi constare Empedoclem, ait Arist. quod cùm omniũ entium dicat eadẽ esse principia, quatuor inquã vulgata elemẽta, non asserat; deinde alia interire, alia nõ item; sed omnia omnino, præter elemẽta. Verũ cùm hæc si sola verba spectentur, repugnẽt iis, quæ ex Empedocle recitata sunt ita intelligenda videntur, vt Empedocles non loquatur in hoc generali pronunciato de omnibus omnino rebus, sed de omnibus, quæ ille aiebat constare quatuor elemẽtis, & discordia. Quod quidẽ in reprehensionẽ Platonis videtur dictum, qui cùm vnitatẽ, & dualitatem indefinitam fecisset principia, tum hominum singulorum, tum hominis separati; tamen ita confessus est, illos esse mortales, vt diceret hunc esse sempiternum, quod idem in cæteris penè rebus asseruit.

Quo pacto Empedocles intelligi debeat.

oo *Quod si diuersa*} Hactenus argumẽtatus est pro ea parte quæstionis, quæ negat omnium rerum esse eadem principia, nunc oppositã duabus rationibus confirmat. Prior est, quia si sunt diuersa, aut principia corruptibilium corrumpuntur etiã aut sunt corruptionis expertia. Si quis dicat, ea corrumpi in alia priora duobus argumentis probat, id fieri non posse. Vno quia constarẽt ex aliis principiis, quod fieri nequit, siue quis dicat deueniendũ ad aliqua prima omnino, quæ nõ fiãt ex aliis prioribus, sed ex nihilo, siue in infinitũ abeundũ in principiis, ex quibus sunt cõstituta. Nã neq; ex nihilo quicquã fit naturaliter, nec ex infinitis principiis aliquid constare potest, vt ex superiori lib. patet. Altero quia si omnia ponantur iam corrupta (hoc enim poni potest, si illa dicãtur posse corrũpi) nullæ erũt res corruptibiles, quæ tamen dicuntur perpetuæ secundũ species suas, quæ non existunt, nisi per sua indiuidua. Si quis autem dicat, esse corruptionis expertia, cùm manifestũ etiam sit, principia incorruptibiliũ esse corruptionis expertia, difficultas iterum eadẽ penè redit atque ea, quæ modò tractata est, cur inquam, si omnia sint corru-

Argumẽtum primũ partis affirmatiuæ.

Species existere per sua indiuidua.

ptionis

ptionis expertia, ex aliis fiat res sempiternæ, ex aliis verò caducæ, & mortales.

Secundū. pp *Præterea, nemo*} Posterior ratio ducitur ex auctoritate antiquorū. Nullus enim alia fecit principia sempiternorū, alia mortaliū, sed omnes omniū rerū eadē principia esse dixerunt, facilè prætereuntes difficultatē, quæ pro affirmatiua quæstionis parte adducta est, tanquā quæ leuis esset, & nullius momenti.

Solutio quæstionis. Solutio huius quæstionis habetur lib. 12 à cap. 4. vbi docet Arist. principia externa esse eadē omnium rerum, tam corruptibiliū, quàm incorruptibiliū, cuius oppositū Manes Persa, à quo Manichæi dicuntur turpissimo errore asseruit: interna verò, nō esse eadē nisi secundùm analogiam. Itémque, principia interna incorruptibiliū esse corruptionis expertia, corruptibilium autem partim corrūpi, partim minimè. Corrumpūtur.n. p accidēs, quatenus desinunt esse principia ei' rei, quæ per se corrūpitur, non corrūpuntur autē per se, quasi omnino pereant, aut in alia principia resoluantur. *Materia, & forma.* Materia enim corruptibiliū rerū, nec perit, nec resolui tur, tametsi est apta ad perpetiēdum, cōtrariósque motus successiuè sustinendos, quæ conditio non cernitur in principiis rerum incorruptibilium. Forma autē, etsi perit, excepta humana; non tamen resoluitur. Ad rationē autem, qua initio pars negatiua quæstionis confirmata est, dicendum, rectè eam concludere non esse eadē principia interna corruptibilium, & incorruptibilium. Ad eam verò, quæ adducta est pro parte affirmatiua, quid respondendum sit, ex dictis perspicuum est. Nam cæteræ, quæ ex auctoritate magis, quàm ratione in hac controuersia dicta sunt, non videntur curanda.

εἰ δ' ἄφθαρτοι, διὰ τί ἐκ μὲν τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν, φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων ἄφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὔλογον, ἀλλ' εἰ ἀδύνατον, ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. ἔτι PP δ' οὐδ' ἐγκεχείρηκεν οὐδεὶς ἑτέρας, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἁπάντων λέγουσιν ἀρχάς: ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώγουσιν, ὥσπερ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες. *text. 19.*

Πάντων qq δὲ καὶ θεωρῆσαι χαλεπώτατον, καὶ πρὸς τὸ γνῶναι τἀληθὲς ἀναγκαιότατον, πότερόν ποτε τὸ ὂν, καὶ τὸ ἓν οὐσίαι τῶν ὄντων εἰσί, καὶ rr ἑκάτερον αὐτῶν οὐχ ἕτερόν τι ὂν, τὸ μὲν ἕν, τὸ δὲ ὂν ἐστιν: ἢ δεῖ ζητεῖν, τί ποτ' ἐστὶ τὸ ὂν, καὶ τὸ ἕν, ὡς ὑποκειμένης ἄλλης φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως, οἱ δ' οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν. Πλάτων μὲν γὰρ, καὶ οἱ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὂν, οὐδὲ τὸ ἕν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας τοῦτο ἓν εἶναι, καὶ ὄν τι. οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς ss εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων, λέγει ὅτι τὸ ἓν ὂν ἐστι. δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι: αἰτία γοῦν ἐστιν αὕτη, τοῦ ἓν εἶναι πᾶσιν. ἕτεροι δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασὶν εἶναι τὸ ἓν τοῦτο, καὶ τὸ ὄν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναί τε καὶ γεγονέναι. ὡς δ' αὔτως, καὶ οἱ πλείω τὰ στοιχεῖα τιθέμενοι: ἀνάγκη tt γὰρ καὶ τούτοις τοσαῦτα λέγειν τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν, ὅσαπερ ἀρχὰς εἶναί φασι. *Text. 16.*

συμβαί-

Solutio argumentorum.

Disputa- qq *Omnium autem*} Disputat quæstionem duodecimam, qua quærebatur

Vtrum

Vtrum vnum, & ens essent ipsæ rerum substantiæ, substantialiaue principia; an potiùs vnitati, & entitati aliquid subiiceretur, quod primum principium esset, ac substantia rerum. Quam quæstionem ideo ait esse difficillimam, quia habet pro vtraque parte grauissimos auctores, nec minùs probabiles rationes. Additque, eius explicationem esse maximè necessariam, quia ex ea pendet non modò iudicium de rerum essentiis, sed etiam explicatio aliarum multarum quæstionum, quæ erant eo tempore controuersæ, veluti illius, Vtrum numeri sint essentiæ rerũ, nec ne, & aliarũ similiũ. *Tio duodecima quæstionis.*

Si verò hæc interire non possunt, cur ex eorum aliis, cùm interitus expertia sint, res ea cõstabunt, quæ interire possunt; ex aliis verò interitus expertes: hoc enim rationi consentaneũ non est, sed aut fieri nequit, aut longa explicatione indiget. Præterea, PP nemo conatus est alia, atq; alia principia ponere, sed eadẽ omniũ esse cũcti dicunt: primum autem illud, quod dubitatũ est, vt exiguũ quiddam ducẽtes, facilè deglutiunt.

Text. 26. *Omnium QQ autẽ, & ad considerandũ difficillimum, & ad veritatẽ cognoscendam maximè necessarium illud est, vtrũ ens, & vnum substãtiæ sint eorum, quæ sunt, & RR vtrunque eorum, non aliud quicquam existens, hoc quidem vnũ, illud verò ens sit; an verò quærere oporteat, quidnam sit ens, & vnum quasi alia quadã natura subiecta sit. Nãque alii illo, alii hoc modo naturã habere existimant. Plato enim, & Pythagorici non aliud quicquã siue ens siue vnum esse, sed hoc ipsum eorum naturam dicunt, quasi substantia sit idem vnum esse, & ens quoddam. Eorum autẽ, qui de natura disputãt, Empedocles quidẽ tanquã SS ad notius reuocans, exponit quid nam sit, id, quod vnum ens est. hoc enim amicitiam esse dicere videri potest; quippe cùm hæc omnibus, vt vnum sit, causa sit. Alii verò ignẽ, alii aerem, hoc vnũ, & ens esse aiunt, atq; ex eo ea, quæ sunt, & esse, & genita esse. Eodẽq; modo sentiunt ii, qui plura elementa ponunt: cogũtur TT enim & hi dicere, tam multa esse ens, & vnum, quàm multa principia esse asserunt. Si quis*

RR *Et vtrunque eorum.*} Sensus est, & neutrum eorum de subiecta aliqua natura dicatur, sed nomẽ vnius, accipiatur pro sola vnitate, entis verò vocabulum pro sola entitate. Nam si alia significẽt aliquid, quod rebus accidat, pro aliqua re subiecta necessariò accipientur, quemadmodum Albũ pro corpore, & Ridens pro homine. Qua quæstione proposita producit Aristoteles vtriusque partis fautores, seu potius auctores.

SS *Tanquã ad notius*} Quoniã ea quæ proximè sequuntur, perspicuè referuntur ad solum Empedoclem; non potuimus hoc loco vti verbo Latino pluralis numeri, pro Græco singularis, quod est, ἀνάγων, quod videbatur postulare illud verbi supp suũ οἱ δὲ φυσικοὶ, quemadmodũ fecimus capite primo, quo loco Aristoteles ait, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ἐ... & ca. 2. vbi dicitur, διὰ ταῦτα γὰρ ὁρισμοί τινες, οἷον Ἀρίστιππος ... αὐτά. Itaque vt sensum retineremus, necesse fuit solum Empedoclem suppositũ verbi facere. Sensus igitur verborum Aristotelis hic est. Empedocles quidẽ reddit causam ipsius entitatis, & vnitatis ex alio priori, nempe ex concordia, quam dicebat esse principiũ. Nam cùm idẽ videatur esse causa entitatis, quod est vnitatis & vice versa, concordia autẽ sit causa vnitatis vt inductione patet, colligebat ille, esse etiã entitatis. Quo loco illud ὅ τι non est legendum coniunctim, vt sint vna particula ὅτι, sed disiunctim, vt significet Quod quid, siue Quodnam, aut Quidnam quemadmodum latinè reddidimus. *Sensus verborum Aristotelis.*

TT *Coguntur enim dicere*} Quasi dicat, coguntur enim tot ponere subiecta entitatis, & vnitatis, quot ponunt earum principia, quippe cùm distinguant principia ab entitate, & vnitate rerum, tanquam subiecta ab iis, quæ illis accidunt.

Argumētum pro parte affirmatiua

uu *Si quis verò*] Iam argumentatur pro opinione Platonis, & Pythagoreorum hac ratione. Aut ens, & vnum sunt separata ab indiuiduis, aut minimè: si non sunt separata duo sequuntur; alterum quidem, nullum aliud vniuersale existere separatum ab indiuiduis, alterum verò, nullum numerum esse abstractum à rebus, seu separatam quandam substātiam: vtrunque autem est incommodum: ergo potius dicendū est, esse ea separata: at hoc dato planè sequitur, esse illa substantiam rerū omnium: nō est igitur negādum, ens, & vnum esse rerum substantiā. Prior pars maioris ex eo probatur, quia ens, & vnum sunt maximè vniuersalia, ac proinde ex omnib. vniuersalibus maximè separabilia ab indiuiduis, præsertim cùm magis vniuersalia sint priora natura eo antecessionis ordine, quo id prius dicitur, à quo nō reciprocatur existendi consequētia. Posterior autē probatur, quia numerus abstractus à rebus nihil aliud est, quā ipsæ vnitates, quarum quælibet est id, quod vel maximè vnū quid est, ex quo fit, vt si vnum nō sit substantia quædā separata, neq; ipse numerus sit separata substātia. Minor probari potest iis rationibus, quibus Plato ostēdere conatur, Ideas esse & numeros esse rerū essentias ab ipsis rebus separatas. Quòd autem sequatur, si ens, & vnū aliquid sunt, hoc est separata ab indiuiduis, esse illa substantias omnium rerum, ex eo probat Arist. quia si sunt separata nihil aliud eis subest, quod vniuersè de rebus omnibus dicatur, quasi subiectum formalis prædicati, quemadmodum cùm homo prædicatur de omnibus hominibus, nihil ei subest, quod de illis omnibus prædicetur quasi subiectum naturæ humanæ. secus res habet in prædicatione albi, cui subest corpus, quod de omnibus albis dicitur, vt subiectum albedinis, quod idem numero est in cæteris prædicatis accidentalibus.

Vniuersaliora esse priora natura minus vniuersalib.

συμβαίνει uu δὲ, εἰ μέν τις μὴ θήσεται εἶναί τινα οὐσίαν τὸ ἓν, καὶ τὸ ὄν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μηθέν: ταῦτα γάρ ἐστι καθόλου μάλιστα πάντων. εἰ δὲ μή ἐστί τι ἓν αὐτὸ, μηδ' αὐτὸ ὄν, σχολῇ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. ἔτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἑνὸς οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κεχωρισμένη φύσις τις τῶν ὄντων. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς, μονάδες; ἡ δὲ μονὰς ὅπερ ἕν τί ἐστιν. εἰ δ' ἔστι τι αὐτὸ ἓν καὶ αὐτὸ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ὄν, καὶ τὸ ἕν. οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθόλου κατηγορεῖται, ἀλλὰ ταῦτα αὐτά.

Ἀλλὰ xx μὴν, εἴγ' ἔσται τι αὐτὸ ὄν, καὶ αὐτὸ ἕν, πολλὴ ἀπορία, πῶς ἔσται τι παρὰ ταῦτα ἕτερον: λέγω δὲ, πῶς ἔσται πλείω ἑνὸς τὰ ὄντα: τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος, οὐκ ἔστιν. ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνειν ἀνάγκη λόγον, ἓν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. ἀμφοτέρως yy δὲ δύσκολον. ἄν τε γὰρ μὴ ᾖ τὸ ἓν οὐσία, ἄν τε ᾖ τὸ αὐτὸ ἕν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. ἐὰν μὲν οὖν μὴ ᾖ, εἴρηται πρότερον διό. ἐὰν δὲ ᾖ ἡ αὐτὴ ἀπορία, καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐκ zz τίνος γὰρ καὶ παρὰ τὸ ἓν ἔσται αὐτὸ, ἄλλο ἕν; ἀνάγκη γὰρ μὴ ἓν εἶναι: ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα ἢ ἓν, ἢ πολλὰ, ὧν ἓν ἕκαστον.

ἔτι

Argumentum primum pro altera parte.

xx *At verò, si ipsum* } Argumentatur pro opinione Naturalium, contra opinionem Platonis, & Pythagoreorũ duabus rationibus, quarũ prior hæc est. Si ipsum ens, & ipsum vnum sint aliquid, id est separata, & quod hinc sequitur sint ipsa rerum essentia, & non aliquid posteriùs (quod apud Platonem rectè efficitur) quicquid fuerit præter illud ens, non erit ens, & quicquid fuerit præter illud vnũ, non erit vnum: quare cùm illud ens, & illud vnum idem sint (neque enim possunt esse diuersa) efficitur, vt omnia, quæ sunt, vnũ sint, quod concludebat Parmenides. cùm igitur hoc sit absurdissimum; potius dicendum est, ipsum ens, & ipsum vnum non esse separata, ac proinde non esse substantias rerum. Hæc ratio contra solum Platonem cõcludit, vt perspicuũ est, nec abs re, cùm tota huius quæstionis disputatio propter Platonem instituta sit.

Siquis uu verò ipsum ens & ipsum vnum quãdam substantiam esse non statuat; illud euenit, vt neque aliorum vniuersalium quicquam sit: hæc enim sunt omnium maximè vniuersalia. Quòd si nec vnum ipsum, nec ipsum ens quicquam sit; multò minùs ex alijs quicquam erit præter ea, quæ singularia dicuntur. Præterea, si vnũ ipsum substantia non est; constat neque numerum fore, vt naturam quãdam à rebus separatam. Est enim numerus vnitates: Vnitas autem est id, quod propriè vnum quid est. Si verò ipsum vnum, & ipsum ens aliquid est; necesse est eorum substantiã ens & vnũ esse: neq; enim aliud quicquã vniuersè prædicatur, sed hæc ipsa.

At xx verò, si ipsum ens, ac ipsum vnum aliquid sint, magna dubitatio existit, quo pacto aliquid aliud erit, præter hæc; quo inquã pacto entia erunt plura vno: id enim non est, quod ab ente diuersum est. Ita fiet necessariò, vt Parmenidis ratione, omnia entia vnum sint, idq; sit ipsum ens. Vtroque yy autẽ modo difficilis res est. Nam siue vnũ substantia non sit, siue sit ipsum vnum; fieri non potest, vt numerus sit substantia. At si non sit quidem, cur id eueniat, superiùs dictum est. Si verò sit, eadem & de ente dubitatio occurrit. Ex zz quo enim, & præter ipsum vnum, aliud vnum erit? est enim necesse vt nihil sit; omnia autem, quæ sunt, aut vnum sunt, aut multa, quorum quodq; vnũ est.

Præterea

yy *Vtroque autem* } Quoniam tota hæc disputatio contra Platonem instituitur, docet Arist. Vtranque partem quæstionis magnum illi negotium facessere. ex vtraque enim sequitur, numerum nõ esse substantiam, quod tamẽ ille enixè defendere conabatur. Nam si vnum non sit substantia, nec numerus erit substantia, vt paulò ante probatum est. Si verò sit substãtia, cùm præter illud non sit futurum aliud vnum, neque etiam numerus erit. Nam quemadmodum præter ipsum ens, si ponatur separatum, non erit aliud ens; sic etiam præter ipsum vnum separatum, non erit aliud vnum, ex quo cum priori vno fiat numerus. Quo loco cùm Arist. ait [siue sit ipsum vnum] sensus est, siue vnũ sit substantia. Idem enim est apud Platonem, esse separatũ, atque esse substantiam, quia quicquid separatim, & per se naturaliter existit, substantia est.

zz *Ex quo enim* } Quasi dicat, ex quo enim generabitur illud aliud vnum separatũ à primo vno? erit enim necesse, vt id, ex quo fiat, nihil sit. Nam omne ens, aut est vnum, aut multa quorum quodque est vnum: id autem, ex quo fiet illud vnum, non erit vnum, nec multa, quandoquidem præter primum vnum, supponebatur, non esse aliud vnum. Quòd autem illud aliud vnum generari debeat, si ponendum est præter primum vnum, ex eo ipso patet, quia non est primum vnum. Generabitur igitur ex nihilo, quod fieri nequit. Hoc loco verbum *αὐτὸ*, non est mente iungendum cum ἄλλο ἕν, sed cum τὸ ἕν, quod præcesserat. Id enim planè poscit loci intelligentia.

ab *Præ-*

Argumentum sicũdum. ab *Præterea, si vnum*} Posterior ratio, quam affert pro opinione Naturaliũ contra Platonem, erat Zenonis Eleatæ Parmenidis discipuli, qui hunc in modum argumentabatur. Ipsum vnum separatum, si datur, est omnino indiuisibile ergo nihil est; vnde sequitur, non tantum illud non esse substantiam rerum, sed neque omnino quicquam, quod ad eas pertineat. Consequentiam verò ex eo firmam putabat Zeno, quia nihil esse credebat, nisi quod aliquam magnitudinẽ haberet; quam ob caussam sæpe vtebatur hoc quasi principio, Quod nec additum facit maius, nec detractũ reddit minus, nihil est. Quocirca dicebat, nihil esse quod omni ex parte esset ens, nisi corpus, quãdoquidẽ solum corpus additũ, secũdùm quãcunque dimensionem facit maius, siquidẽ linea addita non facit maius, nisi secundum longitudinem, nec superficies, nisi secundum longitudinem & latitudinem. Vnde sequebatur, vnitatem abstractam, qualem ponebat Plato, itémque pũctum nihil omnino esse, quia nequeant rem vllam maiorem facere. Hoc loco addidimus illud [aut minùs] quod non est in Græco. quia planè videtur librariorum vitio excidisse, cùm alioqui sententia id postulet, nisi sit ridicula.

Corpus, superficies, & linea.

ἔτι ab εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἕν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐδὲν ἂν εἴη. ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον, μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ τι μεῖζον, * οὔ φησιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δηλονότι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος, καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν· τοῦτο γὰρ πάντῃ ὄν. τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα, ποιήσει μεῖζον, πῶς δ' οὐθέν, οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμή, στιγμὴ δὲ καὶ μονάς, οὐδαμῶς. ἀλλ' ac ἐπειδὴ * οὗτος θεωρεῖ φορτικῶς, καὶ * ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι, ὥστε καὶ * ὄντως, καὶ πρὸς ἐκεῖνόν τιν' ἔχει ἀπολογίαν. μεῖζον μὲν οὐ ποιήσει, πλεῖον δὲ προστιθέμενον τὸ τοιοῦτον. ἀλλὰ ad πῶς δὴ ἐξ ἑνὸς τοιούτου, ἢ πλειόνων ἔσται μέγεθος; ὅμοιον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκειν. ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ τις οὕτως ὑπολαμβάνοι, ὥστε γίνεσθαι, καθάπερ λέγουσί τινες, ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου μὴ ἑνός τινος τὸν ἀριθμόν, οὐθὲν ἧττον ζητητέον, διὰ τί, καὶ πῶς ὁτὲ μὲν ἀριθμός, ὁτὲ δὲ μέγεθος ἔσται τὸ γιγνόμενον, εἴπερ τὸ μὴ ἓν ἡ ἀνισότης καὶ ἡ αὐτὴ φύσις

* Deesse videtur ἢ ἔλαττον.
* Alii οὕτως.
* Alij habent οὐκ ἐνδέχ.
* Alibi ὄντως.

Contra Zenonẽ. ac *Sed quoniam is*} Quia Zeno admodũ ineptè philosophabatur, ait Arist. eius rationẽ non modò re vera, siue simpliciter, sed etiam ad hominẽ solui posse. Simpliciter quidem, si detur instantia in aliquo indiuisibili, quod ostẽdatur existere in rerũ natura, vt re vera existit. Ad hominẽ verò, si dicatur, etsi ratio entis non est in eo posita, vt additum augeat, aut detractum minuat, eo tamen admisso, nihil referre si indiuisibile additum non faciat maius, siue non augeat magnitudinem: satis enim esse si faciat plus, hoc est augeat multitudinem. Id enim quod nihil est, augere multitudinem non potest. Hoc etiã loco, pro οὗτος θεωρεῖ videtur irrepsisse οὕτως θεωρεῖ, vt habẽt Græca exemplaria. & pro ὥστε καὶ ὄντως scriptum esse à librariis ὥστε καὶ οὕτως, quod fuit facillimum. Itaque priorem lectionem restituendam putamus. Expunximus autem particulã οὐκ, vt legeretur καὶ ἐνδέχεται, non καὶ οὐκ ἐνδέχεται, id est, nec fieri potest, vt ferè habent Græca exemplaria, quia præterquam quòd pugnat cũ vero sensu huius loci, non legitur apud Alexandrum neque ab vllo interprete vertitur.

ad *Verùm quonam modo*} Quanquã ratio Zenonis posteriori solutione facilè solui

solui potest; addit tamen Aristoteles, ex ea remanere adhuc difficultatẽ hanc, quod etsi indiuisibile additum faciat: plus, seu maiorem multitudinem, atque adeo multitudinẽ quamlibet constituat, tamen videtur fieri non posse, vt constituat magnitudinem, quam tamen Plato ex vnitatibus etiã constitui dicebat. Perinde enim hoc absurdum videtur, atque siquis lineam ex punctis constare asserat. Nã etsi detur ex ipso vno indiuisibili separato, & quodam nõ vno, quod Plato vocabat tum inæqualitatem, tum dualitatem indefinitã, tum etiam magnum, & paruum, ex vno, inquam, ipso, vt forma, & ex non vno, vt materia fieri numerum separatũ tamen non videtur dicendum, ex iisdem aliàs constare magnitudinẽ, præsertim cùm ipsum non vnũ, siue inæqualitas apud Platonem semper eodem modo sumi videatur. Quinetiam neutrum horum videtur fieri posse, Et quòd ex vno, & inæqualitate fiat numerus; Et quòd ex ipso numero iam constituto, & ex eadẽ rursus inæqualitate fiat magnitudo, vt quidam dicebant, cùm docere vellẽt, quo modo ex vno, & inæqualitate aliàs fieret numerus, aliàs autem magnitudo.

Preterea a b *si vnũ ipsum indiuisibile est, nihil sanè erit, Zenonis sententia. Quod enim, neque additum, neque detractum maius aliquid facit, aut minus, id in entibus non numerat, quia scilicet ipsum ens magnitudo sit, & si magnitudo, corporeum quid: hæc enim omni ex parte ens est; cætera verò modo quidem aliquo facient maius, alio verò non item; veluti planum, ac linea facient; punctus verò, & vnitas nequaquã. Sed* à c *quoniam is ineptè rem considerat, fierique potest, vt sit aliquid indiuisibile: hinc efficitur, vt & re vera, & ad illum responsio aliqua adhiberi possit. Id enim, si addatur, maius quidem non faciet, sed tamen faciet plus. Verùm* à d *quonam modo ex eiusmodi vno, aut pluribus magnitudo constabit? id enim simile est, atque si lineam ex punctis constare dicas. Quòd si quis ita sentiat, vt numerum, quemadmodum nonnulli dicunt, ex ipso vno, & ex alio quodam non vno fieri velit; nihilominus quærendum est, cur, & quomodo id, quod fit, nunc quidem numerus, nunc autem magnitudo existat, siquidẽ nõ vnum inæqualitas erat, atque eadem*

Pro solutione huius quæstionis animaduertẽdum est, ens, & vnum, quod attinet ad hunc locum, tribus modis accipi posse. Primùm pro ente & vno independente, quod est solus Deus Opt. Max. Deinde, pro ente, & vno transcendentibus. Postremò, ens quidem pro quantitate continua, quæ quidẽ est immediatè vna vnitate numerali (substantia enim mediante quantitate continua, sibi vendicat huiusmodi vnitatem) vnum verò pro vnitate numerali. *Triplex entis, & vnius acceptio.*

Si ergo ens, & vnum sumantur primo modo, dicendum est, esse quidem vtrumque separatum ab omni materia, atque adeo ab omni, vt ita dicam, potentialitate, cùm vtrunque sit actus purus: verùm non esse substantiam, & quidditatem omnium rerum, sed causam exemplarem, & efficientẽ omnium quidditatum dependentium, vt Arist. docebit lib. 12. Si autem sumantur secũdo modo, esse quidem substãtiam, siue essentiam omnium rerum, vt idem docebit libro sequenti; sed tamen non esse separata à rebus singulis. Nulla enim res habet formaliter essentiam per aliquid à se separatum, sed tantùm efficienter, aut imitatiue. Si denique sumatur tertio modo, neutrum esse substantiam omnium rerum, sed potius ambo accidere substantiis corporeis, quibus solis accidit numerari eo genere numeri. *Solutiõ quæstionis.* *Vnũ transcendẽtis quid.*

Ex his facile solui possunt rationes propositæ pro vtraque quæstionis parte. Ratio enim pro opinione Platonis adducta nihil efficit. Existimat enim Plato, separationem entis, & vnius esse necessariam, vt ens, & vnum sint ipsa rerum omnium substantia, siue quidditas, quod negamus, cùm potius contrà dicendum *Dilutiõ argumẽtorum vtriusque partis.*

Hh sit,

fit. Ac prior quidem ratio pro opinione Naturaliũ rectè concludit contra solũ Platonem, vt eo loco diximus. Posterior autem ab ipso Aristotele soluta est.

Cur Plato rerum essentias numeros fecerit.

Cur autem Plato putauerit essentias rerũ dependentiũ à primo ente, & primo vno, esse numeros, non satis constat. Sed tamen D. Thomas credit, eius rei causam fuisse, quia Plato non distinxit vnitatem transcendẽtem à numerali. Vnde cum vnitas transcendens non distinguatur ab essentiis rerũ, siue simplicium, siue compositarũ, quarum est vnitas, tã quã aliquid, quod illis superadditũ sit; hinc fit, vt quẽ admodum res omnes dependentes à Deo habẽt in suis essentiis aliquam cõpositionem entitatũ, sic ille dixerit, omnes eas habere compositionẽ vnitatum, & quod hinc sequitur, omnes earum essentias esse numeros. Quod autem Plato dixit, non modò numeros, sed etiam magnitudines ex vnitatibus constare (id quod Aristoteles ad finem capitis impugnat) sic accipiendum videtur, vt nomine numerorum intelligat species, magnitudinum autem, indiuidua, quæ sub iis continentur, & ex materia designata constant. Ita fit vt, cum Platonici dicũt, inæqualitatem cum vnitate constituere numeros inæqualitatis nomine intelligãt naturam potẽtialem generis, nomine autem vnitatis differentiam: cùm autem volunt, magnitudines constare numero, & inæqualitate, rursus nomine inæqualitatis intelligant naturam potentialem materiæ, quæ susceptis similitudinibus numerorum, siue formarum separatarum euadit in alia, atque alia indiuidua. Itaque non eodẽ modo accipiunt inæqualitatem in vtraque compositione, etsi eodem modo eam accipere videantur.

Quo pacto intellexerit magnitudines cõstare vnitatibus.

τὴ φύσις ἦν. οὔτε γὰρ ὅπως ἐξ ἑνὸς καὶ ταύτης, οὔτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινος καὶ ταύτης γένοιτ᾽ ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

Κεφ. ε´.

Τούτων[a] δ᾽ ἐχομένη ἀπορία, πότερον οἱ ἀριθμοὶ, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ αἱ στιγμαὶ, οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ. εἰ[b] γὰρ μή εἰσι, διαφεύγει τί τὸ ὄν, καὶ τίνες αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων. τὰ μὲν γὰρ πάθη, καὶ αἱ κινήσεις, καὶ τὰ πρός τι, καὶ αἱ διαθέσεις, καὶ οἱ λόγοι, οὐδενὸς δοκοῦσιν οὐσίαν σημαίνειν: λέγονται γὰρ πάντα καθ᾽ ὑποκειμένου τινὸς, καὶ οὐδὲν τόδε τι. ἃ δ᾽ ἂν μάλιστα δόξειε σημαίνειν οὐσίαν, ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ πῦρ,* ἐξ ὧν τὰ σύνθετα σώματα συνέστηκε: τούτων[c] δὲ θερμότητες μὲν, καὶ ψυχρότητες, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη οὐκ οὐσίαι: τὸ δὲ σῶμα τὸ ταῦτα πεπονθὸς, μόνον ὑπομένει, ὥς ὄν τι, καὶ οὐσία τις οὖσα. ἀλλὰ[d] μὴν τό τε σῶμα ἧττον οὐσία τῆς ἐπιφανείας, καὶ αὕτη τῆς γραμμῆς, καὶ αὕτη τῆς μονάδος καὶ τῆς στιγμῆς:

Textus 17.

* Aliàs καὶ ἀὴρ.

Capitis quinti Explanatio.

Disputatio quæstionis 16.

Obæret[a] autem.} Disputat in hoc capite quæstionem decimã sextam, qua quærebatur, vtrum entia mathematica essent substantiæ rerum, nec ne. Quam quidẽ non ideo dicit cohærere cum iis, quæ dicta sunt, quòd

quòd proximè proposita sit post eam quæstionem, quæ modò disputata est; sed quia cùm in superiori actum sit de vno, an sit rerum substantia; proximè videtur sequi, vt idem quæratur de cæteris entibus mathematicis.

b *Si enim non sunt*} Argumentatur pro affirmatiua parte quæstionis, ac primùm ea ratione probat, corpus esse substantiam rerum, quia cætera omnia videntur esse accidentia illius, & dici de illo, vt de subiecto inhæsionis, atque in eodem manente alia aliis succedere. *Primum argumentum pro parte affirmatiua.*

dem natura. Neque enim apertum est quo pacto ex vno atque hac; neque item, quomodo ex hac, & quodā numero magnitudines fieri possint.

CAPVT V.

Text. 17. *Coberet a autem cùm his dubitatio ea, vtrum numeri, corpora, plana, atq; puncta, sint quedam substantiæ, nec ne. Si b enim non sunt; fugit nos sanè, quid sit ens, quæq; sint rerum substantiæ. Etenim passiones, ac motus, ea itē, quæ sunt ad aliquid, dispositionesq;, ac rationes, nullius rei substantiam videntur significare: quippe cùm omnia dicantur de subiecto aliquo, nihilq; eorum sit hoc aliquid. Quæ autem maximè videri possunt significare substantiam, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus corpora composita constant: quorum c calores, frigora, & huiusmodi affectiones, non sunt substantiæ: corpus verò, quod hæc patitur, solum permanet, vt quod aliquid sit, & quædam substantia existens. Quinetiam d corpus minùs substantia est, quàm superficies, & hæc quàm linea, atq; hæc quàm vnitas & punctus.*

Possent hoc loco nomine Rationum intelligi proportiones, quæ sunt relationes quædam relationum, nisi vocarētur ἀναλογίαι, & iam nomine eorū, quæ sunt ad aliquid, comprehensæ essent. Vetus interpres Pro verbo λόγοι reddidit, Orationes, quo nomine D. Thomas vocales intelligit. Alexander ait Aristotelem nomine τῶν λόγων significasse numeros. Magis placet significasse conceptus rerum, quos hic vocat Auerroës, intellecta. Illud etiā animaduerte, ideo fortasse prætermissum esse hoc loco aërem in enumeratione elemētorum, quia est omnium minimè sensibilis. Vnde fit, vt credat vulgus, mediū interiectum inter aquam, & cœlum esse vacuum, vt de quibusdā dicitur 4. Phy. lib. cap. 6. tametsi vetus quidā codex habet καὶ ἀήρ. Deniq; cùm ait dis[corpora cōposita] intellige mixta; qđ dictū est ad differētiam simpliciū corporū.

c *Quorum calores*} Quasi dicat; Cùm hæc maximè videantur significare hoc aliquid, siue substantiam, nec videantur primò distingui, nisi per qualitates primas, primæ autem qualitates non sint substantiæ, efficitur, vt solum corpus, cui illa insunt, substantia sit.

d *Quinetiam corpus*} Probat superficiem, lineam, & punctum (qui hoc loco explicationis gratia dicitur vnitas, quòd definiri soleat, Vnitas positionem habens) esse etiam substantias. Nam corpus (inquit) quod probatum est esse substantiam, minùs substantia est, quàm superficies, & superficies, quàm linea; & hæc, quàm punctus. Quod duabus rationibus probat. Primùm, quia quæ posteriùs commemorata sunt, ponūtur in definitionibus priorum, nempe punctū in definitione lineæ, & linea in definitione superficiei, & hæc in definitione corporis; quæ autem in definitione ponuntur, cùm sint principia, & causæ substantiæ rei, sunt magis substantiæ, quàm res quæ definitur. Deinde, quia, quæ sunt posteriùs commemorata, sunt naturæ ordine priora superioribus, cùm possint esse sine illis, non autem illa sine ipsis: at quæ sunt naturæ ordine priora, magis substantiæ sunt, quippe cùm substantia naturæ ordine sit *Secundū. Superficies, linea & punctus.*

primum ens. Quod autem ait, ea quæ posteriùs commemorata sunt, posse existere sine superioribus, vel secundùm Platonem dictum est (nam cùm sine superioribus intelligi possint, poterunt etiam iuxta Platonicam consequentiam, sine illis existere) vel, quia id nō implicat contradictionem. Fortè enim id vidit Aristoteles, tametsi putauerit, nullā esse potētiam in rerū natura, quæ id facere possit.

e *Cætera verò*} Non quidem superficies, lineas, & puncta, quæ sūt principia corporis; sed qualitates, relationes, & alia omnia, quæ corpore posteriora sunt.

f *Posteriores autem*} Pythagorici, nimirum, & Platonici. Quare etiam secundum hos entia mathematica erunt substantiæ rerū, nihilque remanebit in quæstione, quod saltem ex authoritate, pro affirmatiua parte probatū nō sit.

Argumentum primum partis negatiuæ.

g *At verò, vt*} Probat partē negatiuam ex eo, Quia superficies, lineæ, & puncta, quæ magis videntur substātiæ quā corpus, vt dictum est, non sunt re vera substantiæ. Quod quidē quatuor rationibus

μῆκος· τούτοις γὰρ ὥρισται τὸ σῶμα, καὶ τὰ μὲν ἄνευ σώματος ἐνδέχεσθαι δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σῶμα ἄνευ τούτων εἶναι, ἀδύνατον. διόπερ οἱ μὲν πολλοὶ, καὶ οἱ πρότερον τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὂν ᾤοντο σῶμα, τἆλλα δὲ τούτου πάθη, ὥστε καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τῶν σωμάτων τῶν ὄντων εἶναι ἀρχάς. οἱ [f] δ' ὕστερον καὶ σοφώτεροι τούτων εἶναι δόξαντες, ἀριθμούς. καθάπερ οὖν εἴπομεν, εἰ μὴ ἔστιν οὐσία ταῦτα, ὅλως οὐδεμία ἐστὶν οὐσία, οὐδὲ ὂν οὐθέν. οὐ γὰρ δὴ τά γε συμβεβηκότα τούτοις, ἄξιον ὄντα καλεῖν.

Ἀλλὰ [g] μὴν εἰ τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται, ὅτι μᾶλλόν ἐστιν οὐσία τὰ μήκη τῶν σωμάτων, καὶ αἱ στιγμαί, ταῦτα δὲ μὴ ὁρῶμεν ποίων ἂν εἶεν σωμάτων (ἐν γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι) οὐκ ἂν εἴη οὐσία οὐδεμία. ἔτι [h] φαίνεται ταῦτα πάντα διαιρέσεις ὄντα τοῦ σώματος, τὸ μὲν εἰς πλάτος, τὸ δὲ εἰς βάθος, τὸ δὲ εἰς μῆκος. πρὸς [i] δὲ τούτοις, ὁμοίως ἔνεστιν ἐν τῷ στερεῷ ὁποιονοῦν σχῆμα· ὥστ' εἰ μήτ' ἐν τῷ λίθῳ Ἑρμῆς, οὐδὲ τὸ ἥμισυ κύβου ἐν τῷ κύβῳ, οὕτως ὡς ἀφωρισμένον, οὐκ ἄρα οὐδ' ἐπιφάνεια. εἰ γὰρ ὁποιαοῦν, καὶ αὕτη ἂν ἦν ἀφορίζουσα τὸ ἥμισυ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος, καὶ ἐπὶ γραμμῆς, καὶ [k] ἐπὶ στιγμῆς, καὶ μονάδος. ὥστ' εἰ μάλιστα μὲν οὐσία τὸ σῶμα, τούτου δὲ μᾶλλον ταῦτα, μὴ ἔστι δὲ ταῦτα, μηδὲ οὐσίαι [l] τινές, διαφεύγει τί τὸ ὂν, καὶ τίς ἡ οὐσία τῶν ὄντων. πρὸς [m] γὰρ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰ περὶ τὴν γένεσιν, καὶ τὴν φθορὰν συμβαίνει ἄλογα. δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ οὐσία μὴ οὖσα πρότερον, νῦν *οὖσα, ἢ πρότερον οὖσα, ὕστερον μὴ μετὰ τοῦ γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι

* Aliâs εἶη.

probat. Prima est, quia in nullo corpore sensibili reperiuntur, eo nimirum pacto, quo considerantur à Mathematicis, quo tamen solo dicuntur principia corporis, vt præcedit omnes qualitates sensibiles.

Secundū.

h *Præterea, videntur*} Secunda ratio est, Quia hæc eadem tria, vt sunt in medio corpore (sic enim accipi debent, vt sint substantialia corporis principia) nihil aliud videntur esse, quàm diuisiones corporis, hoc est, ea, quibus corpus secundum

cundum longitudinem, aut latitudinem, aut profunditatem diuiditur, corpus autem non est actu diuisum, dum corpus vnum est, nisi potentia; ergo nec ista sunt in corpore actu, sed potentia. quare nec substantialia eius principia.

ctus: his enim definitur corpus & hæc quidem sine corpore videntur esse posse; corpus verò sine his esse non potest Hac de causa vulgus quidem, ac Priores substantiam, & id, quod est, corpus esse existimabant; cætera [e] *verò huius affectiones: vt & corporum principia eorum, quæ sunt, principia esse putarent. Posteriores* [f] *autem, quiq; his sapientiores habiti sunt, numeros. Ergo quēadmodū diximus, nisi hæc substantia sint, nulla substantia nullumque ens omnino est. Neque enim æquum est, vt ea, quæ his accidunt, entia appellentur.*

At [g] *verò si hoc conceditur, longitudines, & puncta magis, quàm corpora substantiam esse; hæc autem, qualium sint corporum, non cernimus (vt enim in sensibilibus existant, fieri nequaquā potest) non erit vtique substantia vlla. Præterea,* [h] *videntur hæc omnia diuisiones esse corporis, aliud in latitudinē, aliud in altitudinem, aliud in longitudinem. Adhæc* [i] *eodem modo inest in solido figura qualibet: quare, si neque Mercurius in lapide est, neque in tessera dimidium tesseræ, ita vt determinatum sit, profectò nec superficies. nam si quæuis esset, & ea esset sanè, quæ dimidium determinat. Eadem ratio est in linea, puncto, &* [k] *vnitate. Quapropter, si corpus maximè substantia est, atque hæc magis sunt, quàm corpus, hæc autem substantiæ non sunt, neque verò dantur substantiæ* [l] *quædam; fugit profectò nos, quid sit ens, & quæ sit ipsa rerum substantia. Nam* [m] *vltra ea, quæ diximus, ea quoque eueniunt, quæ in generatione, & corruptione absurda sunt. Substantia enim, quæ cùm prius non esset, nunc est, aut quæ cùm prius esset, postea non est, cum generatione, & corruptione*

i *Adhæc, eodem modo*} Tertia ratio est, Quia si ista essent actu, seu (vt ait) definita & designata in medio corpore pari ratione in lapide rudi esset figura Mercurii, antequàm statua Mercurii e lapide fieret, & pari ratione quæuis alia figura, vt in tessera, seu cubica figura, dimidium tesseræ, quod est alia species figuræ: hoc autem nequaquā est dicendum, cùm in corpore non sit actu, nisi superficies externa, qua finitur Lege Syrianum. Latini ferè aliter exponunt, quòd deprauatū habuerint contextum, tametsi eorum plerique vnicam tantùm superficiem esse actu in corpore planè fatentur. *Tertium.*

k *Et vnit.*} Videtur loqui de vnitatibus rerum, quæ nō sunt actu distinctæ, veluti partium eiusdem lapidis. Nā vnitas rei actu distinctæ, non potentiâ tantùm, sed actu est quemadmodū vnitates trium lapidum.

l *Substantiæ quædam* Hoc est, substantiæ separatæ, quæ ponebātur quiditates rerum materialium.

m *Nam vltra ea*} Quarta ratio, hæc est. Quæ incipiunt esse sine generatione, & desinunt sine corruptione, non sunt substātiæ; hoc autem modo incipiunt, ac desinunt esse puncta, lineæ, ac superficies; quod duobus argumētis probat. Primùm quia hæc omnia sola coniunctione, & desiunctione corporū incipiunt esse ac desinunt; nullaque interueniēte alteratione, quæ tamen semper est comes generationis, & corruptionis. Deinde, quia quæ generantur, aut corrumpuntur, ex aliquo generantur, & in idem corrumpuntur, siue resoluuntur. hæc autem, qua ex parte dicuntur principia, nempe quatenus sunt indiuisibilia (punctum quidem omnino, linea autem secundum latitudinem, superficies verò secundùm altitudinem, siue profunditatem) sunt omnino simplicia, ac proinde nec componi, nec resolui possunt, qua igitur ratione sunt *Quartū.* *Alteratio generationis comes.*

Hh 3 principia,

principia, incipiunt, ac desinunt esse absque generatione & corruptione. Ita Syrianus ferè; Albertus longè aliter.

Albert. tract. 2. cap. 11.

Quo pacto indiuisibilia incipiãt, ac desinant esse.

n *Quare, neque ijs compositis* } Coniunctis duobus corporibus in vnum continuum, vt duabus aquis in aquam vnam, duæ earum superficies, qua parte copulatæ sunt, necessariò perierunt, quia non possunt manere ambæ in medio vtriusque, nec potior ratio est cur hæc pereat, quàm illa. Num autem gignatur noua aliqua, quæ vtrãque partē totius copulet, non affirmat Aristoteles hoc loco.

Obiectionis dilutio.

o *Neque enim punctum* } Occurrit ineptæ respõsioni eius, qui diceret superficiē, qua media putaret copulari partes corporis, diuisam fuisse in duas, cùm corpus in duas partes diuisum est. Deducit, ergo Arist. hominē ad apertiùs incommodū, vt fateatur, cùm linea diuiditur, pari ratione punctū mediū diuidi in duo, cū tamen ex ratiōe sua sit prorsus indiuisibile.

Instans.

p *Similis est ratio* } Quòd pūcta, lineæ, & superficies incipiant ac desinant esse sine generatiōe & corruptione, confirmat ex puncto tēporis, seu momēto, quod instās appellatur semper. n. aliud, atque aliud existit, nec tamē vnquã generatur, aut corrūpitur. Quod ex eo suadet, quia cū indiuisibile sit, nec in tēpore, nec ex materia generari potest, quo tamē modo generatur, & corrūpitur quicquid per generationem, aut corruptionem incipit esse, aut desinit.

Solutio quæstionis.

q *Aut diuisiones* } Dicuntur hæc diuisiones, quia per ea diuidi possunt quantitates continuæ, si non semper re ipsa, certè cogitatione.

Hæc quæstio facilè dissoluitur distinctione coporis in corpus pertinens ad prædicamentum substantiæ, & quantitatis, quam distinctionem plerique Veteres non cognouerunt. Quare, nō mirum est, si crediderint, molem ipsam, seu triniam dimensionem, quam nos dicimus pertinere ad prædicamentum quantitatis, esse primum subiectum aliorum accidentium, quæ tamen re vera est accidens inhærens substantiæ. Ex his patet solutio eorum argumentorum, quæ pro parte affirmatiua adducta sunt. De qua re latè agit Arist. lib. 13. & 14.

φθείρεσθαι ταῦτα πάσχειν· τὰς δὲ στιγμὰς, καὶ τὰς γραμμὰς, καὶ τὰς ἐπιφανείας, οὐκ ἐνδέχεται οὔτε γίνεσθαι, οὔτε φθείρεσθαι, ὁτὲ μὲν οὔσας, ὁτὲ δὲ οὐκ οὔσας. ὅταν γὰρ ἅπτηται ἢ διαιρῆται τὰ σώματα, ἅμα ὁτὲ μὲν μία, ἁπτομένων· ὁτὲ δὲ δύο, διαιρουμένων, γίνονται. ὥστ᾽ οὔτε συγκειμένων ἐστὶν, ἀλλ᾽ ἔφθαρται· διῃρημένων τέ εἰσιν αἱ πρότερον οὐκ οὖσαι. οὐ o γὰρ δὴ ἥγε ἀδιαίρετος στιγμὴ διῃρέθη εἰς δύο. εἴτε γίγνονται, καὶ φθείρονται, ἐκ τίνος γίνονται. παραπλησίως p δ᾽ ἔχει καὶ περὶ τὸ νῦν, τὸ ἐν τῷ χρόνῳ· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι, ἀλλ᾽ ὅμως ἕτερον δοκεῖ ἀεὶ εἶναι, οὐκ οὐσία τις οὖσα. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς στιγμὰς, καὶ γραμμὰς, καὶ περὶ τὰ ἐπίπεδα. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος· ἅπαντα γὰρ ὁμοίως, ἢ πέρατα, ἢ q διαιρέσεις εἰσίν.

Κεφ. ϛ᾽.

Text. 18.

Ὅλως a δ᾽ ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί καὶ δεῖ ζητεῖν ἀλλ᾽ ἄττα παρὰ τὰ αἰσθητὰ, καὶ τὰ μεταξὺ, οἷον ἃ τίθεμεν εἴδη. εἰ γὰρ b [διὰ τοῦτο, ὅτι] τὰ μὲν μαθηματικὰ τῶν δεῦρο ἄλλῳ μέν τινι διαφέρει· τῷ δὲ πόλλ᾽ ἄττα ὁμοειδῆ εἶναι οὐδὲν διαφέρει· ὥστ᾽ οὐκ ἔσονται αὐτῶν

Capitis sexti Explanatio

OMnino[a] *autem*} Si planus literæ sensus spectetur, videtur Arist. iterum reuocare in dubium id quod in quæstione quarta continebatur, num videlicet præter res sensibiles, & mathematicas, dādæ sint formæ, seu naturæ illæ separatæ, quas Plato Ideas appellabat. Causa verò cur id faciat ea esse potest, vt afferat, pro parte affirmatiua rationem quandā, quæ sibi in quæstione illa tractāda fortè nō occurrerat. Potest quoq; illud dici, tractari hoc loco quæstionem decimamquintam, qua quærebatur, nū principia essent causæ rerum per solum motū, vt veteres Physici dixerunt; an verò modo illo antiquis ignoto, quo Plato censuit Ideas esse rerum causas, per participationē videlicet. Hæc enim quæstio nullibi per se in hoc lib. tractatur, & tamen ea, quæ hoc loco dicuntur, possunt ad illā accommodari. Vtcunque sit, Arist. vt afferat rationē pro parte affirmatiua, hoc iacit fundamentum; Et si entia mathematica ea ratione differunt à sensibilibus, quia non concipiuntur cum materia sensibili. Vel quia sunt perpetua, vt Alexāder exponit, tamen hac ratione cum illis cōueniunt, quòd in vtroque genere dentur plura indiuidua eiusdē speciei, imò verò infinita. Tum verò, ita argumentatur. Si præter sensibilia, & mathematica, non darentur formæ separatæ, quæ essent illorum causæ, ac principia, non esset certus numerus principiorum respectu totius eiusdem speciei, quamuis posset esse certus respectu alicuius indiuidui, hoc autem non est dicendum, ergo neque illud. Minor patet, quia si numerus principiorum totius speciei est incertus, non potest haberi scientia de tota specie. Maior declaratur in literis, ex quibus, vt elemētis ac principiis voces componuntur. Deinde probatur, quia entia sensibilia, & mathematica sunt infinita numero, vt patet ex proposito fundamento, quo fit, vt eorum principia, nisi sint ab vtrisque separata necessariò sint indeterminata, & incerta numero. Hoc loco prætermisimus illud [διὰ τοῦτο, ὅτι] quòd videatur ascititium, sensumque perturbet, nec ab Alexandro exponatur.

Quid Aristoteles hoc loco disputet.

Quo differant, & conueniāt entia mathematica, & sensibilia.

corruptione hac videtur pati: puncta verò, lineæ, & superficies, quæ aliquādo sunt, aliquādo non sunt, nec generari, nec corrūpi possunt. Cùm enim se tangunt, aut diuiduntur corpora, nunc quidem simul vna, cùm se tangunt; nunc verò duæ, cum diuiduntur, fiunt. Quare,[n] neque iis compositis existūt, sed interierunt; diuisisq; existunt, quæ antè non erant. Neque[o] enim punctum, cùm indiuisibile sit, in duo diuisum est. Quòd si generātur, & corrumpuntur, ex aliquo generantur. Similis[p] est ratio in ipso temporis momento: neque enim hoc generari, aut corrumpi potest, cùm tamen semper aliud, atque aliud esse videatur, nec sit substantia, quæ cohæreat. Eodem pacto rē habere in punctis, lineis & planis perspicuum est. Eadem enim est ratio, cùm omnia similiter, aut extrema, aut[q] diuisiones sint.

CAPVT VI.

Text. 8. *O*Mnino[a] *autem dubitabit aliquis, cur alia etiam quædam præter sensibilia, & res medias quærere oporteat, veluti formas quas ponimus. Nam si Mathematica ab iis, quæ apud nos sunt, alia quadam ratione differunt; in eo certè quòd multa quædam sunt eiusdem speciei, nihil differunt: quare, non erunt eorum principia numero*

b *Vna numero, & specie*} Hoc est, causa formalis, & essentialis totius alicuius speciei non erit vna specie simul & numero: sed specie tantùm, & quod hinc sequitur, numerus principiorum formalium, & essentialium tum sensibilium, tum etiã mathematicarum rerũ, nõ erit certus, & definitus.

c *Si hoc igitur*} Nempe, principiorum numerũ esse certum.

d *Substantiam esse*} Id est, vnam numero; non tamen eo pacto vnã numero, quo substãtia est vna numero apud nos (nempe per aliquod accidẽs, vt per quantitatem, aut differentiam indiuiduantẽ adiectã naturæ specificæ, aut aliquid aliud, quod naturæ specificæ accidat) sed per se ipsam, hoc est, per solam naturã specificã, quæ ipsa separatione, & solitudine fit indiuidua, & vna numero.

e *At verò sit*} Pro parte negatiua nihil addit iis, quæ suprà pro ea, & attulit, & in 3. lib. dicta esse cõmemorauit. Pro qua re lege, quæ in tractãda quæstione 4 & decima dicta sunt.

αὐτῶν αἱ ἀρχαὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων, ἀριθμῷ μὲν πάντων εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὡρισμέναι, εἴδει δὲ, ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τησδὶ τῆς συλλαβῆς, ἢ τησδὶ τῆς φωνῆς: τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξὺ, ἄπειρα γὰρ κἀκεῖ τὰ ὁμοειδῆ, ὥστ' εἰ μὴ ἔστι παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ ἕτερα ἄττα, οἷα λέγουσι τὰ εἴδη τινὲς, οὐκ ἔσται μία [b] ἀριθμῷ καὶ εἴδει οὐσία, οὐδ' αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἔσονται ποσαί τινες, ἀλλὰ εἴδει. εἰ [c] οὖν τοῦτο ἀναγκαῖον, καὶ τὰ εἴδη ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. καὶ γὰρ εἰ μὴ καλῶς διαρθροῦσιν οἱ λέγοντες, ἀλλ' ἔστι τοῦτ' ὃ βούλονται, καὶ ἀνάγκη ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν οὐσία [d] τις ἕκαστόν ἐστι, καὶ οὐθὲν κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ [e] μὴν εἴ γε θήσομεν τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἓν ἀριθμῷ τὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ μὴ εἴδει, εἰρήκαμεν ἃ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀδύνατα πρότερον.

Σύνεγγυς [f] δὲ τούτων ἐστὶ τὸ διαπορῆσαι, πότερον δυνάμει ἔστι τὰ στοιχεῖα, ἢ τιν' ἕτερον τρόπον. εἰ *Text. 19.* μὲν γὰρ ἄλλως πως, πρότερόν τι ἔσται τῶν ἀρχῶν ἄλλο. πρότερον γὰρ ἡ δύναμις ἐκείνης τῆς αἰτίας, τὸ δὲ δυνατὸν οὐκ ἀναγκαῖον ἐκείνως πᾶν ἔχειν. εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα, ἐνδέχεται μηθὲν εἶναι τῶν ὄντων. δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ τὸ μήπω ὄν: γίγνεται μὲν γὰρ τὸ μὴ ὂν, οὐθὲν δὲ γίγνεται τῶν εἶναι ἀδυνάτων. ταύτας τε οὖν τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν.

Καὶ [h] πότερον καθόλου εἰσὶν, ἢ ὡς λέγομεν *Text. 20.* τὰ

Hæc quæstio, si retractatio, seu iterata discussio est extremæ partis quæstionis quartæ, ex iis, quæ ad finem capitis secundi in ea disputanda dicta sunt, intelligi potest, quo loco ab Aristotele dissoluatur, & quo pacto dissoluenda sit. Atque ad eum locũ reducenda erit tractatio decimæ quintæ quæstionis, vt quæ per se, & separatim disputata non sit. *Solutio quæstionis.* Quòd si Arist. hoc loco disputat quæstionem decimam quintam, dicito, Veteres hac in re rectius sensisse Platone, Res enim, naturales, quarum illi principia quærebant, nõ fiunt participatione Idearum, quo pacto Ideæ à Platone ponuntur,

nuntur, sed actione causarum singularium. Ratio verò in oppositum adducta facillimè refelli potest negatione minoris. Vt.n.scietia totius alicuius speciei cōparetur, satis est,numerus principiorū eius sit certus, & definitus secūdùm speciē, quamuis sit incertus & indefinitus secundùm numerum:præsertim si quæstio sit de principiis internis.

Dilutio argumenti.

numero definita, quemadmodum, neque in literis, quibus vtimur, principia omnium sunt definita numero, sed specie; nisi quis huiusce syllabæ, aut huiusce vocis principia sumat: harum enim, numero etiam definita erunt. Idem de medijs dicendum. Namque & in ijs infinita sunt ea quæ sunt eiusdem speciei. Quare,nisi præter sensibilia & mathematica sint alia quædam,qualia nonnulli formas esse dicunt, non erit vna b *numero, & specie substantia, neque principia eorum,quæ sunt, erunt certa quædam numero,sed specie. Si* c *hoc igitur est necessariū, & formæ hac de causa sint necesse est. Nam,etsi non satis rem declarant,qui hæc dicunt,hoc tamen est,quod volunt. & hæc ipsi dicant necesse est, vnamquamque formarum, substantiam* d *esse quandam, & nullam per accidens. At* e *verò si ponamus formas esse, principiaq; vnum esse numero, non autem specie, superiùs à nobis dictum est, quæ necessariò eueniant incommoda.*

Text.19. *Cohæret* f *autem cum hac re quæstio ea, num elementa potestate sint, an aliquo alio modo. Nam si modo quodam alio, aliquid profectò aliud principijs prius erit. potentia enim causam illam antecedit, cùm interim non omne id,quod potentia est,illo modo se habere necesse sit. Quòd si potestate sint elementa, fieri potest, vt nulla res existat. Nam,* g *& id esse potest,quod nondum est: fit enim quod non est,nihilq; fit eorum, quæ esse nequeunt. Atque hæc quidem de principiis dubitare necesse est.*

Text.20. *Et* h *vtrum vniuersalia sint, an eo modo, quo*

f *Cohæret autem*} Disputat decimam quartam quæstionem, qua quærebatur, num principia essent actu, an potentia. Quòd igitur sint potentia, ex eo probat, quia si sunt alio modo,id est actu;aliquid principiis prius erit, quod fieri nequit. Nam potentia est prior actu. Id quod ex eo patet quia quicquid est actu,est possibile, non tamen quicquid est possibile, est actu. Quòd autē sint actu,ea ratione ostendit, quia si sunt potentia tantùm,cùm cætera omnia ex principiis pēdeāt; efficitur vt nihil oīno sit actu. Nā,quod pendet ex eo,quod solū potentia est,nō est actu.

Disputatio 14. quæstionis.

g *Est enim potestate*} Hæc ita connectuntur. Id quod fit, nondū est; id,quod fit est potentia (nihil enim fit eorum, quæ esse nequeūt) igitur aliquid eorum,quæ sunt potentiā,nondum est.

Hanc quæstionem soluit Arist. 9. lib cap 8. & lib. 12. cap.6. Quibus locis ait, in iis, quæ à potentia in actum procedunt, potentiam esse actu priorem,vt in iis, quæ generātur. Quapropter in his materiam esse priorem forma. At verò simpliciter, & absolutè,actum esse priorem potentia; quia nihil reducitur ex potentia in actum, nisi ab eo quod est actu; vt ignis potētiā,ab igne actu. Atque ex his facilè diluentur argumenta quatenus vniuersè concludunt,omnia principia esse potentia,aut omnia esse actu.

Solutio quæstionis.

h *Et vtrum vniuersalia*} Disputat quæstionem decimam tertiam,qua quærebatur,num principia essent vniuersalia,an singularia;hoc est,num illa essent principia secundùm rationem vniuersalem,an singularem. Quòd igitur non sint principia secundùm rationem vniuersalem, hac ratione probat. Vniuersalia non sunt hoc aliquid: ergo non sunt substantiæ: at principia debent esse substantiæ,cùm substantiæ non possint esse ex non substantiis: ergo principia non

Disputatio 13. quæstionis.

Probatio partis negatiuæ.

non sunt vniuersalia. Prior consequentia apud Platonem maximè probatur. Quare, quia ille negaret antecedens, probat illud Aristoteles ex eo, quia si vniuersale esset hoc aliquid, nempe singulare per se existens, Socrates esset multa numero animalia, ipse nimirum, Socrates, & homo singularis per se existens, qui de ipso, & cæteris hominibus diceretur, itémque animal singulare per se existens, quod de ipso, ac cæteris animalibus prædicaretur, quæ haud dubiè essent diuersa numero animalia, vt ipse docebit lib. 7.

τὰ καθέκαστα. εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσίαι. οὐθὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει, ἀλλὰ τοιόνδε, ἡ δ' οὐσία τόδε τι. εἰ δ' ἔστι τόδε τι, καὶ ἐκθέσθαι *δύναται τὸ κοινῇ κατηγορούμενον, πολλὰ ἔσται ζῷα ὁ Σωκράτης, αὐτός τε, καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ζῷον, εἴπερ σημαίνει ἕκαστον τόδε τι καὶ ἕν. εἰ μὲν οὖν καθόλου αἱ ἀρχαί, ταῦτα συμβαίνει. εἰ [i] δὲ μὴ καθόλου, ἀλλ' ὡς τὰ καθέκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι πρότεραι, τῶν ἀρχῶν καθόλου κατηγορούμεναι, ἄνπερ μέλλῃ ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

* Aliâs non habetur δύναται.

quæ singularia esse dicimus. Si enim sunt vniuersalia, non erunt vtique substantiæ. nihil enim eorum, quæ communia sunt, hoc aliquid, sed tale quid significat; substãtia verò, hoc aliquid est. Sin autem id, quod communiter prædicatur, hoc aliquid est, idémque exponi potest; multa sanè animalia erit Socrates: & ipse inquam, & homo & animal: si singula quidem hoc aliquid, & vnum significant. Atque hæc quidem eueniunt si principia sint vniuersalia. Si [i] verò vniuersalia non sint, sed vt singularia; non cadent vtique sub scientiam: vniuersales enim sunt omnium scientiæ. Quocirca alia erunt priora principia, quæ de principijs vniuersè prædicentur, si eorum futura est scientia.

Argumentum pro parte opposita. i *Si verò vniuersalia*} Probat partem oppositam, hoc est, principia non esse principia secundùm rationem singularem. Argumentum ex eo ducitur, quia hoc pacto non nisi per aliqua vniuersalia, sub scientiam caderent. Omnium enim rerum scientiæ, id est, omnes scientiæ, sunt vniuersales, hoc est, in vniuersalibus versantur. Quòd si principia, per alia superiora principia sciantur, iam vtique principiorum erunt principia, quod fieri nequit.

Solutio quæstionis. Hanc quæstionẽ soluit Arist. lib. 7 cap. 13. & sequentibus, vbi docet, vniuersalia, vt vniuersalia sunt, nõ esse substantias, quæ nimirum, vt abstractæ sunt à singularibus, existant in rerum natura. Vnde sequitur, principia, vt vniuersalia sunt, non esse principia, sed quatenus singularia: in his enim versatur omnis actio. Quòd autem contrà obiicitur, facilè diluetur, si dicas, singularia etiam cadere sub scientiam per sua vniuersalia, si habeant vniuersalia, quod addiderim, propter primam causam, quæ nulli naturæ vniuersali subijcitur. Quòd autem obiicitur, isto modo fore vt principiorum alia principia sint, negandum est. *Dilutio argumentorum.* Vniuersalia enim non sunt principia à singularibus diuersa, quamuis sint principia id est, principient, vt ita loquar quatenus singularia sunt, & sciantur quatenus vniuersalia, vnumquodque videlicet secundùm suam speciem, naturamque communem.

FINIS LIBRI TERTII.

COMMENTARII PETRI FONSECAE SOCIETATIS IESV

IN QVARTVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

PRopositis superiori libro, & in vtranque partem disputatis multis, ac variis quæstionibus ad hanc scientiam pertinentibus; apertáque vtcunque via ad veram, tum illarum, tum etiam aliarum similium explicationem; incipit Arist. hoc loco, quid sibi potissimùm de illis, totóq; metaphysico negocio videatur, exponere. *Institutū Arist. in hoc libro.* Cùm autem constitutio cuiusque scientiæ antecedere debeat tractationem rerum, quæ ad eam spectant; scientiæ verò tum demum constituantur optimè, cùm traduntur propria earum subiecta, subiectorúmque partes, propriæ affectiones, ac principia (hęc enim sunt, quæ in qualibet scientia tex.43. cernuntur, vt ex 1. Post. cap. 23. perspicuum est) optimo sanè ordine *Epitome libri.* Arist. disputaturus in lib. sequentibus de iis, quæ ad hanc scientiam pertinent, totum hunc librū in eo consumit, vt doceat, primo quidem capite, quod nam sit huius scientiæ subiectū; secundo verò quæ sint partes eiusmodi subiecti, propriæq; illius affectiones; tertio denique, & sequentibus, quæ sint prima principia, quibus in demōstrando vtitur. Ex his autem, & aliis, quæ in libris sequentibus tradentur patebit determinatio earum quæstionum, quæ superiori libro, dialectico more disputatæ sunt; non quidem eodem ordine, quo propositæ aut disputatæ fuerunt; sed vt doctrinæ occasio se obtulerit.

Capitis primi Explanatio.

E *St a scientia quædam*} Quoniam prima consideratio eorum, quæ ad cuiusque scientiæ constitutionem spectant, proprii eius subiecti est (ex proprio enim subiecto habet quælibet ars tum naturam suã, tum etiam ab aliis distinctionẽ) docet Arist. ante omnia, quod nam sit huius sciẽtiæ subiectũ, affirmátq; illud esse ens, qua ratione est ens. Id, quod duobus argumentis ostẽdit. Vnũ est. Aliqua est scientia, cuius subiectum est ens, quatenus ens; ea autem nõ est vlla ex particularibus scientiis, est igitur sciẽtia generalis, seu prima Philosophia, quæ in hoc opere traditur. Maior ꝓbari potest ex eo, quia ens quatenus ens non debet incognitum relinqui, cũ naturalis sciẽdi appetitus in omnes cõmunes naturas feratur, atque ea peculiari ratione in cognitionem entis, quòd omnia cõplectatur, quæ sub scientiam cadere possunt. Quòd si ens, qua ratione est ens, ab aliqua scientia consideratur, &, quod hinc sequitur, omnia, quæ illi, quatenus tale est, per se conueniunt, neque aliquid superius ente reperitur; non dubium est, quin illud ea ratiõne consideratum sit subiectum alicuius scientiæ. Minorem non aliter probat, quàm inductione. Mathematicæ enim scientiæ non versantur in consideratione entis, quatenus est ens, sed partem aliquam subiectam accipientes, & de tota entium vniuersitate quasi abscindẽtes, veluti numerum, magnitudinem, aut quid simile, ea contemplantur in eiusmodi parte, quæ illi per se accidunt, siue conueniunt. Non dixit autem, demonstrant, sed contemplantur, quia non tantùm considerant eius proprietates, quæ demonstrantur, sed etiam attributa essentialia, quæ propriè non cadunt sub demonstrationem. Addidit autem περὶ τοῦτο, hoc est, circa illam, siue in illa; quia non considerant communiora, nisi vt contracta ad illam.

Subiectũ huius sciẽtia.

Quo pacto particulares scientiæ communia considerent.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ

μετὰ τὰ φυσικὰ

τὸ γ′.

Κεφ. Α′.

Ἔστιν a ἐπιστήμη τις, ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ᾽ αὑτό. αὕτη δ᾽ ἐστὶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἡ αὐτή. οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν· ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμνόμεναι, θεωροῦσι περὶ τούτου τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἐπεὶ b δὲ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, δῆλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ᾽ αὑτήν. εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες, ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ ᾗ ὄντα. διὸ c καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον. *Text.*

b. *Quoniam*

b *Quoniam verò*} Alterum argumentum est. Eius sciẽtiæ subiectum est ens, quatenus ens, quæ quærit causas, & principia entis, quatenus ens est; huiusmodi autẽ caussas quærit hæc sciẽtia, est igitur eius subiectũ ens quatenus ens. Maior omittitur, quia perspicuum est, nullum artificem quærere per se, ac directò causas, & principia, nisi proprii subiecti, & eorum, quæ sub eius formalem rationem cadunt Physicus enim non quærit hoc pacto causas, nisi entis mobilis, & omnium specialium mobilium, ac cæteri eodem modo. Minorem sic Probat. Primæ causæ sunt causæ, & principia entis, quatenus entis; hæc scientia quærit primas causas, & principia, vt patet ex primo libro; igitur quærit causas entis quatenus entis. Maior huius ratiocinationis dupliciter probatur. Primùm hac ratione. Quia primæ causæ sunt per se, hoc est, primò causæ alicuius naturæ, siue ea sit simpliciter vna, siue quodammodo vna; quod omnibus causis commune est: ea autem natura non potest esse alia, nisi entis, siquidem maximè vniuersales causæ, quæ nullæ sunt aliæ, quàm primæ, non respiciũt primò, & adæquatè effecta sua sub ratione huius, aut illius speciei, aut generis; sed sub maximè communi, quæ nõ alia est, nisi entis. Deinde auctoritate eorum omnium, qui primam Philosophiam se tractare crediderunt. Quamquam enim non omnes re vera assurgebant ad considerationem omnium entium; tamen cum profiterentur se quærere causas, & principia omnium entium, quatenus entia sunt; meritò dicebant, se quærere primas causas. Idem enim re vera est tradere primas causas, atque causas entium, quatenus entia sunt.

Prima Philosophia Vetustus.

ARISTOTELIS Metaphysicorum

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Textus 1. Cap. 2.

Est a scientia quedam, quæ contẽplatur ens, qua ratione est ens, & ea, quæ huic per se insunt. Hæc autem nulla est earũ, quæ in parte dicuntur. Nulla enim cæterarũ de ente, quatenus ens est, vniuersè agit; sed partem eius aliquam singulæ abscindentes, id, quod ei accidit, in illa contemplantur; vt Mathematicæ scientiæ. Quoniam b *verò principia, summasq; causas quærimus, illud necessarium esse perspicuum est, naturæ alicuius per se eas esse. Ergo si & ij, qui entium elementa quærebant, hæc principia quærebant; necesse quoque est, elementa entis ea esse non per accidens, sed quatenus entia. Quapropter* c *& à nobis primæ causæ entis, quatenus ens est, sumendæ sunt.*

c *Quapropter & à nobis*} Minor est secundi argumenti, conclusio autem non exprimitur, quia apertè colligitur ex præmissis.

VTRVM

de affectionibus substantiæ: nec reuocandam esse substantiam, & accidentia ad aliquid commune vtrisque quasi ad primum, & adæquatum
3 subiectum Metaphysicæ: Tertium; ens commune substantiis, & accidentibus prędicatur essentiali prędicatione de omnibus entibus, vt perspicuum est; nullum autem subiectum prædicatur essentiali prædicatione de suis affectionibus: aut igitur ens commune substantijs, & accidentibus non est subiectum Metaphysicæ, sed substantia sola, vt possit habere affectiones, de quibus essentiali prædicatione non dicatur; aut absurdissimè dicendum est, affectiones subiecti Metaphysicæ nihil esse, cum nec substantiæ sint, nec accidentia: qua in re inferior erit Metaphysicus alijs artificibus, qui veras affectiones demonstrant, & quæ vera sint accidentia profecta à naturis, & essentijs rerum, quas tractant. Ita videtur perspicuum, substantiam in commune esse subiectum Metaphysicæ, quod ipsum Arist. videri potest perspicuè docere ad finem capitis primi, libri septimi, & initio. lib. 12. *Lib. 7. t. 2. 4. & 5. & lib. 12. text. 1.*

Eorũ, qui ens finitũ. Quarta opinio, latiùs patẽs subiectum facit, quàm superiores. Asserit enim esse ens: non ita tamen latè sumptum, vt Deum cõplectatur, sed ea ratione duntaxat, qua comprehendit ea, quæ reperiuntur in prædicamentis: atque hoc est ens finitum, quod prædicamentale vocant. Quæ sententia totidem potissimũ argumentis probari solet. *Dom. de Flandr. q. 1. art. 6. & 9.*
1 Primum est. Ens, quatenus ens, si sumatur, vt est commune Deo, & creaturis, non potest habere causam, alioqui omne ens haberet causam, atque adeò Deus ipse Opt. Max. si autẽ sumatur, vt diuiditur in ea, quę in prędicamentis continentur, habet causam: at in hac scientia quæruntur causæ entis, quatenus ens est, vt Arist. in hoc cap. & alijs plerisque affirmat: nõ igitur ens commune Deo, & creaturis, sed
2 ens finitum est huius scientiæ subiectũ. Secundum, si ens commune Deo, & creaturis esset subiectũ huius scientiæ, haberet principia, quibus constaret, & passiones, quæ de ipso demonstrarentur, hoc autẽ dici non potest, quia sequeretur Deũ habere principia, & passiones, non est igitur dicendum, ens commune Deo, & creaturis esse huius
3 scientiæ subiectum. Tertium, si ens commune Deo, & creaturis esset subiectum huius scientiæ, daretur aliquid prius natura Deo, siquidẽ omne subiectum est prius natura ijs omnibus, quę sub illo continentur, iuxta secundum modum prioris, quem Aristot. tradit in prædicamentis, cùm ab eo ad inferiora non reciprocetur essendi consequentia, at nihil potest dari prius natura Deo, non est igitur dicendum, ens commune Deo, & creaturis esse huius scientię subiectũ. *Cap. 12. fine de priori.*
4 Accedit quarto loco Aristotelis sententia, qui, cùm docuisset hoc lib. ens, vt ens est, esse subiectum huius scientiæ, illud subinde diuisit libro quinto in decem prædicamenta: vnde perspicuum videtur, Aristotelem hoc loco, & vbicunque dixit, ens esse subiectum huius scĩetiæ, accepisse nomen entis pro solo ente finito: hoc enim solum diuiditur in prędicamenta. Addunt tamen huius opinionis auctores, *Lib. 5. cap. 7. t. x. 14.* *Explicatio sententiæ.*

non

non propterea se excludere Deum à consideratione huius scientiæ: fatentur enim in hac scientia vel maximè agi de Deo; cęterum non agi de illo, vt de re, quæ contineatur sub eius subiecto, sed vt de prima illius causa, ac principio; quemadmodum in Physica agitur de materia, & forma, in Logica de nomine, & verbo; nisi quod hæc sũt principia interna, Deus autem externum, & in nulla re creata contentum, aut circumscriptum. Ita concludunt omnes ij; qui quatuor has sententias tuentur; non ens commune Deo, & creaturis, sed aliquid minùs commune, esse subiectum huius scientiæ. Quòd si quis huiusmodi auctoribus obiiciat; Aristotelem planè esse in contraria sentẽtia, cùm toto hoc capite, & sæpe alibi doceat, Metaphysicam agere de ente, vt ens est; priores quidem respondent; Aristotelem eo pronunciato non asserere, ens, quatenus ens est, esse subiectum Metaphysicæ, sed cadere sub eius solius consideratione, quod verum est; posteriores verò accipiunt nomen entis pro substantia; vel pro ente habente veram causam.

Quid ad Arist.

Mitto hic opinionẽ eorum; qui nulla pene probabilitate dicunt; subiectum Metaphysicæ esse causam, vt causa est; quam impugnat Auicenna initio suæ Metaphysicę.

Concluditur pars affirmatiua. SECTIO II.

D. Tho. Scot. M. Alb. Auer. Alex. Aphr d. & Aless. hoc loco. Aegid. Rom. q. 1. & lib. 2. q. 5. Iandun. lib. 1. q. 5. Socin. hic q. 10. & alijs.

Approbatio affirmatiuæ partis.

HÆC tamen non obstant; quominùs cum D. Thom. Scó. Mag. Alb. Comment. & aliis huius classis auctoribus affirmatiuam quæstionis partem amplectamur. potest enim firmis admodum rationibus concludi. Primùm hoc modo. Illud est primum, & adęquatum subiectum huius scientiæ, cui primò conueniunt primæ, & maximè generales passiones, seu proprietates, quæ in ea demonstrantur, vt vnum, verum, bonum, & si quæ sunt alię huiusmodi; at enti, vt ens est, seu vt est commune Deo, & creaturis, conueniunt primò huiusmodi passiones; latiùs enim patent, quàm vel Deus, vel substantia corporis expers, vel substantia in commune, vel etiam ens finitum: igitur ens commune Deo, & creaturis constituendum est huius scientiæ subiectum. Secunda ratio. Ens commune Deo & creaturis potest cognosci naturali lumine; vt constat; possuntque de eo demonstrari affectiones, quæ illi per se conueniunt: at huiusmodi cognitio nõ potest ad aliquam aliam scientiam pertinere; cùm cæteræ omnes agant de ente contracto ad certum aliquod genus; vt Aristoteles in contextu inductione perspicuum esse supponit: igitur pertinet ad hanc scientiam. quò fit vt si eius primum, & adæquatum subiectum. Nec enim aliquid aliud communius reperitur, quod ab ea tractari possit. Tertia ratio. In hac scientia considerantur adæquatè omnes partes entis communis, Deo, & creaturis; nempe Deus ipse, de quo præcipuè agitur in 12. libro. item omnia, quæ ponuntur in prædicamentis,

Ex passionib. quæ in hac scientia demõstrantur.

Ex amplitudinẽ naturalis cognitionis.

Vt initio lib. 6. & lib. 11. ca. 6.

Ex partibus entis; quæ in hac scientia tractãtur.

quatenus reducuntur ad decem prima genera, de quibus disseritur quinto, septimo, & 12. de his autem omnibus agitur, non vt de principiis tantùm, causis, aut proprietatibus, sed vt de subiectis, quorum affectiones quæruntur, & demonstrantur per propria principia; ergo ens commune Deo, & creaturis est adęquatum huis scientiæ subiectum. Quartò, Metaphysica, Dialectica vt rebus concreta est, & Sophistica circa idem genus subiectum versantur, vt Aristoteles capite sequenti docet: at Dialectica, & Sophistica versantur non tantùm circa ens creatum, sed etiam circa increatum (nullius enim rei disputationem detrectant) est igitur ens genus subiectum Metaphysicæ, vt complectitur creatum, & increatum. Accedit expressa sententia tum Aristotelis planè dicentis in hoc capite, & aliis locis quamplurimis, hāc scientiam agere de ente, vt ens est, & de iis, quæ illi, vt tale est, per se acidunt; tum etiam omnium Antiquorum, qui primam Philosophiam profitebantur. Quærentes enim supremas rerum causas eo ipso palàm fatebantur se quærere causas entium, vt entia sunt; ac proinde subiectum primæ Philosophiæ esse ens, quatenus ens.

Ex reb. in quib. Dialectica, & Sophistica versantur.

Ex Arist. & antiquorum sententia.

Potest etiā confirmari hęc sententia ex infirmatione opinionum, quæ negatiuam quæstionis partem approbant. Tres enim priores hac ratione refutari possunt. Quemadmodum dantur scientiæ substantiarum, vt Physica, sic etiam dantur sciētiæ accidentiū, vt Geometria: atqui subiectum Metaphy. debet esse commune subiectis omnium particularium scientiarum, quandoquidem Metaph. cùm sit generalis scientia, disserit in totum de iis rebus, de quibus aliæ scientiæ in parte disserunt: non est igitur subiectum Metaphysicæ, aut solus Deus, aut substantia separata, aut substantia in commune duntaxtat, sed ens commune substantiis, & accidentibus. Quam rationem planè tangit Aristot. hoc capite, cùm ait. Nulla enim cęterarum id, quod est, vt est ens considerat, sed partem eius aliquā singulæ abscindentes id, quod ei accidit in illa contemplantur, vt Mathematicæ scientiæ. Quarta autem his rationibus refellitur. In hac scientia non solùm agitur de Deo, vt est principium, & causa vniuersalis rerum omnium, sed etiam, vt est quoddam ens, quod patet ex capite 9. libri. 12. vbi Deus ostenditur esse sua intellectio, actus purus & cæt. quæ omnia de Deo absolutè demonstrantur: non est igitur Deus à subiecto Metaphysicæ excludendus. Præterea, si in hac scientia non ageretur de Deo absolutè, & secudum se; in nulla alia scientia, quæ naturali lumine comparatur, cōsideraretur Deus absolutè; at hoc est absurdissimum; ergo & illud. Maior patet, quia in nulla alia scientia humanis viribus parta agitur de Deo, nisi in Philosophia Naturali, & Morali, in quibus sanè, vt est omnium sententia ea sola ratione de deo agitur, qua est primum mouens, & vltimus finis, quæ est consideratio respectiua, non absoluta. Minor probatur, quia naturale desiderium multo magis tēdit in cognitionem absolutam

Ex refutatione opinionū negatiuam partē approbantium.

tex. 1. (margin at "Nulla enim")

Refutatio quartæ.

à tex. 51.

litatem diuinæ essentiæ, quatenus eam naturæ viribus assequi possumus, quàm cuiuscunque alterius rei. Si ergo ad hanc scientiam spectat absoluta diuinæ naturæ consideratio; perspicuum est, non esse Deum ab eius subiecto excludendum,

Sed & omnes quatuor opiniones simul hac ratione refutãtur. Metaphysicus cùm solus inter omnes artifices, sit simpliciter, & absolutè sapiens, habet scientiã omnium rerum, quoad fieri potest, vt patet ex lib. 1. cap. 2. fieri autem potest, vt omnia ab eo sciantur quatenus entia sunt; igitur vel hac vna ratione omnia sciuntur à Metaphysico; atqui nulla est ratio superior, sub qua res à Metaphysico considerari possint; igitur hæc ipsa est ratio subiecti Metaphysicæ; hæc autem ratio non solum conuenit creaturis, sed etiam Deo, atque adeo præcipuè; non igitur solũ ens finitum, sed cõmune Deo, & creaturis est subiectum Metaphysicæ. *Refut. omnium simul.*

Reuocatio superiorum sententiarum ad verum sensum, & explicatio præcipuæ conclusionis. SECTIO III.

SED quoniam auctores negatiuę partis ad verum sensum reduci possunt, operæpretium erit illorum sententias, quonam pacto veræ sint exponere.

Prima igitur conclusio sit. Si quęstio sit de subiecto præstantissimo, & à quo præcipuũ nomen huius scientiæ ducitur, non dubium est, quin sit Deus; ab eo enim tãquam à re præstantissima ductum est nomen Theologiæ, saltem mediatè; si illud interpreteris scientiam de rebus diuinis. *Subiectum præstantissimum.*

Secunda conclusio. Si quæstio sit de subiecto communi, purè Metaphysico, id est cuius nulla pars subiecta ab alio artifice tractetur; potest illud dici substãtia immaterialis, seu separata, vt patet. Quam conclusionem Arist. multis in locis innuit. *Purè Metaphysicum.*

Tertia conclusio. Si quæstio sit de subiecto communi, ratione cuius cętera cadunt sub adæquatum subiectum, dicendum est esse substantiam in commune; quandoquidem accidentia omnia dicuntur entia ratione substantiæ. Atque hanc conclusionem perspicuè ponit Arist. cap. sequenti, & aliis locis compluribus, *Vt lib. 6. huius operis c. 1. tex. 2. & 3. & lib. 11. c. 6.* *Commune, & ratione cuius.*

Quarta conclusio. Si quæstio sit de eo subiecto, de quo vniuersè demonstrentur affectiones per veras causas, & principia subiecti; dici potest ens finitum, siue prædicamentale. Nihil enim vniuersè demonstratur per veras causas, & principia de ente, quod suo ambitu comprehendit Deum, vt in solutione argumentorum patebit. Hæc tamen conclusio nullibi (quod sciam) ab Arist. ponitur, quia excludit præcipuum ens à subiecto huius sciẽtiæ. Atque iuxta hos sensus verè sunt quatuor impugnatæ opiniones, *Habens veras causas, & passiones.*

Quinta cõclusio. Si autẽ quęstio sit de primo, & adæquato subiecto, vt ipsa quæstionis verba sonãt, dicẽdum est, esse ens qua ratione est *Primum & adæquatum.*

ne est ens,seu quatenus cõmune est Deo,& creaturis, vt probatum est.atque hæc est præcipua huius quæstionis conclusio.

Dubitatio. Sed quærat aliquis,quo nam pacto ea intelligenda sit,num de ente cõmunissimè sumpto,vt complectitur omnia entia, non modò per se,& realia,sed etiã per accidens, & quæ rationis appellantur:an potius de solo ente per se,& reali. *Negatiuæ partis arg. 1.* Quod.n.posteriori modo intelligenda sit,communis est Philosophorũ sentẽtia:quam eandẽ non dubitant esse Aristotelis,qui ad finem libri sexti, cùm tradidisset rationẽ,sub qua ens à Metaphys.tractandum est,planè reiicit ab eius
2 consideratione ens per accidẽs,& ens rationis. *tex. 8.* Argumẽto etiã non mediocris momẽti est, ꝙ ens per accidens nõ sit ens, sed entia;quæ verò rationis dicuntur nõ habeant veram existentiã,sed cõmunem sibi,& figmentis,cùm nõ alia ratione dicãtur existere,nisi quatenus sunt obiectiuè in intellectu,aut etiã,vt quidã volũt,in volũtate. *Scotus in 1.d.45.q. vnica.* Ac
3 cedit,ꝙ de ente per accidens non potest haberi scientia, vt Aristot. tradit in libro citato;quódq; Metaph. dicitur sciẽtia realis, nec tantùm realis vt distinguitur à sermocinalib.sed etiã quia agit de ente reali,cùm interim ens,vt cõmune est entibus rationis, nõ sit reale. *loco citato.*

Affirmatiuæ partis arg. 1. Quòd verò conclusio intelligenda sit priori modo, ipsa eadẽ argumenta,quibus conclusio probata est, planè ostendere videntur. Primùm enim affectiones illæ,vnum,verum,bonum,& similes,entibus quoq; per accidens,& rationis suo modo conueniunt: neque enim dubitare quisquam de hac re debet, quia nõ eodem modo illis conueniant,quo conueniunt entibus per se,ac realibus.Nam neque eodẽ modo conueniunt accidentibus,quo substantiis, & tamen
2 dicuntur conuenire accidentibus. Deinde,entia per accidens,& rationis cognoscũtur lumine naturali,deq; eis multa demostrari possunt;huiusmodi autem eorũ cognitio ad hanc vnam scientiam,quę
3 agit de cõmunib.iure spectat.Tertiò,in hac scientia tradũtur multa de ente per accidens,& ente rationis;nec solũ agitur de huiusmodi entibus,quatenus sunt affectiones entiũ realiũ, ac per se,sed etiã, vt sunt partes subiectiuæ entis cõmunissimè sumpti: id, quod cùm proximo cap.in tractãda entis analogia innuitur,tũ verò li.5.in ex- *tex.2.*
4 plicandis omnibus entium generib.planè perspicitur.Quartò,Dialectica,& Sophistica agunt suo modo de his entiũ generibus ; ergo Metap.suo,hoc est demõstratiuè,si æquè latè patet eius subiectum,
5 atq; illarum,vt proximo cap.tradit Arist. *tex.2.* Quintò,In partibus entis, quas eius analogia complectitur, numerantur proximo capite negationes,& expressè nõ entia:cur igitur non magis entia per accidens,& rationis,præsertim cùm non entia eatenus numerentur in
6 entib.quatenus ratione,siue mente apprehenduntur?Sextò,Dantur scientiæ,quarum subiecta sint entia per accidens,vt quædam subalternatæ:aliæ item,quæ versentur in entibus rationis,vt quæ de sermone agunt;subiectum autẽ Metaphysicę debet esse subiectis cęterarũ omniũ cõmune,vt dictũ est:complectitur igitur subiectum Metaphy-

Metaph. entia per accidẽs & entia rationis. Postremò, Si Metaph. est sapiens simpliciter, non ignorare ea debet, quæ certa cognitione sciri possunt; at entia per accidens, & quæ rationis vocãtur, sub certã cognitionem cadere possunt, saltem in cõmune; nõ est igitur dubium, quin subiectum Metaphysici complectatur entia omnia, cùm per accidens, tum etiam rationis.

Atq; est quidẽ posterior hæc sententia probabilis, possẽtque pro ea responderi ad primum argum. prioris, Arist. lib. 6. nõ reiecisse ab omni consideratione Metaphysici entia per accidens, & entia rationis, sed à præcipua, quemadmodum initio libri septimi reiicit accidentia. Ad secundum, satis esse, si eorũ quodque suo modo sit ens, suóque modo existat, vt suo modo contineatur sub Metaphysicæ subiecto. Ad tertium, Nec verum esse nullo pacto de ente per accidens posse haberi scientiam, cùm possit de eo haberi in cõmune: nec item scientias dici reales, nisi vt distinguuntur à sermocinalib. aut si dicuntur reales, à subiecto reali, nõ esse id intelligendum de adæquato subiecto in se spectato, sed vt est in præcipuis partibus subiectiuis, quo pacto ens communissimę sumptũ reale est. *Quo pacto pro parte affirmatiua responderi possit.*

Verùm, vt priori sententiæ potius inhęreamus, multa nos mouẽt. Primùm, quia est omnium communis. Deinde, quia subiectũ scientiæ, non ita fusè assignandum est, vt contineat sub se omnia, quæ in ea quoquo modo considerantur. oportet enim extrà relinquere proprias affectiones, quæ de eo demonstrantur, quod fit in cæteris omnib. scientiis, vt secundo etiam lib. diximus, cùm de subiecto Dialecticæ ageremus. Tertiò, quia longè alia ratione reiicit Aristo. initio libri septimi accidẽtia realia, quàm ad finem sexti entia rationis, & per accidens. Non enim ideo reiicit accidentia, quia de eis non possit haberi scientia, neq; item, quia non habeant realem existentiam; sed quia sunt entia habitudine ad substantiam, ideo concludit non quidem reiicienda omnino esse, sed maximè, ac primò, & ferè de sola substantia agendum. At in fine libri sexti, in quo libro ex instituto egerat de ratione formali subiecti Metaphys. ea ratione exclusit ens, per accidens, quia de eo non possit haberi sciẽtia; ens autem rationis, quia non sit in rebus, sed in mente; veluti coniunctio eius, quod prædicatur cum eo, quod subiicitur, eorumq; disiunctio, quas verum, & falsum appellauit. Postremò, quia vt Metaph. agit de Necessitate, & contingẽtia, non vt de rebus, quæ cõtineantur sub proprio subiecto; eodẽ modo agit de notionib. generis, speciei, totius, partis, & similibus, quæ aut omnino, aut incerta quadam significatione sumpta, sunt entia rationis, non vt de iis quæ sint inferiora proprio subiecto, sed tanquam de cõmunibus affectionib. entiũ, vt ipse Auctor apertè scribit ad finẽ cap. sequentis. Atq; hoc est, quod idem planè significauerat initio libri, cùm docuit quãdã esse scientiã, quæ ageret de ente, qua ratione est ens, & de iis affectionibus, quæ illi per se inessent: opposuit enim his verbis subiecto passiones, non vt *Approbatur potius negatiua.* *Cap. 3. q. 1. sect. 3.* *tex. 8.* *Quo pacto Meta. agat de entib. rationis.* *tex. 1.* *tex. 1.*

Ii 3 partes

partes ei subiectas; sed vt communes affectiones, quæ de eo, & partibus illi subiectis demõstrarentur, tametsi primùm de subiecto, secundaria verò ratione & per illud de partibus sub eo contentis. Ita, patet, non esse deferendã hac in re communem opinionem.

Solutio arg. assir. partis. Ad primum igitur, & secundũ contrariæ sententiæ dicendum est, non omnia, quibus quoquo modo conueniunt affectiones entis, & de quibus pleraq; demonstrari possunt in Metaphysica, esse collocãda sub Metaphysicæ subiecto, nisi sint realia, & per se; quẽadmodum non ideo qualitates ponendæ sunt sub Physicę subiecto, quia multa de eis in Physica demonstrantur. Tertium nihil concludit, quia ens communissimè sumptum nõ potest esse scientię subiectũ. Quartum facilè refelletur, si dicas, agere quidem de eis Metaphysicum demonstratiuè, non tamen vt de partibus subiectiuis sui adæquati subiecti, quo eodẽ modo respondendum est ad vltimum. Ad quintum dicendum est, ens initio capitis sequentis, in quo eius analogia fusè explicatur, latiùs accipi, quàm cũ fuit constitutum huius scientiæ subiectum. *Latiùs accipi ens cap. 2. quàm primo.* Nec id mirum videri debet. Nam cùm sanum constituitur subiectũ Medicinæ, non sumitur nisi pro eo, quod propriè sanum est; & tamen si quis quærat, ad quæ se extendat eius nominis analogia; dicendum est, complecti etiam, id vocabulũ ea, quæ per translationem dicuntur sana, vt sanum iudicium, doctrinam sanam, & alia pleraq;. Sextũ hoc modo dissolues; Id, quod diximus subiectum Metaph. complecti debere sub se omnium sciẽtiarum subiecta, de subiectis scientiarum realium esse intelligendum. Nec tamen refert quicquam, quòd subiecta quarundam subalternatarum realium, sint entia per accidens: ponuntur enim sub Metaph. subiecto ratione subiectorum subalternantium, à quibus eæ scientiæ accipiunt sua principia. *Obiectio.* Quòd siquis obiiciat, multas quoque esse scientias reales subalternantes, quæ agunt de entibus per accidens, vt est Politica, & Architectura, quarum illa agit de Republica, hæc verò de ædificio, aut naui, alijsúe huiusmodi entibus per accidens; *Dilutio.* Respondendum est, non excludi à nobis hoc loco hæc entia per accidens; sed ea tantùm, quæ non solùm non sunt vnius essentiæ, sed neque etiam habent ordinem per se veluti thesaurus casu inuentus, linea visualis, & similia. Vnde collige subiectũ Metaph. esse ens per se, ac reale, quatenùs dicitur non modò de entibus verè vnius essentiæ, sed etiam alio modo per se ordinatis.

Nõ rectè soluta esse arg. partis negatiuæ. Ex his patet, non satis respõsum esse ad primum, & secũdum arg. prioris sententiæ. Ad solutionem verò tertij dicendum, vt ens per accidens dicatur cadere sub certam aliquam scientiam, non satis esse, si de eo in commune sumpto habeatur scientia, nisi etiam haberi possit de singulis quasi speciebus eius; vt omittamus indiuidua, quæ non per se cadunt sub scientiam. Eodemque modo, vt scientia dicatur realis, non satis esse, si aliqua pars subiectiua adæquati subiecti sit realis; sed necesse esse, vt ipsum quoque in commune sit reale.

reale. Nam, vt scientia sumit speciem ab obiecto adæquato, ita ab eo sumere debet realis appellationem.

Cur Metaphysica distincta non fuerit, antequam eius subiectum traderetur? SECTIO IIII.

QVÆRAT etiam aliquis, cur non priùs distincta sit à nobis Metaph. quàm eius subiectum traderetur. Erunt enim, qui credant, quatuor, vel etiam quinque ponendas esse Metaph. Vnam, quæ agat de transcendentibus, vt de iis, quæ ratione sola abstracta sunt à rebus omnibus. Alteram, quæ agat de primis decem vulgatis generibus, vt de primis partibus entis, quę & minùs abstracta sunt, quàm transcendétia, & per solam notitiam transcendentium percipi non possunt. Tertiã, de substantiis separatis finitis, quæ non ratione tantùm abstracta sunt, sed re etiã ipsa. Quartam, de Deo Opt. Max. qui non solum abstractus est re, ac ratione, à materia propriè dicta, sed etiam ab omni potẽtialitate, quę modo quodam materia dici potest. Addet etiam fortasse, quintam Metaphysicam de anima separata, quæ cùm sit abstracta re ipsa, non autem ratione (neque enim sine essentiali propensione ad materiam intelligi potest) aliam postulat scientiam distinctam à prædictis quatuor, & mediam inter eas ac Physicam. *An admittendæ sint plures scientiæ metaphys.*

Verùm non opus erat huiusmodi distinctione. A qua enim scientia tractatur genus, aut quasi genus, ab eadem tractantur omnia, quæ cadunt sub eam rationem formalem, sub qua illud in ea scientia consideratur. Cùm igitur ens, quatenus in suo cõceptu, nec sensibilem materiam includit, nec intelligibilem, postulet sciẽtiam aliquam superiorem Physica, & Math. (hac enim ratione transcendit ens ea omnia, quæ in Physica, & Mathematicis tractãtur) ab eadem illa, quæ versabitur in Ente eo modo spectato, tractabuntur omnia, quæ sine vlla materia cõcipiuntur, siue illa sint re ipsa omnino separata ab vtraque materia, vt Deus & intelligentiæ, siue in quibusdã sint, in quibusdam non sint, vt attributa cõmunia rebus materialib. & immaterialibus. Quòd si ex diuersis gradibus maioris, & minoris abstractionis metaph. colligere velis diuersas Metaph. species; pari ratione ex diuersis gradibus maioris, & minoris abstractionis physicæ, colligendæ tibi erunt diuersæ species physicæ scientiæ. Quare, cùm omne genus physicum sit abstractius à materia sensibili particulari, quàm eius species; tot erunt species physicæ scientię, præter Physicam, quæ agit de substantia corporea in commune, quot species substantiæ sub corporea substantia continentur, siue immediatæ illi sint, siue mediatæ. Ac in eis quidem scientiis, quarũ alię agunt de superioribus, alię de inferioribus, perspicua est consequutio. In iis autem, quæ agũt de specieb. ex opposito diuidentibus idem genus, ex eo perspicuè res probatur, quia cùm scientia vnius speciei minorem connexionẽ habeat cum scientia alterius oppositæ, quàm cum *Non esse admittẽdas.*

scientia sui generis;si sciētiæ superiorum,& inferiorū differunt specie;& specierum quoque oppositarum specie different. Ita fiet, vt tot ponendæ sint species Physicæ scientiæ,quot sunt genera & species rerum naturalium,quod puerile est,atque à Philosoph.consuetudine & ratione ipsa alienissimum. Accedit, quòd transcendentia sunt analoga,nec naturam aliquam vnam significant,quæ communis sit Deo,& primis generibus entium:quo fit,vt nisi ij, quib. hæc Metaph.multitudo placuerit,velint transcēdētia imperfectissimè, & cōfusissimè,solóque conceptu,quid nominis(vt à quibusdam vocatur)in prima illa sua Metaph.tractari; necessariò fateri debeāt, agi etiam in ea de Deo,& decem primis vulgatis generibus. Quòd si de his;ergo & de substantiis separatis finitis, siue illæ contineantur sub primo genere,siue constituant per se genus quoddam medium inter Deum,& prima vulgata genera.Neque opus est pluribus contra huiusmodi commentationem, præsertim hoc loco, cùm libro sexto de scientiarum distinctione agendum sit. Quo loco intelliges, qua ratione Metaph.agat de anima separata,cùm illa in sua essentiali ratione habitudinem ad materiam includat; qua itē de iis summis generibus quæ sine materia nō intelligūtur;ac demum,cur Mathemat. non sit vna tantum scientia,quemadmodum Physica.

Transcendentia nō significare vnam aliquam naturam.

Solutio argumentorum primæ opinionis. SECTIO V.

AD primum igitur argumentum primæ opinionis dicendum est,non semper appellationem scientiæ desumi ex subiecto primo,& adæquato,sed interdum etiam à re,quæ præcipuè in ea consideratur,vt Astrologię ab astris.Posset breuiùs dici,Deum esse in ea subiectum denominationis, vt dictum est, non adæquationis. Quanquàm hæc scientia dicitur Theologia non tantùm, quia agit de Deo,sed etiam quia de diuinis rebus,quo nomine Philosophi appellant cæteras,quæ re ipsa sunt materiæ expertes.

Appellatio scientiarum.

Ad secundum dicendum est, scientiam dici prętantissimam ex præstantia subiecti primi,& adæquati. Cęterum è multis subiectis primis & adęquatis,illud dicitur præstantissimum,quod suo ambitu complectitur ens præstantissimum,iuxta illud commune pronunciatum,quod habes 3.Top.cap.2.Si id,quod est in hoc genere optimum,præstantius est,quàm quod optimum in illo; hoc certè genus præstantius est illo.Quanquam igitur ens,quatenus ens,si simpliciter accipiatur,sit minùs prętās quàm quodcumque particulare subiectum,tamē si totum genus,cum toto quouis genere subiecto conferatur,præstantius est ens,quàm quodcunq; subiectum particulare, cū substantias separatas,atq; adeo Deū Opt.Max.cōplectatur. Sect.3.

Subiectū adæquatum præstantissimum.

Ad tertium dicendum est, hanc scientiam agere de primis causis, non solùm vt causæ sunt,sed etiam vt entia sunt.

Ad

Ad quartum negandum est, non aliter distingui hanc scientiam à sacra Theologia, quàm ratione principiorum; distinguitur enim ratione etiam subiecti, & finis, ex cuius differentia principiorum quoque, & subiecti distinctio colligitur. Finis Theologiæ sacræ est cognitio eorum, ad quæ intelligenda nullum naturale lumen creaturę satis est; cuiusmodi sunt ea, quæ ad diuinarum personarum distinctionem, clarámque Deitatis cognitionem, multáque eorum, quæ ad diuinam voluntatem, prouidentiam, & potentiam spectant: quæ omnia numerantur in secretioribus Dei arcanis. Vnde fit, vt sacra Theologia, non alia principia propria, & peculiaria habere possit, nisi per reuelationem accepta; neque aliud subiectum, nisi Deum, quoad ea, quæ naturali lumine cognosci nequeunt. At finis Metaphysicę est naturalis cõtemplatio eorum omnium quæ in suo conceptu materiam non includunt. Vnde efficitur, vt eius principia cadant sub lumen naturale, eiúsque subiectum proprium, & adæquatum sit ens non includens in suo conceptu materiam, quatenus potest naturali lumine cognosci. Quare, etsi Theologi censent, Deum esse subiectum Theologiæ sacrę, quemadmodum & obiectum fidei Orthodoxæ, qua propria eius scientiæ principia cognoscuntur; non tamen inde efficitur, eundem esse huius scientiæ subiectum. *Quaratione Theologia sacra distinguatur à Metaphysica.*

Solutio argumentorum secundæ.

SECTIO VI.

AD primum secundæ opinionis negandum est, substantiam separatam distinguere primò, & per se hanc scientiam à cęteris; atque ad primam eius rei probationem dicendum, fuisse quidem substantiam separatam, occasionem distinguẽdi Philosophiam naturalem à prima Philosophia, & causam sine qua ea distinctio non cognosceretur; sed tamen non esse primam, & adæquatam eius distinctionis causam, cùm ea substãtia non sit primum, & adæquatum primæ Philosophiæ subiectum. Quòd autem ea fuerit occasio eius distinctionis, & solùm causa sine qua non, ex eo patet, quia antequàm vlla separata substantia cognosceretur, Philosophia naturalis dicebatur prima Philosophia, quòd omnes substantię crederentur sub eius considerationem cadere. Quanquam enim eo tempore dari potuit conceptus substantiæ, vt substantia est, qui re vera communior est, quàm conceptus substantiæ corporeæ, & postulat scientiam superiorem Naturali; tamen quia nondum putabatur esse vlla substantia expers materiæ, meritò credebatur eiusmodi conceptus substantiæ reciprocari cum conceptu substantiæ corporeæ, nec opus esse scientia superiori ad eius explicationem. At verò cùm primùm substantiæ corporis expertes cognitæ fuerunt, & Philosophi intellexerunt, conceptum substantiæ latiùs patere, quàm substantiæ corporeæ; tum demum quæri debuit superior ali- *Quo pacto substantia separata hãc scientiã à cæteris distinguãt.* *Quid olim de substantia conceptu indicabatur.*

qua-

qua scientia, quæ de substantia in commune, & de omnibus substantiis materiæ expertibus, earúmque accidentibus, ac proinde de ente, vt ens est, dissereret. Ita patet, substantiam separatam, primam occasionem distinctionis fuisse, primam autem & adæquatam causam non esse.

Ad secundam probationem dicendum, non esse in ea distinguendi ratione sermonem de subiecto Metaphysicæ primo, & adæquato, sed de purè Metaphysico, quod secunda conclusione asseruimus esse substantiam separatam.

Tertiæ probationi eodem modo occurrendum, ex eo, quod Arist. ait in loco citato, nihil aliud colligi, quàm quòd substantia immobilis sit occasio distinctionis, aut subiectum purè metaphysicum.

Solutio argumentorum tertia.

SECTIO VII.

Cur subiectum Metaphysicæ non sit substantia, vt Physicæ.

AD primum tertiæ opinionis dicendum, etsi subiectum Physicæ est substantia; non tamẽ inde effici, vt subiectum Metaphysicæ substantia esse debeat. Nam etsi Metaphysica nobilior est, quàm Physica, tamen eius nobilitas non est ponderanda ex nobilitate subiecti adæquati simpliciter accepti: sed ex nobilitate rerum, quas illud suo ambitu complectitur, vt dictum est. *Sect. 4.*

Ad secundum negandum est, ita se habere Metaphys. ad substantiam in commune, & accidentia in commune, vt se habet Physica ad substantiam naturalem, & accidentia naturalia. Nam, etsi illa non differunt ab his, nisi sola communitate, & abstractione à materia; tamen Metaphysica agit de illis, vt de partibus sui adæquati subiecti: Physica autem, non eodem modo de his agit, sed de substantia naturali, vt de suo adæquato subiecto; de accidentibus verò naturalibus, vt de propriis illius affectionibus. Causa huius discriminis est, quia Physica cùm sit particularis scientia, versari potest in sola substantia, vt subiecto, quemadmodum aliç quædam scientiæ in accidentibus; at Metaphysica cùm sit vniuersalis, necessariò sibi vendicat subiectum omnibus omnium scientiarũ subiectis cõmune, & (quod consequens est) aliquid commune substantiis & accidentib.

Ad tertium concedendum est, ens prædicari essentiali prædicatione de omnibus entibus; itemque nullum subiectum prædicari essentiali prædicatione de suis passionibus: negandum est tamen inde sequi, aut ens commune substantiis, & accidentibus, non esse subiectum Metaphysicæ, aut passiones subiecti Metaphysicæ nihil omnino esse. Quanquam enim illç, nec substantiæ sunt, nec accidentia; sunt tamen, vel negationes quædam suo modo in rebus existentes; vel entia rationis: quæ omnia ad caput sequens explicanda sunt.

Passiones entis, non esse omnino nihil.

Solutio

Solutio argumentorum quarta. SECTIO VIII.

AD primum denique quartæ opinionis vt respondeamus, illud animaduertendum est, duobus modis posse accipi nomen causæ; vno, pro causa propriè dicta, quæ significatio aperta est; altero pro ratione, seu medio à priori, vt vocant; quo pacto dicimus demonstrationem, qua ostendimus, Deum esse æternũ, quia est omnino immutabilis, esse nostro intelligendi more per causam, quia est per rationem à priori, quanquam non sit per veram, ac propriè dictam causam, de qua re plura 1. Post. c. 2. Illud etiam animaduertendum est, cùm Arist. hoc loco ait, in hac scientia quæri causas entis, vt ens est, sic intelligendum id esse, ac si apertiùs diceret, in hac scientia quæri causas, per quas entia quatenus entia, aut sint, aut aliqua attributa sibi vendicent; latè tamen sumpto nomine causæ, vt rationes à priori complectitur. His positis negandum est, ens, quatenus ens, non posse habere hoc pacto causam. etenim non solùm de alijs rebus, sed etiã de Deo potest aliquid hoc modo per causam demonstrari, vt quòd sit quiddam vnum, verum, bonum; quæ cum sint primæ entis passiones, de quauis re per rationem entis demonstrari possunt, maximè autem de Deo, cui maximè conuenit ratio entis. Possunt quoque entia, quatenus entia sunt, habere causam propriè dictam, quia omnes res finitæ entitatis habent huiusmodi causam, etiam quatenus entia sunt; quippe cùm secundum omnes entitatis gradus verè, ac propriè pendeant à primo ente. Nec mirum videri debet, quòd dicamus, ea, quæ analogicè conueniunt cum aliquo primo, verè ac propriè ab illo pendere, etiam quatenus cum illo conueniunt. Analogica enim conuenientia, non fundatur in vnitate alicuius naturæ, quæ vnius omnino rationis sit, & omnibus analogatis ex æquo conueniat (hoc enim pacto, non posset vnum pendere ab altero secundum eiusmodi naturam) sed in participatione, aut proportione quadam imperfecta, quæ nihil impedit quominus vnum verè, ac propriè pendeat ab altero, etiam quatenus cum illo conuenit. Quo pacto accidentia, quatenus accidentia, non solùm pendent à substantia, vt à vera causa, sed etiam quatenus entia. Quòd si quis obiiciat, entia quatenus entia, habent veram causam, vt ais; igitur omnia entia habent veram causam, quod falsum est: neganda est consequentia. In solis enim vniuocis necessariò infertur vniuersalis ex indefinita reduplicatiua. Nam in analogis, vel ex proposito accidentium exemplo oppositum intelliges; quippe cùm etiam quatenus entia sunt, pendeant à sustantia, nec tamen idcirco omnia entia à substantia pendeant. Verum hęc capite sequenti planiora fient.

é tex. 5.

Quo pacto hæc scientia quærat causas entis, vt ens est.

Analogicæ conuenientiæ fundamẽtum.

Obiectio.

Dilutio.

Ad secundum dicendũ est, nullũ esse incommodum, si nostro intelligẽdi more consideremus in Deo principia quædã à priori multorũ attributorũ, quæ de eo demonstrẽtur more passionũ, siue affectionum

Quo pacto in Deo principia, & affectiones intelligi possint.

ctionum.vt esse actum purum, per quod à priori demonstratur eius perfecta immutabilitas; & esse prorsus immutabile, per quod demonstratur eius æternitas;& omnino esse ens,per quod eius vnitas. Neque enim imperfectio vlla est,habere hoc pacto principia,& quasi passiones; sed est potiùs imperfectio nostra,non posse naturaliter hæc omnia percipere,vt sunt in Deo,quo pacto ea inter se non distinguuntur.

Prius, à quo non reciprocatur consequentia, quot modis dicatur.

Ad tertium negandum est, omne subiectum scientiæ esse prius natura iis,quæ illius ambitu continentur,etiamsi ab eo ad illa modo aliquo non reciprocetur consequentia. Duobus enim modis potest ab vno ad alterum non reciprocari consequentia. Vno, quoad prædicationem,nempe si de quacunque re alterum dicitur, dicatur ipsum,non tamen vice versa;quo pacto concedimus,ab ente ad Deũ non reciprocari consequentiam: altero, quoad existentiam, quod tum accidit,cùm altero posito in rerum natura, necessariò ponitur ipsum,& tamen ipso posito,non necesse est ponere alterum;quo pacto negamus ab ente ad Deum non reciprocari consequentiam. Nam quemadmodum posito Deo in rerum natura,eo ipso ponitur ens,sic etiam posito ente necessariò ponitur Deus, cùm quicquid in rerum natura existit, vel sit Deus, vel ab existentia Dei pendeat.

Prius natura non secundum prædicationem, sed secundum existentiam sumendã.

Cùm ergo id dicitur prius natura,à quo non reciprocatur cõsequentia,non est accipiẽda reciprocatio quoad prædicationem, sed quoad existẽtiam, vt perspicuum est apud Aristotelem in loco citato:alioqui vnum,non esset prius natura duobus(quo exẽplo ille eo loco vtitur) cùm de duobus nequaquam prædicetur. Accedit hæc ratio, quia si id esset prius natura, à quo non reciprocatur prædicationis consequentia,sequeretur Deum esse priorem natura qualibet persona diuina. Nam,etsi quicquid in Diuinis est pater, sit Deus, non tamen quicquid est Deus,est pater,& ita in cæteris personis: at Deũ esse priorem natura diuinis personis nemo dixerit, sed tantùm nostro intelligendi more, qui imperfectè diuinam naturam concipimus.

Num ens more intelligendi nostro sit prius Deo

Quòd si quis dicat;Ergo saltem more intelligẽdi nostro ens esse prius Deo; concedendum id quidem est,si modò ens confusè concipiatur;quo pacto entis nomen nullum naturæ gradum significat Deo,& creaturis communem,vt cap. sequenti patebit. Cæterum ens esse hoc pacto prius Deo,non est esse prius natura illo, sed posse à nobis priùs concipi,vt à multis,qui Deum esse negauerunt, conceptum est,imò & à veris Philosophis concipitur,cùm distinguitur in ens finitum,& infinitum. Quinetiam addiderim;etsi ens diceret gradum aliquem entitatis communem Deo,& creaturis,& Deus adhuc

Nũ omne genus sit prius natura suis

maneret creator (quod planè videtur contradictionem inuoluere) adhuc tamẽ iuxta modum illum prioris,qui ex Aristotele adductus est,non esset ens prius natura Deo:adhuc enim posito ente in rerum natura necessariò poneretur Deus. Vnde colliges,si vera est sententia eorum

tia eorum, qui dicunt lineas esse actu in media superficie, & numerum esse verum genus numerorum, daríque simul in rerum natura plures species numerorum, quarum aliæ sint partes aliarum; planè sequi, non omne genus esse prius natura suis speciebus illo prioris modo, cùm his datis perspicuè sequatur, magnitudinem reciprocari cum linea secundum existentiam, & numerum eodem modo cum binario. Nam quemadmodum si linea existit, magnitudo existit; ita secundum hanc sententiam si magnitudo existit, linea existit; eodémque modo, vt existente binario existit numerus, sic etiam existente numero existit binarius. Ad hoc idem argumentum breuissimè respondet Aegidius, Rectè illud concludere in vniuocis, non in analogis.

speciebus, vt à quo non reciprocitur existendi consequẽtia.

Aegid. lib. 1. q. 9.

Ad quartum dicendum est, cùm Aristoteles diuidit ens in prædicamenta, non ita illud diuidere, seu potiùs distinguere, quasi omnia eius significata ponat per se, ac directò in prædicamentis. Nam nec differentiæ, quæ species constituunt, nec materia, nec formæ substantiales, nec motus, vt motus sunt, siue inchoati quidam actus, possunt per se in prædicamentis collocari, & tamen hæc omnia, & alia entia incompleta sub ente, quod est subiectum Metaphys. comprehenduntur. Alioqui non iam ens in commune, sed ens finitum, & completum esset primum, & adæquatum huius scientiæ subiectum; quod hi auctores minimè volunt, neque itẽ ens, vt Metaphysicæ subiectum est, diceretur per se, siue essentiali prædicatione de differentiis, quæ sunt entia incompleta; quod tamen falsum esse capite sequenti patebit. Cùm ergo Arist. distribuit ens per decem prędicamenta, sic accipienda est distributio, vt non solùm ea, quæ in illis ponuntur per se, sed etiam, quæ reductitiè, & per alia; imò etiam si quid est, ad quod ipsa prædicamenta, quasi ad caput reuocentur; in prædicamenta ipsa, quasi in classes quasdam distributa esse intelligantur. Hoc igitur modo non dubium est, quin Deus etiam ipse in illa distributione ad prædicamentũ substantiæ potuerit referri, non quidem vt per se pertinens ad illud, nec etiã vt reductum per aliud, sed potiùs vt principium, ad quod ipsum substantiæ prædicamentum, & cæteræ deinceps accidentium classes ordine quodam redigantur; quod factum fuisse ab Aristotele suo loco patebit. Quod deniq; hi auctores addunt, in hac scientia non agi de Deo, vnde re, quæ contineatur sub eius subiecto, iam refutatum est. Hæc de subiecto huius scientiæ dicta sint, in cuius explicatione, si quę desiderabuntur, ex libro sexto petenda erunt.

Quo pacto Arist. distribuat ens in prædicamenta.

Quo pacto Deus ad prædicamenta pertinere possit.

Sect. 2.

SINT

SINT NE CAETERAE OMNES scientiæ huic scientiæ subalternatæ.

QVAESTIO II.

Quibus rationibus videantur esse subalternatæ.

SECTIO I.

1 CAEteras omnes scientia esse huic scientiæ subalternatas, ex iis, quę ab Aristotele hoc capite dicuntur, videtur perspicuum.

Primùm, quia quò latiùs patet subiectum scientiæ, eo latiùs patet eius finis, quemadmodum, quia subiectum Politicæ est Respublica, Ethicæ autem homo priuatim sumptus, finis politicæ latiùs patet, quàm finis cuiusque singulatim: ergo si ens, quatenus ens, est subiectum huius scientiæ; cæterarum autem scientiarum particularia entia; erit vtique finis Metaphysicæ superior finibus particularium scientiarum; at scientia, cuius finis est subiectus fini alterius, est illi subalternata, vt frænorum effectiua Militari, quod est apud Aristotelem 1. Ethic. cap. 1. sunt igitur cæteræ omnes scientiæ huic subalternatæ.

2 Deinde, quia vt se habet subiectum vnius scientiæ ad subiectum alterius, ita proportione quadam se habent principia vnius ad alterius principia; est enim in vtrisque par ratio: at subiecta cæterarum scientiarum pendent in suo esse ex subiecto huius scientiæ: igitur & principia illarum pendent in sua veritate ex principiis huius. probantur igitur illarum principia per principia huius, quod veram & propriè dictam subalternationem efficit.

3 Tertiò, quia iccirco Perspectiua dicitur subalternata Geometriæ; & Musica Arithmeticæ, quia harum subiecta cōtinent illarum subiecta, eisque addunt accidentarias differentias visualis, & soni: at subiecta cæterarum scientiarum includunt subiectum huius, eique addunt accidentarias differentias, naturalis, continui, discreti, & alias huiusmodi, quæ accidunt enti, quatenus ens est: non est igitur dubium, quin cæteræ scientiæ sint huic scientiæ subalternatæ. tex. 8. tex. 23.

4 Atque hæc planè videtur esse sententia Platonis 7. libro de Republica, & Aristotelis 1. Physicorum c. 2. & 1. posteriorum c. 7. eisdemq; locis Simplicij, Themistij, & aliorum complurium, in quibus videtur esse D. Thomas in opusculo, quod De natura generis inscribitur, & Proclus 1. lib. commentariorum in primum Elementorum Euclidis. Cap. 14. Cap. 4.

Quot

Quot modis vna scientia dicatur alteri subalternata.

SECTIO II.

VT igitur, quid in hac quæstione dicendum sit, intelligatur, exponenda sunt breuiter tria illa subalternationum genera, quæ circumferri solent, Ratione finis, Ratione principiorum, & Ratione subiecti.

Ac ratione quidem finis, ea scientia dicitur alteri subalternata, cuius finis est sub fine illius, siue ea, quæ agit de superiori fine, habeat imperium in inferiorem, eique præcipiat, vt in agendo ad superiorem finem se accommodet, quo pacto ars frenorum conficiendorum subalternata est Equestri, Equestris Militari, & Militaris Politicæ; siue nullum habeat imperium in inferiorem, sed solùm contemplatiuè agat de superiori fine, quo pacto Ethica subalternatur Physicæ. Agit enim Physica contemplatiuè tantùm de optima hominis operatione, quæ est perfecta operatio partis intellectiuæ; Moralis autem Philosophia docet, quid cuique agendum sit, vt perfectè, hoc est bene, beatéque viuat. *Subalternatio ratione finis.*

Ratione principiorum ea dicitur subalternata alteri, cuius principia in illa demonstrantur; siue id fiat ostensiuè, siue deductione ad impossibile. Ostensiuè quidem eo modo, quo Medicina, & Geometria subalternātur Physicæ; Medicina quidem totali subalternatione, quòd omnia eius principia in Physica possint directò ostendi; Geometria verò subalternatione partiali, ratione illius principij, A quouis puncto in quoduis punctum licet lineam ducere, quod demonstratur ostensiuè in scientia naturali. Deductione autem ad impossibile, eo modo, quo eadem Geometria subalternatur Arithmeticæ, vt cùm Mathematici probant, Diametrum quadrati non esse commensurabilem lateri, quia alioqui sequeretur, vnitatem esse commensurabilem numero, hoc est, habere cum numero communem mensuram. *Ratione principiorum.*

Ratione subiecti ea scientia subalternatur alteri, cuius subiectum sub illius subiecto continetur; siue subiectū subalternantis contrahatur ad subiectum subalternatæ per differentiam aliquam per accidens, quo pacto Musica subalternatur Arithmeticæ, quòd subiectum illius sit numerus sonorus, huius autem numerus simpliciter; siue per differentiam per se, quo pacto scientia de rebus naturalibus secundum speciem, subalternatur ei, quæ agit de ente naturali in commune; qua ratione libri de Cœlo, & qui sequuntur in Physica, dici solent subalternari libris de Physica auscultatione. *Ratione subiecti.*

Illud tamē in omnibus his tribus subalternationū generibus animaduertendū est, semper priorē modū cuiusque earum à nobis propositum esse proprium; posteriorem improprium. Atque vt singula genera percurramus, nūquā in primo genere subalternatio est propria, nisi cùm sciētia subalternans dirigit practicè subalternatā, eiq; *Subalternatio propria, & impropria. In primo genere.*

præcipit,

præcipit, vt ad superiorem finem actiones suas dirigat. Nam si contemplatiuè tantùm agat de fine superiori; impropriè dicetur subalternare sibi eam, quæ agit de inferiori, quo pacto Physica impropriè subalternat sibi Ethicam hoc subalternationis genere, licet in alio genere propriè subalternans dici possit.

In secundo genere. In secundo autem genere, nunquam subalternatio propria est, nisi cùm subalternans ostensiuè, & à priori demonstrat principia subalternatæ, quo pacto Medicina subalternatur Physicæ. Nam per deductionem ad impossibile etiam principia vnius scientiæ possunt demonstrari per principia disparatæ scientiæ, quo pacto quædam principia Geometriæ demonstrari possunt per principia Arithmeticæ, quòd sequatur, neganda esse hæc, quæ notiora sunt, si illa negentur. Accedit, quòd demonstratio ducens ad impossibile, non demonstrat rem directò, sed refutando oppositum; vt meritò censeatur illam minùs propriè demonstrare.

In tertio. In tertio verò genere, ea sola subalternatio habetur propria, in qua subiectum subalternantis contrahitur per differentiam per accidens. Differentia enim per se adiuncta generi, quod diuidit, ac contrahit, efficit speciem; at species est id ipsum quod genus, vt homo id ipsum quod animal; compositum autem per accidens, non est id ipsum quod altera pars, veluti numerus sonorus id ipsum quod numerus, aut id ipsum quod sonorum; vt meritò eiusmodi differentia aliud scientiæ subiectum constituere censeatur. Quod ita tamen intellige, si talis differentia non pertineat ad scientiam eius, cui adiungitur: hæc enim sola efficit subalternationem ratione subiecti. Nam si pertineat ad eam scientiam, ad quam spectat id, cui adiungitur, non constituetur de eo distincta scientia. Id, quod Scotus in prologo sententiarum doctè animaduertit, cùm sic ait? Scientia subalternata de aliquo vno per accidens, præsupponit duas tractantes de partibus illius totius separatim.

Quæ differentia per accidens requiratur.

Quæst. 1.

Subalternata simpliciter. Denique illud animaduertendum est, hoc solum tertium genus subalternationis efficere scientiam simpliciter subalternatam. Nam primum & secundum reperiri possunt in partibus vnius omnino scientiæ. Potest enim vna pars eiusdem practicæ scientiæ imperare alteri parti, vt ad suum finem se accommodet in agendo: & passim videmus conclusiones vnius partis sumi vt principia ostensiua in aliis partibus. At cùm adiungitur differentia per accidens, quæ pertineat ad aliam scientiam, semper sciētia, quæ de eo composito agit, censetur alia ab iis, quæ agunt de singulis partibus: atque cum hac subalternatione semper coniuncta est subalternatio secundi generis. Alia pleraque hoc loco de natura subalternatarum, & subalternantium scientiarum, earúmque subiectis, principiis, & cognitione prætermittimus, quòd ad librum sextum explicanda sint.

Cæteras scientias non subalternari Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi impropriè, & secundum quid.

SECTIO III.

His positis facilè concludi potest; cæteras scientias non esse subalternatas Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi impropriè, & secundum quid. *Assertio præcipua.*

Ac nō esse propriè subalternatas primò subalternationis genere, hinc intelligi potest. Nam, etsi Metaphysica agit de eo, quod in omni natura est optimum, vt Aristoteles ait primo lib. cap. 2. &, quod hinc sequitur, de supremo fine, sub quo omnes particularium scientiarum fines continentur; tamen non agit de eo practicè quasi doceat, quo pacto obtineri possit, sed contemplatiuè tantùm, soliusque cognitionis gratia. Quo fit, vt non dirigat practicè inferiores scientias, vt in suis operationibus ad illum se accommodent. Quòd si quis obijciat, Metaphysicam ex omnibus scientiis esse maximè principem, ac cæteris omnibus imperare, vt eodem loco docet Aristoteles; ergo esse propriè subalternantem hoc subalternationis genere; occurrendum est, Quòd Metaphysica dicitur imperare cæteris, impropriè accipiendum esse; Nihil enim aliud Aristoteles significat ijs verbis, quàm Metaphysicam cognoscere id, cuius causa omnia agenda sint, quod est summum totius vniuersitatis bonum: at non quisquis id cognoscit, cuius causa aliquid agendum sit, præcipit, vt aliquid fiat eius consequendi causa. *Probatio in primo genere.* *Quo pacto Meta. imperet cæteris.*

In secundo etiam genere perspicua res est, si de totali subalternatione sit sermo. Nam, etsi cæterarum omnium scientiarum principia possunt à Metaphysico demonstrari deductione ad impossibile; propterea quòd prima principia Metaphysicæ sunt omnium manifestissima, & quorum opposita sunt omnium absurdissima; non omnia tamen ab illo ostensiuè demonstrantur. Primùm, quia cùm cæteræ scientiæ habeant plurima principia immediata, seu, quod idem est, indemonstrabilia; non possunt omnia eorum principia ostensiuè demonstrari à priori, vt patet ex 1. Post. cap. 2. alioqui iam non essent immediata, ac indemonstrabilia. Deinde, quia alioqui nulla alia sciētia demonstraret propter quid, vt patet ex ijs, quę Aristoteles de sciētijs subalternatis scribit eodem libro cap. 10. ac proinde, vt aliquid sciretur propter quid, oporteret priùs discere Metaphysicam, quod negant Philosophi, & ipsa experientia falsum esse docet. Postremò, quia in qualibet scientia non subalternata alteri particulari reperiūtur causę proximę, itemque primæ in eo genere, per quas fiunt plurimæ demonstrationes propter quid. Dixi [si de totali subalternatione sit sermo] quia nihil est incommodi, si aliqua scientia subalternatione partiali huius generis dicatur propriè subalternari Metaphysicæ, veluti Dialectica, quoad illa pronunciata, Quinque esse genera *In secundo.* *text. 5.* *tex. 30.*

vniuersalium; Decem esse prædicamenta, quorum probatio à priori ad solum Metaphysicum spectat.

In tertio. Denique eadem assertio patet in tertio subalternationis genere. Nam si subiectum alterius scientiæ sit ens rationis, non erit illa huic subalternata hoc subalternationis modo, cùm ens rationis non constituatur ex ente reali, quod est huius scientiæ subiectum. Si verò sit ens reale, constituetur vtique per differentiam realem; verùm nulla differentia realis potest esse per accidens respectu entis realis in cōmune sumpti. Omnis enim differentia realis est essentialiter ens reale, vt patebit ad caput sequens; quod autem est essentialiter aliquid, non potest illi adiungi ad constituendum quicquam, siue per se, siue per accidens; qua ratione homo nō potest adiungi animali, vt faciat cum illo compositionē, sed rationis particeps, & rationis expers, quę nō sunt essentialiter animalia. *Obiectio.* Quòd si quis obijciat, mobile, siue naturale additum enti reali facere vnū per se, & tamen esse essentialiter ens reale; *Dilutio.* respondendum est, mobile non contrahere immediatè ens reale in cōmune, sed ens reale per se existens atque completum; quo pacto cōcedimus, ex ente reali, & differentia reali addita, fieri posse ens per accidens, si ex additione illius non resultet essentia vna. Verùm si ea differentia realis pertinebit ad Metaphysicā; vt si dicas substantiam qualem, substantiam relatā, aut simile quid; iam compositū quoad vtramque partē pertinebit ad Metaphysicam, nec constituet illi scientiam subalternatam vt patet ex ijs, quę dicta sunt. Si verò nō pertinebit ad Metaphysicam; faciet vtique immediatè compositionem cum aliquo pertinente ad aliā inferiorem scientiam, quo pacto sonorum facit compositionem cum numero, & visuale cum linea: sed scientia de eo composito non erit subalternata Metaphysicę, nisi mediatè, quàm dari non negamus. Quę enim in hac quęstione diximus, de immediata subalternatione intelligenda volumus. *Subalternatio mediata non negatur.* *Ad fundamentum secundū.*

Obiectio. At obijcies, defuisse in hac probatione tertium membrum, nempe si subiectum alterius scietiæ sit compositum ex ente reali, & ente rationis adiuncto. Erit enim subiectum hoc modo compositum, verè ens per accidens, & aptissimum, vt constituat scientiam subalternatam Metaphysicæ. *Dilutio.* Sed respondendum est, Si ens rationis adiunctum pertineat ad Metaphysicam, itémque ens reale, cui adiungitur, veluti si dicas, substantiam generalem, vel, rem intellectam; non erit satis ea compositio, vt constituat subiectum scientiæ, quæ subalternata sit Metaphysicæ, vt patet ex dictis. Si verò non pertineat ad Metaphysicam, aut iungetur immediatè alicui non pertinēti ad Metaphysicam, aut pertinenti. Si non pertinenti, veluti si dicas ens significatiuum ex instituto, in quo aggregato sumitur ens pro voce, aut scripto; iam scientia, quæ circa illud versabitur (si nulla tamen erit) mediatè tantùm subalternata erit Metaphysicæ, quod negandum non est. atque hoc pacto esset Rethorica ei subalternata, si oratio ornata quoad id reale, quod continet, esset ens per se, quod tamen

men non est dicendum, cùm vox subiecta ornatui, non sit vnum per se, nisi supposita significatione ex instituto, qua per se ordinatur ad exprimendam orationem interiorem, & naturalem. Si verò immediatè iungatur alicui pertinenti ad Metaphysicam, vt si dicas, Substantiã definitam, aut, Qualitatẽ demonstratã; nõ efficiet ea aggregatio totale subiectũ, & principale, sed partiale, & minùs principale, vt inductione patet. Nullam enim scientiam reperies, quæ versetur circa compositum ex ente reali per se, & ente rationis adiuncto tanquam circa subiectum totale, ac principale. *Subiectũ Rhetoricæ, quo pacto sit ens per se.*

Ita patet, nullo ex prædictis modis scientiam vllam esse propriè subalternatam Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi quis pueriliter fingere velit nouas quasdam scientiolas ex particularibus, ac minùs præcipuis quibusdam considerationibus ad sermocinales scientias pertinentibus. Vnde etiam perspicuum relinquitur, nullam cæterarum esse huic subalternatam subalternatione simpliciter, quã diximus sine subalternatione tertij generis non reperiri. *Conclusio quæstionis.*

Solutio argumentorum partis affirmatiuæ.

SECTIO IIII.

Ex his apertum est, quid ad primum, & tertium argumentum eorum, quę initio proposita sunt, respondendum sit.

Ad secundum dicendum, non esse parem rationem principiorum ad principia, atque subiecti ad subiectum. Non enim quemadmodum subiectum superioris scientiæ, ad essentiã subiecti inferioris pertinere potest, ita & principia superioris, ad essentiam principiorum inferioris. Non est igitur mirum, si, cùm subiecta cęterarum scientiarum pendeant in suo esse à subiecto Metaphysicę, principia tamen complexa illarum (de ijs enim est sermo) non pendeant in sua veritate à principijs huius. Negandum tamen non est, cæterarum omniũ principia defendi posse à priori per principia Metaphysicæ deductione ad impossibile.

Ad quartum dicendum, citatos auctores, cùm docent, aut docere videntur, cæteras scientias esse huic subalternatas, de impropria, aut partiali subalternatione loqui. *Auctores quo pacto intelligẽdi.*

Capitis secundi Explanatio.

Institutũ Arist. in hoc cap.

ENs [a] *autem multipliciter* } Tradito in superiori capite subiecto huius scientiæ, docet in priori parte huius, quæ nam sint partes subiectæ, in quas illud primò, & immediatè diuidatur, seu potiùs, cùm multiplex sit, distinguatur. Cuius rei explicatio hac occasione introducta est. Cùm dictũ esset, subiectum huius scientiæ esse ens, Ens autem nõ significet vnã naturam omnibus entibus communem, sed multas ac varias; diceret aliquis, scientiam, quæ circa illud versatur, nõ esse vnã, sed multas. Cui tacitæ obiectioni respõdet Arist. ita ens significare multas, ac varias naturas, vt illæ quatenus entia dicũtur, cõueniant inter se attributione quadã ad principale significatũ quod ipse explicat similitudine Sani, & Medici: quæ autem hoc pacto significant multas, ac varias naturas, posse sub eandem scientiã cadere. Hinc intelliges, non mirum esse, si aliquando latiùs acceptum sit ab Arist. ens hoc loco, quàm superiori capite, cùm subiectum huius scientiæ constituit, vt eo loco diximus. Explicatio enim analogiæ entis poscebat, vt ad omnia omnino quæ entia dicuntur, extenderetur, etiã si nõ omnia sub ente, vt est subiectum huius sciẽtiæ, caderent. Itaque Arist. eo pacto propositæ obiectioni respondet, vt ipsa respõsione doceat, partes subiectas enti, quatenus dicũtur entia, nec solo nomine cõuenire inter se, nec esse subiectas enti, vt generi, aut speciei, sed conuenire attributione quadam, quod est alterũ genus analogiæ. Hoc verò, vt luculentiùs doceat, tres cõclusiones subiicit. Prima est; Agere de ente, vt ens est ad vnam scientiam pertinere, etiam si ens non vnam aliquam naturam, sed multas, ac varias significet. Secunda; Scientiam, quæ agit de ente, vt ens est, præcipuè agere de substantia. Tertia; Agere de omnibus speciebus, ad eandem scientiam genere spectare, de singulis autem speciebus ad singulas species scientiæ. Primam conclusionem hac ratione probat, Quia non tantùm ea, quæ vna ratione dicuntur (id est in natura vna conueniunt) sed etiam ea quæ attributione ad aliquid vnum, sub vnam scientiam cadunt ens autem, etsi non vnã, sed multas naturas significat dicitur tamen de quodam ente primùm, ac præcipuè, de cæteris autem per attributionem ad illud. Priorem propositionem, & exemplo, & ratione probat. Exemplo quidẽ, Quia, etsi sanum non dicitur vniuocè de iis, quæ

Cur latiùs hic sumatur ens, quàm in superiore cap.

Prima conclusio Arist.

Κεφ. Β'.

Τὸ [a] δὲ ὂν λέγεται μὲν [b] πολλαχῶς, *Text. 2.* ἀλλὰ [c] πρὸς ἓν καὶ μίαν τινὰ φύσιν, καὶ οὐχ ὁμωνύμως· ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημεῖον εἶναι τῆς ὑγιείας, τὸ δὲ ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς: καὶ τὸ ἰατρικὸν πρὸς ἰατρικήν, τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἰατρικὴν λέγεται ἰατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφυὲς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἰατρικῆς· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις· οὕτω δὴ καὶ τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς μέν, ἀλλὰ πᾶν πρὸς μίαν ἀρχήν. τὰ μὲν γὰρ ὅτι οὐσία, ὄντα λέγεται. τὰ δὲ ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ' ὅτι ὁδὸς εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραὶ ἢ στερήσεις, ἢ ποιότητες, ἢ ποιητικά, ἢ γεννητικὰ οὐσίας, ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ [d] τούτων τινὸς ἀποφάσεις, ἢ οὐσίας. διὸ [e] καὶ τὸ μὴ ὂν εἶναι μὴ ὄν φαμεν.

quæ sana appellantur, sed analogicè; nihil tamen obstat, quo minus omnia, quæ propriè, siue non figuratè dicuntur sana, ad vnam Medicinæ scientiam pertineant. Ratione verò, Quia quæ dicūtur talia per attributionem ad vnum tale, quodammodo eadem ratione conueniunt. Posteriorem ex eo ostēdit, quia ens præcipuè dicitur de substātia, de cæteris autem per attributionem ad substantiam, id quod exemplo Sani, & Medici perspicuè docet.

CAPVT II.

Text. 2. ENs a autem multis b quidē modis, sed c tamē ad vnum, vnamq; naturam quādam, & non æquiuocè dicitur: sed quemadmodum sanum omne ad sanitatem refertur, aliud quòd eam conseruet, aliud, quòd efficiat, aliud, quòd signum sanitatis sit, aliud, quòd eius sit capax: & medicum ad Medicinam; aliud, enim, quòd Medicinam habeat, medicum dicitur, aliud, quòd ad eam natura sit aptum, aliud, quòd sit Medicinæ opus: cuiusmodi, & alia sumemus his similia: ita & ens multis quidem modis dicitur, sed omne ad vnum principium. Alia enim dicuntur entia, quòd substantiæ sint, alia, quòd substantiæ affectiones, alia, quòd via ad substantiam, aut interitus, aut priuationes, aut qualitates, aut quæ substantiam, eáve, quæ ad substantiam dicuntur, efficere, vel generare possint, aut d alicuius horum, substantiæve negationes. Quocirca, e & ipsum, non ens, esse non ens

Ex hac conclusione intelliges, partes subiectas, in quas primò, & immediatè ens diuiditur, esse substantiam, prima accidentium genera, & reliqua omnia quæ dicuntur entia non ratione alicuius superioris naturæ. Ex eadē patet solutio quintæ quæstionis superioris lib. qua quærebatur, num hæc scientia circa solas substantias, an circa ea etiam, quæ per se substantiis accidunt, versaretur. Dicendum est enim, versari circa omnia entia, quatenus entia sunt, etsi ens, vt complectitur substantias, & accidentia, ac reliqua omnia, quæ dicuntur entia non sit natura aliqua vna simpliciter, sed analogū quid. *Corollarium.* *Solutio q. 5. lib. 3.*

b *Multis quidem modis*} Multis modis, seu multipliciter dici est, cōmune omnibus æquiuocis, siue casu æquiuoca illa sint, siue consilio, hoc est, ratione sumpta ex aliqua rerum affinitate, quæ analoga appellari solent.

c *Sed tamen ad vnum*} Id est ad vnam aliquam naturam, quod explicationis gratia statim adiicitur. His verbis distinguitur ens ab iis, quæ sunt casu æquiuoca, quæ quidē sola hoc loco æquiuocorū nomine comprehenduntur, etsi in prædicamentis analoga etiā æquiuoca dicantur. Aduerte tamēn cùm Arist. paulò inferiùs ait, omne ens dici ad vnū principium, excipiendum esse ipsum principiū, quod quidem est substantia. Nam, etsi alia omnia dicuntur entia habitudine quadam ad substantiā, ipsa tamen substantia per se ipsam dicitur ens. *Cap. 2.*

d *Aut alicuius horum*} Negationes etiam, cùm accidentium, vt cæcum, tum etiam substantiæ, vt mortuum, infimo entitatis gradu dicuntur entia; ea nimirum ratione, qua intellectus circa illa versatur, quasi circa entia, vt cum dicimus cæcitas est in oculo, mors est in cadauere. Nam alioqui nullo pacto sunt entia, vt patebit libro quinto. *Negationes, qua ratione entia sint.* *Albert. hoc loco tract. 1. cap. 1.*

e *Quocirca, & ipsum non ens*} Probat non entia esse aliquo modo entia hac ratione. Cùm dicimus, non ens est non ens, verum dicimus, igitur non ens aliquo modo est, non tamen simpliciter est; sed est nō ens. Quo loco aduerte hoc qualecunque esse non conuenire non enti, nisi quatenus intellectus circa illud versatur, quasi circa ens. Id quod Albertus hoc loco, & D. Thomas, tum hoc ipso, tum etiam lectione secunda annotarunt. Alioqui cæcitas, exempli causa, seu priuatio visus, haberet aliquod esse in oculo. Nam sicubi illa est non ens re- *D. Tho. hoc loco lect. 1. p. 4. & lect. 2. p. 3.*

mota omni conceptione intellectus certè in oculo est. Quare cùm esse in subiecto, quantumcunque diminutè sumatur, sit esse accidentis, tale esse cæcitatis esset accidentis esse. At dices, Hæc propositio est vera, Cæcitas est in oculo, igitur cæcitas habet aliquod esse in oculo, nempe esse non entis. Neganda tamẽ est consequentia, quia propositiones affirmatiuæ de negationibus, non verificatur nisi per negatiua fundamẽta. Itaque cùm dicimus, Cæcitas est in oculo, fundamentum in rebus est negatiuũ, nempe, visum nõ esse in oculo, quã quidẽ negationẽ intellectᵘ sumẽs, vt aliquid, tum demum de illa aliquid affirmare potest. Præterea, negatio hominis dicitur esse in equo, itemq; negatio elephantis, & infinitæ aliæ negationes infinitarum specierũ, & indiuiduorum, ergo si eiusmodi negationes habent aliquod esse in equo, quantumcũque diminutũ illud sit, dabuntur in equo infinita esse. Quapropter dicendum est, nullum non ens habere esse, etiam illud diminutissimum, quo non entia dicuntur esse non entia, nisi quatenus apprehenduntur ab intellectu. Quo autem modo non entia apprehendi possint, cum solum ens sit obiectum intellectus, alia quæstio est, de qua re agendum est lib. sequenti.

Obiectio.

Dilutio.

ὄν φαμεν. καθάπερ οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἁπάντων μία ἐπιστήμη ἐστὶν, ὁμοίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ μόνον τῶν καθ' [f] ἓν λεγομένων ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρῆσαι μιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς μίαν λεγομένων φύσιν. καὶ γὰρ ταῦτα τρόπον τινὰ λέγεται καθ' ἕν. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ τὰ ὄντα μιᾶς θεωρῆσαι ᾗ ὄντα.

Πανταχοῦ [g] δὲ κυρίως τοῦ πρώτου ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ οὗ τ' ἄλλα ἤρτηται, καὶ δι' ὃ λέγονται. εἰ οὖν τοῦτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον.

Ἅπαντος [h] δὲ γένους, καὶ αἴσθησις μία ἑνὸς, καὶ ἐπιστήμη· οἷον γραμματικὴ, μία οὖσα πάσας θεωρεῖ τὰς φωνάς. Διὸ καὶ τοῦ ὄντος ὅσα εἴδη θεωρῆσαι, μιᾶς ἐστὶν ἐπιστήμης τῷ γένει, τά τε εἴδη τῶν εἰδῶν.

Εἰ [i] * δὴ τὸ ὂν, καὶ τὸ ἓν ταὐτὸν, καὶ μία φύσις, Text. 3.

*Videtur legendum τῷ ἰσὶ ἐν εἴδει.

f *Quæ ratione vna*} Hoc interest inter πρὸς ἓν, id est, ad vnũ, & καθ' ἕν, hoc est, secundùm vnum, quòd illud significat analogicam attributionẽ, hoc autem vniuocam conuenientiam in natura vna. Verùm, quia Aristoteles initio capitis exposuit illud, Ad vnum, his verbis [ad vnamque naturam] clariùs, ac minùs ambiguè putauimus reddi posse verba καθ' ἕν, si diceremus, Ratione vna, quæ locutio in vniuocis propriè vsurpatur.

Probatio 2. concl.

g *Vbique autem*} Probat cõclusionem secundam hac ratione, Scientia, quæ agit de multis, quorum vnum est primum, & ex quo cætera pendent, tum natura, tum etiam appellatione, propriè, hoc est præcipuè agit de primo vt patet in Medicina, quæ præcipuè agit de sanitate, secunda verò ratione de iis, quæ attributione ad sanitatem & sunt, & dicuntur sana: at scientia, quæ agit de ente, quatenus est ens, huiusmodi est, cùm substãtia sit primum ens, & cætera omnia & sint, & dicantur entia attributione ad substantiam, quod hactenus à principio capitis explicatum est: agit ergo præcipuè de substantia. Hanc conclusionẽ aliis verbis exprimit Arist. quæ tamen idẽ valẽt, modò in verbo, teneat, subaudiatur verbũ, Propriè, siue Præcipue, quod in maiori ꝓpositione expressũ erat.

Probatio 3. concl.

h *Porrò cuiusque*} Probat tertiam conclusionem hoc pacto. Quemadmodũ totius generis obiecti sensibilis vnus est sensus, ita & totius generis subiecti scibilis

scibilis vna est scientia: vt enim vnus atque idem aspectus percipit omnes colores, ita Grammatica omnes voces literatas: atqui vnus sensus genere versatur circa omnes species sensibilium singulæ autem species sensus circa singulas species sensibilium: igitur vna scientia genere versabitur circa omnes species entis, singulæ autem species scientiæ circa singulas species entis. Quod ad verba attinet, nomine Generis intelligendum est hoc loco quicquid cõmuni aliqua ratione de multis dicitur, etiam si analogũ sit. Cùm verò audis, singulas species sciẽtiæ versari circa singulas species entis, ne accipias species entis pro speciebus entis, vt res sunt, sed vt speciali ratione scibiles, quemadmodũ cũ dicimus, singulas species sensus versari circa singulas species sensibiliũ, non sumimus species sensibiliũ, vt res sunt, sed vt sensibiles sunt, id est, vt speciali ratione cadũt sub sensum. Alioqui quot sunt species rerum, tot essent species scientiarum, & quot species qualitatum sensibiliũ, tot etiã species sensuum. Hac de causa consultò Aristoteles in hoc capite modò vocat subiecta scientiarũ Genera, modò autẽ Species, vt nomine generis intelligamus subiectũ sciẽtiæ, quatenus res est (potest enim subiectũ sciẽtiæ, vt res est, cõplecti plures species) nomine autẽ speciei, intelligamus subiectũ, vt scibile est: etenim ex diuersitate specifica scibiliũ, quatenus scibilia sunt, vt Philosophi dicũt, sumitur diuersitas specifica sciẽtiarũ: quod quo pacto intelligendũ sit lib 6. exponendũ est. Quocirca ens, quatenus ens est, duobus modis accipi potest: vno, vt res est, seu (quod eodẽ redit) quatenus est generali ratione scibile, quo pacto est subiectũ scientiæ in cõmune, seu sciẽtiæ vnius genere: altero, vt speciali ratione scibile est, id est, vt cõsideratur absq; vlla materia, quo pacto cùm sit vnius tãtùm speciei scibilis, vnius tãtùm speciei scientiæ subiectũ dici debet. Ita patet, verã esse tertiã cõclusionẽ, quæ tamen falsa esset, si in ea sumerentur species entis pro generibus rerum, vt res sunt, non autem quatenus speciali ratione sub scientiam cadunt.

Quid hoc loco nomine generis.

ens dicimus. Quemadmodum igitur, & eorum omniũ, quæ sana sunt, vna est scientia: ita & in cæteris accidit. Non enim ea tãtùm, quæ [f] ratione vna dicuntur, vnius scientiæ est cõtemplari; sed ea etiam, quæ ad vnam naturam dicuntur. Etenim, & hæc quodammodo ratione dicuntur vna. Constat igitur, vnius quoque scientiæ esse, entia, quatenus entia sunt, contemplari.

Vbiq; [g] autem scientia in eo propriè versatur, quod primum est, & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur. Si igitur substantia hoc ipsum est: substantiarum profectò principia, atque causas Philosophus teneat oportet.

Porrò [h] cuiusque generis vnius, & sensus est vnus, & scientia: sic Grammatica vna cùm sit, omnes cõtemplatur voces. Quare, & entis quotquot sunt species, vnius scientiæ genere est; & specierum, species contemplari.

Text. 2. *Iã [i] verò ens & vnũ idẽ sunt, & vna natura, quod*

Subiecta sciẽtiarũ cur modò genera, modò species dicãtur.

Ens, vt res est.

Vt speciali ratione scibile.

Ex hac tertia cõclusione habes solutionẽ tertiæ quæstionis superioris libri, quod ad priorẽ eius partem attinet. Quærebatur enim in priori eius parte, Nũ eadem scientia circa omnes substantias versaretur: hinc autem patet, eandem scientiam genere versari circa omnes; non tamen eandem specie, sed diuersas. Tametsi quatenus omnes substantiæ cõueniunt in ratione substantiæ, quæ sine materia cõcipitur, nõ dubiũ est, quin hæc sciẽtia de omnibus substãtiis differat.

Solutio q. 3. lib. 3.

i *Iam vero ens*} Docuit hactenus hanc scientiam differere de ente, & partibus entis, quæ sub eandẽ specialem scibilis rationem cadunt, nunc continenter ostendit, eandem agere modo eodem de vno, & partibus vnius, vt hac tractationis consequentia innuat, vnũ esse primã passionẽ entis. Quòd igitur ad hanc scientiã pertineat agere de vno hac ratione probat Aristoteles, quia de iis quæ idẽ sunt, & vna natura, etiamsi nõ sint eiusdẽ rationis, eadẽ scientia differit; ens autẽ, & vnũ idẽ sunt, vnaque natura, tametsi non eandẽ rationẽ subeunt: Pro

De vno.

cuius assumptionis explicatione aduerte, ea de causa ens, & vnum non solùm dici idem, sed etiam vnam naturã, ne putentur esse idem subiecto tãtùm, veluti Socrates & hoc album. quod idem hoc loco Albertus annotauit. hæc enim ita sunt idem, vt non significent vnam naturam, sed duas, substãtiæ inquam, & accidẽtis. At vnum nullam naturam addit enti, sed solam indiuisionem, quæ nihil aliud est, quàm negatio diuisionis. Atq; ob hanc negationem, quæ in ratione vnius includitur, nõ autẽ in ratione entis, datur inter ens, & vnũ distinctio rationum. Quanquã magis ad rem faceret, si vnũ nulla ratione distingueretur ab ente. planiùs enim hoc pacto colligeretur, sciẽtiam hanc agere de vno, & partibus vnius, quo pacto agit de ente, & partibus entis.

Ens & vnum cur dicantur vna natura.

tract. 1 cap. 5.

τῷ [k] ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις, ὥσπερ ἀρχὴ, καὶ αἴτιον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ δηλούμενα. διαφέρει δὲ οὐθὲν οὐδ' ἂν ὁμοίως ὑπολάβωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἔργου μᾶλλον. ταυτὸ [l] γὰρ εἷς ἄνθρωπος, καὶ ὢν [m] ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος: καὶ οὐχ ἕτερόν τι δηλοῖ κατὰ τὴν λέξιν ἐπαναδιπλούμενον τὸ, ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος, καὶ [n] εἷς ἄνθρωπος. Δῆλον δ' ὅτι οὐ χωρίζεται οὔτ' ἐπὶ γενέσεως, οὔτε ἐπὶ φθορᾶς: ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ πρόσθεσις ἐν τούτοις ταυτὸ δηλοῖ, καὶ οὐθὲν ἕτερον τὸ ἓν, παρὰ τὸ ὄν.

Ἔτι

Hoc loco Græci codices habẽt εἰ δὴ τὸ ὂν &c. sed quia hoc pacto sensus pendet, neq; ea, quæ sequuntur illã quasi parenthesin, διαφέρει δὲ &c. aptè nectũtur cũ præcedentibus; facilius fuit credere, nõ, εἰ sed ἔτι scriptũ esse ab Aristotele; aut totũ illud εἰ δὴ irrepsisse pro ἤδη: vtrouis enim modo idem redit sensus, & omnia rectè cohærẽt, neq; vllo opus est antapodoto, siue supplemẽto sentẽtiæ.

k *Quod mutuò se sequantur*} Hæc verba non habent vim probationis, sed expositionis: paulò enim pòst subiungetur probatio assumptionis propositæ. Exponit autem Arist. hac quasi parẽthesi, quo pacto ens, & vnum sint vna natura, docétque illa eo pacto esse vnam naturam, vt reciprocentur inter se quemadmodum principium, & causa. Hoc verò iccirco explicandum fuit, ne quis putaret, ens, & vnum esse vnam naturã, vt superius, & inferius. Quo loco illud prætermittendũ non est. nomen causæ latiùs accipi in hoc exemplo, quàm propria eius significatio postulet, nẽpe vt extenditur ad occasionẽ, & alia pleraque, quæ vulgo, non apud Philosophos, dicuntur causæ. Si enim sola propria causæ significatio spectetur, non dubium est quin minùs latè pateat, quàm principiũ, vt initio libri sequentis perspicuum erit. Vsus porrò videtur Arist. huiusmodi exemplo, vt innueret modũ, quo vnũ ab ente distinguitur. Vt enim principiũ, cùm idem sit, quod primum, vt ipse ait 1. Post. cap. 2. nihil aliud causæ adiungit, quàm negationem prioris, ita vnũ, cùm idem sit, quod indiuisum, vt idẽ docet lib. sequenti cap. 6. nihil aliud addit enti, quàm negationem diuisionis.

Quo pacto principiũ nõ latiùs pateat quã causa.

tex. 5.

l *Idem enim sunt*} Probat propositã assumptionem duabus rationibus. Prior est. Quæ non sunt diuersæ naturæ ab vlla re particulari, non sunt diuersæ naturæ inter se, sed potiùs vna, & eadem; atqui ens, & vnum non sunt naturæ diuersæ ab vlla re particulari; igitur nec inter se, sed vna atque eadem. Maior perspicua est ex illo communi pronunciato, quæ sunt eadem eidem tertio, sunt eadem inter se, quo pacto illi sunt eadem, quod principium negatiuè etiã verum est. Nec obiicias, animal, & rationale esse eandem naturam cum homine, cùm essentiali prædicatione de illo dicantur; & tamen non esse eandem naturam inter se, sed diuersas: Animal enim, & rationale, etsi sunt eadem natura cum homine, non tamen sunt eadẽ natura cũ lapide, aut candore &c. at maior propositio, vt à nobis intelligitur, apertè dicit, Quæ non sunt diuersæ naturæ

Prior ratio:

t. x. II.

ab vlla

ab vlla re particulari &c. Minorẽ dupliciter probat Arist. Primùm inductione, Quia idẽ inquit, sunt, ens homo, & homo; itémque vnus homo, & homo: quod idem cernere est in reliquis rebus particularibus, addito ente, & vno. Etenim perspicuum est additionem hãc nullam naturam diuersam apponere: quæ tamen apponeretur, si diceres, Albus homo, vel Grammaticus homo &c. Ratio verò huius rei est, quia detractis ab homine omnibus naturis, & relicta tantummodò natura humana, adhuc illa est ens, & vnum quid. Deinde probat eãdem minorem hac ratione. Quæcunque eãdem generatione generantur, & eadem corruptione corrumpuntur sunt eadem natura, & nõ diuersæ; ens & vnum eadem generatione generantur, & eadẽ corruptione corrumpuntur, cum quauis re particulari; igitur non sunt diuersæ naturæ ab vlla re particulari, sed vna, & eadẽ.

quòd [k] mutuò se sequantur, quemadmodũ principium & causa, sed nõ vt quæ vna ratione declarentur. nihil autem interest, si hoc modo sentiamus; quin etiam magis ad rem faciet. Idem [l] enim sunt vnus homo, & qui [m] est homo, atque homo; neque aliud quicquam dictio significat, si ita gemines, est homo; atque homo; & vnus [n] homo. Constat etiam, ea neque in generatione, neque in corruptione separari: eodémque modo res habet in vno. Itaque perspicuum est, additionem in his idem significare, nihilque aliud esse vnum, præter ens.

Præterea,

At obiiciat aliquis, essentiã cuiusque rei naturalis, & qualitates proprias, quæ illam per se comitãtur, generari vna, & eadem generatione, eadémque corruptione corrumpi: & tamen non esse eandem naturam, sed diuersas; igitur nihil confici hac probatione. Huic obiectioni occurrendum est qualitates, quæ per se consequuntur essentias rerum naturalium, etsi generantur eisdem generationibus, quibus essentiæ, quas consequuntur, tamen non generari eisdem primò, sed secundaria ratione, & consequutione quadam, quasi manantes ab ipsa essentia, quæ generatur: at proximam probationem ita intelligendam esse, quasi dictum sit, Quæcunque primò generantur eadem generatione, eadémque corruptione primò corrumpuntur, esse eandem naturam, non diuersas. Quòd autem ens eadem generatione generetur, & corruptione corrumpatur primò cum quauis re, ex eo patet, quia generatio definitur esse via à non ente tali ad ens tale, & corruptio via ab ente tali ad non ens tale: quo fit, vt generatio intelligi non possit terminari ad aliquid prius ente; eodémque modò nec corruptio ad priùs non ente. De vno tamen, etsi non ita perspicua res est; non tamen difficile intelligetur. Nam cùm vnum solam negationem formaliter significet; negatio autem non sit ens, ac proinde nec natura vlla, certè si quo modo Vnum significat naturam aliquam, non aliam, quàm entis significabit. Vnde cùm generatio, & corruptio non sint nisi naturæ alicuius, necessariò efficitur, vt Vnum eadem generatione, & corruptione primò generetur, & corrumpatur, qua generatur, & corrumpitur ens. Ita patet, ens, & vnum esse vnam eandémque naturam, seu potiùs nullo modo diuersas.

Obiectio.

Dilutio.

Qua ratione generatio cuiusque rei terminetur primò ad ens, et Vnum.

m *Qui est homo* } Quemadmodum τὸ ὄν, siue ens in genere neutro aliquãdo sumitur, vt significat existentiam, nempe cùm accipitur, vt participiũ, aliquando essentiam, cùm subit vicem nominis, ita & ὁ ὤν, quod est Ens in masculino genere. Itaque ὁ ὤν non priori, sed posteriori modo sumendum est hoc loco, vt sensus postulat, eadémque significatione accipiẽdum volumus ipsum verbum Est, quo maioris claritatis causa in versione vsi sumus: quod haud præter consuetudinem Aristotelis fecimus, qui paucis verbis interpositis scribit ἔστιν ὁ ἄνθρωπος pro eo, quod dixerat, ὢν ἄνθρωπος.

Ens duobus modis.

n *Et vnus homo* } Horum verborum intelligentia hoc pacto supplenda est [Et vnus homo, atque homo]

o *Præterea,*

Posterior ratio.

o *Praeterea, vniuscuiusque*} Posterior probatio eiusdē assumptionis hæc est. Quæcumque per se dicuntur de quauis re particulari, sunt vna, atque eadē natura vera & realis; ens, & vnū dicūtur per se de quauis particulari re; sunt igitur vna, atque eadē natura vera, ac realis, seu potiùs nō plures, & diuersæ. Maior ex eo perspicua est, quia quæcunque duo attributa prædicātur per se de omnibus rebus, necessariò reciprocātur inter sese, alioqui de aliqua re diceretur vnū, de qua nō diceretur alterū, ac proinde neque vtrunque de omnibus diceretur: at quæ reciprocātur inter se, etsi tum demum plures, ac diuersæ naturæ reales esse possunt, cum

Ἔτι ᵉ δὲ ἡ ἑκάστου οὐσία ἕν ἐστιν οὐ κατὰ συμβεβηκός· ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ᵖ ὄν τι. ὥσθ' ᵠ ὅσαπερ τοῦ ἑνὸς εἴδη, τοσαῦτα καὶ τοῦ ὄντος ἐστί· περὶ ʳ ὧν τὸ τί ἐστι τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τῷ γένει θεωρῆσαι· λέγω δ', οἷον περὶ ταὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁμοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, * σχεδὸν δὲ πάντα ἀνάγεται τἀναντία εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. τεθεώρηται δ' ἡμῖν ταῦτα ἐν ᵘ τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων.

Καὶ ˣ τοσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἐστὶν, ὅσαιπερ αἱ οὐ-

**Hoc loco Alexander, & nonnulla exēplaria addūt, τῶν ἀντικειμένων Text. 4.*

ad certa genera addicta sunt, vt homo, & ridēdi facultas; tamē, cùm omnia rerū genera transcēdunt, nō possunt esse diuersæ, sed solā naturā entis significāt, vel formaliter, quo pacto eam significat ens; vel qua ratione indiuisa est, quo pacto eā significat vnū, vel quatenus habet respectū aliquē rationis, quo modo eam significāt Verū, Bonū, & si quæ sunt alia huiusmodi, vt inferiùs patebit, quo loco nobis erit cōtrouersia cum Auicenna, & Scoto asserentibus, ens, & vnum non dicere vnam duntaxat naturam positiuam, & realem, sed plures.

Transcēdentia nō posse significare diuersas naturas reales.

p *Id ipsum quod ens quoddam*} Græcè est καὶ ὅπερ ὄν τι. qua loquendi forma Aristoteles significare consueuit prædicationem per se, & essentialem, vt 1. Post. cap. 18. cùm sic scribit: οὐ γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὅπερ λευκὸν, οὔτε ὅπερ λευκόν τι, ἀλλὰ ζῷον ἴσως· ὅπερ γὰρ ζῷόν τί ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Hoc est; Neque enim homo est id ipsum quod album; neque id ipsum quod album quoddam, sed animal fortasse: est enim id ipsum quod animal quoddam, lege ibi quæ proximè præcedunt, & sequuntur. Aduerte tamen, hæc, etsi propriè accommodantur prædicationi entis de quauis re; non tamen propriè accommodari prædicationi vnius, nisi ratione entis, cuius naturam quoquo modo significat. *text. 35.*

q *Quare quot sunt*} Vt colligat id, quod reliquum erat, Metaphysicum agere de iis partibus vnius, quæ ad eandem specialem scibilis rationem spectant, infert ex dictis quot sunt species vnius, tot esse species entis, seu potiùs quot entis tot vnius. Quod non modò verum est, si sermo sit de his, vt res sunt, sed etiam, vt sub scientiam cadunt. Nam quemadmodum ens, vt res est, diuiditur, verbi caussa, in substantiam, qualitatem, & quantitatem, sic etiam vnum diuiditur in vnum, simile, & æquale, hoc est, in ea genera vnius, quæ sunt fundamenta idētitatis, quæ cernitur inter substantias; & similitudinis, quæ cernitur inter qualitates, & æqualitatis, quæ cernitur inter quantitates: hoc enim pacto accipiendæ sunt identitas, similitudo, & æqualitas, cùm dicuntur species vnitatis, siue quasi species. Præterea, vt ens, quatenus sub scientiam cadit, diuiditur in ens consideratum absque omni materia, & cum materia intelligibili tantùm, aut etiam sensibili, vt sexto lib. patebit, sic etiam potest diuidi vnum: quæ omnia ex dictis facilè intelliges. Quod autem ad verba attinet, planiùs hunc in modū loquutus fuisset Arist. Quare quot sunt eius, quod est, tot & vnius species sunt, præsertim propter id, quod sequitur, Quarum quiditatem cōsiderare &c. quæ planè verba ad species vnius referuntur, vt patet ex subiectis exemplis.

Quot species entis, tot vnius.

r *Quarum quiditatem*} Iā colligit huius sciētiæ esse, agere de partibus vnius, quæ ad eā specialem scibilis rationē spectāt, sub qua partes entis in hac sciētia con-

Quæ sciētia agant de partibus vnius

consideratur. Hoc autē intelligit sub forma huiusmodi generalis pronunciati. Ad eandem genere scientiam spectare contemplationem omnium specierum vnius, & (quod supplendū est) ad singulas species contemplationem singularū specierū quatenus scibiles sunt, quod antea quidē expresse dictū erat de speciebus entis, nūc autē breuitatis causa de speciebus vnius prætermissum est. Cùm igitur hæc scientia sit species quædā scientiæ, & vnū nō aliā naturā significet, quàm entis, ad eam vtique pertinebit agere de vno, & iis specieb. vnius, quæ ad eā specialē scibilis rationē pertinent, sub qua ens in hac scientia consideratur.

Præterea, ° *vniuscuiusque substantia vnū est, non per accidens; similiter, & id ipsum* ᵖ *quod ens quoddā. Quare quot* ᑫ *sunt vnius, totidē entis species sunt: quarū* ʳ *quiditatem cōtemplari, ad eandem genere scientiam spectat; vt eiusdē & similis, & aliorū huiusmodi.* * *Ferè* ᵗ *autē contraria omnia ad hoc principiū reuocantur.* ¶ *Atq; hæc à nobis in* ᵘ *Ecloge cōtrariorū tractata sunt.*

Tot ˣ *etiā sunt Philosophiæ partes, quot ipsæ sunt*

Text. 4.

* Quidā addunt [eorúmque, quæ sunt his opposita]

Ex iis quæ dicta sunt satis innuit Aristoteles, idē dicendū esse de cæteris attributis, quæ cū ente reciprocātur, vt de vero & bono, atque de vno, Nullā, inquā, earū dicere naturā aliquā diuersam ab ente, proinde eodem modo illa pertinere ad hanc scientiam, quo vnū: nisi q vnum est omniū primum, & ipsi enti immediatum.

De cæteris passionibus entis.

ſ *Et aliorum huiusmodi*} Alexander adiungit [eorúmque, quæ sunt his opposita] sed hæc non habentur in plerisque Græcis codicibus, eisdémque carent ferè latinæ interpretationes, ac demum videntur ascititia, cùm Aristoteles paulò inferiùs incipiat eā de re agere, vbi ait, Cùm autem vnius sit, opposita contemplari, &c.

t *Ferè autem*} Hæc verba, quæ obiter adiecta sunt, satis etiā declarāt vnū esse primam entis affectionem cùm ab Aristotele principiū appelletur. Dicūtur autē contraria reuocari ad vnum, vel quia alterum contrariorū est velut priuatio alterius, priuatio verò cùm sit negatio quædā, primò cernitur in vno quod sola negatione diuisionis distinguitur ab ente: Vel quia contraria necessariò sunt multa, multa autē necessariò reuocantur ad vnū quod est radix, & origo multitudinis. Quod autē Arist. nō ait simpliciter, omnia, sed ferè omnia, ea ratione dictū existimat D. Tho. quia in quibusdā contrariis nō est res satis manifesta quāquā omnia re vera ad vnū reuocētur. Alexāder nomine Principii nō intelligit vnū sed oppositionē vnius & multorum quæ est prima contrarietas, quod minus placet, cùm nondum sit facta expressa mentio huius oppositionis.

Idem D. Tho. hoc loco.

Cur contraria dicantur reuocari ad vnum.

u *In Ecloge contrariorum*} D. Thomas ait, significari his verbis decimū huius operis librum quòd Aristoteles eā partem delegerit ad agendū de contrariis. Verū, quia Aristoteles planè ait se iā ista considerasse in tractatione peculiari ad eam rem instituta, dicēdum est potiùs, hæc verba significare peculiarē aliquem librū, in quo priuatim de contrariis disputatū sit, quem Alex. ait esse secundum lib. de bono, qui ad nos non peruenit. Aut potiùs dicendum significari librum, hoc ipso titulo inscriptū, vt est is, quem Laërtius inter Aristotelis opera commemorat Ecloge anatomorum: qua de causa Græcū nomē retinuimus.

Comm. 9.

Lib. 5.

x *Tot etiam sunt*} D. Tho. Alber. Comment. & alii nonnulli existimant Arist. hoc loco distinguere partes huius scientiæ, & inter eas ordinē naturæ constituere, vt ea sit natura prior, quæ agit de eo substantiarū genere, quod naturæ ordine prius est, vtpote de substātia immobili, de qua lib. 12. ea verò posterior natura, etsi doctrinæ ordine prior est, quæ disserit de eo, quod est naturæ ordine posterius, quod est substantia mobilis, de qua lib. 7. & 8. Verùm hæc sententia non placet Primùm quia quæ hoc loco vocantur partes Philosophiæ, mox vocantur scientiæ, & superius appellatæ sunt species scientiæ: partes autē eiusdē specialis scientiæ non dicuntur plures scientiæ minùs etiam plures species scientiæ. Deinde, quia Philosophia, & partes eius comparantur hoc loco cum Mathematica

D. Tho. hoc loco lect. 2. p. 5. Alber. tract. 1. c. 6. Auer. comm. 4.

Expositio quorūdā.

Refutatio.

Mathematica, & partibus eius; at Mathematica non est species aliqua infima, sed genus quoddam, cuius etiam partes mox vocantur scientiæ, & alia prima, alia secũda, ac cæteræ deinceps. Potiùs ergo dicendũ est, Aristotelẽ soluere hoc loco posteriorẽ partem tertiæ quæstionis superioris libri, qua quærebatur, Nũ si plures essent scientiæ, quæ circa substantias versarentur (id enim priori quæstionis parte quærebatur) omnes ita essent cognatæ, vt communi sapientiæ nomine appellandæ essent, an verò aliæ nomine sapientiæ, aliæ alio vocabulo. Cùm igitur Arist. iam hoc capite priorem partem huius quæstionis soluerit, vt suprà diximus,

Vera explicatio.

αἱ οὐσίαι· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναί τινα πρώτην, καὶ ἐχομένην αὐτῶν. ὑπάρχει γὰρ εὐθὺς [y] γένη ἔχοντα τὸ ὂν, καὶ τὸ ἕν· διὸ καὶ ἐπιστῆμαι ἀκολουθήσουσι τούτοις. ἔστι γὰρ ὁ φιλόσοφος, ὥσπερ ὁ μαθηματικὸς λεγόμενος· καὶ [z] γὰρ αὕτη ἔχει μέρη, καὶ πρώτη τις, καὶ δευτέρα ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ ἄλλη ἐφεξῆς ἐν τοῖς μαθήμασιν.

Ἐπεὶ [aa] δὲ μιᾶς τὰ ἀντικείμενα θεωρῆσαι· τῷ δὲ ἑνὶ ἀντίκειται πλῆθος· ἀπόφασιν [bb] δὲ καὶ στέρησιν μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, διὰ [cc] τὸ ἀμφοτέρως θεωρεῖσθαι τὸ ἕν,

consentaneũ rationi fuit, vt hoc loco solueret posteriorem. Ait ergo, tot esse Philosophiæ partes, seu species, quot sunt substantiæ (intellige autẽ, speciali ratione scibiles) ita scilicet, vt alia sit prima naturæ ordine, alia secunda. Est enim in primis rationi consonum, vt eæ tantùm scientiæ, quæ disserũt de per se ente, & per se vno, per se etiam, & propriè Philosophiæ titulo ornentur, quando nomen sapientiæ apud nos aliquam arrogãtiæ speciem præ se videtur ferre. Deinde cùm ens, & vnũ, quod per se tale dicitur (id est substantia) in duo genera proximè diuidatur, quorũ alterũ est substantia expers materiæ, alterũ materiæ particeps, atque illud sit natura prius, hoc posterius, ordo autem naturæ scientiarũ, sequatur ordinem naturæ earũ rerum, in quibus illæ versantur, perspicuũ est, scientiã, quæ agit de substantia materiæ experte, siue immobili, esse primã partem, siue speciẽ Philosophiæ, quæ autem disserit de substãtia materiæ participe, siue mobili, esse secundã, quo pacto inter species Mathematicæ, Arithmetica dicitur prima, Geometria secũda, & aliæ, quæ de rebus cõpositioribus agũt numerãtur deinceps. Hinc fit, vt Metaphysica, quia disserit de substantia immobili, dicatur, tũ prima Philosophia, tũ absolutè, & quasi dignatione quadã Philosophia, Physica verò, quia agit de substantia mobili, appelletur, vel cum adiectione Philosophia naturalis, vel Physiologia. Quo loco perspicuũ est, presse accipi nomẽ Philosophiæ, cũ alibi sæpe, & Mathematicæ sciẽtiæ, quæ hic apertè à Philosophiæ appellatione excludũtur, & nõnullæ Practicæ sciẽtiæ, quæ de accidentibus disserũt, vt Morales, & disserẽdi scientia, in Philosophiæ partibus numerentur. Hinc igitur patet solutio posterioris partis, tertiæ quæstionis superiori libro propositæ. Constat enim dicendum esse scientias, quæ agunt de substantiis, etsi æquum est, vt non appellentur nomine sapientiæ, modestiæ causa, tamen propter nobilitatem rerum, de quibus agunt, omnes ac solas nomen Philosophiæ, quasi propium sibi vendicare.

Quæ scientiæ Philosophiæ nomine digniores sint.

Philosophia presse accepta.

Vt 6. Metaph. c. 1. text. 2.

Solutio 2. partis quæstio. 3. lib. 3.

y *Genera statim habent*} Duobus modis sentẽtia hæc intelligi potest. Vno, vt verbũ, Statim, idẽ valeat hoc loco quod Cõtinẽter, siue, Ordine quodã, ac Deinceps: quo pacto Aristoteles nihil aliud significat, quàm ꝙ ens, & vnũ multa cõplectãtur genera scibilia, nõ cõfusè, tamẽ, sed apto ordine, & rerũ naturæ congruo. Atque hunc sensum satis declarãt proximè antecedẽtia, & quæ mox de Mathematicis adduntur, eundémque sequitur Bessario, qui pro, Statim, scribit Subinde. Altero, vt verbum, Statim, significet genera scibilia entis, & vnius, id est, substantiæ (vt rectè Alexander interpretatur) nõ habere commune aliquod genus

Prior interpretatio.

Posterior.

genus scibile, quod prius cadat sub aliquã speciem scientiæ. Vt enim quantitas cõmunis numero, & magnitudini, in quibus primæ species Mathematicæ sciẽtiæ versantur, nõ cadit sub speciẽ vllã Mathematicæ scientiæ, ita substantia in cõmune non cadit sub aliquam speciem scientiæ distinctã ab iis, quæ agunt de substantia immobili, & mobili. Quæ enim agit de substantia immobili, eadem agit de substãtia in cõmune, atque adeò de ente communiter sumpto, ꝙ nec in cõceptu substãtiæ, neque entis cõmunis mobilitas vlla, aut materia includatur. Atque hoc pacto accipit Aristoteles verbũ, statim, 8. lib. c. 6. cùm docet, summa prædicamentorũ genera statim habere vnitatẽ, & entitatẽ, neque aliã esse naturã superiorem, quæ prius significetur nominibus entis, & vnius, cui prius conueniat esse ens, aut vnum.

sunt substantiæ. quare necesse est, vt earum quædam prima sit, alia sequatur. Ens enim, & vnũ genera y *statim habent: quapropter, & scientiæ ea sequentur. Est enim Philosophus similis ei, qui Mathematicus dicitur: nam* z *& hæc partes habet, & quædam prima est, quædam secunda scientia, & alia deinceps in mathematicis.* text. 16.

Cùm a a *autẽ vnius sit opposita contemplari; atq; vni multitudo opponatur; negationisq;,* b b *& priuationis tractatio ad vnum ea ratione pertineat, quia* c c *vtroq; modo spectetur vnũ, cuius*

z *Nam & hæc* } Hoc est, huius scientia, Mathematici inquam. Quod autem additur [in mathematicis] referri potest, vel ad res mathematicas, seu mathematica theoremata, résque alias mathematicas, vel ad ipsas scientias Mathematicas, quæ nonnunquam significantur nomine τῶν μαθημάτων, quo hîc vtitur Aristoteles; quanquã hoc vocabulum propriè significat ipsa theoremata, omninóque res mathematicas. μαθήματα.

aa *Cùm autem vnius* } Cùm Arist. superiori parte capitis docuerit, hanc sciẽtiã agere de vno & partibus, seu quasi speciebus vnius, vt de eodẽ, simili, æquali, & cæteris huiusmodi, quibus nomina nõ sunt imposita, cõsequens esse videbatur, vt in hac tertia ostenderet eandẽ agere de multitudine, & partibus, siue, vt ita dicã, speciebꝰ multitudinis, vt de diuersitate, dissimilitudine, inæqualitate, & similibus, quatenus absque vlla materia cõsiderari possunt. Ratio igitur, qua id probat, huiusmodi est. Eiusdem facultatis est opposita cognoscere, vt Medicinæ sanitatẽ, & ægritudinẽ, at multitudo opponitur vnitati, & partes subiectæ multitudinis partibus subiectis vnitatis, igitur ad hãc scientiã, quæ agit de vno, & partibus subiectis vnius, pertinet agere de multitudine, & partibus illi subiectis. Quo loco aduerte, quemadmodum primæ substantiæ sunt eædẽ, aut diuersæ secũdùm substantiã: similes, aut dissimiles secũdùm qualitatẽ, & æquales, aut inæquales secundum quantitatem, sic etiam habere aliquam vnitatem, aut distinctionẽ inter se ratione accidentium ad alia prædicamenta pertinẽtium. *Eiusdem facultatis opposita cognoscere.*

bb *Negationisque, & priuationis* } Quæ exemplorũ causa adiuncta sunt maiori propositioni, hoc pacto supplenda sunt Alexandri sententiã [atque negationem, priuationémque eiusdem scientiæ sit considerare, cuius est considerare id, cuius est negatio, aut priuatio.] Potiùs autem Arist. attulit exempla in his duobus generibus oppositionum, quia oppositio vnius, & multorũ ad alterum eorum pertinet, vt mox docebit. Com. 12.

cc *Quia vtroque modo* } Vt doceat, vnum opponi priuatiuè multis, ait in primis, vnũ vtroque modo cõsiderari posse, & vt significat negationẽ diuisionis, quæ cernitur inter multa, & vt significat eius priuationẽ: siquidẽ indiuisio, quæ in vno cernitur priuatio quædam est, cùm supponat naturam entis subiectã, in omni autem priuatione includitur negatio, quæ ex ratione sua ad nullũ genus addicta est, nullámve naturã subiectã supponit, atque ideo dicitur tam de entibus, quã de non entibus, vt nõ albũ de Aethiope, & Chimæra. Ita fit, vt vnum considerari possit, & vt significat priuationẽ, & vt significat negationẽ, quæ in priuatione quodãmodo includitur. Quod autẽ attinet ad verba illa, Cuius est *Vnũ duobus modis considerari posse.*

negatio,

negatio, vel priuatio &c. sensus est; Et vt significat negationem, & vt significat priuationem, quæ negatio, aut priuatio ex sua ratione aut significat simpliciter non inesse id, quod remouetur, aut non inesse alicui generi determinato.

dd *Atque ibi quidem*} Docet, interiecta, vt videtur, parenthesi vnū opponi multis priuatiua oppositione, nō autem negatiua, seu cōtradictoria. Ratio verò est, quia ibi, hoc est, in ipso vno, hoc discrimē cernitur præter id, quod est in negatione, id est, vt à negatione absoluta distinguitur, quod negatio absoluta, & libera, quæ cōtradictoriam oppositionē efficit, est absoluta, & libera absentia illius, quod negatione remouetur, priuatio autem est alligata alicui naturæ subiectæ, de qua sola prædicatur. Cum igitur vnum non sit idē absolutè, quod non diuisum, sed idē quod ens indiuisum, efficitur, vt non opponatur multis cōtradictoria oppositione, sed priuatiua.

Vnū non idem absolutè, quod non diuisum.

Sed cōtra hæc sic licet obiicere. Vnum opponitur multis cōtrariè, vt Arist. docet lib. 10. cap. 5. vbi hanc quæstionem de oppositione vnius, & multorum accuratè disputat, nō opponitur ergo priuatiuè, vt dictū est. Præterea, si vnū priuatiuè opponeretur multis, cùm priuatio sit suaptè natura posterior eo, cuius est priuatio, vnum esset posterior natura multis, at hoc apertè falsū est, tū quia vnū est causa multitudinis, tū etiā quia ab vno ad multa nō reciprocatur existēdi cōsequentia, vt habes in prædicamētis, ergo fieri nō potest, vt vnū priuatiuè opponatur multis.

Prior obiectio. *Posterior.* *Cap. de priori.*

ἕν, οὐχ ἡ ἀπόφασις, ἢ ἡ στέρησις. *ἢ ἁπλῶς λεγομένη ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἐκείνῳ, ἤ τινι γένει (ἔνθα [dd] μὲν οὖν τῷ ἑνὶ ἡ διαφορὰ πρόσεστι, παρὰ τὸ ἐν τῇ ἀποφάσει· ἀπουσία γὰρ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου ἐστίν· ἐν δὲ τῇ στερήσει καὶ ὑποκειμένη τις φύσις γίνεται, καθ' ἧς λέγεται ἡ στέρησις) τῷ δ' ἑνὶ πλῆθος ἀντίκειται: ὥστε καὶ τὰ ἀντικείμενα τοῖς εἰρημένοις, τό τε ἕτερον, καὶ τὸ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται ἢ *κατὰ ταῦτα, ἢ κατὰ πλῆθος καὶ τὸ ἕν, τῆς εἰρημένης γνωρίζειν ἐπιστήμης· ὧν [ee] ἕν τι καὶ ἡ ἐναντιότης ἐστί· διαφορὰ γάρ τις ἡ ἐναντιότης, ἡ δὲ διαφορὰ ἑτερότης. ὥστ' [ff] ἐπειδὴ πολλαχῶς τὸ ἓν λέγεται, καὶ ταῦτα πολλαχῶς μὲν λεχθήσεται· ὅμως δὲ μιᾶς ἅπαντα γνωρίζειν ἐστίν. οὐ γὰρ εἰ πολλαχῶς, ἑτέρας· ἀλλ' εἰ μήτε καθ' ἕν, μήτε πρὸς ἓν οἱ λόγοι ἀναφέρονται, τό τε ἑτέρας. Ἐπεὶ δὲ πάντα πρὸς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται, οἷον ὅσα ἓν λέγεται, πρὸς τὸ πρῶτον ἕν· ὡσαύτως φατέον καὶ περὶ ταὐτοῦ καὶ ἑτέρου, καὶ τῶν *ἄλλων ἐναντίων ἔχειν. ὥστε διελόμενον ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον, οὕτως ἀποδοτέον πρὸς τὸ πρῶτον ἐν ἑκάστῃ κατηγορίᾳ, πῶς πρὸς ἐκεῖνο λέγεται. τὰ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἐκεῖνο, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν, τὰ δὲ κατ' ἄλλους λεχθήσεται τοιούτους τρόπους. ¶ φαν-

* Alexander legit [illegible]

* Abest κατ' αὐτά.

* Alibi non habetur ἄλλων.

text. 5.

His obiectionibus ita respōdebis, vt ad priorē dicas, Aristotelē in loco citato nomine cōtrariæ oppositionis intellexisse etiā priuatiuā, vt eo loco patebit. Ad posteriorē verò, vnum non significare priuationem multitudinis, sed eius diuisionis, quæ cernitur inter ipsa multa, vt paulò antè diximus. Quanquam verò multa, vt multa sunt, posteriora sunt vno (quod rectè probatū est) tamen prima diuisio, quæ inter ipsa multa cernitur, est prior ipso vno: hac enim ratione primò distinguuntur multa inter se, quod inter illa detur hoc, & nō hoc, vt Socrates, & non

Solutio prioris.

& non Socrates; huiusmodi autem distinctio, siue diuisio, est prior ipso vno, quádoqui lem, vt D.Tho. rectè animaduertit, primò concipimus ens; Deinde non ens, vbi iam cernitur diuisio; Tertio loco vnum. quod addit enti priuationem diuisionis; Quartò multa, quæ sunt hoc vnum, & illud vnum, ac proinde hoc, & non hoc. Dixi [huiusmodi autẽ diuisio] quia diuisio entium nõ est prior, sed posterior ipso vno, cùm supponat singulorũ vnitates, vt superiùs dictũ est. Itaque vnũ opponitur priuatiuè multis, non vt multa sunt, sed vt diuisa sunt inter se primâ illa diuisionis ratione in qua reperitur hoc, & nõ hoc. Vnde fit, vt vnum, non tam sit oppositum priuatiuè multis, quàm diuisioni, quæ cernitur in multis: quanquam quia multitudo est composit. r, & proinde notior sensu, aliquando explicamus vnum à posteriori per negationẽ, seu potiùs priuationem multitudinis, vt Aristoteles loco citato docet.

Posterioris.

Qua ratione diuisio sit prior vno.

cuius est negatio, aut priuatio, siue ea, quæ simpliciter dicitur non inesse illud, siue quæ cuidam generi. (Atque d d ibi quidem vni differentia adest, præter id, quod est in negatione: est enim negatio, illius absentia; in priuatione verò subiecta etiam quædam est natura, de qua priuatio dicitur) cùm, inquam, vni multitudo opponatur; efficitur, vt & opposita ijs, quæ dicta sunt, diuersum, dissimile, inæquale, & quæcunq; alia, aut ab his, aut à multitudine, & vnitate dicuntur, dictæ scientiæ sit cognoscere; in e e quibus etiam contrarietas numeratur: est enim cõtrarietas differentia quædam; differentia verò diuersitas. Quare, ff cùm vnum multipliciter dicatur, hæc etiam multipliciter dicentur: sed tamen vnius scientiæ est ea omnia cognoscere. Neque enim, si quæ multipliciter dicuntur, ad aliam, atque aliam pertinent; sed si nec ratione vna dicantur, neque rationes ad vnũ reuocentur. Quoniam verò ad primum referuntur omnia, veluti quæcunque vnum dicuntur, ad primum vnum; eodem pacto in eodem, & diuerso alijsq; gg contrarijs rem habere dicendum est. Quare vbi diuisione exploratum fuerit, quot modis dicatur quidque. tum demum referendum est ad primum in vnoquoque prædicamento, quo pacto ad illud dicatur. Alia enim, quia illud habeãt, alia quia efficiant, alia alijs modis similibus dicentur.

¶Perspicuum

Quo pacto vnum priuatiuè opponatur multis.

ee *In quibus etiam* } Sub pluralitate, seu multitudine, continetur diuersitas, sub diuersitate differẽtia, sub differẽtia cõtrarietas. Eodẽ modo cernere est sub vno idẽ, sub eodem varias quasi species eiusdem, vt idem genere, & specie.

ff *Quare, cùm vnum.* } Docet huiusmodi affectiones, quæ ab vno deriuantur, & ad illud rediguntur, non esse vniuoca, sed habere multiplicem significatum, quemadmodum, & ipsum vnum, sed tamẽ nihil obstare, quo minùs ad eãdẽ sciẽtiã pertineãt, quia nõ ita sunt multiplices, vt sint omnino æquiuocæ: id quod etiã superius de ente apertè dictũ est, & de vno planè significatũ, cũ illatũ est, species, seu quasi species entis, & vnius æquiparari inter se. Addit deinde Aristoteles, in tractatione harũ affectionum (quandoquidẽ sunt multiplices, & semper aliquid præcipuũ significãt, ad quod cætera significata referãtur) explorandã esse in primis earũ multiplicitatẽ; deinde reuocãda minùs principalia significata ad præcipuũ illud, quod respiciunt, & ex quo nominantur, explicata nimirũ peculiari ratione, qua vnumquodque ad illud refertur; veluti ꝙ contrariorũ, quædã sint, quia in se habeant contrarietatem, vt morbus, & sanitas; quædã verò, quia illã efficiant, vt sedẽtaria vita, & moderata corporis exercitatio &c. Quæ res tanti est ponderis, vt totum librum sequentem in ea explicanda ponat Aristoteles.

Affectiones entis sunt analogæ.

Com. 24.

De qua re agat liber quintus.

gg *Alijsque contrarijs* } Sic legit Alexander, etsi nostri cõtextus ad verbum habent, contrarijsque.

hh *Perspicuum*

hh *Perspicuum est igitur*} Soluit ex dictis quæstionem quintam superiori libro propositam, atque adeo sextam, cuius erat eadem difficultas. Quærebatur enim in quinta, Num hæc scientia in substantiarũ tantùm consideratione versaretur, an etiam in consideratione eorum, quæ illis per se accidunt; quæ quidem in sexta quæstione mox explicata sunt his verbis, De eodem, & diuerso; de simili; & dissimili; de idẽtitate, & contrarietate; de priori, & posteriori, déque aliis huiusmodi omnibus.

ii *Atque Philosophi est*} In hac extrema parte capitis cõfirmat Aristoteles more Dialectico, cõmunibúsve argumentis id, quod in superioribus duabus ostenderat ex propriis. Ad hanc scientiã pertinere, disputationẽ de vno, & multis, déque omnibus entis affectionibus, quæ ad has reuocantur. Primum argumentũ est. Tractatio omnium quæstionũ, quæ in controuersiam venire possunt, ad aliquam sciẽtiam pertinet: at de prædictis entiũ affectionibus plurimæ excitãtur quæstiones, vt quid idem sit, quid diuersum; sit ne vnum tantum vni contrarium; & similia: igitur ad aliquam scientiam pertinet earũ explicatio: non pertinet autem ad vllam scientiam, quæ de particulari aliquo rerum genere disputet: igitur ad hanc quæ de communi entium natura disserit. Proximam assumptionem ex eo probat Arist. quia huiusmodi affectiones non sunt certi alicuius generis sed entis, vt ens est. Quod nõ ita intelligas, quasi hæc omnia conueniant omnibus omnino entibus (neque enim omnia exempli causa sunt contraria, aut differentia) sed ita, vt in omni genere rerum, quod quæque particularis scientia sibi assumit tractandum, reperiantur. Quanquã si hæc attributa latè in primis, deinde disiunctim cũ suis oppositis, postremò, tũ absolutè, tũ aliarũ rerum cõparatione sumantur; vix vlla reperiẽtur, quæ de q[u]o[cumque] ente

Omnium quæstionũ tractatio nõ ad aliquã sciẽtiam spectare.

¶ φανερὸν hh οὖν ὅπερ ἐν ταῖς ἀπορίαις ἐλέχθη, ὅτι μιᾶς περὶ τούτων καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγον ἔχειν· τοῦτο δ' ἦν ἓν τῶν ἐν τοῖς ἀπορήμασι. Text. 5.

Καὶ ii ἔστι τοῦ φιλοσόφου, περὶ πάντων δύνασθαι θεωρεῖν. εἰ γὰρ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος, εἰ ταυτὸ Σωκράτης, καὶ Σωκράτης καθήμενος, ἢ εἰ ἓν ἑνὶ ἐναντίον, ἢ τί ἐστι τὸ ἐναντίον, ἢ ποσαχῶς λέγεται; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. ἐπεὶ οὖν τοῦ ἑνὸς ᾗ ἕν, καὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, ταῦτα καθ' αὑτά ἐστι πάθη, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἀριθμοὶ, ἢ γραμμαὶ, ἢ πῦρ: δῆλον ὡς ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης καὶ τί ἐστι γνωρίσαι, καὶ τὰ συμβεβηκότ' αὐτοῖς. καὶ kk οὐ ταύτῃ ἁμαρτάνουσιν οἱ περὶ αὐτῶν σκοπούμενοι, ὡς οὐ φιλοσοφοῦντες, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἡ οὐσία, περὶ ἧς οὐδὲν ἐπαΐουσιν. ἐπεὶ ll ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἀριθμοῦ ᾗ ἀριθμὸς ἴδια πάθη, οἷον περιττότης, ἀρτιότης, συμμετρία, ἰσότης, ὑπεροχὴ, ἔλλειψις: καὶ ταῦτα καὶ καθ' ἑαυτούς, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχει τοῖς ἀριθμοῖς: ὁμοίως δὲ καὶ στερεῷ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ κινουμένῳ, ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος ἔχοντι ἐστι ἕτερα ἴδια: οὕτω καὶ τῷ ὄντι ᾗ ὄν, ἐστί τινα ἴδια, καὶ ταῦτα ἐστι, περὶ ὧν τοῦ φιλοσόφου ἐπισκέψασθαι τὸ ἀληθές.

Σημεῖον mm δέ· οἱ γὰρ διαλεκτικοὶ, καὶ σοφισταὶ τὸ αὐτὸ μὲν ὑποδύονται σχῆμα τῷ φιλοσόφῳ (ἡ γὰρ

ente non dicantur. Quod autem Arist. ait, hæc ipsa esse etiam affectiones vnius vt vnũ est, propterea dictum esse intellige, quia cùm vnũ sit prima entis proprietas, reliqua omnia, quæ consequũtur, eius quasi affectiones censeri possunt. *Cur cæteræ affectiones entis dicũtur affectiones vnius.*

Com. 16. k k *At non ea ex parte*} Sophistas designat (inquit Alexander) qui Philosophi nomen induti de substantia, cuius inter Philosophos præcipua est disputatio, nullam mentionẽ faciunt sed in eo sunt occupati, vt de contrariis, ac oppositis, iisque quæ multipliciter dicũtur, & similibus edisserant; eáque ad sophismata accommodãt, & in altercationibus vsurpãt, vt aduersarios conturbent, ac circumueniãt. Hos autem incusat, non quòd de his disserere ad Philosophum non pertineat (neque enim huiusmodi commentatio à Philosopho aliena est) sed quòd de his tãtum, quasi de præcipua re disputent: de substantia verò, quæ prima est, & à qua cætera esse mutuãtur, & propter quam de illis Philosophi agunt, mentionem nullam faciant, nec de ipsa quicquã sciant. Horum Sophistarum multos licet agnoscere apud Platonem, Socratis disputatione conuictos, quòd nihil solida doctrina, quam maximè præ se ferunt, habere deprehendantur. Albertus tamen hoc loco non refert ista ad Sophistas, sed ad veteres illos Philosophos, qui vnum & multa, numeros, & alia huiusmodi principia substantiæ esse credentes, de his tantùm disseruerunt, nihilque de veris substantiæ principiis docuerunt. *Alexandri expositio.* *Albert.*

Perspicuum[h h] *est igitur id, quod in dubitationibus dictum est, vnius scientiæ esse de hisce, & de substantia disserere: hoc enim vnum erat eorum, quæ in quæstionibus continebantur.*

Text. 5. *Atque*[i i] *Philosophi est, de omnibus posse agere. Si enim Philosophi non est, quisnam erit, qui considerabit, sítne idem Socrates, & Socrates sedens; vel, sit ne vnum vni contrarium; vel, quid sit contrarium, quótve modis dicatur? Eadem quoque est ratio de cæteris huiusmodi. Cùm igitur hæc vnius, qua ratione vnum est & entis, qua ens, non autem qua numeri, aut lineæ, aut ignis, per se affectiones sint; perspicuum, est illius scientiæ esse, & quid ea sint, & quæ illis accidant, cognoscere. At*[k k] *nõ ea ex parte peccãt ij, qui ea tractant, quasi non philosophentur; sed quia prius quiddam est substantia de qua tamen nihil sciunt. Etenim*[l l] *vt numeri, qua ratione numerus est, propriæ sunt affectiones, veluti imparitas, paritas, cõmensuratio, æqualitas, excessus, & defectus; atque hæc & per se spectatis, & inter se comparatis numeris insunt;* Tract. 2. cap. 7. *eodémque modo, & solido, & immobili, & ei, quod mouetur, ponderis experti, & pondus habenti alia sunt propria; ita & enti, qua ens est, quædã propria conueniunt. Atque hæc sunt ea, de quibus Philosophi est, veritatem exquirere.*

Quod[m m] *hoc argumẽto intelligi potest. Dialectici n. & Sophistæ eandẽ, quã Philosophus, personã induunt (So-*

l l *Etenim vt numeri*} Ex comparatione rerum particularium cum ente in commune confirmat, quemadmodum particularia entia suas habẽt proprias affectiones; sic ens in commune habere suas.

m m *Quod hoc argumento*} Secundum argumentum est. Dialectici, & Sophistæ induunt personam primi Philosophi, quanquam alio, atque alio fine, & aliis, atque aliis mediis adhibendis. Dialecticus enim eodem fine, quo primus Philosophus (gratia nimirum exquirendæ, ac tradendæ veritatis) conatur quã maximè probabilibus argum entis id docere, quod primus Philosophus necessariis rationibus ostendit: Sophista verò, non vt verum inueniat, aut doceat sed vt verum docere, & sapiens esse videatur, ea argumenta conquirit, quibus non tam contineatur veritas, quam videatur contineri: at Dialectici, & Sophistæ disserunt de generalibus entium affectionibus, quia sunt primi Philosophi *Dialectici.* *Sophistæ.*

propria; illi quidem, vt primo Philosopho ministrent; hi verò, vt sapientes esse videantur: agit ergo verè primus Philosophus de communibus entium affectionib⁹.

Subiectum Dialecticae, & Sophisticae, & metium, quo pacto idē quod primi Philosophi.

nn *Ens autem omnibus*} Quòd hic ens dicitur genus subiectum, in quo versentur Dialectica, Sophistica, & Prima Philosophia; nō ad artem Dialecticam, & Sophisticam quatenus docent, suaque principia tradunt, referēdum est, sed quatenus ꝓpriis praeceptis in qualibet materia vtuntur. Genus enim subiectū Dialecticae docentis, vt secundo libro diximus, est verus disserēdi modus, & nequaquā fallax; Sophisticae autē docentis, apparens & fucatus. Illud tamen aduerte hoc loco, etsi prima Philosophia, Dialectica, & Sophistica in hoc conueniunt, quòd agūt de ente, eiusq; affectionibus; tamen primā Philosophiam, non descendere ad omnia particularia entia, ad quae tamē omnia descendunt Dialectica, & Sophistica; quod rectè annotauit Auicēna initio suae Metaphysicae.

Idē Albertus lib. tract. 1. c. 7. & D. Thom. lect. 4. & 2.

(ἡ γὰρ σοφιστικὴ φαινομένη μόνον σοφία ἐστὶ, καὶ οἱ διαλεκτικοὶ διαλέγονται περὶ ἁπάντων) κοινὸν nn δὲ πᾶσι τὸ ὄν ἐστι. Διαλέγονται δὲ περὶ τούτων, δηλονότι διὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας εἶναι αὐτὰ οἰκεῖα. περὶ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ γένος στρέφεται ἡ σοφιστικὴ καὶ ἡ διαλεκτικὴ τῇ φιλοσοφίᾳ: ἀλλὰ διαφέρει τῆς oo μὲν τῷ τρόπῳ τῆς δυνάμεως, τῆς δὲ τοῦ pp βίου τῇ προαιρέσει. ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ περὶ ὧν ἡ φιλοσοφία γνωριστική: ἡ δὲ σοφιστικὴ, φαινομένη, qq οὖσα δ᾽ οὔ.

Ἔτι rr τῶν ἐναντίων ἡ ἑτέρα συστοιχία στέρησις, καὶ πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὂν, καὶ τὸ μὴ ὂν, καὶ εἰς ἓν καὶ πλῆθος: οἷον στάσις τοῦ ἑνὸς, κίνησις δὲ τοῦ πλήθους. τὰ δ᾽ ὄντα, καὶ τὴν οὐσίαν ὁμολογοῦσιν σχεδὸν ἐξ ἐναντίων* συγκεῖσθαι ἅπαντες γὰρ τὰς ἀρχὰς ἐναντίας λέγουσιν, οἱ μὲν γὰρ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δὲ πέρας καὶ ἄπειρον, οἱ δὲ φιλίαν καὶ νεῖκος. πάντα δὲ καὶ τ᾽ ἄλλα ἀναγόμενα φαίνεται εἰς τὸ ἓν, καὶ τὸ πλῆθος (εἰλήφθω rr γὰρ ἡ ἀναγωγὴ ἡμῖν) *αἱ δ᾽ ἀρχαὶ καὶ παντελῶς, καὶ

Text. 6.

* *Alibi non habetur συγκεῖσθαι.*

* *Alibi add. τινα τὰ πρῶτα καὶ*

Modo facultatis, quo pacto differat Metaphysica à Dialectica.

oo *Facultatis modo*} Ad media, argumentáve referendum hoc est. Itaque aut Aristoteles significat maiorem esse vim, & facultatē primae Philosophiae quàm Dialecticae vtentis, quia illa sit demōstratiua, haec minimè: Vel è contra, nō maiorē esse hac ex parte potestatē Dialecticae vtentis, quàm primae Philosophiae: quòd Dialectica vtens possit in vtrā̄que partē de quacumque re proposita disserere; Prima autē Philosophia eā tātum partē, quae vera est, confirmet.

τρόπῳ: vel vt Alexander legit, τῷ δυνάμει πλάνας.

pp *Vitae instituto*} Est enim Sophistae institutum sapientiae ostentatio quaestus causa; quod longè distat ab instituto veri Philosophi.

Sophistica.

qq *Apparet quidem*} Sophistica non modò apparet tentatrix cognoscendae veritatis ex probabilibus, vt Dialectica; sed etiam demōstratrix ex necessariis, vt Philosophia. Apparet autem tum Dialectica, tum etiam Philosophia, quia vtitur duobus illis fucatis argumentationum generibus, quorum alterum dicitur litigiosum, siue certandi studio comparatum, quo vsurpando videtur esse Dialectica; alterum appellatur pseudographum, siue mendacis demonstrationis, quo cùm vtitur, videtur esse Philosophia.

rr *Praeterea contrariorum*} Tertium argumētum hanc habet sententiā. Quaecunque

cunque reuocantur ad ens, & non ens, vel ad vnum, & multitudinem, pertinet ad hanc scientiam, omnia prædicta sunt huiusmodi, pertinent igitur ad hanc scientiam. Maior ex eo patet, quia quæ reuocantur ad vnum, & multitudinem, reuocantur etiam ad ens, & non ens: siquidem vnum etiam ipsum reuocatur ad ens, & multitudo ad non ens, ipsum autem non ens, cùm sit negatio entis, ad ipsum quoque ens reducitur: quo fit vt, vt quæcunque reuocantur ad ens, & non ens, vel ad vnum, & multitudinem, tandem reuocentur ad ens. Quare cùm in hac scientia disseratur de ente, efficitur vt quæcunque reuocentur ad ista, pertineant ad hanc scientiam. Minorem probat Arist. primùm hac ratione, Quia affectiones iam dictæ habent inter se quandam contrarietatem latè sumptam, semper autem alterum contrariorũ est quodammodo priuatio alterius, quo pacto quies est priuatio motus. Quocirca quemadmodum quies, quia est priuatio aliter, atque aliter habendi, reducitur ad vnum, & motus propter varietatem, quam rebus affert, reuocatur ad multitudinem; ita de cæteris contrariis dicendum est. Deinde auctoritate Antiquorum. Illi enim, etsi in assignandis primis cõtrariis nõ rectè philosophati sunt, ea tamen tradiderunt

(Sophistica enim apparens tantùm est sapiẽtia; Dialectici etiam de omnibus disserũt) ens [nn] autem omnibus cõmune est. De his verò propterea disserunt, quòd ea Philosophiæ sint propria. In eodem enim genere Sophistica, & Dialectica, in quo Philosophia, versantur: verùm Philosophia ab altera facultatis [oo] modo: ab altera vitæ [pp] instituto differt. Estq; Dialectica tentatrix de iis, quorũ cognitio ad Philosophiam spectat: Sophistica vero apparet [qq] quidem, re autẽ ipsa non est.

Text. 6. *Præterea [rr] contrariorum altera series priuatio est, & omnia ad ens, & non ens; ad vnum item, & multitudinem reuocantur: quo pacto status ad vnum pertinet, motus ad multitudinem. Porrò ea, quæ sunt, atque substantiã ex contrariis constare, ferè in confesso est. Omnes enim dicunt, principia esse contraria: quidam par, & impar; alij calidum, & frigidum; alij finitum & infinitum; alij amicitiam, & contentionem. Sed & cætera omnia ad vnum & multitudinem videntur reuocari (ponatur [ss] enim à nobis ea reductio) principiaque, & omninò, & quæ*

Cõtrarix.

prima contraria, quæ ad vnum, & multitudinem perspicuè videntur reduci. Impar enim ad vnum reducitur, quia minùs aptum est ad diuisionem; par verò ad multitudinem, quia aptiùs diuiditur; frigidum reuocatur ad vnum, quia astringit, & in vnum cogit; calidum, ad multitudinem, quia dissoluit, & dissipat: denique satis constat, finitum, & concordiam reuocari ad vnum; infinitum verò, & discordiam ad multa: quod idem de cæteris dicendum est. Quòd si prima contraria ad vnum, & multitudinem rediguntur, non dubium, quin omnia omnino contraria ad eadem reuocentur. Non pugnant autem secum duo illa, quæ Aristoteles hic scribit, Ferè in confesso esse omnia ex contrariis constare, &, Omnes dicere principia esse contraria. Loquitur enim in priori pronunciato de omnibus omnino Philosophis, quorum nonnulli, iique paucissimi, principia rerum naturalium esse negauerunt, vt Parmenides, & Melissus, in posteriori autem de iis tantùm, qui earum principia posuerunt. Non censuerunt tamen hi, omnia quæ sunt, constare contrariis, sed principia omnium esse contraria, seu, vt rectiùs loquar, habere contrarium. Itaque cùm ait [Omnes enim] subaudi [qui principia ponunt] &c.

Prima cõtraria Veterum reuocari ad vnum & multa.

[ss] *Ponatur enim à nobis*] Quidam Græci codices sic habẽt [Sumatur enim à nobis ipsa reductio in primo de bono] quasi dicatur, Supponatur, vt dici solet, ex eo libro, in quo, si lectio vera est, videtur Arist. reductionẽ hanc latè persecutus. Verũ nec liber extat, nec lectio hæc est admodũ vulgata. Et Alexander

Varia lectio.

Com. 19.

ait Aristotelem de ea reductione egisse in 2. de bono, non in primo. Denique Argyropylus, & Bessario citationem prætermiserunt. Illud constat, postulare Aristotelem his verbis, vt ponamus rem ita habere, quia longū esset, hanc reductionem singulatim in omnibus principiis persequi. certum enim esse putat, principia rerum naturalium, quas tantum Veteres illi cognoscebant, tum quæ omnino, ac verè sunt principia, tum quæ ab illis afferuntur, in hæc genera cadere, hoc est ad vnum, & multitudinem vt generalia principia reuocari. Potiùs autem reddidimus verbo εἰλήφθω. Ponatur, quàm, Sumatur, quia & vtrúmque significat apud Philosophos, quod Budæus ex Analyticorum lectione rectè obseruauit, & magis cōgruit huic loco, Ponatur, clariúsq; Aristotelis sententiam exprimit.

καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, ὡς εἰς γένη ταῦτα πίπτουσι.

Φανερὸν tt οὖν καὶ ἐκ τούτων, ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι. πάντα γὰρ ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. ἀρχαὶ δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος: ταῦτα δὲ μιᾶς ἐπιστήμης, εἴτε uu καθ' ἓν λέγεται, εἴτε μή, ὥσπερ ἴσως ἔχει τ' ἀληθές. ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἕν, πρὸς τὸ πρῶτον τἆλλ' ἀναχθήσεται: καὶ ἐναντία ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτο, καὶ εἰ μὴ ἔστι τὸ ὂν ἢ τὸ ἓν καθόλου, καὶ ταὐτὸ ἐπὶ πάντων: ἢ χωριστόν, ὥσπερ ἴσως οὐκ ἔστιν: ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς ἕν, τὰ δὲ τῷ ἐφεξῆς: καὶ xx διὰ τοῦτο οὐ τοῦ γεωμέτρου θεωρῆσαι, τί τὸ ἐναντίον, ἢ τέλειον, ἢ ἕν, ἢ ὄν, ἢ ταὐτό, ἢ ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἐξ ὑποθέσεως.

Ὅτι yy μὲν οὖν μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ᾗ ὄν, δῆλον: καὶ ὅτι οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἡ αὐτὴ θεωρητική, τῶν τε εἰρημένων, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ γένους, καὶ εἴδους, καὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Vnius tantum scientia esse agere de ente vt ens est.

tt *Atque ex his*] Cōfirmat ex opinione Antiquorū proxime citatā id, quod in prima parte capitis dixerat, Agere de ente, vt ens est, non ad plures, sed ad vnam scientiam spectare. Nam cùm omnia entia illorum sententia, aut contraria sint, aut ex contrariis constent; atque ea, quæ ex contrariis constant, in eadem scientia tractari debeant, in qua de contrariis agitur, agere autem de omnibus contrariis, vt

VTRVM ENS, QVA RATIONE EST ens, sit analogum. QVAEST. I.

Sententia eorum, qui dicunt esse prorsus æquiuocum. SECT. I.

Commune, quotuplex.

CVM quicquid multis commune est, aut sit comparatione eorum æquiuocum, aut vniuocum, aut quodammodo medium, quod analogum vocatur; quæri id meritò potest de ente in cōmune, Quodnam communitatis genus sibi vendicet. Nam, etsi Arist. initio huius capitis planè hanc quæstionem explicauit, *text. 2.*

vt contraria sunt, ad vnam scientiam pertineat, vtpotè ad eam, quæ agit de vno, & multitudine (ad hæc enim cætera vt ad prima, generaliaque principia rediguntur) efficitur, vt omnia entia, quæ entia sunt, ad vnã scientiã pertineãt.

u u *Siue ratione vna*} Sententia huius loci est, Siue vnum, & multitudo vniuocè dicantur, siue non vniuocè, vt fortasse rei veritas habet, tamen ad vnam scientiam pertinere possunt, quia significãt primò aliquid ad quod cætera, quatenus talia sunt, referuntur. Eodémq; modo, etsi ens, & vnum vniuersalia non sunt, atque eadẽ in omnibus (hoc est propriè vniuersalia) ac multo minùs separata, vt Plato autumat, quemadmodum, inquit, forsitan re vera non sunt, tamen sub eandẽ cadere posse, eo quòd inter significata entis, & vnius alia conueniant in nomine communi attributione vnius ad alterum, vt substãtia, & accidẽs; alia proportione quadam (quod vocat Deinceps) veluti idem, æquale, simile, & cætera huiusmodi, quatenus sunt prima vnius significata. Vtitur autem Arist. hoc loco nõ semel dubitandi verbo, quia nec de multiplicitate vnius nec cõtra vniuersalium separationẽ adhuc accuratè disserut, quod 5. & 7. lib. faciet. *Vnum nõ dici vniuocè.* *Dubitãdi verbo cur vtatur.*

& quæ ab alijs tradita sunt, in hæc vt in genera cadunt.

Atq;[tt] ex his etiã perspicuũ est, vnius scientiæ esse, ipsum ens contemplari. Omnia enim, aut cõtraria sunt, aut ex cõtrarijs. Principia verò, etiã cõtrariorum, vnum & multitudo sunt; hæc autẽ ad vnam scientiam spectant, siue[uu] ratione vna, siue non vna dicantur; quo forsitan modo se rei veritas habet. Verum etsi vnum multis modis dicatur, ad primum cætera reuocabuntur; & cõtraria similiter. Hac de causa, etsi ens, aut vnũ, vniuersale nõ est, atque idẽ in omnibus, aut separabile, quemadmodũ fortasse nõn est; alia tamen ad vnũ dicũtur, alia quia deinceps sint sic appellãtur. Atque[xx] hinc fit, vt nõ sit Geometræ, quid contrariũ, aut perfectum, aut vnum, aut ens, aut idem aut diuersum cognoscere, nisi ex hypothesi.

Quòd[yy] igitur entis, vt ens est, & eorum, quæ illi, quia sit ens, cõueniunt, ad vnam scientiã cõsideratio pertineat: quodq; nõ substantiarũ modò, sed eorũ etiam quæ illis insunt, eadẽ sit contemplatrix: & eorũ, inquã, quæ dicta sunt & prioris & posterioris, & generis ac speciei, & totius & partis, & aliorum huiusmodi: apertum est.

x x *Atque hinc fit*} Colligit ex toto capite hoc consectarium; Cognitionem eorũ, quæ hactenus dicta sunt, & aliorum similium, non pertinere ad Geometriam, nisi quatenus ea supponit explicata à primo Philosopho. Quod idem dicendum est de cæteris artificibus.

yy *Quòd igitur entis*} Cõclusio est, & quasi epilogus totius capitis. Quo loco quasdam affectiones entis enumerat, quarum hactenus non fecerat mentionẽ & alias plures superesse innuit, de quibus sequenti lib. differet. Quod autem ait ad Metaphysicum pertinere disputationem de genere, & specie, non solum verum est quoad vnitatem genericam, & specificam rerum, aut etiam quoad relationes identitatis, quæ in eis fundãtur, sed etiam quoad relationes generis, & speciei, non quidem prædicabilitatis vt sic dicam (id enim ad Dialecticum pertinet) sed inexistentiæ, & subiectionis rerũ, quæ sunt illarum fundamenta. *Agere de Genere, et Specie ad Metaphysicum spectare.*

explicauit, asserens, illud nec esse æquiuocum, nec vniuocum, sed ex eorum numero, quæ dicuntur ad vnum, quæ quidem inter analoga numerari solent; non desunt tamen, qui in alterutrum extremum declinent. *Sententia eorũ, qui volũt, ens esse omnino æquiuocum.*

Atque in primis quidam Rabbi Moyses, quem D. Tho. citat q. 7. de potentia Dei ar. 8. existimat, illud comparatione Dei, & creaturarum

esse omnino æquiuocũ, nullámque inter Deũ, & creaturas analogiã reperiri posse, ea forsitan ductus ratione, quòd analogia idẽ sit, quod proportio, constétque inter finitum, & infinitum nullam esse proportionem.

Aureolus quoque apud Capr. in 1. d. 2. q. 1. videtur credere, illud nõ modò comparatione Dei, & creaturarum, sed etiam respectu diuersorum prædicamentorũ esse prorsus æquiuocum; quippe qui multis argumentis contendit, nullam rationẽ, quæ modo aliquo sit vna, cõuenire enti, quatenus ens est. Eius argumenta tria sunt potissimùm.

Primum Aureoli. Primum est, quia si ens vendicat sibi rationem aliquo modo vnã, iam quæritur, num rationes particularium entium sint prorsus eædẽ cum illa, an illi aliquid addant. Primum dici non potest, quia sequeretur, entia particularia esse prorsus eadem inter se. Nec verò secundũ, quia sequeretur, entia particularia aliqua ex parte non esse essentialiter entia. quicquid enim additur rationi entis, vt ens est, non potest esse essentialiter ens, quemadmodum quicquid additur rationi albi (vt quod moueat gustatum) non potest esse essentialiter album.

2 Secundum, quia si ens haberet rationẽ aliquo modo vnam, aut illa esset respectiua, aut absoluta (nã cùm respectiuum sit ad aliud, absolutum autẽ non sit ad aliud; fieri non potest, vt inter eorum rationes detur medium) at ratio entis non potest esse respectiua, cùm sit communis rebus absolutis; nec itẽ absoluta, cùm sit cõmunis respectiuis.

3 Tertium, quia si ratio entis aliquo modo esset vna, entiáque omnia non solùm entis nomine, sed etiam ratione conuenirent; illud planè sequeretur, summa prædicamentorum genera nõ esse primò diuersa: quæ enim in aliquo cõueniunt præterquàm in nomine, & in aliquo differunt, non sunt primò diuersa, sed differẽtia, vt docet Arist. 10. lib. huius operis, cap. 11. at decem summa prædicamentorum genera sunt primò diuersa, vt est communis Philosophorum sententia. *text. 24.*

4 Quarta ratio addi potest hunc in modum. Entis nomen significat immediatè substantiam, quantitatem, & cetera summa genera, ac potiori ratione Deum; non est igitur vlla ratio communis, quæ nomini entis adæquatè respondeat: alioqui interuentu illius significarẽtur hæc omnia, quod negat Arist. 8. Metaph. cap. 6. cum ait statim vnũquodque horum, & vnum quippiam esse, & ens quoddam, hoc est, absque vlla communi ratione media. Qua eadem de causa idẽ paulò antè dixerat non poni ens in definitionibus. *text. 16.* *Eodem text.*

Confirmatio ex Aristot. & Porphy. Atque his duabus posterioribus rationibus videtur hæc sententia Aristotelicæ doctrinæ consentanea, vt mirum non sit, quòd Porphyrius in Isagoge cap. de specie illam Aristoteli planè attribuere videatur his verbis. Etsi omnia quis entia vocauerit, æquiuocè inquit (nempe Aristoteles) vocabit. Quocirca paulò etiam pòst, exponens æquiuocationem entis, sic ait: Cùm autem sint decem prima: communicatio nomine tantùm est, non item & ratione ad id nomen accommodata.

Sententia

Sententia eorum, qui affirmant esse vniuocum. SECT. II.

Nominales idem sentiunt, vt Ochamus, & Gabr. in 1. d. 2. & Greg. d. 8. q. 3. Bonetus item primo suæ Met. cap. 6. Troba. hoc loco.

Scoti, & Nominalium sententia.

AT verò Scot. 1. lib. Sent. d. 3. q. 1. & tertia, & li. 3. d. 8. q. 2. alii q; non pauci oppositam omnino sententiam sibi persuadentes, asserunt, ens, qua ratione est ens, vniuocum esse. Argumenta Scoti sequuntur cæteri. Verùm, quia sunt plurima, satis erit, si præcipua quæque afferamus.

Primum est. Conceptus certus de re quauis distinguitur à conceptu incerto de eadem apud eundem hominem; alioqui idem conceptus apud eundē esset certus, & incertus, quod fieri nequit: multi autem Philosophi fuerunt certi de prima causa, quod esset ens, incerti vtrum esset ens finitum, an infinitum: quidam etiam dubitarunt de lumine, esset ne substantia, an accidens, cùm interim nemo dubitet, quin sit ens: igitur conceptus entis est alius à conceptu Dei, & creaturę, substantięque, & accidentis; ex qua re efficitur, vt sit vniuocus. 1

Secundum. Si ens non diceretur de omnibus rebus eadem ratione, & conceptu, neque Deum per creaturas, neque substantias per accidentia cognoscere possemus: at hęc sunt absurdissima (pugnant enim cum eo, quod sacra fides docet apud Paulū ad Rom. & cum omnium Philosophorum doctrina, ac experientia) nō est igitur negādum, ens, qua ratione est ens, esse vniuocum. Maior ex eo probatur, quia nulla res cognoscitur per aliā, nisi in ea cōtineatur, aut formaliter, quoad aliquem conceptū vtrique communē, quo pacto Angeli continentur in substantiis corporeis quoad conceptum substātiæ generis summi; aut virtute, & eminenter, quo pacto operationes vitales continentur in anima tanquam in re, a qua oriri possunt. Cùm igitur, nec Deus cōtineatur virtute in creaturis, nec substantię in accidentibus (res enim perfectiores nō continentur hoc modo in minùs perfectis) efficitur, vt si non cōtinerentur in illis formaliter, saltem quoad conceptum entis; nec Deus per creaturas, nec substantię per accidentia cognosci possent. 2

Cap. 1.

Ad hoc argumentum reuocandū est illud, quo Scotus in hūc modū probat ens esse vniuocum substantiis & accidentibus, Quia alioqui, vt ait, nō cognosceretur à nobis substantia per accidētia, sed immediatè per se ipsā; quod tamē falsū est. Isto enim modo nō dubium esset, quin internoscere possemus hostiam consecratam, quòd in ea substantia panis non existat, à non consecrata, in qua existit. Si quid enim præsentia sua immediatè immutat intellectum; absentia illius potest naturaliter cognosci; quod patet in lumine, & tenebris comparatione visus.

Reuocatio argumenti cuiusdam.

Tertium. In omni inquisitione Metaphysica ad intelligendū Deū per cōceptus creaturarū, ita progredimur, vt cōsiderata ratione formali cuiusq; rei, & sublata ab ea omni imperfectione, quod reliquū est Deo attribuamus: ergo, nisi saltē conceptus entis esset vniuocus, nihil omnino per huiusmodi inquisitionē relinqueretur in creaturis, quod Deo verè tribui posset; quo fieret, vt nō veriùs prędicaretur, 3

sapientia de Deo per conceptum desumptum ex sapientia creata, quàm lapis. Quantumcunque enim sapientia creata denudaretur ab imperfectionibus, quas habet, nunquam tamen id, quod ex ea relinqueretur, tale esset, quale re vera est in Deo.

4 Quartum; A quibuscunque similibus potest abstrahi natura aliqua vna, in qua fiat eorum inter se, quatenus similia sunt, comparatio; omnia entia sunt similia, quatenus sunt entia; igitur ab omnibus entibus potest abstrahi natura entis: at natura, quę à multis abstrahitur, est vnius & eiusdem rationis in omnibus.

5 Quintum; Vnitas obiecti non solùm est prior naturę ordine quàm vnitas potētię, sed etiā nō minor; quippe cùm potētia, quemadmodū sumit speciē ab obiecto, sic & vnitatē sumat: ens autē est obiectum intellectus, intellectus verò habet vnitatē naturæ cuiusdā vniuocę: ergo prius naturę ordine eam vnitatem sibi vendicat natura entis.

6 Sextū: Quędam repugnāt creaturis, quatenus entia sunt, quę Deo etiam, quatenus est ens, repugnant, vt esse nō intelligibile, esse impossibile (neq; enim huiusmodi prædicata repugnāt primò alicui rei propter aliquam specialem entis rationem) possumus igitur abstrahere naturam entis ab omnibus particularibus entiū naturis, cui primò illa repugnēt, & in quam primo cadat reduplicatio. Quòd si illam possumus abstrahere ab omnibus particularibus, non dubium est quin sit vniuoca.

7 Septimum; Ens vt commune est Deo & creaturis, substantiis, & accidentibus, potest esse subiectū veræ contradictionis, vt si dicas, Omne ens est finitum, Non omne ens est finitum. Potest item assumi, vt medius terminus in vero, & neutiquam fallaci syllogismo, vt si dicas Omnę ens est causa: aut effectus; nulla negatio est causa, aut effectus; igitur nulla negatio est ens. Nō est igitur negādum ens esse vniuocum. Alioqui nulla ex propositis enunciationibus esset vna enunciatio, sed multiplex, & distinguenda, vt veram contradictionem, verúmque syllogismum conficeret. tex. 4.

8 Octauum, quod nobis ex argumentis Scoti vltimum sit, ducitur ex auctoritate Aristotelis secundo lib. huius operis cap. 1. quo loco ex pronunciato illo, vt verbum de verbo reddamus [Vnumquodq; autem præ cæteris maximè ipsum est, secundum quod & aliis vniuocatio inest] in hanc sententiā argumentatur Aristoteles. Id quod est, causa vniuoca veritatis cæterorum omnium, est maximè verum; primę causę, siue principia, sunt huiusmodi; ergo sunt maximè vera. Cùm ergo mox subiiciat, Vt vnumquodque est ens, ita & verum esse; apertum est, eas illius sententia vniuocum esse.

9 Nonum addi potest hunc in modum. Si ens non esset vniuocum, non dicerētur entia magis, ac minùs entia; at dicūtur; est igitur vniuocū. Maior ex eo probatur, quia duobus modis fingere possumus, res plures conferri inter se secundum magis & minus: altero, secundum vnam, & candem rationē omnibus cōmunem: altero, secūdùm rationes

rationes earũm peculiares: at posteriori modo impossibilis est cõparatio secundùm magis & minus. non minùs enim perfectè quantitas est ens per se extensum, quàm substantia ens per se existens; quod idem in cęteris perspicuum est; igitur, nisi ens esset vnius, & eiusdem rationis in omnibus, quod vniuocum appellamus; non dicerentur quædam magis entia, alia minùs entia.

Decimum. Par ratio esse censetur in accidente, quatenus dicitur de omnibus accidentibus, atque de ente, quatenus dicitur de omnibus entibus (vtrumque enim dicitur analogum ab iis, qui contrariam sententiam tuentur) atqui accidens non est re vera analogum, sed vniuocum omnibus nouem prędicamentis accidentium, tum quia nomen accidentis non significat vnum eorum principaliter, & alia per habitudinem ad illud, tum etiam quia ratio accidentis, siue eius, quod est in subiecto, initio prędicamentorũ posita æquè conuenit omnibus accidentibus: igitur neque ens analogum est, sed vniuocum omnibus entibus. 10

Cap. 6.

Ens non esse omnino æquiuocum. SECTIO III.

Media tamen sententia, quam Arist. paucis verbis complexus est initio huius capitis, & D. Tho. cum communi Philosophorum schola sequitur, vera est, & à nobis amplectenda, ac perspicuitatis causa tribus conclusionibus explicanda, eo primùm animaduerso, non esse nobis in hac quæstione sermonem de solo ente reali, vt in superiori, sed de ente in commune, vt cõplectitur entia realia, & rationis: sic enim accipit Aristoteles nomen entis, cùm eius analogiam explicat, vt in expositione contextus diximus.

Approbatio mediæ sententiæ.

Prima conclusio. Ens, qua ratione est ens, nõ est omnino æquiuocum. Hęc conclusio, quæ cum prima opinione directò pugnat, planè proponitur ab Arist. initio huius capitis, cùm ait. Id, quod est, non æquiuocè dici, de pura enim æquiuocatione intelligendum est verbum, Æquiuocè, vt patebit ex secũda cõclusione. Veritas huius cõclusionis ex eo facillimè perspicitur, quia maior est cognatio inter Deum, & creaturas, substantiasque, accidentia, atq; adeo inter entia realia, & rationis, quàm solius nominis. Nam si omnia fortuitò entia dicerentur, nec inter se vllam omnino conuenientiam haberent propter quam entis nomine appellarentur; nullus omnino concẽptus de omnibus, quatenus entia sunt, formari posset, quemadmodũ, nec de homine Gallo, & gallò aue, quatenus huic nomini, respõdent; quod falsum esse perspicuum est. Præterea, si ens esset purè æquiuocum Deo, & creaturis, nihil de Deo, audito nomine entis, intelligeremus, vt doctè argumẽtatur D. Thomas, quòd significatio huiusmodi nominum nobis nota non sit, nisi quatenus sumitur ex iis, quæ in creaturis nouimus. Nulla etiam similitudo imitatiua esset creaturarum respectu Dei. si qua enim similitudinis cognatio creaturis cum Deo intercedit, ea primùm in eo cernitur; quod entia sint.

Conclusio.

2. contra gen. ca. 33.

Communia nomina nõ esse nota nobis, nisi ex iis, quæ in creaturis nouimus.

qui

qui autem id diceret, negaret Deum esse primam omnium rerum causam; negaret item, posse aliquid de Deo ex creaturis colligi: quo fieret, vt inanes, & fallaces essent ratiocinationes, quib. perfectiones Dei ex perfectionibus creaturarum cōcluduntur; negaret quoque Deum per suā essentiā cognoscere creaturas, vt quibus cum diuina natura nulla omnino esset communio, nisi solius nominis, quod D. Th. alibi concludit: at hæc non modò absurdissima sunt, sed etiā impia. Si ens quoq; substantiis, & accidentibus nulla omnino ratione, quæ ex rebus ipsis duceretur, cōmune esset, non posset vtrumq; genus sub vnā scientiā cadere, quod Aristoteles negat, tum hoc capite, tū verò multò clariùs docet lib. 11. cap. 3. Deniq; si entibus etiā realibus, & rationis purè æquiuocū esset ens, nulla cōmunis passio cōueniret vtrisque, quaten⁹ entia sunt: at cōuenit cōcipi posse: quod etiā extenditur ad nō entia, vt ad Chimerā, & Hippocentaurū, quatenus sunt entia ficta; igitur ne entibus quidē realibus, & rationis purè æquiuocū est ens. Probari etiā potest cōclusio hæc omnibus penè argumētis, quæ ex Sco. pro secūda opinione attulimus. Hoc enim saltē efficiunt, vt necessariò concedendū sit, omnia entia, quatenus entia sunt conuenire in ratione aliqua, quæ ex natura ipsorū petatur.

De Verit. q. 2. art. 11.

tex. 2.

Passiones communes entibus realibus & rationis.

Neque item vniuocum. SECTIO IIII.

Conclusio 2.

SEcunda conclusio. Ens, qua ratione est ens, non est vniuocum. Hæc conclusio ponitur ab Arist. in primis verbis huius capitis cum ait, Id, quod est, multis modis, siue multipliciter dici. Quòd enim loquatur de multiplicitate, quæ opponitur vniuocationi, non autem quo pacto eam accepit in prædicamentis, cùm dixit, qualitatem esse ex iis, quæ multipliciter dicuntur; ex hoc eodem cap. manifestum est. Docet enim paulò inferiùs, & planiùs ad finem capitis, Etsi ens non vna ratione dicitur, tamen pertinere ad eandem scientiam: perspicuum est autem, ea, quæ non vna ratione dicuntur, non esse vniuoca. Ex qua re clariùs perspicies, Aristotelem, cùm initio capitis dixit, Id, quod est, non dici æquiuocè, de pura, siue omnimoda æquiuocatione id intellexisse, vt diximus ad superiorem conclusionem, quippè cùm ea, quæ de multis dicūtur, quantùm deficiunt ab vniuocis, tantùm ad æquiuoca necessariò pertineant, vt patet ex eorum definitionibus.

Cap. de Qualitate.

Probatur conclusio hunc in modum. Si ens esset vniuocum, necessariò esset genus; atqui nō potest esse genus: nō est igitur vniuocum. Maior duabus rationibus patet. Primùm, quia omne simplex prædicatū vniuocum, quod essentiali prædicatione dicitur de pluribus, necessariò est genus, aut species, aut differentia; ens autē dicitur essentialiter de pluribus, seu potius de omnibus, nec tamen potest esse species, aut differentia, cùm sit omnium prædicatorum primum. Deinde, quia ens dicitur de pluribus differentibus specie in quæstione, quid

Idē Boetius in Porphy. ad cap. de Specie.

Vniuocū essentiale triplex tantùm.

ne,quid est;quo fit,vt si vniuocum sit,nihil ei desit quominùs sit genus.Atq; huic maiori propositioni innititur argumētatio illa Porphirij in Isagoge,Dātur decē summa genera,supra quæ nullū genus trāscendit:igitur cōmunicatio omnium rerum in ente est in solo nomine,hoc est,ita est in nōmine,vt non sit in ratione verè vna.Minor autem præterquàm quòd est omnium Peripateticorum communis sententia(nisi velis excipere nescio quos ex Nominalibus)ea ratione facilè ostendi potest, Quia omne genus habet differentias, per quas contrahatur;ens autē,qua ratione est commune omnibus entibus,per nullas differentias cōtrahitur. Id quod hac ratione ostenditur.Nullum genus dicitur essentiali prædicatione de differētiis,per quas contrahitur,vt probauimus superiori lib.cap.3.ex libro 6.Top. cap. 3. ens autem dicitur essentiali prædicatione, atque adeo quidditatiua de omnibus differentiis,vt q.3.patebit,& cęt.

Cap. de specie. — *Ens non posse esse genus.* — *Ad tex. 10.*

Huic argumento cederet omnino Scotus,nisi in maiori propositione,exciperet trāscendētia,vt videre est in 1.d.8.q.3. Verùm ea exceptio,cùm & causa fugiendi vim argumenti excogitata sit, & vulgatæ enumerationi vniuersalium ab omnibus Philosophis receptę, ac ipsi generis definitioni repugnet,non est audienda.Nominalium a quidam concessa,vt necesse erit, maiore,negandam putarunt minorem contra Aristotelem,& totius Peripateticæ scholæ doctrinam apertissimamque rationem , incidentes in Scyllam , vt Charybdin vitarent.Alij b vtramque assumptionem negare non sunt veriti ; in quos omnium superiorum reprehensio conuenit.

Exceptio Scoti. — *Nominales.*

a Vt Gal. c.1.d.1.q. 8. & ibidē Gr.q. 3 quibus assentitur Bonetus in sua Metaphy. cap.6. — *b Vt Maior 1.d. 8. q.1.*

Prętereà,si ens in commune dicitur vniuocè de omnibus entibus; aut entia de quibus illud immediatè prædicatur, sunt diuersarū essentiarum,aut eiusdem ; non possunt autem esse eiusdem , nisi quis ita insaniat,vt dicat , omnia esse vnum(idem enim pari ratione dicendum esset de cæteris inferioribus comparatione aliarum naturarum vniuocarum , quæ sub ente continentur) sunt igitur diuersarum essentiarū:at entia,quæ in eadem cōmuni essentia conueniunt & sunt diuersarum essentiarū , necessariò includūt diuersas entitates,ex quibus ea diuersitas nascitur:igitur, si ens vniuocè dicitur,vnumquodque eorum,de quibus illud immediatè prædicatur,includit duas entitates,quarum vna cōmunis est,siue ea vocetur genus,siue quiduis aliud;altera propria, & peculiaris , siue hæc dicatur differētia,siue quicquid aliud libuerit ; quod certè fieri nequit;Entitas enim illa peculiaris est entitas quædam,ac proinde essentialiter subiecta entitati communi;quare cùm ea includat communem entitatem,& pari ratione aliam sibi propriam,qua sit diuersa à cęteris sub eadem cōmuni entitate contentis; fit,vt eadem quæstio possit de ea excitari,& ita deinceps de infinitis. Cùm hæc igitur danda non sint, necessariò dicendum est,fieri non posse,vt ens sit vniuocum.

Entia cōtenta sub vniuoca natura necessario esse composita,si differunt essentialiter.

Anton.And.pro præceptore Scoto respōdet,Ea,de quibus ens immediatè dicitur,non differre inter se entitatibus peculiaribus ad-

Responsio Antonij Andreæ.

iunctis

Impugnatio. iunctis entitati cõmuni, sed modis intrinsecis duntaxat. Verùm hęc responsio parum habet momenti. Quæ enim modis tantùm differunt inter se, non sunt essentiæ diuersæ; vt candor separatus, & idem in subiecto; calor intensus, & idem remissus; res quælibet existens, & ipsa non existens. Itaque, aut modi, quibus entia distinguuntur sub ente, sunt entitates quædam, quo pacto non soluitur argumentum; aut si non sunt entitates, sed tantùm modi entitatum, omnia profectò entia sunt eiusdem omnino essentiæ, quãdoquidem idem dici potest de iis, quæ remotè & mediatè continentur sub ente, atque de iis, quæ proximè, & immediatè, vt paulò antè diximus. *Lege Fer. 1. contra gent. c. 32.*

Quorundam argumentũ. Præterea, sic argumentantur quidã D. Tho. sectatores. Si ens, quatenus ens, esset vniuocum, in quauis definitione repeteretur idem sub eadem ratione; hoc autem faciendum non est; ergo nec illud est concedendum. Maior patebit resoluenti definitionẽ quamlibet vsque ad ens, tum ex parte generis, tum etiam ex parte differentiæ. nam cum vtrumque sit formaliter, & essentialiter ens, bis ponetur ens in resolutione partium definitionis; semel ratione generis, & iterum ratione differentiæ; atque adeo sub eadem ratione, quia natura vniuoca est penitus eiusdem rationis in vniuocatis. Minor perspicua est, quia superuacanea repetitio eiusdem sub eadem ratione ab omnibus arguitur vitij, & merito nugatio appellatur. *Vt Caiet. libell. de ente, & essentia q. 3. & alij.*

Solutio Scoti. Huic argumento occurrit Sco. hoc modo. Quemadmodum differentia sumitur denominatiuè respectu generis, quod informat; sic etiam ens, quod includitur in differentia, sumi denominatiuè respectu entis inclusi in genere; nec esse nugationẽ cùm idem sumitur semel absolutè, & iterum denominatiuè in eadem definitione: vt si resoluendo definitionem hominis, dicas, Homo est ens, per se existens, corporeum, viuens, sentiens, affectum entitate, qua est rationis capax. *Scotum quo pacto reprehendat Caietanus.* Ac Caietanus quidem in commentariis de ente, & essentia q. 3. adeo absurdam putat hanc responsionem, vt eam impugnatione indignam iudicet; idq; ea ratione, Quia, etsi ens secundùm particulares rationes sumptum, potest seipsum denominare; tamen in commune acceptum, si modò vniuocum est, non possit: in communi enim natura vniuoca, vt ait, non datur vlla varietas. *Loco citato.*

Impugnatur Caietani reprehensio. Sed hæc non videntur à Caietano rectè dici. Potest enim in natura communi vniuoca dari varietas absoluti, & denominatiui, vt albedinis, & albi, qualitatis, & qualis, auri & aurati, præsertim si natura non sumatur, vt est abstracta à suis particularibus, seu, quod idem est, in suppositione simplici, sed absolutè, ac personaliter, vt loquuntur Dialectici, quo pacto sumũtur omnia prædicata essentialia, quæ in definitionibus ponuntur. Quòd cùm verum sit, & homo sit animal rationale; erit profectò ens affectum entitate, neque vlla dabitur nugatio, quemadmodum, nec si dicas albedinem triangularem esse qualitatem affectam qualitate, quod quidẽ est, esse qualitatem qualem. Itaque propositum argumentum apud eos valeat, qui vitium

tium in Scoti responsione viderint.

Præterea; Nulla res, quæ in prædicato vniuocè conuenit cum altera, includit quicquam in ratione eiusmodi prædicati, quod altera non includat: atqui accidentia, quatenus sunt entia, includunt in suis rationibus respectum ad substantiam, quem non includit substãtia, quatenus est ens: non conuenit igitur substantia vniuocè cum accidentibus in ente, potiorique ratione, neq; Deus cum creaturis. Maior ex eo patet, quia alioqui prædicatum vniuocum non diceretur eadem omnino ratione de iis, quæ in illo vniuocè conueniunt, quod est contra definitionem vniuocorum. Minor verò probatur duabus rationibus. Prior est, Quia naturalis dependentia essentiæ rerũ colligitur ex dependentia naturali existentiæ illarum; tota autem existentia accidentiũ, etiã quatenus entia sunt, pendet à substantia, veluti existentia caloris, & quatenus caloris, & quatenus qualitatis, & quatenus accidentis, & quatenus entis; ergo tota essentia accidentis, etiam quatenus ens est, à substantia pendet. Quod cùm Scotus ipsa veritate cogente cõcesserit in 1. Sentent. d. 3. q. 3. miror cur adiungat eodem loco, posse tamen à substantia, & accidente conceptũ vnum communem vniuocum abstrahi. Posterior est, Quia enti per se, & enti in alio nihil potest dari cõmune vniuocum; ens autem in alio, quod est accidens, necessariò includit respectum ad ens per se, quod est substantia; ergo omne accidens, quatenus est ens, includit respectum ad substantiam. Assumptio perspicua est. propositio autem probatur, quia nihil potest abstrahi ab eo quod per se potest existere, & ab eo, quod non potest per se existere; hæc enim disiunctio in omnem naturam cadit quantumcumque sit abstracta. Eadem minor principalis perspicuè asseritur ab Arist. tum hoc loco, tum verò clariùs 7. lib. cap. 1. Nec verum est, quod nonnulli dicunt, Aristotelẽ non docere iis locis, accidentia, quatenus entia sunt, includere respectum ad substantiam, sed tantùm quatenus accidentia. planè enim docet, præsertim in loco citato libri 7. se id intelligere de accidentibus non modò quatenus accidentia sunt sed etiam quatenus entia. Exempla quoque sani & medici, seu medicinalis, quæ hoc loco afferuntur, idem perspicuè ostendunt. Deambulatio enim non tãtùm quatenus speciali ratione dicitur sana, sed etiam quatenus nulla adhibita limitatione eo nomine appellatur, ad sanitatem refertur; atque ita res habet in cæteris. Quòd si quis dicere pergat, omnia minùs principalia significata analogorum secundùm speciales rationes accepta includere respectum ad principale, non autem quatenus nulla limitatione adhibita eo vocabulo significantur, quasi eo pacto omnia cum principali significato eadẽ omnino ratione conueniãt; is apertè tollet de medio omnia analoga attributionis, totùmque genus huiusmodi analogiæ ad vniuocationem traducet: quod multo erit faciliùs in analogia proportionis, quæ propiùs ad vniuocationem accedit, vt ex iis, quæ dicenda sunt perspicuum erit.

Vniuocorum conuenientia.

Dependẽtiam essentiæ ex dependent. a existẽtia colligi.

Nihil posse abstrahi ab eo, quod est per se, & quod in alio.

Hoc ipso cap. tex. 2. & lib. 7. cap. 1. tex. 2.

Nota hæc

Mitto

Mitto plures rationes alias, quæ ad hanc conclusioné confirmandam valent, quoniam distantiam entis creati ab increato, distinctionémque prædicamentorum attingũt: quod ea de causa facimus, ne materiam lib. sequẽtis anteuertamus. Quanquam verò rationes, quibus hæc cõclusio probata est, solius entis realis vniuocationem impugnent; ex eisdem tamen relinquitur impugnata vniuocatio entis, vt realia, & rationis complectitur. Minùs enim cõueniunt in ratione entis entia rationis cum entibus realibus, quàm entia realia inter se.

Esse analogum.

SECTIO V.

Cõclusio. 3

TErtia cõclusio. Ens, qua ratione ens est, analogum est. Hanc conclusionem planè asserit Aristoteles, tum hoc capite sæpius, tum aliis locis quàm plurimis, nunc affirmans illud esse ex iis, quæ dicuntur ad vnum, nunc ex iis, quæ vna quodammodo ratione dicuntur. Probatur autem conclusio perfacilè ex superioribus. Cùm enim ex prima pateat, ens nõ esse omnino æquiuocum; ex secunda autem non esse vniuocum; constet autem illud dici de pluribus; planè sequitur, esse medium quid inter vtrumque, quod trita iam appellatione analogum dicitur.

Hoc ipso cap. tex. 2. & lib. 7. c. 4. tex. 14. & 15. & lib. 12. c. 4. tex. 19. & alibi sæpe.

Ens esse vniuocũ respectu quorundam.

Illud tamen prætereundũ non est, ens, qua ratione ens est, non ita dici analogum, vt respectu omnium, quæ sunt analogũ sit. Est enim vniuocum iis omnibus, quæ in qualibet vniuoca natura conueniũt, vt omnibus speciebus eiusdem generis, & omnibus indiuiduis eiusdem speciei; siquidé eadem ratione dicitur ens de homine, & equo; itemque de Socrate, & de Platone. Neque id mirum videri debet, cùm ea etiam, quæ omnino æquiuoca sunt aliquarũ quoque rerum comparatione sint vniuoca, vt canis comparatione latrantium. Itaque cùm ens dicitur analogum, respectu eorum analogum esse intelligendum est, de quibus proximè, ac immediatè dicitur cuiusmodi sunt Deus Opt. Max. genera summa, & omnes differentiæ. Nã de iis, quæ sub eodem genere, aut specie essentialiter continentur, non dicitur ens immediatè, sed interiectu alicuius generis, aut speciei, aut etiam differentiæ.

Obiectio.

Dilutio.

At dices, id, quod in se non est vnius rationis, non posse esse eiusdem rationis quarumlibet rerum cõparatione, ac proinde, nec vniuocum; ens autem non esse in se vnius rationis; quare nec respectu eorum, quæ sub eodem genere, aut specie continentur vniuocum esse. Sed facilè diluitur obiectio negatione maioris. Quod enim in se non est vnius rationis simpliciter, sed multarum, potest per aliquam earum esse vnius rationis comparatione aliquarum rerum. Ita ergo ens per eam rationem, qua significat genus summum substantiæ, est eiusdem rationis respectu omnium specierum, & indiuiduorum prædicamenti substãtiæ, & ita res habet in cæteris. Quòd si quis vrgeat, rationem, quæ est secundum nomen substantiæ, non

Occurritur instãtiæ.

esse

esse rationem secundum nomen entis in commune, sed secundum nomen particularis cuiusdam entis;occurrendum est,In iis,quę non significant immediatè vnam naturam, sed plures,cuiusmodi sunt analoga,& casu ęquiuoca,rationes omniũ immediatè significatorum esse secundùm commune nomen,vt patet ex definitione ęquiuocorum in Prædicamentis tradita,in qua tam analoga,quàm casu ęquiuoca cõprehenduntur.Quod diligenter animaduertendũ est.Quanquã in iis,quę sunt casu ęquiuoca,quia nec simpliciter, nec secundũ quid habent eandem communem rationem, id meliùs perspiciatur. Ita patet,ens communissima ratione sumptũ esse analogum. Quòd autem idem dicendum sit de ente reali completo,libr. sequenti patebit.

Cap. de Aequiuocis.

De variis analogiæ modis,& eorum discrimine.

SECTIO. VI.

VT autem qualis sit entis analogia intelligatur(neque enim id facilè est perspicere) excludenda est in primis ab hac disputatione analogia quædã,quã Arist.7. Phys.cap.4.& 10.lib. huius operis,cap. 13.in natura generũ subesse docet;quam D.Tho.1. sent.d.19.vocat analogiã secundùm esse tantùm; Caietanus autẽ in libello de analogia nominũ analogiã inęqualitatis, quòd natura generica , etsi vniuoca est, perfectius tamen esse habeat in vna specie, quàm in alia,ratione perfectioris differentię, cui coniuncta est. Icirco autem hoc genus analogiæ excludendum est hoc loco, quia non impedit veram vniuocationem, vt eisdem locis patebit.

7 li.Phys. tex.31.& 10.li. Metaph.tex. 26. D. Tho. q.5.ar.2. Caiet. libello de analog. nom.ca.1. — *Analogia generum.*

Reuocanda est deinde in memoriam distinctio illa analogorum in analoga secundum attributionẽ, & secundum proportionem, de quibus quantum satis erat,in Dialecticis Institutionibus,& Prædicamentorum commentariis scriptum est.

Lib.1.ca. 20. — *Analogiã propriè dictã duplicẽ esse.*

Post hęc , animaduertẽda sunt nõnulla discrimina, quę inter huiusmodi analoga cernuntur. Primum, quod ad vocabula pertinet, huiusmodi est; Ea, quę secundùm attributionem appellantur,nunquam aliter apud Arist.nuncupari, quàm nomine eorum,quæ ad vnum , vel ab vno dicuntur ; eaque sola,quæ nos analoga secundùm proportionem dicimus,analogorũ nomine apud illum vocari. Hæc intelliges ex hoc ipso cap.& ex cap.6.lib.5.ex cap.4.li.7. ex cap.4.li. 12.ex cap. 16.2.Post. & ex aliis plerisq; locis, maximè verò ex cap.6. primi Ethic. vbi planè distinguuntur analoga ab iis, quę ab vno,vel ad vnum dicuntur.Eandem distinctionem faciunt Gręci auctores initio Prędicamentorum Aristotelis.Vsus tamen Latinæ Scholæ obtinuit,vt vtraque hodie analoga dicantur.

Primum discrimẽ inter analoga. — *Hoc capite tex. 2.& lib. 7.tex 14.& 15.& l.5.tex. 11.& lib. 12.tex.19. 22.& 25. & lib.2. Poster. tex.13.& 24. Ammonius,& alij.*

Alterum discrimen est, semper dari aliquid vnũ & idem, ad quod membra analoga secundum attributionẽ, vel cætera,vel omnia referantur,& ratione cuius talia nominentur. Dico autẽ(cætera)quia

Secundũ.

illud

illud vnum,& idē,ad quod alia referuntur,interdum significatur eodem nomine; vt nomine sani animal sanū,& nomine Medici homo Medicus;quod cū accidit, tunc illud dicitur principale significatū, cætera verò ratione illius dicuntur eodem vocabulo. Quod genus analogorum vocat D.Tho.analoga secundùm attributionem vnius ad alterum, comprehendēs nomine Vnius omnia minùs principalia;nomine verò alterius,ipsum principale.Interdū vero illud vnum, & idem,ad quod alia referuntur,non significatur eodem nomine;vt si nomen Sani restringatur ad salutaria duntaxat ; & nomen Medici ad medicinalia,tum illa, ad quæ horum nominū significata referētur,non cōtinebuntur sub iisdem nominibus. Res enim dicūtur salutares ab animali sano,& tamen animal, quatenus sanum, nō dicitur salutare ; eodemque modo multa dicuntur medicinalia ab homine Medico,cùm tamē Medicus non dicatur medicinalis.Hoc igitur cùm accidit,tum illud vnum, ad quod alia referuntur, non solùm non dicitur principale significatum,sed ne significatū quidem illius nominis,vt patet.Vnde fit, vt omnia significata horum nominum dicātur talia,quia referūtur ad aliquid aliud. Quod genus analogorum vocat D. Tho.analoga secūdùm attributionē duorum ad tertium, significans nomine duorum omnia significata huiusmodi analogorum ; nomine autem tertij, vnum illud sub eodem nomine minime comprehensum, ad quod omnia referuntur. Ita patet,semper dari aliquid vnum, & idem, ad quod mēbra analoga secundùm attributionē, vel cætera, vel omnia referantur, & ratione cuius talia appellentur;quod tamen in analogis secundùm proportionem necessariū non est. Etenim Principiū est analogum principiis rerum naturalium,principio temporis,& principio viæ,cùm tamen nec principia minùs principalia dicātur principia per attributionem ad aliquod idem principium principale,nec item omnia per habitudinem ad aliquid vnum, & idem, quod non sit principium. Quanquam enim illa dicuntur principia per attributionem ad principiatum,tamen principiatum non est vnum,& idem,sed tam multiplex,quàm est ipsum principium: quod idem obseruare poteris in cæteris analogis huius generis. Quòd si cum hac analogia iungatur analogia attributionis,tum demū ratione illius dabitur vnum, & idem, ad quod cætera,vel omnia referantur, iuxta conditionem eius analogiæ.Exempli causa, Ridens est analogum secundùm proportionem comparatione hominis, prati,& fortunæ : at pratum, & fortuna dicuntur ridere,seu arridere, quia quodammodo imitantur hominem arridentem alicui,in qua imitatione spectatur attributionis analogia.Idem cernere est in cæteris omnibus, quæ per tropum aliquem dicuntur,vt cùm aspectus dicitur per metaphoram de interna animi contemplatione.

Analoga attributionis vnius ad alterū. — 1.p.q.13. ar.5.

Duorum ad tertiū. — Loco proxime citato.

Tertium discrimē. Tertium discrimē est,analoga secundùm attributionē non necessariò significare formā,quæ insit in omnibus mēbris diuidentibus.

Nam

Nam quicquid dicendum sit de analogis duorum ad tertium, certè ea, quæ sola attributione vnius ad alterum analoga sunt, significāt formam in solo principali significato existētem. Sanitas enim, quæ est forma significata nomine Sani, in solo animali inest, non in vrina, aut potione, aut aëre, quæ denominatione extrinseca dicuntur sana. At analoga secundùm proportionē necessariò significant, formam, quæ inest in omnibus membris diuidentibus, vt inductione patet. Nam principium significat naturam principij existentem in omnibus, quæ dicuntur principia, eodémque modo se res habet in cæteris non modò propriè dictis, sed etiam impropriè, & per tropū. Ridere, enim, exempli causa, significat risum nō modò inhærentem homini, sed etiam suo modo florenti prato. Namque ipsa florū productio est quadam quesi hilaritatis significatio per vultum.

Quartum discrimen est, In analogis secundùm attributionem, omnia significata, quæ habitudine ad aliquid vnum dicunt talia, necessariò per illud definienda esse; vt pulsum sanum, & deambulationem sanam per animal sanum. At in analogis secundùm proportionem id non est necessarium, nisi eadem sint analoga secundùm attributionē. Nam neque principium temporis necessariò definitur per habitudinē ad principium viæ; neque hoc per habitudinem ad illud. Quod idem cernere est in cæteris analogis proportionis propriæ, si in eis sola proportionis analogia reperiatur. *Quartum*

Sectione præcedēte. His ita constitutis, cùm superiùs ostunsum sit, ens esse analogum Deo, & creaturis, substantiæ creatæ, & accidentibus, itémque ipsis accidentibus diuersorum prædicamentorum, & postremò entibus, & rationis; his quatuor analogijs explicandis totum, quod quærimus, apertum fiet.

Qualis sit analogia entis.

SECTIO VII.

AC non esse quidem ens comparatione Dei, & creaturarum vllo pacto analogum secūdùm attributionem duorum ad tertium luce clarius est, cùm præter Deum, & creaturas nihil aliud sit, cuius comparatione Deus, & creaturæ, & sint, & dicantur entia. Quòd verò nec sit analogum secundùm attributionem vnius ad alterum, creaturarum, inquā, ad Deum (nemo enim dixerit, Deum esse ens per attributionem ad creaturas) his rationibus videtur ostendi. *Ens non esse analogū Deo, & creaturis attributione duorū ad tertium.*

Primùm, quia si creaturæ essent entia per attributionē ad Deum; solus Deus esset formaliter ens, siquidem forma significata per analoga, quæ dicuntur secundùm attributionem vnius ad alterum, soli principali significato inest, vt patet in sano. Itaque non magis quælibet creatura diceretur ens ab entitate, quàm potio dicitur sana à sanitate, quàm in se non habet. *Prior ratio cur entia creata, nō videatur dici entia attributionē ad Deū.*

Posterior. Deinde, quia si creatura esset ens per attributionem ad Deum; necessariò quatenus est ens, definienda esset per Deum; quod patet esse falsum, tum quia creatura, quatenus est ens; satis aptè definitur esse, quod existere in rerum natura potest; tum etiam, quia entia creata, quatenus sunt entia, priùs cognita fuerunt à Philosophis, quàm vlla eorum dependentia à diuina natura cognosceretur. Adminiculo enim cognitionis creatarum rerum sese erexit humanus intellectus ad diuinæ naturę cognitioné, vt etiã D. Paulus ad Rom. scribit. Atque in hac sententia videbitur D. Thomas esse in q. 2. de veritate articulo 11. Vbi docet, inter Deum & creaturas non cerni analogiam vnius ad alterum, sed proportionalitatis, quam nos proportionis analogiam dicimus. *Ad Ro. 1.*

Eisdem argumentis videtur concludi, non esse ens analogũ substantiæ creatę, & accidenti. Nam neq; accidens est ens sola extrinseca denominatione; neque item videtur definiri per substantiã quatenus ens; vt patet ex tradita entis definitione, sed quatenus accidés.

Ens esse analogũ, & analogia attributionis, & proportionis. Dicendum est tamen, vtroque modo esse ens analogum, & secundùm attributionem, & secundùm proportionem, cùm respectu Dei, & creaturæ, tum etiam respectu substantiæ creatæ, & accidentis, atque adeo respectu accidentium diuersorum prædicamentorum, entiúmque realium, & rationis.

Proportionis. Hęc assertio, quod attinet ad analogiã ꝓportionis (ab hac enim, vt faciliori inchoabimus) nullo negotio ꝓbatur quoad omnes partes. Vt enim Deus se habet ad suũ esse, sic proportione quadã se habet ad suũ substãtia creata; & quo pacto substãtia creata, ita, & accidés; quo item modo vnũ genus accidentium affectũ est ad suam existentiam, sic vnumquodq; cæterorũ ad suam? qua deniq; ratione entia realia, eadé quoq; entia rationis; est enim in omnibus ęqua proportio, quãuis res ipsę, & ipsę etiã existétię per se sumptę diuersę admodũ sint.

Pręterea, omnia analoga, in quibus non cernitur analogia proportionis, sunt analoga secundùm attributionem vnius ad alterũ (Quæ enim sunt analoga secundùm attributionem duorum ad tertium, sunt etiam analoga secũdùm proportionem, vt inductione patet) atqui forma significata per nomina huiusmodi analogorum, soli principali significato inest, vt patet ex tertio discrimine; entitas autem, quæ est forma nomine entis significata, necessariò inest omnibus entibus; igitur omnia entia, quatenus entia sunt, conueniunt secundùm analogiam proportionis. Atque hoc idem docet Arist. quoad entia realia lib. 5. cap. 6. & lib. 12. cap. 4. & 5. asserens, ea, quæ ad diuersa prædicamenta pertinent, non eadem ratione, sed similitudine rationum inter se conuenire. Loquitur autem non solùm de iis, quæ directò pertinent ad prædicamenta, sed etiam de iis, quæ sunt illorum principia, in quibus patet, Deum quoq; Opt. Max. intelligi. *Lib. 5. tex. 7. & lib. 12. tex. 22. & 27.*

Reprehensio non agnoscen- Ex his collige, non rectè philosophari eos, qui in ente solã analogiã attributionis agnoscũt. Cogũtur enim fateri (quod etiã libenter admittunt)

mittunt) solam substantiam esse formaliter ens, quemadmodū solum animal est formaliter sanum: eámque existimant Recentiores quidam fuisse opinionem Parmenidis, quemadmodum illam refert Simplicius in primū Physicorū. Idem videtur credere Aegidius hoc loco cùm ait, accidentia non habere entitatē, nisi in obliquo, vt non sint entia, sed entis: ex quo quasi fundamēto colligit li. 7. & in libello de Esse, & essentia absurdā illam sentētiam, Accidentia non habere propriam existentiam, sed per solam existentiā substantię existere,

tiū in ente analogiā proportionis.

Niphus disput. 1. Aegid. q. 3. & 4. Idem lib. 7. q. 2. De Esse, & essentia q. 10.

Quod verò attinet ad analogiam secundùm attributionem, id quidem in accidentibus; & comparatis inter se; & cum substantia creata facilè intelligitur. Nam cùm accidentia dicantur entia respectu substantiæ creatæ; efficitur, vt si ens; quatenus de eis dicitur, analogum est; necessariò sit analogū secundùm attributionē; duorum quidem ad tertium, si ens sumatur pro solis accidentibus; vnius autem ad alterum, si sumatur, vt est commune omni enti creato.

Analogia attributionis accidentium.

Atque hæ duæ assertionis partes, quibus conferuntur accidentia, & inter se, & cum substantia creata, hoc ipso cap. & lib. 7. cap. 1. & 4. Et lib. 11. cap. 7. planè traduntur ab Aristotele.

Hoc lib. tex. 2. lib. 7. tex. 1. 2. 3. 4. & 14.

Ex qua duplici comparatione patet, idem dicendūm esse de entibus rationis, tum comparatione entis realis; tum etiam inter se, si diuerso omnino genere habitudinis referuntur ad ens reale, quemadmodum accidentia diuersorum prædicamentorum ad substantiam. Neque enim entia rationis minùs pendent ab ente reali, quàm accidentia à substantia.

Entium rationis.

In Deo autem, & creatura, in quibus assertio non ita facilè perspicitur, duabus potissimùm rationibus id concludi potest. Prior ratio. Non minùs pendet ens creatum à Deo in genere caussæ exemplaris, efficientis, & finalis, quàm pendeat accidens à substantia creata in genere caussæ subiectæ, quæ reducitur ad materialem; atqui accidens ita pendet à substantia creata, vt sit ens per attributionem ad substantiam; igitur & ens creatum ita pendebit à Deo, vt non sit ens, nisi per attributionem ad illum. At obiiciat aliquis; Res non pendere secundum suas essentias absolutas à suis caussis exemplaribus, efficientibus, & finalibus, vt patet in statua Cęsaris respectu sui exemplaris, quod est in mente statuarij & ipsius statuarij, & eius finis, propter quem statua facta est, cùm tamen accidens secundùm suā essentiam pendeat à substantia. Sed respondendum, disparem esse rationem. Nam, etsi id verum est collatis rebus cum suis particularibus; & secundariis caussis exemplaribus, efficientibus, & finalibus; tamen si conferantur cum primo exemplari, efficiente, & fine; falsum est. Adeo enim est essentialis omnibus entibus creatis dependentia à Deo tanquam à primo exemplari, efficiente, & fine, vt sine ea, quatenus entia sūt, intelligi non possint, quemadmodū nec accidens absque dependentia à substantia, vt à prima causa subiectiua. Vnde collige, perfectam cognitionē substantię creatæ, quatenus est,

Analogia attributionis creaturarum ad Deum.

Perfecta cognitio entis creati.

ens, indigere cognitione triplicis dependentiæ, à primo, scilicet exemplari efficiente, & fine: cognitionem autem accidentis, quatenus est ens, indigere adhuc cognitione dependentiæ à prima causa subiectiua, quæ est substantia creata. Ex qua re apertiùs intelliges, veram esse Indi illius sententiã, cuius meminimus lib. 2. Neminem posse res humanas intelligere, qui diuinas ignoret. Cap. 3. q. 3. sect. 4.

Posterior ratio. Id, quod ea ratione de vno dicitur per essentiam, quia tota essentia, quam significat, illi conueniat; de altero autem per participationem, quia pars essentiæ, dicitur de secundo per attributionem ad primum, veluti homo, de Paulo, & anima Pauli, aut etiam, de corpore Pauli; ea enim ratione anima Pauli, dicitur homo interior, & corpus exterior, quòd illa sit pars interior humanæ naturæ, corpus autem exterior: atqui ens ea potissimùm ratione dicitur de Deo per essentiam, quod omnes gradus entitatis, siue essentiæ, qui immediatè significantur nomine entis, illi conueniunt (alij quidem formaliter, alij autem eminenter, id est, excellentiùs, quàm cæteris rebus) de creaturis verò per participationem, quia vnicuiq; earum conueniat pars aliqua totius eius multitudinis graduum essentiæ: ergo dicitur de Deo, & creaturis per attributionem creaturarum ad Deum. Ita patet, ens esse analogum respectu Dei, & creaturæ per attributionem vnius ad alterum. Quod idem intelliges apud D. Tho. 1. p. q. 13. ar. 5. Lege item Caiet. in lib. de analog. Nõ ca. 2.

Solutio prioris rationis pro parte opposita. Ad priorem verò rationem, quæ hanc analogiam creaturæ ad Deum infirmare contendebat, dicendum est, in quib. analogia proportionis simul reperitur cum analogia vnius ad alterum, in iis posse formam significatam inesse in omnib. membris, vt patet in pede, quatenus dicitur de pede animalis & lecti: in pede enim lecti simul cernitur, & imitatio pedis animalis (quæ est, quædam attributio) & proportio quædam ad illum. Ita fit, vt pedalitas quæ est forma significata nomine pedis, insit suo modo in pede lecti, quemadmodum in pede animalis. Eodem igitur modo res habet in ente respectu Dei, & creaturæ propter vtramque analogiã, & proportionis, & attributionis. *Alia responsio.* Responderi quoque potest ad argumentũ, Creaturas quatenus dicũtur entia per attributionẽ ad Deum, appellari entia denominatione extrinseca ab entitate diuina: at quatenus dicuntur entia secundùm proportionem, esse ac dici entia à propriis entitatibus. Quo pacto loquitur Caiet. in libello de analogia nominũ.

Quænam sint vtriusque analogiæ fundamenta. Quòd si quis roget, quæ nam sint fundamenta vtriusque analogiæ in ente respectu Dei, & creaturæ; & vtra earũ prius enti conueniat; Dicendum est ad priorem quæstionem, fundamentum siue ratione fundandi analogiæ attributionis creaturarum ad Deum esse ipsam diuinam entitatem, à qua creaturæ omnes extrinseca denominatione dicuntur entia, vt à primo fine, efficiente, & exemplari: fundamentum verò proportionis cum Deo, esse modum habendi formaliter atque essentialiter entitatem, qui idem quodammodo est in

omnibus

omnibus entibus. Ad posteriorem dicēdum, primo quidem aspectu priorem videri ex natura rei analogiā, qua Deus, & creaturę conueniunt in ente per proportionem, qua eam, quam cōueniūt per attributionē creaturarum ad Deū: sēper enim attributio vnius ad alterum videtur supponere aliquid in eo, quod attribuitur; siue refertur, vt patet in attributione sani cōseruantis, & efficientis ad sanū formaliter. Verùm hęc respōsio, etsi locū habet in plerisq; rebus creatis collatis inter sese; nō habet tamen in creaturis cōparatione Dei, quippe cùm attributio creaturarum ad Deum, earumúe depēdentia ab illo, vt à primo fine efficiēte, & exēplari, nihil supponat in creaturis, sed illis potiùs entitatem largiatur. Itaque dicēdū, aut hasce analogias in ente esse simul natura; aut, quod magis placet, analogiā attributionis pręcedere analogiā proportionis. Nā ex essēdi ratione, quam res creatæ à Deo variè accipiunt, nascitur earum proportio, & inter ipsas, & cum Deo.

Vtra analogia prius cōueniat enti.

Ad posteriorem rationem dicendum, creaturam, quatenus est ens, necessariò definiēdam esse per Deum, si definitio esse debeat omnino distincta, & perfecta. Nec enim proposita entis definitio est distincta eius explicatio, sed confusa, vt mox patebit. Nec item Philosophi perfectè cognouerunt entia creata, quatenus entia sunt, antequàm cognoscerent diuinam naturā, à qua illa pendent, qua ratione sunt entia, sed imperfectè, & à posteriori; quod satis fuit, vt eorū adminiculo ad diuinę naturę cognitionē se attollerēt. Quòd si Theologorū plerique negant, definiendas esse creaturas necessariò per Deum; id haud dubiè intelligunt de sufficientibus definitionibus, cuiusmodi sunt, quæ traduntur per genus proximū, & differentiam proximam, non de omnino distinctis, & absolutis.

Nā creatura necessariò sit definiēda per Deū.

Vt D. Th. Veritat. q. 2. ar. 11. ad 6. Caiet. de ente & ess. ca. 2. & Capr. 1. d. 35. q. 2. cōcl. 10.

Quod verò in eodē argumēto additur, negasse D. Thomā in creaturis analogiā attributionis ad Deū, facilè refellitur. Neq; enim negat ille, quod alibi sæpe concedit. vt q. 7. de Potētia Dei ar. 7. 1. p. q. 13. ar. 6. & primo con. gēt. cap. 34. multoque luculētiùs in prologo sent. q. 1. ar. 2. sed eam solā analogiam vnius ad alterum inficiatur, qua significatur determinata habitudo creaturarū ad Deum: quasi dicat, eā habitudinem, non esse talem, qualis est inter vnū, & duo, aut inter duos quoslibet designatos numeros. Hoc enim pacto negandū est, creaturā dici ens per habitudinē ad Deū, cùm inter finitū, & infinitum non possit dari habitudo determinata, siue dimidij, siue tertiæ partis, siue quartę, siue cuiusuis alterius denominationis, quę ex numero vllo sumatur. Itaq; vult D. Thomas, creaturā nō dici ens, quia eius entitas habeat certam commensurationē cum entitate Dei; sed quia diuinā essentiā quoquomodo imitatur. Atque hæc est Thomistarum explicatio. Quo autē modo propositę duę rationes soluēdæ sint, quatenus accōmodantur ad euertendam analogiam entis per attributionem accidentis ad substantiam, ex dictis patet.

Quo pacto D. Tho. neget analogiā attributionis creaturarum ad Deū.

Vt apud Fe. 1. c. gent. cap. 34.

Verùm vt ea, quę dicta sūt, pleniùs intelligātur; simulque argumēta, quæ

Occasio quæstionis sequētis.

ta, quæ initio quæstionis pro prima, ac secunda opinione proposita sunt, apertiùs dissoluãtur; operæpretium erit exquirere, qualis nam sit conceptus entis; vnus ne, & præcisus à conceptibus membrorum diuidentium; an verò ab eis nulla ratione distinctus & abstractus. Hinc enim plena huius quæstionis explicatio pendet. *Sect. 1. & 2.*

QVALIS SIT CONCEPTVS ENTIS.

QVAESTIO SECVNDA.

De conceptu formali, & obiectiuo. SECTIO I.

ATque vt à distinctione conceptus ordiamur; illud principio ponatur, duplicem esse cõceptum: formalẽ vnum, alterum obiectiuum. Quo etiam pacto nostri distingunt rationem, in formalem, & obiectiuam; nisi quòd pressiùs accipiunt rationem, vt idem sit, atq; cõceptus definitiuus. Cõceptus formalis nihil est aliud, quàm actualis similitudo rei, quæ intelligitur, ab intellectu ad eam exprimendam producta. Exempli causa, cùm intellectus percipit naturam humanam; actualis similitudo illius, quam sibi fabricat, vt naturam humanam exprimat, est conceptus formalis humanę naturæ. Dicitur autem actualis similitudo, vt discernatur à specie intelligibili, quæ etsi est similitudo rei, quæ intelligitur; non inhæret tamen intellectui, vt actus, sed vt habitus. Hinc patet, cur huiusmodi cõceptus dicatur formalis. Cùm enim sit forma quædam accidentaria inhærens intellectui, meritò formalis appellatur, vt distinguatur ab obiectiuo, qui raro, & ex accidente in intellectu inest. Est & alia ratio, cur dicatur formalis; nẽpe, quia repręsentat rem sub ea forma, seu natura, secũdùm quam intelligitur. *Cõceptus formalis.*

Diuiditur porrò conceptus formalis in simplicem, & compositum, siue complexum, qui definitiuum complectitur. v. g. conceptus, qui respondet in mente subiecto huius enunciationis, Homo est animal rationale, est simplex; qui autem respondet prædicato, est cõplexus, atque adeo definitiuus. Ac simplex quidem vocatur aliàs verbum mentis latè accepto verbi vocabulo, vt nomina etiam cõplectitur; definitiuus autem, ratio formalis. Atque in hac explicatione magis perspicuam D. Tho. sententiam sequuti sumus: num autem eadem quoque sit verior, suo loco videbimus. *Duplex formalis.*

Conceptus obiectiuus est res quæ intelligitur, secundùm eã formam, naturámve, qua per formalem cõcipitur. Dicitur autem simplex, quatenus repręsentatur per simplicem formalem; compositus autem atque complexus, quatenus repræsentatur per complexum formalem. Qui quidem, cùm respondet definitiuo formali, dicitur ratio obiectiua. Quanquam & ipsa ratio obiectiua appellari nonnunquam solet ratio formalis; non tamen simpliciter, sed cum hoc addito, obiectiua. Exempla vtriusque cõceptus obiectiui sumi possunt in *Obiectiuus.*

ſunt in homine, quatenus repræſentatur per terminos huius enunciationis mentalis, Homo eſt animal rationale; eſt enim conceptus obiectiuus ſimplex, quatenus repræſentatur per ſubiectum; complexus autem, atque definitiuus, quatenus repræſentatur per prædicatum. Hęc de conceptu formali, & obiectiuo; itémque de ratione, tum formali, tum obiectiua.

Tres opiniones de conceptũ entis.

SECTIO II.

Non deſunt igitur, qui videantur ſentire, vtrumque conceptum analogicum entis, tum formalem, tum etiam obiectiuum (neque enim vlla nobis iam hoc loco quæſtio eſt cum iis, qui illum vniuocum ponũt) eſſe vnum, ac præciſum à propriis conceptibus membrorum immediatè diuidentium, vt à propriis conceptibus ſubſtantiæ, quantitatis, & aliorum ſummorum generum. Horum ſententiã refert Caiet. in libello de analogia nominum. In eadémque videtur eſſe Iauellus hoc loco; Quæ, quod attinet ad conceptum formalem, fore eſt communis opinio, & tribus potiſſimùm rationibus confirmari poteſt. *Opinio prima.* *Cap. 6. Quæſt. 2.*

Primùm, Quia formalis conceptus entis, tum ſimplex, tum definitiuus, nec eſt proprius ſubſtantiæ, nec quantitatis, nec alicuius alterius particularis entis, ſed communis omnium, vt patet in hac enunciatione mentali, Ens eſt id, quod eſt. Deinde, Quia omnium ſimilium, quatenus ſimilia ſunt, poteſt dari vna numero imago: at omnia entia, qua ratione ſunt entia, ſimilia ſunt inter ſe, conceptúſque formalis quædam imago rerum eſt. 2 Tertiò, Quia formalis conceptus entis eſt omnium ſimpliciſſimus, & ad quem fit cæterorum vltima reſolutio, vt eſt communis Philoſophorum ſententia: non eſſet autem huiuſmodi, niſi eſſet vnus, atq; abſtractus ab omnibus particularibus, & (quod hinc ſequitur) ab omnibus præciſus. 3 *Prima ratio pro præciſione formalis conceptus.* *Vt Diui Thoma de verit. q. 1. ar. 1. ex Auicenna in 1. ſua Metaphyſica.*

Quod autem ad obiectiuum attinet, ex his videtur eadem ſententia oſtendi. Primùm. Quia conceptus obiectiuus reſpondet conceptui formali, cùm ſit nihil aliud, quàm res, quæ intelligitur, quatenus per formalem repræſentatur, vti diximus. Quare cùm formalis conceptus entis ſit vnus, & præciſus ab omnibus particularibus, vt probatum eſt; neceſſariò efficitur, idem dicendum eſſe de obiectiuo; alioqui cõceptui formali entis, vt eſt præciſus à conceptu ſubſtantiæ, quantitatis, & aliorum entium particularium, nullus omnino conceptus obiectiuus reſponderet. *Prima pro præciſione obiectiui.*

Deinde, quia ſi cõceptus obiectiuus entis non eſſet vnus, ac præciſus ab omnibus particularibus obiectiuis; nihil aliud eſſet ens, quàm tota copulatio, aut diſiũctio ex cõceptibus obiectiuis, eorũ quæ entis nomine ſignificãtur; quod quàm ſit abſurdũ ex eo planè videtur 2

colligi, quia si ita esset, profectò, cùm dicimus, substantiam esse ens, aut sensus foret, substantiam esse substantiam, & quantitatem &c. si nomina, inquam, communia significant multa copulatim; aut substantiam esse substātiam, vel quantitatem &c. si illa significant disiunctim: at illud apertè falsum est; hoc autem planè ridiculum.

Tertiò, Quia si nullus esset conceptus obiectiuus entis præcisus à conceptu obiectiuo substantiæ, & cæterorum entium, per eundem prorsus naturæ gradum esset homo substantia, per quem est ens; quod ex eo patet fieri non posse, quia homo per id, quo est ens, cōuenit cum omnibus entib. per id autem, quo est substantia, distinguitur à cæteris omnibus quæ non sunt substantiæ, vt à quantitate & qualitate. Qui autem fieri potest, vt res vlla per idem omnino conueniat cum alia re, & distinguatur ab illa? Cōsecutio autem luce clarior est. Nam si homo esset ens, per aliquē naturæ gradum distinctum ab eo, per quem est substantia, iam ille esset cōceptus obiectiuus entis præcisus à conceptu obiectiuo substantiæ eademq; ratione à conceptib. obiectiuis omniū aliorū entium particulariū.

Cur si præcisus est, non sit vniuocus. *In hac vi detur esse Capreolus 1. d. 2. q. 1.*

Quod si ab his petas, cur ens non sit vniuocum, si eius conceptus obiectiuus est vnus, ac præcisus ab omnibus obiectiuis particularibus; respondent, causam esse, quia is conceptus non æquè participatur à conceptibus obiectiuis entium particularium, cùm priùs dicatur de Deo, posteriùs de creatura; eodémque modo priùs de substātia, posterius de accidente.

Secunda opinio. *Vide etiā Herueū quolib. 2. q. 7. & 8. Flād. hic q. 2. ar. 6. Libell. de Anal. nominum cap. 6.*

Alij sunt, qui etsi de conceptu formali idem sentiunt, quod superiores; tamen quod attinet ad obiectiuum existimant, illum non esse vnum, nisi vnitate disiunctionis, ac proinde non esse præcisum à conceptibus obiectiuis membrorū diuidentium. Hanc sententiam refert Caiet. in loco citato, quàm Paulus * Sonc. in hunc librum, vt veriorē amplectitur Quo loco, vt meliùs rem declaret, docet, conceptui formali entis primò, & immediatè respondere in rebus hoc disiunctum, Substantia vel accidens, atque hunc esse conceptum obiectiuum entis communem omnibus obiectiuis, quia quicquid est, aut est substantia, aut accidens. Probat autem suam sententiam hoc ferè modo. Cōceptus obiectiuus tribus modis potest dici vnus; primo, vnitate naturę vniuocæ; secundo, vnitate analogiæ; tertio, vnitate disiunctionis; at conceptus entis, non est vnus vnitate naturæ vniuocæ, ne vnitate analogiæ; est igitur vnus vnitate disiunctionis. Maiorem quasi perspicuam supponit. Priorem quoque partem minoris ait esse communem omnium D. Tho. sectatorum, & antè probatam à se hoc ipso libro; Posteriorem autem, in qua est cardo rei, duabus rationibus ostendit.

Probatio. ** Q. 2. & 3.* *Q. 3.*

Prior ratio contra analogicā vnitatem cōceptus entis.

Primùm. Quia nemo potest distribuere terminum communem, nisi apprehendat totum eius primum significatum: nemo enim potest distribuere v.g. terminum, Homo in hac propositione. Omnis homo est animal, nisi apprehēdat totam naturā humanam in concreto

creto,quod eſt primum eius ſignificatum, etſi non apprehendat ſignificata ſecundaria,quæ ſunt ſuppoſita humana,vt Petrũ, & Ioannem:atqui experimento conſtat, terminum,Ens, diſtribui à nobis, abſque eo quòd concipiamus actu omnia membra, in quæ ens immediatè diſtinguitur,vt Deum, & decem ſumma genera, quod patet in hac propoſitione, Omne ens eſt id, quod eſt: non eſt igitur cõceptus obiectiuus entis tota aggregatio ex mẽbris immediatè diuidẽtibus entis,quæ tamẽ aggregatio eſſet, ſi eſſet analogicè vnus.

Deinde, Quia in omni prædicatione eſſentiali, neceſſe eſt, vt totum primum, & immediatum ſignificatũ prædicati conueniat ſubiecto: nulla autem res eſt, de qua verè prædicetur tota aggregatio ex membris immediatè diuidentibus entis, cùm tamen ens prædicetur vera,& eſſentiali prædicatione de quauis re.Ita concludit,cõceptum obiectiuum entis non eſſe vnum vnitate aggregationis, & ex conſequente,nec vnitate analogiæ. *Poſterior*

Cap.4. Denique Caiet.in eodẽ libello exiſtimat, ſi ſimpliciter,& abſque diſtinctione loquendum eſt, nec conceptum obiectiuum entis,nec verò formalem eſſe vnum, ſed plures;quamquam vterque ſit quodammodo vnus propter vnitatem analogicam repertam in naturis *Tertia opinio.*
Cap.6. immediatè ſignificatis.Proinde,vt ipſe inferiùs colligit,neuter cõceptus entis eſt præciſus à conceptibus omnium entium particularium.Ratio huius ſententiæ eſſe poteſt, Quia analoga ſunt ſimpliciter æquiuoca, quamuis non pura,ſed quæ ad vniuoca aliquo modo inclinent; æquiuoca autem omnia ſunt ſimpliciter diuerſarum rationum cùm obiectiuarum, tùm etiam formalium, vt patet ex æquiuocorum definitione: quãdocunque autem ratio formalis, ſeu conceptus formalis definitiuus, non eſt vnus ſimpliciter,nec etiam conceptus formalis ſimplex eſt vnus ſimpliciter. huiuſmodi enim conceptus ſe habent,vt definitio,& definitum. *Probatio.*

Vera explicatio conceptus entis.

SECTIO III.

QVamquam verò ſola Caietani ſententia, aut omnino veritatem attingere, aut propiùs ad illam accedere videatur; tamen vt hæc intelligantur pleniùs, animaduertendum eſt in primis, trifariam poſſe diſtingui formalem conceptum entis; in omnino diſtinctum,omnino cõfuſum;& partim diſtinctum partim confuſum. *Formalis conceptus triplex.*

Omnino diſtinctus eſſet,qui determinatè,& expreſſè, repræſentaret omnes entitates ſimplices, ſeu non cõpoſitas ex natura communi, & differentia contrahente(hæc enim ſunt immediata entis ſignificata)vt Deum,genera ſumma, & omnes differentias, quibus illa contrahuntur,non ſolùm ad ea,quę extant in rerum natura,verùm etiam ad ea, quæ diuina virtute fieri poſſunt. Verumtamen *Omnino diſtinctus*

huiuſmodi

huiusmodi cōceptus formalis, nec datur, nec dari potest in creaturis, cū solus Deus hęc omnia determinatè, & expressè intelligere possit.

Omnino confusus. Omnino confusus est, qui omnes huiusmodi entitates simplices repræsentat cōfusè, & indeterminatè, cuiusmodi est vterq; terminus huius enunciationis mentalis, Ens est id, quod est; qui conceptus, quia imperfectissimus est, vocatur à quibusdam conceptus quis nominis. *Caiet. in opusc. de conceptu entis, & Ferr. 1. con. gent. c. 34.*

Partim distinctus partim cōfusus. Partim verò distinctus, & partim confusus est, qui repræsentat vnam expressè, & determinatè, cæteras verò implicitè, & indeterminatè; vt cōceptus formalis substantię generis summi. Is enim repręsentat, substantiam expressè, & determinatè, quantitatem autem, & cæteras implicitè, & indeterminatè, nēpe quatenus omnes cū substantia proportione quadam conueniunt.

Eodem modo distingui potest conceptus obiectiuus entis in omnino distinctū, omnino cōfusum, & partim distinctū, partim confusum. Siquidem immediatū entis significatum, quatenus omnino distinctè repręsentatur, dicitur conceptus obiectiuus omnino distinctus; quatenus verò omnino confusè, appellatur omnino confusus; quatenus denique partim distinctè, & partim confusè, partim confusus, & partim distinctus nuncupari potest.

Conceptū duobus modis posse dici vnum. Animaduertendum est deinde, quemlibet conceptū duobus modis posse dici vnum, nempe, aut re, aut ratione. Exempli causa, conceptus formalis, quem habeo de omnibus hominibus, quatenus homines sunt, est vnus re, & ratione, quia & est vna numero qualitas, & eodem prorsus modo repræsentat naturam humanam, quæ est multiplicata in indiuiduis hominibus. At verò natura humana, quæ in illis existit, nō est conceptus obiectiuus vnus re, sed ratione duntaxat, cùm in diuersis sit diuersa numero substantia.

Duobus item modis præcisum. Tertio loco animaduertendum est, duobus item modis posse quemlibet conceptum dici præcisum ab aliis; Vno, re; altero, ratione. *Re.* Eum conceptum intelligo præcisum re, qui est re ipsa distinctus ab iis, à quibus dicitur præcisus; qualis est conceptus formalis, quo concipimus hominem communem comparatione eorum, quibus concipimus Socratem, Platonem, & alios particulares. Est enim alia qualitas numero distincta ab iis omnibus, quibus repræsentantur homines particulares. Eodem modo credebat Plato hominē communem (qui est conceptus obiectiuus prædicti formalis) esse præcisū à particularibus, quippe qui putabat, illū esse re ipsa à particularibus distinctum. *Ratione.* Eum autem dico pręcisum ratione (qui etiam abstractus, appellatur) in cuius ratione nihil includitur eorum, quæ sunt propria conceptibus, à quibus præcisus est. Hoc pacto est præcisus vterque conceptus hominis communis à particularibus. Nam neque in repræsentatione conceptus formalis, quo concipimus hominem communem, includitur representatio cuiusquam particularis entis, nec item in quiditate ipsius hominis communis

nis includitur quicquam, quod sit proprium,& peculiare cuiquam particulari.

De conceptu entis obiectiuo. SECTIO IIII.

His positis, vt à cõceptu obiectiuo ordiamur, sit prima conclusio. Conceptus obiectiuus entis nec est vnus re, nec præcisus re ab omnibus obiectiuis membrorum diuidentium. Huius conclusionis veritas ex eo facilè perspicitur, quia conceptus obiectiuus entis nihil est aliud, quàm ipsa natura entis omnibus entibus communis: at nulla natura communis, non solùm analoga, sed ne vniuoca quidem (hęc enim maiorem vnitatem habet, magisque videretur esse præcisa à suis particularibus) est reipsa vna, aut ab eis re ipsa separata. *Prima conclusio.*

Secunda conclusio. Conceptus obiectiuus entis non est vnus ratione, nisi secundùm quid. Hæc ex eo probatur, quia si ratione esset vnus simpliciter, necessariò admittenda esset vniuocatio entis, quæ tamen superiùs refutata est. Nam, etsi non omnes existimant, vniuocationem rerum ex vnitate simpliciter conceptus formalis esse colligendam (quod rectè, an secus quidam negent, paulò pòst patebit) omnes tamen ex vnitate simpliciter conceptus obiectiui eam necessariò colligi putant. Quod sanè non de vnitate reali, vt patet ex superiori conclusione, sed de vnitate rationis necessariò intelligendum est. Ita fit, vt conceptus obiectiuus entis non sit vnus ratione, nisi secundùm quid, vnitate nimirum analogica. Quam eandem conclusionem planè asserit Arist. de omnibus analogis secundùm proportionem 2. Post. cap. 16 vbi sic ait: Est & alius modus peruestigandi per analogiam, seu proportionem. non enim potest vnum quippiam idem sumi. Et paucis interpositis subdit. Inerunt autem & his, atque sequentur aliqua, quasi talis sit vna quædam natura. De analogicis autem secundùm attributionem in hoc ipso capite, in quo nunc versamur, cùm sic scribit: Non enim ea tantùm, quæ ratione, vna dicuntur, vnius scientiæ est contemplari; sed ea etiam, quæ ad vnam naturam dicuntur. nam & hæc quodammodo ratione dicuntur vna. *Secunda.* *tex. 23.* *tex. 3.*

Tertia cõclusio. Cõceptus obiectiuus entis nõ est pręcisus ratione ab omnib⁹ obiectiuis mẽbrorũ diuidentiũ, nisi secũdùm quid. Et quidẽ, quod attinet ad conceptũ entis omnino distinctũ, aut partim distinctũ, & partim cõfusum, cõclusio aperta est. Etenim, qui omnino distinctus est, plane includit omnes peculiares modos essẽdi entitatũ simpliciũ, quę sũt mẽbra proximè diuidẽtia entis, vtpotè modũ essendi substãtię, quãtitatis, & cæterarũ. Is autem, qui est partim distinctus, partim cõfusus, necessariò includit eum, quẽ sibi entitas distinctè repręsentata, vt proprium, & peculiarem vendicat, vt patet ex dictis. At omnino confusum non esse simpliciter, & omnino *Tertia.*

pręcisum

præcisum ratione ab omnibus obiectiuis membrorum diuidentiū, haud facilè quiuis sibi persuadebit: præsertim cùm ideo dicatur omnino confusè, quia omnino confusè repræsentatur, id est nulla entitate determinatè, & expresse concepta. Verùm si quis animum aduertat, planè intelliget, ne hunc quidē conceptum entis esse simpliciter, & absolutè præcisum ratione. Aut enim cùm definimus ens esse id, quod est, tribuimus enti modū essendi vnius rationis simpliciter, aut diuersarum; si vnius simpliciter effugere nō possumus, quin concedamus, illud esse vniuocum: sin autē diuersarum, quasi dicamus, ens est id, quod aliquē essendi modū sibi vendicat, significantes verbo, Aliquem, oēs essendi modos entitatū simpliciū; iā in eo conceptu includimus ea, quæ sunt propria conceptibus obiectiuis mēbrorū diuidentiū. Ergo si vniuocatio entis concedenda non est; necessariò efficitur, ne eū quidē conceptū obiectiuum entis qui omnino confusus est, esse simpliciter, & absolutè ratione præcisum à conceptibus membrorum diuidentiū. Quia tamen homini cōceptus entis nihil expresse, & determinatè continet, quod sit propriū, & peculiare membris diuidentibus, ideo quodammodo, & secundùm quid potest dici præcisus ratione à conceptibus eorum obiectiuis.

Definitio entis.

Collatio conceptus entis cum conceptib. vniuocis.

Quod vt meliùs intelligas, aduerte, aliter hominem excludere à ratione sua ea, quæ sunt propria Socrati, & Platoni; aliter verò ens, quatenus omnino confusè concipitur, ea, quæ sunt propria substantiæ, & cæteris entitatibus, quæ proximè entis nomine significātur. Ita enim natura hominis excludit propria Socratis, & Platonis, vt hæc non pertineant ad essentiam illius; at ens, quatenus omnino cōfusè concipitur, ita excludit ea, quæ sunt propria substantiæ, & cæterarum entitatum simplicium, vt tamen eius essentia non sit alia, quàm essentia huiusmodi entitatum. Itaque hæc non simpliciter excluduntur à cōceptu entis, etiam omnino confuso, sed quodammodo excluduntur; vtpotè quatenus, nec determinatè, nec expresse sed indeterminatè, & implicitè concipiuntur. Vnde patet, nunquam ens abstrahi simpliciter à suis mēbris diuidentibus, sed solum quodammodo, & secundum quid, idem enim est abstrahi, atque præcisum esse ratione, vt diximus. Satis est tamen hæc qualiscunque præcisio, & abstractio, vt diluantur multa sophismata, quæ ex verbo, Ens, contexi possunt, vt, Ens est analogum; substantia genus summum est ens; est igitur substantia genus summum analoga: Ens est vnum secundum quid; substantia genus summum est ens; est igitur substantia, quæ genus summum est, vnum secundum quid. Adhæc enim, & similia respondent Dialectici, ideo vitiosam esse consequentiam, quia nomen entis sumitur in maiore præcisè, siue abstractè, quod facit simplicem suppositionem, vt diximus in Institutionibus Dialecticis; in minore autē sine præcisione, siue abstractione iuxta formam suppositionis absolutæ.

Num ens abstrahi possit à membris diuidentibus.

Lib. 8. c. 4.

Cōfirmatio ex Ar.

Hanc eandem conclusionem, quæ in proposita dubitatione præcipua

tex. 16.

cipua est, planè constat esse assertam ab Arist. 8. lib. huius operis cap. vltimo, vbi sic ait: Statim enim vnumquodque (nempe generum summorum) ens quoddam, & vnum quiddam est, idest, non per aliquam communem naturam ab omnibus abstractam, quæ entis nomine significetur. Qua etiam de causa paulò antè dixerat, ens non poni in definitionibus; quod tamen necessarium foret, si nomen entis significaret naturam aliquam abstractam à decem summis generibus. Atque hæc de conceptu obiectiuo entis.

Eodem textu.

De formali conceptu entis. SECTIO V.

QVod verò attinet ad formalem, sit quarta conclusio. Formalis conceptus entis potest esse non solùm vnus re, sed etiam præcisus re ab omnibus conceptibus formalibus membrorum diuidentium. Et quidem quòd possit esse vnus re, ex eo patet, quia & si is, qui omnino distinctus, non potest esse vna numero qualitas; tamen, & qui est omnino confusus, & qui partim distinctus, partim confusus, vna numero qualitas esse potest; vterque enim potest esse subiectum vnius numero enunciationis mentalis; tametsi hoc interest, quòd prior potest distribui pro omnibus entibus; posterior autem non, nisi pro iis, quæ continentur sub ea entitate, quàm expresè repræsentat.

Quarta conclusio.

Quòd autem possit esse præcisus re ab omnibus formalibus membrorum diuidentium, ex eo intelligi potest, quia si nec is, qui omnino distinctus est, nec qui partim distinctus, partim confusus, potest esse alia qualitas numero ab iis omnibus, quibus expressè, & determinatè repręsentantur particulares entitates; is tamen, qui est omnino confusus, necessariò est qualitas diuersa numero ab illis omnibus, cùm nullam particularem entitatem determinatè repręsentet.

Quinta conclusio, Formalis conceptus entis, nec est vnus ratione, nec item præcisus ratione ab omnibus conceptibus formalibus membrorum diuidentium, nisi secundum quid. Hæc conclusio facilè deducitur ex secunda, tertia, cùm ratio conceptus formalis in actuali repręsentatione obiecti consistat, vt ex supradictis patet.

Quinta.

Sexta conclusio. Etsi formalis ille conceptus entis, qui est omnino confusus, potest dici simpliciter præcisus ab omnibus formalibus membrorum diuidentium; non potest tamen simpliciter dici vnus conceptus, nisi quo pacto nomen vocale æquiuocum simpliciter, & sine adiectione, dicitur vnum nomen. Prima pars huius conclusionis ea ratione probatur, quia quicquid est re ipsa præcisum ab alio, potest dici simpliciter, & absolutè præcisum ab illo. Non tamen hinc colligas, posse illum dici simpliciter abstractum: idem est enim abstractum: quod præcisum ratione.

Sexta.

Secunda pars hac ratione ostenditur, Quia cōceptum esse vnum re duntaxat, non est satis, vt dicatur simpliciter vnus conceptus: alioqui conceptus obiectiui huius actionis, & huius passionis, qui sunt vnus re, dici

Vt conceptus sit vnus simpliciter, non satis esse sit vnus re.

re, dici

re, dici possent simpliciter vnus cōceptus, quod falsum est. Cùm igitur cōceptus ille formalis non sit vnus simpliciter nisi re (ostensum est enim nullum conceptum entis, siue obiectiuum, siue formalem, esse vnū ratione, nisi secundùm quid) efficitur necessariò, non posse illum simpliciter appellari vnum conceptū. Addidi tertiā illā conclusionis partem [nisi quo pacto nomen vocale &c.] quia quemadmodum nomen vocale æquiuocum, cùm distinguitur à rationibus secundū illud nomen, solet dici simpliciter, & sine adiectione vnum nomen, seu idem nomen; vt patet ex æquiuocorum definitione; sic etiam formalis ille conceptus entis, si sumatur, vt distinguitur à rationibus formalibus, seu definitionibus mētalibus, quibus explicatur, poterit appellari simpliciter, & sine adiectione vnus conceptus: vt si dicamus, iccirco omnia entia æquiuocè cōuenire in eo ꝙ entia sunt, quia habeant eundem cōfusum cōceptum cōmunem, rationes autem secundum illum diuersas. Verùm vt nomē æquiuocum non dicitur vnum & idem nomē, nisi quatenus est vna & eadem vox; ita formalis ille cōceptus entis non dicitur vnus & idem cōceptus, nisi quia est vna & eadē numero qualitas: simpliciter enim atq; absolutè, & nomen vocale æquiuocum est multiplex nomen, & conceptus ille est multiplex cōceptus. Ita patet totius dubitationis explicatio, sit ne videlicet conceptus entis vnus, & præcisus à conceptibus membrorum diuidentium, & quo pacto ab eis distinguatur.

Nomen æquiuocum an sit vnum nomen.

Ex his obiter collige, rationis nomē in definitionibus æquiuocorum, & vniuocorū çquè accipi posse pro ratione formali, atque pro obiectiua, quod non rectè à nōnullis negari video. Dum enim concedunt accipiendū esse pro obiectiuo, etiā pro formali accipi posse concedant necesse est. Nam cùm dicant æquiuoca esse ea, quorum nomen est cōmune & cōceptus obiectiuus diuersus; vniuoca autē, quorum nomē est cōmune, & cōceptus obiectiuus id autem intelligi nō possit de obiectiuo diuerso, aut eodem re, sed de eodem, aut diuerso ratione (illo enim pacto homo esset æquiuocus Socrati, & Platoni, in quibus humana natura est re ipsa diuersa; & calefactio esset vniuoca huic actioni, & huic passioni, quia est eodem re in vtraque) efficitur, vt necessariò intelligendum sit de conceptu diuerso, aut eodem ratione. At is conceptus obiectiuus dicitur diuersus, aut idem ratione, qui est diuersus, aut idem definitione mentali, siue conceptu formali definitiuo: igitur dum cōcedunt, rationis nomen accipiendum esse in prędictis definitionibus pro conceptu obiectiuo, implicitè fatentur, illum æquè posse accipi pro formali; quod tamen aliàs negant. Quin etiam crediderim, potiùs pro formali accipiendum esse, quando obiectiuus non cognoscitur esse simpliciter vnus ratione, nisi ex vnitate simpliciter rationis formalis.

Quo pacto Rationis vocabulum sumatur in definitionibus æquiuocorum, & vniuo.

In his est Herueus quo lib. 2. q. 7.

Idē Ferr. con. Genti. c. 34. ex ex Ammo. & Simpl. in Prędicam. & Ocham 1. d. 2. q. 9. ad finem.

Potiùs sumendum pro formali conceptu.

At obiicit Herueus. Si rationis nomē positum in definitione vniuocorū & æquiuocorū non sumatur pro obiectiuo conceptu, fore vt omnia sint vnius & eiusdē rationis, cùm à Deo vnico & simplicissimo

Obiectio Heruei.

cissimo conceptu comprehendantur. Sed non aduertit, nullam esse eam consequentiam; tum, quia conceptus, quo Deus omnia cõprehendit, non est immediatus rerum omnium, sed solius diuinæ essentiæ, cùm interim Aristoteles intelligendus sit de immediato: tum etiam quia cõceptus ille diuinus non ex æquo participatur ab omnibus rebus, sed ab aliis magis, ab aliis minùs, præterquàm ab iis, quæ vniuocè conueniunt, quemadmodum ab his solis ex æquo participatur similitudo naturæ diuinæ, in quam primò fertur ille conceptus. Sed iam ad rem propositam reuertamur. *Dilutio.*

Solutio argumentorum, quibus vtuntur ij, qui ponunt conceptum formalem entis vnum, ac præcisum simpliciter.

SECTIO VI.

QVapropter primum argumentum eorum, quibus videbatur ostendi, conceptum formalem entis esse vnum, ac præcisum à formalibus membrorum diuidentium, quatenus quidem nititur concludere, illum esse præcisum ratione, hoc pacto dissoluendum est. Etsi is, qui est omnino confusus, non est proprius cuiusquam particularis entis; tamen includere cõfusè proprios modos essendi eorum omnium, quæ proximè entis nomine significantur. Quòd si nititur ostendere vnitatem & præcisionem realem; nihil contra nos concludit.

Ad secundum dicendum, rectè illud colligere, dari posse vnum numero conceptum formalem, qui repræsentet omnia entia, quatenus entia sunt; verùm inde nõ effici, aliquem esse simpliciter vnum ratione, aut simpliciter præcisum ratione: quanquam rectè efficitur, eum, qui omnino confusè repræsentat omnia entia, esse præcisum re ab iis, qui distinctè entia particularia repræsentant.

Ad tertium dicendum est, & si conceptus entis siue formalis, siue obiectiuus est omnium simplicissimus, & ad quem fit vltima resolutio cæterorum; non ideo tamen necesse esse, vt aut formalis, aut obiectiuus sit vnus simpliciter, aut abstractus simpliciter ab omnibus particularibus. Neque enim analogia repugnat simplicitati, sed compositio. Itaque vt conceptus entis sit simplicissimus, satis est si sit minimè omnium compositus, quanquam sit minimè omnium & vnus, abstractus. *Conceptũ entis esse simplicissimum.*

Solutio eorum, quæ pro præcisione conceptus obiectiui entis proposita sunt.

SECTIO VII.

AD primum vero eorum, quibus concludi videbatur, conceptum obiectiuum esse vnum, ac præcisum simpliciter, dicendum est, conceptum obiectiuum non respondere formali, nisi in repræsentando. Vnde & si aliquis formalis sit vnus re, ac præcisus re, non inde sequitur, obiectiuum quoque esse *Quo pacto obiectiuus respondeat formali.*

que esse vnum re, aut præcisum re. Quòd si formalis esset simpliciter vnus, ac præcisus ratione, tum rectè idem colligeretur de obiectiuo, vt argumentatio optimè ostendit.

Ad secundum dicendum, etsi conceptus obiectiuus entis non est simpliciter vnus nec simpliciter præcisus ratione à particularibus; tñ non inde effici, illum nihil aliud esse, quàm copulationẽ, aut disiunctionem illorum. Siquidem nomen entis, nec cum copulatione, nec cum disiunctione significat sua significata, sed absolutè, licet eius significatio exponatur per coniunctionẽ, & eius suppositio, siue acceptio personalis (vt vocant) per disiunctionẽ. Cùm enim significationem entis explicamus, dicimus, nomen entis significare substantiã, & quantitatẽ &c. cùm autem exponimus acceptionẽ personalem quã habet v.g. in hac enunciatione, substantia est ens, tũ huiusmodi expositione vtimur. Substantia est hoc ens, aut illud &c. quę sanè ridicula non est, cùm substantia, quæ in ea cũ aliis membris diuidentibus disiunctim ostenditur, non exprimatur sub nomine substãtię. Dixi [Licet eius suppositio personalis &c.] quia quemadmodũ nomina, vniuoca cùm de re aliqua affirmãtur, duplicẽ habent suppositionem, vnam absolutã, alteram personalem, quę non eodem modo exponuntur; sic quodammodo res habet in analogis secundũ proportionem propriam. Verbi caussa cùm dicimus, Socrates est homo, nomẽ, Homo accipitur, tum absolutè pro homine vt homo est, quę est primaria eius suppositio, siue acceptio; tum etiam pro singulis hominibus disiunctim, quę est eius suppositio secũdaria, Nam cum dico, Socrates est homo, nihil aliud primò, ac pręcipuè significo, quàm id ipsũ, quod exprimo, quòd Socrates inquam sit homo. At quia homo re ipsa est hic, aut ille (neque enim datur homo communis, qui separatus sit à singulis, vt à Platone ponebatur) secundaria ratione significo, Socratem esse re ipsa hunc hominem, aut illũ &c. Quanquam priorem illam suppositionem, de qua egimus 8. lib. Inst. Dialect. Recentiores Dialectici; non tractent, quòd vel sint Nominales, qui nullam rem communem agnoscunt, vel in exponendis acceptionibus verborum modum loquendi Nominalium sequantur. Eodem igitur pacto, cùm dicimus, Substantia est ens, nomen Entis duobus modis sumitur, vno absolutè pro ente, vt ens est, nullo particulari designato, propter omnimodam confusionem conceptus, quæ est suppositio absoluta: altero disiunctim pro singulis membris diuidentibus entis, vt pro substantia, quantitate &c. quæ est suppositio personalis. Hæc enim semper comitatur absolutam, vt eodem libro diximus.

Ad tertiũ dicendũ est, membra proximè diuidẽtia entis per eundẽ omnino naturæ gradu cõuenire, & differre inter se. Nã si per alterũ conuenirẽt, per alterũ differrẽt, posset grad⁹ ille naturę, siue entitatis abstrahi ab omnib. quib. differrẽt. Aut igitur gradus ille in omnib. entibus esset idẽ omnino ratione, aut analogicè idẽ. Si rõne omnino idem,

Aliter exponi significatiõnẽ nominum communiũ, aliter acceptionẽ.

Suppositionem absolutam ignotam esse recentioribus.

Cap. 26.

Cap. 27.

Membra immediatè diuidentia entis per eundẽ naturæ gradum conuenire, ac distingui inter se.

idem, iam esset vniuocus: si analogicè idē, rursus rediret eadē quęstio, num scilicet diuersi gradus entitatū, qui in illa vna analogica ratione continerentur, vniuocè conuenirēt in aliquo communi gradu, an verò analogicè, sicque nullus esset quęrendi exitus. Cùm igitur ostensū sit, entia, quatenus entia, non habere vniuocam conuenientiam; progressus autem ille infinitus non sit dandus; necessariò concedendū est, substantiā, quantitatē & cætera membra immediatè diuidentia entis, per eundē omnino naturę gradum conuenire, ac differre inter se, seu potius diuersa esse, veluti substantiam, genus summum per eundem omnino entitatis gradum conuenire cum quantitate, quo diuersa est à quantitate, atque ita in cæteris. Nec debet id cuiquam impossibile videri. Nam conuenientia analogica, est conuenientia secundùm quid, atqui idem entitatis gradus, qui est principium differendi ab altero simpliciter, potest esse principium conueniendi cum eodem secundùm quid, siquidem eadem differentia specifico coloris cærulei, qui omnium sententia est simplex entitatis gradus, & nequaquam ex multis compositus, non solùm est principium, quo cæruleus color differt simpliciter à nigro, vt perspicuum est; sed etiam, quo cum illo quodammodo conuenit, vtpote quatenus albi comparatione quodammodo est niger. Idem intelliges ex differentia specifica fortitudinis, quæ cum sit principium differendi simpliciter ab audacia; est tamen principium quodammodo conueniendi cum eadem; si quidem fortitudo comparata cum timiditate est quodāmodo audacia. Quod idem in aliis mediis qualitatibus cernere licet. Denique in Deo comparatione creatarum omniū entitatum id necessariò concedēdum est, hoc admisso, nullā omnino esse in diuina natura distinctionem graduū superioris, & inferioris entitatis, quod libro quinto ostēdetur. Nā cùm inter Deū, & creaturas sit aliqua conueniētia, & nihilominus diuersitas infinitę distātiæ; necesse est, vt simplicissima illa entitas sit, & conuenientiæ, & diuersitatis principium. Quod idem ex parte creaturarum necessariò etiam dicendum est; siquidem ille identitatis gradus, quo vnaquæque creatura est ens, ille inquam idem omnino est principium conuenientię cum Deo, & diuersitatis ab illo; alioqui per aliquem entitatis gradum conueniremus cum diuina natura quo ab illa non distinguéremur, quod fieri nullo modo potest. Ita patet, Deum, genera summa differentias omnes, materiam, & formam substantialem in cōmune, & reliquas omnes entitates simplices per eundē naturæ gradum conuenire analogicè inter se, ac diuersa esse simpliciter. Vnde sequitur, substantiam genus summum per eundem omnino naturæ gradum esse talē substantiam, & substantiam, & omnino ens: eodéque modo quantitatem per eundē omnino naturæ gradu esse quantitatem, & accidens, & ens. Nam si per alios cōmuniores gradus huiusmodi communiora attributa illis conuenirent, non essent substantia, quantitas, & cætera, quæ diximus

q. 1. Sect. 4. — Ratio. — Simile. — Alterum simile. — Exēplum nec. ssarium — Consectarium notandum

mus, simplices entitates, sed compositæ; quod nunc supponimus esse falsum, quinto autem libro ostendemus.

Num conceptus vnus, ac præcisus à multis, possit esse analogus respectu illorum.

SECTIO VIII.

IN eo autem, quod hi auctores dicunt, etsi conceptus obiectiuus entis sit vnus ac præcisus à particularibus, non inde tamen effici, vt ens vniuocum sit, cùm is conceptus non ex æquo participetur à membris diuidētibus; in eo, in quam, aut à nostra, cōmuniq; opinione re ipsa non discordāt; aut certè sibi repugnant; aut denique nihil ad rem loquuntur, & falsam sententiā pronunciāt. Nam si non accipiunt vnū, ac præcisum pro vno, ac præciso simpliciter, sed pro eo, quod est tale secundùm quid, nihil a veteri, quam sequimur, & cui se videntur opponere, opinione, dissentiunt. Quanquam non erat absolutè appellandum vnum, ac præcisum id, quod est tale secundùm quid. Sin autē accipiunt vnum, ac præcisum pro vno simpliciter, ac præciso simpliciter; quæ nam quæso est inæqualis ea participatio, quæ illud vnum, ac præcisum analogum facit?

Refutatio ad asserentium.

Quadruplex enim videtur esse inæqualis participatio; vna secundùm rationem participati; altera secundùm esse, quod habet in participantibus; tertia secundùm plures, & pauciores gradus formæ eiusdem omnino rationis; quarta secundùm diuersum modum prædicationis de participantibus. Si ergo loquuntur de inæquali participatione secundùm rationem entis, vt alia sit ratio Dei, quatenus ens est, alia substantiæ creatæ, quatenus etiam ens est, alia quantitatis & cæterorum, vt entia sunt; omnino sibi repugnāt. Nam quod, quatenus tale est, non est vnius rationis, id nec est ratione vnum simpliciter, nec simpliciter præcisum ratione. Si verò loquūtur de inæquali participatione secundùm esse, quod ens habet in suis membris diuidentibus, vt in aliis habeat perfectiorem existentiam, in aliis minùs perfectam; non credunt ens esse verè analogum. neque enim hæc participationis inæqualitas veram inducit analogiam, nisi absurdè velis, genera esse verè analoga, quòd inæqualiter perfectam existentiam habeāt in diuersis speciebus. Quòd si loquantur de inæquali participatione secundùm plures, & pauciores gradus formæ eiusdem omnino rationis, quo pacto album participatur à magis albo, & minùs albo; præterquàm quòd ea non potest conuenire enti, vt perspicuum est, nullā quoque inuehit analogiam; alioqui album esset analogum cōparatione magis albi, & minùs albi, quod nemo dixerit. Si denique loquuntur de inæquali participatione secundùm diuersum modū prædicationis de participantibus, vt id dicatur analogicè prædicari, quod dicitur de vno essentiali prædicatione, de altero autem accidentaria; quo pacto album prædicatur de Socrate albo vt hoc album est, & de Platone albo, vt Plato est (hæc enim potissimùm

Quadruplex participatio inæqualis.

Qua ratione sibi repugnent.

Quibus modis veram entis analogiā non inducant.

Quo pacto, nō ad rem loquantur.

tissimùm

tissimùm diuersitas prædicandi, aut si mauis, inexistendi, quæ illius fundamentum est, videbitur, analogiam inducere) nihil ad rem loquuntur; quemadmodum nec si dicant, idem omnino prædicatum; si de vno subiecto prædicetur per inhærentiam; de altero verò per extrinsecam denominationem, conuenire vtrique analogicè. Hæc enim participationis inæqualitas non potest accommodari rei propositę, cùm ens de omnibus rebus, eárúmq; entitatibus dicatur non modò intrinseca, sed etiam essentiali prædicatione. Num autem huiusmodi prædicationum inexistẽtiarum ue diuersitas afferat analogiam prędicatis, libro sequenti commodiùs dicetur.

Solutio argumentorum, quibus vtebantur ij, qui ponunt conceptum entis esse vnum vnitate disiunctionis. SECTIO IX.

AD sententiam verò eorum, qui dicunt, vnitatem obiectiui conceptus entis non esse aliam, quàm disiunctionis, dicendum est, id fieri non posse: Primùm, quia disiunctio non est in rebus, sed in ipsa indeterminatione intellectus; cùm tamen vnitas, & conuenientia omnium rerum, quatenus entia sunt, in rebus sit ipsis. Deinde, quia vnitas disiunctionis æquè tribui potest casu æquiuocis, atque analogis, cùm tamen ea, quæ sunt casu æquiuoca, quatenus talia sunt, nullam omnino conuenientiam habeant, prçterquàm nominis. Tertiò, quia isto modo tollitur omnis vnitas analogica, quam tamen cùm omnes Philosophi, tum potissimùm Arist. enumerat inter vnitates lib. 5. huius operis cap. 6. Nam quo pactò ea negatur enti, eodẽ negabitur cæteris analogis. Quartò, quia cùm dicimus, aliquid esse ens cõceptu omnino confuso, nihil tum de substãtia, aut accidente, aliá ue particulari entitate cogitamus. Quintò, quia id, quod pertinet ad essentiã rei determinatæ, ac certæ non consistit in disiunctione, quæ nihil dicit certum, & determinatum: quælibet autem res certa, & determinata est essentialiter ens, vt patebit quęst: sequenti. Postremò, quia hac admissa sententia vix, ac ne vix quidem stare possunt pleraque pronunciata communi sensu recepta, vt, Ens esse adæquatum subiectum Metaphysicæ; Ens esse obiectum intellectus; Esse commune rebus omnibus; & similia, quæ cum disiunctione vera esse non possunt.

Disiunctionem non esse in rebus, sed in ipsa indeterminatione intellectus.

text. 12.

Ad rationem autem, qua Paulus Sonc. in hanc sententiam deflexit admissa vtcunque maiore, negandá est posterior pars minoris; atque ad priorem eius probationem dicendum, eandem difficultatem esse illi communem cum iis, qui dixerint, & conceptum obiectiuum entis esse vnum coniunctione. Nam, vt cõiunctio multorum non potest concipi, nisi ipsa concipiantur, ita nec disiunctio. Quòd si ille facit disiunctiuum conceptum ex sola substantia, & accidente, nec descendit ad Deum, ad decémque summa genera, alij quoque facient coniunctionem ex sola substantia, &

Nec coniunctionẽ, nec disiunctionem sine extremis posse concipi.

accidente. Ita nihil colliget contra alios, quod alij in ipsum retorquere non possint. Adde, quòd cùm substantia & accidens in commune sumpta adhuc sint analoga; aut illa non concipientur, sine disiunctione suorum membrorum diuidentium; aut si sine illa concipi possunt, eadem ratione poterit concipiens. Verùm, quia augendis tantùm difficultatibus non soluuntur argumenta; ad formam argumentationis dicendum est, Vt terminus communis analogus distribuatur, satis esse, si totum eius immediatum significatum confusè apprehendatur; atque hoc pacto concipi ens, cùm distribuitur in proposita enunciatione. Dixi autem [analogus] quia ad distributionem termini communis vniuoci, necesse est, vt totum significatum immediatum apprehendatur distinctè, siue expressè.

Ad distributionem termini communis, quid requiratur.

Ad posteriorem probationem respondendũ, necesse quidem, esse, vt in omni vera prędicatione totum significatum prędicati conueniat subiecto; non tamen hoc intelligendũ esse de toto prędicato re, sed de toto ratione, iuxta modum, quo ratio prædicati est eadem in omnibus suis significatis, vniuocè nimirum, aut analogicè. Verbi gratia, cùm animal prędicatur de homine, totum quidem eius significatum de homine enunciatur; Verùm non totum re, cùm natura animalis, quæ est in vno eius indiuiduo, in nullo alio re ipsa existat, sed totum omnino ratione, cùm ratio animalis eadem sit omnino in omnibus animalibus. Sic ergo suo modo res habet in prædicatione entis. Nam cùm dicimus, hominem esse ens, non significamus, illum esse re ipsa quicquid est ens, sed ei conuenire totam quodammodo rationem entis. Quod pronunciatum ideo est verum, quia ratio substantię, quę analogicę est eadẽ cum ratione quantitatis, & cęterorũ immediatorum significatorũ entis, conuenit homini. Ita patet, non necesse esse totã aggregationem immediatorũ significatorũ entis prædicari de homine, vt homo verè dicatur ens.

Quid ad verã prædicationẽ.

Ad sententiã verò Caietani, rationémq; qua illã confirmauimus, nihil est, quod dicamus, cùm bene habeant si rectè intelligantur. Ita patet qualis sit conceptus entis, tũ formalis, tum etiam obiectiuus. Ad cuius rei explicationẽ longiùs, quam putauimus, digressi sumus.

De Caietani sententia iudicium.

Solutio eorum, quæ initio superioris quæstionis pro pura entis æquiuocatione proposita sunt.

SECTIO X.

Ex his facilè erit argumentis vtriusque contrariæ partis superioris quæstionis occurrere, & iis, quæ puram æquiuocationem entis ostendere videbantur, & iis, quæ vniuocationem.

Ad illud igitur, quo forsitan ductus est Rabbi Moyses, dicendum est, inter finitum, & infinitum non dari vllam proportionem, si pro-

Quo pacto inter finitũ & infinitum

si proportio sumatur pro habitudine determinatæ distãtiæ, dari tamen proportionem, id est similitudinem imitatiuam, siue habitudinem effectus ad causam, vt eam vocat D. Thomas. *detur proportio.* *1. p. q. 13. ar. 1.*

Ad primum Aureoli respondendum, rationes particularium entium, eorum, inquã, in quæ ens proximè diuiditur (de his enim præcipuè dubitari potest) posse cõparari, vel cum ratione entis omnino distincta, vel cum omnino confusa, vel cum ea, quæ partim confusa est, partim distincta. Si comparentur cum ratione omnino distincta, nihil illi addũt, sed omnes simul sunt ipsa ratio entis, seu potiùs ipsæ rationes entis, cùm ens non habeat vnam rationem simpliciter. Si autem conferantur cum ratione partim distincta, partim confusa, nulla earum distinguitur ab eiusmodi ratione entis; siquidem ratio substantiæ est ratio entis partim distincta, partim confusa, & similiter ratio quantitatis & cęteræ; nisi quòd vnaquæq; earum est omnino distincta talis entis, entis verò communiter sumpti partim distincta, partim confusa. Quòd si conferantur cum ratione omnino confusa, de qua sola in argumento videtur fieri mentio, addunt quidem ei illæ aliquid; verùm non aliquem naturæ gradum, vt rectè probat argumentatio, sed solam expressionem, vt D. Tho. non semel ait in quæstionibus de Veritate. Quod enim ea ratio dicit confusè, & implicitè, dicunt distinctè, siue expressè rationes immediatorum significatorum entis. *Num rationes entium particulariũ addãt aliquid rationi entis.* *q. 1. ar. 1. & q. 21. ar. 1.*

Ad secundum, etsi quidam Scoti sectatores respondent, rationem entis abstrahere ab absoluto, & respectiuo: tamen quia rationes absoluti, & respectiui videntur omnino immediatæ; hoc potiùs modo respondendum. Cùm ratio entis non sit vna simpliciter, sed secundùm quid; si sermo quidem sit de ratione omnino distincta; illam esse simpliciter & absolutam, & respectiuam: est enim ens commune rebus absolutis ratione absoluta (seu potiùs rationib. absolutis) respectiuis autẽ respectiua. Si verò de partim distincta, partim cõfusa; talẽ esse simpliciter rationẽ entis secũdùm differentiã absoluti, & respectiui, qualis est natura, quæ distinctè, siue determinatè exprimitur. Verbi causa, ratio substantiæ, quæ est ratio entis, partim distincta, partim confusa, est simpliciter absoluta, & secundùm quid respectiua; contrà verò, ratio relationis, est simpliciter respectiua, & secundùm quid absoluta. Quòd si sermo sit de ratione omnino confusa, dicendum est, eam quatenus quodammodo est abstracta, esse absolutam, cùm ens quatenus omnino confusè concipitur, non intelligatur habitudine ad aliud. Non sequitur tamen ex hac sententia, omnia entia esse absoluta, nisi secundùm quid, nempe quatenus conueniunt in conceptu omnino cõfuso entis. *Vide Capr. 1. d. 2. q. 1. Vt Frãciscus Mairon. in tractatu de vniuocat. entis.* *Conceptus entis an absolutus sit.* *D. Tho. q. 21. de ver. ar. 1. ad 1. ait ens dici absolutè. Vide etiam Capreol. in loco proximè citato.* *Entia omnia quo pacto absoluta dici possũt.*

Ad tertium dicendum, etsi ea, quæ conueniunt in natura vniuoca (de his enim loquitur Aristoteles) non possunt esse primò diuersa, quippe cum conueniant in aliquo vno simpliciter, & ex consequenti non differant se totis, sed propriis, & peculiaribus differẽtiis; *Primò diuersa.*

tamen ea,quæ sola analogica cognatione cōmunicant,posse esse primò diuersa;cuiusmodi sunt genera summa.

Ad quartum dicendum,non ideo Aristotelem docere,nomine entis significari immediatè naturas summorum generum, quia nulla omnino ratio respondeat nomini entis,secundùm quam illud de iis omnibus dicatur:sed quia nullus ei respōdet superior naturę gradus. Atque hæc est causa, cur ens in nullius speciei definitione ponatur.

Non rectè Porphyrius à Scoto reprehendi.

Quòd autem Porphy.ait, conuenientiam omnium rerum in ente vocari ab Aristotele ęquiuocam,etsi à Scoto in primo sententiarum dist. 3. negatur(ait enim nihil tale apud Arist.in lib.logicis inueniri, quicquid autem alibi in hanc sententiam videtur dici, aliter exponi posse)à nobis tamen nec negandum est, cùm planè scriptum sit apud Arist.1. Elench.initio cap. 6.neque ita accipiendum,quasi dicat, ens esse purè æquiuocum,& non potiùs ex numero eorum,quæ dicuntur ab vno,vel ad vnum,ac propriè etiam analogum, vt sæpe alibi docet. Id quod Porphy.apertè significat, cùm subiicit.Id enim addit,vt declaret,Aristotelem non numerare ens inter purè ęquiuoca,sed inter ea,quæ ideo æquiuoca dicantur,quia non sunt vniuoca, quo pacto æquiuoca initio prædicamentorum definiuntur. Ex qua re liquet,verba illa sequentia[communicatio nomine tantùm est]in eum sensum scripta esse à Porphyrio, vt excluderet communicationem in ratione vna & eadem simpliciter, non autē attributione, ut proportione vna.

Solutio argumentorum Scoti,quæ pro vniuocatione entis allata sunt.

SECTIO. XI.

Ex certitudine cōceptus entis nō rectè colligi eius vniuocationem.

AD primum verò eorum, quibus Scotus contrariam omnino sententiam de vniuocatione entis realis ostendere nitebatur, dicendum est,conceptum entis omnino confusum posse esse certum de re aliqua,dum dubitatur de eadem,num sit finita, an infinita; per se existens, an in alio;Verùm ex hoc pronunciato non effici,illum esse vniuocum.Nam,etsi communis sententia est,ens commune reali, & rationis non effici, illum esse vniuocum, vt ipsi quoque Scoti sectatores fatentur;multa tamen sæpe certò nouimus esse entia,de quibus dubitamus sint ne realia, an rationis,vt patet in identitate,distinctione formali,& aliis plerisque relationibus. Id quod ipse Scotus postea animaduertit asserens, hoc argumento, etsi non probatur vniuocatio conceptus certi comparatione incertorum;probari tamen varietatem,siue diuersitatem ab eisdem,vt Caietanus annotauit. Qua tamen in re distinctione opus erat.Nam si conceptus certus sit disiunctiuè constitutus ex incertis, qualis est conceptus entis, vel non entis quem habemus de pygmæo, dubitantes interim de vtraque parte per se;non colligitur diuersitas certi ab incertis, nisi tanquam totius à partibus,quod certè non

Bonetus quidē primo suæ Metaphy. cap. 6. asserit esse vniuocū, sed nō est numerādus inter Scotistas. In libro Entis, & essen. q. 3.

Non satis esse correctionem quā Scotus suæ rationi adhibet.

non est ad rem, Neque enim quæstio erat de conceptu disiunctiuo entis constante ex conceptu finiti,& infiniti:aut per se existentis, & existentis in alio;sed de simplici. Si verò sit simplex, qualis est conceptus opinabilis,aut significabilis, quem de pygmæo habere possumus;etsi tum demum rectè colligitur diuersitas certi conceptus entis ab incertis membrorum diuidentium; non colligitur tamen vera eius communitas respectu incertorum, quia sæpe certi sumus de specie, dubitantes interim de genere,aut alio communiori prædicato; quo pacto apud omnes notū est, corpus esse trinam dimensionem,cùm interim plerique dubitarint, sit ne substantia, an accidens. Ita patet, non probari primo argumento, non solùm ens esse vniuocum,sed ne aliquid quidem verè commune Deo, & creaturis.

Ad secundùm dicendum, præter illos duos modos cognoscendi rem vnam per aliam, dari quendam tertium (quod non semel contra Scotum annotat Caietanus) quo res cognoscitur per eā, in qua cōtinetur participatiuè;atque hoc pacto contineri Deum in creaturis,& substāntiam in accidētibus. Vel dic,Quicquid cognoscitur per aliud, cōtineri in illo formaliter,aut virtute, quod Scotus vult:dum modo nomine continentiæ formalis intelligatur continentia per conceptū vniuocum, aut ánalogicum; quo pacto Deus quoad conceptum entis cōtinetur formaliter in creaturis, & substāntia in accidentibus. Vtrouis autem modo dicas substātiam cognosci per accidētia, non potest intellectus noster cognoscere naturaliter absentiam panis in hostia consecrata. Etenim accidentia panis, quatenus sunt participatiua panis,qui desiit esse, eiúsque virtute agunt, non minùs cōcurrunt ad producendā in intellectu speciem panis,quàm si adhuc in pane existerent, quemadmodum non minus nutriunt, quàm quæ sunt in pane non consecrato.

Triplex continentia vnius rei in alia

Vt in cōment. 1. par. q. 13. ar. 5. & lib. de ente. & ess. q. 3.

Ad tertiū neganda est cōsequentia, satis est enim, si sublata omni imperfectione à conceptibus creaturarū, relinquatur aliquid, quod etsi non idem omnino sit in Deo, & creaturis, sit tamen analogicè idem. Verbi causa.si à conceptu sapientiæ creatæ tollas quòd habeatur per discursum, & quòd sit qualitas; id quod relinquitur, nēpe cognitio rerum omnium per causas altissimas, etsi non eadem omnino ratione tribuitur Deo,qua humanę sapiētiæ cōuenit tamen ratione analogica verè,ac formaliter illi tribuitur,vt iam verè dicere possis,Deū esse sapienté,quia cognoscit effecta omnia per altissimas causas,quanquam cognitionis verbum non eadem prorsus ratione Deo cōueniat,qua nobis. Longè aliter res habet in cōceptu lapidis, qui quantumq; abstrahatur ab imperfectionibus lapidis, modò tamen adhuc sit conceptus lapidis, nunquam Deo formaliter tribui poterit,siue vniuoce ei tribuatur,siue analogicè; nisi velis per metaphoram,quo pacto non est necesse, lapidem ab vlla imperfectione abstrahere. Eodem igitur modo si à quouis ente creato, quatenus est ens,tollas inhærentiam in alio,quæ est imperfectio accidentium

Quo pacto attributa creaturarum remotis imperfectionibus tribuātur Deo.

Nn 4 propria,

propria, & dependentiā ab alio, quæ est imperfectio omnium creaturarum, & relinquas hoc solùm, quod est, habere esse; non dubium est, quin id formaliter Deo tribui possit, tametsi non eodem prorsus modo quo tribuitur entibus creatis, sed eodē proportione quadam. Si tamen conceptui, quem ab imperfectionibus abstraxeris, apponas alium negatiuum, aut relatiuum, quid soli Deo conueniat; iam analogicus ille prior restringeretur ad eam rationem nobis ignotam, quæ in solo Deo reperiri potest; vt si concipias ens infinitum, Substantiam supremam, & cæt.

Conceptus proprij diuinæ naturæ.

Non omniā similia esse reciproca.

Ad quartum dicendum, ab iis tantùm, quæ sunt similia simpliciter, posse abstrahi vnam simpliciter naturam: at entia quatenus entia sunt non esse similia simpliciter, sed quodāmodo. Id quod ex eo patet quia in iis duntaxat, quæ simpliciter similia sūt, admittitur ex vtraq; parte similitudinis reciprocatio, vt quo pacto hoc dicitur simile illi, ita vicissim illud dicatur simile huic: entia verò creata ita dicuntur similia Deo, quatenus entia sunt vt Deus nullò pacto dicatur eisdē similis; quod Dionysius scribit 9. cap. de diuinis nominibus, & D. Thom. ac cæteri scholastici approbant. Hoc autem ideo accidit, quia similitudo, quam tribuimus creaturis respectu Dei, est sola similitudo imperfectę imitationis, quæ ex Deo ad creaturas reciprocari non potest.

Scholastici doct. 1. sent. d. 3. & D. Th. 1. p. q. 4. ar. 3. alijque locis.

Ens quo pacto sit obiectum intellectus nostri.

Ad quintum dicendum, non esse ens obiectū formale intellectus nostri, sed materiale; in subiecto autem materiali potentię non esse necessariam tantam vnitatem, quanta est vnitas potentiæ, alioqui concludendum esset hac argumētatione Scoti, colorem, qua ratione color est, esse vnum specie infima, quia facultas vidēdi nostra est species infima. Imò etiam si quid ea colligeret, planè concluderet in subiecta materia, ens esse speciem infimam, quia intellectus noster species infima est. De subiecto autem formali intellectus libro nono, cùm agetur de obiectis potentiarum, disserendum est.

Ad sextum dicendum quēmadmodū aliqua possunt primò conuenire, ac repugnare naturæ vniuocę, sic etiam posse naturæ analogicę. Vnde fit, vt per naturam quoque analogicā, tanquam per causam adęquatam, possit aliquid primò demonstrari, vt Arist. docet 2. Post. cap. 16. perspicuum est autem in omnem causam, per quam aliquid primò demonstratur, posse cadere reduplicationem.

Etiā per naturam analogicā posse aliquid primò dēmōstrari.

Ad septimum neganda est consequentia dicendūque, vt aliquid sit subiectum veræ contradictionis, & medius terminus in syllogismo nequaquam fallaci; non esse opus, vt sit vniuocum, sed satis esse si sit analogum secundùm proportionem propriam. Causa verò est quia analoga huius generis possunt cōcipi vno cōceptu, qui absolutè accipiatur, ac distribuatur pro omnib⁹ significatis, quod aliis analogis non est concessum, nisi antecedentia, & consequentia id postulent. Vt si dicas, Omne sanum propriè dictum pertinet ad medicum. Ad probationem autē consequentiæ dicito etsi ens est multiplex, etiam quatenus

tex. 23.

quatenus omnino cōfusè concipitur; tamē non efficere enunciationē ambiguā, & distinguendā, eo quòd eius cōceptus omnino cōfusus pro omnibus entibus accipiatur; quod idē dicendū est de cęteris analogis secundùm proportionē propriā. Quanquā non est negandum, propter eorū multiplicitatē, ac variū vsum, securius esse distinguere eiusmodi enunciationes. Quod Arist. nō solùm faciendū docet in libris Elench. pręsertim cap. 6. sed etiam ipse nō rarò facit, vt 1. Phys. cap. 2. in disputatione contra Parmenidem, & Melissum.

Securius esse distinguere omnia pronunciata, in quibus sit verbū analogū.

1. Elench. c. 6.

a tex. 6.

Ad octauum, quod erat vltimum Scoti, dicendum est, analoga secundùm proportionem propriam, propter magnam affinitatem, quam habent cum vniuocis, nonnunquam ab Arist. appellari vniuoca. Efficiunt enim veram contradictionem, distribuuntur simpliciter, & absolutè pro omnibus significatis; assumuntur vt media in veris syllogismis, atque adeo in demōstrationibus propter quid, vt patet ex dictis; & penè omnes alias vniuocorū cōditiones in disserendo subeunt: qua de causa ens, & verū quæ in huiusmodi analogis numerantur, dicta sunt vniuoca 2. libro cap. 1. vt patet ex Græco contextu, tametsi id apud Latinos Philosophos non est in vsu.

Cur quædam analoga nonnunquam vniuoca dicantur.

tex. 4.

Censura de Scoti opinione, & solutio argumentorum, quæ illius argumentis addita sunt.

SECTIO IX.

SVnt tamen non pauci, etiam ex Scoti sectatoribus, qui dicant, Scotum non alio sensu asseruisse ens esse vniuocum, nisi quia multas vniuocorum conditiones sibi vendicat. Id quod ex eo apertè constare dicunt, quòd Sco. in 1. d. 3. q. 1. in hac eadem cōtrouersia tractanda, huiusmodi pręfatione vtatur, Et ne (inquit) fiat contentio de nomine vniuocationis, conceptū vniuocum dico, qui ita est vnus, quòd eius vnitas sufficit ad contradictionē, affirmando, & negando ipsū de eodē; sufficit etiā pro medio syllogistico, vt extrema vnita in medio sic vno, sine fallacia æquiuocationis cōcludantur inter se vnū. Ex quibus verbis satis videtur cōstare, Scoti sententiam non eā esse, vt putet ens esse prorsus vniuocum.

Prior locus Scoti in quo sentire videtur, ens nō esse verè vniuocū.

Videtur etiam id apertū ex iis, quæ idem scribit d. 8. q. 3. Ait enim Deum, & creaturam in nulla realitate conuenire, & ideo esse primò diuersa in realitate, etsi non sint primò diuersa in cōceptibus. Quod idem inferiùs repetit, addens ad explicationē eius rei, Conceptū entis, & conceptū entis infiniti hoc solùm differre q; alter est diuinæ realitatis imperfectè cōceptæ, alter eiusdē realitatis perfectè conceptę; ita vt si prior cognitio perficeretur, iā per eā cognosceretur ens infinitum, nulla prorsus realitate de nouo addita, id est, cognita. Et post pauca, Propter imperfectionē intellect⁹ nostri, posse nos habere in Deo, & creaturis vnū obiectum formale solū. Vnde quidā Scoti sectatores colligūt, etsi Deus videt vniuocationē entis in nostro

Posterior locus.

In solut. primi principalis.

Vt Mauris. & ut eodem loco.

intellectu confusè concipiẽte, ipsum tamen ens non esse vniuocum cõparatione intellectus diuini, quia nulla sit natura eadem cõmunis Deo, & creaturis. Ex quibus videtur effici eandem prorsus esse sententiam Scoti, ac nostram, de soloque verbo esse controuersiam.

Pro parte opposita apertus locus Scoti. Verũ hæc nõ carent difficultate. Primùm, quia Scotus d.3.q.1. ita asserit ens esse vniuocũ Deo, & creaturis, vt planè neget esse analogum. Quod patet ex dilutione obiectionis, quã ipse sibi cõtra confirmationẽ primæ rationis extruit, vbi sic ait: Quòd si non cures de auctoritatę ista accepta ex diuersitate opinionũ philosophantium (cõuenientium, scilicet, in eo, quòd primũ principiũ sit ens; dissentiẽtium autẽ in peculiari natura illius) dicasque quòd quilibet habet duos conceptus intellectu suo propinquos qui propter propinquitatem analogiæ videntur esse vnus conceptus: Cõtra hoc videtur esse ratio, quia ex ista euasione videtur destructa omnis via probandi vnitatem alicuius conceptus vniuocam. Si enim dicis hominem habere vnum conceptum ad Socratẽ, & Platonem, negabitur, & dicetur quòd sunt duo, sed videntur vnus propter magnã similitudinem. Hæc Scotus. *Alij loci eiusdem pro parte eadem.* Quam eandẽ exclusionem analogię non solum à conceptu entis, sed etiam sapientię, & aliarum perfectionum simpliciter, tangit in tractatione reliquarum duarum rationum sequentium. Deinde, quia q.3. eiusdem distinctionis, & q.3. octauę planè docet, conceptum obiectiuum entis posse & abstrahi à conceptibus membrorum diuidentium entis, ac præcisè accipi, & contrahi ad eadem; non quidem per differentias, sed per modos realitatis intrinsecos: at abstrahi, & præcidi à membris diuidentibus, nulla omnino natura potest, nisi vniuoca.

Atque ad priorem quidem locum, cùm Scotus negat, ens esse analogum, facilè responderi posset Negari ab illo eam analogiam, quæ impedit veram contradictionẽm, quæque non patitur, terminum distribui simpliciter, & accipi vt medium terminum in syllogismo, & cæt. Sed ad posteriorem, quid respondendum sit, non satis apparet. *Qua potissimùm ratione Scotus videatur verè putasse ens vniuocum esse.* Neque enim ista videntur cohærere. Nullam esse entitatem, siue realitatem communem Deo, & creaturis, quod asserit in locis priùs citatis; & Conceptum entis obiectiuum posse abstrahi à membris diuidentibus, & præcisè concipi, ac rursus ad eadem membra contrahi. Quòd si dicas, Scotum loqui de abstractione, & præcisione, ac contractione secundùm quid, quæ à nobis non negatur, cùm de imperfecto conceptu entis sermo est; non erit profectò ens dicendum vniuocum simpliciter, sed quodammodo, siue secundùm quid.

Responsio quorundam. At dicunt nonnulli Scoti sectatores, propterea Scotũ voluisse, ens esse vniuocũ, quia etsi nõ habet conceptũ obiectiuum vnũ simpliciter, habet tamẽ apud nos formalẽ vnũ simpliciter, *Refutatio.* Sed contra hãc sententiã satis est illud, quod dictum est superiùs, Si de vnitate quidem reali cõceptus formalis agitur, nihil eã esse ad rem; neque enim

vniuo-

vniuocatio ſumenda eſt ex vnitate reali conceptus, quemadmodum neque ex vnitate reali vocabuli. Si verò de vnitate rationis, ſiue repræſentationis; non maiorem eſſe vnitatē formalis, quàm obiectiui, vt ſuprà dictum eſt. Quæro etiam, quid inueniat intellectus noſter in Deo, & creatura ex quo conceptum ſimpliciter vnum ratione formare poſſit? ſi aliquid, quod ſit omnino eiuſdem rationis; iam illud eſt natura vniuoca: ſi diuerſæ; erit vtique formalis conceptus, multiplex. Poſtremò. Si conceptus ille formalis aliquem naturæ gradum, certamúe entitatem diſtinctam ab omnibus particularibus entitatibus determinatè repræſētat; ergo eſt diſtinctus & perfectus, non autem cōfuſus, & imperfectus vt aiunt; Si non vnam, ſed plures, ergo non eſt ſimpliciter ratione vnus; quare neque vniuocus. Si igitur Scotus ſenſit cōceptum formalem eſſe ratione vnum ſimpliciter; obiectiuum autem non eſſe vnum ſimpliciter; planè ſibi repugnat: Si verò vtrumque cenſet eſſe vnum ſecundùm quid, de nomine tantùm laborat; & cùm iſto modo idem re ipſa, quod alii, ſentiat, non erat cur contra ſuperiores Philoſophos, & Theologos adeo longam diſputationem texeret. *Perſtringitur Scotus.*

Ad nonum dicēdum, etiam in eadem ratione analogica poſſe fieri comparationem multorum ſecundùm magis, & minùs; etſi non tam propriam, quàm cùm fit in eadem ratione vniuoca, potiſſimùm verò in ea ſpecifica, quæ in alias ſpecificas diuidi nequit. Veluti cùm duo corpora comparantur in ratione candidi, aut calidi, vt æquè, aut magis & minùs talia, quod Ariſt. docet 7. Phyſ. cap. 4. *tex. 24.*

Ad decimum dicendū, nō eſſe accidens analogum eo genere analogiæ, quæ dicitur per attributionē vnius ad alterū; ſed quia variè refertur ad ſubſtantiam. Quantitas enim ideo dicitur accidens, quia eſt menſura ſubſtantiæ; qualitas quia alio quodam modo ſe habet ad ſubſtantiam; & alia, quia aliis. Quòd enim neque omnino æquiuocum ſit, neque vniuocum, eiſdem penè rationibus oſtēdi poteſt, quibus idem oſtenſum eſt de ente: loquimur autem de acidēte vt commune eſt completis, & incompletis, quo pacto in hac quæſtione loquuti ſumus de ente, acturi de ente, & accidente completis lib. ſequenti cap. 7. Quòd autem non ſit analogum per attributionem vnius ad alterum, rectè probatum eſt in argumento. Reſtat igitur vt ſit analogū per attributionē ad aliquid tertium; neque enim quatenus accidēs eſt, aliter cōcipi poteſt, quàm habitudine ad ſubſtātiam; quòd & ipſa concipiendi experientia conſtat, & omnium Philoſophorum communi ſententia comprobatur, etiam eorum, qui illud quatenus eiuſmodi eſt, vniuocum putant. Ex qua re efficitur, vt etiam ſit analogum ſecundùm proportionem. Quare cùm non ſit analogum impropriè, ſeu figuratè, reſtat vt poſſit cadere ſub vnum, & eundem numero conceptum formalem omnino cōfuſum, quemadmodum & ens. Quæ omnia ex dictis patent. Addendum quoque eſt, Etſi vnum genus ſummū accidentiū non eſſe principa- *Accidens quo pacto analogū.*

lius

lius accidens, quàm aliud (quod tamen haud concesserim, cùm nec in speciebus eiusdem generis id concedendum sit, vt patebit lib. 8.) non inde tamen sequeretur, accidens esse vniuocum. Satis est enim, vt non sit vniuocum, si membra diuidentia non participēt naturam diuisi per eundem entitatis gradum, sed diuersa per diuersos, vt dictum est de ente. Cùm ergo obiicitur, definitionem traditam accidentis sub nomine eius, quod est in subiecto, non æquè omnibus conuenire, negandum est, quod assumitur. Nam, etsi illa propter omnimodam confusionem illorum verborum [Quòd cùm in aliquo sit] quæ loco generis ponuntur, videatur esse omnino eadem; nō est tamen re vera omnino eadem. Neque enim significant vnum modum essendi omnibus accidentibus communem, & qui ab omnibus abstrahi possit, sed omnes simul cōfusè, & indeterminatè, vt dictum est de definitione entis omnino confusa.

Definitio eius, quod est in subiecto.

VTRVM ENS PRAEDICETVR IN quæstione Quid est de omnibus rebus, & de omnibus earum differentiis, propriisque ipsius passionibus. QVAEST. III.

Variæ opiniones in hac quæstione. SECTIO PRIMA.

Opinio Auicennæ.

Variæ in hac quæstione circūferuntur opiniones. Vna est Auicennæ dicētis, Ens non prædicari in quæstione, quid est, de vlla re, quæ habeat esse ab alio. Ratio illius, vt D. Tho. refert, hæc est, Quia in omni re, quæ habet esse ab alio, aliud est esse rei, quod ipsum nomen entis formaliter significat; aliud verò ipsa essentia, siue quiditas rei, secundùm quam fit prædicatio in quæstione, quid est. Quæ ratio æquè uidetur posse accommodari differētiis earundem rerum, & passionibus entis. Ita fit Auicennæ sententia, vt ens non dicatur quidditatiuè, nisi de solo Deo.

Hoc loco lect. 2. & 3.

Thomistarum quorundam.

Altera est multorum Thomistarum dicentium ens prędicari quiditatiuè de omnibus rebus, déque omnibus earum differētiis, & propriis ipsius passionibus. Eam verò tribus potissimùm argumentis probant. Vno, quia obiectum adæquatum cuiusque potentiæ dicitur quiditatiuè de omnibus particularibus obiectis, quæ sub eam cadunt; vt color, qui est obiectum visus, de omnibus, quæ cadunt sub aspectum: at omnia, quæ dicta sunt, cadunt sub intellectum; cuius obiectū est ens. Altero, quia omnia, quæ dicta sunt, aut sunt entia realia, aut rationis, aut non entia; non sunt autem non entia, vt patet; nec item sunt entia rationis, cùm entia rationis nec sint veræ res, nec differentiæ, passionesue rerum verarum; sunt igitur entia realia: ens autē reale, de quo in præsentia sermo est, nō minùs quiditatiuè prædicari debet de quouis ente reali, quā animal prędicatur de quo-

de quouis animali. Tertio, quia quod attinet ad passiones entis planè significat Aristoteles, esse eas vnam atque eandẽ naturam cum ente, dum id affirmat, atq; adeo probat de vno in hoc capite. Quicquid enim dicit vnam, & eandem naturam cum alio, est idem quiditatiuè cum illo. 3

Tertia est Scoti 1. sent. d. 3. q. 3. dicentis, Ens prædicari quiditatiuè de omnibus rebus: non tamen de omnibus differentiis, nec item de passionibus suis. Ac in prima quidẽ parte suæ assertionis cum Thomistis conuenit. Vt autem probet secundam, distinguit differentias in vltimas, & non vltimas. Differentiæ non vltimæ apud illum sumuntur à tota forma; vltimæ verò ab vltima realitate formę Verbi causa; si homo per aliam formam esset animal, per aliã verò, vt per animam rationalem superadditam priori formæ, esset homo: rationale autẽ hoc pacto sumeretur à tota entitate animę rationalis; esset rationale differẽtia nõ vltima: anima enim à qua sumeretur non est entitas simpliciter simplex, sed composita ex realitate cõmuni, qua conuenit cum aliis formis, & ex realitate propria, qua ab aliis formis, distinguitur. Quòd si homo est non solùm animal, sed etiam homo per eandem numero formam, quæ secundùm aliam realitatem dat esse animalis, & secundùm aliam dat esse hominis; rationale autem significat solam posteriorem realitatem: iam rationale est vltima differẽtia. Hac igitur distinctione posita, duabus rationibus probat secundam partem suæ assertionis.

Scoti opinio.

Differentiæ vltimæ, & non vltimæ apud Scotum, quæ.

Prior ratio. Si ens prædicaretur in quæstione, quid est de differentiis vltimis; vltimæ differentiæ essent propriè differentes; consequens est falsum, ergo & antecedens. Maiorem probat. Quia eo dato iam vltimæ differentiæ conuenirent vniuocè (supponit enim ens esse vniuocum) vnde cùm illæ sint diuersæ inter se vt patet, necessariò essent propriè differentes. omnia enim diuersa, quæ sunt idem in aliqua natura vniuoca, sunt propriè differentia, vt Arist. docet lib. 5. cap. 9. & lib. 10. cap. 5. Minorem ex eo ostendit, quia si propriè sunt differentes, differunt vtique per alias differentias: aut ergo ens dicitur in quæstione Quid est de huiusmodi aliis differentiis, aut minimè: si dicitur; aut eodem modo dicitur de iis, quibus hæ differunt, & ita de aliis, atque aliis in infinitum, quod absurdum est asserere: aut deueniẽdum est ad aliquas, de quibus ens non prædicetur in quæstione Quid est: at hæ sunt vltimæ, quandoquidem vltimę sunt, quæ non amplius per alias differunt, seu (quod idem est) quæ sunt primò diuersæ.

Prior ratio Scoti pro secunda parte assertionis.

tex. 16. li. 5. tex. 12. lib. 10.

Posterior ratio hæc est. Vt in resolutione rei per se cõpositę deuenitur tãdem ad vltimã materiam, quæ nõ includit quicquã formę, & ad vltimã formam, quę non includit quicquam materiæ; ita necesse est vt in resolutione conceptus per se cõpositi deueniatur tandem ad vltimum aliquem conceptum determinabilem, qui non includat quicquam determinãtis, & ad aliquem vltimũ determinantem

Posterior.

tem, qui non includat quicquam determinabilis: at conceptus per se compositus resoluitur in ens vt in conceptum vltimum ex determinabilibus,& in differentiam vltimam,vt in conceptum ex determinantibus: igitur nec ens includit quicquam differentiæ vltimæ,nec differentia vltima quicquam entis.

Primum arg. pro tertia p. 1.re. Tertiam verò partem suæ opinionis tribus argumentis colligit Vnũ est.Ens nõ predicatur per se de passionib⁹ suis;ergo nec in quęstione quid est.Probatur antecedẽs,tũ quia omne subiectũ ponitur quasi additamentũ in definitione suæ passionis, vt Arist.docet li. 7. cap.5.quę autem hoc modo ponuntur in definitionibus rerum,non prædicantur de illis per se; tum etiam,quia cùm passiones entis dicantur per se de ente,necessariò efficitur, vt ens dicatur de illis per accidẽs,siue non per se:docet enim Arist.1.Poster.cap.18.propositiones per se nõ cõuerti in alias per se. *tex.18.* *tex.35.* *Secundũ.* Alterũ est.Ens diuiditur adęquatè,& sufficienter,tãquam prędicatum quidditatiuum in ens increatum,& in decem genera, & in partes essentiales decem generũ (aut saltẽ nõ diuiditur in plura, quod adiungit propter differentias vltimas)atqui passiones entis nihil horum sunt,vt patet:alioqui nõ essent trãscẽdẽtes:nõ ergo prędicatur ens quiditatiuè de suis passionib⁹ in quæstione quid est. *Tertium.* Tertium.Si vnum quod est prima passio entis,est quiditatiuè ens,aut pręcisè est ens,aut addit enti aliquid,de quo etiã quidditatiuè dicatur ens;aut aliquid, de quo ens quiditatiuè non dicatur:primũ non est dandum,ne idem cõcedatur esse passio sui ipsius; nec verò secundũ,tum quia vnum bis includeret quiditatiuè ens;tum quia daretur progressus in infinitum(eadem enim quæstio fieri posset de illo addito,atque de ipso vno,& pari ratione de quocunque alio simili addito)dandũ igitur est tertiũ,&,quod ex eo sequitur, id, quod vnum addit enti tanquam passionẽ illius, non subiici enti in quęstione quid est. *Additur quartum.* Quartũ additur ab aliis hũc in modũ.Si passiones entis subiicerẽtur enti in quæstione quid est,ab illis iterum fluerẽt aliæ similes passiones,& ab illis alię atque aliæ in infinitum(si quidem ab iis omnibus, quæ quiditatiuè cõtinentur sub quauis natura cõmuni,fluunt passiones illius naturę alioqui passiones nõ reciprocarentur in quæstione,Quale est,cũ subiectis, quibus primò cõueniunt:at consequens est absurdissimũ;ergo & antecedẽs. *Quintũ.* Quintũ ab aliis hoc pacto. Nullum includens aliquid in quæstione quid est conuertitur cum eo,quod in se sic includit;passiones entis, si essent quiditatiuè entia,includerẽt illud quiditatiuè; ergo non cõuerterentur cum ente:at conuertuntur, cùm sint eius proprietates: igitur non sunt quiditatiuè entia.

Quarta sententia, & probanda. Quarta extremaque sententia est,Ens prædicari in quæstione, Quid est de iis omnibus,quæ positiuè sunt in rerũ natura.Dico autem [positiuè] vt excludã negationes. quarũ plurimę dantur in rerum natura,tametsi nihil ponendo in rebus,sed potius remouẽdo,vt cæcitas aspectum,& tenebræ lumen,quæ sententia nobis probatur.

Veræ

Veræ sententiæ explicatio. SECTIO II.

EAm igitur vt explicemus, quatuor antè præmittenda sunt. Vnum est, nomine entis intelligi à nobis hoc loco solum ens reale, quoniam hoc solum est, quod veram habet quiditatem, & essentiam, quæ scilicet verè, ac positiuè existere in rerum natura possit. *Ens quo pacto in hac quæstione sumatur.*

Alterum est, nomen entis generaliter spectatum, duobus modis accipi posse. Vno, vt significat actū essēdi, seu (quod idē est) existendi; quo pacto est participium verbi, Sum: altero, vt significat ipsam naturam rei existentis; quo pacto non sumitur, vt participium (semper enim participium adsignificat tempus) sed tanquam nomen Verbale, vt vocant; quo hactenus caremus; nisi velis, essentiam, vt in creaturis præcedit existentiam, significari nomine. Eandem distinctionē videre licet in verbo Viuens. Interdum enim sumitur vt significat actum viuendi, seu vitalem, quo pacto pertinet ad prædicamenta accidentium, & opponitur mortuo, estque participium verbi, Viuo: interdum vt significat ipsam naturam rei viuentis; quo pacto pertinet ad prædicamentū substantiæ & distinguitur à substantia inanimata, nec sumitur, vt est participium verbi, Viuo, sed vt nomen verbale. Dixi [generaliter spectatum] quia nomen entis sumi etiā potest restrictè pro re, in qua distinguitur esse ab habente esse; quo pacto ens interdum sumitur apud quosdā Veteres, veluti apud Dionysiū in libro de Diuin. nom. & apud Platonem in Parmenide; quorū hic Dialectico more, disertis tamen verbis, concludit, Deum non esse ens, ille verò ait, Deum esse supra ens, quod in idem incidit. Verùm nos, quia accipimus ens, quatenus ad omnia, quæ positiuè sunt in rerum natura, extēditur; hāc acceptionem entis prætermittendam duximus. *Entis duplex acceptio.* *Simile.* *Alia entis vsurpatio.* *Cap. 5.*

Tertium est, etsi nomen entis ex ipsa impositione solam priorem significationem habet; ex vsu tamen Philosophorum, quorum est absolutè disserere de rebus, siue illæ existant, siue non; ad solam penè posteriorem significationem traductum esse, accommodato ad priorem significationem participio verbi, Existo. Atque hoc posteriori modo sumitur ens, cùm dicitur subiectum Metaphysicę: nisi quòd subiectum Metaphysicæ complectitur quædam entia per accidens veluti domum, Rempub. & alia huiusmodi per se ordinata; vt superiori capite dictum est; cùm tamen entia per accidens non significent essentiam, verè vnam. *Ens quid significet ex ipsa impositione, quid ex Philosophorum communiori vsu*

Quartū est. Id, quod nomine entis posteriori, & longè frequētiori vsu significatur, trib. potissimū nominib⁹ appellari solere; Naturę, Quiditatis, & Essētię. Naturę, quatenus aliquā operationem habere potest, vt inquit D. Tho. libello de ente, & essētia; aut potiùs, cū hoc valde impropriè de omni entitate dicatur, Quia nulla entitas est, quę aliquam proprietatē nō habeat: sumitur enim hoc pacto natura, vt *Entitas cur natura dicatur.* *Cap. 1.*

ab

Cur quiditas. ab ea aliquid proprium quasi nascitur. Quiditatis, quatenus significatur per definitionem, quòd sola definitio, quid res sit, explicet. *Cur essentia.* Essentiæ verò, quatenus vnaquæq; res per eam,& in ea habet essendi actum, quem appellamus existentiam:de qua quid sit, & quo pacto ab essentia distinguatur, proxima quæstione docebimus.

Prima conclusio. His ita explicatis, sit prima conclusio. Ens, quatenus significat existentiam, nec de vlla re, nec de vlla differentia rei, nec de passionibus entis prædicatur in quæstione, Quid est, preterquam de Deo, Ac illud quidem non prædicari de cæteris in quęstione, quid est, ex eo patet; quia nec necessariò de illis dicitur, cùm omnes possint esse, & non esse. Atque hoc pacto vera est sententia Auicennę, rectáque eius probatio; nisi quòd aliter accipit nomen entis, quàm frequentiori Philosophorum vsu accipi soleat, Quòd verò de Deo prædicetur in quæstione, quid est, ea ratione probatur, quia existentia Dei est ipsa eius quiditas,& essentia: alioqui non esset diuina essentia purus actus, siue nihil habens admistum potentiæ ad alium actum; quod fieri non posse lib. 12. cap. 9. cum Arist. ostendemus. Atque hæc est vna ex causis, ob quas Deus sibi vendicauit nomen entis tanquam proprium, cùm dixit Moysi, Ego sum qui sum. Id enim dixit, & quia ipse solus necessariò existit; & quia solus est quiditatiuè sua existentia; & quia eius solius esse complectitur omnes essendi perfectiones sublatis omnibus imperfectionibus. *Existentiā prædicari de Deo in quæst. Quid est.* *Exod. 3*

Secunda conclusio. Secunda conclusio, Ens quatenus significat essentiam, prædicatur in quæstione, quid est de omnibus rebus, & omnibus earum differentiis. Nomine rerum intelligo entia completa. Atque in his perspicua est conclusio; nec quisquam de ea dubitat sumpto hoc pacto rerum nomine. Quod ergo attinet ad differentias, quibus res inter sese intrinsecus differunt, his rationibus potest conclusio confirmari.

Primùm, Quia omnia, quibus cõueniunt passiones entis, sunt quiditatiuè entia; passiones enim non communicantur, nisi quibus communicatur quiditas, à qua fluunt: at nulla est differentia, cui non conueniat esse vnum, verum, bonum,& alia huiusmodi, quæ in passionibus entis numerari solent.

Deinde, Quia si differentię non essent quiditatiuè entia, ea, quæ ex iis cõstant, non essent omni ex parte entia: at hoc asserere nõ minùs absurdum est, quàm substantiam non omni ex parte esse substantiam, quod cum Aristotele primo Physicorum, cap. 6. putant absurdissimum omnes Philosophi. *tex. 51.*

Tertiò, Quia si qua esset ratio, ob quam ens non diceretur quiditatiuè de omnibus differentiis, hæc vna esset maximè, quia alioqui liceret concludere, vltimas differentias esse differentes (ea enim est præcipua ratio Scoti, qui solus cũ suis sectatoribus propositæ conclusioni aduersatur) at hoc nõ efficitur, cùm ens non sit re vera vniuocum, vt suprà ostensum est; non est igitur cur de omnibus quiditatiuè *Scotũ nihil conficere, nisi posita vniuocatione entis.*

catiuè

tatiuè non dicatur. Atque ex hac ratione patet, quàm sit periculosum, paucis inspectis à sententiis longa, communique consensione probatis discedere. Ea enim potissimum de causa incidit Scotus in oppositam conclusionem, quia vniuocationem entis contra Veterum opinionem de entis vniuocatione statuerat.

Impugnatur Scoti opinio de distinctione differentiarum in vltimas, & nō vltimas.

Quarta ratio hoc modo duci potest ex differentiarū non vltimarum explicatione, qua Scotus vtitur. Nullæ sunt differētiæ non vltimæ, vt eas explicat Scotus; igitur, si verū est, quod idem supponit, ens non prædicari in quæstione quid est de differentiis vltimis; de nullis differentiis eo pacto prædicabitur; at cōsequens est absurdissimum; ergo & ea explicatio differentiarum non vltimarum. Antecedēs ex eo probatur, quia nullæ differētiæ internæ (de iis enim sermo est) sumuntur ex tota forma. Nam, quod attinet ad internas differētias accidentiū, vt albedinis & nigredinis; itémque substātiarum separatarum; ipse etiā Scot. admittit, nullā esse, quæ sumatur à tota forma, cùm ab alio gradu sumatur genus, ab alio differentia. Quod verò attinet ad differentiam substantiarū materia, & forma cōstantium, idem patebit lib. 7. vbi ostendemus, omnes differētias, quæ ad constitutionē rei naturalis pertinent, sumi à diuersis gradibus eiusdem formę, nec vllam earum esse, quæ à tota forma sumatur. Quòd verò absurdissimum sit, ens de nullis differentiis prædicari in quæstione Quid est, non solùm ipse Scotus fatetur (asserit enim necessariò ens fore genus, si de nullis differentiis quiditatiuè dicatur) sed etiam ex eo perspicuum est, quia sequeretur, nullas res inter se differre essentiali discrimine. Si enim nulla differentia est quiditatiuè ens, nulla omnino habet essentiam, vnde fit, vt nulla earum essentiale discrimen rebus afferre possit. Quin etiam cùm modi intrinseci, quibus Scotus trahit ens ad genera summa, atque adeo ad Deū, & ad cætera immediata membra diuidentia entis, eadem ratione concludantur non esse quiditatiuè entia, quibus ille id concludit de vltimis differentiis; efficitur, vt data vniuocatione entis necessariò concedendum sit nullam esse diuersitatem essentialem in rebus, sed omnia esse vnius & eiusdem essentiæ.

Nullā differentiam internam sumi à tota forma.

Necessariò ens prædicari essentialiter de differentiis internis.

Quinta, & extrema ratio duci potest ex differentiarū vltimarum declaratione, hoc pacto. Si differentiæ vltimæ sunt, quæ non per alias differūt, vt Scotus ait; sequitur omnes omnino, aut solas indiuiduantes esse vltimas. Nā si eæ omnes sunt vltimę, quæ non differūt per alias differētias, ex quibus cōstituantur, cùm nullæ cōstituātur ex aliis differentiis (iam enim essent species) omnes omnino erunt vltimæ. si verò eæ tantùm sunt vltimæ: quæ nō differunt per alias per quas contrahantur ad inferiora; solę indiuiduātes erunt vltimę. At si omnes sint vltimę; de nulla earū prędicabitur ens quiditatiuè, vt Scot⁹ vult; &, quod inde sequitur, de nullis omnino differētiis. Si verò solæ indiuiduātes sint vltimæ, de iisq; solis nō prædicetur ens quiditatiuè; nō erūt primę substātię magis entia, quàm secūdę;

Vltimas duobus modis dici posse.

quare nec magis substantiæ, primóque, ac principaliter substantiæ. Nullam igitur vim habet distinctio differentiarum in vltimas, & non vltimas, vt ex ea ostendatur, non prædicari ens quiditatiuè de omnibus differentiis.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. Etsi ens potest prædicari in quæstione Quid est de passionibus particularium entium, saltem de quibusdam; tamen non potest hoc pacto prædicari de suis passionibus. Prior pars huius conclusionis ex eo patet, quia etsi quædam passiones entiũ particularium nõ sunt formaliter entia realia, (sed aptitudines quædam ad aliquid, cuiusmodi est passio illa quantitatis, vt secundum eam res dici possint æquales, & inæquales) neque enim credendum est, eam esse qualitatem aliquã aliudúe accidens, quod ex natura quantitatis oriatur) tamen multæ sunt formaliter entia realia, vt intellectus, & voluntas, quæ sunt proprietates substantiarum materiæ expertium: de iis autem, quæ formaliter sunt entia realia, non dubium est, quin ens reale prædicetur in quæstione, quid est. Posterior pars probatur eisdem rationibus, quibus Scotus probauit tertiam partem suç assertionis. Nec enim hac ex parte inter nos, & Sco. vlla dissensio est nisi quòd ille putat passiones entis posse addere enti, siue significare formaliter aliquid, quod sit positiuum reale, nec tamen sit formaliter ens, quod apertè fatetur de vno; nos autem credimus, nihil eas posse enti addere, nisi vel negationem, vel relationem rationis, vt quæstione quinta ostendemus.

Duplex genus passionum, siue proprietatum.

Quæ in re eadem sit Auctoris sententia, quæ Scoti de passionibus entis.

2. Sent. d. 3. q. 2. ad argumentum.

Solutio argumentorum oppositarum opinionum. SECTIO III.

SVperest, vt ad ea argumenta secundæ & tertiæ opinionis, quæ nostris conclusionibus aduersantur, respondeamus. Nam, quod attinet ad sententiam Auicennæ, nihil est quod dicamus, cùm nec falsa sit, si rectè intelligatur, nec pugnet cum iis, quæ dicta sunt.

Quo pacto verũ sit obiectũ potentiæ dici quiditatiuè de iis, quæ à potentia attinguntur.

Ad primum secũdæ opinionis dicendum est, non omnia, quç quomodocunque attinguntur à potentia, contineri quiditatiuè sub illius subiecto adæquato, vt patet in silentio, motu, & figura, quæ, aliquo modo attinguntur ab auditu; sed ea duntaxat, quæ per se, & directò cadunt sub potentiam, vt hic sonus, & ille. At passiones entis quoad id, quod enti addunt, non attinguntur per se, ac directò ab intellectu, cùm sint vel negationes, vel relationes rationis; sed per ipsum ens, cuius sunt affectiones.

Passiones entis.

Ad secundum dicẽdum est, passiones entis quoad formale abstractum, vel esse negationes, quç sunt nõ entia, vel relationes rationis. Si autem concretè sumantur, nec posse dici nõ entia, nec verò entia rationis, quia subiectum, aut quasi subiectum, pro quo accipiuntur, sit ens reale. Potest tamen vnum dici negatiuum: verum autẽ, & bonum relatiua rationis, quia hæc concreta verè, ac simpliciter dicun-

tur

tur de entibus realibus. Quòd si quis obiiciat, genus, & speciem dici entia rationis, etiamsi accipiantur pro animali, & homine, ergo pari ratione verum, & bonum posse dici entia rationis. Occurrendum est, eam locutionem esse impropriam, & figuratam, quia sumuntur concreta pro abstractis; quod etiam sæpe fit, cùm de entibus realibus est sermo, vt si dicas; album est qualitas. Verùm hæ locutiones vix admitti debent, & in plerisque rebus ne vix quidem vt si quis dicat, agens & patiens sunt accidentia. *Obiectio* *Dilutio.*

Ad tertium dicendum est, non rectè in primis ea ratione colligi, ens dici quiditatiuè de vno, quia ambo sunt vna atque eadem natura: alioqui liceret colligere, ipsum quoque vnum dici quiditatiuè de ente. Et quidem non desunt ex auctoribus secundæ opinionis, qui id cōcedant. Verùm quàm id sit absurdum, adeo apertū est, vt explicatione non egeat. Adde, cùm Aristoteles ait, ens, & vnum, esse vnam atque eandem naturam; non ita id esse intelligēdum, quasi velit, vtrumque significare formaliter vnam, & eandem essentiam, sed vnum non significare vllam aliā. Itaque sensus est negatiuus, vt suprà diximus. Loquitur autem eo pacto Aristoteles vt doceat, vnum non addere formaliter enti aliquid reale, sed solam negationem diuisionis. Vnde patet quid de cæteris passionibus dicendum sit. *Falsa sententia eorum, qui volunt, Vnum dici quiditatiuè de ente.* *Vt Flandren.*

Ad priorem verò rationem earum, quibus Scotus secundam partem suæ assertionis confirmat, dicendum est; Primùm quidem, eam distinctionem, cui argumentatio innititur, nō esse ad rem: siquidem differentiæ non vltimæ, vt à Sco. explicantur, non sunt ex iis, quibus genera per se diuiduntur; sed vel sunt concreta accidentium, vt albū aut nigrum, ac proinde entia completa; vel sunt concreta formarum substantialium secundùm omnes gradus earū simul; quæ concreta, etsi incompleta sunt, quemadmodū, & formæ substantiales ex quibus fiunt; tamen non diuidunt per se vllum genus, sed tātùm illæ, quæ sumūtur ex singulis gradibus formarum, vt patebit lib. 7. Deinde verò, non rectè Scotum docuisse, differentias vltimas sumi ex sola vltima realitate formæ, quā nos vocamus vltimum gradum entitatis formæ. Nam aut debuit ponere differentias medias inter nō vltimas, quas ait, sumi ex tota forma, & vltimas, quę sumūtur ex vltimo gradu; aut certè dicere, vltimas sumi ex quibusuis gradibus, siue illi sint vltimi, siue non vltimi; quandoquidem ex quolibet gradu formæ sumitur aliqua differentia. Denique ad argumētum neganda est maior: nec probatio quicquam efficit, cùm falso innitatur fundamento vniuocationis entis, quæ suprà impugnata est. Deinde, quia eadem ratione probabis, decem summa genera esse propriè differētia, ac proinde non summa genera. ita enim sunt diuersa inter se, vt tamen Scoti sententia vniuocè conueniant in ente: quod haud scio quo pacto Scotus non attenderit. *Differentiæ non vltimæ; quæ sint te vetat.* *Contra Scotum.* *Genera summa non propriè inter se differre.*

Ad posteriorem dicēdum est, multa quoque in ea deprehendi vitia. primùm enim, etsi colligit institutū ex vniuocatione enti; tamen

si ens est analogum, vt ostendimus, nihil conficit. Potest enim ens alia ratione dici quiditatiuè de vltimo conceptu obiectiuo determinabili, vt de substantia genere summo; alia verò de vltimo conceptu determinante, vt de conceptu corporei: quos quidem intellige esse vltimos in resolutione. Deinde si quid colligit, non solùm cōcludit, non dici ens quiditatiuè de vlla differentia vltima, sed nec de vlla omnino. Id enim, quod determinatur à forma, si modò sit vniuocum, non potest pertinere ad quiditatem formæ determinantis. Postremò sumit quasi certum, ens secundùm conceptum communem esse veluti materiā primam, quod tum demum dici posset, si eius conceptus obiectiuus esset simpliciter præcisus ab omnibus conceptibus obiectiuis particularibus. Itaque ens non secundùm communem conceptum, quem omnino confusum diximus, sed secundùm conceptus distinctos primò determinabiles in compositione, & vltimò in resolutione, subit vicem materiæ primæ; vt secundùm conceptū substantiæ, aut quantitatis: differentiæ verò, quę proximè diuidunt eiusmodi conceptus, subeunt vicem formarum substantialium, quæ sunt primæ in compositione, & vltimæ in resolutione; veluti corporeum, & continuum.

Quo pacto ens materiæ primæ vicē subeat.

Denique iis argumentis, quibus Scotus tertiā partem suæ assertionis confirmat, nihil est repugnandum, quia rectè probant posteriorem partem tertię cōclusionis nostrę, sumpto ente pro ente reali, vt in hac quæstione sumitur.

VTRVM EXISTENTIA RERVM distinguatur ab essentia.

QVÆSTIO IIII.

Trium opinionum enumeratio, primaque explicatio, & impugnatio.

SECTIO PRIMA.

POSVIMVS initio superioris quæstionis, existentiam distingui aliquo modo ab essentia; nunc vtrum ita res habeat, & qualis sit earum distinctio videamus. Est enim hac de re inter Philosophos non mediocris contentio.

Prima opinio de distinctione essentiæ ab existentia.

Alij enim dicunt, existentiam nullo pacto distingui ab essentia: tāmetsi existētia distinguatur ab existere, & existente, itémque essentia ab esse, & ente sola grammatica distinctione, tanquam abstracta à concretis, & nomina verbalia à verbis, & participiis: quæ distinctio non cernitur in rebus significatis, sed in modo significandi, & concipiendi. Existentia enim & essentia, vt aiunt, solam naturam cuiusque rei significāt: existere autē, & esse, habere essentiam: existens denique & ens, si sumantur vt participia, significant habēs essentiam in tempore præsenti; si autem sumantur vt nomina, significant

gnificant habens essentiam absolutè; id est, sine adsignificatione temporis præsentis.

Alij existimant existentiã, etsi in Deo non distinguitur ab essentia distinctione vlla inuenta in rebus; tamen in creaturis distingui reali distinctione, vt rem vnam ab alia re. *Secunda.*

Alij dicunt, existentiam creatam distingui quidem aliquo modo ab essentia, atque adeo distinctione inuenta in ipsis rebus: sed tamen non vt rem vnam à re alia. *Tertia.*

Ioã. Gãd. hoc lib. q. 3. Niph. disp. 2. Sunt denique qui existiment, in rebus corruptibilibus distingui esse ab essentia, in perpetuis non item. Sed eorum sententia prætermittenda nunc est, quòd in alienũ sensũ quæstionẽ detorqueant, sumentes esse pro quiditate, de cuius distinctione ab essentia hoc loco non agimus. *Sententia quorundã de distinctione quiditatis ab essentia.*

Quod si quis eodẽ modo atq; illi, respõdeat, sed tamen sumat esse pro existere, & distinctionẽ pro separatione (tametsi impropria) quasi dicat, res corruptibiles nõ semper existere, perpetuas semper: nulla erit in quęstione difficultas, nisi quod adhuc reliquũ erit dubiũ idẽ, de quo superiores tres sẽtẽtię dissentiũt, de modo, inquã, distinctionis existẽtię ab essentia. Ita satis erit, si tres superiores discutiamus.

Prima opinio est Heruæi quoli. 7. q. 9. Gab. in 3. d. 6. q. 2. & Nominalium, in quam etiam inclinat Durand. in 1. d. 3. q. 2. quanquã in 3. d. 6. q. 2. videatur dubitare. ait enim in posteriori loco existentiã vel esse idem cum essentia vel eam immediatiùs sequi quacunque proprietate. Quæ sentẽtia quinque argumentis potissimùm probari solet. Primum est. Ita se habet existẽtia ad existere, vt essentia ad esse, atqui existere, & esse nullo pacto distinguuntur, ergo à commutata proportione, nec existentia, & essentia. *Auctores primæ opinionis.* *Argumẽtum primum.*

Secundum. Realitas rei nullo modo distinguitur ab essentia rei; at rem existere idem est omnino atque esse realiter, igitur rem existere, seu habere existẽtiam, idem est omnino atque habere essentiam, & à coniugatis, existentia rei idem omnino est atque essentia rei. 2

Tertium. Si existentia distingueretur ab essentia tanquam aliquid illi adiunctũ, nulla esset creatio; consequens est absurdissimum: ergo & antecedens. Maior ex eo probatur, quia creatio est actio, per quam aliquid perducitur ex non esse ad esse, nulla supposita entitate illius; nunc autem si esse est aliquid adiectũ essentiæ, iam ad creationem supponitur ipsa essentia, quæ tamen per creationẽ accipit esse. 3

Quartum. Si existentia non esset idem, quod essentia, in omni generatione darentur duo termini totales, seu duo composita, quę per se fierent, quorum vnũ esset ipsa essentia rei, quæ constat materia, & forma, alterum. totum hoc, essentia existens, quod constaret ex essentia, & existentia: at duo termini totales vnius mutationis nõ sunt admittendi: ergo nec distinctio existentiæ ab essentia. 4

Quintũ. Quãdocũq; aliquid diuiditur per duo membra, quorum alterũ destruit diuisũ, reliquũ membrũ nihil addit diuiso, siue reale, 5

siue rationis, sed solùm affirmat ipsum diuisum; vt patet in diuisione hominis per verum, & pictum, aut per viuum, & mortuum: huiusmodi autem est diuisio entis per ens actu, & ens potentia; siquidem lapis potentia non est lapis, & ita res habet in cęteris, igitur ens actu, siue actu existens, nihil omnino addit enti absolutè sumpto, siue reale, siue rationis.

Loca Aristotelis pro eadē opinione.

Confirmatur hęc sententia ex iis, quæ Arist. docet. Ait enim hoc capite, idē esse dicere hominē, atq; ens hominē, id est, hominē existētē: Et rursus; Quęcunq; eadem generatione generantur, & eadē corruptione corrumpuntur, esse eandē naturā: satis autem patet, esse, & essentiam eadem generatione generari, & eadem corruptione corrumpi; imò etiam per se primò: neq; enim datur vnū ante aliud. Scribit etiam libro sequenti cap. 7. hunc in modū. Quoniam igitur eorum, quæ prædicantur, alia quid est significant, alia quale, alia quantum, &c. ipsum esse, idem, quod vnumquodque istorum significat, Nihil enim hęc differunt, homo valens est, & homo valet &c. *tex. 3.* *tex. 14.*

Impugnatur.

Verùm hæc sententia, vel his rationibus facile refutatur. Duo prędicata communia, quę ita affecta sunt ad idem subiectū, vt alterū dę eo dicatur in quęstione Quid est, alterum non item, si non re, saltem ratione distingui debent; alioqui eodem modo de eo subiecto dicerentur: at ens, quatenus significat existentiam de nulla re prędicatur in quęstione Quid est, pręterquam de Deo, vt patet ex prima conclusionę superioris quęstionis; quatenus autem significat essentiam de omnibus rebus prędicatur in quęstione Quid est, vt patet ex secunda conclusione eiusdem: ergo &c.

Existentiam de solo Deo dici quidditatiuè.

Prętcrea si existētia, nec in Deo, nec in creaturis vllo modo differret ab essentia, nō esset propriū diuinę essentię esse suam existentiā: hoc autē pugnat cum omnium Theologorū sententia; ergo & illud.

Responsio Heruei.

Discrimē inter nomina cōcreta in diuinis, & in creaturis.

Idem discrimen tradit D. Thom. supra Boet. de hebdomadibus.

Huic argumento respondet Herueus, Ideo dici à Theologis, Deum esse suam existentiā, quia nomina cōcreta in diuinis, nec ex formali significatione, nec ex modo significandi important aliquid diuersum à diuina essentia: quo fit, vt quemadmodum verè dicimus, Deus est sua essentia, sic etiam dicere possimus Deus ęst sua existentia. Ideo autem hominem, Angelum, & alias creaturas non dici suas existentias, quia nomina concreta in creaturis important multa, & diuersa entia: significant enim aliquam vnam essentiam ex formali significatione: ex modo autem significandi concretorum, importāt cętera omnia, quæ cum illa essentia coniuncta sunt. Verbi causa, homo significat ex formali significatione solam humanam naturā, ex modo autem significandi importat quantitatem, & omnes qualitates, quæ sunt cum natura humana coniunctæ. Angelus item solam naturam angelicam formaliter significat; ex modo autem significandi concretorum nominum importat omnia accidentia, quę Angelo inhærent. Vnde fit, vt quemadmodū falsò dixeris, hominē, & Angelum esse essentias suas; quòd vterque plura importet, quàm essen-

essentiam suam, sic etiam falsò dices, hominem, & Angelum esse suas existentias, quæ eadem sunt omnino cum suis essentiis.

Verum hæc responsio nullam vim habet. Primùm, quia etsi hoc discrimen cernatur inter Deum, & creaturas, quatenus significãtur nominibus concretis; nullum tamen habet locũ, quatenus significantur abstractis. Vt enim Deitas nullo pacto distinguitur à sua existentia, sic etiã auctores sentẽtiæ, quã impugnamus, fatentur humanitatẽ nullo pacto distingui à sua existẽtia, quod tamen negãt Theologi: atq; ideo nos in obiiciendo, abstracto nomine essentiæ diuinæ vsi sumus. Deinde quia Theologi, dum hoc discrimen constituunt inter Deũ & creaturas, non agunt de Deo, & creaturis, vt his vel illis nominibus significãtur, sed de reb⁹ ipsis, vt de homine, quatenus homo est, seu quatenus quędã substantia, vt à cæteris omnibus entibus distinguitur. Postremò, quia si hęc sentẽtia vera sit, necessariò sequetur, apud eos, qui nullã relationẽ realem in creaturis agnoscunt, si angelus creetur sine vllo prorsus accidente absoluto (quod fieri nil videtur repugnare) fore, vt eiusmodi angelus nõ solùm quaten⁹ nomine abstracto significabitur, sed etiã quatenus cõcreto, eodẽ prorsus modo idẽ sit cũ sua existẽtia, quo id Theologi affirmant de Deo; quòd certè neipsi quidẽ relationũ realium impugnatores cõcedere audebũt. Quòd si auctores huius sentẽtiæ huic argumento respondeant, etiã angelum sine vllo accidẽte creatum non posse dici suam existentiam, eo quòd sublatis omnibus accidentibus adhuc sit suppositũ, quod quidẽ vt omniũ Theologorũ sententia distinguitur ab essentia, ita etiã distinguitur ab existentia; nihil ad rẽ erit responsio. Neq; enim loquimur de distinctione existẽtiæ à supposito seu subsistẽte, sed ab essentia siue natura. Accedit, ꝙ nõ desunt ex ijs auctorib⁹ qui existimẽt, suppositũ & naturã idẽ prorsus esse à parte rei, soloq; significãdi modo distingui. Quòd si omnino idẽ sũt à parte rei, profectò quemadmodum essentia huius angeli creati sine accidente reali erit prorsus idem cum existẽtia eiusdem: ita & suppositum.

Responsionis impugnatio.

D. Th. 3. p. q. 17. & doct. in 3. lib. sent. d. 6.

Refellitur alia responsio.

Vt Dur. in 1. d. 34 q. 1.

Suppositũ

Postremò. Si essentia, & existentia, etiam in creaturis penitus idem essent, & pari ratione existere, & esse ens (sumpto ente vt formaliter significat essentiam) quo pacto hæc est vera, Antichristus non existit, sic etiam hęc esset vera, Antichristus non est ens; at hoc est falsum; ergo & illud. Probatur minor. Quia si Anti christus non est ens; ergo nec substantia, nec homo, ac proinde nec Antichristus; quæ est aperta contradictio.

Hanc etiam rationem dissoluere conatur Herueus asserens, idem posse negari de seipso alio modo sumpto, vt homo actu de homine potentia. Itaque existimat, hanc esse nunc veram, Antichristus non est Antichristus, quemadmodum hæc, Antichristus non existit, idque propterea quòd Antichristus potẽtia non sit Antichristus actu, qui solus verè, ac simpliciter est Antichristus.

Solutio Heruei.

Sed nec huiusmodi respõsio dissoluit propositum argumentum.

Refutatio.

Primùm, quia hæc est simpliciter falsa, Antichristus nō est Antichristus (neque enim apertior est vlla contradictio, si simpliciter, & ex vi verborum iudicanda est) & tamen hæc est simpliciter vera, Antichristus non existit. Deinde, quia hæc posterior est contingens, cùm aliquando futura sit falsa, illa verò, si in eo sensu, quem ille ei tribuit, admittenda est, planè est necessaria, cùm nullo vnqnam tempore, propositio hæc Antichristus potentia non est Antichristus actu, falsa esse possit.

Existētiā distingui ab essentia ex Aristotelis sententia.

Potest item refutari eadem opinio ex Aristotelis sententia 2. Post. cap. 7. vbi perspicuè docet, essentiam distingui ab esse, siue ab existentia his verbis: Quid autem sit homo, aliud est, quàm hominem esse, & rursus; Esse verò nulli rei est substātia, id est, essentia. Item ex diuisione quæstionum, quam tradit initio eiusdem libri, si ita concludas; Quæstio quid est, Aristotele auctore, distinguitur à quæstione An est; ergo & quiditas siue essentia ab existentia. Ita patet, falsam esse primam sententiam, necessarióque distinctionem aliquam cōstituendam esse inter essentiam, & existentiam, quæ non ex verbis tantùm, & modo significandi sumatur.

tex. 7. 2. Post. tex. 5.

Ita argumētatur Aegidius in tractatu de Esse, & essentia. q. 9.

Secundæ opinionis impugnatio. SECTIO II.

D. Thomæ, eiusque sectatorum sententia.

Secunda opinio, quæ quoad posteriorem partē, primæ sententiæ opponitur (nā de priori parte nulla est cōtrouersia) placet Diuo Thomæ 2. cōtra Gen. cap. 53. in libello de ente, & essentia cap. 5. & in tract. de formis quæstio. 3. ar. 3. & aliis locis compluribus, vt illum interpretantur Ferrariensis in commentariis primi loci; Caiet. in commentariis secundi; Cap. in primum sent. d. 8. q. 1. Paulus Sonc. hoc loco q. 12. & reliqui doctrinæ illius non modò sectatores, sed etiam insectatores: excepto vno, aut altero ex recentioribus Thomistis, qui eius sententiam minùs rectè videtur explicare. sic enim scribit ipse in loco citato de formis (Nec potest ad hoc responderi (sicut quidam volunt) quòd esse, & forma differant secundùm rationem, sed tamen sint idem secundùm rem, & cæt.] Eandem sententiam amplectitur Ægidius Rom. in primum sent. d. 2. q. 4. art. 1. Quæ quinque etiam potissimùm argumentis quemadmodum superior confirmari solet.

Caiet. ca. 7. de Ente, & essentia. q. 12.

Argumētum primum huius opinionis.

Primum est. Nulla res est in potentia ad seipsam, vt patet; essentia creaturæ est in potentia ad suam existentiam; non est igitur idem re cum sua existentia.

Secundum. Nulla res verè intelligi potest sub opposito eius, cum
2 quo est idem realiter (neque enim homo intelligi potest sub opposito animalis, aut rationalis, quia est idem re cum animali, & rationali; eodemque modo res habet in cæteris) at essentia cuiuslibet creaturæ potest verè concipi, ac intelligi sub opposito suæ existentiæ, vt cum essentia rosæ, aut tonitrui intelligitur non existere; igitur nullius creaturæ essentia est idem re cum sua existentia.

Tertium

Tertium. Par est ratio in existentia substãtiæ creatæ, atque in existentia accidentis, vt vel vtraque vel neutra dicatur distingui ab essentia distinctione reali, at existentia accidentis distinguitur re ipsa ab essentia accidentis; ergo & existentia substantiæ creatæ ab essentia substantiæ creatæ. Minor ex eo videtur perspicua, quia in sacramento Eucharistiæ quãtitas panis amittit re ipsa existentiam illam, quam habebat in pane, vtpotè existentiam in illo; & quod plus est, accipit nouã existentiam substantiæ, qua possit esse subiectum reliquorum accidentium, vt quidem dicunt. Ita fit, vt omnis existentia creata distinguatur re ipsa ab essentia, cuius est existentia. 3

Quartum. Si existentia creaturæ nõ distingueretur re ab essentia, nõ reciperetur in illa; cõsequens est falsum, & absurdum; ergo & antecedens. Maior patet, quia nulla res dicitur recipere se ipsam. Minor probatur dupliciter. Primùm, quia si existentia creaturæ nõ recipitur in essentia; nulla est ratio cur hoc existens, per se, & hoc intelligens (accepto nimirũ vtroq; termino pro eodẽ homine, aut Angelo) sint idẽ subiecto: neq; enim duo aliqua dicuntur idẽ subiecto; nisi quia vel alterum inest alteri, vel vtrumq; eidem tertio: at nec intellectio potest inesse ipsi existẽtiæ per se cùm existẽtia sit vltimus actus, seu forma cuiusq; rei; nec itẽ existentia per se potest inesse intellectioni, cùm priùs natura res existat, quàm intelligat: ergo, nisi vtraq; recipiatur, ac insit in essentia, nulla prorsus ratio relinquitur, cur hoc existẽs per se, & hoc intelligẽs sint idẽ subiecto; quod tamen negari nullo modo potest, cùm perspicuũ sit, vnũ, & idem suppositum esse per se existens, & intelligẽs. Deinde, quia si existentia substantiæ creatæ non reciperetur in essentia, illud absurdum admittẽdum foret, esse eã infinitam. Nulla enim forma est limitata, & finita, nisi aut propter differentiã, qua contrahitur, quo pacto color est finitus in albedine; aut propter subiectũ, in quo recipitur, quo pacto albedo limitatur ad certos gradus, quia recipitur limitatè in subiecto: cùm ergo existẽtia creaturæ nõ sit limitata, & finita per differẽtias (existẽtia enim, cùm sit vltimus actus, non potest limitari per alios actus, cuiusmodi sunt differentię) efficitur, vt, nisi sit limitata propter receptionẽ in essentia, necessariò sit illimitata, & infinita. 4

Sonc. hoc modo, aliter Caiet.

Ita Ferrariẽ. in loco citato.

Quintũ. Id, quod cõuenit alicui non per vllam caussam effectiuã, distinguitur re ipsa ab eo, quod non conuenit eidẽ, nisi per aliquam: atqui prædicata essentialia conueniunt creaturis non per vllã caussam effectiuam (siquidem huiusmodi propositiones, Homo est animal, Homo est substantia, & similes semper fuerunt veræ, etiam antequàm Deus quicquam efficeret) prædicatum autem, quo de rebus creatis affirmatur existentia, non conuenit creaturis, nisi per causam efficientem, vt patet: non est igitur dubium, quin essentia, & existentia creaturarum re ipsa distinguantur. 5

Confirmatur ex Aristotele

Eadem sentẽtia confirmatur ab his auctoribus ex loco illo Arist. 2. Poster. cap. septimo, quo superiorem opinionem impugnauimus. *tex. 7.*

dicunt

Dicũt enim verba illa planè significare distinctionem realem inter essentiam, & existentiam, cùm affirment, aliud esse essentiam, aliud existentiam. Idem quoq; volunt, docuisse Boëtium in libro de hebdomadibus cap. 1. cùm ita scripsit, Diuersum est esse, & id quod est, & paulò inferiùs, Est autem aliquid, cùm esse susceperit. *Propos. 2.* *Propos. 3.*

Ex Boetio.

Refutatio propositæ sententiæ, quia essentia, & existentia separari nequeant.

Verùm huiusmodi sententia non videtur probanda. Primùm, quia si existentia creaturarum distingueretur ab essentia, vt res à re, posset ab illa separari diuina potestate, præsertim cùm neutra quicquam includat alterius; at nullo modo videtur fieri posse, vt existentia v.g. huius lapidis permaneat in rerum natura pereũte essentia eiusdem lapidis, aut cõseruata separatim sub alia existentia, quemadmodum illi conseruari posse arbitrantur, argumento sumpto ab existentia naturæ assumptæ à Verbo diuino.

Quia supervacanea sit realis earũ distinctio.

Deinde, quia frustra inducitur realis distinctio, tãquam rei à re, vbi minor est satis, quàm realis: quicquid autem illi efficiunt, ac defendũt sua illa distinctione existẽtię ab essentia, nos efficiemus, ac tuebimur minore, vt patebit. Atque hęc communia sunt argumenta.

Quia existentia nõ ponatur per se in prædicamentis.

Tertiò, quia si distinguuntur vt res à re, erunt vtique diuersa entia realia. Quare cùm nulla sit ratio cur, si existentia est ens reale, non sit ens reale completum (ea saltem, quæ est cõpletarum rerum) ponetur profectò huiusmodi existentia in prædicamentis; quod & ipsi de communi Philosophorum, & Theologorum cõsensu negant; & fieri non posse patebit libro sequenti.

Ex Aristotele.

Refutatur quoq; eadem sententia ex iis, quę Aristoteles scribit 2. Post. cap. 1. cùm excludit à numero earũ quęstionũ, quę plura complectuntur, quæstiones, An est, &, Quid est. Ideo enim id facit, quia nunquam earũ termini significant plures res; cùm interim id sæpe contingat in quæstionibus, Quia est, & Propter quid est. *text. 1.*

Approbatio tertiæ sententiæ, & refutatio trium quorundam sensuum illius.

SECTIO III.

Media sententia.

Sot. 2. Phy. q. 2. & in 4. sent. d. 10. q. 2. & 3. Fraciscus Victoriam.

TErtia demum sententia, quæ vt media est, ita veritatem attingere videtur, est fermè Realium Scholasticorum, atque adeo quorundã recentiorum Thomistarum, qui nobis videntur inuitum etiam D. Thomam in eandem sententiam trahere. Verùm non omnes eodem modo eam explicant.

Henrici explicatio.

Quodlib. 9. & 10.

Henricus enim Gandauensis in Quolibetis ait, creaturam existentem nihil addere vltra essentiam, nisi relationem quandam, quæ idem sit re cum essentia, & terminetur ad caussam efficientem, à qua creatura actu fit, aut conseruatur. Sed hæc Henrici sententia, nisi profundius aliquid intelligat, non est probanda. Isto enim modo nihil aliud esset existere creaturæ, quàm referri relatione

Refutatio

actualis

actualis dependētiæ ad causam efficientem; quod non solum ex eo falsum esse deprehenditur, quia existendi verbum non est relatiuum, sed absolutum; verum etiam quia relatio actualis dependentiæ supponit existentiam creaturæ dependentis.

Recentio resquidā. Alij dicunt, creaturam existentem nihil addere suæ essentiæ, nisi hoc solùm, ꝙ sit extra causas suas. Sed nec huiusmodi sentētia placet. Nā si idē esse credunt, rē esse extra suas causas, quod referri ad illas relatione actualis depēdētię, ex proximè dictis refutata relinquitur. Si verò idē esse putant, quod rem productam esse à suis causis, & nondum corruptam, aut annihilatam; ex eo non est probanda sentētia, quia hæc oratio non significat formaliter, rem habere esse actu, sed accepisse illud à causa sua, & nondum amisisse, quæ haud dubiè sunt cōditiones coniunctæ cum actuali existentia creaturarum, nō ipsa earum actualis existentia. Si denique idem, quod rē neq; esse solùm obiectiuè in intellectu, neq; etiam in sola potestate suarū causarum (neque enim alius præterea succurrit sensus illorum verborum) de eo esse nos quærimus, qui nam sit, & quo pacto ab essentia distinguatur. Itaque nihil liquidò constat ex hoc explicandi modo. *Alterius explicationis reiectio.*

Alij Recentiores. Alij denique, dicunt, existentiam creaturæ distingui formaliter ab essentia, quo pacto similitudo distinguitur ab albedine, posita identitate reali relationum cum suis fundamentis. Verùm hæc explicatio, quæ Scoto à quibusdam tribuitur, nec Scoto tribuenda est, vt eius quoque sectatores asserunt nec videtur vera. Ea enim sola propriè distinguuntur formaliter, quæ sunt diuersæ entitates, vt substantia, & quantitas; animal, & rationale; aut vnum addit aliquid entitatis entitati alterius, vt homo, & animal, existentia autem non distinguitur ab essentia, vt entitas ab entitate, cùm non sit quiditatiuè ens, vt patet ex dictis; vnde fit, vt nec entitatem enti possit adiungere. Præterea, si distingueretur formaliter ab essentia, ac proinde esset ens, cùm nulla ratio appareat, cur non esset completum (ea saltem, quæ esset completarum rerum, vt contra secundam opinionem dicebamus) poneretur vtique per se in vno aliquo, aut pluribus prædicamentis, at non ponitur per se, vt omnes fatentur, ergo &c. Quòd si quis illam, aut contra omnium communem sententiam dicat, esse ens completum, & poni per se partim in prædicamento quantitatis partim in prædicamento Quando (in his enim prædicamentis videbuntur per se poni durationes successiuæ, & non successiuæ creaturarum, à quibus nihil credentur differre ipsæ earum existentiæ) aut certè asserat, esse ens incompletum vtpotè actum quendam vltimum, quo quælibet species contrahatur ad sua indiuidua (hæc enim sententia alicui forsitan arrideat) vtrumque nos fieri non posse, latè ostendemus libro sequenti. *Tertiæ explicationis refutatio.* *Vt in Trāb. lib. 5. q. 6.*

Aliter probant sectatores Scoti essentiam, & existentiam non distingui formaliter. Quia eadem, inquiunt, est definitio hominis actu existentis, & hominis absolutè. Quę ratio, si bona est, ad superio- *Scoti sectatorum ratio.*

rem

Definitio rem reuocari debet. Quia enim actualis existentia non est entitas; iccirco non alia definitio tradenda est hominis absolutè sumpti, alia hominis existentis actu: multiplicatio enim definitionum ex multiplicatione entitatum nascitur.

Vera explicatio tertiæ sententiæ. SECTIO IIII.

Quo igitur pacto media sententia vera sit, tribus conclusionibus explicandum est.

Prima conclusio. Prima conclusio. Existentia creaturarum non est idem omnino, quod essentia illarum. Quę conclusio ex impugnatione primę sententię perspicua est.

Secunda. Secunda conclusio. Existentia creaturarum non distinguitur ab essentia illarum realiter, siue vt res à re. Hæc item patet ex impugnatione secundæ sententiæ.

Tertia. *Modus intrinsecus.* Tertia conclusio. Existentia creaturarum distinguitur ab illarum essentia ex natura rei; non tamen formaliter, sed tanquam vltimus eius modus intrinsecus. Voco autem modum intrinsecum, eum, qui conuenit rei, non per aliam realitatem, siue entitatem; quales sunt modi, quibus distinguuntur genera summa inter se; & modus, quo intẽsio trium graduum distinguitur ab albedine, cuius est intensio. Quocirca qualitates, quę dicuntur modi substantię, vt habitus, figura, & huiusmodi alia, ideo non sunt modi intrinseci substantię, quia conueniunt substantię per aliam entitatem ab entitate substantiæ, nempe per entitatem qualitatis, quę est verum ens ab entitate substãtiæ distinctum. *Auctores conclusionis 3.* Atque hæc conclusio est Alexandri Alensis in septimum librum huius operis, quam fatetur se ab aliis accepisse; eandémque postea sequutus est Scotus, & alij complures. *In textu 22. Vide Scoti additionem 1. quæstionis 1. quolibeti 1.*

Prima pars huius conclusionis probari potest argumentis secundę sententię ad verum sensum reductis. Id enim solum efficiunt, vt existentia creaturarũ distinguatur ab earũ essentia, seclusa omni operatione intellectus, vt ex eorum solutione patebit, hoc autem est distingui ex natura rei. Secũda pars ex fine superioris sectionis patet. *Quotuplex distinctio ex natura rei.* Tertia probatur. Quia quicquid distinguitur ab aliquo ex natura rei, & non realiter, aut distinguitur ab eo ratione alicuius realitatis, vt homo ab animali additione differẽtiæ, aut ratione modi intrinseci, vt albedo certę intẽsionis ab albedine absolutè additione determinationis; aut ratione vtriusq;, quo pacto similitudo distinguitur ab albedine, in qua fundatur, habet. n. nõ solũ diuersã realitatẽ, siue entitatẽ, sed etiã diuersum modũ essendi, cùm pertineat ad aliud prędicamentũ. At existentia creaturarũ distinguitur ab essentia earum ex natura rei, nec realiter, vt ostensum est, & insuper non est formaliter realitas vlla, siue entitas, vt formaliter ab essentia distingui possit: restat igitur, vt distinguatur ab essentia tanquam modus intrinsecus illius. *Existen-* Quòd autẽ distinguatur vt vltimus, ex eo patet, quia quic-

Lege D. Th. in tract. de formis. q. 3 art. 3. quid in creaturis cõcipitur sub quauis entitate, aut modo entitatis, qui non sit actualis existentia, adhuc vlterius naturæ ordine concipi potest sub actuali existentia. Atq; hęc est causa, ob quam Theologi, ac Philosophi dicunt, existentiam esse vltimam actualitatem omnis formę. Dicerem generaliùs [omnis entitatis] quia omnis entitas habet suam existentiam, etiam entitas materiæ primæ, vt patebit lib. 8. Verùm illi partim pressiùs loquuntur de existentia in illo pronunciato; partim sunt ex eorum numero; qui putant, omnem existentiam prouenire à forma. *In his sũt D. Tho. 1. p. q. 3. ar. 4. & alibi sæpe Scot. 2. sentent. d. 3. quæ. 3. Aegid. quolib. 1. q. 7.* *tiam esse vltimum modũ intrinsecũ.* *Esse vltimam actualitatẽ omnis entitatis.*

Sed quærat aliquis hoc loco, Qui fieri possit, vt existentia actualis sit vltima actualitas omnis entitatis, cùm ipsa adhuc sit in potentia, vt sit actu. existentia enim rosę, cum rosa non existit, est in potentia vt sit actu; quo eodẽ modo res habet in cęteris existẽtiis creaturarũ. *Prima dubitatio.*

Quęrat item. Num quemadmodum inferiora cõstituuntur ex entitatibus superiorum, ita etiam existentię inferiorum constituantur ex superiorum existentiis. *Secunda.*

Quęrat postremò, Quid intersit inter existentiam, & substantiã, & quibus primò vtraque conueniat. *Tertia.*

Verùm missa extrema dubitatione, quoniã maioris negotij est, & latè disputabitur lib. sequẽti; ad primam dicendũ est, existentiam rosę, & cuiusuis alterius rei non existentis, non propriè esse in potentia vt sit actu; sed rosam potiùs, & quamcunq; rem aliam non existentem esse in potentia, vt sit actu per illam. Neque enim existentia, si propriè loquendum est, existit, quemadmodum neq; albedo est alba, sed est id, quo res formaliter existit, quo pacto albedo est id, per quod res formaliter est alba. Quòd si quis colligat, existentiã nihil esse, aut saltem non esse quicquam reale, quia quod non existit in rerũ natura, non sit reale quicquã, sed vel nihil, vel ens rationis, vel aliquid fictitiũ: negandũ est antecedens. Nam vt aliquid sit reale, satis est, si per illud aliquid realiter existat. Verùm latè sumpto existẽdi verbo, dici potest existentia existere, quemadmodũ albedo nonnunquam dicitur albere, & lux vsitatius lucere, cùm interim sola res subiecta propriè dicatur albere, ac lucere. Hoc igitur pacto nõ dubiũ est, quin existentia sit in potentia, vt sit actu. Sed hinc non efficitur, vt nõ sit vltima actualitas omnis entitatis. Siue enim ipsa sit actu, siue non sit, semper suapte natura est vltimus modus intrinsecus cuiusque entitatis, quemadmodum forma substantialis, siue sit actu, siue non sit, semper tamen est prima forma materię, & quantitas primum accidens absolutum substantię corporeæ. *Prima dubitationis solutio.* *D. Th. 1. p. q. 45. art. 4.*

Ad secundam dubitationem dici potest, Quemadmodum ex passionibus superiorum non constituuntur passiones inferiorum, vt apertũ est; ita nec existentias inferiorum ex superiorũ existẽtiis constitui. Hoc tamen interest, quod passiones, si sunt vera accidentia, constant suis generibus, & differentiis pertinentibus ad aliquod prędicamentũ; existentię autem nullis constant generibus, & differentiis, *Secũda.*

tiis, vt patebit libro sequenti; quod Scotus animaduertit ad distinctionẽ tertiam 2. senten. sed sunt modi quidam essendi supponentes quamlibet entitatem, siue simplicem, siue compositã in esse possibili, quo pacto in prædicamentis spectantur; & ponentes formaliter earum quamq; in esse actuali, quod vocamus esse in rerum natura. Potest etiam dici existentiam nõ conuenire immediatè cuilibet entitati, sed cuilibet entitati singulari per se; naturásq; vniuersales non existere per proprias, & peculiares existẽtias, sed per existentias singulariũ per se; de qua tamen controuersia libro sequenti agendũ est. *Scot. 2. d. 3. q. 1.*

Solutio argumentorum primæ opinionis.

SECTIO V.

Esse duobus modis sumi posse. HIs expeditis, ad primũ primę opinionis argumentũ dicendum est; Quemadmodum Ens, ita & Esse duobus modis accipi posse, Vno, vt significat existere, quæ est propria verbi significatio, altero vt significat essentiam, quo pacto sumitur lib. 3. de Anima cap. 4. cum dicitur, Aliud esse carnem, aliud carnis esse, id est carnis essentiã. Si ergo esse in argumento sumatur priori modo, neganda est propositio, si posteriori, neganda est assumptio, quo pacto nihil conficitur. *tex. 9. & 10.*

Ad Secundum concessa vtcunque maiore, eo quod esse existentiæ non dicatur realitas quemadmodum neque entitas, neganda est minor. Neque enim idem omnino sunt existere, atque esse realiter, sed sumpto Esse priori modo tantùm.

Creatio quid supponat. Ad tertium neganda est maior. Nam etsi creatio nullam supponit entitatem rei actu existentem, supponit tamen totam illius essentiã potentia existentẽ, vt per ipsam creationem accipiat esse actu, alioqui nulla res creari posset, sed vel omnia ex se ipsis actu existerent, vel nihil præter Deum posset existere. Sola enim Diuina natura ex se existit. Atq; hæc ratio contra aduersarios plurimum valet, eamq; doctè persequitur Ægidius Romanus in tractatu de Esse, & essẽtia. *q. 9. & 12.*

Ad quartum neganda est consequentia. Nam etsi argumentũ aliquid momenti habere videtur contra secundam opinionẽ, nihil tamen efficit contra nos, qui non dicimus, existentiã esse re ipsa distinctam ab essentia, sed esse modum intrinsecum essentiæ, ex quo cũ essentia, si propriè loquendum est, non fit compositio. Quanquam ne contra secundam quidem opinionem vim habet argumentum, cum eius auctores dicant, existentiam non esse id, quod propriè incipit esse per generationem, sed id, quo res genita incipit esse. *Esse cum essentiã non facere compositionẽ.*

Nihil esse in potentia, vt habeat essẽtiam. Ad quintum, quicquid veritatis habeat maior propositio, falsa est minor. Nam si in ea sumatur ens actu pro eo, quod habet essentiam, ens autem potentia pro eo, quod non habet essentiam, sed potest illam habere, cum nullum tale ens potentia dari possit, imò ne fingi quidem

quidem;falsa omnino erit isto modo diuisio entis in ens actu,& ens potentia.Si verò ens actu sumatur pro habẽte existentiã,ens autem potentia pro eo,quod non habet existentiam,sed potest illam habere, vera quidem erit diuisio: cæterum hoc pacto esse potentia non destruet diuisum, cum ens potentia hac significatione sumptum verè dicatur ens,veluti Antichristus.

Ad ea verò loca Aristotelis,quibus eadẽ sententia confirmabatur, dicendum est, in iis locis, tam ens,quàm esse, accipi vt significant essentiam.Quanquam etsi sumerentur, vt significant existentiam, nihil contra nostram sententiam colligeretur. Sensus enim eorum locorum est,Neque ens hominem dicere aliam essentiã ab homine, neque verbum, Esse,significare aliquam essentiam ab essentiis prędicamentorũ distinctam ; cui veritati nihil obstat ea distinctio existentię ab essentia,quam possumus. *Explicatio quorũdam locorũ Arist.*

Solutio argumentorum secunda. SECTIO. VI.

PRimum verò secundæ opinionis argumentum, hoc pacto dissoluendum.Simpliciter quidem non esse dicendum,rem vllam esse in potentia ad seipsam , posse tamen dici in potentia ad aliquid,quod futurum sit idem re cum ipsa, quo pacto albedo potest esse in potentia ad similitudinẽ.Hoc igitur modo verè dici potest,omnem creaturam fuisse ab ęterno in potentia ad suam existentiam,cum qua futura erat idem re. *Num res vlla possit esse in potentia ad seipsam.*

Hinc patet solutio secũdi.Neganda enim est maior,vt patet ex dictis.Nec obstant exempla adducta. Ratio enim,ob quam homo nõ potest intelligi sub opposito animalis, aut rationalis,non est,quia sit idem re cum vtroque,sed quia vtrumque pertinet ad essentiã ipsius.

Ad tertium concessa maiore negandum est, existentiã accidentis distingui re ipsa ab accidente.Ad probationem verò dicendũ,quantitatem panis,non admittere in consecratione suam existentiam,sed modum existendi,quem habebat in pane,& relationem inhærentiæ actualis,quæ modum illum existendi suapte natura sequitur. Quo fit,vt nullo modo sit probanda sententia eorum,qui putant,quantitatem, per consecrationem accipere existentiã substantię,vt possit, tum existere per se,seu absque subiecto,tum etiam reliqua accidentia sustinere. Nam cum quantitas dum est in pane,sit medium,seu subiectum.Quo(vt vocant)cuius interuentu illa insunt pani,satis erit,si Deus quantitatis existentiam conseruet,vt illa non solum existat sine subiecto, sed etiam reliqua accidentia sustineat. Itaque habet quidem existentia quantitatis post consecrationem similitudinem quandam cum existentia substantiæ , veram autem rationem illius non habet. Quòd si quis obiiciat,existentiam accidentis nihil aliud esse,quàm existentiam, qua aliquid existit in subiecto, quemadmodum existentia substantiæ nihil est aliud,quàm existentia,qua *Hoc impugnat Scotus in 4. 2. q. 1. & Scotus ibidem d. 10. q. 2. ar. 2.* *Quædã sententia de existẽtia quantitatis impugnatur.* *Obiectio.*

aliquid

aliquid existit per se; at quantitatem post consecrationem non existere in subiecto; ergo non existere per existentiam accidentis, sed substantiæ: hunc in modum occurrendum est. Quemadmodum essentia accidentis non in eo consistit, quòd actu insit substantiæ, sed in essentiali aptitudine, vt insit substantię, quod initio 7. lib. patebit; ita quoq; existentiā accidētis non in eo positā esse, vt per eam accidens actu existat in substantia, sed vt per eam possit in substantia existere.

Dilutio.

Ad quartū dicendū, etsi nulla res se ipsam recipit, posse tamen recipere aliquid, quod sit idem cum re ipsa, quo pacto albedo recipit similitudinem, seu (vt exemplū sumatur in iis, quę nunquam separantur in rerum natura; cuiusmodi sunt essentia, & existentia) quo pacto creatura recipit relationē actualis dependētiæ à creatore. Hoc igitur pacto recipit essentia creaturarum existentiam vt vltimum modum intrinsecum, seu vltimam actualitatem. Vnde cùm earum existentia isto modo sit recepta, & limitata, nihil efficitur in reliquo argumentationis progressu. Adhuc enim hoc existens per se, & hoc intelligens, erunt suo modo idem subiecto, quia in eadem essentia hominis, aut Angeli recipitur existentia per se, & intellectio: illa quidem, vt modus intrinsecus; hæc autē, vt verum accidens. Adhuc itē existentia per se erit finita, & limitata ad essentiā substantiæ creatæ, in qua recipitur, vt modus, & actualitas illius. Quanquā propositio illa, Nullam formam esse finitam, & limitatam, nisi vel propter differentiam, quia contrahitur, vel propter subiectum, in quo recipitur, non est vsquequaque vera, saltem in formis impropriè dictis, cum differentia indiuiduans, qua Socrates constituitur in esse Socratis, finita sit, & neutro modo sit limitata, nisi dicas, eam quodammodo recipi, in natura specifica ad constitutionem Socratis.

Num fundamentū recipiat relationē, à qua re ipsa non distinguitur.

Limitatio existētiæ.

Ad quintum dicēdum, etsi nulla sit causa efficiens huius cōnexionis, Homo est animal, quod rectè assumitur in argumentatione, nósque ostendemus lib. 5. tamen hanc connexionem, Homo est animal existens, habere veram causam efficientem. Quę enim efficit; vt homo existat, eadem efficit, vt homo sit animal existens, quod eodem modo dicendum est de cęteris enunciationibus, in quibus prędicatum essentiale de subiecto dicitur.

Connexiones necessariæ an habeant causam efficientem.

Ad locum verò illum Aristot. in 2. Post. dicendum est, in iis etiam, quæ non differunt re, sed vel formaliter, vel solùm ex natura rei, ita nonnunquam loqui Aristotelem, vt dicat, vnum esse aliud ab alio, vt cùm in loco suprà citato Librorum de Anima scribit, aliud esse carnem, aliud carnis esse, id est essentiam carnis, aliud magnitudinem, aliud esse magnitudinis, id est magnitudinis essentiam.

SIT NE VNVM VERA PASSIO ENTIS.

QVÆSTIO QVINTA.

Quòd non videatur esse vera eius passio. SECTIO I.

VBI quatuor priores quæstiones de ente expediuimus; sequitur vt de passionibus, propriisue illius affectionibus, potissimùm verò de iis, quæ in præcipuis habentur, disseramus. Ac primùm quidem se offert disputatio de vno, quòd hæc entis affectio cæteras naturæ ordine videatur antecedere. Primùm quia dicitur de omnibus rebus absolutè, & sine disiunctione oppositi; cùm tamen reliquæ, aut non dicantur nisi comparatè, vt verum, & bonum; aut non de omnibus, nisi cum disiunctione oppositi, vt necessarium, & contingens. Deinde, quia nulla est passio entis, quæ rerum essentiis minorem additionem videatur facere, cùm solam negationem diuisionis illi adiungat, vt ex progressu quęstionis patebit. Postremò, quia cæterę omnes affectiones supponunt vnitatem rerum, quibus conueniunt, cùm aliquam entium distinctionem exigant, quæ sine vnitatibus distinctorum intelligi non potest. His, & aliis de causis meritò Arist. in hoc cap. cùm primùm entis analogiam explicauit, cõtinuò ad vnius explicationem aggressus est. Nec id solùm, verùm etiã adeo connexum fecit cum ente vnum, vt vtrùmque vnam, atque eandem naturã esse docuerit; Philosophiæ item partes ex partibus vnius, quemadmodum & ex partibus entis colligendas esse dixerit; ac demum cæteras entis affectiones, quæ per disiunctionem dicuntur, ad vnum ipsum, quasi ad principium omnis contrarietatis reuocandas esse affirmauerit, vt ex contextu patet.

Cur primum agatur de vno.

text. 3.

Quanta sit vnius cum ente connexio.

Non desunt tamen argumenta, quibus illud videatur non esse vera passio entis realis. Primum est. Vnum non solùm dicitur de entibus realibus, sed etiam rationis; siquidem in his etiã dicimus, vnum esse aliud ab alio: damus quoq; in his definitiones, & vniuocas prædicationes; cùm interim id, quod definitur, aut vniuocè prædicatur, necessariò sit vnum: latiùs ergo patet vnum, quàm ens reale.

Primum argumentum pro parte negante.

Secundum. Cùm duo opposita prædicata dicuntur de cõmuni aliquo subiecto, neutrum eorum cum illo reciprocatur; sed vtrumque per se minùs latè patet (alioqui vtrumq; simul diceretur de aliquo contento sub eiusmodi subiecto, quod fieri nequit) atqui vnum, & multa sunt opposita prædicata, & dicuntur de ente reali, ac per se; vtrumque enim dicitur à Metaphysicis affectio subiecti Metaphysicæ: ergo etsi vnum non dicatur de entibus rationis, adhuc tamen non reciprocabitur cum ente reali, quod est Metaphysicę subiectũ, sed minùs latè patebit. Eadem vis est in illo communi argumẽto;

Ens diuiditur per vnum & multa; ergo fieri non potest, vt vnum reciprocetur cum ente.

3 Tertium. Id, quod formaliter, aut est negatio, aut relatio rationis, non potest esse vera passio entis realis; siquidem negatio nihil est, relatio item rationis non conuenit entibus realibus, nisi per operationem intellectus, quod dicendum non est de passionibus entium realium: atqui vnum non videtur posse significare formaliter, nisi vel negationem, vel relationem rationis, vt dicere cæpimus q. 3. de omnibus passionibus entis: ergo etsi quis ratione aliqua concludat, vnum reciprocari cum ente reali; non tamen efficiet, vt sit vera etius passio. Quod idem argumentũ valet ad euertendas cæteras passiones entis, si verum est, nullam earum addere enti, nisi vel negaionem vel relationem rationis.

Num omnia quinque transcendentia, quæ enti addi solent, sint vere illius passiones. SECTIO II.

Ens habere veras, ac proprias passiones.

PRO huius quæstionis explicatione illud principio ponendũ est, ens habere veras ac proprias passiones, quę de ipso, quatenus est ens demonstrari possint. Nã, vt Arist. hoc cap. concludit, quemadmodum numerus, solidum, & cætera entium genera, quatenus talia sunt, suas habent proprias affectiones, quæ in particularibus scientiis demonstrantur: ita ens, qua ratione est ens, propriás affectiones habere debet, in quibus considerandis, ac demonstrandis primi Philosophi cura versetur. *tex. 5.*

Ad verã passionẽ, quæ requirantur.

Illud etiam animaduertendum, vt attributa aliqua sint veræ passiones entium realiũ, non opus esse, vt ipsa sint formaliter entiá realia, sed satis esse, si reciprocentur cum subiectis, quibus attribuũtur, & ex eorum natura quasi nascantur, etiam si sint negatiua, aut relatiua rationis. Hoc enim satis est, vt demõstrari possint. Qua de causa nõ mirum est, si Arist. 2. de Anima cap. 7. doceat, visibile esse propriam affectionem coloris, etiam si nullã entitatẽ colori adiungat.

Duo genera passionũ entis.

Postremò animaduertendũ est, duo dici solere genera passionũ, quæ cum ente recurrant, alias simplices, alias coniunctas. In simplicibus numerari solent quinque illa vulgata attributa, quæ cum ente senarium transcendentium numerum conficiunt, Res, Vnum, Aliquid, Verum, Bonum, quæ in primis, ac præcipuis affectionibus sentis habentur. In coniunctis censentur, Idem, aut diuersum; Necessarium, aut contingens; & aliæ similes, quæ & posteriores, & minus præcipuæ dicuntur. Cõstitui autem solet inter hæc passionum genera huiusmodi discrimen, quòd priores sine disiunctione cum ente conuertantur; posteriores non nisi cum disiunctione. Quicquid tamen veritatis habeant exempla, quæ proponi solent; misso nunc toto posteriori genere, & in alios libros dilato, de quinque illis trãscendentibus, quæ in priori genere numerari consueuerunt, agendum est nobis hoc loco. *tex. 66.*

De quibus agendum.

Ac

Ac primùm quidem operæpretium eſt intelligere, num duo illa attributa, Res,& Aliquid, veræ illius paſsiones exiſtimari debeant. Hac enim in re conſuetudo recentioris ſcholæ cum veteri, atque adeo cum veritate ipſa videtur pugnare. Ferè enim Recentiores illa diſtingunt, tum inter ſe, tum etiam ab ente, ac cæteris tranſcendentibus, ex qua re ſequitur, ea omnia numeranda eſſe in paſsionibus entis, ſi modò ens ſit primum omnium tranſcendentium, quod omnes concedunt. Ratio diſtinctionis, eorum ſententia, in hoc poſita eſt; quòd Ens ſumatur ab actu eſſendi; Rès ab eſſentia; Vnum ab indiuiſione in ſe; Aliquid ab alietate à cæteris, quaſi iuxta etymologiam nominis idem ſit atque Aliud quid; tum deinde accedant Verum,& Bonum, de quorum diſtinctione poſtea agendum. *Quo pacto diſtinguantur ſex tranſcendētia apud quoſdam.*

Hæc tamen ſententia non placet. Primùm, quia pugnat cum doctrina Veterum, apud quos idem ſunt, Ens, Aliquid,& Res; neq; aliter hæc nomina, quàm vt ſynonyma vſurpantur. Deinde, quia ſi vnum ex his addatur alteri, aperta cōmittitur nugatio, niſi verbum, Aliquid, ſumatur vt eſt particularitatis nota, veluti cùm dicimus, Aliquod ens, vel, Res aliqua. ſignificamus enim hoc pacto certum aliquod genus entis, nec iam vtimur vocabulo, Aliquid, vt eſt nomen tranſcendens. Tertiò, quia ſi hoc ſolo diſcrimine diſtinguūtur, Ens,& Res, quòd Ens actum eſſendi ſignificat, Res autem eſſentiā; nullus iam diſtinctioni reliquus eſt locus, ſi Ens ſumatur, vt ſignificat eſſentiam, quo pacto ſumitur, cùm Metaphyſicæ ſubiectum conſtituitur,& penè in omni Philoſophia, tametſi à ſignificando actu eſſendi ad ſignificandam eſſentiam ſit traductum. *Refutatiō ex ſententia Veterum.* *Ex nugatione, quæ committeretur.* *Ex ſuprà dictis.*

Poſtremò, quia etſi verbum, Aliquid, ab alietate, ſeu (quod idem eſt) à diuerſitate ductū videri poteſt, vt fortaſſis lapis à lædendo pede; tamē quia audito verbo Aliquid, nihil de diuerſitate cogitamus, quēadmodū nec de læſione pedis, audito lapidis nomine; nō ſignificat propriè eiuſmodi verbum alietatem, ſed vel contradictorium verbi, nihil, quo pacto etiam exiſtentia, & quilibet alius intrinſecus modus eſſendi appellatur aliquid; vel magis propriè, magiſq; vſitatè apud Philoſophos, Entitatē, ſiue Ens. Accedit, quod Diuerſum apud eos, qui hæc diſtinguūt, nō eſt ſimplex paſsio entis, ſed pars eius disiunctę affectionis, quam appellant, Idem aut diuerſum, Quòd ſi alietatē accipiant, pro alietatis fundamento, quod videtur eſſe diuiſio; vt enim identitas fundatur in indiuiſione, ita videtur diuerſitas fundari in diuiſione) primùm multi eorū ſibi repugnabunt, cùm velint, vnū non modò ſignificare diuiſionē rei in ſe vel à ſe, ſed etiā diuiſionem ab aliis, quo fit, vt aliquid, eorū ſententia, non ſit alia paſsio ab vno, ſed in ipſo vno includatur. Tum etiam quia non diuiſio, ſed multitudo eſt fundamentum diuerſitatis, quemadmodum vnitas identitatis. Nam etſi inter ens, & non ens datur diuiſio, non tamen datur diuerſitas. Ac denique, quia diuiſio eſt communis entibus & non entibus, vt quemadmodum entia à non entibus, ita & non *A ſignificatione verbi.* *Ex eorum dictis.* *Reſponſio.* *Impugnatio.*

Pp 2 entia

entia ab entibus diuisa sint; atque hæc est diuisio, quæ antecedit vnum, & nomine vnius negatur in ente quasi subiecto, vt diximus in expositione contextus.

Ens Aliquid, & Rem idē omnino esse. Dicendum est igitur; Ens, Aliquid, & Rem idem prorsus esse, nec vllo pacto distingui inter se, nisi quòd nomina Entis, & Alicuius sæpe sumuntur in commune, vt dicuntur de entibus realibus, & rationis (vt cum Ens, aut Aliquid in reale, & rationis distinguitur) nomē autem Rei semper sumitur pro ente reali, nisi fortè cum adiectione proferatur, vt si cū de secundis notionibus disseris, dicas te disputare de rebus, quæ pendēt ab operatione intellectus; Id quod satis declarant denominationes, & inflexiones ex nomine rei factæ, vt Reale, Realiter, & Realitatis vocabulū, quibus Recentiores potissimum vtuntur. In solis enim veris entibus, quæ realia dicūtur, vsurpari solēt. Auerroes in sua paraphrasi contra existimat: ait enim latius patere Rei nomē, quàm Entis, quod res dicatur de omni re concepta, vt de Hircoceruo, & Chimæra: Ens autem de solis veris rebus. Sed nō rectè philosophatur. Figmenta enim non dicūtur res, sed res fictitiæ; qua moderatione adiecta æquè possunt illa dici entia, atq; res. Itaque cū sermo est de ente reali, de quo primus Philosophus disputat, quēadmodū apud nos hoc loco, in quo eius vt subiectū est huius scientiæ, proprias affectiones quærimus: perspicuū est, nullū esse discrimen inter Ens, Aliquid, & Rem, quod saltem ad præsentem disputationem attineat: nisi verbum Aliquid valde improprie pro Diuerso accipias. Quo forsitan modo dicat aliquis idem, & diuersū esse simplices passiones entis, & singulatim reciprocari cū ente reali comparatione alicuius. Verum, vt præfati sumus, non hic agimus de omnibus huiusmodi passionibus, sed de quinque vulgatis. *Ca. de re.* *De eodē, & diuerso.*

Obiectio. Potest tamē sic cōtra obiici. Eorū, quæ sunt penitus idem, quoties multiplicatur vnū, toties multiplicatur alterū; at sæpe ens reale multiplicatur, nec tamē multiplicatur Res (dicūt enim multi, actionē, & passionē esse duo entia realia, nec tamen fatentur esse duas res) aliquod igitur discrimē est inter rē, & ens reale. Huic obiectioni ita occurres, Quemadmodū actio, & passio nō sunt duæ res, ita etiā nō esse duo entia; dici tamē aliquādo impropriè duo entia; quia aut sūt, aut creduntur esse duæ entitates, vsurpato nimirū cōcreto pro abstracto; quod frequens est in iis transcendentibus, quæ sunt participia, vt ens, aut adiectiua nomina, vt Verū, & Bonū. Nomen autem Rei, quia substantiuū est, nō ita solet vsurpari pro nomine realitatis, siue entitatis. Quid porrò sit distingui re, &, esse idem re lib. sequēti explicandū est. Cùm igitur cōstet ex quinque transcendentibus, quæ enti velut passiones simplices à recentioribus addūtur, prima duo nihil ab ente distingui; restat, vt de solis tribus extremis, id est de vno, vero, bono his tribus quæstionibus agendum sit. *Dilutio.*

Quid

Quid Scotus, & alij Scholastici sentiant de formali significatione vnius.

SECTIO TERTIA.

QVOD ergo ad Vnum attinet; quia proposita quæstio pendet ex ea, qua disceptari solet, quid nam vnum addat enti, quidque formaliter significet; exponendum est in primis, quid de hac re sentiant Scholastici.

q. 2. Scotus in hunc librum existimat, vnum addere enti aliquid reale, positiuũ. Quòd .n. addat aliquid reale, ex eo videtur supponere, quia quælibet res est vna, præcisa omni operatione intellectus. Quòd verò illud nõ sit negatiuũ, sed positiuum, quatuor argumentis probat. *Sententia Scoti.*

Primum est. Quia multitudo est quippiam positiuum, & tamen nihil aliud continet formaliter, quã vnitates. Res enim, quæ à multitudine dicuntur multæ, non pertinent ad constitutionem multitudinis, sed sunt subiecta multitudinis. *Primum eius argumentum.*

Secundum. Quia negatio in subiecto, seu priuatio, nullam perfectionem ponit in rebus; vnitas autẽ est perfectio simpliciter, cùm in quolibet melior sit ipsa, quàm non ipsa, iuxta definitionem Anselmi; siquidem diuisio vbique sonat imperfectionem. 2

Tertium. Quia imperfectiones non reducuntur ad summam imperfectionem (neque enim dari potest summum malum, quódque omni bono careat) & tamen omnes vnitates reducuntur ad summam vnitatem, vtpotè diuinæ naturæ. 3

Quartum. Quia priuationes non recipiunt magis, & minùs, cùm tamen ens simplex sit magis vnum, quàm compositum. 4

Non deerunt fortasse, qui putent, Scotum mutasse sententiam in 1. sent. d. 3. q. 3. amplexúmque fuisse opinionem eorum, qui putant, vnum nihil addere enti, nisi negationem, priuationémve diuisionis. Id enim parum aduertẽtibus fortasse videatur, præsertim cùm concludat eo loco, ens reale non dici quiditatiuè de suis passionibus; siquidem ex hac cõclusione haud obscurè videbitur effici, passiones entis nihil addere enti reale, ac positiuum. Verùm, quòd ille eo loco sententiam non mutauerit, ex eo perspicuum est, quia nec in tota eius loci disputatione verbum facit vllum de ea re; nec quicquam scribit vnde apud eum id colligi possit. Ex eo enim, quòd probat, ens non prædicari quiditatiuè de suis passionibus, non magis infertur, passiones entis significare formaliter solã negationem, aut relationem rationis, quàm si id colligas de differentiis vltimis; quod credo vides, quàm pugnet cum eius sententia. Nam, etsi putauit se ostendisse, ens reale non prædicari quiditatiuè de differentiis vltimis; nemo tamẽ dubitat, quin crediderit, esse eas formaliter reales, & positiuas. Itaque semper Scotus in ea sentẽtia perstitit, vt crederet, vnum addere enti aliquid reale positiuum, quod comitaretur negatio, seu priuatio diuisionis, idémq; repetiuit in 2. dist. 3. q. 2. Quã *Parum apta censura de opinione Scoti.*

proinde opinionem secutus est eius fidus discipulus Antonius Andreas in hunc librũ [a] & alij omnes Scoticę doctrinę sectatores. Nec desunt extra Scholam Scoti qui eandem sententiam approbent. [b]

a q. 1. b Vipam lus Vin. in sua Metaphysica cap. 13.

Solutio argumentorũ Scoti. Quicquid tamen hac de re dicendum sit, certę rationes Scoti nihil efficiunt; tametsi id rectè supponunt, vnitatem rerum verarum non pendere ab operatione intellectus. Vnde rectè efficitur, eam suo modo esse realem.

Multitudo positiuè ne, an negatiuè sumatur. Ad primum igitur argumentũ eorũ, quibus probat, id quod vnum addit enti, non esse negatiuum, dicendum, multitudinem transcendentem, de qua est sermo, ratione quidem rerum subiectarum multitudini, esse multa positiuè; sed tamen ratione ipsarum vnitatum, quę proximè pertinet ad multitudinem, nihil aliud esse, quàm multa negatiuè, id est, multas indiuisiones, vt ex dicendis patebit.

D. Tho. & Caiet. 1. p. q. 11. ar. 1. & 2. & Capr. 1. d. 24. q. 1. conclu. 3.

Ad secundum dicendũ est, vnum, qua ratione vnum est, & ab ente

Vnũ an perfectionem significet. distinguitur, nullam dicere perfectionem, vt D. Thom. rectè docet; tantùm abest, vt dicat perfectionem simpliciter. Cum autem Theologi dicunt, perfectionem simpliciter esse eam, quæ in quolibet melior est ipsa, quàm non ipsa, loco generis intelligenda est perfectio. Nec verum est, diuisionem vbique importare imperfectionem. Diuisio enim Dei à creatura nullam affert imperfectionẽ Deo; quod in aliis plerisque diuisionibus cernere est.

D. Th. 1. p. q. 6. ar. 3. ad 1. & Caiet. ibi.

Ad tertium dicendum, & si omnes vnitates ad summam vnitatem reducuntur; non tamen inde sequi dari reductionem aliquarum imperfectionum ad summam imperfectionem, siquidem vnitas vt ex se nullam perfectionem formaliter significat, ita nullam imperfectionem: quanquam ratione rei subiectę sępe dicitur perfecta, vel imperfecta. Isto enim modo dicimus, vnitatem voluntatum in rebus bonis esse bonam; in malis, vitiosam.

Priuationes num recipiant magis, & minus. Ad quartum dicendum, & si priuationes non recipiunt magis, & minus ratione sui, posse tamen vtrumque admittere ratione rerũ, quarum sunt priuationes. Hoc enim pacto aër dicitur magis, & minus tenebrosus, quia lumen, cuius tenebræ, siue obscuritas est priuatio, magis & minus admittit. Cum ergo diuisio, cuius priuatio est indiuisio, aliquo modo recipiat magis, & minus; non mirum, si vnum quod priuatiuũ diuisionis dicitur, magis, & minus admittat. Ita patet, rationes Scoti nihil efficere; quicquid de eius sententia dicendum sit.

Iãd. q. 4. Soc. q. 20. & 23. Iauel. q. 5. & 8. Flã dr. q. 3. ar. 8.

Sententia Ianduni, & multorũ Thomistarũ. Alij vero, in quibus sunt hoc loco Iandunus, Paulus Soncinas, & alij post Capreolum in primum sententiarum ad dist. 24. asserunt, vnum nihil addere enti præter negationem diuisionis; ita tamen, vt non significet formaliter solam eiusmodi negationem, sed etiam ipsum ens; quam sententiam plerique conantur ostendere esse D. Thomæ præsertim in 1. sent. dist. 19. & 24. in Opusculo 42. & in quęstionibus de potentia Dei. Quibus locis non solùm ait, vnum quatenus vnum, esse ens indiuisum, sed etiam vnitatem ipsam esse

Capr. 1. d. 2. q. 1. d. 19. q. 1. ar. 1. d. 24. q. 1. ar. 3. Opus. 42. c. 2. de potentia q. 9. ar. 7.

essen-

essentiam indiuisam.

Est tamen inter eos nonnihil discriminis: namque alij asserunt vnũ significare formaliter totum hoc in recto casu, ens indiuisum: alij vero ens in recto, indiuisionem autem in obliquo, quasi dicas, ens habens indiuisioné, seu cum indiuisione: alij denique sentiũt vnum significare ens indiuisum, quatenus indiuisum est, ita tamen vt non excludatur ens; quod certè à prima explicatione nihil videtur differre; præsertim cum dicant, ens esse id, quod materiale est in vno, & quasi genus eius, & aliorum transcendentium; indiuisum autem id, quod formale, & quasi differentia, non quia contrahat ens, sed quia additum enti cõstituat vnum, & distinguat illud à vero, & à cæteris transcendentibus. *Discrimẽ eorum inter se.*

Probant autem hi auctores suam sententiam hac potissimum ratione. Aut vnum significat formaliter solam negationem diuisionis, aut negationem, & aliquid aliud; non solam negationem; ergo & negationem, & aliquid aliud: non videtur autem posse significare aliquid præter negationem diuisionis, nisi ens; igitur significat & ens, & indiuisionem. Priorem assumptionem dupliciter probant. Primũ, quia si vnum nihil aliud formaliter significaret, quàm negationem connotãdo ens, nihil formaliter enũciaremus de Deo, cùm dicimus, Deus est vnus. Deinde, quia si solam priuationem significaret, esset terminus priuatiuus, ac proinde non posset conuenire in Deum, cùm omnis terminus priuatiuus significet aliquam imperfectionẽ rei, de qua prędicatur. *Ratio qua suam sententiã cõfirmãt.*

Verùm, siue eorum sententia vera sit, siue falsa; certè ratio, qua illam confirmant, non efficit quod volunt. Nam & si negemus priorem assumptionem, nihil inde absurdi sequetur. Neque enim necesse est, vt quicquid prædicatur de Deo, significet formaliter positiuum aliquid, cum multa nomina purè negatiua possint de Deo enunciari, vt Non factum, Non mutabile, seu Immutabile, & similia. Nec item absurdum est, attribuere Deo nomina priuatiua, quæ tum demum imperfectionem significant, cùm id, cuius absentiam denotant, dicit perfectionem, cuiusmodi non est diuisio ea, cuius absẽntia significatur nomine vnius. Quocirca si quis dicat, Socrates est incõtaminatus, inculpatus, & similia, nullam in eo notabit imperfectionem, sed potiùs perfectionem, quòd contaminatio, & culpa sint imperfectiones quædam. *Propositæ rationis refutatio.*

Alij denique dicunt, vnum addere enti solam negationem diuisionis per modum priuationis, ita tamen vt non significet formaliter ipsum ens, sed solùm connotatiuè. Quæ sententia, vt magis amplectenda, nonnullis conclusionibus explicanda est. *Aliorum probanda sententia.*

Quid vnum, & reliquæ simplices passiones possint addere enti.

SECTIO IIII.

Prima conclusio. PRima conclusio. Vnùm non est re ipsa distinctum ab ente. Hæc planè traditur ab Arist. hoc cap. vbi docet, ac probat ens & vnum esse vnam atque eandem naturam, siue non diuersas, vt in explicatione contextus diximus; satis autem patet, apud Arist. quicquid non est natura diuersa, non esse quoque rem diuersam: quod idem vniuersè verum est in rebus creatis. Potest etiã conclusio ea ratione probari, quia si ab vnaquaque re tollerētur cætera omnia: à quibus illa re ipsa distinguitur, adhuc esset ens, & vnum quidpiam. Adde quod alioqui nulla res vna, esset simplex realiter. Nam quæ realiter differunt, si ita coniuncta sint, vt alterum sit forma, aut quasi forma alterius, realem compositionem faciant necesse est. Sed in hac cōclusione nulla est inter Philosophos dissensio. *tex. 3.* *Ita probāt theologi 1. sent. d. 24.*

Secunda. Secunda conclusio. Vnum non est idem omnino cum ente, hoc est, & re, & ratione. Hanc etiam conclusionē subiicit Aristoteles in verbis proximè sequentibus, cùm ait, sed non vt quæ vna rationē declarentur. Eandémq; omnes ea ratione approbant: Quia si essent idem omnino, ęquè nugaretur, qui diceret, ens vnum, atque qui dicat Gladius ensis, quod tamen à nemine vitio nugationis arguitur. *tex. 9.*

Tertia. Tertia conclusio. Vnum nihil addit enti, quod reale, & positiuum sit, & ab ente formaliter distinguatur. Hanc conclusionem, si rectè quis aduertat, planè innuit Arist. eisdem illis verbis, Ens, & vnum esse vnam atque eandem naturam. Si enim credidisset, vnum addere enti aliquid reale positiuũ ab ente formaliter distinctum, non dixisset esse vnam, & eandē naturam, sed vnum & idem re, siue subiecto. Id enim, quod ab altero est formaliter distinctum, non est eadem natura cum illo, etiã si possit esse eadem res. Est etiam hęc conclusio penè omnibus communis pręterquàm iis, qui Scoti doctrinam sequuntur. Potéstque in hunc modum probari. Si vnum adderet enti aliquid reale positiuum ab ente formaliter distinctum, iam ens prędicaretur quiditatiuè de vno; hoc autem non est dandum; ergo nec illud. Minor patet ex tertia conclusione quæstionis tertiæ, quàm rationibus Scoti potissimùm probauimus. Maior autem dupliciter ostendi potest. Primùm, Quia reale positiuum habens propriam, vt ita dicam, formalitatem, nihil aliud omnino videtur esse, quàm ens reale; nec sanè aliud mens concipere potest. Dixi [habens propriam formalitatem] vt excluderem modos: hi enim vt non distinguuntur formaliter à naturis rerum, ita non dicuntur habere proprias formalitates. Deinde, quia omne reale positiuum, quod distinguitur formaliter ab alio, habet aliquam vnitatem propriam, & peculiarem sibi: alioqui non faceret cum illo multitudinem naturarũ, seu (vt verbis auctorum aduersę partis vtar) formalitatum. At omne, quòd habet vnitatem propriam, & peculiarem sibi, est quiditatiuę ens, vt *tex. 3.* *Probatio ex prædicatione entis.*

quę-

quæstione tertia de differétiis cócludebamus. Prętereà; aut vnitas illius realis positiui formaliter distincti ab ente, est etiam realis, & positiua, & formaliter distincta ab illa priori vnitate, aut minimè. Si distincta, idē quæri poterit de alia, atque alia in infinitum; sin minus, idem potuit dici de prima. Non igitur dicendum, vnum addere enti quicquam reale positiuum ab eo formaliter distinctum. *Quia nō sit danda infinitio.*

At dicat aliquis, vnum addere enti aliquid reale positiuum ab eo formaliter distinctum eo pactò, quo attributa diuina distinguuntur inter se; siue eorū distinctio formalis sit ex natura rei, vt putat Scotus, siue ex sola cōsideratione nostra, vt est D. Thomæ sententia. Etenim contra hunc dicendi modum nullam vim habent propositæ rationes, cùm vnum possit isto modo distingui formaliter ab ente, & tamen esse quiditatiuè ens. Hoc enim pacto sapientia diuina distinguitur formaliter à iustitia diuina, & tamen est quiditatiuè sapientia diuina. Nec desunt ex Recentioribus, quibus hęc commentatio placere videatur, cum ab eis petitur, Quónam pacto intelligant, passiones entis distingui ab ente. Aiunt enim, omnes passiones entis addere enti aliquid reale positiuum formaliter ab eo distinctum, nec tamen satis explicant modum, quo id fieri possit, nisi quod dicunt, eas esse generales quasdam perfectiones cuiusque rei. Atque eadem fortasse fuit Scoti sententia q.2. in hunc librum. *Commētatio quorundam.*

Si quis tamen animum aduertat, planè intelliget, hanc commentationem longè à vero aberrare. Primum, quia isto modo rediret iterum labor respondendi ad eas rationes, quibus posteriorem partem tertiæ conclusionis quæstionis tertiæ ostendimus, quæ tamen nil faciunt contra distinctionem attributorum diuinorum, vt lib. 12. patebit. Deinde, quia attributa diuina dicuntur quiditatiuè de se inuicem, vt eo loco dicemus, ens autem (quicquid nonnulli sentiant) non dicitur quiditatiuè vnum, alioqui Socrates non posset concipi vt ens perfecto conceptu quiditatiuo, nisi conciperetur vt vnus. Tertio, quia iuxta hanc sententiam nullæ darentur veræ passiones entis, cùm eæ, quæ dictæ sunt, maximè videātur numerandæ in veris, ac propriis. Postremò, quia ille modus distinctionis, qui cernitur in attributis diuinis, quem putamus non esse ex natura rei, sed ex sola consideratione nostra, nascitur ex perfectione diuinæ naturę, quę, quia infinita est, quiditatiuè à nobis in hac vita vno, ac simplici conceptu concipi non potest, imò nec quantumcunque multis, vt patet ex iis quæ diximus lib. secundo: ridiculum est autem, & ab omni opinione alienum, asserere Socratem: quatenus est ens, tantam habere perfectionem, vt simplici conceptu à nobis quiditatiuè concipi nequeat, sed opus esse, vt concipiatur conceptibus omniū transcendentium, vt simplex natura Entis, quæ in eo primùm cernitur, percipiatur. *Refutatio.* *Flād. q. 3. art. 1. ait, vnū prædicari quiditatiuè de ente.* *Cap. 1. q. 2. sect. 3.*

Quinta conclusio. Quarta conclusio. Vnum addit enti negationem aliquam, vel relationem rationis. Hæc ex superioribus facilè probatur. Nam cùm

præ-

prȩter ea, quę realia, & positiua sűt, nihil supersit, nisi negationes, relationes rationis, & commentitia; probatúmque sit, vnű non addere quicquam reale positiuum, constet autem nihil addere commentitium; efficitur vt nihil aliud possit addere quàm negationem aliquã, aut relationem rationis. Quod si quis obiiciat, hoc tantum ex superiori conclusione perspicuum esse, non addere vnum enti aliquid reale positiuum formaliter distinctum ab ente; hinc autem non sequi, nihil illud posse addere reale positiuű: potest enim addere modű realem intrinsecum qui non distinguitur formaliter ab eo, cuius est modus: Occurrendum est, communem omnium sententiam esse, non ita distingui vnum ab ente, quasi solum modum illi adiungat. ac meritò quidem: tum quia omnis modus entis contrahit ens (vt finitum esse, infinitum, per se, in alio, actu, potentia, & similes) vnum autem æquè latè funditur, atque ens, illúdque perpetuò sequitur quocunque modo accipiatur: tum etiam quia vnum omnium sentẽtia distinguitur formaliter ab Ente, nisi quòd alij dicunt distingui formalitate positiua, alij negatiua.

Obiectio. *Dilutio.*

Extensio conclusionum.

Atque hæ quatuor conclusiones ad verű etiam, & bonum extendi possűt, omnésq; alias, si vllę prȩterea sunt simplices passiones Entis.

Quid vnum formaliter significet.

SECTIO V.

Quinta conclusio.

Qvinta conclusio. Vnum addit enti negationem diuisionis per modum priuationis; ita tamen vt formaliter non includat ens. Prima pars huius conclusionis, quæ est Cõmentatoris, D. Thomę, Alberti, Durandi & penè omnium, exceptis iis, qui Scotum sequuntur, planè asseritur ab Arist. 5. lib. cap. 6. vbi sic ait: Vniuersè autem ea, quæ diuisionem non habent, ea ratione, qua non habent, vnum dicuntur. Quod idem sæpius repetit, prȩsertim lib. 10. cap. 1. vbi exponẽs, quæ sit ratio vnius, quatenus omnia genera vnius complectitur, ita concludit, Quapropter vnius esse est indiuisibile esse, aut saltem (quod addit cap. 5.) indiuisum. Id autem facilè probatur. Nam quòd vnum addat enti negationem, hac ratione patet. Vnű addit enti aut negationem, aut relationem rationis, vt ex superiori conclusione perspicuum est: non addit autem relationem rationis: ergo negationem. Assumptio ex eo probatur, quia vnű non est relatiuum, sed absolutum. Quòd autẽ ea negatio sit diuisionis, ex eo patet, quia negatio, quam vnű addit enti, vel est negatio multitudinis, vel diuisionis (neque enim quicquam est aliud, quod per illã negari possit) at nõ potest esse negatio multitudinis, quaten⁹ multitudo est; negatio enim est naturę ordine posterior eo, quod negatur; Vnű autem est suaptè natura prius multitudine: igitur est negatio diuisionis, quod in expositione contextus luculentiùs diximus.

Lege D. Tho. tum hoc loco tum 1. p. q. 11. ar. 1. Dur. Ochamum & Gabrie. 1. d. 24. q. 1. & alios, tum eadem dist. tum etiam hoc loco, & sæpe alibi.

Probatio primæ partis.

Lib. 5. tex. 11. & 10. à tex. 1. & tex. 9.

Contra sententiam Aegid. q. 8.

Quòd

Quòd si quis obiiciat, Vnum non solùm dicere negationem diuisionis, sed etiã identitatis, vt multi asserunt; dicunt enim id esse vnũ, quod est indiuisum in se, & non idem, seu potiùs diuisum à quouis alio: Occurrendum est, eam sententiam non esse approbandã. Nam vt aliquid sit vnum, satis est si sit indiuisum in se: esse enim præterea diuisum ab alio, non efficit vnũ pręcisè, sed vnum ex pluribus. Planè enim consideratur quælibet res vt vna, cùm consideratur vt indiuisa. Accedit quòd & si solus Deus, aut quoduis aliud ens per se, esset res possibilis (quod tamen ipsum impossibile est) non propterea tamen non esset verè ac propriè vnum quid. *Obiectio.* *Dilutio.*

Ita Capr. 1. d. 13. Gabr. 1. d. 24. q. 1. Sonc. hic. q. 23. 27. cõtrà sentiunt Aegid. hoc loco q. 6. & Her. quolib. 4. q. 2. & 3. (licet obiter idem dicere videatur) & alij plerique. tex. 9.

Secunda pars conclusionis, quam iidem auctores pari consensu approbant, asseritur ab Arist. tum hoc cap. cum ait. [Atque ibi quidem vni differentia adest, &c.] tum verò clarius lib. 10. cap. 5. cum docet; vnum opponi multitudini vt indiuisum diuiso, non tamen contradictoriè, seu per modum purę negationis. Probatur autem facilè ex eo pars hęc, quia si Vnum adderet enti negationem diuisionis per modum purę negationis, non ens quoque verè diceretur vnum (vt argumẽtatur D. Thomas) quemadmodum verè appellatur, Nondiuisum Nonalbum, & cæteris nominibus purè negatiuis. Imò etiam, cùm opposita circa idem genus versentur, non entia quoque dicerentur verè multa & diuersa, quòd apertè falsum est. *Probatio secundæ partis.*

Sed contra hanc conclusionis partem sic licet obiicere. Quemadmodum dicimus, vnum ens, & duo entia, sic etiam dicimus, vnum figmentum, & duo figmenta, vt vnum hippocentaurum, duos hippocentauros; igitur vnum & multitudo nõ magis accommodãtur entibus quàm nõ entibus. Huic obiectioni occurres, Vnum, & multitudinem non dici de nõ entibus, nisi quatenus non entia modo aliquo entia sunt, nẽpè quatenus cõcipiũtur vno aut pluribus cõceptibus; hinc enim habẽt, vt denominatione extrinseca sint entia: at entia ex se habẽt vt sint vna, vel multa. Secus accidit prędicatis purè negatiuis; hæc enim dicũtur de nõ entibus: etiã quatenus nõ entia sunt. *Obiectio prior.* *Dilutio.*

Licet quoq; obiicere in hunc modum. Diuisio, quam negat vnum, est impossibilis; ergo Vnum non addit enti negationẽ diuisionis per modum priuationis. Consecutio perspicua est, quia priuatio est negatio eius, quod natũ est inesse, & (quod hinc sequitur) quod possibile est esse. Antecedens dupliciter probatur. Primùm, quia si diuisio, quam negat Vnum, esset possibilis: aut Deus nõ verè diceretur vnus; aut simplicissima Dei essentia diuidi posset. Deinde, quia diuisio, quã negat vnum, non videtur esse alia, quàm diuisio cuiusq; entis à seipso, quę est omnino impossibilis, vt est luce clarius. Quòd autem ea negetur nomine vnius, ex eo perspicuum videtur, quia vnitas transcendens est communis omnibus entibus; sola autem indiuisio à se, videtur omnibus entibus communis. Namq; alię indiuisiones, vt totius integri in suas partes, velut, aquę maris; aut speciei in sua indiuidua, veluti solis, non sunt communes omnibus entibus, cùm non *Obiectio posterior.*

omnia

omnia entia cōstent partibus integrātib. neq; omnia sint species.

Negatur consequētia. Ad hanc obiectionē, omnes qui vnū priuatiuū esse dicūt, negant cōsequutionē: atq; ad probationē respondent, nō ita intelligendum esse, vnū significare negationem diuisionis per modum priuationis, quasi ipsa negatio diuisionis sit vera priuatio, & quæ remoueat aliquid aptū inesse in eo quasi subiecto, in quo est ipsa negatio; sed ea ratione duntaxat, quia nō significat illā per modū puræ negationis.

Negatur antecedēs Ad priorem prob. Verùm ne quis ex prætermissione antecedentis aliquē errorē imbibat: negandū quoq; est antecedens; ad prioremque eius probationem hac distinctione vtēdum: Si diuisio, quam negat vnum, dicatur possibilis in eo quasi subiecto, in quo est ipsa negatio, planè sequi absurda illa, quę subiiciūtur: Sin autē dicatur possibilis in aliis rebus neutrū effici. Neque .n. vllū est incōmodū, si dicas, Deū esse indiuisū diuisione possibili in aliis rebus: neq; itē nomina priuatiua sēper sumūtur, quatenus significāt negationē eorū, quę apta sūt inesse reb⁹, de quibus dicūtur sed aliis etiā: quo pacto sumūtur cęcū, silēs, inculpatū, & similia, quatenus dñr de talpa, de lapide, aliisq; reb⁹ inanimis. Hac igitur rōne, Deus dicitur vnus, siue indiuisus nomine priuatiuo quia nō est diuisus diuisione possibili in cęteris entibus; quo etiā pacto appellatur infinitus, immensus, inęstimabilis, inculpabilis, & aliis hmōi vocabulis; quibus tantū abest, vt aliqua imperfectio tribuatur Deo, vt summā potius, atq; adeò infinitā ꝑfectionē in eo significēt. *D. Tho. q. 9. de potētia Dei ar. 7.*

Ad posteriorē. Ad posteriorē verò probationē dicendū, nō esse verū, diuisionem, quā negat vnū trāscendēs, esse diuisionē cuiusq; entis à seipso; eiusq; rei ꝓbationē nihil efficere. Nā, etsi negatio huiuscemodi diuisionis oībus entibus cōmunis est, nō est tamē ea satis, vt rē efficiat verè vnā. Nā homo vt est in suis inferioribus est indiuisus à se, id est nō est homo & nō homo; & tamē vt est in illis, non est vnū aliquid; sed multa: Aceru⁹ itē lapidū est indiuisus à se, vt nō sit aceruus & nō aceruus; & tamē nō est aliquid verè vnū, sed multa. Itaque, vt aliquid sit verè vnū, necesse est, vt non solùm nō sit ipsum, & nō ipsum, sed neq; vlla multa, inquę cadere possit contradictio huius & non huius. *Sonc. q. 23.*

Probatio tertiæ partis. Tertia pars cōclusionis probatur. Primùm, quia nunquā affectio rei tantæ perfectionis est quantæ est res ipsa, cuius est affectio, siue ea sit propria passio, siue commune accidens: atqui id accideret, si vnum includeret formaliter ens, & indiuisionem. Deinde, quia non posset vnum includere formaliter ens, nisi ei essentialiter subiiceretur, vt homo animali, aut rationali, vel alia ratione ex eo constitueretur, vt Socrates ex materia & forma: at vnū nō potest essentialiter subiici enti, vt patet ex cōclus. 3. q. 3. nec itē ex eo cōponi, quia nulla affectio, quæ fluit ex subiecto, potest ex eo cōstitui: alioqui iam subiectū ex se ipso flueret, & se ipso esset posterius. Postremò, quia si vnū cōstituitur ex ente & diuisione, quasi affectione adiūcta, potiùs indiuisio dicēda erit passio entis, quàm totū cōpositū. Aptiùs enim affectio demonstratur de subiecto, quàm totū cōpositum de parte.

Quòd

Quòd si aduersæ partis auctores dicant vnũ nõ cõstitui ex ente & indiuisione, sed esse tertiũ quippiã cõpositæ cuiusdã naturæ quæ ex vtroq; resultet, iã petã, sit ne illud reale aliquid, an rationis, an verò negatiuũ. Si reale, iã ens de vno dicetur quiditatiuè, q̃ fieri non posse, ex tertię cõclusionis probatione patet. Si rõnis, numerabitur vtiq; vnũ in relatiuis; quod pugnat cum prima parte huius conclusionis. Quòd si negatiuũ, idipsum est, quod volumus. Neq; enim alia negatio afferri potest, quæ nomine vnius significetur, quàm negatio diuisionis. Quòd autẽ afferunt ex D. Thoma in Disputatis de Potentia Dei, & aliis locis, Vnum nõ significare solam indiuisionem, sed etiã ipsam substantiam, siue entitatem rei, non de sola formali significatione tãtùm, sed de cõnotatiua etiam, siue insinuatitia intelligẽdum est; quo pacto dicimus, cæcitatem significare non modò negationem aspectus, sed etiam oculum cui illa suo modo inest.

Responsio ficta. *Q. 29. ar. 7.* *Explicatio locorũ quorundam D. Thom.*

Nec verò ea moderatio quam quidã eorũ adhibẽt de significatione indiuisionis in obliquo, quicquã iuuat. nã & si id eodẽ modo intelligunt, quo dicimus simitatẽ significare nasũ in obliquo, quia sit nasi curuitas, & patrẽ aliquo modo significare filiũ, quia filiũ respiciat, nõ putãt certè vnũ significare formaliter indiuisionẽ, quicquid tandẽ dicant. Nã nec simitas significat formaliter nasum, nec pater filiũ, licet nasus ponatur in rõne formali simitatis, & filius in ratione formali patris: Quòd si ita dicũt, vnũ significare indiuisionẽ in obliquo, quo pacto albũ significat albedinẽ (siquidẽ esse albũ nihil est aliud, quàm affectũ esse albedine, vel habere albedinẽ) planè sentiunt, vnum componi ex ente & indiuisione. Nam cùm dubium non sit, quin album significet formaliter albedinẽ, certè cùm addãt, Vnum significare formaliter, & in recto ipsum ens, perinde sentiunt de vno, ac sentirent de albo, si album præter significationem formalem albedinis, significaret etiã formaliter ipsum corpus, quod denominatur affectum albedine. Quid enim hoc esset aliud, quàm vnum, quatenus vnũ, cõstitui atque cõponi ex ente & indiuisione?

Cuiusdã responsionis impugnatio.

Sed contra hanc cõclusionis partem obiiciat aliquis in hunc modum, quòd pugnet cum prima conclusione. Ens, & vnum sunt idem re, vt patet ex prima conclusione, imò etiam vna natura vt affirmat Aristoteles; ens autẽ reale non potest esse eadem res cum negatione, seu priuatione, nedum eadem natura, siue priuationes & negationes sint non entia, vt credimus; siue sint entia rationis, vt plerique putant. igitur prima conclusio, aut hæc pars quintæ falsa est.

Obiectio.

Huic obiectioni occurrendum est, non esse dictum à nobis in prima conclusione, ens & vnum esse idem re, sed vnum non esse reipsa distinctum ab ente, quod aliud est. Quanquam si id assertum esset nihil absurdi sequeretur. Nam, vt Arist. ait 1. Phys. cap. 7. materiam esse idem numero, siue re cum priuatione; sic etiã à nobis dici potuit hoc loco, ens esse idẽ re cũ vnitate, seu indiuisione. Vtrunque enim verum est in sensu negatiuo: quasi dicas, non est aliud reipsa: quo

Diluti. *Inter quos est Socin. 10. Metaph. q. 15* *tex. 66. & 67.*

psa: quo eodem modo intelligendum est illud Arist. Ens & vnum esse vnam & eandem naturam, id est, non duas.

Vnum esse veram passionem entis, & quo pacto sit.

SECTIO VI.

Sexta conclusio. SExta & extrema conclusio. Esse vnũ reale, per se, absolutè, atque in se, est vera passio entis huic scientiæ subiecti. Quę conclusio explicatione magis, quàm probatione indiget.

Vnum. Vnum communissima ratione sumptum nihil est aliud quàm indiuisum secundùm aliquam rationem entis. Non diximus [secundùm aliquem gradum entis] sed rationem; quia neque analoga sunt indiuisa secundùm gradum vllum entis communem analogatis; neque entia per accidens secundum gradum vllum communem iis entibus, ex quibus constant; sed secundum qualemcúnque rationem entis complectentis omnia.

Vnũ reale. Vnũ reale est, cuius vnitas potest actu existere sine operatione intellectus, vt vnitas Angeli, vel lapidis. Nã vt entia existũt sine operatione intellectus, ita & earum vnitas. Atque per hanc particulam excluditur omne vnum, cuius vnitas existere non potest sine operatione intellectus, vt vnitas prędicati, subiecti, generis, speciei.

Vnũ per se. Vnum per se, interdũ sumitur pressiùs, pro eo, quod est verè vnius essentiæ, siue ea simplex sit, vt Angeli, siue cõposita, vt hominis, aut lapidis: cui vni opponitur vnum per accidens cõmuniter sumptum. Interdũ vero sumitur fusiùs, nõ solũ pro eo, quod verè est vnius essentiæ, sed etiã pro eo, quod cõstat ex multis per se ordinatis, ex quibus nulla vera essentia resultat; cuiusmodi est nauis, aut exercitus: cui vni opponitur vnũ per accidens pressiùs acceptũ, népè quod nec verè est vnius essentiæ, nec cõstat ex pluribus per se ordinatis; cuiusmodi est aceruus lapidũ, aut turba hominũ. Atque hoc solum vnum per accidens, excluditur in conclusione per particulam per se.

Vnum absolutè. Esse vnum absolutè & comparatè, differunt inter se se. Esse vnum comparatè, est esse vnum cum aliquo, quo pacto Socrates est secum vnum numero, cum Platone vnum specie, cum Bucephalo vnum genere, cum magnitudine, aut figura vnum analogia. Quo loco vnũ specie ac genere nolim accipias formaliter, sed fundamentaliter, ne redeamus ad vnitates pendentes ab operatione intellectus. Esse vnum absolutè, est esse vnum non cum aliquo, sed sine comparatione spectatum, quo pacto animal est vnum in eo quasi momento, naturę, in quo nec secum adhuc, nec cum alio confertur, siue illud spectetur vt animal, siue vt viuens, siue vt homo, siue etiam vt Socrates: modo enim non cõferatur cum aliquo, cum quo dicatur vnum, semper spectatur absolutè. Atque hoc pacto sumendum esse vnum in conclusione hac; ex eo patet, quia necesse est vt vnitas, quæ prima passio entis esse debet, conueniat cuilibet, ante quamcunque multitudinem, non modò pendentem ab operatione intellectus, qualis est multitudo Socratis bis sumpti, sed etiã distinctorum

ctorum ex natura rei, qualis est multitudo numeralis, specifica, &c.

Vnum in se. Esse vnum in se est esse vnum secundùm propriam, & peculiarem rationem, non secundùm rationem superioris, aut inferioris, aut accidentis; quo pacto animal est vnum, quatenus animal, non quatenus viuens, non quatenus homo, aut Socrates, non quatenus quantum, aut huius, illiusvè figuræ. Atque hoc pacto sumendum esse vnum luce clarius est, cùm vnitates, quæ conueniunt inferioribus per superiora, aut superioribus per inferiora, aut subiectis per accidentia, aut contrà, non conueniant illis primò, & per se.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, ens complecti omnem Entitatis rationem; ergo & vnum, quod est passio entis, complecti omnem ratione vnitatis: quare nullo pacto restringendum esse vnum, cùm tribuitur enti, vt propria eius passio: *Dilutio.* Occurrendum est, etsi ens in commune complectitur omnem Entitatis rationem, non tamen vt est subiectum primæ Philosophiæ. Quapropter cùm illud non quouis modo, sed vt est reale ac per se, sit eius subiectum; non mirum est, si vnum etiam ad vnum reale, ac per se restrictum sit. Cur autem additæ sint reliquæ duæ particulæ, ex dictis constat. Ita non modò explicata, sed etiam probata relinquitur proposita conclusio: tametsi pronunciatum hoc, quemadmodum & cętera, quæ valde propinqua sunt primis principiis difficilè probari solent, vt docet Aristoteles *Lib. c. 2.* in Topicis, non propter ambiguitatem, sed perspicuitatem.

Confirmatio prior. Potest item conclusio his argumentis cõfirmari. Ens, qua ratione est ens, habet veras aliquas passiones, vt ratione Aristotelica initio ostẽdimus; nihil autem reperitur, quod sit magis propria passio Entis, de quo agit primus philosophus quàm vnum reale, per se, &c. est igitur propria eius passio. *Obiectionis dilutio.* Quòd si quis obiiciat, prius conuenire enti diuisum esse à nõ ente diuisione contradictoria, quàm esse vnum siue indiuisum in se; ergo aliquid prius vno reperiri, quod passio entis dici possit; hunc in modum respondendum est. Si diuisum esse sumatur vt entibus & non entibus commune est, non posse illud dici passionem entis, cùm latiùs pateat; quod ipsum superius monuimus. Quòd si sumatur vt supponit ens quasi subiectũ, quo pacto sumitur indiuisum, quod constituit vnum; non latius quidem eo modo patebit, quàm ens; sed tamẽ ea ratione nõ poterit passio entis appellari, quia quæ sola diuisione cõtradictoria diuisa sunt, non dicuntur diuisa per aliquid aliud, etiã ratione distinctũ, sed per seipsa formaliter, vt homo à nõ homine per idipsum quod homo est, & lapis à nõ lapide per idipsum quod lapis est: alioqui aliquid expectarent, saltem ratione distinctum, per quod sibi mutuò repugnarent, quod dici nullo modo potest. *Ens à nõ ente, & nõ ens ab ente se ipsis formaliter diuisa.* Prætereà nõ enti nihil accidere potest, per quod diuisum sit ab ente, cùm ipsum nihil sit: ergo nihil etiã requirendũ est in ente, per quod diuisũ sit à non ente. Accedit quod diuisum esse ab ente nihil aliud est, quàm nõ esse ens; ergo diuisũ esse à nõ ente nihil est aliud, quàm esse ens. Atq; hęc de diuisione cõtradi-

ctoria

ctoria, seu (quod idem est) de contradictione fundamentali, non de contradictionis relatione, quæ est relatio rationis, hæc enim nihil ad rem facit, cùm supponat fundamenti apprehensionem, ac proinde multitudiné entiũ, apprehendentis inquam, & apprehensi, ac proinde sit posterior vtriusque vnitate. Patet igitur non posse dici passionem entis Diuisum esse à nõ ente diuisione cõtradictoria, quę transcendenté vnitatem præcedat. Præterea, esse vnum necessariò reciprocatur cum ente, & sequitur ipsam entis naturã (addantur autem cõditiones eius entis, & eius vnius, de quib' est sermo) igitur est vera passio entis. Cõsequentia perspicua est. Prior pars antecedẽtis facilè probatur. Nam, quòd omne vnum necessario sit ens, ex eo patet, quia vnũ nihil est aliud, quã ens indiuisum, quatenus indiuisum est. Quod autem omne Ens necessariò sit vnũ, ea ratione probat D. Thomas, quia omne ens necessariò est simplex, aut compositum, quod autem est simplex, est diuisum actu, & potentia, vt Angelus, quod verò est cõpositum, est indiuisum actu, licet sit diuisum potestate, vt homo. quã probationem innuit Arist. lib. 10. cap. 6. cum ait, Quod verò est indiuisibile, aut indiuisum, id dicitur vnum. Indiuisibile enim dixit propter simplicia, indiuisum auté, propter cõposita. Atque hanc reciprocationem entis, & vnius, habes hoc capite, cùm dicitur, Ens & vnũ mutuò se sequi. Quam candé tradit Parmenides apud Platonem his verbis, Neque enim ens vni, neque vnum enti deest, sed duo hæc potiùs per omnia coæquantur. Posterior autem antecedentis pars ex eo facilè perspicitur, quia vnitas supponit entitatem, tanquam subiectum, non entitas vnitatem.

Confirmatio posterior. *1. p. q. 6. ar. 3. & q. 11. ar. 1.* *tex. 5.* *tex. 3.* *Platonis sententia.* *In Parmenide sect. 7.*

Obiectio. At obiiciat aliquis contra prioris partis probationem, hoc modo. Indiuisio rerum compositarum in suas partes realiter cõstituentes, non est vnitas earum transcendens, & pari ratione, neque indiuisibilitas simplicium in eiusmodi partes, igitur non rectè eo argumento probatum est, omne ens esse vnum, cùm conclusio intelligatur de vnitate transcendente. Prior pars assumptæ propositionis (quæ sola indiget probatione) ex eo patet, quia Socrates, etiam postquam è viuis excessit, est vnus vnitate transcendente, quę non potest illi nõ conuenire, & tamen nunc est verè diuisus in animam & corpus: eodemque modo sunt verè diuisi in partes integrantes, qui abscisso capite obierunt.

Dilutio. Huic obiectioni occurrendum est verum esse, quod sumitur. Vnitas enim transcendens neque est indiuisio, neq; indiuisibilitas in partes realiter constituẽtes, siue essentiales illæ sint, siue integrales, sed est indiuisio in hoc & non hoc, ita vt illud dicatur vnum vnitate transcendente, quod quatenus tale est, non est hoc, & non hoc; quo pacto Angelus est vnus vnitate transcendenti, quia, quatenus est Angelus, nõ aliqua saltem duo, quorum alterum, non sit alterum: tametsi quatenus est reip'a hic, & ille Angelus, sit hoc, & non hoc, ac proinde nõ vnum quid, sed plura. Eadem ratione homo non

est vnus vnitate transcendēte, quatenus est indiuisus, siue in animam & corpus, siue in partes integrantes; sed quatenus, vt homo est, non est vlla duo, quorum alterum non sit alterum; tametsi quatenus est re ipsa Socrates, & Plato, ac cæteri particulares, sit hoc & non hoc, ac proinde plura non vnum aliquid. Quod idem dicendum est de Socrate. nam cùm probabilius sit Socratem viuentem non esse animam & corpus, aut partes suas integrantes, sed tertiam quandam entitatem constantem ex anima & corpore, vt patebit libro 7. multò minùs dicendum erit, illum post mortem esse animam & corpus, partesúe suas integrantes, cùm priores illæ sint à se inuicem seiunctæ, posteriores autem perierint. Verùm, quia indiuisio illa, in qua diximus, cōsistere vnitatē transcendentē, cùm existit realiter, quoad composita quidem coniuncta est cum eorum indiuisione in partes reales; quoad simplicia coniuncta est cum eorum indiuisibilitate in eiusmodi partes; iccirco D. Thomas ex adiunctis probauit, omne esse vnum, quia simplicia diuidi non possunt in partes realiter constituentes, composita verò, etsi diuidi possunt, quandiu tamen in rerum natura existunt, non sunt actu diuisa. Quocirca illud hoc loco prætereundum non est, hoc interesse inter vnitatem transcendentem compositorum & simplicium, quòd vnitas simplicium non potest perire per dissolutionem partium, quas non habent, sed per simplicem desitionem, vt si Deus annihilaret Angelum; vnitas autem cōpositorum perire potest, non solùm hoc pacto, sed etiam in quibusdam per dissolutionem partium: siue ea dissolutio sit vera separatio formæ à materia, vt in homine; siue resolutio in materiam pereunte forma, vt in equo, & cæteris rebus caducis. *De toto & partibus.* *Defenditur probatio D. Thomæ.* *Quo pacto vnitas transcendens perire possit.*

Verùm obiiciat aliquis hunc in modum. Vnio, qua anima Socratis vnietur corpori in generali resurrectione, erit alia ab vnione, quę facta est in generatione Socratis; quandoquidem hæc fuit facta per creationem formę in materia; illa verò fiet per coniunctionem formæ existentis cum materia existente: igitur vnitas compositionis, quam habuit post resurrectionem, non erit eadem vnitas, siue indiuisio, atque illa, quam habuit, dum viueret: quod si ita est, ergo nec vnitas transcendens erit eadem, sed alia. Huic obiectioni occurres, vniones quidem illas, siue actiones vniendi, diuersas esse; sed tamen vnitatem compositionis resultantem, esse vnam & eandem, quia compositum vnum, & idem est: quemadmodum si Deus annihilaret Angelum, & iterum illum eundem produceret, eadem illa vnitas, quæ est indiuisibilitas in partes realiter constituentes, inciperet esse cum Angelo iterum esse incipiente. Non est igitur, cur vnitas etiam transcendens Socratis viuentis olim, & iterum victuri post resurrectionem, non sit vna atque eadem: *Obiectio.* *Dilutio.*

Q 4 Solu-

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

SECTIO VII.

PRimum igitur argumentum eorum, quæ initio proposita sunt, facilè dissoluitur ex dictis. Nam, etsi vnum communissimè sumptum dicatur de entibus rationis; tamen vnum reale non dicitur, nisi de entibus realibus: eodémque modo vnum reale, ac per se de solis entibus realibus, ac per se.

Quorundam solutio. Ad secundum non desunt, qui dicant, vnum simpliciter, & multa simpliciter (quo dũtaxat modo hæc sunt opposita prædicata) non dici de ente reali, ac per se, quod est subiectum Metaphysicæ, sed de ente reali, quod est commune enti per se, & enti per accidens. Namque omne ens per se, esse vnum simpliciter, etiamsi simul esse possit multa secundùm quid: & omne ens per accidens, esse multa simpliciter, etiamsi possit simul esse vnum secundùm quid: nihílque esse, quod simul sit & vnum simpliciter.

Cur non placet. Verùm, quia Philosophi, cùm tradunt, vnum, & multa esse partes cuiusdam disiunctæ affectionis, planè videntur eam tribuere enti, quod est subiectum Metaphysicæ; alio modo videtur respondendũ, præsertim cùm superius confessi simus, quædam entia cõtineri sub Metaphysicæ subiecto, quæ fortasse non libenter fatearis esse vnum simpliter, vt est domus, aut Respublica.

Quid de sententia Nominalium respondendum. Et quidem Nominalium plerique existimant, vnum simpliciter non dici, nisi de rebus simplicibus, definientes vnum simpliciter esse id, quod ita est indiuisum, vt nihil intrinsecè sit in ipso, quod non sit ipsum: composita verò, etsi cum additione sunt vnum; simpliciter tamen non esse vnum. verbi causa Socratem esse vnum hominem, vnum animal, & cæt. simpliciter tamen, & sine addito, nec esse, nec dici posse vnum. Id quod ex eo probant, quia composita (vt aiunt) nihil aliud sunt, quàm suæ partes: quare cùm partes cuiusq; necessariò sint plures; necessariò effici, vt eorũ quodque multa quidem dici possit, vnum autem dici non possit. Quod si ita est, perspicuè soluetur argumentum, si dicas, Vnum simpliciter non conuerti cum ente, quod est subiectum Metaphysicæ, sed esse partem disiunctæ illius affectionis, Vnum vel multa; quippe quod conueniat omnibus entibus simplicibus, quemadmodũ multa omnibus compositis. *Ochamus Greg. Gabriel, & alii 1 sen. d. 24.*

Impugnatio responsionis. Sed hæc sententia non est audienda. Nam, vt mittamus illud de identitate totius cum suis partibus, cuius oppositum magis probandũ esse libro septimo patebit; certè compositum ex materia, & forma substantiali, vt homo, est verè, ac simpliciter vnius essentiæ, itémq; magnitudo, vt superficies globi: est igitur horũ quódq; verè, ac simpliciter ens; at nulla ratio afferri potest, cur id, quod est simpliciter ens, non sit simpliciter vnum, nisi approbetur definitio illa vnius, quam illi pro suo arbitratu fingunt; quæ tamen non est definitio vnius, sed simplicis, siue indiuisibilis. Vnum enim, vt vnum

est,

est in diuisione,non in indiuisibilitate cõsistit:simplex autẽ,siue indiuisibile(idem enim est,quod componi,& quod diuidi nequit) negatione partium describitur.Nec verò August.quem illi eodem loco pro se afferũt,existimat, id, quod diuisibile est,non esse vnũ simpliciter, sed non ita propriè esse vnum,atque id,quod diuidi potest: Quòd si cui etiam libeat id solùm vocare vnum,in quo nihil omnino sit,quod non sit ipsum,solus Deus erit verè, & simpliciter vnus; quod nonnunquam Patres affirmant; nec iam omne simplex erit simpliciter vnũ,vt hi auctores volunt,sed solùm id,quod est simplicissimum. In eo etiam,quod dicunt,cõpositum quodque esse multa simpliciter,& perperã dicunt, & seipsos impediunt. Nã superficies globi nõest multa entia simpliciter,cùm nec sic multę superficies; sed vna superficies,vt etiã fatẽtur; nec verò alia vlla accidẽtia absoluta,quę eius sint partes,vt inductione patet.Quinetiã,cũ nulla detur multa, nisi quorũ quodq; sit vnũ;si nulla pars eius superficiei sit vnũ simpliciter,nec omnes simul erunt multa simpliciter: at si vera sunt quæ dicũt,nulla earum est vnũ simpliciter,cùm cõstet ex infinitis.Ita fit, vt eorum sententia nec vera sit, nec secũ ipsa cohæreat. *Prior responsio.*

Duo igitur modi succurrũt, quibus respõderi possit.Vnus,si cum his auctoribus dicamus, vnum simpliciter non conuerti cum ente, de quo agit Metaphysicus,sed hoc disiunctum, Vnum simpliciter, vel multa simpliciter; non ita tamen,vt cum eisdem sola simplicia dicamus esse vnum simpliciter, sed ea omnia, quæ sunt verè, ac propriè vnius essentię,siue simplicia illa sint, siue composita: ea verò sola,quæ ita sunt per se cõposita, vt non sint vnius essentiæ, dicamus esse plura simpliciter. Quæ solutio si approbetur, non erit intelligendum in extrema conclusione nomine vnius per se, vnum simpliciter, sed solum vnum per se, vt verba sonãt;quod perspicuè reciprocatur cum ente per se.

Alter, si ea quoque cõposita, quæ non sunt verè, ac propriè vnius essentiæ(si tamen illa sint per se,& ordinatè composita)appellemus vnum simpliciter:ac proinde dicamus, vnum simpliciter conuerti cum ente,quod est Metaphysicæ subiectum;idque vnum subaudiamus nomine vnius per se in vltima cõclusione. Neque enim durum videtur,aut præter cõsuetudinem, vt omne per se cõpositum simpliciter appellemus vnum, idq; solum negemus de cõposito omnino per accidens, cuiusmodi est aceruus lapidum,aut turba hominũ: Quòd si hoc pacto omne ens,de quo agit Metaphysicus, sit vnum simpliciter:tum ad argumentum dicẽdum,Et vnum simpliciter, & multa simpliciter posse prædicari de ente per se,non tamen eodem modo sumpto. Homo enim communis in se,est vnum simpliciter; in Socrate verò,& Platone;cęterísque particularibus est multa simpliter;eodémq; modo se habẽt cætera cõmunia, siue simplicia sint, vt substantiæ separatæ;siue composita vnius essentiæ, vt homo; siue quasi vnius essentiæ propter compositionem per se ordinatam; *Posterior.*

vt domus. Atque hinc est id, quod Porphyrius docet in Isagoge, Quemadmodum plures homines in homine communi sunt vnus homo,& (quod subaudiri potest) vnum ens,ita,& homo communis in pluribus hominibus est plures homines, &, quod sequitur,plura entia. Caue tamen colligas ex hac solutione, vllum ens per se posse simpliciter, & sine adiectione appellari vnum, & multa. Id enim, quod non in se,sed in multis est multa, non simpliciter, sed quatenus in illis est, dicendum est multa; quod diligenter animaduertendum est. Atque hoc forsitan est id, quod D. Thomas ait, Ens diuidi per vnum quidem simpliciter; per multa verò secundùm quid. Neque enim iungit verbum, Secundùm quid, cum verbo, Multa (oportet enim in ea diuisione sumere multa pro multis simpliciter, quemadmodum & vnum) sed cum verbo, Diuidit, vt sit sensus Omne ens sine adiectione vlla dicendum esse vnum; at quod commune est cum adiectione illa duntaxat, Quatenus est in particularibus, aut alia simili, dicendum esse multa.

Animaduersio. — *1. p. q. 11. art. 1. ad 2.*

De negationibus. Ad tertium dicendum, etsi negationes non sunt entia realia, nec etiam rationis, nisi quatenus apprehenduntur, aut apprehendi possunt; tamen negationes, quæ aliquod ens quasi subiectum sibi vendicant, non censeri purè nihil, eo quòd comitétur entia, quibus, non insunt formæ, quarum priuationes sunt. Atque hoc pacto indiuisio, quam significat vnum reale, comitatur entia realia, quæ in se non sunt actu diuisa. *De relationibus rationis.* Ad id autem, quod additur de relationibus rationis, etsi nihil facit contra ea, quæ dicta sunt de vno; obiter tamen dicendum est, etsi nullæ earum existunt, nisi per operationem intellectus; plerasque tamen posse conuenire subiectis sine operatione intellectus, vt patebit libro quinto.

SITNE VERVM PASSIO ENtis propria.

QVÆSTIO SEXTA.

Quibus argumentis non videatur propria entis passio.

SECTIO PRIMA.

QVOD attinet ad verum, etsi Arist. lib. secundo cap. primo, haud obscurè significat, illud esse veram, ac propriam passionem entis, cùm ait, Vt vnumquodque est, ita & verum esse, eámque sententiam omnes Peripatetici ex eo loco colligunt; non desunt tamen argumenta, quibus opposita potius quæstionis pars uideatur probanda. *tex. 4.*

Primum argumentum partis negatiuæ. Primum est, quia idem paulò ante docuerat, quædam entia non semper esse vera, sed interdum; quod autem non semper conuenit, propria passio esse non potest.

Secun-

2 Secundum, quia cùm verum & falsum sint contraria, contraria autem circa idem versentur; aut dicendum est, aliquod ens esse simul verum & falsum; aut certè, non omne ens esse verum.

3 Tertium, quia cùm non minùs verum sit, id, quod non est, non esse, quàm quod est, esse efficitur, vt Verum non minùs dicatur de non entibus, quàm de entibus.

4 Quartum, quia si verum reciprocaretur cum ente, non adderet illi nisi, aut negationem, aut relationem rationis; vt ex quæst. 4. perspicuum est: at neutram videtur posse addere. Namque verum, vt verum est, dicit perfectionẽ intellectus: imò etiam videtur dicere perfectionem simpliciter; cùm meliùs sit, vnicuique verum esse, quàm non esse verum: negationes autem, & relationes rationis perfectionem nullam dicunt. Huc accedit, quòd relationes rationis pendent ab operatione intellectus: quod de propriis passionibus nequaquam videtur dicendum. Denique id ex eo videtur fieri nõ posse, quia verum, cùm sit obiectum intellectus, necessariò antecedit intellectum naturæ ordine; omnes autem relationes rationis sunt suapte natura posteriores intellectu, cùm ab eius operatione pendeant.

Quid verum addat enti, quidque sit totum eius formale significatum.

SECTIO SECVNDA.

PRo huius quæstionis explicatione, illud in primis constituendum est, quidnam verum addat enti, & quod sit totum eius formale significatum. Cui dubitationi breuiter ex superiori quæstione satisfieri potest.

Sit igitur prima huius quæstionis conclusio; Verum addere enti solam relationem rationis, eámque solam formaliter significare. *Prima conclusio* In priori parte huius conclusionis omnes penè conueniunt. Potéstque ea ex quarta conclusione superioris quæstionis sic colligi: Verum, bonum, etsi quæ alia dicuntur simplices passiones entis, non possunt addere enti, nisi aut negationem, aut relationem rationis; at verum non addit negationem, quia non est nomen negatiuum, sed positiuum; addit igitur solam relationem rationis.

Præterea Veritas, vt omnes Philosophi, & Scholastici Theologi definiunt, est adæquatio, seu potiùs conformitas rei, & intellectus; *Veritas quid.* conformitas autem est quædam relatio; addit ergo verum enti relationem: atqui non potest addere relationem realem, tum quia enti in commune nihil potest addi reale, vt patet ex conclus. 3. eiusdem quæstionis; tum etiã, quia si verũ adderet enti relationem realem, cùm Deus sit verissimum ens, daretur in Deo relatio aliqua realis, quæ omnibus diuinis personis communis esset, quod & Sanctorum dictis, & penè omnium Scholasticorum repugnat: non est igitur dubium, quin addat relationem rationis.

Quorundam sententia de significatione veri.

In posteriori parte non parua dissensio est, Capr. enim in primum sentent. d. 19. q. 3. Paul. Sonc. in 6. lib. huius operis q. 17. Ferr. in primum contra Gen. cap. 7. & alij non pauci D. Thomæ sectatores existimant, verum significare formaliter & relationem conformitatis, & ipsum ens; quo pacto credunt, vnum significare & indiuisionem, & ens ipsum, quod est indiuisum, vt superiori quæstione diximus. Hoc autem ex eo sibi persuadent, quia D. Thom. multis in locis idem videtur sentire: præsertim in Disputat. de Veritate q. 1. ar. 8. vbi sic ait [Veritas rerum existentium includit in sui ratione entitatem earum: & superaddit habitudinem adæquationis.] *Vide id ar. 1. ad 6.*

Aliorum sententia, quæ & approbatur.

Alij dicunt, verum significare formaliter solam relationem, connotato tamen, siue insinuato ente: quę sententia vera est, vt posterior pars nostræ conclusionis asserit, & iisdem argumentis probari potest, quibus tertia pars quintæ conclusionis proximæ quæstionis confirmata est; ad rem tamen præsentem accommodatis. Quibus addi potest hoc proprium. Veritas est adæquatio, siue cōnformitas rei & intellectus: cōformitas autem nihil aliud est formaliter, quàm relatio: ergo & veritas, nihil aliud, quàm relatio conformitatis. Nec puto D. Thomam aliud sensisse in verbis citatis, quàm quòd veritas per entitaté, tāquam propria passio per propriũ subiectum, aut quasi subiectũ, definienda sit, vt perspicuè colliges ex 1. p. q. 16. ar. 3. ad 3.

Diluitur obiectio.

Quòd si quis obiiciat, sæpe Deum dici à Patribus, primam veritatem, summam veritatem, & similia; ergo veritatem non esse formaliter relationem rationis: occurrendum est, veritatem in huiusmodi sententiis sumi pro vero iudicio de rebus; vt aliàs sæpe; quo pacto proprium est Dei, esse primam, summamque veritatem, quia eius iudicium sit norma, & regula omnis veri iudicij. Quòd si veritas sumatur pro veritate transcendente, ea ratione intelligendũ est, Deum esse primam, & summam veritatem, qua est primum, summúmque verum, sumpto veritatis nomine pro Veri, quemadmodum verbum Ornatus nonnunquam sumitur pro re composita. Ita patet posterior pars conclusionis, ac denique tota conclusio.

Variæ sententiæ de veritate. SECTIO III

Quæ sint deinceps explicāda in hac quæstione.

HOc igitur ex superiori, quęstione cōstituto, operepręțium est tria disquirere. Vnum, consistátne veritas in sola compositione, & diuisione intellectus, an etiam in simplici rerum apprehensione. Alterum, si danda est etiam veritas simplex, nũ ea sit sola conformitas rerum ad intellectũ, an intellectus ad res, an vero vtraque, Neque enim definitio veritatis id satis explicat: præsertim cùm ita communiter ab omnibus exponi soleat. Veritas est conformitas rei & intellectus, id est, inter rem, & intellectũ. Tertium, cuiusnam intellectus comparatione expendenda sit veritas, de qua in hac disputatione præcipuè disseritur.

Ad

Hæc nõnulli Recent. adducti quibusdã locis D. Th. in 1. p. q. 16. ar. 1. & 1. contra gent. c. 59. & de Verit. q. 1. ar. 2. & 4.

Quorundam sententia.

Ad hæc respondent nonnulli, duabus assertionibus, Prior est; Veritatem in sola compositione, & diuisione intellectus consistere. Posterior; Veritatem non esse conformitatem rerum ad intellectum, sed intellectus ad res; nempe quatenus intellectus de rebus aliquid enunciat. Itaque dicunt, solas enunciationes mentales esse formaliter veras, cùm conformantur rebus; falsas autem, cùm à rebus discrepant: cætera autem dici vera, vel falsa, quia habent aliquam attributionem ad mentalem enunciationem; intellectum quidem, quia profert illam; Orationem vocalem, quia illam significat; res autem ipsas, quia sunt illius obiecta actu, aut potentia; hoc est, quatenus intellectus de illis aliquid enunciat, aut enunciare potest. Quo pacto, vir probus, dicitur iustus, quia est præditus iustitia; iudex verò (etiamsi vitiosus) quia quod iustum est, iudicat; præco, quia iustam sententiam diuulgat; & ipsum opus iustitiæ, vt interfectio latronis, quia est materia obiecta iustitiæ.

Sententia Durandi.

Durandus autem in 1. sent. d. 19. q. 5. etsi quod attinet ad priorem assertionem idem sentit, quod prædicti auctores; tamen posteriori contradicit. Ait enim, veritatem non esse conformitatẽ intellectus ad res; nec rerum secundùm esse reale ad intellectũ; sed rerũ, quatenus enunciatiuè concipiuntur, ad seipsas sumptas secũdùm esse reale. Exẽpli causa, hominẽ esse verum ens, non quia intellectus dicens illũ esse ens, est cõformis rei significatæ, acceptæ secũdùm esse reale, sed quia homo, quatenus enunciatiuè intelligitur esse ens, est cõformis sibi ipsi sũpto secũdùm esse reale, Quo fit, vt nomine intellectus, posito in definitione veritatis, intelligat Durãdus rẽ, vt est enũciatiuè concepta; nomine autem rei, rem ipsam secũdum esse reale.

Heruei opinio.

Herueus verò, quolib. 3. q. 1. ar. 2. & 3. & si idem sentit, quod Durandus in eo, quod ait, veritatem non esse conformitatem intellectus, sed rerum (hac enim in re illum sequitur Durandus, vt solet in plurimis) tamen ea ratione contrà existimat, quòd putat, veritatem non esse conformitatem, qua res, vt enunciatiuè conceptæ conformantur sibi ipsis secundum esse reale, sed è cõtrariò, qua res secundùm esse reale conformantur sibi ipsis, vt enuntiatiuè conceptis.

Aliorum probanda sentẽtia.

Denique alij dicunt, veritatem non solum consistere in compositione & diuisione intellectus, sed etiam in simplici rerum apprehensione; neque esse solam conformitatem intellectus creati ad res, quæ sunt illius mensuræ; sed etiam omnium rerum creatarum ad intellectum diuinum. Quorum sententia, vt probabilior, tribus proximis conclusionibus explicanda, & approbanda est.

Non omnem veritatem consistere in compositione, & diuisione; & aduersariorum argumenta.

SECTIO IIII.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Non omnis veritas consistit in compositione, & diuisione, sed aliqua etiam, atque adeò ea, de qua in præsentia est quæstio, in simplici rerum apprehensione.

Ex prioritate conceptuum simplicium. Priores duæ partes huius conclusionis, his rationibus probari possunt. Primùm, quia quemadmodum conceptus simplices suaptè natura antecedunt suam inter se compositionem & diuisionem, sic etiam aliqua simplex conformitas inter res, & illos antecedere debet conformitatem inter res & compositionem, ac diuisionem ipsorum: nulla est autem ratio, cur eiusmodi conformitas non sit etiam veritas quædam, vt patet ex definitione veritatis. *Ex ratione essendi.* Deinde, quia vt vnumquodque est ens, sic etiam verum est, quod pronunciatum omnes cum Aristot. approbant lib. 2. cap. 1. res autem non solùm sunt entia, quatenus de ipsis actu, aut potentia aliquid affirmatur, aut negatur, sed etiam absolutè; quò fit, vt etiam absolutè acceptę, seu vt antecedunt ordinem ad affirmationē, & negationem, sint veræ. *Ex peculiari ratione veritatis entium realium.* Postremò, quia aliquod veritatis genus dandum est, quod sit peculiare, ac proprium entium realium, quæ vera entia appellamus, & à non veris distinguimus; huiusmodi autem veritas, non est veritas compositionis, & diuisionis. Hæc enim non solùm entibus realibus, quæ sola vera entia appellamus, sed etiam entibus rationis, & negationibus conuenit. Nam vt verum est, hominem esse animal rationis particeps, sic etiam est verum, notionem generis esse relationem rationis ad speciem; &, cæcitatem esse negationem aspectus in subiecto apto; nec discrimen est, nisi in simplici veritate terminorum, quatenus videlicet homo, & animal secundùm realem existentiam, & per seipsa respondent suis conceptibus simplicibus, quod de negationibus & entibus rationis dici non potest. Eędem conclusionis partes planè, ac sępe asseruntur ab Arist. vt 9. lib. huius operis cap. 12. & 3. de Anima extremis verbis ca. 6. Docet enim iis locis, duplex *9. lib. tex. 21. & 22. & 3. de Anima tex. 26.* *Ex Aristotele.* esse genus veritatis; vnum, quod cernitur in compositione, & diuisione; alterum, quod in simplicium apprehensione; vt mirum sit, qua ratione auctores oppositæ sententiæ sę Aristotelem sequi existiment.

Responsio quorundā. At dicunt eorum nonnulli, non esse prorsus negandam veritatem simplicem, sed tamen eam nihil differre ab entitate rerum, quam proinde vocant veritatem fundamentalem, vt si dicas, albedinem esse similitudinem. *Dur. Heruæus & alij.* *Impugnatio.* Verùm hæc responsio parum habet momenti. Primùm; quia iam ostendimus, in ipsa entitate rerum ante ordinem ad compositionem, & diuisionem, dandam esse aliquam conformitatem ad simplicem apprehensionem: quare & aliquam veritatem formaliter. Deinde, quia si veritas simplex nihil aliud esset, quam entitas ipsa rei, necesse erit, vt hunc in modum interpretentur de veri-

tate

tate simplici. pronunciatum illud, quod citauimus ex libro secundo, Vt vnumquodque est ens, ita & verum est; quam interpretationem, quis non videat nugatoriam esse, & indignam homine Philosopho, in tam præclaro præsertim pronunciato? Postremò, quia hoc pacto planè nugabitur, qui dixerit, siue ens verum, siue verum ens, quemadmodum gladius ensis, aut ensis gladius; quod tamen nemo sanæ mentis nugationem esse dixerit.

tex. 4.

Tertia verò pars conclusionis ex dictis colligi potest. Est enim hoc loco quæstio de veritate, quæ primò cernitur in vnoquoque ente, quæ sanè est veritas simplex. Præterea esse, & non esse, vt dicunt compositionem, & diuisionem, reiiciuntur ab Arist. lib. 6. quasi aut non pertineant, aut minùs propriè pertineant ad considerationem entis, de quo in hac scientia disseritur; ergo & veritas, & falsitas, quæ in eo esse, & non esse fundátur: at veritas simplex, si est propria passio entis propriissimè pertinet ad hanc scientiam.

Tertia partis probatio. *tex. 8.*

Sed contra hanc conclusionem multa obiiciunt auctores aduersæ partis. Primùm afferunt quædam loca, in quibus Arist. asserit, verum & falsum non cerni in simplici rerũ apprehensione, sed in sola compositione & diuisione. Dicunt enim, id expressè scriptum esse primo de Interpretat. cap. 1. & 2. de Anima, initio cap. 6. & lib. 6. huius operis propè finem 2. cap. vt nulla ratione id negari possit. Addúntque nonnulli, idem sensisse D. Thomam, quod non mediocri argumento est, eam fuisse Aristotelis sententiam, cuius ille vbique fuit scrutator studiosissimus. Ait enim 1. p. q. 16. ar. 2. [& ideò propriè loquendo, veritas est in intellectu componente & diuidente, non autem in sensu, neque in intellectu cognoscente, quod quid est] hoc est, apprehendente rem conceptu simplici, sine vlla affirmatione, aut negatione. Quod idem aliis locis quàmplurimis scribit, vt quæst. 1. de ver. art. 3. & 1. contra gent. cap. 59.

Primum argumentum cõtra secundam conclusionem. *3. lib. de Anima tex. 22. & 26. & lib. 6. huius operis. tex. 8.*

Deinde sic argumentatur. Si veritas esset conformitas inter rem, & conceptum simplicem, pari ratione esset inter rem, & speciem intelligibilem, quę simpliciter, & sine cõpositione, ac diuisione illam repręsentat: at hoc est falsum, quia species intelligibilis præcedit natura, & interdum tempore cognitionem; veritas autem est simul natura cum cognitione, aut illam sequitur: non est igitur dicendum, veritatem esse conformitatem inter rem, & conceptum simplicem.

Secundũ.

Tertiò sic obiiciunt. Si in simplici rerũ apprehensione daretur veritas, etiam daretur falsitas; siquidẽ contraria circa idem versantur; at non datur falsitas; ergo nec veritas. Assumptio patet ex initio cap. 6. lib. 3. de Anima, vbi sic scribit Arist. Indiuisibiliũ igitur intellectio in iis consistit, circa quæ falsitas non est. Nec audiendus erit, qui responderit, ea ratione dari falsitatem in simplici rerum apprehensione, quia conceptus, qui est conformis vni rei, non est conformis alteri, vt conceptus, qui verè respondet homini, falsò respondet lapidi, & aliis

Tertium. *tex. 21.*

aliis infinitis rebus. Nam, qui ita dixerit, necessariò concedet, omnē conceptum esse falsum, quòd infinitæ res sint, quibus quilibet non sit conformis; &, quod longè minùs ferendum est, in Ideis etiam diuinis concedenda erit falsitas repræsentationis, quia infinita sunt entia, quæ cuilibet earum non respondeant.

Quartū. Postremò ita obiiciunt. In iis tantùm conceptibus cernitur veritas, qui respondent vocibus significantibus verum: at huiusmodi conceptus non sunt conceptus simplices, sed enunciatiui: hi enim soli respondent enunciationi vocali, quæ sola in vocibus significat verum, vel falsum: non cernitur ergo veritas in simplicibus conceptibus, sed in enunciatiuis tantùm.

Dissoluuntur argumenta proposita contra secundam conclusionem.

SECTIO QVINTA.

Quo pacto verū & falsū in sola cōpositione, & diuisione consistant.

HAec tamen argumenta hunc in modum dissoluenda sunt. Ad primum dicendum, vbicunque Aristoteles ait, Verùm & falsum in sola compositione, & diuisione consistere, intelligendum id esse de vero & falso vt cognito. Neque enim verum & falsum cognoscuntur per primam intellectus operationem, sed per secundam, in qua sola potest fieri comparatio inter res & intellectum. Atque eodem modo intelligendum esse D. Thomam, asserunt Caietanus in primam partem, & Ferrarien. in primum contra Gent. Quod enim Arist. ita intelligendus sit, ex eo patet, quia alioqui sibi apertè contradiceret, cùm in locis supra citatis planè dicat, veritatem cerni non solùm in compositione & diuisione, sed etiam in simplici apprehensione: imò etiam intellectionem simplicium semper esse veram, quemadmodum & cognitionem, qua sensus in propria sensibilia feruntur. Quòd verò D. Thomas hoc etiam genus veritatis agnoscat, vel ex verbis eius in argumento citatis, & ex toto illo articulo secundo perspicuum est. Neque enim negat veritatem simplicem, sed solùm negat, veritatem esse propriè in simplici apprehensione, siue sensus siue intellectus, quia veritas non dicitur esse propriè, nisi in cognoscēte verum. Si cupis alia loca videre, in quibus D. Thomas simplicem veritatē planè asserat, lege Ferrarien. eodem loco. Dicitur autem veritas non esse propriè, nisi in cognoscente, quia, cùm sit ens rationis, non habet actualem existentiam, nisi obiectiuè intellectu. Quod verò dicitur esse in solo intellectu cōponēte, intelligendū est non de veritate cōcepta, sed exercita, vt Caiet. aduertit. Potest enim intellectus prima operatione concipere ipsam veritatem, quasi abstractam à rebus, & tamen non potest intelligere rem vllam esse veram, seu conformem intellectui, aut falsam, siue discordantem ab intellectu, nisi facta comparatione rerum ad intellectum: quæ non fit, nisi secunda intellectus operatione.

1. p. q. 16. ar. 2. 1. contra Gent. cap. 53.

Agnoscit planè D. Th. veritatem simplicem.

1. contra Gent. cap. 53.

Explicatio notanda.

Ad secundum, dicendum est in primis, probationem minoris repugnare

pugnare maiori. Si enim veritas est simul natura, aut posterior cognitione actuali, quam illi nomine cognitionis intelligunt, falsa est maior. Deinde neque hoc ipsum, quod in probatione minoris assumitur, verũ est. Semper enim veritas præcedit cognitionem; in creaturis quidem ex natura rei; in Deo autem, nostro intelligendi modo. Quicquid enim intelligitur, priùs, saltem modo intelligendi nostro, eorúmque ipsorum sententia repræsentatur in specie intelligibili, aut conceptu, quàm intelligatur. Id quod Diuus Thomas quæstione prima de Veritate articulo 1. videtur animaduertisse, cùm ait, cognitionem esse quendam veritatis effectum. Nam cùm cognitio, vt ipsi aiunt, priùs terminetur ad conceptum, quàm ad rem; satis apertè apud eos colligitur, priùs dari conformitatem inter rem & conceptum; quàm cognitio rei absoluta sit, & completa. Concedendum est tamen id, quod in maiori propositione infertur, eam quoq; conformitatem, quæ est inter rem, & speciem intelligibilem, esse veritatem. Nec enim is solus intellectus dicitur verus, qui habet proprium conceptum rei, sed etiam is, qui habet propriam illius speciem. Magis tamen propriè dicitur esse veritas inter rem & conceptum, quàm inter rem & speciem intelligibilem; tùm, quia cognitio magis propriè dicitur de cognitione actuali, quę habetur per conceptum quàm de habituali, quæ habetur per speciem intelligibilem: tum etiã, quia repræsentatio rerum per conceptum est expressior, quàm per speciem intelligibilem.

Veritas an præcedat cognitionẽ.

Ad tertium neganda est maior propositio; quandoquidẽ veritati, quę in simplici rerum apprehensione cernitur, nulla opponitur contraria falsitas, vt patet ex loco adducto in confirmationem minoris, & ex fine eiusdem capitis, & ex cap. 12, lib. 9. huius operis. Hoc tamen quod dicimus, intelligendum est de simplici rerum apprehensione, quatenus ei nulla admiscetur cõpositio, aut diuisio, vt patebit li. 9.

Lege D. Th. 1. q. 17. ar. 1. Aegid. quol. 4. q. 7. & Fer. 1. contra Gent. cap. 59. tex 22.

Veritati simplici non opponi cõtrariam falsitatem.

Ad quartum. Si verum, quod per voces significatur, non sumatur in maiore formaliter, sed pro re, quæ denominatur vera; concessa maiore, neganda est minor. Nam, vt enunciatio significat compositionem rerum, quæ denominantur verę vel falsę veritate, & falsitate complexa: sic etiam voces simplices significant res, quæ denominãtur veræ veritate simplici. Si autem sumatur formaliter pro veritate vt exercita: vt nimirum illę tantũ voces dicantur significare verum quæ significãt rem esse verã (quo pacto vtcunq; dici potest, enunciationem vocalẽ significare verum, vel falsũ) falsa est maior. Nam, etsi in conceptibus simplicibus non cernitur veritas complexa: tamen cernitur simplex. Dixi, vtcunque verum esse, enunciationem significare formaliter verum, vel falsum, seu rem esse veram, vel falsam; quia si habeatur ratio eius, quod formaliter, & non insinuatiuè significatur per enunciationem vocalem; nulla est, quæ significet formaliter rem sibi obiectam, esse veram, vel falsam. Nam cùm dico, Homo est animal, non significo formaliter verum esse, quòd homo

Nũ enunciatio significet formaliter verũ vel falsũ.

homo sit animal; sed tantùm hominem esse animal. Si autem proferam hanc modalem [Hominem esse animal. est verum] vel [est conforme intellectui] vel [ita habet in re, vt intellectus concipit] significabo quidem obiectum illius alterius enũciationis, Homo est animal, quæ per subiectum principalis enunciationis significatur, esse verum; sed tamen non significabo formaliter obiectum eiusdem principalis enunciationis verum esse. Itaque hac ex parte, id est, in non significãda formaliter veritate exercita sui principalis obiecti, pares sunt voces simplices, & enunciatio vocalis. Sed tamen hoc est discrimen, quòd voces simplices nunquam significant veritatem exercitam, siue sui obiecti, siue alterius; enunciationes autem vocales sæpe significant veritatem exercitam obiecti aliarum, vt patet ex proposito exẽplo. Deinde, voces simplices non solùm non significãt formaliter rem vllam esse verã, sed neque id innuunt: at omnis enunciatio vocalis innuit, suum obiectũ esse verum. Nam cùm dico, homo est animal, etsi nihil aliud significo formaliter, quàm hominem esse animal; tamen, quia simul innuo, rem ita habere, vt ipse concipio; planè innuo, verum esse, quòd homo sit animal. Ita patet, cur dictum sit, vtcumque verum esse, enunciationem vocalẽ significare formaliter verum, vel falsum.

Definitio enunciationis. Vnde collige, definitionem enunciationis in priori libro de Interpretatione traditã, non ita esse intelligendam, quasi omnis enunciatio dicatur significare formaliter verũ, vel falsum, sed solùm materialiter, id est, compositionem, aut diuisionem rerum, quæ denominatur vera vel falsa, quamuis semper innuat, eam cõpositionem esse veram. Idcirco enim plurimæ enũciationes modò veræ sunt, modò falsæ quia cùm sẽper earum quæque significet, siue innuat, ita rem habere, vt concipit is, qui illam profert; aliquãdo tamẽ aliter res habet. Ita patet, veritatem non solùm consistere in compositione, & diuisione intellectus, sed etiam in simplici rerum apprehensione. *Cap. 4.*

Num veritas complexa sit conformitas inter res enunciatiuè conceptas, & conceptus apprehensiuos, an iudicatiuos.

SECTIO VI.

Sed quoniam dici solet, dari in secunda intellectus operatione duo genera conceptuum, alios apprehensiuos, alios iudicatiuos quorum illi producantur ab intellectu, cùm aliquid enunciatiuè apprehendimus; hi verò, cùm de eo, quod ita apprehendimus, iudicium ferimus: quærat aliquis hoc loco, vtra conformitas sit veritas cõplexa; ea ne, quæ cernitur inter res enũciatiuè, conceptas, & conceptus enunciatiuos apprehensiuos, an potiùs ea, quæ spectatur inter illas, & conceptus iudicatiuos. *Quod vtraque.* Quòd enim prior conformitas sit dicenda veritas, ex eo perspicuum videtur, quia omnis apprehensio enunciatiua, est vera, vel falsa, etiãsi per eam nullum feratur iudiciũ de rebus. *Quod sola posterior.* Quòd verò sit sola posterior, duobus argumentis

argumentis videtur ostendi. Vno, quia solus is, qui fert iudiciũ, censetur dicere verum, vel falsum. Altero, quia cùm Deus videatur apprehẽdere enunciatiuè omnia, quæ ab homine apprehendũtur, quorũ multa sunt falsa (nihil enim homo apprehendit, quod non apprehendat Deus. etiãsi aliter Deus de plurimis rebus, quàm homo, iudicent) in apprehensione enuntiatiua daretur falsitas, iam falsitas daretur in mente diuina; quod vel ipsæ aures ferre non possunt.

Huic dubitationi forsitã dicendũ, Etsi conceptus apprehensiuus simplex distinguitur à iudicatiuo; apprehensiuum tamen enuntiatiuum, esse eundẽ omnino atq; iudicatiuum. Nihil enim aliud videtur esse, apprehendere per modum, enunciatiuum, hominem esse animal (quod tum demum fit, cùm mẽte dicimus, homo est animal) quàm iudicare hominem esse animal. Dico autẽ per modũ enunciatiuum, quem Grãmatici vocant Indicatiuum; quia apprehẽdere per modum infinitiuum, aut alium quemcunque, non est iudicare: vt si mẽte has orationes pronuncies, Stellas esse pares; Si stellæ essẽt pares, & similes. Nondum, n. iudicasti, an stellæ sint pares, nec ne. At si mente dicas, Stellæ sunt pares, iam iudicas esse pares. Itaq; ente iudicium intellectus fortasse non præcedunt in mente alij cõceptus apprehẽsiui, nisi rei, quæ prædicatur, & rei, quę subiicitur, & ipsius coniunctionis, seu vnionis, nõ tamen vnitiuè acceptæ. Potest tamen ante iudiciũ de cõiunctione pr̨edicati cum subiecto præcedere conceptus apprehensiuus, ipsius enũciationis, de qua ferendũ est iudicium, & ipsius quoq; enunciabilis, quod est enunciationis obiectũ. Verùm hic conceptus ad primã operationẽ intellectus pertinet; vt si mens dicat [hæc enũciatio, stellæ sunt pares, est mihi dubia; vel hoc ipsum, quod est stellas esse pares, est mihi dubiũ] Quòd si auctores, qui distinctionẽ illã inuexerunt, intelligũt nomine conceptuũ apprehensiuorũ ad secundã intellectus operationẽ spectantiũ, eos, quib⁹ ipsæ enũciationes, aut ipsa enuntiabilia cõcipiuntur, ea fortasse ratione quia enunciationes ad secundã operationẽ pertineãt, impropriè loquuntur, Cõceptus enim, quibus ipsæ enũciationes, & earũ obiecta apprehẽdũtur, sunt cõceptus simplices, hoc est, nõ enũciatiui, vt patet. Confirmari autẽ potest hæc sententia ex libro Prædicamentorũ ad finẽ c. de substãtia, vbi Arist. pro vocabulo enunciationis mentalis, quæ dici solet conceptus apprehẽsiuus enunciatiuus, vsurpat nomen, opinionis, quod vocabulum haud dubiè iudicium significat; id quod aliàs sæpe facit, vt extremo cap. 2. de Interpretat.

Probabilis assertio

Qui nam conceptus præcedãt iudicium.

Cõceptus enunciationũ, & enuntiabiliũ, an simplices.

Quòd si obiicias, sæpe à nobis fieri ratiocinationes mentales ex propositionibus, quib⁹ nõ assentimur; vt si quis mẽte dicat, Homo est lapis, bellua est homo, bellua igitur est lapis; ergo non eosdẽ esse conceptus apprehẽsiuos, atq; iudicatiuos: occurri potest, etsi verbis hoc modo ratiocinari possumus ex apertè falsis, nõ tamẽ mẽte, nisi ex cõditione, aut hypothesi nostra, aut alterius, quod in idẽ redit, vt si sensus propositæ ratiocinationis hic sit; Si homo est lapis & bel-

Obiectio.

Dilutio.

bel-

lua est homo;bellua est lapis.Vel hic;Homo ex hypothesi(mea scilicet,vel tua &c.)est lapis;bellua ex eadē hypothesi est homo igitur bellua ex eadē est lapis. Quāuis enim voce negare possimus ea quę certò scimus esse vera,& affirmare, quæ planè intelligimus esse falsa;mēte tamē id facere nō possumus, nisi fictè,quod Greco nomine dicitur,ex hypothesi.At hoc nō est simpliciter affirmare, aut negare;sed fingere,aut ponere ita esse,aut nō esse. Quocirca Arist. hoc ipso li.cùm agit de primo principio cōplexo,quod est omniū notissimum,ac firmissimū.docet,etsi nō defuerint, qui illud voce negauerint; mente tamen à nemine negari potuisse. Ita videtur perspicuum,nihil aliud esse, dicere veritatē esse conformitatem inter res enunciatiuè conceptas, & conceptus earum enunciatiuo apprehēsiuos, atque dicere, esse conformitatem inter illas & conceptus iudicatiuos cùm huiusmodi conceptus iidem omnino videantur. c.3.tex.9.

Mente,an omnia negare possimus.

Ad argumenta pro vtraque parte.

Nec verò argumentum,quo colligebatur veritatem esse conformitatem inter res enuntiatiuè conceptas,& conceptus enuntiatiuos apprehensiuos, quicquam pugnat cum priori eorum, quibus videbatur esse conformitas inter res enunciatiuè conceptas, & conceptus earum iudicatiuos. Nam si huiusmodi conceptus sunt iidem; ergo & conformitas inter res,& illos eadem est, nec datur ibi prior, & posterior conformitas,Ad id àutem,quod in posteriori argumento sumitur,dici potest,nec hominem, nec Deum apprehēdere quicquam enunciatiuè,nisi iudicando,id est asserēdo aliquid, aut negando,Vnde fit,vt falsum sit,quod sumebatur, Nihil ab homine apprehendi enunciatiuè, quod non apprehendat Deus. Apprehendit tamen Deus omnes ennnciationes, etiam falsas. Verum hoc non est, apprehensionem esse falsam,sed aliquid falsum verè apprehendi.Ac cùm neutra huius dubitationis pars sit contra ea,quæ hoc loco traduntur de veritate cōplexa,eam. quam nos hoc,loco probabilē fecimus, disputationis causa propositā volumus, dicturi libro sexto, quid de ea,aliisque cognatis quæstionibus sentiendum sit. Sed missa iam veritate complexa,de sola simplici,quæ ad institutam disputationem pertinet,deinceps disseramus.

Veritatem simplicem posse cerni tam in conformitate rerum, quàm intellectu.:argumentaq; aduersariorum.

SECTIO VII.

Tertia cōclusio. Ab inductione.

TErtia conclusio. Veritas simplex aliquando dicitur de conformitate rerum cum intellectu;aliquando de conformitate intellectus cum rebus. Hæc conclusio in primis probatur inductione Etenim res, quæ arte conficiuntur, tum dicuntur, veræ (vt vera domus, verus gladius) cùm habent conformitatem cum intellectu artificis. Contrà vero intellectus Philosophi naturalis tum dicitur verus,cum habet notiones rebus naturalibus conformes, eodemque modo res habet in cæteris. Siue enim res conformentur

formentur intellectui, siue intellectus rebus, semper id, quod alteri conformatur, & quasi commensuratur, dicitur verum. Deinde, quia vnde aliquid habet vt sit, inde habet, vt verũ sit (quod est omnium Philosophorum receptissimum pronunciatum) satis autem constat, res omnes, quæ fiunt per intellectum, habere esse ex conformitate cum notionibus illius; contrà verò, notiones intellectus, quæ accipiuntur ex rebus, habere esse ex conformitate cum rebus conceptis, Tertio hac ratione. Inter Deum, & diuinum intellectum datur perfecta conformitas ex vtraque parte, & absque vlla depẽdentia vnius ab altero; igitur qua ratione dixeris, alteram earum conformitatum esse veritatem, eadem cogeris alterã fateri. Postremò, hac ratione. Etsi conformitas, quæ cernitur inter rẽ, & intellectum, si est conformitas mensuræ, non semper dicatur veritas; tamen si est conformitas mensurati, semper dicitur veritas: at quædam res sunt mensuratæ ab intellectu, & quidam intellectus est mensuratus à rebus, vt patet ex dictis: potest igitur veritas dici, & de conformitate rerum cum intellectu, & de conformitate intellectus cum rebus.

A depẽdentia essendi.

A perfecta conformitate inter Deũ, & diuinum intellectum.

A ratione mensurati.

Cur autem dixerim, conformitatem, quæ cernitur inter rem, & intellectum, si est conformitas, mensuræ, non semper dici veritatem, ex eo patet, quia in Deo dicitur veritas, in creaturis autem, minimè. Nam perfectus conceptus entis, qui quidem est mensura omnium rerum, atque adeò ipsius diuinæ essentiæ, est verus ex conformitate ad essentiam diuinam, quam primò & immediatè exprimit, & tamen Sol, qui est mensura conceptus naturalis philosophi, non est verus ex conformitate ad huiusmodi conceptum; quod idem accidit in cæteris. Sed quid de conceptu, quem Angelus habet de Sole? Respondet Aegidius, esse verum non ex conformitate cum Sole ipso, à quo non mensuratur, quemadmodum nec species quam habet de Sole, sed ex conformitate ad ideam Solis, à qua fluxit species concreata Angelo.

Non semper cõformitatem mensuræ veritatẽ esse.

Quo. lib. 4. q. 7.

Contra priorẽ partem huius conclusionis obiiciunt primò auctores primę opinionis quędã ex Arist. Primùm, id quod ille ait cap. 7. huius libri, Verũ, inquit, est dicere id, quod est, esse, & id, quod nõ est, non esse. Cùm igitur in hac definitione veri nõ declaretur cõformitas rerum ad intellectum, sed intellectus ad res; efficitur, vt conformitas rerum ad intellectum non sit dicenda veritas. Deinde, id quod ad finẽ libri 6. sic scriptum est: Verũ enim, falsumque non sunt in rebus, sed in mente, Quibus verbis satis superq; videtur declarari, veritatem nũquam positam esse in cõformitate rerum ad intellectum, sed semper consistere in conformitate intellectus ad res,

Contra priorem partem primũ argumentũ.

tex. 27.

tex. 8.

Secundò obiiciunt quædã cõmunia Philosophorum dicta, quale est illud; Veritas est in rebus, vt in causa; in oratione externa, vt in signo; in intellectu autẽ, vt in subiecto. Et illud, Veritas est perfectio intellectus. Quæ ideò dici putãt, quia veritas nõ est cõformitas rerum ad intellectũ, sed solùm eorum, quæ inhęrẽt intellectui, ad res.

Secundũ.

Caiet. 1. p. q. 16. ar. 6.

Tertio

Tertium. Tertiò, sic obiici potest pro opinione Heruei. Cùm veritas rerum dicitur conformitas earum & intellectus, aut conformitas intelligitur in essendo, aut in repræsentando: at non potest intelligi in essendo, quia sæpe res, quæ intelliguntur, sunt corporeæ, qualis non est intellectus: nec verò in repræsentando, quia res non dicitur vera, quòd talis sit secundùm se, qualis est intellectus in ea repræsentenda, sed quia talis secũdum se, qualis ipsa est secũdùm esse apprehẽsum, siue repræsentatum: non est igitur veritas rerum, cõformitas earum ad intellectum, sed ad seipsas, vt intelliguntur, seu apprehenduntur.

Contra posteriorem. Contra posteriorem partem sic obiiciunt Herueus, & Duran. in locis citatis. Intellectus nec secundùm se, nec ratione conceptus est verus formaliter, sed solùm denominatione extrinseca à veritate rerum; igitur conformitas intellectus ad res non est dicẽda veritas; sed sola conformitas rerum ad seipsas secundùm aliud, & aliud esse: consequentia perspicua est. Antecedens ex eo probatur, quia intellectus secũdùm se, non dicitur verus, nisi effectiuè, vtpotè quia percipit res veras; conceptus autem non dicitur verus, nisi repræsentatiuè, nimirum, quia repræsentat res veras; neque omnino aliquid inhærens intellectui dicitur verùm, nisi aut effectiuè, aut repræsentatiuè: at ea, quæ hoc pacto dicuntur vera, non sunt vera, nisi denominatione extrinseca; quemadmodum ea, quæ dicuntur sana effectiuè duntaxat, vt potio; aut repræsentatiuè, vt vrina: nulla igitur conformitas intellectus ad res, est dicenda veritas.

Contra vltimam probationem. Denique cõtra id, quod in extrema probatione obiter dictũ est, sic obiici potest. Immensi nulla est mensura; Deus est immensus: falsò igitur dictum est in probatione illa, perfectum cõceptum entis esse mensuram diuinæ essentiæ. Præterea, Si Dei est aliqua mensura, Deus est mensuratus; Deus autem mensuratus esse non potest; quia quicquid est mensuratum, est imperfectum. Non est igitur vlla diuinæ essentiæ mensura. Atque hac ratione ductus videtur D. Thom. q. 1. de Veritate ar. 7. cùm apertè negat, inter intellectum diuinum, & diuinam essentiam esse relationem mensuræ & mẽsurati.

Explicatur vulgata Veritatis definitio.

SECTIO VIII.

Quænam conformitas sit veritas. PRo solutione horum, & similium argumẽtorum altiùs aliquanto repetita explicatione vulgatæ illius definitionis, quæ veritas dicitur conformitas rei, & intellectus, siue inter rem & intellectum; Animaduertendum est in primis, veritatem non dici quamlibet conformitatem. Nemo enim dixerit conformitatẽ, quæ cernitur inter quasuis res, præcisa omni cognoscendi potentia, esse veritatem. Necesse igitur fuit, vt veritas definiretur conformitas inter rem, & potentiam cognoscendi. Et satis quidem hæc explicatio foret, si placuisset Philosophis, omnem veritatem com-

prehende-

prehendere. Verùm, quia ea, quæ ad sensus pertinet, nec funditur ad omnes res, nec est homini propria (quãquam solus homo ex omnibus animalibus illam percipit) maluerunt illi, eam solam definire, quæ inter res, & intellectum cernitur. Atque hac de causa dixerũt, veritatem esse conformitatem rei, & intellectus.

Denique illud intelligendum, conformitatem hanc, non esse accipiendam pro conformitate in essendo, cùm inter res veras, & intellectum sæpe magna sit difformitas, & dissimilitudo in essendo (vt si res sint corporeæ) sed in repræsentando: quo sensu docet Arist. 3. de Anima cap. 8. animam ratione intellectus esse quodãmodo omnia, eò quòd in intellectu omnia repræsententur. Non enim ipse lapis, inquit, in anima, sed forma (hoc est similitudo lapidis) inest. Cùm autem intellectus noster (vt de eo potissimùm loquamur) nullius rei similitudine sit ex se præditus, sed perinde se habeat ex natura sua, ac tabula, in qua nihil adhuc depictum est, vt ipse docet cap. quarto eiusdem libri; efficitur, vt conformitas, in qua veritas consistit, non sit intelligenda inter res, & intellectum nostrum secundùm se spectatum, sed secundùm aliquid illi accidentarium & aduentitiũ. Vnde cùm quatuor sint genera rerũ, quæ nostro intellectui naturaliter adueniũt, Species intelligibiles, quę sunt principia formalia actuũ intelligendi; conceptus formales, qui D. Tho. sententia internè actus intelligendi; terminãt ipsi actus intelligendi, & habitus, qui ex actibus gignũtur: actus autẽ non sint repræsentatiui rerum, quę intellectui obiiciũtur, vt tertio de Anima patebit: habitus vero, vt scientia, opinio, & similes supponant simplicẽ veritatẽ de qua loquimur: reliquũ est, vt conformitas, in qua simplex veritas consistit, sumenda sit pro conformitate inter rem, & speciem intelligibilem, aut conceptum formalem. Etenim hæ sunt similitudines rerum intellectui obiectarum; illa habitualis, hæc actualis; tametsi magis propriè cernitur inter rem, & conceptum formalem, quàm inter rem, & speciem intelligibilem, vt paulò superiùs ostendimus. Quod idem D. Tho. animaduertit primo cõtra Gen. cap. 51. vbi negat veritatem spectari inter rem & actũ intelligendi, & affirmat, cerni inter rem & id, quod intellectus dicit, hoc est conceptum, qui exprimitur per actum intelligendi: pro qua re lege eodem loco Ferrariensem.

tex. 37. *Quanam sit cõformitas inter res & intellectũ*

tex. 14. *Quæ intellectui adueniãt.*

Tertiò, cùm veritas dicitur conformitas rei & intellectus, non est accipiendum nomen rei pro rebus secundum esse obiectiuũ (vt illæ dicantur veræ, quæ, quatenus obiiciuntur intellectui, sunt illi conformes) sed secundùm esse reale. Priori enim modo Chimæra, & quicquid aliud fictitium concipimus, esset verum ens: siquidem ista omnia, quatenus obiiciuntur intellectui, sunt conformia conceptibus, quibus apprehenduntur: at posteriori, nihil est verum ens, nisi quod habet existentiam realem. Necesse est igitur, vt conformitas intelligatur secundùm existentiam realem, si non actualem, saltem potentialem, quod addiderim, quia ad conformitatẽ, in qua

Secũdùm quod esse debeant res esse cõformes intellectui.

simplex veritas consistit, non est necesse, vt res actu existant; sed satis est, si existere possint: vnde fit, vt Chimæra, & cætera eiusmodi figmenta, non ideo negentur esse vera entia, quia non existunt actu, sed quia non possunt existere. Quòd si quis obiiciat, rem, vt potest existere, nec tamen existit, non esse actu conformem intellectui, sed potentia duntaxat, ergo non esse actu veram: negandum est antecedens. Res enim, quæ potest existere, secundùm ipsam potestatem existendi, conformatur actu speciei, vel conceptui.

Cuiusdā obiectionis dilutio.

Postremò, Simul atque res, quæ potest existere, concipitur, aut saltem per speciem intelligibilem repræsentatur, statim relatio conformitatis, quæ dicitur veritas, vel ex altera parte, vel ex vtraque consequitur, Si enim conceptus & res omninò adæquantur per omnimodam similitudinem, vt in Deo, tunc ex vtraque parte consequitur: si autem non adæquantur omninò, sed alterum pendet ex altero: in eo solo consequitur, quod ex altero pendet; siue res, quę cōcipitur, pendeat ex conceptu; siue conceptus ex re, vt ex supradictis patet. Itaq; cùm non datur perfecta adæquatio, semper veritas est relatio mensurati ad mensuram: opposita autem relatio, quæ illi ex altera parte respondet, quatenus terminatur ad illam non dicitur veritas, sed solùm relatio mensuræ.

Quo pacto veritas resultet in rebus, & intellectu.

Solutio eorum, quæ contra tertiam conclusionem obiecta sunt.

SECTIO NONA.

HIs positis, quæ non tam gratia dissoluendi proposita argumenta, quam explicandi præsentem materiam dicta sunt; ad primam obiectionem, quæ priorem partem conclusionis impugnat, dicendum est, Aristotelem iis in locis non agere, nisi de vero complexo, quemadmodum & de falso illi opposito: imò verò nec de omni vero & falso complexis, quia non de vero & falso rerum enunciatarum, sed intellectus enunciātis, de quo vero & falso frequentiùs apud Philosophos sermo est; ac meritò quidem. Nam verum & falsum simpliciter, ac sine addito, de sola complexione enunciatiua dicitur. Proposita enim quauis complexione huiusmodi, vt, Quòd homo sit animal, vel, Quòd equus sit lapis, simpliciter & sine adiectione dicimus, Hoc est verum, vel, Hoc est falsum. At cùm loquimur de simplicibus siue rebus, siue conceptibus, non simpliciter dicimus, Hoc est verum: Illud falsum, sed cum addito, Hoc est verum aurum, aut verum ens: Hic est verus conceptus auri; verus conceptus entis; & similiter de falso. Præterea etsi verum & falsum dicuntur & de rebus conceptis, & de intellectu concipiente; magis tamen propriè dicuntur de intellectu, conceptibusúe illius, quam de rebus conceptis, quod non semel annotauit D. Thomas, cuius rei hæc est ratio, quia intellectus non solum potest esse verus ac falsus in

Cur Aristoteles ferè loquatur de veritate cōplexa, & intellectu potius, quā rerum.

Vt sup. 4. 26.

& de veri.q.1. & alijs locis. in concipiendis rebus, sed etiam ipse solus est veritatis cognitor ac iudex.

Eodem modo respondendum est ad secundum, quod ad prius pronunciatum attinet. Quod verò attinet ad posterius, occurrendum; cùm veritas dici solet perfectio intellectus, veritatem, pro veritatis cognitione accipi: quo etiam modo sumitur apud Platonem, cùm ait; Animi cibus est veritas: & longè clariùs apud Augustinum cùm scribit; Veritas est, qua ostenditur id quod est: & apud Gregorium Nissenum, cùm inquit; Veritas est eius, quod verè est firma intellectio. Tametsi hæc de veritate complexa præcipuè dicuntur. *De veritate quædam.* *In Symposio. In lib. de vera Relig. In lib. de vita Mosis.*

Ad tertiam, quatenus impugnat veritatem simplicem (magis enim accommodatur complexæ) neganda est posterior pars minoris. Ad probationem verò dicendum est, ex eo, quòd res talis est secundum se, qualis est intellectus in ea repræsentanda, seu concipienda, nasci, vt talis sit secundum se, qualis est, vt repræsentatur, siue concipitur. Repræsentari enim, & concipi sunt denominationes extrinsecùs desumptæ à conceptu, quo intellectus rem concipit.

Ad id verò, quòd obiectum est contra posteriorem partem conclusionis, quatenus ad simplicem veritatem euertendam instituitur (directò enim, apud illos, solam complexam impugnat) dicendum est, intellectum ratione conceptus non solùm dici verùm à veritate rerum, sed etiam à veritate sua. Neq; enim solùm dicitur verus quia res concepta est illi conformis, sed etiã, quia ipse est conformis rebus, siue omnimoda conformitate, vt in Deo, siue cõformitate imitationis, vt in creaturis. Quocirca non est apta similitudo proposita inter verum, & sanum: potio enim, & vrina ita dicuntur sana à sanitate animalis, vt non dicantur sana à sanitate sua. *Intellectus quomodò dicatur verus.*

Ad id denique, quod in extrema probatione conclusionis reprehensum est, quod quidem attinet ad priorem obiectionem, dicendum immensi nullam esse mensuram excedentem, siue repetitione sui, quo modo vlna est mensura panni; siue perfectionis præstantia, qua ratione dicimus, candorem esse mensuram aliorum colorum; siue causandi ratione aliqua, quo pacto Sol est mensura conceptus, quem de illo habet Philosophus, & conceptus Architecti est mensura ædificij: posse tamen immensi esse mensuram per omnimodam adæquationem. Itaque non magis repugnat, dari mensuram diuinæ essentiæ, quæ est perfecta ratio, siue conceptus entis, quàm diuinæ durationis; quam mensuram Theologi vocant æternitatem. Vtrumque tamen more intelligendi nostro dictum esse accipe, quia ex natura rei nulla datur in Deo mensura. Quòd si quis obiiciat, ne more quidem intelligendi nostro, rẽ vllam dici mensurã sui; Deum autem esse idem cum perfecta ratione entis: negandum est in primis quod assumitur, vbi nihil est aliud, quod rei propositæ mensura esse possit. alioqui falsum esset id, quod dici solet. Rectum est iudex, *Immensi quo pacto mensura esse possit.* *Obiectionis dilutio.*

ſeu norma ſui, & obliqui. Quod tamen ideò vſurpatur, quia in figuris nihil eſt recto rectius, ad cuius normam rectitudo recti examinari poſſit. Deinde addendum; nihil obſtare quo minùs eadem res ratione diuerſarum cõſiderationum dici poſſit menſura ſui, ſi ſit ſummè perfecta, ſiue ſimpliciter, ſiue in certo genere duntaxat. Quod verò attinet ad poſteriorem obiectionem, neganda eſt conſequentia propter energiam verbi, Menſuratũ, quod quandã imperfectionem pręſe fert. Itaque etſi menſurę nomen ſoleat accõmodari Deo, etiam reſpectu ſui, eo quòd nullã imperfectionem importet; tamen menſurati vocabulum, quia imperfectionem ſonat, vtpotè finitionem & circumſcriptionem, non eſt in diuinis vſurpandum. Similis eſt ratio horum nominum, Principium & Principatum: nam etſi in diuinis dicimus Patrem eſſe principium Filij: reprehendetur; tamen qui dixerit, filium eſſe principiatum: neque alia ſanè de cauſa, niſi quia principiati vocabulum, non tantùm ſignificat habitudinem ad principium, ſed etiam innuit quandam dependentiam ab illo, atque adeò rationem effectus. Nec verò D. Thomas in loco citato ideò negat, inter intellectum diuinum, & eſſentiã diuinam relationes menſuræ, & menſurati, quia ratio menſuræ pugnet cum diuina natura, noſtro etiam intelligendi modo concepta, vt quidam putant (hoc enim pacto non docuiſſet ille, æternitatem eſſe menſuram diuinæ durationis) ſed idcirco ita loquitur, quia non datur in diuinis ratio menſuræ, cui in ipſa diuina natura reſpondeat ratio menſurati, & circumſcripti, vt patet legenti citatum articulum.

Menſurati nomen non eſſe vſurpandũ in diuinis.

Veritatem, de qua eſt ſermo, eſſe conformitatem rerum cum intellectu diuino. SECTIO X.

Concluſio 4.

QVarta concluſio, Veritas, quæ propriè ad hanc diſputationem pertinet, eſt conformitas rerũ cum intellectu diuino, hoc eſt, cũ rationibus formalibus ipſarum, quę ſunt in mẽte diuina. Dico autẽ [quæ propriè ad hanc diſputationẽ pertinet] quia non eſt hoc loco quæſtio de veritate cõplexa, nec de veritate intellectus, quę magis propriè dicuntur, vt paulò ſuperiùs explicauimus ſed de veritate rerũ. Probatur cõcluſio hũc in modũ. Veritas cuiuſq; rei eſt conformitas eius cũ propria & prima ipſius mẽſura: at eę tantùm rationes formales rerum, quæ exiſtunt in mente diuina, ſunt propriæ, ac primę menſuræ rerum omniũ; eſt igitur veritas rerum omniũ conformitas cũ iis earũ rationibus. Propoſitio perſpicua eſt. Aſſumptio probatur dupliciter. Primùm, quia rationes formales, quę exiſtũt in intellectu creato, aut non ſũt menſurę rerũ, ſed menſuratę ab eis, vt cõceptus, quẽ hebem' de Sole; aut ſi ſũt earũ mẽſurę, veluti conceptus, quẽ habet Architectus de domo faciẽda (de quo quidẽ, quo pacto ſit mẽſura diſſeremus lib. 7. cùm de ideis diſputabimus) non tamen ſunt primæ earũ menſuræ per ſe, ſed eę tantùm quę ſunt in mente diuina. Deinde, quia primùm ens ideo dicitur verum ens, quia conforme rationi formali perfecti entis exiſtenti in mente

Propriæ, ac primæ rerũ menſuræ.

rum ens,quia cōforme rationi formali perfecti entis existēti in mente diuina:ergo pari ratione cætera entia, quia conformia cæteris rationibus formalibus in eadem existentibus.

Præterea,res omnes ideo dicūtur veræ,quia sunt conformes alicui intellectui;nō sunt autē veræ veritate ea,de qua loquimur,quia sint conformes intellectui creato; ergo quia intellectui diuino. Maior patet ex tradita veritatis definitione. Minor ex eo primùm probatur,quia intellectus creatus,cùm decipi possit, veritatis regula esse non potest.Deinde,quia vnde res primùm habent vt sint, inde primùm habent,vt veræ sint;cùm igitur nulla res primò habeat ab intellectu creato vt sit;efficitur, vt nō primò habeat ex eo vt sit vera.

Postremò,res, quas dicimus veras, ab omni æternitate veræ fuerunt(neque enim illæ vnquam cœperūt esse veræ res, etiamsi cœperunt verè existere)atqui nulla res est vera,nisi quatenus cōformis alicui intellectui,vt ex dictis patet;igitur nulla res est primò vera,nisi quatenus est cōformis alicui intellectui æterno,qui solus est diuin⁹. *Res ab æterno veras fuisse.*

Accedit in huius rei confirmationem id,quod Patres sæpe docēt, Omnia dici vera à prima veritate,id est à primo intellectu. Neque enim id solùm intelligunt denominatiuè, vtpote à veritate intellectus increati, quemadmodum nonnumquam denominamus vera hæc vel illa entia à veritate intellectus creati; quatenus videlicet de eis habetur,aut haberi potest verus intellectus;sed etiam terminatiuè,hoc est,à propria ipsarum veritate,seu conformitate, quæ ad intellectum diuinum terminatur. *Quo pacto omnia dicantur vera à prima veritate.*

Vnde collige,res omnes tribus modis posse dici veras. Vno,à veritate intellectus increati.Altero, à veritate intellectus creati: quæ denominationes sumūtur à veritate alterius. Tertio,à veritate ipsarum propria,quæ ad diuinum intellectū terminatur. Primum modum significat Anselmus in Dialogo de Veritate,cùm docet,Eodem modo se habere summam veritatem ad omnia vera, quo se habet vnum atque idem tempus ad omnia,quæ sunt in tempore. Secundum,ac tertium complexus est Auicenna secundo lib. suæ Metaph. in descriptione illa, qua D. Thomas vtitur primo lib. contra Gent. veritas est proprietas esse vniuscuiusq; rei, quod stabilitum est ei,in quantùm talis res nata est de se facere veram existimationem, & in quantùm propriam sui rationem,quæ est in mente diuina, imitatur. Atque in hoc tertio modo consistit veritas, de qua agimus, & quæ propria entis passio censetur. *Quot modis res possint dici vera.* *Cap.24.* *Cap.60.*

Quibus argumentis impugnari posit proposita conclusio.

SECTIO VNDECIMA.

SEd contra hanc conclusionem hæc obiici possunt. Primò si veritas rerum esset conformitas earū cum intellectu diuino, seu (quod eodem redit) cum suis rationibus formalibus,quæ sunt in mente diuina; cùm omnes sint æquè conformes *Argumentum 1. contra 4. concl.*

suis rationibus formalibus; omnes essent æquè veræ: hoc autem dici non potest, siquidem aliæ res sunt aliis veriores, vt patet ex cap. 1. secundi libri: non est igitur veritas rerum eiusmodi conformitas. tex. 4.

2 Secundò. Conceptus nostri cõtemplatiui dicuntur veri per conformitatem cum rebus conceptis, vt cum sole, vel lapide; igitur non ideo dicuntur veri, quia conformes sunt propriis ipsorum rationibus existentibus in mente diuina.

3 Tertiò. Conformitas rerum creatarum cum intellectu diuino est relatio realis; veritas transcendens non est relatio realis; non est igitur veritas conformitas rerum cum intellectu diuino. Assumptio ex eo perspicua est, quia veritas transcendens non potest addere enti quicquã reale, vt ex dictis patet. Propositio ex eo probatur, quia conformitas creaturarum cum intellectu diuino habet fundamentum reale in creaturis, vtpote ipsam earum entitatem realẽ; & exercetur inter extrema realia.

4 Quartò. Veritas intellectus diuini, non est conformitas eius cum rebus, quarum rationes apud se habet; ergo nec veritas rerum est conformitas cum intellectu diuino. Cõsequentia perspicua videtur; est enim conformitas relatio æqualis comparationis, cuius ea natura est, vt ex vtroq; extremo reciprocetur, veluti similitudo. Si enim Socrates est similis Platoni; ergo & Socrati Plato: quòd si Plato non est similis Socrati, nec Platoni Socrates. Antecedens verò probatur, quia intellectus diuinus non est verus, propter conformitatem cum rebus creatis, vt ex dictis apertum est.

5 Quintò. Si res essent veræ per conformitatẽ cum rationibus suis, quæ sunt in mente diuina; nec aurifex percipere posset, quodnam esset verum aurum; nec Philosophus, quænam esset vera essentia; nec denique vllus mortalium in hac vita haberet regulam, qua veritatem rei vllius cognosceret; siquidem rationes illæ, quæ in diuina essentia sunt, idem sunt, quod ipsa diuina essentia, quæ in hac vita cognosci nequit: at consequens est absurdissimum; ergo & antecedens.

6 Sextò In mente diuina non sunt multæ rationes, seu conceptus rerum sed vnica ratio, & conceptus diuinæ essentiæ, & omnium quæ in ea relucent, quod est verbum diuinum; at rationes propriæ diuersarum rerum sunt diuersæ; non sunt igitur res veræ per conformitatem cum rationibus, quæ in mente diuina existant.

7 Postremò. Si quo modo in mente diuina dantur multæ, ac diuersæ rationes rerum, non dantur, nisi per operationem diuini intellectus percipientis diuinam essentiam, vt variè imitabilem, seu participabilem à creaturis; hoc enim pacto & conceptus formalis diuini intellectus complectitur infinitas rationes formales creaturarum; & obiectiuus infinitas obiectiuas: at cætera omnia videntur esse & entia, & vera in ordine ad diuinam essentiam, quatenus ea nostro intelligendi modo antecedit omnem operationem diuini intel-

ni intellectus: non sunt igitur vera per conformitatem cum rationibus, quæ sunt in mente diuina.

Solutio eorum, quæ proximè obiecta sunt.

SECTIO XII.

HÆc tamen hunc in modum dissoluenda sunt. Ad primum distinguenda est maior propositio. Si enim res conferantur cum suis propriis ac peculiaribus rationibus, quæ sunt in mente diuina, vt equus cum ratione equi, & lapis cum ratione lapidis; omnes dicendæ sunt æquè veræ, cùm omnes æquè illis respōdeant. At si cōferantur cum rationibus, quæ sibi cum aliis rebus coës sunt, fieri potest, vt aliæ dicantur aliis veriores. Nam etsi omnes sunt æquè veræ in rationibus vniuocis, vt homo & equus in ratione animalis; itemque Socrates & Plato in ratione hominis; tamen in rationibus analogis, vt entis substantiæ, accidentis, aliæ possunt dici aliis veriores, quemadmodum & magis entia; vt substantia, quàm accidens; & qualitas, quàm relatio; & forma, quàm materia. Atque hoc modo sunt omnia inæqualiter vera in ratione perfecti entis; quæ cum simpliciter soli Deo conueniat, variè tamen participatur à cæteris entibus in proprio cuiusque genere. Vnde facile est colligere analogiam veritatis, de qua loquutus est Aristot. lib.2.cap.1. *Quo pacto res sint æquè veræ. Quo pacto non sint æquè veræ. Prima solutio.*

Ad secundum dicat fortasse aliquis, non esse aptam consequentiam, eò quòd conceptus nostri duobus modis spectari possint; vno, quatenus sunt res quædam; altero quatenus sunt repræsentatiui rerum. Atque vt sunt res quædam; dici veros per cōformitatem cum rationibus suis, existentibus in mente diuina; quatenus autem sunt repræsentatiui rerum, esse veros per conformitatem cum rebus iis, quas per eos concipimus. Verùm obstat, quòd conceptus nostri eadem ratione sunt quædam res, quæ sunt repræsentatiui rerum. Dices forsitan, ea ratione negandam esse consequentiam, quia conceptus nostri speculatiui, cùm proximè pendeant à rebus vt à quibusdam causis particularibus exemplaribus, remotè autem, sed præcipuè ab intellectu diuino; eadem conformitate, qua conformantur rebus, conformātur etiam rationibus suis existentibus in mēte diuina. Sed neque huiusmodi solutio videtur satis. In mente enim diuina alia est ratio Solis, cui conformatur Sol; alia conceptus humani repræsentantis Solem, cui huiusmodi conceptus conformatur. Illa enim est ratio essendi Solis; hæc, ratio repræsentandi Solem. Vnde patet, conceptum, quem habemus de Sole, non eadem conformitate, qua conformatur Soli, conformari suæ rationi formali existenti in mente diuina, sed rationi Solis, quæ in eadem existit. *Secunda.*

Tertia. Dicendũ est igitur, hac de causa cõsequentiã esse vitiosã, quia cõceptus nostri speculatiui nõ solùm dicũtur veri per conformitatem cũ rebus. sed etiã per cõformitatẽ cũ rationibus cõcipiendi, quę sũt in mẽte diuina, quę cõformitates sũt inter se diuersæ, & in posteriori cõsistit veritas trãscendens, nõ in priori. Id quod ex eo patet, quia fieri potest, vt aliquis cõceptus nõ sit cõformis vlli rei, veluti cõceptus corporis infiniti, qui tamẽ necessario erit cõformis alicui rationi cõcipiendi existẽti in mẽte diuina, quæ ratio, etsi est ratio essẽdi talis cõceptus, nõ erit tamẽ ratio essẽdi rei cõceptæ, si nullũ corpus infinitum esse potest. Planiùs hæc distinctio cernitur in cõceptibus enunciatiuis, quod D. Th. priori lib. de Interpret. ad cap. 1. annotauit in enunciationibus vocalibus. Nãque eadẽ enũciatio mẽtalis potest esse vera res & falsum signum: vt si mente dicas, Cælum est corpus cubicum, vera quidẽ res erit eiusmodi enũciatio, quia cõformis propriæ ipsius rationi formali existenti in mente diuina: falsum verò signũ, quia nulli rei erit conformis in ratione essendi illius; non ꝙ nõ verè significet aliquid esse (verè enim significat cęlum esse corpus cubicum) sed quia eius significationi nullum respõdet verum esse. *D. Th. q. 1. de verit. ar. 5.* *Lectione 3.*

Quorundam responsionis refutatio. Ad tertiã pleriquea cõcedunt maiorẽ propositionẽ victi eius probatione, parũ fortasse memores, quòd aliàs cũ D. Tho. b negent, verum trãsceudens addere enti aliquid reale. Sed quicquid illi excusationis afferãt, negãda est maior. Nã præter rõnes superiùs propositas, hæ quoque addi possũt. Vna, quia relatio rationis nõ potest fieri realis; at veritas trãscendens ante Mũdi creationẽ erat relatio rationis, vt iidẽ cõcedunt. Altera quia si qua passio entis esset relatio realis, ac proinde quiditatiuè ens, non posset illa prædicari in quęstione Quale est de quolibet ente, quod est cõtra rationẽ passionis cõuertibilis cũ ente. Ad probationẽ verò dicendũ, res creatas (vt alias sępe annotauimus) duobus modis referri ad intellectũ diuinũ, vt ad causam exemplarem; vno, relatione essẽtiali, quã dicunt trãscẽdẽtem; altero, relatione accidentaria, nẽpe quatenus ab illo sũt mensuratæ. *a Vt Paul. Sõc. lib. 6. q. 17. & Iã. de trãsc. c. 5.* *b 1. d. 19. q. 5. ar. 1. & cũ Capreolo ibidem q. 3. cõclu. 2.*

Quo pacto conformitas sit relatio realis. Si ergo conformitas earũ cum intellectu diuino sumatnr priori modo, dicendũ est, esse relationẽ realem; nõ tamen, quæ fundetur in entitate rerũ, sed quæ sit ipsa earum entitas: quo pacto relationes transcendentes accidentium ad substantias sunt ipsæ eorum essentię: de quo genere relationum nõ est hoc loco sermo, quia nõ constituunt res in esse relatiuo simpliciter (quale est verũ) sed absoluto. Si verò sumatur posteriori modo, dicendũ est, illã vel ea de causa nõ esse relationẽ realẽ. sed rationis, quia fundatur in esse potentiali creaturarũ, non in actuali, quod contingẽter cõuenit omnibus creaturis. Ex eo enim, ꝙ creaturę cõcipiũtur à Deo in ipsa diuina essẽtia vt ab eis participabili, non quidẽ notitia visionis, sed simplicis intellegẽtiæ, cõsequitur illas formaliter ea relatio mensurati à diuino intellectu, in qua trãscendens earũ veritas consistit; intellectũ verò diuinũ, seu potiùs rõnes formales rerũ, quas cõtinet, cõsequitur relatio mensurantis.

Quo pacto sit rationis.

rantis. Itaq; res creatę ratione illius prioris habitudinis, quę est realis, sunt entia, ratione autē huius posterioris, quę est rationis, sunt veræ.

Ad quartum dicendum est, non esse antecedens omni ex parte verum. Nam etsi veritas intellectus diuini non dici conformitatē illius cum rebus creatis; significat tamen conformitatē eius cum re increata, quę est primariū diuinæ essentię obiectum, in quo excellentiùs illæ, quám in se ipsis existunt. Concesso tamen antecedente respectu rerū creatarū, neganda est consequentia, atq; ad probationē dicendū conformitatem non esse relationē æqualis comparationis, nisi quādo conformitatis nomine nulla importatur dependentia eius, quod dicitur conforme ab eo, quod terminat eius conformitatē, quemadmodum accidit in similitudine Socratis cū Platone. At creaturæ eatenus dicuntur conformes intellectui diuino, quatenus sunt quędam imitationes rationum earum, quæ sunt in mente diuina, quod vtiq; importat dependentiam ipsarum ab intellectu diuino. *Quo pacto intellectus diuinus sit verus.*

Quinti argumenti solutionē difficiliorem reddit August. qui 12. lib. cōfess. & 14. ac 12. de Trinit. docet, Veritatē nō cognosci à nobis, nisi in rationib. æternis, quæ sūt in mēte diuina: quod etsi cōclusionē propositā cōfirmat, quia tamen pugnare videtur cum experientia, ipsā quoq; cōclusionē videtur labefactare. Sed D. Thomas studiosissimus obseruator verborū Augustini nodū dissoluit ex iis, quę ille scribit in 1. Soliloquiorum; quo loco docet, Veritates, quæ in disciplinis traduntur, eo modo cognosci in Deo, ęternísq; rationibus, quo visibilia videntur in Sole. Ait enim & 1. p. q. 8. ar. 5. & 3. contra Gentes ca. 47. & aliis plerísque locis, Duobus modis aliquid cognosci in aliquo. Vno, vt in obiecto cognito; quo pacto videmus imaginē in speculo, atq; hoc pacto non cognosci à nobis, dum hanc vitā degimus, veritatem rerū in illis rationibus ęternis, quemadmodū nec reliqua visibilia videmus in Sole ipso, quē directò aspicere non possumus. Altero, vt in principio cognoscendi; atq; hoc modo cognosci à nobis veritatem rerum creatarū in rationibus æternis, quatenus eiusmodi rationes participātur in nobis per lumen naturale; quo pacto dicimur cernere alia visibilia in Sole, quia cernimus illa per lumen participatum à Sole. Idq; docet significasse diuinū Vatem, cùm sibi ipsi quærenti, Quis ostendit nobis bona, hunc in modū respondit; Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Significauit enim his verbis, veritatem omnē, quę ad quęrendam salutem necessaria est, ipsa participatione diuini luminis, quod in mente nostra fulget, cognosci à nobis posse, Ita fit, vt per principia naturaliter cognita rationes rerū inuestigemus, & per conformitatē earum cum eiusmodi rationibus, veritates, quę naturaliter cognosci possūt, intelligamus, ac proinde per conformitatē cum rationibus ęternis, quę sunt in mente diuina.

Cap. 25. Cap. 7. Cap. 2. Cap. 8. Psal. 4.

Quo pacto veritas à nobis cognoscatur in rationib. æternis.

Quo pacto multæ rationes in intellectu diuino esse possint.

Ad sextum dicendum cum D. Thoma 1. p. q. 15. ar. 2. & q. 3. de Verit. ar. 2. & 1. contra Gentes cap. 54. Etsi ea, quę sunt principia cognoscendi, non possunt esse multa numero in Deo, veluti si quis fingeret

in-

intellectu diuino multas species intelligibiles, aut multas artes, quemadmodum re vera esse possunt in quolibet intellectu creato: tamen ea, quæ sunt termini diuinæ cognitionis, vt talia sunt, posse esse multa. Vnde cùm rationes rerũ tam formales, quàm obiectiuæ (quęque tamen suo modo) terminent intelligendi actum; non dubium est, quin multæ, sint, atque adeo infinitæ in mẽte diuina. Nam etsi Verbum Diuinum est vnica ratio formalis diuinæ essentiæ; continet tamen infinitas rationes formales creaturarum, & vt creaturæ in se ipsis sunt, & vt in diuina essentia continentur. Ipsa etiam diuina essentia per Verbum expressa, & declarata, etsi est vnica ratio obiectiua Verbi diuini, cõplectitur tamẽ infinitas raõnes obiectiuas creaturarũ, non vt creaturę in se ipsis sunt, sed eminenter in ea cõtinentur. Num autẽ quemadmodũ dicimus, multas esse rationes rerũ in mente diuina, sic etiã dicere possimus multos conceptus, quęstio est. Nobis certè nõ placet pars affirmatiua, quia si propriè loquamur, vnus tãtùm est cõceptus intellect⁹ diuini; de qua re Theologi plura.

Creaturas non esse entia nec vera, nisi supposito actu intellect⁹ diuini.

Ad septimum negandum est, creaturas esse aut entia, aut vera in ordine ad diuinam essentiam, quatenus illa antecedit more intelligendi nostro diuinum intelligendi actum. Primùm, quia creaturæ sunt entia, & vera habitudine ad Ideas diuinas, vt omnes fatentur: at Ideæ cùm sint rationes exẽplares creaturarum, ac proinde suo modo termini cognitionis diuinæ, supponuntur actum intelligendi diuinum, quo distinguuntur inter se. Deinde, quia creaturæ quemadmodum nõ sunt producibiles à Deo per naturam, sed per artem, ita nec possibiles nisi per artem diuinam: quare nec entia, nec vera, nisi per habitudinẽ ad distinctas rationes, in quibus diuina ars intueatur agenda omnia: at earum rationum distinctio sequitur actum intelligendi diuinum, vt dictum est. Postremò, quia inde res primùm habent vt sint multa entia, vnde habent vt sint distincta entia; at distinctio creaturarum refertur primùm ad distinctionem rationum, quæ sunt in mente creatoris; alioqui esset à casu, & præter intentionem primi agentis: supponit ergo distinctionem rationum, quæ sunt in mente diuina, ac proinde actum intelligendi diuinum. quòd si earum entitas supponit diuinum intelligendi actum; ergo & veritas, quæ entitatem sequitur.

Obiectio.

At obiiciat aliquis, essentiam diuinam, etiam vt præcedit diuinum intelligendi actum, esse variè imitabilem, & participabilem, à creaturis, ergo creaturas esse entia, & vera priùs quàm more intelligendi nostro habitudinem habeant ad rationes, quæ sunt in mente diuina.

Dilutio.

Huic obiectioni respondendum est, Esse quidem diuinam essentiam eo pacto sumptam imitabilem, & participabilem à creaturis. verùm non proximè, sed remotè, vt ita loqui liceat. Quo ferè modo forma humana, etiam vt præcedit intelligendi facultatem, est intellectiua: & materia prima, vt præcedit molem corpoream est repletiua loci: proximè enim, ac formaliter, illa per ipsam intelligẽdi facultatem,

tatem, hæc per molem corpoream, has conditiones sibi vendicant.

Quòd si quis quęrat, cur hactenus dixerimus, creaturas esse entia, & vera, propter habitudinē ad rationes formales existentes in mente diuina, & non potiùs propter habitudinē ad obiectiuas, vt in ipsa diuina essentia cōtinētur; pręsertim cùm diuinæ Ideę potiùs videātur esse rationes obiectiuę, quàm formales; Respōdendum est meritò id dictum esse. Primùm quia, cùm veritas primi entis sit conformitas illius cū sua ratione formali, vt paulò antè diximus (hoc enim necessariò fateri oportet) idem pari ratione dicendum est de cæteris entibus cōparatione suarum formalium rationum in eadem mente existentium. Deinde, quia rationes formales propinquiùs se habent ad intellectū, quàm obiectiuę, cùm obiectiuæ sępe sint res extra intellectum, & nō rarò sola formaliū distinctione distinguantur inter se: at mēsura, penes quā veritas attenditur, ad intellectum pertinet. Tertio, quia nō est re vera dicendū, Ideas esse rationes obiectiuas, sed formales, tum quia id concedunt omnes in Ideis artificū, ex quibus diuinas inuestigauimus; tum quia proprium Ideæ est, esse expressiuum, & declaratiuum, quod nō conuenit rationibus obiectiuis, sed formalibus; tū denique, quia vbi nulla est distinctio ex natura rei, veluti in iis, quę in diuina essētia cōtinentur, prior est distinctio rationum formalium, quàm obiectiuarū: at Idearum distinctio est prima omniū earum, quæ ad creaturas spectāt. Atq; hac de causa Patres omnes ponūt Ideas in Verbo diuino, cui appropriatur ratio formalis diuinę essentiæ, nō autē in essentia diuina, vt declarata, & manifestata per Verbum: de qua re libro septimo accuratiùs disserendum est.

In ordine ad rationes formales diuini intellectus, an ad obiectiuas sint creatura entia & vera.

Patrum sententia.

Conclusio quęstionis. & solutio argumentorum, quæ sunt initio quæstionis proposita.

SECTIO XIII.

QVinta conclusio, qua directò quæstioni respōdetur. Verum est propria passio entis. Hæc conclusio eodem illo argumento, quo in superiori quæstione vsi sumus ostendi potest; Reciprocatur cum ente, & sequitur ipsam naturam entis igitur est vera, & propria passio entis. Prior pars antecedentis ex dictis haud difficilè probatur. Nam quòd omne verum sit ens (loquor autem de vero, vt significat simplicem veritatem rei, & de ente, vt significat entitatem realem) ex eo patet, quia res ea tantùm dicitur vera, quæ secundum esse reale est conformis intellectui diuino, vt ex dictis perspicuum est: quicquid autem habet esse reale, siue actu, siue potestate, est ens reale. Quòd autem omne ens reale sit verum, ea ratione patet, quia nihil est ens reale, nisi quod potest existere realiter; nihil autem potest realiter existere, nisi conforme sit alicui rationi existenti in mente diuina. Posterior pars antecedentis ex eo ostenditur, quia verū, quemadmodum de vno diximus, est posterius ente, cùm & significet formaliter relationē cōformitatis innuēs entitatē vt fundamentū, ac veluti subiectu illius; & ita sit cū eo cōnexū, vt de eo negari nō possit sine eius euersione. Vnde est illud Hilarij

Cōclusio 5

Perime

Perime aquæ, quod aqua est, & per id poteris abolere, quòd vera sit. Ita patet, verum esse propriam passionem entis. Eadem cōclusio confirmatur ex omnium sententia, Omnes enim colligunt ex illo pronunciato secundi libri, Vt vnumquoque est ita & verum est, veritaté esse propriam entis affectionem. *5. de Trinitate.*

Ad primum igitur argumētum eorum, quę cōtra hanc cōclusioné initio quęstionis proposita sunt, patet respōsio ex iis, quę in locū citatū secūdi libri annotauimus. Diximus.n.quéadmodū ens duob⁹ modis sumitur, altero vt esse potest altero vt est actu, ita cōsequés esse, vt simplex veritas duobus quoq; modis dici possit; vno quatenus res cōformātur intellectui diuino, vt esse possunt altero, quatenus illi cōformātur vt sunt actu. Quāquā ergo nō omnia entia sint sēper vera, sūpto vero posteriori modo, quo pacto Arist. in eo loco intelligendus est, semper tamé omnia sunt vera, sumpto vero priori modo. Atq; hoc pacto dictū est hactenus, verū esse passionem entis.

Duplex veritas simplex.

Ad secundum dicendū est, verum illud, cui opponitur falsum, non dici de rebus, vt respondent conceptibus simplicibus, sed tātùm enūciatiuis: at verū, quod est passio entis, cōuenire rebus, vt respōdét rōnibus ipsarū formalibus existétibus in méte diuina, quę non sunt cōceptus enunciatiui. Itaq; ad argumétum, cōcesso vtcūque, verū & falsū esse cōtraria (impropriè.n.sunt cōtraria, vt patet ex prędicamétis) itemq; verū, & falsum circa idé versari (versātur.n.circa cōpositioné, & diuisioné tum ex parte intellectus, tū ex parte rerū, vt respōdent intellectui cōponéti, & diuidéti) negādum est, inde effici, aut aliquod ens esse verum & falsum aut nō omne ens esse verum. Nā si sermo sit de vero, cui opponitur falsum, neutrū dicitur de vllo ente, nisi quatenus cōceptui enūciatiuo obiicitur, aut obiici potest. Si aūt de vero simplici, queadmodū nullū ens cōparatione intellectus diuini potest esse falsum, ita nullū potest non esse verū. Nihil.n.potest in rerū natura existere, quod possit nō esse cōforme diuino intellectui Quod.n.intellectui humano cōparatū, forsitā est falsum aurū (quod quidé est esse falsū secūdū quid, & denominatione extrinseca à falsa applicatione cōceptus humani) idipsū cōparatione intellect⁹ diuini est verū aurichalcū, aut aliquid aliud, quod aurū nobis esse videatur. *Cap. de substātia.*

Num aliquod ens possit esse falsum.

Ad tertium dicendū est, argumentationé nō esse ad ré. Neq; enim agimus de vero cōplexo, sed de simplici; quanquā si de complexo loqueremur, adhuc dicendū foret, verius esse id, quod est, esse quam quod nō est, nō esse quia, semper veritas negationis in veritate alicuius affirmationis, quasi in sua causa fundatur; semper autem causa ęquiuoca est verior effectu. Quòd si argumētatio accōmodetur vero simplici, vt cōcludat, nō ens ea ratione, qua est non ens (quod est quodāmodo esse) verum esse; dicendum est, nō entia non habere ratione sui vllum esse (etiā nō entis) sed ratione cōceptus, qui, dum illa concipit, confert illis eiusmodi esse. Quare queadmodum nō entia, nō sunt ex se vllo modo entia, sed quatenus cōcipiūtur quasi entia

Veritatē negatiua semper fūdari in veritate alicuius affirmatione.

sic

Lege D. Th. 1. p. q. 16. ar. 3. ad 2. sic etiam non sunt ex se vllo modo vera, sed tantùm vt obiiciuntur intellectui: nos autem, cum dicimus, sola entia esse vera, intelligimus, ex se, siue ratione sui.

Vide Anredū. apud Capreol. 1. d. 19. q. 3. ar. contra 2. concl. Ad quartum dicẽdum est, verum non addere enti, nisi relationem rationis; proinde ratione eius, quod addit, nullam dicere perfectionem. Quod autem obiicitur, verum dicere perfectionem intellectus, ex superioribus diluitur: diximus enim in ea locutione nomen Veri pro cognitione veri accipiendum, maximè autem pro cognitione fundamenti veritatis, quod est esse rei. Neque enim intellectus tam expetit cognitionem ipsius relationis, quę dicitur veritas, quàm rei veræ.

Quod verò obiicitur, verum esse perfectionem simpliciter, quia melius sit vnicuique verum esse, quam non esse; nihil efficit. Id enim non nisi ratione fundamenti veritatis, concedendum est.

Cùm autem obiicitur, relationes rationis non posse esse proprietates rerum, quia pendent ex operatione intellectus; respondendum est, quoniã concipi est proprietas rerum, nihil mirum esse, si relationes rationis, quæ consequuntur res ex eo, quòd concipiuntur, sint etiam proprietates illarum. Cùm ergo concipi posse, ac proinde cõcipi à Deo, sit proprietas rerum omnium, & ex eo, quòd illæ concipiantur à Deo, consequatur illas relatio veritatis, nõ mirum esse debet si eiusmodi relatio sit earum proprietas. *Num relationes rationis possint esse proprietates rerum.*

Diluuntur duæ quedam obiectiones contra solutionem quarti argumenti, & completur solutio. SECTIO XIIII.

SEd contra hanc solutionem duæ obiectiones sese offerunt. Prior est, nec concipi, nec posse concipi à Deo, videri proprietatem rerum omnium: si enim id verum esset, duo sequerentur incommoda. Vnum, dari aliam positiuam passionem entis priorem vero, quod nemo hactenus videtur dixisse; alterum, res omnes pendere ab operatione intellectus, & (quod hinc sequitur) esse entia rationis, quo nihil absurdius. Nam si proprietas rei pendet ab operatione intellectus, & ipsa etiam res pendeat necesse est, cùm res quælibet necessariã habeat cõnexionem cum propria passione. *Prior obiectio.*

Posterior. Posterior est, nec relationem veritatis consequi res, vt concipiuntur à Deo. Si enim relationes rationis consequuntur operationem intellectus diuini, cùm Deus necessariò concipiat omnia, quæ ab intellectu creato simplici conceptu concipi possunt; sequitur omnes relationes rationis, quæ dici solent, conuenire rebus per operationem intellectus nostri, vt relationem generis ad speciem, & speciei ad genus, non minùs esse proprietates rerum, quàm esse verum: hoc autem non solùm ex eo absurdum esse apparet, quia esse genus, speciem, & similia dicuntur attributa contingentia rerum; sed etiam, quia isto modo non rectè diceretur intellectus noster facere, vt res, quæ sunt potentia vniuersales, sint actu vniuersales, essent enim vniuersales ex æternitate.

Verùm

Prioris solutio. Verùm ad priorem obiectionem, quod attinet ad prius incommodum, dici potest, concipi posse, atque adeò, concipi à Deo, esse proprietatem rerum omnium, non tamen, quæ solis veris rebus conueniat. Nam, & ea etiam, quæ esse nequeunt, possunt suo modo concipi. Quod autem dici solet, verum esse primam passionem entis post vnum, de iis, quæ cum ente reciprocantur, intelligendum esse; non de iis, quæ latiùs patent. *De passionibus entis.* Verùm, quia hæc restringi possunt ad ea, quæ secundùm esse possibile ac reale concipiũtur, aut concipi possunt, quo pacto non latiùs patebunt, quàm ens reale; simpliciter respondendum est, nihil esse incõmodi, si detur alia proprietas entis inter vnum & verum. Neque enim omnes numerantur à Philosophis, sed tantùm insigniores. Quocirca ex simplicibus duæ tantùm numeratæ sunt post Vnum, quod quidem sine alterius comparatione dicitur; altera, per quam omnia habent ordinem ad intellectum; altera, per quam ad appetitum, quibus solis potentiis omnia entia obiici possunt, etsi aliæ passiones entis has præcedant, aut sequãtur.

Quod verò attinet ad posterius incommodum, dicendum est, nihil esse absurdi dicere, creaturas pendere ab actu intellectus diuini, vt patet: dicere autem, Deum pendere à conceptu sui, si id quidem intelligatur, tanquam à causa, absurdissimum est: sin autem tanquam ab eo, quod si non esset, nec Deus ipse esset; non modò non est absurdum, sed etiam, necessarium. Vt enim Deus, si non existeret actu, non esset Deus, sic etiam si se actu non conciperet. Sed ea consequentia, qua deinde infertur, res omnes isto modo esse entia rationis, tantam vim habet apud quosdam, vt eius vitandæ causa dicant, operationem intellectus diuini non satis esse ad fabricandas, vt ita dicam, relationes rationis: sed opus esse ad eam rem operatione intellectus creati. *Quorundam sententia de relationibus rationis.* *Refutatio.* Verùm hi non satis videntur considerasse simile incommodum admittẽdum illis esse, si pendere quouis modo ab operatione intellectus creati, constituat entia rationis: multa enim vera entia pendent ab operatione intellectus creati, vt scientiæ, & artes omnes, & quæ arte cõficiuntur. Quòd si pendere non quouis modo, sed certo quodam intelligatur, eodẽ intelligi poterit respectu intellectus diuini. Dicendum est igitur, quemadmodũ ex operatione intellectus creati consequuntur multæ relationes rationis, quæ rebus conueniunt, ita etiam ex operatione intellectus diuini. Atque ex his esse veritatem, seu conformitatem rerum ad intellectum diuinum; neque oppositum rectè dici. *Vera solutio.* Quapropter negada est proposita consequentia, quia nec omnia, quæ quouis modo pendẽt ab operatione intellectus, sunt entia rationis; nec quæuis dependentia ab intellectu constituit ens rationis; sed id solùm in entibus rationis numerãdum est, quod cùm de veris rebus dici possit, non potest tamẽ aliam existẽtiam habere, quàm obiectiuã in intellectu, vt alibi diximus, & libro sequenti latiùs explicabimus; quo certè modo perspicuum est, nullã rem veram pẽdere ab vllo intellectu, siue creato, siue increato.

Ad

Ad posteriorem obiectionem dicendum est, relationes rationis, quę dicuntur conuenire rebus per operationem intellectus creati, si non omnes, saltem plurimas consequi operationem intellectus diuini, vt generis, speciei, eiusdē numero, diuersi, & similes. Concipit enim Deus res omnes, & omnes earū gradus conceptu distinctissimo ex parte ipsarū. Quo fit, vt relationes, quæ propter distinctā apprehensionē intellectus creati consequuntur res, non minus consequātur illas propter apprehensionē intellectus diuini. Cùm autem obiicitur, hinc sequi, relationē generis, & similes, esse proprietates rerum; modo quidem aliquo id concedendū est; neq; Aristoteles id inficiatur, sed planè fatetur ad finē huius capitis, vbi huiusmodi relationes vocat affectus per se entiū, quatenus entia sunt. Non est tamē simpliciter concedendū, esse eas veras rerū proprietates, nisi descendant cum rebus, quibus conueniunt ad inferiora, quod non faciunt relationes generis, & speciei. Ad ea verò absurda, quæ hinc colliguntur, non est difficile respondere. Ad alterum, esse genus, speciē, & similia, dici contingentia attributa rerū non simpliciter, sed quatenus conueniunt rebus operatione intellectus nostri. Ad alterū verò dicendū est, nullam rem, pręcisa omni operatione intellectus, esse vniuersalē; sed tamen, quæ ab omni ęternitate comparatione intellectus diuini sunt vniuersales, fieri à nobis vniuersales, cùm operatione intellectus nostri abstrahuntur à singularibus. Nec plus est incommodi hoc asserere, quàm si dicas, res, quæ nobis ante operationem intellectus agentis non sunt intelligibiles actu, seu potentia propinqua, quod Aristoteles docet 3. de Anima cap. 4. & 5. esse apud Deum actu intelligibiles, imò & intellectas; adde, & necessariò intellectas.

Posterioris obiectionis dilusio.

De relationibus generis, & similibus.

Qua ratione res fiāt vniuersales.

tex. 14.
tex. 18.

Ad id deniq;, quod in eodem 4. principali argumento obiicitur, verum esse obiectum intellectus, atque iccirco non addere enti solam relationem rationis, cùm omnis relatio rationis sit posterior natura intellectu; obiectum autem cuiusque potentiæ sit prior ipsa potentia, respōderet Caiet. iuxta id, quod scribit 1. p. q. 16. ar. 3. verū non esse obiectum intellectus, sed conditionē, quæ semper comitatur obiectum, quod quidem affirmat esse ens. Eadem videtur esse sententia D. Th. eodē loco, & aliis plerisq;, quā ex eo videtur probare, quia verū non potest apprehendi ab intellectu, nisi apprehendatur ratio entis, & tamen ens apprehendi potest, etiam si non apprehendatur ratio veri; quanquam semper apprehensionem entis comitetur veritatis relatio. Idem quoque sentit Scotus in primùm sentent. d. 3. q. 3. §. His visis, vbi duabus potissimùm rationibus probat sententiā suam de hac re. Primùm, quia Verum est quædam passio entis, qua intellecta non intelliguntur entia nisi per accidens. Deinde, quia obiectum habitus cuiusque potentiæ non prior natura obiecto potentiæ. subiectum autem Metaphysicæ, quæ est habitus intellectus, non est verum, sed ens, quod quidem naturæ ordine antecedit verum. Eadem sententia videtur esse Auicennæ initio suæ Metaphys. cap. 5.

Num verū sit obiectum intellectus.

Caietanus.

D. Thomas.

Idē Scot. 6. Metaphy. q. 3. & Copret. in 1. d. 19. q. 3. ad 1. Herm.

Scotus.

Auicēna

cap.5.vbi docet, conceptum entis primùm imprimi in animam, quasi dicat, nihil posse obiici intellectui, nisi sub aliqua ratione entis. Iuxta hanc igitur sententiã, quæ valde probabilis est perspicuè dissoluitur argumentum. Siquis tamen oppositam magis probauerit, dicat verũ esse posterius intellectu, quoad esse veritatis, qualecunque illud est; imò etiam quoad rationem conueniendi rebus, cùm veritas non cõueniat rebus, nisi per aliquam actionem intellectus, quæ præcedat completum intelligẽdi actum; & tamen intellectum esse posteriorem verò quoad actum intelligendi completum, Neque enim actus intelligendi completur, nisi præcedat conformitas inter rem intelligendam, & speciem, aut conceptum illius, vt ex dictis patet. Verùm quid nam ipsi de obiecto intellectus sentiamus, tum dicemus, cùm de obiectis potentiarum disputabimus.

Opposita sententia.

SIT NE BONVM PROPRIA entis affectio.

QVAESTIO VII.

Non videri propriam entis affectionem.

SECTIO I.

QVod demum attinet ad bonum, non pauca sunt argumenta, quibus ostendi videatur, non esse illud propriam entis affectionem, siue passionem. Primum est, quia non omnibus entibus conueniat. Nam nec conuenit entibus mathematicis, vt ipse autor docet lib. superiori cap.2. nec item materiæ primæ, cùm sit pura potentia: etenim bonum & perfectum idem videntur esse; pura autẽ potẽtia, vt caret omni actu sic etiam caret omni perfectione; idem enim sunt actus, & perfectio, quod facilè colliges ex 2. de Anima cap.1. & ex 3. Physicorũ cap.1. & 2. Nec deinde conuenit relationibus. Nam cùm diuinæ personæ relationibus distinguantur, aliqua perfectio esset in vna persona, quæ non esset in cæteris: nec denique conuenit iis entibus, quæ dicuntur mala, vt actibus, & habitibus vitiosis, alioqui eædem res simul essent bonæ, ac malæ, quod fieri nequit. Sunt enim bonũ, & malũ contraria.

Primum argumentum pro parte negatiua.

tex. 3. *2. de Anima tex. 2.* *3. Phys. cap. 1. tex. 5. & c. 2. tex. 15.*

2 Secundum, quia nec de solis entibus dicatur; siquidem bonum, & appetibile reciprocantur iuxta illam definitionẽ initio primi Ethicorum adductam, Bonum est, quod omnia appetunt, multa autem appetuntur, quæ non sunt entia, vt priuatio vitæ siue alienæ siue interdum propriæ: multa etiam, que fieri nequeunt, quo pacto flagitiosi homines vellent non esse in Deo Iustitiam. Appetitur etiam ipsa existentia, atque adeò maximè, quæ tamen non est ens, sed modus entis, vt superiùs diximus. 24.

3 Tertium, quia si bonũ reciprocaretur cum ente, nihil posset enti adiungere.

Q. 5. adiungere, nisi aut negationem, aut relationem rationis, vt suprà etiam definitum est: at neutrum potest adiungere. Non quidem negationem, quia negationes nullam perfectionem formaliter significant, vt patet ex duabus proximis quæstionibus, cùm tamen bonum videatur formaliter dicere perfectioně. Nec verò relationem rationis; tum quia bonum, qua ratione bonum est, mouet appetitũ: relatio autem rationis nihil mouere potest: tum etiam, quia Deus dicitur bonus per essentiam, & tamen non est per essentiam relatiuum rationis: esset enim diuina essentia relatio rationis:

At verò, quod bonũ sit propria entis affectio, Peripatetici omnes communi sententia pronunciant, quam dicunt tradi ab Aristotele 1. Ethicorum cap. 6. his verbis; Cùm bonum æquè atque ens dicatur, &c. *Pro affirmatiua.*

Refutatio opinionis Heruei de formali significatione boni.

SECTIO II.

IN hac quæstione non erit idě tractationis ordo, qui in superiori. Quoniam enim constabat inter omnes, Verum significare relationě, idque ex definitione veritatis apertum erat; rationi consentaneum fuit, vt ante omnia cõstitueremus ex iis, Q. 5. quæ dicta erant, nomine veri vltra naturam entis solam relationem rationis significari; tum verò reliqua exponeremus, in quibus esset dissensio. Nunc autem, quia non omnibus placet, bonum esse relatiuum; sed alij dicunt nomine boni significari formaliter absolutum quid; alij relationem realem; alij absolutum, & relationem simul, alij solam relationem rationis insinuato ente; ab hac cõtrouersia sumendum est disputationis initium. *Variæ sententiæ de formali significatione Boni.*

Ac Herueus quidem quodlib. 3. q. 2. existimat, bonum non dicere formaliter relationem, sed absolutum tantùm, aut aliquid commune relato, & absoluto. Hanc sententiam tribuit Capreolus in 2. sent. d. 34. q. 1. Scoti sectatoribus: quam eandě Durandus eadem distinct. & quæst. tacito auctoris nomine latè refert. Heruei argumenta hæc sunt. Primum, quia nulla relatio dicit formaliter perfectionem; bonum autem perfectioně significat: eò enim aliquid est melius, quò est perfectius. Alterum, quia relatio semper dicitur ad alterum; bonum autem non semper, vt patet in homine probo; qui etiam per se sumptus, bonus est ac dicitur. Tertium, quia bonum non significat in Deo relationem; ergo nec in creatura, ac proinde in nulla re. Probat consequentiã, quia bonitas creaturæ est similitudo quædam participata bonitatis diuinæ. Antecedens verò, quia bonitas Dei nec est relatio rationis, sed verè existens in rerum natura; imò etiam (quod addere posset) maximè existens, cùm omnia creata per eam existant, vt D. Dionys. scribit: nec itě relatio realis, quia in Deo nulla datur relatio realis, quæ sit omnibus personis communis, vt re vera est bonitas. Si quis autem ab Herueo quærat, quæ nam sit formalis *Heruei opinio.* 1 2 3 *De diu. nom. cap. 4.*

Quid Bonum formaliter significet apud Herueum. malis ratio boni, Respondet, bonum esse, nihil aliud significare formaliter, quàm esse perfectum, aut ad perfectionem ordinatum. Id quod ex eo probat, quia ratio boni est ratio finis, aut eius, quòd est ad finem : constat autem, finem formaliter significare perfectionem. Denique, vt luculentiùs rem declaret, hac ratione distinguit bonum ab ente; quod ens, vt ens est, significet id, quod in qualibet entitate primũ occurrit: id vero nihil aliud esse ait, quàm quòd secundum eã aliquid dicatur esse tale, vt calidum, aut frigidum: at bonum, vt bonũ est, significat eandem entitatem, vt modo quodã contracta est, non quidem ad partem aliquam subiectiuam, cùm bonum æquè latè pateat, atque ens; sed ad esse perfectioné alicuius, aut ad alicuius perfectionem ordinatum. Quòd enim hæ rationes distinguantur inter se, vel ex eo patere docet, quia calor febrilis est ens Socratis, cùm Socrates secundum illum habeat esse calidi ; & tamen non est bonum Socratis, quia nec est perfectio Socratis, nec ad eius perfectioné ordinatus; quanquam sit bonum materię, quia illam perficit.

Refutatio Hęc tamen sententia nec videtur vera, nec sibi satis consona. Primũ, quia sanitas per se ipsam, & sublata omni posteriori ratione absoluta, est bona ęgroto, quod eodem modo accidit in cæteris. Deinde, quia aut Herueus sumit perfectũ, & ad perfectionem ordinatum, pro rebus denominatis à perfectione, vel ab ordine ad perfectioné; aut formaliter. Si pro rebus denominatis, facit Bonũ synonymũ enti: Ens enim sufficit, vt denominetur bonum, sublata quacunque alia *Perfectũ.* ratione absoluta, vt patet ex superiori argumento. Si vero formaliter, non dubium est, quin sibi repugnet. Nam perfectum, vt perfectum est, aut dicit negationem defectus (perfectum enim est, cui nihil deest, siue simpliciter, siue in certo aliquo genere) aut relationem ad formam perficientem, quasi habens formam perficientem: ordinatum autem ad perfectionem, vt est ordinatum, est relatum. Fatetur igitur hoc pacto, bonum, vt bonum est, esse partim negatiuum: partim relatiuum; cùm tamen contendat ostendere, non esse relatiuum, & potiori ratione nec negatiuum.

Refutatio opinionis Durandi. SECTIO. III.

Durandi sententia. DVrandus verò in secundo d. 34. q. 1. contrariam sententiam sequutus ait, bonum significare formaliter relationem cõuenientiæ, eámque esse realem. Quòd autem significet relationem conuenientiæ, ex eo potissimùm ostendit, quia idem absolutum, vt calor, per solam conuenientiam cum vna re, & negationẽ conuenientiæ cum alia dicitur bonum vnius, & malum alterius, vt vinum respectu sani, & ęgroti ; & color pallidus respectu pomi, & vultus. Quòd verò sit realis, supponit certum esse iuxta sententiam Aristotelis in fine lib. sexti, vbi docet: etsi verum, & falsum in mente *Cap. 2.* sunt; tamen bonum, & malum esse in rebus. Quo loco apertè vide- *tex. 3.*

tur

tur docere, etsi verum, & falsum significant relationes rationis: bonum tamen & malum significare relationes reales. Quòd si quis obiiciat, si bonitas est relatio realis, ac proinde quædam pars subiectiua entis, fieri non posse, vt bonum conuertatur cum ente: respondet, bonum non conuerti cum ente essentialiter, vt quemadmodum omnis bonitas est essentialiter ens, sic etiam omne ens sit essentialiter bonitas (si quidem omnis relatio est essentialiter ens, & tamen non omne ens est essentialiter relatio) sed conuerti denominatiuè: Nam quemadmodum quicquid habet relationem conuenientiæ cum aliquo est ens, ita quicquid est ens habet relationem conuenientiæ cum aliquo. *Quo pacto Bonũ apud Durandũ cõuertatur cũ Ente*

Sed neque huiusmodi sententia probanda est. Nam si bonitas est relatio realis, erit quiditatiuè ens, vt patet ex quæstione tertia; atque adeò bona secundo modo dicendi per se, si modò bonum est propria passio entis, vt dicitur. Iam ergo quæretur de illa bonitate, sitne relatio realis, eadémque ratione deinceps de alia atque alia in infinitum. Quòd si hoc absurdum vitari non potest, nisi dicas, aliquam bonitatem non esse relationem realem, idem pari ratione de prima dici potest; aut saltem non est asserendum, bonum transcendens in commune, dicere relationem realem. Occurrat fortasse aliquis pro Durando, bonum non esse passionem entis realis in commune, sed solius absoluti. Verùm hæc responsio pugnabit primum cum communi Philosophorum sententia, qui docent, bonum æquè latè patere atque ens; imò etiam ipsius Durandi, quẽ paulò antè diximus asserere, bonũ conuerti denominatiuè cũ ente. Deinde hoc saltem negari non potest, bonitatẽ esse communẽ omnibus entibus, quæ perfectionẽ significant: at huiusmodi est apud illũ relatio bonitatis, vt patet ex eadem quæstione in solutione primi argumenti: quo fit, vt adhuc sequatur progressus infinitus, quẽ diximus; aut danda erit aliqua bonitas, quæ significet relationẽ rationis; ac proinde bonitas, quæ cũ ente conuertitur, non erit relatio realis. *Impugnatio.* *Responsionis cuiusdam refutatio.*

Præterea, si bonitas esset relatio realis, esset quoque bonitas diuina realis relatio, quod fieri nequit: nulla enim relatio realis est communis omnibus diuinis personis, atque hoc pacto concludebamus quæstione superiori, veritatem non esse relationem realem.

Huic obiectioni respondet Durandus Deum esse bonum relatione reali, si relatio realis nõ sumatur pro respectu per se consequente naturam rei, sed pro reali denominatione sumpta ex pluribus rebus. Deus enim, vt ait, dicitur bonus, quia tota bonitas creaturæ pendet à Deo. Sed nec responsio hæc satisfacit argumento. Nam præterquàm quòd hæc distinctio relationum realium à Durando, inuecta, non est probanda, vt patebit lib. 5. ex hac eius respõsione sequitur, Deum bonitate transcendente non esse bonum, nisi denominatione extrinseca, & ex ordine ad creaturas, quod dici nullo modo potest. *Responsio Durandi.* *Impugnatio.*

Refutatio quarundam aliarum opinionum.

SECTIO IIII.

Qua in re Thomistæ omnes consentiant. PORrò D. Thomæ sectatores partim conueniunt inter sese, partim variant. Duo enim sunt, in quibus omnes consentiant. Vnum, quòd bonum nihil addat enti, nisi relationem rationis; alterum, quòd includat, & huiusmodi relationem, & absolutum, quod ab ea denominatur. Verùm si ab eis quæratur, quo pacto bonum hæc duo includat, & quænam sit relatio boni, & cuius absoluti sit relatio, non parua iam inter eos dissensio exurgit. *Quo pacto dissentiant.* Nam alij existimant, bonum includere formaliter, & relationem, & absolutum. Alij asserunt, non includere formaliter relationem, sed tantùm sine illa explicari non posse. De relatione etiam, quæ tandem sit, implexa est admodum apud eos quæstio propter varia dicta D. Thomæ, qui modo eam vocat relationem finis, modò appetibilis, modò etiam conuenientis. Denique de absoluto, quod à relatione denominatur, non leuis quoque est inter eos controuersia, quòd D. Thomas nunc videatur dicere esse ens, nunc ipsum actum existendi, aliàs quamlibet perfectionem additam essentiæ rei. Ratio autem, quæ hos auctores in eam sententiam adducit, vt credant, bonum includere & relationem & absolutum, quouis tandem modo id intelligant, hæc ferè vna est. Quia si bonum diceret formaliter solum absolutū, esset synonymum enti, quod dici non potest; si solam relationem rationis, iam res non essent bonæ, nisi per operationem intellectus; quo nihil penè absurdius.

Refutatio quarundā explicationum. Verùm nec huiusmodi opinio: qua ratione ait, bonum includere relationem & absolutum, amplectenda est. Nam, quod ad eos attinet, qui dicunt, includere vtrumque formaliter, satis refutata relinquitur ex iis; quæ diximus quæstione quinta, cuius confirmatione similem sententiā de Vno impugnauimus. *Concl. 5.* Quod verò attinet ad eos, qui ea ratione tātùm affirmant, includere relationem, quòd absque illa explicari non possit, facilè refellitur. Primùm, quia vt bonum dicatur includere relationē, nō satis est, si absque ea explicari nequeat. Sic enim pater includeret filium, & cæcitas visum; quia nec pater, nisi per filium; nec cæcitas, nisi per visum explicari potest: quæ tamē non rectè dicerentur. Deinde, quia si bonum non significat formaliter relationē, sed solum id, quod ab ea denominatur, nihil sanè distinguitur ab ente. Id enim, quod denominatur, siue appetibile, siue finis, siue couenieēs, proculdubio ens est. Vnde sequtur, si ens nō indiget ad sui explicationē huiusmodi relatione nec bonū illa indigere: quæ enim sunt vnius omnino naturæ, eadē prorsus definitione explicantur. *Obiectio.* Quòd siquis obiiciat, sapientiā diuinam, & iustitiam diuinam esse eiusdē omnino naturæ, & tamen iustitiā indigere ad sui explicationem respectu aliquo, quo nō indiget sapientia nempe habitudine ad actū reddendi vnicuique quod suū est: respondebis, aliam *Dilutio.* esse rationem in attributis diuinis, aliam in transcendentibus. Nam

attributa

attributa diuina sunt formaliter infinitæ perfectionis, vnde fit, vt à nobis explicari nō possint, vt ipsa in se sunt, sed tātùm vt participātur à creaturis, in quibus certum est, iustitiam distingui à sapientia. At transcendentia nō sunt formaliter perfectionis infinitæ, sed permissiuè duntaxat, quia dicuntur etiam formaliter de rebus finitæ perfectionis, imò sunt imperfectissima attributa cuiusque rei: vnde fit, vt possint à nobis explicari, prout sunt in se ipsis. Quare, si bonum non significat formaliter relationem, sed solum ens, quod bonum dicitur; ac proinde ens, & bonum vt sunt in se ipsis, nullo pacto distinguuntur; nulla ratio est, cur bonum ad sui explicationem indigeat relatione, qua non indiget ens.

Vera sententia de formali significatione boni, & præcipua quæstionis conclusio. SECTIO V.

QVid ergo hac in re dicendum sit, nonnullis conclusionibus explicandum est.

Prima conclusio. Bonum addit enti solam relationem rationis, eamque solam formaliter significat. Quæ conclusio, cùm similis sit primæ cōclusioni superioris quæstionis, eodem modo probari potest. Primùm, quia non potest addere enti nisi aut negationem, aut relationem rationis, vt patet ex quæstione quinta; non addit autem negationem, quia Bonum est nomen positiuum, non negatiuū. Deinde, quia bonum nō significat formaliter aliquid absolutū, ne sit synonymū enti, vt patet ex impugnatione opinionis Heruei; non significat item relationem realem, vt contra Durandū definitum est: ergo relationem rationis; quæ est sententia D. Thomæ q. 1 & 21. de Veritate vtrobique ar. 1. & aliis locis quamplurimis. Posterior patet, tum ex eadem quæstione, in qua eadem exclusiua latè ostensa est de significatione vnius; tum etiā ex iis, quæ contra quosdam paulo antè diximus: quæ breuiter in hanc rationem redigi possunt. Aut bonū significat formaliter solū ens, aut solam relationem additā enti, aut vtrūque; non significat autē solū ens, non etiā ens & relationem; ergo solā relationē. Adde, quod bonū dicitur denominatiuè de ente: denominatiua autē id solū significāt formaliter, quod addūt rebus denominatis: quēadmodū albū, cùm denominatiuè dicatur de corpore, nō significat formaliter corpus, sed solā albedinē, seu affectum albedine, vt tale est, quod Aristoteles docet in prædicamentis.

Prima conclusio. *Concl. 4.* *Sect. 2.* *Sect. 3.* *D. Thomas.* *Ex 3. p. concl. 5. q. 5.* *In superiori sect. huius q.* *Cap. de subst.*

Secunda cōclusio. Relatio quā bonū formaliter significat, nō est relatio finis, nec appetibilis, sed conuenientis. Prima pars probatur, tum quia nō omne bonū est finis, sed vel finis, vel mediū ad finē, vel etiā alio modo bonū, vt patet in sanitate, & scissionē venæ, & in partibus cuiusque rei; tum etiā, quia nō omne, quod est finis, est bonū; sed aut bonum, aut quod bonum esse videatur, vt Aristot. docet 2. Phy. ca. 3. tum denique, quia nec bonū per se, semper est finis, sed tum solùm, cùm aliquid propter ipsum fit, aut fieri intenditur, vt

Secunda conclusio. *tex. 31.*

patet in auro, quod prima hominum ætate non erat finis humanæ cupiditatis, quia nondum propter illud maria trnasmittebantur, aliquidúe aliud agebatur, aut agi intendebatur; quanquam iam tum erat bonum.

Res esse appetibiles, quia bonæ, non contrà.

Secunda pars probatur. Primùm, quia ideò res dicũtur appetibiles, quia bonæ; non autem ideò bonæ, quia appetibiles. Deinde, quia bonum, vt bonum est, est obiectum appetitus; appetibile autem non item, sed affectio quædam, quæ illud sequitur in secundo modo dicendi per se; quo pacto se habet visibile respectu coloris, siue lucidi, vt Aristoteles docet secundo de Anima, capite 7. Quod idem annotarunt Caiet. 1. p. 5. ar. 1. & post eũ Capreol. 2. sent. d. 2. q. 3. & Ferr. primo contra Gẽtiles cap. 37. ducti auctoritate D. Thomæ in caput primum primi Ethicorũ, qui in in explicando illo pronunciato, Bonum est, quod omnia appetunt, ait, eam descriptionem à posteriori traditam esse. Itaque dicunt, bonum, esse fundamentum appetibilitatis, quemadmodum coloratum est fundamẽtum visibilitatis; siue appetibilitas, & visibilitas sint denominationes quædã ab actibus appetendi, & videndi, vt Caiet. ait; siue relationes aptitudinales ad appetitum & visum, vt Ferrariensis existimat; siue quiduis aliquid.

tex. 66. capr. ad vltimum contra 2. concl.

Rationẽ formalẽ boni in conueniẽtia sitam esse.

Tertia pars probatur. Primùm, quia nihil in bono reperitur prius, quod appetibilitatis causa esse possit, quàm cõuenientia. Quidquid enim appetimus, id ea de causa appetimus, quia nobis conuenit, aut aliis rebus, quibus illud appetimus; aut certè, quia putamus id nobis, aut illis cõgruere: nec alia videtur esse ratio, sub qua noster appetitus moueatur. Deinde, quia vna, eadémque res (vt argumẽtabatur Dur.) ex eo solùm, quòd vni rei cõgruit, & alteri non congruit, dicitur bona respectu vnius, & mala respectu alteriùs. Tertiò, quia qui aliam rationem formalem boni priorem ratione appetibilis, & diuersam à ratione conuenientis excogitauerunt, nempè rationem perfectionis, aut perfectiui, aut perfecti, in ipsam rationẽ conueniẽtis vel nolentes inciderũt: nisi quòd ij, qui solius perfectionis, aut perfectiui meminerunt, pressiùs loquuti sunt, quàm bono transcendenti conueniat. Nam perfectionem, aut perfectiuũ esse, si propriè loquẽdum est, de solo actu dicitur; at cõueniens, siue cõgruens, res omnes complectitur, atque adeo ipsam puram potentiam. Est enim bona, quia congruens tum formis naturalibus, tum etiam compositis naturalibus, tum agentibus, &c.

D. Th. de Veritate q. 1. ar. 1.

Tertia cõclusio.

Tertia conclusio. Cõuenientia, quæ significatur nomine verè boni, de quo agimus, & non apparentis tantùm, est conuenientia secũdùm veram existentiam realẽ. Hæc conclusio duobus potissimùm argumentis ostendi potest. Vno, quia conuenientia, quæ non est secundùm veram existentiam realem, sed solùm secundùm existentiã conceptam, qualis est ea, qua peccator concipit, conuenire humano generi non esse Deum malorum vltorem; non est vera conuenientia, ac proinde nõ constituit aliquid verè bonũ. Altero, quia cùm appetibilitas

petibilitas cuiusque rei fundetur in conuenientia illius, vt patet ex dictis; nihil autem appetatur, nisi secundum existentiam realem, seu verã, seu apparentem (hinc enim ostendemus lib. sequenti, finẽ non mouere, nisi secundùm esse reale) necesse est, vt quicquid appetitur sit conueniens secundùm existentiam realem, aut veram, aut apparentem. Si ergo bonũ sumatur pro verè bono, vt de eo hoc loco agimus, necesse est vt cõuenientia, in qua eius formalis ratio cõsistit, sit cõuenientia secundùm verã existentiã realẽ; intellige autẽ potẽtialẽ, vt illud dicatur verè bonũ, quod congruit rei secundùm realẽ existentiã, quã habere potest. Ita patet, quæ sit formalis significatio boni. Quib⁹ hũc in modũ explicatis facilè est quæstioni respõdere.

Quarta igitur, extremáque conclusio sit, Bonũ esse propriã passionem entis. Quæ conclusio ex eo facilè ostenditur, quòd bonu & reciprocatur cum ente, & eius naturam sequitur. Nam, quòd omne ens sit bonũ inductione patet, quia nulla res est quantumcunque exiguæ entitatis, quæ alicui non congruat.

Quòd autem omne bonum sit ens, ex iis etiam, quæ dicta sunt, facilè colligitur. Nam cùm bonum significet cõuenientiam secundùm existentiam realem possibilẽ, sola verò entia possint existere realiter, perspicuum est, omne bonum esse ens. Nec refert, quòd D. Dionysius 4. cap. de diuinis nominibus facit bonum maioris ambitus, quàm ens. Accipit enim eo loco ens pro ente, quod est actus, vel includit actum; cuiusmodi sunt omnia, excepta materia prima. Itaque vult materiam esse bonam, & tamen non esse ens, scilicet actuale, vt D. Thomas interpretatur tertio cõtra Gent. cap. 20. tametsi aliter illum exponit quæst. 1. de Veritate ar. 2. ad 2. vt ens acceperit pro solo existente; bonum autem pro eo, quod nondum existit, sed existere potest; quod est pressiùs nomen entis accipere, quàm secundùm essentiam. Ita perspicuum est, bonum, & ens reciprocari inter se, quod ipsum Aristoteles docet 1. Eth. cap. 6. vt suprà diximus, estque omnium Philosophorum communis sententia.

Quarta conclusio.

Dionysius quo pacto intelligatur

Quòd denique bonum esse sequatur naturam entis, ex eo patet, quia conuenientia rerum in ipsa earum entitate fundatur. Quod D. August. significat, cùm ait, In quantum sumus, boni sumus. Ita patet, bonum esse veram, ac propriam passionem entie.

1. de Doctrina Christ.

Solutio primi argumenti partis negatiuæ initio propositi.

SECTIO SEXTA.

PRimum igitur argumentum negatiuæ partis initio propositum, quod quidem attinet ad entia mathematica, hoc pacto dissoluendum est, mathematica entia, eo pacto, quo à Mathematicis considerantur (vtpote absque materia sensibili) & spectata virtute causarum naturalium, quo pacto

Num entia mathematica habeant ration ver.

Aristoteles de illis loquitur, nō posse existere in rerum natura, etiam per sua indiuidua sic accepta, ac proinde eo pacto considerata non habere rationem boni, quemadmodū nec veri entis. Cæterùm collata cum supernaturali Dei virtute, vel etiam absolutè accepta, & non ea ratione præcisè, vt abstrahunt à materia sensibili, non solùm esse vera entia, sed etiã bona. De qua re doctè loquitur Caiet. in cōment. primæ par. D. Thomæ ad art. 3. quæst. 15. nisi quòd ait, illa absolutè accepta esse entia, nec tamen esse absolutè bona. Quod ideò non videtur rectè dictum, quia cùm illa absolutè accepta habeant ordinem ad esse; quemadmodum ex hoc ordine sequitur, esse ea absolutè entia, ita non est negandum, esse absolutè bona: nec Caiet. oppositum satis confirmat.

Caietani opinio.

Cōsectarium.

Hinc patet, non rectè dici à quibusdam, Mathematica abstrahere ab ente. Nam & absolutè accepta, & vt à Mathematicis considerātur, entia sunt, nec ab eis tractātur sub ratione vlla, qua nō sint entia, id est, qua per sua singularia, existere nō possint, nisi eorū sententia, aut potiùs errore, qui in Deo potentiam superiorē naturali non agnoscunt. Quòd si quis obiiciat, tractari ab eis quantitatem infinitam, quæ vt nulla potestate existere potest in rerum natura, ita rationem entis habere nō potest: respondendum est; Primùm quidem, rarò à Mathematicis fieri mentionem quantitatis infinitę, veluti cùm dicunt, æquè distantes lineas esse eas, quę non concurrunt, & si in infinitum protrahantur; &, cùm ex infinita linea abscindunt quantancunque magnam volunt, aut ex infinita magnitudine desumunt quantumlibet magnum numerum. Deinde, nunquam eos loqui de quantitate simpliciter infinita, sed de finita indefinitè, hoc est, sine certi termini præfinitione, vt possint ex ea quantancumque designatam desumere, vt Aristoteles docet 3. Physicorum, cap. octauo. Postremò, quantitatem infinitam potiùs supponi à Mathematicis, quàm re vera tractari. Sola enim finita ab eis tractatur; supponitur autem infinita, quocunque id modo intelligatur, maioris perspicuitatis gratia, ne vnquam illis desint quantitates, quas velint assumere ad demonstrandum, vt dictum est. tex. 71.

Obiectio.

Dilutio.

Quo pacto Mathematici agant de quantitate infinita.

De bonitate materiæ primæ.

Quod attinet ad materiam primam, sunt qui respondeant, illam esse bonam per formam, quæ vt est eius perfectio, ita & eius bonitas. Hæc tamen solutio non placet, quia vt illa est ens entitate propria, siue vt distinguitur à forma, sic etiam habere debet bonitatem propriam. Alij, vt propriam materiæ bonitatem declarent, dicunt, illam iccirco esse bonam per seipsam, quia in genere suo nihil ei deest. Sed neque hi rem prorsus attingunt. Accipiunt enim nomen bonitatis pro Perfectionis, quod etsi sæpe fit apud vtriusque Philosophiæ auctores, diuinæ inquam, ac humanæ: non est tamen bonitas (si propriè loquendum est) idipsum, quod perfectio. Quę vt meliùs intelligas, aduerte, triplicem dici solere perfectionem, Moralem, Naturalem, & Transcendentem, siue communem.

Triplex perfectio.

Moralis.

Per-

Perfectio moralis, quæ & honestas & probitas dicitur, est forma, siue actus perficiens secundùm rectam agendi rationem, cuiusmodi sunt temperantia, fortitudo, & reliquæ huiusmodi virtutes, earumq; actus. Atq; ab hac perfectione, vt sola entia intellectiua possunt dici perfecta, ita & hoc pacto bona, quo modo sumitur bonũ ab Aristotele, cùm definit virtutẽ, Habitum, qui bonũ efficit habentẽ, & opus eius bonũ reddit. Perfectio naturalis est forma, siue actus perficiẽs secũdùm naturã subiecti, vt calor ignis, frigus aquæ, & motꝰ naturales vtriusq;, cõprehenditq; hoc genus pfectionis sub se perfectionẽ moralẽ, quia quicquid perficit secũdùm rectã agẽdi rationem, perficit secundùm naturã rationalẽ, siue intellectiuã, subiectã. Quo fit, vt ab hac perfectione dicantur perfecta, ac proinde bona, omnia, quæ habent formas, actusúe suę naturæ cõuenientes. Perfectio trãscendẽs est negatio defectus cuiusq; rei in suo genere, vt perfectio cæli in genere corporũ, & intellectus in genere potentiarũ; tametsi perfectionis nomẽ hoc tertio modo sumptũ, ferè accipi solet pro ipsa re pfecta, siue cõposita illa sit, siue simplex, siue substãtia, siue accidens, siue actus, siue potẽtia. Ab hoc autẽ perfectionis genere dicimus perfecta ac bona, etiam ea, quæ aliàs dicuntur mala, vt bonum furem, bonum morbum, id est perfectum in suo genere. 2. Eth. c. 6. Naturalis. Transcẽdens.

Ac cùm perfectiones primi, & secũdi generis, sint formæ ipsę actusúe perficientes, nõ dicẽtur ab eis bona, nisi ea, quę informari, actuariúe, aut quasi actuari possunt, quod addiderim propter perfectiones morales, & naturales Dei, quæ non actuant diuinam essentiam, sed habent se nostro intelligendi modo, more actuantium. At à tertio genere, quemadmodum omnia dicuntur perfecta in aliquo genere, ita & bona: atque hoc pacto potest materia dici bona per seipsam quia in genere potentiæ passiuæ nihil ei deest. Deniq; priora duo perfectionum genera significat Auctor libelli de Causis cùm scribit, Bonũ dici per informationẽ entis: tertiũ autẽ Dionysius in libro de Diuinis nominibus, cùm ait, Bonũ ex vna totaq; causa (id est integra) proficisci; malum autẽ ex particularib. defectibus accidere. Perfectiones diuinæ. Cap. 4.

Cæterùm, quòd bonitas, si propriè loquendum est, non idem sit, quod perfectio, ex eo primùm constat, quia perfectio dicitur absolutè, bonum autem comparatè. Deinde, quia quicquid est bonũ in hoc vel illo genere, est etiam bonũ in genere entis, id est bonũ ens; & tamen non quicquid est perfectum in hoc vel illo genere, est etiam perfectum ens. Quis enim dicat, materiam, aut punctum esse pfecta entia, cùm interim materia dicatur perfecta potẽtia passiua, & punctũ perfectus terminus lineæ? Postremò, quia Theologi aliam tractationem faciunt de perfectione Dei, aliam de bonitate Dei, tametsi multi sunt, qui hæc attributa non plenè & apertè distinguãt, propter eorum affinitatem, quemadmodum non videntur distinguere bonum ab appetibili, cùm tamen omnis bonitas fundetur in aliqua perfectione, & omnis appetibilitas in bonitate aliqua. Bonitatẽ non idem esse atque perfectionem.

Dicendum

Dicendum igitur potiùs, iccirco materiam propriè dici per se bonam, quia per se suamvé essentiam est conueniens, siue congruens accipiendis formis, aliisque plurimis vsibus. Quod idem D. Thomas, qui aliàs genus hoc bonitatis in materia non videbitur agnoscere, planè fatetur tertio contra Gentiles cap. 20. *Materia quo pacto sit per se bona.*

Sed cùm vna eademq; res multis modis eidem possit esse conueniens, imò etiã multis rebus, quemadmodũ gladius delphicus, qui in varios vsus comparatus erat; rogabit aliquis hoc loco, in qua cõuenientia bonitas transcendens posita sit. Ad quã dubitationẽ dicẽdum videtur, bonitatẽ transcendentẽ, cùm sit prima rerum bonitas positã esse in conuenientia earũ cum Deo, quẽadmodum de veritate suo modo dictũ est. Vt enim Deus est verũ ens, atq; adeo verissimum, quia omnino conformis cõceptui, quem habet de perfecto ente, cætera autẽ suo quæque gradu sunt vera, quatenus maiorem, minoremvé cum illo eodẽ conceptu habent imitationis cõformitatem; ita idem est bonus, ac optimus bonitate transcendente, quatenus sibi est cõuenientissimus, seq; ipso dignissimus; cętera autem eò magis, minúsve sunt bona, quatenus plus minusvé diuinæ bonitati congruũt. Quod enim ita dicendũ sit, his argumẽtis patet. Primùm, quia vnde res primùm habent, vt sint, inde primam habẽt bonitatis rationem: cùm igitur Deus ex seipso, cætera autem ex illius participatione habeãt vt sint, efficitur vt ipse sit bonus primo cómunissimóq; bonitatis genere, quia sibi conueniens, cętera autem, quia illi congruunt. Deinde, quia, vt diuina cognitio est regula omnis cognitionis; ita diuina appetitio norma omnis appetitionis; igitur vt diuina cognitio antecedit omnem creatam cognitionem; ita & diuina appetitio omnem creatam appetitionẽ: priùs ergo res omnes sunt appetibiles à Deo, quàm à quouis alio appetitu: res autem non sunt appetibiles à Deo, nisi quatenus illi congruentes; consistit igitur prima rerum bonitas in eo, quod Deo congruant; quæ bonitas nulla est alia, nisi transcendens. Postremò, si bonitatem creaturarum ex eo metiamur, quia congruunt his, vel illis, planè intelligemus, quemadmodũ hæc congruit huic, ita non congruere illi, veluti calor, quia ita congruit igni, vt aquæ non congruat: sunt igitur creaturæ respectu ipsarum inter se, non tantùm bonæ, sed etiam malæ: atqui res omnes creatæ, quatenus entia sunt, ita sunt bonę, vt malę nõ sint (vnde est illud Augustini primo de Doctrina Christiana, Inquantũ sumus, boni sumus) igitur nõ est sumenda earum bonitas transcendẽs ex ordine ad creaturas, multoq; minus ipsa Dei bonitas sed potiùs omniũ bonitas in ordine ad Deum. Atque ex hoc ordine habent creaturæ vt sint bonæ, aliæ in ordine ad alias; vt materia in ordine ad omnes formas, quarum est capax, & ad composita tã substantialia, quàm accidentalia, quæ ex ea fieri possunt, & calor respectu ignis, & frigus respectu aquæ, ac reliqua eodem modo. *Bonitatẽ transcendentem consistere in conueniẽtia rerum cum Deo.* *Probatio.*

Tria tamen sunt, quæ contra hæc obiici possint. Vnum, si Deus est bonus *Prima obiectio.*

bonus eo bonitatis genere, de quo agimus, quia sibi congruens; eodem modo videri dicendum, cætera esse bona, quia sibi congruentia. Alterú, si creaturæ sunt bonæ, quatenus Deo congruentes, ergo creaturas esse bonas Deo, ac proinde pendere bonitaté Dei ex creaturis, cùm per illa boni simus, quæ nobis sunt bona, etiam bonitate transcendente; quo pacto res quælibet naturalis est hoc genere bonitatis bona propter materiam & formam, quæ illi sunt bona, siue conuenientia. Tertium, creaturas multis modis congruere Deo, veluti ad manifestandam eius potentiam, sapientiam, bonitatem, ad excitandam quoque in nobis eius admirationem, ad conciliandum eius amorem, &c. aut ergo multas esse bonitates transcendentes cuiusque rei, aut non esse huiusmodi creaturarum bonitatem in eo positam, quòd Deo congruant. *Secunda.* *Tertia.*

Verùm ad primum dices, quemadmodum nulla creatura ex seipsa est, ita nullius transcendentem bonitatem sumendã esse ex cóuenientia, qua quæque sibi ipsa congruit, præsertim cùm hæc congruentia procedat ex ea, qua ipsa congruit creatori. *Solutio obiectionũ.*

Ad secundum dices, cùm de rebus diuinis loquimur, non modo à falsa sententia, sed etiam ab ea, quæ speciem falsitatis habeat, cauendum esse. Ita fit, vt quoniam dicere, creaturas esse bonas Deo, nescio quid indigentiæ in Deo innuit, non videatur ea loquutio vsurpanda. Alioqui si res ipsa spectetur, cùm bonum, vt de eo nunc loquimur, nihil aliud significet, quàm esse conueniens alicui, quemadmodum creaturæ sine errore vllo dicuntur conuenientes, ac congruentes Deo, ita sine errore dici possent bonæ Deo. Vt enim cùm dicimus, diuitias esse bonas iusto, non significamus, bonitatem iusti pendere ex bonitate diuitiarum, sed potiùs econtrariò bonitaté diuitiarum ex bonitate iusti: ita siquis vero sensu retento dicat, creaturas esse bonas Deo, non significabit, bonitaté Dei pendere ex bonitate creaturarum, sed contrà bonitatem creaturarum ex bonitate Dei. Nec simile est illud, quod obiectũ est de bonitate transcédéte rei naturalis. Quòd enim res naturalis sit bona propter materiam & formã, quæ illi sunt bonæ, non ideo accidit, quia illi sunt bonæ, sed quia sunt illius partes, quod non accidit in creaturis respectu Dei. *Quo sensu dici possit, creaturas esse Deo bonas.*

Ad tertium dices, conuenientiã respectu Dei, in qua cõsistit creaturarum bonitas transcendens, esse eam, qua quæque earum congruit Deo ad manifestationé diuinæ naturæ, ac proinde earum perfectionũ, quæ in ea continentur: cæteras auté conuenientias, quibus Deo congruunt, ad excitandam diuinitatis admirationem, ad conciliandum eius amorem, &c. consequentes esse, & posteriores prima earum bonitate: tametsi dici potest, per vnam & eandem conuenientiam hæc omnia præstari, cùm alia ex aliis naturaliter sequantur. *Propria ratio bonitatis trãscendétis.*

Solutio

Solutio eiusdem argumenti, quod attinet ad relationes, & ea, quæ dicuntur mala. SECTIO VII.

An relationes dicant perfectioné.

Lege D. Tho. 1. p. q. 28. ar. 2. Caiet. de Ente & essen. 2. Capr. 1. de 7. q. 2. ad 3. cõtra 1. cõ. Scot. quolib. 5. &c.

QVod verò attinet ad relationes, plerique sunt qui dicant, illas non significare perfectionem, qua in re D.Tho.& Scotus, eorúmq; sectatores penè conueniunt. Ac de perfectione quidem formali, quo nomine comprehendi possunt moralis, & pure naturalis, nõ caret hoc controuersia. Altera enim ex parte, cùm omnis relatio sit forma quędam atque actus (loquor autem tantùm de relatione reali) actus auté idem videatur esse, quod perfectio formalis; omnis relatio videbitur dicere perfectionem. Contra tamen, cùm intemperantia, & cætera vitia huiusmodi, sint formæ quædam & actus; nec tamen sint perfectiones formales, cum non perficiant subiectum, nisi velis secundum quid, siue quatenus qualitates; nil mirum videri debet, si relationes quoque nõ dicantur significare perfectionem formalem, præsertim cùm sint tenuissimę entitatis: earúmque esse non tam consistat in afficiendo, & quasi ornando proprio subiecto, quàm in referendo illo ad aliud. Sed quicquid in hac controuersia dicendum sit de relationibus creaturarum; oppositum dicendum est de diuinis: qua in re melius sentire videtur D.Thomas qui putat, relationes, quibus personę cõstituuntur & distinguuntur, dicere formalem perfectioné, quod negat Scotus. Dicunt enim perfectionem diuinæ essentiæ, ac proinde perfectionem diuinæ sapientiæ, potentiæ, & cæterorum attributorum, quæ in diuina natura cõtinentur; de qua re aliàs. Lege si placet Herueum Quolib. 1. q. 4. contra Scotum doctè disserentem, eiusq; argumeta acutè dissoluentem.

Quid sentiendum sit de diuinis relat.

Ad argumentum igitur negandum est, si bonum dicatur de relationibus, aliquam perfectionem formalem fore in vna persona diuina, quæ non sit in aliis. Nam nec bonum esse, idem est, quod perfectũ esse, vt superius probatũ est, nec quicquid est bonum bonitate trãscẽdente, est etiam perfectũ ex se, perfectione formali, vt patet in materia prima, in habitibus vitiosis, & fortasse in relationib[us] creaturarũ: nec denique vlla perfectio formalis est in vna persona diuina, quæ nõ sit in aliis, cũ eiusmodi earum perfectio sit indiuisa in omnibus, quemadmodum & ipsa diuina essentia. Quod si perfectiõ sumatur in argumẽto pro perfectione transcendẽte, quo pacto est perfectũ quicquid est bonũ bonitate trãscendẽte, cum ea perfectio nihil aliud sit formaliter, quàm negatio defectus in genere aliquo, non solùm nõ erit incommodum fateri, aliquam perfectionem esse in vna persona, quæ non sit in aliis, sed etiam necessarium: quod idẽ dicendũ est de bonitate ipsa trãscendẽte, quæ fundatur in huiusmodi perfectione, & est relatio rationis, vt inferius patebit. Itaque si de transcendẽte, siue perfectione, siue bonitate sermo sit; alia ratione est perfecta paternitas; alia, filiatio; alia, spiratio passiua, vt perspicuũ est: alio item modo congruit Pater naturæ diuinæ; alio, Filius; alio, Spiritus Sanctus; Pater, vt gignens, Filius, vt genitus, Spiritus Sanctus, vt

Quędam de perfectione & bonitate diuinarũ relationũ.

ab

ab vtroque procedens; quæ origines summam, & incomprehensibilem diuinæ essentiæ fœcunditatem declarant.

Nec obiicias illud Athanasij, qualis Pater, talis filius, &c. Qualitatis enim verbo nõ significat Athanasius perfectionem transcendentẽ sed formalẽ; nec verò omnem formalẽ, sed eã, quæ complectitur attributa illa, quæ apud nos qualitatis nomine significãtur, vt sapiẽtię, iustitię. Quapropter addere etiam potuisset, Quantus pater, tantus filius, &c. vt eandẽ esse omnium personarũ quantitatiuã, vt sic dicã, perfectionẽ declararet, quæ & ipsa formalis est, tametsi & quantitatiuã mox explicauit specialibus verbis immẽsi, ęterni, & omnipotẽtis. Itaque quicquid perfectionis formalis dicit vna persona diuina, totum id formaliter dicunt cæteræ ex natura rei. Dico autẽ ex natura rei, quia si relationes illæ sumantur, vt nostro intelligendi modo distinguuntur ab essentia, nullam dicunt perfectionem huius generis; quemadmodum sapientia diuina; etsi ex natura rei includit iustitiã, tamen vt modo intelligendi nostro distinguitur à iustitia, nullã includit perfectionem iustitiæ. Qua vna responsione dissolues omnia argumenta, quæ aduersæ partis auctores cõtra hanc sententiã ingeminant, si de perfectione formali loquãtur; quale est illud: Si relationes diuinæ dicunt formaliter perfectionẽ, plus perfectionis esse in duabus personis, quàm in vna, plusque in tribus, quàm in duabus: & illud, Fore vt perfectior sit persona quælibet, quàm essentia, cum persona & essentiæ, & relationis perfectionem habeat; & illud, Concedendũ esse necessario, relationes ipsas, vt distinguuntur ab essentia, dicere peculiares sibi perfectiones. Nihil enim ista efficiunt, si omnes dicũt eandẽ omnino perfectionem formalẽ, & inter se, & cum diuina essentia comparatę. Quòd si quis obiiciat, relationes creatas, si formalẽ perfectionẽ significant, dicere peculiares huiusmodi perfectiones, vltra perfectionẽ fundamẽti; ergo & diuinas, vltra perfectionẽ essentiæ: neganda est cõsequentia, quia relationes creaturarũ distinguuntur à suis fundamentis ex natura rei, & illa perficiunt, si dicunt perfectionem formalẽ; at relationes, quibus diuinę personæ distinguuntur, nec distinguũtur ex natura rei ab essentia diuina, nec quatenus ab ea more intelligẽdi nostro distinguuntur, illã perficiunt, cùm cõcipiamus diuinã essentiã, vt infinitè perfectã omni formali perfectione. Si verò loquãtur de perfectione transcendente, cum ea nihil positiuum addat rebus perfectis, nullũ incommodũ colligetur prædictis argumentis. Dicere enim plus homini perfectionis esse in duabus personis, quàm in vna, & in duabus, quàm in tribus; in persona item, quàm in essentia, & vnamquãq; personã suam peculiarẽ habere perfectionem, nihil aliud erit, quàm dicere, plures res perfectas esse duas, quàm vnã, & tres quam duas, personamq; habere perfectionẽ essentiæ & personæ, essentiã autem essentiæ duntaxat, & quamlibet personam, quoad propriam & peculiarem referendi rationem nullum habere defectum: in quibus sentẽtiis nihil est absur-

Obiectionis Dilutio.

Modus dissoluendi argumenta, quæ fiunt contra veram sententiã de relationũ diuinarũ perfectione.

Alterius obiectionis dilutio.

Discrimẽ inter relationes creaturarum, & diuinas.

dis

di quemadmodum si Deus faciat duas formas æquè perfectas, ea demum ratione non erit absurdum asserere, plus perfectionis esse in vtraque, quàm in altera, si is, qui id asserit significare velit, plures perfectiones esse in vtraque, quàm in altera tantùm.

Quo pacto entia quæ mala dicuntur, sint bona.

Quod demum attinet ad entia, quæ dicuntur mala (hoc enim erat extremum membrum primi argumenti) respondendum est, bonum transcendens de iis quoque verè prędicari; neque esse incommodum si res eædem dicantur bonæ quatenus quædã entia sunt, & ad Deũ referuntur: malę autẽ quatenus referuntur ad quasdam alias, quibus non congruunt: quemadmodum non est incommodũ si dicamus, febrilem calorem esse bonum respectu materiæ, malum autẽ respectu formæ: &, auaritiam esse bonam cõgregandis caducis opibus, malam autem comparandis æternis. Etenim bonum, ac malum, non dicuntur contraria respectu diuersorum, sed eiusdem.

Quo pacto mala bonis opponãtur.

Illud porrò aduerte hoc loco, ea, quæ dicuntur mala, interdum opponi contrariè bonis; vt in moralibus auaritia liberalitati, & actus illius actibus huius; in naturalibus error scientiæ, morbus sanitati: interdum autem priuatiuè, vt in moralibus peccatum formaliter sumptum honesto operi; in naturalibus cęcitas visu. Quæ cûm ita sint, mala quidem prioris generis sunt etiam bona transcendenter; posterioris autem non item. Est enim malum hoc pacto sumptum priuatio boni, & vt Dionysius ait, nec existens, nec aliquid in existentibus. *Cap. 4. de Diuinis. nom.*

Solutio secundi, & tertij. SECTIO VIII.

Quo pacto verũ bonum sit appetibile.

SEcundum argumentum initio propositum duobus modis solui potest. Vno, si dicas, Appetibile, vt in definitione veri boni à Veteribus tradita intelligitur, accipiendum esse vt fundatur in vera conuenientia, & secundùm existentiam realem: in qua conuenientia diximus rationem boni consistere. Hoc enim pacto reciprocatur appetibile cum bono. At priuatio vitæ, egestas, & reliquæ priuationes, & negationes, quę à multis exoptantur, etsi sæpe sunt verè congruentes, vt cùm propter Christum expetuntur; tamen quia non sunt entia, non habent conuenientiam secundùm propriam existentiam realem; entia autem ficta & impossibilia, nec habent propriam existentiã realem; nec verè congruere possunt cuiquam rei.

Quo pacto non entia.

Altero, si respondeas, priuationes, & alias negationes, atque vno nomine non entia, nõ esse ex se appetibilia, quo pacto dicitur proprium entis appetibile esse: sed ratione alicuius entis adiuncti, aut consequentis, aut certè quatenus entia esse putantur, aut aliquã entis rationẽ induunt; veluti paupertas ratione eius libertatis animi, quam secum affert; aut regni cælorum, quod pauperibus promittitur; & equus rationis particeps, si possibilis esse putetur, aut vt tale apprehen-

Soluitur obiectio.

apprehendatur. Atque hęc est cõmunis solutio propositi argumenti. Quòd si quis obiiciat, scissionem venę pharmacum amarum, & alia, quæ non propter se expetuntur, sed propter alia, non esse entia: occurri potest hoc modo, Non idem esse appetibile esse propter se, & ex se; quemadmodum non idem est, esse bonũ propter se atque esse bonũ ex se. Nam, etsi quicquid est bonum, & appetibile propter se, est etiam appetibile ex se, nõ tamẽ contrà accidit. Esse enim bonũ, & appetibile ex se, est habere ex se se cur appeti possit, siue appeti possit propter se, siue tantùm propter aliud atque hoc omnibus, ac solis entibus cõuenire potest. At esse bonũ & appetibile propter se, est esse appetibile non ratione alterius; quod nõ modò non conuenit non entibus, sed ne omnibus quidem entibus videtur conuenire, vt patet in scissione venę, potione amara, & aliis quamplurimis. Potest, etiam dici, hæc entia esse appetibilia non tantùm ex se, sed etiã propter se, si non naturaliter, certè ex libertate; aut si non vt ea patiatur appetens, saltem vt efficiat, aliisvé modis.

Appetibile ex se, & propter se.

Quod autem attinet ad existentiã, sunt qui dicant eam esse quoddam ens, & ideò non colligi, si ipsa est bonũ quippiam, aliquid præter ens esse bonũ. Hęc tamen opinio non placet, quia existentia non potest numerari in mẽbris diuidentibus entis, atque esse quasi species illius, nisi sumatur pro sola existentia diuina, vt patet ex quæst. 4. & latiùs patebit libro quinto. Potiùs ergo dicendum est, existentiam eam, quæ non est formaliter entitas, & cæteros modos essendi intrinsecos, non esse appetibiles vt ea, quæ appetuntur, sed vt modos eorum, quæ appetuntur, ac proinde nec bona, vt ea quæ sunt conuenientia, sed vt modos conuenientium: vnde nec appetuntur vnquam peculiari appetitione, sed eadem illa, qua appetuntur ea, quorum sunt modi essendi.

De bonitate existentia.

Ad tertium dicendum est, bonum transcendens nõ adiungere enti negationem; non quia formaliter, siue quatenus eiusmodi est, dicat perfectionem, sed quia eius ratio consistit in cõuenientia quadã, vt dictũ est, quę est relatio rationis. Quòd autẽ sit relatio rationis, & non realis, ex eo patet, quia cõuenit rebus, siue actu existant in rerũ natura, siue nõ existant, & iã ex omni æternitate conueniebat; quod genus relationũ nobis videtur nõ esse reale, sed rationis, quia nõ potest mutare naturã suam, quã ex æternitate habuit, & ex ente rationis, fieri ens reale. Idem credimus dicendum de relationibus identitatis, ac diuersitatis tũ generica, tũ specifica, & aliis huiusmodi. Alia ratio est de relationibus, quæ non conueniunt rebus, nisi actu existãt in rerum natura; cuiusmodi sunt similitudines, & dissimilitudines in formis contingentibus, veluti similitudo Socratis, & Platonis in albedine, scientia, prudẽtia, &c. itemque relationes, actu agentis, & patientis; propinqui, & remoti; superioris secundùm locum, & inferioris, atque aliæ huius generis, de qua re accuratiùs libro quinto.

Cur bonitas transcendens sit relatio rationis.

Nõnulla de relationibus.

Ad priorẽ verò impugnationẽ dicendum est, non ideò dici solere, bo-

Quo pacto bonũ moueat appetitum. re, bonum mouere appetitum, quia, quatenus bonum est, moueat efficienter, sed quia mouet vt finis, aut vt medium ad finem; neque item quia relatio ipsa conuenietiæ, quam bonum formaliter significat, sit id, quod mouet, cùm vera aliqua res appetitur; sed quia est ratio, sub qua res ipsa mouet. Quantumcunque enim res sit perfe- *Entia rationis per se appeti.* cta, si tamen conueniens non sit huic vel illi, neutiquam ab eo appetetur. Aduerte tamen etiam ipsas relationes rationis posse mouere appetitum vt ea, quę mouent, seu directò, appetũtur, cùm id experimento constet in relationibus multarum dignitatum, quæ pendent ex hominum æstimatione. cernimus enim, eas auidè quæri non tantùm ratione opum, aut potestatis adiunctæ, sed etiam ratione ipsius excellentiæ conceptæ ab aliis: neque enim tam expetunt homines, vt alij de ipsis magnum aliquid concipiant (quod esset appetere aliquid reale) quàm vt ipsi ab illis magni æstimentur, quod planè est appetere aliquid rationis, & pendens ab aliorum iudicio.

Non tamen habere bonitatem de qua hic disseratur. Quamquam ergo ita res habeat, non dicentur tamen entia rationis bona, vt hoc loco de bono sermo est, id est bonitate propria entis realis, quia non habent conuenientiam secundùm existentiam realem, etiam potentialem, qua appetitum mouere possint, quod est proprium boni, quod reciprocatur cum ente, de quo propriè agit primus Philosophus.

Dupliciter aliquid dici tale per suam essentiam. Ad posteriorem verò probationem dicendum est, duobus modis aliquid dici per suam essentiam tale. Vno, quia id, quod tale dicitur, consequitur, & quasi profluit ex essentia illius, quo pacto homo per suam essentiã est risus capax. Altero, quia id, quod tale dicitur, pertinet ad eius essentiam; quo pacto homo est per suam essentiã animal. Si quis ergo, sumpto bono vt significat bonitatẽ transcendentẽ, respõdeat, Deum esse bonũ per suam essentiã priori modo; verũ quidẽ dicet, sed nihil Deo peculiare tribuet, cùm res omnes sint illo modo bonæ per suas essentias, & tamẽ Theologi, ac Philosophi dicant propriũ esse Deo, esse bonũ per suã essentiã. Si verò respõdeat, *Quomodo intelligi debeat proprium esse, Deo esse bonũ per suam essentiã.* esse bonũ per suam essentiã posteriori modo; falsum dicet, vt rectè probat argumentum. Reliquũ est ergo, vt bonũ in eo pronuntiato sumendum sit vt significat perfectionẽ moralẽ, aut naturalem, aut potius vtramque, seu, quod idẽm est, quãcunque perfectionẽ formalem; quo pacto & verũ est, & Deo peculiare, esse bonum per suam essentiam, cùm diuina natura sit ipsa diuina existẽtia, potentia, sapiẽtia, iustitia, & quæcunq; alia sua perfectio formalis, siue earũ, quas *Quid intersit inter esse bonum per essentiam suam, & esse bonũ per essentiam.* naturales tantùm appellamus, siue earum, quas vocamus morales; quod in nulla omnino creatura cernitur. Atque in hoc sensu planè loquũtur Patres, & scholastici omnes Doctores, cùm dicunt Deum esse bonum per suam essentiam; quo etiam pacto intelligitur illud Domini apud D. Marcum Nemo bonus nisi solus Deus. *Cap. 10*

Aduerte tamẽ hoc loco, aliud esse dicere, Deũ esse bonũ per essentiam suã, quod iam explicatum est; aliud, esse bonum per essentiam: quemad-

quemadmodũ aliud est dicere, hoc est ens per suam essentiam; aliud; ens per essentiam. Qui enim dicit aliquid esse tale per essentiam, significat illud continere in se omnem perfectionem totius eius generis, secundùm quod dicitur tale, latè tamen sumpto generis nomine. Atque hoc etiam modo proprium est Dei esse bonum, seu perfectum per essentiam, quemadmodum & ens per essentiam, quia ipse solus continet in se omnes perfectiones entis; quasdam formaliter; quasdam eminenter. Vnde meritò cętera omnia dicuntur à Theologis entia, & bona per participationem.

Solutio argumentorum, Heruei, Durandi, & aliorum.

SECTIO IX.

AD primum autem Heruei, quicquid dicendum sit de quęstione illa, Num omnes relationes dicant perfectionẽ formalẽ, de qua ille loquitur; negandum est, nomine boni trãscendentis significari formaliter perfectionem, siue moralem, siuẽ naturalem, siue transcendentem, cùm significet relationem conuenientiæ: tametsi verum est, quo res sunt perfectiores transcendenter, eo esse meliores bonitate transcendente.

Ad secundum, Etsi bonum pro perfectione morali, & naturali sumptum dicatur absolute; tamen bonum transcendens semper dici cõparatè, quemadmodum & bonum, quod significat bonitatem fundatam in perfectione morali, de quo hic non agimus.

Ad 4.

Ad tertium dicendũ, Si antecedens intelligatur de bono pro perfectione morali, aut naturali, verum quidem sumi antecedens & rectè probari consequentiam: at si intelligatur de bono transcendenti, falsum esse antecedens. Ad eius verò probationem dicendum, eam totam conferri ad priorem sensum, aut certè in ea accipi bonitatem, pro ipsa rerum entitate, pro qua etiam non rarò sumitur veritas, vt superiori quęstione diximus. Atque hoc commune esse omnibus transcendentibus satis declarat commune illud Philosophorũ pronunciatum, In transcendentibus concreta & abstracta prædicari de se inuicem, vt vnum de vnitate, & vnitatem de vno lege D. Thomã q. 21. de veritate ar. 4. ex Dionysio 2. cap. de Diuinis nominibus.

Bonitatẽ & veritatem aliquandò sumi pro ipsarum entitate.

Ad locum verò Aristotelis, quo Durandus sibi persuadet, relationem, quę significatur nomine boni, esse realem, dicendum est, sententiam Aristotelis eo loco, si accuratiùs expendatur, hanc esse tandem; Res esse bonas, ac malas sine operatione intellectus; nõ tamen veras, aut falsas. Cęterum ex ea non effici, bonum, & malum dicere relationes reales. Nam, etsi pleręque relationes rationis sunt, quę nõ conueniant rebus, nisi quia res ipsę concipiuntur, aut alio modo in mente tractantur, vt relatio prædicati, subiecti, generis, speciei; cuiusmodi est relatio veri; tamen aliæ etiam quædam sunt, quæ rebus conueniant præcisa omni conceptione rerum ipsarum. Atque huius generis sunt relationes creatoris, prioris, & posterioris siue tempore, siue natura, vt sequenti libro docebimus in quibus numeratur rela-

Explicatur locus Aristotelis.

Nõnullas relationes rationis præcisa intellectus operatione rebus conuenire.

tio boni. Sensus ergo loci est, Verum & falsum significare relationes prioris generis; bonum autem, & malum non, nisi posterioris. Quod perinde est, ac si in exemplis nunc adductis dixisset, res non prædicari, nec subiici, nisi quia concipiuntur; esse tamen priores, & posteriores tum natura, tum etiam tempore, etiamsi nõ concipiantur.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, relationẽ conuenientiæ habere in rebus extrema realia vt patet in igne, & calore; itémq; fundamenta absque operatione intellectus; ergo esse realẽ:

Dilutio. occurrendũ est, nõ omnes relationes rationis indigere operatione intellectus tã quam fundamẽto, vt rebus conueniãt, quemadmodum patet in relatione creatoris; sed tantùm eas, quæ in priori genere, continentur: quanquam omnes indigent operatione intellectus, vt existant. quod patebit libr. 5.

Κεφ. Γ'.

Λεκτέον [a] δὲ, πότερον μιᾶς ἢ ἑτέρας ἐπιστήμης, περί τε τῶν [b] ἐν τοῖς μαθήμασι καλουμένων ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας. φανερὸν δὴ, ὅτι μιᾶς τε, καὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ ἡ περὶ τούτων ἐστὶ σκέψις. ἅπασι [c] γὰρ ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ἀλλ' οὐ γένει τινὶ χωρὶς ἰδίᾳ τῶν ἄλλων. καὶ χρῶνται μὲν πάντες, ὅτι τοῦ ὄντος ἐστὶν ᾗ ὄν, ἕκαστον δὲ τὸ γένος ὄν: ἐπὶ τοσοῦτον δὲ χρῶνται, ἐφ' ὅσον αὐτοῖς ἱκανόν: τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅσον ἐπέχει τὸ γένος περὶ οὗ φέρουσι τὰς ἀποδείξεις. ὥστ' ἐπεὶ δῆλον ὅτι ᾗ ὄντα ὑπάρχει πᾶσι (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς τὸ κοινὸν) τοῦ περὶ τὸ ὂν ᾗ ὂν γνωρίζοντος, καὶ tex. 7.

Dissoluitur ratio quorundã Thomistarũ. Denique ad rationẽ, qua prædicti sectatores D. Thomæ asserunt, bonum includere relationem rationis, & absolutum, dicendum est, non inde sequi, res esse bonas per solam operationem intellectus, quia bonum solam relationem rationis formaliter significet; hoc enim pacto non esset Deus formaliter creator, nec prior natura, aut duratione creaturis, nec diuinæ hypostases ęquales, aut similes inter se, nisi per operationem intellectus; quandoquidem hęc omnia formaliter significant relationem rationis, vt ipsi etiam asserunt. Causa verò, cur id non sequatur, est, Quia operatio intellectus nõ est necessaria, vt relatio rationis posterioris generis cuiquam conueniat, sed solùm vt existat eo modo, quo existere potest. Quinetiã retorqueri

Retorquetur argumentum in aduersarios. potest in eos proprium illorum argumentum. Si enim rectè colligunt, bonum non dicere formaliter solam relationem rationis, ne cogantur fateri, res nõ esse bonas, nisi per operationem intellectus; eadem ratione asserere non debent, illud includere formaliter absolutũ, & relationẽ. Nam si altera pars totius coniuncti pẽdet ab operatione

ratione intellectus, totũ etiam coniunctũ ab ea pendeat necesse est: Itemq; si hęc est apta consecutio, Bonũ significat formaliter solã relationem rationis; ergo Deus non est essentialiter bonus: eadem ratione hæc erit apta, Bonum significat formaliter absolutum, & relationem rationis, ergo Deus non est essentialiter bonus. Quandocumque enim prędicato essentiali adiungitur aliquid accidentariũ, totum prædicatum ex vtroque coniunctum est accidẽtarium, vt patet in hac enunciatione, Socrates est homo albus: Quæ nescio qua ratione hi auctores nõ animaduerterint, aut potiùs non apertè viderint.

Prædicatũ ex parte essentiali, & accidẽtaria cõflatũ, accidentarium esse.

CAPVT III.

DIcendum a quoque, vnius ne scientiæ, an diuersarum sit & de ijs, quæ b in Mathematicis dignitates appellantur, & de substantia agere. Ac perspicuum est, & vnius scientiæ, & eius, quæ Philosophi est propria horum etiam considerationem esse. Omnibus c enim entibus conueniunt, non priuatim alicui generi ab alijs seiuncto. Et vtuntur his quidem omnes, quia sint entis, qua ratione est ens, & vnumquodque genus sit ens: verùm eatenus vtuntur, quatenus eis satis est: hoc verò est, quoad patitur genus, de quo demonstrationes asserũt. Quare cùm ea omnibus, quatenus entia sunt conuenire constet (hoc enim ipsis commune est) ad eum profectò qui ens, quatenus ens est, cognoscit

Nec sanè puto D. Thomam saltem iuxta doctrinam primæ partis, quæ illi veriùs tribuenda est, tanquam extremo testamento relicta, idem atque illos sensisse. Cùm enim quæst. 6. ar. 3. ad primum apertè doceat, Vnum solam rationem indiuisionis formaliter importare, vt quęstione quinta annotauimus, non dubium videtur, quin sentiat, bonum quoque transcendens solam relationem conuenientiæ formaliter significare. Idem enim aliis locis dicendum putat de omnibus passionibus entis quoad inclusionem, aut exclusionem entis, vt etiam prædicti auctores aliàs asserunt.

Horũ sententiã nõ esse D. Thomas

Lege etiã eundem q. 21. de Veritat. a.

Capitis tertij Explanatio.

DIcendum a quoque} Tradito subiecto huius sciẽtiæ, subiectique partibus, ac passionibus, tradit Aristoteles propria ipsius scientiæ principia, quod erat quartũ, ac extremum caput eorum, quæ ad cuiusque scientiæ constitutionem pertinere diximus. Qua etiam re explicanda dissoluit secundam quæstionem superioris libri, qua quærebatur, Num ad hanc scientiam pertinerent sola simplicia substantiæ principia, an etiam complexa, ex quibus omnes scientiæ demonstrãt. Repetita igitur quæstione, breuiter respondet, Ad vnum, eandémque scientiam pertinere, & de substantiis, vt substantiæ sunt, & de communibus principiis, quæ dicuntur dignitates, disserere; eámque scientiam esse primam Philosophiam.

Tótius cãpita sũma.

b *Quæ in Mathematicis*} Dignitates, etsi omnium scientiarũ demonstrationibus vires subministrant; tamen in mathematicis, quæ, antiquiores videntur, & in demonstrando feliciores sunt, nomen dignitatum acceperunt.

Mathematicas antiquiores esse, et in demonstrando feliciores.

c *Omnibus enim*} Duobus modis institutum ostendit. Primùm ex communi-

Agere de communissimis principijs ad Metaphysicum pertinere.

nitate ipsarum dignitatum constant enim terminis communissimis, vt entis, totius, partis, & similibus, quibus scientiæ particulares non vtuntur, nisi contractis ad proprias materias. Deinde ex auctoritate eorum artificum, qui in certo aliquo duntaxat entium genere versantur. Nemo enim eorum de cõmunium principiorum veritate conatus est agere, exceptis quibusdam veteribus Physicis, qui cùm ignoratis adhuc rebus materiæ expertibus, de omnibus entiũ generibus se agere existimarent, non immeritò crediderunt, ad se pertinere communiũ principiorum tractationem.

καὶ περὶ τούτων ἐστὶν ἡ θεωρία. Διόπερ οὐθεὶς τῶν κατὰ μέρος ἐπισκοπούντων ἐγχειρεῖ λέγειν τι περὶ αὐτῶν εἰ ἀληθῆ ἢ μή, οὔτε γεωμέτρης, οὔτ' ἀριθμητικός, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἔνιοι, εἰκότως τοῦτο δρῶντες. μόνοι γὰρ ᾤοντο περί τε τῆς ὅλης φύσεως σκοπεῖν, καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐπεὶ[d] δ' ἔστιν ἔτι τοῦ φυσικοῦ τις ἀνωτέρω (ἓν[e] γάρ τι γένος τοῦ ὄντος ἡ φύσις) τοῦ καθόλου, καὶ τοῦ περὶ τὴν πρώτην[f] οὐσίαν θεωρητικοῦ, καὶ ἡ περὶ τούτων ἂν εἴη σκέψις. ἔστι[g] δὲ σοφία τις καὶ ἡ φυσική, ἀλλ' οὐ πρώτη. Ὅσα δ' ἐγχειροῦσι τῶν λεγόντων τινὲς περὶ τῆς ἀληθείας, ὃν[h] τρόπον δεῖ ἀποδέχεσθαι, δι' ἀπαιδευσίαν τῶν ἀναλυτικῶν τοῦτο δρῶσι. δεῖ γὰρ περὶ τούτων ἥκειν προεπισταμένους, ἀλλὰ μὴ ἀκούοντας ζητεῖν[i]. ὅτι μὲν οὖν τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ περὶ πάσης τῆς οὐσίας θεωροῦντος, ᾗ[k] πέφυκε, καὶ περὶ τῶν συλλογιστικῶν ἀρχῶν ἐστὶ ἐπισκέψασθαι, δῆλον. Text.

Προσήκει[l] δὲ τὸν μάλιστα γνωρίζοντα περὶ ἕκαστον γένος, ἔχειν λέγειν τὰς βεβαιοτάτας ἀρχὰς τοῦ πράγματος: ὥστε καὶ τὸν περὶ τῶν ὄντων, ᾗ ὄντα, τὰς πάντων βεβαιοτάτας. ἔστι δ' οὗτος ὁ φιλόσοφος. βεβαιοτάτη[m] δ' ἀρχὴ πασῶν, περὶ ἣν διαψευσθῆναι ἀδύνατον: γνωριμωτάτην τε γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τοιαύτην (περὶ γὰρ ἃ μὴ γνωρίζουσιν, ἀπατῶνται πάντες) καὶ ἀνυπόθετον. ἣν γὰρ ἀναγκαῖον ἔχειν τὸν ὁτιοῦν ξυνιέντα τῶν ὄντων, τοῦτο text. 3.

Reprehenduntur veteres Physici circa primorũ principiorũ tractationem.

d *At cùm aliquis* } Reprehendit nihilominus veteres Physicos. Primũ, quòd ea in re officium superioris artificis vsurparint. Deinde, quòd eorum quidam ita egerint de primis, ac communibus principiis, vt ea demõstrare conati sint; quod vitium ex ignoratione artis analyticæ natũ fuisse ait. Ars enim analytica nõ solùm docet, principia demõstrationũ esse indemonstrabilia; sed etiam ea, quæ inter illa vocantur dignitates, tãtæ perspicuitatis existere, vt antequàm præceptorem adeas, iam tibi ea nota sint, atque perspecta, vt patet ex primo Post. cap. 2.

e *Natura enim* } Ante pauca verba Naturam acceperat ea ratione, qua significat essentiam cuiusque rei; nunc pressius idem nomen accipit (per synecdochen tamen) pro ipsis rebus naturalibus, quæ natura constant.

Quid Aristoteles primæ substãtiæ nomine intelligat.

f *Prima substantia* } Primæ substantiæ nomine intelligit Substantiam corporis expertem, quæ prima est comparatione substãtiæ naturalis: vel certè intelligit Deum, vt Commentator exponit.

g *Est quidem & ipsa* } Hoc ad dubium illud pertinet, quod superiori libro cap. 2.

cap.2. in proponenda, & tractanda quæstione secunda insertum est.

h *Quo pacto ea approbanda* } Hoc est, qua probatione, demonstrationéve admittenda.

i *Dum audiunt quærere* } Quærendi verbum ad ea spectat, de quibus disputatio suscipitur, non ad ea, quæ in disputatione nota, & perspecta esse debēt, cuiusmodi sunt prima communissimáque principia, quorū rationem auditores inquirere non debent.

scit, horum quoque contemplatio pertinet. Quocirca nemo eorum, qui per partes considerant, quicquam de ijs conatur dicere, veráne sint, an secus, neque Geometra, neque Arithmeticus, sed Naturalium quidam, non immeritò id facientes. Hi enim soli de tota natura, & de eo, quod est, se agere existimabant. At[d] *cùm aliquis adhuc Naturali sit superior (natura enim vnum quoddam genus est entis) eius, qui vniuersalis est, quiq; contemplator est primæ*[f] *substantiæ, horum quoque fuerit consideratio. Naturalis autem disciplina, est*[g] *quidem & ipsa sapien-*

Textus 8. *tia quædam, sed non prima. Quæcunque autem nonnulli eorum, qui de veritate dicunt, quo*[h] *pacto ea approbanda sint disserere conātur, ob imperitiam Analyticæ artis id faciunt. Debent enim ij, qui accedunt, hæc priùs scire: non autem*

i *dum*[i] *audiunt quærere. Quòd igitur ad Philosophū, eumq; qui, quatenus*[k] *natura fert, de omni substantia disserit, de ratiocinationum quoque principijs agere pertineat, perspicuum est.*

Est[l] *autem rationi consentaneum, vt is, qui in vnoquoque genere cognoscendo maximè versatur, firmissima rei principia afferre possit: quare & is, qui in entibus, quatenus entia sunt, ea, quæ sunt omnium firmissima: est autem hic ipse Philosophus. Firmissimum*[m] *verò omnium principium illud est, in quo fieri nequit, vt quisquam fallatur: nam & notissimum esse, quod tale sit necesse est (in ijs enim, quæ non norunt, falluntur omnes) & non ex suppositione. Quod enim necesse est vt teneat is, qui quamlibet rē intelligat, id sup-*

k *Quatenus natura fert* } Siue illud, ᾗ πέφυκε cum Argyropylo interpreteris, Ea ratione, qua natura talis est; siue vt nos cum Bessarione; addita est hæc particula moderationis causa. Nec enim primus Philosophus disputat de omni substātia, nisi vel ea ratione, qua substantia est, vel quatenus fert natura & conditio subiecti primæ Philosophiæ, id est, ratione eorū attributorum, quæ sine materia considerari possunt. Vel iccirco id additum est, vt significaretur imperfecta participatio huius scientiæ ab humana natura; de qua re non nihil dixerat 1. lib. cap. 2. & 2. lib. cap. 1.

Qua ratione Metaphysica agat de omni substantia.

l *Est autem rationi* } Docuit in priori parte huius capitis, principia omnibus scientiis cōmunia esse propria huius scientiæ: nunc docet ad eandem pertinere principia firmissima, seu, quod idem est, certissima. Hæc autem, etsi eadem sunt atque cōmunissima, tamen ratione distinguuntur, vt patet. Probatio, qua vtitur, hæc est. Quia ad eum artificem pertinent firmissima principia, qui est in cognoscēdo accuratissimus: huiusmodi autem est primus Philosophus. Prior propositio ex eo patet, quia firmitas scientiæ ex firmitate principiorum pēdet. Posterior ex cap. 2. primi libri perspicua est.

Principia firmissima ad Metaphysicam spectare.

m *Firmissimum verò omnium* } Etsi principia Metaphysica sunt firmissima cō paratione principiorum cuiusque alterius scientiæ; tamen si ipsa inter se conferātur, vnum aliquod reperietur, quod sit cæteris firmius, ac certius; ac proinde firmissimum simpliciter: quemadmodū etsi omnia genera summa dicuntur prima comparatione aliorum, tamen si ipsa inter se comparentur, genus substantiæ inuenietur primum simpliciter, cùm sit cæterorum etiam primorum

Qua ratione principia Metaphysica firmissima sint.

fundamentum. Traditurus ergo Aristoteles principium firmissimum simpliciter, quod à Metaphysico in primis notandum, ac tradendum est, docet prius quale nā illud esse debeat, asseritque tale esse debere, vt nemo in eo falli possit. Quod quidem dupliciter probat. Primùm quia quod eiusmodi est, vt nemo in eo falli possit, necessariò est notissimum; siquidem nemo fallitur, nisi in eo, quod ignorat: principium autē omnium notissimum, & omniū firmissimum idē sunt, cùm omnia ex notioribus cōfirmentur. Deinde, quia quod tale est, vt nemo in eo decipi possit, sed potius requiritur, vt cætera percipiantur, id, antequam quicquā aliud percipias, cognitū habeas necesse est; quod autem necesse est cognitū haberi, vt quidquis aliud percipiatur, nullo pacto suppositio esse potest. Quod enim supponitur nondum perspectū est. Cùm ergo solū firmissimū principium non possit esse suppositio, cum ad omnia percipienda requiratur; efficitur, vt nemo in eo falli possit.

Principiū firmissimū simpliciter.

τοῦτο οὐχ ὑπόθεσις. ὃ δὲ γνωρίζειν ἀναγκαῖον τῷ ὁτιοῦν γνωρίζοντι, καὶ n ἥκειν ἔχοντι ἀναγκαῖον. Ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη πασῶν βεβαιοτάτη ἀρχή, δῆλον. τίς o δ᾽ ἔστιν αὕτη, μετὰ ταῦτα λέγωμεν.

Text. 9. Τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν τε καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀδύνατον τῷ αὐτῷ, καὶ κατὰ τὸ αὐτό: καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορισαίμεθ᾽ ἄν, ἔστω προσδιωρισμένα πρὸς τὰς λογικὰς δυσχερείας. αὕτη δ᾽ ἁπασῶν ἐστὶ βεβαιοτάτη τῶν ἀρχῶν: ἔχει γὰρ τὸν εἰρημένον διορισμόν. ἀδύνατον γὰρ ὁντινοῦν ταὐτὸ ὑπολαμβάνειν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καθάπερ p τινὲς οἴονται λέγειν Ἡράκλειτον: οὐκ ἔστι γὰρ ἀναγκαῖον, ἅ τις λέγει, ταῦτα καὶ ὑπολαμβάνειν. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία (προσδιωρίσθω q δ᾽ ἡμῖν καὶ ταύτῃ τῇ προτάσει τὰ εἰωθότα) ἐναντία δ᾽ ἐστὶ δόξα δόξῃ, ἡ τῆς ἀντιφάσεως: φανερὸν ὅτι ἀδύνατον ἅμα ὑπολαμβάνειν τὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό: ἅμα γὰρ ἂν ἔχοι τὰς ἐναντίας δόξας ὁ διεψευσμένος περὶ τούτου. διὸ r πάντες ἀποδεικνύντες, εἰς ταύτην ἀνάγουσιν ἐσχάτην δόξαν: φύσει γὰρ ἀρχὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωμάτων αὕτη πάντων.

n *Id etiam secum ferat*} Ad verbū est [eo etiam percepto veniat] sed Hellenismus est. Idē est enim Græcis ἥκειν ἔχοντα, quod φέρειν, aut οἴκοθεν φέρειν, id est, è domo ferre.

Fieri non posse, vt idē simul insit, & non insit, esse principiū firmissimū simpliciter.

o *Quodnam verò illud*} Iam ostendit ex dictis quodnam principium sit firmissimum simpliciter, aitque illud esse, Fieri non posse, vt idem simul insit, & non insit eidem, & secundùm idem: adiūctisque cæteris particulis, quæ priori libro Elench. cap. 4. ad vitandas differentium molestias annotatæ sunt. Probat autem hanc assertionem ex tradita conditione firmissimi principii. Quia, inquit, fieri non potest, vt quisquam existimet, idem simul esse, & non esse, quo duntaxat modo falli contingeret in proposito principio.

Occurrit obiectioni

p *Quemadmodum nonnulli*} Diceret aliquis, nihil repugnare quominùs aliquis existimet, idem simul esse, & nō esse, cùm Heraclitus (vt quidam volunt) id senserit. Cui obiectioni occurrit Aristoteles; etsi Heraclitus id fortasse dixerit, nō tamē inde effici, vt idem senserit. Multa enim facillimè dicūtur, quæ ex animo

animo dici non possunt, vt siquis lucente sole noctem esse affirmet. Sed ne quis sine ratione hoc dictum existimet, adhibet Arist. hanc probationem, Si aliquis in animum induceret, rem eandem simul esse, & non esse, haberet simul in mente contrarias opiniones, hoc autem fieri non potest; ergo nec illud. Maiorem propositionem ex eo probat, quia opiniones contrariæ sunt illæ, quarum obiecta contradictoriè opponũtur, quod etiam habes ex tremo capite secundi lib. de Interpretatione. Opinio enim, quæ ait, Socratem esse album, non est contraria (saltẽ per se primò) illi, quæ dicit, Socratem esse nigrũ, sed ei, quæ negat, Socratem esse album. Iccirco enim Socrates (saltẽ Aristotelis sentẽtiâ) non potest simul esse albus & niger, quia esset albus & non albus, niger & non niger, vt patet ex iis, quæ ille scribit ad finem cap. 6. Dico autem [Aristotelis sentẽtia] quia plerique recentiores Theologi negant, ex quibusuis contrariis sequi contradictoria, quòd credãt supernaturali virtute fieri posse, vt aliqua cõtraria simul perfectè insint in eodem subiecto; quod tamen fieri nequiret, si ex illis sequerentur contradictoria. Quicquid tamen de eorum assertione sentiẽdum sit (quam valde quidem dubiam facit Gregorius Ariminensis; Capreolus verò cum aliis quibusdan planè negat; nósque libro 8. examinabimus, cùm de intensione formarum agemus) illud certum est, duas contrarias opiniones siue iudicia, nullo modo posse simul esse in eodem subiecto. Nã cùm contraria iudicia ita versentur circa eiusdem prædicati, & subiecti coniunctionem, vt alterum sit eius approbatio, reiectio alterum; reiectio autem includat negationem approbationis; efficitur, vt contraria iudicia includant contradictionem; quod luculentiùs eo loco explicabitur.

Quænam dicantur opiniones cõtrariæ.

Theologos quosdam aduersari Aristoteli.

Gregor. 1. d. 17. q. 3. ar. 2. Capr. ibidẽ q. 2. ad argu. contra 2. concl.

id suppositio non est. Quod autem necessariò tenere debet is, qui quiduis cognoscat, id [n] etiam secum ferat necesse est. Perspicuum est igitur, huiusmodi principium esse omnium firmissimum. Quod[o] nam verò illud sit, deinceps dicamus.

Textus 9. *Etenim fieri non potest, vt idem simul insit, & non insit eidem, & secundùm idem: sintq; ad logicas difficultates adiecta, quæcunque alia à nobis adiungi possent. Hoc autem est omnium principiorum firmissimum, cùm ei prædicta definitio conueniat. Non enim fieri potest, vt idem quisquam esse, & non esse existimet, quemadmodum [p] nonnulli Heraclitum dicere arbitrantur: neque enim necesse est, vt quæ quis dicit, ea & sentiat. Quòd si fieri nequit, vt eidem simul contraria insint (addantur [q] autem à nobis & huic propositioni, quæ addi consueuerunt) est autem ea opinio opinioni contraria, quæ contradictionis est; perspicuum est, fieri non posse, vt idem, simul rem eandem & esse, & nõ esse existimet: simul enim contrarias opiniones haberet qui ea in re deceptus esset. Quocirca [r] omnes, qui demonstrant ad hanc vltimam sententiam omnia reuocant: hæc enim cæterarum quoque omnium dignitatum suapte natura principium est.*

text. 27.

q *Addantur autem*} Eædem illæ particulæ, quæ contradictoriis addi solent, Secundum idem, Ad idem, Simpliciter, & Eodem tempore, addendæ etiam sunt contrariis, vt vero contrarietas efficiatur.

r *Quocirca omnes*} Confirmat iterum principium à se propositum esse firmissimũ simpliciter. Confirmatio ex vsu demonstrandi ducitur hunc in modũ. Omnes, qui demonstrant, reuocant demonstrationes suas ad principium propositum, est igitur firmissimum simpliciter. Antecedentis ratio ex eo sumitur, quia propositum pronunciatum est suaptè natura principium cæterarum omnium dignitatum, & potiori ratione omnium particularium principiorum. Quod qua ratione verum sit, seorsum expendamus.

Omnes demonstrationes ad propositũ principiũ reuocari.

VTRVM HOC PRINCIPIVM, impossibile est, idem simul esse, & non esse, sit omnium primum.

QVÆSTIO I.

Quibus rationibus non videatur primum.

SECTIO I.

Primum argumentum pro parte negatiua.

ETSI Aristotelis sententia in hac quæstione planè est affirmatiua; non desunt tamen argumẽta, quæ negatiuam partem ostendere videantur. Vnum est, Quia simplicia sunt priora compositis; propositum autem pronunciatum, cùm sit modalis propositio, itémq; de extremo coniuncto, atque etiam constet verbis, quæ possunt resolui in plures conceptus (cuiusmodi sunt, idem, & simul) multis modis est compositum.

2 Alterum, Quia affirmationes sunt priores negationibus: propositum autem pronunciatum est negatiuum, cùm idem valeat, Impossibile atque Non possibile.

3 Tertium, Quia notiora natura sunt priora minùs notis; propositũ autem pronunciatum est suaptè natura minùs notũ, quàm si dicas, ens est ens, Nulla enim enuntiatio est notior, & euidentior ea, qua aliquid affirmatur de se ipso, vt Boëtius inquit; ea præsertim, in qua termini sunt omnium notissimi, cuiusmodi est ens.

4 Quartum, Quia primum principium nõ potest probari per aliud; propositum autem pronunciatũ videtur ea ratione probari in contextu, Quia impossibile est cõtraria inesse simul in eodẽ subiecto.

5 Quintum. Quia si propositum pronunciatũ esset primum principium simpliciter, per illud demonstrarentur cætera omnia principia: hoc autẽ fieri nequit, tum quia per vnum solum principium non tantùm demonstrari non potest, sed nec concludi quicquam; tum etiã quia cætera omnia principia, cùm sint propositiones immediatæ, planè sunt indemonstrabiles.

6 Postremum. Quia si vlla esset ratio, propter quam propositum principium dicendum esset firmissimum, ac proinde primum, illa esset maximè, Quia in eo non contingit deceptio (ea enim pluris fit ab Aristotele, & ab omnibus probari solet) at hæc ratio in primis assumit falsum; deinde æquè probat, omnia principia esse firmissima, non est igitur propositum pronunciatum omnium primum. Minor, quod ad priorem partem attinet, ea ratione perspicuè ostendi videtur, quia propositum pronunciatum, vt approbetur, indiget inductione ex iis, quæ sensibus percipiuntur, quod primo libro de omnibus principiis constitutum est; ex qua re fit, vt quemadmodum in sensibus potest dari deceptio, ita etiã in illo dari possit. *Cap. 24.*

ſit. Quod verò attinet ad poſteriorem ex eo probatur, quia Ariſtot. intelligit, neminem poſſe decipi in propoſito pronuntiato, quia eius termini non poſſint non probè concipi ab omnibus; aut quia ſi probè teneantur, nemo poſſit oppoſitum illius in animum inducere: at primum dici non poteſt; tum quia alia ſunt principia ex terminis etiam communibus conſtituta, quæ non minùs probè videntur teneri ab omnibus, quale eſt illud, Quodlibet eſt, aut non eſt; & illud, Quæ eidem ſunt eadem, ſibi inuicem ſunt eadem; tum etiam quia multi ſunt, qui non probè teneant conditiones veræ contradictionis, quas tamen omnes in propoſito pronunciato intelligere oportet: dandum eſt igitur ſecundum; ex quo planè ſequitur in nullo quoque aliorum principiorum contingere deceptionem. Nullum eſt enim principium, quod rectè perceptis terminis non ſtatim approbetur: alioqui non omnia principia eſſent propoſitiones per ſe notæ.

Refutatio duarum opinionum, quæ negatiuam partem quæſtionis amplectuntur.

SECTIO II.

Hoc loco §.5. ANtonius Andreas tribus primis argumentis perſuaſus aſſerit, propoſitum pronuntiatum non eſſe primum principium ſimpliciter, ſed hoc potiùs, Ens eſt ens: ſed tamen appellari ab Ariſtotele primum principium, quia eſt primum comparatione eorum, quæ circunferuntur, vt illius, Omne totum eſt maius ſua parte; & illius, Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent ſunt æqualia, & ſimilium. *Antonij Andreæ de primo ſimpliciter principio ſententia.*

Hæc tamen ſentẽtia, nec vera eſt, nec Ariſtotelicę doctrinæ cõſentanea. Quòd .n. vera non ſit, ex eo patet, quia propoſitiones identicæ; cuiuſmodi eſt, Ens eſt ens, quemadmodum ſunt artis expertes, & penè nugatoriæ; ſic etiam in ſcientiis non admittuntur; tantum abeſt, vt ad aliquam earum omnes ſcientiarum demonſtrationes reuocentur. Quòd verò, nec Ariſtotelicę doctrinæ ſit conſentanea, extrema verba huius capitis apertè declarant; ait enim Ariſtot. pronunciatum illud, Impoſſibile eſt, idẽ ſimul eſſe, & non eſſe, eſſe vltimum in reſolutione omnium demonſtrationum, & principium cęterarum omnium dignitatum. Quibus verbis nullum pronunciatum excipit, quod priùs ſit, & ad quod cætera, tanquàm ad primum ſimpliciter reuocentur. *Refutatio* *tex.9.*

Alij dicunt primum principium ſimpliciter eſſe pronunciatũ illud, De quolibet eſt affirmatio, aut negatio vera; cuius meminit Ariſtoteles cũ aliis locis quamplurimis, tum verò libro ſuperiori cap. 2. in tractãda quæſtione ſecunda ſub his verbis. Quoduis affirmetur, aut negetur neceſſe eſt. Ratio huius ſententiæ eſt, Quia vel hoc pronunciatum, vel illud, Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, & non eſſe, dicendum *Aliorum eadem de re opinio. Fundamentum huius opinionis.* *tex.4.*

cendum est primum principium simpliciter. Neque enim aliud generalius reperiri potest, ad quod omnes demonstrationes reuocentur; at illud non potest esse primum simpliciter, cùm sit negatiuum: hoc ergo potius dicendum est simpliciter primum.

Cur plerisque nõ probetur.

Sunt quibus propterea non placeat horum opinio, quia ita loquũtur de his principiis, quasi sint re vera duo. Dicũt enim, idem omnino principium contineri in vtraque propositione, sed hoc interesse, quòd in altera efferatur per verbum affirmandi, & negandi, quatenus vsurpatur à Logico; in altera per verba essendi, & non essendi, quatenus pertinet ad Metaphysicũ: nam si res ipsa expendatur, horũ sententiam nihil differre ab opinione illorũ; qui dicunt, primũ principium esse illud, Impossibile est, idem simul esse, & nõ esse. Verum hæc conciliatio non placet. Primùm, quia pronunciatũ hoc, De quolibet est affirmatio, vel negatio vera, potest etiam efferri per verba essendi, & non essendi, vt effertur capite 7. huius libri, veluti si dicas Quodlibet est, aut non est; & vicissim illud Impossibile est, idem simul esse, & nõ esse; per verba affirmandi, & negandi, vt si dicas, Fieri non potest, vt idem simul affirmetur, ac negetur, quo pacto effertur capite quarto, & sexto: primo etiam post. c. 8. ambo efferuntur per verba affirmãdi, & negãdi. Deinde, quia vtrouis modo efferãtur, sententia affirmatiui adeo diuersa est à sententia negatiui, vt doceat Aristoteles in loco proximè citato, negatiuum in nulla demonstratione assumi; affirmatiuum autem admitti in iis demõstrationibus, quæ ducũt ad impossibile: quæ distinctio non ad verba tantùm spectat, sed ad sensum, ac rem ipsam. Postremò, quia cap. 7. huius libri defenso eatenus negatiuo, tum demum incipit Aristoteles defendere affirmatiuum, vt re vera ab illo distinctum, & quod propriis quibusdam argumentis contra proteruos indigeat.

Iaml. hoc loco q. 9.

Reiicitur contrã ratio.

tex. 27.

tex. 15.

tex. 27.

1. Post. tex. 26 & 27.

tex. 27. & 28.

Cur hoc pronũtiatũ, Quodlibet est vel nõ est, non sit primum simpliciter principiũ

Dicendum est igitur, pronunciatum hoc, De quolibet est affirmatio, aut negatio vera, seu mauis dicere, Quodlibet est, vel non est, etsi est cum primo principio maximè coniunctum, & cęterorũ omniũ primum: non esse tamen primum simpliciter: est enim posterius negatiuo iam dicto, cùm ad illud suapte natura perspicuè reuocetur. Si quis enim neget hanc consequentiam, De Cygno affirmatur albũ, ergo non negatur; in qua quidem principium affirmatiuum exercetur; poterit ille vrgeri hoc apertiore incõmodo, Ergo est simul albus, & non albus, quod est contra principium negatiuum. Atque hac de causa non meminit Aristoteles in hoc capite affirmatiui, in locis autẽ citatis posterius de affirmatiuo, quàm de negatiuo egit. Quin etiam in loco citato primi Poster. cum docet, affirmatiuum assumi in demonstrationem, negatiuum autem minimè; excellentiam negatiui non obscurè significat. Vt enim pręstantia primę causæ ex eo colligitur, quod ita cæteræ ex illa pendeant, vt ipsa non contineatur in ordine illarum; sic etiam præstantia negatiui principij ea ratione declaratur, quòd ita omnibus demonstrationibus vires subministrare

Principij simpliciter primi, excellentia.

Cap. 8. tex. 26.

mini-

ministret, vt in nulla earum includatur. Quod quo pacto intelligendum sit, ad eum locum expositum habes.

Affirmatiuæ partis approbatio.

SECTIO III.

His ergo sententiis reiectis dicendum est, pronunciatum hoc, Impossibile est, idem simul esse, & non esse, esse primum principiũ simpliciter; quæ conclusio hunc in modũ ostendi potest. Illud est primũ principiũ simpliciter, quo non modò omnes conclusiones, sed etiam cętera omnia principia à priori confirmari possunt: atqui hoc principio confirmantur à priori non modò omnes conclusiones, sed etiam cætera omnia principia: est igitur primum principium simpliciter. Maior patet, quia primum principium simpliciter, & firmissimum simpliciter idem sunt, & pro eodem accepta sunt ab Aristot. in hoc capite: quod autem est firmissimum simpliciter, id suapte natura est causa firmitatis cæterorum omnium. Minor ex eo probatur, quia non modò conclusiones omnes, sed etiam cætera omnia principia confirmantur à priori, deductione ad contradictionem, quod est omnium maximum, ac manifestissimũ impossibile, huiusmodi autem impossibile hoc solo principio exprimitur. Præterea illud est primum principium simpliciter, quod cùm sit necessarium, nec ostensiuè, nec per deductionem ad impossibile demonstrari potest: at hoc principium est huiusmodi: est igitur primum principium simpliciter. Maior, & prior pars minoris perspicuæ sunt. Posterior minoris pars ex eo probatur, Quia cuius veritas est omnium notissima, id nec ostensiue, nec deductione ad impossibile demonstratur, cùm omnis demonstratio fiat ex notioribus: veritas autem propositi principij est omniũ notissima, quod patet ex falsitate oppositi pronũciati, quod est omniũ absurdissimum. Atque hanc esse Aristotelis sententiam ex conditionibus, quas ille attribuit proposito pronunciato perspicuum est. Docet enim, esse omnium firmissimum, ac notissimum, cæterarumque dignitatum suaptè natura principium; quę, nisi primo principio simpliciter, conuenire non possunt. Quo fit, vt meritò dicat Auerroes hoc loco sine hoc pronunciato non modò possibile non esse philosophari, sed ne disputare quidem, aut ratiocinari.

Assertio præcipua.

Quo pacto primũ principiũ omnes cõclusiones, & principia à priori confirmet.

Non posse illud vllo modo demõstrari.

At obiiciat aliquis hũc in modũ, Quã absurda est duarũ contradicentiũ enunciationũ affirmatio, tã absurda est earum negatio: atqui traditũ pronũciatum damnat illarũ affirmationẽ; ergo aliud tradendũ est, quo damnetur earũ negatio, vt si dicas, Impossibile est, idẽ simul, nec esse, nec nõ esse. At hoc principio addito neutrũ erit primũ simpliciter, quia per neutrum demõstrabuntur cætera omnia (neutrum enim per alterum demonstrari vllo modo potest, cùm sint æqua-

Obiectio.

æqualium virium) non est igitur dicendum, traditum principium esse primum simpliciter.

Dilutio. Huic obiectioni respondendum est, neminem negare duas enunciationes contradicentes, qui non easdẽ aliis verbis affirmet, verbi causa, idem facit, qui negat has duas contradicentes, Socrates est albus, Socrates non est albus, atque qui easdem affirmat, seu concedit. Negare enim Socratem esse album, nihil aliud est, quàm affirmare illum non esse album; itemque negare, illum non esse album, nihil est aliud, quàm affirmare esse album. Quod idem cernitur in vniuersalibus pronunciatis. Nam idem est negare, omnem hominem esse album, atque affirmare aliquem non esse album; idemque est negare aliquem non esse album, atque affirmare, omnem esse album. Ita fit, vt non opus sit alio principio ad damnandam negationem duarum contradicentium, præter illud, quod damnat illarum affirmationem, siue approbationem.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

SECTIO QVARTA.

AD primum argumentum pro parte negatiua initio propositum dicendum est, parum referre, quod propositum pronuntiatum habeat formam modalis propositionis: potest enim redigi in formam enunciationis de simplici inexistentia, vt si dicas, Nulla res simul est, & non est. Quanquam simplicitas primi principij potiùs in eo posita esse debet, vt non possit per alia principia demõstrari, quàm vt paucioribus verbis cõstet. Quo fit, vt nihil ad rem attineat, si sit de extremo coniuncto, aut constet aliis particulis, quæ in plures conceptus resoluantur: modò ipsum nullo pacto per alia priora principia demonstrari possit.

In quo sita sit primi principij simplicitas.

Ad secundum dicendum, non omnem enunciationem negatiuam probari à priori per aliam affirmatiuam; tametsi omnis negatiua includit aliã priorem, ac simpliciorem affirmatiuam, & particulam negatiuam adiectã. Itaque ad argumentum, concedendum est, generatione quidem, & ipsa etiam enuntiationum natura spectata, priores esse affirmationes negationibus: at quod ad vim demonstrandi attinet, non esse id verum vniuersè.

Nõ omnẽ enunciationem negatiuam probari à priori per aliam affirmatiuam.

Ad tertium negandum est, minùs notum esse propositũ pronunciatum, quàm illud, Ens est ens. Quod hunc in modũ probari potest. Non minùs nota est falsitas contradicentis propositionis, quàm veritas eius, cui contradicit, nec veritas illius, quàm falsitas huius: ergo nõ minùs nota est falsitas huius, Ens nõ est ens, quàm veritas illius. Ens est ens. At propositũ pronunciatũ contradicit huic. Ens nõ est ens, siquidem ait fieri non posse, vt idẽ simul sit, & nõ sit: non est igitur minùs nota ei⁹ veritas, quàm huius, Ens est ens. Atq; hoc quidem satis est ad solutionem argumẽti. Sed quia eadẽ ratione cõcludi potest, non minùs notam esse veritatẽ huius pronuntiati, Ens est ens, quàm illius, impossibile est idẽ simul esse, & non esse, ac proinde non

Non esse minus per se notum propositũ principiũ quã hoc, Ens est ens.

de non minùs illud, quàm hoc ponendum esse primum principium simpliciter; Addendum est, hac ex parte non esse parem rationem in vtroque, quòd pronunciatum hoc, Ens est ens, quemadmodum est artis expers, ita nunquam assumitur ad quicquam demonstrandum.

Ad quartum dicendum est, propositum pronunciatũ nõ probari in cõtextu per illud, Impossibile est cõtraria simul inesse in eodem subiecto, sed solùm hoc, Fieri non posse, vt quisquã oppositum sibi persuadeat, quod in contextu apertissimum est. Aliud est autem probare, nemine posse in animũ inducere oppositũ illius; aliud, ostẽdere, illud esse verum; veritas enim illius non potest per aliã magis perspicuã veritatem demonstrari, & tamen magis perspicuum est (saltem apud Aristotelẽ) duo contraria nõ posse esse simul in eodẽ subiecto, quàm quòd nemo possit approbare duo contradictoria. Multa enim vel ipsis sensibus iudicamus per se nota quorũ opposita cernimus ab aliis approbari, vt patet in hac propositione, Mel est dulce, cuius cõtrariũ iudicat ęgrotus verũ esse. Si quis tamẽ per proteruiã propositũ pronunciatu negauerit; si modò aliquid affirmet, licitũ erit apud eiusmodi hominẽ illud probare per id, quod ille affirmauerit, vt Aristoteles inferiùs docebit. Verùm ea probatio nõ erit à priori, nec ita à posteriori, vt illud re vera notũ faciat, cùm sit notissimum; sed erit probatio ad reuincendum hominem.

Veritatẽ primi simpliciter principij non posse per aliã magis perspicuã demonstrari.

Cap. sequenti.

Ad quintũ dicendum est, cætera principia per hoc non ostensiuè, sed deductione ad impossibile demonstrari posse, vt dictum est.

Ad sextum, quod attinet ad priorẽ partẽ minoris, sunt qui respondeant, etsi in sensibus dari possunt multę deceptiones; nũquam tamen dari tantam, vt iudicẽt idem simul esse, & non esse, vt esse album, & nõ esse albũ, id, quod Aristoteles videtur sentire cap. 5. huius libri, vbi scribit, hanc deceptionem non contingere in sensibus. Verùm cùm experientia oppositũ doceat (sæpe enim iudicamus aspectu, lignum dimidia parte submersum in aquis fractum esse, atque distortum; tactu autẽ esse integrum, ac rectum) id autem, quod Aristoteles scribit cap. quinto, planè de vno, eodemque sensu circa proprium sensibile intelligatur, vt eo loco patebit potiùs dicẽdum est, tantam esse vim propositi pronuciati, vt nunquam intellectus contra eius præscriptum sequatur iudiciũ sensus, aut vim cuiuscunque argumenti quantęcumque probabilitatis specie oppositũ probantis; quod tamen in aliis principiis secus accidit. Sunt enim, qui dicant, atque adeò sentiant, principia illa, Omne totũ est maius sua parte, Quæ sunt eadem vni tertio sunt eadem inter se, & alia quædam, non esse vniuersè vera, sed solùm in rebus finitis. Itemque illud, Contraria non posse esse simul, non esse verum, nisi naturaliter. Itaque vbi aperta contradictio non cernitur, passim videmus de eadem re contrarias sententias; quo fit, vt in altera necessariò sit error. Vbi autem aperta spectatur contradictio, quantumcũque iudicium sensus, aut

Nonnullorum de sensuum deceptione opinio.

Ad tex. 24.

Refutatio.

Vera argumenti solutio.

Vbi aperte est contradictio nunquam intellectũ assentiri.

ſus aut ratiocinatio aliqua videatur illam ſtatuere; nunquam intellectus præbet aſſenſum;quippe in quo iudicium oppoſitæ veritatis tanta perſpicuitate impreſſum eſt à natura,vt nulla ratione corrumpi poſſit;quod idem videtur accidere in illo altero principio. Neceſſe eſt,vt quodlibet ſit,aut non ſit, non quòd ipſum per ſe tanta perſpicuitate notū ſit, quanta eſt primum principiū, ſed quia adeò propinquū eſt primo principio, vt à nemine negari poſſit, quin ſtatim videat, ex negatione illius ſequi negationē primi principij.Nam ſiquis dicat, falsū eſſe,Socratē ſedere,aut non ſedere,continuò videt, ſe neceſſariò conceſſurum,aut Socratem ſedere ſimul, & non ſedere, aut nec ſedere, nec non ſedere,quę idem valent, & primo principio apertiſſimè repugnant.

Κεφ. Δʹ.

Εἰσὶ [a] δέ τινες οἳ (καθάπερ εἴπομεν) αὐτοί τε ἐνδέχεσθαί φασι τὸ αὐτὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν οὕτως. χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ καὶ τῶν [b] περὶ φύσεως. ἡμεῖς [c] δὲ νῦν εἰλήφαμεν, ὡς ἀδυνάτου ὄντος, ἅμα εἶναι, καὶ μὴ εἶναι: καὶ διὰ τούτου ἐδείξαμεν, ὅτι βεβαιοτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν. ἀξιοῦσι [d] δὲ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι τινὲς δι᾽ ἀπαιδευσίαν: ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία, τὸ μὴ γινώ-

Obiectio. Sed quid?Non ne Ariſtoteles in reliqua parte huius libri defendit hæc duo principia non modò contra proteruos, qui ſola contentionis cauſa ea negabant, ſed etiam contra quoſdam imbecilli ingenij Philoſophos, qui fallacibus rationibus decepti illa non verbis tantùm,ſed mente etiam falſa eſſe affirmabant?

Dilutio. Hoc argumentum hunc in modum diſſoluendum eſt, duobus modis intelligi poſſe,principia hæc mente negari: vno abſolutè; altero ex conditione; abſolutè quidē,ſi mens eò adducatur argumentorum vi,vt verè, & abſque vlla conditione ſibi perſuadeat, illa eſſe falſa.Atque hoc ipſum eſt,quod hactenus diximus fieri non poſſe,& Ariſtoteles hoc capite probauit.Ex conditione verò, ſi nondū mens abſolutè deducatur de ſententia,ſed tantùm, quia neſcit ſoluere argumenta,quæ contrà obiiciuntur, fateatur,illa eſſe falſa,quatenus argumenta oſtendere videntur. Quo pacto non defuerunt,qui interna mentis diſſentione illa inficiarentur;quorum Ariſtoteles in progreſſu meminit.

Quo pacto prima principia negari poſſint.

Capitis

Capitis quarti Explanatio.

Sunt a autem quidam } Constituto in extrema parte superioris capitis firmissimo, primóque omniũ principio, tria deinceps capita consumit Aristoteles in refutatione eorum, qui aliud, siue per proteruiam aut fallacem aliquam rationem negabant, siue per imperitiam demonstrare nitebantur. Vtrique enim, quantum in ipsis erat, illud euertebant primi, quia quod falsum est principium non est secundi, quia quod cadit sub demonstrationem etsi ratione aliqua principium esse possit, primũ tamen esse nõ potest. Ea autẽ de causa suscepta est hoc loco ab Aristotele tam longa disputatio, quia nõ parua cura incumbit primo Philosopho, vt eos disputatione coarguat, qui artium principia non recipiunt, primum præsertim ac firmissimum, ex quo tota Philosophia pẽdet. Quoniam verò ii, qui illud nitebantur demõstrare, per inscitiam, & ruditatẽ peccabant, paucique poterant ad veritatis semitam reduci; iis breuiter admonitis, atque ad artem Analyticã reiectis totã reliquã disputationem ad eos conuertit, qui per proteruiam, aut deceptionẽ illud negabant. Cùm igitur ait [sunt autem quidam] eos significat, qui per deceptionem illud inficiabantur. Neque enim solùm dicebant, fieri posse, vt aliquis re vera existimet idem simul esse, & non esse, sed etiam vt re vera ita sit; quantum videlicet argumenta oppositum demonstrare videbantur, vt paulò antè diximus.

Quid præstet hoc capite Aristoteles.

CAPVT IIII.

Sunt a autem quidam, qui (quemadmodum diximus) & ipsi asserãt, fieri posse, vt idem sit, atque non sit, & ita esse aliquis existimet. Vtuntur autem hac sententia plerique etiam eorum, qui b *de natura disserunt. Nos* c *autem nunc vt impossibile accepimus, simul esse & non esse; atque ex eo principium hoc principiorum omnium firmissimum esse demonstrauimus. Sunt* d *autem, qui per ruditatem, hoc etiam ipsum se demõstrare existiment: est enim ruditas, haud necesse*

Ratio susceptæ disputationis

b *Qui de natura* } In his referuntur Democritus, Anaxagoras, & Heraclitus, vt in progressu patebit. Protagoras enim, qui hoc ipso capite citatur, ad sophistas pertinet.

c *Nos autem nunc* } Hinc intelliges, quantò aliter Aristoteles circa primum principium se habuerit. Alii enim, quia putabant fieri posse, vt contraria simul eidem inessent, colligebant, fieri quoque posse, vt idem simul esset, & non esset, quod est oppositum primi principii. At ipse, cùm capite superiori accepisset hoc principium vt per se notissimum (neque enim illud probauit) ex veritate eius implicitè ostendit, illud esse firmissimum, ac certissimum, id est, neminem posse oppositum sibi persuadere. Probatio enim illa, Quia duæ opiniones contrariæ non possunt simul eidem inesse, ex eo vim habet, quia fieri non potest, vt idem simul sit, & non sit. Si enim illæ eidem simul inessent, idem simul esset, & non esset, quod Arist. ex omnibus contrariis simpliciter denominantibus subiectum, colligi putat ad finem cap. 6. tametsi id plerisque Theologis non placet, vt diximus ad finem expositionis superioris capitis. *Text. 27.*

Quanto aliter Arist. circa primum principiũ, quàm nõnulli Philosophi, se habuerit.

Cur duæ opiniones contrariæ in eodem esse non possunt.

d *Sunt autem qui* } Significat eos, qui primum principium demonstrari posse credebant. Quo loco ignorationẽ artis analyticæ quasi per excellentiã vocandam putauit ἀπαιδευσίαν, id est, ruditatem, siue ineruditionẽ, cuius cõtrarium est eruditio, quæ Græcis est παιδεία, cuius meminit initio primi de partibus animalium. Huius rei causa, Assequutum esse modũ sciendi, qui in Analyticis libris

In primis verbis.

Ignoratio analyticæ artis cur ἀπαιδευσία dicatur.

libris traditur, dicitur cap. 3. lib. 2. huius operis πιπαιδεῦσθαι pro qua re vide quæ eo loco diximus. Ex hoc loco intelliges quàm rudis, & imperitus censeri debeat is, qui artis dialecticæ ignarus est, quantumcunque eruditionis aliunde comparauerit.

e *Etenim omnium*} Ratio, qua hos breuiter refutat, sic habet. Aut omnium est demõstratio, aut quædam ita sunt perspicua, vt demonstratione non egeant. non est autem dicendum omniũ esse demonstrationẽ, alioqui dabitur progressus infinitus in principiis, atque adeo nulla prorsus demonstratio vnquam absoluetur: ergo aliqua sunt ita pspicua vt non cadunt sub demonstrationẽ. Quòd si ita est, nullum sanè principium magis indemonstrabile reperietur, quam quod ppositũ est. Ideo autẽ Arist. in probãda minore nõ fecit mentionem circularis demõstrationis, qua quidam dicebãt, omnia demonstrari, vt habes 1. Poste. cap. 2. quia circulo demonstrare nihil est aliud, quàm idẽ per idem ostendere, quod non solùm non est demonstrare, sed ne simpliciter quidẽ probare: omnis enim probatio ex notioribus esse debet.

Confutãtur ij, qui primum principiũ demõstrari poss. affirmabãt.

γινώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, καὶ τίνων οὐ δεῖ. ὅλως [e] μὲν γὰρ ἁπάντων ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι· εἰς ἄπειρον γὰρ ἂν βαδίζοι, ὥστε μηδ' οὕτως εἶναι ἀπόδειξιν. εἰ δέ τινων μὴ δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, τίνα ἀξιοῦσιν εἶναι μᾶλλον τοιαύτην ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. ἔστι [f] δ' ἀποδεῖξαι ἐλεγκτικῶς καὶ περὶ τούτου ὅτι ἀδύνατον, ἂν μόνον τι λέγῃ ὁ ἀμφισβητῶν. ἂν δὲ μηθὲν, γελοῖον τὸ ζητεῖν λόγον πρὸς τὸν μηθενὸς ἔχοντα λόγον, ᾗ μηθένα ἔχει λόγον· ὅμοιος [h] γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος ᾗ τοιοῦτος. τὸ δ' [i] ἐλεγκτικῶς ἀποδεῖξαι λέγω διαφέρειν καὶ τὸ ἀποδεῖξαι, ὅτι ὁ ἀποδεικνύων μὲν ἂν δόξειεν αἰτεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ· ἄλλου δὲ τοῦ τοιούτου αἰτίου ὄντος, ἔλεγχος ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἀπόδειξις.

Ἀρχὴ [k] δὲ πρὸς ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, οὐ τὸ ἀξιοῦν ἢ εἶναί τι λέγειν, ἢ μὴ εἶναι (τοῦτο μὲν γὰρ τάχα ἄν τις ὑπολάβοι τὸ ἐξ ἀρχῆς αἰτεῖν) ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι καὶ αὐτῷ καὶ ἄλλῳ· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη, εἴπερ λέγει τι· εἰ γὰρ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τῷ τοιούτῳ λόγος. Textus 16.

Circulo demõstrare quid sit

f *Licet tamen*} Quanquam primum principiũ non possit simpliciter demonstrari, vt dictum est, docet tamen Aristoteles, posse illud demonstrari ad hominem, vtpote causa redarguendi eius, qui illud negauerit, atque adeò ex dictis illius, quando re vera nihil est primo principio notius.

Primum principiũ demõstrari posse ad hominẽ.

g *Aliquid dicat*} Hoc est, certum aliquid verbis significet, vel hoc enim satis erit, vt conuincatur, vt inferiùs patebit. Quòd si nihil certi dixerit, sed inania verba effutierit, ridiculus erit, qui ad illum arguendum rationem aliquam quæsierit: namque risu dignus est, qui cum eo, qui ratione nõ vtitur, quatenus ratione non vtitur, via, & ratione disputat.

Eum, qui nihil affirmat, simi lem esse plantis.

h *Plantæ est similis*} Non dixit brutis animantibus, vel quia bruta animãtia, etsi naturaliter, aliquid tamen certum voce declarãt: vel quia sermone nostro ad certum aliquid agẽdum moueri solent, quorum vtrunque stirpibus (quibus isti stupiditate sua similes esse dicuntur) à natura negatum est.

Demonstrationẽ primi

i *Demonstrare autem*} Docet demonstrationem primi principii, quæ fieri potest redarguendi hominis causa, vt dictũ est, non esse re vera demonstrationẽ simpliciter, non modò ostensiuam, sed nec ducentem ad incommodum. Quòd enim

enim non possit esse ostensiua ex eo patet, quia non potest procedere ex notioribus, cùm nihil sit notius primo principio. Quòd verò nec ducens ad incommodũ, ex eo ostendi potest, quia omnis demonstratio ducens ad incõmodum, quæ simpliciter demonstrationis nomine censetur, ducit ad maius incõmodum, quàm sit illud, quod ab aduersario admittitur, nempe vt ille renuens concedere, quod maius est, desinat admittere minus, quod ante concesserat. Quod certè in demonstratione primi principii accidere non potest, cum is qui illud negauerit, non possit duci ad maius incommodũ, quàm sit illius negatio. Ita fit, vt qui primum principium demõstrare nititur si leges simpliciter demonstrandi spectentur, necessariò incidat in vitium petitionis principii. Dum enim procedit ex minus notis ad notissimum pronuntiatum ostendẽdum, aut ducit aduersarium ad minus incõmodũ, quàm sit illud quod refutandnm suscepit, gratis, & sine probatione videtur petere assensum cõclusionis, quam sibi à principio ostendendam, aut refellendam proposuit, quod principii, siue eius, quod in principio erat, petitio appellatur. Quocirca meritò ait Theophrastus (id quod Alexander ex lib. illius de Affirmatione refert) primi principii demõstrationem violentã esse, & præter naturam. Quod si in huiusmodi redargutione non spectentur leges ipsius demõstrationis sed sola cõditio eius, qui redarguitur (huc.n. spectãt verba, illa Si autẽ alia eius rei causa sit) cũ ille pro notioribus sumat, quæ re vera minùs nota sunt, aut maiora putẽt incõmoda, quæ minus absurdi cõtinẽt; etsi eiusmodi argumẽtatio nõ sit vera demõstratio, erit tamẽ vera redargutio. Vera.n. redargutio nõ tã spectat q̃d rei natura habeat q̃ q̃d asserat is, q̃ veritati aduersatur.

Principii ad hominem non esse verã demõstrationem.

Quid cõcludat demõstratio ducens ad impossibile.

Eum qui primum principiũ demõstrare nititur, principiũ petere.

Demonstrationẽ primi principii violẽtam esse, & præter naturam.

nosse quarum rerum demonstratio quærenda sit, & quarum non sit. Etenim [e] *omnium omnino demonstrationem esse impoßibile est: in infinitum enim progrediendum esset, vt neque hoc modo demonstratio esset futura. Quòd si quorundam non est quærenda demonstratio, quodnam potiùs tale principium esse censeant, dicere profectò nequeũt. Licet* [f] *tamen redarguendo, id etiam impoßibile esse demonstrare; si modò is, qui contrà disputat, aliquid* [g] *dicat. Quòd si nihil dicat, ridiculum sanè erit aduersus eum quærere rationem, qui nullius rationem habet, quatenus rationem habet nullam iam enim is, quatenus talis est, plantæ* [h] *est similis. Demonstrare* [i] *autem redarguendo, & demonstrare hac ratione differre dico, quòd is, qui demõstrat, id, quod initio quæritur, petere videri potest. Si autem alia eius rei causa sit redargutio fuerit, non demonstratio.*

Text. 10. Com. 18. *Principium* [k] *autem ad hæc omnia est, non, petere quidem, vtrum esse aliquid, aut non esse dicat (id enim aliquis forsitan eius, quod initio quærebatur, petitionẽ esse existimabit) sed & sibi & alteri aliquid significare: hoc.n. faciat necesse est, si quid dicat:*

k *Principium autem* } Aggreditur refutatiõnẽ eorum qui negabant primũ principiũ admissis contradictoriis simul veris: quos hoc capite septẽ rationibus coarguit. Pro prima igitur, quæ ex verborum significatione sumẽda est, docet Aristoteles quo ex fundamẽto contra istorũ deliramẽta procedere conueniat. Quod enim nõ oporteat pro disputationis initio quærere ab eis, an certã aliquã propositionẽ cõcedant, cuius contradicentẽ non admittant ex eo ostendit Aristoteles, quia nihil aliud hoc esset quàm petere apud illos principiũ. Hoc.n est, quod negant, ita aliquid esse verũ, vt eius contradictorium simul verũ esse non possit. Nõ videtur ergo ex eorũ concessione aliud sumendũ pro principio impugnationis quàm quod illi, cum loquuntur, certũ aliquid verbis significent, cùm sibi ipsis, vt intelligant quid dicãt, tũ etiam aliis vt ab eis intelligãtur. Nã etsi illi etiam hac in re principiũ re vera petunt (nihil enim certi significatur,

Refutatio eorũ, qui admittebãt cõtra dictorias simul veras.

Initiũ disputationis cõtra hos vnde sumendũ.

si simul cōtradictoriū significatur) necessariò tamen ab illis concedendū est, si modo velint ad disputationem admitti. Alioqui perinde habendi erunt atque stirpes, quibus nullus est vocis vsus, nullius humani sermonis perceptio.

l *Erit demonstratio*} Redargutiua scilicet, non vera, & quæ simpliciter dicatur demonstratio.

m *Sed tamē eius rei*} Sensus est, sed causa, cur tunc sumetur pro fundamento disputationis, quòd verba significent aliquid certū, & definitū; nō erit is, qui redarguet (neque.n. ille id ex se sumet ne petat pricipiū) sed is, qui sustinet absurdam propositionē, cōtra quē ipse argumētatur. Hoc enim illius vitium est, quod tollens orationē, idest, cùm negatione primi principii euertat omnē definitā significationem verborū nihilominus, cum ab eo quæritur, habeat ne sermo determinatam significationē, quasi immemor sui, sustinet orationē, id est, admittit certam, & definitam verborum significationem, ne stirpibus videatur similis esse, & ad disputationem ineptus. In hanc ferè sententiam exponit Alexander.

Vitium eius, qui negato primo principio disputat.

λόγος, οὔτ' αὐτῷ πρὸς αὑτὸν, οὔτε πρὸς ἄλλον. ἂν δέ τις τοῦτο διδῷ, ἔσται [l] ἀπόδειξις· ἤδη γάρ τι ἔσται ὡρισμένον· ἀλλ' [m] αἴτιος οὐχ ὁ ἀποδεικνὺς, ἀλλ' ὁ ὑπομένων· ἀναιρῶν γὰρ λόγον, ὑπομένει λόγον. πρῶτον [n] μὲν οὖν δῆλον ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἀληθὲς, ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι τοδί· ὥστ' οὐκ ἂν πᾶν οὕτως, καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι. ἔτι [o] εἰ γὰρ ἄνθρωπος σημαίνει ἓν, ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον δίπουν· λέγω [p] δὲ τὸ ἓν σημαίνειν τοῦτο, * εἰ τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωπος, ἂν ᾖ τι ὁ ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι. διαφέρει δ' οὐθὲν, οὐδ' εἰ πλείω τις φαίη σημαίνειν, μόνον δὲ ὡρισμένα· τεθείη γὰρ ἂν ἐφ' ἑκάστῳ λόγῳ ἕτερον ὄνομα· λέγω δ' οἷον, εἰ μὴ φαίη τὸν ἄνθρωπον ἓν σημαίνειν, πολλὰ δὲ, ὧν ἑνὸς μὲν εἷς λόγος, τὸ ζῷον τὸ δίπουν· εἰσὶ δὲ καὶ * ἕτεροι πλείους, ὡρισμένοι δὲ τὸν ἀριθμόν· τεθείη γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα καθ' ἕκαστον τῶν λόγων. εἰ δὲ μὴ τεθείη, ἀλλ' ἄπειρα σημαίνειν φαίη, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος. τὸ γὰρ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐθὲν σημαίνειν ἐστί. μὴ σημαινόντων δὲ τῶν ὀνομάτων, ἀνῄρηται τὸ διαλέγεσθαι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ δὲ ἀλήθειαν καὶ πρὸς αὑτόν. οὐθὲν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν, μηθὲν νοοῦντα ἕν. εἰ δ' ἐνδέχεται, τεθείη ἂν ὄνομα τούτῳ τῷ πράγματι ἕν. ¶ ἔστω ἄρα δὴ (ὥσπερ ἐλέχθη καὶ κατ' ἀρχὰς) σημαῖνόν τι τὸ ὄνομα, καὶ σημαῖνον ἕν. οὐ δὴ

* [illegible]

* Argyropylus [illegible] ... quod [illegible] sententiam.

Textus [illegible]

Sequitur deinde apud Argyropylum periodus quædam, quæ apud Alex. legitur, eam tamen prætermisimus, quia nec admodum cohæret cum antecedētibus & consequentibus, nec habetur in emendatioribus codicibus, nec apud alium interpretem.

n *Primum igitur*} Ex definita, & certa verborū significatione, quā aduersarius cogitur admittere, illud in primis colligit Arist. saltē hac in re nō posse dari cōtradictoria simul vera, vt sermo definitū, ac certū aliquid significet, & nihil significet certū, ac definitū. Quòd autem hic dicitur, nomē significare hoc esse, aut nō esse, pro eo accipiendū est, ac si dicatur, significare certū ens, aut nō ens.

o *Præterea*

o *Præterea, si homo*} Collecturus eodẽ argumento, neque in cæteris rebus da- ri contradictoria simul vera; tria ante præmittit. Primum pronunciatum est, Hoc nomen, homo (quod idem intelligendum est de quouis alio, quod verè ac simpliciter sit vnum nomẽ) significare vnum quid ratione aliqua, definitione ve circũscriptũ, & ab aliis distinctũ. Nihil .n. refert, quod quidã obiiciunt, nomen casu æquiuocũ significare multa, modò illa sint finita. Poterit.n. vnũquodq; significatũ suo nomine donari, iuxta propriã cuiusq; rationẽ: quod si fiat, iam omne nomẽ, quod simpliciter vnũ erit, significabit vnũ ratione propria, atque à cæteris distincta. Namq; ipsum nomen æquiuocũ nõ est re verà vnũ nomen, sed plura, quamuis ex vnitate vocis vnũ appellari soleat. Quod si quis ita deliret, vt dicat, fieri posse, vt nomen æquiuocum proximè ac immediatè significet infinita, is iterum incidet in incommodum suprà memoratum, vt prorsus nulla sit inter homines sermonis communicatio, nec quisquam seipsum loquentẽ intelligat. Nam quemadmodũ nemo intelligit, nisi vnũ, id est aliquid certa notione apprehensũ, & ab aliis distinctũ (alioqui necesse foret, vt quãdocũque aliquid mẽte cõcipimus, omnia simul conciperemus) ita nemo, vel sibi, vel alteri nomine vllo significare quicquã potest, nisi vnũ. Nihil.n. aliis significamus, nisi quod ipsi cõcipimus. Quocirca, cùm nomen æquiuocum in oratione sumimus, nisi ii qui audiunt, illius significationem ex adiunctis ad vnum significatum trahant, nullam omnino sententiam concipere possunt, veluti siquis dicat, Gallum vidi.

Omne nomen, quod simpliciter vnum est significare vnũ.

Aequiuocũ nomen non esse re vera vnũ nomen.

Quo pacto nemo intelligat nisi vnũ.

siquid dicat: sin minùs, nec ipsi secũ, nec cũ alio sermo esse poterit. Quòd si quis hoc concedat, erit[l] *demonstratio: iam enim definitum aliquid erit, sed*[m] *tamen eius rei causa non erit is, qui demonstrat, sed qui defendit: dum enim orationem de medio tollit, orationem defendit. Primum*[n] *igitur hoc ipsum verum esse perspicuum est, nomen significare esse, aut non esse hoc; ex qua re fit, vt non quiduis hoc modo, & non hoc modo habeat. Præterea*[o] *si homo vnum significat, sit illud animal bipes: dico autem*[p] *vnũ significare hoc, veluti si hoc homo est, & homo aliquid sit, hoc erit hominis esse. Nihil vero interest, si quis plura significare dicat, modò definita sint: poni enim potest cuique rationi aliud nomen: veluti si nõ dicat, hominem significare vnum, sed plura: quorum vnius quidẽ vna sit ratio illa, Animal bipes: aliorum autem aliæ plures, sed tamẽ numero definitæ: potest enim iuxta rationem quamque proprium imponi nomen. Quòd si imponi nequeat, sed infinita significare dicat; perspicuũ est, orationem non esse. Etenim nõ vnum quippiam significare, nihil significare est. Sublata autem nominum significatione, mutuus hominum inter ipsos, & vniuscuiusque re vera secum, sermonis vsus tollitur. Nihil enim intelligi ab eo potest, qui nihil intelligat vnum. Quod si potest; licebit ei rei nomen vnum imponere.*

Tex.11. ¶ *Sit igitur nomẽ (quemadmodum & initio dictum est) aliquid significans, & vnum significans. Non*

p *Dico autem vnum*} Exponit quid sit significare vnum, nihilque aliud esse ait, quàm significare ipsum esse, siue quiditatem rei. Videtur autẽ loqui de nominibus cõmunibus, in quibus solis per se versantur scientiæ. Quãquam suo modo idem dici potest de propriis, sumpta quiditate pro particulari natura rei. Quanquã.n. nomina sæpe imponũtur ab accidentibus tamen ea, ad quæ significanda imponũtur, sunt ipsæ naturæ rerum, quicquid illæ sint nihil.n. propriè ac primò est homo, nisi ipsa quiditas hominis cõcretè significata, atq; ita suo modo res habet in cæteris. Itaque cùm Aristot. ait, si hoc homo est, sensus est, si hoc nomen, hominẽ significat, &c. vt Alex. exponit. reliqua ex dictis patet.

Quid sit significare vnum.

Ad quæ significanda imponãtur nomina.

q *Non ergo fieri potest*} Præmittit secundum pronunciatum, quod ex primo colligit. nempe fieri non posse, vt esse hominis siue ratio hominis significet idē, quod non esse hominis, hoc est sit vnum & idem, quod ratio non hominis; etiā si apud eos, qui primum principium negant, ambo de eodē dicantur, vt de Socrate. Quod autem non sint idem, ex eo probat, quia nomen, homo, vnam tātū rationē significat. nempe animal bipes (sublata iam æquiuocatione, si quam habet) etiam si illorum sententia de eodē dicatur de quo dicitur non homo. Neque enim rectè colligat quis, hominē & non hominem vnū, & idē significare, quia de eodem dicatur. Isto enim pacto quæcunque de eodē dicuntur (vt musicum, & albū ac homo de Socrate) idem significarent; atq; adeò quæ his vocabulis significantur, vnū & idē essent: ex quo fieret, vt contradictio non in ipsis rebus, sed in solis vocabulis cerneretur; si modò vlla contradictio in sola voce potest consistere. Neque enim plus interesset, inter hominem, & non hominē quā inter hominē & tatiu: quam diuersitatem sola id omatū varietas fecit: quod tamen vel ipsi aduersarii minimè volūt. Etenim cùm dicunt, cōtradictoria posse esse simul vera, de oppositione rerum loquuntur, non vocabulorum. Ac meritò quidem, quia nec oppositio vocabulorum vlla esset, si omnia idem significarent.

Ex eo, quod nomina dicantur de eodem, non rectè colligi significare idem.

*οὐ [q] δὴ ἐνδέχεται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι σημαίνειν ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, εἰ τὸ ἄνθρωπος σημαίνει μὴ μόνον καθ' ἑνὸς, ἀλλὰ καὶ μίαν φύσιν καὶ ἕν. οὐ γὰρ τοῦτο ἀξιοῦμεν τὸ ἓν σημαίνειν, τὸ καθ' ἑνός: ἐπεὶ εἰ οὕτω γε, κἂν τὸ μουσικὸν, καὶ λευκὸν, καὶ τὸ ἄνθρωπος ἓν ἐσήμαινεν: ὥστε ἓν ἅπαντα ἔσται. συνώνυμα [r] γάρ. καὶ οὐκ ἔσται εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό, ἀλλ' ἢ καθ' ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἂν, εἰ ὃν ἡμεῖς ἄνθρωπον καλοῦμεν, ἄλλοι μὴ ἄνθρωπον καλοῖεν. τὸ δ' ἀπορούμενον, οὐ τοῦτό ἐστιν, εἰ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα. εἰ [t] δὲ μὴ σημαίνει ἕτερον τὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μὴ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, τοῦ εἶναι ἀνθρώπῳ. ὥστ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ: ἓν γὰρ ἔσται. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ εἶναι ἕν, ὡς λώπιον, καὶ ἱμάτιον, εἰ ὁ λόγος εἷς. εἰ δὲ ἔσται ἕν, ἓν σημαίνει τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ μὴ ἀνθρώπῳ: ἀλλ' ἐδέδεικτο ὅτι ἕτερον σημαίνει.

Ἀνάγκη [u] τοίνυν, εἴ τί ἐστιν ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωπος, ζῷον εἶναι δίπουν: τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε τὸ ἄνθρωπος. εἰ δ' ἀνάγκη τοῦτο, οὐκ ἐνδέχεται μὴ εἶναι τότε αὐτὸ, ζῷον δίπουν: τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀνάγκη εἶναι, τὸ ἀδύνατον εἶναι μὴ [x] εἶναι ἄνθρωπον. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται ἅμα ἀληθὲς εἶναι εἰπεῖν τὸ αὐτὸ ἄνθρωπον εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος, καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ εἶναι ἄνθρωπον: τὸ γὰρ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἕτερον

* *Vet. leg. Aliter fieri non* [illegible] *dam cui hæc* [illegible]

Tex. 11.

r *Etenim synonyma*} Synonyma, & homonyma idem valēt hoc loco quē admodum & vocabula præ se ferūt. Sed tamen, cùm conueniētia intelligi possit, vel diuersarum rerum in eodem nomine, vel diuersorum nominum in eadem

dem re; hoc loco vtrumque vocabulum sumitur, quatenus significat conueniētiam diuersorum nominum, siue aliarum vocum in eadem re: quæ conueniētia magis dici solet Polyonymia, quam Synonymia, aut Homonymia.

s *Neque erit contradictio*} Græcè est ad verbum, Neque erit esse, & nō esse, nisi secundum homonymiam, seu nominum diuersitatem. Quia tamen Arist. significat contradictionem periphrasi illa Esse & non esse idem, quæ obscurā admodum orationem efficit; potius nos omissis verbis sensum expressimus, cùm præsertim ex verbis quibus Aristoteles vtitur, contrarius sensus facilè concipi possit. *Cur interpres hoc loco verbū è verbo nō expresserit.*

Non q ergo fieri potest, vt esse hominis id ipsum, quod non esse hominis significet, si verbum homo non solùm de vno, sed etiam naturam vnam, atque vnum significat. Neque enim hoc existimamus vnum significare, de vno, inquam, dici; quandoquidem si ita res habeat, iam Musicū, & Album, atque Homo vnum significabūt: quare vnum erunt omnia. r erunt enim synonyma. neque s erit contradictio nisi secundùm homonymiam, vt si quem nos hominem vocamus, alij non hominem appellent. Id autem, de quo est quæstio, non illud est, Num contradictio hominis, & non hominis in nomine sit posita, sed in re ipsa. Quòd t si non aliud significant Homo & Non homo; perspicuum quoque est, non esse hominis non aliud significare, quàm esse hominis. Itaque erit hominis esse, ipsum non esse hominis: erunt enim vnum. Hoc enim significat esse vnum; velati tunica, & vestis, si ratio vna sit. Si verò vnum erūt; vnum profectò & esse hominis, & non esse hominis significant: at demōstratum erat, aliud significare.

Si u quid igitur verè dicitur homo, id animal bipes sit necesse est: hoc enim erat, quod homo significabat. quòd si hoc necesse est; fieri non potest,
Text. 12. *vt hoc idem non sit animal bipes: hoc enim significat Necesse esse, Fieri non posse, vt x non sit homo. Non igitur fieri potest, vt idem simul verè dicatur, & esse homo, & non esse homo. Eadem y ratio est, si quid dicantur non esse homo: aliud*

t *Quod si non aliud*} Præmittit tertium hoc pronūciatū quod ex secundo colligit. Hæc nomina, homo, & non homo, non idem significare. Nā si non diuersa significāt homo & non homo, sed vnum & idē, nō diuersa etiā, sed idem significabunt esse, seu ratio hominis, & nō hominis, quod falsum esse superioris pronūciati demōstratione cōstat. Quod autem ad verba attinet, cùm Aristoteles ait Hoc enim significat, &c. explicat, seu potius repetit, quid sit hoc loco vnum significare. Nec enim est significare vnū numero, aut subiecto aut quouis alio modo præterquàm vnū ratione quo pacto vnū significant vestimentum, ac tunica si vna est eorū ratio. *Synonyma, & homonyma.*

v *Si quid igitur*} Iam cōcludit ex certa, & definita significatione nominū, ex qua diximus primā rationē desumēdā, in nullis omnino rebus dari cōtradictoria simul vera. Ratio hæc est: si quid verè dicitur homo, id necesse est esse animal bipes, vt patet ex primo pnūciato; quod aūt necesse est esse, impossibile est nō esse; igitur impossibile est, idē nō esse animal bipes, siquidē Necesse esse idē significat, quod Impossibile nō esse. ita ergo fit, vt impossibile sit verè dicere, simul aliquid esse hominē, & nō esse hominē. Quæ ratio in cæteris etiā contradictoriis eodem modo valet. *Extruitur prima ratio ex iis quæ posita sunt.*

x *Vt non sit homo*} Pro eo, ac si diceret, vt non sit animal bipes.

y *Eadem ratio*} Idem valet argumentatio si incipias à negatione hominis, cuius ratio est Non esse animal bipes. Nam si quid verè dicitur non esse homo, id necesse est vt dicatur non esse animal bipes; quod autem necesse est nō esse, impossibile est esse; ergo &c.

z *Aliud enim, ac aliud*] Probat consequentiam propositæ rationis ex secũdo pronũciato. Nisi.n ex illo cõstaret, esse hominis & nõ esse hominis, non idem significare negaret aduersarius consequentiam, atque ad probationẽ diceret, Necesse esse, non idem significare, quod impossibile non esse, quoniã assereret esse hominis & non esse hominis idem significare: nunc autẽ cùm probatione secundi pronũciati demonstratum sit, id fieri nõ posse (quod etiã perspicuè confirmatur in albo, & homine, argumento à minore sumpto) fit id, quod dictũ est, hoc est, necessariò sequitur principalis cõclusio, Impossibile, nimirum, esse, vt idẽ simul sit homo, & non sit homo.

ἕτερον[z] σημαίνῃ, εἴπερ καὶ τὸ λευκὸν ἕτερον, καὶ τὸ ἄνθρωπον εἶναι, ἕτερον: πολὺ γὰρ ἀντίκειται ἐκεῖνο μᾶλλον: ὥστε σημαίνειν ἕτερον. εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν φησὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν σημαίνειν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν, ὅπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι ἓν τὰ πάντα ἔσται καὶ οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται τοῦτο, συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἂν [aa] ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτώμενον. ἐὰν δὲ προστιθῇ, ἐρωτῶντός τινος ἁπλῶς, καὶ τὰς ἀποφάσεις, οὐκ ἀποκρίνεται τὸ ἐρωτώμενον: οὐθὲν γὰρ κωλύει εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ ἄνθρωπον, καὶ λευκὸν, καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος. ἀλλ' ὅμως ἐρομένου, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον τοῦτο εἶναι, ἢ οὔ, ἀποκριτέον τὸ ἓν σημαῖνον, καὶ οὐ προσθετέον, ὅτι καὶ λευκὸν, καὶ μέγα: καὶ γὰρ ἀδύνατον ἄπειρα ὄντα τὰ συμβεβηκότα διελθεῖν. ἢ οὖν ἅπαντα διελθέτω, ἢ μηθέν. ὁμοίως τοίνυν εἰ [bb] καὶ μυριάκις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, οὐ προσαποκριτέον τῷ ἐρομένῳ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἔστιν ἅμα καὶ οὐκ ἄνθρωπος, εἰ καὶ μὴ τἄλλα ὅσα συμβέβηκε προσαποκριτέον, ὅσα ἐστὶν, ἢ μὴ ἐστιν. ἐὰν [cc] δὲ *μὴ τοῦτο ποιῇ, οὐ διαλέγεται.

* Abest non habetur in textu G.

Ὅλως [dd] δ' ἀναιροῦσιν οἱ τοῦτο λέγοντες οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκ-

Occurritur cauillationi aduersarij.

aa *Si modo ad id*] Posset aduersarius, vt vim propositæ rationis effugeret, ita se habere in respõdendo, vt cùm initio redarguens ab eo quæreret, esset ne Socrates homo, illi respõderet nõ simpliciter, Esse, vel Non esse sed tũ Esse, tum etiã, Non esse: hoc enim pacto nõ posset redarguẽs vlterius progredi. Huic ergo cauillationi occurrit Arist. propositam rationem aptè rem conficere, si modò is, qui defendit positionem, legitimè ad id, quod quæritur, respondeat, quod tum demũ faciet, si tantùm respõdeat, Ita esse, vel, Non ita. Quòd si ille non tantùm ad id, quod quæritur, sed ad non quæsita etiã respondeat, vitio illius tribuendũ erit, quòd argumentatio vlterius nõ procedat. Quòd aũt ea responsio vitiosa sit, ex eo probat Arist. quia cũ Socrati, de quo quærim' an sit homo, multa alia attributa cõueniãt, vt quòd sit albus, quòd magnus, &c. aut omnia præter id, quòd designatè quærimus, asserẽda sunt in responsione, aut nulla: est.n. par ratio in omnibus, cùm nihil cæterorũ quæratur. cùm ergo fieri nõ possit, vt omnia afferãtur, eò quòd nihil prohibeat esse infinita, efficitur, vt nihil afferendũ sit in respõsione, nisi quod in quæstione exprimitur. Addit Alexã. hoc quoq; vitio notãdos esse aduersarios, quod cũ rogati, sit ne Socrates homo, respõdent, illũ esse hominẽ, & nõ esse hominẽ in ipsa

Vitium eorũ, qui respondẽt ad nõ quæsita.

ipsa respósione principiũ petāt. De hoc enim posita erat quæstio, Nũ fieri posset. Quo loco aduerte, tertiũ pronunciatũ, quod autē præmissum est huic cauillationi diluendæ vtile fuisse. Ideò enim ad quæsitũ illud simplex, Num Socrates sit homo, nō est reddēda responsio quòd sit homo, & nō sit homo, seu (quod eodē redit) quòd sit homo, & non homo, quia homo. & non homo, non idem, sed diuersa significant.

Lect. 7. p. 8. *aliud* [a] *enim atque aliud significāt esse hominis, & non esse hominis quandoquidem & album esse, & hominē esse diuersa sunt: multò enim magis illud opponitur: quare aliud, atq; aliud significāt. Si verò & album dicat, vnum atque idem significare, idem illud rursus, quod antea dictum est proferemus, Vnum esse omnia, & non tantùm opposita. Quòd si hoc fieri nequit, iā id, quod dictũ est, efficitur, si aa modo ad id, quod quæritur, respōdeat. Sin verò simpliciter rogāte aliquo, negationes quoque addat, non respondet ad rogatum: nihil enim prohibet, quominus idem sit & homo, & albũ, & alia multitudine infinita. Sed tamē rogāte verũ ne sit, hoc hominē esse, an non, respondendum est id, quod vnũ significat, nec addendum, esse albũ, aut magnũ: neque enim fieri potest, vt accidentia, cùm infinita sint, quisquā percurrat, aut igitur omnia recenseat, aut nullũ. Eodē igitur pacto, etsi bb millies idē sit homo, & non homo, interroganti tamē, num homo sit, respondendũ non est, esse simul non hominem, nisi etiam cætera omnia, quæ acciderunt, siue sint, siue non sint, afferantur. hoc cc enim nisi faciat, non disputat.*

textus 13. *Omnino dd autē, qui hoc dicũt, substantiā & quiditatē de medio tollunt. Omnia. n. accidere dicant necesse*

Illud etiam aduerte, id quod Aristoteles ait fieri posse, vt eidē infinita conueniant (quod de iis, quæ actu, ac simul conueniũt, intelligendum est) saltē propter infinitas relationes rationis, vt placet D. Thom. dictum esse. Ac rectè quidē ait {saltē} quia idem dicendum est de infinitis negationibus, vt innuit ipse Aristoteles, cùm ait, Quæcũque insunt, aut non insunt. Quæ si vera sunt non solũ negationes, sed etiam plurimæ relationes rationis possunt conuenire rebus absque operatione intellectus, quòd sæpius monuimus. *Infinitæ relationes rationis, & negationes posse simul eidem rei conuenire.*

bb *Et si millies* } Græcè est μυρίακις, id est decies millies, quod Bessario vertit Infinities. Vetus interpres, & Perionius, quos sequuti sumus, magis accōmodatè ad Latinum vsum reddunt, Millies. Sensus tamen rectè exprimitur ab Argyropylo, qui pro μυρίακις legit, Quam maximè. Nihil enim aliud significat Aristoteles quàm quòd, etsi verissimum esse concedatur, Socratem esse simul hominem, & non hominem, tamen quærenti, num Socrates sit homo, non simul respondendum est, esse hominem, & non hominem, sed tantùm, esse hominem, aut, non esse hominem.

cc *Quod tamen nisi faciat* } Idest, nisi aut simpliciter respondeat, aut omnia reddat, non legitimé disputat. Quidam Græci codices. & Perionii versio habent, Quod si faciat nō disputat. Quæ lectio si vera est, sic est exponēda. Quòd si omnia conetur respōdere, quæ rei insunt, ac nō insunt omnis de medio disputatio tollitur, quia nunquam responsio absoluetur. Nos negatiuam magis probauimus, vt cæteri interpretes. *Varia lectio.*

dd *Omnino autem* } Proponit secundam rationem, quæ ducitur ex ratione prædicationis substantialis hunc in modum. Si cōtradictoria essent simul vera, nulla esset substātia, quiditasque, idest, nulla esset prædicatio substātialis, sed omnia prædicarentur vt accidentia, hoc autē fieri nō potest, ergo nec illud. *Secunda ratio.*

Maiorem dupliciter probat. Primùm, quia ea, quæ prædicantur substantiali prædicatione de vna, & eadẽ re, sunt vnum & idẽ, vt animal, & substantia: quẽadmodum & ipsa substantia est vna & eadem: at contradictoria, vt hominem esse, & non esse hominem, (aut si mauis) esse hominem & esse non hominem, non sunt vnum & idẽ, vt superiùs dictum, ac probatum est. Deinde, quia quãdo aliquid substantiali prædicatione dicitur, subiectũ est id ipsum, quod prædicatũ; quod in accidẽtariis, nõ est concedendum, ne, cùm multa accidãt eidem rei subiectæ cogamur admittere, rem vnã esse multas. Socrates autem v.c. nõ potest esse id ipsum quod homo, & id ipsum, quod non homo; quod ex dictis patet. Atq; hæ duæ probationes adeò sunt inter se connexæ in contextu, vt vna & eadẽ videãtur.

ee *Quod non aliud*} Quàm videlicet idipsũ, quod res est.

ff *Album enim*} Etsi Argyropylus habet, Albedo enim, quẽadmodũ & Bessario placuit, tamẽ magis versio antiqua, tũ quia sensus planior est (nec enim albedo, sed albũ prædicatur de subiecto) tum etiã, quia pene idem pronunciatum habetur primo Post cap. 18. vbi τὸ λευκὸν, verti solet Album, non Albedo.

βηκέναι φάσκειν αὐτοῖς. καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ζῴῳ εἶναι, μὴ εἶναι. εἰ γὰρ ἔσται τι ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, τοῦτο οὐκ ἔσται μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ. καί τοι αὗται ἀποφάσεις τούτου. ἓν γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινεν. καὶ ἦν τοῦτό τινος οὐσία. τὸ δ' οὐσίαν σημαίνειν ἐστὶν, ὅτι ee οὐκ ἄλλο τι τὸ εἶναι αὐτῷ. εἰ δ' ἔσται αὐτῷ, καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, ὅπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἄλλο ἔσται. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι οὐθενὸς ἔσται τοιοῦτος εἰδικὸς καὶ οὐσιώδης, καὶ ἀεὶ τῷ ὑποκειμένῳ προσηρμοσμένος λόγος, ἀλλὰ πάντα κατὰ συμβεβηκός· τούτῳ γὰρ διώρισται οὐσία τὸ συμβεβηκός. τὸ ff γὰρ λευκὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ὅτι ἐστὶ μὲν λευκὸς, ἀλλ' οὐχ ὅπερ λευκόν. ¶ εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐθὲν ἔσται πρῶτον τὸ gg καθόλου. εἰ hh δ' ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν, ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι. ἀλλὰ ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δυοῖν· τὸ γὰρ συμβεβηκὸς, οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκὸς, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε ταὐτῷ. λέγω δ', οἷον, τὸ λευκὸν καὶ μουσικὸν, καὶ τοῦτο λευκὸν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν. ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἑτέρῳ τινί. ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν οὕτως, τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότα, ὅσα οὕτως λέγεται ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι * εἰς τὰ ἄνω, οἷον τῷ

Textus.

* Al. ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ.

gg *Id quod vniuersale*} Nomine primi intelligit substantiam, quæ est primũ genus entium vt per substantiam significet substantialem prædicationem, quẽ admodum paulò antè. Itaque verba hæc ad expositionem maioris propositionis propositæ rationis videntur pertinere, vt Aristoteles idem esse dicat, omnia prædicari, vt accidentia, atque nihil prædicari vt substantiam.

Nomine primi substantiam intelligi.

hh *Quod si accidens*} Probat minorem rationis propositæ (nempe, fieri non posse

posse, vt omnia prædicentur vt accidentia) hunc in modum. Si omnia prædicarentur vt accidentia, daretur infinitus progressus in accidentibus; hoc autē fieri non potest; ergo nec illud. Maior ex eo ostenditur, Quia omne accidens eget subiecto aliquo, de quo dicatur. Quo fit, vt si nulla sit substantia, de qua accidens dicatur, accidens A. dicatur de B. accidente, & B. de C. atque ita aliud de alio in infinitū, veluti album de frigido, & frigidum de quanto, & quātū de alio accidente, quod subiiciatur quāto & ita deinceps. Vt autem ostendat fieri non posse, vt detur infinitus progressus in accidētibus, quæ est minor propositio, duo supponit. Alterum est, ad vnum subiectū ex multis conficiendū non posse connecti plura, quam duo, quorum alterū sit, vt materia, alterum vt forma; vt si dicas, Animal rationale est substantia; vel, Socrates albus est musicus. Quòd si vni quasi materiæ addas duas formas, iam non erit vnum subiectum, vt si dicas Socrates albus musicus est grammaticus, quod ipse iā docuerat secundo de interpretat. cap. 3. Alterum verò est, duobus tātùm modis accidētia posse prædicari; aut de se inuicem, ratione communis subiecti, vt musicum de albo & vicissim album de musico, aut de ipso subiecto, quod item docuerat primo Post. cap. 18. Hæc si aduersarius rogatus concesserit, iā sic argumentatur Arist. Neutro modo potest dari progressus infinitus in accidentibus, ergo nullo. Consequentia patet ex posteriori suppositione. Antecedens, quod ad priorem modum prædicandi attinet, ex eo supponit quasi perspicuum, quia in eo reperitur vltimum subiectum, vtpotè illud, ratione cuius accidentia de se inuicem prædicātur: quo fit, vt illo prædicandi modo non abeatur in infinitum deorsum versus, facto progressu à prædicatis ad subiecta. Quod verò attinet ad posteriorem (quod est facto progressu sursum versus à subiectis ad prædicata) ea ratione probatur, quia duobus tantùm modis id posset accidere. Vno, si quemadmodum album accidit Socrati, sic aliud accidēs, vt musicum, accideret Socrati albo, & aliud deinde Socrati albo musico, atque ita in infinitum: altero, si relicto subiecto diceremus, quemadmodum album accidit Socrati, ita musicum accidere albo, & musico accidere grammaticum, & ita in infinitum. Prior modus impugnatur, quia Socrates albus musicus, non potest esse vnum subiectum, vt patet ex priori suppositione. Posterior dupliciter.

Non dari progressū infinitum in accidētibus.

Duplex prædicatio accidētium.

necesse est, & id non esse, quòd verè hominis esse, aut animalis est. Si quid enim erit ipsum hominis esse, id non erit nō hominis esse, aut nō esse hominis. Atqui hæ sūt eius negationes. Vnū enim erat quod significabat, atque id erat alicuius substantia: substantiam antē significare est, quòd e e non aliud quicquam sit eius esse. Quòd si eius esse, hominis quoque esse fuerit; aliud sanè erit non hominis esse, aut nō esse hominis. Quare dicant ipsi necesse est, nullius propriam, & essentialem, ac semper subiecto conuenientem esse eiusmodi rationem sed omnia per accidens dici: hoc enim interest inter substantiam, & accidens. Album [f] enim propterea homini accidit, quòd albus quidem est, sed nō est id ipsum, quod album.

Text. 34. *¶ Si verò per accidens omnia dicuntur, id [g] quod vniuersale est, nihil primum erit. Quòd [h] si semper accidens de subiecto aliquo prædicationem significat, in infinitum eatur necesse est. At fieri non potest. Neque enim plura, quàm duo copulantur, quippe cùm accidens non sit accidenti accidens, nisi quia vtrumque eidem accidit. Verbi gratia,*

text. 35. *& album est musicum, & hoc album est, quia vtrumque accidit homini. Verùm Socrates non ea ratione est musicus, quòd vtrumque alicui alteri accidat. Cùm igitur quædam hoc modo, alia illo accidētia dicātur; quæ ita dicuntur vt albū de So-crate, ea *superiora versus infinita esse nequeunt, vt So-*

* *Aliàs in homine*

In accidẽtibus non dari ordinem.

plicitet. Primùm, quia in accidentibus inter se cõparatis non datur ordo, sed indifferenter fit reflexio inter quælibet, neque magis hoc accidit illi, quã illud huic: vbi autem datur reflexio, non datur progressus in infinitũ. Deinde, quia iã isto modo inciditur in illũ, quo accidẽs ea ratione prædicatur de accidente, quia ambo prædicantur de eodẽ subiecto, in quo quidẽ modo iã suppositũ erat, nõ dari progressum in infinitum.

τῷ Σωκράτει τῷ λευκῷ καὶ ἕτερόν τι συμβεβηκός· οὐ γὰρ γίνεταί τι ἓν ἐξ ἁπάντων. οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερόν τι ἔσται συμβεβηκός, οἷον τὸ μουσικόν· οὐθέν τι γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ, ἢ ἐκεῖνο τούτῳ συμβέβηκεν. καὶ ἅμα διώρισται, ὅτι τὰ μὲν οὕτως συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικὸν Σωκράτει· ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότι συμβέβηκε τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως. ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λεχθήσεται. ἔσται ἄρα τι καὶ ὡς οὐσίαν σημαῖνον. εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις.

Ἔτι [ii] εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἕν. ἔσται ἄρα τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης, καὶ τοῖχος, καὶ ἄνθρωπος, εἰ[kk] κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι, ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται, καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. εἰ γάρ τῳ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι οὐκ ἔσται τριήρης· ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἡ ἀντίφασις ἀληθής. καὶ γίνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁμοῦ πάντα χρήματα· ὥστε μηδὲν [ll] ἀληθῶς ἐν ὑπάρχειν. τὸ ἀόριστον οὖν ἐοίκασι λέγειν, καὶ οἰόμενοι τὸ ὂν λέγειν, περὶ τοῦ μὴ ὄντος *λέγουσι. τὸ γὰρ δυνάμει ὄν, καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀόριστόν ἐστιν. ἀλλὰ [mm] μὴν λεκτέον γε αὐτοῖς κατὰ παντὸς τὴν κατάφασιν, ἢ τὴν ἀπόφασιν. ἄτοπον γὰρ εἰ ἑκάστῳ ἡ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασις ὑπάρξει, ἡ δ'

Tex. 16

** Græci codices nõ ferunt hoc loci verbũ δυνάμει quod à nullo interpretũ versum.*

At obiiciat aliquis, hãc rationẽ nihil concludere.

Prior obiectio.

Primùm, quia in accidentibus datur ordo. Qualitates enim primæ subiiciuntur secũdis, & ex secũdis aliæ supponuntur aliis: quo fit, vt nõ rectè sũpserit Arist. nõ dari in accidentibus ordinẽ.

Posterior.

Deinde, quia, etsi in priori prædicandi modo nõ detur progressus infinitus deorsum versus, nec in posteriori sursum, dicet tamen fortasse aliquis, dari in priori sursum, & in posteriori deorsũ, quod si verum est, nihil est conclusum ab Aristotele.

Obseruatio.

Ad hæc, in primis dicendũ est, Aristotelem non argumentari hoc loco, nisi ex concessis ab aduersario: alioqui nihil probare, vt suprà dictũ est, cũ saltẽ ex minùs notis ad notiora cõfirmanda progrediatur: id quod in omnibus rationibus sequẽtibus est obseruandum.

Solutio prioris.

Deinde ad priorẽ obiectionẽ dicendũ cum D. Thoma, Etsi in plerisque accidentibus datur ordo causæ, cùm alia quasi oriãtur ex aliis, nõ tamẽ dari ordinẽ subiectionis. Etenim nullũ accidens est propriè subiectũ alterius, quamuis possit esse causa, cur subiectum illud recipiat. At hic agi de ordine subiectionis.

Posterioris.

Ad posteriorẽ dicendũ est, si quis daret in priori modo progressũ in infinitũ sursũ versus, iã incideret in posteriorẽ, & vicissim, si illũ cõcederet in posteriori deorsũ, iã incideret in priorẽ. Quare ea in re nihil prætermissũ esse ab Aristot. *Lect. 9. 10.*

ii Præterea

ii *Praeterea si contradictoria.* } Proponit tertiã rationẽ, quæ ducitur ex distinctione rerũ hoc modo. Si cõtradictoria sunt simul vera, omnia sunt vnũ, nullaque datur distãtia inter verum & falsum hoc est, fieri potest, vt vtraque sint vera simul, & vtraque falsa. hæc autem sunt absurdissima, ergo & illud. In hac ratione (cuius minor propositio ponitur cõcessa ab aduersario, alioqui nihil fit) proposita priori parte maioris ait Aristoteles, idem incommodum sequi ex opinione Protagoræ Sophistæ, & Anaxagoræ Philosophi. Dicebat enim Protagoras, quicquid videtur, ita habere vt videtur. Anaxagoras autem, omnia esse in omnibus: quanquam pro Anaxagora hanc excusationem affert Arist. quòd eius sentẽtia quodammodo vera sit in materia, quæ, cùm ex se indefinita sit, & omnium formarum capax, quodammodo censetur esse omnia. Anaxagoras autem hoc peccabat, quòd perinde de rebus, quæ sunt potentiã, loquebatur, ac si essent actu. *Tertia ratio.* *Protagoras.* *Anaxagoras.*

vt Socrati albo aliud quoddam sit accidens: non enim ex omnibus vnum quid efficitur. Sed neque albo aliud quoddam erit accidens, veluti musicum: neque enim magis hoc illi, quàm illud huic accidit. Definitum quoque & illud est, alia hoc pacto accidere, alia vt musicum Socrati: quæ autem hoc modo accidunt, ea accidenti non accidunt; sed quæ illo modo. Quare non omnia per accidens dicentur. Erit igitur aliquid, quod substantiam significet. Quòd si ita est, demonstratum relinquitur, fieri non posse, vt simul contradicentia prædicentur.

textus 15. *Praeterea* ii *si contradicentia simul de eodem vera sunt omnia; perspicuum est, omnia vnum fore. Erunt igitur idem, & triremis, & murus, & homo, si* kk *quid de omni re, aut affirmare, aut negare possumus. quemadmodum necesse est fateantur ij, qui Protagoræ sententiam sequuntur. Nam si homo cuipiam videatur non esse triremis, patet, illum non fore triremem; quare & triremis est, si contradictio est vera. Atque etiam illud Anaxagoræ efficitur, res omnes simul esse; proinde nihil* ll *verè vnum esse. Ipsum igitur indefinitum asserere videntur; & existimantes, se de ente loqui, de non ente agunt. Id enim, quod indefinitum est, potentia ens est, non actu. At* mm *verò concedenda est eis de quauis re affirmatio, aut negatio. Absurdum est enim, si sua cuique negatio conueniat, alterius autem, quod*

KK *Si quid de omni* } Id est. si indifferenter de quauis re vtralibet pars cõtradictionis est vera, siue negatiua, siue affirmatiua, quod perinde est, ac si dixisset, si vtraque est vera.

ll *Nihil verè vnum*] Verè vnũ hoc loco alii exponunt, distinctũ ab aliis. Quia tamen distinctio ab aliis non est de ratione vnius, nec Anaxagoras ita dicebat, omnia esse simul, vt nihilominus nõ distingueret singula propriis rationibus, potiùs dicendum, verè vnum significare, non multa. Nulla enim res corporea est, quæ Anaxagoræ sententia non esset cæteræ omnes. *Verè vnum.*

mm *At verò concedenda*] Probat priorem partem maioris ex eo, quia, qui putant contradictoria posse esse simul vera, coguntur fateri, quamlibet, siue affirmationem, siue negationem posse esse veram, atque adeo, triremem posse verè affirmari de homine, itémque parietem, & cætera omnia, &, quod hinc sequitur, omnia esse vnũ & idẽ inter se. Quòd si aliquis admittẽs cõtradicentia simul vera, neget, triremẽ, aut quiduis aliud, posse dici de homine, cogit illum Arist. hac ratione. Magis videtur pugnare cum homine negatio hominis, *Qui admittit cõtradicentia, simul vera, nihil negare* quàm *de re vlla,*

quàm negatio triremis non conuenientis homini, vt ais, at negatio hominis nō pugnat per se cum homine, ergo nec negatio triremis: quare neque huius contradictorium, quod est triremis, pugnabit cum homine: quod idem eodem modo concludi potest in reliquis.

nn *Et negatio dicatur* } Supple, Et vicissim affirmatio, si negatio dicatur. Ita videtur supplere Alex.

oo *Nec necesse esse* } Probat posteriorem partē maioris hac ratione. Quia, si contradictoria sunt vera, fieri potest, vt eadē ipsa simul falsa sint, vt, si vera sūt hæc, Socrates est homo, & Socrates non est homo, vera etiā esse poterūt per aduersarium hæc, quæ illis cōtradicunt, Nec Socrates est homo, nec Socrates non est homo, siue ex vtraque parte seorsim sumantur duæ enūciationes simplices, siue vna coniuncta ex duobus. Quòd, si tota hæc posterior oratio vera est, cùm ea dicat, superiorē esse falsam (hoc enim significāt negationes in principio singularum simpliciū enūciationū positæ) efficitur, vt superior illa sit falsa, ita fieri potest, vt cōtradictoriæ enunciationes sint veræ simul, ac falsæ.

Negationes quid efficiant præposita enūciationibus.

δ' ἑτέρου, ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ, οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ', οἷον εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὐ τριήρης. εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ nn τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, ἥ γε ἡ ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ. * εἰ οὖν κἀκείνη ὑπάρξει, καὶ ἡ τῆς τριήρους. εἰ δ' αὕτη, καὶ ἡ κατάφασις. ταῦτά τε δὴ οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ oo ἀνάγκη ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι. εἰ γὰρ ἀληθὲς ὅτι ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' οὐκ ἄνθρωπος ἔσται: τοῖν γὰρ δυοῖν, δύο ἀποφάσεις. εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη.

* Graeci codices addunt, τῆς τριήρους, quod omnes nostri interpretes expungunt, excepto Perionio.

Ἔτι pp ἤτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν, καὶ οὐ λευκὸν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὂν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις, καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὔ, ἀλλὰ περὶ μέν τινας, περὶ τινὰς δ' οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὗται ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι. εἰ δὲ περὶ πάσας, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι, καὶ φῆσαι. ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὂν καὶ αὕτη βεβαία δόξα. καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, * βεβαιοτέρα ἂν εἴη φάσις ἡ ἀντικειμένη. εἰ qq δὲ ὁμοίως, καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, κατάφασιν, ἀνάγκη ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οἷον, Text. 16.

* Alex. γνωριμωτέρα.

Quarta ratio.

pp *Præterea aut* } Addit quartam rationem, quæ huiusmodi est. Si contradicentes enunciationes sunt simul veræ, aut in omnibus ita res habet, aut in quibusdam. Si tantùm in quibusdam, certè in iis, in quibus non ita res habet (quod superius saltem in substantialibus prædicationibus concedendum esse ostenderat) in iis, inquam, dabuntur pronunciata definitæ veritatis, hoc est, quæ ita sunt vera, vt opposita sint falsa, quod aduersarii minimè videntur velle. Sin autem in omnibus ita res habet, aut in quocunque est vera affirmatio, est etiam vera negatio,

negatio, & vicissim, in quo negatio, & affirmatio, aut in quibus est vera affirmatio, est item vera negatio, non tamen vice versa: hoc enim potiùs aliquis dixerit, quàm quòd, in quibuscũque est vera negatio, sit vera affirmatio. Quicquid enim est homo, poterit videri non esse homo, cùm possit videri aliquid, quod non admodum distet ab homine atque ita, illorum sententia, quicquid est homo, potest nõ esse homo, & tamen non quicquid non est homo, continuò potest videri homo. Nemo enim punctum verbi causa aut lapillum hominem putet. Si ergo in quibuscũque est vera affirmatio, est item vera negatio; non tamen vice versa, in quibuscũque negatio, & affirmatio, erit aliquid certé non ens, idest dabuntur negatiuæ certæ, ac definitæ veritatis, quibus nimirum repugnabit veritas oppositarum affirmationum, vt, punctum nõ esse hominem. Quòd si in genere negationum datur aliqua firmitas, maior sanè dabitur in opposito genere affirmationis siquidem, vt, vel prima Dialecticæ rudimenta docet, veritas negatiuæ concludi, nequaquam potest, nisi ex veritate alicuius affirmatiuæ: veritas autem affirmatiuæ nunquam ex veritate negatiuæ concluditur: quod aperto argumento est, veritatem affirmatiuæ esse fundamentum veritatis negatiuæ. Ita fit, vt dici non possit, in quibus est vera affirmatio, esse veram negationem; nõ tamẽ vicissim, in quibus negatio, & affirmationẽ. Hoc enim nihil est aliud quàm dicere firmiorem esse veritatem negationum, quàm affirmationum. Quòd si hæc inter se reciprocantur, vt in quibuscumque est vera affirmatio, sit etiam negatio, & in quibus negatio, affirmatio, id fieri non posse deinceps ostendit.

Veritatis affirmatiuæ esse veritatis negatiuæ fundamentũ.

quod ipsis non conuenit, non conueniat. Exempli causa si verum est, hominẽ non esse hominem dicere perspicuum est, & non triremem dici. Si igitur affirmatio ascitur, & oo negatio dicatur necesse est. Si verò affirmatio non conuenit, negatio certè magis, quàm propria conueniet. Ergo si & illa insit, triremis etiam negatio inerit; quòd si hæc, & affirmatio. Et hæc igitur eueniunt ijs, qui hanc sententiam vsurpant, nec oo necesse esse aut affirmare aut negare dicunt. Nam si verum est, esse hominem & non hominem, perspicuum est, nec hominem, nec nõ hominem fore: duorum enim duæ negationes sunt. Quòd si illa vna est ex duabus constans, & hæc sanè vna erit opposita.

Text. 16. *Præterea pp aut in omnibus ita res habet, estque album, & non album, & ens & non ens, atq; in cæteris affirmationibus, & negationibus eodẽ modo, aut non ita, sed in quibusdam ita habet, in quibusdam non item. Si non in omnibus; hæ vtique certò constabunt. Si verò in omnibus, rursum aut de quibuscunque licet affirmare, licet negare, & de quibuscunque negare, affirmare; aut certè de quibus quidem affirmare licet, licet etiam negare, non autem de quibuscunque negare, affirmare. Ac si res quidem hoc pacto habeat, erit aliquid haud dubiè nõ ens, atque hæc firma erit opinio. Quòd si ipsum non esse firmũ quiddam, notumque est, * firmior profectò erit opposita affirmatio. Sin qq autem eodem modo res habet, & quæcunque licet negare, licet affirmare; necesse est, aut diuidentem, verum dicere, veluti*

** Aliàs, notior.*

qq *Sin autem eodem.* } Probat latè non reciprocari ista inter se; vt, in quibuscũque est vera affirmatio, sit vera negatio, & in quibus negatio, & affirmatio, quod aduersarii planiùs videntur dicere, cùm omnia incerta faciant. Probatio hæc est. Si fieri potest, vt isto modo omnes contradicentes sint simul veræ, aut id conceditur diuisim, vt si dicas, hæc est vera, Socrates est albus, & hæc item vera, Socrates non est albus, aut coniunctim tantummodò, vt si dicas, hoc totum, Socrates est albus, & Socrates non est albus, est verum. Iam enim Aristo-

teles

aliquid falsum, sed omnia esse vera (siquidem falsum in dissensione veri & existimationis positum est) is sanè à stirpibus nihil distabit, vt supra dictum est.

Sexta ratio.

tt *Hinc & illud*} Sextam rationem auspicatur ex iis, quæ proximè dixerat. Sumpto enim argumēto ex ea existimatione quam habemus de rebus expetēdis, & fugiendis, non tam probat, contradicētes non esse simul veras, quàm, neminem id sibi in mētem inducere ne eos quidē, qui primum principium inficiantur; quod quidē dixerat extrema parte superioris capitis. Ratio hunc in modum habet. Si quis putet contradicētes esse simul veras, is certe, cùm deliberat de reb⁹ amplectendis, aut fugiēdis, æque se habebit ad earū prosequutionem, & fugam: æquè enim Megarensis aliquis putabit, bonū esse proficisci Megarā, & nō proficisci, & quilibet cùm primū surgit, æque putabit bonum esse ruere in puteū, aut præcipitium, & nō ruere: atqui nemo æquè se habet ad fugā, & prosecutionem rerum siquidem quasdam potius quærit, quàm fugiat: alias potius fugit, quàm quærat non putat igitur, saltem in rebus prosequendis & fugiēdis, cōtradicētes esse simul veras. Quòd si in his rebus non simul approbat cōtradicentes, par ratio est, vt non putet æquè verū esse, Socratem esse hominē, & non esse hominem, mel esse dulce, & non esse dulce, & sic in cæteris.

εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθῆ λέγουσιν, οὔτε φθέγξασθαι, οὔτε εἰπεῖν τῷ τοιούτῳ ἔστιν· ἅμα γὰρ ταῦτά τε, καὶ οὐ ταῦτα λέγει. εἰ δὲ μηθὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οἴεται, καὶ οὐκ οἴεται, τί ἂν διαφερόντως ἔχοι τῶν πεφυκότων;

Ὅθεν tt καὶ μάλιστα φανερόν ἐστιν ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτω διάκειται, οὔτε τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει μεγάραδε, ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν; οὐδ' εὐθέως ἕωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ, ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ; ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβούμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως οἰόμενος μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν, καὶ ἀγαθόν. δῆλον ἄρα, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον, τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὲν γλυκύ, τὸ δὲ οὐ γλυκὺ ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ, καὶ ὑπολαμβάνει ὅταν οἰηθῇ βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον, εἶτα ζητεῖ αὐτά. καίτοι ἔδει γε, εἰ ταὐτὸν ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος: ἀλλ', ὅπερ ἐλέχθη, οὐδεὶς ὃς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλαβούμενος, τὰ δ' οὔ. ὥστε, ὡς ἔοικε, πάντες ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν ἁπλῶς, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄμεινον καὶ χεῖρον. εἰ uu δὲ μὴ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ δοξάζοντες, πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσώδει ὄντι ἢ ὑγιεινῷ, τῆς ὑγιείας. καὶ γὰρ ὁ δοξάζων πρὸς τὸν ἐπιστάμενον, οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἔτι

Responsio pro aduersarijs.

uu *Quod si non scientes*} Dicerent aduersarij, Quòd aliquis in rebus agendis hanc potius partem contradictionis amplectatur, quàm illam, non ex eo nasci, quod

quòd certò sciat hanc esse amplectendam, illam refutandam, sed q ita verisimiliter opinetur: verisimilem autem existimationem de approbatione vnius contradicentis, non excludere omnino veritatem alterius. Ac posset quidem Arist. his statim occurrere, saltem hac ratione perspicuum esse, non omnes contradicentes, eorum iudicio, æquè veras esse, vt videntur docere. Verùm hac responsione quasi perspicua prætermissa, ad hoc saluberrimum documentū reprehensioni coniunctum se conuertit. Quòd more ægrotorum, qui suum morbū agnoscunt, cùm nihil se certò scire, sed solùm opinari fateantur, diligentius curare deberent, vt veram de rebus scientiam assequerentur. Cognitio enim, quæ verisimilitudini, siue probabilitati innititur, est infirma quædā notitia rerum, quæ tamen diligenti inquisitione in certam scientiam potest cōualescere: quod sanè apud eos accideret, si primis principiis, quæ sunt veræ scientiæ fontes, nō repugnarent. Itaque vt ægrotāti (quod ait Alexāder) non res ipsæ sunt accusandæ, quasi nihil salubritatis habeant, sed curandum est, vt medicamentis salubribus adhibitis conualescat, Sic valentibus, qui inchoatam cognitionem habent, danda opera est, vt perfectam scientiam nanciscantur. Potest & aliter intelligi respōsio Aristotelis, quasi ita dicat, Si opinio vos mouet, vt alteram potiùs partem amplectamini, cùm opinio sit infirma cognitio, ad eius perfectionem aspirare debetis: perfecta autē cognitio de rebus amplectendis, & fugiendis, si res ipsæ in se spectentur, in eo posita est, vestra sententia, vt omnes æquè sint amplectendæ, & non amplectendæ, fugiendæ, & non fugiendæ: igitur hoc ipsum curare deberetis, vt neque amplecteremini quas approbatis, nec reiiceretis quas repudiatis, sed stirpium more nihil probabilitate earum ad agendum moueremini: quòd vtique esset, culmen vestræ Philosophiæ attingere.

Documentum.

Aliàs sensus.

Quòd si omnes æquè & mentiuntur & vera dicūt, ei certè qui talis est, nec loqui, nec dicere quicquā licet: simul enim & hæc, & non hæc dicit. Si verò nihil existimat, sed æquè putat, atq; non putat: quid quæso inter hunc & stirpes intersit?

Text. 18. *Hinc* [tt] *& illud apertissimum est, neminem nō modo cæterorū, sed ne eorum quidem, qui ista dicunt, hoc pacto affectū esse. Cur enim Megaram proficiscitur, nec quiescit existimās proficiscendū? nec verò summo manè mox in puteum pergit, aut in præcipitium, si forsitan occurrat: at cauere videtur; vt qui non æquè bonum atque non bonum esse existimet in illa ruere. Perspicuum est igitur, huiusmodi hominem hoc quidem melius, illud verò non melius esse existimare. Quòd si ita est, & hoc profectò hominē esse, illud non hominem: hoc dulce, illud non dulce existimet necesse est. Neq; enim omnia ex æquo quærit atque approbat, cùm melius esse iudicat aquā bibere, & hominē videre, deinde ea ipsa quærit. At oportebat sanè si æquè idē esset homo, atque non homo: sed, quemadmodum dictū est, nemo est, qui nō alia cauere videatur, alia non itē. Itaque omnes, vt videtur, si non in omnibus, certè in genere melioris & deterioris, vno modo rē habere existimāt. Quòd* [uu] *si non scientia, sed opinione ducuntur; multò magis danda est veritati opera: quēadmodum & ægrotanti, quàm valenti magis adhibenda est sanitatis cura. Qui enim opinatur, si cum sciente conferatur, non benè ad veritatem affectus est.*

Præterea

xx *Præterea, si vel maximè*} Adiungit septimam ac postremam rationem ex gradibus veritatis desumptam hoc modo. Etsi demus, verissimum esse, quod aduersarii aiunt, in omnibus affirmationem, & negationem esse simul veras, tamen hoc negari non potest, quin concedendi sint in rerum natura veritatis *Septima ratio.*

gradus, vt alia dicantur magis vera, alia minùs: hoc autem dato, necessariò concedendum est, non in omnibus rebus contradicentes esse simul veras: nullo igitur modo id asserendum est. Maiorem ita probat. Nam vt illis concedamus, binarium esse numerum parem, & non parem, idémque de ternario asseramus: veriùs tamen conuenit binario esse parem, quàm ternario. Eodémque modo, etsi, illorum sententia, tum quatuor, tum etiam mille sint quinque, & non quinque; minùs tamé falsum est, ac proinde veriùs, quatuor, quàm mille, esse quinque. Minorem probat ex eo, quia ideò aliquid dicitur verius, quia est absoluto vero propinquius, id est, ei, quod ita verum est, vt nullo etiam modo sit falsum, quemadmodū id dicitur leuius, quod propinquius est leui non habenti quicquam grauitatis. Cæterum, quia hoc fortè non concederetur ab aduersario, satis esse ait Aristoteles ad probationem minoris, quòd detur in rerum natura aliud alio verius, aut saltem minus falsum, vt ostensum est. Hinc enim rectè sequitur, aliquam contradictionis partem dari posse ita veram, vt opposita vera nō sit. Quæ enim dixerit priorem partem huius contradictionis, Bonum est famelico sumere cibum, Non bonum est famelico sumere cibum; vel huius, Binarius est numerus par; Binarius non est numerus par, esse veriorem, seu minùs falsam posteriori, ita vera erit, vt opposita non sit vera.

Verius quid.

Ἔτι [xx] εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τό γε μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων: οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φήσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια, καὶ τὰ τρία, οὐδ' ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος, καὶ ὁ χίλια. εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἅτερος ἧττον: ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον, ἐγγύτερον, εἴη γε ἄν τι ἀληθὲς, οὗ ἐγγύτερον τὸ μᾶλλον ἀληθές. κἂν εἰ μὴ ἔστιν, ἀλλ' ἤδη γέ τι ἐστι βεβαιότερον, καὶ ἀληθινότερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν τοῦ [yy] ἀκράτου, καὶ κωλύοντός τι τῇ διανοίᾳ ὁρίσαι.

Κεφ. Ε'.

Ἔστι [a] δ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης, καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτοὺς ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι. εἴτε [b] γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ εἶναι: πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας ἑαυτοῖς, διεψεῦσθαι νομίζουσιν. ὥστ' ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι. καὶ [c] εἰ τοῦτ' ἔστιν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι, πάντα ἀληθῆ: τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις οἱ διεψευσμένοι, καὶ ἀληθεύοντες. εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως, ἀληθεύσουσι πάντες. ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ [d] τῆς αὐτῆς εἰσι διανοίας ἀμφότεροι οἱ λόγοι, δῆλον. Text. 17

ἔστι

yy Ab eaque insana} Intemperatam vertit Bessario. Vtrumque autẽ dici potest, cùm hæc sententia non solùm tollat de medio omnem distantiam boni, ac mali, quo appetitus coercetur, & temperans fit, sed etiam discrimen veri, ac falsi quo intellectus rectè, ac sanè iudicat. Quòd autem Argyropylus, Miram, vertit, ad admirabilem licentiam omnia affirmandi, & omnia negãdi, qua directò notatur hæc sententia, referri potest; quæ ipsa summa est insania, & intẽperantia, tum appetitus, tum etiam intellectus. *Insania negantis primum principiũ*

Præterea zz si vel maximè sic, & non sic habeant omnia; inest tamen in rerum natura magis & minùs: neque enim æquè paria esse duo, ac tria dixerimus: nec decipietur æquè is, qui quatuor, atque is, qui mille, quinque esse existimauerit. Quòd si non æquè decipiuntur; perspicuum est: alterum minùs decipi: quo fit, vt magis verum dicat. Si ergo id, quod magis tale dicitur, propiùs accedit; erit profectò aliquid verum, cui magis verum, sit magis propinquum. Quòd si non est; at certè aliquid iam firmius, ac verius est; ab yy eaq; insana sententia, & quæ prohibet quicquam mente definire, liberi erimus.

Caput V.

Text. 19. *Ab eadem verò opinione, Protagoræ etiam sententia nascitur, & æquè necesse est, vtramque aut esse, aut non esse. Nam b si omnia, quæ videntur, & quæ apparent, vera sunt; necesse est, omnia simul & vera, & falsa esse: multi enim contraria inter se opinantur, & eos, qui non eadem, quæ ipsi sentiunt, falli existimant. quo fit, vt necesse sit rem eandem & esse, & non esse. Quòd c si ita res habet; necesse est, ea quæ videntur, vera esse omnia: opposita enim inter se opinantur ij, qui falluntur, & qui verum dicunt. Ergo si ea, quæ sunt, hoc pacto habent; verum profectò omnes dicunt. Atque vtramque sententiam ex d eadem intelligentia proficisci perspicuum est.*

Congre

Capitis quinti Explanatio.

AB. a *eadem verò*} Disputauit hactenus communiter aduersus eos omnes, qui primum principium negauerunt; nunc disputaturus speciatim contra duo genera Philosophorum, qui diuersis de causis in hanc absurdam philosophãdi rationem inciderunt: docet initio huius capitis, nihil esse discriminis inter opinionem Protagoræ Sophistæ, atque eam quæ recitata, & impugnata est. Dicebat enim Protagoras, quicquid videtur cuilibet, siue exteriori sensu, siue qualibet interiori cognoscendi facultate, verum esse. Docet igitur, Protagoræ opinionem effici ex ea, quæ impugnata est, & vicissim impugnatã sententiam ex Protagoræ opinione: ac proinde ambas pari ratione veras esse, aut falsas. Protagoram narrat Socrates apud Platonem in Menone ampliùs quadraginta annos pecuniæ cumulandæ causâ iuuentutẽ instituisse, totóque eo tẽpore clarũ extitisse. *Institutũ auctoris in hoc cap.* *Protagoræ sententia.* *Eius vita institutũ.*

b *Nam si omnia*} Ostendit impugnatam sententiam colligi ex Protagoræ opinione.

c *Quòd si ita res*} E contrariò ostendit, Protagoræ opinionem ex impugnata sententia effici.

d *Ex eadem intelligentia*} Hoc est, idem valere, ac proinde pari ratione veras esse, aut falsas.

Duo Philosophorũ genera.

e *Congrediendi vero*} Duo fuerunt Philosophorum genera (si tamen omnes Philosophorum nomine digni sunt) qui contra primi principii præscriptum, contradicentes simul veras esse dicebant. Alii enim fallacibus rationibus seducti, cùm eas soluere non valerent, ita esse non modò verbis, sed mente etiam asserebant; non absolutè tamen, vt supradiximus, cùm principio illo nihil notiùs reperiri possit; sed quatenus rationibus oppositũ concludẽtibus resistere nequibant. Qua de causa Arist. fieri nõ posse docuit, vt quisquã rem eãdem simul esse, ac non esse existimet. Alii verò, nec rationibus fallacibus circumscripti, nec vllo alio errore mentis delusi, sed solo cõtentionis studio eam sententiam contra primi principii manifestissimã veritatem defendere nõ dubitabãt, quod sperarẽt, se nulla ratione posse redargui. Docet ergo Arist. non eodem modo aduersus vtrosque disputandum esse. Priores enim quoniam dubitando, hoc est rationibus alicuius momẽti, & quæ dubitationem aliquam afferre queunt, in eam negationem inciderunt, cum morbo mentis laborent, adhibita solutione rationum sanari facilè possunt. Neque enim pertinaciter, aut gloriæ aucupandæ causa suam sententiam defendunt, sed vi tantummodo rationum coacti, quæ si soluantur, nihil est quod amplius requirãt. At posteriores, cùm sanum habeãt iudicium, nec eam sententiam astruant, nisi fideti disputãdi facultate, qua existimant, se nullo pacto posse conuinci; sola redargutione curandi sunt, hoc est, sola suæ ipsorũ orationis repugnantia, quo pacto superiori capite cõmuniter contra oẽs primi principii euersores disputatũ est.

cap. 5.

ἔστι e δ' οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος πρὸς ἅπαντας τῆς ἐντεύξεως, οἱ μὲν γὰρ πειθοῦς δέονται, οἱ δὲ βίας. ὅσοι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπορῆσαι ὑπέλαβον οὕτως, τούτων εὐΐατος ἡ ἄγνοια: οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν ἡ ἀπάντησις αὐτῶν. ὅσοι δὲ λόγου χάριν λέγουσι, τούτων δ' ἔλεγχος ἴασις τοῦ τ' ἐν τῇ φωνῇ λόγου, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασιν.

Ἐλήλυθε f δὲ τοῖς διαποροῦσιν αὕτη ἡ δόξα ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἡ μὲν τοῦ ἅμα τὰς ἀντιφάσεις, καὶ τἀναντία ὑπάρχειν, ὁρῶσιν ἐκ ταὐτοῦ γινόμενα τἀναντία. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι τὸ μὴ ὄν προϋπῆρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμῖχθαι πᾶν ἐν παντί φησι, καὶ Δημόκριτος. καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν, καὶ τὸ πλῆρες ὁμοίως καθ' ὁτιοῦν ὑπάρχειν μέρος, καίτοι τὸ μὲν ὂν τούτων εἶναι, τὸ δὲ μὴ ὄν. ¶ πρὸς g μὲν οὖν τοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνοντας, ἐροῦμεν, ὅτι τρόπον μέν τινα ὀρθῶς λέγουσι, τρόπον δέ τινα ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ ὂν λέγεται διχῶς. ὥστ' ἔστιν ὃν τρόπον ἐνδέχεται γίγνεσθαί τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἔστι δ' ὃν οὔ, καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὂν, καὶ μὴ ὄν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄν. δυνάμει μὲν γὰρ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι τὰ ἐναντία, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ. ἔτι h δ' ἀξιώσομεν αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην οὐσίαν *Text. 20.*

Nõ esse eodem modo aduersus vtrosque disputandum.

Qua in re insumatur huius capitis disputatio

Hæc cùm ita sint, contra priores disputat Arist. toto hoc cap. adducendis nimirum ac soluendis rationibus quibus illi mouebantur. Contra posteriores autem partim disseruit cap. superiori, partim disputabit cap. 6.

Hoc loco verbum ἀπάντησις, siue occursus, quorundam interpretum sen-

tentia

tentiâ ad redarguentes pertinet, vt sit sensus {horũ non orationi, sed menti occurrendũ est.} Verùm nos, quia dictio αὐτῶν magis cũ verbo ἀπαντῆσαι, quàm cum verbis τὸν λόγον, & τὴν διάνοιαν videtur iungi; ad eos potiùs, cõtra quos hoc loco disseritur, illud referendũ putauimus. Hi.n. cùm primum principium negant, veris Philosophis se opponunt; siue mente id faciant fallacibus rationibus impediti; siue sola voce, & cõtentionis studio.

Congrediendi e verò modus non idem est cũ omnibus. Alij enim persuasione, alij vi indigent. Qui enim dubitando eò progressi sunt, vt ita existimarent: eorum ignoratio facilè sanari potest: neque enim eorum contentio de sermone est, sed de intelligentia. Qui verò disputationis gratia ita dicunt, eorum curatio redargutio est eius orationis, quæ & in voce, & in nominibus posita est.

Orta f est autem in ijs, qui dubitãt, opinio hæc ex ijs, quæ sensibus percipiũtur; contradicentia, inquam & contraria inesse: cùm ex eodem cõtraria fieri cernerent. Itaque si id, quod non est, fieri nequit, iam antè profectò res erat vtrumque, quemadmodum & Anaxagoras ait, rẽ quãuis in quauis mistã esse, & Democritus item. Nam & hic inane plenúmq; aquè in quauis parte esse tametsi horum alterum ens, alterum non ens esse existimat. ¶ *Eos g igitur, qui ex his ducũtur, partim rectè dicere, partim ignorare dicemus. Duobus.n. modis dicitur ens. Itaque est quo pacto aliquid ex non ente fieri possit, est itẽ quo non possit; idemq; simul sit non ens & non ens; non tamẽ eadem ratione. Nam potestate idem simul cõtraria esse potest; actu non item. Deinde h verò eos rogabimus, vt aliam quoque rerum substantiã esse existi-*

1.Met. c. 4. & 1. Phy. c. 4. tex. 32. 33. & 34.

textus 20

f *Orta est autem*} Proponit argumenta, quibus Anaxagoras, & Democritus adduci potuerunt, vt cõtradicentes simul veras admitterent, vt quidam eos admisisse existimabant: aitque, illa, ex generatione rerum ortũ habuisse. Nam cum Anax. videret ex eadẽ re fieri cõtraria, vt aerem, & terrã ex aqua, persuasúmque haberet ex nõ ente nihil fieri; colligebat, in qualibet eadem re inesse simul cõtraria, ac proinde cõtradicentia. Putabat.n. nõ alia ratione entia gigni posse ex entibus, nisi vnumquodque similare corpus ex infinitis corpusculis eiusdem naturæ in eadẽ re latẽtibus coalesceret, vt 1. lib huius operis, & 1. Phy. habes. Democr. verò cũ experiretur, ignẽ fieri ex nõ igne, & aquã ex non aqua, & ita cætera ex non talibus, qualia essent, quæ gignerẽtur, demonstratũ existimabat, in quauis re, atque adeo in quauis cuiusq; rei particula, esse simul ens & nõ ens, quæ quidẽ plenũ, ac vacuũ appellabat. Ita putabat vterq; rectè colligi, rẽ quamlibet esse simul, & nõ esse.

Ratio Anaxagoræ.

Democriti ratio.

g *Eos igitur.*} Dissoluit proposita argumenta primum quidẽ, distinctione entis actu, & potẽtia, deinde negatione consequẽtis. Quod.n. Anaxag. sumebat nihil fieri ex non ente, verũ quidẽ est, si non ens sumatur pro eo, quod non est potentiâ hoc est, pro eo, quod esse nõ potest, falsum autem si sumatur, pro eo quod nõ est actu: omnia.n. fiunt ex materia, quæ nõ est ens actu, sed potentia, id est, quæ secundùm se non pertinet ad certã aliquã speciẽ rei naturalis, sed per formã pertinere potest. Proinde non sequi siue omnia, siue contraria esse actu in eadẽ re, sed potestate duntaxat, quo quidẽ pacto ex cõtrarijs non sequũtur contradicentia. Quod verò Democr. econtrariò sumebat, quodlibet ens fieri ex non ente, verũ quidem esse si non ens sumatur pro eo, quod ita nõ est ens actu, vt tamen sit ens potẽtia qualis est materia; falsum autem, si sumatur pro eo, quod nec est actu, nec potentia ens; quo tamen pacto sumendũ foret, vt sequerẽtur cõtradicentes simul veræ. Aduerte autẽ, fieri ex aliquo, non idem esse hoc loco, atque fieri ex termino a quo, sed fieri ex subiecto.

Solutio ex distinctione entis actu, & potentia.

Solutio negatione consequẽtia.

h *Deinde verò eos*} Dissoluit easdẽ rationes negatione cõsequentiæ. Quan-

quàm negatio triremis non conuenientis homini, vt ais, at negatio hominis nō pugnat per se cum homine, ergo nec negatio triremis: quare neque huius contradictorium, quod est triremis, pugnabit cum homine: quod idem eodem modo concludi potest in reliquis.

nn *Et negatio dicatur*} Supple, Et vicissim affirmatio, si negatio dicatur. Ita videtur supplere Alex.

oo *Nec necesse esse*} Probat posteriorem partē maioris hac ratione. Quia, si contradictoria sunt vera, fieri potest, vt eadē ipsa simul falsa sint, vt, si vera sūt hæc, Socrates est homo, & Socrates non est homo, vera etiā esse poterūt per aduersarium hæc, quæ illis cōtradicunt, Nec Socrates est homo, nec Socrates non est homo, siue ex vtraque parte seorsim sumantur duæ enūciationes simplices, siue vna coniuncta ex duobus. Quòd, si tota hæc posterior oratio vera est, cùm ea dicat, superiorē esse falsam (hoc enim significāt negationes in principio singularum simpliciū enūciationū positæ) efficitur, vt superior illa sit falsa, ita fieri potest, vt cōtradictoriæ enunciationes sint veræ simul, ac falsæ.

Negationes quid efficiant præposita enūciationibus.

δ' ἑτέρου, ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ, οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ' οἷον εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὐ τριήρης. εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ nn τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, ἥ γε ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ. * εἰ οὖν κἀκείνη ὑπάρξει, καὶ ll τῆς τριήρους. εἰ δ' αὕτη, καὶ ἡ κατάφασις. ταῦτά τε οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ oo ἀνάγκη ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι. εἰ γὰρ ἀληθὲς ὅτι ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' οὐκ ἄνθρωπος ἔσται: τοῖν γὰρ δυοῖν, δύο ἀποφάσεις. εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη.

* Græci codices addunt, τῆς τριήρους.

ll quod omnes non exprimunt excepto Perion.

Ἔτι pp ἤτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν, καὶ οὐ λευκὸν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὂν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις, καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὔ, ἀλλὰ περὶ μέν τινας, περὶ τινὰς δ' οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὗται ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι. εἰ δὲ περὶ πάσας, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι, καὶ φῆσαι. ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὂν, καὶ αὕτη βεβαία δόξα. καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, * βεβαιοτέρα ἂν εἴη φάσις ἡ ἀντικειμένη. εἰ qq δὲ ὁμοίως, καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, καὶ κατάφασιν, ἀνάγκη ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οἷον, Text. 16.

* Alii γνωριμωτέρα.

Quarta ratio. pp *Præterea aut*} Addit quartam rationem, quæ huiusmodi est. Si contradicentes enunciationes sunt simul veræ, aut in omnibus ita res habet, aut in quibusdam. Si tantùm in quibusdam, certe in iis, in quibus non ita res habet (quod superius saltem in substantialibus prædicationibus concedendum esse ostenderat) in iis, inquam, dabuntur pronuntiata definitæ veritatis, hoc est, quæ ita sunt vera, vt opposita sint falsa, quod aduersarii minimè videntur velle. Sin autem in omnibus ita res habet, aut in quocunque est vera affirmatio, est etiam vera

negatio,

negatio, & vicissim, in quo negatio, & affirmatio, aut in quibus est vera affirmatio, est item vera negatio, non tamen vice versa: hoc enim potiùs aliquis dixerit, quàm quòd, in quibuscũque est vera negatio, sit vera affirmatio. Quicquid enim est homo, poterit videri non esse homo, cùm possit videri aliquid, quod non admodum distet ab homine atque ita, illorum sententia, quicquid est homo, potest nõ esse homo, & tamen non quicquid non est homo, continuò potest videri homo. Nemo enim punctum verbi causa aut lapillum hominem putet. Si ergo in quibuscũque est vera affirmatio, est item vera negatio; non tamen vice versa, in quibuscũque negatio, & affirmatio, erit aliquid certè non ens, id est dabuntur negatiuæ certæ, ac definitæ veritatis, quibus nimirum repugnabit veritas oppositarum affirmationum, vt, punctum nõ esse hominem. Quòd si in genere negationum datur aliqua firmitas, maior sanè dabitur in opposito genere affirmationis siquidem, vt vel prima Dialecticæ rudimenta docet, veritas negatiuæ concludi, nequaquam potest, nisi ex veritate alicuius affirmatiuæ: veritas autem affirmatiuæ nunquam ex veritate negatiuæ concluditur: quod aperto argumento est, veritatem affirmatiuæ esse fundamentum veritatis negatiuæ. Ita fit, vt dici non possit, in quibus est vera affirmatio, esse veram negationem, nõ tamẽ vicissim, in quibus negatio, & affirmationẽ. Hoc enim nihil est aliud quàm dicere firmiorem esse veritatem negationum, quàm affirmationum. Quòd si hæc inter se reciprocantur, vt in quibuscumque est vera affirmatio, sit etiam negatio, & in quibus negatio, affirmatio, id fieri non posse deinceps ostendit.

Veritatĩ affirmatiuæ esse veritatis negatiuæ fundamentũ.

quod ipsis non conuenit, non conueniat. Exempli causa, si verum est, hominẽ non esse hominem dicere, perspicuum est, & non triremen dici. Si igitur affirmatio ascitur, & negatio dicatur necesse est. Si verò affirmatio non conuenit, negatio certè magis, quàm propria conueniet. Ergo si & illa inest, triremis etiam negatio inerit; quòd si hæc, & affirmatio. Et hæc igitur eueniunt iis, qui hanc sententiam vsurpant, nec necesse esse aut affirmare aut negare dicunt. Nam si verum est, esse hominem & non hominem, perspicuum est, nec hominem, nec nõ hominem fore: duorum enim duæ negationes sunt. Quòd si illa vna est ex duabus constans, & hæc sanè vna erit opposita.

Text. 16. *Præterea pp aut in omnibus ita res habet, estque album, & non album, & ens & non ens, atq; in cæteris affirmationibus, & negationibus eodẽ modo, aut non ita, sed in quibusdam ita habet, in quibusdam non item. Si non in omnibus; hæ vtique certò constabunt. Si verò in omnibus, rursùm aut de quibuscunque licet affirmare, licet negare, & de quibuscunque negare, affirmare; aut certè de quibus quidem affirmare licet, licet etiam negare, non autem de quibuscunque negare, affirmare. Ac si res quidem hoc pacto habeat, erit aliquid haud dubiè nõ ens, atque hæc firma erit opinio. Quod si ipsum non esse firmũ quiddam, notumque est, * firmior profectò erit opposita affirmatio. Sin qq autem eodem modo res habet, & quæcunque licet negare, licet affirmare; necesse est, aut diuidentem, verum dicere, veluti*

* *Aliàs, notior.*

qq *Sin autem ... d...*} Probat latè non reciprocari ista inter se; vt, in quibuscũque est vera affirmatio, sit vera negatio, & in quibus negatio, & affirmatio, quod aduersarii planiùs videntur dicere, cùm omnia incerta faciant. Probatio hæc est. Si fieri potest, vt isto modo omnes contradicentes sint simul veræ, aut id conceditur diuisim, vt si dicas, hæc est vera, Socrates est albus, & hæc item vera, Socrates non est albus, aut coniunctim tantummodò, vt si dicas, hoc totum, Socrates est albus, & Socrates non est albus, est verum. Iam enim Aristo-

teles

teles hoc capite ad finem rationis primæ quosdam hoc posteriori modo responsuros suspicatus est. Si solum coniunctim, duo sequuntur absurda, Vnū est, quòd is, qui diuisim contradicentes pronunciat, nihil dicat, atque adeò nihil sit in rerum natura, ne ipse quidē, qui loquitur aut se intelligere aliquid putat. Nam, cum omnia diuisim affirmari possint, & negari, si nulla, nec affirmatio, nec negatio diuisim vera est, nihil omnino est. Etenim si quicquam esset, saltē contradicentes, quæ aliquid esse affirmarēt, veræ essent. Alterum absurdū est, quòd omnia sint vnū, id quod superiori etiā ratione ostēsum est. Nam si omnes contradicētes coniunctim veræ sunt, omnia vere dicuntur de quolibet; Si omnia vere dicūtur de quolibet, omnia sunt omnibus communia: Si omnia omnibus sunt communia, nihil est vlli rei propriū: Si nihil vlli rei propriū est, nulla est omnino distinctio: siquidem distinctiones, nisi per propria, fieri nullo modo possunt. Quòd si cōtradicentes sunt veræ diuisim, eadem rerum confusio, & indistinctio in primis sequitur: nihil enim refert, siue diuisim, siue coniunctim omnia de omnibus dicantur. Deinde sequitur, omnes, quicquid dicant, verum dicere. Aut enim dicunt affirmationem, aut negationem, quarum vtraque ponitur vera; Itémque omnes falsum dicere, cum vera dicentibus repugnent, alioqui idē omnes dicerēt. Fit etiam, vt vnusquisque se falsum dicere fateatur, si modò cùm loquitur dicat se ab aliquo discrepare. Quisquis enim ab aliquo vera dicente discrepat, falsum dicit. Fit denique, vt cum huiusmodi homine disputatio haberi non possit omnia enim affirmat, & omnia negat, & rursus quam libet

Prius absurdum.

Posterius

Vide gradationem

οὐ, ὅτι λευκόν, καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκόν, ἢ οὔ, καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ λέγει τε ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδέν· τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς ἂν φθέγξαιτο, ἢ βαδίσειε; καὶ πάντα δ᾽ ἂν εἴη ἕν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ ταυτὸν ἔσαι καὶ ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ τριήρης, καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν. *εἰ δ᾽ ὁμοίως καθ᾽ ἑκάστου, οὐδὲν διοίσει ἕτερον ἑτέρου. εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ᾽ ἔσαι ἀληθὲς καὶ ἴδιον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν συμβαίνει τὸ λεχθέν. πρὸς δὲ τούτῳ, ὅτι πάντες ἂν ἀληθεύοιεν, καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὑτὸν ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι. ἅμα δὲ φανερὸν ὅτι περὶ οὐδενός ἐστι πρὸς τοῦτον ἡ σκέψις· οὐθὲν γὰρ λέγει. οὔτε γὰρ οὕτως, οὔτ᾽ οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ᾽ οὕτως τε, καὶ οὐχ οὕτως: καὶ πάλιν γε ταῦτα ἀπόφασιν ἄμφω, ὅτι οὔθ᾽ οὕτως, οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ᾽ οὕτως τε, καὶ οὐχ οὕτως. εἰ γὰρ μή, ἤδη ἄν τι εἴη ὡρισμένον. ἔτι εἰ ὅταν ἡ φάσις ἀληθὴς ᾖ, ἡ ἀπόφασις ψευδής, κἂν αὕτη ἀληθὴς ᾖ, ἡ κατάφασις ψευδής, οὐκ ἂν εἴη ἅμα τὸ αὐτὸ φάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀλλ᾽ ἴσως φαῖεν ἂν τοῦτ᾽ εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον.

Ἔτι ἆρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πως ὑπολαμβάνων, ἢ μὴ ἔχειν, διέψευσται, ὁ δὲ ἄμφω, ἀληθεύει; εἰ γὰρ ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, *εἰ μὴ ὅτι τοιαύτη τῶν ὄντων ἡ φύσις; εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀλλὰ μᾶλλον ἀληθεύει ὁ ἐκείνως ὑπολαμβάνων, ἤδη πως ἔχοι ἂν τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ἅμα καὶ οὐκ ἀληθές. εἰ δὲ

** Prae quae vt Alexander ait. Idem habes superius ad finem textus 12.*

Textus

** Duae sequentes particulae desunt in Graecis codicibus, quas tamen fere omnes interpretes agnoscunt.*

quamlibet affirmationem, & negationem inficiatur. Alioqui iam aliquid definitum ac certum statueret, & non quodlibet assereret.

Idem Alensis hoc loco. ¶¶ *Praeterea, si*} D. Thom. ait hanc argumentationem inniti definitionibus veri & falsi. Sed tamen id non apparet ex contextu. Alexander putat, non ideo Arist. illam instituere, vt aduersarium conuincat (quippe quam fatetur etiam apud illum petere principium) sed vt absurditatem positionis illius reprehēdat, quod rebus manifestissimis, & incōfesso veris repugnet. Verum, quia Arist. se statim corrigit, potiùs videtur dicendum, nolle illum, vt habeatur ratio huius argumētationis. Saepe enim accidit in scribendo vt male instituta per incuriam oratio e vestigio emēdetur, aut parum habere momenti significetur. *Alia expositio.*

Com. 46. *veluti album esse, & rursum, non album, aut non. Et quidem, si non accidit vt verū dicat diuidens; nec profectò haec dicit, nec omnino quicquam est: ea verò quae non sunt, quonam pacto aut loquentur, aut ambulabunt? Omnia etiam vnū fuerint, quemadmodum & ante dictum est, idémque erunt, & homo & Deus & triremis, eorumq; negationes; si enim similiter de vnoquoq; dicentur, nihil alterum ab altero differet. Nam si differet, illud iam verum, ac proprium erit. Eodē verò modo accidit id, quod dictum est, si diuidentem verū dicere contingat. Adhaec, omnes vera dicent, & omnes mentientur, atque adeo seipsum quisque mentiri confitebitur. Simul autem manifestum est, de nulla re cum hoc homine esse disputationem: nihil enim dicit. etenim neque ita ait, neque non ita, sed ita & non ita: ac rursus horum vtrumque negat, nec ita, nec non ita, dicēs, sed ita, & non ita. Si enim non hoc modo res haberet, aliquid iam definitum esset.* *Text. 17.* *¶ Praeterea ¶¶ si cùm affirmatio vera est, negatio falsa sit, & cùm haec est vera, affirmatio sit falsa non licebit vtique idem simul verè affirmare ac negare. At forsitan dicant, hoc illud esse, quod initio positum erat.*

Praeterea ¶¶ an is, qui aut modo aliquo rem habere, aut nō habere existimat, mentitur, is autem, qui vtrumque putat, verum dicit? Si enim verum dicit, quid aliud quaeso fuerit id quod dicitur, quā quòd talis sit rerum natura? Sin autem non verū dicit, sed is potiùs, qui illo modo existimat, iam profectò res modo aliquo habebunt, idque verum erit, non item simul & non verum.

¶¶ *Praeterea, is ne*} Adhibet quintam rationem, quae etsi obscura est, tamen videtur sumi ex consensione, seu correspondentia rerum, & existimationis, atque in hūc modum colligere. Aut is solus verum dicit, qui existimat rem quamque vno modo se habere, vtpotè esse talem, vel non esse talem, aut potiùs, qui existimat, res omnes habere vtroque modo: si is solus, qui putat res omnes habere vtroque modo: ergo, cùm huius sententiae, quae planè pugnat cum ipsa rerum experiētia, nulla ratio reddi posse videatur, confugiendum erit ad rationem illam Heracliti, Sic esse, quia sic fert natura rerum, qua nihil ineptius: si verò is solus, qui putat res vno modo tantùm se habere, ergo vno modo tantùm se habent; respondent enim sibi mutuò res, & verae existimationes) quo fit, vt dētur *Quinta ratio.* *Heracliti inepta ratio.*

Quòd

pronunciata, quae ita sint vera, vt non sint etiam falsa. Quòd si quis occurrens dicat, neminem dicere solum verum, aut solum falsum, infert Arist. sequi ex hac responsione, fieri non posse, vt quisquam loquatur, si modo dicat se loqui. Falsò enim id affirmabit, vt ex hac resp onsione patet. Quòd si quis eo pergat insaniae, vt ad vitanda haec absurda dicat, neminem cùm loquitur, certā aliquā existimat om nem habere de rebus, sed simul oppositas, proinde non sequi, dari

aliquid

aliquid falsum, sed omnia esse vera (siquidem falsum in dissensione rerū & existimationis positum est) is sanè à stirpibus nihil distabit, vt supra dictum est.

tt *Hinc & illud*} Sextam rationem auspicatur ex is, quæ proximè dixerat. Sumpto enim argumēto ex ea existimatione, quam habemus de rebus expetēdis, & fugiendis, non tam probat, contradicētes non esse simul veras, quàm, neminem id sibi in mētem inducere ne eos quidē, qui primum principium inficiantur; quod quidē dixerat extrema parte superioris capitis. Ratio hunc in modum habet. Siquis putet contradicētes esse simul veras, is certe, cùm deliberat de reb⁹ amplectendis, aut fugiēdis, æque se habebit ad earū prosequutionem, & fugam: æque enim Megarensis aliquis putabit, bonū esse proficisci Megarā, & nō proficisci, & quilibet cùmprimū surgit, æque putabit bonum esse ruere in puteū, aut præcipitium, & nō ruere: atqui nemo æque se habet ad fugā, & prosecutionem rerum, siquidem quasdam potius quærit, quàm fugiat: alias potius fugit, quàm quærat non putat igitur, saltem in rebus prosequendis & fugiēdis, contra dicētes esse simul veras. Quòd si in his rebus non simul approbat cōtradicentes, par ratio est, vt non putet æquè verū esse, Socratem esse hominē, & non esse hominem, mel esse dulce, & non esse dulce, & sic in cæteris.

Sexta ratio.

εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθῆ λέγουσιν. οὔτε φθέγξασθαι, οὔτε εἰπεῖν τῷ τοιούτῳ ἔστιν: ἅμα γὰρ ταῦτά τε, καὶ οὐ ταῦτα λέγει. εἰ δὲ μηθὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οἴεται, καὶ οὐκ οἴεται, τί ἂν διαφερόντως ἔχει τῶν πεφυκότων;

Ὅθεν tt καὶ μάλιστα φανερόν ἐστιν ὅτι οὐθεὶς οὕτω διάκειται, οὔτε τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει Μεγάραδε, ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν; οὐδ' εὐθέως ἕωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ, ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ; ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβούμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως οἰόμενος μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν, καὶ ἀγαθόν. δῆλον ἄρα, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον, τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὲν γλυκύ, τὸ δὲ οὐ γλυκὺ ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ, καὶ ὑπολαμβάνει ὅταν οἰηθεὶς βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον, εἶτα ζητεῖ αὐτά. καίτοι ἔδει γε, εἰ ταὐτὸν ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος: ἀλλ', ὅπερ ἐλέχθη, οὐδεὶς ὃς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλαβούμενος, τὰ δ' οὔ. ὥστε, ὡς ἔοικε, πάντες ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν ἁπλῶς, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄμεινον καὶ χεῖρον. εἰ uu δὲ μὴ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ δοξάζοντες, πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσώδει ὄντι ἢ ὑγιεινῷ, τῆς ὑγιείας. καὶ γὰρ ὁ δοξάζων πρὸς τὸν ἐπιστάμενον, οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Textus.

Responsio pro aduersarijs.

uu *Quod si non sciunt*...} Dicerent aduersarij, Quòd aliquis in rebus agendis hanc potiùs partem contradictionis amplectatur, quàm illam, non ex eo nasci,

quod

Ἔτι

quòd certò sciat hanc esse amplectendam, illam refutandam, sed quòd ita verisimiliter opinetur: verisimilem autem existimationem de approbatione vnius contradicentis, non excludere omnino veritatem alterius. Ac posset quidem Arist. his statim occurrere, saltem hac ratione perspicuum esse, non omnes contradicentes, eorum iudicio, æquè veras esse, vt videntur docere. Verùm hac responsione quasi perspicua prætermissa, ad hoc saluberrimum documentū reprehensioni coniunctum se conuertit. *Documentum.* Quòd more ægrotorum, qui suum morbū agnoscunt, cùm nihil se certò scire, sed solùm opinari fateantur, diligentius curare deberent, vt veram de rebus scientiam assequerentur. Cognitio enim, quæ verisimilitudini, siue probabilitati innititur, est infirma quædā notitia rerum, quæ tamen diligenti inquisitione in certam scientiam potest cōualescere: quod sanè apud eos accideret, si primis principiis, quæ sunt veræ scientiæ fontes, nō repugnarent. Itaque vt ægrotāti (quod ait Alexāder) non res ipsæ sunt accusandæ, quasi nihil salubritatis habeant, sed curandum est, vt medicamentis salubribus adhibitis conualescat, Sic valentibus, qui inchoatam cognitionem habent, danda opera est, vt perfectam scientiam nanciscantur. *Alius sensus.* Potest & aliter intelligi respōsio Aristotelis, quasi ita dicat, Si opinio vos mouet, vt alteram potius partem amplectamini, cùm opinio sit infirma cognitio, ad eius perfectionem aspirare debetis: perfecta autē cognitio de rebus amplectendis, & fugiendis, si res ipsæ in se spectentur, in eo posita est, vestra sententia, vt omnes æquè sint amplectendæ, & non amplectendæ, fugiendæ, & non fugiendæ: igitur hoc ipsum curare deberetis, vt neque amplecteremini quas approbatis, nec reiiceretis quas repudiatis, sed stirpium more nihil probabilitate earum ad agendum moueremini: quòd vtique esset, culmen vestræ Philosophiæ attingere.

Quòd si omnes æquè & mentiuntur & vera dicūt, ei certè qui talis est, nec loqui, nec dicere quicquā licet: simul enim & hæc, & non hæc dicit. Si verò nihil existimat, sed æquè putat, atq; non putat: quid quæso inter hunc & stirpes interest?

Text. 18. *Hinc* tt *& illud apertissimum est, neminem nō modo cæterorū, sed ne eorum quidem, qui ista dicunt, hoc pacto affectū esse. Cur enim Megaram proficiscitur, nec quiescit existimās proficiscendū? nec verò summo manè mox in puteum pergit, aut in præcipitium, si forsitan occurrat? at cauere videtur; vt qui non æquè bonum atque non bonum esse existimet in illa ruere. Perspicuum est igitur, huiusmodi hominem hoc quidem melius, illud verò non melius esse existimare. Quòd si ita est, & hoc profectò hominē esse, illud non hominem: hoc dulce, illud non dulce existimet necesse est. Neq; enim omnia ex æquo quærit atque approbat, cùm melius esse iudicat aquā bibere, & hominē videre, deinde ea ipsa quærit. At oportebat sanè si æquè idē esset homo, atque non homo: sed, quemadmodum dictū est, nemo est, qui nō alia cauere videatur, alia non itē. Itaque omnes, vt videtur, si non in omnibus, certè in genere melioris & deterioris, vno modo rē habere existimāt. Quòd* uu *si non scientia, sed opinione ducuntur; multò magis danda est veritati opera: quēadmodum & ægrotanti, quàm valenti magis adhibenda est sanitatis cura. Qui enim opinatur, si cum sciente conferatur, non benè ad veritatem affectus est.*

Præterea

xx *Præterea, si vel maximè*} Adiungit septimam ac postremam rationem ex gradibus veritatis desumptam hoc modo. *Septima ratio.* Etsi demus, verissimum esse, quod aduersarii aiunt, in omnibus affirmationem, & negationem esse simul veras, tamen hoc negari non potest, quin concedendi sint in rerum natura veritatis

gradus, vt alia dicantur magis vera, alia minùs: hoc autem dato, necessariò concedendum est, non in omnibus rebus contradicentes esse simul veras: nullo igitur modo id asserendum est. Maiorem ita probat. Nam vt illis concedamus, binarium esse numerum parem, & non parem, idémque de ternario asseramus: veriùs tamen conuenit binario esse parem, quàm ternario. Eodémque modo, etsi, illorum sententia, tum quatuor, tum etiam mille sint quinque, & non quinque; minùs tamé falsum est, ac proinde veriùs, quatuor, quàm mille, esse quinque. Minorem probat ex eo, quia ideò aliquid dicitur verius, quia est absoluto vero propinquius, id est, ei, quod ita verum est, vt nullo etiam modo sit falsum, quemadmodũ id dicitur leuius, quod propinquius est leui non habenti quicquam grauitatis. Cæterum, quia hoc fortè non concederetur ab aduersario, satis esse ait Aristoteles ad probationem minoris, quòd detur in rerum natura aliud alio verius, aut saltem minùs falsum, vt ostensum est. Hinc enim rectè sequitur, aliquam contradictionis partem dari posse ita veram, vt opposita vera nó sit. Quæ enim dixerit priorem partem huius contradictionis, Bonum est famelico sumere cibum, Non bonum est famelico sumere cibum; vel huius, Binarius est numerus par; Binarius non est numerus par, esse veriorem, seu minùs falsam posteriori, ita vera erit, vt opposita non sit vera.

Verius quid.

Ἔτι [xx] εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τό γε μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων: οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φήσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια, καὶ τὰ τρία, οὐδ᾽ ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος, καὶ ὁ χίλια. εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἅτερος ἧττον: ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον, ἐγγύτερον, εἴη γε ἄν τι ἀληθὲς, οὗ ἐγγύτερον τὸ μᾶλλον ἀληθές. κἂν εἰ μὴ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἤδη γέ τι ἔστι βεβαιότερον, καὶ ἀληθινώτερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν τοῦ ἀκράτου, καὶ κωλύοντός τι τῇ διανοίᾳ ὁρίσαι.

Κεφ. Ε΄.

Ἔστι [a] δ᾽ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης, καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτοὺς, ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴτε [b] γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ, καὶ ψευδῆ εἶναι: πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας ἑαυτοῖς, διεψεῦσθαι νομίζουσιν. ὥστ᾽ ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι. καὶ [c] εἰ τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι, πάντα ἀληθῆ: τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις οἱ διεψευσμένοι, καὶ ἀληθεύοντες. εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως, ἀληθεύσουσι πάντες. ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ [d] τῆς αὐτῆς εἰσὶ διανοίας ἀμφότεροι οἱ λόγοι, δῆλον. Text. 9

ἔστι

yy Ab

yy *Ab eaque insana*} Intemperatam vertit Bessario. Vtrumque autẽ dici potest, cùm hæc sententia non solùm tollat de medio omnem distantiam boni, ac mali, quo appetitus coercetur, & temperans fit, sed etiam discrimen veri, ac falsi quo intellectus rectè, ac sanè iudicat. Quòd autem Argyropylus, Miram, vertit, ad admirabilem licentiam omnia affirmandi, & omnia negãdi, qua directò notatur hæc sentẽtia, referri potest; quæ ipsa summa est insania, & intẽperantia, tum appetitus, tum etiam intellectus. *Insania negantis primum principiũ*

Præterea xx si vel maximè sic, & non sic habeant omnia; inest tamen in rerum natura magis & minùs: neque enim æquè paria esse duo, ac tria dixerimus: nec decipietur æquè is, qui quatuor, atque is, qui mille, quinque esse existimauerit. Quòd si non æquè decipiuntur; perspicuum est: alterum minùs decipi: quo fit, vt magis verum dicat. Si ergo id, quod magis tale dicitur, propiùs accedit; erit profectò aliquid verum, cui magis verum, sit magis propinquum. Quòd si non est, at certè aliquid iam firmius, ac verius est; ab yy eaq; insana sententia, & quæ prohibet quicquam mente definire, liberi erimus.

Caput V.

Text. 19. *A Baeadem verò opinione, Protagoræ etiam sententia nascitur, & æquè necesse est, vtramque aut esse, aut non esse. N ambsi omnia, quæ videntur, & quæ apparent, vera sunt; necesse est, omnia simul & vera, & falsa esse: multi enim contraria inter se opinantur, & eos, qui non eadem, quæ ipsi sentiunt, falli existimant. quo fit, vt necesse sit rem eandem & esse, & non esse. Quòd c si ita res habet; necesse est, ea quæ videntur, vera esse omnia: opposita enim inter se opinantur ij, qui falluntur, & qui verum dicunt. Ergo si ea, quæ sunt, hoc pacto habent; verum profectò omnes dicunt. Atque vtramque sententiam ex d eadem intelligentia proficisci perspicuum est.*

Congre

Capitis quinti Explanatio:

A B. a *eadem verò*} Disputauit hactenus communiter aduersus eos omnes, qui primum principium negauerũt; nunc disputaturus speciatim contra duo genera Philosophorum, qui diuersis de causis in hanc absurdam philosophãdi rationem inciderunt: docet initio huius capitis, nihil esse discriminis inter opinionem Protagoræ Sophistæ, atque eam quæ recitata, & impugnata est. Dicebat enim Protagoras, quicquid videtur cuilibet, siue exteriori sensu, siue qualibet interiori cognoscendi facultate, verum esse. Docet igitur, Protagoræ opinionem effici ex ea, quæ impugnata est, & vicissim impugnatã sententiam ex Protagoræ opinione: ac proinde ambas pari ratione veras esse, aut falsas. Protagoram narrat Socrates apud Platonem in Menone amplius quadraginta annos pecuniæ cumulandæ causa iuuentutẽ instituisse, totóque eo tẽpore clarũ extitisse. *Institutiũ auctoris in hoc cap.* *Protagoræ sententia.* *Eius vita institutũ.*

b *Nam si omnia*} Ostendit impugnatam sententiam colligi ex Protagoræ opinione.

c *Quod si ita res*} E contrariò ostendit, Protagoræ opinionem ex impugnata sententia effici.

d *Ex eadem intelligentia*} Hoc est, idem valere, ac proinde pari ratione veras esse, aut falsas.

Duo Philosophorū genera.

e *Congrediendi vero*} Duo fuerunt Philosophorum genera (si tamen omnes Philosophorum nomine digni sunt) qui contra primi principii præscriptum, contradicentes simul veras esse dicebant. Alii enim fallacibus rationibus seducti, cùm eas soluere non valerent, ita esse non modò verbis, sed mente etiam asserebant; non absolutè tamen, vt supradiximus, cùm principio illo nihil notius reperiri possit; *cap. 3.* sed quatenus rationibus oppositū concludētibus resistere nequibant. Qua de causa Arist. fieri nō posse docuit, vt quisquā rem eādem simul esse, ac non esse existimet. Alii verò, nec rationibus fallacibus circumscripti, nec vllo alio errore mentis delusi, sed solo contentionis studio eam sententiam contra primi principii manifestissimā veritatem defendere nō dubitabāt, quod sperarēt, se nulla ratione posse redargui. Docet ergo Arist. non eodem modo aduersus vtrosque disputandum esse. Priores enim quoniam dubitando, hoc est rationibus alicuius momēti, & quæ dubitationem aliquam afferre queunt, in eam negationem inciderunt, cum morbo mentis laborent, adhibita solutione rationum sanari facilè possunt. Neque enim pertinaciter, aut gloriæ aucupandæ causa suam sententiam defendunt, sed vi tantummodo rationum coacti, quæ si soluantur, nihil est quod amplius requirāt. At posteriores, cùm sanum habeāt iudicium, nec eam sententiam astruant, nisi ficti disputādi facultate, qua existimant, se nullo pacto posse conuinci; sola redargutione curandi sunt, hoc est, sola suæ ipsorū orationis repugnantia, quo pacto superiori capite cōmuniter contra oēs primi principii euersores disputatū est.

Nō esse eodem modo aduersus vtrosque disputandum.

ἔστι e δ' οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος πρὸς ἅπαντας τῆς ἐντεύξεως, οἱ μὲν γὰρ πειθοῦς δέονται, οἱ δὲ βίας. ὅσοι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπορῆσαι ὑπέλαβον οὕτως, τούτων εὐΐατος ἡ ἄγνοια: οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν ἡ ἀπάντησις αὐτῶν. ὅσοι δὲ λόγου χάριν λέγουσι, τούτων δ' ἔλεγχος ἴασις τοῦ τ' ἐν τῇ φωνῇ λόγου, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασιν.

Ἐλήλυθε f δὲ τοῖς διαπορουσιν αὕτη ἡ δόξα ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἡ μὲν τοῦ ἅμα τὰς ἀντιφάσεις, καὶ τἀναντία ὑπάρχειν, ὁρῶσιν ἐκ ταὐτοῦ γινόμενα τἀναντία. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι τὸ μὴ ὄν, προϋπῆρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμῖχθαι πᾶν ἐν παντί φησι, καὶ Δημόκριτος. καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν, καὶ τὸ πλῆρες ὁμοίως καθ' ὁτιοῦν ὑπάρχειν μέρος, καίτοι τὸ μὲν ὂν τούτων εἶναι, τὸ δὲ μὴ ὄν. ¶ πρὸς g μὲν οὖν τοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνοντας, ἐροῦμεν, ὅτι τρόπον μέν τινα ὀρθῶς λέγουσι, τρόπον δέ τινα ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ ὂν λέγεται διχῶς. ὥστ' ἔστιν ὃν τρόπον ἐνδέχεται γίγνεσθαί τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἔστι δ' ὃν οὔ, καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὂν, καὶ μὴ ὂν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄν. δυνάμει μὲν γὰρ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι τἀναντία, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ. ἔτι h δ' ἀξιώσομεν αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην οὐσίαν *Textus 28.*

Quæ in re insumatur huius capitis disputatio

Hæc cùm ita sint, contra priores disputat Arist. toto hoc cap. adducendis nimirum ac soluendis rationibus quibus illi mouebantur. Contra posteriores autem partim disseruit cap. superiori, partim disputabit cap. 6.

Hoc loco verbum ἀπάντησις, siue occursus, quorundam interpretum sententia

tentiā ad redarguentes pertinet, vt sit sensus{horū non orationi, sed menti occurrendū est.} Verùm nos, quia dictio αὐτῶν magis cū verbo ἀπαντῆσαι, quàm cum verbis τὸν λόγον, & τὴν διάνοιαν videtur iungi; ad eos potiùs, cōtra quos hoc loco disseritur, illud referendū putauimus. Hi.n. cùm primum principium negant, veris Philosophis se opponunt; siue mente id faciant fallacibus rationibus impediti; siue sola voce, & cōtentionis studio.

Congrediendi[e] *verò modus non idem est cū omnibus. Alij enim persuasione, alij vi indigent. Qui enim dubitando eò progressi sunt, vt ita existimarent; eorum ignoratio facilè sanari potest: neque enim eorum contentio de sermone est, sed de intelligentia. Qui verò disputationis gratia ita dicunt, eorum curatio redargutio est eius orationis, quæ & in voce, & in nominibus posita est.*

Orta [f] *est autem in ijs, qui dubitāt, opinio hæc ex ijs, quæ sensibus percipiūtur; contradicentia,*
1.Met. c. *inquam & contraria inesse; cùm ex eodem cōtra-*
4. & 1. *ria fieri cernerent. Itaque si id, quod non est, fie-*
Phy.c.4. *ri nequit, iam antè profectò res erat vtrumque,*
tex.32.33. *quemadmodum & Anaxagoras ait, rē quāuis*
& 34. *in quauis mistā esse, & Democritus item. Nam & hic inane plenúmq; æquè in quauis parte esse tametsi horum alterum ens, alterum non ens esse*
textus 20 *existimat.* ¶ *Eos* [g] *igitur, qui ex his ducūtur, partim rectè dicere, partim ignorare dicemus. Duobus.n. modis dicitur ens. Itaque est quo pacto aliquid ex non ente fieri possit, est itē quo non possit; idemq; simul sit non ens & non ens; non tamē eadem ratione. Nam potestate idem simul cōtraria esse potest; actu non item. Deinde*[h] *verò eos rogabimus, vt aliam quoque rerum substantiā esse existi-*

f *Orta est autem*} Proponit argumenta, quibus Anaxagoras, & Democritus adduci potuerunt, vt cōtra dicentes simul veras admitterent, vt quidam eos admisisse existimabant: atque, illa, ex generatione rerum ortū habuisse. Nam cum Anax. videret ex eadē re fieri cōtraria, vt aerem, & terrā ex aqua, persuasúmque haberet ex nō ente nihil fieri; colligebat, in qualibet eadem re inesse simul cōtraria, ac proinde cōtradicentia. Putabat.n. nō alia ratione entia gigni posse ex entibus, nisi vnumquodque similare corpus ex infinitis corpusculis eiusdem naturæ in eadē re latētibus coalesceret, vt 1. lib. huius operis, & 1. Phy. habes. Democr. verò cū experiretur, ignē fieri ex nō igne, & aquā ex non aqua, & ita cætera ex non talibus, qualia essent, quæ gignerētur, demonstratū existimabat, in quauis re, atque adeo in quauis cuiusq; rei particula, esse simul ens & nō ens, quæ quidē plenū, ac vacuū appellabat. Ita putabat vterq; rectè colligi, rē quamlibet esse simul, & nō esse. — *Ratio Anaxagoræ.* — *Democriti ratio.*

g *Eos igitur.*} Dissoluit proposita argumenta primum quidē, distinctione entis actu, & potētia, deinde negatione consequētiæ. Quod.n. Anaxag. sumebat, nihil fieri ex non ente, verū quidē est, si non ens sumatur pro eo, quod non est potentiā hoc est, pro eo, quod esse nō potest, falsum autem si sumatur, pro eo quod nō est actu: omnia.n fiunt ex materia, quæ nō est ens actu, sed potentia, id est, quæ secundùm se non pertinet ad certā aliquā speciē rei naturalis, sed per formā pertinere potest. Proinde non sequi, siue omnia, siue contraria esse actu in eadē re, sed potestate duntaxat, quo quidē pacto ex cōtrarijs non sequitur contradicentia. Quod verò Democr. econtrariò sumebat, quodlibet ens fieri ex non ente, verū quidem esse si non ens sumatur pro eo, quod ita nō est ens actu, vt tamen sit ens potētia qualis est materia; falsum autem, si sumatur pro eo, quod nec est actu, nec potentia ens: quo tamen pacto sumendū foret, vt sequerētur cōtradicentes simul veræ. Aduerte autē, fieri ex aliquo, non idem esse hoc loco, atque fieri ex termino a quo, sed fieri ex subiecto. — *Solutio ex distinctione entis actu, & potentia.* — *Solutio negatione consequētiæ.*

h *Deinde vero eos*} Dissoluit easdē rationes negatione cōsequentiæ. Quan-

 quam

quā.n. quis admittat, effici ex illis, vt in rebus sensibilibus, & mutationi obnoxiis dentur cōtradicētes simul veræ, tamen nō efficitur vt dentur in omnibus, quippe cùm præter res sensibiles sint aliæ quædā substantiæ omnis mutationis expertes, in quibus rationes propositæ nihil cōficiunt. Quanquam vero Arist. hoc dicere potuit accōmodatè ad suam sententiā de substātiis separatis, potius tamē videtur hoc loco Platonis partes agere, alludēs ad ideas, vt D. Thom. existimat. Id enim significāt verba illa, Rogabimus & aliam substantiā eorū, quæ sunt, &c. Nā nec dixisset Arist. rogandos esse illos, vt substantias separatas à se positas admitterēt, quas necessaria ratione se inuexisse existimabat, nec etiam illæ dici possunt substantiæ, siue essētiæ rerum, quales dicebantur apud Platonem ideæ. Hunc tamen locū trāstulit Argyropylus accōmodatè ad Arist. sententiam hunc in modū: Et insuper eos admonebimus, & aliam in ratione rerū substantiam esse existimare, &c. Quæ lectio Græco contextui haud satis respondet.

οὐσίαν εἶναι τῶν ὄντων, ᾗ οὔτε κίνησις ὑπάρχει, οὔτε φθορά, οὔτε γένεσις τὸ παράπαν. *Lectio 7. Text. 24.*

Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ φαινόμενα ἀλήθεια, ἐνίοις ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐλήλυθε. τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὐ πλήθει κρίνεσθαι οἴονται προσήκειν, οὐδὲ ὀλιγότητι, τὸ δ' αὐτὸ τοῖς μὲν γλυκὺ γευομένοις δοκεῖν εἶναι, τοῖς δὲ πικρόν. ὥστ' εἰ πάντες ἔκαμνον, ἢ πάντες παρεφρόνουν, δύο δ' ἢ τρεῖς ὑγίαινον, ἢ νοῦν εἶχον, δοκεῖν ἂν τούτους κάμνειν, καὶ παραφρονεῖν, τοὺς δ' ἄλλους, οὔ. Ἔτι δὲ πολλοῖς τῶν ἄλλων ζῴων τἀναντία φαίνεσθαι, καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῷ δ' ἑκάστῳ πρὸς αὑτὸν οὐ ταὐτὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀεὶ δοκεῖν. ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον. οὐθὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. Διὸ Δημόκριτός γέ φησιν, ἤτοι οὐθὲν εἶναι ἀληθές, ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον. ὅλως δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν, φρόνησιν μὲν τὴν αἴσθησιν, ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναί φασιν. ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἕκαστος, τοιαύταις δόξαις γεγένηνται ἔνοχοι. καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν, μεταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν. Πρὸς

Refutatio eorū, qui dicebant, quicquid videtur, cuilibet, verū esse.

i *Sed & veritas*] Proponit sententiā eorū, qui propterea cōtradicentes simul veras admittebāt, quòd putarēt quicquid verū esse apparet, verū esse. Qua in re primùm docet, hanc sententiā ex rebus etiam sensibilibus profectā fuisse, quod paulò pòst, qua ratione acciderit exponet, tum tria eorum argumenta proponit. Primū est, Si qua est ratio, ob quā non quicquid verū apparet, verum sit, ea est maximè, quia cū homines cōtraria sentiunt, iudiciū veri, & falsi penes plures est, hoc autem non est dicendū, ergo nec illud. Maior ab illis ex eo forsitan perspicua supponebatur, quia natura nō deficit in pluribus, sed in paucioribus. Minorē ex eo ostendebāt, quia si iudicium veri, & falsi ex multitudine, & paucitate eorum, qui hanc, vel illam partē approbant, metiendum esset, cùm mel à rectè valentibus iudicetur dulce, ab ægrotis autē amarū, virtúsque ab homine sanæ mentis dicatur amplectēda, ab insano autem, & peruersæ mentis repudiāda: si duobus, aut tribus exceptis cæteri omnes ægrotarent, aut insani essent, iam ægroti, & insani essent valentes, ac mentis cōpotes, qui

Primum argumentum eorū, qui quicquid apparet, verum esse dicebant.

qui autē rectè valent, ac mentis sunt suæ, ægrotarent, ac insanirent, siquidem apud vos iudiciū de sapore, ac virtute penes eos tantùm est, qui rectè valēt, ac sanæ sunt mētis. Si hoc igitur absurdū est, vt dicitis, efficitur, vt nō ex multitudine, & paucitate hominū metiendū sit iudicium veri, & falsi, sed quod cuique videtur verum, id planè verū sit. Cæterùm, quia diceret aliquis, nō quod plu- Secūdum
ribus videtur, id solum, ac semper verū esse, sed quod iis, qui corpore, ac animo rectè valent, hoc secundum argumentū adhibebāt. Bruta animātes cū rectè valēt, contra atque nos, dum benè habemus, de plerisque rebus iudicant: quod enim pabulum approbat bos, id ferè reiicit homo. Sæpe quoque homines, qui mente, ac corpore rectè valent, alii ab aliis in iudicio earumdem rerum dissentiunt, vt patet in cōtrouersia Philosophorū de humana felicitate, de bono & æquo, & plerisque rebus agendis: quin etiā vnusquisque nostrū etiā, tum cùm nullo morbo laborat, alio atque alio tēpore contraria fert iudicia secundū sēsum, imò verò, quod addere posset, & secundū mētem. non est autē potior ratio, cur alii, quàm alii, aut iidē hoc tēpore, quàm alio (si modo omnes, ac sēper benè habeant) rectius iudicēt: igitur si vlla est in reb' veritas, sanè iudiciū de rebus æquè verum est in omnibus. Id quod etiam confirmabant ex sententia illa Democriti, Aut nihil verum esse (determinatum videlicet, & cuius oppositum verum non sit) aut si quid est verum, exploratum id nobis non esse.

existiment, cui neque motus, neque corruptio, nec generatio vlla insit.

Text. 21. *Sed [i] & veritas eorū, quæ apparent, apud quosdam, ex sensibilibus est orta. Neque enim æquū esse existimant, vt multitudine, & paucitate verum discernatur, cùm idē aliis gustantibus videatur dulce, aliis amarum. Quocirca si omnes ægrotarent, aut omnes insanirent: duo autem, vel tres rectè valerent, aut sanæ mentis essent; hi profectò ægrotare, insanique esse viderentur, cæteri non item. Præterea plerisq; aliis animalibus cōtraria apparere, itemque nobis, neque etiam eadem quemque semper, quæ aliàs, sensuum iudicio æstimare. Quæ nam igitur vera sint ex his aut falsa, obscurum est. neque enim magis hæc, quàm illa, sed æquè vera sunt omnia. Hinc Democritus ait, aut nihil verum esse, aut nobis manifestum non esse. Omnino [k] autem quia prudentiam sensum esse, atque hunc alterationem existimant; necessariò effici dicunt, id, quod sensui apparet, verum esse. Ob [l] hæc enim & Empedocles, & Democritus, &, vt vno verbo dicam, cæteri omnes, talibus opinionibus obnoxii facti sunt. Nam & Empedocles eos, qui habitu mutantur, prudentia mutari, his verbis ait.*

Ad

K *Omnino autem*] Proponit tertium argumentum illorum, quod ita habebat, Quicquid videtur sensui, est verum: omne iudicium de vero est iudicium sensus, igitur omne iudicium de vero est verum, seu, quod idem est, quicquid videtur verum est verum. Maiorem probabāt. Quia actus sentien- Tertium.
di est alteratio quædam facta à re sensibili in sensu, id autem, quod alteratur, tale fit per alterationem, quale est id, à quo alteratur, quandoquidem omne agens assimilat sibi id, quod patitur. cum igitur veritas consistat in conformitate iudicii, & rei, de qua iudicium fertur, efficitur, vt quicquid sensui videtur, sit verum. Minorem ex eo veram esse existimabāt, quia putabant prudētiam, siue sapientiam, hoc est, actum iudicandi de vero, esse sensum, siue actum sentiendi, iudicandive secundum sensum.

l *Ob hæc enim & Empedocles*] Docet, Empedoclem, Democritum, & alios plerosq; iis, quæ in hac extrema ratione dicta sunt, cōcessis, planè teneri reos illius insanæ sentētiæ, quæ contradicentes simul veras esse cōcedit. Quā quidē Vetere nomine taliū appellat, q̄ indigna sit, quæ inter opiniones referatur. Itaq; etsi accusat.

forte hi auctores contenderent, se non fuisse in hac sententia, tamen Arist. ex iis, quæ illi concesserunt, atque adeo docuerunt, affirmat, eos, velint nolint, obnoxios illi fuisse, & omnibus incommodis, quæ illam sequuntur.

Πρὸς[m] παρεὸν γὰρ μῆτις ἐναύξεται ἀνθρώποισι. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέγει. ὅσον ἀλλοῖοι μετέφυν, τόσον ἄρ σφισιν αἰεί, καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίστατο. καὶ Παρμενίδης δὲ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς[n] γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων, τὼς νόος ἀνθρώποισι παρίσταται. τὸ γὰρ αὐτό ἐστιν, ὅπερ, φρονέει[o] μελέων φύσις ἀνθρώποισι, καὶ πᾶσι καὶ παντί. τὸ[p] γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα. Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἑταίρων τινάς, ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ὑπολάβωσι. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον ταύτην ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι[q] ἐποίησε τὸν Ἕκτορα, ὡς ἐξίστη ὑπὸ τῆς πληγῆς, κεῖσθαι ἀλλοφρονέοντα: ὡς φρονοῦντας μὲν καὶ τοὺς παραφρονοῦντας, ἀλλ' οὐ ταὐτά. δῆλον οὖν ὅτι εἰ[r] ἀμφότεραι φρονήσεις, καὶ τὰ ὄντα ἅμα οὕτω τε, καὶ οὐχ οὕτως ἔχει. Com. 5.

Ἦ[s] καὶ χαλεπώτατον τὸ συμβαῖνον ἐστιν. εἰ γὰρ οἱ μάλιστα τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθὲς ἑωρακότες (οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὗτοι τοιαύτας ἔχουσι τὰς δόξας, καὶ ταῦτα ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἀληθείας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀθυμῆσαι τοὺς φιλοσοφεῖν ἐγχειροῦντας; τὸ γὰρ τὰ πετόμενα διώκειν, τὸ ζητεῖν ἂν εἴη τὴν ἀλήθειαν.

Αἴτιον[t] δὲ τῆς δόξης τούτοις, ὅτι περὶ τῶν ὄντων μὲν Text. 22.

m *Ad præsens homini*} Hæc verba Emped. eò pertinere videntur, vt significent, intellectum non distingui à sensu: in eãdémque sententiam referuntur ab Arist. 3 de Anima cap. 3. Itémque vt declarent sensum esse alterationem à rebus sensibilibus factam: sic. n. exponenda sunt; Secundũ id, quod adest, apparet que efficitur hominibus prudentia, veritatisque cõprehẽsio. vt Alex. exponit. Ita sit, vt intelligat Emp. mutato habitu, id est constitutione corporis a sensibilibus quibus sensus alterãtur, mutari prudentiam, siue sapientiam, hoc est iudicium, quo intellectus verum iudicat; non quòd mutetur sapientia vt non sit, sed vt alia sapientia fit. text. 150.

Empedoclis verba.

n *Namque vt temperies*} Hæc etiam verba, hominis sunt nullã vim animi agnoscẽtis sensibus superiorẽ qua nimirũ homo sensus cohibere, & naturales propensiones comprimere possit.

Parmenidis.

o *Membrorum natura*} Sensus horum verborum est; Solam naturã corpoream mẽbris insitã, esse eam, quæ sapit; id est, cui omnium hominum sapientia tribuenda est.

p *Nã quod plus est*} Hoc est plus valet. Quib⁹ verbis declarat Arist. Parmenid. nõ posuisse mentẽ siue intelligentiã superiorẽ sensibus, quasi dicat. Vis. n. animi, quã ponimus dominãtẽ sensibus. & quã negat Parmenides, intelligẽtia est.

q *Quod Hectorem*} Quod Homerus dicit, Hectorẽ ex accepto vulnere iacẽtem, ac insanientem aliud sapere cœpisse (quasi insani sapiant quidẽ verũ, sed tamen aliter, atq; sani) argumẽto est illũ putasse sapientiã nihil distingui à sensu, & quod quisq; iudicat, id verũ esse. Sapientia. n. non nisi verorum est. Quamquam verò, aliud sapere, in loco Homeri cit. pro desipere accipi potest; tamẽ quia

Homeri.

text. 150. quia Homerus aliàs notatur eius vitii, quod intellectum à sensu non distinxerit, vt habes 3. de Anima, cap. 3. ideo Arist. iuxta priorem expositionem illum hoc loco interpretatur, seu potiùs illius interpretationē ab aliis inuectā tradit.

r *Si vtraque prudentia*} Quasi dicat: Si iudicium insanorum, æquè ac hominū sanæ mentis sapientia est, ac proinde verum; cùm sani, & insani maxima ex parte de iisdē rebus contraria iudicent planè efficitur, vt eædem res simul esse, & non esse possint.

Ad [m] præsens homini semper prudentia crescit.

Et alio rursus loco inquit.;

Mutari vt variè contingit corpore cuique,
Sic animus diuersa sapit.--

Parmenides quoque id. m asserit ita scribens,

Qualis [n] temperies membrorū cuique suorū est,
Huic etiam talis mens contigit.--

Idem est enim atque illud,

Membrorum [o] natura viris sapit insita iunctis.

Quod [p] enim plus est intelligētia est. Sed & Anaxagoræ breuis illa sententia ad quosdam eius familiares memoriæ prodita est, Talia ipsis fore ea, quæ sunt, qualia ipsi existimabunt. Aiunt quoque Homerum in eadem sententia videri, quod [q] Hectorem cùm ex vulnere, mente dimotus esset, iacere fecerit aliud sapientem: quasi qui mente capti sunt, sapiant illi quidem, sed non eadem. Patet igitur si [r] vtraque prudentia est, ea etiam quæ sunt, ita simul, & non ita habere.

Quæ [f] etiam ex re molestissimum est, quod efficitur. Si enim ii, quibus verum maximè videre contigit (sunt autem hi, qui illud maximè quærunt ac amant) talia sibi persuadent, atque hæc de veritate pronunciant; quomodo non meritò ii animo concidant, qui philosophari conantur? Erit enim nihil aliud veritatem quærere, quàm volantia insequi.

Textus 33. *Vt [t] hi autem ita opinarentur, hæc causa fuerit, quia*

Inuehitur in veteres quosdam.

f *Quæ etiam ex re*} Contineri non potest Aristot. quin in eiusmodi Philosophos inuehatur; & meritò quidem. Vt enim Hospes Eleates apud Platonem in Sophista rectè ait, Aduersus eos omni rationum conatu pugnandum est, qui sciētia, prudentia, menteque sublatis, quicquam aliud asseuerant: hi autem omnē scientiam, & quicquid præterea in nobis est, quo veri percipiendi capaces sumus, de medio tollunt; ac proinde nihil aliud quàm suo philosophandi exemplo, atque doctrina eos, qui philosophari cupiunt, à Philosophiæ studio deterrent. Exemplo quidem, Quia si ii, qui totam vitæ suæ rationem in veritatis inuestigatione posuerunt adeo absurdas, & à vero alienas opiniones in mentem induxerunt; quo pacto non eis concidat animus, qui nouiter ad Philosophandum accedunt? Doctrina vero, quia qui omnia vera esse affirmant, nullam synceram veritatem superstitem relinquunt. Neque enim omnia vera esse possunt (quod ipsi aiūt) nisi simul etiam sint falsa, cùm affirmationes negationibus, & negationes affirmationibus repugnent. Ita fit, vt veritatem synceram quærere perinde sit, ac si quis aues volantes currendo insequatur, quod molestissimum sanè ac grauissimum auditu est: isto enim modo nihil aliud erit Philosophorum more veritatem quærere, quàm impossibilia conari.

Prior causa horum opinionis.

t *Vt hi autem opinarentur*} Tradit causas, & quasi fontes detegit, vnde istorum error manarit. Vna fuit infinitio materiæ rerum sensibilium; altera, earū mutabilitas, & inconstantia. Priorem sic explicat. Cùm hi de rebus omnibus, quasi primi Philosophi disserere instituissent, nec alias præter sensibiles, & corruptibiles agnouissent; hæ verò constent materia, quæ ex se omnino indefini-

ta est, & ens potentiâ ad omnia, vt superius dictũ est; illud est cõsecutũ, vt quidã eorum respicientes ad amplitudinem, & capacitatẽ materiæ, nec distinguẽtes potentiã ab actu, oĩa de omnibus verè affirmari, & negari posse existimarẽt.

a *Quocirca verisimiliter*} Quoniam ea, quæ supra in dissoluenda ratione Anaxagoræ dicta sunt, ad huius causæ refutationem valent, id tantum existimauit Arist. dicendum hoc loco, vtcunque verisimili ratione hos Philosophos motos fuisse, non tamẽ vera, & quæ probari, debeat, vt ex dictis patet. Aquinus .n. esse ait illos propter vtcumque probabilem rationẽ, qua permoti sunt, aliqua ex parte excusare, quam propter errorẽ, quẽ inde hauserunt, acrius reprehendère. Quod secus fecit Epicharmus Poeta, qui cùm intelligeret Xenophanem nonnulla ignorasse, vt scribit Alexã. aliis plerisq; quæ in eo laudare poterat, prætermissis, illum propter errata, quæ deprehenderat, scõmatis, & maledictis incessit. Albertus refert hãc Xenophanis reprehensionem ad stupiditatem sententiæ illius, quæ 1. lib. narrata est. Alii legunt, tum Græcè, tum etiam latinè [quam vt Epicharmus aut Xenophanes] quæ lectio, si vera est, significat, acrius Epicharmum, & Xenophanem insectari solitos fuisse eos, quos errasse comperissent. De Xenophane .n. sic refert Laërt. scriptum esse à Timone Xenophanem sub acerbum, & Homeri nobile flagrũ. Epicharmi honorificè meminit Plato in Theæteto. Ait enim illum fuisse summum Poetam in Comœdia, vt Homerus fuit in Tragœdia.

Aristotelis modestia in reprehendendo.

μὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπουν, τὰ δ' ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον· ἐν δὲ τούτοις, πολλὴ ἡ τῆς ἀορίστου φύσις ἐνυπάρχει, καὶ ἡ τοῦ ὄντος οὕτως, ὥσπερ εἴπομεν. διὸ εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν. οὕτω γὰρ ἁρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ὥσπερ Ἐπίχαρμος * εἰς Ξενοφάνην. ἔτι δὲ πᾶσαν ὁρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος οὐθὲν ἀληθευόμενον περί γε τὸ πάντῃ πάντως μεταβάλλον, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. ἐκ γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἡ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν, καὶ οἵαν Κρατύλος εἶχεν, ὃς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾤετο δεῖν λέγειν, ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα εἰπόντι, δὶς τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι· αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ' ἅπαξ.

** Alibi ἢ Ξενοφάνης.*

Com. 4

Ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν μεταβάλλοι * ὅτε μεταβάλλει, ἔχει τινὰ αὐτοῖς ἀληθεῖ λόγον μὴ οἴεσθαι εἶναι. καὶ τοί ἐστί γε ἀμφισβητήσιμον. τό τε γὰρ ἀποβάλλον ἔχει τι τοῦ ἀποβαλλομένου, καὶ τοῦ γιγνομένου ἤδη ἀνάγκη τι εἶναι· ὅλως τε εἰ φθείρεται, ὑπάρξει τι ὄν, καὶ εἰ γίγνεται ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ ὑφ' οὗ γεννᾶται ἀναγκαῖον εἶναι,

καὶ

** Alias ὅτι.*

Hæc lib. 3. tract. 3. cap. 4.

Lib. 9. de vitis Philosophorũ in Xeno.

Posterior causa.

x *Præterea, cùm omnem*} Hæc est altera causa, ex qua error illorũ est ortus, rerum videlicet sensibilium mutabilitas, & inconstantia. Nam cùm illi totam rerum naturã irrequieto motu instar fluminis omni ex parte mutari, ac fluere arbitrarentur; ita nimirũ, vt nihil in re vlla esset, quod continenter nõ mutaretur, de eo autẽ, quod omni ex parte mutatur, dũ ita mutatur, ac variatur, nullũ fixũ entis gradũ dici posse intelligerent (mutatio .n. non est ens, sed entis acquisitio, aut deperditio) illud effici existimabant, veritatem enunciationum,

si vlla est,

si vlla est, non esse ex rebus ipsis, sed ex opinione, quæ de illis habetur, sententiã: quare si quid verũ est, quod cuique videtur, id omne, ac solum verum esse.

y *Ex hac enim*} Hinc manasse docet opinionẽ Cratyli, aliorumque Heracliti sequaciũ, quæ fuit summa, siue extrema huius sectæ. Eo enim processit Cratylus in ea defensanda, vt lõgè post se præceptorẽ Heraclytũ reliquerit. Primũ enim adeo in ea profecit, vt tandẽ putaret res non esse verbis ostendendas, quòd prius illæ defluerẽt, quam verba finirentur. Proinde lõgè melius esse cẽsebat, si digito ostenderentur, tũ ob maiorẽ breuitatẽ, tũ maximè quia quod digito monstratur, quicquid illud tãdẽ sit & quantumcũque varietur totũ id digitus monstrat. Deinde illud præceptoris ferre nõ poterat, quod dixisset, neminẽ posse bis eundẽ fluuiũ ingredi. Ipse enim ne semel quidẽ id fieri posse existimabat, quod in ipso transitu alia, atq; alia aqua aliũ, atq; aliũ fluuiũ efficeret, vel, quod res transiens alia atque alia esset. Qua similitudine significabat, nõ rectè sensisse præceptorem, si vel quantulũcunque spatiũ rem nullã in eodẽ statu permanere existimauerat.

Extrema sententia Heracliti sectatorum.

Quia veritatem illi quidem de rebus exquirebant; sed tamen ea duntaxat, quæ sensibus subiecta sunt, esse arbitrabantur: in his autem indefiniti natura, eiusque, quod eo pacto est ens, vt exposuimus abundè inest. Quocirca [u] *verisimiliter quidem dicunt, vera autem non dicunt. hoc enim potiùs modo loqui par est, quàm quo Epicharmus in Xenophanem. Præterea* [x] *cùm omnem hanc naturam mutari: de eo autem, quod mutatur, nihil verè dici cernerent; de eo, quod omni ex parte mutaretur, nihil verè dici posse existimabant. Ex hac* [y] *enim existimatione orta est extrema illa opinio eorum, quos commemorauimus, ea, in qua fuerunt ij, qui se Heracliti sectatores profitebantur, quamque Cratylus habuit, qui tandem nihil dici oportere existimabat, sed digitum modò mouebat. Heraclitúmque obiurgabat, quòd dixisset, nõ posse quemquam bis fluuium eundem intrare: ipse enim ne semel quidẽ existimabat. Nos* [z] *autẽ ad hanc quoq; rationẽ dicemus, eos vera quadã ratione duci, vt existiment id quod mutatur, cùm mutatur, nõ esse. quamquã hoc nõ caret cõtrouersia. nam & id, quod abiicit, aliquid habet eius, quod abiicitur; & eius, quod fit, aliquid iam sit necesse est: ac omnino, si corrumpitur, erit res aliqua; si fit, & id ex quo fit, & à quo generatur, necesse est existat, idque*

z *Nos autem ad hanc*} Disputat contra eos, qui ex mutabilitate rerum nihil certum, & definitum de re vlla dici posse colligebant. Primúmque illis concedit, aliqua ex parte illud verum esse, quod dicebant, Quod mutatur, cùm mutatur, nullum fixum ac certum entis gradum sibi vendicare. Qua enim ratione mutatur, nondum habet completum esse, sed illud acquirit. At simpliciter, & absolutè id dubium esse, ne dicat falsum. nam ipse enim pollicitus fuerat se acturum cum iis, qui ratione aliqua deliri primum principium negassent. Nam, quod id absolutè dicendum non sit, ipsa mutationis ratio postulat. Quicquid enim formam abiicit, adhuc habet partem illius, in qua certus aliquis gradus entitatis designari possit: alioqui iam totam abiecisset. Id etiam, quod formam acquirit, iam habet partem illius, in qua certum aliquid fixúmque accipi valeat: alioqui iam totam haberet. Rursus, quod corrumpitur, certum ens sit necesse est, alioqui nihil corrumperetur. Quod item generatur ex aliqua materia, & ab aliquo efficiente generatur: nec huiusmodi materia generatur simul ex alia, & illa ex alia, & hoc efficiens ab alio, & illud ab alio, & sic in infinitum: sed necesse est, cùm generatio cuiusque rei fit, dari aliquã materiã, & aliquod efficiens, quæ nullo modo generentur, vt 2. lib. ostensum est. Ita fit, vt etiã si res, qua ratione mutatur, nullũ certũ entis gradũ sibi

Cõtra eos qui ex mutabilitate rerum, nihil certi percipi posse putabant primum argumentum.

Nisi certum, & definitum aliquid sit, nõ posse dari mutationem ullã.

sibi vendicent; tamen in eo, quod nondum abiecerūt, aut iam consecutæ sunt; itémque ratione materiæ, saltē primæ, & efficientis primi, certū aliquid designari possit, quod illis tribuatur. Quapropter ii, etiam, qui continentē rerum mutationem profitentur, aliqua etiam excipere coguntur, si suā velint defendere sententiam. Alio, qui non modo non esset perennis fluxus rerū omnium, sed ne vlla quidem mutatio.

καὶ τοῦτο, μὴ εἶναι εἰς ἄπειρον. ἀλλὰ [aa] ταῦτα παρέντες, ἐκεῖνα λέγομεν, ὅτι οὐ τὸ αὐτό ἐστι τὸ μεταβάλλειν κατὰ τὸ ποσὸν, καὶ κατὰ τὸ ποιόν. κατὰ μὲν οὖν τὸ ποσὸν ἔστω μὴ μένον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος ἅπαντα γινώσκομεν. ἔτι [bb] δ' ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τὸν ἀριθμὸν εἰδότες οὕτως ἔχοντα, περὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως ἀπεφήναντο. ὁ γὰρ περὶ ἡμᾶς τοῦ αἰσθητοῦ τόπος ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει διατελεῖ μόνος ὤν· ἀλλ' οὐθὲν, ὡς εἰπεῖν, μόριον τοῦ παντός ἐστιν. ὥστε δικαιότερον ἂν δι' ἐκεῖνα τούτων ἀπεψηφίσαντο, ἢ διὰ ταῦτα ἐκείνων κατεψηφίσαντο. ἔτι [cc] δὲ δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τούτους ταὐτὰ τοῖς πάλαι λεχθεῖσιν ἐροῦμεν· ὅτι γάρ ἐστιν ἀκίνητός τις φύσις, δεικτέον αὐτοῖς, καὶ πειστέον αὐτούς, καί [dd] τοίγε συμβαίνει Text. 24.

Impugnādis rebus apertißimis eneruari vim intelligendi.

aa *Sed his omissis* } Quoniam ii, quibuscum disputat, negandis rebus apertissimis imbecillū, & quodāmodo eneruatum reddiderūt intellectū, omissis fortioribus, ac robustioribus argumentis, quale est, quod modo tetigit ad planiores, magisque populares rationes se cōuertit, quarum hæc est vna. Etsi illis cōcedatur, res omnes perpetuò fluere, eam tamen continentem mutationem accidere rebus ratione quantitatis, id est materiæ, non autē ratione qualitatis, hoc est formæ, per quā res cognoscūtur, & ex qua nominātur. Ita fieri, vt nō sit, cur negetur in rebus stabile fundamentū veræ orationis, & ideo ad solā earū speciem, &, vt ita dicā apparētiā cōfugiatur. Fluxus .n. materiæ stabilitatē formæ nō impedit. Appellat autē Arist. hoc loco formā nomine qualitatis, & nomine quātitatis materiā, tū quia qualitas est nota quædā, & indicium formæ, quantitas autē materiæ: tū etiam, quia omnē varietatē formæ sequitur variatio alicuius qualitatis: accessionem autē, & decessionem nouæ materiæ, accessio, & decessio nouæ quātitatis. Quibus de causis, aliisque nonnullis solet quātitas dici sequi materiā, & qualitas formā. Quo autē pacto fluēte materia, forma nō fluat (quod in sola nutritione viuentium perfectorum propriè accidit) priori lib. de generatione explicatum est.

Secundū argumentum.

Appellat formam qualitatē materiā primam quantitatem.

Tertium argum.

bb *Præterea reprehensione* } Tertiū argumentū adhibet, q nō rectè colligant ex fluxu quarundā rerū, omniū omnino instabilitatē. Nam, vt illis concedatur, res omnes, quæ sunt apud nos, esse ex omni parte mutabiles, tamē cùm eæ omnes minima sint pars vniuersi, quā nā quæso cōsecutio est, si ex earum cōtinēti fluxu, omniū omnino rerū incōstantia colligatur? iustius sanè illi, quoniā nullū interitū, nullā incōstātiā in rebus cœlestib. experti erāt, aliquā terrenarū stabilitatē ex illarū cōstātia collegissent (id n. rectè fecissēt secūdū speciē) quā cœlestes, ac maximas, terrenarum argumēto fluxas, & caducas esse pronunciassent.

Vnde hauserint opinionem de perēni fluxu rerū omnium.

Quo loco aduerte, hos Philosophos ex rebus, quæ accrescūt, & decrescūt sibi persuasisse res omnes esse in continenti fluxu. Cum .n. obseruassent, res viuētes, in mēse, aut longiori tempore accrementū & decremētum accipere, nec tamē id, cū paulatim fit, sensu percipi, suspicati sunt, cœlestes etiā, quas nō cernimus vnquā deficere, longissimo tamē aliquo tēporis spatio tādē defecturas, aut certè ob id nō penitus dissolui, quia continenter alātur ex his, quæ è terra ascendunt.

Quod

Quod quàm male colligatur non opus est docere. Quàm verò id absurdũ sit, & à veritate alienum, alibi ostendendum est.

Sunt tamen, qui in hanc sententiam locum hunc vertendum putent, Reprehendendos esse eos qui hoc modo de rebus existimarunt, propterea quod cùm pauciores numero sensibiliũ rerum corrumpi viderent (eas nimirũ, quæ sunt apud nos) de toto tamẽ vniuerso sensibili eandem sentẽtiã tulerũt. Sed quoniã Aristoteles nõ putat, corpora corruptibilia esse pauciora numero sempiternis, sed lógè plura sunt qui velint, res pauciores numero sumi, hoc loco pro minoribus magnitudine, vt numeri vocabulum pro magnitudine vsurpetur. Alii, quoniam hæc interpretatio violẽta est admodũ, existimãt, corpora corruptibilia cẽseri hoc loco pauciora numero sempiternis, quia conferuntur non modò cum cœlis, sed etiã cum astris, quæ sunt penè infinita; ea potissimùm, quæ à nobis distinctè non cernũtur. Verùm, siue hoc modo dicãt, siue Aristotelẽ loqui velint de corporibus simplicibus, ex quibus cætera cõstant (horũ.n. numerus apertè minor est in iis, quæ intereũt, quàm in sempiternis) obstat primum, quòd impropriè accipiũt verbũ ἐλαττόνων, quod propriè nõ pauciora, sed minora significat, cum interim nihil cogat accipi hoc loco impropriè pro paucioribus, vt nonnumquã fit. Deinde obstat id quod pro ratione redditur, locũ videlicet corruptibiliũ rerum esse nullũ propemodũ: neque .n. ex paruitate loci colligitur, minoré esse numerũ eorum corporũ, quæ in eo continẽtur. sed minorẽ esse magnitudinem omniũ simul. Postremò. quòd ipsa verborũ syntaxis non patitur, vt verbum τὸν ἀριθμὸν iungatur cum verbo τῶν ἐλαττόνων, vt significentur pauciora numero: sed tota periodus hãc omnino collocationẽ postulat: ἔτι δὲ ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ἰδόντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν οὕτως ἔχοντα ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, περὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως ἀπεφήναντο: quàm syntaxim versio nostra exprimit. Itaq; Aristoteles sumens numeri vocabulũ pro multitudine rerũ, seu potius, vt passim solet, pro ipsis rebus multis, duo paucis verbis in huiusmodi Philosophorũ sentẽtia reprehendit. Vnũ. quod vel ex sola sensibiliũ rerũ mutatione collegerũt, οὐρανὸν, hoc est totũ vniuersũ simpliciter (quicquid tandẽ illud contineat) esse mutabile, cùm etiam re vera cõtineat res omnis materiæ, ac mutationis expertes. Alterũ quòd non ex incõstantia maiorũ, & insigniorũ sensibiliũ sed minorũ (quæ etiã simul iũcta minimã, ac prope nullã partẽ magnitudinis efficiunt totius vniuersi) collegerint, totũ cælũ, id est, totũ hoc vniuersũ sensibile esse instabile, & incõstans ac proinde totum vniuersum simpliciter, quod illi à sensibili non distinguebant.

Alia versio.

Quorũdã responsio.

Aliorũ.

Impugnatio.

Numerus quo pacto hic sumatur.

idque nõ in infinitũ progrediatur. Sed aa his omissis illa dicimus, non idẽ esse, quantitate, atque qualitate mutari. Atque vt demus ratione quãtitatis nõ manere; certè ratione formæ omnia cognoscimus.

Text. 3. *¶ Præterea* bb *reprehensione digni sunt qui ita existimant, quia cùm vel ipsorum sensibilium numerũ hoc pacto habere in minoribus animaduerterent; de toto cælo similem sententiã pronunciarũt. Is enim locus rerum sensibiliũ, qui circa nos est, corruptioni solus, generationique obnoxius est: at is nulla prope dixerim pars est vniuersi. Itaq; iustius illa propter hæc absoluissent, quàm propter hæc illa damnassent. Illud* cc *quoque apertũ est, nos eadem illa, quæ olim, diffiniuimus, his esse obiecturos: est enim eis ostendendum, ac persuadendũ, immobilem quandam naturam esse; tametsi* dd *accidit iis, qui*

cc *Illud quoque apertum*} Quartum argumentũ adiungit, Quod aliqua saltem res detur in rerum natura penitus immobilis, vtpotè primus motor, quod ipse olim ostenderat. 8. Physicorum lib. & 12 huius operis repetet.

Quartum argum.

dd *Tametsi accidit*} Postremò arguit eodem Philosophos, quòd absurda illa sententia de contradicentibus simul veris, quam colligunt ex continenti, & irrequieta

Tandem eos perstringit ex ipsorũ sententia repugnantia.

irrequieta mutatione rerum, potius repugnet earū mutationi, quam in ea fundetur. Si enim omnia de omnibus verè affirmantur, ac negantur, non erit vllus terminus affirmatiuus, aut negatiuus, ex quo, vel ad quem res vlla mutari possit siquidem nihil mutatur nisi in id, quod non habet.

συμβαίνει τοῖς ἅμα φάσκουσιν εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἠρεμεῖν [ee] μᾶλλον φάναι πάντα ἢ κινεῖσθαι. οὐ γάρ ἐστιν εἰς ὅ τι μεταβάλλει· ἅπαντα [ff] γὰρ ὑπάρχει πᾶσι. textu 24

Περὶ [gg] δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές, πρῶτον μέν, ὅτι οὐδ᾽ ἡ αἴσθησις ψευδὴς τοῦ ἰδίου ἐστίν· ἀλλ᾽ ἡ φαντασία οὐ ταὐτὸν τῇ αἰσθήσει. εἶτ᾽ [hh] ἄξιον θαυμάσαι, εἰ τοῦτ᾽ ἀποροῦσι, πότερον τηλικαῦτά ἐστι τὰ μεγέθη, καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα, οἷα τοῖς ἄποθεν φαίνεται, ἢ οἷα τοῖς ἐγγύθεν· καὶ πότερον οἷα τοῖς ὑγιαίνουσιν, ἢ οἷα τοῖς νοσοῦσι· καὶ βαρύτερα, πότερον οἷα τοῖς ἀσθενέσιν, ἢ οἷα τοῖς ἰσχύουσι· καὶ ἀληθῆ, πότερον οἷα τοῖς καθεύδουσιν, ἢ οἷα τοῖς ἐγρηγορόσιν. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴονταί γε, φανερόν. οὐθεὶς γὰρ ἐὰν ὑπολάβῃ νύκτωρ Ἀθήνησιν εἶναι, ὢν ἐν Λιβύῃ, πορεύεται εἰς τὸ ᾠδεῖον. ἔτι [ii] δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος· ὥσπερ καὶ Πλάτων λέγει, οὐ δὴ που ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἰατροῦ δόξα, καὶ ἡ τοῦ ἀγνοοῦντος, οἷον περὶ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ὑγιοῦς, ἢ μὴ μέλλοντος. Ἔτι [kk] δὲ ἐπὶ αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων οὐχ ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἀλλοτρίου, καὶ ἰδίου· ἢ τοῦ πλησίον, καὶ τοῦ αὑτῆς· ἀλλὰ περὶ χρώματος ὄψις, οὐ γεῦσις, περὶ δὲ χυμοῦ γεῦσις, ἀλλ᾽ οὐκ ὄψις· ὧν [ll] ἑκάστη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ περὶ τὸ

ee *Ut quiescere omnia*} Quiescere non propriè sumitur hoc loco, sed pro eo, quod est nō mutari: quod enim mutari nō potest nec quiescere. est enim quies priuatio motus, mutationisue.

ff *Cum omnia*} Tam, quæ negatiuè significantur vt nō albū, quàm quæ affirmatiuè, vt album. Alioqui si negatiua non inessent, possent vtique res mutari ab esse, ad non esse.

Prima obiectio in eos, qui quicquid verū esse apparet, verū esse dicebant.

gg *De veritate aut.*} Disputat cōtra eos, qui quicqd verū apparet verū esse dicebāt, ac primū illis obiicit, quod etsi sēsus (quo nomine intelligit exteriores) semper concedantur veri, cū propria sensibilia percipiunt, vt aspectus colorē, & auditus sonum tamen non inde sequi, quicquid verum apparet, esse verū. Phātasia enim (quo vocabulo significat interiores sensus) nō est idē, quod sensus, in ea verò reperiri potest falsū iudiciū, prætertim cū nō moueatur immediate à rebus, sed à speciebus earū quæ per sensus percipiuntur, ac proinde possit accipere imagines rerū pro rebus ipsis: id quod nōnunquā accidit in iis qui atra bile laborāt, qui cùm sint vehementis imaginationis, sæpe ita cogitāt de rebus absētibus, aut quæ nullæ sunt, vt eas se apertè cernere iudicēt.

Secunda.

hh *Deinde admirationi*} Deinde obiicit, mirū esse quod aiūt, omnnia, quæ vera esse videntur, æque vera esse, Nemo enim est, qui non dicat, verius iudicari magnitudinē rei obiectæ, eiusq; colorē, cum è loco propinquo cernūtur, quàm cum è remoto. Nemo etiā dubitat sint ne veriora quæ valentibus videntur, an quæ ægrotis. Nec itē rectius ne iudicet de grauitate pōderis robust⁹, an imbecillus. Deniq; veriora sint, quæ vigilātibus apparēt, an ne quæ dormiētibus. Auget autem admirationē ipsa eorū actio. Cum enim venitur ad actionē perspicuum est longè retro ab eis relinqui doctrinam istam de æquali veritate omnium.

Nam

Nam siquis illorum cùm est in Africa, Athenis se in somniis esse putet, non continuò cum è lecto surgit in Odeum proficiscitur, sed quod in somniis vidit, vanum esse; quod in vigilia, verum statuit. *Cùm venitur ad actionẽ*

Hoc loco pro Odeo, quod verbum cantui destinatum locum significat, alii legunt Areopagũ, alii Liceũ. Verùm id vidétur facere, vt exẽplis illustrioribus vtãtur. Nã, & Græca omnia exẽplaria quæ quidẽ vidimus, & Alexandri explanatio habent τὸ ᾠδεῖον. cæterũ hoc vocabulũ, etsi cõmune est, notũ tamẽ Athenis locũ publicumque hic significat, quod illi vidẽtur nó aduertisse. *sæpe relinqui doctrinam.*

qui simul esse, & non esse dicunt, vt & quiescere omnia magis, quàm moueri dicant. Nihil est enim, in quod mutetur quicquam, quippe cùm [ff] omnia in omnibus insint.

Text. 14. *De [gg] veritate autem illius pronunciati. Non omne, quòd apparet, verum esse: Primum quidẽ illud dicimus, neque sensum de proprio obiecto mendacem esse: at phantasia non idem est, quod sensus. Deinde [hh] admiratione dignum est, si hoc dubitent, tanta ne sint magnitudines, talesque colores, quales videntur ijs, qui procul sunt: an quales ijs, qui prope: Et num res tales sint, quales videntur ijs, qui rectè valẽt: an ijs, qui ægrotãt: & grauiora, ea ne, quæ imbecillibus, an quæ robustis: & vera, ea, quæ dormientibus an quæ vigilantibus. Nã quòd non ita existiment; perspicuum est. Nemo enim qui in Africa sit, si noctu Athenis se esse putet, in Odeum proficiscitur. Præterea [ii] de re futura, quemadmodũ & Plato ait, nõ est profectò æquè certa Medici, & ignari opinio; verbi gratia, de eo qui futurus sit aut non futurus sanus.*

Præterea [kk] in ipsis sensibus, non æquè certũ est de alieno obiecto, atq; de proprio iudiciũ: aut de propinquo, atq; de eo, quod ipsius est: sed de colore, aspectus, nõ gustatus; de sapore autẽ gustatus, nõ aspectus iudicat, quorũ [ll] nullus vnquã eodẽ tẽpore circa idem

ii *Præterea de re* } Tertio obiicit illud Platonis, quo eundẽ errorẽ in Protagora refellebat. si de veritate futurorũ agitur, verius haberi iudicium Medici, quàm ignari hominis, veluti, sit ne ægrotus valetudinem recuperaturus, an non. *Tertia obiectio.*

kk *Præterea in ipsis* } Quarto loco obiicit, quod non æquè verus sit sensus, cùm versatur circa sensibile per accidẽs, quod vocat alienũ obiectũ, vt cũ aspectus iudicat de sapore, atque cum versatur circa sensibile per se, quod appellat propriũ, veluti cùm idem iudicat de colore: neque itẽ cùm versatur circa sensibile cõmune, quod vocat propinquũ, vt cùm eadẽ iudicat de magnitudine, aut numero, atq; cùm versatur circa propriũ, quod appellat [id, quod est ipsius] nimirũ sensus, vt cùm idẽ sensus iudicat de calido, aut frigido. Sæpius. n. errant sensus in sensibilibus per accidens, quã per se: sæpius item in sensibilibus communibus, quàm propriis. Quin etiam circa propria sensibilia nullus sensus errat, si modò, & valeat ipse, & res obiecta, nec longius distet, nec propior sit, quàm natura sensus postulet, & omnia remoueantur, quæ impedimento esse possunt. Quid autẽ sit sensibile per se, ac per accidens, itemq; cõmune, ac proprium, in quæ diuiditur sensibile per se, in 2. lib. de Anima cap. 6. explicatum habes. *Quarta.*

ll *Quorum nullus vnquam* } Quinto loco sic videtur argumentari. Nullus sensus eodem tempore iudicat, rem eandem ita se habere, & non ita, vt esse albam, & non albam: ergo si veritas sequitur iudicium sensus, numquam duæ cõtradicentes erunt simul veræ. Vnde tamen hæc consecutio firma sit, haud facilè cernitur. Quamquam enim nullus externus sensus hoc iudicet, tamen internus id videtur iudicare posse, vt cùm aspectus iudicat lignum dimidia parte demersum in aquam esse distortum, tactus autem non esse distortum, sed rectum: tum enim videtur imaginatio iudicare posse esse distortum, & nó distortum. Dicendũ est tamen, ex eo hanc consequentiam habere vim, quod loquatur de contradictione in sensibilibus propriis, qualis est albi, & non albi, dulcis, *Quinta.* *à tex. 63.*

& non dulcis. de his enim proximè locutus fuerat. Quare cùm negationes propriorum sensibilium melius percipiantur iis sensibus quibus illa sensibilia sunt propria, quàm ab imaginatione; quemadmodum, & ipsa propria sensibilia, quibus opponuntur, efficitur argumento à maiore, vt si nullus sensus iudicat eodem tempore rem aliquam esse affectam suo proprio sensibili, & non affectam, nec imaginatio id iudicare possit.

Obseruatio. Dubitare itaque poterit imaginatio, sit ne res affecta certo aliquo sensibili, an non: at iudicare, quòd sit affecta illo, & non affecta, nullo modo poterit. Quamquam ne dubitare quidem poterit, nisi sensibilia sint communia, qualis est figura ligni, quæ eadem à diuersis sensibus percipitur. Nam si sensibile sit proprium cùm idē ab alio sensu percipi nequeat, nisi per accidens: si quando duo sensus in iudicando de illo pugnauerint (vt si aspectus iudicet rem flauam esse dulcem, gustatus autem dicat esse amaram) semper imaginatio in iudicādo sequetur iudiciū illius sensus qui per se circa illud versatur.

τὸ αὐτό, οὐδέποτέ φησιν ἅμα οὕτω καὶ οὐχ οὕτως ἔχειν. ἀλλ' mm οὐδ' ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ περί γε τὸ πάθος ἠμφισβήτησεν, ἀλλὰ περὶ τὸ ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος. λέγω δ' οἷον ὁ μὲν αὐτὸς οἶνος δόξειεν ἂν ἢ μεταβαλὼν ἢ τοῦ σώματος μεταβαλόντος, ὁτὲ μὲν εἶναι γλυκὺς, ὁτὲ δὲ οὐ γλυκύς: ἀλλὰ τό γε γλυκὺ, οἷόν ἐστιν ὅταν ᾖ, οὐδεπώποτε μετέβαλεν, ἀλλ' ἀεὶ ἀληθεύει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ τοιοῦτον. καί nn τοι τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, καὶ ὥσπερ οὐσίαν μὴ εἶναι καθ' ἑνὸς, οὕτω μηδ' ἐξ ἀνάγκης μηθέν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ' εἴ τι ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, οὐχ ἕξει οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτω. ὅλως τ' οο εἴπερ ἔστι τὸ αἰσθητὸν μόνον οὐθὲν ἂν εἴη, μὴ ὄντων τῶν ἐμψύχων. αἴσθησις γὰρ οὐκ ἂν εἴη. τὸ μὲν οὖν μήτε τὰ αἰσθητὰ εἶναι, μήτε τὰ αἰσθήματα ἴσως ἀληθές: τοῦ γὰρ αἰσθανομένου πάθος τοῦτό ἐστι: τὸ δὲ τὰ ὑποκείμενα μὴ εἶναι ἃ ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, καὶ ἄνευ αἰσθήσεως, ἀδύνατον. οὐ γὰρ δὴ ἥ γ' αἴσθησις αὐτὴ ἑαυτῆς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι τι καὶ ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως: τὸ γὰρ κινοῦν, τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι: κἂν εἰ λέγεται πρὸς ἄλληλα ταῦτα, οὐθὲν ἧττον.

Κεφ.

Sexta obiectio. mm [illegible] }Sexto loco hac ratione illorū sententiā refellit. Si res tales sunt quales videntur, vt dicitis, negare nō potestis, quin aliquid sit necessariū: atqui si aliquid est necessariū nō omnia ita, & nō ita se habēt: igitur si res tales sunt quales vidētur esse, nō est dicēdū, omnia ita nō ita se habere. Priorē propositionē ex eo suadet, quia sensus nūquā dubitat de qualitate, quæ per se cadit sub propriū eius obiectū, sed semper de ea eodē modo iudicat, atq; adeo semper vere iudicat: quamuis de subiecto illius sæpe dubitet, sæpe etiā in iudicando fallatur. Verbi causa, gustatus aliquādo iudicat id, quod re vera vinum est, esse vinū, quia dulce sit, interdū etiā non esse vinū, vel quia acidū sit factū, vel quia lingua infecta est amaris humoribus, qui, cùm vino miscētur, amarū illud videri faciūt. At ipsum dulcē saporē semper iudicat esse dulcē, & amarū esse amarū, nec aliter vnquā de hisce sentit. Si ergo res tales sunt, quales esse

videntur,

videntur; saltem hæc necessariò erunt talia, dulce, inquam, dulce, & amarum, amarum, ac cætera eodem modo; necessarióque hoc pacto afficient sensus, nec aliter de illis vnquam iudicabitur.

n n *Atqui hoc tollunt* } Probat posteriorē propositionem ex opposito consequentis hoc modo. Si omnia ita, & non ita se habent, vt hæ sententiæ dicūt, tollitur de medio omne necessarium, quemadmodum supradictum est, tolli omne prædicatum substātiale (necessarium enim id dicitur, quod aliter se habere non potest) igitur si aliquid est necessarium, vt ex eorū dictis probatū est, non omnia ita, & non ita se habebunt: id enim saltem, quod necessarium fuerit, nō ita & aliter se habebit.

idem simul ita habere, atque non habere dicit. Quin [m m] *neque vnquam in alio, atque alio tempore de affectione ipsa dubitarunt; sed de eo, cui affectio accidit. Exempli causa, idē vinum, si aut ipsum mutetur, aut corpus, interdum dulce, interdum non dulce videri potest attamen ipsum dulce, quale est cùm fuerit, nunquam mutatum est; sed semper de eo verum nunciat sensus; estq; necessariò tale, quod dulce futurū est. Atqui* [n n] *hoc tollunt de medio hæ omnes sententiæ; & quemadmodum nullius rei substantiam esse dicunt, ita nec necessarium quicquam. Quod enim necessariò est, aliter se habere non potest; Quare, si quid ex necessitate sit, id profectò non ita, ac non ita se habebit. Denique* [o o] *si solùm id est, quod sensu percipi potest, nec animalia existant, nulla res omnino fuerit. Nullus enim sensus erit. Fortasse igitur verum erit, neque sensibilia esse, nec sensuum perceptiones: sentientis enim hæc affectio est: at fieri nequit, vt non existant res subiectæ, quæ sensum efficiunt, etiam non existente sensu. Neque enim sensus ipse sui ipsius sensus est, sed aliquid est aliud præter sensum, quod sensum necessariò antecedit; quippe cùm id, quod monet, prius natura sit eo, quod mouetur; neque id minùs ita habeat, si hæc ipsa ad se inuicem dicantur.*

Cap.

o o *Denique si so um* } Postremò hāc adhibet rationem. Si esse omnium rerum in eo tantum cōsistat, quòd sensui tales appareāt (hoc enim, vt omnes interpretantur significāt verba illa, Denique si solum id sit & cæt.) nihil omnino erit, animātibus de medio sublatis; hoc autem est falsum; ergo & illud. Maiorē probat, quia, sublatis animantibus, sensus nullus erit. Minorem ex eo ostendit. Quia etsi sublatis animantibus nulla fortasse futura sint sensibilia actu, id est, actu percepta (si quidē nullæ erunt sensuum perceptiones, quæ sunt accidentia eorum, quæ sentiūt) tamen fieri non potest, vt sublatis sensibus, eo ipso tollantur res ipsæ sensibiles. Cùm enim sensus se ipsum sentire non possit (aut saltem non antequam ab alia re extrinsecus moueatur) omne autem mouens absolutè ac simpliciter sit prius naturā, quàm id, quod mouetur: etiam si quatenus inuicem referuntur, ambo sint simul natura, efficitur, vt sublatis sensibus non continuò tollantur sensibilia, atque adeo, neque omnia entia. Nullam enim rem agnoscebant illi nisi sensibilem. Videtur autem Arist. vti hoc loco verbo Fortasse propter quosdam sui temporis Philosophos, qui substantiis separatis sensus tribuebant. Addidi porrò {aut saltem non ante} quia sensus quodammodo sentiunt se sentire vt habes 3. de Anima, cap. 2. verùm non nisi cùm à rebus sensibilibus mouentur.

Septima. A tex. 136.

Capitis sexti explanatio.

Quid agatur in hoc capite.

SVnt a autem nonnulli.] Disputauit superiori capite communiter contra totum genus eorum Philosophorum, qui fallacibus rationibus decepti contradicentes simul veras esse fatebantur. nunc contra eos speciatim disserit, qui, ea ratione id asserebant, quòd omnia, quæ vera esse viderentur, vera esse dicerent, siue ratione aliqua ducti id assererent, siue ore tenus, ac per proteruiam. Primum igitur docet vtrosque hoc vel maximè ad confirmationē sententiæ quam defendebāt quærere solitos, Quis tandē sit ille, cuius iudicio standū sit in discernendis iis, qui rectè valēt ab iis, qui non rectè & omnino sapientibus in vnaquaque re ab iis, qui sapientes non sunt. Si enim in rebus, quæ ad sēsus pertinent, ea sūt vera, quæ valentes, ac integri sensibus vera esse iudicant, in iis autem, quæ ad intellectum spectāt, ea, quæ prudētes, ac sapientes dicunt (hoc enim illi ponunt dicturos eos, qui non omnia, quæ vera videntur, vera esse asseuerant) aliquis tandem constituendus est iudex, qui valentes, ac sapientes à cæteris distinguat. Cum hoc igitur fieri nequaquam possit, tum quia alii alios magis probant; tum etiam, quia eadem est difficultas in quærendis iis, qui communem illum iudicē constituant (& hi enim ipsi iudices sint necesse est, à quibus proinde necesse est tota de veritate controuersia pendeat) colligunt illi, quodcunq; videtur, id tandem verum esse. Nam quod non ad plura, vt ita dicam, suffragia decernendū sit de veritate, satis ostensum esse putant ea ratione superiori cap. adducta, qua probatū est, si plures ægrotarent, aut mentis non essent sanæ, quicquid illi iudicarent, id tandem verum habendum foret, quod tamen non concedimus Cui rationi hæc adiungi potest. Si plurium iudicium in examine veritatis pro regula habendum esset: sanè iudicium de pictura, de architectura, deque aliis operibus artium, non ad peritos earum rerum, qui pauci sunt, sed ad imperitam plebem deferendum esset, quod nemo dixerit.

Cui rationi maximè innitātur negātes primū principiū

Κεφ. ϛ´.

Εἰσὶ a δέ τινες, οἳ ἀποροῦσι, καὶ τῶν ταῦτα πεπεισμένων, καὶ τῶν τοὺς λόγους τούτους μόνον λεγόντων. ζητοῦσι γὰρ, τίς ὁ κρίνων τὸν ὑγιαίνοντα, καὶ ὅλως τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς. τὰ b δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα ὅμοιά ἐστι τῷ ἀπορεῖν, πότερον καθεύδομεν νῦν ἢ ἐγρηγόραμεν. δύνανται δὲ αἱ ἀπορίαι αἱ τοιαῦται πᾶσαι τὸ αὐτό: πάντων γὰρ λόγον ἀξιοῦσιν οὗτοι εἶναι, ἀρχὴν γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι' ἀποδείξεως λαμβάνειν. ἐπεὶ γε ὅτι οὐ πεπεισμένοι εἰσὶ, φανεροί εἰσιν ἐν ταῖς πράξεσιν. ἀλλ', ὅπερ εἴπομεν, τοῦτο αὐτῶν τὸ πάθος ἐστί: λόγον γὰρ ζητοῦσιν, ὧν οὐκ ἔστι λόγος: ἀποδείξεως γὰρ * ἀρχῆς οὐκ ἀπόδειξίς ἐστιν. οὗτοι c μὲν οὖν ῥᾳδίως ἂν τοῦτο πεισθεῖεν: ἔστι γὰρ οὐ χαλεπὸν λαβεῖν. οἱ δ' ἐν τῷ λόγῳ τὴν βίαν μόνον ζητοῦντες, ἀδύνατον d ζητοῦσιν: * ἐναντία γὰρ εἰπεῖν ἀξιοῦσιν, εὐθὺς ἐναντία λέγοντες.

Tex. 26.

* Al. ἀρχὴ.

* Sic legit Alexander. Al. ἐναντίοις.

Εἰ δὲ

Alia ratio.

b Huiusmodi autem.] Occurrit Arist. illorum quæstioni, eam, & eiusmodi alias similes esse huic. Dormiamus ne modò, an vigilemus, quæ quidem proponi ab aliquo potest gratia quærendi iudicis, ad quē certò, & absque errore pertineat discernere vigilātes a dormientibus. Nā cùm omnia, quæ vigilantes facimus, in

Refutatio.

in somniis etiam nos facere existimemus, adeo vt somnia etiã ipsa in somniis interpretemur, fieri potest, vt qui se nunc affirmant vigilare, dormiant, & qui credunt se dormire, vigilent, potiúsque ii dormiant, qui illos dormire asserunt. Omnes ergo huiuscemodi quæstiones ait Arist. idem valere, atque eodem, vt ita dicã pede claudicare, quòd nimirum omnium rerũ rationem exigant, nec absque periculo erroris quicquã sine demõstratione admittendum putent.

CAP. VI.

Tex. 26. *Sunt a autem nonnulli & eorum, qui hæc approbant, & eorum, qui ea sermone tenus vsurpant, qui hunc in modum ambigãt. Quærunt enim quis nã internoscat eum, qui rectè valeat, & omnino eum, qui de singulis rectè iudicet. Huiusmodi b autem quæstiones similes sunt, ei qua quis quærat, dormiamus nunc an vè vigilemus. Namque tales dubitationes idem omnes valent, quippe cùm hi omnium rationem esse censeant. Quærunt enim principium idque per demonstrationem accipere nituntur. Etenim non esse eos in eam sententiam adductos, ipsi actionibus declarant. Verùm hic (quod iam diximus) eorum morbus est: quærunt enim rationem eorum, quorum non est ratio vlla: quippe cùm demonstrationis principij demonstratio non sit. Atque c his quidem facilè hoc persuadebitur: neque enim difficilè percipi potest. Qui autem id solùm quærũt, vt disputationis vi cogantur, id d quærũt, quod fieri nequit: contraria enim dici postulant, cùm ipsi statim contraria dicant. At si*

Quo igitur pacto nemo quærat, Dormiamus ne modo, an vigilemus, existimans omnino id dubium esse, sed ratione forsitan aliqua fallaci perstrictus, aut vt experiatur num aliquis partem oppositam demõstrare possit, ita hi non quærunt, quem iudicẽ cõstituere oporteat discernẽdæ veritatis, quasi prorsus, ac absolutè dubitent, num omnia sint æquè vera (etenim ex eorum actionibus contrarium constat vt supradictum est) sed vt illis aliqua ratio reddatur, qua oppositum demonstretur. Hic enim est ipsorum error, saltem exteriùs significatus, quod quærant rationem eorum, quæ ita aperta sunt, vt demonstratione non egeant. Itaque non minus absurdum esse censet Aristot. quærere iudicem, qui discernat num omnia sint æquè vera, quàm siquis iudicem quæreret, qui vigilantes à dormientibus discerneret. Vt enim hoc per se notum est sensu, ita quid in illo dicendum sit, est per se notum, atque adeo notissimum intellectu. *Horum error.*

Græci codices hoc loco habent ἀποδείξεως γὰρ ἀρχὴ id est, Demonstrationis enim principium. Nobis verisimile fuit, quemadmodum & re ipsa facillimum, librariorum vitio haberi ἀρχὴ pro ἀρχῆς, præsertim cùm Argyropylus, & Perionius posteriori modo legerint. Potuit tamen Aristoteles dicere, Principium demonstrationis non esse demõstrationem, pro eo, quod est, Non cadere sub demonstrationem, seu Non esse demonstrationis effectũ, quam phrasim vsus Philosophorum non omnino respuit.

c *Atque his quidem* } Repetit id quod dixerat in prima parte superioris capitis, cùm docuit, non eodem modo disputandum esse cum iis, qui per errorem & cum iis, qui per proteruiam primum principium inficiarẽtur. Quo loco verba, His quidem, partitiua sunt quibus respondent illa, Qui verò, &c.

d *Id quærunt quod* } Cùm hi, qui data opera negant primum principiũ, statim initio disputationis contraria dicãt, hoc est maximè repugnantia admittant, dari videlicet contradicentes simul veras: deinde censeant (id quod verè censent) redarguentem ducere oportere respondentẽ ad maximæ repugnantia, fit, vt cùm redargui se postulat, id poscãt, quod fieri neq. In quæcũq. enim *Excusatio Arist*

repugnantia illos adegeris, ea illi nihil repugnare respondebãt. Id quod Arist. hoc loco iterum commemorat; quia si rationibus iis, quas in hoc cap. proponet non eos deduxerit ad aliqua, quæ ipsi repugnantia esse fateantur; non sibi id vitio detur, sed illorum positioni. quæ adeo absurda est, vt qui eam semel defendere audent, nullum omnino pronunciatum quicquam absurdi cõtinere putẽt.

Contra eos speciatim, qui quicquid verum videtur, verum esse dicebant.

Εἰ [c] δὲ μὴ ἔστι πάντα πρός τι, ἀλλ' ἔνιά ἐστι, καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, οὐκ ἂν εἴη πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές: τὸ γὰρ φαινόμενόν τινί ἐστι φαινόμενον. ὥστε ὁ λέγων ἅπαντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ τὰ ὄντα πρός τι. διὸ [f] καὶ φυλακτέον τοῖς τὴν βίαν ἐν τῷ λόγῳ ζητοῦσιν, ἅμα δὲ καὶ ὑπέχειν λόγον ἀξιοῦσιν, ὅτι οὐ τὸ φαινόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον, ᾧ φαίνεται, καὶ ὅτε φαίνεται, καὶ ᾗ, καὶ ὥς. ἂν δ' ὑπέχωσι μὲν λόγον, μὴ οὕτω δ' ὑπέχωσι, συμβήσεται αὐτοῖς τἀναντία ταχὺ λέγειν: ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ μὲν τὴν ὄψιν μέλι φαίνεσθαι, τῇ δὲ γεύσει μή, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, δυοῖν ὄντοιν, μὴ ταὐθ' ἑκατέρα τῇ ὄψει, ἐὰν οὐ ὦσιν ἀνόμοιαι. ἐπεὶ [h] πρός γε τοὺς διὰ τὰς πάλαι εἰρημένας αἰτίας τὸ φαινόμενον φάσκοντας ἀληθὲς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο πάνθ' ὁμοίως εἶναι ψευδῆ, καὶ ἀληθῆ, οὔτε ἅπασι ταὐτὰ φαίνεσθαι, οὔτε αὐτῷ ἀεὶ ταὐτὰ, ἀλλὰ πολλάκις τἀναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. ἡ μὲν γὰρ ἁφὴ, δύο λέγει ἐν [i] τῇ ὑπάρξει τῶν δακτύλων, ἡ δ' ὄψις ἕν: ἀλλ' οὔτε τῇ αὐτῇ γε αἰσθήσει, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. ὥστε [k] τοῦτ' ἂν εἴη ἀληθές.

Ἀλλ'

e *At si non omnia*] Iam speciatim eos refellit, qui ea de causa contradicentes simul veras esse dicebant, quia quicquid verum esse videtur, verũ est: id quod hoc loco faciendum diximus. Prima ratio sic videtur habere. Si non omnia sunt ad aliquid, sed aliqua etiam sunt absoluta, nõ quicquid apparet est verum, ergo si quicquid apparet, est verum, omnia sũt ad aliquid, ad sensum videlicet vel opinionẽ, atqui non omnia sunt hoc pacto ad aliquid, igitur nõ quicquid apparet, est verum. Prior consequentia apta est, cum ex opposito consequentis inferat oppositum antecedentis. Aduerte tamen, in antecedente eiusdem consequẽtiæ verba illa [Nõ quicquid apparet, est verum] hæc habere sensum, Non in ipsa, vt ita dicam, apparentia consistit veritas. Hunc enim sensum probant verba sequentia cum dicitur, Id enim, quod apparet, alicui est apparens, quæ idem valent, ac si dicas. Apparere enim, est referri ad aliquam cognoscendi potentiam. Simili modo exposuimus ad finem superioris capitis verba illa. Si solùm id sit, quod sensu percipi potest. Aduerte autẽ hoc loco, veritatis nomen pro fundamento veritatis accipi: ipsa enim veritas formaliter sumpta, relatio est quædam.

Admonitio.

f *Quapropter obseruandum*] Antequàm euertat consequens prioris consequẽtiæ, admonet proteruos, ne absolutè dicant, omnia, quæ vera esse videntur, esse vera. Nam cum ex eorum sententia sequatur, omnia esse prædicto modo ad aliquid, nempe ad sensum vel opinionem, potius dicere deberent, esse vera iis, quibus videntur vera, & per eas potentias, per quas videntur vera, &

Ex data admonitione argumentũ.

eo

eo tempore, atque eo modo, quo videntur vera. Nisi enim cum his moderationibus omnia esse vera concedant, eueniet, inquit, ipsis, vt citò dicant contraria, id est, vt nullo negocio sibi ipsis repugnent. Nam cum experientia constet, numquam accidere, vt eadem res eidem homini secundum eandem potentiam cognoscendi, eodem tempore, & eodem modo videatur talis, & non talis (in quibus conditionibus vera & germana contradictio consistit) efficitur vt ea ratione apud illos dētur contradicentes simul veræ, quia eædem res, quibusdam videntur tales, aliis autem non tales: aut si eisdem, tamē secundum aliā, & aliam potētiam; aut alio & alio tempore, aut alio, atque alio modo; quod sanè non est dari contradicētes simul veras. Ita fit vt cùm contradicentes simul veras esse prædicēt, nullas simul veras assignare possint.

At[c] si non omnia sunt ad aliquid, sed quædam etiam sunt, quæ ipsa per se dicantur: non vtique verum erit, quicquid apparet: apparens enim alicui apparens est. Ita, qui omnia, quæ apparent, vera esse dicit, is omnia, quæ sunt, ad aliquid facit. Quo[f]propter obseruandum quoque est ab ijs, qui vim in disputatione postulant, simulq; id, quod asserunt, defendendum censent; non id, quod apparet, esse, sed quod apparet, cui apparet, & quando, & quatenus, & quomodo apparet. Quòd si id, quod asserunt, defendant; non hoc autem modo defendant; accidet eis, vt quamprimum contraria dicant: fieri enim potest, vt res eadem aspectui quidem mel videatur esse, gustatui autem non item, & vtrique oculo, cùm duo sint, non eadem appareant, si [g] sint dissimiles, Nam[h] ijs, qui propter causas iam pridem expositas, id, quod apparet, verum esse dicūt atque ob id omnia æquè falsa ac vera esse contendunt, illud obijciendum est: neque omnibus omnia apparere, neque eidem semper eadem, sed sæpe cōtraria eodem tempore. Tactus enim, cùm [i] digiti admouentur, duo esse nunciat; aspectus vnum: verùm id neque sensu eodem, neque eadem ex parte, eodemq; modo, atque eodem tempore. Itaque [k] fuerit hoc verum.

Sed

g *Si sint dissimiles* } Vt si alter purus sit, alter pallido humore suffusus. Hic enim efficiet, vt res omnes per illū pallidæ appareant, quæ alteri non pallidæ videbuntur.

h *Nam ijs* } Eandem admonitionē extendit Arist. ad eos, qui non per proteruiam, sed per errorem dicebant, omnia, quæ videntur esse vera, & pari ratione omnia, quæ videntur falsa, esse falsa, & omnia esse æquè vera, & falsa, Nisi quòd ait, facilem ad hos esse obiectionem, hoc est, quæ minus negotii ac laboris afferre possit iis, qui illos conuincere studēt. Id, quod ea ratione dictum esse crediderim, quia superiores illi, cùm sint proterui, & pertinaces, forsitan non verebuntur dicere, vni, & eidem homini secundùm eandem potentiam, eodem tempore, ac modo, adiectisque aliis quibusuis determinationibus videri rem eandem, & secundum idem esse talem, & non esse talem, at hi posteriores, cùm candidè, & simpliciter disputent, id dicere non audebunt. *Extensio admonitionis.*

i *Cùm digiti admouentur* } Cum duæ res paruæ iunguntur, & altera alteram tegit, atque aspectui subtrahit, tum ambæ oculorum iudicio sunt vna, attrectatione autem digitorum iudicantur duæ.

Videri fortasse potest hoc loco verbum ὁρῶν ex errore scriptum fuisse post illa, καὶ καθά τι αὐτ, sed est hyperbaton, nec id quidem valde durum.

k *Itaque fuerit hoc* } Idest, si huiusmodi Philosophi dicerent, omnia esse vera respectu eorum, quibus videntur vera, & falsa respectu eorum, quibus videntur falsa, non autem absolute, omnia esse vera, & falsa; forsitan id verum esset, seu potiùs magis ferendum.

Quid cōcedere cogātur aduersarij.

l *Sed hæc forsitan* } Regreditur ad argumentationem propositam, atque vt euertat consequens prioris consequentiæ, Omnia, inquam, esse ad aliquid, ait, proteruos, vel ex eo, quod per digressionem dictum est, cogi vt illud concedãt. Si enim illi absolutè dicere non possunt hoc esse verum, sed comparatione huius hominis, & huius potentiæ cognoscentis &c. necesse est concedant, omnia cōsistere in habitudine adsensum aut opinionem, interiorémve cognoscendi facultatem. Non meminit autem eorum, qui per errorem peccabant, quia superiori ꝓbatione facile cōtenti erunt.

Hoc loco vbi est ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, forsitan verba commutata sunt. Melius enim haberet collocatio hūc in modum οὐκ, ὅτι ἔστιν &c. vt sensus esset [nō quidem hoc esse verum, sed huic verum, &c. cùm tamen de sensu nulla sit difficultas, parū refert, vtro legatur modo.

Ἀλλ' [l] ἴσως διὰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὴ δι' ἀπορίαν, ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, ἀλλὰ τούτῳ ἀληθές· καὶ ὥσπερ δὴ πρότερον εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πρός τι ποιεῖν ἅπαντα, καὶ πρὸς δόξαν, καὶ αἴσθησιν. ὥστ' [m] οὔτε γέγονεν, οὔτε ἔσται οὐθὲν, μηθενὸς προδοξάσαντος. εἰ δὲ γέγονεν, ἢ ἔσται, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἅπαντα πρὸς δόξαν. ἔτι [n] εἰ ἕν, πρὸς ἕν, ἢ πρὸς ὡρισμένον· καὶ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἥμισυ, καὶ ἴσον, ἀλλὰ οὐ πρὸς τὸ διπλάσιόν γε τὸ ἴσον. πρὸς δὴ τὸ δοξάζειν. εἰ [o] ταυτὸ ἄνθρωπος καὶ τὸ δοξαζόμενον, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. εἰ δ' ἕκαστον ἔσται πρὸς δοξάζον, ἄπειρα ἔσται τῷ εἴδει τὸ δοξάζον. ὅτι [p] μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πασῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἅμα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, καὶ τί συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω. *Text. 27.*

Ἐπεὶ [q] δ' ἀδύνατον τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύεσθαι ἅμα κατὰ [r] τοῦ αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τἀναντία ἅμα

Prior impugnatio consequētis.

m *Quare nec fuit* } Iam euertit consequens duabus rationibus. Prior est. Quia si omnium rerum esse consisteret in habitudine ad sensum, aut opinionem, nihil omnino fuisset, aut futurum esset, nisi antè de eo haberetur opinio: quod quàm absurdum sit, nemo est, qui non videat. Quis enim neget multa fieri in rerum natura, de quibus nulla vnquam hominibus cogitatio subit, vt quæ gignuntur in visceribus terræ, aut in solitudine accidunt. Neque verò hi ad cognitionem diuinam recurrebāt, cùm facerent hominem mensuram essendi omniū rerum, vt Socrates apud Platonē in Cratylo à Protagora dictum commemorat. Quamquam, etsi ad diuinā cognitionem recurrerent, nihil ad rem dicerent. Nam, etsi nihil est, quod diuinā cognitionem effugiat, non est tamen esse rerū id ipsum quod cognosci à Deo. *Idem refert Socra. apud Plat. in Theaetit.*

Posterior.

n *Præterea si vnum* } Posterior ratio sic habet. Si relatiuum est vnū specie, ad correlatiuum vnum specie refertur, aut, vt accuratius id dictum sit, ad vnum specie non vagum, & indifferens, sed certū, ac determinatum. Quamuis enim res aliqua sit dimidia simul, & æqualis respectu aliarum, tamē non est æqualis respectu duplæ, sed respectu æqualis; nec est dimidia respectu æqualis, sed respectu duplæ, & ita res habet in cæteris. Si igitur istorū sentētia vera est, vniuscuiusq; rei esse cōsistet in habitudine ad id, quod illam opinatur. Quare cùm res sint specie infinitæ, id, quod eas opinatur, erit infinita secundū speciem, quod nemo dixerit. Hæc ratio apparens quidem incommodum infert, & apud eos,

contra

contra quos disputat, forsitan non est parui momenti. Re tamen vera, infinitis speciebus rerum, vt numerorum, aut figurarum respondent infiniti conceptus, qui hoc loco appellantur opiniones, etsi homo ipse, qui opinatur siue concipit, sit vnus atque idem.

o *Si homo item*} Exemplum est concise introductum, vt superius. Eo autem ostendit Arist. id, quod proximè dixerat, nempe omnia secundum istos in eo habere positum esse, quòd de eis habeatur opinio. Quo loco verbum Homo in priori parte conditionalis positum, aut scribēdi incuria pro eo, quod opinatur, positū est ab Arist. aut potiùs sumendum pro homine, quatenus est id, quod opinatur, siue opinionem habet, vt à D. Thom. sumitur. Est enim sensus, Quanquam enim homo, qui opinatur, idem sit, atque id, de quo habetur opinio, tamen quatenus homo, vt hi volunt, non erit id, quod opinionem habet, sed id, de quo habetur opinio, quod quidē est habere esse in habitudine ad id, quod opinatur. — *Exemplū*

Text. 27. *Sed hac forsitan de causa necesse est, vt ij, qui non dubitationis, sed disputationis causa hac dicunt, non esse hoc verum fateantur, sed huic verum & , vt antea dictum est, illud etiam est necesse, vt omnia ad aliquid faciant, & ad opinionem & ad sensum. Quare* [m] *nec fuit, nec erit quicquam, si nemo id antè opinatus sit. Quòd si fuit, aut erit; perspicuum est, non fore omnia ad opinionem. Praeterea,* [n] *si vnum est; ad vnum, aut ad definitum aliquid refertur: & si idem & dimidium, & aequale est; non tamē aequale ad duplum dicitur: ad opinionem igitur. Si* [o] *homo item, & quod sub opinionē cadit, idem sunt; non est certè homo id, quod opinionem habet, sed id, de quo habetur opinio. Quòd si res quaeque refertur ad id, quod opinionem habet; erit vtique id, quod opinionem habet, specie infinita. Quòd* [p] *igitur haec opinio sit omnium firmissima, Non esse oppositas enunciationes simul veras, quidque accidat ijs, qui id asserunt, & cur ita loquantur, hactenus dictum sit.*

Lect. 15. p. 4.

Hoc loco 3òm. 59. *Cum* [q] *autem fieri nequeat, vt contradictio simul de eodem vera sit; perspicuum est, fieri nō posse vt*

Hoc loco alia pleraq; argumenta afferūtur ab auctoribus ad refellendā huiusmodi sententiā. Qualia sunt illa apud Alex. Si esse rerū positum sit in eo, quod existimetur, existimās, vt existimās, nihil erit, nisi fuerit etiā existimatus. quo fit vt si à nemine cùm existimat, existimetur, id quod nihil est, existimet, &(quod hinc sequitur) conferat rebus esse, quod tamē, nisi esse habeat facere nō potest. Et illud mutata opinione mutabitur esse rerū. Et illud, si quis me existimet vnū, alius verò plures, ero simul vnus, & plures, Itē, si quis putet aliquē esse in hoc loco, alius verò putet eundē esse in alio, erit is simul in diuersis locis. Quale etiā est illud apud Auer. Si opinio dat esse rebus, tollitur de medio oīs generatio. Quinetiā sequitur, vt inquit Alb. duplū nō referri primò ad dimidiū, sed ad existimās Neque. n. habere potest duo correlatiua, quorū habitudine primò habeat esse. Verùm haec oīa minùs absurda sunt, q negatio primi principij quorū euersores his argumentis impugnantur. — *Aliorum argumenta.*

p *Quod igitur haec*} Epilogus est eorum quae his tribus capit. dicta sunt.

q *Cùm autem fieri nequeat*} Colligit hoc con[?]ectarium ex dictis, Fieri nō posse, vt contraria simul insint. Cùm enim affirmatio, & negatio contradicentes, simul verae esse nequeant (quod proterui etiam & pertinaces concedere coguntur, vt ex dictis patet) vnum autem contrariū simpliciter existens in subiecto afferat secum priuationē, atque adeo negationē alterius efficitur, vt duo contraria simul in eodē subiecto existere non possint, nisi aut ambo aliqua ex parte insint, aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter. Illud contrarium dicitur simpliciter inesse subiecto, quod absque adictione illud denominat, quo — *Cōtraria qua ratione in eodē subiecto esse nequeant.*

quo pacto calor inest igni, & frigus aquæ in suo naturali statu constitutæ. Atque hoc pacto non possunt contraria simul eidem inesse. Illud autem dicitur inesse aliqua ex parte, siue secundùm quid, quod ita imperfectè inest, vt subiectum non absque adiectione denominet, quo pacto calor, & frigus insunt aquæ omnino tepidæ, & candor Aethiopi, & omnes formæ rerum, quæ ex ligno gigni possunt, existunt in materia ligni. Nam neque aqua omnino tepida dicitur calida, aut frigida nisi secundũ dimidietatem graduum, neq; Aethiops candidus, nisi dentibus, aut oculis, nec formæ rerũ, quæ ex ligno generari possunt, dicũtur inesse materiæ ligni, nisi potestate.

ἅμα ὑπάρχειν ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ. τῶν [r] μὲν γὰρ ἐναντίων, θάτερον στέρησίς ἐστιν οὐχ ἧττον· οὐσίας [s] δὲ στέρησις, ἀπόφασίς ἐστιν ἀπό τινος ὡρισμένου γένους. εἰ οὖν ἀδύνατον ἅμα καταφάναι, καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀδύνατον, καὶ τἀναντία ὑπάρχειν ἅμα· ἀλλ' ἢ πῇ ἄμφω, ἢ θάτερον μὲν πῇ, θάτερον δὲ ἁπλῶς. Κεφ. Ζ'.

Ἀλλὰ [a] μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθέν, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνὸς ὁτιοῦν. tex. 8. Δῆλον [b] δὲ πρῶτον μὲν ὁρισαμένοις τί τὸ ἀληθὲς, καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι, ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι, ψεῦδος· τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, ἀληθεύσει, ἢ ψεύσεται. ἀλλ' οὔτε τὸ ὂν λέγεται μὴ εἶναι, ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν. Ἔτι

Qua ratione vnũ contrariũ sit alterius priuatio.

r *Neque enim minus priuatio* } Hoc est, non minùs vnum cõtrariorum est priuatio alterius, seu affert secum priuationem alterius, quàm alterum illius. Id, quod Aristoteles dixit spectata illorum oppositione, siquidem contraria pari repugnantia se mutuò excludunt. Nam spectata eorũ perfectione, semper id, quod deterius, seu minùs perfectum est, censetur priuatio alterius, vt habes 1. Phys. cap. 1. & aliis locis. Possunt etiã hæc verba sic explicari, quasi dicat Arist. Non minùs alterum contrariorum simpliciter existens priuare, siue excludere alterum, quàm alterum contradicentium, nisi quod contraria sese mutuò excludunt à certo subiecto; contradicentia autem à quouis, siue ente, siue non ente. Atque hoc videntur subiecta verba declarare. Itaque Arist. iuxta hãc expositionẽ tantam credit esse repugnantiã contrariorũ in certo, ac determinato subiecto, quãta est cõtradicentiũ respectu cuiusque. Quod si verum est, ne diuina quidem virtute fieri potest, vt duo cõtraria existant simpliciter, ac perfectè in eodem subiecto, de qua re lib. 8.

Priuationis substantiæ vocabulo quid hic intelligatur.

s *Substantia verò priuatio* } Priuationis nomen, quod latè acceptũ est in verbis proximè præcedentibus, vtrouis modo illa exponantur, propriè iã nũc accipitur, sed tamẽ pro sola priuatione formæ substãtialis, ad quã cæteræ priuationes formarũ accidentaliũ reducũtur. Appellatur autẽ priuatio formæ substantialis, priuatio substantiæ, quia sæpe nomẽ substantiæ apud Arist. pro forma substãtiali sumitur. Vel dic, si placet, substantiæ nomẽ accipi hoc loco pro quacũque forma; vt omnes priuationes propriè dictæ cõprehendantur. Quanquam nõ memini apud Arist. substãtiæ vocabulũ sic accipi, etsi latissime nonnunquam sumatur pro quauis essentia, quæ tamen acceptio hic non congruit.

t *Negatio est à quodam* } Id est, Negatio est formæ à proprio, & determinato subiecto.

Capitis

Capitis septimi Explanatio.

AT a *verò neque*} Tria superiora capita consumpsit Arist. in defendendo primo principio, tũ ab imperitis, tum etiam à proteruis & pertinacibus nunc, id est hoc capite, conatur defendere illud, quod ad finẽ cap 3. maxima necessitudine cum primo coniũctũ esse diximus, Necesse, inquam, esse quoduis aut esse, aut non esse, seu, quod eodem redit, Necesse esse quodlibet de quolibet affirmari, aut negari, quod Arist. vocat, non dari mediũ inter contradicentes, quemadmodũ dicimus, in numerorum genere nõ dari medium paris & imparis, quod necesse sit quemlibet numerũ esse parẽ, aut imparẽ. Aduerte autẽ, primum principium negatiuũ, quod hactenus defensum est, latiùs patere, quàm affirmatiuũ, quod hoc capite defẽditur. Siquidem negatiuum, cùm dicat contradicentes, nec simul veras, nec simul falsas esse posse, vt cap. 3. exposuimus, in omni genere contradicentium verum esse intelligitur, etiam cùm materia est de futuro contingenti. At affirmatiuum, cùm afferat necesse esse, vt altera contradicentium sit vera, non est verum in materia de futuro contingenti sumptis partibus contradictionis determinatè, siue disiunctiuè (vt si dicas, Huius contradictionis, Socrates disputabit cras, Socrates non disputabit cras, prior est vera, posterior falsa, aut vice versa) sed indeterminatè, siue disiunctim, veluti si dicas, Altera est vera altera falsa, nullam designando, vt ex priori lib. de Interp. patet. Quo fit, vt hac etiã ratione merito affirmatiuum principium non sit censendũ primum principium. Quod igitur nõ detur mediũ inter contradicentes enunciationes, septem rationibus probat Arist. Deinde aperit vnde natus sit oppositus error. Tũ vero tradit modum, quo eius fautores commodius refelli possint. Postremò docet, cui veterum potissimum adscribenda videatur sententia de contradicentibus simul veris, cui etiam, de simul falsis.

Defendi hoc capite primum principiũ affirmatiuum.

Quo pacto intelligatur in materia futurorũ contingẽtium.

Cap. 8.

Epitome huius capitis.

vt contraria eidem simul insint. Neque r enim minus priuatio est, contrariorum alterum: substantiae s vero priuatio, negatio t est à definito aliquo genere. Ergo si fieri nequit, vt simul verè affirmemus, ac negemus: fieri etiam non potest, vt contraria simul insint; sed aut vtrũque aliqua ex parte: aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter.

Cap. VII.

AT verò a neque inter contradicentia quicquam interiectum esse potest, sed necesse est, vnum de vno aut affirmare, aut negare, quicquid tandem illud sit. Quod b ita demum perspicuum erit, si antè quid verum sit, quid falsum, definiuerimus. Etenim dicere; id, quod est, non esse, aut quod non est, esse; falsum est: id autem, quod est, esse, aut quod non est, non esse, verum. Quare & is, qui esse, aut non esse dixerit, aut verũ, aut falsum pronunciabit. Sed neque c ens, neque non ens, esse, aut non esse dicitur. Præ-

Prima ratio ad euertendũ contradictionis medium.

b *Quod ita demum*} Prima ratio sumitur ex definitionibus veri, & falsi pronũciati hoc modo. Verum pronunciatum est, dicere id, quod est, esse, aut quod non est, non esse falsum autem, dicere id, quod est, non esse, aut quod non est, esse, igitur omne pronunciatum, in quo esse, aut non esse dicitur, verum, vel falsum est. atqui nullum pronunciatum afferri potest, in quo esse, aut non esse non dicatur, siquidem omne pronunciatum affirmat, aut negat, igitur nullum pronunciatum efferri potest, quod non sit verum, aut falsum.

c *Sed neque ens*} Quasi dicat, Ab iis autem, qui medium contradictionis ponunt, neque id, quod est, neque id, quod non est, necessario esse, aut non esse dicitur, cùm aliquid eorum sententia, nec esse, nec non esse possit.

Præ-

Secunda. d *Præterea aut aliquid medium*} Secunda ratio huiusmodi est. Mediū aut est per participationem, quo pacto fuscus color est medium quippiam inter albū, & nigrum, aut per negationem, quo pacto lapis est medium quid inter hominem, & equum: at neutro modo dari potest mediū inter esse, & non esse: igitur nullo. Quòd autē inter esse, & nō esse non possit dari mediū per negationē ex eo patet, quia si daretur, neque ex illo neq; in illud posset fieri mutatio. Omnis enim mutatio, aut est generatio aliqua, aut corruptio, quarum illa fit ex non ente (præsertim bono, siue perfecto) in ens (præsertim bonum, & perfectū, vt habes primi lib. de Generat.) hæc verò fit ex ente, præsertim perfecto, in non ens, præsertim perfectum. Cùm ergo sēper fieri videatur mutatio ex mediis, in extrema, aut ex iis quæ extrema sunt, in media (ait autem, Semper, propter eos Veteres, qui cōtinenter omnia mutari asserebāt) aut saltem in plurimis fiat, efficitur vt tale medium dari non possit. Nisi quis absurdissimè dicat posse fieri mutationem ex nec homine, nec non homine in hominem, aut non hominem: aut certè ex horum altero in illud, quo pacto nulla generatio fit, aut corruptio. Siquidem nulla mutatio fit, nisi in extrema, aut media, nunquam autem fit mutatio ab extremo in extremum, nisi priùs facta mutatione in medium, si inter extrema detur medium. Quòd verò dari non possit medium per participationem, ex eo probat, quia etiam hoc pacto daretur mutatio, quæ nec esset ex non ente in ens, nec ex ente in non ens. Perspicuum est enim inter extrema & media per participationem, fieri mutuam transmutationem vt inter album, & fuscum.

De mutatione, non nulla.

ἔτι ᵈ ἤ τι μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου. εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι. ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν: νῦν δ᾽ ἀεὶ φαίνεται: οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ, ἀλλ᾽ ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα, καὶ μεταξύ. εἰ δ᾽ ἐστὶ μεταξύ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκόν, οὐκ ἐκ μὴ λευκοῦ γένεσις: νῦν δ᾽ οὐχ ὁρᾶται. ἔτι ᵉ πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ κατάφησιν, ἢ ἀπόφησιν: τοῦτο δ᾽ ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον, ὅταν ἀληθεύει, ἢ ψεύδεται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ, φᾶσα, ἢ ἀποφᾶσα, ἀληθεύει: ὅταν δὲ ὡδί, ψεύδεται. ἔτι ᶠ παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται: ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ᾽ οὐκ ἀληθεύσει, καὶ παρὰ τὸ ὂν, καὶ τὸ μὴ ὂν, ἔσται: ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν, καὶ φθορὰν μεταβολή τις ἔσται. ἔτι ᵍ ἐν ὅσοις γένεσιν ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται, οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττὸς, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός: ἀλλ᾽ ἀδύνατον: ἐκ ʰ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ δῆλον. ἔτι ⁱ εἰς ἄπειρον βαδι-

Cap. 7. à text. ...

Tertia ratio. e *Præterea omne quod*} Tertia ratio, hæc est. Quicquid ratio, ac intellectus indicat, id ipsum affirmat, aut negat (nullum enim iudicium fertur, nisi affirmando, aut negando) affirmatio autem, & negatio, cùm rebus conformantur, sunt veræ; cùm ab illis discrepant, sunt falsæ, vt patet ex veri, & falsi pronunciati explicatione: quando autem affirmatio est rebus conformis, tum negatio discordat; & vice versa: igitur necesse est, vt altera sit vera, altera falsa.

Quarta. f *Adhæc præter omnes*} Quarta ratio sic habet, Aut inter quæuis contradicē-

tia

tia datur mediũ aut inter nulla, nisi quis cõtẽtionis causa,& absq; ratione vlla in aliis illud concedat,in aliis neget;est enim in omnibus par ratio:at nec inter verũ,& nõ verũ,nec inter ens,& nõ ens,quæ sunt cõtradicẽtia,datur medium: igitur inter nulla. Minor,quod attinet ad verũ,& nõ verũ ex eo patet,quia,& si quis dicat dari mediũ inter verum,& falsum,tamen nemo fuit, qui diceret dari enunciationem vllã, quæ nec esset vera,nec nõ vera. Quãuis etiam fuerũt qui videantur posuisse mediũ inter ens particulare, & nõ ens,vt inter hominẽ, & non hominem, vt paulò pòst patebit, tamẽ sumpto ente in cõmune, nemo dixerit dari aliquid, quod nec sit ens,nec nõ ens:præsertim cùm inde etiam sequatur fore aliquã mutationẽ,quæ non sit generatio,nec corruptio,vt secũda argumentatione deductũ est, siquidẽ generatio, & corruptio tendunt immediatè, aut à non ente in ens,aut ab ente in nõ ens. Sumuntur autẽ hoc loco, quemadmodũ & superius, generationis, & corruptionis noĩa, vt significant mutatiões à quouis nõ esse ad quoduis esse,vel a quouis esse ad quoduis nõ esse.

Præterea d aut aliquid medium erit inter contradicẽtia,vt fuscum inter nigrũ & albũ;aut vt neutrum inter hominẽ & equũ. Si igitur hoc pacto; non fiet vtique mutatio. Ex nõ bono enim in bonum mutatio fit,aut ex hoc in non bonũ:nunc autẽ semper fieri videtur:non enim datur mutatio, nisi in opposita,ac media: Sin autẽ interiectũ aliquid est,hoc etiã modo dabitur generatio quedã, que non sit in album ex nõ albo: nunc autem nulla cernitur. Præterea e omne quod ratione,ac mẽte percipitur,ratio ipsa aut affirmat, aut negat; id autẽ ex definitione perspicuũ est,quando verũ, aut falsum dicat. Cùm enim hoc modo componit, aut affirmans,aut negans,verũ dicit: cùm aũt hoc alio modo,falsum. Ad f hæc,præter omnia cõtradicentia esse illud oportet. nisi disputationis causa dicatur: quare neque verum dicet quis,neque non verum;eritque præter ens,& non ens: ex qua re fiet vt præter generationem & corruptionẽ mutatio sit aliqua, Præterea g in quibuscumq; generibus negatio contrarium inducit,in iis quoque illud erit; quo pacto in numeris, neque impar erit numerus,neque non impar:at hoc fieri nequit; idque h ex definitione patet. Præterea i in infinitum fiet

g *Præterea in quibuscunque* } Quintæ rationis hic est sensus. Si inter affirmationem, & negationem contradictoriè oppositas daretur medium,potiori ratione daretur inter affirmationem, & negationem contractas ad certũ genus quando scilicet negatio sumitur pro differentia cõtraria differẽtiæ significatæ per affirmationẽ,vt inter impar,& nõ impar, quæ sumũtur vt differentiæ numerorũ,aut inter rationale,& irrationale,quæ sumũtur vt differentiæ animalium: at inter huiusmodi affirmationẽ, & negationem non datur medium(nec enim datur numerus,qui nec sit impar,nec no impar, id est,par;nec itẽ animal,quod nec sit rationale,nec irrationale) igitur nec inter affirmationẽ,& negationẽ simpliciter. Maior ex eo patet,quia affirmatio, & negatio cõtractæ ad certũ genus,nõ ex eo carẽt medio,quia significãt cõtraria(multa.n.cõtraria habent mediũ)sed ex repugnãtia affirmationis,& negationis absolutè,ac simpliciter sumptæ,quam participãt, respectu talis generis. Quinta.

h *Idque ex definitione* } Paris nimirum, & imparis. Siquidem Par, definitur esse numerus,qui æquis constat partibus;impar verò,qui non æquis,nec vllus præterea est numerus,qui neutris constet.

i *Præterea,in infinitum* } Sexta ratio hanc habet sententiam. Si detur medium contradictionis,non solùm ea,quæ sunt(seu potius,quæ significantur nominibus,vt rectè exponit Alexãder)sesquialtera proportione excedẽt ea, quæ concedi solent,sed etiam infinities illa superabunt:at alterum est cõtra omniũ sententiam, Sexta.

sententiam, alterum fieri non potest: ergo non datur medium cõtradictionis. Maior ex eo patet, quia præter hæc duo, Quæ sunt, & Quæ nõ sunt, nihil aliud est, de quo inter homines fit sermo: qui autem ponunt medium inter cõtradicentia, tertium quoddam genus adhibent, quòd nec sit ex iis, quæ sunt, nec ex iis, quæ non sunt. Ita fit, vt eorũ sententiã, ea, quæ nominibus significantur sesquialtera proportione sint plura, quàm quæ cõmuni sententia cõceduntur: duo enim sesquialtera proportione à tribus superãtur. Iam verò cùm quicquid contingit affirmare, cõtingat etiam negare, si hæc tria genera affirmãtur; erit illorũ simul quædã peculiaris negatio contradictoria. Quare cùm par sit ratio, vt huius cõtradictionis detur medium; iam emergent quatuor genera, quæ rursus simul sumpta alia negatione negari poterunt, interiecto rursus alio contradictionis medio, & sic deinceps in infinitũ. Ita pene D. Tho. Alter cõmentator, & Alb.

g βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ [k] ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς [l] τὴν φάσιν, καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι: ἡ γὰρ οὐσία [m] ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι [n] ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ, ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀπέφηκεν ἢ τὸ μὴ εἶναι: ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι.

Ἐλήλυθε [o] δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται λόγους ἐριστικούς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν: οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ [p] δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ: Text. 28.

ὁρι-

K *Ex, quæ sunt*} Itaq; sumuntur hic ea, quæ sunt, siue res (quemadmodũ ex Alexandro diximus) vt solent res significatæ à verbis significantibus distingui. Proinde, quòd paulò pòst dicitur [erit aliquid] idem valet, ac si diceretur, Erit distinctum significatum à significatis contradicentium. Lect. 16. p. 6. Alex. com. 66. Alb. tract. 4. cap. 2.

De formalitate negationis.

l *Ad affirmationẽ, & negationem*} Id est simul cum affirmatione, & negatione cõtradicẽtibus; vt sit vna negatio horũ triũ, affirmationis, negationis, & medii.

m *Eius substantia*} Substantiam pro ratione, seu definitione accipit, vt sæpe alibi. Vnde colligunt Scoti sectatores, negationem habere propriam formalitatem, quæ nimirum propria, ac peculiari definitione explicetur.

Septima ratio.

n *Præterea, cùm rogante*} Septima, ac postrema ratio est huiusmodi. Ad eam quæstionem, qua quærat aliquis, Sit ne hoc, vel illud album, duæ tantũ responsiones redduntur, Esse scilicet vel, Non esse, qui autem respondet Non esse, nihil aliud significat, quàm negationem albi: igitur inter esse albũ, & nõ esse albũ, nihil est mediũ. Quod idem cõcludi potest in cæteris cõtradicẽtibus. Consequentia ex eo perspicua est, quia si quid esset medium inter albũ, & nõ albũ: id autem, de quo quæstio excitaretur, nõ esset album: non rectè responderet, qui diceret, Non esse album, fieri enim posset, vt illi conueniret mediũ inter esse albũ, & non esse albũ. Nisi aduersarius absurdissimè, atque adeo contra se respondeat, Non album significare etiã medium illud inter album, & non album, quod non solùm repugnat minori propositioni, sed etiam inducit oppositum eius sententiæ, quam ille tuetur. Si enim Non album significat quicquid est præter Album, sane inter Album, & Non Album nihil est medium.

Quod autẽ ad verba attinet, illud animaduertendũ est, vbi nos dicimus [Nihil aliud, quàm nõ esse pronunciauit] omnes, & Græcos, & Latinos codices loco illius [nõ esse] habere [esse] In verbo autẽ [pronunciauit] Græcos nobiscum conuenire, qui habent [ἀπέφηκεν] Latinos verò discordare, qui habent [negauit]

uit] vt pro ἀπέφησεν videantur legisse ἀπέφηνε, aut vt habet quidam manuscriptus, ἀποπέφηνε. Ac dicere quidem [nihil aliud, quàm esse pronunciauit] planè falsum efficit sensum. Qui enim respondet, Non, haud profert esse, sed non esse. Dicere autem [nihil aliud, quàm esse negauit] etsi veram habet sententiam, non tamen satis cohæret cum verbis sequentibus, quibus non infertur non esse ex negatione, sed contrà negatio ex non esse, vt nimirum ostendatur non dari medium inter affirmationem, & negationem, ex eo quòd non datur inter esse, & non esse. Cùm ergo contextus altero modo corrigēdus esset, magis germana lectio nobis futura visa est, si relinqueretur verbum ἀπέφησεν, vt erat, & pro ἢ τὸ εἶναι legeretur ἢ τὸ μὴ εἶναι, id est, quàm nō esse, præsertim cùm mox repetatur [ipsū nō esse] cùm dicitur [ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι] vt verisimile sit, illud μὴ aut excidisse ex libri loco, aut à sciolo aliquo expunctum fuisse. Quòd si quis malit legere ἢ [illegible], & pro ἀπέφησεν substituere ἀποπέφηνε, aut potius, ἀπέφηνε, vt hæc sit sententia [nihil aliud, quam esse negauit] sic intelligenda erunt verba sequentia, vt inferat Aristoteles, ex eo, quòd non datur medium inter affirmationem, & negationem, non dari medium inter esse, & non esse. Quod certè nō congruit cum superioribus, cùm Aristoteles paulò superius è contrariò probauerit, non dari medium inter affirmationem & negationem, quia non datur inter esse, & non esse. Oportebit que facere verbum ἀπόφασις subiectum & τὸ μὴ εἶναι prædicatū; quæ loquendi formula non admodum vsitata est.

fiet progressio, nec tātùm sesquialtera erunt ea,[k] *quæ sunt, sed etiam plura. Rursus enim hoc ad*[l] *affirmationem, & negationem negare licebit; & hoc erit aliquid: quandoquidē alia quædam erit eius*[m] *substantia. Præterea*[n] *cùm rogāte aliquo, an albū sit, dicat quis, Non, nihil aliud, quàm nō esse pronunciauit. at ipsum non esse negatio est.*

Text. 28. *Aduenit*[o] *autē quibusdā sententia hæc eo modo, quo & aliæ, quæ sunt præter opinionem. Dum enim rationes contētiosas soluere nequeunt, rationi cedentes id, quod conclusum est, verum esse fatentur. Quidam igitur ob hanc causam ita dicunt: alij, quia omnium rationem quærunt. Principium*[p] *autē ad hos omnes ex definitione sumendū est: defini-*

o *Aduenit autem*] In hac posteriori capitis parte docet primum Arist. vnde ortus sit error nunc impugnatus. Aitque, hanc sententiam, quemadmodum & cæteras id genus inopinabiles, quas vel ipsa natiua mentis lux cōtinuò reiicit, è duobus fontibus manasse. Quidam enim earum assertores, cum fallaces rationes, quibus illæ concludi videbantur soluere non possent, victi, coactique manus dederunt. Alii, cùm omnia, quæ demonstrari non possunt, negare instituerent, prima principia negauerunt, quod illa neutiquam demonstrari posse cernerent. Vnde facilè perspicitur, quam sit vtilis, Analyticorum, & Elenchorum tractatio, vtpotè cuius ignoratio, tam miserè huiusmodi Philosophos transuersos egerit, & in tam immanium errorum scopulos impulerit. *Vnde ortus sit error impugnatus.*

p *Principium autem*] Quoniam rationes, quæ cōtra hunc errorem adductæ sunt, docilem, & minimè proteruum respondentem desiderant, tradit Aristot. modum, quo eius assertores efficaciùs refutari possint. Is autem erit (quemadmodum contra alios cap. 4. dictum est) si ab eis quæratur num verba, quibus illi in disserendo vtuntur, certum aliquid significent, nec ne. Si enim dixerint, nullum verbum esse, quod non magis rem vnam, quàm aliam significet, nec magis entia quam non entia declaret; non erit cum illis disputandum, vt cum iis, qui nihil definitè dicant, sed omnia prorsus non solum entia inter se, sed etiam non entia cum entibus confundant. Sin autem certam verborum significationem concesserint, vt diuersis nominibus diuersæ rationes, siue definitiones in mente respondeant; tum manifestè conuincentur alteram contradictionis partem veram esse concedere, alteram falsam. Definitiones enim ita *Præcipuum argumentū contra huiusmodi errores.*

conueniunt

sententiam, alterum fieri non potest: ergo non datur medium cōtradictionis. Maior ex eo patet, quia prȩter hȩc duo, Quȩ sunt, & Quȩ nō sunt, nihil aliud est, de quo inter homines fit sermo: qui autem ponunt medium inter cōtradicentia, tertium quoddam genus adhibent, quòd nec sit ex iis, quȩ sunt, nec ex iis, quȩ non sunt. Ita fit, vt eorū sententia, ea, quȩ nominibus significantur sesquialtera proportione sint plura, quàm quȩ cōmuni sententia cōceduntur: duo enim sesquialtera proportione à tribus superātur. Iam verò cùm quicquid contingit affirmare, cōtingat etiam negare, si hȩc tria genera affirmātur; erit illorū simul quædā peculiaris negatio contradictoria. Quare cùm par sit ratio, vt huius cōtradictionis detur medium; iam emergent quatuor genera, quȩ rursus simul sumpta alia negatione negari poterunt, interiecto rursus alio contradictionis medio, & sic deinceps in infinitū. Ita penè D. Tho. Aliter cōmentator, & Alb.

βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ [k] ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς [l] τὴν φάσιν, καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι: ἡ γὰρ οὐσία [m] ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι [n] ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ, ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀπέφηνεν ἢ τὸ μὴ εἶναι: ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι.

Ἐλήλυθε [o] δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται λόγους ἐριστικούς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν: οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ [p] δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ: ὁρι- Text. 28.

K *Ea, quæ sunt*} Itaq; sumuntur hic ea, quȩ sunt, siue res (quemadmodū ex Alexandro diximus) vt solent res significatȩ à verbis significantibus distingui. Proinde, quòd paulò pòst dicitur [erit aliquid] idem valet, ac si diceretur, Erit distinctum significatum à significatis contradicentium. Lect. 16. p. 6. Alex. com. 66. Alb. tract. 4. cap. 1.

De formalitate negationis. l *Ad affirmationē, & negationem*} Id est simul cum affirmatione, & negatione cōtradicētibus; vt sit vna negatio horū triū, affirmationis, negationis, & medii.

m *Eius substantia*} Substantiam pro ratione, seu definitione accipit, vt sæpe alibi. Vnde colligunt Scoti sectatores, negationem habere propriam formalitatem, quȩ nimirum propria, ac peculiari definitione explicetur.

Septima ratio. n *Præterea, cùm roganti*} Septima, ac postrema ratio est huiusmodi. Ad eam quæstionem, qua quȩrat aliquis, Sit ne hoc, vel illud album, duȩ tantū responsiones redduntur, Esse scilicet vel, Non esse, qui autem respondet Non esse, nihil aliud significat, quàm negationem albi: igitur inter esse albū, & nō esse albū, nihil est mediū. Quod idem cōcludi potest in cæteris cōtradicētibus. Consequentia ex eo perspicua est: quia si quid esset medium inter albū, & nō albū: id autem, de quo quæstio excitaretur, nō esset album: non rectè responderet, qui diceret, Non esse album, fieri enim posset, vt illi conueniret mediū inter esse albū, & non esse albū. Nisi aduersarius absurdissime, atque adeo contra se respondeat, Non album significare etiā medium illud inter album, & non album, quod non solùm repugnat minori propositioni, sed etiam inducit oppositum eius sententiȩ, quam ille tuetur. Si enim Non album significat quicquid est prȩter Album, sane inter Album, & Non Album nihil est medium.

Quod autē ad verba attinet, illud animaduertendū est, vbi nos dicimus [Nihil aliud, quàm nō esse pronunciauit] omnes, & Græcos, & Latinos codices loco illius [nō esse] habere [esse] In verbo autē [pronunciauit] Græcos nobiscum conuenire, qui habent [ἀπέφηνεν] Latinos verò discordare, qui habent [negauit]

uit] vt pro ἀπέφησεν videantur legisse ἀπόφησι, aut vt habet quidam manu scriptus, ἀποφήσει. Ac dicere quidem [nihil aliud, quàm esse pronunciauit] plane falsum efficit sensum. Qui enim respondet, Non, haud profert esse, sed non esse. Dicere autem [nihil aliud, quàm esse negauit] etsi veram habet sententiam, non tamen satis cohæret cum verbis sequentibus, quibus non infertur non esse ex negatione, sed contrà negatio ex non esse, vt nimirum ostendatur non dari medium inter affirmationem, & negationem, ex eo quòd non datur inter esse, & non esse. Cùm ergo contextus altero modo corrigêdus esset, magis germana lectio nobis futura visa est, si relinqueretur verbum ἀπέφησεν, vt erat, & pro ὅτι εἶναι legeretur τὸ μὴ εἶναι id est, quàm nô esse, præsertim cùm mox repetatur [ipsũ nô esse] cùm dicitur [ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι] vt verisimile sit, illud μὴ aut excidisse ex [illegible]ri loco, aut à sciolo aliquo expunctum fuisse. Quòd si quis malit legere [illegible], & pro ἀπέφησεν substituere ἀποφήσει, aut potiùs, ἀπόφησι, vt hæc sit sententia [nihil aliud, quam esse negauit] sic intelligenda erunt verba sequentia, vt inferat Aristoteles, ex eo, quòd non datur medium inter affirmationem, & negationem, non dari medium inter esse, & non esse. Quod certè nô congruit cum superioribus, cùm Aristoteles paulò superius è contrariò probauerit, non dari medium inter affirmationem & negationem, quia non datur inter esse, & non esse. Oportebitque facere verbum ἀπόφασις subiectum & τὸ μὴ εἶναι prædicatũ; quæ loquendi formula non admodum vsitata est.

fiet progressio, nec tãtùm sesquialtera erunt ea, [k] *quæ sunt, sed etiam plura. Rursus enim hoc ad* [l] *affirmationem, & negationem negare licebit; & hoc erit aliquid: quandoquidẽ alia quædam erit eius* [m] *substantia. Præterea* [n] *cùm rogãte aliquo, an albũ sit, dicat quis, Non, nihil aliud, quàm nõ esse pronunciauit. at ipsum non esse negatio est.*

Text. 28. *Aduenit* [o] *autẽ quibusdã sententia hæc eo modo, quo & alia, quæ sunt præter opinionem. Dum enim rationes contẽtiosas soluere nequeunt, rationi cedentes id, quod conclusum est, verum esse fatentur. Quidam igitur ob hanc causam ita dicunt: alij, quia omnium rationem quærunt. Principium* [p] *autẽ ad hos omnes ex definitione sumendũ est: defini-*

o *Aduenit autem*] In hac posteriori capitis parte docet primum Arist. vnde ortus sit error nunc impugnatus. Aitque, hanc sententiam, quemadmodum & cæteras id genus inopinabiles, quas vel ipsa natiua mentis lux cõtinuò reiicit, è duobus fontibus manasse. Quidam enim earum assertores, cum fallaces rationes, quibus illæ concludi videbantur soluere non possent, victi, coactique manus dederunt. Alii, cùm omnia, quæ demonstrari non possunt, negare instituerent, prima principia negauerunt, quod illa neutiquam demonstrari posse cernerent. Vnde facilè perspicitur, quam sit vtilis, Analyticorum, & Elenchorum tractatio, vtpotè cuius ignoratio, tam miserè huiusmodi Philosophos transuersos egerit, & in tam immanium errorum scopulos impulerit. *Vnde ortus sit error impugnatus.*

p *Principium autem*] Quoniam rationes, quæ cõtra hunc errorem adductæ sunt, docilem, & minimè proteruum respondentem desiderant, tradit Aristot. modum, quo eius assertores efficaciùs refutari possint. Is autem erit (quemadmodum contra alios cap. 4. dictum est) si ab eis quæratur num verba, quibus illi in disserendo vtuntur, certum aliquid significent, nec ne. Si enim dixerint, nullum verbum esse, quod non magis rem vnam, quàm aliam significet, nec magis entia, quam non entia declaret; non erit cum illis disputandum, vt cum iis, qui nihil definitè dicant, sed omnia prorsus non solum entia inter se, sed etiam non entia cum entibus confundant. Sin autem certam verborum significationem concesserint, vt diuersis nominibus diuersæ rationes, siue definitiones in mente respondeant; tum manifestè conuincentur alteram contradictionis partem veram esse concedere, alteram falsam. Definitiones enim ita *Præcipuum argumentũ contra huiusmodi errores.*

conueniunt

conueniunt rebus significatis, vt nec illis non conuenire, nec cæteris conuenire possint. Quo fit, vt qui eas de rebus significatis affirmauerint, aut de aliis negauerint, verum dicant; qui autem de illis negauerint, aut de aliis affirmauerint, falsum pronuncient.

q *Ratio enim cuius* } Nomen dicitur signum rationis, hoc est conceptus formalis definitionis, quia quod nomine implicitè significatur, id explicitè significatur, eiusmodi cōceptu. Dico autē Rationis vocabulo intelligendum esse conceptū formalem, non autē obiectiuum, quoniam Arist. planè ait, rationem esse definitionē, quæ sine appellatio, nisi quis abutatur vocabulis, conceptui, obiectiuo accommodari nō potest. Vnde patet, apud Arist. in definitionibus vniuocorum, & æquiuocorum rationis vocabulum pro formali conceptu potiùs accipiendum esse, quàm pro obiectiuo, vt quidam volunt. De quare superiùs nonnihil diximus.

Quo pacto nomē sit rationis signū.

Cap. 2. q. 2. Sect. 5.

ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς. ὁ [q] γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται τοῦ πράγματος.

Ἔοικε [r] δ᾽ ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δὲ Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα ψευδῆ. ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτε ἀγαθὸν οὔτε οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα: ὥστε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

Κεφ. Η'.

Διωρισμένων [a] δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι καὶ [b] τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν, οἱ μὲν οὐθὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι (οὐθὲν [c] γὰρ κωλύειν

r *Porro Heracliti* } Duo errores sunt hactenus impugnati: Vnus eorum, qui contradicentes simul veras esse dicebant, alter eorum, qui simul falsas, concesso medio inter contradicentes. Docet igitur Arist hoc loco, cui veterum prior, cui etiā posterior videatur tribuendus. Aduerte tamē hos errores nō ita hoc loco tribui Heraclito, & Anaxagoræ, quasi illi proprii eorū auctores extiterint, sed quia ex illorū dictis videātur sequi, Cum enim Heraclitus diceret, res omnes quoad omnia cōtinenter mutari, nec vnquā vlla ex parte esse in eodem statu, quicquid autē omni ex parte mutatur, necessariò debeat quoad omnia partim esse, partim non esse, efficitur, vt eius sententia concludendū videatur, omnia simul esse, & non esse Cùm verò Anaxagoras omnia in omnibus commixta, & confusa esse diceret, etiā contradicentia, vt bonum, & non bonum, eo quòd ei, quodlibet ex quolibet fieri videretur, tota autē mixtio nunquam sit eiusdem naturæ cum vllo eorum, ex quorū cōmixtione cōstat (neq enim mulsum v.g est aut vinum, aut mel, quod idem accidit in cæteris) efficitur, vt apud illū videatur colligendū, omnia esse falsa. Nullū enim attributū hoc pacto verè diceretur de vlla re, quod quidem esset mediū contradictionis inducere.

Quibus auctorib. videātur ascribēdi errores impugnati.

Cur prior Heraclito.

Cur posterior Anaxagoræ.

Porrò non sine causa vsus est Aristoteles, verbo, Videtur, in ascribendis his erroribus Heraclito, & Anaxagoræ. Nam, etsi videantur ex eorum sententia colligi (quod satis fuit, vt eorum loquēdi licentiā hac tacita reprehensione notaret) nō tamen re vera colliguntur, nisi Heraclitus putauit, quicquid aliqua ex parte de aliquo dicitur, dici de eo simpliciter, & Anaxagoras credidit. ex mixtione contrariorum sequi mixtionem contradicentiū, quod verisimile nō est,

Nam

Nam quod ad Heraclitum attinet, cùm ille posuerit, res omnes omni ex parte esse in continenti fluxu, potiùs existimauit nullam esse, quæ habeat esse simpliciter, quàm omnia posse de illis simpliciter affirmari. Quo fit, vt potiùs ex eius sententia colligatur omnia esse falsa, vt mirandum non sit, si ei quoque tribuatur cap. sequenti sententia eorum, qui omnia falsa esse asserebant. Quod verò attinet ad Anaxagoram, etsi ille dixit, In quali bet re mistum esse bonū, & non bonum, album, & non albū, &c. nullo tamen modo credibile est, accepisse illum formaliter, & vniuersaliter terminos negatiuos sed pro rebus veris denominatis, vt non bonum pro vitio, & non album pro ebeno. Non sequitur ergo apud illum, nullum terminum negatiuum posse dici de lapide: latiùs enim patet termini negatiui, quàm quatenus solas res veras denominant. Itaque adhuc Anaxagoræ sententia diceretur lapis non Chimæra, non substantia incorporea & cæt. imò etiam non aqua, non ignis, &c. quia non ponebatur formaliter mixtus ex negationibus.

definitio autem ex eo fit, quòd aliquid eos significare sit necesse. ratio q enim, cuius nomen est signū, definitio rei est.

Porrò r Heracliti sententia, quæ omnia esse, & non esse asserit, vera omnia facere videtur: Anaxagoræ, autem medium aliquid contradictionis esse; atque ita falsa esse omnia. Cùm enim mista sint, nec bonum, nec non bonum est mistio ipsa: quo fit, vt nihil verè dicatur.

Cap. VIII.

HIs a verò definitis, perspicuum est, & b quæ vno modo, & quæ de omnibus dicantur, constare non posse; quemadmodum nonnulli dicant alij quidem nihil verum esse asserentes (nihil c enim prohibe-

Capitis octaui Explanatio.

HIs a *vero definitis*] Tandem hoc extremo capite refutat Arist. quædā absurda, quæ consequuntur hactenus impugnatas sententias, & eorum scilicet, qui contradicentes simul veras esse dicebant, & eorum, qui simul falsas. Alterum absurdum est, non dari in rebus discrimen veri, & falsi, alterum, tolli de medio, distinctionem motus, & quietis. Quod ergo ad prius absurdum attinet, colligit primùm ex dictis, perspicuum esse, fieri non posse, vt vel omnia sint falsa, vel omnia vera. Nam cum determinatum, ac constitutum sit, necesse esse, vt altera contradictionis pars sit vera, altera falsa, perspicuum est, nec omnia posse dici vera, nec omnia falsa, quæ tamen ex impugnatis sententiis consequuntur. Nam cùm alii dicant, contradicentes esse simul veras perspicuè fatentur omnia esse vera: cùm verò alii asserunt, esse simul falsas; non dubium est, quin concedant, omnia esse falsa, siquidem præter contradicentes nihil est tertium, vt ostensum est. *Quid agatur in hoc capite.*

b *Et quæ vno*] Ea, quæ vno modo dicuntur, & quæ de omnibus, non posse constare, pro eo dixit, ac si apertiùs dixisset, fieri non posse, vt vno modo dicantur omnia, nempe, aut omnia vera, aut omnia falsa.

c *Nihil enim prohibet*] Hoc est, nihil prohibet, quominùs omnia perinde sint falsa, vt falsum est, diametrum esse commensurabilem lateri. quod quidem ita falsum est, vt verum esse non possit. Sanè hi non solùm credebant, nullam esse veritatem actu, sed ne potestate quidem.

Ferè

Quid cōcedere cogātur adversarij.

l *Sed hæc forsitan*} Regreditur ad argumentationem propositam, atque vt euertat consequens prioris consequentiæ, Omnia, inquam, esse ad aliquid, ait, proteruos, vel ex eo, quod per digressionem dictum est, cogi vt illud concedāt. Si enim illi absolutè dicere non possunt hoc esse verum, sed comparatione huius hominis, & huius potentiæ cognoscentis &c. necesse est concedant, omnia cōsistere in habitudine adsensum aut opinionem, interioremve cognoscendi facultatem. Non meminit autem eorum, qui per errorem peccabant, quia superiori probatione facilè cōtenti erunt.

Hoc loco vbi est ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, forsitan verba commutata sūt. Melius enim haberet collocatio hūc in modum οὐκ, ὅτι ἔστιν &c. vt sensus esset [nō quidem hoc esse verum, sed huic verum, &c. cùm tamen de sensu nulla sit difficultas, parū refert, vtro legatur modo.

Ἀλλ' [l] ἴσως διὰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὴ δι' ἀπορίαν, ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, ἀλλὰ τούτῳ ἀληθές· καὶ ὥσπερ δὴ πρότερον εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πρός τι ποιεῖν ἅπαντα, καὶ πρὸς δόξαν, καὶ αἴσθησιν. ὥστ' [m] οὔτε γέγονεν, οὔτε ἔσται οὐθὲν, μηθενός προδοξάσαντος. εἰ δὲ γέγονεν, ἢ ἔσται, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἅπαντα πρὸς δόξαν. ἔτι [n] εἰ ἕν, πρὸς ἕν, ἢ πρὸς ὡρισμένον· καὶ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἥμισυ, καὶ ἴσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ διπλάσιόν γε τὸ ἴσον ἔσται πρὸς δὴ τὸ δοξάζειν. εἰ [o] ταὐτὸ ἄνθρωπος καὶ τὸ δοξαζόμενον, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. εἰ δ' ἕκαστον ἔσται πρὸς δοξάζον, ἄπειρα ἔσται τῷ εἴδει τὸ δοξάζον. ὅτι [p] μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πασῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἅμα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, καὶ τί συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω. Text. 27.

Ἐπεὶ [q] δ' ἀδύνατον τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύεσθαι ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τἀναντία ἅμα

Prior impugnatio consequētis.

m *Quare nec fuit*} Iam euertit consequēs duabus rationibus. Prior est. Quia si omnium rerum esse consisteret in habitudine ad sensum, aut opinionem, nihil omnino fuisset, aut futurum esset, nisi ante de eo haberetur opinio: quod quàm absurdum sit, nemo est, qui non videat. Quis enim neget multa fieri in rerum natura, de quibus nulla vnquam hominibus cogitatio subit, vt quæ gignuntur in visceribus terræ, aut in solitudine accidunt. Neque verò hi ad cognitionem diuinam recurrebāt, cùm facerent hominem mensuram essendi omniū rerum, vt Socrates apud Platonē in Cratylo à Protagora dictum commemorat. Quamquam, etsi ad diuinā cognitionem recurrerent, nihil ad rem dicerent. Nam, etsi nihil est, quod diuinā cognitionem effugiat, non est tamen esse rerū id ipsum quod cognosci à Deo. *Idem refert Socra. apud Plat. in Theæteto.*

Posterior.

n *Præterea si vnum*} Posterior ratio sic habet. Si relatiuum est vnū specie, ad correlatiuum vnum specie refertur, aut, vt accuratiùs id dictum sit, ad vnum specie non vagum, & indifferens, sed certū, ac determinatum. Quamuis enim res aliqua sit dimidia simul, & æqualis respectu aliarum, tamē non est æqualis respectu duplæ, sed respectu æqualis; nec est dimidia respectu æqualis, sed respectu duplæ, & ita res habet in cæteris. Si igitur istorū sentētia vera est, vniuscuiusq; rei esse cōsistet in habitudine ad id, quod illam opinatur. Quare cùm res sint specie infinitæ, id, quod eas opinatur, erit infinita secundū speciem, quod nemo dixerit. Hæc ratio apparens quidem incommodum infert, & apud eos, contra

contra quos disputat, forsitan non est parui momenti. Re tamen vera, infinitis speciebus rerum, vt numerorum, aut figurarum respondent infiniti conceptus, qui hoc loco appellantur opiniones, etsi homo ipse, qui opinatur siue concipit, sit vnus atque idem.

o *Si homo item*} Exemplum est concise introductum, vt superius. Eo autem *Exemplū*

Text. 27. *Sed[l] hæc forsitan de causa necesse est, vt ij, qui non dubitationis, sed disputationis causa hæc dicunt, non, esse hoc verum fateantur, sed huic verum & , vt antea dictum est, illud etiam est necesse, vt omnia ad aliquid faciant, & ad opinionem & ad sensum. Quare [m] nec fuit, nec erit quicquam, si nemo id antè opinatus sit. Quòd si fuit, aut erit; perspicuum est, non fore omnia ad opinionem. Præterea, [n] si vnum est; ad vnum, aut ad definitum aliquid refertur: & si idem & dimidium, & æquale est; non tamē æquale ad duplum dicitur: ad opinionem igitur. Si [o] homo item, & quod sub opinionē cadit, idem sunt; non est certè homo id, quod opinionem habet, sed id, de quo habetur opinio. Quòd si res quæque refertur ad id, quod opinionem habet; erit vtique id, quod opinionem habet, specie infinita. Quòd[p] igitur hæc opinio sit omnium firmissima, Non esse oppositas enunciationes simul veras, quidque accidat ijs, qui id asserunt, & cur ita loquantur, hactenus dictum sit.*

Lect. 15. p4.

Hoc loco sūm. 59. *Cum [q] autem fieri nequeat, vt contradictio simul de eodem vera sit; perspicuum est, fieri nō posse vt*

ostendit Arist. id, quod proximè dixerat, nempe omnia secundum istos in eo habere positum esse, quòd de eis habeatur opinio. Quo loco verbum Homo in priori parte conditionalis positum, aut scribēdi incuria pro eo, quod opinatur, positū est ab Arist. aut potiùs sumendum pro homine, quatenus est id, quod opinatur, siue opinionem habet, vt à D. Thom. sumitur. Est enim sensus, Quanquam enim homo, qui opinatur, idem sit, atque id, de quo habetur opinio, tamen quatenus homo, vt hi volunt, non erit id, quod opinionem habet, sed id, de quo habetur opinio, quod quidē est habere esse in habitudine ad id, quod opinatur.

Hoc loco alia pleraq; argumenta afferūtur ab auctoribus ad refellendā huiusmodi sententiā. Qualia sunt illa apud Alex. Si esse rerū positum sit in eo, quod existimetur, existimās, vt existimās, nihil erit, nisi fuerit etiā existimatus. quo fit vt si à nemine, cùm existimat, existimetur, id quod nihil est, existimet, &(quod hinc sequitur) conferat rebus esse, quod tamē, nisi esse habeat facere nō potest. Et illud mutata opinione mutabitur esse rerū. Et illud, si quis me existimet vnū, alius verò plures, ero simul vnus, & plures. Itē, si quis putet aliquē esse in hoc loco, alius verò putet eundē esse in alio, erit is simul in diuersis locis. Quale etiā est illud apud Auer. Si opinio dat esse rebus, tollitur de medio oīs generatio. Quinetiā sequitur, vt inquit Alb. duplū nō referri primò ad dimidiū, sed ad existimās. Neque. n. habere potest duo correlatiua, quorū habitudine primò habeat esse. Verùm hæc oīa minus absurda sunt, q negatio primi principii, quorū euersores his argumentis impugnantur. *Aliorum argumenta.*

p *Quod igitur hæc*} Epilogus est eorum quæ his tribus capit. dicta sunt.

q *Cùm autem fieri nequeat*} Colligit hoc conf*e*ctarium ex dictis, Fieri nō posse, vt contraria simul insint. Cùm enim affirmatio, & negatio contradicentes, simul veræ esse nequeant (quod proterui etiam & pertinaces concedere coguntur, vt ex dictis patet) vnum autem contrariū simpliciter existens in subiecto afferat secum priuationē, atque adeo negationē alterius efficitur, vt duo contraria simul in codē subiecto existere non possint, nisi aut ambo aliqua ex parte insint, aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter. Illud contrarium dicitur simpliciter inesse subiecto, quod absque adictione illud denominat, *Cōtraria qua ratione in codē subiecto esse nequeant.*

 quo

quo pacto calor inest igni, & frigus aquæ in suo naturali statu constitutæ. Atque hoc pacto non possunt contraria simul eidem inesse. Illud autem dicitur inesse aliqua ex parte, siue secundùm quid, quod ita imperfectè inest, vt subiectum non absque adiectione denominet, quo pacto calor, & frigus insunt aquæ omnino tepidæ, & candor Aethiopi, & omnes formæ rerum, quæ ex ligno gigni possunt, existunt in materia ligni. Nam neque aqua omnino tepida dicitur calida, aut frigida nisi secundū dimidietatem graduum, neq; Aethiops candidus, nisi dentibus, aut oculis, nec formæ rerū, quæ ex ligno generari possunt, dicūtur inesse materiæ ligni, nisi potestate.

ἅμα ὑπάρχειν ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ. τῶν r μὲν γὰρ ἐναντίων, θάτερον στέρησίς ἐστιν οὐχ ἧττον: οὐσίας s δὲ στέρησις, ἀπόφασις t ἐστιν ἀπό τινος ὡρισμένου γένους. εἰ οὖν ἀδύνατον ἅμα καταφάναι, καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀδύνατον, καὶ τἀναντία ὑπάρχειν ἅμα: ἀλλὰ ἢ πῇ ἄμφω, ἢ θάτερον μὲν πῇ, θάτερον δὲ ἁπλῶς. Κεφ. Ζ'.

Ἀλλὰ [a] μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθέν, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνὸς ὁτιοῦν. tex. 9. Δῆλον [b] δὲ πρῶτον μὲν ὁρισαμένοις τί τὸ ἀληθὲς, καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι, ἢ τοῦτο εἶναι, ψεῦδος: τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, ἀληθεύσει, ἢ ψεύσεται. ἀλλ' [c] οὔτε τὸ ὂν λέγεται μὴ εἶναι, ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν.

Ἔτι

Qua ratione vnū contrariū sit alterius priuatio.

r *Neque enim minùs priuatio* } Hoc est, non minùs vnum cōtrariorum est priuatio alterius, seu affert secum priuationem alterius, quàm alterum illius. Id, quod Aristoteles dixit spectata illorum oppositione, siquidem contraria pari repugnantia se mutuò excludunt. Nam spectata eorū perfectione, semper id, quod deterius, seu minùs perfectum est, censetur priuatio alterius, vt habes 3. Phys. cap 2. & aliis locis. Possunt etiā hæc verba sic explicari, quasi dicat Arist. Non minùs alterum contrariorum simpliciter existens priuare, siue excludere alterum, quàm alterum contradicentium, nisi quod contraria sese mutuò excludunt à certo subiecto; contradicentia autem à quouis, siue ente, siue non ente. Atque hoc videntur subiecta verba declarare. Itaque Arist. iuxta hāc expositionē tantam credit esse repugnantiā contrariorū in certo, ac determinato subiecto, quāta est cōtradicentiū respectu cuiusque. Quod si verum est, ne diuina quidem virtute fieri potest, vt duo cōtraria existant simpliciter, ac perfectè in eodem subiecto, de qua re lib. 8.

Priuationis substantiæ vocabulo quid hîc intelligatur.

s *Substantiæ verò priuatio* } Priuationis nomen, quod latè acceptū est in verbis proximè præcedentibus, vtrouis modo illa exponantur, propriè iā nūc accipitur, sed tamē pro sola priuatione formæ substātialis, ad quā cæteræ priuationes formarū accidentaliū reducūtur. Appellatur autē priuatio formæ substantialis, priuatio substantiæ, quia sæpe nomē substantiæ apud Arist. pro forma substātiali sumitur. Vel dic, si placet, substantiæ nomē accipi hoc loco pro quacūque forma; vt omnes priuationes propriè dictæ cōprehendantur. Quanquam nō memini apud Arist. substātiæ vocabulū sic accipi, etsi latissime nonnunquam sumatur pro quauis essentia, quæ tamen acceptio hic non congruit.

t *Negatio est à quodam* } Id est, Negatio est formæ à proprio, & determinato subiecto.

Capitis

Capitis septimi Explanatio.

AT a *verò neque*} Tria superiora capita consumpsit Arist. in defendendo primo principio, tũ ab imperitis, tum etiam à protervis & pertinacibus nunc, id est hoc capite, conatur defendere illud, quod ad finẽ cap 3. maxima necessitudine cum primo coniunctũ esse diximus, Necesse, inquam, esse quoduis. aut esse, aut non esse, seu, quod eodem redit, Necesse esse quodlibet de quolibet affirmari, aut negari, quod Arist. vocat, non dari mediũ inter contradicentes, quemadmodũ dicimus, in numerorum genere nõ dari medium paris & imparis, quod necesse sit quemlibet numerũ esse parẽ, aut imparẽ. Aduerte autẽ, primum principium negatiuũ, quod hactenus defensum est, latiùs patere, quàm affirmatiuũ, quod hoc capite defẽditur. Siquidem negatiuum, cùm dicat contradicentes, nec simul veras, nec simul falsas esse posse, vt cap. 3. exposuimus, in omni genere contradicentium verum esse intelligitur, etiam cùm materia est de futuro, contingenti. At affirmatiuum, cùm afferat necesse esse, vt altera contradicentium sit vera, non est verum in materia de futuro contingenti sumptis partibus contradictionis determinatè, siue disiunctiuè (vt si dicas, Huius contradictionis, Socrates disputabit cras, Socrates non disputabit cras, prior est vera, posterior falsa, aut vice versa) sed indeterminatè, siue disiunctim, veluti si dicas, Altera est vera altera falsa, nullam designando, vt ex priori lib. de Interp. patet. Quo fit, vt hac etiã ratione merito affirmatiuum principium non sit censendũ primum principium. Quod igitur nõ detur mediũ inter contradicentes enunciationes, septem rationibus probat Arist. Deinde aperit vnde natus sit oppositus error. Tũ vero tradit modum, quo eius fautores commodius refelli possint. Postremò docet, cui veterum potissimum adscribenda videatur sententia de contradicentibus simul veris, cui etiam, de simul falsis.

Defendit hoc capite primum principiũ affirmatiuum.

vt contraria eidem simul insint. Neque r enim minus priuatio est, contrariorum alterum: substantiæ s vero priuatio, negatio t est à definito aliquo genere. Ergo si fieri nequit, vt simul verè affirmemus, ac negemus: fieri etiam non potest, vt contraria simul insint; sed aut vtrũque aliquà ex parte; aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter.

Cap. VII.

AT vero a neque inter contradicentia quicquam interiectum esse potest, sed necesse est, vnum de vno aut affirmare, aut negare, quicquid tandem illud sit. Quod b ita demum perspicuum erit, si antè quid verum sit, quid falsum, definiuerimus. Etenim dicere; id, quod est, non esse, aut quod non est, esse; falsum est: id autem, quod est, esse, aut quod non est, non esse, verum. Quare & is, qui esse, aut non esse dixerit, aut verũ, aut falsum pronunciabit. Sed neque c ens, neque non ens, esse, aut non esse dicitur. Præ-

Quo pacto intelligatur in materia futurorũ contingẽtium.

Cap. 8.

Epitome huius capitis.

Prima ratio ad euertendũ contradictionis medium.

b *Quod ita demum*} Prima ratio sumitur ex definitionibus veri, & falsi pronũciati hoc modo. Verum pronunciatum est. dicere id, quod est, esse, aut quod non est, non esse falsum autem, dicere id, quod est, non esse, aut quod non est, esse, igitur omne pronunciatum, in quo esse, aut non esse dicitur, verum. vel falsum est. atqui nullum pronunciatum afferri potest, in quo esse, aut non esse non dicatur, siquidem omne pronunciatum affirmat, aut negat, igitur nullum pronunciatum efferri potest, quod non sit verum aut falsum.

c *Sed neque ens*} Quasi dicat, Ab iis autem, qui medium contradictionis ponunt, neque id, quod est, neque id, quod non est, necessario esse, aut non esse dicitur, cùm aliquid eorum sententia, nec esse, nec non esse possit.

Præ-

Secunda. d *Praeterea aut aliquid medium*} Secunda ratio huiusmodi est. Mediũ aut est per participationem, quo pacto fuscus color est medium quippiam inter albũ, & nigrum, aut per negationem, quo pacto lapis est medium quid inter hominem, & equum: at neutro modo dari potest mediũ inter esse, & non esse: igitur nullo. Quòd autẽ inter esse, & nõ esse non possit dari mediũ per negationẽ ex eo patet, quia si daretur, neque ex illo neq; in illud posset fieri mutatio. Omnis enim mutatio, aut est generatio aliqua, aut corruptio, quarum illa fit ex non ente (praesertim bono, siue perfecto) in ens (praesertim bonum, & perfectũ, vt habes priori lib. de Generat.) haec verò fit ex ente, praesertim perfecto, in non ens, praesertim perfectum. De mutatione, non nulla. Cùm ergo sẽper fieri videatur mutatio ex mediis, in extrema, aut ex iis quae extrema sunt, in media (ait autem, Semper, propter eos Veteres, qui cõtinenter omnia mutari asserebãt) aut saltem in plurimis fiat, efficitur vt tale medium dari non possit. Nisi quis absurdissimè dicat posse fieri mutationem ex nec homine, nec non homine in hominem, aut non hominem aut certè ex horum altero in illud, quo pacto nulla generatio fit, aut corruptio. Siquidem nulla mutatio fit, nisi in extrema, aut media, nunquam autem fit mutatio ab extremo in extremum, nisi priùs facta mutatione in medium, si inter extrema detur medium. Quòd verò dari non possit medium per participationem, ex eo probat, quia etiam hoc pacto daretur mutatio, quae nec esset ex non ente in ens, nec ex ente in non ens. Perspicuum est enim inter extrema & media per participationem, fieri mutuam transmutationem vt inter album, & fuscum.

ἔτι [d] ἢ τι μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου. εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι· ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν· νῦν δὲ ἀεὶ φαίνεται· οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ, ἀλλ' ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα, καὶ μεταξύ. εἰ δ' ἐστὶ μεταξύ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκὸν, οὐκ ἐκ μὴ λευκοῦ γένεσις· νῦν δ' οὐχ ὁρᾶται. ἔτι [e] πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ καταφησιν, ἢ ἀπόφησιν· τοῦτο δ' ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον, ὅταν ἀληθεύει, ἢ ψεύδεται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ, φᾶσα, ἢ ἀποφᾶσα, ἀληθεύει· ὅταν δὲ ὡδὶ, ψεύδεται. ἔτι [f] παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται· ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ' οὐκ ἀληθεύσει, καὶ παρὰ τὸ ὂν, καὶ τὸ μὴ ὂν, ἔσται· ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν, καὶ φθορὰν μεταβολή τις ἔσται. ἔτι [g] ἐν ὅσοις γένεσιν ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται, οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττὸς, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός· ἀλλ' ἀδύνατον· ἐκ [h] τοῦ ὁρισμοῦ δὲ δῆλον. ἔτι [i] εἰς ἄπειρον βαδι-

Cap. 7. à text. ...

Tertia ratio. e *Praeterea omne quod*} Tertia ratio, haec est. Quicquid ratio, ac intellectus iudicat, id ipsum affirmat, aut negat (nullum enim iudicium fertur, nisi affirmando, aut negando) affirmatio autem, & negatio, cùm rebus conformantur, sunt verae; cùm ab illis discrepant, sunt falsae, vt patet ex veri, & falsi pronunciati explicatione: quando autem affirmatio est rebus conformis, tum negatio discordat; & vice versa: igitur necesse est, vt altera sit vera, altera falsa.

Quarta. f *Adhaec praeter omnia*} Quarta ratio sic habet, Aut inter quaeuis contradicentia

tia datur mediũ aut inter nulla, nisi quis cõtẽtionis causa, & absq; ratione vlla in aliis illud concedat, in aliis neget; est enim in omnibus par ratio: at nec inter verũ, & nõ verũ, nec inter ens, & nõ ens, quæ sunt cõtradicẽtia, datur medium: igitur inter nulla. Minor, quod attinet ad verũ, & nõ verũ ex eo patet, quia, & si quis dicat dari mediũ inter verum, & falsum, tamen nemo fuit, qui diceret dari enunciationem vllã, quæ nec esset vera, nec nõ vera. Quãuis etiam fuerũt qui videantur posuisse medium inter ens particulare, & nõ ens, vt inter hominẽ, & non hominem, vt paulò pòst patebit, tamẽ sumpto ente in cõmune, nemo dixerit dari aliquid, quod nec sit ens, nec nõ ens: præsertim cùm inde etiam sequatur fore aliquã mutationẽ, quæ non sit generatio, nec corruptio, vt secũda argumentatione deductũ est, siquidẽ generatio, & corruptio tendunt immediate, aut à non ente in ens, aut ab ente in nõ ens. Sumuntur autẽ hoc loco, quemadmodũ & superiùs, generationis, & corruptionis noĩa, vt significant mutatiões à quouis nõ esse ad quoduis esse, vel à quouis esse ad quoduis nõ esse.

Præterea d aut aliquid medium erit inter contradictia, vt fuscum inter nigrũ & albũ; aut vt neutrum inter hominẽ & equũ. Si igitur hoc pacto; non fiet vtique mutatio. Ex nõ bono enim in bonum mutatio fit, aut ex hoc in non bonũ: nunc autẽ semper fieri videtur: non enim datur mutatio, nisi in opposita, ac media: Sin autẽ interiectũ aliquid est, hoc etiã modo dabitur generatio quedã, quæ non sit in album ex nõ albo: nunc autem nulla cernitur. Præterea e omne quod ratione, ac mẽte percipitur, ratio ipsa aut affirmat, aut negat; id autẽ ex definitione perspicuũ est, quando verũ, aut falsum dicat. Cùm enim hoc modo componit, aut affirmans, aut negans, verũ dicit: cùm aũt hoc alio modo, falsum. Ad f hæc, præter omnia cõtradicentia esse illud oportet. nisi disputationis causa dicatur. quare neque verum dicet quis, neque non verum; eritque præter ens, & non ens: ex qua re fiet vt præter generationem & corruptionẽ mutatio sit aliqua, Præterea g in quibuscumq; generibus negatio contrarium inducit, in iis quoque illud erit; quo pacto in numeris, neque impar erit numerus, neque non impar: at hoc fieri nequit; idque h ex definitione patet. Præterea i in infinitum fiet

g *Præterea in quibuscunque*} Quintæ rationis hic est sensus. Si inter affirmationem, & negationem contradictoriè oppositas daretur medium, potiori ratione daretur inter affirmationem, & negationem contractas ad certũ genus quando scilicet negatio sumitur pro differentia cõtraria differẽtiæ significatæ per affirmationẽ, vt inter impar, & nõ impar, quæ sumũtur vt differentiæ numerorũ, aut inter rationale, & irrationale, quæ sumũtur vt differentiæ animalium: at inter huiusmodi affirmationẽ, & negationem non datur medium (nec enim datur numerus, qui nec sit impar, nec nõ impar, id est, par; nec itẽ animal, quod nec sit rationale, nec irrationale) igitur nec inter affirmationẽ, & negationẽ simpliciter. Maior ex eo patet, quia affirmatio, & negatio cõtractæ ad certũ genus, nõ ex eo carẽt medio, quia significãt cõtraria (multa.n.cõtraria habent mediũ) sed ex repugnãtia affirmationis, & negationis absolutè, ac simpliciter sumptæ, quam participãt, respectu talis generis. Quinta.

h *Idque ex definitione*} Paris nimirum, & imparis. Siquidem Par, definitur esse numerus, qui æquis constat partibus; impar verò, qui non æquis, nec vllus præterea est numerus, qui neutris constet.

i *Præterea, in infinitum*} Sexta ratio hanc habet sententiam. Si detur medium contradictionis, non solùm ea, quæ sunt (seu potius, quæ significantur nominibus, vt rectè exponit Alexãder) sesquialtera proportione excedẽt ea, quæ concedi solent, sed etiam infinities illa superabunt: at alterum est cõtra omniũ sententiam, Sexta.

sententiam, alterum fieri non potest: ergo non datur medium cōtradictionis. Maior ex eo patet, quia præter hæc duo, Quæ sunt, & Quæ nō sunt, nihil aliud est, de quo inter homines fit sermo: qui autem ponunt medium inter cōtradicentia, tertium quoddam genus adhibent, quòd nec fit ex iis, quæ sunt, nec ex iis, quæ non sunt. Ita fit, vt eorū sententia, ea, quæ nominibus significantur sesquialtera proportione sint plura, quàm quæ cōmuni sententia cōceduntur: duo enim sesquialtera proportione à tribus superātur. Iam verò cùm quicquid contingit affirmare, cōtingat etiam negare, si hæc tria genera affirmātur; erit illorū simul quædā peculiaris negatio contradictoria. Quare cùm par sit ratio, vt huius cōtradictionis detur medium; iam emergent quatuor genera, quæ rursus simul sumpta alia negatione negari poterunt, interiecto rursus alio contradictionis medio, & sic deinceps in infinitū. Ita penè D. Tho. Aliter cōmentator, & Alb.

βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ k ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς l τὴν φάσιν, καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι: ἡ γὰρ οὐσία m ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι n ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ, ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀπέφηνεν ἢ τὸ μὴ εἶναι: ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι.

Ἐλήλυθε o δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται λόγους ἐριστικούς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν: οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ p δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ: ὁρι- Text. 28.

k Ea, quæ sunt } Itaq; sumuntur hic ea, quæ sunt, siue res (quemadmodū ex Alexandro diximus) vt solent res significatæ à verbis significantibus distingui. Proinde, quòd paulò pòst dicitur [erit aliquid] idem valet, ac si diceretur, Erit distinctum significatum à significatis contradicentium. Lect. 16. p. 6. Alex. cōm. 66. Alb. tract. 4. cap. 2.

De formalitate negationis.

l Ad affirmationē, & negationem } Id est simul cum affirmatione, & negatione cōtradicētibus; vt sit vna negatio horū triū, affirmationis, negationis, & medii.

m Eius substantia } Substantiam pro ratione, seu definitione accipit, vt sæpe alibi. Vnde colligunt Scoti sectatores, negationem habere propriam formalitatem, quæ nimirum propria, ac peculiari definitione explicetur.

Septima ratio.

n Præterea, cùm negante } Septima, ac postrema ratio est huiusmodi. Ad eam quæstionem, qua quærat aliquis, Sit ne hoc, vel illud album, duæ tantū responsiones redduntur, Esse scilicet vel, Non esse, qui autem respondet Non esse, nihil aliud significat, quàm negationem albi: igitur inter esse albū, & nō esse albū, nihil est mediū. Quod idem cōcludi potest in cæteris cōtradicētibus. Consequentia ex eo perspicua est: quia si quid esset medium inter albū, & nō albū: id autem, de quo quæstio excitaretur, nō esset album: non rectè responderet, qui diceret, Non esse album, fieri enim posset, vt illi conueniret mediū inter esse albū, & non esse albū. Nisi aduersarius absurdissimè, atque adeo contra se respondeat, Non album significare etiā medium illud inter album, & non album, quod non solùm repugnat minori propositioni, sed etiam inducit oppositum eius sententiæ, quam ille tuetur. Si enim Non album significat quicquid est præter Album, sane inter Album, & Non Album nihil est medium.

Quod autē ad verba attinet, illud animaduertendū est, vbi nos dicimus [Nihil aliud, quàm nō esse pronunciauit] omnes, & Græcos, & Latinos codices loco illius [nō esse] habere [esse] In verbo autē [pronunciauit] Græcos nobiscum conuenire, qui habent [ἀπέφηνεν] Latinos verò discordare, qui habent [negauit]

uit] vt pro ἀπέφησεν videantur legisse ἀπέφησεν, aut vt habet quidam manu scriptus, ἀποφήσει. Ac dicere quidem [nihil aliud, quám esse pronunciauit] planè falsum efficit sensum. Qui enim respondet, Non, haud profert esse, sed non esse. Dicere autem [nihil aliud, quám esse negauit] etsi veram habet sententiam, non tamen satis cohæret cum verbis sequentibus, quibus non infertur non esse ex negatione, sed contrà negatio ex non esse, vt nimirum ostendatur non dari medium inter affirmationem, & negationem, ex eo quòd non datur inter esse, & non esse. Cùm ergo contextus altero modo corrigẽdus esset, magis germana lectio nobis futura visa est, si relinqueretur verbum ἀπέφησεν, vt erat, & pro τὸ εἶναι legeretur τὸ μὴ εἶναι, id est, quám nõ esse, præsertim cùm mox repetatur [ipsũ nõ esse] cùm dicitur [ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι] vt verisimile sit, illud μὴ aut excidisse ex [illegible]ri loco, aut à sciolo aliquo expunctum fuisse. Quòd si quis malit legere ἢ [illegible], & pro ἀπέφησεν substituere ἀποφήσει, aut potiùs, ἀπέφησεν, vt hæc sit sententia [nihil aliud, quam esse negauit] sic intelligenda erunt verba sequentia, vt inferat Aristoteles, ex eo, quòd non datur medium inter affirmationem, & negationem, non dari medium inter esse, & non esse. Quod certè nõ congruit cum superioribus, cùm Aristoteles paulò superius e contrariò probauerit, non dari medium inter affirmationem & negationem, quia non datur inter esse, & non esse. Oportebitque facere verbum ἀπόφασις subiectum & τὸ μὴ εἶναι prædicatũ; quæ loquendi formula non admodum vsitata est.

fiet progressio, nec tãtùm sesquialtera erunt ea,[k] *quæ sunt, sed etiam plura. Rursus enim hoc ad*[l] *affirmationem, & negationem negare licebit; & hoc erit aliquid: quandoquidẽ alia quædam erit eius*[m] *substantia. Præterea*[n] *cùm rogãte aliquo, an albũ sit, dicat quis, Non, nihil aliud, quàm nõ esse pronunciauit. at ipsum non esse negatio est.*

Text. 28. *Aduenit*[o] *autẽ quibusdã sententia hæc eo modo, quo & aliæ, quæ sunt præter opinionem. Dum enim rationes contẽtiosas soluere nequeunt, rationi cedentes id, quod conclusum est, verum esse fatentur. Quidam igitur ob hanc causam ita dicunt: alij, quia omnium rationem quærunt. Principium*[p] *autẽ ad hos omnes ex definitione sumendũ est: defini-*

o *Aduenit autem*] In hac posteriori capitis parte docet primum Arist. vnde ortus sit error nunc impugnatus. Aitque, hanc sententiam, quemadmodum & cæteras id genus inopinabiles, quas vel ipsa natiua mentis lux cõtinuò reiicit, è duobus fontibus manasse. Quidam enim earum assertores, cum fallaces rationes, quibus illæ concludi videbantur soluere non possent, victi, coactique manus dederunt. Alii, cùm omnia, quæ demonstrari non possint, negare instituerent, prima principia negauerunt, quod illa neutiquam demonstrari posse cernerent. Vnde facilè perspicitur, quam sit vtilis, Analyticorum, & Elenchorum tractatio, vtpotè cuius ignoratio, tam miserè huiusmodi Philosophos transuersos egerit, & in tam immanium errorum scopulos impulerit. *Vnde ortus sit error impugnatus.*

p *Principium autem*] Quoniam rationes, quæ cõtra hunc errorem adductæ sunt, docilem, & minimè proteruum respondentem desiderant, tradit Aristot. modum, quo eius assertores efficaciùs refutari possint. Is autem erit (quemadmodum contra alios cap. 4. dictum est) si ab eis quæratur num verba, quibus illi in disserendo vtuntur, certum aliquid significent, nec ne. Si enim dixerint, nullum verbum esse, quod non magis rem vnam, quàm aliam significet, nec magis entia, quam non entia declaret; non erit cum illis disputandum, vt cum iis, qui nihil definitè dicant, sed omnia prorsus non solum entia inter se, sed etiam non entia cum entibus confundant. Sin autem certam verborum significationem concesserint, vt diuersis nominibus diuersæ rationes, siue definitiones in mente respondeant; tum manifestè conuincentur alteram contradictionis partem veram esse concedere, alteram falsam. Definitiones enim ita conueniunt *Præcipuum argumentũ contra huiusmodi errores.*

conueniunt rebus significatis, vt nec illis non conuenire, nec cæteris conuenire possint. Quo fit, vt qui eas de rebus significatis affirmauerint, aut de aliis negauerint, verum dicant; qui autem de illis negauerint, aut de aliis affirmauerint, falsum pronuncient.

q *Ratio enim cuius*} Nomen dicitur signum rationis, hoc est conceptus formalis definitiui, quia quod nomine implicitè significatur, id explicitè significatur, eiusmodi conceptu. Dico autē Rationis vocabulo intelligendum esse conceptū formalem, non autē obiectiuum, quoniam Arist. planè ait, rationem esse definitionē, quæ sane appellatio, nisi quis abutatur vocabulis, conceptui, obiectiuo accommodari nō potest. Vnde patet, apud Arist. in definitionibus vniuocorum, & æquiuocorum rationis vocabulum pro formali conceptu potiùs accipiendum esse, quàm pro obiectiuo, vt quidam volunt. De qua re superiùs nonnihil diximus.

Quo pacto nomē sit rationis signū.

Cap. 2. q. 2. Sect. 5.

ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς. ὁ q γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται τοῦ πράγματος.

Ἔοικε r δ' ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δὲ Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα ψευδῆ. ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτε ἀγαθὸν οὔτε οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα: ὥστε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

Κεφ. Η'.

Διωρισμένων a δὲ τούτων, φανερὸν, ὅτι καὶ b τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν, οἱ μὲν οὐθὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι (οὐθὲν c γὰρ κωλύειν

r *Porrò Heraclitι*} Duo errores sunt hactenus impugnati: Vnus eorum, qui contradicentes simul veras esse dicebant, alter eorum, qui simul falsas, concesso medio inter contradicentes. Docet igitur Arist hoc loco, cui veterum prior, cui etiā posterior videatur tribuendus. Aduerte tamē hos errores nō ita hoc loco tribui Heraclito, & Anaxagoræ, quasi illi proprii eorū auctores extiterint, sed quia ex illorū dictis videātur sequi, Cum enim Heraclitus diceret, res omnes quoad omnia cōtinenter mutari, nec vnquā vlla ex parte esse in eodem statu, quicquid autē omni ex parte mutatur, necessariò debeat quoad omnia partim esse, partim non esse, efficitur, vt eius sententia concludendū videatur, omnia simul esse, & non esse Cùm verò Anaxagoras omnia in omnibus commixta, & confusa esse diceret, etiā contradicentia, vt bonum, & non bonum, eo quòd ei, quodlibet ex quolibet fieri videretur, tota autē mixtio nunquam fit eiusdem naturæ cum vllo eorum, ex quorū cōmixtione cōstat (neq enim mulsum v. g est aut vinum, aut mel, quod idem accidit in cæteris) efficitur, vt apud illū videatur colligendū, omnia esse falsa. Nullū enim attributū hoc pacto verè diceretur de vlla re, quod quidem esset mediū contradictionis inducere.

Quibus auctorib. videātur ascribēdi errores impugnati.

Cur prior Heraclito.

Cur posterior Anaxagoræ.

Porrò non sine causa vsus est Aristoteles, verbo, Videtur, in ascribendis his erroribus Heraclito, & Anaxagoræ. Nam, etsi videantur ex eorum sententia colligi (quod satis fuit, vt eorum loquēdi licentiā hac tacita reprehensione notaret) nō tamen re vera colliguntur, nisi Heraclitus putauit, quicquid aliqua ex parte de aliquo dicitur, dici de eo simpliciter, & Anaxagoras credidit. ex mixtione contrariorum sequi mixtionem contradicentiū, quod verisimile nō est,

Nam

Nam quod ad Heraclitum attinet, cùm ille posuerit, res omnes omni ex parte esse in continenti fluxu, potiùs existimauit nullam esse, quæ habeat esse simpliciter, quàm omnia posse de illis simpliciter affirmari. Quo fit, vt potiùs ex eius sententia colligatur omnia esse falsa, vt mirandum non sit, si ei quoque tribuatur cap. sequenti sententia eorum, qui omnia falsa esse asserebant. Quod verò attinet ad Anaxagoram, etsi ille dixit, In qualibet re mistum esse bonũ, & non bonum, album, & non albũ, &c. nullo tamen modo credibile est, accepisse illum formaliter, & vniuersaliter terminos negatiuos sed pro rebus veris denominatis, vt non bonum pro vitio, & non album pro ebeno. Non sequitur ergo apud illum, nullum terminum negatiuum posse dici de lapide: latiùs enim patẽt termini negatiui, quàm quatenus solas res veras denominant. Itaque adhuc Anaxagoræ sententia diceretur lapis non Chimæra, non substantia incorporea & cæt. imò etiam non aqua, non ignis, &c. quia non ponebatur formaliter mixtus ex negationibus.

definitio autem ex eo fit, quòd aliquid eos significare sit necesse. ratio[q] enim, cuius nomen est signũ, definitio rei est.

Porrò [r] Heracliti sententia, quæ omnia esse, & non esse asserit, vera omnia facere videtur: Anaxagoræ, autem medium aliquid contradictionis esse; atque ita falsa esse omnia. Cùm enim mista sunt, nec bonum, nec non bonum est mistio ipsa: quo fit, vt nihil verè dicatur.

Cap. VIII.

HIs [a] verò definitis, perspicuum est, & [b] quæ vno modo, & quæ de omnibus dicantur, constare non posse; quemadmodum nonnulli dicant alij quidem nihil verum esse asserentes (nihil [c] enim prohibe-

Capitis octaui Explanatio.

HIs [a] *verò definitis*} Tandem hoc extremo capite refutat Arist. quædã absurda, quæ consequuntur hactenus impugnatas sententias, & eorum scilicet, qui contradicentes simul veras esse dicebant, & eorum, qui simul falsas. Alterum absurdum est, non dari in rebus discrimen veri, & falsi, alterum, tolli de medio, distinctionem motus, & quietis. Quod ergo ad prius absurdum attinet, colligit primùm ex dictis, perspicuum esse, fieri non posse, vt vel omnia sint falsa, vel omnia vera. Nam cum determinatum, ac constitutum sit, necesse esse, vt altera contradictionis pars sit vera, altera falsa, perspicuum est, nec omnia posse dici vera, nec omnia falsa, quæ tamen ex impugnatis sententiis consequuntur. Nam cùm alii dicant, contradicentes esse simul veras perspicuè fatentur omnia esse vera: cùm verò alii asserunt, esse simul falsas; non dubium est, quin concedant, omnia esse falsa, siquidem præter contradicentes nihil est tertium, vt ostensum est. *Quid agatur in hoc capite.*

b *Et quæ vno*} Ea, quæ vno modo dicuntur, & quæ de omnibus, non posse constare, pro eo dixit, ac si apertiùs dixisset, fieri non posse, vt vno modo dicantur omnia, nempe, aut omnia vera, aut omnia falsa.

c *Nihil enim prohibet*] Hoc est, nihil prohibet, quominùs omnia perinde sint falsa, vt falsum est, diametrum esse commensurabilem lateri. quod quidem ita falsum est, vt verum esse non possit. Sanè hi non solùm credebant, nullam esse veritatem actu, sed ne potestate quidem.

Ferè

Occurritur obiectioni.

d *Ferè enim eorũ sententia*} Ne verba hæc ad vtrosque recitatos Philosophos referantur(vt re vera referenda sunt)obstare videtur id,quod ad finem superioris capitis dictum est. Hoc enim solum Heraclito tributũ est eo loco, quod ex eius sententia videatur sequi,omnia esse vera: hic autem vtraque sententia illi tribuitur. & quod omnia sint vera,& quòd falsa omnia. Nihil tamen re vera obstat, quominus ad vtrosque referri possint. Namque Heraclitus dũ omnia vera esse confitetur omnia etiã falsa esse dicere cogitur. Affirmatiua enim pronũciata,si vera sunt negatiua reddũt falsa, & vicissim affirmatiua arguuntur falsa,si negatiua sunt vera. Ita patet ex Heracliti sententia sequi,omnia esse tum vera, tum etiam falsa, quod diuisim dixerant recitatæ sentẽtiæ. Coactus est autẽ Aristoteles adhibere hanc tertiã sententiam, ne quisillum ineptæ diuisionis argueret. Etenim non solum, si omnia essent vera, aut omnia falsa, sed etiam, si omnia essent vera, simul,

κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι) οἱ δὲ πάντα ἀληθῆ. σχεδὸν [d] γὰρ *αὐτοῖς οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου· ὁ γὰρ λέγων ὅτι πάντα ἀληθῆ, καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς λέγει τῶν λόγων ἑκάτερον τούτων. ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. ἔτι [e] δὲ, φανερῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν, ἃς οὐχ οἷόν τε ἅμα ἀληθεῖς εἶναι, οὐδ' ἐδὴ ψευδεῖς πάσας· καί [f] τοι δόξειεν ἂν μᾶλλον ἐνδέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας τοὺς τοιούτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς ἐπάνω λόγοις, οὐχὶ εἶναί τι, ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ σημαίνειν τι. ὥστε ἐξ ὁρισμοῦ διαλεκτέον λαβόντας τί * σημαίνει τὸ ψεῦδος, ἢ τὸ ἀληθές. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο *τὸ ἀληθὲς, ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι, καὶ ψεῦδός ἐστιν, ἀδύνατον πάντα ψευδῆ εἶναι· ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως θάτερον εἶναι μόριον ἀληθές. ἔτι εἰ πᾶν ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφότερα ψευδῆ εἶναι· θάτερον γὰρ μέρος τῆς ἀντιφάσεως ψευδές ἐστιν. συμβαίνει [h] δὴ καὶ τὸ θρυλλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν.

** Alexander legit οἱ τοιοῦτοι λόγοι.*

** Codices Græci habent, σημαίνειν, sed omnes interpretes legunt σημαίνει.*

** Hanc lectionem refert Alexander. Codices, qui nunc extant, habent.* i *τὸ ἀληθὲς φάναι ἢ ἀποφάναι ψεῦδός ἐστιν &c.*

& falsa oĩa dicerẽtur vno modo,hoc est sine discrimine veri,& falsi. Docet ergo Arist.hãc quoque sententiam ex dictis refutatã relinqui. Nam si nec omnia sunt vera,nec omnia falsa,perspicuum est non esse omnia vera simul, ac falsa.

Primum argumentum particulare cõtra eos, qui tollunt discrimen veri & falsi.

e *Præterea sunt planè*} Quod generaliter dixerat,ex iis,quæ dicta sunt, euerti sententiam eorum,qui distinctionem veri,& falsi de medio tollebant id modo adhibitis particularibus argumentis concludit. Vnum est. quòd de quibusdam contradicentibus nemo dubitare possit, quin verum, & falsum diuidant; qualia sunt verum esse,& non esse verum; esse ens,& non esse ens, vt superiori capite dixerat: aut quemadmodum Alexander ait vt,diametrum esse commẽsurabilem, & non esse commensurabilem; & breuiter, omnes contradicentes, quarum altera est necessaria,altera impossibilis. Com. 70.

Secundũ.

f *Tametsi ex iis*} Quoniam aduersarii,ij saltem,qui pertinaciter propositum defendunt, facilè negabunt, ita rem habere in quibusuis contradicentibus; ait Aristot.plus vitium esse in iis,quæ superius non semel dicta sunt de determinata significatione nominũ. Proinde adhibitis definitionibus iis, quæ nominibus

veri

veri, & falsi respondent, longè efficaciùs apud hos rem posse confici. Cùm igitur nullam aliam explicationē veri, & falsi pronunciati afferre possint, nisi quæ superiori capite adducta est; ex ea autem planè sequatur, si altera contradicentium est vera, alteram necessariò esse falsam & vicissim, si altera falsa, alteram esse veram; efficitur vt nullo pacto dicere possint, omnia esse vera, vel omnia esse falsa. Quòd autem ex definitionibus veri, & falsi id sequatur, perspicuum est. Si enim res est, certè qui illā affirmat esse, verum dicit; qui negat, falsum. Si verò res non est, quisquis illā esse negat, verum pronunciat; quisquis affirmat, falsum ait, vt ex ipsis definitionibus perspicuū est. Ita patet, ex veri, & falsi explicatione, semper affirmationē & negationem eiusdem dē eodē verum, & falsum diuidere, atque ita, nec omnia pronunciata esse vera, nec omnia falsa.

prohibere inquiunt, quo minus ita sint omnia, vt diametrum esse commensurabilem) alij autem vera omnia. ferè d enim eorum sententiæ eadē sunt, quæ Heracliti. Qui enim vera esse omnia, & falsa omnia pronunciat, separatim quoq; vtramque harum sententiarum statuit: quare si illa esse nequeunt, hæc etiam vt sint, fieri nullo modo potest.

Comm. 73 *Præterea, e sunt planè contradicentia, quæ nec simul vera, nec simul falsa omnia esse possint, tametsi f ex iis, quæ dicta sunt, magis id effici videri potest. V erùm ad omnes huiusmodi sententias petere oportet, quemadmodum & in superiori disputatione dictum est, non quidem, esse aliquid, aut non esse, sed aliquid ab eis significari. Ita ex definitione disserendum est, sumendo quid falsum*

Text. 29. *aut verum significet. ¶ Quòd si nihil aliud est verum, quàm affirmare, aut negare; itemque falsum fieri non potest, vt omnia falsa sint: necesse est enim, vt vera sit altera contradictionis pars. Præterea g si quidais aut affirmare, aut negare necesse est, fieri non potest, vt vtraque falsa sint: altera enim contradictionis pars falsa est. Illud h etiam tritū his omnibus sentētijs accidit, vt ipsæ se ipsas peri-*

Locus hic, cùm dicitur [quòd si nihil, &c.] variè legitur, & intelligitur. Nos secuti sumus probabiliorē lectionem, quā ex quibusdam codicibus refert Alexander. Græci, qui nunc extant, sic habent εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀληθὲς φάναι ἢ ἀποφάναι ψεῦδός ἐστι, &c. hoc est, Quòd si nihil est aliud, quàm verum affirmare, aut falsum negare &c. Cuius membri (si cui placet) hæc fortasse fuerit sententia. Quòd si nihil aliud est verum, quàm id, quod est, affirmare; & id, quod non est, negare, &c. vt Esse sumatur pro vero, & vicissim Verum, ac Falsum pro esse, & non esse.

g *Præterea si quid vis*} Tertiū adhibet argumentum, quod huiusmodi est. Quicquid affirmatur aut negatur, verè affirmetur aut negetur necesse est vt perspicuum est ex iis, quæ superiori capite dicta sunt (ex eo enim, quod ostensum est, nullum esse contradictionis medium, planè sequitur, alteram saltem contradictionis partem esse veram) igitur fieri non potest, vt omnia sint falsa. Altera enim inquit, pars contradictionis (subaudi, tantùm) falsa sit necesse est; quod quidem explicationis, non probationis causa videtur adiectum. Nisi illud Falsa, pro verbo, Vera irrepsit vitiò librariorum, quod valde probabile est hoc autem pacto non oportebit subaudire particulā, Tantùm. Itaque hoc argumentum particulare est: sic enim probat, fieri non posse, vt omnia sint falsa; vt non concludat, fieri non posse, vt omnia sint vera. Tertium.

h *Illud etiam tritum*} Quartum adiicit argumentum quod tam ostendit fieri non posse, vt omnia sint vera, quàm vt omnia sint falsa. Vis argumenti in eo Quartū.
Comm. 73 posita est, quod huiusmodi sentētiæ se ipsas tollāt, ac perimant, vt trito sermone dici solet. Quod ideo adiectum esse ait Alexander, quia ante illum Plato in Theæteto eodem argumento contra huiusmodi sententias vsus fuerat, quod

Pronunciata se ipsa evertentia.

tunc inter eius sectatores trito sermone vulgatum erat. Quòd verò illæ se ipsas tollant, ac refellant perspicuum est. Nam qui dicit omnia esse vera, veram esse asserit oppositam enunciationem, siue quæ ait, nihil esse verum, siue quæ ait, non omnia esse vera. Harum autem vtralibet, euertit primam illam. Qui nãque ait, Nihil esse verum, aut Non omnia esse vera, planè negat omnia esse vera. Qui verò asseru omnia esse falsa, se quoque falsum dicere affirmat, cum ait, falsa esse omnia. Ita fit, vt vtraq; sententia se ipsam, refellat, ac euertat.

Adversariorum ficta responsio.

i *Quòd si excipiant* } Dicat aliquis fortasse, aduersarios nõ proferre has sententias absque exceptione. Qui enim ait omnia esse vera, forsitã excipiat oppositam enunciationem, tum contrariam, tum etiam contradicentem. Qui autem dicit omnia esse falsa, forsitan illam ipsam excipiat, qua id pronunciat. Quare non effici, vt huiusmodi sententiæ, si rectè intelligantur se ipsas refellãt.

ἀναιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάντα ἀληθῆ λέγων, καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ: ὥστε τὸν ἑαυτοῦ οὐκ ἀληθῆ: ὁ γὰρ ἐναντίος, οὔ φησιν εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ. ὁ δὲ πάντα ψευδῆ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. ἐὰν [i] δ' ἐξαιρῶνται, ὁ μὲν τὸν ἐναντίον, ὡς οὐκ ἀληθὴς μόνος ἐστὶν, ὁ δὲ τὸν αὐτὸν αὐτοῦ, ὡς οὐ ψευδὴς, οὐδὲν ἧττον ἀπείρους συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς, καὶ ψευδεῖς. ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον, ἀληθῆ, προσυπακούεται τὸ, ὅτι ἀληθής: τοῦτο δ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται.

Φανερὸν [k] δ' ὅτι οὐδ' οἱ πάντα ἠρεμεῖν λέγοντες, ἀληθῆ λέγουσιν, οὐδ' οἱ πάντα κινεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖ πάντα, ἀεὶ ταὐτὸ ἀληθῆ, καὶ ψευδῆ ἔσται: φαίνεται δὲ τοῦτο μεταβάλλον: ὁ γὰρ λέγων, ποτὲ, αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ πάλιν οὐκ ἔσται. εἰ [l] δὲ πάντα κινεῖται, οὐθὲν ἔσται ἀληθές: πάντα ἄρα ψευδῆ. ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον. ἔτι ἀνάγκη τὸ ὂν μεταβάλλειν: ἔκ τινος γὰρ εἴς τι ἡ μεταβολή.

ἀλλὰ

Refutatio

Huic responsioni occurrit Aristoteles fieri non posse, vt auctores harum positionum eas duntaxat enunciationes excipiant, si modo veras sententias proferre velint. Nam, vt à posteriori sententia incipiamus, fieri non potest, vt ea sola sit vera, quæ asserit omnia esse falsa. Si enim ea est vera, illa etiam erit vera quæ asserit illam esse veram, & rursus ea, quæ asseruerit veram esse eam, quæ asserit illam esse veram, & sic deinceps in infinitum. Quare falsa erit eiusmodi exceptio. Falsa quoque erit exceptio prioris sententiæ, si solam oppositam enunciationem à veris exceperit. Nam cùm ea omnes sint falsæ, quæ falsam enunciationem veram esse dicunt, illa etiam erit falsa, quæ eiusmodi oppositã veram esse dixerit; Et rursus ea, quæ dixerit veram esse hanc ipsam, quæ illam veram esse affirmat, atque ita deinceps in infinitum. Necesse igitur erit, vt hi auctores postulent excipi infinita à suis pronunciatis, si veras sententias proferre velint. Verũ his exceptis adhuc emergent alia infinita quæ excipienda sint, vt ab ea quæ omnia falsa esse affirmat, Quòd verũ sit excipi infinita, &, quòd verum sit dicere, verum esse excipi infinita, & ita in infinitum. Ab ea verò, quæ omnia asserit esse vera, Quòd falsum sit excipi sola opposita, &, Quòd falsum

Mira implicatio pronunciatorum se ipsa evertentium.

sit

sit dicere verum esse excipi sola opposita, & ita in infinitum. Quare effugere nullo modo possunt hæ sententiæ, quin se ipsas refellant, ac euertant.

k *Illud etiam perspicuum*} In hac posteriori capitis parte refutat Arist alterum absurdum eorum, quæ in hoc capite ab illo refutanda diximus, nempe, tolli de medio distinctionē motus, & quietis, quod ipsum ex supra impugnatis sententiis videtur consequi, aut certè illis esse consentaneum. Si enim omnia sunt vera nullus datur motus, quandoquidem motus facit rē aliter habere nunc quàm antea, quo fit, vt enūciationes, quæ priorem rei statum pronunciabant iam nunc sint falsæ. Quòd si omnia sunt falsa, nulla est rerum quies. Si enim certus aliquis rerum status daretur, aliquid certum, ac proinde verum de rebus pronunciari posset. Vtramque igitur sententiam refellit Arist. & eam quæ asserit omnia quiescere, & eā quæ omnia moueri. Quòd enim non omnia quiescāt, ex eo patet, quia isto modo, quæ vera essēt, semper essent vera; quæ autem falsa, semper falsa quādoquidem absque mutatione alicuius rei non transit enunciatio ex vera in falsam, nec ex falsa in veram, Nūc autem plerasque enunciationes fieri videmus ex falsis veras, & ex veris falsas, vt Socrates loquitur, Socrates non loquitur.

Impugnatas sententias videri tollere distinctionem motus & quietis.

Nō omnia quiescere.

perimant. Qui enim ait, vera esse omnia, contrariam quoque huius sententiam veram facit: quare & suam non veram: contraria enim, eam veram non esse dicit. Quæ autem, falsa omnia esse, pronunciat; ea etiam se ipsam falsam declarat. Quod [i] *si excipiant, ille quidem contrariam, vt quæ sola non sit vera: hic autem suam ipsam, vt quæ falsa non sit; efficitur nihilominus, vt ij infinitas orationes veras, & falsas postulent. Qui enim veram orationem, veram esse ait, subaudit hoc, quòd vera sit: hoc autem in infinitum progredietur.*

Illud [k] *etiam perspicuum est, neque eos, qui dicunt omnia quiescere: neque eos, qui moueri omnia, verum dicere. Nam si omnia quiescunt, semper eadem vera, & falsa erunt: at hoc mutari videtur: qui enim ita dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Sin* [l] *autem mouentur omnia, nihil verum erit: falsa igitur omnia. At demonstratum est, id fieri non posse. Præterea necesse est, vt id, quod est, mutetur: ex aliquo enim in aliquid mutatio est.*

At

Hoc loco verba illa [semper eadem vera, & falsa erunt] hunc sensum habent; Omnia, quæ vera sunt, semper vera erunt; & omnia, quæ falsa, semper falsa; vt coniunctio, Et, non copulet verum, & falsum respectu eiusdem subiecti, sed diuersas propositiones ex contrariis prædicatis, & subiectis.

l *Sin autem mouentur*} Quòd verò non omnia moueantur, duobus argumentis ostendit. Vno, quia si omnia mouētur, nihil est verum sed omnia falsa, quod ostensum est fieri non posse. Consequentia præterquam quòd Veteribus probatur, ex eo patet quia veritas consistit in quadam firmitate, & stabilitate. Vel etiam ex eo, quia quod mouetur quatenus aliquod esse acquirit, nondum est secundùm illud esse; quo fit, vt si nulla ex parte quiescat, nulla ex parte sit: qua verò ratione res nō est, ea ex parte vera dici nō potest. Altero, quia omnis mutatio eget subiecto, quod in aliquo eodē esse permaneat, & ex vno termino in alterū pergat: alioqui nihil mutaretur. Vt.n. Socrates mutetur loco, aut ex ignorāte sapiens fiat necesse est, vt saltē hoc ꝙ ipse permaneat idē sub vtroq; termino, stabile in eo sit: alioqui sit subiectum eius mutationis sub termino à quo fuit Socrates, & in termino ad quē nō erit Socrates, nō erit vtiq; Socrates mutatus: quod idē de cæteris rebus eodē modo concluditur. Nec solū hoc in mutatione

Nō omnia moueri.

Subiectū mutationis stabilitatem aliquam habere.

accidentaria necesse est eueniat, sed etiam in substantiali. Nihil enim ex altero generabitur, aut in alterum corrumpetur, nisi ex altero in alterum materia eadem permanens transeat. Ita patet quo pacto vel ex ipsa mutationis natura colligatur, non omnia continenti mutatione variari.

Aristotelis sententia de primo motore.

m *At verò neque omnia* } Ne quis ex eo, quod ostensum est, neque omnia

ἀλλὰ m μὴν οὐδὲ πάντα ἠρεμεῖ ἢ κινεῖταί ποτε, ἀεὶ δ' οὐθέν: ἔστι γάρ τι ὃ ἀεὶ κινεῖ τὰ κινούμενα, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον αὐτό.

At vero m neque omnia interdum quiescunt, interdum mouentur, semper autem nihil: est enim aliquid, quod semper mouet ea, quæ mouentur, primúmque mouens, quod ipsum immobile est.

semper quiescere, Neque omnia continenter moueri, forsitan putet, Aristotelis sententiam esse, res omnes esse eius naturæ, vt interdum moueantur, interdum quiescant, nihilque esse, quod aut semper moueatur, aut semper quiescat; occurrit ille, se id minimè sentire, quippe qui docuerit 8. libro Physicorum dandum esse necessariò aliquod primum mouens, quod perenni motu moueat omnia, quæ mouentur, quod ipsum sit immobile. *à cap. 5. tex. 33.*

Reiicitur in librum 11. quæstio de certa pronunciatorum veritate.

Esset autem hoc loco tractanda quæstio ea contra Pyrrhonicos, & quosdã Academicos, nonnullósque alios Philosophos, Detur ne in rebus syncera pronunciatorum veritas, eadémque certa, & determinata; &, Num ea à nobis percipi possit. Sed ne volumen plus iusto excrescat, differenda est potiùs in cap. quartum, & quintum libri vndecimi, quo loco Aristoteles iterum de eadem re agit.

FINIS QVARTI LIBRI.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM quæ in hoc volumine continentur.

IN QVO NVMERVS PAGINAM significat; P, Principium; M, Medium; F, Finem.

Lepidè

Conce

Conceptus.

Contradicentia.

Contraria.

Creatio, & Creatura.

Demo

Ens

Opinio

Experimentum.

Forma.

Finis.

Habitus.

Heraclitus.

De

Intellectus.

Liber.

Magis & minus.

Materia.

Vtrum

Mathematica disciplina.

Memoria.

Mensura.

Metaphysica, & Metaphysicus.

potius

Cur

Prius & posterius.

Propositio.

Pythagoras.

Qualitas.

Relatio.

Sapiens & sapientia.

Scientia.

Discrimen

Stoici.

Subalternatio.

Subiectum.

Substantia.

Substantiæ separatæ.

Thales Milesius.

Diuus Thomas, & Thomistæ.

Con-

Vnum

FINIS.